Број 1. Београд, јануара 1907. год. Година IX.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Прича Зоруна воденичара

Како је досадно овде у вас! рекох најзад своме домаћину.

„Истину велиш, синовче! Мучан је то и један живот, али шта му знаш: судба га тако определи. Зими нас завеју снег и мећава, и да није сурих облака над овим камењем, мислио би у гробници си. Лети пак звезда опече, зажари се голема стена, и ако те пут застао гдегод горе, као пас мораш штектати, док сиђеш у реку да те њен дах расхлади.“ —

Били смо само нас двојица: мој домаћин, стари Зорун воденичар, и ја. Пред старом воденицом, на малим троножним столицама, седели смо и пушили. Јесен беше већ на измаку и у ваздуху осећао се њен прохладни дах. Кроз ниске гране једне прастаре букве зракасто се прокрадала жута светлост сунчева, стварајући у пространој сенци светли слој од линија које испуњаваху мирни ваздух. Јаки млаз водени са свога стрмог узвишења нагло је јурио, падао на коло воденично и силно га окретао; разбијао се овде у милионе сјајних капљица, да мало час даље настави свој силни ток у брзој планинској реци. А капље су летеле, пиштале и разбијале се и на зрацима вечерњега сунца одсјајивале су у мноштву разних боја, жуто као ћилибар, рујно као лишће старе букве, сјајно као површина од огледала, и много, још много других боја.

А свуд около нас растезали се голи и суморни планински великани, чије големе стене, избраздане безбројним борама старости, оштро параху сивкасто небо, или их је овде онде једно покривала спарена жута трава или ниско мрко жбуње. Као огромне црне гомиле они се без краја и броја протежу, притискују, надвисују својим црним врховима, и као какав велики гвоздени ланац опасују цео хоризонат, да овде, у овој утонулој долиници, још јаче одскоче својим исполинским растом.

„Залуд ти цвета цвеће овде, синовче!“ отпоче Зорун. „Ни девојке ни какве младе невесте да га узберу. Што ће им? Нема коме да га даду, да са цвећем и душу њихну омирише.....“

Погледах у старца. Својим мрким, старачким очима беше се упио у хладну, голему стену испред нас, као да је и њу жалио што јој накита нико не дира.

„А зашто, стари?“

„Ех, зашто? — Ту, у нашем куту, синовче, свио је јад своје гнездо. Није то као тамо у вас, у Смедеревском. Мучно ти живимо, па то ти је. Једва да се и крај с крајем састави, а да ти

душа благује, ој далеко је то од нас као оно сиво небо над нама..... И пролеће и лето дођу и прођу, цвеће остане неомирисано, девојке и невесте нељубљене... Ех, Влашка, Влашка!...«

Зорун тужно махну главом као да сам себи хтеде рећи: боље је о томе и не говорити.

»Иде ли много твојих сељана у печалбу?« упитах га.

Он ме глупо погледа.

»Како рече, синовче?.... Иде ли много? — Хеј, хеј, иде! Сви иду: и старо и младо, штогод је кадро радити. Лети треба да нас видиш: пусто и мртво село! Само што жене и девојке остану и по које нејако дете, да се стока не погуби. Престане и песма и свирка у нас; не вије се оро, не слави се слава..... Божја воља! Суђено нам зар да се тако хлебом хранимо..... Ој, тежак је то и горак хлеб, синовче!... Али куда ћеш? — Високо је оно стење да чује муку нашу; далеко је Господ Бог да зна за бол и патње наше...«

Зорун дубоко уздахну, повуче јако са свога изгриженог камиша, па онда настави:

»И тек кад зима дође, онда тек мало живнемо. Тада опет мајка сина загрли и жена мужа. Онда нам се живот врати. Нађе се и која црквица што је толиким знојем стечена..... И онда, хеј синовче, слушаш ли? — онда заборавимо на све; узаври крв у нама и мучна душа, што је дотле била у кргама, ускипи и раздреши се — живот хоће своје! И тада, дај песму, свирку, ракију!... Брују и хују у целом околу као да нисмо једни божји пченици; као да нисмо јадни аргатници, чија ће се снага сутра просипати по непрегледним влашким пољима.....«

»Рекох ти. Ракија, и истину ти велим, синовче, она нам још покадшто и каже да смо живи створови; да нисмо робље невезано које у свом тешком животу ништа више нема осим аргатлука.....«

Зорун ућута. Сутон се беше почео хватати брда и долина; високи, црни врхови големих дивова беху већ потпуно ишчезли у црнину тамне ноћи; само се овде онде још беласала по која бела стена. Нека непозна птица широких, црних крила прохуји више нас и нестане је у мрској тамнини. На пољу беше хладно и ми уђосмо у воденицу. Коло се окретало свом силином и ми смо се једва могли споразумевати. Зорун унесе столице и ми се посадисмо око велике ватре, са које се и даље дизао сивкаст дим и чађио већ одавно почађалу таваницу.

»Онда кад ти то причам,« настави Зорун, »дође у наше село један од ваших људи. Борко му беше име. Господе мој, што ти је то био наочит младић! Тако висок и витак као најлепши горун горе у страни, а у лицу бео као девојка; коса му тако црна и светла да чисто сија, а поглед, како да ти кажем, тих, мекан и миран као у детета. Само био је по мало настран. Данима нећеш га видети код куће; узме пушку и керове и онда трчи и јури бесомучно по овим нашим сивим гудурама. Кадшто пак опет ухвати се са нашом момчадијом, и онда из куће у кућу. Ој, ој, што је ту било веселих дана, што се ту певало, веселило и љубило.... Хе, дани су то који се ни у сну не могу заборавити....«

»И ето, са те његове песме и весеља, сви смо га волели. Не, да речеш, што је чином био старији од нас, него тако: има људи којима би од првога дана и крви испод срца дао; а да те когод упита: зашто? ни речи му не би умео рећи.«

»Само је један од наших мрко на њ погледао, али о томе доцније....«

»А у нашем селу била је кћи јединица у мајке, лепа као зора кад у јутру заплави и чиста као роса у којој се трава купа. Растом као кошута, Борку до рамена, са густом црном косом као црнило мрачне ноћи, са кружним дубоким очима које кад погледају, изгледа, као да ти кадифа прелази преко коже. Јеси ли видео бледе облаке, овде онде растргнуте и просуте по широком небу? Ето, такво јој лице беше. А младост, а снага, а здравље, што се у свакој жилици осећа! Ој, ој, лепота је то била, синовче; цвет мирисни који само планина може одневати....«

»Звасмо је Прва, из милости. Прва и једина у мајке беше, па јој и име тако остаде.«

Зорун ућута као да хтеде сакупити своје мисли и осећања, расуте по дивној прошлости. Па се онда лагано подиже са свога седишта и са чађаве полице дохвати земљани суд са ракијом, обриса од прашине и, окрећући се мени, рече:

»Здрав си, синовче!«

Одвратих му, па се и сам послужих.

»Тако, да се душа мало поткрепи! Напој је и нахрани да не жуди. Јер грех је оставити је жељну.... Ој, слатко ми пада после умора ова животворна капља. Чини ми се, и крв онда јаче ради и малаксала снага поново добије живости.«

»Па шта је било после?« упитах нестрпљив.

»Шта је било? — Тужна је прича, синовче, и тешко ми дође, и кад се само сетим, а где ли, кад је у говору оживим. Јер шта је могло учинити то слатко и невино створење, да је такав удес постигне? Можда то што је била лепа као дан? Истина, лепота може повући грех за собом, али зар тако исто она није дар Божји, који би и срећу могао донети?«

»Видиш ли, синовче, има тренутака у животу човечјем, кад чежња наједра као рани пупољак пролећни и својом слашћу преплави груди као бујни поток планински; тренутака кад се небо отвара и мило смеши на срећу децу своје, онда кад ти у души анђели запевају најсветију песму, а милина расте у грудима као да је слатко, топло млеко запловило по њиховој унутрашњости.... И није младости која не осети све сласти таквих тренутака....«

»Тако и њих двоје. Видеше се и замиловаше; шта је и могло друго бити. Може ли девојче проћи поред цвета, да га не узбере; може ли момче проћи, да остави лепоту нељубљену? Ој, не може, синовче, не може!«

»А веруј, истину ти кажем, и беху једно за друго. Као два цвета у пољу за које ти је тешко

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 14577

Сандро Ботичели — Богородица с Исусом и Св. Јованом

рећи, који је лепши и мирисниј. И мени самом беше мило да их видим; и све село као да се радовало њиховој срећи, сви од реда сем једнога.“

„Ко ће знати, колико је трајало? Некоме су такви тренутци вечност; други их је изгубио пре но што је и руку за њих пружио. Бејах научио да их гледам обоје срећне, веселе, насмејане; та колико су пута седели само ту пред мојом воденицом. Можда је и њима изгледало, да је све то само сан рајски и да сирото срце људско није кадро у се примити сву ту милину? Можда је то била променљива ћуд среће, чије се блаженство опажа тек онда, кад ње нестане, и за њом остане пустош коју она својим одласком причини?.... Можда, можда!“

„Не знам, како је било? Тек од једном приметих да није све у реду. Помутише се сјајне очи у мога девојчета — јер треба да знаш да сам је волео као своје рођено, јер Бог ми порода не даде — изгубише се ружице на њеним образима, душа као да је у процепу цвилела; малакса срце, малакса и снага. Видео сам да има нешто, а ни једно ми се не хте потужити. Не оћутах!“

„И једнога дана одем му. Био је код куће, тек дошао из лова. Лежи на ниском креветићу, а очима се тако упио у таваницу, као да му је сва судба на њој записана. Не маче се са лежишта, само ми лено прихвати руку.“

„Како си, стари?“ упита.

„Почнем онако из даље. Морао сам сазнати, тако ме је нешто копкало. А истину рећи, не беше ми све једно, шта ћу од њега чути.“

„Ах, шта ту крити!“ рече, а не престаје пушити. „Где љубави има, ту мора бити и незадовољства. Јеси ли видео ружу без трна?“

„Јес, јес, истина је! Ал’ зар да дотле буде срећа њена?“

„А зар би с другим била срећнија? У осталом, девојка је за љубљење. Пред Богом била би грехота оставити младост и лепоту да увену.“

„Знам, знам, али шта ће бити на послетку? Ти си човек стран; служба те је данас овамо нанела. А сутра? Оставићеш наше гудуре, да се никад више не повратиш. А Прва је наше дете; одрасла за ова брда и за ову гору; није она за свет широки.“

„Ех, шта си ми ти данас почео приповедати! Окани се тога и знај да ја никад не мислим шта ће сутра бити. Божје је то да он мисли..... Него ходи овамо; знам да се нећеш потужити. Ово је ракија која би и пред цара могла изићи.“

„Попустим и ту. Шта сам знао друго чинити? Има људи које увек мораш слушати.“ —

Зорун застаде. У воденици се јако чуло како се коло окреће; његови тупи удари потмуло су одјекивали у њеној унутрашњости. На сјају бледо жута пламена старац ми је изгледао као какав стари усамљеник из давних прича. Он се полако саже, подстакну ватру, неколике варнице јаче одскочише да се изгубе под мрачном таваницом, и око нас се опет вио тајанствени полумрак, у коме је нарочито својом белином одударала старчева као ње бела брада.

„Споменух ти раније“ настави старац „да у целом селу беше само један човек који се њиховој срећи није радовао. Божин се зваше, у злу га споменуо! Можда душу грешим, али много нам је јада начинио. Бејаше се и он загледао у наше девојче, у Прву. Најзад Богом нека му је просто; младост је и у њега била, а ко лепоту не би волео, али онако беше рђав човек. Пзница, убојица, на свако зло готов; пође ли се само с њим, могао си поуздано знати, да ће ти се нешто десити, зашто би се целога живота кајао. У селу не имађаше родбине, те се вукао тако по појатама, банчио и пијанчио по механи до последње паре. Само у аргатлук никако не хтеде; а ипак живео је тако, како да ти кажем, издашно, и без новаца није био никада. Можеш мислити да смо се сви у селу чудили, од куд му такав живот. После нам је Борко већ казао, био је горокрадица и шверцер да таквога на далеко ниси могао наћи.“

„Али се и беху намерили један на другога. Први сукоб и једнога не би било. Знао сам да он нешто у потаји смера, јер сам га чешће виђао у друштву неких људи; после миловао је и он Прву и би је узео за жену само да је она хтела! — Све то будило је у мени неку слутњу да неће добро бити.“

„Најзад кажем Борку и замолим га да се чува. Он се само осмехну и махну руком. „Разрачунаћемо се још!“ И на томе остаде.“

„У то време учесташе код нас шверцовања а и шума се нагло секла. Ђаволи, знали су заметнути трагове, да их ни сам Нечастиви није могао пронаћи. Борка сам ретко виђао; јурио је за њима.“

„Једнога јутра дође ми Прва. Ослабела, побледела јадница као да је болест боловала.“

„Је ли био код тебе скоро?“ упита ме готово шапатом.“

„Одговорих да није. „А зар ти не знаш?“

„Ништа ми не казује. Ој, давно ме више не милује, да бих знала путеве његове.“

„Отпочнем је тешити, како је нерасудно тако говорити, и да он има и других послова, а не само да пиљи у очи.“

„Јадница, погледа ме тако дуго и тако тужно, стресе се сва, и стаде да јеца, чупајући своје косе:

„Лало — лало Стојане!.... Иди, иди, тражи га!.... Њега нема више!....“

Стресох се.

„За име Божје, шта то говориш? Горе је у планини; задржао се негде за цело.“

„Ој, није, није! Никад он тако дуго не остаје. А данас је већ четврти дан.... Слала сам и братанца ми горе, у караулу — он ту обично застаје — ни онде га нема. Нико у селу не зна. А и Божин се изгубио. Слутња ми главу губи и срце кида.... Нашли су се горе у планини и....“

„Не могаше говорити; сузе је сву облиле. Скочим, није се смело време губити. Готово цело село пође за мном. Одосмо горе у планину. Али толико је путева у њој, толико провалија, амбиса!

Огист Роден — Вечно пролеће

На коју страну? Најзад, неко се присети, те пустисмо керове напред.“

„Веруј ми, синовче, остарео сам и оседео, али тежега тренутка од тада не памтим. Грчило ми се срце, а цела снага дрхтала као од грознице од оних силних мисли што ми кроз мозак јурише. Дође ми да гласно рикнем, да закукам као да сам нешто најрођеније на свету изгубио. Туга ми се у душу упила, као да ми је сињи камен пао на груди. А тамо унутра тишти, пече, боли....“

„Ишли смо кроз трње и жбунове; шибала нас малина и гребла по лицу; цепало се одело и крв врцала по лицу, али у тражењу не застадосмо. Нисам знао за стење и камење на путу; прескакао сам оборене букве као јелен кога керови гоне. И тек кад сунце беше на смирају, одведоше нас пси на прави пут.“

„Ах, Господе, Господе!“ старац се лако стресе. „И Арнаутин да је био, не би му горе казне могао измислити. Тамо у оној дубокој јарузи, испод „Сувога Кладенца“, где ни нога људска да крочи, нађосмо га; глава сва крвава, коса се просула по лицу и слепила са крвљу на слепоочницама. Очи угашене, мртве; усне отворене са два реда стиснутих зуба, као да није хтео гласа пустити од болова својих. Поганац, као да му је мало било муке његове, него га онако измрцварена дебелом ликом привезао за букву. Ако смрт не дође од рана, од жеђи би дошла за цело.“

„Направисмо носила и однесемо га доле у село. Живео је још два дана, а кад би трећег дана у вече дође и смрт. Ту на нашим очима гледали смо како се губи потез за потезом, како дрхће млада снага; све слабије подизале се груди, све тежи беху капци на очима. А кад се сунце смири, онда још последњи дисај, и гласно цвиљење Првино у тишини тамне собице.....“

Зорун је ћутао. Погнуте главе седео је поред мене и зар у сећању оживљавао тај тешки и мучни тренутак. Упитах га: шта је било са Првом? Он ми показа страну у којој је сеоско гробље.

„Нашли смо је једнога јутра у амбису, ту доле испод воденице. Кажу, стрмекнула је, идући за козама. Ко зна?.... Само нам онај гад утече у Бугарску и више ништа не сазнадосмо о њему...“

Књажевац — **Мил. П. Ћирковић**

Из модерне немачке лирике

Срећа

— Маргарета Брунс —

Пада сутон лак.
У пољу се свија спарушени мак,
Маглена белина с поља се издваја...
Са руком у руци, ћутећ', гремо пут
И гледамо где се мирни земљин кут
Са сутоном спаја.
Још у једној само изби жижак сја,
Ал' утрну брзо и искрица та.
Нигде ништа више ни светло ни зрачно...
Трома, тешка, црна ми́ли одсвуд ноћ;
Ал' у срца наша она неће доћ' —
У њихној дубини није више мрачно.

Једној жени

— Лудвик Финк —

Хвала ти за осмех,
Крај ког зора сване,
За те руже сти́да,
За срчне ми ране.
Хвала ти за сре́ћу
Која боле ви́да!
Што ни сам пред собом
Не осетих стида.

Киша полако сипи...

— Цезар Флаишлен —

Киша полако сипи, дан је све краћи, и све су ређе сунчеве ни́ти...

На окрајку шуме видео сам јуче ружу што још цвати..

Пружи ми руку и хајде са мном, с тобом ћу их брати...

Јамачно то ће последње бити!

Ево за што

— Франц Карл Гинцкеј —

Молио је многа срца,
У помоћ је људе звао:
Тражио је кору хлеба,
Ал' му сваки — камен дао.

За каменом камен само...
Завичају кад свом стиже:
Око свога једног срца
Од камена бедем диже.

Л и л и

— Ото Ерих Хартлебен —

...Кад опет дођох завичају свом
— Пролеће беше, багремови цваше —
Беше већ мртва. Туђи, хладни људи
Њу ми однеше у њен пусти гроб. —
Ја та не нађох. Погружен се вратих
У њен стари стан. Газдарица гојна
Смешећ' се рече: «Та још има људи!
Ни седам дана стан не беше празан.
Сад шансонета код мене је красна,
Млада ко капља, а ножице — ретког!
Хоћете л' к њојзи?»

Дознадох тада све о смрти њеној.
На њене очи — докле се у болу
Немоћна ви́ла — рођене јој сестре
Имање њено прибираху жудно:
Уложне књиге, накит, ру́бље, рухо
Ку́пише брзо из свију ормана
И трпаше га у велику корпу. —

Тад... бледу главу мучећи се диже
С подглавља свога; зачуђена тако
Великим, црним очима се обзре
И... осмехну се..

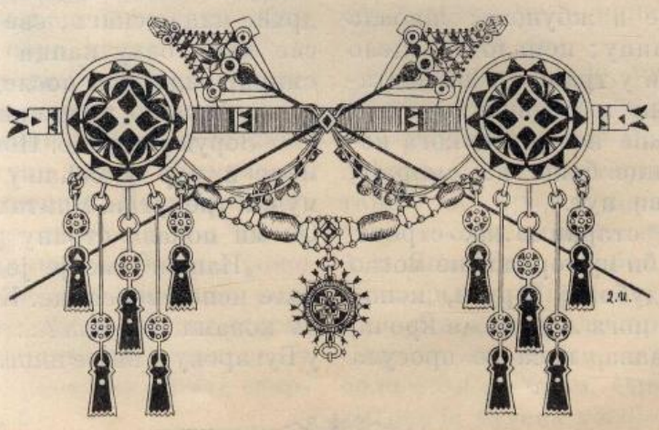
Мени је као да тај осмех видим!

Путник и цвећарка

— Емил Алфред Херман —

— «Господине, ружа́! Купите ружа́!»
— ««Што ће мени руже?»»
— «Е,
Треба да их својој поклоните драгој!»
— ««Ал' ја драге немам!»»
— „Ако сте без драге
Када ружа мирис лије,
Када срце јаче бије,
Онда боље да вас није!
Тешко Вама када сте без драге
У ружино доба,
У ружино доба!»

Превео **Р.**

О научном раду

Светосавски говор Д-ра Ј. Цвијића

Ректора Универзитета

Под утицајем особитих прилика ја сам у току последњих седамнаест-осамнаест година пропутовао простране области Балканскога Полуострва и суседних земаља. И, као што се код таквих научних путника каткад дешава, бавио сам се о проматрањима и о решењу проблема врло простране научне области, која почиње геологијом, па преко геоморфологије и антропогеографије допире до науке о народима. Морао сам, дакле, мислити о проблемима и методама рада и природних и друштвених наука. Одмах после тих проматрања и студија настајао је школски рад, нарочито жив семинарски рад са ученицима, и ја сам при том био принуђен размишљати о способностима ученика и о начину како се од њих могу најпоузданије формирати научни радници.

Из тога рада обеју врста излучила су се као екстракт извесна искуства о правцима научног рада на нашем Универзитету, о методама и интимним процесима тога рада и о средствима како се формирају научни радници. При томе су ми пале у очи и неке нарочите сметње научноме раду, које потичу од особина наше расе и наших специјалних прилика. Можда, мислио сам, неће бити без интереса, ни без користи, ако та искуства бар донекле средим и узмем за предмет овога говора. Јер ово је једина прилика, у којој универзитетски професор излази из круга својих ученика, којима су његови погледи познати, и обраћа се целокупној универзитетској омладини, која сто пута надмаша број мојих слушалаца. Нећу затајити, да сам и на то помишљао, да бар неки погледи и неке тезе мога говора оставе трага на тој великој маси универзитетских ученика. Истина, и то је једва потребно поменути, и ја сâм не сматрам своја искуства означених праваца као јеванђеље, на које се човек може клети. Људски је дух изложен погрешкама, које су везане не само за личне особине и за нарочите прилике његова живота, већ и за особине групе или народа коме припада. И зато ћете ви, уверен сам, моје погледе разгледати са оном објективном критиком, после које и најбоља мњења тек добивају праву вредност за онога који их прима. Обратно, по правилу сваки појединац може да прими од нових погледа и да се према њима формира поглавито онолико, колико одговара његовим склоностима и способностима. И због тога неће можда погледи, које ћу изнети, бити сви за свакога од вас.

Балкански проблеми и балканске научне школе.

Наш Универзитет има особито повољно поље за разноврстан научни рад. Јер Балканско Полуострво је врло пространа област, која физички и културно, затим контактима и миграцијама народа везује и везивало је Европу са Азијом. Балканско Полуострво је разноврсног геолошког састава и још разноврснијих географских или физиографских особина; на њему има неколико самосталних планинских система и преко неких од њих се врши генетска веза између европских и азијских планина; око њега су, напослетку, два од најмлађих европских мора. Са овим особинама су у вези разноврсности биљног и животињског света и прилика њихова живота. Затим на Балканском Полуострву има нарочитих објеката, каквих, или бар тако развијених, нема у Европи, а неких нема у опште на површини земљиној. Познат је типски карст Балканскога Полуострва, по том група македонских језера, можда најстаријих језера у Европи; још није расправљено питање о стварању долина у вези с постанком младих балканских мора, а оно може бити кључ за постављање принципа о стварању долина и т. д. Осим Аустро-Угарске у Европи нема области с толико и тако разноврсних проблема, који се тичу науке о земљи, као што је Балканско Полуострво.

Досадашњим се радом успело, да су врло многи од тих проблема постављени, многи и решавани.

Важни су по себи и као полазна тачка многих физичких студија *проблеми тектонске геологије* Балканскога Полуострва.

У последњим је годинама живо расправљана хоризонтална тектоника или тектоника директриса. Има још тектонских питања ове врсте, на којима се мора и даље трагати, треба више проматрања и више мишљења. Такво је питање о тектонском сучељавању или сукобу динарске и арбанашкогрчке системе, о томе, дакле, да ли у западном делу Балканскога Полуострва има један или два тектонска система. У вези с тим треба даље проучавати повијање бора динарске системе према истоку и североистоку, и то нарочито у западној Србији, затим појаве на судару тих бора са старијим планинама Србије. Даље је сада скоро извесно, да су друкчије везе између Балкана, Јаиле на Криму и Кавказа, но што се досад схватало; Јаила нема везе с венцем главног Балкана, већ је тектонско продужење северних, много нижих балканских венаца, као што је преславски.[1] Напослетку треба наћи везу између старих планина Балканскога Полуострва и малоазијских, нарочито Средње Горе и Странџе с малоазијским старим планинама.

Много су мање познати проблеми вертикалне тектонике и симултаних хоризонталних покрета. У источној Србији се види знатан покрет маса с југа на север, нарочито од нишке и белопалачке котлине до Кучаја. Даље се дуж линије,

где се планине источне Србије ломе у побрђе моравске долине, могу на неколико места проматрати најахивања слојева (Überschiebung) великога размера: као да је покрет маса ишао од запада према истоку, од моравске долине према планинама источне Србије. Сличне прекрилне боре виђе се у и западном, нарочито у Берковачком Балкану, затим између Кадибогаза и белоградичког Стола у Бугарској. Све је вероватнији charriage у маси Мироча и Великог Гребена[2]; али је после набирања и charriage-а било поремећаја дуж раседа и издизања маса: особито је значајан, чини ми се, расед (Blat) од Штрпца до Кладова, дуж кога су се једна мимо другу размимоишле плаце Мироча и заравни Мехединци (у Румунији); зато оне, ма да се геолошки слажу, нису једна у продужењу друге. У динарској системи је вредно озбиљне студије питање, да орогенски потисак није ишао од јадранске депресије (можда и Италије) према копну и према Бескидима, дакле сасвим супротно правцу, који се до сад претпостављао; на то између осталога наводе нарочито динарске фације тријаса, креде и старијег терцијера, које су констатоване око Блатног Језера.[3] Напослетку се све више намеће питање, откуда у Македонији, нарочито око Солуна и Островског Језера флишолике стене, затим око Велеса и у Карацици оне знатне масе сјајних шкриљаца, врло метаморфозираних, затим мезозојских кречњака и доломита? Овде су те тектонске студије врло отежане и млађим тектонским процесима раседа, који су скоро уништили старију структуру. Реконструкција старих кратера је, истина, започета у кратовској области, али се она може извести и у осталим млађим еруптиваним областима родопске масе, затим нарочито у црноречкој еруптовној области Источне Србије и у вулканским областима, које су на граници Средње Горе и Балкана у Бугарској. У главним цртама је позната веза између великих тектонских, нарочито раседних линија, еруптивних области и земљотреса, али су остала многа питања, која се могу расправити само детаљним студијама.

Још су разноврснија *геоморфолошка питања*. Мислим да смо овде наишли на нове погледе, који су широког научног интереса и велике плодности. Изгледа ми да се мора поћи од ових полазних тачака:

1. Има дизања, свођења и спуштања маса и пинепленираних или готово пинепленираних старих површина, и ти су покрети млађи од напред поменутих тектонских процеса. При горњим покретима висинске су прилике и пластика врло измењени, а можда још више стварањем долина и у опште живом ерозијом, која је због тога настала. Ови покрети су најпре изведени из проматрања на тесалијском Олимпу, а после тога су доказани око Цариграда, у Источној Румелији и на Црном Мору. Сва североисточна Србија, са центром око Мироча и Великог Гребена, издигнута је као стара ерозиона површина, и то после сармата. Знатних издизања, поред спуштања, има у јадранском приморју, затим у јужним Карпатима.[4]

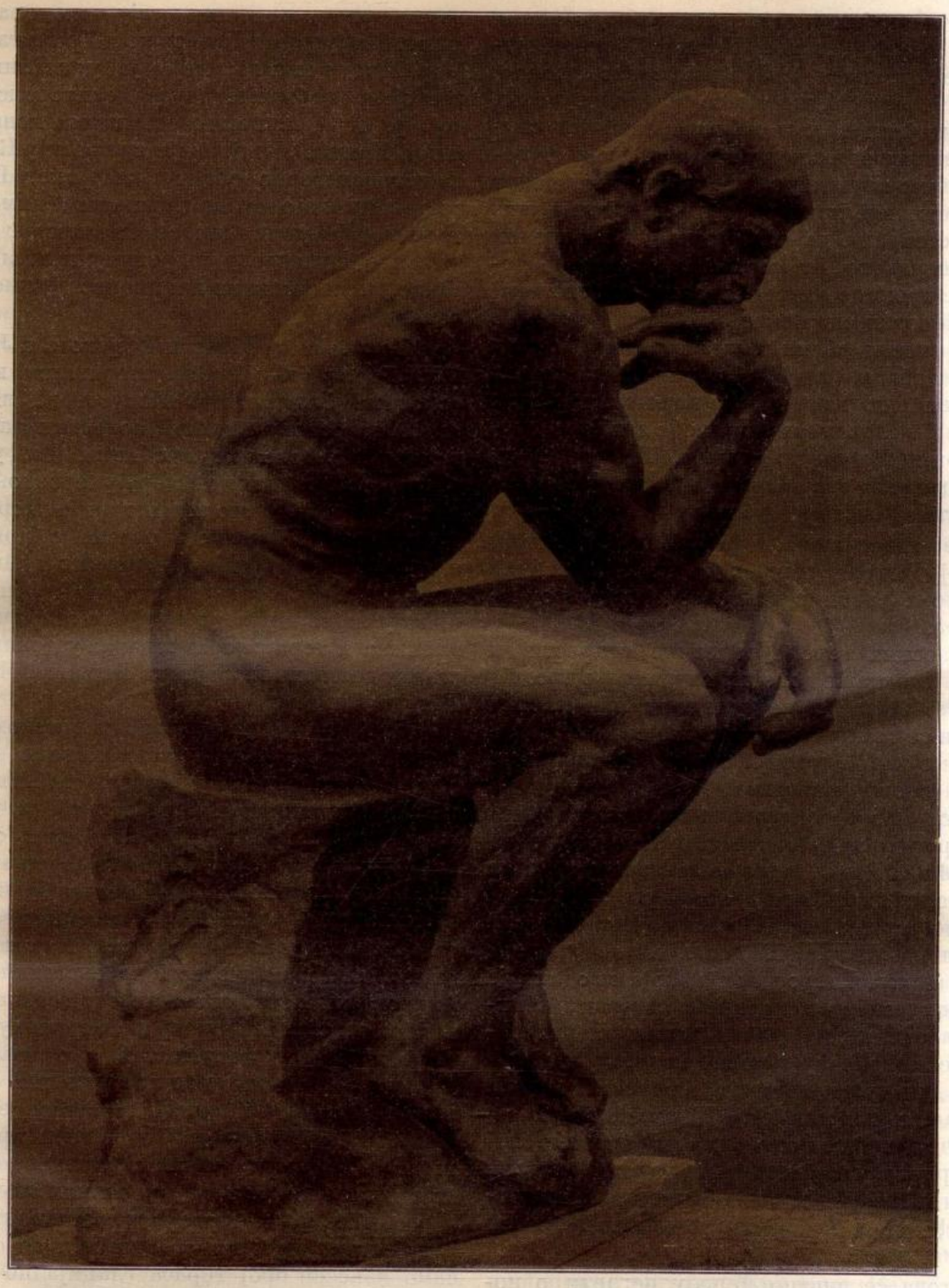
2. Балканско Полуострво је између два врло млада мора, Јадранског и Егејског, од чијих нивоа и од чијих процеса постанка треба често поћи. Али ти процеси имају још један огроман утицај, којим су створили нову или из основа изменили стару пластику Балканског Полуострва. Због постанка и доцнијих колебања нивоа тих мора (због дизања и спуштања земљишта), померао се доњи ерозиони базис и развила се нова где где врло интензивна ерозија. Настало је стварање нових и удубљивање старих долина затим пиратерија и уништавање њихово, удубљивање и трансформисање карсних депресија, исушивање језерских котлина итд.; од сада треба са овог гледишта проучавати генезу свих ерозивних облика. Тиме се отвара цео низ нових проблема и стара се решења морају према овоме гледишту мењати.

Са ових двеју полазних тачака већ су разматрана многа питања у приморју Егејскога и Црнога Мора, а означени су и неки од проблема, које тамо треба даље решавати.[5]

У јадранском се приморју несумњиво констатују старе скоро пинепленirane, па затим поремећене површине. На западној страни Велебита, од Сења до Обровца, има две старе површине, махом уске, као полице, једна испод друге; између њих су врло млади раседи, око којих се знатно издигла главна маса Велебита, и спустиле се партије, које су окренуте данашњем Кварнеру и Морлачком Каналу. Горња издигнута површина Велебита одликује се младим карсним облицима. Изнад Ријеке констатује се типски изражена *каставска површина*, изнад које је издигнута *површина Горског Котора* с Ришњаком и Снежником, који су по свој прилици bombement[6]; у последњу врсту спада и површина Сењскога Била (1100 м.). Каставска се површина продужује у нижу велебитску, изнад Сења. Као изнад Ријеке, исте се две површине виде изнад Ловрана, и на горњој, издигнутој је bombement Учке. Истра је изерена стара површина, тако да јој је југозападни део спуштен и ушћа долина потопљена, а североисточни, можда са Чичаријом, је издигнут[7]. Кварнерска острва су махом остаци ниже или потопљене површине. Овде се отварају многа питања. Ваља горе поменуте старе површине утврдити у Далмацији и пратити их даље према Босни и Херцеговини и изнаћи њихове поремећаје. Нарочито постаје важно, што се у јадранском приморју поред спуштања констатују и врло знатна, а млада издизања земљишта, вероватно синхронична с јадранским спуштањем.

И на источној страни Велебита се испод његове површине и површине Сењског Била налазе две ерозионе површине: једна у нивоу од 6—700 м., а друга око 4—500 м., ниво Гацкога Поља око Оточца. Због младе ерозије су у њему, као и у личком пољу око Госпића, удубљење мале вртаче.

Даље се види паралелизам између удубљивања речних долина и увала, јер стара долинска дна око Коране и Плитвичких Језера одговарају извесним нивоима и површинама око увала, на-

Огист Роден

Мислилац

рочито око увала на простору од села Лесковца до Оточца; вртаче у увалама одговарају најмлађој ерозији Коране. Слично коинсидирање се констатује између речних долина и личког и гацког карсног поља. Дно последња два поља морало се издићи или нагнути на запад, према Велебиту и Сењском Билу, и због тога се јавила жива ерозија и постале су истина не дубоке, али кањонске и врло младе долине Лике и Гацке.

Сви горњи и други појави постају разноврснији и компликованији кад се уведе и други моменат: померање доњег ерозионог базиса због постанка и проширивања Јадранскога Мора. Има поред издизања и знатног јадранског спуштања, коме је главна област данашње Јадранско Море, али се пружа и према балканском копну. Докле и у каквом облику допире то спуштање? Интензивно спуштање земљишта може се констатовати у доста широком приморском појасу; то се види по ушћима долина, која су потопљена у заливе, по великим рекама у које је продрло море (Зрмања, Цетина, Неретва), по криптодепресијама, нарочито по Скадарском Језеру, Шаском Блату и другима. Уз Неретву и око Скадра се интензивно младо спуштање земљишта прострло далеко на копно. Поглавито због тога спуштања,

НОВА ИСКРА

Власник и уредник Р. Ј. Одавић

ГОДИНА IX.

САДРЖАЈ

НОВЕ ИСКРЕ ЗА ГОД. 1907.

Лепа књижевност

Стихови:

оригинални

Девечарски, Живко: У пролетње вече 258
Димитријевић, Јелена Ј.: Једна жеља 14; Јесени бледа 88
Димитријевић, М.: За слободом... 136
Dis: Бол и стид 140; Можда спава 197; Из књиге „Речи“ 336
Ђорић, Д-р Н.: Сабор вила на Љуботену 198
Емило: Под ноћ зимску... 346
Ивачковић, Илија: Кад прозирни сутон... 343
Ј.: Из искрених песама 211
Јалдиз, Ј. Бојановић: Давна жеља 257; Своме другу 330; Песнику 338
Јелић, Милосав: Волим 252
Јовановић Милутин: Моја молитва 288
Љубоје: Са пијанке 142; Празни дани 147; Непознатој (I-VII) 229
М.: Дивља лоза 174
Маринковић, М.: Ветрић задрхта 48
Милићевић, Ив. М.: Ноћ на Дунаву 79; Зима 295
Милошевић, М. М.: Чежња 346
Nell: О, душо моја 268
Николић, Рикард: Кад сунце запада 113
Пандуровић, Сима: Покајање 19; Одблесци 101; Сицилијанске отаве 202; Тако је Бог рекао 223
Петровић, К.: Спустили се боли 213; У последњој нади 262; Осећање смрти 292
Петровић, Вељко: Под прозором 167
Петровић, Милорад: Селидба 177
Одавић, П. Ј.: Westminster Abbay 38; Пред покојнима 72; Ето ме опет 132; И до сад сам глед'о... 320
Сокољанин: Каранфил 105; Јесен 296
Спасић, Јела: Дошла си... 53
Станимировић, Влад.: * * * 24
Сремац, Стеван Ј.: Човекова трагедија или Бал у Елемиру. Истинит догађај. Епос у 10 песама 15
Хаџи-Микић, Дим.: Старе душе 183; На погреб звони 218
Шантић, Алекса: Однеси ме, лађо 42

преведени

Одавић, Р. Ј.: Из модерне немачке лирике (I-VI) 6
Х.: Голубови (Теофил Готие) 361
Nell: У реч једну (Хајне) 300

Проза:

оригинална

Алексић, А.: Једно вече у Шангају. Путничка слика 259
Алхазен: Ја 85
Аџић, Срет. М.: Васпитачеве забелешке: Гнездо 129; Живот. По једном одломку из туђинске бајке 276
Берић, Гргур Ил.: Ускршње слике 193
Божовић, Бран.: Увео цветак 242; Тамо је мој елеменат 243
Божовић, Гр.: Мали девер 41; Рако Козаревац 65, 105, 143;
Б., Г.: У часовима душевне клонулости 29; Место блаженства 30
Вера: Нирвана 278
Витомир: Сећаш ли се? 277
Јела: Из неопаженог кутка 279
Јовановић, Севастијан: Смрт Лаза Четовође 177, 214
Матавуљ, Симо: Откровење 33
Миленковић, Таса: Последњи осмех. Из Тасиног Дневника 211
М. М.: Руже 306
Нешићева, Ст. С.: Из мртва живота 156; У цветноме мају 156; Из интимних разговора 244; Истински бол 245; Одоше нам ласте 306
Ник.: Све ће то народ позлатити. Драмска слика по приповетки Д-ра Л. К. Лазаревића 226
Нушић, Бранислав Ђ.: Данак у крви. Драмски фрагмент у једном чину 321
Одавић, П. Ј.: Записи непознатога. Новела 281, 313
Петровић, Вељко: Бегство. Песма пакости 265
Пећанац, Душан: Игуманов пешкеш 253
П. М.: Песма прошлости 161
Преспанац: У колиби. Цртица из Маћедоније 223
С., В.: У старом куту 124; Сестри 188; Тренутна исповест 188; Писмо 189
Синобад, Душан: Мрнарева прича 181
Тодорић, С. Д.: Петар Илић. Слика 362
Тодосић, Д.: Над хумком 174
Туфегџић, Драг. Ђ.: На спроводу 289
Ћирковић, Милош Н.: Прича Воруна воденичара 1
Ћоровић, Свет.: Хакија 97; Птице у кафезу. Драмска слика 167.

преведена

Андрејев, Леонид: Узбуна. С руског превео Б. Крстић 249

Аноним: Непослана писма. С руског превео А. П. 243

Ауернхајмер, Раул: Безобразник. Драмски интермецо. С немачког превела А. 219

Вересаев, В.: Паучина. С руског превела Мил. Јанковићева 202; У невољи. С руског превела М. Јанковићева 336

Доде, Алфонз: Долазак у воденицу. С француског превео Свет. А. Петровић 257.

Јакобзен, Ј. П.: Нилс Лине. Роман. С немачког превео Д-р Мих. Р. Поповић 24, 54, 86, 114, 147, 183, 230, 268, 301

Лагерлеф, Селма: У суду. С немачког превео С. 137

Леметр, Жил: Сараја. Из Јеванђеља. С француског превео Мил. Н. М. 154; Седам Мученика. Из збирке »Златне Легенде« 343

Чехов, Антон: Загонетна природа 295; Човек у футроли 330

Хорације: Ода у дијалогу. С латинског превео Г. Берић 242; Хвала живота на селу. С латинског превео Г. Берић 242.

Расправе, чланци, научна грађа

Бринтијер, Ф.: Теофил Готије. С француског превео М. 262, 298

Вукићевић, проф. М.: Повратак јаничара у Београдски Пашалук и погибија Хаџи-Мустафа Паше 1799 до 1801. — 19, 83, 140

Ивачковић, Д-р Илија: Наука и религија. Једна белешка о њиховој суштини и међусобном им односу 339

Одавић, П. Ј.: О култивисању Лепог 73, 101, 133

Петковић, Влад. Р.: О значају естетичке анализе у уметности 293

П., Ж.: Радијум као фабрикант рубина, сафира и смарагда 363

Стефановић-Виловски, Тодор: Цариград као центар моде у средњем веку 39, 83, 122

Цвијић, Д-р Јован: О научном раду. Светосавски говор 1907. године 7, 49, 80, 108.

Хроника

Наука:

Заручни прстен Краља Стевана Радослава. Од Веселина Чајкановића 61

Метеорски ројеви. Астрономска скица. Од проф. Ј. Михаиловића 93, 125, 157

Зајчар. Прилог српском језику. Од М. М. Веселиновића 190

Вид без очију. Од Н. И. 245

Критично доба код човека. Од П. М. И. 246

Дотамописац. Прилог српском језику. Од М. М. Веселиновића 279

Судови за децу. Од П. М. И. 308

Природна смрт. Од П. М. И. 367;

Како ћемо продужити век? Нова теорија доктора Мечникова. По руском П. М. И. 368.

Књижевност:

Милан М. Трифуновић: Из равне Посавине. Приповјетке. Од Гргура Берића 31

Годишњица Николе Чупића. Књига XXVI. Од Гргура Берића 126

Над прахом Ђуре Јакшића. Говор о преносу праха Ђ. Јакшића. А. Николић 307

Песме Владислава Видрића. Од М. 369.

Уметност:

Изложба Југословенске Уметничке Колоније у згради Народног Музеја. Од Вл. Р. Петковића 62

О музици. Писмо из Петрограда. Од М. Миловановића 309

Некролог:

† Паја Марковић-Адамов 32; † Милорад Ј. Митровић 160

Разно:

31, 63, 95, 127, 159, 191, 246, 279, 311, 370

Библиографија:

32, 64, 96, 128, 160, 192, 248, 280, 312, 371

Слике

Богородица с Исусом и Св. Јованом (С. Ботичели) 3

Вечно пролеће (Огист Роден) 5

Мислилац (Огист Роден) 9

Пољубац (Огист Роден) 13

Бал у Елемиру (Ст. Сремац) 15, 16, 17, 18.

Огист Роден 31

Исус са Јованом Крститељем и анђелима (П. П. Рубенс) 35

Последње вијење (Огист Роден) 37

Луко Ботић (И. Мештровић) 41

Мати (А. фон Келер) 43

Данаида (Огист Роден) 47

Са изложбе Југословенске Колоније у Београду 49

Са изложбе Југословенске Колоније у Београду 51

Студија (С. Роксандић) 55

Херцеговка (Ј. Чермак) 57

Прстен Краља Стевана Радослава 61

Посета (Ј. Вавпотић) 67

Савинске Планине 69

Вила крај мора (А. Беклин) 71

Словеначке планине у Штајерској 73

Савинске Планине у Словеначкој Штајерској 77

Кланац Савине у Словеначкој Штајерској 81

Учитељу! (Г. Ое) 88-89

Крунисање хрватског краља Томислава (О. Ивековић) 99

Преглед трупа после боја (В. Верешчагин) 103

Опкољени смо! (В. Верешчагин) 107

Смртна рана (В. Верешчагин) 109

Борба (С. Роксандић) 111

На стражи (В. Верешчагин) 113

Јапанско позориште 115

Јапански оркестар 117

Улазак у манастир Хилендар 119

Хилендарски конаци 121

Арбанас на стражи (П. Јовановић) 131

У словеначком селу (Х. Смрекар) 133

Чесма у дворишту Мехмед-паше Соколовића у Цариграду 135

Народна песма (Х. Смрекар) 137

Кула Љутице Богдана 139

Из словеначког села (В. Вецић) 141

С. Грегорчић (И. Сојц) 145

Голема невоља (С. Маголић) 149

Мона Лиза (Да Винчи) 163

Леонардо Да Винчи 165

Салватор Мунди (Да Винчи) 171

Лепа Феронијеровица (Да Винчи) 175

Бахус (Да Винчи) 179

Света Ана (Да Винчи) 185

Јован Крститељ (Да Винчи) 187

Словеначки Крш 189

Богородица међу стењем (Да Винчи) 195

Свети Јероним (Да Винчи) 199

Анђели (Да Винчи) 201

Богородица с теразијама (Чезаре Да Сесто) 203

Студија (Да Винчи) 207

Јован са Тајне Вечере (Да Винчи) 209

Шибеник у Далмацији 213
Тајна Вечера (Да Винчи) 215
Мадона из куће Лита (Б. Де Конти) 217
Мудраци пред Младенцем (Да Винчи) 221
Срби из села Станчева у Банату 227
Кратово 231
Саборна црква Пећских па триархја 235
Цртеж у Виндзорској цркви (Да Винчи) 251
Студија деце (Да Винчи) 253
Студија (Да Викчи) 255
Студија (Да Винчи) 259
Благовештење (Да Винчи) 261
Студија (Да Винчи) 263
Мајска скупштина у Карловцима 1848. год. 265
Студија (Да Винчи) 267
Св. Породица са Св. Катарином (Да Винчи) 269
Глина 271
Имућнија српска сељачка кућа у Банији 273
Манастир Лепавина 275
Краљичина Палата. Фасада зграде Српске Изложбе у Лондону 1907. год. 317
Главни улазак у Изложбу Краљевине Србије 319
Херцег Нови 320
Статистички модели (Изложба Краљевине Србије) 323
Женски радови (Изложба Краљевине Србије) 325
Автон Чехов 330
Рударство и један део Монопола Дувана (Изложба Краљевине Србије) 331
Шумарство (Изложба Краљевине Србије) 339
Столарска Задруга и пећ Задруге за подизање домаће индустрије 341
Извор Душнички под Сувом Планином (Ђ. Крстић) 345
Велика Вратна (Вл. Тителбах) 349
Део врта у Трстеноме у Јужној Далмацији 351

јамачно његове најмлађе фазе, постали су слапови приморских река: Зрмање, Цетине, Крке: адјустирање речног пада према померном доњем ерозионом базису. Може ли се на основу ових знакова издвојити област најинтензивнијег спуштања на копну од издигнутих области и од површина слабије спуштених? Померање ерозионог базиса и местимице жива регресивна ерозија утицали су на стварање долина и осталих ерозионих облика, и поуздано ће се констатовати разноврсне младе промене долина и долинских система. То је на Неретви овде онде опажано. Можда ће се тиме објаснити облик и хидрографија долина као што је Добрава и друге, затим можда и два дела Неретвине долине, који се под правим углом сучељавају. Са овог гледишта треба детаљно проучавати Дрим, Морачу, Неретву, Цетину, Крку и Зрмању, њихова стара долинска дна, кањонске долине и старе системе долина.

Али ће, изгледа ми, у јадранском приморју и динарској системи горње две полазне тачке бити плодне и унети нових гледишта у проучавање карста.

Има карсних терена различне старости, и врло важно је питање довести их у везу с предња два процеса. Изгледа да су млађи они карсни облици, који се слажу с правцем слојева и са структурним линијама, а старији су они, код којих је то слагање скоро уништено. Пада у очи, да је та зависност скоро потпуна на највишим ерозионим површинама далматинских (Сењског Била, Велебита, Мосора итд.) и босанско-херцеговачких била, много незнатнија на поменутој најнижој ерозионој површини око Кварнера. Има карсних поља различне старости. Даље, изгледа да је млађа она карсна хидрографија, која се одликује циркулацијом воде у пукотинама и уским пећинама, (босанско-херцеговачки карст) од хидрографије, где преобладују пећинске реке, са пространим и дугачким пећинама (крањски карст). Карсна издан и хидрографија карсних поља мењала се с поменутим процесима издизања и спуштања. Обрнуто, кад се нађу поуздани знакови за карсне терене и њихове облике разне старости, моћи ће се и на основу тога закључивати о покретима маса.

Осим тога се знатно мењају погледи о постанку јадранске котлине. Као што је представљено, око Кварнера и Морлачког Канала констатују се издигнуте старе површине и као да је то издизање било синхронично и као пандан према јадранском спуштању; изгледа, дакле, да између њих постоји исти однос као између Олимпа и суседних партија егејскога басена. При томе игра нарочиту улогу поменута каставска површина, јер су поглавито у њој ижлебљене младе и дубоке долине, као Медвеја под Учком, Речина код Реке, Сењска Драга и друге; у тој површини је и винодолско-бакарско-клански грабен, сасвим узан, прави тип грабена. Изгледа дакле, да се и јадранско спуштање и дизање околног земљишта збило поглавито у старој каставској површини. До Палагруже и Тремита нема нигде неогених маринских седимената, те су горњи процеси јамачно врло млади, при крају плиоцена и дилувијални. На југу од Палагруже и Тремита је старија јадранска котлина, која је у главним цртама постојала за време друге медитеранске етаже, која је осим на неким острвцима константована и код Уциња. У најновије су време у Кастратима, на североисточној обали Скадарског Блата констатовани плиоценски маринске седименти, с фосилима. Међутим, дно се Скадарског Блата несумњиво спустило у дилувиуму и после. Постају, дакле, компликованији и процеси јужне јадранске котлине.

Полазећи од области Егејскога и Јадранскога Мора, треба ићи према средишним и северним деловима Балканскога Полуострва и покушати да се на основу сличних полазних тачака реше његови морфолошки проблеми. Та, у неколико промењена гледишта, морају ерозионе процесе изводити поглавито из историје мора и језера панонскога и влашкога басена с Црним Морем и из пажљиве студије абразионих и пиепленских површина. Од свих питања, која при том искрсавају, најважнија су: питање о старим долинским равнима и терасама, о стварању долина, и о постанку великих пробојница Ђердапа, Искра, Олте, Жиу и Тимока.

Терасе су објашњаване хипотезом евстатичних покрета, и њу је у новије време *de Lamothe*[8] обновио, поткрепивши је многобројним, врло прецизним мерењима висине тераса на рекама Алжира, затим на Рони, Рајни, Мозелу; с њима се потпуно слажу и *Севастосова*[9] мерења тераса на Серету, у многоме и висине тераса бечког басена.[10] Изненађују подударања у висини тераса тако различних и удаљених области, и по томе изгледа да се збиља морају свести на евстатичне покрете. Али ова хипотеза наилази на, истина још јасно неисказану, али ипак врло енергичну опозицију. И већина мојих искустава и сви погледи о формирању балканских долина, у колико сам до њих дошао, такође су против хипотезе евстатичних покрета. Противно овој хипотези врло су рано терасе алпијских долина објашњаване ерозијом старих глечера, затим сукцесивним акумулуцијама и ерозијом, који одговарају глацијалним и интергацијалним временима. Овим би се објашњавао само извесан број тераса глацијалне епохе, али несумњиво има преглацијалних тераса, које су изван горњег објашњења. Али и за терасе, које треба да стоје у вези с глацијацијама, мора се по горњем објашњењу претпоставити да је доњи ерозиони базис њихових река непроменљив. Напослетку је овда онда, нарочито у научним делима на енглеском језику, исказивано мњење, да постанак тераса стоји у вези с покретима маса.[11]

Ма како на први поглед изгледало незнатно, питање о терасама, нарочито о узроцима тераса, стоји у вези са свима новијим орогенском покретима, и структурним и покретима маса, са померањима обалске линије и са глацијацијама. Али изгледа да су за постанак тераса најважнија она померања обалске линије или доњег ерозионог базиса, која су проузрокована дизањем и спуштањем копна. Као да су шљунковите терасе

климских колебања само споредна појава тих великих процеса. Треба критички и с погледима у глави претресати сва досадашња проучавања тераса и методски вођеним студијама на терену изнети нових проматрања. Последњи посао се може с много изгледа на успех предузети на извесним долинама Балканског Полуострва, полазећи при утврђивању генезе тераса од наведена два гледишта: од историје поменутих морских и језерских басена и од абрадираних и пинепленираних старих површина, које су поремећене. Најпре је потребно прецизно одредити састав, број и измерити висине тераса, и тај је посао с потпуним успехом извео г. *П. Јанковић* за нишавску долину. Проматрани су даље у том погледу: Морава, Ђердап, неке долине источне Србије, скоро цео Искар, реке трансилванских Алпа и затим реке централних и југоисточних делова Полуострва. Упоредо с тим треба испитивати старе језерске котлине, у које се данас пробијају речне долине: контуре језера, ниво, постепено опадање нивоа и нарочито доба исушивања језера. За формирање долина и котлина у северној Бугарској, Србији и Босни од одсудног су значаја постанак и фазе у формирању Ђердапа и Казана, јер су се и ерозија река и исушавање језерских котлина управљали према удубљивању Ђердапа и Казана.

Кад се испитају терасе и стара долинска дна неколико великих северних река Полуострва, затим Дунава, мораће се наћи решење питања о терасама. Изгледа да ће се тада видети низ појава и процеса, који су као беочузима један за други везане и једна другу повлаче. Због повлачења и редуцирања неогенога мора у панонском и влашком басену и у њиховим балканским заливима и због отицања потоњих плиоценских језера дунавскога слива спушта се и локални и општи ерозиони базис балканских река; настаје живо удубљивање старих долина, оне се у назад померају и нападају и отварају језерске басене, који отичу; постају и нове долине. Треба наћи највиша стара долинска дна северних балканских река. Она ће одговарати највишем неогеном нивоу мора, јамачно мора другог медитеранског ступња. И нижа стара долинска дна треба довести у везу с доцнијим нивоима мора и језера. Свуда ће се моћи утврдити износ предилувијалне и дилувијалне ерозије, и последњу, с њеним шљунковитим терасама, треба везивати и с колебањима глацијалне или плувијалне климе. Тако ће се моћи пропратити геолошки живот балканских река и језера све док се нису формирале композитне долине Мораве, Тимока, Нишаве, Искра итд.

Неке ухваћене везе могу послужити већ као полазна тачка. Око Ђердапа има, нарочито на Мирочу и у заравни Мехединце (у Румунији), стара површина, која је постала делимице абразијом сарматскога мора, а делимице субаерском денудацијом; она се може пратити и испод јужних Карпата, све до места Ронку; види се око Тимокове клисуре од Вражогрнца до Рајца. Високо изнад данашњег корита дунавског у Казану има старо, широко долинско дно, које је издубено у тој сарматској старој површини. Еквивалентна долинска дна нашао сам око Тимока, у балканској клисури Искра, око Жиу и Олте на јужном ободу Карпата; као да је исте старости нишавска тераса од 200 м., коју је П. Јанковић констатовао. Настала је жива постсарматска ерозија и у стара долинска дна удубле су се нове долине. Тада су, изгледа ми, Олту и Жиу регресивном ерозијом продужиле своја корита и пробиле јужне Карпате; можда је тада постао део Ђердапа од Текија до Турне Северина, јер је млад, а и око њега нема трагова од оног старог долинског дна, које се види око Казана.

Као што се из последњег става види, постанак пробојница је у генетској вези са одређеним терасама и хватањем узајамних веза између њих прецизније ће се моћи решавати питање о постанку пробојница. Ово је знатно унапређено, ако се утврди да се пробојница формирала у времену између те и те тереса, или ако се само констатује да је пробојница млађа од једне или, на послетку, старија од неке друге тераса. Таквих студија у опште нема, а изгледа ми да су оне од великог значаја.

Питање о постанку пробојница није још решено. Има више хипотеза, али оне нису из факата принудно изведене, већ су поглавито логичне хипотезе, којима се утврђују могућности. Поред старије хипотезе о пукотинама, које би биле предиспозације пробојница, такве су Powell-Gilbert-ова хипотеза о антецедентности пробојница према стварању планина, затим Ритимајер-Хилбер-Филипсонова хипотеза регресивне ерозије, као и моја хипотеза тектонских предиспозиција или структурних удолина. Изгледа несумњиво да се постанак многих пробојница може објаснити на неки од три горња начина. Али на Ђердапу издају све три горње хипотезе: постанак ове пробојнице је врло компликован.

На Балканском Полуоству има типских пробојница, каквих је мало у Европи. Поменућу само неке велике и великих река, као Ђердап, пробојнице Искра нарочито балканску, пробојнице Тимока, Вита, Осме и Јантре кроз ниже балканске венце, неколике арбанашке пробојнице, које просецају систем меридијанских венаца, напослетку пробојнице Олте и Жиу кроз Карпате.

Уже, али врло интензивно интересовање морају побудити *лимнолошка питања великих језера Балканскога Полуострва.*

Поред обичних и често врло интересантних проматрања, која се могу чинити и на другим језерима, овде има неколико специфичних или врло ретких проблема. Ово долази отуда, што су македонска језера махом врло стара, а нека живе непрекидно од неогена, затим због егејских тектонских процеса, који су на разне начине, али поглавито деструктивно, утицали на живот македонских језера. Јер су језера Енглеске, Скандинавије, средње и источне Европе и Алпа знатно млађа, постанак им је махом у вези с дилувијалним глацијацијама. Те су старости и северна

тиалијанска језера, док су језера у Монти Албани и у Флегрејским Пољима вулканског порекла.

Због велике старости, и зато што им живот није поремећиван глацијацијама (и ако је било утицаја глацијалне климе), могу се пратити животне фазе и процеси језера и котлине од неогена до данас: постанак котлине, колебања нивоа, промене у отицању, распадање језера у два или више и уништење језера. У неким случајевима је могућно утврдити и прелимнијску пластику, и то поглавито прелимнијске долине. Поред језерских тераса, поред трагова од старих језерских отока и поред разноврсних језерских седимената, од особитог методског значаја за студију живота језера постају сублакустријски одсеци и централне језерске равни, које су у неким македонским језерима сасвим или делимице оголићене.

У западној Македонији се може несумњиво реконструисати велико језеро, које ћемо назвати Сарићолским и које се тек при крају дилувиума распало у четри језера: данашње Островско, Петрско и Врапничко Језеро, затим Зазерце. Још при крају плиоцена и почетком дилувиума нестало је великог Солунског Језера, а од њега су као трагови остала два плитка ивична језера, Ржанско и Аматовско, затим Пазарско Блато. Врло знатно лангачко-бешичко језеро распало се у најновије, можда историјско, доба у данашња два језера, а исти процес још није потпуно извршен на малом језеру Тузлућолу. Мењали су се и правци отицања и код неких су остале само подземне отоке; на Дојранском Језеру је сасвим промењен правац отицања, а Островско и Преспанско Језеро су, место отока на површини, добила подземне отоке.

Слична нестала језера реконструисана су у Великом Басену северне Америке, и то Бонвилово и Лахонтаново Језеро, којих је нестало само због климске промене. Сасвим су друкчији главни узроци ишчезавања и сплашњавања нивоа македонских језера.

Овде најпре пада у очи, да не само није нестало Охридског и Преспанског с Малим Језером, која отичу на запад, већ им је и ниво, нарочито Охридског Језера, незнатно спласнуо. Напротив, ишчезла су или скоро ишчезла сва језера Македоније, која су на истоку од ових и која отичу или су отицала према Егејском Мору. Та је разлика проузрокована поглавито постанком егејске котлине, померањем доњег еродионог базиса и живом ерозијом, која је због тога настала. Било је, изгледа, и незнатних климских утицаја.

Напослетку имамо у динарској системи интересантна изданска језера и криптодепресије, чији је постанак у вези с карстом и с јадранским спуштањем.

Напослетку има разноврсних *питања глацијације*, која треба даље проучавати.

До сада је најглавније било констатовати глацијацију на Балканском Полуострву и констатовати је на што више његових планина, одредити број глацијација и висине глацијалне снежне линије. Затим је у главним цртама изведено поређење између балканске, алпијске и карпатске глацијације.

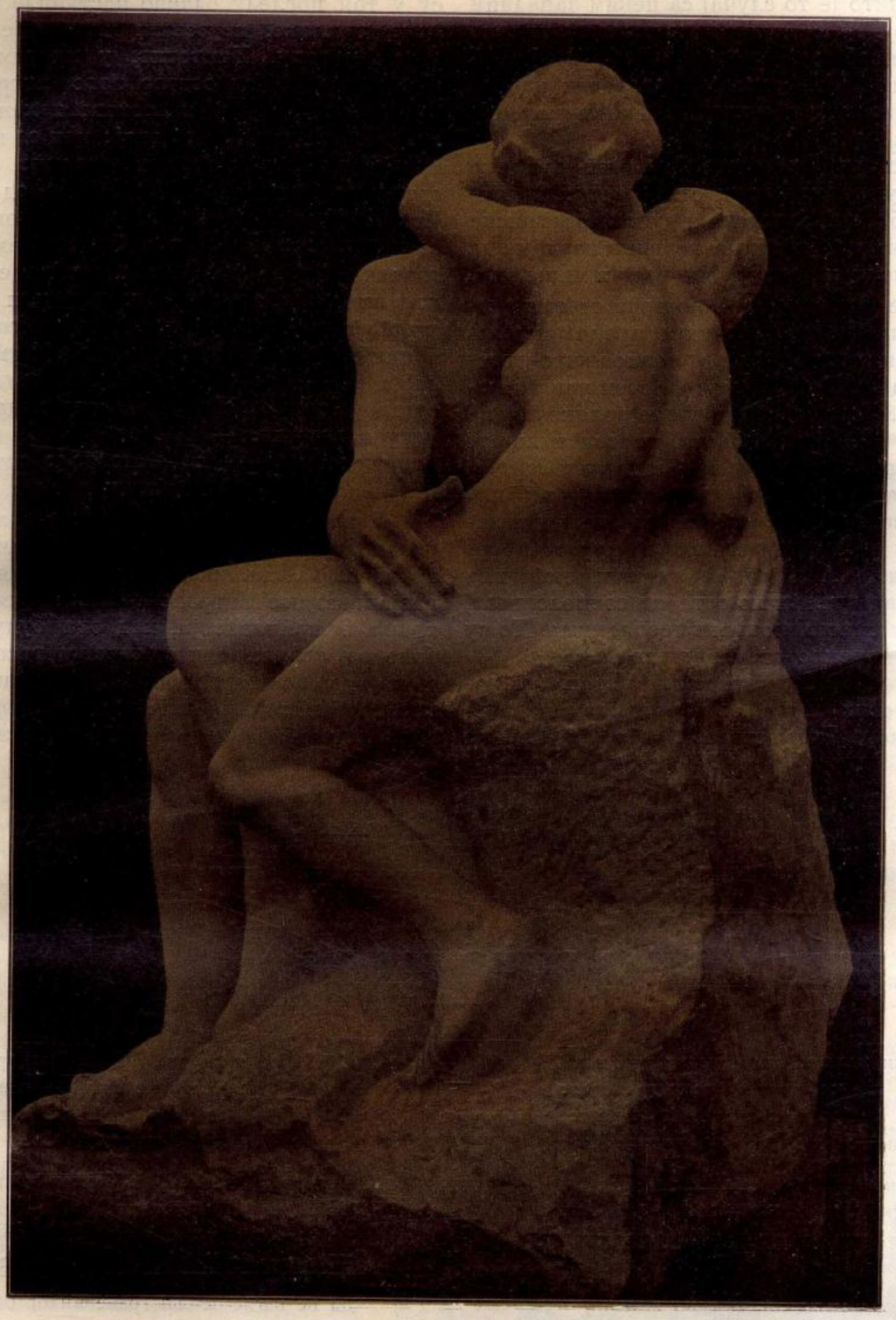
Утврђене су две глацијације, од којих је прва била знатнија и глечери су ниже слазили, али су њихови трагови ретко где очувани. У најновије сам време у Рили (у долини Прав-Искри) нашао трагове старе глацијације, затим низове млађих морена, једне изнад других, и они несумњиво показују два, можда три стадиума млађе глацијације. Треба их тражити и по осталим планинама које су биле заглечерене. У Рили је даље ухваћена извесна веза између морена и флувиоглацијалних шљунковитих тераса. Ова планина, највећи заглечерени масив Балканскога Полуострва, остаће још дуго предмет глацијалних студија.

Сада је најпре наставити тек започета проучавања флувиоглацијалног шљунка и тражити везе између њега и морена разне старости. Можда ће се даље међу шљунковима и шљунковитим терасама оних области, које су биле изван домашаја глацијације, моћи установити њихова веза с глацијацијама и стадиумима последње глацијације. Изгледа да ће се ово питање најпре моћи решити, проучавајући искарске шљункове и шљунковите терасе, од Самокова низ Искар, затим у Неретви од Јабланице, где су констатоване флувиоглацијалне терасе, па на ниже. У Србији ће се та веза најпре моћи ухватити студијом нижих, шљунковитих тераса Нишаве, у колико овде акумулација шљунка не стоји у вези и с другим узроцима. Можда ће се извесни ослонци добити и проучавањем старог дунавског шљунка и леса, нарочито онде где се они смењују. Такве, поуздано утврђене везе ваља пренети на шљунковите терасе осталих већих долина Балканскога Полуострва. Није искључено да се и код нижих тераса око језера и карсних поља изнађе веза с глацијацијама и стадиумима млађе глацијације; тиме би се утврдила прецизна хронологија колебања језерског нивоа.

У шљунковитим и лесним терасама, затим у пећинама, које су на странама речних долина, нађени су већ на много места артефакти преисторијског човека. Ако се изведе хронологија шљунковитих тераса према глацијацијама и стадиумима, онда ће се моћи ближе одредити старост артефаката и однос преисторијских културних ступњева према глацијацијама. Можда ће се по том моћи ти балкански резултати довести у паралелу с јужнофранцуским, најдетаљније проученим преисторијским налазиштима, за које је, осим тога, *Obermeyer* у најновије време нашао везу с глацијацијама.[12]

Напослетку да поменем, да има неких истина непоузданих знакова за глацијацију Мицора, Голије, а можда и Копаоника. Требало би их само с тога гледишта обићи и проучити. Као да су то трагови старије глацијације.

Проучавало се ма које од досад поменутих питања, ваља тежити да се себи представи цео процес постанка и развитка појаве или *историја развитка*. Тако се најбоље схвати целина појаве;

Огист Роден

Пољубац

осим тога виде се празнине и споредни проблеми, и студија постаје дубља.

Као што Балканско Полуострво због своје физичке разноврсности скрива многобројне природњачке проблеме, тако је исто богато проблемима друштвених наука и науке о духу. На њему има око седам различних народа, више но и у којој области Европе. Ти су се народи мешали, гдегде укрштали, духовно и материјално су утицали једни на друге и једни од других позајмљивали. Осим још старијих култура, мање више је на све народе утицала византијско-цинцарска култура. У западним областима Полуострва осећају се утицаји италијанско-млетачке културе. На великим просторијама се виде и трагови арабљанско-турске културе и живота. На производима материјалне и духовне културе и на погледу на свет већине балканских народа могу се запазити сви горњи утицаји. Али, поред свега тога има врло пространих области Балканског Полуострва с врло слабим траговима горњих култура. Њих је жив и оригиналан народни дух смесио и сварио, давши им свој облик и свој

смисао. Нарочито је то случај са неким западним областима, које су и данас самоникле социјалне структуре и необичне етнографске свежине. У свима деловима Полуострва и код свих народа може се издвојити и њихово специфично, које изгледа ипак превлађује.

Код тако многих народа горњих прилика разноврсни су социолошки, етнографски и психолошки проблеми. Методска и дубока балканска испитивања могла би свима горњим наукама да отворе нова поља и нове правце рада и мишљења.

Можда је при том требало поћи од *антропогеографских* проблема, који чине прелаз и држе везу између природњачких и социолошко-етнографских студија. Та испитивања води наша Академија Наука. Њима су обухваћене велике појаве материјалног народног живота, типови и живот насеља, типови и развитак куће и других зграда, врсте сточарства, етапе сточарског кретања, велике основе осталог материјалног живота народног. Ти су проблеми опширно на другом месту представљени.[13] Али једним од њих, који има највећи значај, прелазимо осталим социолошким, етнографским и психолошким проблемима. То су мигрицији и порекло становништва.

Изгледа да је то централно питање и полазна тачка свих студија о народима за највећи део Балканскога Полуострва. У осталој Европи су у том погледу одавно наступиле готово утврђене прилике, изузевши миграције у колоније и у Америку. Напротив, у многим областима Балканскога Полуострва нове мигриције су за последња три века из основа измениле становништво. План је рада овај: ићи од куће до куће и сазнати порекло сваке породице, и то на простору од Солуна до Сомбора и од Котора до Искра. Тежња је да се у том погледу сними становништво онако као што се земљиште географски снима и праве специјалне карте или као што се бележе метеоролошки елементи и утврђује клима области. Кад се горњи подаци доцније на картама представе, имаћемо за области нашег народа изведене студије, које у осталој Европи нису извршене и сада се већ и не могу извршити. — Ове студије би биле знатно допуњене, кад би се фиксирале старије магрицији на основу историјских извора.

Резултати студија о миграцијама биће од плодног утицаја и објасниће не само многе антропогеографске проблеме, већ ће знатно помоћи разјашњавање антрополошких мерења и праћења о комплексији, кад ова буду предузета; биће од услуга при тумачењу распрострањења свих етнографских појава, дијалеката и психичких особина; разјасниће и многе појаве из наше нове историје и новог социјалног живота.[14]

(СВРШИЋЕ СЕ)

Једна жеља

Још мало па пуна четвртина века
Како смо се, друже, срели и састали,
И за све то време, дуго, слагали се,
Заједно се смејали, заједно плакали;

Зај'дно примали судбине ударце;
Заједно смо људску пакост одбијали;
Једно срце што у двоје груди куца
Од рана заједно лечити смо знали;

Зај'дно се надали, заједно жалели,
Заједно давали лака крила духу,
Те је прелетао сву земљу, и небо,
Зај'дно смо зидали куле у ваздуху.

Све заједно, друже. Читава поворка
Слатких успомена из срца се крене
Кад год ми се душа сјајног сунца сети,
Или се облачка каквог опомене.

Четвртина века! А ја бих мислила
Први нам је сусрет пре годину био,
Да не вене лишће руменог пупољка
Што под твојим сунцем у цвет се развио;

Да не нагле земљи гране витог бора
Што се онда неба дотицао смело...
«Једно кратко лето!» пева вечна душа.
«Четвртина века!« плаче трошно тело.

Што се год родило мора и умрети,
Неизмењив закон у природи то је...
О како бих, друже, да с овога света
Хладног у дан један одемо обоје!...

1905.

Јелена Димитријевић

Човекова трагедија

или

Бал у Елемиру

Истинит догађај. Епос у 10 песама

Из рукописа пок. **Стевана Сремца**

I. Песма

„Одужали дани, окраћале ноћи,
Данас-сутра, ето, фаршанке ће доћи,
Весеље ће настат', балова ће бити,
Многи црвен нос ће и јести и пити;
Лепотица многа играће на балу
Заљубљени момци разнеће јој хвалу;
Удавача многа наћ' ће суђенога,
А многа ће остат' до лета другога;
А дотле ће ваљ'да и стрина умрети
Па ће онда већи „штафирунг" понети,
И мираз ће бити много већи тада,
Јер тад пола куће само на њу пада;
Па тек ако умре тетка из Силбаша
Процесом ће добит' још и пар чилаша,
И сесије фрталь близу код Модоша —
(Ал' то после смрти Кипре нотароша)."

Тако говораше дружиница нека,
Омладина дична из Грос-Бечкерека
Спремајући рубље, крпећ' тоалету
Да покаже томе паорскоме свету
Што-но их је позв'о цедуљом папира
Да су сутра гости града Елемира.
А позив је китњаст био здраво, здраво:
Шрајбер Иса није целе ноћи спав'о.
И докле је позив тако накитио
Равно четир олбе вина је попио.
Ал и јесте позив, почујте га само:

„Изволите доћи, биће што имамо:
Весеље ће бити у бирцузу новом,
Скоро је отворен у шору поповом.
Патосана сала а није ни мала
Мож' у њој поређат' шест реди астала;
Биће ту момцаћа, биће лепи снаша,
Брујаће прдаљка Севера гајдаша.
Биће ђаконија, теста сваке феле
Прво црно вино, погачице беле,
За тим лукумића, крофни, уштипака
Па листића танких, дебелих шунака,
За тим мушкацона, и пужева с реном,
Даље ћемо служит' лудајом печеном;
Биће лепа вина да ћеш пијућ' пући —
Ољољаног брата Неца води кући —
Жеља нам је видет' господу пулгере
(Извол'те нам доћи, везаћемо кере);
А сачувај боже разбијени' глава
Ту је хирург-Аца он, никад не спава
А забави овој неће бити пара,
За „ајнтре" се плаћа тридесет крајцара,
Место новца прима и корпу кромпира!
С поштовањем одбор града Елемира."

II. Песма

Кад то прочиташе Бечкеречци врли
Од радости сви су длаком о длан трли,
Поскакали одмах, на пос'о се дали,
Разгледали добро да л' им што год фали
Од одела балског, је ли све у реду?
Све је хвала богу — ал' да видиш беду!
Кад им око чизми на ђонове паде
Пресече их нешто, дисање им стаде.
Ej радости, ал' си кратка овог света!
Та чизмама свију требају пенџета.
Нису дуги пути ал' ђонови с' танки,
Приликују са свим форинтачи банки.
Па једва ће моћи издржат' на балу
А камо л' по путу, прашини и калу!
Ту једина помоћ била би оправка,
Ал' и да је новца не може до мрака!
Не може их Ниђа оправити свије'
Ни за готов новац а без вересије.
Тенцери умукли у мисли се дали,
Па су онда најзад 'вако доконали:
Ту нам друге нема: треба пешке ићи,
Пут је доста кратак лако ћемо стићи;
А да би ђонови доживели бала,
Богме ћемо боси ма и преко кала.
Ал' ће бити шале, ал' ће бити „хеца"
Ах, чизмару Ниђо, твога ли ти свеца!

III. Песма

Са тороња цркве кад дванајст огласи,
Већ ни један путник не мож' да се скраси;
Дуги су им часи, споро им је време
Заврзуто на штап лако им је бреме

Сваки своје чизме о свом штапу носи
Лаће до колена, сви до једног боси —
Па онако с ногу прихватише с' јела,
Ту је салфалада и земичка бела;

Домаћи им свима желе сретна пута,
Тенцери се крепе чашом рума љута.

IV. Песма

Одмакоше већем, збогом бели граде!
Кад, ал' у зао час, једном на ум паде
Да је своје новце — форинтачу целу —
Оставио дома у старом оделу.
Не беше му мило да се враћа саде,
Па заиска једном да му зајам даде,
Али ево чуда не мож' нико дати
Јер свак има тол'ко тек да „ајнтрê" плати,
Тек да „ајнтрê" плати и по крофну једну
Ако се намери на тенцерку вредну.
Зла слутња обузе све путнике редом,
Свима страх извајан на лицу им бледом
«Кад се вратиш с пута биће неприлика»
Тако зборе речи старог „Трепетника";
Ал' кукавац шта ће, упути се граду,
Други ће га чекат' под дудом у хладу.

V. Песма

А кад се скупише под дудом у хладу
Продужише даље Елемиру граду.
Кад су стигли веће до крајњега шора
Крајње време беше, уредит' се мора.
Седоше на земљу, обукоше чизме
Па с' један за другим кроз сокак отисне.

Ево ти их већем пред бирцом «код Дабе»
А ево ти пред њих и бирташа Швабе.
Учтиво се клања, комотмицну скида;
Од стране Одбора дочека их Вида.
«Извол'те унутра, добро сте нам дошли!

Како је на путу, јесте л' добро прошли?
То је за нас почест, мило нам је свима
Што вас град Елемир као госте има.
Извол'те пулгери, извол'те пулгерке,
Чекају вас жељно Елемирске ћерке!
Сад ће почет' игра, звекет пуних чаша.
Штимују се гајде Севера гајдаша.»

VI. Песма

Ја већ чисто стрепим, већ ми дркће рука,
Коса ми се диже, спопада ме мука.
И Пегазу нешто — ох, кљусина стара! —
Као да прохтева да се сад одмара,
Перо ми се кречи, мастило пролива,
Малаксаћу скоро па је мука жива;
Узалуд ћу звати музе с Јеликона,
Узалуду свеца, кућевног патрона,
Узалуд позиват' Гоголја и Ћосу; —
Запливах далеко ал' знаћу за госу.
Како да опишем прелест овог збора?
Како да вам кажем сјајност овог двора?
С ког краја да почнем, како да завршим?
Што сам замрсио, како да размрсим?
Ја ћу како знадем а ко знаде боље
Нек и он опише, широко му поље!
Дворана висока, пространа, широка,
Мог'о би ескадрон да ту скаче скока
Свуд по зидовима шимширове гране,
Лампе светлост сипљу на све четир стране,
Повезани ланци од шарен-папира
Све трепећу лако када гајдаш свира.
Позајмљене слике из свију мејана
А ту је и слика „Смрт Максимијана."
Ал' што да вам ређам ове мртве ствари,
Читатељка лепа, знам, за то не мари.
Чистије од лампи, млађе од шимшира,
Шареније много од шарен-папира
То је свежа кйта Елемирки млади',
Свака ј' уз зид сѣла па се шаком хлади
Читао сам приче «Тисуħ једне ноħи»
Е замисли саде а ја немам моħи
Да ти сад насликам лепотице редом,
Славу им поређам по папиру бледом.
Ох дивних образа, ао Боже свети,
Поређани стоје као сунцокрети.
Ту ј' *Ракила* млада што пелцере краде,

Соса што на сваки по десет имаде,
Ту је и *Милева* што немецки знаде,
Јуца што погледом улива ти наде,
Ту је и *Персида* касирова ћерка,
Она и не игра већ прилику мерка;
Ту лепа *Пијада* пуна младежева,
Ту и *Нимфодора* што фирере снева; —
Нимфодора млада, звезда са висина,
Нимфодора красна скуп свију милина,
Нимфодора смерна депо̀ од врлина,
Лане ј' тата стиг'о чак код Варадина.
Шта је било после то вам несмем касти
(Било ј' крупних речи и лескове масти).
Та ко ће их рећат' све из овог гнезда,
Та више их има но на небу звезда.
Ето то су сунца што момцима сјају,
Што им благу светлост из очију дају.
А уз сунца ова к'о трабанти верни
Поређали с' момци — све кицоши дерни —
Ту је плајаш *Лацко* што погледа холо
Кад кетушу игра ил' кад води коло,
Лепи Шаца ту је, на „урлауб" је дош'о,
Да није заљубљен већ би давно от'шо
Пијада га, ето, начинила слугом
Никако из села не мож' „лево-кругом";
Ту је *шрајбер Иса* градски краснописац,
Почешће га шором прати Север свирац,
Кад се ђорнут крене правит' серенаде
Да ублажи тако срца свога јаде.
Ту ј' и *хирург-Аца* што у срце дира
Кад пред вече шором у тамбуру свира;
Суботом му увек пуна «официна" —
Ко ће с њим кад брије и спајиног сина! —
За Елемир село он је срећа права
Кад с' трефи на балу полупаних глава;
Полупане главе све лепо привије
Док длан о длан лупиш — било па и није!
Та ту их је много, ту тушта и тама
Елемирска бесна момчадија сама —
Да их даље ређам далеко би оч'о
Боље да прекинем кад је гајдаш поч'о.

VII. Песма

Сад поче игранка у најбољем реду,
Замислите венац — по опису бледу —
Шарен, диван венац, венац премалећа
Од градског и селског разноврсног цвећа.
К'о зумбули момци, девојке к'о руже
Пространом двораном наоколо круже;
Кривоноги Иса заплеће и цупка
И лево и десно играчице гурка.
Одиграше коло, то банацко лако,
Одморише с мало, ознојн се свако;
Потребан је одмор да се свак издува
За следећу игру да ноге очува;
Да попије коју, коју продивани,
С играчицом својом, 'нако на тенани.
Кад се за тим с нова играт' започело
И винце је давно дејствоват' почело;
Свако живље гледа, лакше цупка, збори,
Коло све се витла, поскочица ори!
Поскочица ј' игри што је телу душа,
Свак је радо збори, свак је радо слуша.
Ал' у Елемиру, ал' на овом балу
Није нико хтео више знат' за шалу:
Прелила се чаша, већ је сваком дости,
На нос им изашли бечкеречки гости.
Већ им право није, немило их дира
Што паорка цура с пулгером шпацира,
Што диване с њима, мењају погледе...
Елемирски момци од љутине бледе,
Бледе и зелене пуни горког ваја
Једна кап у чашу — па ето русваја!

VIII. Песма

Нечастиви ту је, нит' копа нит' оре,
Веће људе мами да погрешке творе.
И он се ту наш'о, ту посред дворане,
Па пришану једном да бројати стане.
А гост га послуша — и то онај исти
Што се на пут крен'о са џепови чисти —
Форинтачу своју што заборави дома —
Однесе га ђаво па започе ома:

«Аој селе
Босонога,
Зла ти нана
До зла бога;
Не дала ти
Чарапица
Ни везених
Папучица
Да учиниш
Клепа-клапа
За тобом ми
Срце скапа»
Ијују, ијују!
Ова сека
До менека
Кад ме гле'не
Нема лека,
Нема лека
За менека
У свих девет
Апотека
Што су на сред
Бечкерека.
Ијујују, ијују!

«Доста, доста веће!" викну Елемирац
Раскиде се коло, преста дуват' свирац.

«Какве секе велиш, та ми смо им госе,
Та која те гледа, та које су босе?!

Не знам ја за поглед у тих наших сека,
Ал од левча наших неће т' бити лека
У свих девет тамо ваших апотека!

Изушћене речи не осташе саме,
Следоваше дела, разбегоше с' даме.
Погасише с' лампе, затворише врата,
А пулгере госте страх самртни хвата.
Марс беснити стаде по мрачној дворани
Батине к'о киша пљуште по механи.
Ломе се астали, претурају секе,
Чују се јауци, псовке и запевке,
Претурају с' флаше, у крај беже снаше,
Ту се сад не пита шта је *наше, ваше.*
Све постаде слика позоришта тужна,
Излемаше многог ни крива ни дужна!
Тако је трајало добро пола сата
Докле неко главом не развали врата.
Све на врата јурну дочепа с' сокака
Утече супостат под окриљем мрака.
Многом оста капа там' у гардероби
Али ништа за то, главу већу доби!
Подробније не знам како ј' битка била
Ал страшније не би од Инда до Нила.
Што знам исприч'о ми ј' бу́дни боктер-Пеја
Он се ту одмар'о у крилу Морфеја.

IX. Песма

А кад с јутра уђе с портфишом да ме́те:
Пред њим грозни трази ове борбе клете.
Поломљена окна, ноге од астала,
Сломљене столице, парчад од бокала,
Поцепане капе, копфпуци, хорнодле,
Курјуци, бркови, турнири и рекле
Све сад мирно једно преко другог лежи,
Немо прича ужас, да ти с' кожа јежи!
Да доб'јете верну слику развалина
Треб'о б' имат' пемзлу од Верешчагина.

X. Песма

Е тако се сврши та игранка вајна.
И када је зора зарудела бајна
Дружба већ је давно измакла из села,
С отеченим главам', тужна, невесела.
Тежак им се уздах отим'о из груди
Што на свету има злоковарни' људи!
Сред несреће тол'ке утеха им пуста
Да паметниј' увек луђему попушта

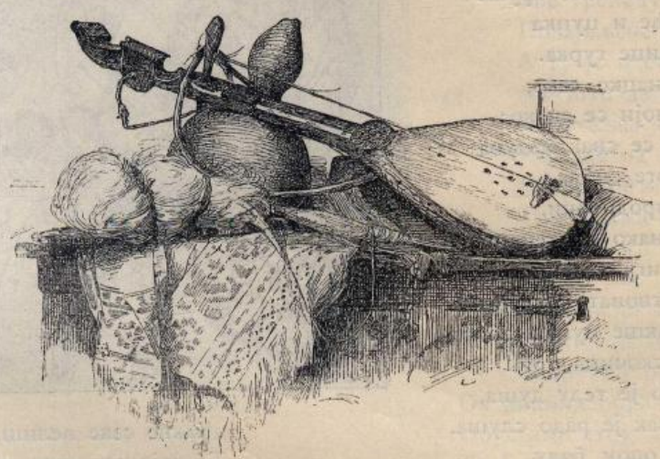

И «свуда је добро ал' дома најбоље«
Кад се тог' сетише беху боље воље.
Исцелиће дома зла следства од вина
Добар хладан облог а и медецина;
Залечиће ране од злокобног бала
Туце пијавица и дијета мала!

Штампарске погрешке. Кроз целу песму спомиње се «град Елемир», а треба да стоји «село Елемир». То је било само ради стиха, за то се моли благонаклони читатељ и лепа читатељка да исправе ту погрешку.

Напомене. Слике су радила два вештака. Слику 1., 2., 3., 4. и 6. радио је сам писац, а слику 5. и 7. радио је Лала. Последње слике (5. и 7.) није могао сам писац да ради, јер се — по доброти свога срца — гнуша крвавих призора.

Писац.

Je puis maintenant dire aux rapides années:
„Passer, passer toujours! j'ai ne pius à vieillir;
Allez-vous-en avec vos fleurs, toutes fannées
J'ai dans l'âme une fleur que nul ne peut cueillir!"

V. Hugo

Са религијом своје младости,
Под суровом тегобом свог живота,
Ја ћу ти доћи, владарко моје радости,

Спречен на путу полета и скрушен,
Да ме озари твој облик и лепота,
Твог ока боје ко жути лист осушен.

Црвени кринови моје страсти биће
Пред ногама ти; у бóре твог одела
Црте мог лица стид пораза скриће.

И ти ћеш опет бити величанство
Мом бедном бићу, невина и бела,
Срца и ума велико познанство.

Језера плава мојих мисли неће
Мутити живот пркоса и жудње
За славом, коју болесна страст креће.

У ниском тону последњих октава
Страсти, живота, умора и блудње
Изгубиће се дан поднебља плава

И буран, вес'о, немиран и сетан
Живот што више вратити се не сме
И дух оронô чији напор сретан

Пролази као боје ретких дýгā
Са тамном слутњом лабудове песме
Живота који мутна плâви туга.

Сима Пандуровић

Повратак јаничара у Београдски Пашалук

и

погибија Хаџи-Мустафа паше

(1799.—1801.)

— једна глава из дела „Карађорђе" —

Значај уговора између Пасваногла и Порте за Београдски Пашалук. — Повратак јаничара у Београдски Пашалук. — Побуна крџалија. — Нове недаће због јаничара. — Постављање јаничарских првака за чиновнике у унутрашњости пашилука. — Потајна спрема јаничара да поврате старо стање. — Страх од јаничара и сељење српских породица у то време. — Погибија Станка Арамбашића и Ранка Лазаревића. — Напади на Карађорђа и Алексу Ненадовића. — Хаџи-Мустафа-паша казни Шабачке јаничаре за убиство Р. Лазаревића. — Нове намере Пасваноглове. — Одметници од Порте на Балканском Полуострву и спрема Порте против њих. — Одузимање оружја од становништва и сеобе због тога у Аустрију. — Прикупљање јаничара у Београд. — Јаничарска буна од 22. јула до 8. августа 1801. — Роиство Хаџи-Мустафа-пашино и Портино изасланство. — Неуспеси изасланства и погибија Хаџи-Мустафа-пашина.

У уговору мира између Порте и Пасваногла од највећега значаја за Београдски Пашалук било је оно попуштање Порте у погледу Београдских јаничара, којима је још 1791. године забрањено да се враћају у Београдски Пашалук. Порта је обећала Пасваноглу да ће дигнути забрану и одобрити јаничарима повратак у Београд, а Пасваноглу опет са своје стране обећао је да ће отпустити све странце, који се налазе у Видинској околини, као и све Портине непријатеље. Што више обећао је да ће казнити смрћу оне који се не би хтели уклонити. Порта, и ако у ово време није одустала од свију својих планова против Пасваногла, опет је мислила да ће дизањем поменуте забране против Београдских јаничара ослабити моћ Пасваноглову, јер је знала

да ће се сви Београдски јаничари вратити у Београдски Пашалук, како им се то одобри. Пасванаглу пак пристао је на тај услов с тога што је тиме хтео задовољити своје пријатеље, и како ни сам није мислио искрени мир са Портом, то се надао да ће преко Београдских јаничара, као својих оданих пријатеља, лакше завладати Београдским Пашалуком, коју мисао, као што смо већ раније поменули, никад није напуштао.

У време кад је закључен мир између Порте и Пасваногла изађе у Цариграду наредба да је муфтија по Корану нашао за право да се јаничари из Београдскога Пашалука могу слободно вратити на своју очевину. На основу те заповести јаничари се спреме и неки већ у марту месецу 1799. године дођу у Београд. Хаџи-Мустафа-паши беше наређено да распусти крџалије, које је држао под најам за одбрану пашалука, и да прими јаничаре. Али крџалије се не хтедоше разићи док им се не исплати најам у 75.000 гроша. Хаџи-Мустафа-паша уверавaше их да нема новца у касама, али да ће они добити доцније свој најам. Њих тај одговор није могао задовољити и они у први мах стану претити да ће силом нагнати пашу да им исплати најам, а затим се побуне и 29. марта затворе све градске капије и нападну на тврђаву. Сутра дан, 30. марта, настала је страшна борба из топова и пушака. Али Хаџи-Мустафа-паша, имајући велике топове на зидинама, и одреде јаничара, који тек што беху дошли, стане се храбро бранити. После дужега отпора паша исплати тражену суму новаца крџалијама, који добивши најам отиду те скине једну беду с главе а јаничари посташе друга беда. Осим Београдских јаничара дођоше с њима заједно још читаве чете разних њихових присталица, момака беспосличара. Сви они већином беху присталице Пасваноглове. Београдски јаничари настану сад насилним путем да поврате своја имања и своје куће које су имали још раније, пре десет-једанаест година у Београду. Осим тога стану се светити онима, који су им, по њихову мишљењу, били криви за њихово изгнање из Београдскога Пашалука. Београдске јаничаре против Хаџи-Мустафа-паше непрестано је подбадао потајно Пасваноглу а јавно се показивао као пријатељ Београдском везиру. Осим тога и сами јаничари мрзили су Хаџи-Мустафу и гледали су згодну прилику да му се освете за све оно што је он у току шест година предузимао против њих. Истина, у самом почетку, после свога повратка у Београдски Пашалук, они се притаје и у неколико покажу се као да су вољни слушати пашине наредбе. У почетку Хаџи-Мустафа-паша постави неке од пређашњих јаничара за харачлије, као Мулу-Јусуфа у Крагујевац, Кучук-Алију у Рудник, Мус-агу Фочића у Шабац, Асан-агу у Сребрницу и Ваљево, Мехмед-агу Фочића у Пожаревац, Абдагу у Јагодину, Афиса у Смедерево, а друге неке у грочанску, ужичку и соколску нахију. Ове аге покупе харач о Петрову дне и већ о Митрову дне Хаџи-Мустафа постави Кучук-Али-агу за муселима у Крагујевац, Мулу-Јусуфа у Ужице, Асан-агу у Ваљево, Мусагу у Шабац, Афиса за војводу у Смедерево, Мехмед-агу Фочића за муселима у Пожаревац, Абдагу за муселима у Јагодину, а друге постави по другим местима. На тај начин Хаџи-Мустафа-паша желео је да јаничарске прваке уклони из Београда и да им даде извесне дужности у унутрашњости. Сад они почну живо радити да придобију и остале Турке Београдскога Пашалука за се, и да их упишу у јаничаре. Они су тиме хтели да поврате потпуно оно стање које је било пре Кочине Крајине, повраћајући себи раније власт и утицај, а тиме би са свим уништили оне повластице које је Србима давао ферман од 1793. године. С тога Али-ага, син Хаџи-Мехмеда Климентића, са још двојицом Турака тајно прођу Пожаревац, Смедерево, Београд, Шабац, Ваљево Ужице, Рудник и друге касабе, те Турке чаршилије попишу у јаничаре, па се најпосле сврате у Крагујевац где их једва дочека неки Мула-Хасан, Кара-Мустафа и Мула-Хамет кадија, и све Турке у Крагујевцу попишу у јаничаре. Пасваноглу, стојећи непрестано у потајној вези са Београдским јаничарима, све их више подбадаше против Хаџи-Мустафа-паше. Овај пак, предвиђајући шта се спрема и на шта иду јаничари и Пасваноглу, стараше се како би одбранио Београд и одржао у пашалуку заведени ред по ферману од 1793. године. Не имајући поверења у јаничаре, он се више надаше у спахије, који још не беху уписани у јаничаре, и у крџалије, који опет прикупљаше уза се. Земунски Мемоар напомиње како је чак имао више поверења и у Србе него у јаничаре. И јаничари су такође добро предвиђали да им у сукобу с Хаџи-Мустафа-пашом могу бити опасни Срби, који су се у прошлим сукобима с њима научили добро ратовати, те су с тога гледали да уклоне поједине главне људе и да Србе тако застраше како им не би пало на ум да се крећу против јаничара.

Још 12. маја 1799. године Земунски дописник јавља страним новинама: „Београдски ја„ничари, за које се сумња да су потајно подба„дани, отпочели су све горе испаде и све већа „насиља. Они не само што су насилно заузели „своје куће, већ су јако злостављали оне који „су у њима становали. Осим тога распростри „су такав страх по земљи, да се гомиле хри„шћанских породица исељавају из Београдскога „Пашалука и насељавају у Цесарове земље.“ Осим застрашивања они постепено прилажаху и другим коренитијим средствима. Силна беше њихова мржња против оних Срба који стајају на челу српских чета, које су ратовале против њих и Пасваногла 1793., 1795. и 1797.—1799. године. С тога негде у јесен 1799. године нападну изненада на Станка Арамбашића. Овај беше дошао у Смедерево и заноћио код некога својег пријатеља Грује у Циганској Мали. Кад се беше распасао, оружје обесио о чивилук и спремио да легне, тада четири дахије, спремљени да га убију, огрну ћуркове, потпраше пиштоље и уђу у собу, нападну на Станка изненада. Станко је још само могао дохватити пиштољ те срушити једнога од њих, али и они њега убију заједно с једним

момком његовим. Одмах по смрти Станковој јаничари пошаљу људе у Тополу, да убију Кара-Ђорђа, али га у први мах не нађоше код куће. Други пут жена Ђорђева рече им, да Карађорђе није код куће, већ да је отишао на Оструженицу и да ће оданде сићи у Београд. Петар Јокић говорећи о смрти Станка Арамбашића наводи како је Ђорђе већ осетио „каква се и њему по-„пара кува; зато се стане уклањати и избегавати „састанак с Турцима. Погибе му онај с којим је „све тајне планове о будућем избављењу милог „свог отачаства и народа кројио.“ Уз часни пост 1800. године јаничарске старешине у Шапцу, Бего Новљанин и Ћуртоглија, убију из пушака у подне у Шапцу Тамнавскога кнеза Ранка Лазаревића, који је био врло знатан и виђен и један од буљубаша у српској војсци за време ратова против Пасваногла и јаничара. Доцније покуша Асан-ага Сребрница, муселим Ваљевски, да убије Алексу Ненадовића. После смрти Станка Арамбашића и Ранка Лазаревића сви се кнезови узбуне, а Ваљевски кнезови одмах се пожале Хаџи-Мустафа-паши на ова јаничарска насиља. Везир поручи Алекси Ненадовићу: да ће одмах учинити што му је дужност, већ да се они ништа не брину. И заиста одмах пошље на Шабац 600 сејмена са два топа. Бего Новљанин и Ћуртоглија са друговима затворе се у Шабачку тврђаву. Сејмени пак стану бити и град и тврђаву из пушака и топова. На тврђави запале куле, а Бего Новљанин и Ћуртоглија тајно изађу из тврђаве и Савом побегну у Босну, а град се преда Хаџи-Мустафа-пашиним војницима, који одмах јавно погубе 27 Турака, које јаничара које присталица јаничарских, који су били криви за ову узбуну. После овога догађаја јаничари се притаје за неко време, јер су увидели да у Београдском Пашалуку сад не могу имати никако ону власт и онај утицај који су имали пре Кочине Крајине све донде докле се не ослободе Хаџи-Мустафа-паше, који им показа овим страшним примером у Шапцу, да морају поштовати оне повластице које је Србима давао ферман од 1793. године. Али то је био само тренутан и за Србе варљив успех Хаџи-Мустафа-пашин. Јаничари у Србији, имајући јак ослонац у Пасваноглу, а врло често и подстицани од њега, гледаху да се само докопају Београдскога Пашалука. Мржња између њих и Хаџи-Мустафа-паше беше толика, да ни на који начин не могаху остати заједно у Пашалуку. Неко је од њих морао подлећи.

Пасваноглу у Видину, за време рата Порте с Француском, одмарао се и спремао се. Већ у јесен 1799. године он се изјасни не само против реформа у Турском Царству и против дивана дванаесторице у Цариграду, већ и против самога султана Селима III, и носаше се мишљу да на место Селима III подигне на турски престо сина прећашњега султана Абдул-Хамида а стричевића Селимова. Али ма шта да предузме у том погледу, знао је да ће му вазда бити противник Београдски управник Хаџи-Мустафа-паша. С тога је између њих расла мржња све јаче и јаче тако, да је из Цариграда пред јесен 1799. године јављано страним новинама и тврдило: се, како је Пасваноглу уценио главу Београдскога управника Хаџи-Мустафа-паше. У осталом, кад се зна каквим се средствима служио обазриви Пасваноглу у ранијим приликама, сасвим је могуће да је уценио главу Београдскога управника. Мислећи непрестано на борбу, која му предстоји са султаном, и носећи се антидинастичким мислима и жељом о независности од Порте, Пасваноглу је непрестано покретао Београдске јаничаре против Хаџи-Мустафа-паше, а они су се спремали на одсудан удар. За то време Порта је имала врло много посла због нереда, који су овладали били у Турском Царству, особито у појединим областима на Балканском Полуострву. Многи заповедници појединих области и градова беху се угледали на Осман-Пасваногла и одметнули од Порте. Између осталих беху готово самостални господари Али-паша Јањински, паша Скадарски, Пеливан-паша, назван Измаил-бог у Измаилу, Терсаникиоглу у Рушчуку, Илек-оглу у Силистрији, Рецепоглу на малом острву Кладовском и т. д.

Порта због оваких нереда у својим областима на Балканском Полуострву није могла спремити јаку војску против Видина ни послати помоћи Београдском Пашалуку у случају потребе. Најпосле Порта, научена искуством из ратова с Пасваноглом 1797. и 1798. год., није више мислила нападати јуришима на Видин, већ је предузела друге мере: она је предузела стезање и ломљења из далека и пресецање хране. Тога ради ускраћено је Пасваноглу шиљање хране из Влашке за новац, на што је дотле имао право по некаквим ранијем уговору. Осим тога Порта је чинила припреме да нападне Пасваногла и у јесен 1800. године наредила Саид-паши, сину Батал-пашину, да иде с војском у Румелију против бунтовника. Исто тако заповеђено је Емди-Осман-паши, Калик-паши и Београдском паши да иду против Пасваногла. Батала су бунтовници потукли близу Једренета, а Пасваноглова војска победила је војску Хаџи-Мустафа-пашину недалеко од Ниша, у којој је пало преко 500 људи. Почетком 1801. године Порта је заповедила Београдском управнику Хаџи-Мустафи да спреми војску од 20.000 људи и да пође на Пасваногла, али Хаџи-Мустафа ту заповест није могао испунити, јер за тај посао није имао потребан новац, а и сами јаничари чинили су му сметње. Међу тим како су се због многих одметника од Порте и нереда, који су овладали у Турском Царству, јавили многи разбојници, који су пустошили поједине области, то Порта заповеди Хаџи-Мустафа-паши, негде крајем априла, и појединим пашама у Босни, Србији и Румелији да разоружају становништво. Управник Београдскога Пашалука настао је да изврши ову заповест у својој области, али та намера изазва силно незадовољство код становништва. Многи се поплаше од ове мере бојећи се нереда или изненадних крвавих напада, те се многе породице почну селити из Београдскога Пашалука у Банат и у Срем. Ова емиграција Срба преко Саве и Дунава изазва у становништву, како у Банату и Срему тако и у Београдском

Пашалуку, читав низ нагађања о рату, који предстоји између Аустрије и Турске. Ти гласови беху узели толике размере да су аустријске власти у Угарској биле принуђене издати заповест и објавити је по градовима: да ће се сваки онај строго казнити, који би говорио о неком рату против Турске.

Међу тим за то се време беше прикупило у Београд доста јаничара. Између осталих нашли су се ту и Мехмед-ага Фочић, Аганлија-барјактар Бошњак, Кучук-Алија Ђеврлић Рудничанин, Мула Јусуф Новопазарац, Мула Мехмед и барјактар Шахин-Абдија. Они науме да се побуне против Хаџи-Мустафа-паше, те изазову нереде који се мало по мало претворе у праву буну. Свађа се јавила прво између крџалија и јаничара, а праве борбе између њих отпочеше 22. јула 1801. године. Паша успе да затвори градске капије, али јаничари продру на капије и Хаџи-Мустафа са својих 300 крџалија мораде се повући и затворити у горњу Београдску тврђаву. Јаничари тада заузму град, арсенал и све магацине; затим 1. августа почну нападати и саму горњу тврдињу и покушају да продру у њу. Запале једну капију, али кад капија сагори, нађу улаз зазидан изнутра. Тада учине јуриш на тврдињу, али их одбије војска Хаџи-Мустафина. Тада јаничари позову остале јаничаре из целога пашалука и постарају се да обрате на своју страну крџалије, који су бранили тврдињу. И заиста један део крџалија задобију. Уз то им дође и помоћ од Пасваногла и довуче неколико топова, те 8. августа нападну свом снагом на тврдињу. Паша се бранио, колико је могао из топова. Али како тврдиња беше слабо снабдевена муницијом, то паша није имао довољно ни праха ни олова, већ је скидано олово са прозора и с олука и претапано у танад, којим су пунили војници пушке и бранили тврдињу. Али и поред свих напора Хаџи-Мустафа-пашиних јаничари продру у тврдињу кроз некакав канал и заузму је. Одмах исеку неколико највиђенијих пашининих присталица а пашу баце под најоштрију стражу. Тако јаничари постану господари Београда, а Хаџи-Мустафа-паша њихов заробљеник. Из Београда се спасао, још при првим сукобима, Хаџи-Мустафа-пашин син, Дервиш-бег, који беше отишао Нишу да тражи помоћ оцу своме. Ово што су учинили јаничари у Београду, учинили су и по другим местима, где су имали царски команданти, као у Шапцу, Смедереву, Кладову и т. д. Свугде су позбацивали своју — јаничарску — власт. Из Београда и поменутих места почеше јаничари сад ширити своју власт по целом Београдском Пашалуку.

За време ове борбе многи трговци и Београдски становници побегоше из Београда у Земун. Јаничари, кад узму власт у своје руке, позову ове Београдске трговце и становнике да се врате натраг, али не само да се многи не хтедоше вратити, већ, видећи како се ови насилници понашају према царском управнику и Турцима, побојаше се и сами јаничарске освете, те многи становници не само из Београда већ и из других места почеше прелазити на аустријску страну, молећи власти да их приме за ћесарске поданике. Тада јаничари, да би спречили исељавање, поставе страже по свима путовима, које су спречавале становништву да се исељава из Београдскога Пашалука.

Хаџи-Мустафа-пашу јаничари су непрестано држали под немилосрдном стражом. Аустријске власти из Земуна послаше тада једнога тумача да се на самом месту обавести о догађајима и да виде у каквом се стању налази Београдски управник. Тумач је затекао Хаџи-Мустафа-пашу, око 10. августа, где га чувају две одабаше. Тумач се могао састати с њиме само у присуству 7—8 јаничара, који га нису никако губили из вида. У то време Хаџи-Мустафа-паша написа једно врло хитно писмо Порти, у којему је изложио све што је било у Београду. У исто време изјавио је у писму, да ће, ако га ослободи из бунтовничких руку, оставити свој пашалук и све своје имање и повући се у своје село да живи спромашно као што је и пре живео. Осим тога Хаџи-Мустафа-паша и сам је нешто покушао не би ли се ослободио из бунтовничких руку. Он понуди јаничарском савету, који су јаничари образовали кад су узели власт, све своје имање, само да га пусте; али јаничарски савет одлучно је одбио ту понуду. По том јаничари су позвали Пасваногла да му предаду Београд, али он не дође већ посла само 200 људи, које је довео у Београд 21. августа некакав Пасваноглов ага. Како се беше пронео глас да Хаџи-Мустафин син, Дервиш-бег, спрема војску да ослободи свога оца, то се јаничари не обрадоваше овако малобројној помоћи од Пасваногла, па ипак наставише и даље свој насилнички посао, и 28. августа продаду на добош све пашине богате, наките, затим краве, овнове и т. д. Довде су јаничари били сложни, али сад се посвађају око поделе добити, те почне тињати међу њима потајна мржња која ће се доцније распалити у борбу.

Међутим Порта, извештена о догађајима у Београду, а можда и на основу поменутога писма Хаџи-Мустафа-пашина, одреди нарочитога изасланика и пошље у Београд да извиди целу распру између јаничара и управника и да на некакав начин изгласи несугласице између њих. Тај изасланик био је Турнаџи-паша, који је стигао у Београд негде око 4. септембра. Он је објавио јаничарима да им султан враћа сва права која су раније имали. Јаничари радо приме свога изасланика, обрадују се повратку својих права, ослободе Хаџи-Мустафа-пашу, признаду га за својега старешину и поново се закуну на верност султану. Порта је у овим случају прибегла благим мерама само да би повратила какав било ред у овом пограничном пашалуку, бојећи се да се и у њему не осиле јаничари онако као у Видинском Пашалуку. Али ма да је у почетку изгледало да ће Турнаџи-паша успети да поврати потпун ред у Београду и да ће сасвим изгладити несугласице између јаничара и Хаџи-Мустафа-паше, ипак жељених успеха није могао постићи и он је у половини месеца октобра отпутовао у Цариград, оставивши тај посао другом царском

изасланику. Овај како тако поврати унеколико углед царске власти и јаничари опет признаду Хаџи-Мустафа-пашу за својега старешину. Страним новинама јављено је из Земуна 10. децембра да у Београду влада потпун мир, да јаничари врше заповести пашине у целом пашалуку, и да га признају за свога старешину. Али тај мир и та послушност јаничарска трајала је врло кратко време.

Према Земунском Мемоару изгледа да је Хаџи-Мустафа-паша био створио заједно са базрђанбашом Петром Ичком план како би опет сатро јаничаре у Београдском Пашалуку с помоћу Срба и јаких српских хајдучких чета. На чело чета, мислило се, да се ставе што одлучнији и што поузданији људи који би са 3—400 људи изненада пали под Београд и напали јаничаре. У страним новинама има вести да се Хаџи-Мустафин син, Дервиш-бег, старао да помогне своме оцу, и да се на ту помоћ надао и сам Хаџи-Мустафа-паша. Не би било немогуће закључити да је Хаџи-Мустафа-паша мислио на заједнички рад својега сина и српских чета, који би имали задатак да у исто време нападну на Београд. Јаничари би дошли између две ватре, те би тако били савладани. Осим тога Хаџи-Мустафа-паша гледао је да створи странку за себе, на коју би се могао ослонити у случају борбе с јаничарима. Он је мислио да се цео тај план изведе приликом неке турске светковине, када је требало да већина изађе из тврђаве по турским обичајима. Тада би паша затворио тврђаву и сачекао помоћ, која му је требала стићи. Међутим јаничари некако дознаду за тај план и науме да се са свим отресу Хаџи-Мустафа-паше. На дан два пред његову смрт јаничари му опет одрекну послушност, и баце га под најљућу стражу, изјаснивши се да више никога не признају за господара осим Пасваногла, који ће доћи да заузме град. Међутим ипак се нашло пријатеља његових и на два дана пред смрт јавише му да јаничари хоће да га убију, па му донесу у собу хаљине да се преобуче и побегне. Он се у почетку беше решио да учини по жељи својих пријатеља, али најпосле одустане од тога не желећи да остави жену и кћер. На дан 15. децембра 1801. године изјутра опколи Хаџи-Мустафин стан око 200 јаничара, за тим добошем преко телала објаве по целом Београду да сви хришћани затворе своје дућане и да се повуку са својим породицама у своје куће па за живу главу да се до даље наредбе не појављују, а сваког мусломанина, који може носити оружје, позову да устане на оружје и да похита у горњу тврђаву. За тим неколико главних јаничара отиду такође у горњу тврђаву. Од ових двојица отиду и уђу у собу код паше, подмукло му се поклоне, а Кучук-Алија извади два пиштоља испод ћурка и скреше оба паши у прса. Хаџи-Мустафа-паша појми бранити се, а Кучук-Алија потегне нож, те одсече паши главу. Чим убију пашу одмах све његове ствари разграбе. Поред ствари узели су му 2000 дуката готова новца и коње врло лепе расе те међу собом поделише. Сутра дан, 16. децембра, сахране пашу уз паљбу топова, као што њихов канон прописује. У харем Хаџи-Мустафа-пашин, у којему је становала пашина удовица с јединицом ћерком, јаничари нису дирали, већ су се према њима врло добро понашали, јер је јаничар-ага био одредио пашину кћер, која је била врло лепа, да узме за својега сина.

Хаџи-Мустафа-паша долази међу ретке управнике у Турском Царству, а још међу ређе управнике Београдскога Пашалука.

Он је скоро пуних девет година био управник Београдскога Пашалука и време његове управе остало је, у успомени Срба, као време благе, добре и мудре управе. Срби су за време његове управе уживали у пуном смислу автономне повластице, које им је давао ферман од 1793. године, и навикли се да порез одсеком плаћају, да њихови кнезови купе данак, да Турци не смеју улазити у поједине кнежине нити узнемиривати народ по селима. Осим тога, по заповести Хаџи-Мустафиној, организована је српска војска за одбрану пашалука и Срби су се борећи с јаничарима 1795. и 1797.—1799. научили како треба војевати с Турцима. У исто време они су познали какво је стање турске војске, какво им је царство, какве су паше као војсковође и заповедници и т. д. Осим тога Хаџи-Мустафа-паша био је највернији присталица реформама у Турском Царству, један од најревноснијих помагача султана Селима III и један од најчеститијих управника, каквих је у то време било мало у Турској. Био је одличан заповедник, храбар и неустрашан човек, веран служитељ царства, који вршећи дужност своју уме умрети на дужности.

После смрти Хаџи-Мустафа-пашине јаничари узму свеколику власт Београдског Пашалука у своје руке и почну радити као што су радили пре Кочине Крајине.

Проф. **М. Вукићевић**

Мрзим те, што никад осетила ниси
Шта године наше треба да нам даду;
Што ме после ових пресићених дана
Не умеш да вратиш животу и раду.

Мрзим те и волим кад насмејан патим,
И вређам те кад сам пред очима твојим.
Али нико тебе заволети неће
Нити погледати погледима мојим.

Кад дођу тренуци да заплаче душа
Мрзећи на Бога на судбу, на себе,
Ја са пуно жудње и сећања болна
Враћам ти се опет мислећи на тебе.

Кад ти пријем, драга, нем, мрачан и хладан,
Са лажним изразом и речима грубим,
Ја долазим теби са потребом душе:
Да осетим живот и срећу што љубим.

Нек те срећа прати... За тобом ћу даље...
Само на све гледај погледима холим.
Нико тебе не зна. Ја једино тебе
Смем мрзити, — јер те ја једино волим.

Мрзим те, ал' онда кад не могу више
Ни живот, ни себе, ни тебе да сватим;
Мрзим те, — ал' ти си потреба ми души,
Мрзим те, — ал' волим кад због тебе патим...

Влад. Станимировић

Нилс Лине

РОМАН

Ј. П. Јакобзена

Мала је црне, сјајне очи Блидерових, са финим, правим обрвама; имала је и њихов јако развијен нос, снажну браду, и набубреле усне. Па и чудну, боно-чулну црту око крајева усана и немирне покрете главом бејаше наследила такође, али су јој образи били бледи, коса мека као свила те се повијала глатко и благо по глави.

Блидерови нису били такви: њихова је боја била ружичаста и бронзана. Коса им је била накострешена и коврчава, густа као грива; па онда, имали су дубоке, пуне, гипке гласове који су некако чудно поткрепљавали породичне традиције о шумним одласцима у лов, свечаним јутарњим молитвама и тисућу љубавних авантура њихових предака.

Али њен је глас био таман и безбојан.

Ја причам о њој кака је она била у својој седамнаестој години; на неколико година доцније, кад је била удата, њен је глас имао већу пуноћу, боја образа је била свежија а око бејаше постало тамније, иначе поготову веће и много црње.

У седамнаестој години била је она сасвим друкчија но њена браћа и сестре, и није било никаквог срдачног односа између ње и њених родитеља. Наиме, Блидерови су били практични људи који су живот схватали онако какав је; радили су свој посао, спавали као и сви људи и никад им није ни на ум пало да желе друга или и већа каква уживања до светковине о жетви и три четири божићна ручка. Особито религиозни нису били, али би им лакше било да своје дације више не плаћају него ли да не даду Богу што је Божје; па за то су и читали своју вечерњу молитву, ишли о великим празницима у цркву, певали на Бадње Вече своје псалме и два пут се преко године причешћивали. Исто тако су били мало радознали; а што се тиче њиховог осећања за лепоту, то нису ни мало били неосетљиви за мале, сентименталне песме. И кад би наступило лето и по ливадама набујала трава густо и бујно а на пространим њивама се њихали усеви, онда би често пута рекли једно другом да је време дивно те да би се могло изићи у поље. Али они нису били никакве особите поетске природе: лепота их није очаравала; нису знали ни за неодређене чежње ни за будне снове.

Али је с Бартолином било друкчије: она није имала нимало интересовања за оно што се догађало у стајама и у пољима, нимало интересо-

вања за живот на пољском имању и за газдинство — ама баш нимало.

Она је волела стихове.

У стиховима је живела; у стиховима је снивала и у њих је веровала поготову више но у све друго.

Родитељи, браћа и сестре, суседи и познаници нису рекли никад ни речи на коју би било вредно главе осврнути, јер њене мисли се нису никад уздизале изнад оног комадића земље или изнад посла који јој је био у рукама; исто тако, као што ни њени погледи никад не иђаху даље од прилика и догађаја који су јој били пред очима.

Али стихови! — Они су били за њу пуни нових мисли и дубоких поука о ономе животу тамо у свету где је невоља црна а радост румена; они су блистали сликама, пенушали и преливали се од ритама и сликова. Они су причали свакад о младим девојкама, а младе су девојке биле племените и лепе, а ни саме нису готово знале колико; њихова срца и њихова љубав вредела је више но богатство целога света, и људи су их носили на рукама, уздизали их до сунчаног сјаја среће, поштовали их и обожавали, били срећни што су смели делити с њима њихове мисли и намере, њихове победе и славу, па су поврх свега тога још тврдили да су ове срећне, младе девојке и биле те што су измислиле све планове и задобиле све победе.

Па зашто не бисмо могли бити и сами таква девојка? Оне су *такве* — и оне су *онакве*, — ни саме не знају то; па откуда могу ја знати каква сам *ја?* А песници изреком тврде да је *то* живот; да шити и плести и бавити се о газдинству и правити глупе посете и није никакав живот.

Тачно речено, у овоме није било управо ничега другога до нешто мало болесне жудње да саму себе осећа, тежње да саму себе нађе а која се јавља тако често код младе девојке која је даровита више но обичне девојке. Али је зло било у томе што у њеној околини није било ниједне надмоћне природе према којој би она могла одмерити своју рођену даровитост; чак ни сродне природе није било тамо, па је отуда и доспела да је себе сматрала као нешто необично, јединствено, као неку врсту тропског растиња које је поникло под суровим поднебљем па сад с муком може да развија своје лишће, док би на топлијем ваздуху, а под врелијим поднебљем потерало витке стабљике с дивним, богатим и сјајним цветовима. То је, мишљаше она, управо њен прави живот, то је оно што би од ње начинила ваљана околина; и она сниваше тисућу снова о оним сјајним пределима и топљаше се од чежње за својим правим, богатим животом, а заборављаше оно, што нас само гони да га заборавимо: да ни најлепши снови, ни дубока унутрашња жудња не доприносе ни за један мали прст растењу човечјег духа....

Тада се појави, једнога лепога дана, човек који запроси њену руку.

Млади Лине из Ленборгарда — то бејаше он — био је последњи мушки изданак једне породице која се за три генерације убрајала у најинтелигентније породице тога краја. Као општински председници, заступници њихови пли краљевски комесари, почаствовани често пута и титулом судских саветника, они су служили у доцнијим годинама своме крају и својој отаџбини предано и с пуно части. У својим младим годинама пак они бејаху, паметно удешеним и темељно изведеним путовањима ради студија по Француској и Немачкој, обогатили свој лако пријемљив дух знањима, уживањима у уметностима и упечатцима из живота, које су нам стране земље пружале у толикој мери; па кад би се по том вратили дома, онда не би ове године прогонства бацили ка старим успоменама, као што се човек отреса успомене на какву светковину чији је последњи тон умукнуо, од које је нестало и последње драге успомене, не: живот у домовини подизаше се на овим годинама, и интересовања, која су оне пробудиле, нису била занемарена, већ су потхрањивана и развијана свима средствима која су им била на расположењу. Одабрани бакрорези, скупоцене бронзе, немачка песничка дела, француске правничке расправе и француска философија биле су ствари о којима се разговарало посведневно у кући Линеових.

Што се њихова живота тиче, они су се кретали са старинском лакоћом и скромном љубазношћу која је често пута чудно некако одбивала од незграпне свечаности и неумешне елеганције њихових сталешких другова. Говор им је био развучен и заокругљен, китњаст и наглашен, али по мало, мора се признати, реторски и афектиран; али је он ванредно пристајао уз ове крупне прилике с високим, сведеним челима, густом коврчавом косом, јасним, тихим и насмејаним очима и фино срезаним, по мало повијеним носовима. Доњи пак део лица био је и сувише гломазан, уста и сувише широка, а и усне су биле сувише пуне.

И у колико су ове спољашне црте биле слабије код младога Линеа, у толико се и његова интелигенција у неку руку била заморила, те ни духовни задаци ни озбиљна уживања у уметностима, на која је наилазио на своме путу, не бејаху кадри да пробуде у њему ма какву марљивост или неку тежњу. Он се бавио о њима с преданим напором; ну овај није био ублажен никаквом радошћу што је осећао да је његова снага добила полета, за њега то није била поносита награда кад се показало да му је ова снага била довољна. Задовољство, што се у опште борио, била је једина награда коју је за то добио.

Своје добро Ленборгард бејаше наследио од једнога стрица, који је недавно преминуо; па како је он сам хтео да управља својим имањем, то се и вратио дома с традиционалног путовања по иностранству. Блидерови су били његови први суседи, па како је његов стриц био у пријатељским везама с породицом, он учини тамо једну посету, виде Бартолину и заљуби се у њу.

Што се и она у њега заљубила, било је готово сасвим појмљиво.

То бејаше најзад један из оног света тамо напољу, један који је живео у великим, далеким градовима, где се читаве шуме од кула дижу

јасном небу под облаке, где ваздух проламају звуци звона и мандолина и брујање оргуља, а широким улицама иду поворке света у злату и свечаним бојама; где се блистају мермерне палата а шарени штитови с грбовима поносних властелинских породица, све два и два, уздижу изнад главних вратница, док се горе на извијеним, каменим балконима лепршају ваздушасте копрене и витлају тамо амо сјајне лепезе. То је био један који је пропутовао оне крајеве кроз које су пролазиле победоносне војске; где су огромне битке дале именима селâ и пољâ бесмртна сјаја; где се дим од циганских черга уздиже и протеже изнад шумскога дрвећа, а црвенкасте развалине осмејкују с висова, засађених виновом лозом, на долину, у којој клопара воденички точак а стада се, уз звеку звонцади, дома враћају преко високих засвођених мостова.

Он је причао о свима тим стварима али не као песник, већ много стварније, па онда тако просто, баш као што се овде код куће говорило о градовима епископским и из оног краја. Он је причао и о сликарима и песницима, и узносио до неба имена за која она није била никад ни чула. Он јој је показивао њихове слике, и доле у врту на вису, одакле се могло гледати у сјајне таласе фјордова и у тамно таласасто земљиште пустаре, он јој је читао њихове песме; — љубав га је чинила поетичним, околина је добила лепоту, облаци су постали као они облаци што кроз песме пролећу, а дрвеће у врту изгледало је као хладњаци на којима лишће, у баладама, тако тужно ромори.

Бартолина је била срећна, јер је њена љубав чинила да су се дан и ноћ смењивали у низу поетских ситуација. Отуда је била поезија кад би му она путем пошла у пресрет, поезија бејаше сусрет, поезија и растанак; поезија је била и кад би, на вечерњем сјају сунчевом, стајала горе на брежуљку па му руком казивала последње збогом а по том се, и тужна и радосна срца, повлачила у своју усамљену одају да може на миру мислити на њега. И кад би се у вече, у својој молитви молила Богу за њ, и то бејаше поезија!

Сад није имала више ону неодређену чежњу; нови живот, са својим променљивим расположењима, њу је задовољавао, и њене мисли и погледи бејаху постали јаснији тиме што је сад имала човека на кога се безобзирце могла обратити а без страха да ће је наопако разумети.

Па се бејаше променила и у другом једном погледу: срећа је бејаше учинила љубазнијом спрам родитеља и браће и сестара, и она нађе да су они управо разборитији и да имају више осећања но што је она мислила.

Затим су се венчали.

Прва година личила је јако на доба веридбе; али кад је заједнички живот потрајао дуже, Лине не могаше више затајати од себе да га већ мори то што мора своју љубав непрекидно изнова да потврђује — што, заогрнут перјем поезије, мора да држи спремна крила за летење кроз сва небеса расположења и све дубине мисли; он је чезнуо за тим да мирно и спокојно седи на својој грани и да своју уморну главу, ради одмора, завуче у мекано перје под крилом. Он није замишљао љубав као пламен који вечито букти и који, својим силним лепршавим сјајем, расветљава све мирне наборе душе човечје и чини да у машти све изгледа веће и више страно но што је у истини: за њега је љубав била као жар који спокојно тиња, који испод свога меког слоја пепела даје подједнаку топлоту, и својом тамном, утуљеном светлошћу благо скрива оно што је подаље и чини да изгледа да је оно што је близу двоструко близу и двоструко интимно.

Он бејаше заморен, изнурен; није могао поднети сву ту поезију, чезнуо је за чврстим земљиштем свакидашњег живота као риба која се гуши на топлом ваздуху и чезне жудно за бистром, свежом влагом у таласима. Ово је морало престати, само од себе престати; Бартолина није била више неискусна у погледу на живот и књиге, она је у томе била код куће као и он. Он јој бејаше дао све што је примио, па зар сад да јој непрекидно даје и даље још? То је било немогућно, он није имао ништа више; његова једина утеха бејаше што се Бартолина осећала мајком.

Бартолина бејаше већ одавно с тугом опазила да Лине, мало по мало, другим очима гледаше у њу, да не стоји више на висини на којој човеку свест мркне и на коју га она бејаше попела за време веридбених дана. Она не бејаше још посумњала да он није то што је она називала поетском природом, али је ипак осећала страх, јер проза бејаше отпочела да показује овда онда и копиту. У толико је више и марљивије јурила она за поезијом и покушавала да успостави старе односе, претрпавајући га још већим богатством расположења, још већим одушевљењем; али она нађе тако мало одзива да је чисто сама себи изгледала поготову сентиментална и афектирана. Неко време још покушавала је да повуче са собом Линеа који се опирао; није хтела веровати у оно што је наслућивала. Али кад напослетку њени безуспешни напори почеше будити у њој сумњу у то да ли у *њеном* духу и у *њеном* срцу одиста има толиког богатства, колико је она замишљала — она га одједаншут отури, постаде хладна, тиха и затворена, те је тражила осаму да у тишини оплакује своје разорене илузије. Јер она је сад увиђала да је горко преварена, да се Лине у души није управо нимало разликовао од њене пређашње околине, и да је оно, што је њу преварило, била само сасвим обична ствар: његова љубав њега је била за једно кратко време окружила тренутним сјајем духа и узвишености, а што се тако често дешава код незнатнијих природа.

Ова промена у њеном односу поплаши и ожалости Линеа, и он се трудаше да то опет поправи несрећним покушајима да изнова полети старим, сањалачким лéтом; али је то учинило само да Бартолина увиди још јасније колико је огромна била њена заблуда.

У таквом су положају били муж и жена, кад је Бартолина дала живот своме првом де-

тету. То бејаше мушкарац, и они му дадоше име Нилс.

2.

Дете је у неку руку поново зближило родитеље, јер крај његове малене колевке они су се налазили свакад у заједничком надању, у заједничкој радости и заједничком страховању; на дете су мислили и о њему разговарали подједнако радо и подједнако често, а уз то је једно другом било захвално за дете, за радости због њега и љубав према њему.

Па ипак је међу њима зијала велика провала.

Лине се бејаше сав предао своме газдинству и општинским пословима, али нигде не показа ничим да уме предњачити или изводити реформе; али се савесно предавао ономе што је постојало, гледао је на све то као какав гледалац и пристајао смотрено на поправке које би предложио његов стари слуга или општински кмет после тачног премишљања, *врло* тачног премишљања.

Њему никад није падало на памет да употреби знања која је стекао у раније доба; за то је имао и сувише мало вере у оно што је он називао теоријом а сувише великог поштовања према правилима која је искуство утврдило у низу дугих година и која други називају стварном практиком. Једном речи, на њему није било ничега што би казивало да није целога свога живота проживео *овде* и *овако*, изузев само једне ситнице. Он је, наиме, могао често по пола сахата седети крај вратница на огради или на камену што омеђава имање па да у неком чудном, глупом узбуђењу гледа непомично у бујну зелену раж или у злаћано тешко овсено класје. То је он добио од некуда с друге стране; то је подсећало на некадашњег Линеа, на младога Линеа.

Бартолина се није умела наћи у овоме свету тако брзо, тако одједанпут, без лутања и да се то не опази. Не, с почетка је јадиковала у стиховима од стотину песника, онако у општим изразима онога времена, надугачко и нашироко, на тисућу окова, веза и препрека у човечјем животу. Једање је прелазило час у гласни бес који је своју пену од речи бацао до престола царских и тамница тиранских; час у тиху, жалостиву тугу која гледа како богата светлост лепоте узмиче пред слепим и наробовање склоним родом људским који је утучен и изнемогао са свакидашњег механичког занимања, па је потом облик јадања опет био само као оно тиха тежња у тице за слободним летом или облака који тако лако броди у даљину.

Али јој се јадање досади, и раздражљива немоћ јадања изазва у њој сумњу и огорчење. Као год што оно понеки правоверни уништавају свога светитеља и ногама изгазе, кад неће да покаже своју моћ, тако се и она сад подсмевала обожаваној поезији и питала се подругљиво: да ли не верује да ће се ускоро тица феникс појавити тамо доле на алеји где су краставци или да ће се Аладинова пећина отворити испод пода у млекарнику. У детињском цинизму забављала се тиме да представи себи свет као претерано прозаичан, називаше месец незрелим сиром а руже потпурије — а све то с осећањем да се свети, али у исто време и с у пола плашљивом у пола раздраженом свешћу да је то хуљење на Бога.

Покушај за ослобођењем, који је био у овоме кораку, није испао за руком. Она се предаде поново својим сновима, сновима из девојачког доба, али је било сад разлике у томе што њих није обасјавала више никаква нада. Па онда, она је била научила да су то *само* снови, далеке, варљиве ваздушне појаве које никаква чежња на свету није могла свући на *њену* земљу; и кад им се она сада предавала, то је чинила с неким неспокојством и уз пркос неком кажњивом гласу у њеној души, који јој говораше да је она као оно пијаница који зна да је његова страст убитачна, да свако ново пијанство садржи у себи снагу која се узима од његове слабости па даје његовој страсти. Али је глас говорио узалуд, јер трезвен живот без слаткога порока снова није био никакав живот — та живот има само *ону* вредност коју му дају снови.

Тако су различни били отац и мати малога Нилса Линеа, те две пријатељске силе које су, и не знајући то, биле бој за његову млађану душу од оног тренутка кад се и једна искра интелигенције показала, од које су они могли поћи. И што је дете бивало старије то је и бој био љући, јер је и избор оружја био у толико богатији.

Особина синовљева, помоћу које је мати гледала да утиче на њ, бејаше његова фантазија, а он је имао у изобиљу фантазије. Али, још док је био сасвим мали, показало се већ да је за њега постојала огромна разлика између света бајака, који се на реч мајчину развијао, и стварнога света, јер се дешавало више пута, кад би му мајка причала бајке и описивала у каквој је грдној неприлици био јунак, да је Нилс, који апсолутно не могаше наћи излаза из свеколике ове беде нити сагледати како би се могло доскочити овоме злу, које се у непробојном кругу све више и више гомилало око њега и његовог јунака — да, дешавало се по неки пут да је Нилс одједанпут прислонио свој образ уз мајчин па би са сузама у очима и дрхтавим гласом прошапутао: „Али то зацело није било у *истини?*“ Па кад би за тим добио утешан одговор, који је очекивао, он би уздахнуо, као да му се скинуо терет с душе, па би са задовољством и безбрижно саслушао причу до краја.

Али мајци баш ово бегство испод заставе није било по вољи.

Кад је *он* постао и сувише велики за бајке а *она* се заморила измишљајући непрекидно нове, она му је причала, с малим домецима, о свима оним јунацима из рата и мирнога доба, чији је живот био погодан да покаже колико моћи има у души човечјој кад она жели само једно: оно што је велико и не дâ да се кратковидом сумњом садашњости заплаши или да је привуче њен млитави нерадан мир. У оваком тону ређале су се све приче; па како у светској историји није било

довољно јунака који би били погодни, она изабра једног фантастичног јунака за чија је дела и судбине само она могла јемчити — онако, јунака према њеном срцу, дух од њена духа, месо од њена меса и крв од њене крви. Наиме, на неколико година по Нилсову рођењу, она бејаше донела на свет мртво мушко дете, и *њега* је она била изабрала: све, што је оно могло бити и извршити, она је то сад брату, у збуњеној разноврсности, у прометејској тежњи, са месијином одважношћу и херкулском снагом, у наивном прерушеном облику и безграничној збуњености причала, свет сићушних фантазија које су у себи имале исто толико телесног од стварног света колико онај јадни малени скелет детињи, који се тамо горе на гробљу ленборшком распадао у прах и пепео.

Нилс се није варао о моралу ових прича. Он је био потпуно појмио да је за презирање бити онакав као што су људи у опште; он бејаше готов да узме на се опору судбину коју су хероји имали; он је у машти драговољно патио са борбе која прождире човека, са злог удеса, са мученишта што нас свет неће да позна и са победе која нам не пружа мира, — али је ипак био неисказано срећан кад је помислио, да је то још тако далеко — да ће то све тек доћи кад он буде порастао.

Као што се слике и тонови снова једне ноћи провлаче преко будна дана и у магловитом облику и магловитим тоновима могу да изазову мисао тако да ова тако рећи за један тренут ослушкује и у чуду се пита да ли је одиста нешто викнуло, — тако је и представа о оној у сну рођеној будућности шапутала тихо кроз Нилс Линеово детињство и опомињала га благо али ипак непрекидно на то, да то срећно време има и мође, и да га једнога дана неће бити више.

Свест о томе изазивала је у њему тежњу да живот ужива у свем његовом изобиљу, да га усише свим чулима, да не изгуби ни једну кап, ама ни једну једину, те је отуда у његовим играма и било неке усрдности која се пела до страсти, јер је он био под теретом беспокојна осећања: да ће време прохујати крај њега а да он неће моћи из његових богатих таласа задржати све што му талас по талас буде доносио. Отуда је долазило да се он могао прућити на земљу и с пуно очајања зајецати, кад би му кога свечаника било дуго време зато што осећаше да му недостаје ово или оно, да нема другова, дара за изналажењем или што није лепо време. Из истога разлога је исто тако одлазио свакад тако нерадо у постељу, јер је сан за њ био без догађаја, потпуно без осећања. Али то није било тако увек.

Дешавало се и то да се он умори, да његова машта није имала више боја. Он би се осећао тад сасвим несрећан, осећао је да је и сувише мален и ништаван за оне славољубиве снове; шта више, чинило му се као да је он недостојан лажљивац који је дрско узео на себе изглед да воли и појми оно што је узвишено, док је у истини могао имати осећања само за оно што је ниско, волео оно што је свакидашње и имао у себи све, све ниске жеље и пожуде. Шта више: по некад му је изгледало да носи у себи свуколику мржњу земаљских црва према ономе што је узвишено, као да би и он с највећом радошћу пристао да каменује те хероје који су били боље крви од њега и који су знали да су то.

Тих дана он је избегавао своју мајку и свест да се поводи за једним неплеменитим инстинктом, тражио је оца па је радо слушао и примао његове мисли које су се држале земље и објашњења која се нису заснивала на сновима. Тада се осећаше тако добро код оца, бејаше тако весео што је био као и он, те је скоро заборављао да је то онај исти отац на кога је он дотле гледао с највећим сажаљењем с крова свога замка од снова. Наравно да то није било јасно и одређено у његовој детињој свести, као што бива кад се и речима искаже — али је то било ту, недовршено, нерођено, у неодређеном облику који се не да опипати, који се ствара; то је била као чудна вегетација на дну морском гледана кроз таман лед; разбијте лед у комаде или изнесите из мрака оно што је живо на светлост речи: свакад ће се десити једно исто — оно, што тада можете видети и опипати, није у својој јасности нејасно као што је пре тога било.

3.

И пролажаху године за годинама; Божић је долазио за Божићем бацајући кроз ваздух свој свечани сјај још за дуго и после Богојављења; Духови су прелазили, једни за другим, преко цветних мирисавих пролећних ливада; летњи одмори су се низали једно за другим, светкујући своје оргије у слободном ваздуху, своје гозбе на сунцу и просипљући из пуних пехара своје летње вино, па их онда једнога дана, са сунцем на заходу, нестаде, те остаде само успомена са образима опаљеним од сунца, рањеним очима и узврелом крви.

И године промицаху, а свет не бејаше више свет чудâ који је био. Они тамни кутови иза трулих зова, оне тајанствене собе под кровом, онај језовити камени саркофаг испод пута од пешчара — у њима не бејаше више оне страве из бајака. И онај дугачки брежуљак, који је, на први цвркут шевин, скривао своју траву међу пурпурно оперваженим звездицама красуљка и жутим звонцадима јагорчевине; поток са својим фантастичним животињским и биљним благом; дивљи обронци пешчана мајдана са својим црним камењем и сјајно сребрнастим отпацима од гранита — све то није било ништа друго до худо цвеће, животиње и камење; блиставо злато вилино бејаше се поново претворило у свенуло лишће.

Једна игра за другом постајала је стара и непаметна, глупа и досадна, као оно слике у буквару, а некад су биле ипак тако нове, тако неисцрпно нове. Тамо су се играли они с обручем од бурета, Нилс и пасторов Фритјоф, и обруч им је био лађа која је насела кад би се изврнуо, а ако су га могли још дохватити пре но што падне, онда су то звали укотвити се. Узани про-

лаз између стаја, кроз који је било тешко проћи, Баб-ел-Мандеп или капија смрти; на вратима изнад стаје за стоку било је написано кредом да је то Енглеска а на вратима од житнице: Француска. Врата од врта била су Рио Жанеиро, а ковачница Бразилија. — За тим је била једна игра: Холгер Данске. То је се могло играти у великом чичку иза житнице, али горе на њиви воденичаревој било је неколико рупчага у земљи, и ту је становао принц Бурманд и његови дивљи Сарацени с угасито црвеним турбанима и жутим перјаницама: огромни чичкови и дивизма; ту је тек била права Мавританија. Јер ова безгранична бујност, ове неизмерне гомиле сочнога живота подстицаху нагон за уништавањем, опијаху чула до тежње за рушењем, дрвени мачеви блистаху се као да су од челика, зелени сок од биљака бојадисаше оштрице као крв црвено а одсечене стабљике бејаху изгажене ногама као турска тела под коњским копитама, те је изгледало чисто као да се чује како се ломе и пуцају кости које су у месу смрвљене.

Играли су се и доле у фјорду. Љуске од шкољака пуштали су као лађе, и кад би ове биле задржане од морске траве или би се зауставиле на спруду, онда је то значило долазак Колумбов у море Саргасово или откриће Америке. Ту су подизана пристаништа и огромни насипи, Нил је био ископан у чврсто песковитом земљишту крај обале, а једном су озидали и замак Гуре од шљунка: једна мала мртва риба, у једној шкољкиној љусци, била је мртва Това, а они сами били су краљ Валдемар који седи крај њена мртва тела и јадикује.

Али томе бејаше сад крај.

Нилс је био сад велики деран; било му је дванаест година и бејаше зашао у тринаесту, и сад није имао више потребе да сече боцу и чичак па да задовољи своју ритерску фантазију, нити да своје снове о проналасцима географским затвара и одашиље у љускама шкољкиним. Сад му је била довољна каква књига и крајичак од софе, а кад га они не би задовољили, кад га књига не би хтела однети на драгу му обалу, он би потражио Фритјофа па би му испричао причу коју књига није хтела. Узев се под руку, ишли су тако путем: један је причао а обојица су слушали; али кад су хтели онако потпуно да се топе од милине, да фантазији даду праву светлост, онда би се сакрили у тами мирисне сенаре. Није прошло много па се ове приче, које су се управо баш онда свршавале кад се на њих човек био већ потпуно свикао, претвориле у једну једину дугачку причу, која никако више није ни имала краја, већ се настављала с генерације на генерацију; јер кад би јунак и сувише остарео или кад би га, неком несмотреношћу, убили, онда су му они давали сина, који је наслеђивао од оца све па врх тога био још снабдевени таким новим особинама на које се у оном тренутку нарочита вредност полагала.

Све што је било учинило упечатак на Нилса, што је он видео, што је појмио и што није појмио, чему се дивио као и оно о чему је знао да му се човек мора дивити — све је то улазило у причу. Као што се текућа вода обоји од слике која се примакне њеној сјајној површини и, као што то бива, рефлектује слику у непомућеној јасности или је нагрди и развуче, или је рефлектује у таласастим, несигурним дрхтавим контурама или је прелије потпуно у своје боје и линије — тако је и прича дечакова обухватала осећања и мисли, како његове рођене тако и туђе, обухватала људе и догађаје, живот и књиге, онолико у колико се то могло обухватити. То бејаше као неки живот који се одиграва поред правога живота, као неко угодно, тајно прибежиште у коме је човек могао снивати тако слатко о најсмелијим пловидбама. То бејаше као неки вилински врт који се, на најнезнатнији миг, отвара и пушта човека у све своје красоте, док је за све друге затворен. Озго је врт био затворен палмама које су шапутале; доле, између цвећа од сунца, међу лишћем од звезда, између стабљика од корала вијугало се тисућу путева на све стране и у свима временима; пође ли човек једним, доћи ће овамо, пође ли другим, отићи ће тамо: ка Аладину и Робинсону Крусоу, Ваулундеру и Хенрику Магнарду, Нилсу Климу и Монгу Парку, Петру Симпелу и Одисеју — и онда је требало да само човек зажели, па је опет био дома.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

У часовима душевне клонулости

Кад дођу часови туге и сумње, кад губим веру у све на свету, и кад ми живот сам постане празан: тада ми, о мртви оче мој, слика твоја излази живо пред очи, увек озбиљна и суморна, гледа ме строго и прекорно — и нема стоји преда мном.

Тада, кад ми борба изгледа бесмислена и кад сам готов да се несвесно подам првој буји која нађе, када ме свега обузме једна жеља: да необуздано проживим неколико тренутака са-

дашњости — па ма шта после било — тада, оче, ја гледам пред собом лице човека, који је у младости сва задовољства уживао, да би доцније, у толико јаче, све боље осећао. То лице стоји преда мном и подсећа ме на један брзо прошли живот који су мучиле патње и неправде на свету — зато што се противу њих борио; мучиле су га и туђе и његове патње, неправде и према другом и према њему, — па опет он се противу свега борио. О, оче, како си ти волео и заштићавао бедне, сироте људе! Али ти је моћи не достајало да победиш, ти си био уморан, и живот те је савладао. Подлегао си брзо у борби, умро си; али нестао ниси. Твоја крв тече у мени: твоје ме тежње носе. Тек са мојом смрћу нестаћемо обојица. Јер ја сам само продужење твога живота.

...Гледам ти уморне очи и безизразно лице, а у ушима ми звоне твоје последње речи које ме увек прену, дижу и не даду ми да паднем:

„Чувај се у младости, да не живиш као ја. У колико тада будеш познао мање задовољстава, у толико ћеш бити неосетљивији наспрам болова у животу. Обуздавај се, владај собом, али не буди ни филистар, ни аскет. То је тешко, али у томе и јесте борба. У младости се бори са собом, доцније са спољашњим неприликама. Тек бори се. Борба ојачава, и у колико раније почне, у толико је после победа сигурнија. Ни за тренутак немој помислити да те у животу очекује што друго, сем борбе. Све и свуда је борба. Избегавај, чувај се, бој се највише једнога: плаши се духовне клонулости. Стиди се самога себе када ти воља клоне, сети се тада и мене, па брзо савладај слабост своју и смело опет уђи у живот!«

Тај једини савет, који сам од оца добио, брујн ми у ушима, а слика очева немо стоји и прекорно ме гледа.

О како је свемоћна ова визија нада мном! Како ме брзо преображава! А јавља ми се само у часовима душевне клонулости.

Оче! ја разумем твоје речи и борим се противу слабости, које сам од тебе наследио. Ти живиш невидљивим животом уза ме, и кад ме све остави — твоја се слика јавља да ми помогне. Где су и љубав и пријатељство слаби да помогну, умрли отац је свемоћан....

Г. Б.

Место блаженства

Свваког сам летњег дана, пред залазак сунчев, одлазио тамо....

Уморан од дугог пешачења, седим у хладу дивље крушке, на ивици брежуљка, и одмарам се. Около мене, по брежуљку, просула се пшенична и кукурузна поља, а доле под брежуљком тече тихо бистар поточић. Над поток се наднеле врбе, а иза њега се пружа на далеко широка равница, прекривена високим тополама. Сунце на заласку баца своје мекане зраке на брежуљак и обасјава га јасно и топло. Али његови зраци не могу да допру и до долине, кроз коју поточић тече. Тамо је полутама и захлађе.

...Са оближњег друма допире до мене коњски топот и зврка кола; мало после чујем блејање оваца и лавеж паса: то пастири враћају стада са паше. Доле опет чује се како, под лаким дахом поветарца, овда онда липће зашушти. По која жаба или змија шушне поред обале и плъусне у воду. А из даљине стално се чује пригушени шум, као хучање какве удаљене велике реке: то је хучање двају Тимока који се тамо негде у равници састају.

Ја слушам те измешане звуке и они се сви постепено сливају у један чаробни шум који ме мало по мало обузима — све док се у њему не изгубим. Тада не мислим ни о чему; моја се мисао претопила у осећања, а сва су се осећања слила у једно необично, силно, чудно осећање које као да не потиче од нас, него се налази негде ван нас, па смо се ми пренели у њега, изгубили се у њему. Оно што је било око мене полако нестаје; ја га већ више не опажам, јер сам се унео у његов чаробни живот. Доиста ово местанце живи својим нарочитим животом, са којим сам се и ја саживео. Сваке се вечери преносим у живот овога месташца — и срећан сам, бескрајно сам срећан. Никада у своме животу нисам осетио веће среће. У тим часовима поверујем да овај кутак има своју душу, и да је у његовој души блаженство. Моја је душа слична души овог места: кад сам ту, и ја осећам срећу и блаженство.

Занесен овим осећањем среће и блаженства, седим ту догод ме вечерња хладноћа не тргне из заноса и не подсети да похитам натраг у варош.

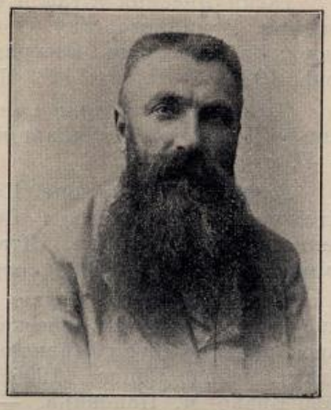
Г. Б.

Уз наше слике

Богородица с Исусом и Св. Јованом (сликао Сандро Ботичели). — Алесандро Филипепи, у сликарству познат једино под именом Сандро Ботичели, рођен је у Фиренци 1447. а умро 1510. године. Прво је био ученик у златарској радњи неког Ботичелија, по којему је и име добио и задржао, али се, после врло кратког времена, сасвим предаде сликарству. Први му учитељ беше фра Филипо Липи. Ту се научио љубави према природности, коју је здружио са фантастичним схватањем. Ботичели беше први који је антички мит и алегорију увео у модерну уметност. Најчувенији су му радови: Венус у шкољки под кишом ружа (Фиренца), Пролеће (Фиренца), Богоро-

дица (читав низ у многобројним галеријама), Исусово рођење (Фиренца и Петроград), Пиетà (Минхен), фреске у Сикстинској Капели (Рим), челикорези за Дантеов „Пакао“ (Берлин). —

Пољубац, Мислилац, Вечно пролеће (вајао О. Роден). Огист Роден француски је уметник који је и највише хваљен и највише куђен. Једнима је највише савршенство у пластици, другима пука заблуда и опсенарство; једнима је Микеланџело, другима обичан каменорезац. Али му нико не одрече снагу и моћ. Оскар Уајлд пише: „Његови критичари свађају се о њему, значи да је уметник у хармонији са самим собом“. Сад има читава литература о Родену, подељена у два завађена табора. — Роден је Парижанин. Док се други уметници са радошћу сећају своје младости, — Роден своју мрзи необично. До тридесете своје године у најљућем зноју лица свог зарађивао је једва насушни хлеб.

Огист Роден

Дању је зарађивао својим учитељима, а ноћу себи. За дванаест година сталног проучавања и израђивања људског тела, дошао је до савршенства какво се до њега не забележи. Дотле неопажане лепоте излазиле су испод његова длета и остајале у камену да им се диви све што има смисла о Лепом. —

Слике у спеву „Бал у Елемиру“ (сликао пок. Стеван Сремац). И ако за ужи круг пријатеља и познаника пок. Сремца не беше тајна да је он и аматер у сликарству, шири кругови, мислимо, то ни данас не знају. Карикатурна представљања његових омиљених и у причању му верно сачуваних типова, беху тако рећи свакодневна забава његова. Између школских часова, у канцеларији, врло је радо на комадићима хартије цртао, у неколико потеза, комичне типове из Бачке и Баната или, са истом љубављу, из свога драгог Ниша. „Боктери“, пандури, тестераши, аге и бегови из Ниша, „старовремски“ људи, дугачки и мршави практиканти, пензионари са шубарама — излазили су један за другим из Сремчева пера, лако цртани, са нарочито истакнутим карактеристичним детаљима. — Све то јасно утврђују и ове слике из „Бала у Елемиру“, од којих је 5. и 7. радио Стева Никшић-Лала, наставник цртања у Нишкој гимназији. Верујући да овим сликама, као и самим спевом, не приказујемо најјачу Сремчеву страну, ми их објављујемо као још један прилог за што боље познавање пок. Сремца. —

ХРОНИКА

КЊИЖЕВНОСТ

Милан М. Трифуновић: Из равне Посавине. Приповјетке (Књига I.) У Митровицу, 1906. На 8°. — На финој хартији и са укусним корицама појавила се, последњих дана, ова збирка од шест приповедака („Чиновник“, „Раде“, „Чича Стојан“, „На нов начин“, „Кавгација“ и „Млади Станковићи“). Последње две штампане су већ, и то: „Кавгација“ у *Бранкову Колу* а „Млади Станковићи“ у *Српској Ријечи*. Приповетке одају писца који је умео да запази извесне занимљивости из свога краја и да их са доста топлине исприча; али само то и ништа више. Јер он других особина, које су једном приповедачу потребне, готово никако и нема. Али би их зато опет, са мало више рада, могао задобити, пошто су то, на његову срећу, особине које се стичу. Богом дане пак особине, инвенцију и топлину у причању, писац има. Због тога једино и решили смо се да кажемо коју реч о писцу и његовој књизи.

Прва рђава страна ових приповедака је приличан недостатак писмености (изузетак чини приповетка „Кавгација“, која је штампана у *Бранкову Колу* и у којој се јако осећа рука уредникова.) Затим у њима је маса баналних израза и новинарских фраза. И најзад видимо слабу студију и готово никакву психолошку анализу. Примера за доказ свега овог има скоро на свакој страни. Ми, не бирајући их нарочито, наводимо само ова три: „Непознатом би се чешће учинио врло одвратан, а помислио би да се под овим тијелом крије енергична зликовачка душа, али *напротив* — он је био врло *лакоман и сујетан.*“ — „Ко је могао имати кључ као и он да му катанац отвори, униће у ардију, тамо је била прорезана, с' леђа дућанских рупа, да се комотно могао човјек кроз њу провући.“ — „Крупне црне очи казују ти љутњу, *племенитост и пакост.*“ Итд.

Мало више студије има у приповетци „Млади Станковићи.“ То је и иначе једна од најбољих ствари из ове мале збирке. Ту се са прилично успеха слика симпатичан и јак, нешто сентименталан, карактер једнога младог човека, који је васпитан у староме патријархалном духу и тежи, у свакој прилици, да на висини одржи глас и име старе породице. На супрот њему је брат слабе воље и раскалашан, који упропашћује очеву заоставштину и пропада морално.

Свакако писац је и сувише похитао са издавањем својих приповедака. Много се штошта имало у њима исправљати, дотеривати и разрађивати. И писац не би требало да се јавља са издавањем своје „II Књиге“, све док не приреди *поправљено и писменије* издање ове прве збирке. Иначе његове приповетке остају апсолутно без вредности.

Гргур Ил. Берић

РАЗНО

* Српска Академија Наука наградила је, из фонда Ничифора Дучића, дело игумана Дионисија Миковића „Српско православно Боко-Которско Владичанство“. —

* О свето-Савској прослави у Универзитету награђени су: из филозофског факултета — Ј. Бресјанчева првом, а Д. Јевтић и М. Станојевић другом наградом;

из техничког факултета — М. Коруновић првом, а А. Радојевић и Д. Шрепловић другом наградом; из правног факултета М. Недељковић.

* Проф. универзитета Д-р Јован Радоњић беседио је у свечаној седници Матице Српске (14. о. м.) у спомен и славу преминулом научару српском, архимандриту Илариону Руварцу. —

* Р. Огњановић, наставник у Скопаљској српској гимназији и учитељској школи, штампао је за српске ученике у турској царевини „Велику школску песмарицу“. Књига је у 8⁰, има стр. XXII + 503, са преко 400 песама. Цена је 2 черека меџидије. —

* Из „Цариградског Гласника“ засебно је штампан *Закон о десетку*, са турског језика превео Трајан Живковић. — Има 52 стране 8⁰, а цена је 20 пара. —

* Из задужбине пок. Марије и Михаила Миливојевића одредила је Академија Наука помоћ од 500 дин. г. Лази Комарчићу, књижевнику и новинару, а 350 дин. г. Мати Радосављевићу, књижевнику. —

* Г-ђа Софија удова Ђурковића скупила је и сачувала све песме свога родитеља пок. проте Васе Живковића, песника српског; г. Д-р Јован Скерлић написао је критички чланак о песнику и његову добу; г. Тодор пл. Стефановић од Вилова спремио је чланак о проти Васи као човеку, Србину, пријатељу и свештенику; г. Мита Топаловић, композитор, спремио је ноте за песме протине које се певају у народу; г. С. Б. Цвијановић, књижар, примио је да изда ову књигу којој цена неће прећи 3 динара. Позив на претплату потписао је госп. Милан Ђурчин. —

* Изашао је први број „Народних Новина“, листа за народно просвећивање. Уредник је Живојин О. Дачић, секретар Универзитета. Садржина је: Свети Сава, српски просветитељ; Наше здравље; Како је постала ракија; Земљорадничке задруге; Свињска куга; Сеча дрвећа; Памћење у паса; Свети Сава, народна песма; Како рачунамо време; Вино и ракија; Кад ко премрзне; Гласник. — „Народне Новине“ излазе двапута месечно, на 16 страна в. осмине; годишња је цена 2 динара. —

* У Новом Саду почео је излазити „Забавник“, збирка свакојаких романа. Први је почео излазити роман Емила Габорјоа „Вереница Жака од Боаскорана“. Цена је свеску 10 новчића. Ко не тражи паметних књига, може са задовољством читати овај „Забавник“. —

БИБЛИОГРАФИЈА

Мала Библиотека. Св. 133. Уредник Ристо Кисић, власник Издавачка Књижарница Пахера и Кисића. *Едгар А По: Три приповетке.* С енглеског превео Д-р Душан Рајичић. У Мостару, 1906. — 16⁰, стр. 70. Цена 0·40 дин.

Прегледа „Мале Библиотеке“. Свеска III. Јуни — децембар 1906. Година V. Мостар, 1906. — 16⁰, стр. 144 до 310. Цена 0.90 дин. —

Б. С. Николајевић: *Стихови.* Издање књижаре Геце Кона. Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1907. — 8⁰, стр. 52. Цена?

Петар Кочић: *Јазавац пред судом.* Треће издање. Наградила Српска Краљевска Академија из фонда Николе Мариновића. — Српска Штампарија Ђорђа Ивковића, Нови Сад, 1906. — 8⁰, стр. 32. Цена 50 пара. —

Милена Миладиновић: *Мученици.* Приче из Старе Србије и Маћедоније. Рума, штампарија Ђорђа Петровића, 1907. — 8⁰, стр. 50. Цена?

Тасин Дневник (Отац и син. Сељачки сеир. Краљ и официри. У министарству. Официрска заверa. Једна дужност. Из бележнице). Београд, издавач: књижара Геце Кона, 1906. — 8⁰, стр. 128. Ценэ један динар и 20 пара.

Сиоменица о отварању универзитета. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1906. — 4⁰, стр. 162. —

Голуб. XVIII. година. Календар за просту 1907. г. Штампано с допуштењем Високословног Отоманскога Министарства Просвете. Штампарија Браће Герарда у Цариграду, 1906. — В. 8⁰, стр. 207. Цена 1 грош. —

Књиге за народ. Издаје Матица Српска из задужбине Петра Коњевића. Свеска 118. — *Подрумарство.* За народ написао Јован Живковић. Књига 1. У Новом Саду, издање Матице Српске, 1906. Штампарија српске књижаре Браће М. Поповића. — М. 8⁰, стр. 76. Претплата на сва годишња издања Матичина (без календара) 4 круне, у иноземству 6. —

Рукоположење као сметња браку. Канонистичка радња Никодима, епископа далматинског. Мостар, 1907. Издавачка књижарница Пахера и Кисића. — В. 8⁰, страна 59. Цијена круна 1·50.

ЧИТУЉА

† Паја Марковић-Адамов

Зла судбина српске књиге не пропушта ни једну годину без својих жртава. Редом гаси или имена сјајна и угледна или најленше наде наше. Ова година тек што се објави, а већ прими своју жртву, већ ето узе из средине пријатеља и поштовалаца: доброг човека, ретког наставника, цењеног књижевника, угледног уредника — Павла Марковића Адамова.

Рођен у Новим Карловцима 3. новембра 1855. г., прву школу љубави и одушевљења за све српско учио је у матере своје. Новосадски гимназиста, Градачки и Вечки философ — 1880. године постављен је за професора у Карловачкој гимназији, где је на раду остао све до смрти своје. Још као гимназиста почео је преводити и писати, одушевљавајући се ондашњим покретом Младе Србадије. Идејама њеним, и ако са младости своје не беше активан у њој, остао је веран и после престанка њезина, све до смрти своје.

Под утицајем немачкога народног приповедача Петра Росегера писао је прве ствари своје и објављивао их у Огњановићеву „Јавору“. 1883. г, у издању књижаре Браће Јовановића, штампане су у књизи „Слике и прилике из српскога живота“. Потписао их је псеудонимом Павле М. Јовановић. У „Стражилову“ 1885. год. штампао је најбољу своју причу „Јоле“ под којом се први пут потписао *П. Адамов.* Овај псеудоним задржао је био и надаље. Поред „Јола“ објавио је у „Стражилову“ још неколико приповедака, које су одштампане у две књиге збирке „На селу и пределу“. Почео је али није довршио роман „Дух времена сад је такви“. Српска Књижевна Задруга унела је у своја издања и једну књигу Пајиних прича. — 1895. год. покренуо је „Бранково Коло“ у које је умео увести књижевне раднике из свих српских крајева, и тако листу оправдао име.

Без икаквих претензија истакнутијих људи, Адамов је, увек на послу, вршио своје дужности са пуно љубави и са пуно преданости. Његова најближа околина умеће нам о том доста казати, а ми, његови пријатељи и поштоваоци, увек смо и нарочито ценили ту његову скромност и истрајност без ваљкања и пребацивања. — 1905. год., оболевши тешко и опасно, предао је уређивање листа професору Милану Будисављевићу, а он, повучен у себе сама, борио се са болешћу и најзад подлегао.

Вечан му помен и хвала!

САДРЖАЈ:

Прича Зоруна воденичара, од Мил. П. Ћирковића.
Из модерне немачке лирике. Превео Р.
О научном раду, од Д-ра Ј. Цвијића (свршиће се).
Једна жеља, песма Јелене Димитријевић.
Човекова трагедија или Бал у Елемиру. Истинит догађај. Епос у 10 песама. Из рукописа пок. Стевана Сремца.
Покајање, песма Симе Пандуровића.
Повратак јаничара у Београдски Пашалук и погибија Хаџи-Мустафа-паше (1799.—1801). Написао проф. М. Вукићевић.
* * * песма Влад. Станимировића.
Пило Лине, роман Ј. П. Јакобзена. Превео Д-р Мих. Р. Поповић (наставиће се).
Листићи: У часовима душевне клонулости. — Место блаженства, од Ј. Б.
Наше слике.
Хроника: (Књижевност, Разно, Библиографија, Читуља).
Слике: Богородица с Исусом и Св. Јованом. — Вечно пролеће. — Пољубац. — Мислилац.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић, Капетан-Мишина улица бр. 8.

Државна Штампарија Краљевине Србије

Z 162

НОВА ИСКРА

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ

ФЕБРУАР 1907. Власник и уредник Р. Ј. Одавић ГОДИНА IX.

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића.

Има на стовариште и свагда наново добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици *за сваку појединy сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атласа црна** за бунде и либадета. — **Атласа** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атласа и Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикераја, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је уљудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атласа и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из **првих светских фабрика**

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 2. Београд, фебруара 1907. год. Година IX.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Откровење

У оно време, у граду Травњу, најзнатнија личност беше господин Иво Дакић, котарски начелник, млад, мио човек; не зна се, да ли лепши, да ли духовитији.

После њега (а могло би се рећи, и пре њега!) знатан је био конте Берислав Боркић, старији господин, такође и личан и уман, који остаде неожењен, који није марио ни за кога, ни зашто, осим за лов, за књиге и путовања. О њему и његовим потребно је одмах рећи још коју. Кад Французи освојише Приморје, одузеше властелима њихове феуде и уведоше их у државну имовину. То се деси и травањском властелину, Виктору, деду Берислављеву. Старац не дочека крај француског владања, а његов син Лујо дочека почетак аустријског владања и одмах, законитим путом, поче тражити дедовину, али се парница без успеха протеже све до краја века Лујова, те остави јединца Бериславa у великој невољи. Овај, упоран и издржљив као и отац, настави парбу и имаде срећу да је добије. Држава му врати све земље и куће, од старине Боркићеве, и још му даде накнаду у новцу, за сву претрпљену штету од времена деда Виктора. Младом властелину била је тада двадесет пета година, и од тада поче живети као што напоменух. Био је питомац Фрањеваца, који развише у њему велику љубав према класицима; ловачку страст наследио је од својих предака, а жеља за путовањем пробудила се сама, те он одмах поче давати маха срцу. Зиму је увек проводио у завичају, а пролеће и лето у иностранству. Био је на махове дружеван и љубазан, али већином повучен.

Да би се ова истинска историја могла разумети како ваља, после те двојице, ред је приказати један брачни пар: шефа травањске царинаре Де Бонинија и његову госпођу, Берту.

Њих морам приказати знатно опширније. Тони де Бонини, прозван „Тони Бештија“, беше ружан и немио човек од педесет и неколико година. Кусаст, трбушаст, велика подвољка, риђих, четкастих бркова, а одевао се кицошки, у покретима и држању градио се грациозан и елегантан и вечито је тежио да се покаже духовит и образован. Беше страстан и вешт карташ, — по вештини ненадмашан и сумњив. Друга главна особина беше му неодољива тежња ка лагању. Лаж беше у крви тога човека. Како је имао манију да мушка друштва забавља „масним“ причицама, а друштва у којима је било и женских, да гњави којекаквим сентименталним, љубавним догађајима, које је увек приказивао као своје доживљаје, његово лагање налазило је понајвише оду-

шке у томе. То би, најпосле, била невина маније, да се људи иначе у свакидашњем животу могаху ослонити на његову реч. Али, као год што је доста било, да Тони започне: — „Е, господо, да вам испричам нешто, баш чудно и неверовно, што ми се десило пре неколико година!“ па да неко прекине узвиком: — „Немој, молим те, него кажи искрено, где си то прочитао, у коме роману или фељтону!“ тако је исто доста било, да се неко позове на његову реч, да каже: „То је рекао Тони Бештија!“ па да се сваки осмехне и одмахне руком. И, осим свега тога, колико је год био понизан према моћнијим од себе, толико је био груб према подложним чиновницима, а бруталан према царинарским стражарима, факинима и осталом свету, од кога није имао потребе, а који му даде ружни надимак: „Бештија!“

Његова жена Берта, и телесно и душевно, беше му сушта противност, — што често бива у животу. Била је од оних, за које се вечито понавља једна те иста изрека: — „Грехота што се удаде за онаког човека, — што не нађе себи пара!“ То је била и сувише очевидна истина, а грех за то понесе у гроб њена мати, жена болесна, која се свакога часа надала смрти, те у жељи да види кћер удомљену, даде је за првога који се јавио као просилац, за Бониција, који је био родом од некуд с југа, а почео своју чиновничку каријеру у Травњу. Цео мали град ожали Бертину судбину, већма него материну смрт која се десила мало времена након свадбе. А Берта, девојка старинскога кова, предаде се покорно својој судбини, настаде да се навикне на свога непара, а у срцу поче туговати за идеалем своје младости, — контом Бериславом Боркићем!

И за то је знао цели град, и ако је Берта, после венчања, избегавала и да помене младог властелина, а некмо ли да се с њим састаје.

То је, по свој прилици, знао и муж јој, јер је од свега срца мрзио конта Боркића. До душе, и без те побуде, не би било никакво чудо да човек његове врсте мрзи човека Боркићеве врсте.

То је трајало двадесет година.

Једина утеха, којој се Берта могла надати, није дошла — није имала порода. Судбина је дакле према њој била сувише немилостива.

У доба, кад ће се десети ово што ћу испричати, госпођи Берти беше настала четрдесета година. Била је стасита, ванредно лепо сразмерна, црномањаста, господске главе коју већ уоквирише бичеви прве седине. Имала је држање прирођено елегантно, ход еластичан, покрете лепе. У свему одмерена, са сваким умиљата и блага, истински побожна, без биготизма, који карактерише приморске зреле жене, без и мало наклоности ка оговарању и пакости, Берта беше омиљена у свима друштвеним слојевима. Човеку је чисто тешко било око срца, кад би срео у шетњи тај пар — непар.

По роду је била Дакићева, — сестра од стрица младом окружном начелнику, којим се започела ова прича и на кога ћемо се, ево, одмах вратити.

Само се собом каже, да су за лепим и високим чиновником лудовале све травањске удаваче. А како је и у оно време и у Травњу било много више девојака и младих удовица на удају, него што је било женикâ, госпар Иво, и ако се жестоко удварао млађим и лепшим, ипак је дипломатски био опрезан да се сувише не ангажује. Наравно, то није помогло, да најмање њих шест, из бољих кућа, не мисле, е имају јаких разлога надању, да ће се назвати „Дакићке“. — Као што видите, причам вам појаве сувише обичне, једне те исте у свим временима, у свима климатима „вечите, као што је вечна њихова мати — љубав!“

Па онда се деси нешто, такође обично. Једнога дана дођоше у Травањ, ка својој родбини, неки трговац из Гулина, са својом кћерју, девојком. Сви видеше, да је девојка ружна и болешљива, а отац јој простачина. За тим видеше госпара Ива у шетњи и у кафани с њима. За тим се дознаде, да је био на вечери с њима код њихове својте, да девојка носи педесет тисућа талира мираза. Не треба да вам кажем, колико срдаца претрну на тај глас! То је трајало пет дана. Шестога, отац и кћи отидоше од куда су и дошли, а са задовољством се опази, да их госпар Иво није испратио до лађе.

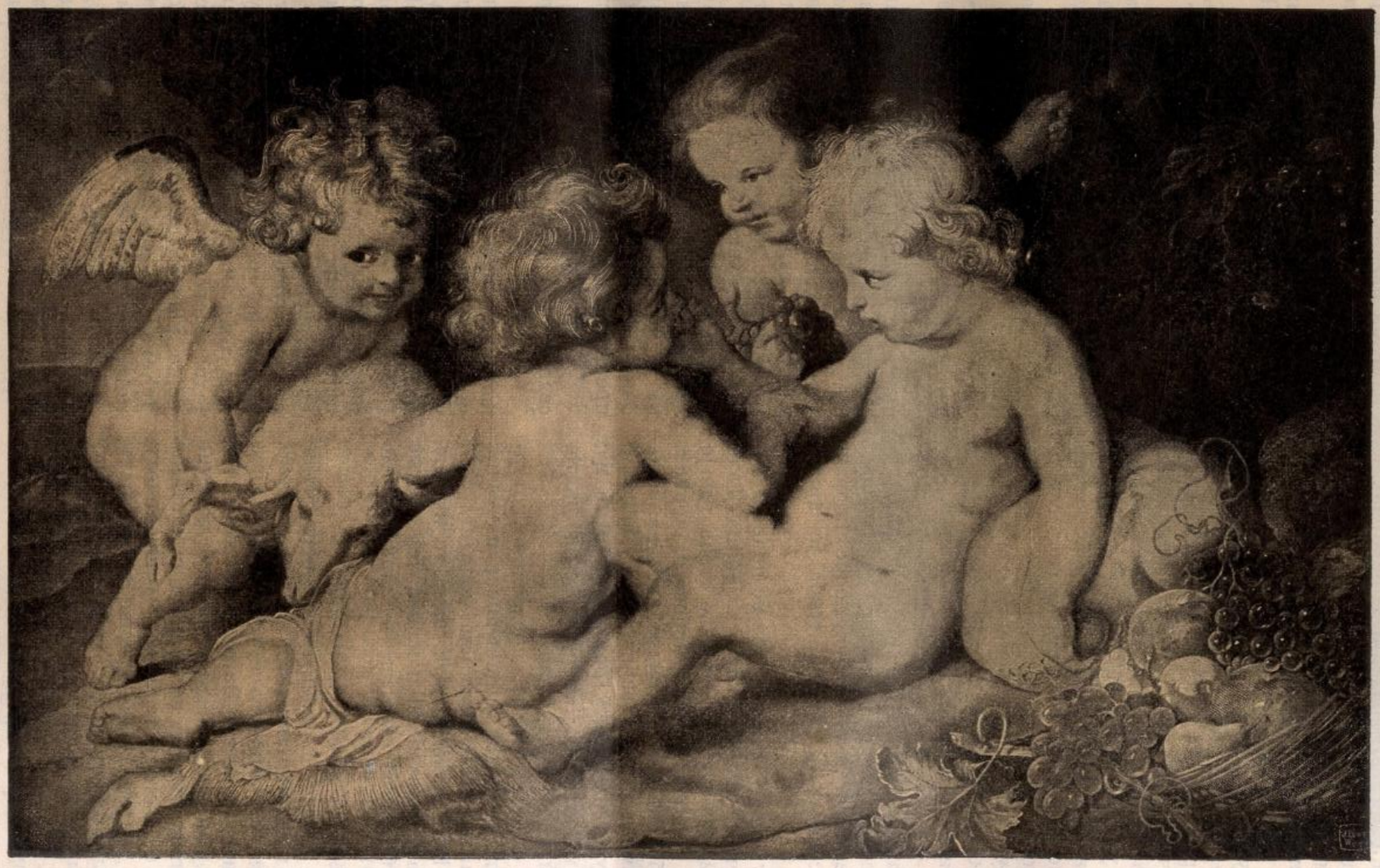
За десет дана, окружни начелник не сврати ни једном код сестре Берте, нити се даде видети на улици, — што се међу чиновништвом и грађанством тумачило као да му је криво и да га је срамота због неуспеха код богате девојке. То потврди и родбина онога бакоње из Гулина, кад јој дође Бештија да је о томе интервјуише. Лако је замислити Бештијине досетке и надовезивања, које пронесе по граду, али је необично било, што се и Берта с њим сложи у задовољству, дознавши да се Иво неће оженити с оном девојком! То је заиста био од најређих случајева, да се она у нечему искрено слаже с мужем...

Начелник изиде из куће први пут, да отиде на лађу. Тада се истом дознаде, да је добио одсуство на два месеца.

Након других десетак дана стигоше из Гулина у Травањ свадбени огласи: „Иво Дакић, котарски поглавар травањски, жени се са госпођицом Аном Коложбатовића. Свадба ће бити у Гулину.“

То изазва у Травњу прави „ураган“. Један део женскога света просто помахнита од љутње; други део помами се од радости, баш зато што се први једи. Родбина старога гулинскога гавана и Ивова сиромашна својта учинише гозбе. Његови вршњаци позавидеше му. Његови другови предвиђаху даљу његову сјајну каријеру, — пророковаху, да ће пре четрдесете бити краљевски саветник, шеф каквог одељења при намесништву. Дакле, било је струја са различитих тачака оризонта, али све скупа сконцентровале се у једну, — у велику олују.

Па онда, као и свако чудо на свету, трајало је и то три дана. Разуме се, у главном, поврати се мир у срца Травањаца, изузев оних шест срдаца, тешко рањених.

П. П. Рубенс

Исус са Јованом Крститељем и с анђелима

Једна једина душа у Травњу беше због тога догађаја истински и дубоко ожалошћена, без икаквог себичног повода. То је била Берта. Она је у скровитости плакала, а у јавности о томе је што је могуће мање говорила, ни хвалећи нити осуђујући догађај, градећи се немарна...

Младенци отпутоваше из Гулина у Млетке, одакле, на махове, шаљаху у Травањ дењкове и ковчеге покупованих ствари за кућу. Иво беше преко писма најмио нов, празан стан, у једној од најлепших кућа.

Најпосле, три недеље пред Божић, младенци стигоше у Травањ, те имадоше кад и да се наместе и да учине главне посете до празника; па, другога дана Божића у вече, младожења даде сјајну гозбу у своме новом стану.

За дугачким столом, окићеним цвећем, осветљеним озго полијелејем са тридесет и шест свећа, седело је око педесет званица, што дама што господе, међу којима и десетак сиромашних сродника и сродница домаћинових.

Ради обиља ретких јела, скупих пића, финога посуђа, као и због послужитеља у ливрејама, сиромашна Дакићева родбина сећаше забленута и неке од госпођа изражаваху дивљење. На то ће елегантни лекар госпођи порезниковој, до које је седео: — „Мадам, гозба је према миразу!“

Гости су јели у тишини, док не почеше пуцати запушачи из шампањских стаклениц. Тада се сви погледи склонуше на зачеље стола, где је седео стари каноник, тајни папски коморник, господин Риба. Старац од осамдесет година, беше већ споре памети и спора језика, те се узврпољи, па се окрену суседу конту Боркићу и рече му:

— Молим вас, конте, замените ме ви! Знате, ја већ нисам за таке здравице!

И сусед с леве стране, председник котарскога суда пл. Војводић и општински начелник Бештија навалише. Бештија још додаде:

— Ако ћемо право, конте, вама то и доликује, баш кад бисте били и млађи, јер ко уме китњастије беседити него ви, — наравно када то хоћете!

Ове последње речи јаче нагласи.

Боркић, стасит, снажан, диван човек, бујне проседе браде, косе неначете, великих, плавих очију, узе чашу шампањца и устаде. Сви поустајаше, осим каноника. За оно неколико тренутака што је Боркић чекао да настане потпуна тишина, готово сви се погледи са симпатијом приљубише на његову необичну мушку лепоту, на природно достојанствено држање старога лава, чије очи одаваху духовитост. Особито пламтијаху женски погледи из којих, поред дивљења, проviriваше и она сета што је женско срце осећа пред мушком лепотом, којој се примиче крај. Берта га је, што се каже, очима гутала.

Он наздрави просто и кратко. У име окупљених гостију, честита младенцима брачну везу и пожели им свако добро у будућности.

Уз куцање чаша и урнебесно „живели младенци“ завлада опште нерасположење због суводопарне здравице, јер јужњаци, у таким приликама, траже сентименталне, сладуњаве и ефектне фразе, којима се опијају као и вином. Тим већма беху незадовољни, што су сви знали, да је Боркић био ненадмашан у томе, кад би хтео.

Томе нерасположењу први даде израза Бештија, јер шапну своме суседу и зету председнику суда пл. Војводићу:

— Јеси ли га чуо? Просто је избројио речи, као да саставља депешу. Бадава! Простачка нељубазност и ако је конте!

Шампањац се точио као вода, будећи веселост, а у неколико и искреност и притајане страсти.

Жагор прекиде општински начелник, гломазан и припрост човек који, муцајући и запињући, на дуго и на широко честита поглавару у име грађанства.

А француско вино чинило је своје, све боље и боље!

Елегантни доктор, леп а претенциозан младић, одавно се удварао порезниковој госпођи, а тада безобзирно поче јој пиљити у очи и готово на ухо шаптати. Она, бујна плавуша, ватрено се одазиваше његовим љубавним изјавама. Муж јој, болешљив човечуљак, велики дилетант у нумизматици, седео је на противној страни и свраћао млитави и тужни поглед на њих двоје. Три маторе сестре, кћери управитеља телеграфа, на гласу богомољке, седећи једна до друге, нераздвојене кавањерима као остале даме, окренуше леђа младом капелану, вредном стихотворцу, који им је дотле правио друштво, те већ не дизаху очију са порезниковице и њеног обожатеља, непрестано чаврљајући све три у исто време.

Опет жагор прекиде новом здравицом председник суда, два пута дужом од начелникове.

Па опет настаде граја; у њој се опази да monsinor спава, наслоњене главе на раме, а начелник то исто ради, оборене главе. Млада домаћица отимаше се дремежу и грађаше се, да с пажњом слуша неку препирку између два суседа. Председник суда имађаше живу распру са двојицом младих судија. Његова жена, кузина Тонија Бештије, госпођа Роза, ситна, обла, необично свежа за своје године, сва се тресла од смеха, слушајући мушкобањасту удовицу, снају нежењеног начелника, која му је управљала кућом, а и њим. Председникова кћи, две поштареве, једна апотекарова и две трговачке, све лепе девојке, укрштаваху погледе и разговоре са младићима: судским приставом, адвокатом, тајником котарског поглаварства, Дакићевим братом правником, и осталим.

Дође ред и на Бештијину здравицу. Устаде па дреком и патосом лоша глумца, који декламује лоше стихове, стаде гњавити званице. Берта поцрвене и снизи се као да би се хтела скрити. Остали га слушаху неколико тренутака, па наставише прекинуте разговоре, мало тише. Младожења привуче пажњу на себе, јер не беше опустио глас, него забављаше своју родбину, причајући јој, шта је све накуповао од покућан-

Огист Роден

Последње виђење

ства, од накита, украса, посуђа, хаљина и т. д., шта је зашто платио, уживајући у њиховим наивним узвицима дивљења. А трупасти царинар, климатајући кратким рукама декламоваше даље, и ако га нико не слуша. Кад сврши, врати се на своје место и запали вирџинију.

У толикој грајн, између два спавача, конте сеђаше мирно, скрштених руку, гледајући неодрсђено, али погледом који обухваташе и сваки покрет.

Одједном Роза викну кузену Бештији.

— Како си се усудио... како смеш пушити, ти једини у оволиком друштву!? Јеси ли искао допуштење од госпође домаћице и од осталих госпођâ?

Тада истом сви то опазише и погледаше дремљиву мла̂ду. Она се трже и рече:

— А, молим, слободно је пушити! Изволите, господо!

На то, као по команди, у један мах запали се преко двадесет спремних цигара и цигарета.

Домаћин устаде.

— Пардон, господо, пушићете моје цигаре!

И окренув се најближем по лужитељу, додаде!

— Донеси их из собе за пушење!

Онда и млада устаде и рече:

— Ако је по вољи, госпође и госпођице, изволите у дворницу!

Али главније даме изразише жељу да остану где су.

Настаде велика тишина, у којој се чуло ркање начелниково, које прекиде мушкобањаста снаха, ударивши ногом испод стола. У исти мах пробуди се и господин Риба, јер му силни дим удари у нос.

Бештија се окрете Боркићу.

— Без замерке, конте, може ли се знати, који вам је ово Божић по броју?

— Може, драги мој, одговори конте, гледајући преко његове главе... Ово је мени педесет други Божић!

Госпођа Роза, доиста нешто кивна на кузена, или иначе нервозна, опет се пакосно умеша:

— А теби је, Тони, исто толико, па изгледаш куд и камо старији од господина конта! Ето, нека реку госпође и господа!

Бештија мрдну презриво главом па настави:

— Питам вас зато, драги конте, што би нас све занимало, кад бисте нам хтели испричати који је од толиких Божића био најзнатнији у вашем животу... Је ли те, господо и госпође, да би вас то забављало?

Боркић се насмеја и одговори:

— Свакако први Божић који сам запамтио!

— Не то, не! довикну порезниковица. Испричајте нам, конте, какав свој љубавни одношај о Божићу, или испричајте нам, зашто се нисте оженили?

Бештија опет упаде у реч:

— Познато је, да је наш конте у тим стварима веома закопчан, али ја вам могу испричати један свој љубавни доживљај који се баш десио о благданима. Необично интересантно, верујте!

Многи заустише да одбију предлог, али их претече госпођа Роза. Викну:

— А, то не! Прво и прво, конте није рекао да неће причати. Сад, био то љубавни или ма какав догађај, свеједно! Десио се он на Божић или на Велики Петак, и то ми је свеједно! Само

нека нам он прича, — јер ја бих га слушала целу ноћ!

Сви мушкарци запљескаше храброј Рози. Она склопи руке:

— Драги господине конте, ево ја вас, у име целог друштва, лепо молим, да нас позабавите каквом својом причом у којима уживамо!

Готово се сви придружише тој молби, па и Берта склопи руке и рече:

— И ја вас молим!

Па сва поцрвене.

Боркић побледе и стаде назорно истезати браду па нагло устаде и први отиде у пушионицу. За њим нагоше и остали, па и даме се разредише по дворници. Нико то не замери конту, јер је свакоме била пуна глава другог чега; нико, осим Берте, и не опази његово ненадно бледило и узрујаност.

Бештија брзо организова партију, домаћин се склони са својом родбином у прикрајак, младићи се придружише ка девојкама, старије даме направише засебне гомилице, монсињора отпрати момак кући, момци унесоше свежа пића, те после пет минута нико није ни знао да је променио место.

Конте Берислав, једнако истежући браду, стаде шетати и по пушионици и по дворници, сасвим као да беше усамљен, негде на пољани, — што такође не привуче пажњу, јер знађаху, да је на махове настран и растрканих мисли. Али Берта, заставши иза врата од дворнице, као да тобож посматра неку слику, праћаше сваки његов покрет.

Најпосле, конте је замотри, па стаде до ње а она разумеде да човек не може да проговори од силне узрујаности, запита га у чуду:

— Шта је вама, конте?

— И ви...! И ви... поче он, али заће.

— Шта је, за милога Бога!? рече Берта, одједном ужаснута... Шта вам се догодило?

— Што никада нисам могао слутити! одговори он шапатом, па се испрси, као да му требаше сва снага телесна и душевна због неке врло тешке одлуке! У исти мах гледаше је прекорно... Ви!... Ви!... Ви да се усудите да ми поставите онако питање!

Берта, увређена, ожалошћена, исколачи очи, пребледе јаче, усне јој задрхташе. Једва је могла изговорити две речи.

— Ја!?... Шта!?

— Ви, настави конте истим гласом, али оштро... Ви, који знате све, — који сте узрок своје и моје несреће, — који сте одбили моју руку, јер сте мислили да ћу остати сиромах довека, ви ме питате, пред оволиким сведоцима, зашто се нисам женио!?... Је ли то могуће веровати!?...

Берта се ухвати за чело и посрну, али кад је он хтеде прихватити, дочека се дланом о дувар, погледа га још већма ужаснута и изрече на прекид:

— Ви... мене... просили!?

То је било откровење.

На то се и конту окрете свест, погледа уплашено око себе, и побеже...

Без и једне даље речи, обоје разумеше шта је било, — што нису знали пуних двадесет година! Мати Бертина крила је ту прошевину од кћери, а њему рекла, да га девојка неће! Парочито, у данашње време, то се једва веровати може, али онда ти је тако бивало...

Берта се спусти на столицу, обори главу и чињаше јој се, да је већ у гробу, усред бучног весеља брата младожење!

С. Матавуљ

Westminster Abbay

(1889)

Нисам скрушен био што је црква била,
Нити су ми душу заносили снови
Због крста, на којем издис'о је Исус
Пред погледом хладним Скаријота нови'!

Пред олтаром старим тога ретког храма
Кретали ме нису осећаји вере,
Ни тамњана мирис, ни дим што се диже
Па се лак лелуја и по зраку вере.

Друга нека тајна пред младошћу мојом
Дизала се била омотана лика,
И пред маштом мојом загонетан живот
Цртала и плела у безбројно слика.

Мислио сам на вас, чија трошна тела
Почивају туна, о синови славе!
Ви, што лавор венце себи сами сплесте
И основе људма припремасте здраве.

Све ризнице душе и ризнице духа
Пред вама су ретким отворене биле;
Инсигније царске красиле вас редом
И без царске круне, кадифе и свиле.

Једног зимског дана, пред залазак сунца,
Да вам гробље видим дошао сам био;
Црква беше празна и сакристан само
Скрушеност је своју у молитве вио.

Кроз шарену стаклад на прозору једном
Обојена светлост по цркви се лила,
Ал' статус ваше од мермера хладна
И попрсја ваша већ је сутон крила.

Сам међ' свима вама, нем од узбуђења,
Премишљ'о сам сетан о животу ваjном
Што и мене чека све до гробних врата
Кроз вечиту тајну и на путу тајном.

И читав сплет снова испред'о се тада
Пред погледом оштрим душе ми у страви,
И дрхт'о је цветни на глави ми венац,
Што младости занос на главе нам стави.

О умрла славо коју мало знају
Док се жива крећеш, да би пуно сјајна
Засјала међ' људма, мрачна прошлост треба
Да у своја недра пригрли те тајна!...

П. Ј. Одавић

Цариград

као центар моде у средњем веку

Тодор Стефановић Виловски

Ко се не сећа дивних Шефелових описа у његову „Екехарду“ кроз које нам на лаким крилима праве песничке душе лахори дух и обележје раног средњег века.

Заиста, редак и необичан песник, који у дивним бојама и веома уметничким начином износи пред задивљена читаоца верну слику средњевековног живота. На овој слици, а одмах у њезину зачељу, избијају пред нас обе главне, песниковом маштом озарене личности, које нас освајају: госпођа Хадвига, немачка кнегиња из Швабенланда, и њена дворкиња — девојка Пракседида. Оно ретко образовање, она јужњачка лепота и нежност девојчина беше у оно доба још нешто навиђено и непознато у немачким земљама. По речима песниковим: Пракседида је била жива успомена, да је некада син византијског цара Василија просио руку немачке кнегиње Хадвиге, јер је он, о прошевини, својој прошеници поред скупоцених дарова поклонио и ово девојче необично вично песми и женској умешности, међутим је као уздарје однео корпу. У Пракседиде је била мила главица, бледо лице са веома нежним цртама а у црним великим очима преливала се у исти мах неисказана сета и милошта. Косу је плела у витице и свијала око чела; једном речи била је лепа. Па зашто нас занима баш ова слика из Шефелове песничке творевине? Одговор на ово питање налази читалац донекле у самом наслову овога предавања. Пракседида, лепа и образована Гркиња, треба да нам покаже, како су се високо ценили у оно време у западној Европи грчки живот и грчка уметност и како се тада Цариград сматрао за средиште образованога света. Даљна ова варош била је за запад од прилике то што је код нас тако дуго био Париз: место највише културе и префињена луксуза.

Није то прост случај, што је песник „Екехарда“ дао лепој Гркињи тако истакнуто место у својој љупкој приповетки. Она му је требала да њоме усаврши своју слику, у којој нам црта културу тадашњег времена, да нам даље покаже какви су узајамни односи постојали између истока и запада и, на послетку, како се чак и у немачким земљама, које тада беху још далеко од вишега образовања и префињене раскоши, у средини, тако рећи, засебнога света, који је тек почео да постаје, примитивног, истина, али пуног живота и снаге, мислило о сјају и дивило величанствености баснословне светске и модне вароши на Босфору.

Па и како да се не диви човек свету, који, доспевши на највиши ступањ цивилизације, спајаше у себи све њене како лепе тако и све тамне стране, који као наследник класичне Јеладе и старога Рима располагаше свим богаством уметности и знања, које су вековима стварали марљивост и гениje, који се сматраше после потпунога пада Рима, који постаде пленом германских народа, као једини и правни наследник негда моћнога римскога светскога царства; и који је сада живео од блага, што су га у прошлости нагомилала два највећа и културна народа.

Она жилавост и истрајност, којом је Источно Римско Царство подносило све недаће и зле удесе судбине, сигурно су најбољи доказ, колико беше животне снаге у њему и како није неоправдано оно дивљење и чуђење које указиваху у оно време и царству и староставној му престоници како народи на истоку тако и они на западу.

Богаство, којим располагаху цареви, изгледаше странцима неизмерно и баснословно, а државни приходи неисцрпни. А кад узмемо на ум да се сви ови доходци употребљаваху, сем на вођење покашто дугих и скупих ратова, на издржавање двора и чиновништва, поглавито на зидање зграда, на повећање сјаја и на улепшавање већ и онако богато украшене вароши, онда ћемо лако створити себи слику тадањег Цариграда, и појмити, за што је свет са запада, нарочито за владе Јустинијанове а и доцније за времена династије Василија Маћедонца, гледао у

византијској престоници идеал и скуп свега величанственога, а чему се тежило по свима малим и сиромашним дворовима, па чак и по дворовима најугледнијих владалаца на западу, да се по могућству што више угледају на Византију и њој подражавају. Из целе Европе притицаху тамо радозналци и људи авантуристи; посланства страних владара, и оних са истока и оних са запада, множила су се на очиглед, а нарочито су били северни народи ти, на чију је простодушност управо опсењујући утицао засењиви блесак чудноватe вароши на Босфору. Ту је увек било лепих жена а и још се лепших пара дало зарадити, тако да је до времена цара Манојла Комнена Цариград био магнет који је готово још јаче привлачио свет но раније стара престоница на Тибру.

С тога неће бити згорег да бацимо један поглед на ову чудноватy варош која је вековима корачала на челу културе, и која је чак и у времену својега опадања непрестано важила као варош моде, као светска варош par exellence, као Париз средњега века.

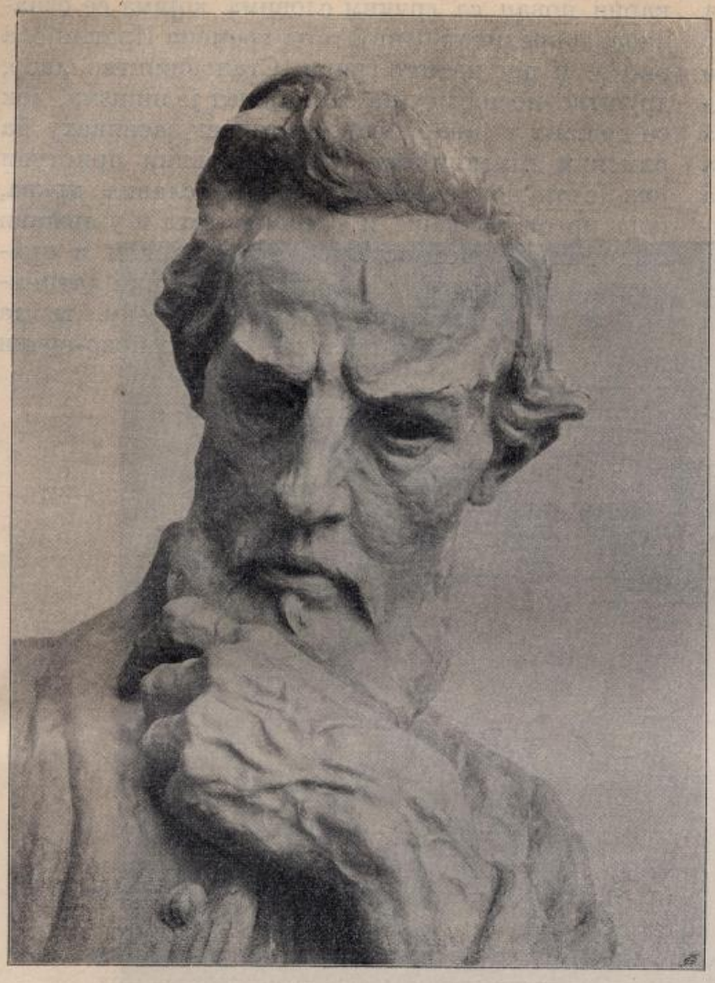
Па како је изгледао Цариград, какво је било друштво које је становало у њему и које је оживљавало овај велики и богати град?

Кад читамо описе о паду Византије, које су нам у дивним бојама изнели чувени писци као што су: Жибон, Хамер или Едмондо де Амичис и када представимо и замислимо себи сцене које су се одигравале по улицама и на јавним местима, у црквама и у пуним злата палатама, у пристаништу, на обалским терасама и у хиподрому, док је охоли освајач Мухамед II продирао и улазио у град, сцене најстраховитије врсте, којима падоше као жртва највеличанственији споменици, најлепша уметничка дела, најбогатије научне збирке и библиотеке, — онда нећемо моћи а да не зажалимо за пропашћу града који је својом велелепношћу изнудио и са усана османлијског освајача усклик дивљења и чуђења.

Већ Луитпранд, Кремонски владика и посланик Отона Великог, описао је око половине X века детаљно престоницу Источнога Римскога Царства. Луитпранд није био византијски пријатељ, много што шта, што је видео, изазвало је у њега незадовољство, покашто чак и гнушање, па ипак је његов живи опис царске вароши на Босфору колико занимљив толико и поучан. Сам несравњено лепи положај града морао је да веже и опчини странца. Блага драж увек зеленог прибрежја и брежуљкасте околине на Босфору као и плаво море са чаробним изгледом у даљину, тамо преко на битинијске планине, опкољаваху град, ову бурну и опсењиву творевину Константина и Јустинијана. Унутра, међу зидовима, на великом и дугуљастом рту, који запљускују вали Мраморнога Мора и Златнога Рога, уздиже се таласасто час горе час доле шарено море од кућа, а из њега избијају величанствене и сјајне монументалне грађевине.

Овде, на овоме месту, лежала је стара Византија, још пре но што ју је Константин изабрао за своју другу престоницу.

У средини вароши простираше се Константинов форум, колосални трг дугуљасто-округлог облика, окружен двоспратном галеријом на стубовима; два велика триумфална лука окренута један према другом служила су за уласке. Безбројне статуе које од меди које од мрамора украшаваху галерије, триумфалне лукове, па и сам трг. На средини трга беше група, Данило са лавом, и голем порфирни стуб са чијег врха гледаше огромна статуа Константинова. Друге величанствене зграде биле су варошка префектура, сенат и октогон, комплекс од осам засвођених дворана на стубовима, где је била смештена и царска библиотека. Друге дворане опет на стубовима опкољаваху Августеум, царску дворану са знатним показивачем миља, од кога су се рачунала удаљења (одстојања) у царству. Јустинијан је на овоме месту подигао и један сат; у Серверову и Александрову купатилу било је огромно много кипова славних Грка и Римљана а тако исто и славних уметничких творевина из старога века. С њима т. ј. купатилима стајаше у вези такозвана кућа светиљака, у којој беше базар, чији је приход служио на осветљење и улепшавање купатила, и који је целе ноћи био осветљен безбројним лампама. Право седиште византијских царева била је велика палата у источноме делу престонице. Друга једна палата мањега обима, али дивно украшена и намештена, беше крај мора у облику замка. Ово је био Буколеон, доцније тако чувена резиденција латинскога цара Балдвина Фландријског. На североистоку од вароши налазаше се од XII века веома омиљена палата „Блахерна“, а у њеној близини, на ивици платна од града, палата Хебдомон. Од старијих уметничких споменика, што крашаху варош, споменућемо још и огроман стуб од порфира прозвани „Изгорели Стуб“, на Константинову тргу. Висина му је била 55 метара и на њему Аполонов кип од туча, са главом оснивача вароши. Стуб овај обновио је цар Манојло Комнен, године 1180., јер је био ударен громом, откуда му и име „изгорели“. Змијски стуб, пореклом из Делфија, и обелиск цара Теодосија стајаху у Хиподрому. Чудновато и значајно је да су улепшавању вароши знатно допринела два велика пожара, који букнуше приликом жалосно-прослављених покоља за време протеривања Јована Златоуста и за време такозваног Никановског устанка који обележаваше врхунац крваве партијске борбе. Под Јустинијаном и његовом женом, негдашњом играчицом из циркуса, Теодором, беше нарочито оживела византијска уметност. Нова црква Св. Софије која се налазаше у источном делу вароши између царева двора, Августова трга и Хиподрома, била је најодличнији представник новога стила, којем се сада почело подражавати и у царевини и ван ње. Вештини грађења цркава, која постаде по угледу на Базилику, и на којој се овде већ опажаше источњачки уплив, пришао је један нов елеменат што изједначаваше у неку руку ону дојакошњу пространост и шаренило у зидању, дајући јој у исти мах јачи целокупан утисак, а то је подизање

И. Мештровић Луко Ботић

кубета над средином зграде и то кубета смелије конструкције но што се до тада обично засвођавало. Грађење кубета на високим стубовима и сводовима захтевало је равностраност и неку равнотежу у распореду саме зграде, нарочито њене средине. Унутрашњост је била дивно украшена. За стубове су били употребљени дивот радови позне римске архитектуре. Зидови и стубови беху обложени најразноврснијим плочицама, израђевинама од мермера и другог шареног камења. Оданде, где почиње свод, све је покривено мозајиком од злата, из којег издвајаху обојени орнаменат и живопис. Цела просторија у олтару блистала је у злату и сребру а одвајала га је сребрна преграда на сребрним стубовима од хора за певце. Високо над часном трпезом (жртвеником) издизао се сребрни балдахин (небо); сама пак трпеза беше у злату и драгом камењу. Целокупна зграда била је нешто величанствено и дивно. Градили су је неимари Антемиос из Тралеса, Исидор Милећанин и Игњатије и то за све време од 532. до 537. године. Јустинијан је хтео да са овом црквом баци у засенак Соломонов храм. Поред ове велике грађевине подиже се у то доба, у истоме стилу, још мноштво других грађевина. Јустинијана као да беше обузела манија за зидањем. Само у Цариграду и у оближњим предграђима подигао је и посветио у част Христу, Богородици и Светитељима неке 24 цркве; многе од ових цркава беху украшене мермером и златом, а њихов различит терен (положај) нарочито је биран на каквом густо насељеном тргу, на ивици морске обале (кеја) или на каквом високом брегу са лепим изгледом на европско и азијско копно.

Од времена свога сјаја па све до свога пада сачувао је Цариград, као варош, у главноме своју спољашност и свој карактер. Мостови, болнице и водоводи беху знаменит саставни део града. И Јустинијанови последници продужише неуморно у истом правцу а по примеру свога великога претходника тако да цар Теофило стече за себе име другога Јустинијана. Варош изгледаше као какав огроман непрегледан музеј. Онај велики и за византијску историју тако судбоносни циркус, са дивним изгледом на Мраморно Море, могао је да прими у себе 150.000 гледалаца; ширина његове арене беше 300 а дужина 600 корачаја. Царска ложа беше подигнута на 24 висока стуба. Пристаништу и његовим грађевинама требало је тражити пара у свету. Једном речју све беше сјај и лепота, коју су прекидали и кварили поједини мрачни и прљави варошки крајеви у којима је становала месна сиротиња. Нигде не беху тако близу и једно крај другога богатство и сиротиња, сјај и прљавштина, образовање и запуштеност као у овој великој вароши на Боспору, о којој француски путник по имену Одо од Деја, кућевни свештеник Луја VII, вели да је и с тога била значајна што су у њој богаташи и великаши тако запремили улице својим палатама да за сиротињу и странце остаде само блато, мрачна и затурена места. Но зато се сиромашном становништву пружала прилика да се у неколико позабави и окрепи у пространоме пристаништу, на јавним трговима, у хиподрому и у дивној околини дуж морске обале. Кад се не узму у рачун наведене рђаве стране, без којих такође нису ни данашње велике вароши, био је Цариград светска варош у најпотпунијем смислу речи, и превазилазио је, нарочито у погледу положаја и архитектуре, све тада познате вароши и на истоку и на западу.

Па као што је интересантан спољашњи изглед ове вароши, не мање је интересантан и њен историјски развитак као и онај шарени и свакидашњи живот у њој.

Византијско царство, које је постало од римскога и може да се узме као најнепосреднији наставак његов, претрпело је за време својега хиљадугодишњега трајања једну од најзначнијих метаморфоза. Засновано од Константина премештањем престонице из Рима у Византију задржало је оно само врло кратко време римски карактер. Претежност грчкога народнога елемента у овоме делу тада цивилизованог света убрзала је стапање латинизма са јелинизмом. Постепено и готово неосетно потискиваше грчки живот латинизам, који Константин пренесе собом у Византију, не крећи међутим ништа од познијих римских установа и обичаја. Још под Ју-

стинијаном, који је покорио Италију, скупио и издао Римско Право (Јустинијанов Законик) и то још на латинском језику, па доцније опет изгубио постојбину овога свога дела, множили су се предзнаци да ће латински језик скоро потпуно да ишчезне из јавнога живота и саобраћаја и да ће да уступи своје место грчкоме, што је збиља и наступило у размаку времена од само неколиких векова. Под Ираклијем и његовим потомцима задоби грчки језик готово карактер (обележје) државнога језика, а још доцније под владарима из куће Василија Маћедонца и Комненовића било је ретко кога да је уопште и знао латински. Од владе Јустинијана почео се први пут ковати бакарни новац са грчким словима, којима се означавала вредност новцу, а од времена Ираклијева био је и цео натпис грчки. Становништво, двор, друштво носили су на себи печат јелинизма, док се држава и јавно право још увек заснивахуна римским традицијама. Овој мешавини приступи још један нов елеменат — православна црква, која преовлађиваше и узимаше маха и у држави и друштву, уметности и науци, јавном и приватном животу, па тако принуди грчки латинизам да на себе метне и црквену одећу, те да се од тада даље развија као хришћанско-грчки латинизам.

(наставиће се)

Однеси ме, лађо...

Однеси ме, лађо, до онога краја,
Онамо далеко, гдје острово мирно
Почива и гледа у небо прозирно
И у плави затон пун кристалног сјаја.

Онамо у сјенци чемпресова грања
С мраморним балконом стара вила стоји,
У њој оста, лађо, полет снова моји' —
Оста дивна жена што чезне и сања...

Одаје су њене једна рајска башта,
А ко у рај ступи томе небо прашта
Сваки гријех земни што нам душу мори.

Заплови и крени њеном — милом крају
Да приступим небу, да приступим рају,
Јер, ево, од силног гријеха изгори'...

Алекса Шантић

Мали девер

Тешко је то кад се човек роди у богатој кући. Више беспослен него у работи, он почне да лута, и да ради оно што није за њега и његове године. Половина питомога и подваднога Чабића је наша. А моја кућа пуна: амбари се преливају трогодишњом пшеницом, кошеви кукурузом, а Мокрине падине, обрасле шумом и травом, јече од небројених меденица на нашим стадима коза, оваца и говеди. Мој отац Радоје седи у Пећском мецлису, поглавер је читавога Подгора Пећскога. У кући доста глава и за радњу и за чобане и за веће. Ја се готово доцкан родих, јер у мојој кући не беше посла за мене.

Али га ја опет измислих. Не беше ми ни пуно седамнаест година, а ја честим досађивањем нагнах оца да ми купи силав, пиштоље, јатаган и пушку дугачку. Сам набавих керове и предадох се лову. Отац се љућаше, укућани смејаху, село поче говорити: да ћу узалудно лутати по шуми, јер за то није доста бити беспослен, но се ваља и родити са ловачком срећом. Све то јогунасто издржах и првога дана на помолу више Чобића та се ловачка срећа осмехну. Никад се више тако нисам обрадовао нити веселији кући дошао. Тај ме дан толико оснажи, те се после готово никад не вратих кући без лова, а на друге послове сасвим заборавих. Почех шврљати по селима, ићи на преноћишта, празничне састанке и разговоре, па сам чак чешће одилазио

А. Фон Келер

Мати

и у Руднички Хан, да се с људима видим и чујем шта у свету бива; да се умешам у људе, како наши веле.

Коже одмах почех продавати, новац давати на зајам и мало по мало — у мојим шпаговима почеше звецкати дукати и лире. Па опет не могох да мирујем. Некакав ме огањ све више подузимаше. Долазећи чешће пута у Кијевске Лугове, спазих у кући Јаблана Патрљака његову кћер Гару. Ех, то је била девојка, то је била уписана лепота:

Да л' је вила, или је родила,
Ил' јој она на бабине била,
Па је својим млеком задојила?! —

Црномањаста, а висока као јаблан, око као филџан, па кад те пусто погледа као да те прострели. То око!.. Погледа те не меко и болећиво, но страшно и поносито, па те и плаши и успали. Фес накривила, а једва држи од силних карловаца. Земљу би други њима купио. Погледа те, па се грохотно насмеје, а ти као девојче обориш очи, погледаш час лево час десно, и пођеш обазирући се да је опет не би видео, онако поноситу и витку, страшну и милу у једно исто време.

Први пут сам је видео испред њезина трема: стајаше поднимљена десном руком, а очи јој севаху као да жељаше да ме уплаши и врати натраг. Њена једрина као да пева, као да брекће испод беле кошуље, везенога и закопчанога јелечета. Погледах њен стас и занех се кад спазих да од јелека до појаса има две добре мушке педи. Ја то раније нисам нигде видео. То јој даваше мушку поноситост, те се и не зачудих кад се она једва накани да прими мој поздрав. Толико то беше *силна* девојка. А мене подузеше ђаволи. Као да се помамих. Нешто ме загрцну у грлу, огањ ме подузе. Цео се нагох њој, хтедох да ступим у разговор, да јој рекнем нешто најлепше и најмилије, али ми се уста скаменише; њен ме поглед заустави, па ни црне ни беле. Она као да се сети, па се тако насмеја, да сам одмах устукнуо и чак тамо далеко кроз ливаде чуо тај страшан смех који ми је срце цепао, те у том бунилу признадох да сам веома, веома *слаб*.

Целу ноћ не могах заспати. Изјутра узмем керове и, кад дођем према њеној кући у Кијеву, закунем се да ће моја бити кад било, и решим се на све. Милија Чабић, син кнеза Радоја, биће јачи од те девојке Гаре што га тако пркосно гледа и ђаволски му се смеје.

И почнем.

Готово свакога дана ишао сам у лов, навртао се у њихово село, на бунар, тражио да се с њом видим и састанем. А женско као женско. Једнога ме дана поздрави и поцрвени, другога дана мимогред рекне да сам добар ловац, трећега испсује и нагрди, а четвртога, кад дођем њиховој кући, испече и донесе каву. Понекад, чини ми се навлаш, дође чак до лугова, пева и чека, а чим ја приђем ближе, она прхне као дивља кокошка. Помислих најзад да ће дарови помоћи. Сам отидем у Пећ, купим јој колача, шећера, наруквице и шта ти ја знам. Чак и свилену шамију. Сутра рано пораним, забодем у колач шестак, па јој све то понесем. Она чу моје керове и изиђе. Назовем јој добро јутро, па без речи бацих пред њу своју *милост*. Док се она сагнула да види шта је, ја сам већ замицао преко лугова.

И то ми би мало.

Нађох њену снаху, поткупих је и наговорих да је обрне за мене. И послах јој цео дукат. Али ме опет све више обузимаше страх да се сретнем с њом. Да плане и изгрди ме или онако подругљиво погледа! О, то би грђе било, но да ме неко затекне у туђем амбару или тору. Слаб човек, шта ћеш!....

Једнога дана уморан и зловољан, бејах легао у ливади иза њихове куће. Кидао сам се од ових несносних мука и превртао као црв под кором. Све сам премишљао: шта ћу од живота свога? И баш у том тренутку неко ми длановима поклопи очи, преврну ме потрбушке и притиште.

— Држи се!

Уплаших се и помислих да је неко од Гарине браће дошао да ме пита што облећем тако често око њихова обора. Непозната ме прилика тако јако секну за обе руке, да се не могах маћи, но баш ничице падох у траву.

— Ха — ха — ха! — познадох над собом Гарин смех, која ме брзо пусти и одскочи од мене.

— И ти си неки човек!.. Силав и пиштољи, иде у лов по шуми, па га пристиских као јастреб голуба. Хе... Мисли што је богат и што има доста пара — свет је његов; све ће за њим заблејати као овца... А видиш ли да није тако! Што наговараш свет да ми збори, а сам узимљеш прикрајке? Што ми праћаш послатке и паре, што сам не дођеш, што ми сам не кажеш шта те чвили и боли?.. Не ваљају ми твоје паре, имам их ја доста, но мужа тражим, човека тражим, је си ли чуо? Човека, ја. Човека који ми може обадве руке узети у једну своју и савити их као увитину; који ми може судити, јер сам махнита и грановесна. Он мени да суди, а не ја њему, кад ни сама себи не могу ништа да учиним... Ето така сам ја... А ти хоћеш са мном да водиш јаранство. Хоћеш, а не смеш ни да приђеш, но бежиш као ђаво од грома. Наговараш друге да ми зборе... А ради ли се тако?.. Нема од тога ништа, мајчин сине. Иди и дај те твоје паре другим снашама и девојкама, а од мене мало даље. Нећу ја паре. То да знаш и утубиш. Ја нећу дете да узмем, но мужа... Хајде!...

Подигох се и бех готов да је убијем. Али ме она опет погледа онако страшно као што је научила, те застадох.

— Не ради се то тако, соколе мој. По поруци вуци меса не једу. Девојке не воле мудре и срамежљиве као снаше, но силовите и слободне, оне који мушки и јуначки: „Добро јутро, цура!“ — па руку око врата. Бива ту мало псовке и рвања, али се опет добрим сврши: људи и дивље козе питоме... Па после, и ноћи су за то. Човек узме пушку, стегне се па право на трем: чук-чук! — „Отвори!“ — „Ко је?“ — „Отвори, море!“ — „Иди, викаћу!“ — „Па и ја ћу да вичем.“ —

„Море, бежи да те не виде.“ — „Море, отвори док ти нисам ударио угарак у стреху!“ — Обрни, осврни, нешто молба, нешто страх да когод не види, нешто опет да заиста не буде угарак у стреху, девојка се свакако умири, лагано отвори врата, па побегне, да се негде у тишини сакрије, а он је тражи, те настане право тутумишкање. Ех, тако се то ради, а не као ти који не остави жену у селу а да јој ниси плаћао и молио да ми збори, те да пођем за тебе. Хоћеш зар да цео Подгор зна шта ја и ти имамо између себе?... Јок, соколе!... Тражи другу, а Гару више да ниси дирао, јеси ли чуо?!

Убијен као из ведрога неба и тужан дођох кући и одмах ме ухвати грозница. Једна ме је од снаха у бунилу све искушала, па јој то исто и после казах, плачући и молећи је да ми она помогне. Укућани се згрануше, али оцу не смеде нико помињати. Дуго сам мислио да ноћу отидем на њен трем, као што ме она научи. Али младост и страшљивост моја! Дођем до трема, и чим се спремим да куцнем, пси опазе и насрну. Мени се одмах учини да кроз све пушкарице и прозоре вире грлићи од пушака и — нокат у ледину. Прескочивши преко обора, бежим ливадом као да чујем грохотан, ђаволски смех Гарин... И још једанпут видех да сам *слаб*.

Најзад одох њезину зету у Дрсник и обрекох му пет златних лира ако ми је испроси. Овај обећа, али све узалуд: — после десет дана испроси је Велимир Гаљак из Вођњика за сина, бољега и јуначнијега од мене. Његов Сталета био је у целом Подгору први Србин што понесе прву мартинку. Њега Гара и изабра.

Ништа не знадох шта би ваљало чинити, но се само још једном тврдо зарекох и дадох бесу да се Гаре до гроба оканити нећу. Престадох ићи у Кијево и у лов и баш ми се живот не миљаше. По ваздан бих прележао у ливади испод Чабића.

Баш тако ме нађе једнога дана пред Петковицу мој кум Живко из Рудника. Седе поред мене, бије штапићем о камен, видим да има нешто да ми каже, а опет не може да се накани. Има неку невољу.

— Дошао сам до тебе, куме! — поче он. — Сад о Петковици Јеремија хоће да жени Сталету и звао ме у деверство. А ти знаш да сам човек танак, ни коња под невесту, ни пара.

Мени одмах сијну мисао и бескрајно се обрадовах.

— Па, куме?

— Па, куд си кум, опет да си ми кум, да ми узајмиш мало пара и да наговориш оца да ми да зекана за невесту. Аман, немој ме оставити! Знам да имаш пара.

— Имам, куме, нећу рећи да немам, ево! — па извадим и покажем му негде преко шест стотина гроша. — Али не дам. Други да девер̂ује с мојим парама — не дам. За све друго било би, но за ово никако...

— Аман, немој ме вратити!

— Не могу, не могу, немој више да ми зобриш.

— Куд си ми кум, туд... Молим те као светитеља... Тако ти Светога Јована што је међу нама, тако ти Високих Дечана!...

Ја се тобож замислих.

— Е, добро, куме... тешком ме клетвом закле — немам куд. Али овако да учинимо. Ја да ти дам паре за све што је у обичају и да од оца узмем коња. Само ти да не водиш другога из твоје куће, но мене да узмеш. Паре ти не дајем на зајам — нека су ти просто и тога и овога света, — само да ти ја будем *мали девер*. Ти велики, прстенски, а ја мали, као што је код нас у обичају... Знаш, куме, волим Сталету, па хоћу да му будем и ја девер уз невесту.

Мој кум човек је у годинама и прост. Нити је распитивао о снаси, нити је имао ока да види колико ми је стало до његова пристанка на ову погодбу, да бих дао не само сто-двеста гроша, колико је њему нужно, него и пет пута толико, па и оба сребрњака с јатаганом и све, све... Баш се сад чудим како је могло бити да ништа не зна шта је између мене и Гаре било, кад је о том све Кијево знало.

— Моје паре и мој коњ, а твоје име и хвала?

— Јесте, кума-Милија... а ти мали девер.

— Руку овамо и бесу! — узвикнух ја.

— Ево је, и беса ти је Божја!

Одмах му дадох двеста гроша и уговорисмо да уочи свадбе ја дођем његовој кући, а за друго да се он побрине и да домаћину каже како ме је сам изабрао зато што хоће да имадне доброга помагача, а не које било дете.

Укућани ми се јако зачудише; снахе ме почеше пецкати, али ја све бацих за уши, жељно чекајући дан. Само сам мислио о том шта ће Гара помислити и рећи. А господски се спремих, На мени је од капе до чарапе било ново. Зекана добро спремих, на седло метнух нову везену хашу, коју отац потрже само кад иде на Госпођиндан у Девич на сабор.

У многим сватовима само је Сталета био виђенији и бољи од мене. Али сам се ја више помамио, као да се не жени он, него ја. Кијевске ливаде и сад, чини ми се, чувају трагове од мога зекана. Са мном се нико не могаше утркивати. У највећем бесу, док су нови пријатељи дочекивали сватове, ја сам јурио око Гарина трема и палио оба сребрњака, јер сам знао да Гара гледа кроз прозор и да ће јој се ово свидети. Ех, желео сам да јој се осветим и да јој покажем како се више не бојим њезина смеха... Гледај, море, нисам ја недоношче, но човек и момак!..

Јаблан нас посади за постављену совру и навали ракију. Пио сам и галамио и чинио се да ми је све у реду. Али после велике чаше ујоше девојке и невесте. По обичају нашем почеше певати старом свату, куму и деверу, па ме почеше погледивати, гуркати се и подмигивати. И одједанпут окренуше песму и малом деверу:

Мил-девере кито пера,
Је л' ти жао што си девер?

И све по реду певају, и сам се чудим како на ђавола онако срочавају и погађају баш оно што је било између мене и Гаре. Узврпољих се као да сам на трњу и учини ми се да је све убечило на мене, па ми се смеје и жали што сам битку изгубио. Немадох шта, него гурнух кума Живана да устаје и врши *закон* — да прстенује снаху, па да одмах пођемо.

Браћа је изведоше, те пољуби родбински праг и посадише на мојега зекана. Кад мало одмакосмо од куће, позваше нас девере и предадоше, рекавши што је у обичају. Ја одмах прићох са стране да придржим своју несуђену Гару. Као велим: кад сам толике паре потрошио, право је и да људски деверујем — да је руком макар дотакнем. Дрхтећи пружим руку и подухватим је баш под пазухо. Идем лагано и дижем очи к њој, да јој не бих угледао лице, оно пусто огњено око, и сазнао шта мисли и какав ли јој се чини овај насилу девер. Но преко очију густ превез и узалуд моје старање. Само јако осећам њену врелину, њен мирис девојачки, па још кад мало стеже мишицом моју дрхтаву руку и шапну да је боље придржавам зато што се, вели, боји, — ја се занех, заспах, заборавих на цео свет... Док се наједанпут обрну мој кум Живко:

— Хајде ти, куме, води коња.

— Води га ти! — викнух ја без свакога зазора.

— То није моје, куме.

— Вала није ни моје, бели!

— Како да није кад си ти мали, а ја велики, прстенски девер... Твоје је, брате, да узмеш поводник и водиш коња, а моје се место зна.

Планух. Крвнички погледах кума у лице које ми се учини некако веома спљоштено и одвише будаласто. И оно хоће мени да заповеда!... Сватови ми се окренуше око главе, магла ми паде на очи и дође ми да извадим јатаган, па да његовим белим корицама лупим кума, те да му сасвим поравним оно место где му је нос... Још јаче подузех Гару, готов да умрем и да останем поред ње:

— Ако си ти велики, ја сам паре дао! — бесно подвикнух и спустих руку на пиштољ. — Ја сам паре дао: води сам!

Но сватови чуше и умешаше се. Навалише на мене и објаснише: да велики девер иде поред невесте, а мали води коња за поводник. Ја почех да спуштам руку, али опазих како ме Гара лагано стеже и не пушта. Погледах јој покривено лице и одмах ми се учини да кроз превез севају њене очи и говоре ми да потегнем пиштољ и да свима покажем како могу учинити оно што желим и хоћу. Замислих се као да сам на некој заплетеној раскрсници. Но најзад видех да се нема куд, прићох и узех поводник, па пођох као човек коме је све пропало... Бејах и тад слаб.

Дођосмо увече у Вођњик и чим предадосмо невесту својти, кум Живко заседе да пије, а ја поред огња да премишљам шта ћу даље да чиним. Сасвим ме памет остављаше. Још неколико сахата, па ће Гара бити венчана и онда — свршено је све. Али не!... Не, док сам жив... Као болештина, као вампир ћу се увијати око ње. Хоћу!

— Пријатељу! — окрену се Јеремија Живку: — Зар не знаш своје место, те седиш овде, а?

— И не знам и нећу да знам! — одговори он — Волим овде седети и пити с људима. А у женскадију нека иде кума-Милоје. Млађи је и то је његово.

— Твоје је, куме! — рекох ја брзо.

— Не, Милија, — рече ми Јеремија: — до душе то је и твоје и његово. Али он је старији, па нека остане овде, а ти одмах к невести! Не седи где ти нема места.

Ја се све више нећкам, а једва се уздржавам да не полетим у трем, да што пре дођем до Гаре. Душа ми се смеје од радости што све иде како се ни надао нисам, и што нико не види шта са мном бива. Тобож се покорих и пођох. Једна ме девојка уведе у трем препуњен жена и девојака, особито Фанданака. Збуних се и седох на троножицу, а снаха ми прође и наслони руку на раме. И опет ми се смрче што ме овај свет не оставља с Гаром насамо, него се све као заклело да ми смета. У том уђе свекрва:

— Девере! Што не тераш овај жгањ одавде, па да се невеста мало одмори?... Терај!

Она изиђе, а ја одмах подвикнух на овај „жгањ“, како она рече; истерам све из трема, закључам врата, па опет седох на своје старо место. Гара одмах скиде превез с лица и слободно седе до мене. Као да се беше мало променила. Погледа ме не онако као што је научила, него некако благо, родбински. Срце ми јаче закуца; ослободих се и обрадовах.

— Виде ли добро оне девојке што ме данас испратише? Беше ли која боља од мене?... Видим да си већ друкчији, слободнији и јуначнији. Ваљало би да се жениш. Па ако ти се свидела која, одмах да просимо. Ја ћу ти помоћи... Хе... Има и бољих од мене!

— Бољих од тебе?!... — узвикнух као помаман и треснух капом о под, а огањ ме све више поджиже. — Не збори, Гара, што није за збор!... Боља од тебе?.. Бог горе на небу један, а ти на земљи друга... Ти си мој Бог, после њега, ти...

Она ми више не даде да говорим. Силно ме и лако као перушку трже и посади себи на крило, притиште у наручја као дете, и привали своје усне на моја уста. Само знам да сам је крепко загрлио, зажелео да тако занавек останем и као кроза сан осећао сам по лицу њен врео дах и дубоке уздахе. Разборавих се тек онда кад ме брзо врати на прећашње место, спусти превез и потрча да отвори врата. Њена свекрва донесе вечеру:

— Да се мало прихватите... И уморни сте и гладни... Ти, Милија, покани снаху и не пуштај никога — нека се одмори, имаћете доста времена да говите... Дела, не снебивај се, скини ту мараму с очију, па слободно с девером: то ти је брат.

— Ти си ми брат, је ли? — шапуташе Гара затварајући за свекрвом врата. — Па ја те и

Огист Роден — Данаида

волим сад као брата. Волим те — зашто ме и ти волиш. Ето постао си ми девер, е баш ти се чудим!

— А да ти нисам из куће дошао, но остао да тамо с момчадијом дижем урнебес?

— Жао би ми било и наљутила бих се. Мислила бих да не смеш, да те је стид... Море, пратила бих некога да те позове, па ако не би дошао, ја бих као пре мислила да си слаботиња и дете.

— Али ето видиш да нисам више слаботиња.

— Видим... и знам... Знам како си све учинио. Ономад ми је казала твоја снаја, како си на силу постао девер, како си преварио сиромаха Живка. Ха!.. Баш ми се то свидело! Ух, да сам те онда видела, кад ми је то Милојка причала, баш бих те помазила по глави... Човек не жали двеста гроша само да стоји два-три дана уз мене. Е, јунак си сад, преварила се Гара... Жао ми је, Милија, веруј...

Она говори, а ја бленем и гледам је, гутам је и заносим се оним пустим очима њеним, миришем њену девојачку душу, топим се од среће.

— Но видим да си ми слаб девер. Нешто си онако у пркос смислио, само шта, казуј!

— Немој да се љутиш... Богу сам се заверио да те до гроба не оставим на миру. Никад!..

— А зашто?

— Зато што те и волим и мрзим; зато што си ми душу извадила, срце разнела; зато што си ми се смејала, вређала ме, отурала...

— Па?

— Па ето ти! Сад сам ти постао мали девер, нисам пара жалио... А то ми је добро дошло да сам чешће код тебе, да научим сваку путањицу

у твојему трему, да ти долазим, те да ме испраћаш својим страшним кикотом, да те нагоним те да све дубље дираш моје ране...

— Па још?

— Па још: кунем ти се младошћу својом да ти никад нећу бити девер, нити могу!.. Да ћу ти долазити дању, ноћу, куцати на врата, палити твоју стреху, чинити све онако како си ме ти учила, да се свет чуди, да појас по појасу прича... Ни мало се ја не бојим ни тебе више, ни Сталете, ни икога. За мене нема више страха... Док двадесет пута не закукају мајке у Чабићу и Вођњику нећу ти се одбити. Ето то ти је, Гара!

Она ме узе обема рукама к себи, па ме дуго гледаше, хладно и опоро.

— А ако ја нећу то, ако ти забраним, а?

— Али ја хоћу... Ја те се не бојим!

— Мене?.. Гледај добро!

— Баш тебе! — испалих и заћутах.

Онако намрштена и као наљућена, она устаде, уврну светиљку и седе на одар. Досадашња ме снага и јунаштво остави, те опет почех да премишљам како сам страшљив и најнесрећнији човек на свету. Почех да ослушкујем њен дах и све ми се више чињаше да је љута и да ће сад да закикоће као што само она уме и може.

— Девере, ходи овамо, тврдо ти је ту! рече она мирно и некако стидљиво и својски као да ме је вечерас први пут видела.

Одговорих да ми је добро и на столици и одмах се обема рукама ударих у прса за таку будалаштину. Видех да сам још слаб и да треба Гара још да ми смехом кида срце. Али ме она наком мале почивке опет позва. И опет тако одговорих, ударих се у прса и дође ми да плачем. Хоћу, а не могу, некако ме стид, некако не смем да јој приђем. Но прибрах се и зарекох да ћу одмах поћи, само ако ме још једном позове.

— Нећеш? А може бити не смеш! — рече и грохотно се насмеја својим старим ђаволским смехом.

— Ево како не смем!

Пријох јој.

Да је био дан она би заиста видела како сам се био зајапурио и црвенео као жар. Затајах се док само не осетих њено врело тело, њен дах, па се занесох, опих и моја страшна заклетва дође да заповеда. Опоравих се и почех осећати да некако растем и јачам, да постајем силнији од ње, од које сам се више бојао но од грома. Сав дрхтећи, као прут на води, уснама потражих њене очи, те страшне очи. Трепавице јој спуштене и влажне и одмах осетих да јој се низ вреле образе котрљају крупне сузе.

— Милија... Милија... Шта си ми: девер или... Стани!... Казуј — шапуташе она испрекидано.

Ове ме речи још више занеше. Хтеде ми се да викнем да цео свет чује, па је крепко обавих рукама, уздигох увис и наслоних на своја прса и сам плачући од онога огња, беса и плача.

. . . . . .

Не осванусмо у њезину трему, но у мојој кули... Тад обоје видесмо да сам и ја *јак*...

Призрен, 1907.

Гр. Божовић

Ветрић задрхта...

Ветрић задрхта као акорд музике сетне
Тишину кад запали елегијом и пламом
Што пржи младе руже, пупољке душе цветне —
Докле их црна башта не скрије својом тамом.

Пољубац ветра лаког, додиром својим мирним,
У пратњи музике своје, некада беше мио
Ономе свету бојâ, са жељама немирним,
Што га, под венцем суза, мој жудни поглед пио.

Царују руже тамо у боји ал' без даха,
Без нâда сплетен вео крије им деце главе,
Крије у царству душâ под круном трошног праха,
Где се вечито гледа тишина пучине плâве.

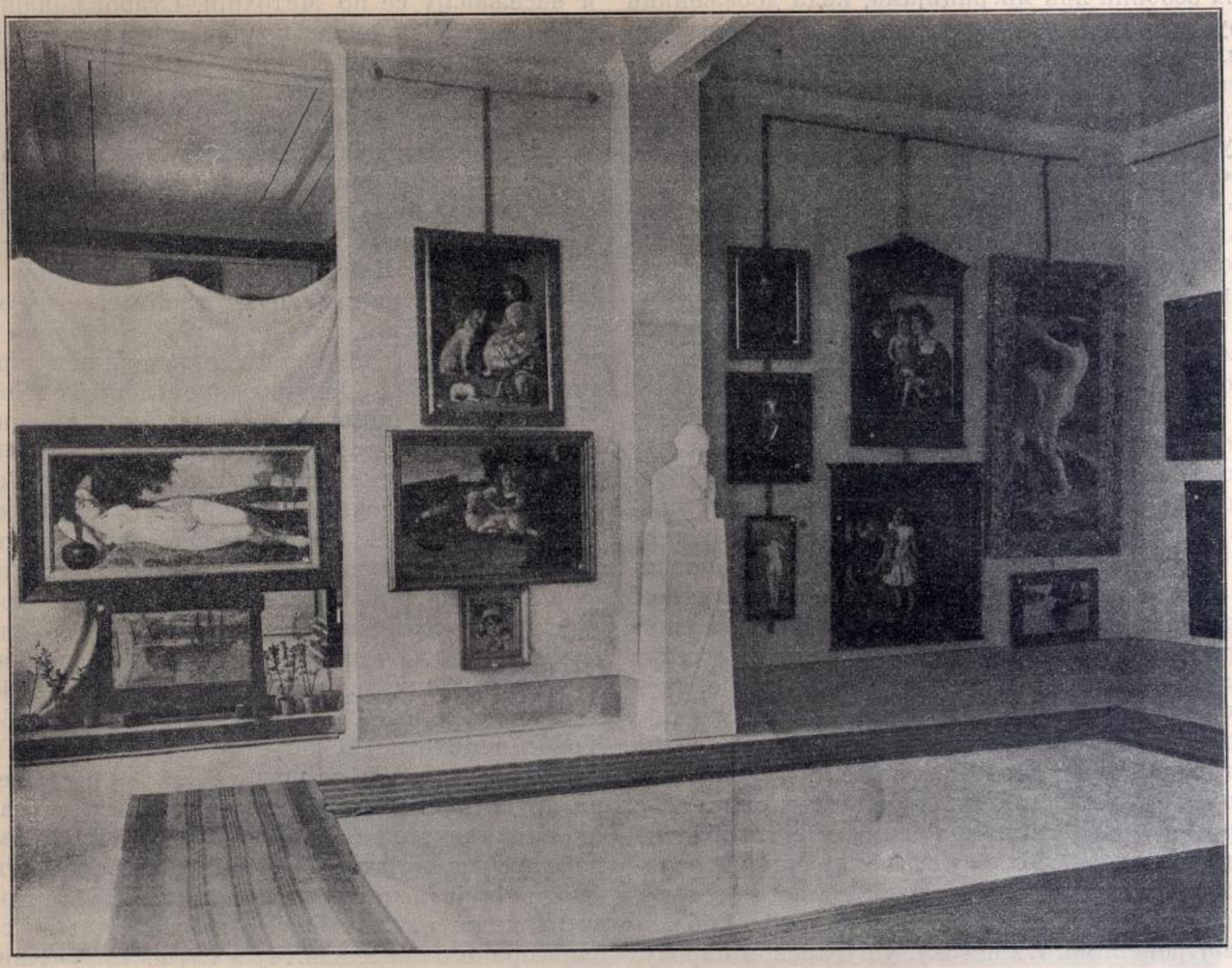
Београд.

Ма да људи не беше, гробови беху жи́ви,
На средини живота тронови беху њини...
Кад се завеса магле диже, — облаци сиви
Ломљаху звука тело с ужасом. У даљини

Смрт се јави. Харфу бола дирну руком,
Прстима ко од магле... И звук се једва чуо,
А дубина одлеже нечујним, тешким звуком
И тонови поспаше уз цветак један труо.

Над гробом жељâ неких пролете ветрић сетно
И уви песмом лишће увехле душе моје;
А венац младости ми већ нуди усне своје
Опроштајним пољупцем да дирне доба цветно. —

М. Маринковић

Са изложбе Југословенске Колоније у Београду

О научном раду

Светосавски говор Д-ра Ј. Цвијића

Ректора Универзитета

(наставак)

Од великог би научног значаја била *проучавања психолошких особина балканских народа* и различних делова нашега народа, проучавања свега осећајног, интелектуалног и моралног живота, изналазећи при том основне и специфичне психичке особине појединих крајева, затим оно што је стваралачко код народа појединих области и њихов поглед на свет. Код многих од тих особина треба даље дугом и пажљивом студијом оценити оно што је чисто психолошка категорија, и издвојити то од особина, које су се развиле под утицајем географских, историјских и културних прилика.

Слични су покушаји одавно чињени. У *Кантовој Anthropologie*, која је изашла при крају XVIII века, има нарочити одељак: „*Der Charakter des Volks*“. Због народних умотворина сличним се питањима бавила и романтичка немачка школа. *Лацарус* и *Штајнтал* су тежили да створе засебну научну грану *Völkerpsychologie*, али друкчијег смисла и задатака. Тај правац рада осећа се и на *Бастијановим* списима, затим код *A. Fouillée*-а, који је покушао да нацрта: *La psychologie du peuple français*; напослетку код *Вунта* и других. С разлогом се сматра да ови покушаји нису успели, ма да су од неких потекле врло плодне опсервације.

Студије, које сам напред неколиким речима означио, разликују се од свих досадашњих покушаја најпре по смислу и правцу, а још више по методи рада. Оне треба да пођу поглавито од аутопсије, од проматрања интимних појава сељачког живота, осећања и мишљења. Полазна су област оваквих студија племена просте социјалне структуре и етнографски најсвежија, затим крајеви који су културама најмање афицирани; таква су црногорска Брда и Малсија, затим Стари Влах и извесне области Шоплука. Треба даље утврдити у осталим областима психичке особине народа, а оне се на Балканском Полуострву још врло јако осећају и често несумњиво падају у очи. Треба проучавати трансформирање психи-

чких особина при миграцијама, када досељеници дођу под нове географске погодбе и културне прилике и ступе у додир с друкчијим становништвом итд. Даље, ја мислим да ће нама нарочито област помоћи, да дођемо до позитивнијих резултата. Разуме се да за ове студије требају, поред методе, која се тек израђује, и несумњиво даровити проматрачи. Без тога ће и поред повољне области и овај покушај пропасти. Али има неколико година, како неколицина млађих радника у овом правцу опсервирају.

Има већ доста и проблема, које сам утврдио, поглавито путујући и проматрајући. Поменућу неколике.

По психичким особинама и описаном погледу на свет и живот има знатних разлика између народа западних области, динарске системе Балканскога Полуострва, и источних његових крајева. Изгледа да је Шоплук уметнута зона између тих области, с нарочитим особинама становништва: суморни су, имају мање веселости и хумора, врло су слабе фантазије; али је код Шопова мање таштине и пргавости и мање су преки но жустри сељаци динарске системе и западне Србије, који много полажу на своју личност и образ и имају врло много поноса. У динарској системи има једна централна област досетака, шале, подругачица и хумора; то је Стари Влах (у ширем смислу), с подринско-ваљевским крајевима. Од те области опадају горње особине у свима правцима, нарочито према истоку. Друга, мања област досетака, шале и хумора су бокељски крајеви, с Грбљем и Паштровићима. На истоку, у бугарском народу, има трновска област од шале и досетака, али друкчијих но у Старом Влаху и Паштровићима. Емоционалне и духовне особине јужних Бугара, у Источној Румелији, знатно су друкчије но северних. Напослетку се српско-бугарско становништво вароши византијско-турскога типа по горњим особинама врло разликује не само од становништва вароши у северозападном делу Полуострва, већ и од свога најближег сеоског становништва. Обраћена је пажња на ону чудну мешавину сензуалног и оријенталски дивљег живота са животом питомим, меким, скрушеним, у коме се могу слутити утицаји зачмалих и изнемоглих раса и култура на становништво византијско-турских вароши.[15]

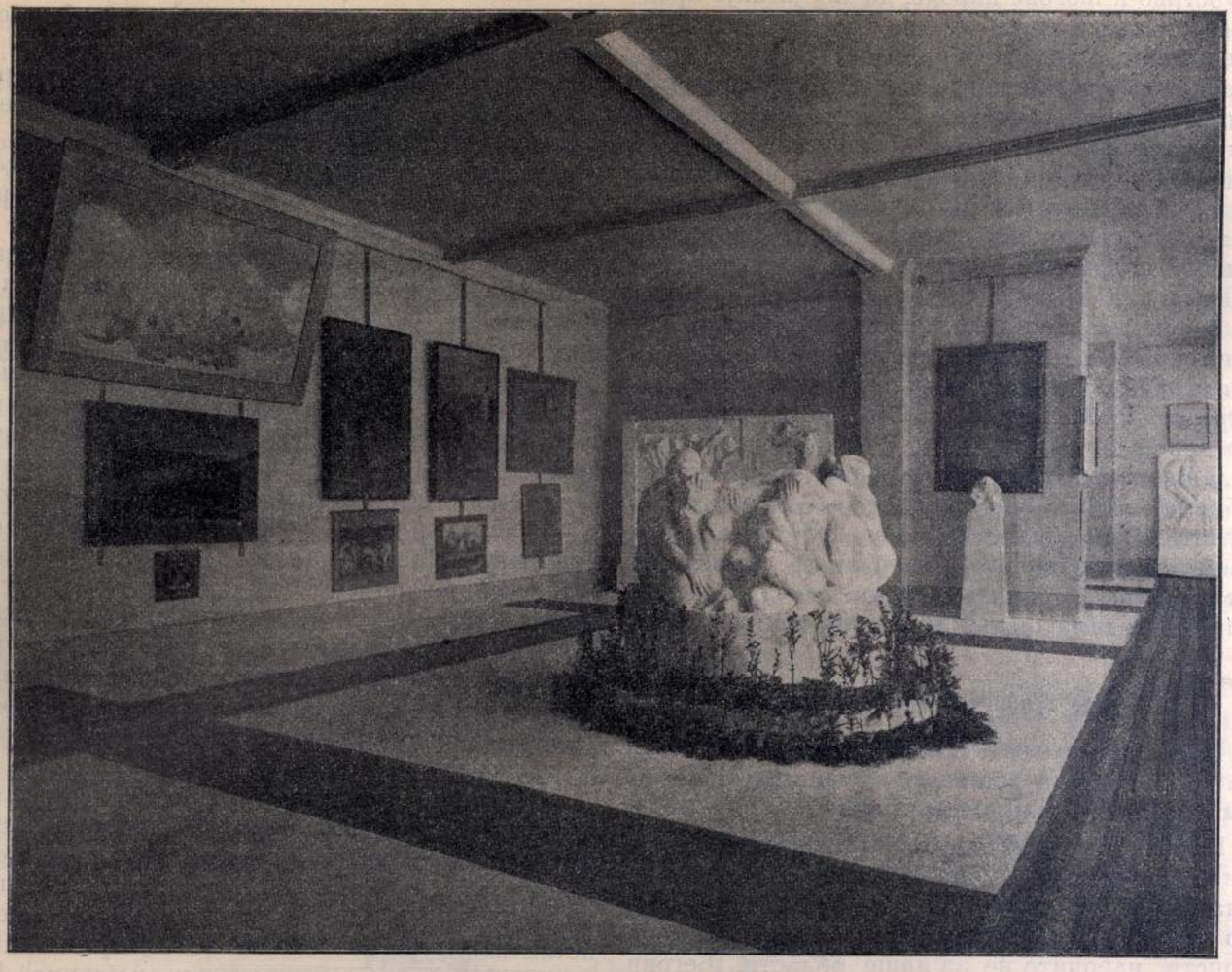
У свем нашем народу има спорадично монголоидних типова, највише у источним деловима. И психички се већином разликују од осталих типова, правога српскога, затим мешовитог српско-германског и српско-романског типа. Изгледа да су монголоидни типови слабије интелектуалне и моралне енергије но остали типови, нарочито су најмање резистентни; монголоидне породице и групе најпре попусте у крајевима љуте и разноврсне борбе за опстанак, као што су Банат, Бачка и Барања.[16]

Даље се може проучавати социјална психологија појединих области. Шумадија, Стари Влах, подринско-ваљевски крајеви, тимочки басен итд. имају својих нарочито прегнантних психичких особина. Васојевићи и православни Кучи слазе и насељавају се по Метохији, Старовлашани по Шумадији, Ужичани по подринско-ваљевским крајевима, и при том се врло знатно и психички измене. Те су промене разноврсне и вредне пажљивих студија.

И у истим областима има група и слојева становништва различних психичких особина. Тако се у Шумадији, Старом Влаху и подринско-ваљевским крајевима запажају ова три главна слоја становништва. Најстарији су „стародремци“ или „букадашња“ (вајкадашња) старина, затим многобројнији обични старинци, па несразмерно најмногобројнији досељеници од сјеничког краја, црногорских Брда, Херцеговине и нешто од Босне. Међу досељеницима је највише импулзивних и експлозивних, затим љутаца и рчина; имају више иницијативе и смелости, али су ређи људи смишљени и који предвиђају. Старинци су мање прости и мање напрасити, с више су разборитости, често широке памети и знају за дисциплину. Изгледа да су поглавито за њих биле везане велике задруге, познатог питомог живота, и да су их досељеници махом угледањем примали. Готово искључно међу њима има оних личности и породица, за које је наш народ до скоро говорио: „праведни као Бог“. Треба испитати, да и хумор није поглавито њихова особина, која се укрштањем и угледањем и на друге пренела. Стародремци (изгледа махом икавци или такви, који су били икавци) имају најмање иницијативе, најмање разборитости и имагинације; сматрају се и нарочито сматрани су за нижи ред људи и поглавито су за њих везане приче о сметењаштву и глупости. — Али се даље кроз све ово становништво виде два друга, психички различна слоја, нарочито различне духовне живости. Једни су с мало виталности, троми у покретима, схватању и мишљењу, типови духовне назадности, али још не кретенизма. Други су, напротив, врло живи, познате наше бистрине, капито с развијеном имагинацијом.

Особито је интересантно питање: према каквим се угледима и тежњама свет извесних области формирао и еволуционирао и какви су други узроци на духовну и моралну еволуцију утицали. У појединим крајевима Србије може се јасно запазити утицај извесних породица, каткад и личности, које су служиле као углед и према којима се вршила еволуција. У Црној Гори су до скора јунаци били готово једини угледи. Велики је утицај и племенских главара. Али врло често се имитује не великим или врло истакнутим личностима, већ извесним средњим типовима, који се најбоље прилагоде и највеће користи извлаче из прилика и живота. Подгорци, на западној страни Велебита, од Сења до Бага, типски су пример, како и лукративно просјачење може да послужи као углед и да се одомаћи у целом крају.[17] Имитација се много теже и спорије изврши у селима разбијеног типа но у збијеним или разређеним.

Проучавали ма које од горњих антропогеографских, етнографских и психолошких питања, од знатне је вредности најпре радити *географском*

Са изложбе Југословенске Колоније у Београду

методом. Треба утврдити географско распрострањење и варијације према областима етнографских и психичких предмета и особина, затим изнаћи за које су слојеве или групе становништва везане. Даље се морају представити утицаји географске средине, свега онога чиме природа утиче на људски дух и живот. Често се географска средина промени (на пр. обешумљавање, прелаз од сточарства земљорадњи, јача култура земљишта, нови правци комуникација и културних кретања итд.), и због тога наступа прилагођивање и друге разноврсне промене. Географске везе извесне области са суседнима, њихове старе и нове комуникације и правци културног кретања, морају се такође утврдити, јер су од великог утицаја на све горње појаве. Напослетку, ваља изнаћи културне прилике и психичке особине средине, у које је дошло ново становништво, исте особине тога становништва и резултантне особине, које се из тих додира и судара развијају.

Наш *етнографски музеј* је за релативно кратко време прибрао богату етнографску грађу, захваљујући особитој предусретљивости министарства просвете и ревности своје двојице радника. Тај ће се материјал брзо етикетирати и средити и Етнографски Музеј ће постати ризница за етнографске и социолошке студије. У њему ће многи етнографи моћи проучавати групе објеката, као одело, накит, посуђе итд., поредиће их са суседнима и старима и одређиваће им начин постанка и порекла.

Имају да се с компаративног гледишта проуче богате збирке народних умотворина, нарочито у том погледу нетакнуте *збирке пословица* и *загонетака*.

Компаративним проучавањем етнографских предмета и народних умотворина биће потпомогнуто и напред скицирано испитивање психичких особина, нарочито ће се лакше одвојити специфичне и стваралачке особине појединих народа и њихових делова или племена.

Познато је да ми с највећом пажњом морамо и даље неговати *свој језик* и *историју*, затим испитивати трагове старијих култура и старијег и преисторијског и историјског живота на Балканском Полуострву.

Особито се пространо, и већим делом ново, поље рада може отворити, кад започну студије о *етнографији, језику* и *дијалектима Арбанаса и балканских Турака*. Наши лингвисти требало би да израде граматику и да скупе народне умотворине Арбанаса.

Изнео сам неколико праваца рада с многобројним проблемима, који су везани за Балканско

Полуострво и његове народе, да бих јасније представио, какве велике научне задатке има наш Универзитет. Ти су проблеми често такве врсте, да балканске студије могу бити од великог значаја за опште научне резултате. Јер све науке полазе од проматрања, и највећи научни проблеми се решавају на основу оштрих и дубоких опсервација у оним областима или на оним предметима, који су за та решења најповољнији. Многе се области земљине површине одликују својим нарочитим појавима или неким особито прегнантним народним особинама, и такве области имају своје нарочите проблеме. У њима *мора прави испитивач поћи с друкчијих полазних тачака, мора кашто да тражи и нове методе*, да би решио питања и тако дошао до нових идеја и погледа. А видели смо да Балканско Полуострво скрива специфичних проблема, затим таквих, који се овде дају најбоље проучити. Зато мислим да је у научном погледу главни задатак нашег Универзитета, да развије *балканске школе научног испитивања*, које би новим погледима оплодиле општу науку.

Методе и процеси научнога рада.

Којим се методама и којим процесима духовнога рада могу да решавају горњи и други проблеми, који би били постављени?

Научни рад природних и друштвених наука почиње сабирањим и обрађивањем грађе. То је познавање и одређивање предмета и појава, посао врло користан, који се, изгледа, неће још дуго исцрпсти, нарочито не за наше области. Његови резултати — то је она грађа, од које ће после даровити архитекти да подигну велику научну зграду. Кад се оваква грађа систематски групише и класификује, онда се тек виде слаба места и празнине опште научне зграде.

Солидни радници ове врсте, одарени извесном моћи опсервације и чврстином мишљења и рада, дају резултате, који увек остају.

Научне послове ове врсте могу радити сви вредни људи, који су имали школе; зато је овде највише радника, често и непозваних. Последњи, слаби радници терају науку, као оне занатлије, које шаблонски раде: не виде ништа изван уског круга својих предмета, не гледају око себе, често не запазе ни очигледне конексе, укратко укоче се у једном циклусу и бавећи се, истина, научним објектима, они врло мало научно мисле; за многе се збиља може рећи, да ништа не мисле осим оно што су други пре њих смислили. Када један даровитији или светлији дух уђе у те њихове дугогодишње радове, често их види у сасвим другој светлости, и тада је исте радове потребно или прерађивати или изнова извршити.

Али такви слаби научни радници могу да направе неред само на тој првој степеници научнога рада: детерминисања, класификовања. Они се по правилу не уздижу на више нивое научнога рада, али, ако се уздигну, махом се одмах види безначајност њихова посла, бар је виде они којима је тај ниво природна научна средина.

Виши ниво научнога рада почиње дубоким опсервацијама, које често садрже у себи и објашњење факата и појава, и кашто доводе или указују на веће конексе. Из таквих се проматрања рађају хипотезе, често само радне хипотезе, тј. такве, према којима треба даље испитивати. Оне се не морају одржати; али и онда, кад се не одрже, од њих је често врло велика корист. Поменуте опсервације вишега реда могу се чинити на земљишту, проматрајући географске и геолошке карте, у музејима, заводима и лабораторијама. За ову врсту тежих и ређих опсервација могу се образовати и радом усавршити и они, који имају мање дара. На првом им месту може помоћи озбиљна научна школа, која мисли и на проблеме упућује, затим рад и вежбање с даровитим и добро упућеним проматрачем. У последњем случају они треба нарочито ово да запазе.

Могу два учена човека гледати исти факат или исту појаву. Један ће их посматрати као и остале обичне појаве; њему, дакле, тај факат или појава ништа не казује. Други ће наћи неку њихову нарочиту особину и осетиће њихову праву вредност, ону коју можемо да осетимо нашим умом, ипак несавршеним апаратом. То је проматрач од дара или можда од веће интелектуалне осетљивости.

Често се само на основу једне, двеју опсервација, које су проматрача врло импресионирале и о којима је морао дуго мислити, створи у његовој глави проблем, нађе му, одмах или после дугог мишљења, и хипотетично решење, које тек после испитује на земљишту и увери се, да ли одговара осталим фактима или појавима. Могу такве опсервације да буду повод многим проблемима и пространом плану рада, који научњак годинама разрађује и проблеме доказује. Махом су овим процесом постале и највеће теорије. То су прави процеси научног стварања.

Али ово није само рад интелекта. То је у великој мери рад имагинације. Имагинација ствара слику процеса, акције, закона. Без ње нема стваралачког научног рада. Она је за научника ове врсте исто тако важна као и за правог уметника.

Проматрањем природе или врсте седимената и реда, којим су они по дну неке котлине сталожени, може научник од имагинације да себи створи слику: о великом језеру које је ту котлину испуњавало, о колебањима његова нивоа, о притокама и отокама и о потпуном исушењу; у кратко, може он умом да пређе цео живот тога језера. Због тога нпр. што се стари речни шљунак налази на висинама и на местима где он, изгледа, не би требало да се нађе, може помоћу имагинације да сене мисао о старим и уништеним долинама, рекама и њиховим системима, који су били сасвим друкчији од данашњих. Али у оба ова случаја, као и у осталим сличним, треба после тога дуго проматрати и утврдити, да ли се остала факта слажу с том сликом, коју је имагинација створила.

Имагинација је, дакле, од највећег значаја за стваралачки научни рад, али, да је тако на-

зовем, научна имагинација, која полази од дубоких проматрања, истина врло често од мало таквих проматрања. Сасвим су друго спекулације без основа или маштанија, која не полазе од факата или полазе од погрешних факата, и код којих, изгледа, права имагинација и не долази до значаја.

Има, напослетку, једна особина осећајног живота, која је такође од великог утицаја на научни рад, али не знам да ли ћу вам је моћи прецизно исказати. У нас има реч слуктити, човек слуктн, осећа појаве, догађаје и процесе. То је врло често случај с научним проблемима. Нема се још никакво прецизно и дубоко проматрање, које би навело на идеју, али се осећа, каштo врло осећа, да се у извесном правцу има нешто да нађе. Свакојако, с тим правцем није испитивач непознат. Ово слукћење идеје ретко превари. За њим треба поћи. Можда је то стање инкубације дубоких проматрања и идеја. Али се и по овоме види, да није само интелекат довољан за изналажење и решавање научних проблема, нарочито за изналажење. Око интелекта има скривених струја осећајног живота, које су од великог утицаја на интелекат.

Има коштуњавих питања, која се одупиру решавању; затим има старих утврђених мњења, за која се осећа да нису тачна, али се не могу да нађу нова решења. Испитивач се ломи око таквих питања, докле се моментано не исцрпе. Онда је најбоље да остави та питања. Дешава се, да се она доцније сама јаве у испитивачевој свести, позову га управо да их решава. Може их и тада не решити. Онда треба гледати, да се уведе нов елеменат или нова опсервација, или треба цело питање обртати и превртати, схватити га с другог гледишта. Каштo је овај случај. О истом се питању баве две три науке, али га третирају с разних гледишта. Треба владати не само резултатима, већ и методама испитивања и тих наука и покушати да се реши проблем комбинованим радом, проматрањима и погледима разних наука. Познато је како плодне резултате даје комбиновање метода и гледишта физиографије и стратиграфске геологије или прве и климатологије. По овоме је јасно, да они испитивачи, који се баве решавањем проблема, треба да владају, озбиљно да владају бар двема трима суседним наукама.

Али је нарочито у оваквим, коштуњавим научним питањима врло важно умети одложити свој суд, оставити га да сазри и да се учврсти. То је уопште у науци, као и у обичном животу, особина од велике вредности, али само кад се са оном мером врши, на коју наводи тачан инстикат.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Дошла си...

Дошла си мени, а у дане позне,
Дошла си тихо, под мистичним плаштом,
Свечана, нема, са обманом таштом,
Да новим јадом душа ми се косне,
Да будем жртва судбе немилосне.

Дошла си... Тако блесак муње сине
Кроз ноћну таму пун бела сјаја,
За један тренут са буром се спаја,
Па се угаси и занавек мине,
А за њим бура и још веће тмине!

Дошла си мени, да ми душа грца,
А тело дрхти под ударом срца
И да те мрзим, да се бојим тебе,

Ал' да те молим пуна вере благе:
О, дај ми моћи, храбрости и снаге,
Да те задржим вечито код себе.

Београд.

Јела Спасић

Нилс Лине

РОМАН

Ј. П. Јакобзена

(НАСТАВАК)

* * *

Тек месец дана пошто је Нилс навршио дванаесту годину, у Ленборгарду се појавише два нова лица: једно је било лице новога домаћег учитеља, а друго Еделе Лине.

Домаћи учитељ, господин Бигум, бејаше кандидат богословља, на прагу четрдесетих година. Био је доста омален, али снажан, стаса скоро као у какве теретне животиње, широких прсију, високих рамена и потиљком као у бика. Руке су му биле дугачке, ноге чврсте и кратке, стопале широке. Ход му је био лаган, тежак и крепак, покрети руку неодређени, безизразни и захтевали су доста простора. Имао је црвену браду као какав дивљак, бубуљичаво лице плаве масти. Његово велико и високо чело било је равно као зид с неколико управних бора међу обрвама; нос му је био кратак и замашан, уста велика са дебелим, свежим уснама. Оно што је најлепше било на њему то су биле његове очи, које бејаху бистре, благе и јасне. По кретању зеница могло се видети да је био мало наглув. Ну то му није сметало да буде велики љубитељ музике и страстан свирач на виолини, јер се тонови, говорио је он, не слушају само ушима, целокупно тело слуша: очи, прсти и ноге, па кад човека уво изневери кадгод, онда и рука уме, с неком за чудо инстинктивном генијалношћу, да нађе прави тон и без ува. Осим тога, сви тонови који се чују нису најзад ништа друго до лажни; и онај, који је обдарен даром тонова, носи у себи невидљив инструменат према коме је и најдивнија кремонска виолина само од тикве награђена виолина у дивљака, и на томе инструменту душа свира, с његових струна одјекују идеални тонови, и на њему су велики музичари испевали своја бесмртна дела. Спољашна музика, она што пролама ваздух стварнога живота, коју уши чују — она је само бедно подражавање, покушај који тепа да искаже што се не дâ исказати; она се даје поредити с музиком душе онако као што се може упоредити статуа рукама начињена, длетом изрезана, мером одмерена, са дивним мраморним сном вајаревим, који очи неће никад видети, уста никад похвалити.

У осталом, музика и није била главна ствар за господина Бигума; у првом реду он је био философ, али не од оних продуктивних философа који изналазе нове законе и подижу нове системе: он се смејао њиховим системима, тим пужевским кућама, које човек вуче собом преко бескрајних поља мисли, верујући глупо да је поље унутра у пужевској кући. Па ти закони: закони мишљења, природни закони!... Као да је изнаћи један закон нешто друго а не наћи одређени израз за своју рођену ограниченост! Докле могу видети и не даље, тамо је мој хоризонат — то ми је показао проналазак и ништа више. Јер, зар не постоји нов хоризонат иза овога првога, и још један нов и опет један нов, хоризонат за хоризонтом, закон за законом, и тако до у бесконачност? — Такав философ он не бејаше. Он није замишљао себе као уображена, није мислио да себе прецењује, али он не могаше затворити очи пред чињеницом: да његова интелигенција обухвата пространија поља но других смртних. Кад би се удубио у дела великих мислилаца, било му је као да корача кроз гомилу мислених џинова који су дремали у једном народу и који су се, окупани у светлости његова духа, разбудили и осетили своју снагу. И тако је то било са свачим: свака туђа мисао, свако туђе расположење или осећање, које би се пробудило у њему, носило је на челу његово знамење, било је оплемењено, те, очишћено, добило снажна крила и носило у себи снагу о којој њен творац ни снивао није!

Колико ли се пута није, готово понизно, радовао чудноме богатству своје душе, поузданоме божанском осећању свога духа, јер је било дана када је о свету и стварима на овом свету судио са сасвим супротних гледишта, када је гледао на свет и ствари под претпоставкама које су биле различне једна од друге као дан и ноћ, али га за то ипак изабрана гледишта и претпоставке, које је он начинио својим, нису никад, па ма то било и за једну секунду, начиниле својим, онако као што ни Бог, који је узимао на се облик бика или лабуда, није због тога постао бик или лабуд и престао бити Бог.

И није било никога који је слутио шта има у њему; сви су пролазили крај њега као слепи. Али, како је презирао људе, он се радоваше овој слепоћи. Доћи ће већ дан кад ће пући пред његовим очима и кад ће се из темеља заљуљати и срушити дивна зграда његова духа као да није никад ни била; али он неће оставити после себе ни једно дело руку својих, ни један исписани наслов који би могао казивати шта је изгубљено с њиме! Он није хтео да тај свет, који ништа не признаје и не уважава, метне његовом генију трнов венац, али исто тако није хтео ни да понесе пурпурни огртач његова признања који каља. Он је био усхићен на помисао да ће се рађати поколења за поколењима и умирати, и да ће највећи међу овим поколењима заложити свој живот да извојују оно што би он могао дати кад би само хтео отворити своју руку.

Што је имао овако скроман положај у друштву, он је био необично задовољан; јер зар то није било величанствено распикућство што су

Студија С. Роксандић

његов дух употребили за поучавање деце! — Да махните диспропорције што му његово време плаћају худим, свакидашњим хлебом! — Каква колосална апсурдност што је њему било дано да тај хлеб заслужује на препоруку сиромашних, обичних људи, који су јамчили да је он довољно способан да може вршити бедну улогу домаћега учитеља.

И њега су оборили на испиту!

О, било је неко особито задовољство осећати, како брутална глупост живота одбацује једнога човека као плеву без вредности, а оно што је празно и без садржине сматрају као златно зрно; па онда, имати свест о томе, да и најмања наша мисао вреди читав свет.

Али је било времена кад га је величина његове осамљености љуто тиштала и грозила да га смрви.

Ах, како често, кад би по читаве сахате, у светом ћутању, ослушкивао сама себе па онда опет имао ува и очију за свет око себе палазећи да је стран у својем ништавилу и пролазности — како му је често било тад као оном калуђеру који је у шуми ослушкивао док рајска тица не отпева само један једини трилер, па онда, кад се вратио дома, а он видео да је протекло сто година! Јер, кад је калуђер био осамљен у сред страног поколења, које је живело међу добро познатим гробовима, да колико ли је тек усамљенији био он, чији се савременици нису још били ни родили.

У таквим тренутцима, кад је осећао да је остављен, могао је човек видети како се у њему јавља кукавичка чежња да се спусти у гомилу обичних смртних па да дели с њима њихову простачку срећу, да би могао постати грађанином на њиховој великој земљи, грађанином на њихову маленом небу.

Али то би за мало потрајало, па би опет постао оно што је и био.

Други гост на имању, госпођица Едела Лине, сестра Линеова, којој је било двадесет шест година, живела је већ од толико година у Копенхагену, најпре код своје мајке која се, кад је остала удовицом, бејаше преселила у престоницу, а после смрти мајчине код свога богатога ујака, државног саветника Нергарда. Државни саветник је живео великим животом и кретао се посред друштвене хуке буке тако да је Едела живела у вртлогу од балова и светковина.

Свугде су јој се дивили, али ју је исто тако пратила и завист, та верна сенка дивљења. О њој се говорило толико много колико то само може бити а да се човеку не нанесе зло; и кад би се господа разговарала о три лепотице у граду, то је било свакад повише гласова којису хтели да избришу једно име па на место њега метну име Еделе Лине. Али се никад не могоше сложити која од две лепотице треба да уступи — о трећој није могло у опште ни говора бити.

Сасвим млади људи нису јој се наравно дивили; они су се ње бојали по мало и осећали се у њеном друштву два пута глупљи но што су били, јер их је она слушала с изразом стрпљења који је доста поражавао, изразом пакосно маркираног стрпљења, који је доста јасно казивао да она то зна већ напамет. Све што су они говорили, сви њихови напори да подигну себе у очима Еделиним као и у својим, правећи се блазираним и постављајући дивље парадоксе, или, кад би њихово очајање достигло свој врхунац, стали правити неучтиве изјаве — сви ови покушаји који су, у младалачким рђаво мотивисаним прелазима, један други потискивали и претрпавали, наилазили су само на један слаб осмејак, фаталан осмејак признања, који би учинио да је несрећник морао поцрвенети и који би изазивао у њему осећање да је он сто и једанаеста мува у истој немилосрдној паучини.

Осим тога, њена лепота није имала ни мекоту ни жар, што залуђује тако млада срца.

На старија срца и на мирније главе, међутим, имала је нарочиту привлачну силу.

Била је крупна.

Њена густа, тешка коса била је плава с оним тамним црвенкастим сјајем, као што га има зрело жито; расла јој је у два прамена који су бивали све ужи и спуштали се до самог потиљка, и ту је била нешто плавља но остала коса и у дебелим коврчицама. На високом, оштро срезаном челу оцртавале су се јасне обрве, али неодређено и без линија. Велике, јасно мрке, бистре очи нису нимало добивале од обрва нити су им танке и лаке трепавице давале променљиву игру сенки. Оне су имале у изразу нечег неодређеног, неодлучног, гледале су у човека свакад пуно и отворено, нису имале ничега од оних богато нијансираних погледа са стране, оних тренутних и ако не правих мужа, изгледале су неприродно пажљиве, неукротљиве, недокучљиве. Целокупна игра лица била је у доњем делу, у ноздрвама, у устима и бради. Очи су само гледале. Нарочито су имала пуно израза уста са својим дубоким удубљењима с крајева, својим јасно оцртаним контурама и дивно савијеним уснама. Само је у држању доње усне било нечег опорог, што се приликом осмехивања по каткад чисто топило, али по каткад добивало и израз бруталности.

Према сразмерно строгим формама руку и рамена скоро насилно савијена линија од леђа и велика бујна прса давали су јој нешто изазивачки, нешто заносно тропски, што је само још повећавала њена сјајна белина и болесно, крваво руменило њених усана тако да је упечатак, који је она чинила, изазивао у исти мах и дивљење и страх.

Једном речи, њена висока, витка прилика имала је нешто рафинирано, пуно стила, што је она нарочито у својим балским тоалетама знала истаћи с неком одлучном и свесном вештином која је, дајући тако *видно* сведочанство о њеном разумевању уметности — што је овде одавало разумевање *саме себе* — ипак мирисала по мало на рђав укус.

Али су баш у томе налазили само још једну драж више.

Ништа није било коректније од њеног понашања нити се оно дало напасти. У ономе што је она говорила и што је допуштала да јој се каже, држала се она у границама најстроже окрутности, и њена се кокетерија састојала у томе што се није ни најмање показивала кокетном, што је била савршено слепа за упечатак који је она изазивала и што међу својим обожаваоцима није правила ни најмање разлике. Али су баш зато и снивали сви они заносне снове о лику који се мора несумњиво скривати иза образине, па су отуда и веровали у жар под снегом, мислили да виде траг од кварења у њеној невиности. Нико се од њих не би нимало изненадио кад би чуо да она има у потаји љубавника, али се у исти мах нико од њих не би смео усудити да докучи његово име.

Тако је изгледала Еделе Лине.

Што је оставила престоницу и дошла у Ленборгард, било је с тога што њено здравље бејаше оронуло због непрекидног бурног друштвеног живота, због оне тисуће и једне ноћи од балова и маскерада. Некако при крају зиме бејаху се појавили знаци који су казивали да су јој прса јако начета, зато јој је лекар и препоручио пољски ваздух, тишину и млеко, ствари којих је било у изобиљу овде где је сад била. Али је, у исти мах, њој овде било страшно дуго време, и није било ни недељу дана још од како је овде, а њу поче већ морити чежња за Копенхагеном. Писмо за писмом слала је с молбама да јој се прекрати њено прогонство, и умела је нагласити чак и то да њој више шкоди ова чежња но што јој користи ваздух. Али је лекар био државног саветника толико уплашио, да су сматрали за своју дужност да остану глуви па ма колико горко она јадиковала.

Нису то биле управо забаве за којима је она тако жудно чезнула; али се она бејаше навикла да се о њеном животу чује у шумној вароши, а овде на селу владала је таква тишина у мислима, речима, очима, да је човек слушао непрекидно сама себе с оном неизбежном јасношћу с којом чује, за време бесане ноћи, тик-так свога сахата. Па онда, морати још знати да они тамо живе, живе онако као и некада — њој је било као да је већ умрла па чује, по тихој ноћи, како звуци из дворнице за играње изумиру у ваздуху над њеним гробом.

Овде није било никога с киме би могла разговарати, јер они нису схватали њене речи никад у нианси која даје живот речи; они су је дакако разумевали, јер је и то било дански, али с оном нејасном неодређеношћу с којом човек разуме неки туђ језик који није навикао да слуша. Они нису ни слутили, на шта је или на кога се односио онај форсирани нагласак у реченици; они нису ни снивали да је ова малена реч какав цитат или она друга, употребљена баш *овако*, нова варианта какве омиљене дозетке. Њихов је разговор био отворен али и мршав тако да су се могла осетити ребра од граматике кроз њихове фразе, и употребљавали су речи у буквалном смислу као да су их баш тога тренутка извадили из стубаца каквог речника. Тако на пример начин како су само изговарали „Копенхаген!“ Час неким мистичним нагласком као да је то неко место где једу малу децу; час неким дубоким гласом као да је то нека варош у унутрашњости Африке, или и свечаним тоном који је треперио од саме светске историје, баш као да су казали Нинива или Картагина. Пастор га је називао увек Акселовим градом, али с усхићењем пуним успомена, као да је то име неке његове старе драгане. Нико међу њима није морао рећи Копенхаген тако да то буде варош која се пружа с обе стране Естергаде и Конген Ниторва, од Вестерпорта па до Царинарнице.

И тако је било са свачим што су говорили; па и са свим оним што су чинили било је то исто.

Све што је било у Ленборгарду није јој било по вољи: ови часови обеда који су се управљали по сунцу, овај мирис од лаванде по преградама и орманима, ове спартанске столице, па сав овај паланчански намештај који се бејаше чисто при-

Ј. Чермак — Херцеговка

љубио уза зид као да се плаши од људи. Па чак јој је и ваздух био одвратан; није човек могао изићи у шетњу а да не донесе собом кући, у коси и на оделу, силан мирис од ливадског сена и пољског цвећа, баш као да је био затворен у кући у којој је општинска вага.

А тек што је особито пријатно било што су је звали тетком Еделом

Како је то звонило!

Него, на ово се бејаше и навикла; али је у почетку однос између ње и Нилса, а баш из овог узрока, био доста хладан.

Нилса се то мало тицало.

Али се једне недеље, у почетку августа, деси да су се Лине и његова жена одвезли некуд у походе, те Нилс и госпођица Едела били сами код куће. Пре подне Едела бејаше замолила Нилса да јој набере киту различка, али он бејаше заборавио на то те му тек доцније, после подне, паде на памет то, кад је с Фритјофом шврљао по пољу. Зато набра сад цвеће и похита с њиме кући.

Тишина у кући учини те он помисли да тетка спава, због чега је смотрено пролазио кроз собе. На прагу салона застаде и стаде се спремати да пође сасвим полако вратима од Еделине собе која је била према салону. Собу је обасјавало сунце пуним сјајем, а велики леандер, сав у цвету, испуњаваше ваздух својим слатким бадем-мирисом. Једини шум који се чуо било је потмуло брчкање у води које је долазило овда онда од стола на коме је било цвеће, кад би се златне рибице покренуле у својој стакленој чинији.

Нилс је ишао лагано кроз собу, балансирајући рукама и с језиком међу зубма.

Смотрено ухвати за кваку на вратима која је, угрејана од сунца, горела у његовој руци, па је окрете лагано и смотрено, набрана чела и жмирајући очима.

Он отвори врата мало, наже се кроз отвор и спусти киту цвећа на једну столицу украј врата. Унутра је било мрачно, као да су завесе биле спуштене, а ваздух чисто влажан од мириса, мириса од ружина уља.

Како се бејаше погнуо, он не виде ништа друго до јасни сламни простирач по поду, ламперију испод прозора и лаковану ногу од једног округлог сточића; али, кад се исправи да се уклони, он угледа тетку.

У фантастичном оделу циганске девојке лежала је она на дугачкој постељи застрвеној атласом боје зелене. Лежала је на леђима, с брадом на више подигнутом, затегнутом гушом, забаченим челом, а дуга јој расплетена коса бејаше пала, преко наслона од постеље, на под. Један вештачки цвет од нара бејаше избачен на острво које је кожна обућа бронзане боје градила посред тамно-златне реке.

Боја на њеном оделу било је много, али су све биле угасите. Утегнути јелек од дебела штофа без сјаја, који је био ишаран тамно-плавим, затворено црвеним, сивим и неранџастим зрацима, обавијао је белу свилену кошуљу с врло широким рукавима који су падали до преко лаката. Свила је имала црвенкасти сјај и овде онде била проткана жицама црвенкаста злата. Сукња од јасно црвена сомота без ивице није била прикупљена, већ је била пребачена немарно у борама оздо па навише преко постеље. Од колена па наниже ноге су биле голе, а доле, код чланака, она бејаше прекрштене ноге увезала једном великом огрлицом од тамних корала. На поду је била отворена лепеза, на којој је цртеж представљао пакло карата поређаних у полукругу, а мало даље пар тамнозелених свилених чарапа, од којих је једна била сасвим савијена а друга сва развијена, те се могаше видети њен потпун облик и црвенкасто оплетена пета.

У тренутку кад је Нилс угледао тетку, опазила је и она њега. И нехотице учини она лак покрет као да хоће да се подигне; али се савлада и остаде да лежи као и пре тога, само што окрете мало главу и погледа у дечака с осмехом.

— Ево цвећа, — рече он, па јој приђе с њиме.

Она пружи руку те га узе, упореди једним брзим погледом боју цвећа с бојама свога одела па га онда пусти крај себе на под промрмљавши уморно: „Не иде.“

Једним покретом руке она заустави Нилса да га не подигне.

— Дај ми то тамо, — рече она и показа му једно црвено стакленце на једној изгужваној цепној марами крај својих ногу.

Нилс приђе; бејаше црвен као крв, па како се наже изнад бледо белих округлих ногу и преко дугачких узаних стопала, које су у својим фор-

мама имале нешто од интелигенције руке, њему се заврте мозак; па кад се још у истом тренутку и врх од једне стопале одједанпут сави, он замало што не паде у несвест.

— Где си набрао различак? — упита Едела.

Нилс се прибра па се окрете к њој.

— Набрао сам га у пасторовој ражи, — рече он гласом, због кога се и сâм морао зачудити, јер је толико био звучан. И не подигав очи, он јој пружи стакленце.

Едела опази његов покрет и погледа зачуђено у њега. Наједанпут поцрвене, подиже се на један лакат и подвуче ноге под сукњу.

— Одлази, одлази, одлази, одлази, — рече она у пола љутито у пола збуњено, и на сваку реч попрска Нилса мирисом од руже.

Нилс оде.

Пошто је он изишао из собе, она опружи лагано ноге низ постељу и погледа радознало у њих.

Журним, несигурним корацима хитао је Нилс кроз собе на више у своју одају. Био је сасвим збуњен, осећао је неку необичну малаксалост у коленима а у души га је нешто чисто давило. Ту се прући на софу и затвори очи, али не могаше наћи мира. Бејаше га обузело неко нешојмљиво неспокојство, дисао је тешко, као у неком страху, а светлост му је сметала и ако је био затворио очи.

Мало по мало па се то обрте; бејаше му као да је преко њега прејурио неки врели, загушљиви дах и учинио га немоћним, малаксалим. Имао је осећање као што га има човек у сну: чује да га нешто зове, и он би тако радо пошао али нема могућности ни ногом да макне, па се упиње у својој немоћи, разболева се у жељи да одмакне даље, долази до лудила због овог зивкања, које не зна да је он везан. И он уздисаше нестрпљиво као болесник и звераше по соби; никад се није осећао тако несрећан, тако усамљен, тако одбачен и напуштен.

Затим седе крај прозора, на пуној сунчаној светлости, и плакаше.

Од овога дана Нилс се осећаше крај Еделе и срећан и несрећан у исти мах. Она није била за њ више створење као што су сва остала, већ ванредно узвишени створ који је постао божанским са тајанствене и чудне лепоте; и за њ је била неисказана срећа у томе што је гледао у њу, клечао у срцу пред њом, и пузио пред њом у бескрајној понизности. Али је понекад овај нагон за обожавањем био тако силан да је чезнуо да дâ одушке себи у каквом спољњем знаку своје подчињености, те је онда вребао згодан тренутак, увлачио се у Еделину собу и ту по безброј пута љубио малени простирач пред њеном постељом, њену обућу или ма какву другу реликвију која би се испречила пред његов фанатизам.

Као неку велику срећу сматраше он то што му, баш некако у то време, деградираше његов празнични капут на свакодневни; јер у оном мирису, који бејаше оставила ружина есенција, имао је он моћну амајлију која му је Еделу, као у каквом мађијском огледалу, показивала онако како ју је он био видео да се у оном маскарадном оделу одмара на дивану. У причању између Фритјофа и њега ова се слика непрекидно провлачила, и несрећни Фритјоф није више никако био сигуран да неће натрапати на босоноге принцезе. Ако се провлачио кроз густиш прастаре шуме, то су га оне довикивале из својих љуљашки од лијана; ако ли би потражио у каквој пећини заклона од буре, то су се подизале оне са свога као кадифа меканог маховинастог лежишта па га поздрављале добродошлицом; па и кад би, опаљен од барута и упрскан крвљу, силним ударом сабље провалио врата од кајите морског разбојника, он би их и овде налазио како се одмарају на капетановој софи. Оне су му биле чак и досадне, и он не могаше никако појмити, зашто су оне одједном баш толико потребне његовим драгим херојима.

* * *

Ма колико да је високо човек наместио свој престо, ма како да је тврдо учврстио на своме челу венац изузетка, који означава генија — ипак није никад сасвим сигуран да га неће једнога дана, као оно некада краља Навукодоносора, обузети чудна жеља да легне на све четири па да с нижим животињама пасе траву по пољу.

Тако се десило то и господину Бигуму, кад се сасвим просто заљубио у госпођицу Еделу. И ништа му није помогло што је изменио историју света да оправда ову своју љубав; ништа му није помогло што је Еделу називао својом Беатричом, својом Лауром, својом Викторијом Колоном, јер сва вештачка слава и светлост, којом бејаше окружио своју љубав, би исто онако брзо, као што ју је био и распирио, угашена неумољивом истином: да се заљубио само у Еделину лепоту; да нису особине њезина срца или духа биле то што су га залуделе, већ само њена елеганција, њен лаки светски тон, њено сигурно понашање, па чак и њена грациозна неуљудност. То је била у сваком погледу љубав која је била сасвим погодна да му са стидом и чуђењем покаже како су људи нестални.

Али, шта је то марило! Шта су све те вечите истине и привремене лажи, што су се једна на другу згомилале на његовом оклопу који он називаше својим „убеђењем“ — шта су све оне вредиле према његовој љубави? Оне су биле истина сила, срж, језгро живота — па нека их, нека покажу своју снагу! Ако ли су слабије, па лепо: онда се морају распрснути; а ако ли су јаче... Него, оне бејаху растргнуте, разривене, бедно ткиво од трулих конаца. — Шта су се *ње* тицале вечите истине! И силне теорије, шта су му оне помагале? Је ли могао он *њу* задобити мислима које су биле испитале дубину бесконачности? Та било је без вредности све, све што је он имао. Па кад би његова душа баш блистала и стотину пута лепшим сјајем но јарко сунце — шта је то вредило, кад се она скривала под бедним филцаним огртачем Диогеновим? Форма! Форма! Дајте

ми тридесет сребрника форме, па узмите зато сву моју садржину! Дајте ми тело Алкибијадово, огртач Дон Хуанов, ранг једног дворског племића!

Али, ето, свега тога он није имао. А и Едела није била баш бог зна како симпатично дирнута овом незграпном философском природом, која је све догађаје и покрете у животу посматрала у варварској наготи апстракције, те због тога у својим изјавама имала нечег шумног, апсолутног што се с непријатном сигурношћу тискало напред, од прилике као кад би се за време каквог концертног цианисима зачуо добош. Његова усиљеност, начин како је према сваком малом питању заузимао као град тврду позицију, баш као оно атлет који хоће да се продуцира са гвозденим куглама, правило га је смешним у њеним очима. И он ју је једио кад би, гоњен од свога морала који жуди да даје оцене, скинуо индискретно сваком лако наглашеном осећању његово инкогнито тиме што би га назвао његовим правим именом, док би она у разговору хтела да промакне крај њега.

Бигум је знао врло добро какав је неповољан упечатак чинио и како је његова љубав била без икакве наде. Али он је то знао као што човек зна, кад се нада свом силином своје душе, да је оно што зна погрешно. Него, остаје ипак још чудо; па и ако се не дешавају чуда — *могла* би се ипак десити! Ко зна? Можда се човек и вара! Може бити да разум, инстинкт, чула, и поред све своје јасности, обмањују човека; може бити да је баш потребно имати неразумну смелост и положити наду на дивљу светлост која се лелуја изнад наших узаврелих страсти препуних чежња. Тек онда, кад човек чује да су се врата одлуке затворила, њему се зарију у груди као лед ледене канџе извесности да се полако, полако прикупе око фино упредено конца наде у нашем срцу, о коме виси наша срећа; — конац буде пресечен — и оно што је држао: пада; затим буде истрвен — и кроз пусту празнину продире оштри крик очајања.

Док још има сумње, не очајава нико. — —

Једнога септембарског дана, после подне, кад је сунце грејало, седела је Едела доле на тераси широког, старовремског дрвеног степеника који је, састављен од неколико степена, водио из баштенске собе доле у башту. За њеним леђима била су стаклена врата широм отворена и припета уз јасну црвену и зелену виђагу која је зид обавијала. Главу бејаше наслонила о наслон столице, на којој су биле велике црне мапе, а у обема рукама држала је један бакрорез. По затворено зеленој асури на поду од терасе, на степеницама као и на растовом паркету у баштенској соби били су поразбацани колорисани листови који су представљали византијски мозаик. У дну степеника био је један бео шешир с великим ободом, јер је Едела била гологлава; у коси није имала никакав други украс до један цветак од филигран-злата који је, по своме цртежу, личио сасвим на гривну коју је имала прикачену високо горе на руци. Њена хаљина с белим и отворено плавим пругама, од полу јапоног штофа, имала је украс од пенељастих и неранџастих шенилија и била украшена малим ружицама истих боја. Отворене боје рукавице без прстију покривале су јој руке више лаката. Биле су, као и обућа јој, од отворено сиве свиле.

Кроз отпуштене гране једнога прастарога јасена просијавала је, овде онде, сунчана светлост и падала на степеник те у свежем полујасном хладу стварала читав слој светлих линија које су ваздух около себе испуњале злаћаном прашином па на степеницама, на вратима и зиду оцртавале сунчане пеге до пеге тако да је изгледало као да се све то, кроз неку изрешетану сенку, блиста спрам светлости својим рођеним бојама: бело од Еделине беле хаљине, јасно црвено од њених јасно црвених усана, а као ћилибар жуто од њене као ћилибар плаве косе. И свуда унаоколо даље још у стотину других боја: плавој, златној, мркој, јасно светлој, црвеној и зеленој.

Едела испусти из руку бакрорез па погледа навише без наде — изражавајући немо у своме погледу уздах, јер јој је било већ досадило да уздише на глас. За тим се намести још боље једним покретом, као да се затвара од спољњега света и повлачи у саму себе.

У том се тренутку појави на стази господин Бигум.

Едела погледа за њим уморно, жмиркајући, баш као дете које лежи згодно и које је и сувише сањиво да се помакне, а овамо је ипак и сувише радознало да би затворило очи.

Господин Бигум имао је на глави свој нови филцани шешир; бејаше сасвим замишљен и занет собом па је махао тако силовито својим сахатом од томбака, који је држао у руци, да је изгледало да ће се танки сребрни ланац, о који је био утврђен, сваког тренутка искидати. Али одмах за тим, једним наглим покретом, стрпа сахат у џеп, заврте нестрпљиво главом, ухвати се љутито за јаку од свога капута и пође даље учинив један љутит покрет целокупним својим телом. На његовом се лицу огледаше сва мрачна, безнадежна јарост која кипти у човеку који бежи од својих рођених свирепих мисли а ипак зна — да бежи узалуд.

Еделин шешир, који је био у дну степеника и који је, својом белином, одбијао од тамнога шљунка на путањи, заустави га у његовом бежању. Он га подиже пажљиво обема рукама, али у истом тренутку спази и Еделу, па, тражећи узалуд речи, он га задржа и даље и не даде га њој. Он не нађе ни једне мисли у своме мозгу, ни једна реч не хтеде прећи преко његових усана, те с тупим изразом сете што убија човека, гледаше непомично преда се.

— То је шешир, господине Бигуме, — добаци му Едела како се не би, у овом збуњеном ћутању, и сама збунила.

— Јесте, — рече живо домаћи учитељ, као да је био усхићен што је чуо од ње потврду о сличности која је и њему била пала у очи; али у истом тренутку поцрвене због оваког свог неспретног одговора.

— Био је овде, — похита он да дода, — овде на земљи, овако — да, овако је стајао, — и скоро срећан због оваког одговора који му је скинуо терет са срца и учинио да је смео дати овај бедни знак живота о себи, он јој показа сасвим потанко и у највећој забуни, *како* је шешир стајао. Али га је ипак још непрестано држао у руци.

— Да нећете можда да га задржите? — упита Едела.

Бигум не знађаше шта да одговори.

— Мислим, зар нећете да ми га дате? — објасни му она.

Бигум узиде неколико степена па јој пружи шешир.

— Госпођице Лине, — рече он, — ви нећете мислити... ви не смете мислити, госпођице Лине... молим вас, пустите ме да говорим; то јест... ја не велим ништа, али имајте стрпљења са мном! — Ја вас волим, госпођице Лине, неисказано, неисказано; неописано вас волим! О, кад би било нешто речи која би могла изразити у исти мах и страх и дивљење једнога роба — заносни осмејак једног мученика, безимену жудњу за отаџбином изгнаникову — ја бих вам тад том речи рекао да вас волим! О, пустите ме да говорим, саслушајте ме, саслушајте ме, не одгурујте ме још од себе! Немојте мислити да вас ја хоћу да вређам својом безумном надом; ја знам како сам незнатан, у вашим очима, како сам неотесан и одвратан! Да, одвратан! Ја не заборављам да сам сиромах — јесте, треба да чујете то: тако сиромах да морам гледати како моја мајка живи у једном сиротињском заводу — *морам*, велим, *тако* сам неизмерно сиромах! Да, госпођице, ја сам само покоран слуга у служби вашега господина брата, па ипак има један свет у коме сам ја господар, силан, поносит, богат, велим, с ореолом победиоца над самим собом, племенит, оплемењен оним нагоном који нагна Прометеја да украде боговима с неба огањ, и тамо сам ја брат свих оних великих духова које је земља носила и још носи. Ја их разумем, онако као што човек разуме оне који су му равни; ни један лет, који би они учинили, није био тако висок да ме силина мојих крила не би понела за њима! Разумете ли ме? Верујете ли ми? О, немојте ми веровати, то није истина, ја сам само обичан кепец каквог ме ту видите. Свему је крај — јер је ужасна заблуда због ове љубави саломила моја крила; очи мојега духа губе своју снагу виђења, моје се срце сасушује, из моје душе је истекла сва крв, те се, без и једне капи, унизила до кукавичлука? О, спасите ме од сама себе, госпођице, не окрећите се од мене подругљиво! Плачите нада мном! Плачите: то је Рим који је у пламену!

И на сред степеника бејаше пао на колена; ломио је руке. Лице му је било бледо и од бола унакажено; зубе бејаше грчевито стегао, очи су му пливале у сузама, а цело тело дрхтало му је од уздржавана јецања, које је давало себи одушке само у шиштању.

Едела се не бејаше ни подигла с терасе.

— Човече, приберите се! — рече му она гласом из кога је провиривало лако сажаљење, — приберите се, не клоните одмах тако сасвим, тă будите човек! Чујете ли, устаните; сиђите доле у башту па покушајте да се умирите.

— Ама зар ме баш никако не можете волети? — простења Бигум готово нечујно. — О, то је страшно; ни једна искра не тиња у мојој души коју ја не бих обесветио, угасио, убио, кад бих вас могао тиме задобити. Јесте, кад би ми пружили и само лудило, па бисте ви у визијама мога лудила постали *мојом*, *иостали* мојом — ја бих рекао: погледајте, ево ту мога мозга, потегните немилосрдном руком међу његове чудноватe вијуге, раскините свако његово влакно, једно по једно, влакна којима је мој живот свезан за сјајна триумфална кола човечјег духа; пустите ме да се сурзам доле у кал материје, па нека прећу преко мене точкови колски, а пустите друге нека се на својим узвишеним путевима уздижу ка светлости! Разумете ли ме? Појмите ли да бих ја, кад бих најзад задобио вашу љубав — па ма била лишена свеколикога сјаја, величанствене чистоте своје, јесте, па ма била и унижена, укаљана, карикатура од љубави, болесни фантом — ја бих је примио клечећи, као свето причешће! Али оно што је најбоље у мени ништавно је, и оно што је рђаво ништавно је! Ја довикујем сунцу, али оно не сија; трчим олтару, али он не одговара! — Да одговара! — А шта има да се одговори на то што ја патим? Ох ове неисказане муке које моју душу цепкају, растрзају до најдубљега дна; ова патња која вас вређа и не буди у вама ништа до ли хладно осећање увреде! У своме срцу ви се подругљиво смејете немогућној страсти сиромашнога домаћег учитеља!

— Ви ми чините неправду, господине Бигуме! — рече Едела па се подиже. Бигум устаде такође. — Ја се не смејем. Ви ме питате, да ли нема какве наде за вас, а ја вам одговарам: не, никакве наде, и ту нема ничега за смејање. Али, пустите ме да вам кажем једно. Од првога тренутка, кад сте почели мислити на мене, могли сте знати како ће гласити мој одговор, и ви сте то и *знали*, зар не? Ви сте то знали за све ово време, па ипак сте пустили да све ваше мисли, све ваше жеље јуре оном циљу за који сте знали да га нећете никад достићи. Ваша ме љубав не вређа, господине Бигуме, али је ја проклињем; ви сте учинили оно што многи чине. Ми затварамо очи пред стварним животом, нећемо да чујемо „не“ које он довикује насупрот нашим жељама; хоћемо да заборавимо на дубоку провалу коју нам он показује, провалу која зјапи између наше чежње и *онога* за чим жудимо. Ми хоћемо пошто пото да остваримо свој сан. Али живот не рачуна са сновима; ни једна једина сметња не да се из јаве сном отклонити. И тако најзад, ето нас где тужно лежимо крај оне провале, која се није променила, која је и даље остала као што је и била; али смо се ми сами променили, јер смо с оним сновима узбудили све своје мисли, и своју чежњу, своју жудњу истерали до

највише тачке. Али провала се није сузила, и све што је у нама жуди тако болно за тим да тамо доспе. Али не, непрекидно не, и ништа више. И да смо нешто само за времена водили рачуна о себи, — али сад је и сувише доцкан: ми смо несрећни!

Она ућута, чисто као да се пробудила. Глас јој је био миран, обазрив, као да говори самој себи; али сад постаде хладан, опор, глас који је одбијао.

— Господине Бигуме, ја вам не могу помоћи, ви нисте за мене *ништа* од свега онога што бисте желели да сте; ако сте због тога несрећни, онда морате бити несрећни; ако патите, а ви патите! Та и онако мора бити људи који пате. Кад човек начини какво створење својим Богом, господарем своје судбине, онда се мора покоравати вољи свога божанства; али није никад мудро стварати себи богове а своју душу давати у руке другоме, јер има богова који никад не силазе са свога пиједестала. Будите паметни, господине Бигуме, ваше је божанство тако мало, тако мало вредно обожавања; окрените му леђа па покушајте да будете срећни с каквом девојком овде на селу.

И са суморним осмехом на уснама, она прође кроз баштенску собу и уђе у кућу; Бигум је гледао за њом сав скрушен. Читаво четврт сахата ходао је он још испред степеника тамо амо; све речи, што их је она изговорила, још су одјекивале у ваздуху. Она бејаше тек отишла, али је њему било као да се њена сен још задржавала ту, као да је још могу сустићи молбе, као да још није све свршено и без наде. Али, замало, па дође собарица те покупи бакрорезе, унесе столицу, асуру у кућу, мапе — све.

Сад је могао и он отићи.

А тамо горе, у собици на крову, седео је крај отворена прозора Нилс и гледао непомично за њим. Он бејаше чуо сав разговор, од почетка па до краја; његово је лице изражавало страх, и неко нервозно дрхтање обузе му свеколико његово тело. Први пут сад бејаше осетио страх од живота, први пут збиљски појмио: кад *он* осуди кога на страдање, да онда та осуда нити је измишљена нити је проста претња — човека одвлаче на мученичку клупу па га ту ударају на муке, и ту нема да се у последњем тренутку појављује ослобођење као оно у бајкама, нема да се човек буди одједанпут као из каквог опаког сна.

То је било оно што је он појмио у страху пуном слутње.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ХРОНИКА

НАУКА

Заручни прстен краља Стефана Радослава

Прошле године доспео је са Истока у Немачку један златан прстен, на коме се налази урезано име једнога од првих наших краљева из Старе Државе. Због своје особите израде и због врло интересантног натписа овај је неочекивани остатак давно већ расточеног Немањићког блага у највећој мери заинтересовао и византијске и класичне филологе, и на срећу обојих још у први мах, у првом научном раду који је томе прстену био посвећен, дефинитивно су решени сви најглавнији проблеми. Тај први рад потекао је из пера одличног византиолога, Карла Крумбахера, професора у минхенском универзитету. (Ein serbisch-byzantinischer Verlobungsring. Sitzb. d. bayr. Akad. 1906. стр. 421—452.). — Како сам и сам имао срећу да се са натписом на овом прстену — премда само као филолог — позабавим, мислим да нећу погрешити ако покушам, разуме се без икаквих претензија на потпуност и тачност својих идеја, да српској публици у неколико речи изнесем што за сада може да се каже.

Прстен је од злата, врло леп и елегантан, без икаквих украса; уз то је необично лепо очуван, много боље но што се то може слутити и из најверније репродукције. Тежак је 26 грама, а у пречнику има $18^1/_2$ mm. У самом прстену нема драгог камена, али је кујунција оно место на коме би иначе камен стајао, исковао у округлу површину (као што се то лепо види на слици) на којој је,

у нијело-маниру[1]) урезан овај натпис:

Μνῆστρον Στέφανον Δουκικῆς ῥίζης κλάδα
Κομνηνοφυὴς τατναχερσῖν, Ἄννα, δέχου.[2])

»Ана Комненовића прими *својим* рукама заручни *прстен* Стефана, члана Дукине породице« (буквално: огранка Дукина корена).

[1]) Од лат. nigellus (црн). Састоји се у томе што се у злато или уопште у метал урезују слова или слике, и те урезотине после испуњавају извесном црном масом.

[2]) Прећутно исправљам четири итацистичке погрешке (*Δουκικῆς, ῥίζις, Κομνηνουὶς, τεν*) овакве погрешке нису ретке ни код класички образованих Византинаца. Л. Крумбахер, стр. 429.

Време из којег је овај прстен можемо одредити по неколиким интересантним архаизмима у језику (на пр. *ταῖν χεροῖν*, *μνῆστρον*), а по облику слова, по стиху — све нас то упућује *на ренесанс у византијској литератури* — на XII и XIII век.[3])

Пошто је на овај начин приближно, али сигурно одређено време, најприродније је да остала обавештења, која су потребна ради идентификовања оне две личности у натпису, потражимо у списима који, било нарочито било узгред, говоре о византијским фамилијама: међу прве долази *Du Ganges*, Familiae augustae Byzantinae, Paris. 1680. (в. и Krumbacher, Gesch. d. byz. Litt. 2. стр. 1082); међу ове друге: историјски извори уопште, на првом месту повеље. Пошто ја лично са списима из ове научне области никако не могу да оперишем самостално, мислим да ће и по мене и по оне којима су ови редови намењени бити пробитачније ако просто побројим што су други у овом погледу урадили, наиме Сократис Куjеас, један млад али врло способан византиолог и палеограф, и одличан познавалац историје јужних Словена, Константин Јиречек.

Куjеас је нарочито ударио гласом на једну повељу коју је цар Манојло Ангел Комнен Дука, претендент на цариградски престо, упутио Дубровнику (в. Fr. Miklosich et Jos. Müller, Acta et diplomata graeca vol. 3. (Wien, 1865, pag. 66). Та повеља, у српском преводу, гласи: »Из љубави, коју има моје краљевско *величанство* према становницима града Дубровника (јер су се и они показали пријатељи мом краљевском *величанству*, и понашали се лепо и пријатељски и доброћудно према деци мога краљевског *величанства* т. ј. узвишеном краљу Србије и драгоме ми зету господару Стефану Дуки, и милој ми синовици краљици, госпођи Ани Дукени); дакле из те љубави, коју има моје краљевско *величанство* према Дубровчанима, удостојава их следећом својом наредбом, којом се одређује да од сада па на даље имају слободу исти Дубровчени од стране мога краљевског *величанства* и на мору и на суву.« Као што се види, онај заручнички пар на прстену потпуно одговара брачноме пару који налазимо у овој повељи. Да се један српски краљ Стефан због њиова називао Дуком сведочи нам други један споменик коме је наслов (у српском преводу): »Различита питања краља Србије господара Стефана Дуке.« (в. J. B. Pitra, Analecta Sacra cet. Tom. VI. (Paris-Rom 1891). col. 685).

Јиречек је у исцрпном писму које је упутио Крумбахеру, и који је овај публиковао у својој расправи, сасвим одређено показао и владара који би једини могао доћи у обзир — *то је краљ Стефан Радослав* (1228—1234). У писму је изнео Јиречек сав материјал који се односи на историју овог српског краља, али који остављам на страну. Од важности је за нас напомена Јиречекова да је Стефан Радослав, коме су и мати и жена биле византијске принцезе, желео да га сматрају за Грка, па се зато потписивао ***Στέφανος ῥὶξ ο Δούκας*** (в. Mon. Serb. ed. Miklos. 19—20).

На овај су начин обе личности у натпису потпуно одређене: то је краљ *Стефан Радослав Немањић* и *Ана Комнена*, кћи солунског цара Тодора Анђела Комнена Дуке (1216—1230). Да је заиста тако говоре ови врло јаки разлози:

1) Сам материјал из кога је прстен израђен даје нам права да мислимо на најодличнију кућу на византијском Истоку, јер је заручно прстење у овоме времену само по изузетку било израђивано од злата. В. Krumbacher l. c. стр. 442;

2) Име ***Στέφανος*** у Византији је било ретко (в. Krumbacher, стр. 449), док су се српски и босански краљеви по правилу тако називали;

3) Нама је генеалогија Комненова и Дукина племена особито добро и у детаљима позната; међутим међу свима многобројним члановима ове две владалачке куће нема иначе ни једнога пара који би се овако звао.

После свега овог не може бити ни сумње да је горње идентификовање тачно.

....И филолог ће у овом интересантном натпису наћи за себе драгоцених података. Ја истичем само два:

Μνῆστρον. Тек овде налазимо потврду за Хезихијеву глосу ***μνῆστρον ὁ τοῦ γάμου ἀρραβών***, коју је тезихије свакако добио од Дидима из Александрије (I в. пре Хр.). Разлика у времену не смета у овом случају ништа, јер је језик у натпису — као уопште књижевни језик XIII века — архаистички. — Према овоме Диндорфова примедба у Стефанову речнику (V, 1125.), као да *μνῆστρον* доноси само у плуралу, није тачна.[4])

Још је интересантнији дуал *ταῖν χεροῖν*. Дуал је у грчком врло рано изумро: текстови и натписи у којима се јавља (уколико ове последње можемо датирати) никада нису млађи од IV в. пре Хр. (изузима се, разуме се, поезија и натписи у стиховима). У првим вековима после Христа оживљавају га у својим списима *Атикисте* (Дионисије Халикарнашанин, Лукијан, итд. В. многобројне примере у *W. Schmid*, Der Atticismus in seinen Hauptvertretern. Stuttgart, 1887.), који су се трудили да пишу лепше атички од Ксенофонта и Демостена. Овај облик на прстену, који, уосталом, у византијској литератури не стоји усамљен (в. Krumb. стр. 428) лепо нам показује колико је извештачен био књижевни језик овога времена и у колику су крајност ишли византијски псеудокласичари.

И за палеографа је овај натпис од великог интереса: на њему се нарочито лепо виде необично чврсти узајамни односи између палеографије и епиграфике у Византинаца. Осим овога можда ће бити тачна још једна опаска. Слово ***N*** долази у натпису девет пута, и само једанпут (у речи *χεροῖν*) написано је као **И** у ћирилици. Овакво се **И** налази у грчким мајускулама IX века, али из времена византијског ренесанса, колико знам, нећемо наћи за њега потврде.

На овај начин и нехотице морамо помислити на утицај ћирилице; а тај би се утицај, разуме се, најлакше дао замислити на српском земљишту. Ако би ова хипотеза — тј. да је прстен краља Радослава рађен у Србији — била тачна, онда би овај прстен био и за историју српске уметности од неоцењене вредности.

Веселин Чајкановић

[3]) Сличне анахронизме (дуал) наћи ћемо само у писаца XII и XIII века (Nekeph. Blumm. p. t, t. Heisenb., Georg. Akropolit. I 119, 11 Heisenb., Pachym. I 93, 12; 190, 19 Bonn., Niket. Akomin. 59, 22 Bonn., Manuel Philes I, 235; 244; II 164; 169 Mill. в. нарочито Manuel Philes II 267 *καὶ ταῖν χεροῖν φέρουσαν*., II 322 *ἐν χεροῖν τῆς παρθένον*. В. Krumbacher, o. c. стр. 428. — За остале разлоге в. такође Крумбахера, стр. 450.

[4]) У другом значењу употребљава *μνῆστρον* Порфирогенит, de Cerin. стр. 212, 15 Bonn. (в. Krumb. стр. 426.).

УМЕТНОСТ

Изложба Југословенске уметничке колоније

у згради Народнога Музеја

Када смо прошле године посетили били изложбу нашега уметничкога друштва *Лада*, нисмо се могли отети једноме непријатноме осећању, које нас је тиштало више као Србина, него као критичара. Имали смо утисак, као да то нису уметници наше домовине са њеним живописним пределима и разнобојним животом у њој, као да то нису синови нашега племена, у чијој средини струји обилно врело мотива, што жудно изгледају на кичицу једнога српскога сликара. Чинило нам се, да су наши уметници сасвим случајно са Запада залутали под једно поднебље за њих потпуно ново, туђе, неразумљиво. Није нам тада силазила са ума једна слика Сегантинијева, која носи назив *Извор зла*. Млада, сујетна девојка диви се у блиставоме огледалу извора једне ливаде своме као снег беломе телу и својој злаћаној бујној коси. Лудо дете и не слути, да из дубине овога студенца извирује једно

демонско чудовиште, које ће јој причинити пакости и зла. Млада девојка личила нам је много на нашу младу уметност, која се сва нагла над извором са Запада. Она се, неоспорно, мора тамо беспрекидно учити на добрим примерима, ну она би и на гостољубивоме земљишту своје домовине могла у обиљу наћи мотива за своје преставе. Морамо одмах признати, да у томе погледу Изложба Југословенске колоније чини веома пријатан утисак.

У изложби учествује дванаест уметника. Они се разликују и техничком, као и предметом, који обрађују. Док Видовић воли тајанствену тишину вечери и ноћи и мистичан свет сањарија; док Грохар и Јама са предилекцијом бирају мотиве из природе и студирају их у разно доба године и у разноврсној светлости једнога дана; док Михаилова највећма интересује портре, дотле се код П. Вучетића опажа многостручност интереса, код Јакопића наклоност студирању вештачке светлости у унутрашњости једнога простора а код Н. Петровићеве наклоност престављању једне одређене серије предмета. Кризман воли радирање (Radirung), а Божинов карикатуру.

Најугледније место, несумњиво, заузима вајар *И. Мештровић*. Он махом бира фигуре са јако избразданим лицем, са коштуњавим и жилавим удовима, са телом, које је под притиском извесне емоције духа. Фигуре су му иначе пуне живота. Свугде се даје запазити покрет: у току линија, у нагибу површина, у контрасту сенке и светлости. Нарочиту пажњу поклања он лицу и рукама. *(Певачица)*. Свеколики живот једне индивидуе даје се читати из црта њена лица, из оних линија, које је судбина повукла. У рукама његових лица налазе израза осећања узнемирене душе. По примеру великих мајстора јелинских, италијанских и савремених и он се бави студијом нага тела без страха, који је плод нашега морала обученога у униформу. Најбољи утисак чини његова група: *На извору живота*. Композиција преставе, распоред фигура, њихово третирање издају једнога извежбаног и израђенога мајстора. Могло би се овде онде замерити диспропорцији тела, ну ове су се омашке могле десити и сасвим случајно. У *Уметнику мога народа* лице, које је дубоко изорано браздама, изгледа доста афектирано. *Зидање Скадра* је један подесно изабрани мотив из народне песме.

Од сликара нам је најсимпатичнији *Иван Грохар*. Он има око осетљиво за боје и за светлост. Његова слика *Иза села* оставља утисак једне добро проучене ствари. Боје су код њега само релативни контрасти, који се уједначавају једним општим тоном. С тога из његових слика веје нека простота, која нам је веома симпатична. *Хељда у цвету* најподесније илуструје ову особину његове уметности. *Шкофја Лока у вејавици* показује умешност уметникову да фиксира светлосне појаве у моменту, кад се снежне пахуљице проспу на земљу, а контуре се предмета неодређено назиру у општој поплави од белога прамења снега. Желели бисмо видети уметника са каким сложенијим пејзажем.

И *Матија Јама* нам је доста симпатичан. По његову дрвећу могло би се погодити, у које су доба дана сликани *(Храст, Борови, Букве)*. Несумњиво му је најлепша слика *Угао вртни*. Његов снег има боју глечера (*Рани снег, Млин*).

Е. Видовић долази у ред сликара, који већ имају своју одређену физиономију. Њега највећма занима романтична тишина једне ноћи *(Тајанственост ноћи)*, тајанствени мир што мистичношћу обавија како напуштено обиталиште људско *(Опустели двори)* или отвара маха чежњи у првоме сумраку вечери *(На иочинак)*. Природа, коју он слика, прожмана је махом дубоком меланхолијом. Отуда су његове слике срачун не на то, да у души гледалаца изазову извесно расположење (Stimmung). Сликар не налази у природи ништа, што би било страно човечијој души. Људски дух не трпи ништа у свету, што би му било туђе. Он неће да буде понором одвојен од онога, што га окружује. И у мртвоме, пустоме, дивљем назире он нешто свога. Тако предмети, који са човеком немају ништа заједничкога, изгледају посматрачу, као и да сами крију у себи душу човечију. Споменуте слике Видовићеве толико су проткане овим сроћавањем природе са човеком, да би им се мирне савести могао дати наслов *Меланхолије*. Он сам једну своју сличну слику крсти именом *Tristitia*. У својој техници стоји Видовић под снажним утицајем познатога сликара Сегантиниа. Локалне боје, које у својој укупности дају један општи тон, меће он једну поред друге у танким, пастозним линијама. Овака мешавина боја посута је безбројним рефлексима светлости. Само што се овде у Видовића не даје констатовати велики избор боја.

П. Вучетић чини добар утисак својим многоструким интересом у избору композиција, својом ревносном тежњом за оригиналношћу у инвенцији (*Магдалена*, у којој је илустрован покушај освете Магдаленине над крстом, на коме беше мученичком смрћу уморен љубимац њен Христос) и својим декоративним талентом *(Алегорија)*. Леп утисак чини *Јесен*. *Р. Јакопић* студира рефлексе вештачке светлости (лампе) у замраченоме простору *(У мраку, Девојке, Ноктурно)*, а *Н. Петровићева* се ревносно труди, да у наше публике развије укус за техником импресиониста. Поједине мрље боја, што се на платну у извесноме одстојању једна поред друге стављају, треба да се на ретини ока стеку у ефекат светлости. Н. Петровићева се несумњиво налази на путу напредовања.

Н. Михаилов је изабрао неблагодарно поље портрета. Он ће, несумњиво, наћи више допадања у публике, која би у једноме салику хтела једино спољашњу, случајну сличност црта, него ли у оне, која у овим цртама тражи изражен свеколики духовни живот престављене личности. *М. Рачки* има свој особени манир, а *Л. Катунарић* је заступљен само једним радом *(Поезија у ноћи)*. Своје публике ће наћи и карикатуре *А. Божинова*, као и радирања *Т. Кризмана*.

Влад. Р. Петковић

РАЗНО

* Одбор Задужбине д-ра Љубомира Радивојевића расписује стечај за дело: Сточно лекарство. Ово дело ваља да је написано за нарос, како би га могао разумети сваки сељак. У њему ваља изложити све сточне болести, знаке по којима се познају, узроке њихове, и начин лечења, а нарочито како се болесној стоци указује прва помоћ и сама нега док не оздрави. Обим овога дела ваља да не буде већи од 5—6 штампаних табака оне величине, као што су издања овога Одбора за народ. Награда за ово дело јесте одсеком пет стотина динара. —

* Одбор Задужбине д-ра Љубомира Радивојевића расписује стечај за један буквар који ће бити намењен неписменима, који су ради да науче читати и писати без туђе помоћи. На крају тог буквара може бити и неколико чланчића о грађанским правима и дужностима, или каква друга грађа, као прво штиво. Овакав ће се буквар штампати у великом броју примерака и већим делом испоклањати неписменима у Србији и Српству. Одбор жели, да овај буквар не буде већи од три штампана табака оне величине као што су његова издања за народ. Награда је одсеком: пет стотина динара. Рукописе за оба ова дела ваља послати најдаље до 1. септембра 1907. године секретаријату Одбора Задужбине д-ра Љубомира Радивојевића (Београд — Serbie — Браће Недића ул. 23.) Уз сваки рукопис ваља писац у затвореном коверту, с истим знаком или изреком као и на рукопису, послати и своју адресу. Коверти ће се отворити тек пошто дела прегледају стручни референти и Одбор донесе одлуку о томе, која ће се од њих откупити. Откупљена дела остају својина Одбора Задужбине д-ра Љ. Радивојевића, а остала ће се, на захтев, вратити писцима. —

* „Journal des Débats“ у 28. броју свом (29. јануар о. г.), у свом књижевном прегледу, овако приказује „Бал-

канска Питања«, нову књигу г. Стојана Новаковића: »У овој књизи је учени председник Краљевске Академије у Београду сабрао неколико својих расправа у којима претреса питања из српск средњевековне историје и питања сувремена, а нарочито Маћедонско Питање. Његово излагање тога питања са српскога гледишта уједно је и врло јасно и врло поучно, нарочито за нас Французе који смо у тим питањима чули смо грчке или бугаркске версије. Превод на француски те одличне књиге био би у толико кориснији што су, ових последњих година, догађаји на површини одстранили нашу пажњу са онога што чини суштину народа српског, с његове народности, историје и оправданих аспирација«. —

* Г. Влада Тодоровић, прећашњи професор у Универзитету, штампао је своја предавања у техничком факултету: »Механика течних тела«. Цена је књизи 6 динара. —

* У Државној Штампарији штампан је, у државном издању, »Зборник закона и уредаба у Краљевини Србији издатих од 1. јануара 1904. до краја исте године«. Цена је 6 динара. —

* Ђенералштабни мајор Стојан М. Стојановић превео је са француског језика дело потпуковника Е. Вијаса »Окупација Босне и Херцеговине 1878. и угушивање побуне 1882. године«. Дело ће изнети 13—15 штампаних табака велике осмине, украшено неколиким скицама и картама. Цена ће бити 3 динара. Претплатничке пријаве прима преводилац у Зајечару. —

* У прошлогодишњем децембарском броју немачког часописа »Blätter für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirthschaftslehre«, који излази у Берлину као орган друштва за успоредно право и економију, штампао је проф. Ж. Перић своју расправу »Садашњи правац приватноправних студија у Француској и Немачкој. —

* У државном издању наштампана је и растура се »Статистика цена пољопривредних и других производа у Краљевини Србији. Период од 1901—1905. године«. У књизи су 4 диаграма. Цена је 10 динара.

* Г. Иван Тишов, хрватски академски сликар у Загребу, израдио је за српску Плашчанску цркву у Крајини нов иконостас, који је већ примљен и оцењен најпохвалније. —

* Бранислав Ђ. Нушић (Бен-Акиба) јавља да је дао у штампу стотину својих одабранијих Фељтона из »Политике« и да ће књига изнети 15—16 штампаних табака. Претплата је 2 динара, а новчане пријаве прима администрација »Политике« до краја марта о. г. Књига ће бити готова до Ускрса. —

* Српска Крал. Академија Наука и Уметности на свом годишњем скупу, 22. о. м., наградила је са 650 дин., из фонда Милана Ж. Петровића. трагедију »Карађорђе«. Писац је овога дела г. Милош Перовић (Пијетро Косорић), супленат српске гимназије у Скопљу. —

* Каменко Пиперски (Меленци) јавља да је написао шаљиву позоришну сцену из сувременог живота, под насловом »Снежни нахуљак«. Удешена је, како јавља, за дилетантске трупе (5 лица). Сам је преписује и шаље, по поруџбини, за 8 круна. —

* Српска Матица (Нови Сад) примила је и дала на оцену рукописе: »Из живота Јоакима Вујића« и причу »Покајник«. — Предлог г. Ј. Живојиновића, члана Књижевног Одбора, о издавању дела у засебним свесцима »Српски писци и књижевност«, упућен је Редакционом Одбору на мишљење. —

БИБЛИОГРАФИЈА

Др. Бож. С. Николајевић: *О српској црквеној архитектури.* Разматрања поводом књиге П. Покришкина »Православная церковная архитектура XII—XVII стол. въ нынѣшнемъ Сербскомъ Королевствѣ«. — Одштампано из »Дела«. — Београд, »Доситије Обрадовић« — штампарија Аце М. Станојевића, 1907. — В. 8°, стр. 14. —

Др. Бож. С. Николајевић: *Богородица у уметности.* Јавно предавање у корист Кола Српских Сестара. — Одштампано из »Српског Књижевног Гласника«. — Београд, штампарија Светозара Николића, 1906. — В. 8°, страна 22. —

Д-р Бож. С. Николајевић: *О минијатурама Мирослављевог Јеванђеља.* Одштампано из »Дела«. — Београд, штампарија Доситије Обрадовић, 1906. — В. 8°, стр. 12.

О млађим учитељима, од Воји. Р. Младеновића, учитеља. (Потпомогнуто од Млавског Учитељског Удружења). Јагодина, штампарија и књижарница Ђорђевића и Гилића, 1906. — 8°, стр. 29. — Цена?

Царински рат између Аустро-Угарске и Румуније. — Београд, »Доситије Обрадовић« — штампарија Аце М. Станојевића, 1906. — 8°, стр. 16. Цена?

Брзо крокирање. Ађутант поручник Светомир С. Ђукић. Ваљево, штампарија »Чика Љуба Ненадовић«. 1907. — 16°, стр. 20, са два прилога. — Цена 0·50 дин.

Гласи Бокешке Омладине. Свеска 2. — П. С.: *Рад српскога родољуба Спиридона Гопчевића за Сриство.* — Са сликом. — Задар, штампарија Ш. Артале, 1906. — 8°, стр. 23. Цена?

Одговор на одговор г. професора Др. Васе Ђерића у »Бранкову Колу« бр. 43. год. XII. стр. 372. Написао гимн. проф. Глиша Лазић. — Ср. Карловци, Српска Манастирска Штампарија, 1907. — 8°, стр. 9. —

Seeschiffahrt Gopčević. Eine Umwälzung in der österreichischen Handelsmarine. Von Spiridon Gopčević. Erstes bis fünftes Tausend. Lussinpiccolo 1907. Vorlag der Astronomischen Rundschau. — В. 8°, стр. 36. Цена?

58 издање Чупићеве Задужбине 58. — Годишњица Николе Чупића. Издаје његова задужбина. Књига XXVI. У Београду, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1907. В. 8°, стр. XIV—228. Цена 2 динара.

Књиге Матице Српске. Број 14 и 15. *Византија и Срби.* Књига друга. Написао Ст. Станојевић. У Новом Саду, Издање Матице Српске, 1906. Штампарија српске књижаре Браће М. Поповића. — В. 8°, стр. XVII—252. Цена је овој књизи 2 круне.

Књиге Матице Српске. Број 19 и 20. *Доситеј Обрадовић у Хопову.* Студија из културне и књижевне историј . Написао Тихомир Остојић. У Новом Саду, издање Матице Српске, 1907. Штампарија српске књижаре Браће М. Поповића. В. 8°, стр. VII—432 Цена је овој књизи 3 круна.

Тодор Стефановић Виловски: *Стјепан Митров Љубиша.* Утисци и успомене. Ср. Карловци 1906. Српска Манастирска Штампарија. (Прештампано из »Бранкова Кола«). 8°, стр. 136. Цена?

САДРЖАЈ:

Откровење, приповетка С. Матавуља.

Westminster Abbay (1889), песма П. Ј. Одавића.

Цариград као центар моде у средњем веку. Тодор Стефановић Виловски.

Однеси ме, лађо... Песма Алексе Шантића.

Мали девер, приповетка Гр. Божовића.

Ветрић задрхта... Песма М. Маринковића.

О научном раду, од Д-ра Ј. Цвијића (наставиће се).

Дошла си... Песма Јеле Спасић

Нилс Лине, роман Ј. П. Јакобзена. Превео Д-р Мих. Р. Поповић (наставиће се).

Хроника: (Наука, Уметност, Разно, Библиографија).

Слике: Исус са Јованом Крститељем с анђелима. — Последње виђење. — Луко Ботић. — Мати. — Данаида. — Са изложбе Југословенске Колоније. I, II. — Студија. — Херцеговка.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић, Капетан-Мишина улица бр. 8.

Државна Штампарија Краљевине Србије

Бр. 3

НОВА ИСКРА

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБ

МАРТ 1907. Власник и уредник Р. Ј. Одавић ГОДИНА IX.

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића.

Има на стоваришту и свагда наново добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици *за сваку појединy сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атлаза црна** за бунде и либадета. — **Атлаза** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атлаза и Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикераја, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је уљудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из **првих светских фабрика**

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 3. Београд, марта 1907. год. Година IX.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Рако Кòзаревац

I.

Кад кроз Козарево пођеш његовим брежуљкастим присојем, на једној заравни, баш више извора, јако ће ти пасти у очи почађала, сура и бедна кривача. Њен мрки покров од сламе ветар је на неколико места сасвим сљуштио, те стрче голи срчеви рогови и букове проштине. Плот је око ње отрунуо и искривио се; да га само такнеш, не би се развалио, него би се расуо као давнашњи скелет. Место врата, с источне стране, прикована је за искривљене стубове јасикова вратница, а место димњака види се испод самога врха некаква рупа, као да је тамо утина направила себи гнездо. Двориште није ограђено; у њему, осим тора од веома старих врљика и у њему искривљена наслона, нема ничега, а по израслој трави види се одмах да домаћица ове немилосрдно запуштене куће не излази увече да причекује стада и веселе чобане.

У овој кући једнога петровскога јутра сеђаше поред огњишта њен домаћин Рако Кòзаревац, запуштен и кањав, издрпан и чађав каогод и његова жалосна кривача. Некад је то био крупан, црномањаст Колашинац, крупних очију, космат и широкоплећаст планинац. Сад је просед, неизбријан и прљав, по мало закрмељао, па се све то згодно помешало, те му лице добило сивоплавичасту маст, а сва појава његова одаваше Циганина котловара или мечкара, који се по том крају почешће виђају. Црте веома крупне и оштре, те су потпуно складне с његовом великом главом, чупавом и чекињастом. Испод великих надстрешница поглед врло дубок, оштро замишљен, блуди тамо-вамо, по чему ћеш одмах помислити да његова душа расправља крупне ствари, које су изнад његове бедне куће и личнога опстанка — рећи ћеш да брине велику, дубоку до бола, горку и мучну народну бригу. Час по час његове очи јако блесну, сијну тајанственим огњем, преко усана му се развуче крепак осмејак, па се те исте очи за тренут замагле и утрну као да их брзо-брзо превучеш црном копреном. Осмејак му не учйли као што то обично бива, него се наједанпут изгуби, као да га сабљом срубиш. Тад му се уста приклопе као велика клешта; све се тело некако најежи, потегли натраг, увуче у себе и укочи, као да хоће да се сакрије, да га нестане. Сав се згрчи и потамни као да га је страх од оне мисли што му изазва блесак у очима и крупан осмејак. Но та тамноћа лагано силази с његова лица; он се чисто извија

из скорашњега клупчета и почиње да расте; усправи се, главу гордо и достојанствено уздигне; пређашњи сјај обаспе из очију његових и рећи ћеш да су његове крупне црте готове да сад-сад проговоре велике, страхотно сјајне и озбиљне мисли. Ето тако стално бива код њега, као да је нека изванредна демонска природа, у којој се добро и зло обличје непрестанце боре.

Седи Рако на троножици, тегли густе димове из орахова чибука са црвеном земљаном лулом, пљуцка и посматра своју жену Весну, добро, уплашено и сиротињом убијено створење. Она тарка огањ, забринута је и с неком једноликом бескрајном тугом. Чињаше то само да је у послу, зар само да не гледа свога мужа, чија јој се осењена прилика, час светлија час мрачнија, чињаше као да није човечја него онога што је савио реп, па се сакрио у Беримске кршеве, како га је сликала њена лаковерна сељачка машта.

— Што чаркаш ту све јутро као да је Богојављење — поче Рако: — остави то, па пођи те донеси онај кавени такум, да попијем једну каву јутрос!

Весна се још више саже да настави пређашњи посао, очигледно не желећи да с њим разговара.

— Дела, баба, жива била својему старцу, поскочи и каву испеци. Знаш да сам је навикао, па ћу прије ваздан гладан орати, но изјутра без каве остати. Знаш, навика је то...

— Знам, како да не знам...

— Е, па дигни се, мајка му стара. Послушај барем јутрос. Гурни цезву у жеравицу, отриј такум, па нека сва кућа замирише...

Весна устаде и пође к нађвама.

— Ето, сједнеш овако — при овом се Рако услони уза стуб од *иерде*, баци ногу преко ноге и отеже чибук: — у својој кући, задуманиш и гледаш како ти се пече кава, па у Бога љепота!.. Дела, Весна, да не чекам више! Шта велиш? Хм... Лијепо, овај, стучена, па мирише да је, пусту, осјетиш још отуд с помола. Налијеш је у филџан, а преко њега се рýди кајмак, хе... лисица да премости и реп да не окваси као да иде по леду!

Весна се насмеја оваком поређењу.

— Па је узмеш дерницу, спуштиш на пријеклад, пуниш чибук и гледаш је. Миље те обузме као кад те владика благосиља, па ти сама душа збори као чактало: „Е баш ти је срећан човјек овај Рако... За деветоро гора и вода отићи ће његова жена да му нађе каве, ако се код куће — да Бог сачува — није десило...“

— Како да не — промрмља Весна, али је старац и не чује, него се занео, те сам себи прича с највећим задовољством.

— Од светога, од Божића, сачуваће она њему филџан каве. Продаће и оно за чим јој душа плаче само да га без каве не остави. Домаћица је она... Благо њему за њу, зашто — господари код ње као Шишковић у Вучитрну, што држи лире по собама као пшеницу по амбарима.... Чујеш ли, баба! Кад пусницу узмем у руке, скрнем је, па је засладим дуванским димом, сви ми живци заиграју и осјетим се као младић. А душу ми, просто, држи. Да није каве, умр̀о бих одавна... Ej, баба, дела испеци је већ!

Весна се исправи, погледа га и дубоко хукну.

— Што се заносиш и зановијеташ кад добро знаш да каве нити је било нити је има већ одавно у твојој кући!

— Како да нема кад сам ту скоро оку донио из Митровице, да се нађе за *образ* и за моју стару душу?

— Крстите га и закрилите, анђели Божји!..

— Па ђе је онда? Попила си је ти — ви сте је попили, крв вас попила! Нема... Ја кући, а ви раскућавај. Снагу моју троши, а ви просипај. Мучи се да ти се као домаћину нађе филџан каве, а они све окрвљоши. Никаку суботу не остављам, но купујем по пȍке, а она: нема... Немало те да Бог да!... Онда донеси барем ракије. Не од оне љуте што сам је јесенас препекао, но од оне купљене у Митровици ономадашње суботе.

— Буди Бог с нама! — крсти се Весна и све више бледи и чуди се. — Кака ракија, прекрсти се јутрос!?.. Пȏ године нијеси Митровицу ни видио, а камо ли ракију купио и донио кући. Не шулапи!

— А оно... угриј барем мало меда... Видиш, на очи не могу да гледам, докле што врућe не попијем.

— Нема ни меда, нема ничега... ни среће нема у твојој кући. Ћути, не кидај ме!...

— Нема?!... Вештице стара! Све хоћеш од мене да сакријеш и ако вас све ја храним као богаље... Но чујеш ли ме овамо — при овом он устаде, баци камиш, па се страшно намршти: — одмах да си се дигнула, те ево сад на ову вољу моју и каву да ми испечеш и ракију с медом донесеш, или... или — видиш овај угарак. Не био Рако син Обренов, ако те не умекшам више од памука. Одмах!...

— Ej тешко мени!... Нема... И има ли чега тврђега од немања? — изусти Весна и поче да јеца не од страха но од досаде што је муж упркос дира, кад врло добро зна да од траженога у кући ништа нема.

Рако важно и лагано се саже, мрмљајући нешто у себи, поче на огњишту да преврће угарке, диже један, премери га и стаде проћу Весни. Погледа је. Очи му сијнуше, злобан осмејак покри углове његових уста, а рука поче да маше угарком.

— У Раковој кући ваља све да има, баба. Обрен је оставио, Рако радио, пуну кућу напунио, па треба да има. У кући сина кнеза Обрена осим тичјега млијека ваља све да има. Свега сам ја набавио да ми се не погази очево име. Па сад или ће имати и ти ћеш донијети што тражим, или сте га ви проћердали и онда — Господа ми Бога! — неће ти се проћи као дослије... Најприје ћу ти душу памуком вадити, док ти све кости у брашно самељем, па ћу онда наћи она два ђетета, затворити све вас у овој колиби, угарак у стреху, да од вас пахуљ остане, и онда свијет на очи — да се прича појас по појасу!...

Весна поново закука, а Рако се бесно примаче и подиже угарак с демонским изразом чо-

Ј. Вавпотић

Посета

века који ужива у предсмртним мукама своје немоћне жртве.

II.

Али баш у тај мах се појави њихов син Вукојица, смеса мајчине преплашености и очеве грубости. Он застада на прагу и брзо виде у чему је ствар. Весна одмах престаде запомагати, а Рако брзо баци угарак, поче да се искашљује и да звера тамо-вамо као да тобож тражи чибук. Вукојица се пак сети да га је страх, па му чисто дође мило.

— Шта ми би од луле, баба, душе ти? — поче Рако као да ништа није било.

— Од угарка ваљада, крвниче један?... — подвикну Вукојица и уђе унутра. — Помамио си се опет, а?

— Па, овај... Вуле дијете... оно... мало се с бабом хтио да нашалим — знаш, да видим да ли ме се боји помало. Само то. А она удари у плач, пи́жа врашка, ха-ха-ха!

— Кака шала, кад кућу готово упали?

— Није, Вуле, не слушај ти њу.

— Знам ја како није — рече Вукојица, па дочепа снадно куће неку цепаницу и потрча на оца.

Овај се заиста уплаши, осврну се, али виде да нема куд. Одмах рашири ноге, метну руку на појас и поносито се испрси.

— Ходи, копиле проклето! Мислиш е ја овај пиштољ носим да жене Козаревске плашим? Та ну мрдни још један скрокљај, па ћеш вићети да барем својему *робљу* још могу судити!...

Весна ужасно закука и потрча између њих, молећи уз жалопојку да се окану несреће и бруке.

— Пусти ме, мајко!

— Остави га, баба, да га само погледам низ пиштољ!

За часак се обојица погледаше, отац сијну очима док се Вукојица уплаши његова последња узвика и сакри се за мајку. Први поче још више да виче жени да се увије, стаде да насрће и да се кочопери, јер виде да је освојио. Јадна мајка запомаже и труди се да грудима својим сакрије сина. Али се баш у том тренутку зачу песма споља и у кућу уђе Живана, девојка на времену. Крупна као отац, заруменила се и зајапурила да сва брекће једрином и здрављем. Она спусти на дно куће кукању с крчазима, покри их канавцем, па се исправи и сасвим весело прозбори као да се овде људи не свађају, но грле и љубе.

— Машала! У нашој кући као да је ударио Њемац на Москова. Бре!... Мајко, остави их нека се барем једном истуку као људи, а не као гурбети... Остави их!

— Не био ја Обренов син, ако му сад не проспем цријева око огњишта! — повика Рако и насуну.

— Ха-ха-ха! — закикота Живана. — О, што је јутрос чико јунак! Бјежи, Вукојица, — погибе!.. Држите се, јунаци! — још једном подвикну Живана па секну мајку устрану и шчепа је у наручја да не би опет потрчала да их развађа.

Уз пратњу њезина грохотнога смеха каогод у цирку, ова двојица плашљиво почеше насртати један на другога. Рако се ускочопери, мрко га погледа, те се Вукојица збуни, погледа на његов појас и задрхта као прут на води.

— Шта чекате? — злобно им подвикну Живана. — А, својски, поштено!... Пфуј, срам вас било! Ви сте габељи, а не људи с миром на челу. Ну погледај их, мајко: чико наслонио руку на силав, рекао би црногорски му је ливор тамо, а оно нема ни бритве; бале дрхти као да је пред њим змај, а опет држи цјепаницу као зла жена. Ха-ха-ха!... Но оставите се бруке, док нијесам дохватила овај угарак, те да не могнете погодити на врата!

И Рако наједанпут рашири руке према сину и загрли га. Овај то једва дочека, па испусти цепаницу и нежно се наже к оцу.

— Покори нас Живана — поче Рако смејући се. — А да не дође, огњиште би крв залила.

— До колена би потекла! — одговара Вукојица и брише хладан зној с чела.

Сасвим мирно као да ништа није било, обојица се окренуше, нађоше столице и седоше. Рако напуни лулу и затражи од Живане да му притакне жар.

— Па баш шћаше да ме бијеш?

— Валај, чико, да не дође Живана, свашта би било. Зажалих мајку, крв ми очи зали, па...

— Ја, али ја одмах за пиштољ, виђе ли?

На ово се и мајка и ћерка осмехнуше. Живана стаде према њима, подними се обема рукама, готова опет да прсне у смех.

— Оно до душе не имадијах пиштоља, али се учиних као да је ту у силаву, те само да видим јеси ли моја крв, Вукојица. И баш се не уплаши. Ја. Алал ти мајчино млијеко!...

— Баш ни колико зец. Ха-ха-ха!

— Е, немој ти сад, Живана... Баш волим кад ми се неко одупре. Као некаквом куком повуче ово што ме у грлу гуши и дави... Дај ми, баба, мало воде... И добро си учинио, Вуле сине, што дође у овај пар. Догрђело ми бјеше. Душа ми дошла ево баш довлије. Тражим каву — нема; тражим ракију — нема; тражим меда — нема: — па шта онда има у мојој кући? Нема ништа. А ја сам запазио свакога добра у овој колиби, кроз коју сад ветар дува, налазећи врата ђегод дође... Баба, ходи овамо; слушај и ти, Живана. Ја сам син кнеза Обрена. Ја не могу овако више да трпим. Ријеч *нема* нека се не изговори више у мојој кући. Ако је мене овакога Бог саздао, немојте бити ви луди. Зар ме не свикосте?... Тражим каву — реците: ево је, дао је Бог; тражим ракију — тако исто: чико, ђаволе, враже, ево сад ћемо донијети, па мирна Малесија. Ја знам да нема, али ми се опет чини да има, јер не могу да замислим да у мојој кући чега нема. Ето сједим овако, гледам на пријеклад, па ми се све види како се на њему кава пуши, врела и руда; гледам пред себе како ми се жути шљивовица, па све пљуцкам од радости, па ми се чини да бесједим с првим људима нашега

Савинске планине са Крањске стране

краја, све с кнежевима, поповима и кметовима, који су ми дошли на част и гозбу... Ето како ја без каве могу каву да пијем. А ви? Само знате да рекнете: нема. Зар ја не знам? Зар ја не желим да имамо свега: пуне торе и оборе, каце и бачве? Ја се барем старам и себе да преварим колико да ми је лакше, а ви само — нема, нема... Што се не смилујете, што не ћутите, што не упамтите да у Обреновој кући не ваља прозборити *нема*?... Е, Рако, Рако, боље би било да се ни родио нијеси. О, јадна кућо моја! Ветар не свира кроз твоје љетве и проштине, но кроз моје срце... Ех! Весна, опрости, молим ти се. Е, тешко мени!...

Страшно га беше погледати у овом тренутку. Навали се на Вукојицу, лице покри рукама, зајеца и кроз прљаве му прсте покапаше вреле и крупне сузе. Весна му притрча, нежно наслони руку на његово раме и чисто матерински поче да га теши:

— Па да ће Бог, старче... престани.

— Хоће, но? Оваким радницима и кућићима како да не... Рогове дàбогдâ! — одсече Живана, па са дубоким презрењем окрену главу не другу страну, готова и сама да заплаче од једа због очеве слабости и чудноватога уображавања.

III.

Неколико дана после овога пред Ракову кућу дође поп-Милојко са пресавијеним епитрахиљем преко левога рамена; с њим беше његов ђак Божа. На грло нанизао попове бисаге, а у руци носи котлић са струком босиљка. Поп зашао по селу да свети петровску водицу, па сврнуо и код Рака, с којим вољаше да чини шегу још издавна. Божа позва домаћина. У кући се одмах сетише ко је. Весна се као уплаши, хукну и пође да туца по кући, као што увек чини, кад се гост појави на врата, знајући да га нема чиме угостити; Вукојица заблену, Живана мирно устаде, а Рако потрча преко прага, рашири руке, дубоко се поклони и њима дотаче земљу, па их онда скрсти на прсима, смерно приђе и пољуби попа у руку и у груди. На лицу му се виђаше неизмерна радост као да је видео давно жељенога госта.

— Добро ми дошао, попо! Благослови и заповједај у божју и моју кућу. Богу хвала кад те једном у њој виђех! Вола сад да закољем неће ми бити жао. Заповједај!..

Поп га лепо благослови, целива се с њим, па уђе у кућу и са свима се поздрави. Рако радосно облеташе око њега, трљаше руке и узвикиваше:

— Док јагње не би појео, да није пост, не бих те пуштио да из моје куће отидеш. Није у овом селу само Чука домаћин, но се још когод находи.

Поп се насмеја, приђе наћвама и поче да одвезује књиге, а Божа се натмурио, јер зна да овде нити што има за попове бисаге нити за његово грло.

— Што си се смрзнула, Весна? — ужурбано поче Рако. — Живана, дај тај кавени такум. А ти, Вукојица, потрчи тамо у клијет, те наточи ону Обренову чутуру из оне мале бачве. Поп воли комовицу. Гледај добро, немој да погријешиш и наточиш шљйву. Поскочи, Вукојица роде. Поп свакога дана не долази.

Док ово Рако говораше, поп испод ока погледиваше Божу, који би не знам шта дао само да може да се слатко исмеје. Вукојица пак изиђе на врата, у први мах готов да повјерује у остварљивост очеве наредбе.

— Живана сине, столицу попу, каву!

— А од које ћу, чико?.. Од оне ли што је двадесет гроша ока? — лукаво поче она, готова да га лупи по глави за овакву његову будалаштину.

— Баш од те, ћеро, од те!

— Полако, Рако, — вели поп и опружа епитрахиљ — најприје закон да свршимо. Дајте воду овамо.

Живана једва дочека, па одмах донесе и метну на нађве зделу с водом, нађе воштаницу и спреми на посипци жар. Поп отпоче.

— Похитасте ви — чисто љутито вели Рако. — Знам ја попа. Сврши закон, па бјежи из моје куће и без каве и без ракије. И сад ће тако исто учинити. Но свеједно: да се помолимо Господу Богу и његовим свецима...

Рако се при овом смерно поклони, осени себе широким крстом, а Божа изиђе напоље, нађе Вукојицу, којега нагна те ухватише једну кокош и стрпа у бисаге. Поп сврши закон, покропи кућу унакрст, пожеле срећу и напредак, па по навици пребаци епитрахиљ преко рамена, готов да пође.

— Ене!... Весна, потрчи донеси попу груду сира и руно вуне на крст — рече Рако, али му се жена не мрдну с места.

— Неопрана је ваљада још?

— Јесте, попо, погодио си.

— Е, нека. Наминуће се други пут. Свеједно.

— Руно овамо, баба! Како да неће? Зар да се под старост срамотим. Донеси брзо, кад је имамо.

— Нека, Рако, па други пут — вели поп жалећи јадну Весну што је муж доведе и на ове гране.

— Онда барем сједни... Дајте ту каву и ракију. Живана, сине!..

— Немам кад, Рако, душе ми. Па други пут. Божо, хајде узми крст и котлић! — заповеди поп и изиђе из куће.

— Е, баш ми је жао, попо, што не сједе да попијемо по једну — збори Рако гредом испраћајући га — а валај имамо и шљивовицу, жути се пуста као скадарски зејтин. Али нека, нека... У, баш се осрамотисмо. Потрчи, баба, у клијет, те ми донеси једну лиру, дâко ће поп имати да разбије, да му штогод метнемо на крст.

— Немој, Весна, немам ништа у ситно — вели поп и гребе улицом за Божом, који се већ ниха од смеха. — Само ти, Рако, немој оставити, но доћи на сабор у Вараге сад о Јовандану.

Кад ово рече, позва га и нешто је дуго с њим шапутао, после чега се Рако врати у кућу, доста весео и расположен. Но га пакосно срете Живана:

— Силнога домаћина, Боже драги! Баш све има, нека се не боји да ће оца покорити. И каве од двадесет гроша, и ракије у малој бачви, жуте као... како оно рече, жуте као скадарски зејтин. Ха-ха-ха!...

Рако се намршти и избечи на Живану. Његово лице још више потамне, беше готов да плане, да барем њој једном *засуди*, али место тога он јој тихо спусти руку на раме, дубоко уздахнувши:

— Остави ме, дијете, ако си крштено. Зар ја не знам и не видим себе? Но не могу друкчије. Невоља ме овакова начини. Шта ћеш?.. И ја мрзим на себе више и јаче него ти, но сваки други. Ја лажем од како памтим себе. Ето видим да ништа не ваља: ни кућа, ни живот, ништа, па се зажелим да буде боље, и да и ја будем бољи, богатији, срећнији. Да и ја будем не као просјак но као домаћин, да ми завиди село и крај, да ме ђеца моја благосиљају, а не куну. Зажелим то, па се занесем, зборим онако у ветар, а вама се чини да лажем. Лажем... Лаж се увукла у моју душу, згрчила се у њој као метиљ, прилијепила се за њу као ова знојава и каљава рубина за моје нечисто тијело... Јеси ли чула и разабрала?... Али ја не лажем, то није лаж. С несрећом, овако ситном и гадном, ја, дијете, не могу више да споредујем. Доста је било!... Ја вјерујем својој лажи, јер она није лаж, но је моја истина, моји снови, ја то заиста својим очима видим што зборим и чим се заносим... Нека, нека, смијте се ви, али ћете најзад вићети како ће Рако нешто крупно учинити. Крупно и страшно. Ако не за себе добро, а оно за друге рђаво! Барем то ћу моћи. Вићећете да сам цијелога живота, како ви кажете, лагао, само да најзад нешто крупно учиним... Кунем се Господом Богом да ће то већ једном бити, те да се задиви, ако не цио Колашин, а оно барем наше Козарево... Вићећете ко је Рако Козаревац, кога и његово рођено дијете дира и ћушка с ноге на ногу... Вићећете!..

IV.

За неколико дана унапредак имао је Рако много јаких сукоба с укућанима, особито са Живаном, која је хтела да се он махне својих лудих сањарија, па да буде човек, као и сви људи што су, да запне на посао, а не само да хуче и мршти се по кући, кад за то нико не да ни хлеба, ни каве, ни ракије. Нарочито се између њих двоје загусти, кад он без свакога разлога врати њене просце, који је тражише у добру, отању кућу за сина Добрије Житковчанина. Живана се уздржа док просци не отидоше, али после јурну на њега и ко зна до чега би дошло, да Рако не узе своју обичну важно-мрачну позу, и не рече да га почека још кратко време, јер се, вели, решио на неке ствари, које могу дати крупних последица. Он је нешто говорио с попом о њој, нашао јој згодну прилику и, на крају крајева, нада се да ће она отићи из његове куће као кнежева кћи — у кнежеву кућу.

Живана са знаком сумње отклимну главом, али опет пристаде да га почека зар тога ради, да види само шта још може њен чудновати отац испалити и учинити.

Овај се некако промени. Ђаволски га поп још више својом посетом узнемири, шапнувши му, да му не ваља заборављати е му је отац био кнез, особито сад кад је Козарево без њега. Само кад би га послушао — он би то могао испословати. То Рако прими за готово и не видевши да поп збија шалу. Он виде да му је досадашњи живот мимо сваку меру чемеран и бедан. Премишљајући тако, он све јаче згушњаваше боје, па вићаше црно и онде где га сасвим не беше. Тад

А. Беклин

Вйла крај мора

постајаше мрачан као демон. Но, исто тако мислећи о том како ће све то поправити, не тражаше обичне путе, него се по његовој узбурканој души превртаху и комешаху све неке крупне мисли, велики нади, велики напори, чудновати планови, у које чак сасвим вероваше. И тад се сав разгалио и засветлео као веома уман и велик човек.

И што је више падао у ове сањарије, све је више бивао немирнији и чудноватији. Час би се окаменио као стена, час би дрхтао као у грозници и почео да хода по шумама и ливадама, по селима, механама и воденицама као прави лудак. Читаве ноћи није спавао, већ је једнако планирао, док се најзад не реши. А реши се да досадашњи живот из основа промени, да отпочне други, светлији; да кућу напуни мрса и свачега, те да једном радосно засветли његова чађава кривача, коју тако воли и која му се у наступном заносу често учини не као кривача него као бели мраморни дворац, а место празнога тора од врљика — раскошна башта, урешена поморанџом и шимширом, где само славељи извијају песме, а његова Живана сања код шедрвана, жудно занесена својом лепотом. Што је најглавније, њој је дужан доказати како не млати глогиње, но мисли велике мисли и да може учинити све што хоће, а то је, брате, крупно као сури Берим на Мокри.

У таком је расположењу дошао на сабор у Вараге.

На глаткој зеленој висоравни около беле, даскама и плочом покривене црквице, скупио се огроман сабор. Трговци ситничари подигли сенке од дубове шуме, па их уресили разним шаренилом женске ситнарије, која јако мами просту сељанку. До њих су крчмари са меховима пића, па кавеџије, чији велики огњеви својим димом кваре иначе јасан колорит сунчана дана јунскога. Ретко ко седи, но је све на ногама, па се у гомилама таласа тамо-вамо, снује и тражи својту да је види и почасти. Шаренило до бескрајности. Неко с ногу пије, неко на послужавнику каву носи, други продаје медовину и виче, док је трећи стао у гомили момчадије, одрешио читав нарамак свирала — хоће да прода. Свирале узимљу, пробају, свирају на сто начина и тонова, увеличавајући општи саборски урнебесни шум. До саме цркве на ниским клупама седе свештеници с првим људима, гуслар им пева неку хајдучку, громко и с усхићењем. Мало даље од њих жене се скупиле у круг, саставиле руке једна другој око врата, главе погнуле па туже на педесет гласова за милим покојницима. Чујем како је сестра сувише уздигла глас, тужи за братом, залива се сузама, као да хоће да докаже овом шареном свету е је њено срце непреболно занавек рањено. А светина не обраћа пажњу, већ снује, пије, разговара, пазари, галами и очас се грохотно смеје. Свирачи свирају, а девојке, снаше и младићи трупчају, смејући се и подмигујући. Галама се чисто таласа, струји изнад сабора као вал, ври, јечи, бруји као морски ропот...

Рако с поп-Милојком прође колу. Његов Вукојица свираше још с једним момчићем, а коло вођаше баш његова Живана. Зној је оросио њено зајапурено лице, она се уозбиљила па пази на такт и плаховито креће знамениту нашу *Шеснаесткињу*, звекећући позајмљеним карловцима на глави и грудима. Рако је расположен, задео лулу за колир, забацио руке назад, па с поносом гледа на милу коловођу.

— Сад, чим се сврши ово коло, нека пукне пушка! — настављаше поп раније започети разговор.

— Кути, попо, ако Бога знаш — одговори Рако — за кога да је дам?

— Како за кога, Рако? За кнежева сина. А кнез Арсеније је први у Колашину. Од старина су његови били кнежеви, па половина је Буба његово, па људи образити, па знаш оно што смо зборили, па...

— Ене, шта збориш?!.. А зар ја нијесам од старина био глава Козареву? Валај му баш не дам. За оно мрљавче његово да дам моју Цану. Не богме!.. Ти је погледај само како коло води. Вићи је, вићи! Граћа је то, јапија је то, мој попо, а не ћевојка. Зе везира је она, а не за Арсенијеву кућу. Пу̑сти ми кнез! Знам ја његову силу и господство. Моја Цања ни трећега дана у његовој кући хљеба јести неће. Она је на меду и шећеру подигнута. Само што је посластица изјела, могао би човјек купити сву Арсенијеву баштину... Поскочи, Цано ћеро, хајдѐ!...

И ако је поп навикао на његове хиперболе, ипак га данашње зачудиште. Виде да је данас Рако у особитом удару, па добро стеже смех у грудима и продужи:

— Па баш не даш?

— Баш. Ако си мој законик о том ми више нећеш зборити, таман ми она на огњишту сиједе плела! — узвикну Рако и трже се, зачудивши се самому себи како је далеко забасао, кад је заиста рад да је да у Арсенцјеву кућу, само да му овај омогући избор за кнеза.

И ко зна докле би овај разговор трајао, колико би се Рако разметао, а поп у души смејао, да им не прије Живана, која ово беше из кола чула, па им врло сурово открати:

— Удајите ви друге, а ја се сама о себи бринем... Чико, мало прије дадох обиљежје оному кога ја хоћу. Сад не будали више, но се спремај да пијеш ракију.

— То неће бити док сам ја жив, ћерко!

Живана га још суровије погледа.

— Ако још једну извежеш, сад ћу га наћи и право његовој кући, да те под старост осрамотим!

Поп и Рако видеше да овде шале нема, угнуше раменима и пођоше даље да виде шта ће бити са кнештвом. Рако по његову савету седе у једној саборској механи, а поп шмугну у сабор, па уместо да скупља кметове на веће, посла му новога пријатеља Добрију Житковчанина с оканицом ракије. Попише по две-три, па се и пољубише. Пиштољ пуче и Живана би испрошена. И баш кад се Рако поче разметати, прије му поп и лагано шапну да му је кнез Арсеније због Живане покварио избор и да је закнежен његов сусед Радован Чука.

Рако на ово скочи као попарен и, не рекавши ни речи, отиде са сабора, који му толике наде одједном поквари.

Гр. Божовић

(свршиће се)

Пред покојнима

Нека тече живот и гробљу нас носи;
из понора мрака нека у мрак тоне;
Нек се ка' 'но сузе из очију плачних
Дани људског века у неповрат гоне,

Миран к'о и стење што вечито траје
Ту ћу реку хучну посматрати с брега.
Јест, миран ћу бити, миран к'о и понор,
Ил' к'о видик зимски под покровом снега.

Најстрашније боле моје јадно срце
Већ је, авај, давно преболети знало,
И туга га више саломити неће,
Кад од туге досад није још̌те стало.

Нека тече живот и ка гробљу носи
Све уздање наше и све златне снове;
Нек се бони часи и уздаси тешки
Расплићу и нижу у фаланге нове.

Као старе знанце са незнаних страна
Мирно ћу их тужан све чекати редом,
И само ће нова јавити се бразда
Дубока и мрачна на лицу ми бледом.

П. Ј. Одавић

Словеначке планине у Штајерској

О култивисању Лепог

П. Ј. Одавић

Кад у једном друштву људи почну да заборављају своје људско достојанство и истине, које су вредиле у свим временима и свим срединама, и слепо пођу за достојанством и истинама које вреде само двадесет и четири сата, — ти људи, и то друштво, казују тиме свакоме оном који уме то да види, да су на низбрдици и да су у опадању. Кад се у једном друштву блâга, што их је природа човеку даровала, радо дају за блага које људи измишљавају и деле, у томе друштву свако зло има услова да се развија и да буја.

Човек ма где, и ма у каквим околностима да живи, живи под светлостним лепотама и хармонијама, живи под сунцем, које му даје живот. Заборавити те лепоте или немати очију за те лепоте, и, према томе, немати духа на којем ће се те лепоте рефлектирати, значи својевољно одрећи се сваког духовног усавршавања, значи давати маха ниским страстима којих је, на жалост, човек препун. На против, налазити у светлостним појавама, у томе вечно лепоме, нечега што нас пријатно потреса, што нам, макар тренутно, даје могућности да заборавимо беде и невоље које прате човека кроз читав живот, значи бити на путу сазнања, бити у могућности свакодневно усавршавати дух и мисли своје.

„Осећање Лепога и одушевљење Лепим није само онај крајњи услов за усавршавање естетичне стране човекове природе, не, то је осећање у исто време и средство против социјалнога зла. То одушевљење Лепим прави је антипод оне глупе жеље да нас људи адмирирају, жеље која убија сваки ентузијазам и упропашћује сваку праву љубав.“

Ко је у стању да упозна и да се одушеви лепотама у природи, лепотама светлостним и лепотама форама, тај није у стању да завиди или пакости ма коме око себе; тај није у стању да буде рђав, у оном ниском значењу те речи. И то је сасвим природно и логично. Јер док с једне стране имате вечне лепоте, које ће трајати докле и сунце и земља буду трајали, пред којима су ничке падали највећи међ највећима, док имате човека који *те лепоте* осећа и разуме, — дотле, с друге стране, имате поједине људе, који, у *локалним* срединама својим и по *локалном* и *савременом* схватању, имају нешто више и боље од других; имају дакле нечега, на чему им људи мале памети и узаних душевних видика могу завидети.

Они пак који се труде да упознаду природу и да јој проналазе лепоте, другим очима гледају на људе и на све што је људско. Њима копрена вечности не скида се никад испред очију, и што год виде, и у материјалном и у духовном свету, гледају кроз њу. А на тај начин, како се бар мени чини, стичу најтачније и најверније мерило свега што је људско.

С обзиром на путеве којима се наше друштво креће; с обзиром на оно што је у већини случајева амбиција наших и школованих и нешколованих држављана, врло је мало оних међу

нама, који живећи доводе у склад те вечне истине с радом, поступцима, мислима и осећајима својим. Мало је њих, како се бар мени чини, који имају очи да виде вечне лепоте у вечито младој природи, и да се одушеве њима. За доказ тога ја не мислим само на ту, колико ретку, толико жалосну појаву: да ми Београђани још ни до дан данъи нисмо дали ни једног јединог вештака светлости, односно боја, нисмо дали ни једног јединог живописца, и ако живимо у средини ретко богатој спектралним лепотама; за доказ тога нарочито мислим на оне многе наше јавне раднике, и међу онима што се зову политичким радницима, и међу онима што се зову општим именом просветним радницима. Ко не зна каквих ми имамо међу тим људима, што су позвани, што су плаћени да воде послове од општег интереса, којима је *једини* циљ да се друштво наше из дана у дан све више и више усавршава и стиче услове да буде мирно, задовољно и, ако је могуће, срећно?!

Међутим, ти и такви људи највернија су фотографија самога друштва. Кад у једном друштву познати људи ниска карактера и мале душе стоје на врховима послова од општег интереса, — ви онда одмах можете закључити, а да се ни мало не преварите, шта и колико вреди читаво такво друштво и његове установе.

Кад бисмо ми имали више осећања за Лепо; кад бисмо за учитеља радије узимали вечност но што, у ствари, узимамо садашњост и савременост, тек тада, и само тада, били бисмо у стању да преродимо своје друштво, и да ретке одлике своје расе искористимо и за саме себе, на првом месту, а и за оне који долазе после нас.

Средина, у којој човек живи, неисцрпан је извор Лепога. Нема места на земљи, нема доба године, нема момента дана у којима не би било тисуће облика Лепога.

Узмите оно што већ најобичније може бити: седите, рецимо, крај прозора; на пољу је киша, или пада снег или дува ветар, а с друге стране улице видите пролази човек. Ви га пратите погледом док не зађе. Је л' те, тако обична слика; ко ће још о томе водити рачуна? Али помислите само часком како се тај човек креће; помислите, шта је све потребно да би се, ништа друго, но само преместио с ноге на ногу; помислите на ону игру разних мускула и нервних ћелијица потребних, да би се извео тај један једини покрет!

Ако поред самога погледа будете и мишљу пратили тога пролазника, прво што ће вам пасти на памет то је, како га некаква мисао води и како се он креће искључиво у циљу да оствари ту мисао своју. Упустите ли се даље да својом интелигенцијом пропратите тај појам о *мисли*, о тој духовној радњи човековој, од једном створиће се пред вама читав један засебан безгранично велики свет. Пашће вам на памет како је то она вечно тајанствена страна човекове природе, и како је човек, па ма како га гледали и ма колико узносили његову моралну страну, сићушан и мали. И то ће бити први спасоносни одјеци који ће се чути у души вашој. Све што је пролазно представиће вам се у правој боји својој, али исто тако: и све што је вечно представиће вам се такође у правој својој боји. Киша што пада и ветар што дува јавиће вам се у сасвим новом облику. Тё, како вам стално изгледају, обичне појаве, тренутно ће задржати и сконцетрисати на себи све напоре ваше душе и ваше памети. Човек праћен кишом и ветром, ношен мислима својим, — тога је било од како је света и века. Милијонима, милијардама њих, исто тако као и тај пролазник, праћени кишом и ветром и ношени мислима својим, били су и битисали, а никаква, апсолутно никаква трага за собом нису оставили. И они су, исто тако као и ви у тај мах, имали својих брига и послова, својих радости и задовољстава, и они су имали некога кога су волели и ко је њих волео, исто тако као и ви, и преко свега тога прешло је време хладно и неумитно, прешла је смрт и за сва могућа времена уништила их. И све се то дешавало под овим истим појавама што се зову киша и ветар, под овим истим сунцем што и нас греје, на овој истој, вечито младој земљи, што је и нас родила.

Код те мисли, ако се само мало дуже будете задржали на њој, осетићете, како се све више и више смањује онај некакав терет што вас је дотле притискивао, и како вам се у души разведрава. Стотине оних којекаквих сићушних брига и мука, што сте, без икакве стварне потребе, сами себи натурили на врат, расплинуће се као мехур сапунице.

„Размишљати и доносити закључке о времену у којем живимо према историји света, о историји света према геолошким периодима, о геологији према астрономији, — значи ослобођавати мисао своју", тако је рекао фини и суптилни мислилац Амијел.

Како се мени чини, сваки онај, коме би та мисао ма и за најкраће време задржала пажњу, одмах од тога момента мораће угледати нове, непознате светове и лепоте у ономе, што му је дотле изгледало тако обично. Само, колико је њих којима су савршенства и лепоте у природи задржавале пажњу? Колико је њих, који су се на тај начин васпитали средствима и методом, каквим никада нити су били у стању нити ће икада у стању бити да располажу и најчувенији светски универзитети и колеџи, који су резултати само људскога знања и умења, док су лепоте у природи резултати божанскога знања и умења, или бар неке интелигенције, о којој ми никада ни појма нећемо имати.

На кугли земљиној нема универзитета нити ма какве то школе било, која је у стању да човека направи човеком. Највећи међу људима били су само и искључиво они који су читали у природи и који су разумели оно што су тако прочитали.

Треба само помислити на онај јединствен декор на позорници живота људског, на оне, како бих их ја назвао, четири светлостне симфоније које људи зову: пролеће, лето, јесен и зима.

*

На тајанствен начин о којем никада, апсолутно никада, човек ни појма неће имати, из земље почиње да клија, да се развија и да буја читав један нов нараштај органскога света. Сунце још искосо греје, а површином земље струји ваздух благе температуре. И шумом и пољем почне да се јавља цвеће у разним бојама, и тако се крену они први, још слаби тонови пролећне песме радости, истина песме непеване, али тако јасне и опредељене, да нама због ње срца почињу брже да ударају.

У шуми лишће почело да се развија, и тихо роморење испунило читаву шуму. Кад ветрић заћарлија и зашушти под дрветима опало лишће, ти не знаш да ли се кроз то шуштање чују гласови сете и туге, или гласови мира и радости упокојенога органског нараштаја, који је више но човек посвећен у све, и најскривеније тајне живота, и подаје им се без опирања. Птичји свет оживео и, опијен свежим ваздухом, новим зеленилом и пребринутим зимским бригама о опстанку, цврчи, ћућори и пева.

Јачи но преко целе године потоци зажуборили и, рекао би, задовољни и расположени на свој начин, хитају у незнан, хитри и весели. Мирне, широке површине река беласају се према сунцу и промичу без и најмањег шума. Са бистрог неба струји и просипа се блага сунчева светлост. Кудгод оком кренеш све као окупано и освежено преластава се у мору светлости, коју канда још више појачавају бледе сенке што их предмети пружају од себе.

По селима и градовима и живот људи кренуо се у живљем темпу. И последње чавке и вране напустиле своје зимовнике и одбегле к пољу и шуми, где ће, тамо до првога снега, имати довољно хране и без обиталишта људских.

Деца се размилела и по двориштима и по оближњим чистинама, и весели им се усклици разлежу заједно с цвркутањем првих ластавица. А да ли вам се деси, да, по који пут, пратећи децу у њиховим играма застанете часом као што застанете пред каквим људским вештачким делом, и да се, ма и за најкраће време, мало дуже задржите и мало дубље размислите о тој појави што се зове дете?

Страсти што распињу човекове груди и дају правац свему људском раду, још се нису пробудиле у том будућем човеку, али су, то сасвим јасно знате, ту у њему, само скривене у безданим дубинама душе. Кад му погледате у бистре очи, рекли бисте гледају вас неким неопредељеним, бескарактерним погледом, али и кроз тај његов детињи поглед осетићете вечну тајанственост духовних одлика човекових, покривену непровидним велом. И пред тим засебним, јединственим светом интелигенције, осећања, страсти и воље, светом који се тек буди, за тренут ока протрчаће вам испред мисленог погледа ваш рођени живот. У томе маломе угледаћете самога себе, са стотинама и слатких и горких момената, и стогинама подвига своје душе, што се манифестовала у мору живота, носећи као стално обележје вашу личност, ваше ја, и обујмиће вас нека ретка нежност за све што је људско. Осетићете колико је дубока опажања у оној прастарој речи: »Сав ће му живот зависити од звезде под којом је рођен«; осетићете, како између човека и небеских тела има јединства. А некакав немушти језик рећи ће вам, да је то опажање резултат не интелектуалне но интуитивне природе.

Исто као и пред зором и пред златним западом, и пред дететом осетићете, колико ону широку радост и задовољство, толико исто и сву ефемерност људскога знања, људских жеља, људских амбиција и сујете: с једне стране дете, дете, а с друге ископан гроб који већ чека.

Та ће вам мисао пасти на памет и пред дететом лепим и ружним, здравим и болесним. Заједничка судбина ваша изједначиће их све пред погледом вашим.

*

Припекло сунце. Наједрале земљине груди животним соковима, распињу се да мислиш пуцају. Све што живи као пресићено — мирује. Нити се повија класје зрелога жита, нити и најмањи листић на грани. Загасите, црне сенке најразличнијих облика шарају осветљене површине и свим предметима дају јачу рељефност. Угрејан ваздух трепери површином земље и, као кроз какав вео, што ти стално игра испред очију, тешко ти је и гледати. Чујеш ли какве гласове из близа или из даље, сви они, под јаром, одјекују у једном истом, пригушеном тону.

По пландиштима скупљене у гомилу нечујно брекћу овце, а растркана говеда или леже или стоје, непомично као укопана, гледајући тамо негде испред себе, оним својим мирним, укоченим, веле бесвесним погледом, кроз који те векови насилно угинулих живота посматрају.

Од скоро бујних потока једва остали трагови, а до скора широке реке повукле се у најужа корита своја.

Тешка тишина овлада хоризонтом, и у један мах, кад ослушнеш мало боље, чујеш како тамо у даљини потмуло тутњи. Погледаш, небо још чисто, само тамо с једне стране почиње да тамни. И из те таме од једном затутњи јаче и заковитлају се црни облаци, мењајући непрестано облик: сливајући се један у други, јашећи један преко другога, распињући се, правећи продоре и провале тамо где их није било. Рекао би џиновска нека створења кренула се на јуриш да руше и тлаче све што пред собом нађу. Више зажарене земље заструје таласи хладноће, и, ако се још никакав ветар не осећа, на дрветима задрхтало и зашуштало лишће. Светлост дана све више и више слаби, па тек на махове забљешти. Црним облацима што све ближе иду разиграле се муње, и први гром загрми и запрште, а за њим учестају други. Стока и остале животиње узнемириле се, а људима се свила нека хладноћа око срца. Грмљава се чује све јаче, а громови све ближе ударају. И од једном избије пљусак. Не потраје дуго, а ти видиш како се, с оне

стране с које су облаци дошли, већ почело да разведрава. Јачина пљуска почне да се смањује; киша постаје све ређа, облаци се почну растурати, и поново се, још док киша пада, јаве сунчани зраци, испрва између облака само, а после, кад се облаци растуре, проспу се по читавој земљи.

И тада, ако само имате очи, више но у којој другој прилици, осетићете сву величину сунца и његове светлости. Кудгод погледате, докле вам само очи допрети могу, као на каквој златотканој основи, безброј као кристал јасних и свежих боја покрило земљу. Нестало прашине и оморине, и у чистом, расхлађеном ваздуху, све као окупано сјаји се и блешти. Људи лакше дишу и лакше се и пријатније крећу. И у њихним погледима као да је настала нека ведрина и сјај. Живот им дошао драг и мио. Живети, кретати се, хтети, радити, представља им само собом неизмерну срећу и благослов. И ако су их још тога истог дана потресали какви тежи, непријатни осећаји и мисли, у тој свежини нестало их.

Погледате за каквим младим човеком, мислите: не иде но лети. По здравом му лицу видите исписану срећу. Скривен осмех задовољства игра му око усана и очију. И он одиста не иде но лети, лети на крилима љубави и наде, по атмосфери коју је сам себи створио. Без сумње обузет је мислима о девојци коју воли, јер је у годинама кад та мисао доминантно влада над свим осталима. Мора да јој је стан тамо негде у правцу којим иде.

Зна, да је у те сате код куће обузета послом крај матере своје. Још јој није рекао колико је воли и чезне за њом, није имао прилике за то; али, ако у чедности својој, само једном буде подигла очи његовим очима видеће то и осетиће: како је у бескрајном простору и она сунце које је, њему сателиту, суђено и које ће вечно пратити.

И проћи ће крај њене куће и угледаће прозор њене девојачке собе. Беле завесице на њему обасјаће га, као што бела зора обасја свет, а оно мало цвећа у њему, што она негује, учиниће му се цвеће над цвећем. И тако свеж ваздух, крај њене куће, учиниће му се још свежији, и обузет најружичнијим сновима, што их само топло младићско срце уме да ствара, проћи ће кућу њену, удаљиће се од ње у одушевљењу, које ничега једнаког на земљи нема. И његова душа у екстази видеће, гледаће само њено девојачко лице, њене очи, кроз које се, као још једино и кроз материне очи, најјасније осећа божанска мисао која управља људима и судбом њиховом.

*

Над земљом све се више и више шири и превлађује сетна мирноћа. Шаренило боја, у које се земља облачила, постепено се повлачи и уступа место једном једином, општем тону, тону увелости. Са груди земљиних скинута је богата одећа везена златом, и замењена једнобојном суром, рекао би ризом испосничком. Са дрвећа опада увело жуто лишће, и без потреса, предано судби својој, мирно се слаже око стабала. Сунчева светлост не блешти више и не засењава очи тамо где се рефлектира о какав објекат, и све је хладнија. Са некаквих непознатих страна и крајева, у наше крајеве, у лику светлостних појава, ступа широка нека и општа меланхолија. Преко дотле чистога, бледо-плавога неба, облаци почињу да се навлаче, троми, тешки, намрштени, и задрже се да тако још више појачају онај једини тамни тон што је овладао земљом.

И поља и шуме, као да се спремају за неки дужи сан и починак, ућутали се и све се више омотавају општом тишином. А ако се и тих дана зачује каква весела песма, а оно се осети нека, ма и најмања дисхармонија.

Живот ће и даље тећи и развијати се, само га више не могу пратити радосни гласови и осећаји, што му се обично око колевке скупе. »Зашто?« запитаће многи. Живот је онај исти што је и јуче био, и како то, да и сами навучени облаци, више земље, могу давати правац и држати у зависности сав живот доле на њој.

И тада, и ако тй што питају не добију јасан одговор, и ако га неће чути, они ће осетити како им се наговештава неким чудним, нејасним, магластим знацима и осећањима, и нека хладноћа обвиће им се око срца.

И отићи ће им поглед и задржаће се тамо негде у тмуши иза вијеног хоризонта, и безброј питања роjиће им се у угрејаној глави, али ни на једно одговора неће добити.

И тада ће се, у очима њихним, онај општи сетни тон, на лицу земљину, још више појачати и њихова физичка пропаст наговестиће им се у најстрашнијој перспективи. Али, једновремено, и њихова духовна природа ојачаће као ретко када, и они, кроз чији се дух рефлектирају све те фазе и промене вечнога живота, осетиће се од једном силни и велики.

»Од куда њима могућности да знаду за неминован крај свему томе што виде, док сав остали и органски и неорганski свет о томе ни најслабије представе нема? Значи: у њима трошнима има ма и најмање парцеле вечности, која се зна и осећа, и има јасну представу о самој себи.«

И настаће после тога кишевити, тмурни и све хладнији дани. Под нашим хоризонтом велики процес распадања све ће се више развијати, али човеку који је, и опхрван свакодневним, бледим, сићушним питањима и бригама, имао времена да и о томе процесу размишља, — и сам тај процес пружиће науке и знања, које ће га у истини дизати над околином његовом. А кад се у нашим крајевима буду кренули хучни ветрови да нам срце још више растуже, све сићушности нашега друштвеног живота отићи ће нам под ноге и ми ћемо их се стидети више но и у једној другој прилици.

И самртничка песма ветрова, што вечито прати вечиту борбу елемената око нас, ако је само будемо хтели слушати, учиниће нас мирним и срећеним, учиниће нас хладним и достојанственим господарима животних прилика наших.

Савинске планине у словеначкој Штајерској

Али, и ако се пред том песмом и природа цела ућути и умири, људи, у својој очајној борби за све већим комадом, још то нису видели.

*

Земља покривена белим снежним покровом. Све као преплашено од нечега страшног што се примиче, што је ту близу, рекао би дрхти и страхује. Преко опустелих поља и оголићених шума пишти студени ветар: распињу се вечите силе, и причају људима причу о њихову ништавилу. Место веселог цвркутања птица, само се на ретко чује гакање врана и гавранова. Нестало жуборења потока; под леденом кором и њихове душе обамрле. Вратнице се на гробљима отварају чешће но иначе преко године, и тако рећи не прође дан, а да звона на оближњој цркви не огласе нечију смрт.

И живот по градовима дошао некако једнобојан, као што је и снежни покров, и потмуло улицама брује. Димњаци се пуше и дим чим избије хвата се облака. Крај многе пећи старци и баке, преживљујући можда своје последње дане, сањају о прошлости и младости својој. Шта би од свега тога. Где се изгуби оно златно доба слатке чежње и прве љубави, доба наде и усталаштва?«

И пошто на таква питања одговора нема, то, кад ограбите прилику, и погледате, а оно, преко сасушених и збрчканих образа старачких, склизи се по која суза, и пред тужним погледом њиховим и душа вам, чини вам се, задрхти и на свој начин заплаче и завапи. А у пећи букти ватра, тај један од четири основна елемента читаве васионе, као што су веровали неки стари философи, и пригушеном песмом својом, у тај мах песмом самртничком, прати живот у поноре вечнога мрака.

II.

Велики естетичар Рескин вели на једном месту ово: „Највећи и најузвишенији рад који дух људски може да врши на овоме свету, то је: да гледа, и да просто прича о томе што је видео.“

Ја верујем да ће у нашем друштву таква једна мисао и афирмација бити и апсурдна и смешна, а можда и глупава; али исто тако верујем, да ће доћи доба, кад ће већина људи делити то мишљење и веровати у њега као у какву верску аксијому. А као год у то, исто тако верујем и у оно тврђење раније наведено: да ће култивисање Лепога бити у исто време и лек против социјалнога зла, и још, од своје стране додајем, верујем, да ће то бити једини лек против социјалнога зла.

Кад сваки, и последњи и најсиротнији радник, пошто је обезбедио себи свој свакидањи хлеб, дође до тога уверења: да му и сама каква саксијца с цвећем у прозору, и сама каква птичица у кавезу, и само дрво у дворишту, и пиштање ветра, и снег што пада, може дати радости, уживања и мира души, какав су само највећи духови људски могли имати, другојачије ће онда погледати на онога који има већи залогај, али чија запарложена душа тих осећаја нема. А ја верујем, да ни најмањем уму неће бити тешко у толикој мери бити философ.

„Права и потпуна философија, вели Рескин на другом месту, биће она философија која се неће распитивати о узроку *сила*, него и о узроку *форама*; која неће утврђивати само *законе* овога света, него још, и то нарочито, *радости* овога света; која неће класификирати створења по њихову изгледу и њиховим механичким функцијама, као што се класификирају мотори у механичким галеријама, него и по њиховој естетичкој страни, него и по њиховим ознакама и рефлектима лепоте, као што се класификирају статуе и слике у музејима.

„Неко би могао рећи да таква философија, или таква наука, не би била ни философија ни наука у пуном смислу те речи. Па нека и тако буде, нећемо дискутовати о речима, јер између та два начина истраживања одиста постоји велика разлика. Док један од та два начина посматра ствари онакве какве су, други их посматра у толико у колико утичу на осећаје и на душу човекову, и задатак је овога другога начина да ојача и прошири импресије што те ствари чине на жива створења. И један и други од тих начина истражује истину, само један истражује истину обличја, а други истину есенције. Један проучава односе ствари између њих самих, а други само односе ствари и човека, и у сваком предмету труди се да пронађе: у колико тај предмет, та ствар служи очима и срцу човековом.“

Ономе који се научио да види, и само посматрање каквог лепог видика може више да потресе и да разнежи срце и, што је главно, може више најдубљега знања да улије, но ма како велики и сјајни резултати људског знања и умења. А то је оно што је и најтајанственије,

и најзагонетније, али у исто време и најузвишеније у природи људској. Од куда те заједнице, од куда те тесне везе између Лепога у природи и наше душе?

Тајна, али која и нерешена, или још боље која тек тако нерешена казује тако много и свакоме од нас даје средстава и могућности да блажимо и лечимо ране што нам их живот и људи наносе.

Шта је узрок те се сви ми друкчије осећамо каквог лепога јутра и вечера, под благим зрацима сунца, у хоризонту чију мирноћу никаква сила не ремети, а другче опет под сумпорним небом и облацима? Да тај однос постоји, не може бити никакве сумње; само код неких, код осетљивих природа однос се тај јасније обележава но код другога.

Како се мени чини, одговор на то питање сам се собом намеће. Човек, по облику пролазан делић вечнога целог, природе, у инстинктивном страху због нестајања из свесног у несвесно стање, налази утехе и одмора само онда кад земљом завлада општи мир и кад изгледа да је вечни живот застао часом у свом току. То стање сталожености, притајености вечних сила, слабој и немоћној природи људској понајвише годи и најсигурније је средство за стишавање узнемирених мисли и осећаја, које му је друштво људи у душу усадило.

А што је са мирним и свежим лицем земљиним, исто је то и са њеним намрштеним и суморним лицем осенченим црним облацима и растрзаним буром и ветровима. И оно исто тако налази одјека на лицу и у души човековој, и то још у јачој мери, јер онај инстинктивни страх од пропасти за вечита времена, тада се још више појача.

Велико, вечно цело, природа, и његов један делић, човек, у сталним су и директним односима. Под ведрим и чистим небом и сам је човек ведрији и свежији, а исто тако под суморним, намрштеним небом и сам постаје суморан. Само, и пред том јасном и несумњивом истином, многи су људи остајали и слепи и глуви. Место да им констатовање тога неумитнога факта улије више и збиље и достојанства и упути их на све тешње односе и пријатељства с широком природом и безбројним лепотама у њој, — многи људи, сводећи све умне и душевне напоре своје искључиво на расправљање којекаквих сићушних питања од дневне вредности, свршавали су земаљски живот са још непробуђеним срцем у грудима.

III.

Наводећи ове мисли своје, ја не мислим да скрећем људе с њихова сталног и утврвеног пута којим су их векови водили, како ће их довести овде где су данас, и да им, као лек за њихова друштвена и душевна зла, препоручим живот некаквог старог, *златног доба*, као што се то обично каже. Не, то ми није намера. Намера ми је само да скренем пажњу на то: да, живећи и у данашњим приликама и под појмовима који данас владају и о Богу, и о друштву, и о животу, и о сујети, и о амбицији, и о богатству, — пред људима стоји пут, којим се најбрже и најсигурније могу задовољити сви ти најразличнији прохтеви душе и духа човекова. А тај пут, то је пут који води широкој и вечно лепој природи, која нам се у безброј својих слика јавља на сваком кораку. И тај пут отворен је свакоме без разлике, и сваки, коме је само у души ведро и мирно, идући тим путем, прибавиће себи богатство, с којим се никакво материјално богатство ни поредити не може. Јест сваки, али само онај сваки коме је у души мирно, јер без душевнога мира све лепоте у природи само су мртво слово на хартији.

Нека онај који тога мира има, иде градском улицом по којој гамиже свет и тутње кола, или ван града друмом, или пољем, или шумом, или крај воде, или крај гробља, или ма каквом стазом, — ако само буде хтео, може имати ретких радости и пријатних емоција.

Нека само мало дуже задржи пажњу своју на ма каквом листу, на облику његову, на линијама којима је оцртан, на колориту, на оном јединственом преливању тона из загаситог у све блеђе, што се нарочито види на осушеном листу; нека се задржи на ма каквом цветићу и нарочито на оном, артистички правилно оцртаном облику сваког листића из крунице; на оном јединственом нијансирању једног истог, на пример зеленог тона, којим је читаво поље или читава шума превучена; па онда нека осмотри живот и рад ма какве бубице, или мрава, или птице, или лептира, и оно шаренило боја, у које су им тела обучена, — и његове мисли у тај мах, и његови откуцаји срца у тај мах, повешће га новим правцима. И сваки дан откриваће му нове лепоте. Кад под хоризонтом, којим се буде кретао, буде мирно и тихо, он ће и кроз тај мир и кроз ту тишину чути шапутање тајанствених гласова, који ће му срце потресати; кад буде ветар и бура, чуће музику, којој су и најсавршеније музичке композиције човекове само слаби и бледи одјеци.

А као што је познато, не само музичка но и сва остала вештачка дела људска, и ако су само подражавања лепота у природи, допадају се, привлаче и одушевљавају људе за све што је добро и племенито, искључиво за то што се кроза све њих осећа и душа вештака који их је радио.

Свако дакле вештачко дело само је интерпретација вечнога Лепог, с помоћу онога што је опет вечно у човеку, а то је дух, то је душа његова. Па како смо по духу и души сви ми сродни један с другим, то сваки од нас, пред каквим духовним радом другога неког, тако рећи проналази самога себе. Осећаји и сензација, који су дотле мировали, заталасају се и узбуде.

„Неко би могао рећи, да те ствари не привлаче подједнако пажњу свију, и не праве све срећнима. Без сваке сумње, али баш због тога и има неке тајне у њима и у нама. Да ли такве импресије и њихово дејство на рад појединца не постоје, или, ако постоје, да ли онда не стварају међу људима неку хијерархију и класифи-

кацију, која још није одређена? Шта је узрок томе: да гледајући иста плава брда како се исцртавају тамо на хоризонту, као какви велики, непокретни таласи, које је задржала каква чаробна сила, један се човек узбуђује и остаје да их посматра, док други сасвим мирно продужава свој пут? Да ли и сви, који имају очи, не виде подједнако? И да ли међу специјама има и друге какве разлике до оне о којој нам биолози говоре?... Човек гледа и посматра, ужива и пати видом својим; стаје очаран и у екстази пред стварима, које немају никакве функције у његову животу — пред светлостним рефлексима, које не може да ухвати, пред стењем, које не може да засејава, пред етерским бојама, до којих не може да стигне. Зашто? И зашто су највећи међу људима волели да посматрају брда, воде, цвеће, кад год су имали какво дело да остваре или да претрпе какво искушење које је прелазило обичне моћи њихова духа? И зашто су, на послетку, код једног истог човека те светле и незаинтересоване импресије у толико живље у колико му је срце слободније од ниских страсти и ниских прохтева? Зашто?

»У нашим школама многе се којекакве ствари објашњавају, али да ли се објашњава и удео који у нашем животу имају облици и боје? Аналишу се многе особине тела, а да ли се макар и покушало само да се аналише особина над особинама, она која спаја све на овом свету: моћ привлачности и симпатија?...

»Аналишу се најтајанственији углови душе само не дивљење Лепоме. Проучавају се сви односи наши са природом, само љубав не.

»Сви ти појмови, рекао би какав научар, потпадају под разне науке, које говоре о њима, или не потпадају ни под коју науку, пошто се не могу подврћи никаквом научном испитивању, јер су то само импресије које се мењају према личностима, но у сваком случају, сви се ти појмови своде на проста привиђања. Привиђања! Па добро, нека и тако буде! Само, верујете ли ви, да ће она ма шта изгубити од утицаја свога на човека и на живот с тога што их ви крстите тим именом?! Држите ли ви, да ми баш тим привиђањима не дугујемо највише и за одлучност, и за младост, и за срећу и несрећу: привиђањима славе, привиђањима љубави?! Верујете ли ви, да и за наше истинске модерне јунаке немамо да захвалимо привиђањима херојизма старих, и да немамо највише да захвалимо фатаморгани за подстицај, да и даље корачамо на путу стварности? Да ли су легенде истините, или ако нису, да ли су због тога мање утицале на живот но историја? Да ли су религије доказане, и не дугујемо ли зар небеским привиђањима највише ствари, које су трансформовале земљу? Да ли би се могло рећи: да је непотребно да сунце и греје кад већ осветљава...«

(свршиће се)

Винци

Ноћ на Дунаву

В. Станимировићу

Угасн'о живот. Кроз ноћ бледу, тиху
Ко неман каква огромна и нема,
Без гласа, ћутом Дунав се колеба,
Сабира звезде, светлуца и дрема.

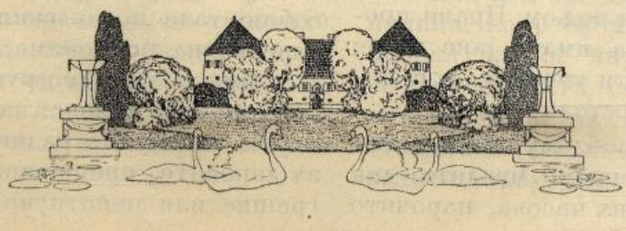
Мртвило бледо... Тек лёт ноћњег ветра
Зашуми лишћем немирних топола,
Додирне Дунав, ту погаси звезде,
Умире за тим без ропца... без бола...

Ја тонем у ноћ, у мртвило ово,
Прибирам благо година и да́на́,
И видим да је све мртво, без гласа
Ко и ноћ ова звездам обасјана.

И ја се тешим у мртвилу томе
Утехом боном што ћу ипак смети
Вероват' да је прошлост била жива,
Јер да то није — не би могла мрети...

Дунаве неми, прими мртву прошлост
У своја бледа, тиха сокровишта, —
Садашњост празна и будућност тавна
Од ње не траже и не желе ништа.

Ив. М. Милићевић

О научном раду

Светосавски говор Д-ра Ј. Цвијића

Ректора Универзитета

(наставак)

Формирање научних радника.

Ова слика о научном раду биће потпунија, ако ученицима буду саопштена извесна искуства, готово практичне напомене о научном и моралном формирању научних радника. То вреди и за све остале послове и професије, јер су погодбе за правога радника исте. Нарочито је од користи да обрате пажњу на своје формирање и усавршавање они који имају своје личне, унутрашње вредности. Јер такви су људи највећи капитал своје земље и морају бити од највећег утицаја на све послове; познато је колико су они од велике штете, ако су неформирани или рђаво формирани.

Ове напомене и вреде поглавито за последње, за оне који у самима себи имају радне снаге. И најбољи професор може само да запне ороз, али, ако цев није пуна, нема пуцња ни његова ефекта. Способности духа и дубину осећања даје само мајка, а и најбоља школа научнога рада довољно је учинила, ако пробуди заспале или зачмале способности, ако их помогне и упути истинитим правцем. При томе треба на првом месту ићи за ученичким наклоностима, за његовом вокацијом. Затим треба најпажљивије неговати идеализам, кога у већој или мањој мери има код свих младих људи. Ко га изгуби, не може га ничим надокнадити. Затим треба ученике неопажено навикавати, да своје послове мере мерилом постхумног значаја: треба замислити да нисте ту и да својим утицајем, везама, љубазностима не дајете вредност пословима о којима се бавите.

То су опште напомене и општи правци рада на формирању самога себе и других. Има их тежих, специјалних и таквих који можда потичу од особина расе, затим од културних прилика и од тешког политичког живота.

За све веће послове потребна је јака воља, која није само моментана, импулзивна, немирна, нестрпљива, која виче и одмах тражи све или ништа, већ је способна да годинама иде за својим задацима и проблемима. То је она велика издржљивост, која се често срета код културних народа. Изгледа да наше племе нема особиту предиспозицију за јаку вољу у овом смислу.[18] По проматрањима, која сам овда онда grosso modo чинио, у нас од 20 људи ваљане интелигенције има можда само један с јаком вољом. Прави професор и прави научник мора имати јаке воље; такви ће наставници васпитати ученике, који такође имају јаке воље и самостално раде.

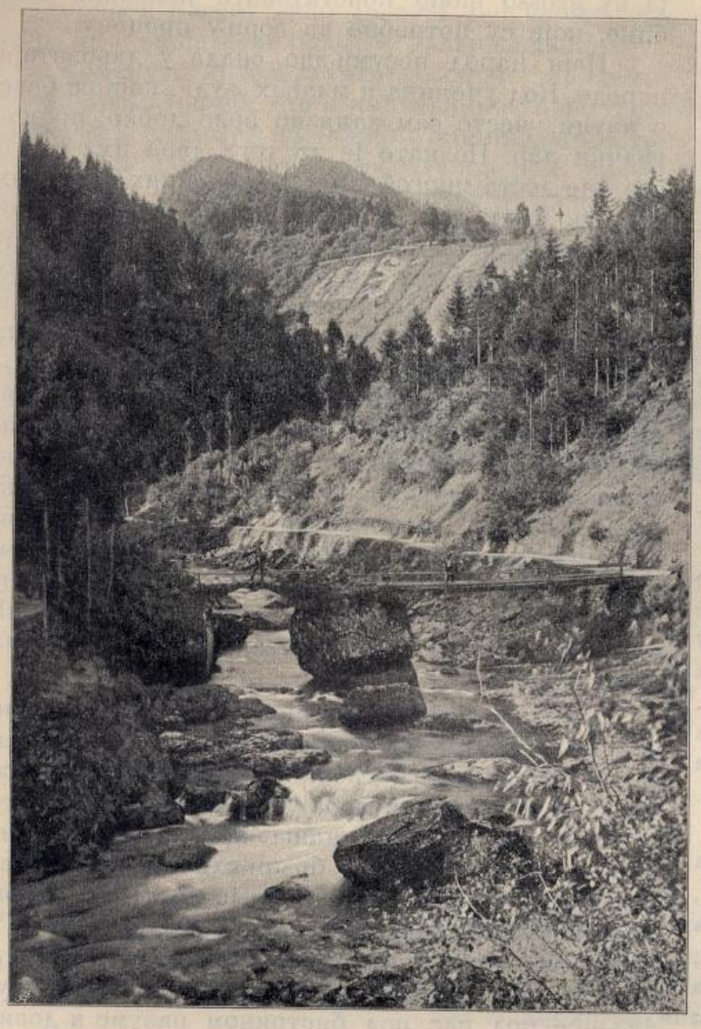
Треба се навићи и о проблему, послу, професији дуго, кашто и непрекидно мислити, док се нађу решења. Има светлих часова, нарочито светлих ноћи, које се ретко јављају; у њима се нађе решење питања, или се смисле велики планови научнога рада. То доба духовне луцидности и креације ваља употребити, а не по оној обичној људској, још више оријенталској тромости мислити на одмор. То махом ни организму не шкоди, али и ако шкоди, организам је зато ту, да се честито утроши.[19]

Врло је тешко рећи паметну реч о тежњи за спољним положајима, који се свуда траже, код нас врло често необуздано и претенциозно. Несумњиво је да научни људи значе само по својој унутрашњој вредности и по ономе што они доброга дају од себе. Али је исто тако јасно, да научни радници у првим годинама теже да створе себи боље погодбе живота и бољи спољни положај. Ти се егоистички мотиви мешају са етичким, и често је тешко познати, који од њих преоблађује. Али код правих научњака те се егоистичке тежње доцније изгубе и остаје само просвећена јака воља за решавањем проблема и изналажењем истине. Међутим, престали су да раде они, који ни у младости нису имали унутрашњи импулс за научни рад. Код првих, правих научњака развија се с великим радом и више схватање веза и односа према своме народу, затим према човечанству.

Сличне су врсте и тежње за брзим научним успехом. Има случајева да се код даровитих људи јави успех одмах после првога рада или првих радова, али се они таквом успеху нису надали; он је дошао неочекивано. Много је чешћи случај, да се необуздано за успехом тежи и да се он изазива. Од тога се нарочито треба чувати. Тежња за брзим успехом квари ону мирноћу и спокојство, који су потребни за велике и озбиљне послове; она квари методски рад, па чак код извесних радника може и сасвим да поништи научничку солидност.

Али од свију тих слабих особина најлошија је и од најтежих последица уображено прецењивање себе самога, обожавање, култ себе самога.[20] Мени се чини да смем рећи, да је то честа особина наше расе. Противно томе, прави научњак, поред увиђавности које ћу одмах поменути, зна за оштру критику себе самога, најбољу научну критику. Има свакојако момената, кад су и такви људи својим радом задовољни; то су тренуци живчане и духовне рекреације, који дају моралне снаге, и изгледа да човека и физички ојачавају. Али је често и стање незадовољства са самим собом; тада човек свима својим резултатима налази махна, па и онима, чија је вредност призната.

Ништа тако деструктивно не утиче на научан рад и научну личност као култ себе самога. Везано махом за научне раднике без дара, врло ретко за даровите, прецењивање себе је увек знак погрешне или непотпуне научне школе, разноврс-

Кланац Савине у словеначкој Штајерској

них прилика васпитања каштo и научне моде.[21] Код оних даровитијих изгуби се, кад дође веће искуство, већа научна увиђавност и многе медитације, од којих ћу две три поменути.

Сваки научни радник полази од метода и резултата, које су други стварали. Сви се ми пењемо једни на раменима других. И људи великих резултата мали су фактори у огромном научном развитку. Научне хипотезе, које чине важне беочуге у развитку наука, теку као река: једних нестаје, да их друге смене. Даље, прави научници признају да су кадшто случајем или неком срећном опсервацијом или досетком дошли до нових резултата. Неки пут им се учини да и нема неке њихове особите заслуге, јер мисао се увуче неопажено у ум и јави се готово наједанпут, као инспирација. Али најчешће се место правим путем, којим би се проблем најбрже решио, иде вијугавим странпутицама, и после дугог, каштo дугогодишњег лутања дође се до циља. Тада се као с висине види онај краћи пут, којим је требало ићи, и доста је научника првога реда признало, да у тим тренуцима осете стид.[22] Напослетку, и тиме се управо опасност од обожавања себе самога нарочито смањује, ти научни радници треба увек да помишљају на оно, што други могу, а они не могу.

На формирање научних радника махом су од пресудног утицаја школовање и универзитетски рад, који, ваљано вођени, могу да зауставе и развијање поменутих лоших особина. Предавања су при том од најмањег значаја; готово све значе вежбања и заједнички рад у институтима, лабораторијама и семинарима, нарочито у семинарима, које би требало завести и за експеримен- тално науке. Познато је да се ученици тек овде упознају с научним радом. Али од вредности професора зависи, да ли ће бољи од њих моћи постати научни радници и да ли ће се научно у горњем смислу формирати. Професор треба да здравом свежином, вредношћу и енергијом свога властитога говора, рада, живота изазове акцију и интензивнији живот у другима. У семинару треба да виде ученици на професору борбу и напоре око решавања проблема и тражења истине. Често се решење питања само донекле доведе, покажу се празнине и оскудица опсервација, па се после нових проматрања опет на њега враћа. Ништа на ученике није од толиког утицаја, као тај процес рађања мисли, који они сви осете. Тако се добива дубока љубав и вера према науци, а од тога се по правилу јављају нове акције. Сасвим је друкчије, кад се исти проблем представи као решен: њега може да разуме сваки, који има извесна знања, али ретко код кога може да изазове оно плодно духовно врење као код ученика семинара. — У таквом семинару ученици осете оштру научну критику, али критику која тражи истину, њима жели напретка; рекне махне, али потпуно призна добре стране ученичког рада и ученику обрати пажњу на његове праве способности; често се пута имплицитно каже: идите у том правцу, ви морате нешто наћи.

У научном животу семинара има радости, жалости и туга као у и породичном животу. Особита су радост даровити и способни ученици и њихови научни резултати. Тим резултатима и професор постаје богатији и шири му се хоризонат. Тек група таквих ученика ствара правог професора. Каштo нисмо задовољни резултатима и радом ученика, и тада се јављају нерасположења, слична сети добрих породица, кад им се неки члан не покаже онакав, како се очекивало. Ако по несрећи умре даровит ученик, то је велики губитак семинара. Често га се сећамо, управо увек га се сећамо, јер су празна или непотпуно заступљена она поља рада, која су њему била намењена.

Наш свет, наша средина је доста расположена према науци.[23]

Али код нас има осећања, погледа, нарочито начина, како се мисли и говори, који одбијају човека правог научног intérieur-a. Вама су те особине познате, сваки их дан чујете и нарочито читате, и ја их нећу описивати. С тим свима особинама средине прави научни радник мора водити борбу, хтео не хтео: отимати се од сре-

дине, не дати јој да га сведе на свој ниво осећања и мишљења. Тиме се и ниво средине диже. У том погледу за правог научника може бити само примирја, никако мира. Нађите, узмите где знате и ту суму енергије, која треба за ову борбу.

За ту борбу с лошијом средином морате се и наоружати; и о врсти оружја може се нешто казати, и то само о наоружању, које треба научном раднику.

На првом се месту треба васпитати за мирноћу, присебност, такт, да бисте владали собом, остали на путу истине и честитости и знали шта треба да радите, кад наиђу рђаве појаве. Ми смо за горње особине врло мало васпитани.

Несумњиво је да треба избегавати велике контакте с друштвима и људима и наћи образовано мање друштво бољих или одличних унутрашњих особина, макар оно и не било научно.

Овда онда морају се себи наметнути извесне особине или дати изглед, као да имате и весне јако одбојне особине. То одговара мимикрији у животињском свету. Овда онда се, дакле, треба наоружати варваризмом и обући медвеђе крзно. Истина, изгледаћете мало рогобатни, али ћете свој intérieur сачувати. Извесни ће људи при том прећи у особењаштво или у настране погледе. Ту нема лека.

Нарочито развијајте у себи одбојност према политичким ситницама и инфамијама. Не мислим, дакле, да се треба оружати одбојношћу према правој политици, према политичким погледима, принципима и многобројним тешким питањима свога народа. Напротив, познато је не само мојим ученицима, но унеколико и ширем кругу, колико ја полажем на право политичко васпитање и на интересовање за народна и државна питања. Али се оружајте и не примајте ништа од политичке ларме, коју сваки дан слушате и која држи у запту знатан део нашег друштва. Таква политика и права наука искључују се. Осим тога моје је дубоко уверење, да се под нашим политичким приликама нико не може озбиљно бавити и науком и таквом политиком.[24]

Наше способности за научни рад.

Било би врло интересантно проценити предиспозиције наших ученика и у опште наших људи за научан рад, и то проучавањем народних особина и на основу искустава, до којих се дошло у научном раду са ученицима. Прва би нас метода навела на питање о интелектуалним и моралним особинама нашега народа и на то, како се те особине трансформирају под утицајем полунауке и полукултуре (што је код нас најчешћи случај), затим под утицајем науке и културе. При том је врло тешко, каштo немогућно одвојити чисте народне особине од оних, које су задобивене утицајем старих и нових култура, историјске прошлости и ранијих прилика и, напослетку, утицајима новијега тешког политичког развитка. Затим, поједине области нашега народа и поједини крајеви Србије имају својих специфичних особина. Не улазећи у таква детаљна испитивања, ја ћу grosso modo констатовати неколике особине, које су потребне за горњу процену.

Наш народ несумњиво спада у даровитије народе. Код ученика и млађих људи, који се баве о науци, често сам запазио врло добар проматрачки дар. Познато је да тога дара има много код оне доста многобројне класе наших разумних сељака. Осим тога, већином приме утисак чисто, као фотографска плоча. У томе се нарочито разликујемо од многих странаца више културе, чија свест као да је превучена масом утврђених и укорењених погледа и традиција. Истина, та наша особина у политичком и социјалном развитку повлачи за собом извесне тешке последице.[25] Даље, имамо знатних способности за проматрање психолошких и социјалних појава, нарочито имамо психолошког проматрања. Напослетку, у нас има доста духовне еластичности, која се често угаси још у млађим годинама. Нарочито западни крајеви нашега народа и Србије одарени су јаком имагинацијом, која, на жалост, није увек обуздана, већ прелази и у бесплодна маштанија и фантастична измишљања.

Увек се говорило и писало о бистрини као несумњивој особини нашега народа. Ја мислим да се та особина погрешно схвата. Даље ми се чини, да се том речи морају обухватити две врсте особина. Прва је она наша провербијална бистрина, која се огледа у брзом схватању, у доскакању и прављењу вицева. Та је бистрина махом знак неискорењиве површности и лакоће духа,[26] којом се одликују нарочито извесне породице и извесне групе народа у Шумадији и Старом Влаху. Даље се код нас под бистрином разуме и довијање, вешто изврдавање и у опште неко плитко лукавство, којим се такође поглавито карактеришу извесни крајеви Шумадије и Старог Влаха и које је сасвим површно, кад се упореди с дубоким лукавством извесних крајева Бугарске. На кратко, држим да је наша „бистрина“ особина нижег реда, коју не треба мешати с напред поменутим правим и плодним особинама духа. Та бистрина је од користи (или штете) у нашем политичком и практичном животу, а прва врста бистрих људи може се у науци често корисно да употреби за мања научна питања.

Знатно утичу на радњу духа извесне моралне особине. Ја ћу поменути само лоше моралне особине, јер су оне, изгледа ми, од већег утицаја на радњу интелекта. Такве су: слаба воља и мала енергија, подвале и помагање неистином или удешавање привидне истине, затим овда онда знатна доза несолидности и несавесности и, напослетку, приличан фонд злобе, пакости и мржње. Те моралне особине, којих и иначе у свету има, код нас су нарочито јаке код извесних сељачких породица и група, код многих варошана и, напослетку, код неких политичара и новинара, који су изашли из тих социјалних група. Неке од тих моралних особина ојачале су утицајем старих култура и ранијег историјског развитка и оне ће постепено слабити. Изгледа ми да знатно слабе под утицајем солидног образовања и с развитком интелекта. Чини ми се да су неке од њих слабије

у тимочком басену: као да овај део нашег народа има више солидности и издржљивости.

Поменуте интелектуалне особине, нарочито добар проматрачки дар и имагинација, којих наш народ има, спадају у најважније особине, потребне за научни и у опште стваралачки рад. Многи наши људи имају знатних способности за научни рад, способности, које треба радом развити и усавршити. Наш универзитет може, дакле, имати и има врло добар ученички материјал. Али је исто тако несумњиво, да су неке наше моралне особине велика сметња правом научном раду, још су већа препрека заједничком и организованом научном раду. Зато је код нас више но код многих других народа потребно обратити пажњу на васпитање воље и моралних особина и на формирање себе самога, о чему је напред било говора. Изгледа ми да озбиљан интелектуални рад и сам по себи просветли и морално формира.

(свршиће се)

Јесени бледа

Јесени бледа, замагљено око,
Што порушена, покислога скута
Преко мокрога, мртвог лишћа газиш,
Толико јадна и мени долазиш,
Чело ми браздиш браздама дубоко,
Не по једанпут — по стотину пута.

Јесени бледа, познајем те лепо.
Ја ти се нисам ни тад радовала,
Кад ми се срце радовало свему
С хора славуја што беше у њему,
И кад је сваком веровало слепо,
Кад ми за сумњу душа није знала.

Јесени бледа, и сада си крива
Што и последња селица одлеће,
И што на земљи мртво лишће лежи...
Кад гавран кружи мислим да бележи
Место, на ком ће вечно да почива —
Све што ми љубав к животу покреће.

Јелена Ј. Димитријевић

Цариград

као центар моде у средњем веку

Тодор Стефановић Виловски

(наставак)

Према целокупном бићу државном образовало се у престоници и друштво које је поникло из остатка римских и грчких. Ова мешавина, у којој је грчки елеменат преовлађивао, и непрекидни прираштај страних, већином варварских елемената, нарочито после сеобе народа, преобразили су становништво овога града у прави mixtum compositum, једно шаренило од народа, који је својом спољашњошћу истина узимао на себе тип грчки, али се сматрао као наставак римљанства. Давно беше нестало римског језика у Цариграду па ипак се византијски Грци још увек називаху Римљанима. Становништво, које је у први мах било римско и грчко, расло је придоласком насељеника са свију страна света. Словени и Јермени удвојише у престоници број грађана, који су радо примали у своју средину чак и Персијанце, Аваре и Хуне само ако су по чему говорили грчки, осећали се и признавали се за Римљане. У оваким приликама није могло бити ни говора о неком посебном развитку римске или грчке културе, него се образова нова резултанта свију у тај мах активних прилика: култура византијска која се поче уживљавати

како у друштвени тако и државни живот. Становништво у Цариграду, огњишту византијске културе, било је нешто нарочито и по своме склопу и по своме начину живота. Богаташи и великаши служили су цару а сиротиња је живела од нешто мало рада и циркуса; отмени су били образовани а маса је била сурова и необразована; средње класе није било у почетку, јер је трговачки сталеж тек лагано и постепено дошао до оног свог познијег угледа и значаја. Према свему овоме није ништа неприродно што се живот у престоници кретао и испољавао у самим противностима, нарочито за време религиозних и партијских борби у првом столећу по оснивању источно-римског царства. По примеру древних императора ускраћиваху и византијски цареви своме народу свако учешће у државним пословима, али примише обичаје тријумфалних похода, јавних изложаба и игара у циркусу. Циркус, у који је могло, као што видесмо, да стане преко 100.000 гледалаца, избијао је често пута, када се тицало какве јавне ствари, као судија јавнога мњења, те не ретко присилио, тако рећи, утицао на државне послове. С тога не беше реткост да се о кабинетској политици царева дискутовао у просторијама великога циркуса и да су чак и сами цареви узимали учешћа у тим дискусијама и то на начин веома опипљив. Да су се закључци црквених сабора и распре светих отаца врло често преносиле на сокак и ту уз припомоћ светине довршавале, исто нам је тако познато, као што нам је позната и крвничка борба оних „Плавих“ и „Зелених“ у циркусу, која је поделила како престоницу тако и државу у две партије, у два противничка табора. У таким случајвима помешали би се образовани са најнижим слојевима и вршили нечовечна свирепства над својим противницима. Час су ликовали „Плави“ а час опет „Зелени“. Никанова буна која је букнула под Јустинијаном и то у циркусу, у присуству цареву, који јој је, веле, и дао повода, била је знак крвопролићу, какво се грђе не да ни замислити. Овде нису била у питању политичка гледишта и идеје; буни је била повод мржња две миродавне партије на тркалишту, које су се мрзиле и прогониле. Оваких бурних и жалосних тренутака у историји византијског царства било је доцније за време иконобораца тушта и тама; после овако бурних дана настајала би периода мира и одмарања. Народ у Византији морао је увек да има нешто на чему би се истутњио. Искљученом од државне политике, биле су му игре у циркусу и распре о догматима добро дошла прилика, где би своје сурове инстинкте применио и давао им одушке. „Има нешто у самом ваздуху“ или „Цариград лежи на вулканском земљишту, па не може друкчије да буде“ био је обичај казати кад је требало објаснити поменуте појаве тадашњега друштва. Међутим у самој ствари томе је било криво васпитање народно, на које су га упутили још императори у Риму, а после њих и источно-римски цареви прихватили и продужили. Што се више напуштаху разне игре у циркусу, што се више заборављало оно чувено: panem et circenses! у толико је више постајало становништво главнога града мирније, трезвеније и радљивије. На место римских обичаја наступише други, условљени неприступачношћу владара, чврстом организацијом војске а нарочито увођењем од стране византијских цифара нове пореске системе, којој је био циљ издржавање државе и одржавање источњачког дворског сјаја; овим је начином пореска снага у народа била притегнута, чему је опет била последица јаче развијена пољопривреда и индустрија и унапређена трговина и промет. Нарави постадоше блаже. Литература и наука почеше се неговати. Ове, да кажемо, чудне прилике, у којима је живело становништво Цариградско, ометале су дабогме сваки оригиналан рад, но како је отменија класа била образована и учена, то се њен рад, природно, сводио и упућивао на подражавање, откуда и карактеристика овога времена под именом периода подражавања. Научни дух византијског друштва, да скупља и збира, није мало учинио. Неброј научењака и професора занимао се збирањем и коментарисањем старих песничких, филозофских и правничких дела. Кодификације старих закона одговараху потпуно духу времена, који је научне и литерарне енциклопедије прославио. Школе и књижнице унапређиваху образовање и ретко је било у вишим сталежима и таковић, који не беху литерарно образовани. И саме женске уживаху глас литерарно образованих, па чак и глас научењачки. Царица Евдоксија и принцеза Ана Комненовићева беху учене женскиње које су се и у свом пурпуру бавиле реториком и филозофијом. Ана је још знала скроз оне вештачке дијалоге Платонове и беше изучавала: астрологију, геометрију, аритметику и музику. Цар Михаило III, ујак цезара Барде, бејаше велики поборник и заштитник науке. Он основа у палати Магнаура школу и поставио јој на чело Митрополита Солунског, чијем су се знању у астрономији и математици странци дивили. Дарежљивошћу царева беху у царску библиотеку покупљена сва дела од вредности из старога века и ту у краћеницима или изводима исписана, како би се са што омање муке задовољила радозналост иначе веома комодне публике. На жалост сва ова ученост није била кадра да пробуди стваралачки дух у Византинаца; њихов ум, каже велики енглески историчар, беше ометен у метафизичким препиркама а укус покварен калуђерским приликама, које беху једна мешавина декламација и места из библије... они држаху у својим рукама мртва богаства својих отаца не наследивши и њихов дух.

У другом погледу беху Византинци прави вештаци. Државна администрација, и ако би јој се понешто могло пребацити, организација војске, школованост чиновничког сталежа, умешност њихове дипломације и одлично финансирање беху, нема сумње, узрок што се ова држава, састављена из најразноврснијих елемената, могла одржати као целина чак и у времену кад беше овладао неморал и наступило опадање. Овоме је припомогла и централизација, по којој су и

најудаљенији крајеви дошли у блиску везу са престоницом. Све богатство у држави стицало се у Цариград, што опет подиже трговину и индустрију на висину коју су још само Млечани надмашали. Производња свиле, чији се полет датира од Јустинијана (552.) и чији главни трг беше Цариград, бојадисање вунене материје, одећа, оружје и накити, драго камење, бибер, зејтин, вино, воће, једном речи све што је сачињавало левантску трговину, стицало се у Цариград и разносило одатле по свету на све стране, и то је овоме граду доносило не само лепих пара него му дало и ону живост, нарочито у пристаништу, какве није било нигде у свету. Град је био препун трговачких етаблисмана, магацина и базара, те је на обали и на главном тргу изгледао као какво велико стовариште. Народ, који је пређе знао само за лебац и игру, сад је радио и зарађивао. Некада малопродавци постадоше великим трговцима, којима беше мало стало до политике царева и чиновника само ако је њима ишла радња. Поред домаћих синова трговаца нарочито, као посредници, истицали су се у Цариграду насељени Амалфићани, Пазанци, Ценовљани и Млечићи уживајући у исти мах и знатне повластице. Њихови етаблисмани под нарочитом заштитом византијских царева, заузимали су читаве крајеве варошке прозване по имену својих становника. Још у почетку сам већ споменуо да је државно благостање, порески систем као и систем државне управе, био узрок и благостању престонице као и њених становника. Ова околност подигла је у очима савременика византијску државу и њену резиденцију. Културни историчар Херцберг у своме чувеном делу вели: „Захваљујући веома развијеној умешности у проналажењу обилних извора за државне приходе, могла је Византија и без фискалних насилних мера још у другој половини XII века — дакле у доба свога опадања — да извуче из самог Цариграда некаквих 110 милиона годишњег прихода. Острово Крф доносило је круни на годину по 1,600.000 франака а приходи из осталих делова државних од царине, директних и индиректних дажбина, рачунају се на 658 милиона. Отуда се дакле даје лако разумети зашто су се народи на западу увек и увек дивили, и то не без разлога, неисцрпности царског богатства у Византији.“

Један путник, пропутовавши у XII в. исток, сав се губи, у својим описима на јеврејском језику, преузносећи византијско богатство и благостање.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Ја

Тако се зове чланак што га је о себи написала г-ђица *Oakhurst*. Ко је та г-ђица? То је кћи познатог и чувеног милионара Њујоршког, али која се није стидела да поред толиких милијона својих ступа на позоришну бину као глумица. То је изазвало сензацију у целој Америци, и она је поводом тога написала своје утиске и штампала их под насловом „Ја“.

„Не знам од кога је, али чини ми се да је од Гиба она реченица: *„Ко има новаца, тај је леп“*. То би онда и ја морала бити лепа, јер ви већ знате, да сам богата, и то врло богата, премда ја то не примећујем. Истина било је једно доба, кад сам ја то примећавала, и ништа друго нисам желела до да све друго будем, само да не будем богата. Јер, изгледало ми је, бити глуп и бити богат да је једно исто. То је можда отуда што се у мојој главици створиле друге мисли које нису једнаке са мислима оних који припадају нашем, пардон, другом друштву, где се све окреће око једног — новца и посла. Јер и новац је посао.

Али мој отац био је нешто друго. Он је истина имао гомиле новца, али се ипак није пријатно осећао међу богатим људима, зато су га звали „фантазијом“. Особењак, хипохондриста. И ја сам тада мислила друкчије, и нисам разумевала, зашто мој отац није уживао у сјајним свечаностима и у деколтованим дамама; ја нисам ни помишљала на модне журнале, на господу са фраковима. Но доцније сам потпуно разумела свога оца. Видех пустињу и — постадох *ја*.

Ја је увек неко, и сваки се не уздиже на висину властитог Ја. Реших се да будем нешто, да постанем нешто. Не богата, јер сам то већ била, но нешто веће. И ако не нешто особито, али ипак нешто што други нису били.

„Заиста — рече ми мајка која ме није разумела — имаш права да нешто највеће захтеваш. Чак и каквог принца, јер имаш новаца за то“. Замислите: титула нешто највеће!!

Не. Ја сам хтела нешто боље, хтела сам богата да останем, а сирота да будем, и у сиротињи богатија да будем, но што сам била у своме богатству. То изгледа парадоксно, али зар није тако? Сад ћете видети.

Испитивала сам саму себе: за што имам талента? За све, само не да у своме кругу, међу богаташима, патим од дуга времена. За то не, али за све друго. Дакле — за литературу. Нешто сам писала, то беше рђаво, али коме год дадох да чита, похваљиваше, јер бејах богата; зато поцепах написане листове, јер их је писала милијонарка долара. Но морала сам још да учим, доста да учим, пре но што бих нешто могла да урадим. И ја се удубих у наше песнике, и кад кажем „наше песнике“, ја не мислим само песнике наше земље, јер сви су песници *наши*, пошто геније не припада само једној земљи.

И читајући их тако, мени се отворао нов свет, и ја увидех, да припадам онима који облицима песничким дају нов, стваран живот, у чијим облицима говори се гомили речима песничким, и та се гомила заноси, преноси у свет који је високо над њом. Да будем глумица! Бина! Каква чаробна реч.

И од тог доба ја сам живела животом, и то животом једне наследнице милијона, и животом једне глумице, која ништа друго нема до нешто мало дара.

Најзад дође дан одлучивања: прво ступање на позорницу. Успех. Комедија.

Комедија, не моћи отићи, да се види почетница, о којој се чудноватe ствари причају. Али је за то остала породица у ложи, па чак и отац, кога сам за то придобила. И ја на бини, све заборављајући, само моју улогу не. Са свим у њу удубљена, не овапућујући њу, него њом овапућена. Затим одобравање, бура.

Горе у ложама ужаснутост. Чуђење, сумња. „Да ли је то она? Није. То не може бити, немогуће је, *такву лагу не може она нама нанети*“.

Лага, не хтети да припадам богатим нерадницима!!

А у исто време једно скромно куцање на моја врата, која се полако отварају, и — ту стоји он! Са веселим погледом и раширеним рукама мој отац.

„Ја сам знао да си то ти, и ја ти захваљујем желећи ти срећу“.

Он, мој отац.

Он много-много-многоструки милијонар.

А горе падаху у несвест.

Али ја се нисам никад кајала нити ћу се кајати, премда признајем да ништа не шкоди на позорници, ако се буде мало милијонарка. Но о томе нећу да вам пишем, већ о лепоти.

Шта да вам о томе пишем?

„Ко има новаца тај је леп“. То стоји, али са свим у другом смислу. Леп бити и леп остати, са новцем је много олакшано. Већина жена лепа је због својих тоалета, многе су лепе услед вештине хтети леп бити, а та вештина потребује много новца и доста времена. Времена пак има само онај који има и новаца. Сиротиња нема средстава за лепоту, и ту лепота кржљави. Ту оскудица прави бразде које се лако не бришу. Многа лепота пропада са сиромаштва. И та лепота мора се спасти, већ и за то, што пре њезина поништаја у њој лежи снага народа. И ја се често питам: зашто остављати да лепота кржљави? Зашто да немају сви новаца, да буду лепи“.

Напоминьемо да је писац горњих редова, поред својих милијона и свога дара за глумачку уметност, још и врло лепа жена.

Алхазен

Ниле Лине

РОМАН

Ј. П. Јакобзена

(НАСТАВАК)

Једели не бејаше јесен нимало добра, а зима јој саломи њену снагу толико, да пролеће, кад је грануло, не нађе чак ни једну худу, малену, утрнулу клицу живота према којој би могло бити добро и благо и топло — не, оно нађе само живот који се гасио, и чије изумирање не могаше ниште зауставити ни благост ваздуха, ни топлота. Али је оно могло бацити свој јасни сјај на оно што се губило и са својом мирисавом топлотом поћи за животном снагом која се гасила, онако као што се вечерње руменило повлачи још дуго после изумрлог дана.

У мају дође и крај, једнога дана кад је сунце било у пуном сјају, једнога од оних дана када шева никако да ућути а раж расте, тако да човек може то видети и очима. Пред њеним прозорима била су велика трешњева дрвета у цвету: букети од снега, венци од снега, кубета, сводови, гирланде, права вилинска архитектура од белих цветова са необично плавим небом као позадином.

Она се осећала тако малаксала тога дана, па ипак тако лако у својој изнемоглости, тако лако за дивно чудо, а знала је шта ће бити, јер је пре подне била позвала к себи Бигума и опростила се с њиме.

Државни саветник бејаше дошао из Копенхагена овамо, и цело пре подне седео је лепи, седи човек крај њене постеље држећи њене руке међу својим. Није говорио, само би овда онда кренуо руком, онда би је Едела стегла лагано, погледала у њега, а он би се насмешио на њу. Па и њен брат је био за све то време код ње, давао је лекове а и иначе јој се налазио на помоћи.

Она је лежала мирно и са затвореним очима, те су поред ње промицале постојбинске слике из живота тамо на другом месту. Соргенфушс са својим буквама, Лингбисова црвена црква на цоклама од гробова, и бела вйла с малом стазом на ниже ка мору, где је ограда од дасака била свакад зелена, као да је влагом премазана — све се то оцртавало пред њом, бивало јасније, па онда опет губило од своје јасности и нестајало га. И друге су се слике ређале. Ето ту и Бредгадем, сунце залази а помрчина се прикрада поред кућа; па онда дивни Копенхаген, као што га човек налази кад у њега улази пре подне са сува. Изгледао је тако фантастичан са својим посленим животом и својим сунцем, с белим премазаним окнима прозорским и мирисом од воћа по улицама; куће су изгледале, према оштром осветљењу, као да стварно и не постоје, и изгледало је као да на њима почива тишина коју ни улична ларма ни лупњава колска није могла растерати... Па онда дође топла, мрачна соба за време јесењих вечери, кад би се она обукла за позориште, а други још нису били готови: — мирис од свећа — ватра у камину која је на простирку бацала свој одсев — кишне капље које су ударале о прозорска окна — коњи који су ударали ногом о земљу пред вратима — меланхолична вика продаваца школјака доле на улици... па онда после свега тога: светлост, музика и сјај у позоришту.

У оваким визијама прође и после подне.

Нилс и његова мати били су у салону. Нилс је лежао на коленима испред софре, на чији мрки сомот бејаше притискао своје лице, а руке склопио над главом; плакао је гласно и лелекао, и није се нимало упињао да се савлада, бол га бејаше савладао, госпођа Лине је седела крај њега. Пред њом на столу био је молитвеник, отворен на месту где су погребне песме. Час би прочитала неколико стихова, час би се нагла ка своме сину па му је говорила утешне речи и бадрила га; али Нилс се није дао утешити, и она не могаше зауставити ни његове сузе ни помамно јадање његова очајања.

Лине се појави на вратима од болесничине собе. Он не даде никакав знак, он погледа само у њих озбиљно, и они устадоше и пођоше с њим унутра његовој сестри. Он их узе обоје за руку па приђе с њима постељи; Едела отвори очи, погледа у обоје и мицаше уснама као да хоће да говори. Лине одведе своју жену до прозора и седе до ње, а Нилс паде на колена чело њене постеље.

Плакао је тихо и молио се Богу усрдно и непрекидно пригушеним, страсним шапатом, са склопљеним рукама; рече Богу да он неће престати да се нада.

— Ја те нећу оставити, Боже мој, ја те нећу оставити пре но што будеш рекао „да“; ти је не смеш узети од нас, јер ти знаш колико је силно ми волимо, ти не смеш, ти не смеш! О, ја не могу рећи: „Нека буде воља твоја“ јер ти хоћеш да она умре; али ах, остави је да живи, ја ћу ти бити захвалан и послушан, ја ћу чинити све што знам да од мене захтеваш, ја ћу бити добар и никад нећу радити противу твојих заповеди, ако само њу будеш оставио у животу. Чујеш ли, Боже! Ох, стани, стани и дај да оздрави пре но што не буде сасвим доцкан. Ја ћу... ја ћу... о, та шта могу да ти обећам? — Да, ја ћу ти бити захвалан, нећу те никад, никад заборавити. Али, ах, саслушај ме! Тă ти видиш да она умире, ти видиш да она умире! Чујеш ли, дигни своју руку, учини то, тă ти знаш да је ја не могу жртвовати, о Боже, не могу, пусти је да живи — зар нећеш, зар нећеш! Ох, то није право од тебе...

Напољу, под прозором, бело цвеће бејаше се заруменело као руже на светлости сунца које је било на заходу. Од цвећа се стварaше ружични град, све свод по свод, боје од ружа; и кроз ваздушасте кривине блисташе се на вечерњем плаветнилу небо, а из лелујавих гирланда просијаваху злаћене светиљке с пурпурном ивицом.

Бледа и мирна лежала је Едела унутра у соби, држећи у својој руци руку старога пријатеља. Лагано, дах по дах губио се а с њиме и живот; све слабије и слабије подизаху се груди, а све тежи и тежи постајаху уморни очни капци.

— Поздрави ми — Копенхаген! — то бејаху последње речи што их је изнемогло пропапутала.

Али њен последњи поздрав не чу нико. Није чак ни као дах прешао преко њених усана, њен поздрав њему, великоме уметнику кога је у потаји волела свом силином своје душе, али коме није била ништа, само једно име за које је његово уво знало, само једна туђа прилика више у великој гомили која му се дивила.

И светлост се прели у плавичасти сумрак, а руке падоше изнемогло на ниже. Сенке су расле — сенке вечерњег сутона и смрти.

Државни саветник се наже над постељу и метну јој руку на бйло па очекиваше мирно; и кад је последња искра живота ишчезла, кад се и последњи немоћни и слаби талас крви бејаше растурио, он принесе тад својим уснама њену бледу руку:

— Драга Едела!

4.

Има људи који свој бол узму на себе па га носе, јаких природа који огледају своју снагу баш на тежини терета свога, докле слабији подлежу безвољно болу, као што се човек предаје болести каквој; и ове обузме скроз и скроз бол и туга као каква болест, он продире у њихову унутрашњост и постаје једно с њима, преобра-

жава се у лаганој борби у њима, па се онда изгуби у њима с потпуним оздрављењем.

Али има и таквих људи за које је бол једно насиље које је извршено према њима, свирепост коју они неће никад да схвате као искушење или казну, нити просто као судбину. За њих је он тиранија, нешто лично мрско, и увек заостаје у њихову срцу једна жаока.

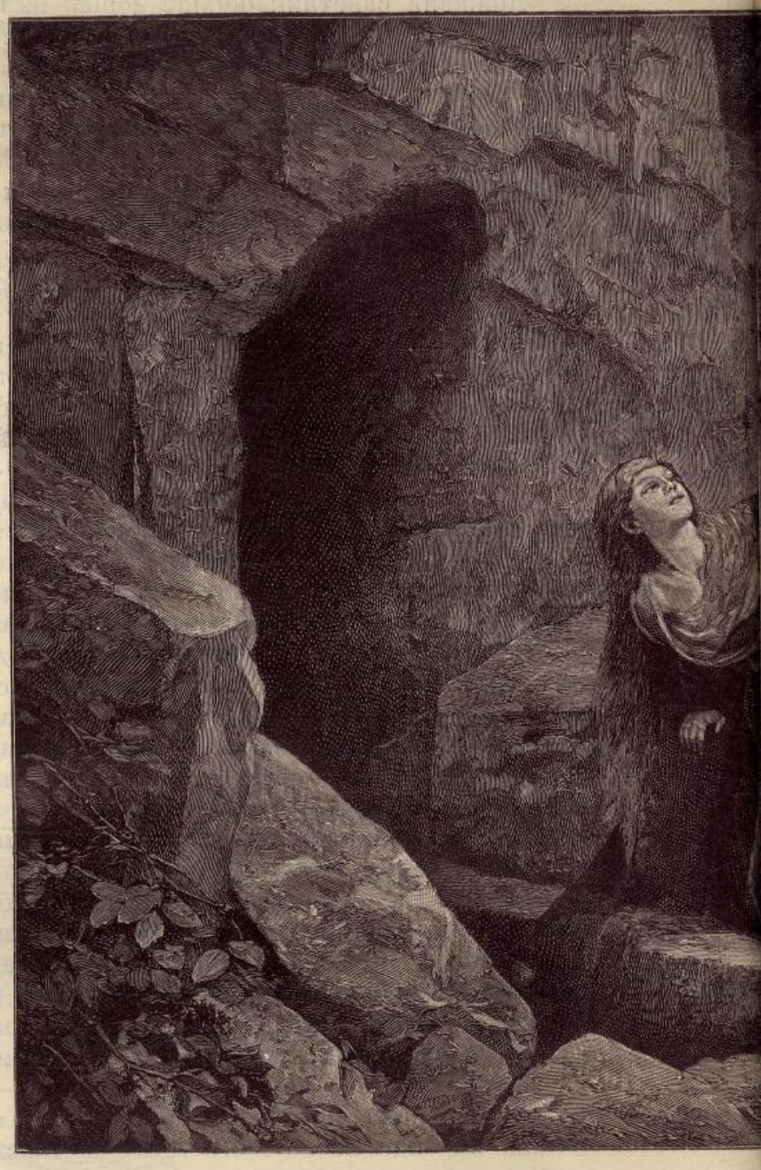
Ретко је да тако жале деца; али је тако било код Нилса Линеа. Њему је било као да је, у својој усрдној молитви, стајао лицем у лице пред Господом, бејаше се на коленима довукао до степеница самога престола, нада је у њему сва цептила од страха, али је ипак веровао у свемоћ молитвину, одважно се надао да ће његова молба бити услишана; — али, он се мораде из прашине подићи и уклонити оданде сав постиђен у својем надању. Са својим веровањем, он није могао скинути чудо са свога неба, никакав Бог не бејаше се одазвао његову вапају, смрт се без задржавања устремила на свој плен, као да не постоји заштитна моћ молитвина.

У њему се смири.

Његова вера бејаше се слепо залетела према небеским вратницама, а сад, ето је где лежи размрсканих крила на Еделину гробу. Јер, он је веровао, имао је ону безазлену веру из бајака, која је тако често детету својствена. Није то скрпљени, фино нијансирани Бог из уџбеника у кога деца верују — то је силни старозаветни Бог који је волео Адама и Еву, пред којим су цео род људски, краљеви, пророци, фараони само учтива или неучтива деца, онај необуздани, очински Бог који се срди срџбом једнога дива а и издашан је као какав див, који, тек што је живот створио, а он већ поново пуја смрт, који своју земљу утапа у небеске воде, ствара с громом законе који су сувише тешки за род људски који је он створио, а који се за време цара Августа смиловао па у смрт послао свога сина, да би се прекршио закон под којим је човечанство венуло. Ово је тај Бог, чији је одговор свакад какво чудо, коме се деца обраћају кад се Богу моле. Али, разуме се, да после дође дан кад она појме да су у трусу, који је Голготу затресао и гробове поотварао, последњи пут чули његов глас, и да сад онде, где је искидана завеса највеће светиње, господари Господ Исус Христос; — и од тога дана моле се Богу друкчије.

Али с Нилсом није то још било.

Он је, истина, у своме веровању, ишао за Исусом на своме путу по земљи; али за то што се свакад подчињавао Богу Оцу, те ишао немоћан и трпео као човек, за њ бејаше скривено његово божанство; он је у њему видео само онога који је извршивао вољу очеву, само Божјег Сина, а не самога Бога, па за то се и молио Богу Оцу, а Бог Отац га у његовој највећој невољи остави. Али, кад се Бог од њега окренуо, онда се може и он од Бога окренути. Кад Бог нема ува, нема ни *он* уста; кад Бог нема милости, нема ни *он* обожавања — и он пркосаше и избаци Бога из свога срца.

Г. Ое

Онога дана кад је Едела сахрањена, он је, сваки пут, кад год је свештеник поменуо име Божје, ударао презриво ногом о земљу на гробу; и кад би доцније, у књигама и устима људи, нашао име Божје, он би огорчено набрао своје детиње чело. Кад би у вече легао да отпочине, у њему би се пробудило неко чудно осећање остављене величине, кад би помислио на то како се сад сва деца и одрасли моле Господу Богу и с његовим именом склапају очи, а само он не склапа руке, само он ускраћује ту част Богу. Он бејаше лишен заштите небеске, ни један анђео не бди крај њега, већ се, усамљен и незаштићен, витла по водама мрака, које чудно мрморе, и сама се шираше око њега и ствараше све веће и веће кругове око његове постеље, али се он ипак не мољаше Богу. Ако је и са сузама у очима чезнуо за тим, — он се ипак не обрати њему.

И он остаде такав целога свога живота, јер, пун пркоса, он се отрже од гледишта, на које га настава бејаше погнала, па побеже са својом

„Учитељу!“

симпатијом на ону страну где су били они који су узалуд трошили своју снагу да лижу жаоку.

У књигама које су му давали на читање, као и у ономе чему су га учили, ишли су Бог и Његови — људи и идеје — незадржано и победнички; и у овој радости радовао се и он, занет блаженим осећањем што и њега убрајају у поносне легионе победилаца; јер, зар победа није свакад правична, и зар победоносни војсковођ није свакад ослободилац, покретач, просветитељ?

Али сад бејаше радост у њему умукла, сад је он ћутао, мислио мислима савладаних, осећао срцем тучених, појмио је да и ако је добро бити победилац, да није свакад рђаво бити ни побеђен, и он се сад покори; говораше да је то боље, осећаше да је то веће и називаше победну снагу силом и надмоћношћу. Он се бунио — у колико је то могло бити — против Бога, али као вазал који се диже на оружје против свога законитога господара, јер је он још веровао и не могаше веру из пркоса одбацити.

Његов учитељ, господин Бигум, није био човек који је могао ојађеној души ма у чему помоћи. Напротив. Његова философија, која се давала са свих страна одушевити једном ствари: данас овом, сутра сасвим супротном, бејаше покренула све догме у његових питомаца. Он је био истина добар хришћанин и по свој прилици он би, кад би га човек могао нешто склонити да се изјасни, шта је за њега постојано у свима овим несталним стварима, рекао да су то вера и догме евангелско-лутерове цркве, или свакојако бар тако нешто слично; али он је био тако мало расположен да своје питомце води напред нарочито ограниченом стазом црквенског вероваља и да им на сваком кораку довикује, да ће, ако буду ма и најмање прекорачили гранично камење, скренути на пут лажи и мрака а на пропаст своје душе, и отићи у пакао, јер њему недостајаше потпуно страсне тачности за титуле и догмице коју вера тражи. На име, он је био религиозан на онај мало вештачки надмоћни начин, који људи оваке даровитости себи допу-

штају; они не презају од умереног хармонизирања, и лако се дају завести у пола и нехотичним преображајима и променама, јер у свему и свачему истичу понајпре своју рођену личност и који морају, па летели по ма којој било сфери, чути пошто пото шуштање лета свога рођеног духа.

Такви људи не воде своје ученике; али у њиховој настави има изобиља, неке разноврсности, нечега несталнога и многостранога, што код ученика, ако га не збуни, развија велики степен самосталности у њему, и готово га присиљава да створи своје рођено мишљење; јер се деца не умирују никад оним што је неодређено или што је нестално, већ, по инстинктивном нагону за самоодржањем, она траже увек чисто *да* или чисто *не*, *за* или *против*, да би знала, којим им путем ваља ударити са својом љубави а којим са својом мржњом.

Отуда није било признатога и непоколебљивога ауторитета који би могао, својим вечитим упутима, повратити Нилса. Он бејаше дочепао полугу међу зубе па је сад јурио сваком новом стазом која би му се указала, не бринући се ни мало о томе, куда ће га она одвести, само кад га даље носи од онога што је пре тога било огњиште његових осећаја и мисли.

Има неког новог осећања о снази у томе, што човек може да гледа својим очима и бира својим срцем, и што се формира према самом себи; у његову духу искрсне по што, толико неопажених страна у његову животу прибирају се и стварају тако чудно једну разумну целину. То је неко заносно доба открића, у коме он мало по мало, у страху и несигурној радости, у срећи, у коју не верује, сама себе проналази. Први пут сад види да он није као што су други, у њему се буди духовна срамежљивост и чини га плашљивим, ћутљивим и збуњеним. Он је према сваком питању неповерљив и налази у свему што се рекне: циљање на своје најскривеније мисли. За то што је *он* научио да чита у самоме себи, он мисли да и сви остали умеју читати оно што је у њему написано, и он се повлачи од одраслих па лута усамљен. Људи су му од једанпут постали за чудо тако насртљиви. Он има неко чисто непријатељско осећање према њима, као да су то створења неке друге расе, и у својој осамљености он их узима преда се па разматра, испитује и оцењује. Прође су имена: отац, мати, пастор, воденичар давала сама собом савршено довољно објашњења. Име му је било потпуно сакрило личност. Пастор је био пастор; даље се о томе није имало шта више рећи. Али је сад видео да је попа био један омален, весео човек који је код куће био миран и повучен како се само замислити може, да само не би пао у очи својој жени, а кад је ван куће а он тада држи читаве беседе о потреби буна и насиља да се дође до слобода, како би само заборавио на свој домаћи јарам.

Ето, шта је постало од пастора.

А господин Бигум?

Њега је он био видео тамо доле у башти, готово, у једном часу страсти, да за љубав Еделину одбаци од себе све, чуо је како се одрицао себе и духа који је у њему — и сад је причао непрекидно о олимпиској мирноћи философа-човека, насупрот неодређених вихора и дуга у животу посталих од испарења. Како је то изазвало боно презирање у дечаку, како је то разбудило и усколебало његову сумњу! Он и није знао да је оно што је господин Бигум код других људи називао обичним именима, сасвим друкчије крстио кад се тицало њега самога, и да је његова олимписка мирноћа, према ономе што је људе покретало и доводио у узбуђење, било само презриви осмејак једнога титана, с пуно успомена на жеље титана, на чежње титана.

5.

На пола године после Еделине смрти изгуби једна од Линеових рођака свога мужа, фабриканта земљаног посуђа Рефструпа. Радња није стајала никад сјајно, а због дуге болести мужевљеве још је више била посрнула, те између удовице и сиротиње није било великог размака. Седморо деце било је више но што је она могла издржавати; два најмлађа и најстарије, које је већ радило у фабрици, остадоше код ње, а осталу узе родбина. Линеовима допаде мушкарац који је био други по рођењу; звао се Ерик, имао је четрнаест година и био је благодејанац у варошкој гимназији; сад је требало да и њега, заједно с Нилсом и Фритјофом Петерсоном, пасторовим Фритјофом, поучава господин Бигум.

Он се није одао студијама по својој вољи, јер он хтеде бити вајар. Отац му је рекао да је то глупост, али Лине није имао ништа против тога, он је веровао да дечко има талента; али је хтео да најпре положи испит зрелости како би свакад имао сигуран ослонац. Осим тога, класично образовање је за једнога вајара од преке потребе или га бар треба желети вајарима. На томе је и остало за први мах, и Ерик се морао задовољити са прилично знатном збирком добрих бакрореза и лепих бронза, што их бејаше у Ленборгарду. Наравно да су ово биле већ крупне ствари за онога који је дотле познавао само ситнурију, коју је неки стругар, који је био више особењак но што се разумевао у уметностима, био завештао библиотеци заводској, и наскоро па Ерик стаде живо цртати и моделисати. Ништа га није привлачило толико колико Гвидо Рени, који је оних дана имао веће име и од самог Рафајла и највећих великана; и можда није ништа тако погодно да младе очи отвори за лепоте каквог уметничког дела као свест о томе да је дивљење које се њима указује и до највиших сфера оправдано. Андреа дел Сарто, Пармеђанино и Лйне, који су доцније, кад су се он и његов таленат нашли, били за њ од толиког значаја, остављали су га сад равнодушним, док га је силовито привлачила смелост код Тинтдета, опорост код Салватора Розе и Каравација. Јер, сасвим млади људи не појме још сладост у уметности; најцифрастији миниатурни сликар отпочео је свој рад идући стопама Буонаротијевим, нај-

умиљатији лиричар своју прву вожњу учинио је са црним једрилима у крви трагедије.

За први мах ово занимање с уметношћу било је за њ само игра, истина нешто мало боља но друге, и колико се поносио кад би срећно моделисао какву главу или изрезао коња, толико исто и кад би каменом погодио ветреушку на црквеном торњу или кад би у пливању издржао тамо и натраг од Сендерхагена а да се не одмори; јер он је волео игре у којима ваља имати окретности, јачину, издржљивост, сигурну руку и извежбано око, а не игре какве су играли Нилс и Фритјоф у којима је главну улогу играла маштa и где су радња и срећни завршетак били само уображени. Него, у брзо па и они напустише своје старе игре да пођу за Ериком. Романи бише бачени у страну и бескрајна прича заврши се, приликом последњег потајног састанка на сенари, прилично насилно. Дубока тишина покривала је њихову у хитњи згрнуту хумку надгробну, јер нису баш волели казати штогод о томе Ерику: после кратковременог познанства они су већ и слутили да ће се он како њима тако и њиховој причи наругати, да ће их понизити у њиховим рођеним очима и довести дотле да се стиде. Јер он је имао ту моћ, пошто је био слободан од свега оног што се зове сањаријама, егзалтацијом или фантазирањем. И како његова бистра, практична детиња памет, у својем беспрекорном здрављу, не знађаше да штеди никога и бејаше готова да се наруга духовним манама, као што то деца чине обично с телесним, то су Нилс и Фритјоф имали страх од њега, па су се формирали према њему, одрицали се многога чега а још више крили. Нарочито је Нилс био готов да у себи угуши све оно што није било од Ерикова света, и с ватреном подругљивошћу једног ренегата исмевао је он и ругао се Фритјофу, чија спорија и оданија природа није могла тако брзо заборавити старо за љубав новоме. Оно пак што је већином Нилса натеривало на овакав немио поступак, била је суревњивост, јер он се још, од првога дана, бејаше заљубио у Ерика који је, с извесним опирањем, с неком бојажљивошћу, хладноћом и као с неким презрењем пуштао да се воли.

Али зар у свима осећајним односима у животу и има нежније, племенитије и усрдније љубави него што је страсна па ипак тако срамежљива љубав једног детета према другом? Оваква љубав, која никад не говори, која се не усуђује да дâ себи одушке у миловању, каквом погледу или речи, таква љубав која све види, која жали недостатак какав илиману код онога кога воли, јесте чежња и дивљење и заборавност на самога себе, поноситост, понизност и тиха срећа!

Ерик остаде у Ленбергарду од прилике само једну или једну и по годину, јер једном, за време свога задржавања у Копенхагену, Лине бејаше говорио с једним од најистакнутијих вајара а показао му скице дечкове; и Микелсен, вајар, бејаше опазио у њима таленат, те је био мишљења да би даље учење било губљење времена, да није потребно ни мало имати класично образовање, те да се нађе какво грчко име за нага човека. С тога је било уговорено да Ерик одмах дође тамо, како би похађао предавања на Академији а радио у Микелсонову атељеу.

Последњег дана у очи поласка, после подне, седели су Нилс и Ерик горе у својој соби. Нилс је разгледао слике у неком јевтином илустрованом часопису. Ерик се бејаше задубио у Шпенглеров каталог збирке слика у замку Кристијанбергу. Колико ли је пута он већ прелиставао ову књигу и покушавао да из наивних описа створи себи појам о сликама, готово већ болестан од чежње да сву ту уметност и лепоту и у истини види, да у њима ужива очима сву дивоту линија и боја а да их утуви тако, да они постану његова својина с његова дивљења; и колико ли је пута већ затварао ову књигу, уморан од непомичног гледања у фантастичну маглу која је јурила, која се није дала зауставити, формирати и ништа створити, већ се у неодређеној, бујној промени лелујала и промицала, лелујала и шуморила.

Али данас је било друкчије, данас је био сигуран да ове слике неће за дуго још бити више само сени од земље снова; осећао се срећним због свега онога што је књига обећавала. Слике су узимале облике, као никада пре тога, па пробијаху у тренутним муњама као јасно обојена сунца кроз маглу која је била злаћана од треперива злата.

— Шта то разгледаш ту? — рече он Нилсу.

Нилс му показа у својој књизи Ласена, јунака другога априла.

— Ала је ружан! — рече Ерик.

— Ружан! Та он је био јунак — а зар је теби и овај овде ружан?

Нилс бејаше преврнуо неколико листова па му показа слику једног великог песника.

— Ужасно ружан! — увераваше Ерик и развуче уста. Зар је ово нос? Па уста и очи и ово мало косе што му виси око главе!

Нилс *виде* да је одиста био ружан, па ућута; њему није никад ни на ум падало да помисли да оно, што је велико, није било добило и облик који је леп.

— Тако је, — рече Ерик па заклопи свога Шпенглера, — пази да не заборавш да ти дам кључ од кабине.

Нилс учини тужан покрет у знак да неће, али му Ерик ипак обеси о врат један мали кључић о широкој, црној врпци. — Хоћемо ли да сиђемо доле?

Изидоше. Крај баштенске ограде нађоше Фритјофа: лежао је и јео незреле рибизле, а очи су му биле пуна суза због растанка који је предстојао. Осим тога, осећао се увређен што га нису још и раније потражили; истина, он је имао обичај да и сâм дође, али за дан, као што је овај данашњи, требало је имати, по његову мишљењу, ипак нарочитих обзира и формалности. Он им пружи ћутећи једну руку која је била пуна незрела воћа; али они су у подне имали о ручку своје омиљено јело, па сад бејаху пробирачи.

— Киселе су! — рече Ерик па се сав стресе.

— То је нездраво јести, додаде Нилс надмоћно и погледа као с неке висине на пружене му рибизле. Како можеш само то јести? Баци одмах то ђубре, пошли смо доле у кабину, — и он показа врхом браде на кључ, јер су му руке биле у џеповима.

И онда сиђоше сва тројица на ниже. Кабина је била једна стара, зелено обојена бродска кајита, купљена једном приликом на некој лицитацији ствари од разлупаних бродова. Стајала је доле у фјору и служила као магацин за оставу ствари, док се насип градио; сад пак није била више у употреби, те су је дечаци били узели за себе, па су ту чували своје чамце, луке, мотке и друге лепоте, а нарочито забрањене али преко потребне ствари као што су: барут, дуван и жижице.

С неком тужном свечаношћу отвори Нилс врата од кабине. Уђоше унутра па потражише своје ствари у мрачним кутовима празне кајите.

— Знате ли шта? — рече Ерик, налазећи се у једном подалеком куту, — ја ћу своје да бацим у ваздух.

— И моје и Фритјофове, — одговори Нилс и прекрати своје речи свезаним покретом руке као да се заклиње.

— Не, моје не, — повика Фритјоф, — па с чиме ћемо онда да једримо кад Ерик буде отишао?

— То је истина, — рече Нилс и окрете се презриво од њега.

Фритјофу није ово било баш сасвим по вољи; и кад су други они били већ напољу, он сакри на сигурно место свој чун.

Напољу су брзо наместили барут у једно гнездо од кучине у чуниће, за тим удесише фитиље, разапеше једрила, запалише, па се склонише у страну. Трчали су дуж обале, гестикулисали као мрнари на броду и објашњавали гласно један другом случајне обрте и покрете бродова као последице наутичких знања својих ваљаних капетана.

Али чуниће прођоше поред рта и пристадоше уз обалу, а жељена се експлозија не догоди, те се Фритјофу даде сад прилика да племенито принесе на жртву ватирану поставу од своје капе за справљање нових и бољих фитиља.

Са широм развијеним једрилима пловљаху бродови ка гребенима Зеландовим, у непробојном реду примицаху се тешке фрегате Енглезове, а крај црнога кљуна јасно је шиштала пена а ваздух се проламао од оштра крика ловачких рогова. Ето их све ближе и ближе; — стаде избијати плава и црвена светлост; а с „Албиона“ и „Конкерора“, огромних лађа, падаху злаћани зраци; модрикаста маса од једрила сакри хоризонат, дим од барута колуташе у белим облацима отуда па прелеташе као магла која увија преко таласа сунцем обасјаних. Од једанпут кров од Ерикова брода одлете у ваздух са слабим праском, ватра дохвати кучину, црвен пламен стаде лизати у вис, а дуж зидова и кантина повијаху се хитри пламенови; они прогореваху лагано кроз конопац којим су једрила оивичена, па онда одмах у дугим млазевима грунуше у платно, које се у пламену скупљаше и увијаше, па онда у великим, црним отпацима поче летети по мору. Још се лепршала застава са витког врха двокраке катарке која до облака додириваше; уже бејаше сагорело, те се застава лепршала, помамно као да, спремна за борбу, црвеним крилима удара око себе, — али је у тренут ока дохвати разбуктали пламен, те без крила витлаше се сад од дима потамнела лађа мртва и безвољно тамо амо, играчка ветра и таласа. — Нилсов чамац не хтеде тако горети, барут се бејаше истина упалио и дим избио, али то је било све, а било је и сувише мало.

— Мрнари! — повика Нилс с рта, — пробушите га по дну! Наперите топове на предњој страни кроз отворе, па је удрите целом дужином!

У истом тренутку он се саже и дохвати један камен.

— Палите! — повика он и камен полете из његове руке.

Ерик и Фритјоф не бејаху лени да помогну, тако да труп наскоро би разлупан, а исто тако и труп од Ерикова чамца.

Остаци бише изнети на суво, јер је сад требало наслагати гломачу.

Од њих, од суве морске маховине и увеле траве би начињена наскоро гомила која је буктала, димила се, и у којој су мали шљунци, што су били у трави, на јакој топлоти весело пиштали и пуцкарали.

Неко време седели су дечаци око жаришта ћутећи; али одједном поскочи још једнако туробни Нилс па донесе све своје ствари из кабине, разби их у комаде и баци на ватру. Потом донесе Ерик своје, па и Фритјоф донесе нешто. И сад стадоше избијати из жртвене ватре пламенови високо у вис тако да Ерик изјави са сумњом: да ли се то можда неће моћи видети из равнице. За то стаде гасити ватру мокром травом, а Нилс је стајао мирно па гледао непомично и тужно у дим који се вио дуж обале. Фритјоф је стајао подаље па певушио за свој рачун некакву јуначку песму, коју је крадом, овда онда, пропратио дивљим бардским потезима по струнама неке невидљиве харфе.

Напослетку се угаси гломача, и Ерик и Фритјоф се упутише дома, а Нилс остаде да закључа кабину. Кад је то учинио, обазре се смотрено за својим друговима па онда хитну кључ и врпцу далеко тамо у фјору. Ерик се бејаше у том тренутку окренуо и спази кад обојица падоше, али се нагло обрте и стаде се с Фритјофом утркивати ко ће пре стићи.

Сутра дан он је отпутовао.

* * *

У прво време његов је одлазак изазвао велику тугу и бол, јер за ону двојицу што остадоше било је све тако рећи застало.

Живот се бејаше постепено развио тако да се претпостављало да је потребно да буду њих

тројица па да се живи. Тројица су чинила друштво, разноврсност, промену; двојица су значила осаму и уопште ништа.

Та и шта су, врага, двојица могла чинити? Јесу ли могла двојица гађати у нишан, јесу ли двојица могла лопте играти? Они су могли бити Петко и Робинсон Крусе, тако је, да; али ко ће онда изигравати дивљаке?

Па какви недељни дани! Нилсу бејаше живот тако досадан те је отпочео да обнавља своја знања из географије и да их онда, помоћу великог Атласа господина Бигума, проширује и преко одређених граница. Напослетку стаде прочитавати целу Библију и водити Дневник. Фритјоф је, међутим, остављен потпуно самом себи, гледао да нађе утеху у игри са својим сестрама, што је било понижење за њ.

Ну постепено, па се прошлост стаде губити а чежња ублажавати; она се појављивала, истина, још о тихим вечерима, кад би вечерња румен бацила свој сјај на зид од усамљене собе, и далеки монотони глас кукавичин одједанпут умукнуо те учинио да тишина буде још дубља и већа. Она би се тада, са својом малаксалошћу, увукла у душу и учинила да све оболи; али није више мучила, она је почивала на њему тако благо, да је била готово слатка као бол који се губи.

Па и у писмима је ишло тако. У почетку су била пуна набацаних јадања, питања и жеља, али су за тим бивала дужа, причала и о другим стварима и напослетку добила добар стил, била су лепо исписана и исказивала као неку радост што се уме тако лепо да пише, а што се могло између редова читати.

Према оваким приликама, сад би се по каткад појавило поново штошта што није смело ни главе дићи док је Ерик ту био. Фантастичне идеје стресаху своје блиставе цветове у досадну тишину догађајима сиромашна живота, а по чулима бејаше полегао ваздух снова, са својим животним испарењем које прождире и дражи, и у којему је скривен фини отров слутњи, жудних живота.

И тако је растао Нилс; сви утисци детињства формирали су меко блато, све је радило на томе, све је имало значаја; оно што јесте, што он снива, што зна, што слути — све то повлачи своје лаке али сигурне линије које се укопавају и удубљују, па онда слабе и утиру.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ХРОНИКА

НАУКА

МЕТЕОРСКИ РОЈЕВИ....

— астрономска скица из доба новембарског роја и писања о пропасти света —

Желим да вас данас забавим мало причањем о догађајима, што се збивају у великом царству васионе. У колико ми је положај, што га сада међу вама имам, за ме ласкавији, у толико осећам и већу тежину своје дужности, која ми каже, да вам — у место нарочите забаве — прочитам један лист из велике књиге, што је васиона вековима исписује у своме алманаху. У огромној збирци најразличнијих небесних прилика ја се губим, не с тога што се у њима не могу наћи и разабрати, већ с тога што је свака небеска прилика и подједнако забавна: ни једна није важнија од друге, ни једна својом величанственошћу не уступа другој! И онда ће бити најподесније, да се мало забавимо о догађајима који су данас на дневном реду — који ће се од сутра у вече почети збивати на небу нашем.

Историја наших дана бележи један чудноват покрет, који је захватио све кругове друштвене у целом цивилизованом свету. Покрет тај изазвало је писање неких листова о скорашњој пропасти света, а највише је одјекнуо код средњег сталежа западне Европе и неких покрајина простране Русије. Ни наша отаџбина није остала поштеђена од тих гласова, срећом без озбиљних последица. Свеколике те узрујаности не би било, да се у доба наших дана није појавио један клуб пророка, који под именом г. Фалба разноси сензационе гласове о предстојећој катастрофи Земљиној, макар да г. Фалб ни половину тога није изнео у својим прогнозама. Нашој Земљи прети велика опасност — веле безимени пророци — од једне велике комете, пронађене 1866 I, а која лута као какав револуционар по васиони без икаква одређена пута и правила. Та се комета непрестано приближава Земљи и 2. новембра — дакле прексутра! — доћи ће нам тако близу да ће те вечери ударити у Земљу и издробити је сву на комаде! Тада ће — веле они — из Земље сукнути ватра и вода, из комете опет ватра и вода, па још и неки загушљиви и отровни гасови, све се то узмути, ускомеша, дигну се олујни ветрови, праска, севање..... права страхота! Ко ће то моћи преживети?! Као први знаци пропасти осетиће се у томе, што ће све људство пасти у несвест, те ће се тако смак света извршити мирно, тихо, без ужаса и грозе. Овај је додатак у осталом, добро смишљен, јер ће људи, који 3. новембра освану мирно у своме кревету, као и увек до тада, протрљати мало очи, гледати, пипати око себе, гледати и кроз прозор, размишљати јесу ли већ у рају или на овоме обичном лежишту, па ће најзад доћи до закључка, како је смак света прошао без њихова учешћа, а они су заборавили... да умру!... Замислите, толика заборавност!...

Тежња човека за сазнањем нечега што ће се догодити у будућности, са свим је природна. Није та тежња поникла у наше доба: ми смо је наследили још из најдревнијих времена и носимо ту клицу још из доба нај-

нижег културног стања човечанства. Од вајкада су се на небу јављале разнолике прилике, које су код свих народа изазивале најживље покрете просто с тога што тада не беху познати узроци таквим особитим појавама, као што су на пр. тотална помрачења Сунца, Месеца, тренутно појављивање сјајних звезда, јаче сипање падалица, појава великих комета и т. д. Не знајући им узрока, тадањи човек гледао је у њима миг неких виших сила и предзнаке каквих злочестих догађаја. Тако је и постало обожавање ватре, грома и т. д. То пак показује, да је човек још од искони прецењивао свој положај у природи. Човек је вазда сматрао, да је целокупна васиона створена ради њега, а не зна да она ни главе не обрће ка егзистенцији његовој, јер не познаје сам циљ стварања, нити ће га икад моћи прозрети. И као мезимче Творчева стварања, човек је навикнут да себе сматра као средиште и циљ стварања. У таком положају природно је, што он сматра као да се цела природа развија пред њим само и њега ради само. Онда се заиста и мора јежити од сваке чудноватије појаве, на коју његово око није навикло, и да у њој сматра знаке кобних последица по његову егзистенцију. У таквим приликама, културни човек не разликује се много од преисторијског или онога што сада живи по аустралијским острвима Тихог Океана!

И данашњи пророци, водећи рачуна о тој урођености човечје природе, експлоатишу је ето тако ниско, користећи се једном сасвим обичном појавом у природи да њоме наговесте смак света! То ординарно експлоатисање свеколике читалачке публике, за осуду је у толико више, што то чине у име науке, којој свет од вајкада указује своје респекте и у чије резултате много вере полаже. Није ово првина — такве су догађаје забележили анали из 999. године и 1832. — када такви пророци оставише без крова многе добре домаћине и знатно повећаше проценат самоубијстава. Ни сада не стоје боље ствари у једној руској губернији, где се читаве породице лишавају насушног хлеба, напуштајући радове по фабрикама и очекујући пропаст света потуцају се тамоамо, а неки се чак и убијају од страха!... У свима таквим приликама наука је ослободила преплашени свет, па је свагда одржавала победу, али се пророци још не устукнуше из простог разлога, што им треба живети, одевати се... једном речи, што им треба новаца!

* * *

Необичне појаве комета давале су повода разним празноверицама. Обично су сматране — наравно код простијег света — као претеча ма какве несреће, рата, болести, убијстава, завере, глади, одвећ јаке зиме или жеге, земљотреса, поплаве и т. д. па чак и за предзнаке лепог времена, добре бербе грожђа и т. д. а сматране су и за људске душе које лебде по небу и т. д. и т. д. Ма како да су подељена мишљења о природи и саставу комета, сви су астрономи данас сложни у томе, да су то врло велика небеска тела, која се при свом кретању истина приближавају нашој Земљи, али су по правилу увек даља него ли Месец. Различита су само мишљења у томе, од каквих су материја састављена, на коликој су температури, каква им је густина и т. д. Неки их држе за сјајне гасовите облике, други пак, да су састављене од безброја метеорских гомила ситних чврстих или течних комадића, од којих је свако за се целина, налик на пчеле у рају.

Према садањем стању науке, сме се тврдити да је и само језгро комете — дакле најгушћи део њихов — састављено од густе гасовите материје или од гомиле течних капљица — налик на облаке — што је све обавијено заједничким омотачем од гасовитих материја. Исто тако сматра се као утврђено, да ни једна од материја, које чине и језгро и главу и реп комете није усијана т. ј. није на високом ступњу температуре, већ сјаје само више хладном светлошћу или налик на електрично осветљење.

И о самом пореклу комета, мишљења су доста подељена; у главном су ипак двојака. Неки сматрају да су комете постале у домаћају Сунчева система још од искони, па да се и баве у његовим границама, обилазећи око Сунца као и планете за дуже или краће време од неколико година. То су т. зв. *комете са кратком периодом*. Осим њих, има комета које свршавају своје путовање око Сунца за више хиљада година, те се с тога и називају *комете с дугачком периодом*. За њих се држи да постају тамо негде далеко у васиони, далеко од домашаја нашег Сунчаног система. Данашња наука сматра као доказано: 1) да комете долазе до Сунца по веома развученим путањама и то већином из посве грдних даљина и са сваке могуће стране у простору; — 2) да су комете тела врло разређена, посве незнатне густине: да су према количини своје масе мање и од најситније планетице, али да им је маса толико растурена, да заузима грдан простор, већи него ли и највећа планета; — 3) да је број комета веоме велики; — 4) да материје што састављају комету нису усијане.

Да су комете тела веома незнатне масе, растурене у доста великом делу простора, имамо доказа у томе, што су оне, приближујући се Сунцу или којој планети, претрпеле врло знатне промене. Тако је на пр. неоспоран факт са оном великом кометом из 1880. да је она — по рачунању астронома — у почетку свршавала своје путовања око Сунца за 2039 година. При сваком пролазу њезину, она је долазила у близину појединих планета, које су је својим привлачним силама одвлачиле постепено са њене дотадање путање, те је знатно скраћивала периоду свога путовања. Тако је, у току времена, спала на периоду од 175 година, затим на 37, па на 18 а сада обилази свој пут за 10 година! Толико јој је скраћена путања утицајем планета и Сунца. Има и таквих примера, да је комета кратке периоде претворена у комету са врло дугачком периодом, па и такву, да се она више није никад вратила у Сунчани нам систем нити ће се икада више вратити! Оваквих примера има врло много и сви нас уверавају, да можемо правити одсечних разлика између комета кратке и дугачке периоде. Права постојбина комета је свакако далеко ван домашаја нашега система — тамо негде у неизмерној, хладној пучини васионској, да нас посећује отуда с времена на време, па се враћају тамо или пропадају овде толико, да их пре или после губимо из вида, губећи и саме било карактер самосталних тела било право чланства у нашем систему!

* * *

У најновије доба, учињено је једно важно откриће, да многе комете иду по истим путањама којима се крећу и растурене гомиле ситних тела, од којих по нека прелећу преко неба налик на ракетле, а некада се јављају у врло великом броју, као рој какав. Отуда се такве гомиле комаћа и називају *метеорски ројеви*. Поједине се падалице могу запазити сваке ноћи, али их у извесно доба године има веома много, падају врло често, као што је то до сада у много прилика опажано. Ко их жели посматрати, нека их нарочито мотри ноћу од 28.—31. марта; 7.—11. априла; 14.—17. јула; 27.—31. августа; 31. октобра до 2. новембра; 24.—30. децембра. Још вечерас можете запазити по коју падалицу преко неба, највише пак после 2 сата по поноћи; то ће бити већ прве падалице из роја који нам се приближује. Сутра у вече видећете их — само ако небо буде ведро — у много већој количини око 3 сата по поноћи до пред зору, на северо-источном делу неба; то ће већ бити падалице из главнога метеорског роја, а најлепши призор имаћете ноћу између 2. и 3. новембра, када треба бити на стражи већ од 1 сата по поноћи па до зоре. Тада ћемо већ наићи на главну масу метеора. Ноћу пак између 3. и 4. новембра, ако се запази која падалица на одређеном месту неба — то ће бити последњи заостаци роја, који ће нам се поново јавити тек после $33^1/_4$ године!

Веће падалице, од којих су неке виђене чак и у величини Месеца, називају се *болиди* или *ватрене лопте*. Врло често се овака тела распрскавају на извесној висини изнад земље, налик на ракетле. Ту појаву прати обично праска налик на топовски пуцањ или грмљавину. У таквим приликама поједино комаће каткад пада на земљу

као метеорско камење или *метеорити*. Оваки се болиди у опште јављају само спорадично, врло ретко по више њих одједаред и тада су обично разнобојни. Таква једна прилика била је 15 јула 1874. када је н бо изгледало као каква шарена башта од севања болида најразличнијих боја. Некима су овакве појаве изгледале као летење змајева од којих све неке искре одлећу, а јамачно су то и наше народне песме у много прилика лепо опевале.

Астрономи су утврдили да се падалице и болиди крећу по истим путањама око Сунца. По неки су метеорски ројеви равномерно расејани по целој својој путањи. Те њихове путање секу се са путањама појединих планета, па дакле и са Земљином. Кад Земља пролази кроз то место где се путање секу, тада се и падалице јављају чешће но иначе. Пролази ли пак Земља кроз главну масу метеорског роја — као што ће то бити сутра и прексутра — онда нам се даје прилика, да посматрамо величанствену појаву, као што беше на пр. она 15. новембра 1885, када се на источним границама наше отаџбине разлегала бојна врева у српско-бугарском рату. Оно обилато сипање падалица, чије се лепоте очевидци не могу нахвалити, настало је из другог једног роја, који је постао растурањем једне комете. То се растурање извршило 1826., а нарочито га је посматрао аустријски астроном Бјела, по чијем се имену и комета назвала Бјелова, а доцније је и сам рој добио то име. За ту се појаву код нашег народа надов зивале гатке о утицају на исход тадањег рата нашега. Ако оваке појаве имају одиста каквог утицаја на ратну срећу, онда је сасвим неумесно било што су Трансвалци заратили с Енглеском пре но се јави рој, који је био на дневном реду, пошто је појава роја имала тек да предскаже рат! Или су се побојали и једни и други од пропасти света, па су хтели што пре да отпочну кушати ратну срећу, како би анали васионски забележили да је при свршетку света вођена борба између двеју култура, а од којих уз једну иде још и жарко осећање слободе свога дома, свога огњишта!..

Метеорити што воде порекло из распрснутих болида, често пута сипају озго у облику читаве кише крупнијег и ситнијег комађа, почев од неколико грама тежине па до читавих стена од по 4000 кгр. какав је пао у Америци, близу града Мозапила 15. новембра 1885. или 25.000 кгр. на Гренланду. Кад се то деси изнад настањених предела, онда обично не пролази без какве било штете по становништво. Године 823. падом метеорита запаљено је 35 села у Саксонској, појединo комаће починило је штете у Крему и Италији (1511.), у Плесковицу у Чешкој (1723.), у Сијени у Италији (1794.), у L' Aigle-у у Француској (1803.), у Штанерну у Моравској (1808.), у Мадарасу у Ердељу (1852.), у Охију (1860.), у Кнуаhinуа у Угарској (1866.), у Пултуску у Русији (1868.), у Мадриду у Шпанији (1896.).

Разна испитивања о природи болида довела су неке астрономе на мисао: да болиди постају негде на бесконачним даљинама згушњавањем и очвршћавањем оних гасовитих материја што испуњују просторе између појадиних сунчаних система у безграничној васиони. Ако су болиди и падалице из истога извора, онда можемо ићи даље, па у метеорском комаћу сматрати почетке очвршћавање космичких гасова, можда и почетке стварања нових светова. Пошто је пак метеорско камење састављено од истих материја, као што је и маса наше Земље на пр. од силиката, гвожђа, магнезијума, никла и т. д. онда се може извести и даљи један закључак: да су разни сунчани системи — све звезде — простране васионе сродни међу собом и по историји и по будућности и по садањем материјалу. До оваких закључака о сличности материјалног састава целокупне васионе, у новије доба, доводе нас и најситније астрономске методе.

Неки сматрају да су метеорити парчад од распрснутих и разрушених некадашњих светова нарочито по томе, што се врло често налази у њима и сам угаљ, који личи на наш камени и мрки угаљ. То би канда ишло у прилог поставци, да су метеорити остаци какве распаднуте или разрушене планете или другог каквог тела, које је било обрасло биљем, на коме је дакле било каквог органског живота. Ну, у том метеорском угљу још до сада није запажен никакав траг организама, нити биљнога ткива.

Има мишљења, да су комете од вајкада биле стални чланови нашег Сунчано" система. Али то пре може важити за комете кратких периода, а не и за оне велике комете с врло дугачком периодом, па ни за болиде, који грдном брзином доспевају до нас из далеке васионе, а који, долазећи у нашу атмосферу, трењем кроз њу угрејају се, усијају и распрскавају. Ако је ово тачно, онда се може извести закључак, да се материје некадањих међузвезданих гасова постепено скупљају према сродним им сунцима и планетама па се падањем на њих таложе у облику метеорске прашине или метеорског камења, одржавајући на тај начин материјалну заједницу између најудаљенијих тела у васиони. Ну, ово је једно од најнеобрађенијих поља у астрономији, те се на њему нећемо ни задржавати више. Можда ће доцнија испитивања моћи штогод одређеније одговорити на та висока питања, него ли што то може данашња наука наша. У место свега тога, да са неколико речи пређемо на садашњост тога питања о пропасти светова. Да бих и то што већма скратио, ја ћу вам укратко испричати једну лепу епизоду о предмету који нас сада занима, а која се десила пре неки дан у једноме месту. Тиме ћу и завршити овај разговор.

проф. **Ј. Михаиловић**

(свршиће се)

РАЗНО

* У четвртом овогодишњем броју хрватског илустрованог листа „Prosvijeta“ објављена је слика „Битка код Београд 6. септембра 1688.“. (Belgrado met syn Slot en voor — steeden Stromenderhand verovet door dè keyserlike machten den 6 sept. 1688). Из чланка г. Е. Ласовског, у истом броју, сазнајемо да је оригинал ове копије, прекрасан бакрорез, у власништву Хрватског Земаљског Архива. —

* Из руског журнала „Историческій Вѣстникъ“ засебно је одштампан, пре кратког времена, путопис Андреја Сиротињина „Черезъ Македонію и Болгарію“. —

* У издању књижаре Ernest Leroux, rue Bonaparte, 28 (Paris) изашла је студија Луја Лежеа „Le cycle èpique de Marko Kralevitch“. Цена 1·75 фр. —

* Јиндржих Слуничко (Праг) превео је на чешки језик из збирке К. Хермана „Narodne pjesme muhamedovaca u Bosni i Hercegovini“ песму „Мустај-бег Лички и Мујо Орлановић“.

* Главни одбор Учитељског удружења у Краљевини Србији расписао је стечај за израду Психологије (у спомен пок. Јов. Гавриловићу, учитељском добротвору) и Дечје књиге (у спомен пок. Јанку). *Психологија* треба да буде оригиналан рад, да је израђена према сувременим научним основима, да је, по могућности, доведена у везу са применом на наставни рад у школи и да не буде већа од 15 штампаних табака. Рок за израду: 1. јуни 1808. год. Награда од штампаног табака 100—120 дин. — *Дечја књига* треба да буде оригиналан рад са слободним избором и што популарнијом обрадом, да не буде већа од 5—6 штампаних табака и да је, по могућности, са илустрацијама. Рок за израду: 1. јануар 1908. г. Награда 40—60 динара од штампаног табака. — Награђени писци водиће сами коректуру. —

* Ђорђе Вајферт, српски индустријалац, поклонио је Народном Музеју своју велику и одличну збирку старина, коју је до сада чувао у свом Костолачком руднику. Овим поклоном стуна г. Вајферт у ред највећих српских музејских добротвора. —

* Мијо Дугоња, трговац Мостарски, који је пре кратког времена умро, оставио је српском народу за просветне циљеве имање своје у вредности преко 100.000 круна. —

* У издању књижаре Св. Б Цвијановића (Београд) ускоро ће изићи друга књига песама Милутина Јовановића. Књига ће изнети до 8 штампаних табака а цена за претплатнике биће 1 динар. —

* Проф. Милан Недељковић (Карловци) јавља да је дао у штампу друго поправљено и допуњено издање своје »Опће Географије« која је књига примљена за уџбеник српске велике гимназије у Карловцима. Књига ће изнети до 10 штампаних табака, а цена јој је за претплатнике 2 круне. —

* У Београду су основали млађи академски уметници »Друштво српских академских сликара и вајара«. Друштву је циљ: унапређивање и ширење уметности у Срба. Прву своју изложбу приредиће у другој половини маја ове године.

* Засебно је одштампан »Говор Д-ра Михаила Полита-Десанчића, посланика Велико-Кикиндског, држан у ствари Апоњијева законског предлога о пристојбама народних учитеља на општинским и вероисповедним школама и о правним односима недржавних основних народних школа, у седници заступничке куће угарског сабора 22. марта (4. априла) 1907. године«. Књижица има $2^1/_2$ табака, а цена је 10 потуре. Поруџбине прима уредништво »Браника« (Нови Сад). —

* Књижара Св. Б. Цвијановића (Београд) узела је у своја издања нову приповетку г. П. Кочића »Цвик и Дурут«. Књига ће бити готова у најкраћем времену. Поруџбине прима издавач. —

* У Карловцима (Срем) почео је излазити нов лист, »Пољопривредне новине«. Уредник је дипломирани агроном Душан Ширадовић, поднадзорник српских народних црквених добара. Лист излази двапут месечно, а цена му је за годину 6 круна. —

* Коста Јанковић, општински бележник у Меленцима, штампао је »Представку« грађанима Меленачким, у којој је изнео рђаво материјално стање општинско и предлоге за санирање. —

* Гојко Павловић, судски мајор, штампао је пре кратког времена »Упут за вођење претходне истраге у војсци«. Сад јавља да је цену спустио. Књига кошта за официре 0·80 а за подофицире 0·40 дин. —

* Артилеријски капетан Драгомир Ж. Стојановић превео је, са пишчевим допуштењем, дело француског потпуковника проф. Русеа »Ратни учитељи (Фридрих II — Наполеон — Молтке«). — Дело ће изнети до 10 штампаних табака в. 8°, а цена ће му бити 3·50 дин. Пријаве прима преводилац (Крагујевац).

* Виши ветеринар С. П. Вукосављевић превео је са немачког дело проф. Хајнриха Шидлера »Хиполошка питања и одговори«. Дело ће изнети до 5 штампаних табака, а цена ће му бити 1,50 дин. —

* Наш сарадник Стев. И. Самарџић (Плевље, Стара Србија) јавља да је дао у штампу збирку својих приповедака, објављених у »Новој Искри«, »Делу«, »Босанској Вили«, »Српској Ријечи« и др. Књига ће изнети до 6 табака осмине, а цена ће јој бити 1.20 дин. Скупљачима 15%. Претплату и пријаве прима књижара Рајковића и Ћуковића (Београд, Теразије). —

БИБЛИОГРАФИЈА

Тодор Стефановић Виловски. 1876—1906. У спомен тридесето-годишњега књижевног и публицистичкога рада његова. Издало уредништво »Бранкова Кола«. Сремски Карловци, Српска Манастирска Штампарија, 1906. — 8°, стр. XXVII.

Милисав Јелић: *Не плачи, Босно!* Драмат у једном чину. Ваљево, штампарија М. А. Славуја, 1906. — М. 8°, стр, 20. Цена 0·40 дин. —

Империјализам и балканска криза, од Живојина Перића, професора Универзитета, с француског превео Миленко Ђ. Поповић. Оштампано из »Трговин. Гласника«. Београд, »Бранко Радичевић« — штампарија Гаврила Давидовића и Комп. Бранкова 18, 1907. — 8°, стр. 16. Цена?

1. Демократска Библиотека 1. *Народна политика*, од А. Менгера. Превод с немачког. Београд, 1907. Издање Радикално-Демократског Клуба Универзитетске Омладине. Нова Штампарија — Давидовић. — 8°, стр. 114. Цена 0·60 дин. —

Јаша Томић: *Сабор јунак на мегдану.* (1906—1907) год.). У Новому Саду, српска штампарија Д-ра Светозара Милетића, 1907. — 8°, стр. 39. Цена 10 потура.

После Сабора. Утисци са галерије. Нови Сад, парна штампарија Ђорђа Ивковића, 1907. В. 8°, стр. 16. Цена ?

Год. I, књ. 1. *Литературна бесѣда* Н. Василиевъ, Пловдивъ, — 8°, стр. 72. Цѣна 80 стот. —

Књижевна дела Епископа Нишког Никанора, почасног члана Краљевско-Српске Академије Наука и Уметности. Књига XVI. *Архијастирске посланице.* Свеска II, Ниш, 1907., штампарија Ђ. Мунца. — В. 8°, стр, 248.

О учешћу судија у јавном животу с нарочитим обзиром на наше прилике, од Д-ра Драг. Аранђеловића. Прештампано из »*Архива* за правне и друштвене науке«. Београд, »Доситије Обрадовић« — штампарија Аце М. Станојевића, 1907. — 8°, стр. 28. Цена?

Др. Михајило Марковић: *Моје успомене.* Београд, штампарија »Доситије Обрадовић«, 1906. — В. 8°, 375. Цена?

Петар Кочић: *Јазавац пред судом.* Четврто издање. (Са ликом главног лица). Наградила Српска Краљевска Академија из фонда Николе Мариновића. Српска штампарија Ђорђа Ивковића, Нови Сад, 1907. — 8°, стр. 32. Цијена 70 пара,

Белешке о Рибарској Бањи, намењене бањским посетиоцима и лекарима, од Др. В. А. Димитријевића, бањског лекара. Београд, »Доситије Обрадовић« — штампарија Аце М. Станојевића, 1907. — 8°, стр, 71. Цена 0.70 дин.

Општина града Београда. *Годишњак* за 1905. год. Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1906. — В. 8°, 114. Цена?

Светозар Манојловић: *Шароперке.* Беч, 1907. У комисији књижаре Браће Јовановића у Панчеву Штампарија Мехитариста у Бечу, 1907. — 8°, стр. 112. Цена?

САДРЖАЈ:

Рако Козаревац, прича Гр. Божовића (свршиће се).

Пред покојнима, песма П. Ј. Одавића.

О култивисању Леног, од П. Ј. Одавића (свршиће се).

Ноћ на Дунаву, песма Ив. М. Милићевића.

О научном раду, од Д-ра Ј. Цвијића (свршиће се).

Јесени лепа, песма Јелене Ј. Димитријевића.

Цариград као центар моде у средњем веку. Тодор Стефановић Виловски (наставак).

Ја, од Алхазена.

Нилс Лине, роман Ј. П. Јакобзена. Превео Д-р Мих. Р. Поповић (наставиће се).

Хроника: (Наука, Разно, Библиографија).

Слике: Посета. — Савинске планине са Краљске стране. — Вила крај мора. — Словеначке планине у Штајерској. — Савинске планине у словеначкој Штајерској. — Кланац Савине у словеначкој Штајерској. — „Учитељу!“

Власник и уредник Р. Ј. Одавић, Капетан-Мишина улица бр. 8. Државна Штампарија Краљевине Србије

ТЕЛЕФОН БРОЈ 193

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ
ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ
МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА
У БЕОГРАДУ Кнез Михаилова улица број 20

ПРЕПОРУЧУЈЕ СВОЈ ОГРОМАН ИЗБОР:

Шешира, Кошуља, Гаћа, Чарапа, Рукавица, Др. Јегеровог рубља, Краватна, Сунцобрана, Кишобрана, Марама црних и за српску ношњу, **Ћебади, Штапова, Путничких** прибора и разне кожне робе;

Жакета, Кепова, Сукања, Блуза, женски **Кошуља, Гаћа, Рекла, Мидера, Муфова, Чешљева, Укосница, Хаљиница** деч. и за повојнице, **Капица** и **Бенкица**;

Спреме за удаваче и девере, Шалова за кумовске свеће, **Свиле** за превезе, **Огртача** за младе (пелерина), **Албума, Мириса, Сапуна**, разних предмета за поклоне и сваковрсних галантеријских новости.

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ
ГЕЦЕ КОНА
БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све повремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шиље у кућу.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стоваришту, књижара *набавља за најкраће време* по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којега се набавља. Велики избор антикварски каталога чувених светских антикварница стоји свагда на расположењу свакоме.

Књижара купује од приватних лица појединa употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилато сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibiblio thek), која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је **два динара** са неограниченим правом читања.

Каталоге учила и свију врста књига и музикалија шаље књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО
ЗА ОСИГУРАВАЊЕ
БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА
ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ

ОСИГУРАВА:

ЖИВОТ ЉУДСКИ на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мираз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости новчани заводи, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један новчани завод, ради примања уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слати уплате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

ТРГОВИНА

МАРИЧИЋА И ЈАНКОВИЋА

У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. ПОТРОШАЧИМА:

Велики избор сваковрсних хартија и осталих потреба за писање, цртање и школе.

НАЈВЕЋИ ИЗБОР:

Хартија за писма
Хартија за позивнице
Картона за посетнице
Картона за позивнице
Картона за фотографе

НАЈЛЕПШИ ИЗБОР:

Дивита
од никла, стакла и дрвета

НАЈВЕЋИ ИЗБОР:

Енглеских перореза
Новчаника и буђелара
Ножева за сечење хартије
Финих увлака за пера
Блокова за писање и цртање
и т. д.

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ

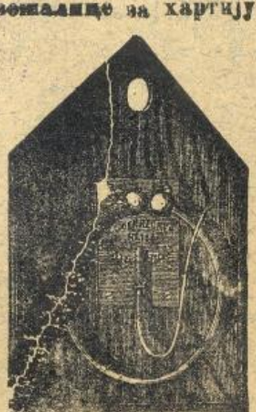
У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

вожалице за хартију

БРОЈ 164 СТАЈЕ КОМАД
2·50 ДИН.

Сенекова увлака
за господу која пате од грчева.

Ова је увлака израђена тако, да испуни целу шаку при писању; сваки прст има своје удубљење

увлака стаје 3 дин.

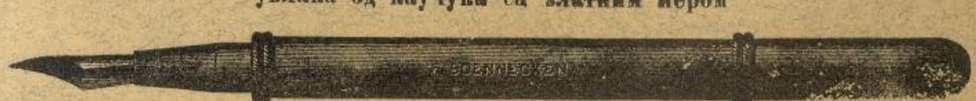
Оваквих увлака имамо још неколико врсти и то:
од 6, 7, и 12 дин. ком.

наслони за књиге

НАСЛОНИ ПО ОВОЈ СЛИЦИ
ВР. 344. СТАЈУ 10 Д.

увлака од каучука са златним пером

Подесних за г. г. лекаре, грговце, инжиње́ре, чиновнике, путнике и т. д. Увлаке по овој слици са златним пером стају 18 динара комад, а имамо их и од 20 до 25 динара. Америчанске увлаке са златним пером стају 7·50 и 10 дин. комад, а са иглом 4.50, 6 и 8 динара комад.

НОВА ИСКРА

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

АПРИЛ 1907. Власник и уредник **Р. Ј. Одавић** **ГОДИНА IX.**

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића

Има на стоваришту и свагда наново добија **САСВИМ НОВУ РОБУ**

коју и препоручује поштованој публици *за сваку поједину сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атлаза црна** за бунде и либадета. — **Атлаза** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атлаза** и **Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикерајa, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је учтива, брза и тачна *Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.*

С ПОШТОВАЊЕМ

МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ

БЕОГРАД — САРАЈЕВО

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из **првих светских фабрика**

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 4. Београд, априла 1907. год. Година IX.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

ХАЋИЈА

— Свет. Ћоровић —

Слободану Јовановићу

Пред вече је излазио у чаршију. Сух, дугачак, протегнут, искривљених рамена, између којих се издигла танка а дуга шија, која као да је једва држала и онако малу, ситну главу, те се у ходу повијала и кривила час на једну час на другу страну, излазио је лети и зими лако обучен, увијек раздрљених прсију да су му се ребра могла бројити, носећи у једној руци тежак, дебео, оловом наливен штап и чешће пута измахујући њиме изнад главе, а у другој голему ћупицу с водом. Ником се јављао није, никог поздрављао. Тек ако би га ко позвао у дућан да се разговори или нашали с њиме, свратио би мало, попушио цигар-два духана или попио кахву, и одмах кретао даље. Само понекима није хтио свраћати ма шта му давали. Од њих би окренуо главу и готово трком бјежао. А били су то све имућнији људи, или трговци, или бегови, аге. Ни њихова поклона није хтио примити, ништа. Неће ни да погледа шта му дају, него одмах одбија и бјежи, бјежи не застајући. Ако је близу какав сокак, одмах свраћа у сокак, па онда обилази све махале, закутке, буџаке. По читаву ноћ не стане, него иде и обилази. Нарочито пази на димњаке, на кровове и прислушкује око врата трговачких магаза. Гледа: неће ли гдјегод букнути пожар. И чим опази какав *ружан знак* или осјети јачи, тежи смрад дима, одмах се узнемири и узнемири читаву махалу. Почне пискати на прсте као на писак, почне урликати, викати, дозивати и, из све снаге, ударати штапом по вратима и по ћепенцима... И мртваце би пробудио!.. И не умирује се све дотле, док се читав комшилук не узбуни, док се не окупе људи, често босоноги и необучени, те не почну галамити с њиме заједно. Тад их одмах води за собом, силом разбија врата и, не осврћући се на то је ли ватра већа или мања, одмах јури унутра, вади, носи, спасава што се спасти може. Неколико пута десило се, да су хаљине почеле горити на њему или да се жешће опекао, али то га није могло одвратити да и даље не јуриша, да се не „хрве с ватром“ како је сам говорио. И *хрвао* се све дотле, док не би читава зграда изгорила и срушила се, или док не би људима пошло за руком да ватру за времена угасе... А никад награде тражио није... Барем се говорило, да су му неки нудили награду, али он је поносито одбијао и, одмахнувши руком, само прошаптао:

— То се не наплаћује!..

Многи су се чудили томе и називали га сулудим. Чудио сам се и ја. Понекад, кад би ми свирнуо, и запиткивао сам га:

— Ама рашта ти то радиш?.. Што не иђеш кући и не спаваш мирно к'о и други?.. Што се ти бринеш за пожаре?..

— Тхее, — вели он и некако стидљиво узвија главом. — Тако...

— Ти радиш што нико други не ради.

— Па... баш с тога и радим што не раде други, — одговара он, немирно премећући штап из једне руке у другу. — Зар и ја нијесам чојек? И зар да овај свит нема никакве фајде од мене?.. Нико се није родио да живи сам за се, вего да и другијем буде од фајде... Алах целешануху тако је наредио и тако се радило у старе земане... Тако радим и ја...

— А зар не можеш друкчије радити, него скитати се по ноћи, болан?..

— Није то скитање, — вели он ватреније и почне се љутити. — Не скитам се ја беспослен... Ја, ефендум, не могу бит' кадија, не могу бит' хоџа, јер нисам учио, не могу бит' трговац, јер немам пара, не могу бит' ни хећим... Не могу бит' друго вего што сам... А кад не могу друкчије бит' од фајде свиту, могу барем жедну дати воде нек се напије из моје ћупице и могу чувати народ да не гори.

Па, ударајући штапом по тлима, издигне главу и готово почне викати:

— Ја хоћу нек ме и након смрти неко спомене и нек рекне: Алах рахметиле!.. Нисам ја к'о неки и неки, што имају свега, а ником од њих нема сриће... Они не мисле ни на кога, вего на се... Јок!.. Ја нисам к'о они!.. Ни пару њихову, ни ништа њихово ја не би примио, да би умр̀о од глади... Душа им је губава, па су им и паре губаве... Они... они... они...

И ту већ не може сједећи да говори, него устане и са неким чудним заносом наставља:

— Ама на другом свиту они ће плаћати!... Тамо их неће нико сачувати од ватре и огња живога!.. Ни ја им нећу моћи помоћи, јер сви дењизи на свиту не би могли утрнути ватру око њих и облакшати им муке... Они ће горити под својим дукатима, јер ће вазда киша огњених дуката падат' им по голим леђима, а ја ћу мирно затутунити под каквом јабуком у џенету, под покровом од бехара, а бумбули ће ми пивати и хурије ме нудити алвом и медовином... Алах ће ми гори платити, што ми овди нико платит' не може...

И, узбуђен, баца цигар, граби своју ћупицу и хита, јури, иде даље, уз чаршију.

Други пут, кад дође, почне уздисати и ударати се шакама у прса.

— Рђав је свит, рђав, рђав, рђав, — вели, а отеже трепавицама, као да ће намах заплакати. — Није то к'о у старе земане, кад је правда по земљи ходила, кад су овнови били к'о волови а шенишно зрно к'о кокошиње јаје... Све пошло наопако!.. Законоше не припознају законе, људи се одрекли и вире, и поста, и дȍве, па само зло раде; цареви се затворили у палаце па се само о себи брину а не ходају више да својим очима зло виде и да га утуку; мулуђи се дижу један на другога, крве се, кољу, отимају... Све рђаво, рђаво, рђаво!.. И љути се Алах на нас и бије нас неродним годинама и пушта болести свакакве да нас науче памети, а ми јадни и ћорави па све то не видимо и нећемо да видимо... Ружно, ружно, ружно!..

— Ко зна! Може бити и боље! — велим ја, нудећи га кахвом. — Све се може на боље окренути!

— Не може! — дочекује он одлучно и пресијеца руком по ваздуху. — Не може то тако... Од злих људи родиће се гори... Најпошље ће и на небо ударити, окренуће пушке и топове на небо, само да раскују оно сребро и злато са мисеца и звизда... Мало ће им бити земаљскога злата, па ће ударит' на небеско... И тад ће бит' кијамет!..

— Их, зар кијамет?

— Хоће!.. Појавиће се многе јангије и све ће почет' да гори. Читава земља букнуће у пламену и зарумениће се к'о гвоздену јабуку кад извадиш из ватре... Крупне искре летиће под небеса к'о златне лепирице... Дим ће заклонит' сунце, к'о кад мрким чашафом заклониш огледало. Ко се сакрије од ватре, удушиће се у диму... Цичаће људи и пиштаће к'о гује, врискаће жене и дица, цијукаће и цвилити тице, рикаће лавови, бикови, међеди, завијаће пашчад и вукови, али им све помоћи неће и у диму изгубиће им се гласови, те ће наличити стењању и уздисању... То ће издисати земља... А тад ће Алах целешануху пролити мало воде, маље вего у ову моју ћупицу стане, и ватре ће нестати. Земља ће бит' само једно згариште, црње и пустије од поноћи...

Мени, готово, дође да се засмијем његовим пророчанствима и једва се уздржавам. Ипак, да га не наљутим, питам и распитујем даље!

— И онда више неће бити свијета?

— Хоће, — вели он озбиљно и као замисли се. — Стари су људи говорили, да ће Алаҳ наново створити свит. Јопет ће га створити од ништа к'о и прије... И земља ће јопет окитити се зеленом дибом и кадифом, озелениће и оно што је прије голо било, јопет ће пропивати тице и оживит' нова, хајирли живина; а нови, све добри и поштени људи, почеће славити Алаха к'о што су га славили у старе земане...

— Па хоће ли брже тај кијамет? — питам ја, осмјехујући се.

— Брже.

— Када?

— Не знам, ама је почело. Зато се ја и бојим ватре и чувам свит, да још не изгори...

— А што чуваш, кад је рђав?

Хакија ме погледа са сажаљењем.

— Још на свиту има понеки добар чојек, има и мáксума, па њих треба чувати... Чувај и хиљаду зликоваца, само ако је међу њих зап'о један добар чојек... Добар не сми страдати...

О. Ивековић Крунисање Хрватскога Краља Томислава

И, видећи да се сувише дуго задржао, махне главом као да вели: »Не разумијеш ти то« и одлази из дућана.

Пошто му мати умрије, — а никог више није ни имао него матер, — многи су држали, да ће се оканити стражарења и шетња по ноћи. Остала му је била у наслеђство: једна кућица, нешто покућства, а, како су неки тврдили, и неколико дуката готовине, јер је прилично зарађивала ткући туђе безове. И говорило се, како ће он све, осим куће, продати, па отворити какав дућанчић и почети да ради. Неки су га и савјетовали да учини тако. Али узалуд!... Није се могао ни пуна три дана смирити и опет се појавио у чаршији са својом ћупицом и својим штапом. Опет почео стражарити...

— Болан хакија, што се не смириш? — питали га.

— Смирићу се на оном свиту.

— Ти волиш шетати него радити.

— Ја не радим за се. Алах ми је наредио да радим за друге...

— Сулуд остаје сулуд! — говорили су људи и пуштали га да иде с миром. Једино тројица-четворица бакала што су га задржавали дуже него прије и више га запиткивали. А најчешће га питали за дукате. Неки су рачунали, да му их мати оставила до двадесет, други су додавали и до педесет, трећи су тврдили да има пуна стотина. Бакали су га наговарали, да им покаже новце или да им позајми. Узалуд се клео да их нема, нити да зна за њих, — нијесу му вјеровали. Пребацивали су му како је себичан, како их сакрива. И то га је, готово, на плач нагонило и он је бјежао од њих, бјежао трком, јурећи, као да га голим ножевима гоне....

Једне ноћи диже се читава узбуна готово у свима махалама. Два топа са тврђаве огласише пожар, трубе ватрогасаца као да су јаукале кроз помрчину. Узбуђена свјетина комешала се улицама, дижући силну грају, реже на вратима штекћале су, шкрипали канати на прозорима и рашчешљане главе повиривале су из њих, уплашено звијерајући око себе и дрећући... Све уплашено, узбуђено, узрујано...

— Шта гори?.. Ђе гори? — питао је свак.

— Чије је?

— Је ли осигурано?..

Па и ја, чим сам изашао из врата, зграбио сам за раме првог пролазника, који је бјесомучно јурио, и силом га задржао.

— Шта гори?

— Не знам... С тога и трчим што не знам...

Ухватим другога, који је био мирнији и који је долазио с друге стране:

— Шта гори?

— Ситница, — отпрсну он. — Кућица једна!

— Чија кућица?

— Сулудог хакије... Сваког чув'о, а себе не сачува...

Не знам ни сам шта ме је управо гонило, али сам пошао што сам могао брже кроз криве, вратоломне сокаке, према мјесту, гдје се налазила хакијина кућица. Нити сам се осврtao на кога, ни кога поздрављао, и ако сам сусрео неколицину познаника, који су, галамећи и псујући, враћали се натраг, очевидно незадовољни што су се узбунили ради таке *ситнице* и што нијесу имали прилике да посматрају како гори каква необична, величанственија зграда. Хитао сам и, готово, каскао, бојећи се да не закасним, као да ће ми и читав пожар одлетити испред носа попут железничкога воза.

И ипак сам закаснио. Кућа, и онако трошна и стара, изгорила је као дашчара каква; сад се могле видјети само развалине, изнад којих су стрчале три-четири краће греде, као црне, поломљене гране на стољетном, трошном, окрханом храсту. Изнад развалина још се дизао густ, тежак, загушљив и смрдљив дим и повијао се по чаршији, носећи собом понеку варницу, које су избијале са дна куће, испод изломљеног, растуреног, срушенога крова, више кога је и сад заигравао тапак, лаган, испрекидан пламен, пузао се као змија уз дим и опет ишчезавао.

— Све изгорило? — запитах једног полицаја, који се бијаше наслонио на оближњи зид и гледајући развалину мирно звиждукао.

— Све, — одговори он сухо.

— А запалило се кад хакије није било дома?

— Да је чув'о кућу, била би здрава, — дочека полицај подругљиво. — Зато је и запаљена, јер се знало да њега нема, да он чува туђе...

— Како?

Полицај зијевну.

— По неким знацима познало се, да је кућа покрадена, па онда запаљена, — рече. — Чуло се било, да хакија има пара...

Он хтједе још нешто рећи, али, тога часа, наљезе хакија. Био је подеран, нагорио, гарав. Ни штапа, ни ћупице имао није, него, стењући и јечећи, онако се мотљао кроз свијет који је још био заостао да гледа развалине... Ја му приступих и дирнух га за рукав.

— Аха!.. Ти си?.. — отегну он и застаде. Дош'о, зар, да сеириш?

— Ја.

— Ето, поробише ме... И кућу ми отеше! — уздахну хакија.

— Бездушници!

Хакија стиште шаку.

— Рђав, рђав је свит! — рече готово плачући. — Све пошло наопако... Зли људи!

— Зли!...

— А ја их знам! — узвикну гласније. — Макар што ме држе за махнита, ама ја знам своје душмане... Све, све их знам!..

Полицај, који нас је слушао, одмакну се од зида и приближи се.

— Зар знаш? — запита вадећи некакву биљежницу и спремајући се да пише. — Знаш их?..

— Кога? — запита хакија и зажмири мало.

— Лопове.

— Не знам, — одговори хакија и хтједе се окренути.

Полицај га ухвати за руку.

— Ама сад си каз'о да знаш, — рече.

— Ништа ја нисам каз'о... Ништа ја не знам, — одговори хакија упорно.

— Али, ако знаш, пријавићемо их суду.

Хакија се исправи.

— А ко ће судити? — запита.

— Па... судци...

— А ја хоћу да Алах суди, — одговори хакија и показа на небо. — Ја кабулим само оно што се гори пресуди.

Па оде међу свијет.

*

Други дан опет је ишао по чаршији, носећи нов штап и нову ћупицу. Кад је наљегао поред мене, поздрави ме. И као да је познао да ћу га запитати нешто, осмјехну се и узви обрвама, баш као и онда кад ми је говорио: „Још има добрих људи!.. Њих треба чувати и старат' се за њих"!...

Одблесци

У Дунаву се стари град огледа:
Опале куле, црна градска платна;
У њему прошлост изумире бледа,
Што к'о сан чили, отмена и златна.

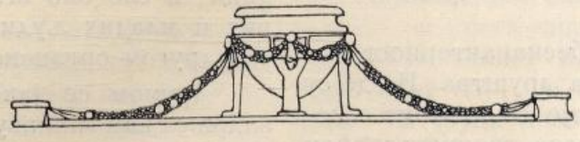
При заласку сунца и зора кад гране,
Остављен, мрачан, у истом је ставу;
Једино црне походе га ране
И гракћу пропаст и срушену славу.

Садашњост и прошлост ту се гледе мрско,
К'о варварске чете и борци што паше,
Бранећи давно од најезде, дрско,
Те хладне куле и зидине наше.

Присојима пустим сурог камењара
Палацају, гмижу, сикћу љуте шарке;
Зигинама студен ветар доба стара
Дува у дане прашњаве и жарке.

Ту не сија сунце, нит' се леје шире,
Ту таласи тихо троше чврсте хриди.
Стари се дани са нама не мире,
И агонија прошлости се види.

Сима Пандуровић

О култивисању Лепог

П. Ј. Одавић

(НАСТАВАК)

Тим речима обраћа се Рескин онима који могу ма и за тренут посумњати, да је осећање Лепога, тамо где га има, не само некакво палијативно средство за лечење каквог пролазног моралног и душевног зла и тешкоће, — но да је у исто време и најпоузданији покретач и ка савршенству људском, а и ка срећи и благостању међу људима.

Застаните часом, одморите се и освестите се! као да хоће то да им каже. На крају скоро свију путева којима сте досада ишли, наишли сте на препоне које вас још више море и растрзају. А зашто? Погледајте само боље: то нису препоне, тако су вам други људи казали и представили, други, чији су закључци о друштву и животу, и о човеку у опште, претрпели слом.

Нису то никакве препоне као што се вама чини; то су само визуалне халуцинације моралних и душевних мука ваших. Станите мало, одморите се и онда погледајте поново око себе. Свом неминовном крају иду сви: и они који круне носе, и они који тек хлеба имају, и бесни и скромни, и паметни и ограничени. И све их, с истим осећајима индиферентности, прати никад уморени

поглед вечности и бескрајности. Захукталисте се, и у тмуши, што је пред вама, тражите ма и најмању парцелу среће, и ако неисцрпни извори среће почивају у самима вама. Луда утакмица међу вама за нека уображена богатства и задовољства никаква вам задовољства није дала, и ви ипак, прегонећи један другога, срљате у тој утакмици низа страну, и самовољно стремите у пропаст. Па шшта се то онда сведоше поуке ваших учитеља?

Али на жалост људи ће у нашем друштву и даље ићи путем по којем се бесвесне масе крећу. Путови што их појединци прокрчују и даље ће узалуд ишчекивати што већи број пролазника. Површна, штура знања, што их дају површне и штуре спреме, а нарочито штура срца, и даље ће господарити друштвом. И даље ће се очајна борба бити за лажну славу и сумњиву величину. И даље ће и поља и шуме, и јутра и вечери плакати за онима који их разумеју и којима су само они у стању да пруже највеће добро што га човек може имати: незаинтересовано одушевљење, које једино отвара пред људима врата ка правој срећи.

А тако бедном, тако настраном схватању ствари највише у прилог иду баш саме наше друштвене прилике. И ако смо друштво младо, које би требало да се с правом нада само лепшој и сјајнијој будућности, међу нама је, на жалост, тирански завладао цинизам који се смеје и руга сваком узвишеном осећању. И тај цинизам, коме је једини идол материјално благо, спутава и свакојаке препоне ставља и измишља смеровима и раду којему је једини циљ што лепша будућност нашега друштва и читавог нашег српског народа.

Да ово нису само голе фразе, ето култивисаних и племенитих радника међу нама, па нека они цене.

Тај цинизам, управо та бескарактерност, заразила је све редове нашега друштва. И где су онда те моралне силе, на које се можемо ослонити, и у којима можемо спаса тражити у овом ужасном хаосу што тутњи око нас са свих страна, и прети да нас упропасти и сатре?!...

Ту котву спасења пружа нам једино проучавање и неговање појма о Лепоме у свим појавама његовим. А Лепо је и задрхтати на помисао о јединственом пожртвовању наших старих за добро и част напаћеног нашег народа; Лепо је и мислити на своје мртве, и због њих, које ћемо читавога века оплакивати, чувати се сваког срамног дела; Лепо је и озбиљно и мушки носити своје беде и невоље, и оне што су од Бога а и оне што су од људи; Лепо је и читавога свога века радити на остварењу каквих племенитих замисли својих.

Јест, све су то лепоте и то онога вишег, духовнога реда; а да их човек све у духу своме има, нису потребна ни земаљска блага, ни положаји, ни одликовања што их људи деле. Потребно је сваком, и најобичнијем уму, отворити само очи и мало боље погледати око себе. А да оствари такав смер свој, притећи ће човеку у помоћ и сваки сунчани зрак, и свака сенка, свака боја из светлостнога спектрума, свака птичја песма, сваки облачак, свака, и најмања тајна и тајанственост, којих је безброј сколило и постанак и живот и смрт сваког човека.

И највеће лепоте, што их у машти својој можемо видети, само су копије оних лепота, што у истини постоје око нас.

Сунце, извор свег живота на земљи и свих атрибута што прате и свестан и несвестан живот, у духовну природу човекову унео је елементе, који човека највише дижу. Па зато, како се мени чини, могло би се рећи а да се много не погреши: видети, значи толико исто колико и знати. Посматрати, на пример са какве узвишице, видик обасјан сунцем, није ли једна од најузвишенијих забава и духа и мисли човекових?

Светло зеленило у најразноврснијим тоновима покрило земљу. Тамо протиче река или поток, и воде им се беласају. Хоризонт завршен планинским венцем или равницом која се губи пред погледом. Један велики комплекс зеленила раздваја од другога широки друм што се вије пољем или падином, као некакав живи створ из царства маштарија. Овде-онде види се по неко станиште људско, кућа, кућица или колеба, које је неки нама једнаки смртни створ свио себи за гнездо, исто као што је гнездо на оном дрвету, које су опет себи свиле чавке или вране, и у којима су се расплетале и расплећу драме и трагедије, какве нису написали ни Софокл, ни Еврипид, ни Шекспир. Ону падину тамо покрила стара шума, а ону другу тамо млада шумица, забран; и та разлика у старости њиховој, као сама од себе, представи их вам једну као скуп старијих људи, а другу као скуп младића; и све оно што чини разлику између старих и младих људи, учини вам се да видите и у том другом органском царству, шуми и растињу.

Друмом се јаве путничка кола, и за мало задрже вам пажњу. Ви их гледате, и из оног сплета мисли и рефлексија, од једном се јави једна једина, која вам за тренут апсорбује све остале: „Ум за морем, смрт за вратом.“ И сколи вас сета, тај најискренији, најдубљи и најреалнији осећај човеков. Али сета, коју је та мисао изазвала, не траје дуго. С кола, којима путују незнани путници, поглед вам се крене у страну: нове слике и нови осећаји поново вам преплаве све биће. Пољем чобанин тера стадо, а поред њега мирно, свестан своје дужности, иде интелигентан пас. Чобанин, ако је млад, евоцира вам слику блудног сина, у чијој души ратују племенити осећаји са рђавима, како ће напослетку племенити осећаји исренога покајања да победе. А ако је стар, пред вама се расплео читав један човеков живот, пун борбе и напора, пун и радости и жалости, како ће се на послетку да заврши философском резигнацијом. Старац вам се представи као идиличан јунак који последње дане своје проводи у најужем кругу пријатеља: са стадом и псом својим, са мравима, бубама и

В. Верешчагин — Преглед трупâ после боја

инсектима, чије су царство ледина и шанчеви, којима људска нога ретко корача.

Тишину, што вас је свила, ретко прекида ма какав глас. По нека птица пролети близу вас па писне или зацврчи: јави се на свој начин гоњена искуством свога рода, што се нагомилавао милијонима година. И пред мисленим погледом вашим, којем је светлост била зачетак, формирају се све новији и новији утисци, догод вам се, на послетку, читаво то царство облика и боја не представи у једном једином појму о вечности. И кад после тога погледате на оближње дрво, на џбун, на стену, на шљунак, на гуштера, на лептира, на бубу, учиниће вам се, као да и новим очима и новом памећу гледате на све то. Између вас и свих тих представника органскога и анорганскога света неће више постојати никаква друга разлика до у облику.

И тек од тога момента све што је људско представиће вам се у својој правој боји и вредности. „Кад је све што се види“, завапићете, можда, у тај мах: »један никад непојмљив композит неколико елемената само, а можда и једног јединог, који је нека сила изводила у све ове могуће облике и тонове за које знамо да постоје, зашто је само човеку дата подобност да због тога стално поставља себи питања на која никад одговора неће добити?! Зашто је он управо створен, и да ли је сила која га је створила свесно хтела да њиме у дело приведе неку намеру, неку замисао своју, и ако јесте, каква јој је намера могла бити?!...“

Али тишина ће и даље владати око вас; сунце ће и даље грејати; безбројни представници живота на хоризонту, које погледом обухватате, и даље ће бесвесно изводити живот: душевно мучење ваше у тај мах остаће без одјека; због вас ни најмањи листак неће задрхтати.

Ма шта чинили, из опште хармоније, чији акорди одјекују на све стране, неће вам бити могуће иступити. И у другим, разним моментима живота, као и у томе, дух ће се ваш бунити и усталасаваће се осећајне струне душе ваше, али посматрајте само ту узнемиреност своју, ако само будете хтели, вазда ће је утишавати сунце и силна светлост његова.

Па кад вам се после тих рефлексија поглед, који је дотле блудио и ништа не видео, поново задржи на каквој слици у хоризонту, нешто пријатно а незнано, зрачиће са ње на вас, и сталожаваће вам осећаје и емоције, како ће вас на послетку, на лаким крилима, опет понети одушевљење тако да ће вам и она тајанственост, што вас је дотле мучила, пружити утехе и радости.

V.

Кад људи с горњим предиспозицијама, то јест они који лепоте у природи сматрају за једино благо достојно да се њиме човеков дух богати, — кад се, велим, ти људи крену у борбу за освајања тога блага, онда се они самим тим издвоје од свега сићушнога што прати живот, и сам собом живот им се представи као велики један култ који се не може довољно опслуживати. Ти људи познати су под општим именом песника и уметника, и највећи међу њима сматрани су кроз сва времена као најсјајнији представници свију народа и свију цивилизација, и као последња реч моћи и способности дотичног народа и дотичне цивилизације.

Што је међу људима у појединим друштвима борба љућа и огорченија, изгледа да је и њихов број све већи. Њихове контемплативне природе, јер то је основна црта свију уметника, поражене свакодневним примерима о нискости и мајушности душа оних који, на жалост, најчешће и најдуже воде бесвесне масе, — повлаче се да у миру ван масе, ван света, за ту исту масу раде више но они којима није зазорно да је воде, да је варају и да преко ње глупаве остварују своје личне користи. Отуда и долази то, што су политички радници, који само благодарећи масама заузимају високе положаје, радници најниже врсте, испод које ништа ниже нема, и што до данас ни један народ нису представљали његови политички, но други културни радници.

И у нашем друштву број уметника, или бар оних који хоће да су уметници, све је већи. Пошто је бити уметник само по себи квалификација највише врсте, којом се смртни може поносити, то онда није никако чудо, што хоће да су уметници, или бар да тако изгледају, и они који на против самим животом својим казују, да им, ни у једном моменту, осећање Лепога није срце загрејало.

Па како је у погледу осећања Лепога с једне стране опет у нашем друштву ни једног јединог нема чије би мишљење о Лепоме било меродавно, то и јесте узрок, што у нашем српском храму Лепога влада хаос, и што они, који имају осећања за Лепо, не знају којим им путем ваља ићи, шта им ваља читати, шта гледати, па да то своје осећање усавршују.

Кад неко, тобож спреман за оцену Лепога, у каквом најобичнијем сељачком простаку, чија памет тек ако је нешто мало већа од памети ма које ћурке из његова села, пронађе уметника, и кад видите да се и такво мишљење и оцена у нашем друштву може сматрати за меродавну, ви онда одмах можете знати и како бедно морају изгледати душевне прилике у нашем друштву.

Кад видите да се за Лепо бори и човек који заудара на прљавеж и ракију, човек који се не стиди онога чега се и последња свиња стиди, да се опије, па да и оно мало од Бога му дате памети утопи у блесавост, — зар и ту треба ма шта доказивати, колико је тај, на против, далеко од сваког појма о Лепоме?!

Али, на жалост, међу нашим уметницима изгледа као да постоји нека врста традиције која категорички захтева да уметник, наравно само онај који је прави, мора пити и опијати се; мора се у говору служити најскандалознијим изразима, и мора, кад већ иде у кафану, тражити најсмрдљивије ућаре које посећује друштвени олош. И према томе, може ли бити икакве, ма и најмање сумње о правој интелектуалној вредности, спреми, знању и осећању Лепога код тих људи, који, осећајући у души сву бедност своју и немогућност да обичним средствима изнесу на јавност доказе о својем знању, спреми и дару, лађају се тих одвратних баналности да њима, као нечим необичним, нама обичним смртнима докажу своју — генијалност?!

Овде би нам неко, али, наравно, само неко мале памети, могао рећи: кад се говори о делима каквога уметника онда се говори само о њима, и она се оцењују без обзира на то, да ли је уметник, њихов творац, пијаница или није, да ли је у обичном животу баналан или није, да ли бира средства да би своје материјалне прилике поправио или не бира; да ли лаже или говори истину, да ли је подлац или је човек поносит, свестан и својих права и своје дужности, да ли је частан или нечастан.

Тамо где владају лажни појмови о уметности у опште, и о Лепоме, таква питања поставиће вам од сваке стотине тако званих уметника њих деведесет и девет; али, како бар ја мислим, тамо, где је појам о Лепоме у свим својим манифестацијама подигнут на степен религије, тамо се мора знати, тамо се мора имати чврсто уверење о томе: да између мајке и детета што под срцем носи не може бити тешње везе и јединства но што је има између уметника и дана које проживљује, и дела и поступака његових у обичном животу.

Уметник у обичном животу подлац и неваљалац, уметник а у обичном животу нечастан, такви појмови могу владати само у ниским друштвима, у друштвима која су у декаденцији.

Ја знам да су прошла времена кад су људи у уметнику, који је делима и животом својим био уметник, гледали Vates-a, гледали пророка, и најбољег учитеља људског рода; али тврдо верујем, да ће та времена опета доћи, и то баш у пркос тако неочекиваних и славних резултата, што их је људству наука дала. Како се мени чини, нека наука пронађе баш и еликсир живота и камен мудрости; нека феноменалним каквим открићем својим учини, да једаред за свагда нестане болести у људском роду, и да сви људи постану подједнако богати и милијонари (пошто им је то данас свима једини идеал), и да сви живе по пет стотина година, — ипак сви ти резултати неће пружити ни најмању парцелу светлости духовној природи човековој, тој јединој, у којој лежи и срећа и несрећа његова. Јест, сви ти резултати не би ни најмање олакшали духовним патњама његовим, јер би и после њих чак и здравом и младом, и силном и богатом, и срећном и задовољном вечне тајне куцале на врата кад год подухне ветрић; шапутале око прозора кад год запршти киша о њих; распињале се и носиле као бесне кад год олуја зајечи кроз димњаке и затутње громови црним облацима; или би му задавале загонетке кад год му се у сну мртви јаве, или му у соби у којој никога нема изненада одјекне необичан глас, а он сутра дан чује, да му је тога истога часа умро неки драг и мио.

Тај немушти језик и то знање наука неће никад прочитати и научити. А баш и да га прочита и научи, тим неће учинити да тога знања и тога језика нестане.

(свршиће се)

Каранфил

Једва чекам прамалеће
Са животом свежим, младим,
Да каранфил, мило цвеће,
Оном стазом свуд засадим!

Нек се смеши, нек мирише,
Нек му лице сунцем сија,
Са лептиром нек уздише
На крилима сањарија.

Драго ми је надалеко,
Ал' га чекам с пуно жуди,
Доћи ће ми, он је рек'о,
Мајско јутро кад заруди.

Доћи ће ми. А кад дође,
Нека ми се врт не стиди,
Када мили њиме прође,
Нек уздрхти, нека види:

Нашу радост, снове миле,
И часове пуне среће, —
Кад мирисне каранфиле
Неговасмо у пролеће!

Сокољанин

Рако Ковзаревац

(НАСТАВАК)

V.

Тога истога дана, кад је у његовој кући било прошење Живанино, Рако се, љут на њу што му поквари тако слатке планове, примицаше к хану у Вучи на Ибру. Он је једнако мислио да је поп говорио озбиљно и да му је кнез Арсеније покварио избор само због његове Живане. Због свега овога, а заузет новим плановима, он је неколико дана лутао, докле га не нанесе пут овамо, где је он знао све добре домаћине, док међутим њега нико не познаваше.

Он прескочи преко ханскога прага, застаде и сасвим слободно подвикну:

— Ко је Турчин нека је здраво а ко Србин — помози му Бог!

Сви му прихватише поздрав, по мало клецнувши с места. А беше их прилично. Стари окретни ханџија Вукоман куваше гостима каву; око огња поседали сељаци и сркуњу ракију коју им беше поручио Шемен-бег Пештерац, што се сад враћаше из Солуна, камо је догнао и продао волове и овнове и од тога напунио ћемере дуката и бисаге белих мецидија. То беше крупан Пештерац, заношљив колико с богатства толико и са свога бегства, увек према Србима благ и издашан, само да му се ниско клањају и славе његово племство и благородство. Баш уза стуб поред огњишта простро шарену сиџаду, прекрстио ноге, па тегли на крупном ћилибару и пијуцка ракију, старајући се да је пије лагано као сељаци, а не онако наискап као што имају обичај сви грађани Турци.

Рако слободно узе ниску столицу и седе између њега и сељака, чисто и не обраћајући пажњу на бега. Наби лулу дувана, притисну на њој жар палцем, поручи каву, па кад је доби, мало се исправи и рече:

— Ханџија дијете, донеси овој браћи од мене једну оку... И мени једну литру, па и овом часном аги једно пôке. Дела, сине, поскочи!

Сви се загледаше и зачудише галантности овако издрпана човека, за кога би сваки рекао да је просјак, а не онај што може поручивати оке и литре. Вукоману пак би криво што га оваква шуша назва сином, готов да плане, али се брзо сети крчмарскога правила да треба дочекати свакога подједнако — јер на путу свашта може да се деси. Но опет застаде мислећи се да ли да донесе ракију или не, јер је велика сумња да ће имати платити. И то је бивало у његову веку... Рако се сети, грохотно се насмеја, па се достојанствено испрси:

— Донеси, сине, и не гледај на ове моје дрехе. Ти си ханџија, па не ваља ничему да се чудиш. Путник намерник чини ти се да је Циганин, а оно може бити да се сам валија тевдими да види шта се у вилајету ради. Донеси!

И његов узвик згодно попрати звек дуката, који одмах сиљакну из његове руке. Вукоман се чисто збуни, остали га љубопитније погледаше.

А Рако се пријатно за себе осмехну, захвалан и својој Живани и новом пријатељу Житковчанину, што му на сабору у Варагама згодно утутну у руке овај дукат. Вукоман одмах диже дукат и донесе поручено пиће. Сељаци захвалише па и сам бег, говорећи да му није требало трошити зе.

— Зашто није требало? — упита Рако. — С добрим људима и с добрим агама, у царево здравље, попити чашу ракију!... А на одијело не ваља гледати. Хе... могу ја и више избројити.

Бег га још зачуђеније погледа и пружи му наслужену чашу ракије. Рако је прими, поручи Вукоману да спреми једну кокошку, па приђе и седе до бега.

— А оклен си, добар човјече? — упита га бег.

— Ја сам главом Рако Козаревац. Ваљада си га чуо... А оклен си ти, ага?

— Из Пештера... Шемседин-бег.

— Хе... Чуо сам ти глас. А ти мени?

Шемсија ућута и узврпољи се, не знајући шта ће да рекне, кад га никад ни чуо ни видео није.

— Па овај, казивали су ми...

— Казивали, а како да не казују. Рака, Обренова сина, из Козарева до Сељаника знаду... Немој се чудити што ме видиш овакога; путник сам, а земља се запалила, па не смијем ни да се обучем људски. И коња сам оставио горе на Кадијачи, сâм пȗсти пусат на њему ваља пет лира. За једне зенђије дао сам у Пазару лицем два жута дуката... Хеј, ханџија, ракије овијем добријем људима. Данас *газда* Рако чашћава, кад је овако *тешка човјека* нашао према себи.

— Билаји си га нашао! — узвикну бег поносито.

— А јеси ли веома богат, беже?

— Па онако... лежим на једној несломљеној хиљади жутијех меџидија, а да не помињем што је у ћемеру и бисагама на мојем дорату. То је само алиш-вериш.

— Хм... Зар не више?.. А знаш ли ти кнеза Придворјанскога у Колашину? Јеси ли му видио кадгод имање и силу, јеси ли чуо за њега?

— Пролазио нијесам, али сам чуо да је веома јак. Има, казују људи, велику земљу, воденице и ханове, многу стоку и велики сербезлук.

— Није те лагао ко ти је то причао. Нећеш вјеровати, а ја би му за све то одједном на једној дасци све жутијема подмирио, и око да ми се не намрди и да ми још толико остане.

— Ба! — узвикну бег и погледа све редом, као да хтеде рећи: „О, људи чусте ли и ово чудо?...“

— А шта мислиш? Баш тому кнезу ја сам више од половине земље купио мојим новцима, па га још чекам: као велим да га притегнем за наплату — он оде, као кад комарцу извадиш једно ребарце. А мени се не познаје. И вољан сам, душе ми! Нека један Србин пропјева уз мене, кад ми је дао Бог... Вукомане, дај ракије добријема људима!

Ханџија опет донесе ракије, која све више и више одобровољаваше и говорнике и слушаоце, једне да се хвале а друге да слушају ово чудо од човека и богатства.

— Ти си, беже, ишао из Митровице низ Ибар. Видио си многе воденице. Све до Бањске су моје. Само проклети зулум, па не смијем да кажем, но сам нашао аге и уортачио се, и оне гласе на њино име. А шта ти имаш, беже?

— Па находи се по ђепто. Имам у Пештеру земље, испаше и планине, брат брату за пет хиљада лира да дâ. Имам двије воденице, имам двеста грла говеди, имам пет-шест великих бушука оваца и једно пет стотина волова за трговину.

— А ваљалице?

— Немам, Рако.

— А ја имам четири ступе на Козаревској Ријеци и двије у Чечеву испод Мокре.

— Али ја имам велику ергелу коња; — чисто љутито и поносито проговори бег: — моји се хатови продају у Пазару по тридесет лира; имам на Дугој Пољани хан; имам у Пазару два дућана; имам...

— А имаш ли кулу и сербезлук у њој — прекиде га Рако лукаво, желећи да га негде наведе на танак лед.

— Имам, валај, на три боја све од тесана камена. Собе застрвене као по градовима, везир јали деспот-ефендија да ми дођу не би ме било срам... Па имам посуђе и такуме све из Стамбола и Сељаника, сâм сам куповао кад сам тамо по трговини ходио. За сâм кавени такум дао сам десет златнијех лира... Вукомане, донеси сад на мене ракије свијема овђе. И Шемседин-бег воли да попије коју с добријема људима.

— Част нека је турковању твојему, беже... Имао си и ти, бога ми, доста. Али да ти је виђети моју кућу. То није кућа, но су двори мало уличнији од царскијех и ћесарскијех, што се у пјесмама пјевају. Само за башчу и шедрване шта сам силе пара потрошио, могао би купити два овећа села. Па после собе! Хе... не хвалим се. Све је чисто, *шикосано*, све се сјаји. Овакога ме ђеца моја никад не би пуштила унутра... Валај, три сата да пређеш ноге на мојим шедрванима, па послије да уђезеш унутра!...

— Бака, бака!

— Па велиш посуђе... Да не дирамо друго, но само да ти рекнем коју о чибуцима, везеним у сребро и са великим ћилибарима, као јабуке што су на пећским пиштољима. Има их, валај, пун један зид на чардаку. Наређани један по више другога, опружени преко зида, па се шарене као змије. Самом чибуџији плаћам лиру на месец. Е, кад ми он донесе чибук и задуманим, баш не жалим што свијетлом цару плаћам готово сто лира дације.

— Ене, ене! — чуди се бег.

— Па што имам такум кавени — продужаваше Рако, већ сасвим заборављен, као да је на седмом небу: — двадесет филџана у двадесет златнијех зарфова — двадесет лира, а табља, беже, питам те ја, а табља?

— Естаквурулах! — узвикну бег и не знаде друго што, но опет поручи ракије.

В. Верешчагин — Опкољени смо!

VI.

На крају крајева Шемседин-бег виде да је Рако много богатији од њега, па као застиђен све више и више поручиваше. Поручиваше ракије, наређиваше да се неку кокоши и прже ћурке, да барем на тај начин доскочи овом чудноватом човеку. Вукоман пак задовољан овако ретким пазаром, беше готов и сам да поверује свему што Рако причаше. Сељани се раздрагали што тамо негде за цео дан хода, у Колашину, постоји богат Србин, с поносом посматрају Рака и натопљени добром шљивовицом, беху готови да поверују и у још већа и нечувена чуда. И док бега обузимаше ракија све више и јаче, дотле Рака притискиваше сасвим несвесно и стихијно неодољива сила да лаже, да зида пусте куле по ваздуху, с таквом живописношћу и колоритношћу, каквом никад није владао ни један Колашинац, откако се у њему побо први колац. Та га сила беше сасвим шчепала у своје канџе, те се он све брже и више захуктаваше и само је ракија још помагала, да се гдегод не спотакне и сасвим не скрха.

И кад његова машта немаше више шта да хвали, он одједном узе жалостивну позу и живо поче да прича зашто га је овамо намерила намера. Поред толикога имања и добра својега, он је сад бедан и јадан, јер је остао сасвим без оваца. Имао је два буљука, па му се јесенас ометиљала, чобанин му није казао, те му ни за запатак ни једна није остала. Ама ни за запатак. Да му је сва друга стока полипсала, не би толико марио као за њих. Да му је половину имања пропало, не би ни осетио, али овце не може никад одгорети. Јер зна кад је његова кућа била сиротна, па је од оваца кућу стекао и тако се обогатио. Па још какав сој! Таквих оваца у овој земљи није имало. Поносио се њима, па сад ни брава пред кућом да му колико блекне.

При овом се Рако тако искрено и слатко заплака, да још више чудноватости придаде својој и онако оригиналној појави. Бег га истински зажали и увери се да је овај човек велики домаћин и кућаник, кад покрај толиког богаства може да плаче за сто-двеста оваца.

— Кућа ми се, беже, не мили — продужаваше Рако. — Ништа ми се без оваца не види. Кад нема брава да блекне, кад нема више оних пустих *кашреча*, које сам ја учио да ми овце предводе и који су, тако ми Бога! — били паметнији од кмета у мојем селу — нема живота за мене. А пуста звона, објешена у вајату, срце ми цијепају. Сина да сам укопао — не бих га толико жалио колико овце жалим!...

Ове је речи пропраћао тако топлим и искреним сузама, да ни сама његова Живана не би могла посумњати. Сузе су му потоком текле као да су му деца помрла.

— Па ето, беже, не могох више да сносим. Дигох се, тевдилих се и пођох по бијелом свијету као просјак од куће до куће, од села до села, не бих ли негод нашао добар сој оваца, те да опет запатим и слушам слатке меденице на преходницама... Па кад зађох мало дубље овамо и коња оставих. Знаш, рђаво је вријеме, рђави људи: није ми што ће ме убити, но се бојим ухватиће ме и познаће ме, па затражити велике откупе, да ми ђеца осироте. Зато ме видиш овакога... Ех, овце моје, буљуци моји мили!..

Ракове сузе искрено дирнуше овога у основу доброга Турчина. Поче одмах да га теши и рече му да ће му из свога домазлука за нескупе новце одвојити стотину-педесет оваца само кад је нашао такога човека, који толико за стоку мари.

Рако одмах скочи, скиде капу и још онако плачући залеће му се руци.

— Свијетло ти, беже, турковање и образ сад и вазда до амина!.. Дај ми руку, зашто — баш ми је мило да је пољубим таком Турчину... Дај ми руку!..

— Прођи се руке, Рако.

— Ама дај ми руку. За тако добро што ћеш ми учинити и ногу да ти пољубим, није срамота.

Баш као да ми их поклањаш. Као да рекнеш — ево џаба, Рако!... Дај ми руку!

— Ама сједи, човјече, и остави се руке. Добро један другому ваља свакад да чинимо. То свака вјера каже, мој брате... Сједи!

Тек тад се Рако мало узмаче, учини дубок теменах и седе.

— Е, благо нама за наше аге и бегове. Вазда се они нама находе. Нека си, беже, срећан и под овијем и под другијем царем!... А ја сам се баш забринуо био шта ћу и како ћу. Идем као махнит по селима и гледам туђе буљуке, па узалуд — ниђе нема доброга соја. Све некако кржљаве, немлијечне, а вуна самата козјина а не вуна. Једанпут се покајах што не узех мало више пара, па да сиђем доље до Србије. Дако бих тамо нашао. А ако ни тамо не бих нашао, отишао бих у Кара-Влашку, у Московију, до Нијемца бих допро, валај. Али ми ти притјече, нека је част твојему оцаку и кољену!

— И твојему, Рако!

Одмах ступише на пазар за педесет оваца и два овна, и погодише са по дукат за главу. Толико бег затражи, а Рако без речи пристаде и поручи оку алвалука. То исто учини и Шемсија, јер се осећаше веома добро што је и оваком човеку могао помоћи, и показао се на крају крајева *тежи* од њега, као што уосталом и приличи *његовој старијој вери*.

— Само, беже, ја сад нијесам при новцу — рече Рако као снебивајући се и ако добро виђаше да му је бег сасвим у рукама.

— То је лако, мој газда Рако. Кроз мјесец два ја ћу опет гонити стоку за Сељаник. Тад ћу се наминути кроз Колашин, а ти ћеш ми неђе у хану оставити паре... Пиј, лако је за то!

— Е, нећемо тако. Зашто у хану, кад ми можеш доћи у кућу. Она је божја и твоја. Врата су ти свакад отворена. У подне, у поноћи: хош ђелдум, сефа-ђелдум!...

— Да имамо ђе, мој добри Рако!

— Валај, волио бих да ми дођеш, но покојни Обрен да ми се из гроба дигне!

Дуго су још овде седели и пили, док им најзад не би свега доста. Здоговорише се напослетку да обојица пођу до Шаљиновића близу Нова Пазара, где је бег имао једно стадо оваца, да тамо Рако изабере што му ваља. И кренуше се у највећем расположењу, праћени благодарним Вукоманом и пијаним сељанима Вучанима.

(СВРШИЋЕ СЕ)

О научном раду

Светосавски говор Д-ра Ј. Цвијића

Ректора Универзитета

(СВРШЕТАК)

Научни и стручни резултати нашег Универзитета.

Научно поље рада на Балканском Полуострву је, дакле, пространо и врло плодно. У нама поред махна има несумњиво и врло знатних способности за научан рад. Наш Универзитет би могао да даје озбиљне научне раднике. По себи се разуме, и потиче од општег научног духа на Универзитету, да би још лакше било спремити обичне стручне раднике, који су потребни држави. Поред свега тога мора се констатовати, да Велика Школа или данашњи Универзитет још не даје праве резултате и да ми нисмо задовољни спремом већега дела својих ученика.

Обично се мисли да је томе узрок, што семинари, институти и лабораторије нису снабдевени за научни рад. Ма даје то практично питање, које ми расправљамо у својим седницама, затим с министрима просвете, и ја зато о њему не могу детаљно говорити, ипак, због горњег мњења и ради обавештења шире публике, морам ово утврдити:

Има доста да се допуњује и поправља у свима установама Универзитета; било би врло потребно да многе добију и веће субвенције. Али ми са семинарима, институтима и лабораторијама не стојимо тако лоше, као што се по правилу представља. Шта више, има семинара и института филозофског факултета, којима би на средствима и субвенцијама могли да позавиде многи Универзитети Аустрије, Немачке и Француске. Разуме се, ја држим, да ми не можемо одмах имати скупоцене физичке, хемијске и техничке радионице као старе културне државе од 40—60 милиона становника; и до тога ће се доћи временом, сталним набављањем средстава по утврђеном плану. Па ипак су и наша физичка и хемијска радионица и данас доста добре.

Много су веће незгоде с просторијама за ђачки рад, и то вреди за све факултете, нарочито за технички. Борба за просторије је сталан и готово главни посао сваке Универзитетске Управе има већ неколико година. Помажемо се само привременим мерама. Али и о том се унутрашњем и административном питању нећу даље бавити. Поменуо сам га само зато, што је оскудица просторија несумњиво један од узрока, што се на Универзитету не може да развије пун рад.

В. Верешчагин Самртна рана

Али поред поменутих, непотпун резултат универзитетског рада у вези је и с многим другим узроцима. Изгледа да су стварни захтеви, не речи, нашега друштва и државе још такви, да не изазивају интензивнији рад, а сасвим се ретко тражи права научна и стручна спрема. Даље, можда има узрока и у нама, у наставном телу, које се мора поправљати и усавршавати. Истина, ја сам уверен, да је на Универзитету скупљен највећи број од научно спремних људи, што их има у целом нашем народу. Има напредака у свима правцима научнога рада на Универзитету.[27] Али још нема довољно правог семинарског рада, контакта са ученицима и научног утицаја на ученике. Напослетку, и ово је један од важних узрока: на Универзитету несразмерно преоблађују сиромашни ученици, који морају тражити зараде и бавити се о другим пословима осим ђачких. А ипак, и поред тога, има велике ђачке беде. У томе погледу ми сви, цело наше друштво, није још показало ону меру љубави, коју треба показати према ђачкој невољи, најосетљивијој, због младости и интелигенције наших ученика.[28] Има, дакле, врло много узрока, што Универзитет још не даје праве резултате, али ја ћу потпуније представити само један од њих, чини ми се најважнији.

Наш народ је у свима областима у стању велике узрујаности, коју изазивају политичке прилике и која је последњих година порасла, нарочито у западним земљама српскога народа. Омладина осећа и учествује у тим народним невољама и зато се на српским ђацима страних универзитета осећа та иста узрујаност; код већине је политика апсорбовала готово све њихово интересовање. То је главни разлог, што се та омладина не спреми колико би могла и што наш народ не даје за научни и културни покрет човечанства онолико, колико би по својим способностима могао дати. То се може поправити само стварањем велике народне целине и тиме стварањем оних широких основа за миран научни и културан рад.

Та национална узрујаност осећа се и на ученицима нашег Универзитета, и ако у друкчијем и блажем облику. Али је осим ње било увек међу нашим ученицима и партијске узрујаности, и та је последњих година разноврсним утицајима доведена ваљда до кулминације.

То је она појава, о којој мислим да је главна сметња, што Универзитет не може да дâ праве резултате. Међутим, ђачко се партизанство и узрујаност могу разним начинима знатно ублажити, постепено и уништити; тако би се многи, по способностима одлични наши ученици спасли од последица те, по њихову спрему и по научни рад на Универзитету рђаве појаве,[29] коју ћу у кратко представити.

Наши ученици, у својој маси, стоје још од првих семестара под потпуним утицајима партијске политике и партијског начина мишљења. Само се неки, интелектуално и морално врло јаки, отму од тога скоро неодољивог утицаја средине и мисле и о политици чисто и објективно, без страсти и партијских предубеђења. Друге опет ученике поједини професори отргну од партизанске вреве и привуку науци. И тако се срећом ипак ствара одабрана група, која представља с научног и стручног гледишта праве ученике нашег Универзитета. Има, напослетку, ученика, који озбиљно уче и ваљано полажу испите. Али изгледа да сви они ипак чине мањину.

Остали ученици, већина, иду за оним што наша средина још и ипак на првом месту тражи. Од њих се не може очекивати да помогну да у нашој земљи превлада онај правац, у коме највише оскудевамо: правац озбиљне стручности и стварнога рада. Ти су ученици образовали познате партијске клубове. Каквих политичких партија има изван Универзитета, истих таквих партијских клубова има и на Универзитету; изгледа да се неки клубови цепкају на фракције, које одговарају познатим фракцијама наших политичких партија. Нама је познато да су неки клубови на Универзитету и основани због политичких утицаја, дакле са стране и да се партијска ревност код наших ученика и даље са стране подржава. Готово сав интерес тих ученика везан је за клубове, за огорчене борбе које се воде у клубовима и међу клубовима, затим за разноврсне партијске догађаје. Не превиђам да има и међу овима и таквих даровитијих и енергичнијих ученика, који се отимљу и труде да на обе стране стигну, и на партизанство и на науку; али треба да буду уверени, да су изгубљени за прави научни рад.

Већи део тих ученика научи на брзу руку, пред испите, само белешке или манускрипте, које су један два забележили на предавањима. Ово нарочито вреди за правнике. Такви се провуку на испиту или падну, да се на крају крајева ипак провуку са оним минималним оценама, чија

је никаква вредност позната. Разуме се, да се такво површно знање после неколико месеца мора заборавити. При путовању по Србији, затим ове године као ректор, имао сам прилике да познам више таквих ученика, затим и неке од оних који су сада чиновници. Многи од њих дубоко жале, што нису на Великој Школи употребили најбоље прилике и најбоље своје године на стручну и научну спрему. Сада, казивали су ми, надокнађују то колико могу, али честитији од њих махом осећају, како су за стварни рад (осим најобичнијег шаблонско-званичног) готово неупотребљиви. Неки су додали, цинички додали, да имају пред собом »славне« претходнике исте неспреме; ти већином осећају, мисле и говоре у главноме онако, као што пишу наше лоше новине.[30]

Држим да се и из овога кратког излагања јасно види, да партизанска преокупација деструктивно утиче на спрему и формирање ученика и на научни рад на Универзитету.

Ученици пропусте најбоље доба у животу, универзитетско доба, да проматрањима, студијама, мирним дискусијама створе себи чист и објективан суд и поглед на положај и прилике своје земље и на опште принципе, који свет покрећу. Већином се, дакле, не добије основа за дубље и објективно образложавање акција и положаја, које их после школе очекују. Ја се уздам да ће наши ученици осетити огромну разлику и различну вредност између чистог и објективног погледа и партизанског, уског, секташког, фанатичног, за који се бар у раној младости не треба везивати.

Врло штетан утицај партизанства осећа се и у другом, и у неколико друкчијем правцу. Већина се ученика не спреми довољно, ни стручно ни научно. Још једном морам поменути познату истину: универзитетске прилике и доба живота, које се проведе на Универзитету, најбоље су прилике и најбоље доба живота, у коме се може озбиљно учити и добити основа стручне и научне спреме. Који пропусти и не употреби те прилике и то доба, махом их не може никад и ничим у животу накнадити.

Познато је, напослетку, да она интелигенција, која нема праве спреме и која није себе студијама и размишљањем етички формирала, не може подићи јавни морал своје земље.

Уверења сам да ће наши ученици, у својој маси, сазнати, да нама није више потребна само политичка бравура. Све се више увиђају данашње праве потребе наше државе. Никад се више није осетило као последњих година, да нам треба озбиљна, не полутанска и површна спрема за све гране државне управе. Као што у науци има много проблема, од којим сам неке у почетку говора представио, проблема, који се могу решити само знањем методе, факата, непрекидном студијом и формирањем себе самога, исто је тако и у правој политици и државним пословима. Нама то у највећој мери недостаје. Ми имамо рђаво поседнута многа, врло многа места државног и националног рада: од места посланика на страни и конзула, па до исто тако важних и корисних положаја пољопривредне струке. Универзитет мисли да је ово главни правац, у коме треба да развијате своје способности и своје амбиције.[31] И будите уверени, да одбацивањем партизанства и партијских организација нећете занемарити политику и политичко васпитање. Напротив, тек ћете после тога моћи мирно и разумно мислити о правој политици, о правим питањима Србије и српског народа. После школе морате се већ и иначе одмах и већином чврсто везати за поједине политичке организације.

ПРИМЕДБЕ И ДОПУНЕ

[1] До тога сам мњења дошао 1900.—1902. г. проучавајући тектонику Балкана, обилазећи Крим и Јаилу, затим на основу проматрања E. Favre-a: Étude stratigraphique de la partie sudouest de la Crimée 1877. и нотица де Фокта. Али је то немогућно прецизно доказати, док де Фокт не публикује своје дефинитивно мњење о класификацији јаилских терена.

[2] По својим геолошким профилима и проматрањима утврдио сам у овом крају Србије врло знатне прекрилне боре (Überschiebung). Од 1902. г., од бечког геолошког, интернационалног конгреса, било је позната да постоје знатни *charriages*-и не само у западним Алпима, где је ова, у неколико нова, теорија постала, већ и у источним Алпима и у Татри, и да ће се многи Überschiebungen-и морати тумачити као charriages-и. Једном доцнијом екскурзијом био сам још више покренут да помишљам на charriage у Мирочу и обраћао сам на то пажњу г. С. Урошевића, који петрографски проучава то земљиште. У јесен 1906. г. прешао је преко Мироча г. М. Мургочи, који нарочито изучава charriges-е у јужним Карпатима, и јавља ми да је такође мњења да је Мироч шариран.

[3] Испитивања Лоцијева на Блатном Језеру (усмено саопштење).

[4] На пинеплене јужних Карпата најпре је обратио пажњу E. de Martonne на географском конгресу у Вашингтону (Evolution morphologique des Karpates méridionales. Comptes Rendus du congrés géogr. Washington 1904.).

Њихове поремећаје, у вези са стварањем долина и с терасама, почео сам хватати 1906. г., обилазећи један део јужних Карпата.

[5] Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије итд. књига II. — 6. У смислу како је схваћено свођење Олимпа. Исто дело, књига II с. 457.

[7] Dr. N. Krebs. Verbogene Verebnungsflächen in Istrien. Geogr. Jahresbericht aus Österreich Wien 1906. Моје схватање, у тексту представљено, разликује се од Кребсова, али полазимо од истих принципа.

[8] de Lamothe. Étude comparée des systèmes de terrasses des vallées de l' Isser, de la Moselle, du Rhin et du Rhone. Bull. de la Soc. géol. de France 1901. с. 297.

[9] R. Sevastos. Les terrasses de la vallée du Séreth (Roumanie). Bull. de la Soc. géol. de France. Quatrième série, tome III с. 30. 1903. — Les terrasses du Danube et du Sereth, l'age du défilé des Portes de fer. Исти Bull. 1904. с. 669.

[10] F. X. Schafer. Die alten Flussterrassen im Gemeindegebiete der Stadt Wien. Mittheilungen d. k. k. geograph. Gesell. 1902. с. 325. — Bemerkungen zur Frage der alten Flussterrassen bei Wien. Исти часопис 1905. с. 587.

[11] Th. Chamberlin and R. Salisbury. Geology. Vol I с. 193. — Alfred Brooks and Cleveland Abbe: The geography and geology of Alaska. U. S. Geol. Survey 1906.

[12] Penck u. Brückner. Die Alpen im Eiszeitalter. Leipzig, Tauchnitz 1905. — H. Obermaier. Beiträge zur Kenntniss des Quartárs in den Pyrenäen. Archiv für Anthropologie 1905 и 1906. г.

С. Роксандић Борба

A. de Lapparent. La chronologie des époques glaciaires et l'ancienneté de l'homme. Revue des questions scientifiques 1906. с. 362—384.

[13] Антропогеогр. проблеми Балканскога Полуострва. Насеља српских земаља I.

[14] Љ. Јовановић. Стогодишњица српског устанка. Засебно издање Акад. Наука. 1904.

[15] Основе за географију и геологију Македонија и Старе Србије Београд 1906. (Издање Акад. Наука). Књига I с. 191.

[16] То ми је саопштио г. Др. Радивој Симоновић у Сомбору.

[17] Западне, приморске стране Велебита, од Сења до Бага, голе су и кршне, права каменита пустиња. По њима се виде растурене и једна од друге врло удаљене по 1, 2 или 3 куће Подгораца, који не могу од земље живети, слабо и од рибарства. Они од њих који су имали телесних мана, ишли су и просили по Хрватској, Славонији и Срему и враћали се са сумама, које су биле знатне за ово до крајности сиромашно становништво. Због тога постане просјачење главна зарада већине Подгораца. И здрави су се правили и праве глувима, немим, слепим, научили су се да изврну руку и прсте и да се учине богаљима и ишли су и још иду у прошњу у поменуте земље. У новије време иду у Америку, али само као просјаци, често као лажни просјаци. Рада се не прихватају. Међу онима који су се вратили из Америке, има их имућних. Код куће су, разуме се, здрави, и људима од свога поверења с много веселости причају своје обмањаклуке.

[18] Мислим да овом даљом тврдњом не казујем обично опште мњење, у које се може сумњати. Ми несразмерно више говоримо, него што радимо. Многи имају ту особину да мисле да су урадили, кад су говорили. Даље, махом више полажу на право да говоре но на право да раде. Ја сам често правио опсервацију, да је многим нашим људима главно да се изговоре, а особито да некога представе у рђавој светлости и да направе досетку на његов рачун, а разуман човек може водити и расправити ствар како хоће — онима првима, изгледа, није до тога толико стало; главно је да су они речима доста учинили и себе задовољили. Можда у ту групу спада и то, што су многи наши задовољни, кад су установили начела рада или управо написали програме, задовољни су толико, да после не мисле озбиљно о акцији и конзеквенцијама, који су управо све; прво је без другога беспослица.

Треба да наступи генерација, која ће и у политичком животу сматрати за блебетање говор и говорништво без праве и смишљене акције. У нас се сада на такво говорништво сувише много полаже.

[19] Врло је чест случај, да људи велике научне активности немају кад и не мисле много на угодности живота, нарочито у млађим годинама. Ко се тада сувише раскомоти, он олабави, и комодитет му постаје главно у животу. Боље је остати природнији и мањим задовољан. Али не треба то узети као принцип и с намером гледати да се постане некултуран.

[20] *Кант* (Anthropologie с. 134) их зове *лажним талентима,* који се сами намећу и свима и свакоме доказују своју вредност. Познају се, каже даље, по томе, што у мучне и трудне студије и испитивања не улазе, не знају их, објављују да су дух наука обухватали једним напором и једним потезом. „Dieser Schlag ist, wie der der Quacksalber und Marktschreier, den Fortschritten in wissenschaftlicher und sittlicher Bildung sehr nachtheilig.“

[21] То прецењивање себе често се опажа и на млађој литерарној и филозофској генерацији немачкога језика; и нама су га донели наши немачки васпитаници. Али је и код једних и других погрешан и повод: изопачено схватање Ничеових погледа о надчовеку. Види: *F. Nietzsche* Jenseits von Gut und Böse. Leipzig 1903. Али и независно од тога, некритично прецењивање себе обележје је научних скоројевића или скоровечерњака (parvenu), који се чешће и лакше јављају у нашој младој средини, но код народа старије културе и науке.

[22] H. v Helmholtz. Vorträge und Reden. Vierte Aufl. Band I Braunschweig 1896. с. 19.

[23] Млади људи од погледа и од праве научне методе могу наићи, нарочито у првим годинама, на сметње од најближе и сродне научне околине, нижега научнога ступња, затим на суровије и мање веште сметње код оних, истина школованих људи, али таквих, којима је наука у ствари сасвим непозната. Сличних незгода има каткад и у научним срединама много више културе. То не сме да их помете или ослаби.

[24] Из много разлога треба и научни радници (кад им послови допусте) да читају одабрана дела лепе књижевности. Није истина да има супротности између науке и литературе, између научног и литерарног рада. Има

само је између неких представника науке и литературе, и тада редовно једни не познају довољно науку, а други нису познати с литературом. Каштo су лошији поводи: ситничарско процењивање онога о чему се бавимо, не сасвим ретко и књижевничке и научничке таштине.

Изгледа ми да од читања одабране литературе остају ови утицаји на научне раднике. Велика и дубока осећања вере, љубави, пожртвовања, самопоуздања и прегнућа итд. подижу и ојачавају научни полет и производе пријатну и плодну духовну узбуђеност, која се преносе на научне планове и проблеме, којима сте заузети. Изгледа ми да се извесним литерарним делима вежба и снажи еластичност мишљења и осећања, или се бар теже пада у ону тромост обеју врста, која каткад и на праве научнике наиђе. — Даље, читањем тих дела постаје се или остаје се више човек. Јер стална научна преокупација често учини, да се у другом човеку тражи и цени само научна спрема и научни дар; остале, готово више људске особине се подцењују, или се и забораве. Познато је, колико та дела помажу развијању укуса, а затим подстичу на опсервацију себе самога, нарочито својих слабих особина. Напослетку, сваки радник велике научне преокупације нема довољно људског искуства, постаје наивним, често до невероватноће. Треба без устручавања признати, да се често с чуђењем види, колико се сазна о животу из једнога ваљаног дела данашње књижевности. То, истина, није све за употребу, чак је боље само најпотребније употребити, али се живот разумева и схвата, а то је пријатно као и свако друго сазнање.

При томе ће се прави научни радник сачувати од рђавих утицаја литеаризма, нарочито од тога, да сувише тражи фразу, тзв. лепу фразу, или да му форма постане преокупација. Он зна да је корисније употребити исто време на тражење истине. Кад се она озбиљно тражи и кад се дубоко мисли, често искрсне сама она реч и фраза, које најбоље исказују мисао.

[25] Познат је наш лак и површан ентузијазам и трчање за социјалним, литерарним и научним новинама и правцима. Међу тим правцима било је свакојако и таквих, који потичу од општих прилика и од расположења и осећања народне душе, али је несумњиво врло много других, који нису редовна еволуција народног осећања и мишљења и који су, изгледа, наметнути нашем младом и неискусном социјалном организму. Особито изненађује, што се код нас огромном већином сматра да ново, млађе, напредно мора бити боље и у науци и у социјалном животу. У нашем друштвеном, литерарном и научном животу има много таквих појава. Ја ћу, не оцењујући, само обратити пажњу на неколике од њих. Критична студија, с доста духа, могла би из тих појава извести многе црте наше народне душе и њених промена.

Литерарне и неке социјалне промене могу се у неколико извести из дела Др. Ј. Скерлића *(Омладина и њена књижевност.* Засебно издање Академије Наука 1906.), у коме је представљена историја литерарних и социјалних покрета у већем делу прошлога века. Прима се одушевљено и, чини ми се, често неразборито свака новина, која је дошла са стране и развија се у књижевности и народу. Покрети се тичу поглавито Срба у Аустро-Угарској, нарочито у Војводини, а у Србији су захватили само нешто интелигенције и неке варошке слојеве. У четрдесетим и педесетим годинама су сви школовани људи велики »Славјани«, дубоко уверени у надмоћност великог словенског племена над Галима и Тевтонима и ватрене присталице чешких и руских мисли о »изнурености западне Европе«. Затим се почиње да јавља »србскост«, али врло задахнута немачком сентименталношћу и под утицајем »гњурања у немачко море«. Јавља се омладински покрет с разноврсним, али поглавито површним патриотским идејама: бурно одушевљење, опијање речима, праска и бескрајно брбљање и тзв. добра воља. Нарочито се у Војводини претеривало одушевљењем и, изгледа ми, да је тамо било завладало неко болно одушевљење. После тих силних речи настаје бесплодна политичка борба, затим периода малаксалости и прибирања.

У Србији, која изгледа реалнија, није много боље. Само поменьем олигархијске и династичне борбе, затим једну кратку периоду с почецима већег националног рада, па уставне борбе. Земља мала, а врло еластична: одјекне и распростре се по целој земљи мало јачи покрет. Браћа Радовановићи су превели Дарвина и Хекла, и дарвинизам и култ природних наука обладао је свом интелигенцијом, па се распростро и на многе сељаке који читају. Светозар Марковић је социјализмом освојио не само већи део интелигенције, већ и врло много сељака. Познато је, како је јак утицај имао Васа Пелагић са изопаченим »најновијим« погледима и својим рецептима, и то поглавито на средњу интелигенцију, затим на раднике и сељаке. Интересантно је, да се сваки од горњих и ових покрета за неколико година распростро. То је још чудније, почем су већина од њих били без праве везе са животом.

Противно горњем, народ у Србији разборито, пажљиво, готово сувише опрезно прима новине, које се тичу материјалне културе и његова живота. Није ни у том погледу старовера, али не трчи, тражи да види и да се увери. На овај разуман начин је примио земљорадничке задруге, многе нове земљорадничке справе и начине рада. Откуда та разлика у примању литерарних и социјалних новина с једне и новина материјалне културе с друге стране?

[26] *Кант* је (Anthropologie, herausgegeben und erläutert von J. H. v. Kirchmann. Berlin 1869., с. 128., прво издање 1789. г.) с разлогом утврдио, да лов на вицеве »macht seichte Köpfe und ekelt den Gründlichen nachgerade an«.

[27] Погрешно је мислити да сви професори морају бити особити научни радници. И на најбољим страним универзитетима је мало таквих професора. Тим универзитетима даје вредност средњи научни елеменат, али одличних наставничких способности, који предаје, обучава и спрема познате солидне стручњаке и раднике разноврсних државних и практичних послова. Али сви професори се морају трудити да постану одлични наставници.

Код свих професора Универзитета треба да постоји тежња, да ступе у контакт са животом и да мисле, баве се и предају о питањима, којима се народ обавештава, заступа и брани или економски снажи. На нашем Универзитету се и у том правцу почело радити. Све струке могу наћи горњи контакт. У Бечу га је и математика нашла: предаје се на филозофском факултету: Versicherungsmathematik и Mathematische Statistik. Познато је да је професор геологије E. Suess, знаменит због својих теоријских погледа, исто тако знатан и за практичну геологију: он је био главни фактор при довођењу алписке воде у Беч, при регулисању Дунава, на рударским пословима у Прибраму итд. Треба на нашем Универзитету све више маха давати реалним и практичним струкама, које су за последњих 50 година свет промениле; поред практичног значаја, оне су кадшто и водиље теоријске науке. Нарочито треба што пре основати *пољопривредни одсек*, који је и законом о Универзитету предвиђен. Универзитетски Савет је уверен, да се без пољопривредног одсека и праве пољопривредне науке не може развити велика и рационална пољопривреда у Србији, и зато је свршио све претходне послове, који су потребни за оснивање пољопривредног одсека и поднео је о том предлоге министарству просвете. Али се у том министарству наишло на индоленцију, која ће нас натерати, да побегнемо у јавност и да отуда заступамо своја мњења. — У Немачкој је шездесетих година прошлога века иницијативом хемичара Либига створен пољопривредни одсек на Универзитету у Хали. Доцније су основани пољопривредни одсеци уз филозофски факултет или уз технику у Минхену, Бреслави, Гетингену, Гисену, Хајделбергу, Килу, Кенигзбергу, Лајпцигу и Тибингену. У Италији и Француској су на многим универзитетима створени одсеци пољопривреде и других практичних струка.

[28] Један народ нема драгоценијег капитала од одличне универзитетске омладине. И кад није потпуно на своме месту, треба је строго, али с пажњом и љубављу

В. Верешчагин — На стражи

предусретати. То треба да увек имају на уму не само професори и интелигенција, већ и остали свет, који са ученицима долази у додир, јер је врло често начин третирања од великог утицаја на њихов даљи живот.

[29] Кад се знаменити немачки песник *L. Uhland* вратио с једне скупштинске сесије, студенти, којима се његово држање врло допадало, приредили су му овације. Уланд је на те овације ово одговорио: »Ich danke Ihnen, aber ich rathe Ihnen auch, dass Sie Ihre Zeit auf Ihre Studien verwenden«. Encyklopädie des gesammten Erziehungs- und Unterrichtswesens von D-r K. A. Schmid. VI Bd c. 111 и 112. Gotha 1868. Чланак: Politik in der Schule.

[30] Уздам се да ће ојачати љубав према Универзитету, према својој школи, школи коју они такође чине, код оних ученика, који пишу у лошим новинама многе неистините белешке о Универзитету.

Ове сам године по дужности обратио пажњу на то, шта београдске новине јављају о Универзитету. Познате лоше новине много јављају, али ниједне истините речи. Има фантастичних прича, како су семинари и институти затворени (за време јануарског распуста) и како ученици не могу да узму ни своје белешке из тих радионица. Међутим, ми, противно страним универзитетима, ни о распусту не затварамо семинаре и институте, и за све време овога распуста *ниједна* од тих радионица није била затворена. Забрањено је ученицима, да се за време распуста скупљају у *слушаоницама* ради држања клупских и политичких седница и ради препирака о политици; а нарочито је наређено, да се чак и у слушаонице пусте они ученици, који би хтели да читају. Место да се ово последње јави и осуди, ако му треба осуде, измисле се и доставе или напишу у листовима сасвим друге, из основа неистините приче. И остале белешке лоших новина прожете су већином, као и горња, истим рђавим инстинктима, готово мржњом према нашој школи. Имам много разлога да верујем, да се такве белешке ређе пишу по иницијативи самих ученика, много чешће по иницијативи многобројних политичких шарлатана, који хоће тиме да се представе као заступници ученика и да бар оне с најлошијим инстинктима још сад придобију за себе.

[31] Универзитетска власт не располаже никаквим средствима, којима би могла спречити партизанство и страсне борбе универзитетских клубова, почем се то све бар одиграва изван Универзитета. Ја сам уверења, да тзв. законска средства не би ни вредела. Остају једино: професорски рад, увиђавност ученика и политичких људи и помоћ боље журналистике.

Кад сунце запада

У валове модре је Хелиос
Заронио пламеном главом
И искре се осуше морем,
Руменило по небу плавом.

О како се испуња чежњом,
Кад умире дан, душа моја,
И сећа ме твојега лица,
На коме је небеска боја.

Заборављам тад целу глупост,
Ништавило маленог света,
Пред велебном штоно се сликом
Без сећања, без боли шета.

Ти сама, златокоса вило,
Разумеш сву чежњу моју
И зато ме тај запад сунца
Опомиње на душу твоју.

Рикард Николић

Кистање, априла 1907.

Нилс Лине

РОМАН

Ј. П. Јакобзена

(НАСТАВАК)

Студент Лине... госпођа Бој; студент Петерсен... госпођа Бој.

То је био Ерик који је тако представљао, и то у Микелсенову атељеу, у једној великој, јасној, око дванаест хвати високој соби с добро набијеним земљаним подом, с два велика отвора на једном зиду који су водили напоље, и двоја врата позади њих на другом зиду која су водила у мања одељења. Од праха од глине и гипса и мермера бејаше све, што је било унутра, добило црну боју; прах је начинио и паучину на тавану дебелу као канап а по великим окнима читаву мрежу; он бејаше попао и по очима, и устима и носу, по зглавцима, коси и оделу безбројних снимака, који бејаху као неки фрис из времена разорења Јерусалимова поређани по дугачким полицама по целој соби, а ловорике у кутовима крај пролазних врата, високе ловорике, у својим огромним саксијама, изгледале су због њега црње но маслинке.

Ерик, у блузи и с капом од хартије на црној, коврчавој коси, стајао је на сред атељеа и моделисао. Сад је имао бркове и изгледао је сасвим као човек, особито кад се упореди с његовим бледим, од испита изнуреним пријатељима, који су изгледали тако паланчански и скромни у својем и сувише новом оделу и с косом сувише кратко ошишаном, као и необично великим студентским капама.

Недалеко од Ерикових скела седела је госпођа Бој на једној онискоj дрвеној столици, с високим наслоном, с неком фином књигом у једној а малим комадом иловаче у другој руци. Она је била омалена, нешто мало и сувише омалена, и не баш тако црномањаста, с јасно мрким очима и белим теном, који је у сенци превоја изгледао затворено златан и добро приликовао сјајној коси, чија је загасита боја, на осветљењу, узимала тон сјајно смеђ.

Она се смејала, кад су они дошли, као што се дете смеје, тако лако и дуго и тако гласно весело, тако живо и слободно, а и њене су очи имале безазлени поглед детињи; отворено осмехивање детиње играло је око њених нешто мало отворених уста, која су изгледала још више детињска због тога што горња сувише кратка усна није готово никад покривала као млеко беле зубе; уста су била свакад по мало отворена.

Али она није била дете.

Да ли јој је било нешто преко тридесет?

Пуначки доњи део од браде није то порицао исто тако као ни пуна румен доње усне. Била је пуна раста, богатих темељних форама, које је јако истицала и затворено плава хаљина, која је у појасу, око груди и руку била сасвим пријубљена уз тело као хаљина за јахање. Око врата и преко рамена имала је свилени шал, затворено црвене боје, чији су се крајеви губили у шиљастом исеку од хаљине на грудима; у коси је имала каранфиле, боје као што је био шал.

— Бојим се да вас нисмо прекинули у каквој пријатној лектири, — рече Фритјоф, погледавши у фину књигу.

— Баш ни најмање, о не; има већ читав сахат како се препиремо око онога што смо читали, — одговори госпођа Бој и погледа у Фритјофа својим великим очима које нису лако узмицале. Господин Рефструп је тако велик идеалист у свима стварима уметности, а за мене је тако досадно причање о опорој стварности која треба да буде пречишћена, превејана и препорођена и шта још све не треба да буде, док од ње не остане ништа више. Будите само тако добри па погледајте ону Бахантkињу од Микелсена, по којој глуви Трафелини тамо моделише; кад бих ја нешто имала да је унесем у каталог... ох благи Боже! Бр. 77. Једна млада дама у неглижеу стоји замишљена, врло замишљена, јер не зна шта да уради с једним гроздом. — Па треба да изгњечи грозд, кад бих јој ја могла саветовати, тако да јој се румени сок проспе по грудима, шта? Је ли? Зар немам право? — и с детињском жустрином зграби Фритјофа за руку па је чисто продрмуса.

— Да, — одговори Фритјоф, — да, и ја тако мислим, нема — свежине — онога што је непосредно....

— Ах, нема *природности*, благи Боже! А зашто да *не можемо* бити природни? О, знам ја врло добро, нама не достаје само одважност. Ни уметници ни песници немају одважности да познаду човека онаког какав је... Шекспир је имао међутим те одважности.

— Да, али ви знате већ, — рече Ерик иза своје статуе, — да се ја не могу да сложим са Шекспиром; он претерује, мени изгледа као да се витла с човеком толико да се најзад не зна више *шта* је управо *шта*.

— Ја то не бих рекао, — упаде Фритјоф не одобравајући, — али — и ту се осмехну као да хоће да се извини — ни ја не могу да кажем да је помамна неустрашљивост великог енглеског песника одиста промишљена и паметна уметничка одважност.

— Не? — Ох Боже, ала сте ви смешни! — и она се стаде смејати што је игда могла, па у исто време устаде и ходаше по атељеу. Наједанпут се окрете, пружи руке према Фритјофу

Јапанско позориште

и повика: „Нека вам Господ буде у помоћи!“, па се онда чисто преви до земље од смејања.

Фритјоф бејаше поготову увређен, али није имало смисла ићи даље у љутњи; осим тога, он је имао потпуно право кад је оно рекао, а после, и ова је жена била тако лепа. Он остаде дакле па се пусти у разговор с Ериком, трудећи се, помишљајући на госпођу Бој, да својим гласом покаже како, у својој надмоћности, има обзира према њој.

За то време она је шврљала по осталим крајевима атеље и певушила замишљено за свој рачун, изводећи час живе, веселе трилере, час свечани речитатив.

На једном великом дрвеном сандуку стајала је глава младог Августа; она стаде скидати с ње прашину, па онда узе комад глине и од ње му начини бркове и браду, као и прстене које му завуче у уши.

Док је она још то радила, Нилс јој се бејаше приближио под изговором да разгледа снимке на полицама. Она се није ни осврнула, и ако је морала знати да је близу ње, јер, и не окренувши се, она му пружи руку, и замоли да јој донесе Ериков шешир.

Нилс јој додаде шешир у још једнако испружену руку, и она га узе и метну на главу Августову.

— Стари Шекспире, — рече она нежно и помилова по образима травестирану бисту, — глупи, матори момче, који ниси знао шта чиниш. Засео човек па потрошио толико мастила и створио Хамлетову главу, и не мислећи ни на шта при томе, је ли?. — Она скиде шешир с бисте па јој метну материнским руку на чело као да хоће да јој заглади косу. — Па ипак матор, срећан човек. Матор, а не несрећан песник! Јер, зар није тако, господине Лине, мора се признати да је он ипак имао среће као литерат, тај Шекспир?

— Да, ја имам своје *нарочито* мишљење о томе човеку, — одговори Нилс поруменевши и као мало увређен.

— Господе Боже! *И ви* имате своје нарочито мишљење о Шекспиру!... А шта мислите то? Јесте ли с нама или против нас? — И, осмејкујући се, она се намести крај бисте па је обгрли око врата.

— Ја не знам да ли ће мишљење, моје мишљење коме се ви ишчуђавате, имати среће да добије важности тиме што се слаже с вашим, али ја држим да је оно *уз* вас и вашега штићеника; свакојако, моје је мишљење *то*, да је он знао шта је чинио, промишљао шта је чинио, и имао смелости да учини што је учинио. Истина понекад је он то чинио и са сумњом тако да се и данас још види сумња, а понекад је само у пола имао за то смелости па новим потезима брисао оно што није смео оставити да остане онако како је било...

И тако је говорио и даље.

Али, док је он говорио, госпођа Бој је бивала постепено све неспокојнија; гледала је нервозно час на једну час на другу страну и играла неспокојно прстима, а лице јој помрчаваше све више и више неки израз који је најпре исказивао забринутост а напослетку бол.

Најзад се не могаше више савладати.

— Не заборавите шта сте хтели рећи! — рече она. — Али, молим вас, господине Лине, оставите то с руком — тај покрет, као да хоћете зубе да вадите; молим вас, оставите се тога!... А сад, продужите слободно даље, ја сам опет пажљива! Осим тога, ја се потпуно слажем с вама!

— Е па онда није потребно више ништа ни да кажем!

— Зашто?

— Па кад се слажемо!

— Да — кад се слажемо!

Ни једно од њих није мислило ништа нарочито овим последњим речима, али су их они изговорили неким тако значајним нагласком као да је у њима скривен читав свет нежности, и гледали су једно у друго с неким духовитим осмехивањем на уснама, — светлост разума на измаку,

који је тога тренутка просветлио — па су обоје ћутли по мало што тако тешко поимају, размишљали шта ли је могао мислити онај други својим речима.

Па лагано прићоше осталима, и госпођа Бој седе опет на своје пређашње место, на малену столицу.

Ерик и Фритјоф бејаху већ посустали од разговора, те се обрадоваше кад добише поново друштво. С тога Фритјоф приђе одмах госпођи и бејаше врло љубазан, док се Ерик као домаћин држао скромно повучен.

— Ако бих хтео бити радознао, — рече Фритјоф, — ја бих упитао: каква је оно књига била због које сте се ви и Рефструп препирали кад смо ми дошли?

— Ви питате? — рече госпођа Бој.

— Питам.

— Ergo?

— Ergo, — одговори Фритјоф поклонивши се понизно.

Госпођа Бој подиже књигу па рече објављујући свечано:

— Хелге, Еленшлегеров Хелге. — Која оно песма бејаше? — Ево: Госпођа с мора долази у походе Краљу Хелгу. — А који стихови?

Они, кад је Танкјера легла крај Хелга, па овај не може више да савлада своју радозналост, већ се окренуо да је види:

И задрхта кад му поглед
На мишице њене пао:
Те лепоте нигде нема —
Па се њеној сили дао.

Одећа је са ње спала.
У сну тихом снове снива;
Као да је море роди —
Мек јој вео тело скрива.

— И то је све, што сазнајемо о лепоти Госпође с Мора, и ја нисам била тиме задовољна. Ја бих хтела да имам бујан, ватрен опис, хтела бих да видим сјајну лепоту, да ми чисто дах стане. Ја хоћу да будем посвећена у чудну лепоту тела једне такве жене с мора, и сад вас молим ја: шта ће ми беле мишице и лепи удови с комадом вела преко њих? — Боже мој! — Не, она би морала бити нага као талас, и кроз њу би морала струјити помамна лепота мора. На њеној кожи би морало бити нечега од фосфорног сјаја летњега мора, у њеној коси црна, разбацана морска трава. Зар није тако? — Јесте, тисуће боја водених морало би да се преливају у њеном оку; њене бледе груди треба да имају заносну, расхладљиву свежину, таласасти ток таласа мора да струји кроз све њене облике, њен пољубац мора имати силину вртлога а меке као пена од таласа морају бити њене нежно раширене руке.

Она се бејаше сва разгрејала говорећи тако и стајаше још сасвим узбуђена због овога разговора па гледаше широм отворених очију, као дете које пита, у своје млађане слушаоце.

Али они не рекоше ништа. Нилс бејаше сав поцрвенео, а Ерик у највећој забуни. Фритјоф бејаше сасвим занет и гледаше нетремице, с неприкривеним дивљењем, у њу; па ипак је он понајмање увиђао како је заносно лепа била она, кад је, заодевнута својим речима, тако стајала пред њима.

*

Није прошло ни неколико недеља а Нилс и Фритјоф бејаху исто тако чести гости у кући госпође Бој као што је био и Ерик Рефструп. Осим бледе сестричине домаћичине, они су нашли овде на гомилу песника, сликара, глумаца и архитекта, који су то тек имали бити, сви више уметници по својој младости него ли по своме таленту, сви пуни надâ, одважни, жељни борбе, и врло лако склони на одушевљење. Међу њима је било дакако и појединаца који су били тихе сањалице и који су тужно уздисали за ишчезлим идеалима минулих времена, али је већина била испуњена оним што је у то доба било ново, занети теоријом, заслепљени јутрењом јасноћом, подивљали од силине онога што је ново. Нови су били они, потпуно нови, нови до претеривања, и то можда у толико више што су сасвим на дну срца носили неку чудну, инстиктивно силну чежњу, коју је ваљало заглушити, чежњу коју није ипак могло задовољити оно што је ново, и ако је то било горостасно, свемоћно, и ако је обухватало све и све просветљавало.

Али то није марило ништа, то је била плаха радост у младим душама, вера у светлост великих мисаоних звезда, наде бескрајне као мора. Њих је носило одушевљење као на орловим крилима, а хиљадострука одважност надимала им је срце.

Живот их је дакако доцније истрошио, већину навео на ћутање; од тога је мудрост нешто одбила, а подлост је однела можда остатак, али шта то мари! Време, које је однело оно што је добро, не може се поново вратити са злим; и у доцнијем животу ништа не може учинити да свене ма и један једини дан, или да буде уништен ма и један час од живота који је човек једном проживео.

У Нилсовим очима свет је ових дана добио сасвим други изглед. Чути своје најтајније, неодређене мисли с десет различних усана, своје чудноватe, особите назоре, који као оно поплављено земљиште почивају пред човеком у магловитим линијама, с неодређеним дубинама и лаким тоновима, па сад одједанпут видети то без копрене, у јасним, оштрим, светлим дневним бојама, јасно у свима појединостима, избраздано путевима и гомиле људи на овим путевима — било је нечега фантастичнога у томе што је фантастично тако стварно постало.

Он не бејаше дакле више осамљени дечји краљ, који је владао над земљама које је сам себи у сну уснио, не, он је био један од оних у гомили, човек у тој гомили, војник у служби идеје, новога. Он имађаше мач у руци и пред њим се лепршала застава.

Како ли дивно то бејаше време, пуно надâ! Како ли је необично човеку чути како се нејасно

Јапански оркестар

и тајанствено шапутање његове душе разлеже као помамни изазивачки звук рогова, као ударци буздована о зидине храмовске, као фијукање Давидових каменова о Голијатову лубању, као победничке фанфаре кроз ваздух стварности. Бејаше као да човек чује сама себе где туђим језицима, с туђом силином и туђом јасношћу говори о *ономе*, што је с њиме било толико срођено.

Није се само с усана његових вршњака разлегало ново јеванђеље о распаду и усавршавању: било је и старијих људи, људи с познатим именима, који су имали ока за новину и њене лепоте, који су за то имали више речи но омладина, били свечанији у своме схватању; у њиховом друштву било је имена и из минулих столећа. Они су имали уза се историју, општу историју, историју човечјег духа, Одисеју мисли. То бејаху људи који су, у својој младости, били исто тако одушевљени као што су они који су сад били млади, који су дали сведочанства о оном духу који сад бејаше ове обузео. Али кад су, према своме гласу, разабрали оно што човек разбира по гласу у пустињи — да су, наиме, осамљени — они су умукли. Али је омладина помишљала само на то да су ови људи говорили а не да су и умукли, па за то су и стајали сад с ловоровим венцима и мученичким крунама, вољни да се диве, срећни што смеју да се диве. И они, на које се односило ово дивљење, не одбацише ово позно признање, већ натакоше на главу круне с пуном вером, гледаху једно у друго као у велике и историјске личности, опеваху из своје прошлости оно што баш није било бог зна како херојски — и распалише поново декламацијама своје старо уверење које незгодне прилике и време бејаху расхладили.

— — — — — — — — — — — — — — —

Породица Нилса Линеа у Копенхагену, нарочито породица старога државног саветника, не бејаше се ни мало обрадовала друштву које млади студент бејаше себи изабрао. Њима нису задавале бригу толико нове идеје колико то што су неки од оних младих људи били мишљења да су дугачка коса, високе ловачке чизме и по мало прљавштине од користи овој идеји; па и ако Нилс није у овом погледу био фанатик, ипак је његовим сродницима било неугодно да га гдегод сретну, а још непријатније што су га њихови познаници виђали у друштву оваких младића. Ну ово је, ипак, била ситница према ономе што је он тако много одлазио госпођи Бој и с њом и њеном бледом сестричином одлазио у позориште. Не можда због тога што се за госпођу Бој могло рећи штогод нарочито.

Али се тек говорило о њој.

У многом погледу.

Она је била од добре породице, по рођењу Конерој, а Конеројеви су били једна од најстаријих и најотменијих аристократских породица у граду. При свем том, она бејаше прекинула с њима. Неки су тврдили да је то због њеног распуснога брата, кога бејаху одаслали у колоније. Сигурно је пак било то, да је међу њима било све прекинуто, па се шапутало чак и то да ју је стари Конерој био проклео и после тога добио наступ своје опаке пролећне сипње.

Све се то десило пошто је она остала удовица.

Бој, њен муж, био је апотекар, assessor pharmaciae и племић. Кад је умро, било му је шездесет а уз то ималац од једне и по тоне злата. Колико се знало, они су живели лепо једно с другим. За прве три године муж је био врло заљубљен; доцније су живели свак за себе: он заузет својом баштом и одржањем свога гласа као богат човек у мушком друштву, она позориштем, музиком и немачком поезијом.

Затим је он умро.

Кад је прошла година жалости, удовица се кренула на пут у Италију и остала је тамо две три године, понајвише у Риму. Није било нимало истине у причању, да је у неком француском клубу пушила опијум, као год ни прича да се дала моделисати на исти начин као Паулина Боргезе; а мали руски кнез, који се убио сам у Неапољу док се она тамо бавила, није се никако убио због ње. Истина је била међутим то, да су јој немачки уметници неуморно приређивали серенаде, као год и то, да је једнога јутра, у оделу девојке из Албана, села на црквени степеник горе у Виа Систина и онда пристала да је један приспели уметник ангажује да му послужи као модел с крчагом на глави и једним малим, црнпурастим дечаком на руци. Бар је у њеном стану била једна таква слика.

У повратку из Италије нашла се с једним земљаком, једним познатим, ваљаним критичарем, коме би милије било да је песник. Називали су га негативном, скептичном природом, оштром главом, који је сурово и немилосрдно своје ближње нападао, јер је тако суров и немилосрдан био и према самом себи те отуда сматрао да је његова бруталност оправдана. Али он не бејаше управо баш у свему онакав каквим га људи бејаху начинили; он није био баш тако апсолутно непријатан нити тако безобзирно конзеквентан, као

што је изгледало, јер и ако је био с идеалним правцем времена у непријатељству и називао га погрдним именима, ипак је имао за све што је идеално, сањалачки, стерски, мистички, што је непојмљиво високо и чисто до заноса, симпатије коју није осећао према правцу који је више земља родила, за који се он борио и у који је већим делом и веровао.

И против своје воље он се заљуби у госпођу Бој, али јој он то не рече, јер то не бејаше млада, искрена љубав, љубав пуна надâ. Он ју је волео као неко створење од отменије и срећније расе но што је његова, те отуда је и било као неке срџбе у његовој љубави, неко инстинктивно огорчење према ономе што је у њој било од те расе.

Непријатељским, суревњивим очима гледао је он на њене склоности и мишљења, на њен укус и њено гледиште на живот, па са целокупним оружјем, с фином речитошћу, немилосрдном логиком, осорним ауторитетом и милостивним подсмехом он је задоби за себе, задоби за себе и своје гледиште. Али, кад сад истина бејаше победила, и она постала као и он, он увиде тад да је и сувише много добивено, и да је он њу волео са свима њеним илузијама и предрасудама, њеним сновима и њеним заблудама, а не оваку каква је сад била.

Незадовољан самим собом, њом и свачим, што му је отаџбина пружала, он отпутова и не врати се.

А тад баш бејаше она започела волети га.

Из ове свезе људи су могли дакако много што шта испрести, па су то и учинили. Саветниковица је говорила о томе с Нилсом, онако као што обично стара врлина збори о младим заблудама, али је Нилс схватио то на такав начин који је саветниковицу увредио и поплашио, јер јој је он у одговору зборио смело о тиранији друштвеној и слободи сваког појединца, о плебејској честитости код светине и племенитости страсти.

Од овога дана он је долазио врло ретко својим забринутим сродницима, али га је зато г-ђа Бој виђала чешће.

7.

Било је једнога вечера с пролећа. Сунце је бацало свој руменкасти сјај у собу, спремајући се да зађе. Крила од ветрењаче тамо горе на бедему витлаху своје сенке по окнима прозорским и зидовима собним; оне су долазиле и одлазиле у једноликој промени сумрака и светлости — за један тренутак сумрак, за два светлост.

Нилс је седео крај прозора па гледао непомично у румене облаке кроз тамне заклоне на бедему. Био је ван вароши, испод напупелих букава, на зеленим ражним пољима, на цветним ливадама. Све је било тако јасно и лако: небо тако плаво, Сунд тако сјајан, а даме што су се шетале тако дивне. Певајући ишао је он путем кроз шуму — али најпре нестаде речи од његове песме, за тим се утиша ритам, па напослетку изумреше тонови, и њега обузе тишина нека као несвестица. Он бејаше затворио очи, али је ипак опазио како се светлост чисто упијала у њега и кроз све нерве просијавала, док је хладни, заносни ваздух при сваком даху гонио све бешње кроз немоћне и дрхтаве жиле силно узбуркану крв. Било му је као да се оно што је клицало, што се стварало, што је пупило у пролећној природи прикупља у њему у један једини гласни крик, и он је жудно чезнуо за тим криком, он га је ослушкивао, и ово ослушкивање прећи у нејасну и све већу и већу чежњу.

И сад, кад је седео ту крај прозора, изнова се пробуди чежња.

Чезнуо је за тисућу снова, за сликама нежним и расхладљивим: лаких боја, тренутна мириса и тихе музике са јако затегнутих сребрних струна, — па онда за тишином, оном дубоком тишином куда таласи ваздушни никад нису однели атом каквог гласа, где је све мртвим сном спавало у тихом жару румених боја и топлоти ватрених пријатних испарења. Он није чезнуо за овим, али је то излазило само из осталога, док се не остави тога па се опет врати самом себи.

Био је сит сама себе, пустих мисли, снова у глави. Живот је песма! Не, није, кад се човек само бави у кругу и свој живот опева, у место да живи животом. Како ли је био овај живот без садржаја, празан, празан, празан: једнако ићи у лов за самим собом, посматрати лукаво своје рођене трагове — наравно у кругу; скакати привидно у реку живота па онда поново упецати себе у овом или оном чудноватом облику! Па да хоће само да нађе то на њега — све: живот, љубав, страст, али тако да он с тиме не може певати, већ да то с њиме пева песме.

И нехотице учини покрет руком као да би хтео нешто одагнати од себе. У ствари, он се бојао тога, те силе коју су називали страшћу: тога вихара који витла са свим оним што је у човеку утврђено, стално, стечено, као да је то увело лишће! Он није волео тај разбуктали пламен који у своме рођеном дому сама себе прождире — не, *он* је хтео да лагано гори.

Па ипак, тако је један био овај живот са снагом која у пола достиже, у тихој води с обалом на домаку! Да хоће само да нађе река и олуја! Кад би знао само: како? А онда би разапео сва једрила па се кренуо на пут у шпанско море живота. Због остајте, ви дани што тако лагано промичете; због остајте ви кратки, срећни тренуци; па и вама због, ви бледа расположења душевна која поезија мора да украшава, да би блистала; због и ви слаба осећања која морате да се заодевате у топле снове па ипак се мрзнете и изумирете! Гледајте куд ћете! Ја бродим ка обали где се расположења обавијају око свих жилица у срцу као бујна винча — дивља, непроходна шума! За сваку винчу која вене има других двадесет у цвету, за сваку уцветалу има их стотину у клици.

Кад бих само већ био тамо!

Он се бејаше заморио у својој чежњи, био је сит сама себе. Осећао је потребу за људима. Али Ерик није био, разуме се, код куће, а с

Улазак у манастир Хиландар

Фритјофом је био пре подне заједно; а да иде у позориште било је одвећ доцкан.

При свем том, он изиде из куће па је, нерасположен, шврљао улицама.

Да ли је госпођа Бој нешто код куће? Истина, данас није био дан њезина примања а и било је већ прилично доцкан.

Да ли ипак да покуша?

Госпођа Бој је била код куће.

Била је сама код куће. Пролећни ваздух бејаше је заморио јако, тако да није могла са сестричином поћи у неко друштво, и више је волела да остане па да се извали на софу, да пије јак теј и чита Хајнеа. Али, сад је била сита стихова и хтела је да играју томболе.

И тако стадоше играти томболе.

Петнаест, двадесет, седамдесет седам и тако читав ред бројева, лупкарање дрвених плочица у кеси и неко досадно котрљање ћулади по поду у стану над њима.

— Ово није забавно, — рече госпођа Бој, кад у једно време не бејаху ниједну нумеру покрили. — Зар није тако? — Тако је! — одговори она сама себи и заврте зловољно главом. — Али, шта бисмо играли друго?

Она склопи руке преда се преко дрвених плочица па гледаше у Нилса испитивалачки и без наде.

Нилс није због ње знао ништа.

— Само немојте тражити музику!

Она нагне лице изнад руку па додириваше прсте уснама, зглавак по зглавак, цео ред до краја и онда опет натраг.

— Та ово је најгрозничји живот што га има, — рече она и подиже очи. Није могућно доживети ни најмању какву ситницу; а оно мало што живот одбацује од себе, не може тек одржати човека у току. Зар не осећате и ви то исто?

— Јесте, и ја одиста не знам ништа боље него да урадимо као оно калиф из Тисућу и једне ноћи. Ако будете, поред те своје свилене кућне хаљине, пребацили преко главе само још једну белу мараму, а ја узмем ваш велики индиски шал, могли бисмо сасвим лепо изиграваги два трговца из Мосула.

— Па шта бисмо, нас два бедна трговца, могли започети?

— Па да пођемо доле до пристаништа, да најмимо један чун за двадесет златника па да се пустимо онда на тамне таласе.

— Покрај пешчаних наноса?

— Да, са шареним лампионима на катаркама.

— Као љубавни роб Ганем. Знам већ потпуно шта сте мислили тиме. Људима је некако својствено да одмах, у највећој хитњи, стварају сценерије и ситуације и да, поред свих тих спољашних ствари, заборављају на оно што је главно. Зар нисте опазили да смо ми жене бескрајно много мање фангасте но људи? Ми не умемо да се, у фантазији, унапред одајемо уживању или да с фантастичном утехом отклањамо од себе тугу. Што је, ту је. — Фантазија! — Та то је тако мало и бедно! Јесте, кад човек постане старији, као ово ја, онда ужива по каткад и у јадној комедији фантазирања. Али човек не треба то да чини никад, никад!

И, уморна, она се посади на софу и у пола лежећи у пола седећи наслони браду на руку налактивши се о узглавнике на софи.

Поглед јој је блудио по соби, и изгледаше да се занела у тужне мисли.

И Нилс је ћутао, те је била потпуна тишина. Чуло се неуморно канаринкино скакутање тамо амо; тик-так великог зидног сахата одјекивало је посред ћутања све гласније и гласније; једна жица на отвореном клавиру пуче одједанпут те одјекну лаганим, тихим јеком који се губио заједно с чудним брујањем у овој тишини.

Она је изгледала тако млада на благој, жућкастој светлости звезданих лампа, која ју је обасјавала од главе па до пете, и неко заносно слагање било је међу лепим, јако развијеним вратом, матронском капом Шарлоте Кордеј и безазленим детињим очима и отвореним малим устима с млечно белим зубима.

Нилс је гледао с дивљењем у њу.

— Како је чудно то, кад човек жуди за самим собом! — рече она, отимљући се лагано од својих снова и враћајући се својим погледом у јаву. — Ја чезнем тако често, тако често за самом собом, као кад сам била млада девојка, и ја волим ту девојку као створење коме сам ја била блиска, с којим сам делила живот и срећу и све, и које сам ја потом изгубила не могући ни најмање што учинити да то спречим. Како ли је дивно било то време! Ви и не слутите, како је нежан и чист живот једне младе девојке све до времена прве љубави. То се може исказати само у тоновима.

Замислите га као светковину, светковину у каквом вилинском замку где се ваздух блиста као руменкасто сребро. Он је пун свежега цвећа, и оно мења своју боју, размењује међу собом лагано боје, све што је у њему поцикује од радости али потуљено; и слутње, које се тек указују, блистају се и горе као мистично вино у финим, финим пехарима у сновима, па се разлеже звук и распростире мирис: тисућу мириса се проноси кроз дворнице. Ах, могла бих зајаукати кад се сетим тога, а и кад помислим *на то* да ме овај живот, кад бих нешто баш и могла, као неким чудом, још једанпут имати све, све то, не би могао више одржати. Ја бих пропала као крава која би хтела да игра по паучини.

— Не, баш никако, — рече живо Нилс а глас му је дрктао од гнева, — не, ви бисте могли волети много отменије и спиритуалније но каква млада девојка.

— Спиритуално! Како мрзим ту спиритуалну љубав! Цвеће које пониче из царства такве љубави, то је материјално цвеће и ништа друго; оно и не расте, човек га вади из главе па мене у срце, пошто ни само срце нема цвећа. Па то и јесте баш оно због чега ја завидим младој девојци што код ње није ништа лажно, у пехару њене љубави њој није ни потребна фантазија као зачин. Немојте мислити да њу, за то што је њена љубав проткана и претрпана фантастичним сликама и сликама велике, бујне неодређености, да њу више интересују слике но земља на којој она живи. Не, то долази само отуда, што сва њена чула и нагони и подобности свугде траже љубав — свугде, не замарајући се нимало. Али, због тога, девојка не плива од радости у својој фантазији, чак се и не задржава у њој, не, она је тако реалистична да је често и много пута, у своме незнању, безазлено циничка. Ви и не слутите, на пример, како заносно уживање може бити за једну младу девојку да крадом удише мирис од цигаре који се задржао на оделу њена драгана, — та то је по тисућу пута више но васколики пожар од фантазије. Ја презирем фантазију. Јер, шта је то, кад целокупно биће човеково жуди за срцем другога човечјег створа, а овамо га пуштају само у студено предсобље фантазије! И колико се пута показало да није тако! И колико ли се пута не морамо помирити с тиме и пустити да нас онај, који нас воли, заогрне својом фантазијом, да нам метне на главу ореол, да нам о рамена свеже крила, да нас заодене одећом звездама украшеном па тек онда да сматра да смо достојне љубави кад будемо пропарадирале у том маскерадном оделу, у коме нико од нас не може бити оно што је он одиста главом, јер смо и сувише накинђурени, а чине нас нервозним тиме што падају у прашину пред нас и тако нас обожавају, у место да нас узму онакве какве смо па да нас просто воле.

Нилс бејаше сасвим збуњен. Он бејаше подигао њену цепну мараму, која је била пала на под, па се наслађаваше мирисом њеним и не бејаше нимало спреман на то да ће она гледати у њега тако нестрпљиво и очекивати одговора, и то баш сад кад се он бејаше задубио у разгледање њене руке. Али он ипак успе да даде одговор: да је, према његову мишљењу, највећи доказ за љубав човечју то што он мора, да би пред самим собом оправдао неисказану љубав према другоме, окружити то створење божанском светлошћу.

— Јесте, али то и јесте баш оно што унижава, — рече госпођа Бој, — та ми смо довољно божанске онакве какве смо.

Нилс се осмехну пријатно.

— Не, не смете се смејати, то није никаква шала. Напротив, потпуна је збиља, јер то је обожавање, у своме фанатизму, у главноме тиранија; хоће да нас силом дотерају на идеал људски. Искорените у нама што се не слаже с његовом идеалном представом; уклоните га. Ако се то пак не може угушити, онда мора човек прећи преко њега систематским заборављањем; и оно чега немамо, што нам није нимало својствено, то мора бити натерано да истера дивље цветове тиме што га дижу под облаке и што се непрестано претпоставља да га ми имамо у највећем степену, и што се то узима као камен темељац на коме се подиже љубав човекова. Ја то називљем насиљем према нашој природи. За мене је то дресура. Љубав човекова дресира. И ми се сагибамо; чак и оне, које нико не воли, сагибају се такође, кад смо слаботиње за презирање и ништа више.

Она се подиже из дотадашњег положаја па погледа у Нилса чисто претећи.

— Ох, да сам нешто лепа, али заносно лепа, лепша но и једна друга жена што је кадгод живела, тако да сви, који би ме видели, буду обузети неизгладљивом, боном љубављу, као неком чаролијом, ох *како* бих их ја онда, силом своје лепоте, натерала да обожавају не свој традиционални, празни идеал већ *мене*, такву каква сам, мене саму делић по делић, бору по бору мога бића, зрачак по зрачак *моје* природе.

Сад се бејаше подигла сасвим, и Нилс науми да пође; али он остаде још и размишљаше о разним смелим обртима којима није смео дати израза. Најпосле се одважи, дохвати је за руку и пољуби, али му она пружи и другу руку за пољубац, и тако он не могаше превалити преко језика ништа више до: лаку ноћ.

Нилс Лине се бејаше заљубио у госпођу Бој, и он је био срећан због тога.

Кад се враћао кући истим улицама, којима је пре тога с вечери нерасположено лутао, њему се учини као да је давно, давно било већ кад је пролазио овуда. Осим тога, бејаше наступила нека извесна сигурност, мирније држање у ходу и кретању, и кад је своје рукавице пажљиво закопчавао то је учинио под утиском да се с њиме збила нека велика промена и с у пола свесним осећањем да је због ове промене обавезан да закопча своје рукавице — пажљиво.

Како је био и сувише занет својим мислима те не би могао спавати, он се испе на насип.

Премишљао је за чудо тако мирно, како се њему чинило, па се чудно мирноћи, али није баш много веровао у њу; било му је као да ври и

Хиландарски конаци

кипи на дну самога његовога бића мирно и непрекидно, као да избија извор, па буја и гони напред, али далеко, далеко. Било му је некако тако као да очекује нешто што треба да дође из далека, нека далека музика која с лупњавом, шумом, хуком и буком мора мало по мало доћи ближе, која ће се с хуком устремити на њ, шчепати га, он не знађаше како, и понети га, он не знађаше куда, да мора доћи као река, да се мора борити као плима и осека, и онда — —

Али сад се бејаше примирио — само оно дрхтаво певање у даљини, иначе је свугде био мир и све је било јасно.

Он је волео; он је себи гласно признао да воли. Неколико пута. Било је неког за чудо достојанственог звука у речима, и оне су казивале тако много. Оне су казивале да он није више заточеник оних фантастичних утицаја детињског доба, да није више играчка бесциљне чежње и магловитих снова, да је побегао из земље елфа која је с њиме и око њега одрасла, држала га у загрљају са стотину руку и са стотину руку му очи затварала. Он се бејаше отргао из ових окова и сама себе извојевао; и ако она још пружа своје руке за њим, мами га немим погледима, маше му белом одећом — њена је моћ била уништена, сан који је дан растерао, магла коју је сунце разагнало. Зар његова млада љубав није била дан и сунце и васколики свет? Зар се, пре тога, није шепурио у почасном пурпуру који чак није био ни изаткан; зар није био велик на престолу који није био ни подигнут? Али, сад је стајао на високом брегу па гледао, преко пространих равница на земљи, у свет жудан песме а у коме он није живео, у коме се за њ није ни знало, у коме га нису очекивали. Поцикивао је од радости на помисао да још ни један дах његове душе није покренуо ни листак у тој целокупној пространој бесконачности нити узбуркао и један талас у њој. Све је то имао он да задобије. И он је знао да он то може, осећао је да је поуздан у победу и јак као што може бити само онај који још све своје песме носи неиспеване у грудима.

Млак пролећни ваздух био је пун мириса, не засићен, као што је летња ноћ, већ само тако рећи дотакнут од мириса, од балсам-мириса младих топола, свежег даха позних љубичица, слаткога бадем-мириса гроздасте трешње — и то се све мешало, растављало, развијало један тренутак, па онда одједанпут нестајало или се лагано губило у ноћном ваздуху. Па као год сенке овога мириса, тако су по његовој души играла ћудљиво ваздушаста расположења. И као што су око чула обигравали мириси, који су долазили и одлазили како су хтели, тако је и душа узалуд чезнула за тим да лепо и мирно, у тихом лету, на лако залепршаним крилима једнога расположења буде понесена, али то не бејаху тице с крилима која су могла носити: само перје и паперје, које је ветар витлао пред собом, које падаше као снег па га нестајаше.

Он покушаваше да представи себи њену слику, како је лежала на софи и разговарала с њиме, али му не пође за руком. Он ју је видео далеко тамо доле на средњој алеји, видео ју је где седи са шеширом на глави и чита, држећи један велики бели лист у књизи међу прстима у рукавици, спремна да преврне лист; видео ју је с вечери како се, после позоришта, пење у своја кола и како клима на њ главом кроз прозор; затим се кола кретоше, он гледаше за њима, а она одмицаху и одмицаху, и он их је пратио непрекидно очима; равнодушна лица прилажаху и разговараху с њиме, лица која он годинама није видео, па одмицаху низ улицу, окретаху се и погледаху у њега — а кола јуре још непрекидно; он се не могаше отрести кола, не могаше изазвати никакву другу слику. И баш кад је од нестрпљења био постао сасвим нервозан, тада се јави оно: жућкаста светлост, очи, уста, рука под брадом, тако јасно као да је види у мраку пред собом.

Како је само била лепа, како блага, па како чиста! Он ју је волео па је клечао пред њом пун чежње, молио је као просјак крај њених ногу за сву ту заносну лепоту: Сиђи к мени с твога престола! Буди моја робкиња, метни себи сама око врата робски ланац, али не ра̂ди играчке; ја хоћу да повучем за ланац, у свима твојим удовима да буде послушности, робскога духа да буде у твоме погледу. Ах, што не могу да те привијем себи каквим љубавним напитком! Не, не љубавним напитком, јер би те он приморао, а ти би се морала безвољно покорити сили, а само *ја* хоћу да будем господар, и ја бих примио твоју вољу која би почивала смрвљена у твојим понизно испру-

женим рукама. Ти треба да будеш моја краљица а ја твој роб, али моја робовска нога морала би стајати на твоме краљевском потиљку. Што ја желим није безумље, јер ако *то* није женска љубав, да буде поносита и снажна и да се савија, онда је љубав, у колико ја знам, слаба да постоји и да влада.

Он осећаше да оно што је у њеној души и што даваше њеној лепоти бујност, свежину, чулну мекоту, он неће моћи привући к себи никад, да га она неће никад загрлити сјајним јунонским мишицама, да му неће, опијена љубављу, заносни врат предати за вечна времена његовим пољупцима. Он је добро увиђао да би он могао у њој задобити младу девојку, да ју је већ задобио, а она, у бујној лепоти, осећала је — он је веровао у то поуздано — како се млађана лепота, која је у њој била изумрла, покренула тајанствено у своме живоме гробу, те да га обгрли витким девојачким рукама, да га обаспе бојажљиво пољупцима са својих девојачких усана. Али таква не бејаше његова љубав. Он је волео само оно што се није дало задобити, волео је баш тај врат у свем његову топлом развитку и у злаћаном сјају под мрком косом. Он јецаше у љубавној чежњи и ломљаше руке у боној немоћи, обави руке око једног дрвета, прислони образ уз опору кору па плакаше...

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Цариград

као центар моде у средњем веку

Тодор Стефановић Виловски

(НАСТАВАК)

Неки путник по оријенту из XII века сав се, тако рећи, губи у свом, на јеврејском језику написаном, путопису дивећи се византијском богатству. Овде, у првом међу градовима, вели Венијамин од Туделе, гомилају се сваке године дажбине грчкога царства; читаве високе куле до врха су пуне скупоцене залихе: тешке свиле, скрлета и сувога злата. Говори се да Цариград плаћа своме суверену свакога дана по 20000 златника који се прибирају од дућана, механа и трговa, од персијских и мисирских, руских и угарских, талијанских и шпанских трговаца, што морем и сувим долазе са свих страна у престоницу. Бројеви, које наводи Туделе, на сваки су начин претерани, али опис свакидашњег живота у великоме царскоме граду, који он овом приликом пружа читаоцима, несумњиво је драгоцен прилог ка познавању ондашњих цариградских културних слика и прилика. По себи се разуме да је отмени сталеж патриција, из кога се доцније почела да развија као нека врста византијске аристократије по угледу на германску феудал. властелу, заузимао дворска и државна звања, и да се из њега одабирало чиновништво. Међу тим ми не смемо себи да замишљамо ово чиновништво онаким, какво је било код Римљана за време царева. У Византији су дворска звања била у исто време и државна звања, и тада први пут бирократски организовано чиновништво, како је тек у новије време заведено у Европи по угледу на византијско, није имало ничега заједничког са римским чиновничким уређењем. Већ за владе маћедонске династије замењени су стари републикански чиновнички називи консула, проконзула, префекта и претора новима именима. Служба на двору и по државним надлештвима (канцеларијама) била је организована строго бирократски. Титула: август, цезар и т. д. које су се обично придавале царској својти, нестаде а заменише их полако титуле и достојанства севастократа, панхиперсеваста и пропосеваста, којима се означаваху највиши дворски и државни положаји. Титула деспот или господар намењена је била првој личности после цара, а давана је такође и моћним вазалима. Остала звања и положаји, ма да су били дворског порекла т. ј. постали везани и за царске церемоније на двору, били су у исто време и државна звања, и овде на византијском двору сусрећемо се први пут са прототипом церемонија и дворских чинова, какви су доцније уведени и какви су се одомаћили у Немачкој, Шпанији и Француској. Протовестијар је био први коморник, велики логотет канцелар, велики доместик управљао је свом сувоземном војском, протостратор, што помагаше цару при узјахивању, замењивао је овог великог доместика а стратопедарх као врховни судија у војсци заузимао је у исти мах и један од великих положаја на двору. На челу царске гарде и телесне страже био је протоспатар, а конетабл, велики хетеријар и аколит управљаху страном најамничком војском састављеном од Нормана и Варежана. Поморска сила (флота) била је под заповешћу великог војводе, а њега замењиваху велики друнгар и емир или адмирал. Њихова звања и плате, ношња и титуле, њихови поздрави и ранг беху тачно обележени до најмањих ситница. Та читава војска од чиновника припадала је вишем сталежу и она је била елемената који се поред учитеља, про-

фесора и духовника кретао у свечаним приликама по салонима и дворанама за примање царичиним и царских принцеза.

Дипломација је била у византијском царству битни део државништва, и с правом се вели за њу да је она била мати познијој и надалеко чувеној млетачкој и папској дипломацији. Непрекидни саобраћај са свима тада познатим народима на истоку и на западу, потреба да се на миран начин и неком врстом погодаба заустави све необузданије надирање варварских народа, који су жудели за Цариградом, као и тежња, да се од њих створе пријатељи византијском двору; интересовање, којим је Византија у своју рођену корист пратила све догађаје у свету — начинило је од грчке дипломације оно што је она у истини и била. Она је располагала великим знањем, вештином и лукавством. И данас, кад њен рад посматрамо објективно, са гледишта државног самоодржања, морамо се само дивити њеној вештини, умешности и вредноћи. Само јој се млетачка дипломација приближује временом, која се у већини случајева служи системом, позајмљеним од византијске дипломације, своје учитељице.

Најзад је и дворски сјај допринео да се државни углед уздигне у очима варварских народа. Близина истока и богатство, којим располагаху цареви, повећаше сјај и углед царскога престола тако да се са тим сјајем и церемонијама дотерало, ни мање ни више, но до неке врсте обожавања владаочеве личности. Ово је због одвратна слика, но тада је изгледало да то одговара назорима света а још више и поглавито захтевима државне политике.

Константин Порфирогенит описао је у једноме своме делу живот на двору са таком тачношћу какву заслужује свако боље дело. Овај опис пружа нам блиставу слику источњачко-грчкога сјаја, и читајући га ми појмимо огромно страхопоштовање са каквим увек излажаху туђи поклисари пред царски престо. Тирске и беритске фабрике свиле, цариградске златарске радње и све остале гране уметничке индустрије, којима располагаше Цариград, либероваху потребне декорације за царски двор и његов сјај што се беше развио по палатама. У место простога пурпурнога огртача, какав ношаху римски императори, облачили су грчки цареви, почев од Диоклецијана, богате, златом проткане хаљине скрлетне боје, обућу искићену бисером и драгим камењем; око чега им је била дијадема украшена бисером, а на рукама златне гривне. Већ у VIII веку круна замени дијадему; у место ципела доћоше црвене получизме извезене бисером и свилене златом проткане хаљине, поред других приновљених знамења царскога достојанства и моћи. При појави царској разлегала би се песма и свирка, док су му се понизно приближавали странци који су имали да му предаду писма својих господара.

Ово неколико кратких црта, којима сам мало час покушао да приближно представим слику државног, привредног и књижевног живота у византијском царству, даће нам такође и појам о друштвеним приликама, какве су владале у престоници почев од Јустинијана, па све до почетка државнога опадања. Дворски живот пружао је вишем сталежу прилику, да развије јединствен сјај, каквом је тешко наћи слична у свету. Одлично васпитање, какво су тада добијали синови и кћери из такозваних „бољих“ породица, чинило је, те су општење међу образованима а тако исто и њихови друштвени састанци имали свога нарочитог значаја. Неговање књижевности и музике, чему се и људи и жене одаваху с подједнаким интересовањем, одушевљење за уметношћу и, на жалост, само и сувише јако истакнуто разумевање црквених догма као и претерана ревност око њихова тумачења, све то сачињавало је широк оквир (широко поље) у коме се креташе конверзација. Телесна и витешка вежбања, изузевши случајеве рата, нису била омиљена, а то друкчије није ни могло да буде у друштву, које се без престанка забављало студирањем Платона и лупало главу и ломило копља око питања о проласку Светога Духа и о важности саборских одлука у Никеји или оних у Калкидону.

Било је истакнутих људи, опробаних у уметности и науци, око којих се скупљаше круг образованих жена, чије салоне за примање посећиваху високодостојници, научари, ратници, духовници и лепе, образоване даме. И сами владари и владарке, који иначе изгледаху да су неприступачни, бавили су се често и дуго у оваковим круговима, а често су и сами они, као на пример цар Лав Мудри, на перу вешт Константин Порфирогенит и лепа и духовита царица Зоја, уза се имали поред царске телесне страже, коју сачињаваху Варежани, такође и духовну пратњу, којој је било стављено у задатак да увек одржава у будном стању духовне способности и генија крунисаних књижевника. Да је уз ово, а нарочито за владе Василијевића и Комненовића цветала интрига, а с њом и корупција, властољубље и жудња за имањем, чиме, изгледаше у извесна времена, цело друштво заражено, неоспорна је чињеница, која је иначе светлу слику византијског дворског и државног живота мутила и то кадикад на начин врло убитачан и омогућавала дубљи поглед у унутрашњи душевни живот византијског друштва, које је и поред свег свог чувеног образовања ипак показивало недовољан и непотпун душевни развитак. У томе ће поглавито и бити основ изопачењу и суровостима, који беху стални пратиоци дворских револуција, које се нарочито у позније време често дешаваху те срамоћаху успомену и име светске престонице, Цариграда.

Па ипак овај град заслужује поменуто име светскога града. И он је имао својих лепих особности, својих светлих и тамних момената, својих ужаса и радости као и сваки велики град. Али у главноме био је он жижа свега интересантнога, поприште сјаја и уживања.

Престоница византијских царева импонирала је својом величином и велелепношћу; сјај на двору и богатство у становништву опијаху странце, који се не могаху довољно напричати својим земљацима о невиђеним чудима ове ве-

лике вароши. Она је била у самој ствари средиште интересантна и шарена живота, место сјаја и уживања; онај живот, она галама по улицама, грдне, горостасне зграде и јавни садови (перивоји), она живост и шаренило у највећем светском пристаништу испуњавали су туђе народе чуђењем и дивљењем. Рим се, у свом пропадању, губио и ишчезавао према своме млађем брату, Цариграду, у који се сада збираху сва блага целога света. Чак и хиперкултура, у којој се почеше да изопачавају живот и обичаји, што опет прећаше цивилизацији, не могаше да ослаби интересовање западних народа за модним градом на Боспору. Ко не беше кадар да савлада своје љубопитство, кретао је и хитао овом великом чуду од града. Коме је говело да изгледа у очима својих земљака као образован и као човек од искуства, гледао је и старао се да какогод посети Цариград.

Владари, којима беше стало до драгоцености, даме, које жуђаху за златом утканим оделом и свилом, побожне душе, које чежњаху за уметничким реликвијама — све је то упрло очи на Цариград, тамо поручивало и отуд ишчекивало своје поруке; многи крстоносац не презајући од мучнога и тешкога пута у Свету Земљу, презирући чак и смрт, радовао се већ унапред, како ће уживати, кад угледа баснословну варош на Боспору. Историчар Гибон има право кад каже на једном месту у својој чувеној историји, а описујући утисак који чини Цариград на странца са запада: да развалине града Рима, да плетаре и брвнаре тадашњег Париза и Лондона нису биле кадре спремити латинског странца и дати му представу о величини и обиму Цариграда, о сјајним палатама и обилности небројеног света, док то овај није видео својим очима.

Нису без разлога околни народи назвали Цариград капијом блаженства. Назив је одговарао стварности. На његове капије приступало се у истини ономе блаженству, које пружаше велика, богата и многољудна варош и ономе који је у њу дошао да олакше што заради и ужива, и ономе који јој је похитао да се научи чему, као и ономе, који је хтео да задовољи своје частољубиве смерове.

Навала странаца, било ради зараде било из чиста љубопитства, била је већа него што се могло очекивати према саобраћајним средствима онога времена. Онда не беше брзих возова, као што не беше ни подузећа за шетње и излете, па ипак су западњаци јурили, тако рећи, пут Цариграда и Златнога Рога, прво из франачких и романских па после немачких и енглеских покрајина и земаља. Кад би такав пут падао тешко појединцима онда се они коришћаху крсташким походима, који су се за пакост и поред све лутње и једа неповерљивих византијских царева кретали баш право преко Цариграда на даље. Није остало незабележено у историји: како се тако једно велико друштво, аранжирано од спекулативних Млечића, под видом похода у свете Земље ишчаурило на један мах у прави војни поход са циљем освајања и пљачке, те својим радом ускорило пад тада већ јако потресене византијске државе и било повод оснивању латинске царевине.

(свршиће се)

У старом куту.

1.

Не вуче ме ништа више тамо где сам оставио са чедним детињством свет ситних предрасуда и простих навика, где ме је све што ме волело, спутавало и разнежавало, да доцније, у животу, све теже подносим часове искушења.

Није ништа више радосно остало за мене у завичају.

А ја сам те, још једном, немарно, походио, мој суморни граде, и нашао у теби само старост, болест и смрт.

Ја се не смем да подајем оном осећању љубави, оној великој жудњи и сећању на она драга лица, што ме још једино везују за мој завичај. Она умиру лагано, волећи ме тако много, тако нежно, и чекајући дуго, дуго, да им дођем, давно отргнут из њихова загрљаја, давно изашао из њихова круга. Како им ја не умем да кажем да разумем њихову нему радост, њихову сакривену љубав!

2.

Ево ме опет код тебе, мати моја, ево ме онде где сам оставио твоју љубав и твоје сузе, твоје молитве и твоје наде.

У вече сам пролазио кроз твоје мирне и меланхоличне улице, мој заспали граде. Над тобом су трептале све оне звезде што сам их гледао као дете. Моја се мржња на тебе претварала у тиху

сету, у болно сећање на толика имена што су са мном преживела многе овакве ноћи.

У једном часу украђене самоће први пут сам заплакао за тобом, сестро моја, за твојом тек насмејаном младошћу. Тада ми дође друг из детињства. Њега ми је већ отео живот, као што ће ми сестру отети смрт. Дођоше ми после све позната лица старих знанаца, готово заборављених, — сви као непознати, сви далеко од мене.

Ови су ме разнолики утисци умарали. Писам био тужан, јер је требало да донесем утеху тамо где сам затекао сузе. Али ми је досадила ова чама и тупа безбрижност повученог света, који је заборавио да је одавно настало пролеће, да су обновљене све ланске лепоте раскошне природе, која није водила рачуна о незгодама ситног живота и о болести и смрти уплашених људи.

Побегао сам од овог света.

Пред очи ми изађе све што се преживело. Зар сутра опет старим утисцима? Да гледам болест, умирање... И она лица остарелих жена, што су сви болови пали на њихову душу. То су матере мојих другова, остареле, уплакане и скамењене од бола. А то су биле верне жене, љубазне и срећне, онда кад смо ми учили школу.

Ја сам дошао само да их расплачем, да их сетим њихових синова.

Има ли игде ичега да осетим, мој стари весели завичају?

Побегао сам из њега тако давно и плакао, на растанку, за детињством и безбрижним веселим данима; сећао сам се увек завичаја у сећању на детињство.

Сад сам опет побегао, да га се сетим кад заборавим његову садашњицу.

3.

Не волим те, мргодна кишовита вечери, што ме окиваш у мрачној соби, да усамљен утонем у немиле снове и слутње.

Али ми једна ведра мисао отклони сву тугу. Мислим о вама, јер овде сте и ви.

Откуд ви овде са својим младим здрављем и веселим очима?

Ми смо само знанци, ми нисмо заједно преживели ни једну минуту од живота. Али овде сте ви мени најближи, толико ближи од свију!

Нашао сам вас. Морао сам вас зачудити својим интимним поздравом. А он је значио: Хвала Богу, кад сте ви овде. Ви сте ми овде потребни, ви коју најмање познајем. Сви су ми, с којима сам одрастао, даљи од Вас.

Ушао сам у ваш кут где проводите дане. И тада се осетих далеко од свога завичаја. Хвала вам што сте ме увели у ту оазу здравља и живота. Било је свеже и угодно код вас где је ваш звонки глас разгонио сетне мисли. Све је то дошло мени после тихих разговора у мрачним собама, свега сам тога ја био жељан.

И ја сам говорио више но икад, брзо, о свему, користећи се што сам нашао вас, богату свим оним што је мени недостајало. Заборавио сам све оно што сам после морао још једном да преживим, оживео сам и одахнуо код вас у атмосфери пролећа и задовољства.

В. С.

ХРОНИКА

НАУКА

МЕТЕОРСКИ РОЈЕВИ....

— астрономска скица из доба новембарског роја и писања о пропасти света —

(НАСТАВАК)

Услед јаке заинтересованости у публици, поводом сензационих брошура о пропасти света, научници тога града, међу којима је било и присталица и противника таквих теорија, а на молбу градске управе, одржали су скуп, на коме су јавно претресали своје назоре. Публика је била врло многобројна, што се да лако разумети. Својим говорима највише се истицао млади проф. Гросер, као присталица Фалбове теорије, и стари астроном, проф. Бруно, као противник тој теорији. С тога ћемо у главном саопштити само њихове говоре.

Кад је на говорницу ступио проф. Гросер, публика га је бурно поздравила.

— Поштована Господо, отпоче Гросер: пре свега изјављујем, да ја не тврдим да ће земља пропасти ноћу између 2. и 3. новембра ове год. нити да ће се сударити са кометом од 1866 I. Вероватноћа је за то врло незнатна, јер су и земља и комета врло ситне небесне тачке у неизмерном васионском простору. Тврдим само то, да могућност таквог судара онога дана није сасвим искључена. Неоспоран је факт, господо, да ће се оба тела тада налазити у врло опасној близини и за што онда да није могућан и сам судар кад комета 1. новембра пресеца земљину путању у оној тачки, где ће се и она тада налазити?! Сматрамо ли ову могућност макар и из далека за истиниту, онда се природно мора јавити и питање, какве ће се последице јавити од тога судара? И у том погледу ја мислим друкчије него већина мојих колега. Пре свега, ми још ништа не знамо о величини комет-

ског језгра. Макар да оно може бити и врло незнатно, макар да још нема примера у астрономији да је комета имала каква год утицаја на планетске путање, ипак — нека је језгро чак и један милијонити део земљине масе, што чини 120.000 билијона цената — реците ми сами, да ли о судару са таквим једним телом треба бити сасвим равнодушан. Чак да је језгро састављено и од чврстога комађа или од гасова, моје се уверење ипак не може поколебати, јер би судар и са групом чврстог комађа причинио опасне последице по земљу. Доказано је, да се у кометама налазе угљоводонични гасови. Њих по свој прилици има и код ове комете. Они могу врло лако отровати нашу атмосферу, те тиме уништити милијоне живота. Судар ће тај имати много јачих последица, него што беше катастрофа са Помпејом, Херкуланумом и Стабијом када их везувска лава покри и уништи. Пре свега силни земљотреси пострашиће становнике по целој земљи, кора земљина испуцаће на многим местима, из унутрашњости земље на хиљадама места искуљаће усијана лава и разне материје, што ће чуда починити. Ну ипак, не бојте се, господо, ја тврдим само могућност такве катастрофе, али не и вероватноћу. Ту могућност потврдиће ми и сви астрономи у свету, па макар писали противу мене књиге као врата велике!

Сад ступи на говорницу стари астроном Бруно и отпоче:

— Поштовани слушаоци, овако многобројни одзив ваш показује како је силно интересовање о предмету који је данас на дневноме реду. Питање то, привидно је доиста интересантно, али — ту астроном подиже гласом — у ствари није ништа!

— Охо! викну један присталица Гросеров.

— Ћутите лаковерни, док не видите у чему је ствар! заповеди му говорник таким гласом, да су се оканули ларме и сви остали који ту беху уз Гросера.

— Истина је, на жалост — настави астроном — да до сада у опште врло мало знамо о кометама. Али, при свем том, можемо поуздано тврдити, да је судар земље и њених становника са таквом једном вагабундом потпуно илузоран за земљу и њене становнике. Поштовани слушаоци, докле год је наука допрла, још се није наишло ни на један пример, да је на земљи ма и једна мачка пострадала од комете. Три пута је до сада, господо моја, Земља пролазила кроз сам реп кометски: 1819., 1823. и 1861., па се ништа нарочито није опазило, осим само нешто ведрије ноћи, јаче од обичне месечине. Наводим вам још и то, да је 1770. Леселова комета прошла сасвим близу земље па се не примети никакав утицај те близине. Ви не смете веровати само то, да ће вам комета макар штогод нашкодити при судару, већ не смете примати за истину ни то: да је такав судар у опште и могућан. Право је рекао амерички астроном Newkomb: »Слепац који испали пушку у ветар, пре ће погодити тицу у лету него ли што ће се земља сударити с кометом«. У више прилика утврђено је, да комета, о којој је сада реч, у опште не може доћи на такву близину до земље, да може бити опасна. Не, драги сагрђани моји, кунем вас именом Божјим, не бојте се комете! Ако ме не послушате — ви ћете спасти на ниво оних несрећника из 1000. године, који се такође беху поплашили пропасти света, те једног јутра освануше без игде ичега, пошто све своје имање завешташе црквама и манастирима. Кад људи не пазе на своје радње, онда су им комете криве; а кад комета прође без икаквих последица. онда јој се врло смешне ствари приписују. Тако је на пр. забележено 1454.: »Појава једне комете и пропадање шустерског заната у Линебургу«; 1668: »појава једне комете, после које су поцркале грдне мачке по Вестфалу« и т. д. Дакле не плашите се таквих измишљотина, јер оне не вреде ни по луле циганског дувана!«

Са овим речма астроном сиђе с говорнице, а у исти мах тамо се већ беше попео Гросер, да каже неколико речи зарад објашњења. Он отпоче:

»1. Наша наука не допире тако далеко, да с поуздањем можемо тврдити, да о катастрофи, о којој се сада води реч, не треба бити тако равнодушан;

2. Г. Бруно казао је да је земља до сада већ три пута пролазила кроз *реп* кометски, али ја тврдим, да кометски *репови* нису исто што и кометско *језгро*, те и наведени примери нису противу мога тврђења;

3. Ма да су судари врло ретки догађаји, да се по рачуну вероватноће збива један тек у билијону година, ко нам може јамчити, да она — 1899. — није баш та једна од тих билијон година!

4. Има примера, да су од метеорског пада пострадали многи људи, као што је био и случај 823. године у Саксонској, када је 35 села запаљено. Пошто метеорите сматрамо као неки расути материјал комета, онда из оваког једног примера, од једног метеорита, можете доста добро закључити и све последице од читаве једне комете. — Ја ипак напоминьем, господо, да ја не тврдим вероватноћу већ само могућност судара!«

— Те последње ваше речи, додаде астроном, ипак су довољне да заплаше свет без икаквог озбиљног разлога!

— Не могу мислити, да сам својим разлагањем могао дати каквога повода за то, одговори Гросер: ја износим само своје научне погледе и ништа више!

— А... тако... ништа више! викао је ражљућени астроном... Ништа више!... То што ви говорите јесте права злоупотреба науке, и противу тога ја протествујем! Изволите сутра на звездарницу, па ћемо видети ко је у праву!...

— Живео Гросер!... чуше се узвици из гомиле.

— Живео Бруно!... одговараху присталице његове.

Тако је и седница закључена.

(свршиће се)

проф. **Ј. Михаиловић**

Годишњица **Николе Чупића.** *Књига XXVI. У Београду, 1907. Цена 2 дин. — На великој 8°.*

Мали број добрих дела, која смо пред крај прошле и почетком ове године добили, порастао је за један појавом ове књиге. Не само имена писаца чији су радови овамо ушли, него и вредност самих радова, укупно узев, препоручују књигу. Од писаца заступљени су: Стојан Новаковић са четири, Андра Гавриловић са два, а пок. Божа Кнежевић, Аврам Поповић и Милојко Веселиновић са по једним радом.

Г. *Стојан Новаковић* приложио је извесне податке који ће бити од интереса и за књижевног историчара и за лексикографа — и у опште за филолога. Занимљиво је да г. Новаковић није следовао ономе скоро општем правилу код нас, по коме се, у позно доба књижевне делатности, махом преживљу ствари већ једном написане и кад на место стварног рада и нових истраживања долазе само празна и безначајна уопштавања. На против, он ради још и дан дањи, непрестано још истражује и доноси релативно врло тачне закључке о прикупљеноме материјалу. За доказ наводимо сва четири његова чланка која су у овој *Годишњици* изашла:

1. *Вук Караџић и Н. И. Надеждин*, драгоцен прилог за биографију Вукову. Сем тога чланак је врло занимљив, складан и пун садржаја; из њега не само да видимо везе Вукове с Надеждином, него још и самог Вука интимније познајемо.

2. *»Соће« и »Сокалник« у средњевековној Србији.* Обара се Даничићево и Миклошићево објашњење тих двеју речи и утврђује за реч »соће« да под њом »треба разумевати дажбину десетка житнога, која се државном господару давала на опште државне, поглавито војне потребе«; а за реч »сокалник« вели се, да она није зна-

чила »ништа друго него мајстора или занатлију«. Треба поменути да се код наших историчара почела стварати једна забуна због погрешног тумачења речи »сокалник«, за коју се мислило да значи неку нарочиту класу становништва.

3. *Парасиор*, прилог к познавању старих аграрних обичаја Балканскога Полуострва.

4. *К исаитивању речи српског језика* (»сугаре« — »поша јањичарска«). Указавши на сасвим погрешно схватање речи »сугаре« у речницима В. Ст. Караџића и Броза и Ивековића, г. Новаковић је утврдио њено право значење. Исто је учинио и са речју »поша јањичарска«.

Нама је било пријатно прочитати ова четири чланка, написана једним мирним и скоро класичним стилом, и до краја доследно изведеним правописом. Ово тим пре, што наш *књижевни стил* као да већ почње бивати по мало нервозан, надмен и тенденциозан; а у правопису се опажа и сувише колебљивости и недоследности. Борба је између фонетичког с обзиром на етимологију (правац који заступају граматичари) и правописа крајње фонетичког (како пишу, или показују тежњу да тако пишу, већим делом књижевници и књижевни критичари). Госп. Новаковић води строга рачуна о етимологији.

Од г. г. *Андре Гавриловића* има *Књижевно интересовање у Србији за време устанка* и *Српска народна лирика. Књижевно интересовање у Србији за време устанка* је занимљив и лепо написан чланак, само не толико важан да је морао ући у Годишњицу; пре би имало смисла да је штампан у коме дневном листу. Други чланак је у опште бољи. То је један марљиво израђен есеј, са неколико тачних опажања; али и прилично површан. Г. Гавриловић се задовољава простим излагањем чињеница, не удазећи дубље у проучавање њихово, и прелазећи преко онога што би могло бити најзначајније и најзанимљивије у овоме његову есеју. Тако на пр. све што има да каже о естетичкој вредности срп. народних лирских песама ово је: »*С естетичке* тачке гледишта о лирској се народној поезији не може рећи много новога што се не би тицало и епске поезије бар колико се односи на формацију стиха и на питања која су с тим у свези.« Тако исто г. Гавриловић мисли да утицај народне лирике на књижевну поезију не може бити предмет овога чланка (стр. 214.). Не треба заборавити само да наслов, без икаквих ограничења, гласи: *Српска народна лирика.*

† *Божа Кнежевић: Источни народи у опште.* И поред знатног броја историчара, који пишу безброј расправа и чланака о датумима, именима и бројевима, ми смо ипак врло сиромашни у радовима из филозофије историје. Сваки добар рад на томе пољу од великог је значаја за нашу књижевност. Такав један рад је и студија пок. Б. Кнежевића О *источним народима у опште.* Од свију ствари у *Годишњици* за 1907. ова је свакако од највеће вредности. Ту можемо потпуно да видимо пок. Кнежевића и као научника и као мислиоца.

У студији прво се говори о утицајима спољне природе, религије и унутрашњег социјалног уређења на живот и развитак источних народа. Затим се одређује место источних народа у историји, и то место треба да буде више — него што им је до сада у историји додељивано: јер су многе и многе културне тековине модерних народа просто од њих наслеђене (преко Грка, Римљана и Арапа). Источни су народи утицали на прогрес човечанства и конкретно и интелектуално. Сама хришћанска религија, уметности, филозофија и науке имају већ своје прве почетке код ових народа. Требало је само времена и нарочитих прилика па да етичке и филозофске идеје, слутње и нагађања, које су у полутами античког доба већ тињале, добију своје савршене, сублимиране и научне облике. — Према томе, дакле, место Грка и Римљана у историји мора да дође знатно ниже, кад се узме да су они били само посредници.

Цео је чланак написан на потпуно научној основи; описан је по методама историје, упоређивања и еволуције. Написан је топло и по гдегде показује дубину правог филозофа. Идеје су махом здраве и тачне.

Али она места у студији где се говори о књижевности и уметности врло су непоуздана, исто тако као што су прилично непоуздани, и можда већ застарели, извори на које се пок. Кнежевић односно ових питања ослањао. Тако на пр. на два се места (стр. 52. и 61.) тврди *да је уметности прво изазвала религија.* Даље има и оваквих нетачних тврђења: »Јеврејски је монотеизам дао јеврејској књижевности карактер монотоније« (стр. 47.) — »Сва јеврејска лирика је од самих химни и ода«. (стр. 47.) Затим овај сумњиви навод о грчком песништву: »Поезија, као и код осталих народа била је религиозна, и тек су рапсоди у Грчкој заменили пређашње свештенике певаче орфичких времена; они су поезију извели из мистичких представа и пресадили је у народ.«

Но ово су више, као што смо то напред споменули, погрешке у изворима, и оне нису од велике штете по општу важност чланка.

Аврам Н. Поповић: Горњи Ибар средњега века, историјско-географска расматрања. Ово је наставак једне повеће расправе, која очекује свога стручног оцењивача.

М. В. Веселиновић: Народни називи месеца у Срба. Чланак сам по себи занимљив, са доста корисних и нових саопштења и са марљиво прикупљеном грађом. С друге стране опет, ствар је написана невешто и без плана: од почетка до краја осећа се извесна несређеност и слаба стилизација.

Завршујући на овај начин преглед радова у *Годишњици*, ми је још једном препоручујемо као књигу која је нашој књижевности добро дошла.

Гргур Ил. Берић

РАЗНО

* Из Јагићева »Archiv für slavische Philologie,« св. XXVIII, засебно је одштампан чланак А. Ивића »Urkundliche zur Biographie des Dichters Relković.«

* Штампан је и разаслат Летопис Матице Српске, година LXXXIII, књига 242. Садржина је: 1. Јанко Веселиновић, књижевна студија Д-ра Јована Скерића; 2. Крашовани, од Ј. Живојновића; 3. На извору Клитумна, од Јована Џозуа Кардучија, превео Бошко Десница; 4. Из мога краја. IV. Баба Стана, приповетка Борисава Станковића; 5. Књижевност (Оцене, прикази, белешке).

* Из »Српског Књижевног Гласника« засебно је одштампана расправа Милорада Недељковића »Заштита сеоског поседа«. —

* Српски академски грађани у Загребу дали су у штампу књигу »Новији српски приповедачи.« У њој су заступљени: Борисав Станковић, Радоје Домановић, Светозар Ћоровић, Милан Будисављевић, Иво Ћипико, Петар Кочић и Милутин Ускоковић. У књизи ће бити информативан предговор и ликови писаца. Чист приход намењен је оснивању српске академске мензе у Загребу. —

* У Бјусу, америчком граду, почео је излазити нов лист »Српски Глас«. —

* Готова је и већ се продаје »Стратегија« ручник за Вишу Школу Војне Академије.То су предавања ђенералштабног пуковника Живојина Р. Мишића. Књига је у великој 8°, а има 47 табака и нарочити атлас. Цена је (са атласом) 15 динара. Поруџбине прима писац (Делиградска улица, 28) или књижара Мите Стајића. —

* Италијански лист »L'Italo Argentina« доноси реферат Гајетана Рукација о овогодишњој међународној уметничкој изложби у Риму. О статуи г. Рокскандића »Борба«, коју смо репродуковали у овом броју, пише да је: »рад пун утиска и великог дејства уметничког. Снага и гнев нападнутог и змијом спутаног човека, очајност, ослобађање и жеља победе — приказани су

вапредном истином и смелошћу. Пред овим радом обузима нас прави физички бол, те под његовим притиском, скоро као саучесници у тој неједнакој борби, очекујемо крај а с њим и своју слободу. Роксандићева статуа не истиче се каквом лудом и необичном техником, већ самим саставом и приказивањем обичног, али у чему уметник показује своју нарочиту подобност за савлађивање тешкоћа, што ми нарочито ценимо и што има своју велику вредност".

* Уредништво календара Матице Српске јавља да је календар већ у штампи, и да ће, поред календарског дела, објавити и српске огласе. У адресару биће само адреса фирме или лица, а поред њега биће и засебни огласи. Објављивање адресе стаје 30 филира, а посебних огласа: цела страна 10, пола 5, четвртина 2,50 а осмина стране 1.25 круне. —

* Књижара Б. О. Дачића (Београд) почела је издавати раније обећану Југословенску Библиотеку. Први свезак већ је објављен. У њему су „Виђете", сличице и скице словеначког књижевника Цанкара. Цена је 0.50 динарских. —

* Д-р Ђ. Митровић објавио је у засебној књизи „Једно предавање из хигијене животних намирница".

* Досада је објављено десет свезака дела „Српско-турски рат". То су успомене и белешке Д-ра Владана Ђорђевића из 1876.—78. год. Дело издаје књижара Игњата Даничића.

* Са Цетиња јављају да је Кнез Никола написао подужу приповетку из прошлости Црне Горе. Догађај је узет из владавине последњих Балшића. Јунакиња је Деспа, по којој је и приповетка добила име. Ускоро се оч кује штампање овог Кнежева прозног белетристичког рада. —

* Ђ. П. Иличић штампао је у Крагујевцу свој спев „Песма из прошлости". Књизи је цена 0·80 дин., а може се добавити у књижарама Св. Б. Цвијановића и Боже Дачића у Београду. —

* Француски „Часопис за право, законодавство и јуриспруденцију" одштампао је засебно расправу проф. Живојина М. Перића „О амнестији у кривичном српском праву с погледом на питање о завереницима". Цена је књизи (текст је француски) 2 динара.

* Из Архива за правне и друштвене науке засебно је одштампана „Правна Библиографија чланака и књига у српској књижевности до краје 1905. године". Овај преглед средио је Гојко Никетић, правник (Београд), — Цена је 3 динара.

* Д-р Бранислав Петронијевић, университетски професор, написао је студију „О философији у Горском Вијенцу". Студија ће се штампати у Летопису Матице Српске. —

Годишњи свечани скуп Српске Краљевске Академије, 22. фебруара 1907. год. Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије 1907. — 16°, стр. 47.

Ivo Vojnović. Smrt majke Jugovića, Dramska pjesma u tri pjevanja. Drugo izdanje. Pisac pridržava sebi sva prava preštampanja, prevadjanja i prikazivanja. Nadareno od Matice Dalmatinske. Zagreb, naklada i tisak Dioničke Tiskare, 1907. — 8°, стр. 116. Цена 1.50 кр.

Књиге за народ. Издаје Матица Српска из задужбине Петра Коњевића. Свеска 121. *Из књига старостављних*. IV. Велики Жупан Властимир — Мутимир и браћа му — Велики Жупан Петар — Велики жупан Захарија и Велики жупан Часлав. Од Ст. Сремца. У Новом Саду, издање Матице Српске, 1907. Штампарија српске књижаре Браће М. Поповића у Новом Саду. — 8° стр. 66. Претплата на сва годишња издања Матичина (без календара) 4 кр., у иноземству 6 круна. —

Д-р Добр. Гер. Поповић: *Нега мале деце*. Издање Ресавског Среског Одбора. Бр. 5444. Свилајнац, Прва Ресавска штампарија „Манасија" Жике Д. Костића, 1907 — М. 8° , стр. 54. —

Фр. Шилер: *Синовац као стриц*. Комедија у три чина. Превео с немачког М. Ст. Станојевић. Београд, Штампарија Андре Петровића, 1907. — 8° стр. V + 81. Цена 40 п. д.

Стеван И. Самарџић: *Из наше нахије*. Приповијетке и слике. I. Београд, Нова штампарија — Давидовић, 1907. Цијена 1.50 дин. — 8°, стр. 176.

Биро Лајош: *Новеле*. С мађарског Славко М. Косић. Вел. Кикинда, Штампарија Јована Радака. 8°, стр. 128.

Милош Р. Милошевић: *Рад и дружење* као главни чиниоци васпитања. Светосавски говор, штампан о трошку г. Мих. Пинића, трговца, у корист сиромашних ученика зајечарских школа. Цена 0.50 дин. Зајечар, „Ђ. Јакшић" — Нова штампарија М. Деспотовића, 1907. В. 8°, стр. 41.

Латинске сентенције, пословице и цитати. Скупио и превео Гл. Барусковић, проф. у пензији. У Новом Саду, издање књижарнице А. Пајевића (Св. Огњановић), 1907 — В. 8°, стр. 112. Цена 1.50 кр.

Стеван Ј. Радосављевић Бдин: *Размишљања*. Књига II. Цена 2. динара (круне). Београд, „Бранко Радичевић" — Штампарија Гавре Давидовића и Комп. 1907. — 8° стр. 293.

О учешћу судија у јавном животу, с нарочитим обзиром на наше прилике. Од Д-ра Драг. Аранђеловића. Прештампано из „Архива за правне и друштвене науке". Београд, „Доситије Обрадовић" — штампарија Аце М. Станојевића, 1907. — В. 8°, стр. 28.

Говор Д-ра Јована Манојловића, посланика уздинског среза, о школском питању, 24. марта (6. априла) 1907. године, на Угарском Сабору. У Новоме Саду. Српска штампирија Д-ра Светозара Милетића, 1907. — 8°, стр. 15.

Говор Д-ра Јована Манојловића, посланика уздинског среза, о школском питању, 11. (24.) априла 1907. год., на Угарском Сабору, приликом специјалне расправе. — У Новоме Саду. Српска штампарија Д-ра Светозара Милетића, 1907. год. — 8, стр. 5.

Balkan-states exhibition. Guide Catalogue. Earl's court. — 8°, стр. 158.

Essay on French, Englisch and German Bibliography, concerning Serbia and the Serbs, by Ivan Ivanitch. London, Gale comp. Polden, Ltd., 2. Amen Corner. — 8°. стр. 35. —

Servia — 1907, Printed by Gale comp. Polden, Ltd. (Contents: Etnography, Population, History. Edicatinal conditions — Literature, State organisation, Produce: export, import). 8°, стр. 54. —

САДРЖАЈ:

Хакија, приповетка Свет. Ћоровића.
Одблесци, песма Симе Пандуровића.
О култивисању Леног, од П. Ј. Одавића (свршиће се).
Каранфил, песма Сокољанина.
Рако Козаревац, прича Гр. Божовића (свршиће се).
О научном раду, од Д-ра Ј. Цвијића (свршетак).
Кад сунце запада, песма Рикарда Николића.
Нилс Лине, роман Ј. П. Јакобзена. Превео Д-р Мих. Р. Поповић (наставиће се).
Цариград као центар моде у средњем веку. Тодор Стефановић Виловски (свршиће се).
Листићи: У старом куту, од В. С.
Хроника: (Наука, Књижевност, Разно, Библиографија).
Слике: Крунисање Хрватскога Краља Томислава. — Преглед трупа после боја. — Опкољени смо! — Самртна рана. — Борба. — На стражи. — Јапанско позориште. — Јапански оркестар. — Улазак у Манастир Хиландар. — Хиландарски конаци.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић, Капетан-Мишина улица бр. 8.

Државна Штампарија Краљевине Србије

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Бр. 5

НОВА ИСКРА

МАЈ 1907. Власник и уредник Р. Ј. Одавић ГОДИНА IX.

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића

Има на стоваришту и свагда наново добија

САСВИМ НОВУ РОБУ

коју и препоручује поштованој публици *за сваку поједину сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атласа црна** за бунде и либадета. — **Атласа** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атласа Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикерајa, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је ујудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С ПОШТОВАЊЕМ

МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ

БЕОГРАД — САРАЈЕВО

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атласа и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из првих светских фабрика

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 5. Београд, маја 1907. год. Година IX.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Васпитачеве Забелешке

намењује их родитељима

Срет. М. Адић

1.

Гнездо.

Био сам ђаче основне школе.

У жбуну трновите ограде на крају нашега воћњака иза куће, градиле су две мале птичице гнездо.

Опазивши их, свакога сам их дана посматрао, заклоњен другим жбуњем и најмикалим коровом. Често сам проводио на томе месту по више часова посматрајући их, а уз то учећи школске лекције.

О, како су биле вредне ове миле птичице! Обадве су доносиле најпре велике сламке, и пресавијале их једним снажним покретом главе, па су их намештале у танке чаталице и поново их савијале.

Тако је понајлак постало спољашње гнездо.

Затим су стале птичице доносити меку маховину, па вуну и друге танке длачице, што су налазиле којегде закачене по трњацима, те су тако поставиле изнутра цело гнезданце. Потом су стале доносити нежнија перца од разних птица, а најзад су и са себе чупкале перца и паперје, и постављале су своје гнездо, те да буде и меко и топло.

Увек су у раду биле хитре, орне за посао и веселе, да је била права сласт посматрати их овако из прикрајка. Често би једна, ја друга, зацвркутала и веселу песмицу, пошто би наместила донету сламку, ја влакно, ја ли перце, очекујући ону другу. Кад би дошла и она, увек би настајао весео цвркут, налик на разговор, а често и задиркивање, и шала, а потом би се поново отисле на посао, утркујући се и вијајући се у лету.

Предвече, кад престане посао, стале би обе ове миле птичице крај гнезда, па би мужјак отпочео песму, а женка би пуштала само испрекидане веселе гласове, и прибивала се нежно и умиљато уз свога војна. Но ипак не би она остајала дуго уза њ. Час-по би слетала у недовршено гнездо, легла би у њ, те полежала мало, па би опет нестрпељиво узлетала на гранчицу, и посађивала се поред веселог мужака и стала му се умиљавати, или би отпочињала чистити своје перје, те да наскоро напусти и то занимање, па опет да слети у гнездо. Мужјак за то време обично не би прекидао своју умилну песму, већ би само с времена на време погледао своју другу једним оком, искренувши мало главу, при чем би му перје на гушти јаче заиграло од певања.

После неколико дана било је већ и јаја у гнезду. Затим се је и женка расквоцала, те није напуштала гнездо, а мужјак би је обилазио и певао јој.

Најзад су су се излегли и нежни, голуждрави птичићи, са жутим кљуновима и страхота ненаситим желуцима.

О, како су се сада паштили и мати и отац, да нахране своју вавек гладну пиладију! А кад је пљуснула киша, како су своје младунце пажљиво заклањали крилима и загревали их! Тако су, бесумње, чинили и ноћу. Отац би им, опет, покадкад, доцкан предвече, певао крај гнезда, те веселио своју утрућену другу, и своју малену, нежну дечицу.

Доцније су се птичићи обукли, па су и излетели и отишли у бели свет. Ја их више нисам могао пратити у њихову нову животу.

Бех лудо ђаче кад ово посматрах, уживајући у овој безазлености и ништа више не мислећи.

*

После много година ожених се.

Стекао сам друга добра, мила, одана — каква сам понекад сањао у младићској машти својој, само као пусту жељу.

Закућили смо кућу, свили смо гнезданце своје.

Али се ја тада већ више не опоминьах свога детињскога гнезда са краја нашега воћњака, и ако сам радио са својом другом на свијању свога гнезда исто онако ревносно и весело, као онда, одавно, оне две птичице у трновитој огради, а у многоме и исто онако инстиктивно. Радили смо врло често више по необјашњивом неком унутарњем нагону, без многог умовања, више по некој неодољивој тежњи да то чинимо, по осећању неминовне потребе да се окућимо као и остали свет; као ваљда што су чинили и наши родитељи, и толики други сродници наши, од чега су остајали трагови у свим њиним мозговима, и у мозговима наших родитеља, што је доцније пренето насљеђем и у сложај наших мозгова.

Увек се нашла да се набави по која нова стварчица и донесе у кућу, да јој се нађе место, и, намештена, да се заједнички посматра и у томе ужива, да се тоне у нека особена, необјашњива, мила осећања. Колико смо у томе имали веселих часова, праћених ћеретањем, цвркутањем, шалом и песмом — исто као онда оне птичице!

Ја нисам никакав певач. Али ме је тада само срце гонило на певање, те врло, врло често певах. Колико сам и колико пута седео увече, са својом милом другом, крај прозора наше собице, те, у тихом расположењу, посматрасмо смирај сунчев — и скоро би ми се увек тада отимала из груди по каква тиха, весела песмица. А моја би се верна друга увек тада нежније уза ме прильубљивала — исто онако као онда, у мом детињству, она птичица уз свога војна. Но ја се и тада још једнако не опоминьах ондашњега посматрања птица на њину нову гнезду.

Тако су нам пролазили дани па и месеци у тихој, идиличној, срећи, у неисказаном задовољству од новога живота.

А једном, изјутра, кад хтедох поћи од куће на посао, рече ми женица, испраћајући ме, некако неописано меко, и ванредно нежно, а чисто снебивајући се:

— Милуне, дај ми, болан, мало пара; хтела бих да изиђем у град, да покупујем које шта.

Док ми је то говорила очи јој заводенише и засјаше, а лице јој обли нека стидљива румен. Никад је дотад не видех оваку. Имала је на себи нечега — не милога, не љупкога, већ божанскога. Подсети ме, Боже ме 'прости, на Богородицу у старој нашој цркви.

Дадох јој новаца без речи и одох журно.

Кад се уподне вратих кући, не дочека ме жена на улазу, како је досад чинила скоро увек. А кад уђох у собу, застадох је где устаје журно иза машине шиваће.

— Ах! — дочека ме изненађена. Нисам гледала на часовник. Чинило ми се још рано...

И опет је обли иста она јутрошња стидљива румен, само, учини ми се, још стидљивија, још руменија.

Ништа нисам слутио, па ништа ни испитивао — а она је свакога дана све нешто била у послу. Живели смо, пак, сами, далеко од родбине и њене и моје, да би ми које од њих могло што рећи.

Од онога дана беше прошло прилично времена. Једном после ручка узе ме жена нежно за руку, па ми рече, не гледајући у ме:

— Ходи да видиш!

— Шта да видим?

— Ходи — видећеш.

И одведе ме у гостинску собу.

Врата су од једнога ормана још била отворена, а на сточићу крај прозора читава опрема... Чега ти ту није било! Ту је свежањ мајушних кошуљица, као да су за повећу лутку; ту топле чарапице од вунице, да не можеш у њих увући ни два прста; ту су, опет, капице, једне од белог конда, као да су исплетене од самих снежних прамичака, а друге од вунице у боји, као да су изливене од шећера. Ту су, даље, пелене, мекане и нежне под руком, које ће доћи од осетљиве коже новорођенчету; ту велике, топле пелене, са извезеним окрајцима, једни ружичасто, други плаво, трећи црвено као крв; ту повоји и друго.

— Ето, за то сам ти пре тражила пара — рече она, погледајући, пола стидљиво пола задовољно, час у мене час у ствари, а по лицу јој се опет разли она нежна румен.

— Зар већ?! — оте ми се и нехотице из груди узвик изненађења.

— Па морамо се, срце, бринути за времена. Ја знам како је мајка; сва су млађа деца прешла преко руку њених и мојих. После се не може све одједаншут. Ни птица не гради гнездо тек кад се птичићи излегу...

Ај, како ми од једаншут изиђе у свести слика птичијега гнезда из мога детињства, жива као на јави! Било ми је, као да посматрам стварност.

П. Јовановић

Арбанас на стражи

— Па и ми ћемо добити птиче!... сину ми кроз свест.

У том се зачу, где уз степенице долази неко к нама. Жена оде, да види ко је и шта ће, а ја остах сам, са чудним, необичним осећањима.

...Птиче! — понављах у себи шапућући. Чедо... пород!.. Боже, каква узвишена појава, каква срећа!... Каква част од свемоћне Природе једном ништавну труну њену! Част, одликовање, које човека од ништавила уздиже до божанскога достојанства, којим му се дарује моћ Створитеља, моћ да умножава и одржава човечанство, свој народ, своју породицу!... Дете... чудо — крв своје крви!... Мати... отац — извори животу! Извори љубави на свету, творци јединог раја овде на земљи... Без деце, без порода, би ли било праве љубави у свету, би ли било оних који истински љубе и оних који су истински љубили?...

...Али, упоредо с овом чашћу, упоредо с овим одликовањем, какво тешко бреме, каква колосална дужност — дужност подизања и васпитавања порода свога!...

....Но на шта?!... Који ће се прави човек плашити још и овако љупка, овако мила и слатка терета, као што је васпитавање деце своје?! А и шта је живот, до трудба и рад? Ко се плаши рада и труда, није достојан да живи. А има ли узвишенијега, има ли светијега рада, од делања на подизању порода свога?...

....Нека долазе на свет птичићи моји, нека се рађају деца моја, даћу ја, ако устреба, и живот свој за њих, као срчан борац што га даје на бојну пољу за отаџбину своју...

То је, уосталом, и највиша дужност човекова на земљи.

То је најузвишеније опредељење његово у свету.

То је крајњи циљ човекову животу — као што је и биљци тамо на ливади: да произведе семе, па да угине...

...Хвала ти, о преблаги Оче небесни, хвала ти, о свемоћна мајко Природо, што си удостојила мене и моју другу ове узвишене почасти, ове неизмерне милости своје, да нас не оставиш самохране, незамењене на свету овом; већ нам дарујеш замену, децу, живе створове, који ће нас својим сребрним гласићима називати најмилијим, најсветијим, божанским именима: *мајко! оче! родитељи!...*

...Хвала ти! Ја и моја друга стараћемо се, да оправдамо ову почаст, тежећи да свој пород одгајимо што брижљивије, да га васпитамо што разумније.

— — — — — — — — — — — — — — —

Ето ме опет...

Ето ме опет у окриљу твоме,
О место првих успомена моји,
На теби све је к'о што некад било,
Ал' ипак сада друкча слика стоји
Пред мишљу мојом и погледом сетним.

По оним некад путањама цветним
И сад је цвећа ал' не истог више;
И сада шуми тополино лишће
У којем птице своје песме више,
И сад те веће руменилом боји,

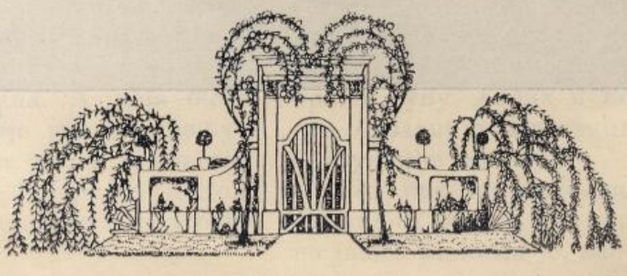
О место првих успомена моји!
Ено и џбуња некад шуме за ме,
И трошног зида и вратница трулих,
И старе стаје, тога царства таме
За живу машту мојих дана рани.

Још све вас редом моје срце храни,
О врела силна успомена мили!
Ал' сад су друкча обличија ваша:
Времену хладном, тој ужасној сили,
И ви сте жртве морали принети.

И ваша младост ступала је мéти
Којој и моја: забораву, праху;
И ваша лица борало је време;
И ви у истом, у ком и ја страху
Гледате с болом шта се с вама збива.

О прошлим днима сад ми душа снива,
И сета срце све ми више дуби.
Преда мном опет детињство ми стоји,
Умрла мајка као да ме љуби,
О место првих успомена моји!...

П. Ј. Одавић

Хинко Смрекар — У словеначком селу

О култивисању Лепог

П. Ј. Одавић

(свршетак)

Какво је стање културе Лепога у нас може се извести и из самога горе наведеног факта, да ми у Србији још ни данас немамо ни једног јединог естетичара поштеног, спремног, талентованог, одушевљеног и непристрастног, чија би оцена о ма каквом то артистичком делу у нас била меродавна. Они пак, које код нас друштво, сматра за најспремније, немају нимало, или врло, врло мало истинског осећања за Лепо. Код већине њих то је осећање измајсторисано, и вештачки накалемљено на личност, како би и њихове, иначе бледе, и интелектуалне и духовне личности, бар личиле на нешто уметничко. Овде би се могло рећи: па какви уметници такви и њихови критичари, и то би донекле било тачно јер то обично и иде једно с другим; али, не треба само сметати с уме то, да се осећање Лепога рађа с човеком, и да то осећање не може ничим прибавити онај, који га није рођењем па свет донео.

Да литерарна и уметничка критика није ни за један степен кренула у напред култивисање Лепога у нашем друштву, верујем, да то не подлежи сумњи. У осталом, треба ли тражити томе јачега доказа но што је тај факт, да су ипак много више урадили за победу Лепога они наши стари, самоникли и самосвоји таленти од пре неколико деценија, без помоћи критичара, но данашњи, којима спремни и савесни критичари отварају очи (како бар критичари мисле). Или зар се душевно и морално данашње нацијонално стање може принети само душевном и моралном стању нашега народа од пре неколико деценија, кад су народ одиста водили и учитељу ми били песници и књижевници наши?

Како ја мислим литерарна и уметничка критика није ни најмање користила нашем друштву искључиво за то, што њу међ' нама ствара не чуство, не душа, не одушевљење Лепим и непоколебима вера у победу Лепога, — но само и једино занат, професија и — мали таленти.

Онај који има истинскога осећања за Лепо, зна, да у томе Лепом почива у исто време и највише Истине и највише добра. Сви прошли векови, а историја је најбољи учитељ људи, то нам потврђују.

И кад видите некога који душевно и физички Лепим хоће да подиже масе ка високим друштвеним и човечанским идеалима, а овамо је сав огрезао у борбу за материјална богатства, знајте, да је то лажни пророк, кога само чека известан моменат, па да га као таквог читавом свету на видик изнесе.

Овде би могао неко рећи: зашто замерати чак и онима, који борећи се за високе моралне и естетичке принципе, воде рачуна и о материјалној страни свога живота. Нису ли на послетку они на то приморани страшном борбом за опстанак; оним Дарвиновим *sfrugle for life* а што је баш последица самога усавршавања друштва?

Заблуда, ужасна заблуда. Кад би баш ту борбу и водили они, којима чак ни материјална страна живота није осигурана, још би човек такву теорију могао и разумети. Али нису ли у тој борби најогорченији борци баш они, који имају од више? Нису ли баш они ти, који дају маха ниским људима да и они пођу њиховим трагом?

Како се мени чини: та Дарвинова борба за опстанак попре би се могла назвати *la lutte pour superflu*. Јест, борба за одвише, борба за непотребно. Оно истина, такве борбе последице су самога живота у друштву, али у такве борбе ступају само мали људи. А сви они људи који

живе од данас до сутра, који нису у стању да на савремене прилике гледају кроз копрену историје и вечности, сви ти људи мали су људи.

Они пак, којима, по њиховим природним инклинацијама осећање Лепога у природе узбуђује душу и све им више усавршава осећаје нежности и љубави, — они се истичу на висине одакле се најјасније види на све што је људско, и никакви им ниски ни осећаји, ни замисли, ни циљеви не муче душу. Јер Лепо, осим елемената Истине и Добра што у себи носи, има још у себи и елеменат Вечности, и баш с тога и јесте осећање Лепога најбољи учитељ роду људском.

»Тај не види *далеко*«, рекао је народ за онога који ради погрешно и који ради рђаво, и то је тако тачан израз. Ко међ' људима зна само Јанка и Марка, и у опште само оне које на улици срета, и дела своја и поступке управља према њима, тај не зна ништа. А ко и у сваком Марку и у сваком Јанку, пре свега, види човека, са оним што човека као човека кроз све векове одликује, тај већ самим тим зна много.

Хоће ли се суседова кћи Мара удати за столара Симу на углу, то нема апсолутно никаквог значаја, нити може ма шта рећи свем осталом свету. Али брак између млада човека и девојке, као установа која је по многима основ свима модерним државама, — врло много може да каже и најмањој памети коју прати нежно срце. Јер док је столар Сима са угла и Мара, кћи обућара Ђоке, са свим оним што је њима друштво и време дало, узело или обећава, нешто сасвим индиферентно и пролазно, дотле су млад човек који носи име Сима и девојка под именом Мара појаве, које носе обележје вечности на себи, и појаве које такве какве су оличавају бескрајни један низ људи, и то од постанка човека на земљи па све до њихових дана, а то је већ нешто на чему, макар часком, стаје људска памет и због чега људско срце почиње немирније да бије.

VI.

Да надживи живот смртнога човека и да се у борби с временом што дуже носи, да би потресало срце и осећаје у људи, — у томе је највећа заслуга сваког уметничког дела. И најстрашније, најтрагичније чуство што човека потреса, мисао на смрт, која нас све редом чека, у многоме ослаби кад човек посматра какво људско дело о Лепоме, које је, на пример, с неколико векова преживело свога творца.

Ако се узме да је тачно оно: да је стил човек, колико тек свако уметничко дело: слика, статуа, песма, соната, храм, мора да је обележје човека који га је створио? Није ли управо свако од тих дела оматеријалисано извесно осећање, извесна мисао, извесна емоција, која је била саставни део уметника који је то дело створио?

Да буде свако уметник то не може, то јест не може свако да ствара дела која ће не само живети после њега, но која ће пријатно потресати душе, чежњом пунити груди, заносити у магласте снове и духовне хране давати многим генерацијама и после материјалне смрти његове. А да неко постане уметник, да неко живи и после смрти своје, да неко и у борби с временом изиђе као победилац, једини је услов осећање Лепога.

Према томе осећање Лепога и култивисање тога осећања најсигурнији су пут и ка бесмртности. И ако свако није у стању да ствара уметничка дела која ће живети и после његове смрти, свако међутим има могућности да негује Лепо, и да осећање тога Лепога све више и више усавршава у самоме себи. А само онај који тога осећања има и коме се, под импресијом тога осећања, у души разведрава, само тај ће бити у стању да живот свој све до гроба проведе са најмање потреса и то баш с тога, што је један од најкарактеристичнијих пратилаца осећања Лепог мир и сталоженост.

Кад раздрагана мајка притисне на груди дете своје; кад младић дигне очи очима девојке коју воли; кад отац пун поноса погледа за сином који му је стасао за војника, и за ћерком, чедном и честитом девојком која му је за удају порасла; кад брат и пријатељ прихвате брата и пријатеља у невољи; кад се крај самртничког одра остарели супруг нагне да последњи пут целива руку умрлој жени својој, свом другу, крај којега је сав свој живот провео, — у томе моменту сви су они као сунце сјајни и велики свећеници у храму Лепога. Чиста суза радости и суза туга најјаснији су знак да неко свата, да и у свакоме сну има толико исто стварности и материјалног живота колико и у самоме материјалноме животу. То су они моменти кад се кроз душу појединаца јаве и говоре безбројне душе помрлих предака; то су они моменти кад вечност отвара очи и буди памет живом створу кога смрт чека.

И ето опет вечности, атрибута Лепога, као учитеља људи, којег на своју несрећу људи тако мало слушају.

У нервозној, ружној утакмици у веку у којем живимо, поучавани од детињства кроз рђаво уређену школу као школу, а и кроз школу живота људи у данашњем друштву, и то нарочито у нашем српском друштву, сасвим су заборавили, као да га никада није било, на оно достојанство које треба увек да прати високо створење што се земљом креће и које се зове човек. Тога елемента, који је управо један од главних твораца свега што је добро и велико у раду људском, у нашем друштву или никако нема или га је тако мало, да се једва види и осећа. А та квалификација, ако је неопходно потребна свакоме, колико тек мора да је потребна код оних, којима су други поверили да воде послове од општег интереса. Међутим, у нашем друштву код тих људи тога елемената нема. Треба ли за то наводити доказе? Ја мислим да је непотребно, њих има на сваком кораку. Не посматрамо ли ми свакога дана како се, на пример, наши истакнути политичари беспрекидно бацају блатом један на другога, како се називају најпогрднијим именима, како један другом поричу не само да су добре патријоте, но и да су честити људи — како ће после свега тога, без икаква срама, да се нађу заједно, ко-

Чесма у дворишту Мехмед-паше Соколовића у Цариграду

лено уз колено, за истим столом, да брину бригу о народном добру и образу?

Не гледамо ли зар свакога дана како се с оглашеним неваљалцима пријатељски рукују људи, којима су, па ма на који год начин било, поверени општи интереси? Не слушамо ли зар свакога дана како људи, не само из простих класа, но и из оних тако званих виших, један другоме, и то онда кад им осећаји пријатељства дођу до кулминације, — псују и оца, и матер, и кћер и све свето. А тек каква чуда и срамоте посматрамо ми свакога дана у ономе што се зове наша српска журналистика?! А као што је познато: као и свугде, и код нас журналистику ствара и хране јој даје на првом месту читалачка маса.

Треба ли и после тога још каквих доказа о томе, где нас је довело и школско, и друштвено, и, нарочито, политичко васпитање наше? А све то само су нормалне последице тога што је друштво наше, вођено злим инстинктима, ослепило за све што је и духовно и физички лепо.

Провести читав свој живот без икаквог стварног рада, рада од вредности, без икаквог и најмањег доказа о сталној жељи за усавршавањем, а која жеља једино чини човека човеком; животарити управо, — то је слика живота многих наших политичких радника, то јест оних који су највише потресали утробу друштва. А по појмовима који владају у нашем друштву, такав живот не само да је и најмање сметао тим људима, но им је, шта више, давао потребну квалификацију чак и за државне саветнике, и за професоре универзитета, и за чланове Академије Наука и за сва остала највиша места у државној служби.

И треба ли зар тражити још ма каквог доказа о душевнпм способностима тих људи? Да је на пример онај један који је постао члан Академије наука, или онај што је постао професор универзитета, или онај што је постао члан Државног Савета, или онај што је постао министар, — имао ма и најмање осећања о Лепоме, он би одмах осетио, колико ће смешан бити у томе случају; застидео би се тога што људи наћоше баш њега да праве смешним, и гневан рекао би им: да иду и да терају шегу и комедију са својим кучићима и мачићима, а њега да оставе на миру.

Међутим, да је осећање Лепога јаче развијено у нашем друштву, такве би се сцене у њему много ређе дешавале. Онај који се клања сунцу и диви вечним, никад неувелим лепотама у природи; онај који размишља о величини смрти и живота, и који се осећа сићушан и мали пред вековима и прошлим и оним што иду, неће никад

довести себе у такав положај, да му се и гори од њега *с правом* подсмевају и терају комедију с њим.

У природи нема ничега смешног, ничега баналног, ничега сићушног, све је у њој озбиљно, велико и достојанствено, и све се те одлике природине рефлектирају на човеку чији се ум и душа труде да у ту књигу над књигама, да ту науку над наукама што више прочитају и науче.

Нека човек седи на обали крај реке и зарони се мишљу у тај силни елеменат, и метаморфозе кроз које пролази; нека ослушне оно шуштање што га прати у беспрекидном ходу његову и помисли на живот у његовим дубинама, — и сама та глава из књиге природе, што је буде дуже читао, све ће више светлости уносити на савршенију половину његова бића: на дух и душу његову.

И облаци више њега, и земља под стопама његовим, и трава и дрво, причаће му причу о своме животу, причу и занимљивију и поучнију но што је ма која коју је човек написао. И кад корачајући кроз живот човек оде да по који пут и ту причу слуша, богатиће и величаће душу своју, мирније ће о смрти мислити и мирније ће ићи у неизбежан сусрет с њом. А сама таква подобност његова начиниће га већим од осталих и у најобичнијим пословима свакидањег живота а већ у раду на каквој великој и племенитој идеји несумњиво ће га учинити победиоцем.

Па како пред свима нама стоји започето а недовршено остваривање најплеменитије замисли, замисли о слави, величини и сјајној будућности читавога нашег српског народа, у колико они што раде на остваривању те идеје буду више култивисали осећање о Лепоме, у најширем обиму његову, у толико ће силнији бити у тој борби за величину и славу целога Српства.

Душевне одлике: племенитост, честитост и велика и широка љубав, и кад су пролазиле и кроз најстрашније перипетије, на крају крајева рушиле су све препоне што су им на путу стајале, и на највише врхове људског, друштвеног и нарочито нацијоналног земљишта победоносно су забадале заставу своју.

Те високе душевне одлике ја желим свима нашим радницима на друштвеном и народном усавршавању, а они ће их све добити једино идући путем Лепога у свим, и духовним и физичким појавама његовим.

За слободом

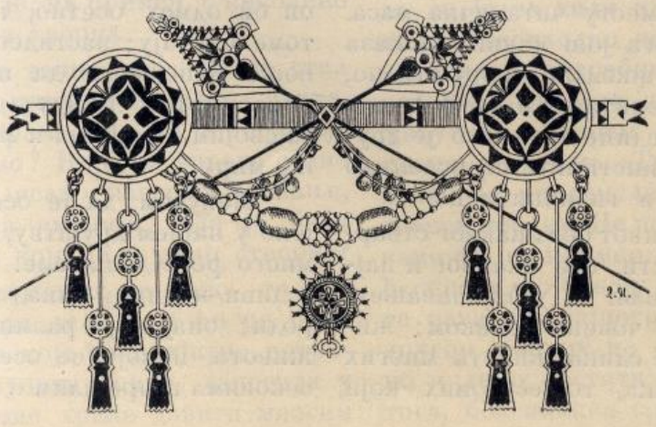
Кроз бескрај плови ноћ... И небо бљеска
У плавом сјају, блистајући у води:
То у дно слазе свјетлила небеска
Док струја снова низ пучину броди.

А по дну леже шкољке и корали
И морске звезде над травним лежајем,
Све док меки сјај их не распали
Чезнућем болним за небом и сјајем,

И страсно дрхте, ал' немају силе
Из траве да се издигну изгниле — —
И душа моја често тако тегне,

Ал' тело не да, ка вјечној слободи!...
И тужна она опет земљи легне,
Ко морска звезда у дубокој води.

М. Димитријевић

Хинко Смрекар — Народна песма

У суду

— Селма Лагерлеф —

Пред истражним судијом, у далеком и забаченом селу испитује се дело. За судским столом, на председничком месту, седи судија — човек врло висок, крупнога тела, широкога, грубога лица. Већ је неколико часова саслушавао парбенике и одлучивао, — те му је то већ досадило и заморило га. Тешко је рећи, шта је баш највише утицало на такво расположење: да ли топлота и загушљивост, којих беше судница препуна, да ли безначајне парбе које су, како је њему изгледало, засноване једино на немилосрђу и користољубљу људском.

Једно од најзанимљивијих дела, које је требало још данас расправити, беше, по његову мишљењу, молба једне слушкиње: да јој газда плаћа за издржавање детета, које је њено и његово.

Из протокола, који је судија гласно читао, видело се да је тужитељка — слушкиња, а тужени — ожењен човек. Даље се сазнаје да тужени не признаје дело, и да тужитељка, која га чак пред суд изводи, све ово чини једино из користољубља, како уверава тужени. Он не одриче, да је она неко време служила у његовој кући, али он никада није био с њом ни у каквим, а најмање љубавним односима, те према томе одриче јој свако право за тражење издржавања.

Тужитељка је упорно остајала при својим захтевима. После саслушања појединих сведока, туженом је понуђена заклетва, ако не пристане да издржава дете.

У одређени дан ево дођоше обе стране, да стану једна према другој. Она је врло млада и врло преплашена и узнемирена. Од стида плаче и рупцем, који је везала у неколико чворова, брише своје уплакане очи. На њој је црно, врло лепо одело, сасвим ново; стоји јој рђаво, те се, према томе, може закључити, да га је добавила само с тога како би пред суд ступила што занимљивија.

Што се тиче туженога, треба га само погледати, па да се одмах види да је далеко од сваке невоље. Има, од прилике, четрдесет година. Пријатног је лица, држи се, и у судници, врло добро. Ипак, према његову држању, не може се рећи да му је ово суђење пријатно; али он врло вешто прикрива све незгоде положаја у којему се нашао.

Чим је био прочитан протокол, судија се окрете к њему и упита га: да ли остаје при одрицању свега наведеног и да ли прима заклетву? Тужени остаје при свом исказу т. ј. не признаје никакву кривицу и готов је примити заклетву. При том претураше по свом бочном џепу и тражаше уверење које је добио од пастора, а које показује да му је акт заклетве сасвим познат и да за њу нема никакве сметње.

Тужитељка непрестано плаче. Необично је збуњена, јер ни једном није погледала туженога.

Чувши да прима понуђену заклетву, она уздрхта. Пошавши према судском столу, јамачно намерна да што учини, застаде у један мах и као да обамре. Гледајући јој лице, могло би се мислити да нимало не верује уху свом и као да сама себи говори: „Није могућно да ће примити заклетву!“

У том часу судија прими из његових руку уверење и позва слугу који беше код врата. Слуга, знајући шта треба да ради, приђе столу и потражи јеванђеље да би га принео туженоме за заклињање.

Док се слуга приближаваше столу, она осети да се неко креће иза њезиних леђа. Најзад подиже очи да види шта то бива око ње, и угледа слугу крај стола где пребира књиге. И опет по-

куша да се крене. Веровала је да ће сам судија, по званичној дужности, забранити туженоме да се лажно куне.

Судија је веома разложан човек и врло добро зна какви су људи његови земљаци. Зна он одлично до каквих неурачунљивости долазе људи којима је нападнута част. Ова ће заклетва утврдити да тужитељка клевета, донеће јој презирање и, још више, — прогонство! Тужитељку нико неће у службу примити. Нико јој неће дати никаква рада. Па је ни њени родитељи неће трпети, него ће се вазда запиткивати: кад ли ће доћи онај срећни час да им кћи отиде из куће? Не, није могућно да судија није увиђао сву оправданост њезина захтева и сву потребу њезине тужбе.

Поред тога, судија је гледао ову тужбу као сасвим оправдану и због тога што би, у случају неповољног решења, тужитељка скупо платила своју дрскост. Ако је, доиста, све то знао, у толико је био позванији да заклетву спречи.

Она је умотрила како судија неколико пута загледа пасторово уверење. Због тога је почела мислити, да ће му заклетва бити допуштена. По лицу судијину види се да о свему дубоко размишља. Неколико пута испитивачки је погледао тужитељку. Али се сад сасвим јасно види његова одвратност према њој. Гледа је сасвим узбуђено. Чак када би и чисту истину говорила, — ипак не заслужује никакве пажње.

Често бива да судија, још у почетку парбе, предлаже парбеницима измирење. Али овога пута као да је већ сувише уморан и нерасположен за такав корак, те се једино стара да би законски проучио и решио ову ствар.

Положивши уверење на сто, он нагласи оптуженом последице које наступају ако је заклетва лажна, и уз то исказа своје уверење да је оптужени јамачно о свему добро размислио. Оптужени је све то саслушао исто онако мирно као и све друго дотле, те одговори са поштовањем, али не и без достојанствености.

Тужитељка је све то пратила несумњиво преплашена. Покрети су јој насртљиви, руке згрчене... Хтела би да говори. Ужасно се бори са стидом и гушењем које јој не да дахнути, али је немоћна да то савлада, те не може ни једне речи да каже.

Заклетва је, дакле, примљена. Оптуженога нико не може од ње задржати.

Све до сада није веровала да то може бити. Али сада види сасвим јасно да ће се кроз неколико минута све свршити. Страх, који је био јачи од свега досадашњег, потпуно овлада њоме. Пренеражена је; више и не плаче...

Његова је намера, без сумње, мислила је, да навуче на себе вечито проклество.

Веровала је да ово чини једино у намери да пред женом сачува свој досадашњи углед. Али кад је већ морало до свега овог доћи, како сме да руши светињу свога бића? Не, доиста не, јер ничег ужаснијег нема од овакве заклетве! У греху лажног заклињања има нечег ужасног и тајанственог. За такав грех нема милости.

Врата у паклу сама се отварају чим се помене кривоклетниково име.

Није га смела ни погледати, бојећи се да му на лицу не угледа кривоклетнички жиг, што му га удара гнев Божји.

У тим тренутцима, док је она све више и више падала у очајни страх, судија је показивао оптуженоме како ће сложити прсте за заклетву. Затим судија стаде прелиставати књигу, да нађе потребни текст у њој.

Видевши да је оптужени већ ставио руку на јеванђеље, она полете ка столу и хтеде пружити руку да га сачува од заклињања.

Али се ипак још надала: даће Бог па ће се уразумети макар у последњем тренутку.

Судија нађе текст заклетве и поче га гласно читати. Али је морао застати, пошто оптужени није био поновио све као што треба. Оптужени, изговарајући заклетву коју је судија читао, погрешио је на једном месту, те је требало поново почети.

Била је изгубила већ сваку наду. Сад јој беше јасно, да је ово нови његов преступ, због којега навлачи вечни гнев Божји.

Стога је и раширила руке, немо казујући да је изгубљена свака нада. И свему је овом само она крива, јер га је она, а нико други, и оптужила и довде довела!

Али она је била остала без икаквог рада; живела је неодевена у зими и гладна међу људима. Дете јој ено умире, једва што живи. У ког да тражи помоћи? Никад и ником не би веровала, да он може и овакав бити!

Судија поче поново изговарати заклетву а оптужени понављати. Још један минут — и све ће бити свршено. А то се не може никад опростити!

Чим је оптужени почео изговарати прве речи из заклетве, она долете столу, одгурну његову положену руку и зграби јеванђеље.

Прибра се брзо и одлучно. Он не сме бити под проклетством. Не сме!

Слуга притрча да јој отме јеванђеље и да успостави ред. Све што је у вези са судом и судским радом утицали је на њу увек са пуно страхопоштовања, па је и сад веровала, да ће је због оваквог поступка бацити можда и на робију. Али, поред свега тога, јеванђеље не хтеде пустити из руку... Нека буде с њом ма шта било, али му она неће допустити да се лажно закуне. И он јој сам приступи да отме јеванђеље, али га она снажно одгурну.

— Ти се не смеш заклети! врисну она. Не смеш!

Сви се узрујаше и узбудише. Сви потрчаше судијину столу, присутници устадоше а писар скочи и склони мастионицу, бојећи се, јамачно, да је ко не претури.

Судија снажним и јасним гласом узвикну:

— Мир!

Сви ућуташе.

— Шта то хоћеш? С каквим правом уклањаш јеванђеље? — упита судија тужитељку одлучним и оштрим гласом.

Кула Љутице Богдана

Њена сумња ишчезе, страх се умањи, стегнуто срце као да се раскрави. Прибрано и смело рече:

— Нећу да се заклиње!

— Не ремети мир и остави јеванђеље где је и било! и опет оштро рече судија.

Али она не хтеде послушати и, место да учини као што судија рече, још јаче стеже јеванђеље на груди.

— Нећу да се заклиње! узвикну она необуздано одлучна.

— Хоћеш зар да пошто пото изгубиш парбу? упита је судија још оштрије.

— Ја повлачим своју тужбу! узвикну громко. Нећу да га нагоним на заклетву.

— Не вичи тако! рече јој судија. Јеси ли полудела?

Она покуша да се примири. Осећала је и сама како некако неприродно виче. Судија је, нема сумње, мислио да је полудела, јер све што треба да каже, не уме да изговори тихим гласом, него све некако виче на сав глас. Још једном покуша борбу са самом собом, да би се ма колико утишала. Успела је. Поче говорити озбиљно, гласно и развлачећи, гледајући судију право у очи.

— Ја повлачим своју тужбу. Он је — отац мога детета! Ја га још волим! Нећу да се лажно заклиње!

Стоји пред столом сасвим одлучна а очију не скида са судије. Судија седи, положио је обе руке на сто, и посматра је дуго, дуго... Све што у њему рђаво беше — ишчезе, изгуби се. Његово ужирено и грубо лице неприметно се претвори у израз жив и пун учешћа. — »Гледај само — мислио је судија — гледај само, чега све има у овом нашем народу! Кô да се не хвали таквим народом, кад и у најнижим слојевима још има оволико љубави!«

У један мах осети како му се очи пуне сузама; постиде се и погледа по дворници да ли ко није приметио шта бива с њим. Али место тога, виде како су се и писари и слуга и сви присутници загледали у лице несрећне девојке која је још вазда држала снажно пригрљено јеванђеље. Видео је на свима тим лицима радост, као да су угледали нешто ретко дивно, нешто дубоко ганутљиво.

Судија није могао ни речи проговорити и ако је била овладала мртва тишина. Све беше онемело пред сликом коју су, рекао бих, једино и очекивали.

Најзад, судија спусти поглед на оптуженога. Он је стајао оборене главе, не подижући очију. Судија се окрете јадној девојци:

— Нека буде као што желиш! — Тужитељка одустаје од тужбе! рече протоколисту који беше поред њега.

Оптужени се покрете као да би хтео нешто рећи.

— Шта? Шта? упита судија. Желите ли да што кажете?

Оптужени још ниже обори главу и само промуца:

— А... не... Нека буде како је решено...

Судија остаде још неколико тренутака за столом, а затим, одгурнувши сто од себе, устаде и приступи тужитељки.

— Хвала ти! рече и пружи јој руку.

Она тек сада спусти јеванђеље на сто, и заплака... Сузе је и опет брисала оним истим рупцем везаним у неколико чворова.

— Хвала ти! рече јој опет судија и са пуно поштовања стеже јој руку, као да то није била обична рука, већ нешто много више, нешто врло скупоцено. —

Превео **С.**

Бол и Стид

Драга и ја на забаву неку
Са облака, где нам љубав била,
Кренули се: падала јој свила,
Ход и осмех у музику меку.

Остависмо будућност далеку,
Дан вечности, покрајину вила,
Места кондор где развија крила,
Да би стигли на игранку неку.

У дворану уиђосмо журно.
С наших лица још се небо сија
Нисмо знали за живот и звона.

Дочека нас смех костура бурно,
Ветар греха, мирис земље. И ја
Дигох главу, лице покри она.

Dis.

Цариград

као центар моде у средњем веку

Тодор Стефановић Виловски

(свршетак)

Саобраћај између Цариграда и западних земаља био је врло жив и користан за обе стране, нарочито док су византијски цареви држали још у својим рукама Доњу Италију и веза била непосредна. Ређе употребљаван и далеко тегобнији био је пут Беч—Београд—Ниш—Цариград, с тога што су у оно време сувоземна путовања била пуна разноврсних тешкоћа и опасности. Трговци и војници из целога тада познатога света кретали су се обојим овим саобраћајним путевима, било појединце или у великим караванима и друштвима када су ишли ка овом светскоме граду, који је једва имао места да прими толике странце. Енглези, Немци, Нормани, Словени, па чак и Мађари ступаху у службу код византијских царева, те чинили њихове гарде и трупе. У Цариграду је било увек страних изасланстава. Франачки, доцније и немачки краљеви никад нису пропуштали а да у важнијим приликама не пошљу мисије, које су се свршавале обично каквим брачним уговором или претходним припремама за какве политичко трговачке односе. Појмљиво је дакле да се под таквим околностима стално одржавало у европским земљама и државама живо интересовање за све, што је византијско. Све што је долазило из Византије на запад, па ма да је изгледало и страно и противно западњачким обичајима, сматрало се да је по моди те се, дакле, није могло ни обићи. Господарски положај византијског царства, кад је било на врхунцу своје моћи, охолост и богаство царева, били су, нема сумње, повод да су германски и романски народи на западу гледали да се ослоне на ово културно царство ма да му се у свему приближе. Зато су сви околни народи тежили и старали се, чим су примањем хришћанства ушли у верску заједницу са Грцима, да на своје дворове доведу принцезе са византијског царскога двора. Јер не само што је васпитање и образованост ових дама било доиста примерно, него су ови бракови сматрани за далеко боље и од иначе најодличнијих партија. Наравно да су они у Цариграду и у овоме правцу били доста неприступачни и опрезни, нарочито када су дошли на

В. Вецић Из словеначког села

владу доцнији Палеолози. Но како је међутим грчка политика таквим брачним везама увек веома много добијали, то се у већини случајева попуштало, и гледало да се отуда извуку све могуће користи за земљу.

У једној белешци Св. Галског манастирског издања liber benedictionorum, веома се осуђује поступак што племићи доводе себи жене из Италије и Грчке, а запостављају немачке кћери. Шефен вели, да је особита наклоност немачке господе према византијским дамама појмљива, судећи по описима очевидаца овог новога тона и љубазног опхођења, које је завела на немачкоме царскоме двору доласком својим супруга цара Отона II. Гркиња Теофана. Чак озбиљни схоластичар и велики путник Герберт, потоњи папа Силвестар II нашао се побуђен да изјави своје признање чару, што беше у понашању византијског женскиња. „Када бих се нашао у друштву са овим пријатним лицима и проводио у њиховим сократским разговорима, заборављао сам сав јад и бригу и није ме више мучила мисао ма да сам на страни.“ Узајамне прошевине и узимања између византијског двора и кућа немачких великаша нису биле у ово време нека реткост. У оваким мисијама слате су често немачке владике у Цариград, тако на пример Бернвард из Вирцбурга за цара Ото-а III; Вернер из Штрасбурга за сина цара Конрада II.

И жена аустријскога војводе Хенриха Јасомира, чија статуа у Шотенхофу сведочи о заслугама, које је стекао овај владалац *за Беч*, била је грчка принцеза и нећака цара Манојла. Бабенбершки маркграф познао ју је на једноме крсташком походу и тражио је њену руку. Хронике из онога времена тврде, да је лепа грчка принцеза унела у Беч нове моде и нове потребе, које су дворскоме животу у херцешком замку дале одличнији изглед, налик ономе на немачком царском двору. Млади *Роџер* од Сицилије, Танкредов син, оженио се био дивном Ирепом ћерком цара Исака Анђела, па када он у брзо умре, запроси Хенрих VI руку лепе удовице за својега брата Филипа Швапског, који се са њом збиља и венча о Духовима 1197. године.

Чак и у Француску одводиле су се грчке принцезе, а на дворовима у Италији и по азијским државама био је број њихов велики.

Кад су византијске даме биле предмет жеља чак у Немачкој, да колико ли су их тек морали ценити народи, који беху још на прагу свога културног развитка и чије државе и владаоци црпљаху из таквих породичних веза са Византијом најразноврсније користи за своју политичку моћ и културни напредак свога народа. Ово важи нарочито за младе балканске државе, које се снажно развијаху као и за Русију. Велики руски кнез Владимир I, чија се баба Олга покрстила у Цариграду, дуго се устезао да пође за примером велике кнегиње. Кад му је пак обећана рука византијске царске кћери Ане (988) сестре цара Василија II одлучи се да прими хришћанство, те се пред свадбу и покрсти у Херзону. Одмах за тим стане рушити руске идоле и приморавати своје поданике да пређу у нову веру, која је као што је лако појмљиво наишла на не мали број противника. Анин брак је био срећан и плодан, а њен утицај на Владимира и његов двор тако силан и од толиког значаја по развитак културе руске, да је француски краљ Хенрих I могао да запроси руку кћери њенога унука Јарослава. Породичне везе између византијског двора са српским и бугарским владарима спадаху у политичке традиције ових народа. Српски краљ Стеван Првовенчани био је ожењен Јевдокијом нећаком грчкога цара Исака Анђела. Краљ Драгутин оженио се принцезом Симонидом, ћерком цара Андроника. Тако се исто и обратно радило на томе, да се стране кнежевске кћери доведу на византијски двор, ма да је овај обичај био ометан једним дворским и државни законом, за који кажу да га је издао Константин Велики. Ипак су увек ова законска ограничења олако прекорачавана, кад год су то хтели дотични цареви, као што их је у своје време цар Јустин потпуно и укинуо, кад је његов нећак Јустинијан најодлучније изјавио, да се неће оженити ни једном другом до Теодором, ћерком неког мечкара из циркуса. Цар Константин Капроним оженио се је неком Казарском кнегињом. Жена цара Романа била је бугарска принцеза. Син Порфирогенитов довео је себи жену са далеког запада. То је била кћи талијанскога краља Хуга; у једноме од својих списа труди се царски таст да докаже њено високо и отмено порекло, те да тако оправда повреду мнимог Константиновог домаћег статута. Цар Манојло Комнен, чије су лепе и образоване нећаке биле веома тражен „увозни артикал“ на европским дворовима, женио се два пута, и оба пута отменим странкињама. Прва његова жена била је свастика немачког цара Конрада III, племенита грофица Берта од Сулцбаха, кћи грофа Герхарда. После смрти царице Берте (1160) ожени се Манојло по други пут и то дражесном Маријом антиохијском, ћерком кнегиње Констанце, најлепшом францускињом на Леванту. Из ово неколико примера можемо лако појмити од каквог су утицаја над Јевропом били византијски живот

и обичаји, чије је седиште и средиште било у Цариграду.

Под Карлом Великим почела је већ франачка ношња да уступа испред византијске, нарочито у вишим друштвеним слојевима и на царскоме двору. Царски сјај, какав је био на византијскоме двору нашао је приступа и на двору римско-франачког цара. Царски плашт за крунисање са знацима царске моћи као и нове церемоније, које су после усвојене по свима јевропским дворовима, византијскога су порекла. Па чак се и на народној ношњи показао грчки утицај, јер се могло приметити, (као што нам вели Херман Вајс у својој књизи о Костимима), како нестаје франачкога кроја, и како се са увозом византијских свилених и вунених материја ширио и византијски крој у ношњи.

Ипак сви ови утицаји византијске културе нису показали никакав трајни успех, бар не на западу, јер је свежија и за живот способнија романска образованост, што долажаше из Италије, почела да се џиновским корацима шири на све стране по западној Европи.

На против исток, нарочито у крајевима насељеним словенским племенима, остаде још дуго у колосеку византијске културе, која је утиснула свој особити карактер државном и црквеном животу Срба, Бугара и Руса.

Па чак се још и данас налазе у националном животу ових народа византијски трагови и одјеци, нарочито у свему ономе, што је у вези са њиховим религиозно-црквеним погледима.

Запад је, на против једва сачувао и успомену на оно време, у којем је Европа гледала у Византији град, који корача на челу цивилизације.

Појавила се нова култура и развила из себе нешто још новије чему се човек мора да чуди и диви, сав пак тај развитак у природи је саме ствари. Паром и електрицитетом враћа се данас на исток бујна западна цивилизација што ствара чудеса, о каквима није ни у сну сањао стари и средњи век, и то на онај исток, који је некада био импулс западу, док није сам заспао мртвим сном. Али ми ћемо се, без обзира на успех или неуспех, из историјскога пијетета сетити светскога града из средњега века, и опоменути се његовог негдашњег значаја, кад се данас-сутра као модерни крсташи попнемо на оријент-експрес, полазећи на пријатан излет ка плавом Мраморном Мору, и када нас после сразмерно не дуге вожње тргне влаковођа иза сна својим звучним „Цариград.“

С немачког превео Д. Б. Јов.

Са пијанке

После подне је;
Од синоћњег пјања
Уморено тело покоја тражи.
После подне је, ја бих спават хтео
Али је у мени мир покварен цео;
И докле се тешко
И неравномерно дижу груди моје,
У бунилу разум, слух и очи стоје.

После подне је;
Ја клонуо лежим
И са напором док сам себе питам,
Шта је све било: искидане слике
Здрављења и смеха, лупњаве и вике,
Нижу се, и најзад
Погрешне арије што с клавира паше,
И просуто вино и сломљене чаше

Ту у близини
Крчмица је стара.
Сад после подне старога крчмара
Лепа кћи свира, и кô сваког дана
Допире до мене сетна свирка знана.
Ми свирасмо ноћас
Али тако топло, с тако пуно чари
Не звоњаше онда инструменат стари.

Девојко драга,
Док збуњена ноћас
Ти гледаше редом све обести наше
И наше до дна испијане чаше,
Ја ти спазих тугу. И што усне крише
Твој ми поглед каза.
И сад добро појмим: што ме тако дира,
Јецај твог је срца у звуку клавира...

Љубоје

Рако Кòзаревац

(свршетак)

VIII.

Кроз неколико дана Рако је једнога доцнога вечера дојавио овце пред своју кућу и поносито узвикнуо с прага да изиђу и да га сретну.

Стаду се сви његови веома зачудише и почеше га одмах питати откуда му је и како га је набавио. Вукојица поче да скаче од радости, Весна се обрадова што ће деца од сад друкчије на оца гледати, а Живана га упорно гледаше у очи, довијајући се да у њима нађе одгонетку ове чудноватe појаве.

— Откуд су ти, чико, овце? — упита га она озбиљно.

— Чекај да барем душом дахнем, а не питај одмах — одговори Рако весело, уђе у кућу, напуни лулу и задумани врло задовољно.

— Ха-ха!... — поче он преко луле. — Како ти се чини сад, Живана: да ли се ја само заносим или умијем штогод и да учиним, а?

— А откуд су ти овце?

— Бог ми их даде.

— Знам то, но откуд и како?

— Само немојте ником казивати...

— Сад ће почети опет лагати — промрља Живана.

— А?... Дигнем се ја одавде и одем право код Салка Црнишанина и рекнем му да отидемо у Пештер, не би ли зајагњили два-три буљука стоке. Он ме послуша. Даде ми пушку, узе још пет другова, све жешћега и бољега, па одосмо у планину и отесмо велики буљук. Ово што сам дојавио пало ми је у дијел. А велика је прпа била. Један је наш погинуо, а ми смо двојицу убили и једнога ранили. Мука је то била. Један се баш за мном натури, познаде зар да сам Србин, па опали и поче да псује. Зрнад само зврче око мене, пушчана ме сила заљуља као вјетар биљчицу и рекох да сам ти обрао бостан. Али кад се на невољи нађох, стегнем мартинку, погледам га низ њу, тант! — и он отеже папке... Само ником не казујте — крв није шала, ђецо!

— Смањи мало, чико, цркве им — рече Живана добродушно. — А што лажеш?

— Лажем?.. ја никад не лажем, то ти се само чини.. ја, овај...

Но Живана га погледом заустави, те угну раменима и несмеде више лагати овако, него поче другојаче:

— Шалим се... Али паре сам наша на Клопотнику, па сам овце купио.

— Нека, чико, нека...

— Буди Бог с нама вечерас! Зар ја само лажем, Живана! Онда ево овако: отишао сам у Србију, па сам тамо ове овце покрао, јели доста?

— Нека, нека, то другому.

— Е, узео сам их у наполицу!

— Валај како му драго сад, само кад си штогод учинио.

— А!... Та им је добра, ћеро моја, ходи да те чико пољуби зато!..

Никад Рако није био тако срећан као кад му је сутрадан Вукојица појавио стадо на испашу. Стајао је на помолу иза куће, гордо теглио димове из камиша и једнако сањао како ће једнога дана учинити и нешто више. Беше јако расположен, па се поврати у двориште, по којем се шеташе као какав велики газда, загледиваше оборени плот око куће, говораше сам себи како га ваља што пре оправити, чак поби два-три коца у оронулу тору, метну једну врљику и упита Весну да ли има ведрицу да помузе овце.

Сељанима на још чудноватије начине објашњаваше како је до оваца дошао. Само једном рече да их је узео у наполицу, док другима говораше час да их је отео, час украо, да су му дошле на пешкеш *отуд иреко илота*, јер су тамо, вели, чули да је Обренов син осиротео и, најзад рече — да је нашао очеве паре и за њих купио овце, да и он већ једном закуњари.

Поред свега овакога заношења и зановетања ок ипак не заборављаше како је овце набавио. Мисао да Шемсија скоро може дознати за превару, па доћи, измлатити га и овце узети, опет га гоњаше да на ствар гледа трезвеније. Да се барем ускористи овим својим напором. И поче. Првога је јутра једну овцу заклао, а прве наредне суботе отера у Митровицу десетак брава и продаде по врло скупе новце. Собом поведе и Весну, па купи свима у кући опанке, њој памуклију за зиму, себи чакшире и копоран, а Живани свачега за њену спрему. Купи још каве и шећера, вина и ракије, па се весео врати кући.

Живана се веома обрадова очевом изненадном дару, па га весело послуша кад јој он нареди да му поред огњишта простре свежега сена на цео лакат изнад земље. Преко сена она пребаци неку стару чергетину, Рако се лепо уми, у е кадионицу, привошти свећу и слатко се, као никад дотле, помоли Богу што се смилова на њега да барем једанпут заноћи у својој кући као човек. После молитве седе на мекани простирач, запали лулу и поносито мигну на Живану:

— Дела, дијете, ибрик с ракијом овамо, а ти, баба, каву ми спремај!

И може бити први пут у животу њега послушаше и баба и Живана. Прва му скува каву и, смерно као каква снаша, скоро доведена, спусти филџан пред њега, да му ру́ди и голица његов нос и понос домаћински. Живана пак донесе ибрик с чашом и пружи Вукојици. Мирно и свечано очево држање и њега таче. Он скочи на ноге,

тронут до суза од ове ћутљиве и неразметљиве свечаности у њиховој кући, збаци капу с главе, прекрсти се, наточи чашу, па с њом заједно изви високо десну руку, спусти је до земље и чак је одоздо пружи оцу, држећи леву на прсима, у знак дубокога поштовања.

— Заповедај, чико.

— Дела у добри час, сине.

— Заповедај ти у добри час!

— Е, дао ти Бог добро и добри час, дијете — рече Рако, прекрсти се, па наздрави веома дуго и широко, топло и речито, искрено и без инајмање лажи и душевна дисонанса. Најзад погледа Весну, наздрави јој и лагашно — лагахно искапи чашу.

Чисто се човек препороди. Седи слободно, гледа на децу љупко, на Весну готово братски, на своје огњиште задовољно, на сиротињу своју без срчце. Лице му обасјано неким меканим блаженством, питомошћу и родном топлином. Човек који је само могао да сијне мефистофелским једом и безнадном мрачношћу, сад постаде онај доброћудан сељак, који уме да милује свој кут, да цени своју опрану сиротињу.

Не само то. Него као да имаше још неки тајанствен спроводник, по којем саопшти то своје благо расположење и свему дому. Све се то у тренут опитоми, доби благе изразе, као да се спремаше на међусобно родбинско грљење. И Весна и Живана и Вукојица, као да се заогрнуше оном свечаном и побожном расположеношћу, која се још ореље вића о благим данима у сеоској породици, која има доброга и питомога старешину.

Као да беше Бадњи дан или свети...

Рако пијуцкаше и све редом нуђаше. Кад виде да му је Вукојица већ доста части учинио, он га посади на столицу према себи, па поштено окренуше, здравећи час Весни, час Живани. Ракија их све лепше навијаше, душеван разговор тецијаше мирно само што га Рако очешће зачињаваше својим типичним:

— Дела, баба, испеци ми још једну каву!

Поставише и совру. А Вукојица, баш као да је слава, промени чашу, узе већу и поче је редом додавати. Раково срце заигра, душа му затрепери, и чисто му се учини да му је заиграла од ове тренутне среће и посрнула, чађава кућа. Испио је пет већих чаша, толико се пута крстио и говорио здравице, не оставивши ни ону „за цркава и намастира, попова и ђака...“

У неко се доба диже совра. Рако уми руке, запали лулу и позва Живану да му штогод отпева. Ова брзо нађе свиралу, додаде је Вукојици и уз његову пратњу, наслоњена на оца, весело кликну:

Дрема ми се, спава ми се —
Немам ће да спавам;
У селу је мала мома —
Ту бих ја заспао.
Но у моме стари бабо —
Злато своје чува... И-их!..

Рако је нежно загрли и просу читаву кишу милоште и тепања, па их све позва да око њега легну и радосно узвикну:

— Весна, а зар Рако није срећан човјек, а?..

VIII.

Беше уочи светога Јована зимњега, крсноga имена свих Козареваца. Мразеви беху утанули, само што свежи снег застираше белим саваном својим целу околицу.

Село се цело ужурбало, куће се светле, пуне славских гостију; чељад још снује по улицама, дочекује својту и пријатеље, грли се и љуби, прихвата пуне торбе дарова и уводи их у кућу. Нервозно чека да се и ово сврши, па да се заседне за готову совру, и отпочне онако, како је седа старина завештала да се родни светац прослави.

И Ракова кућа беше добила свечан израз. Цела десна половина застрта, велики огањ наложен, уз њега пристављени големи црни лонци, које Весна чешће надгледује да не загоре или не прекипе. Гости су већ дошли — има их пуна кућа — но се некако стегли и још једнако питају за здравље, говоре о времену и другим обичним стварима, као људи што виде да још није време да се мало разузуре. Живана им пружа и трећу каву, а Вукојица служи ракију, која некако још тешко иде. Изгледа да је све готово, још само да дође домаћин и да се *дигне слава*.

Често погледају на врата и гости и укућани, али Рака нема. Још јутрос је врло рано од последњега десетка одвојио пет оваца и одагнао у Митровицу на продају, да купи што му је још потребно за славу. До душе у кући је имао и ракије и вина и каве и шећера, али су га овце јако цвилеле, јер је имао веома мало пиће, а и Шемсија је могао врло лако свратити у његове дворе беле. Главно му је било да их утроши, а после — хе... обрнуће се он од друге руке и опет учинити нешто велико да му кућа поново буде масна и сласна. Зато је јутрос тако поранио.

По суседству већ свршили закон и чује се јак, весео жагор, па и песма, а њега нема. Гости се узнемирили и снуждили, јер им је досадно ово чекање. Срећни већ окренули велику, може бити трећу чашу, а они седе као да нису на светом, него на погребу. Ни песме ни весеља. Најзад и он стиже.

Кањав до колена, усплахирен и мрачан уђе у кућу и поче одмах да звера као нездрав. Сви се зачудише и погледаше га.

— Вукојица, јеси ли ту? Баба, Живана, ох!.. Дајте ми мало воде.

— Шта је ако Бога знаш? — узвикнуше сви уједанпут.

— Несрећа... несрећа, тешко нама! — поче он испрекидано пијући воду.

Гости се узневериште и поустајаше.

Живана стаде испред њега и подбочи се обема рукама, загледавши га у очи с намером да види, да опет није код њега онај стари наступ, који га није спопадао откако је овце набавио, откако их почео клати и продавати.

И. Солц: Споменик словеначког песника
С. Грегорчића

— Вукојица, хајде да бјежимо. Хајде и ти Живана, а баба нека остане до сјутра... Нека види шта ће бити... Хајдете, бјежите, ја сам... ја... убио сам човјека... једнога, двојицу... није, но једнога убио, а другога ранио... Чујете ли, Турчина сам убио. Више Бањске. Бјежите, велика се хампа свикала, све што клања дигло се и трчи овамо... Бјежите!

Гости се скаменише од чуда; Рако брзо дохвати једном руком Вукојицу, а другом Живану и тргну их да пођу из куће. Но Живана се секну:

— Ако ви не смијете чекати барем док се слава дигне, бјежите, а ја нећу. Ко је јунак да са мном остане — добро је дошао, а ко није срећан му пут!

Рако је зовну још два-три пут, па кад виде да је упорна, махну руком, секну преплашенога Вукојицу и штуче преко улице у кућу новога кнеза Радована Чуке, којему одавно није долазио и којега је веома мрзео. Рупи у собу, пуну гостију, и без икаквога увода, држећи Вукојицу за руку, узвикну:

— Ја убих човјека... Турчина... бјежите!

— Каквога човјека ноћас, убио те Бог! — узвикнуше и гости и домаћин.

— Такога човека... Послије ћу причати, а сад дижите се да бјежимо. Враћајући се данас из Митровице ударих на Бањску, и ту ме стиже Шемси-бег Пештерац, којему сам остао дужан за овце. Бјеше узео собом онога крвника Османа из Чабре, па ме окупише бијући овамо да ми кућу запале и робље поробе. Дође ми тешко да ми се кућа распе и свети не прослави, па полагано отмем бегу мартинку, убијем га и побегнем у гушћак. Чини ми се да сам и Османа ранио. Једанпут паде па се послије диже и гађа ме неколико пута...

— Е, тешко нама! — забруја по соби, људи се измешаше и потрчаше у суседство да му кажу нове јаде.

Цело је село једно родство; Осман је јамачно не могући убити Рака, вратио се у Бањску, свескао Турке, који ће сад доћи, све попалити и побити, а не само Ракову кућу. Тако то обично бива, тим пре што лако могу замислити да је он већ умакао далеко, а крв ваља узети у његовом родству.

Несрећна вест за тренут облете као мућа цело село. И одједанпут у место песме настаде јаук и кукњава, плач деце, тужба и запомагање жена, слабачки уздаси старца, да овај урнебес небо проламаше. И као кад вуци окруже стадо плашљивих коза, тако се све село поплаши, свика, поче да гужва, да збира у гомилу око Радованове куће. Неко носи дете, неко по два, неко пољаву, неко ибрик, из кога је гостима служио ракију, неко са једним опанком на нози, а неко само у чарапама. Све је притискао безумни страх, све звера и штреца од куд ће да му пукне и да га снађе то велико, изненадно зло освете. Куће остављене, отворене, огњеви сјаје, а маси се чини да се то угарци машају стреха њиних.

— Бјежите! — проломи се по Козареву из стотине грла.

Рако још држећи Вукојицу за руку стајаше на улици, мрачно посматрајући овај страхотан призор ужасне панике.

— Па куда ћемо прокукали? — чу се опет из гомиле.

— На Олуновицу, па право у Србију, — громко одговори Рако и махну руком пут реченога места. На осветљеном из куће снегу, добро видеше овај његов покрет.

— У Србију!

— У Србију!

— Бјежите! — опет безуман крик покри снежне брежуљке козаренске.

И за тили душак све се, обузето безграничним страхом, инстиктивно у маси, као ван узбуркана мора, наже к Олуновици. Ко имаде коња брзо-брзо зграби га, посади на њега бабу или старца каквога, па пође безобзирце уз козаревске долине. Чобани и бачице чак у овом страху не заборавише стоку, но је погнаше, те се измеша с чељадима, да још више увеличају шум и учине збрке. Уз присоја настаде врева и ломљава као да је смак света. Пси урлају и завијају, краве мучу, овце бleје, па се све то измешало са вриском и писком деце и јауком жена. Све то јури једно мимо друго, често заборављајући брат на брата, отац на сина. Косом к Олуновици пут узак, ноћ и ако ведра и снежна, опет без месечине, чељад се спотиче, пада, клиза и котрља, док се опет не дигне и не појури, не тражећи ни пута ни пртине. Неко иде бос и сасвим то не осећа, него само преза од свакога грма, иза кога може да пукне. Мајке застају, зазивљу децу, траже, бусају се у прса и, онако

обезумљене, опет иду напред, узалудно тражећи пород по мраку.

Кад прве гомиле стигоше на Олуновичке ливаде, стока дојури и прште куд-које на све четири стране, пси још више заурлаше, а околне планине зајечаше једна за другом, док се све то не разби тамо далеко о Бупски Крш.

Рако као да беше први стигао овде; стао је на раскрсници, држећи поред себе Вукојицу па упућује гомилу да се не изгуби по долинама, него да иде право к Бојмислићима, право косом, а тамо код хана сви да чекају, јер ће иначе побркати пут. О том га ретко ко слушаше, али кад им напомену да не треба викати, јер ће их потера по гласу гонити — све то инстиктивно осети колико је разложно, па ућута као заливено.

Одавде пут беше бољи и шири. Деца се прикрпила уз своје мајке запела из све снаге или да се одрже мајци у наручје или да не изостану. Рако и Радован беху последњи. Несрећа изненадна беше загладила сваку диференцију међу њима. Радован га упита за Живану.

— Никад ме, кучка, није слушала, па ни сад. Нека је; нека је срамоте Турци ноћас по Козареву.

— О, тешко нама ноћас!..

Најзад њих двојица истрчаше напред, те од Војмислића окренуше право на север к Пркачу, да пресеку код Вуче Ибар и — у Србију. Месец већ изиђе и свет поврвље за њима низ долину, дахнувши мало душом, само кад се живо преко Олуновице пређе. Већ стигоше пред Пркач. То је најстрашније и најстрменитије место на свем путу преко Копаоника. Пут води право наниже као низ неку затворену стубљину. Само што једнако вијуга на мале завојице, јер иначе се ни пешак не би могао спуштити. Пркач је обрастао при том густим и високим буквама, које га још више чињаху страшним. Прве гомиле сиђоше до једне малене заравни на поширој завојици и застадоше. Пут се даље губљаше у најгушћој помрчини. Букве беху тако честе, тако испреплетале гране и рачве, да се и поред месечине и снега, опет ништа не виђаше.

Неко рече да би се овде требало мало одморити. Пристадоше, а Рако још рече да се наложе огњеви, те да се овај народ мало огреје. Одмах се нађе укреса, људи почеше ломити грање и за кратко време огњеви почеше да ћаште и обасјавају мрачно пркачко бучје. Жене и деца притрчаше к огњевима. Мајке заборављајући на себе, издигле своју децу, премрзлу од страха и хладноће. Она паметно напућила своја усташца, пружила ручице, гледајући на овај чудан призор и страшну околину, каква им ни у сну није долазила.

Радован само чекаше да сви зрелији људи стигну, па да учини веће шта ће даље предузимати и како. Према њему сећаше Рако, запалио шуму, али није намрштен, него некако чудновато насмејан, као да у сну сања овај русвај, ове огњеве и осветљено бучје, које је и страшно и величанствено. Људи се већ покупише.

— Оно, људи... — поче он зверајући тамо овамо: ја вићох да славу прославити нећу. Заиста Шемен-бег с Османом беше се упутио нашем селу друмом. Помислих да ће право мојој кући, па је или запалити или мене убити. Па рекох валај, кад ја нећу славу прославити, нека је не прослави ни Радован, који ми кнештво узе, ни цијело Козарево. И ево учиних. А ви никад не би повјеровали да може Рако овако што учинити... Ето растраших цијело село. Рако је ово, није шала... А ја, тако ми душе никога нијесам убио ни Турчина ни Србина!

— Шта? — гракнуше сви као да се планина на њих сруши.

— То... Нијесам убио ни Шемсију, ни Османа, ни никога...

— Но?

— Но... слагао! — проговори Рако и кад виде како га накострешени људи као гладни вуци почеше окружавати, он устаде и поче да се осврће, једнако тврдећи својој савести да је добро учинио: кад он не слави славу, нека је не слави нико, а после — сво видеше ко је Рако Козаревац.

— Колац!

— Мотку!

— Сјекиру дај!

— Колац за пса брже! — гракнуше сви у један глас.

А он искези зубе, демонски захохота и као авет шмугну у гушћак... Оправдан бес и немоћна срџба поче да сипље за њим камење, дрвље, угарке и кладе. Пркач затрешта...

1907.

Гр. Божовић

Празни дани

Децембарски мрачни, кратки дани;
Пало небо ниско на све стране;
Огладнели грâдом лете врани;
По дрвећу једва мичу гране.

Дошла зима, дошô и гост мразни,
Ноћас снег је завејао путе.
Дани моји, моји дани празни,
Студен ветар док улицом брише,
Ја усамљен зледим ране љуте,
Дани, дани, нигда лепи више!

После зиме пролеће ће доћи,
Некада сам волео га јакô;
Сад ће тужно и суморно проћи;
Дани, дани, што сте празни тако?!

Дани моји чезнућа и снова,
Зарана ме остависте млада!
Подло дође та истина нова, —
Млади живот обви вечна тама.

Залуд живот када тежњи нема:
У варкама живео сам доста.
Залуд разум нове варке спрема,
Празан живот све до гроба оста.

Сад док зима снегом земљу скрива,
И на белом плашту се одмара,
Душа ми се отвара и снива
Чудне бајке из времена стара.

Залуд живот када циља нема! —
Подло дође та истина нова.
Залуд разум нове варке спрема,
У варкама жевео сам доста;
Дани моји чезнућа и снова,
Празан живот све до гроба оста!

Љубоје

Нилс Лине

РОМАН

Ј. П. Јакобзена

(НАСТАВАК)

8.

Нилс Лине, имађаше расуђивање које је кочило, чедо инстинктивне одвратности према свему што је смело, унуче неког у пола јасног осећања оскудице у личности, и с овим расуђивањем он је био у непрекидној борби, јер се час бунио против њега, називљући га најпростијим именима, а час га опет истицао као врлину која је била у најтешњој вези с основном природом у њему, шта више: која је управо и условљавала то што је он био и што је он могао. Али, ма како да ју је он називао, ма како да ју је он ценио, он ју је вазда мрзео као некуману коју он није могао сакрити од себе, и ако ју је могао прикупити од света, која је била увек ту да га понизи, кад би се он кадгод сасвим лепо сложио са собом. Како ли је завидео, у таквом тренутку, оној свесној непромишљености која не промишља много о речима, речима која су дела и имају последице, о којима она и не мисли пре него тек кад се спотакне о њих. Људи, који су били такви, изгледали су му као кентаури: човек и коњ састављени из једне, нераздвојни као мисао и скок, док се он делио на коњаника и коња: мисао је била једно а скок сасвим нешто друго.

Кад је замишљао у себи да треба да исповеди своју љубав госпођи Бој — јер је он увек морао све себи представљати — онда је видео себе тако јасно у том положају: целокупно своје држање, сваки покрет, целокупну своју особу спреда, са стране и одзади, видео је како је несигуран због оне грозничавости која га је увек кочила у раду и одузимала му присуство духа тако да је за њ одговор био као ударац по коленима који је добио, а не као лака лопта коју човек може одбацивати како год хоће и која се може наново на разне начине враћати.

Помишљао је да говори и помишљао је да пише, али да отворено каже то му није било ни на крај памети. Никад није говорио друкчије до у завијеним изразима, или је то чинио с у пола извештаченом, мрском страсношћу као да је изазват да дâ одушке у ватреним љубавним речима и сањалачким жељама. Ну, и поред свега тога, створила се мало по мало међу њима нека веза, чудновата веза која је поникла из понизне љубави једног младог човека, вреле жудње једног фантасте и жеље једне жене да се за њом жуди

на романтичан начин с уверењем да се не може добити. И ова веза нашла је свој облик у једном миту који је ради њих постао, а ни сами нису знали како, тихи, бледи мит о лепој жени која је, у својој младости, волела у духу једнога од великана ну који бејаше отишао да у далекој, туђој земљи буде заборављен и да умре осамљен. И, лепа је жена туговала читав низ година, али нико није слутио њен бол, само је осамљност била толико света да је смела видети њену тугу. И тад се појави младић један који је онога умрлога великана називао својим учитељем, који је био испуњен његовим духом, одушевљен за његово дело. И он је волео ожалошћену жену. За њу је то било као да су мртви, срећни дани устали из гроба па сад промичу тако да се све претворило у слатку забуну, да су се прошлост и будућност стопили у дан који је застрвен сребрнастом копреном и који свиће као у сну неком, дан кад је она заволела младога човека, заволела у пола као њега самог у пола као сен некога другога, и кад му је поклонила пола душе своје. Али, он се морао полако приближавати да се не би сан растурио; морао је строго зауздавати ватрене земаљске понуде како не би разагнале слатку таму и поново пробудили у жени тугу.

Мало по мало, па је њихова свеза, под окриљем овога мита, задобила чвршћи облик. Говорили су једно другом *ти* и звали се по имену, кад су били сами: Нилс и Тема, и гледало се да се сестричина одстрани што више може како не би била присутна. Разуме се да је Нилс гледао, овда онда, да провали ограду, али је госпођа Бој била надмоћнија од њега те је умела одмах угушити ове покушаје на узбуну, тако да је Нилс, хтео не хтео, поново био задовољан и свикао се овој љубавној фантазији с истинским сликама. Ова свеза није, међутим, прешла ни у платонску блуталост, нити је прелазила у тиху, мирну једноликост свезе која је постала из навике. О миру није у опште ни било много говора. Наде Нилса Линеа не бејаху никад клонуле, па и ако су биле благо одгуриване чим би се појавиле с пожудама, ипак би се још више само разбуктале прикривене. Њих су одржавале у животу тисућу кокетерија госпође Бој, њена умиљата безазленост и њена неприкривена одважност да разговара и о најтежим стварима. Осим тога, игра није баш била потпуно у њеној руци, јер се ипак дешавало по каткад да је крв, крећући се лено, снивала о томе да треба наградити ову у пола припитомљену љубав, обасути је раскошно најбогатијим љубавним чаром како би уживала у њеној задивљеној срећи. Али, такав сан се није дао тако лако одагнати, и кад би дошао тада Нилс, њу би спопала нека грешна нервозност, нека понизност свесна кривице, нека заносна срамежљивост са чега је ваздух чисто треперио од љубавнога страха.

Било је још нешто што је стези давало неку чудновату еластичност: љубав Нилса Линеа имала је толико мушке снаге да се она кавалерски уздржавала да, у својој фантазији, узме оно што јој је стварност ускраћивала, па и у овом одвојеном свету, где се све покоравало његовој заповести, и госпођу Бој тако уважавала као да је она била баш ту главом.

Тако је, дакле, свеза била с обадве стране добро подупрта, и није било никакве опасности да ће се раскинути. Та ово је било као створено за сањалачку а ипак живота жудну природу, као што је била у Нилса Линеа; па и ако је ово била само игра, ипак је била то истинска игра и довољна да му дâ страсну основу на којој се он могаше даље развијати.

А њему је било то потребно.

Нилс Лине требало је да буде песник, и у његовим спољашњим животним погодбама било је довољно онога што је могло његове склоности скренути и на тај правац, довољно што је могло скренути пажњу његовим подобностима на такав задатак; али до сада он није имао готово ништа до својих снова, по којима је могао бити песник, а ништа није тако једнолико као фантазирање, јер у привидно бескрајним, вечно променљивим земљама снова има у истини извесних кратких путања којима сви иду и од којих даље никад не одмичу. Људи могу да буду врло различни, али њихови снови то нису; јер оно три четири ствари, за којима они жуде, дају се постићи било сад било доцније, било делимице било потпуно. Али их они постижу свакад, све; нема никога који у истини сматра своје руке као празне. Због тога у сну нико не открива сама себе, нико не бива свестан својега карактера, јер сан не зна ништа за то како се даје задобити драго, како се прегорева, кад га је човек изгубио, како се засићује човек, кад се науживао, којим путем треба поћи кад се оплакује свој губитак.

Отуда се, у главноме, у Нилсу Линеу и био развио песник из естетичке личности која налази да је пролеће у пупољку и бујно, море велико, љубав еротична а смрт жалосна. Даље није ни одмакао у поезији, правио је само стихове. Али, сад, одједном поче то бивати друкчије. Сад, кад се отимао о љубав једне жене и желео да га она воли, њега, Нилса Линеа из Ленборгарда, коме је било двадесет три године, који је ишао мало напред погнут, имао лепе руке и мале уши, који је био без одважности и хтео да она воли њега, а не идеалног драгана из снова, с његовим поносним ходом, његовим сигурним манирима, и био нешто старији; сад се он живо интересовао за свога Нилса према којем се он понашао управо као према пријатељу који није на очима као што треба. Он је био дотле и сувише занет тиме да се кити оним чега није имао, те је има довољно времена да види оно што је имао. Али сад стаде, са страшћу као у каквог проналазача, склапати сама себе из детињских успомена, детињских утисака, из живих тренутака свога живота, и сав радостан и зачуђен он виде како се сваки комад слагаше једно с другим и како се ишчаурио у сасвим другу личност но што је била она за којом је он у сну јурио. Па и сасвим друкчије грађе и јаке и енергичне. То не бејаше више мртав пањ од једног идеала; у њој се огледаху чудне нијансе живота, које се

Срећко Маголић Голема невоља

не могу пронаћи, у променљивој бесконачности за хиљадоструким јединством. Ох, благи Боже! Па он је *имао* снагу која се могла употребити, таква каква је, та он је *био* Алађин; није било ничега ту што је он непосредно из облака дохватио, већ му то бејаше пало на турбан.

И сад настаде једно срећно време за Нилса. Срећно време када силна моторна снага развића издиже човек изнад мртвих тачака у његовој природи, када у човеку све расте тако да се човек, у изобиљу своје снаге, раменима одупире о брегове, ако мора бити, и одважно продужује рад на Вавилонској кули која треба да допре до неба, али од које не буде ништа друго до само бедан патрљак од колоса на коме човек за време целога свога осталога живота подиже очајне мале куле и необичне доксате.

Све је било као измењено; природа, способност, рад дотицали су се као моторни точкови на машини. Није било говора о томе да се застане и ужива у уметности, јер што се урадило то се већ поново одбацило; за време рада он је био већ измакао даље. Стварале су се само степенице које су водиле на више циљу или који је све даље одмицао, само одређени путеви на које се већ било заборавило још док су одјекивали од његових корака.

Ну докле су га нова снага и нове мисли водиле већој зрелости и вишем гледишту, он се све више и више осамљиваше. Један по један од политичких пријатеља и другова отпадали су; мало по мало па се више није могао онако интересовати за њих као некада, јер му је сваким даном бивало све теже и теже, да види неку приметну разлику између ових људи из опозиције и већине, којој су они опонирали. У његовим очима све се то слило у огромну, мрску гомилу од досаде. Шта је било то што су они писали кад су позивали на напад? Песимистичне песме о томе да су пси вернији од људи, и да су робијаши често пута честитији од оних што се слободно крећу; речите оде о одликама зелене шуме и тамне лединe испред прашњавих вароши; приче о сељачким врлинама и пороцима богаташким; о крви природној и бледилу цивилизације; комедије о лудости старачкој и већем праву омладине. Како су се с малим задовољавали кад су писали! Па онда су били ипак бољи кад су зборили међу четири сигурна зида.

Не, кад он буде једном готов, онда ће то да буде музика, — с трубама....

Па ни са старим пријатељима није био више као некада. Нарочито не с Фритјофом. Овај је, наиме, био позитивна природа и имао добру главу за системе и широка плећа за догме; бејаше читао много Хајберга па је све то сматрао као јеванђеље и не слутећи да су они систематичари врло паметни људи, који своје системе стварају према својим делима а не своја дела по својим системима. Тако му је то да млади људи, који западну у круг каквог система, постају лако догматичари, на основу похвалне љубави коју омладина има, у већини случајева, према готовим приликама, за оно што је стално и апсолутно. Ако би човек тим начином дошао до потпуне истине, до једине праве истине, онда му се не би могло опростити ако би је задржао само за себе и пустио своје мање срећне савременике да иду својим путем који је погрешан, у место да их води и поучава, уместо да њихове необуздане нагоне с љубазном немилосрдношћу сузбија и заустављa и љубазно али снажно прикљешти уза зид и покаже им којим путем мора поћи њихово развиће како би нам се једном, и ако доцкан, као методички редови могли захвалити на труду који смо имали с њима.

Нилс је имао истина обичај рећи да ништа толико не цени као критику; али је он ценио још више дивљење и никако се није могао помирити с тиме да пусти да га Фритјоф критикује, он, кога је он свакад сматрао као свога роба и који је одиста свакад био усхићен што ће носити ливреју његових назора и уверења. А сад, гле, ето га где је дошао па хоће да у маскарадном оделу једнога адвоката изиграва то исто! Тако што морало се наравно сузбити, и Нилс је најпре

покушао, с надмоћном доброћудношћу, да исмеје пред самим собом Фритјефа; али кад му то није пошло за руком, он онда прибеже дрским парадоксима о којима се с презрењем уздржавао да дискутује; он их је просто износио, у свој њиховој смешној гнусности, и онда се повлачио с подсмехом и ћутањем.

Тако су се разишли.

С Ериком је стајало боље. У њиховом младићском пријатељству било је свакад неке уздржљивости, неке душевне срамежљивости, те су отуда и избегавали да се сувише добро познаду јер је то нарочито опасно за пријатељство. Они су у свезаној дворници својих душа били одушевљени једно другим, ћаскали су срдачно и поверљиво у соби за седење, али у одаје за спавање, купатила и друга одељења свога душевног стана они нису ни улазили ни излазили.

Па и сад није било друкчије; уздржљивост је може бити била још и већа, у сваком случају од Нилсове стране, али за то се пријатељство није ни у колико умањило, и њихов камен темељац био је као и некад дивљење Нилса Линеа према Ериковој смелости и животној одважности према његовој готовости да свуда потрчи и у све се умеша. Али, Нилс не могаше сакрити од себе да је ово пријатељство било врло једнострано, не зато што Ерик не би имао правога осећања за пријатељство или што није имао вере у Нилса. Напротив, нико није могао мислити узвишеније о Нилсу но Ерик; он је сматрао да он има несумњиво толико дара да о критици није могло никад ни речи бити, али је у исто време, с овим слепим признањем, сматрао и то да је оно, на чему је Нилс радио и чиме су се његове мисли занимале, тако савршено далеко од хоризонта до кога су његови погледи могли допрети. Он је био уверен да ће Нилс моћи савладати пут, којим је пошао, али је исто тако био уверен и у то да његове ноге немају никаква посла на томе путу па зато није хтео ни стати ногом на њ.

Ово је било наравно зло за Нилса, јер и ако Ерикови идеали нису били и његови и ако му оно, за шта је Ерик у својој уметности хтео наћи израза — за романтично или још боље сентиментално-романтично — није било симпатично, ипак је он могао и на даље гајити у срцу веће симпатије и с њоме пратити постојано развитак пријатељев, радовати се с њиме, кад би учинио напредак и уливати му наде, кад би застао.

У овоме погледу било је дакле пријатељство једнострано. Због тога није било никакво чудо што је Нилсу у овоме времену, кад је у њему поникло толико нових ствари, те отуда била и жеља врло велика да то коме саопшти и нађе осећајног разумевања, пукло пред очима те увидео да је ово пријатељство недовољно; огорчен због тога стаде он разматрати мало пажљивије пријатеља, о коме је дотле тако штедљиво судио, па га обузе неко тужно осећање да је усамљен. Било му је као да је све, што је био понео са собом из завичаја некада, отпало од њега и оставило га да иде путем заборављен и остављен. Врата за повратак ка ономе, што је било, бејаху затворена, и он стајаше напољу празних руку и осамљен; што је хтео и за чим је жудео, он је морао сад сам извојевати: нове пријатеље и ново задовољство, нову љубав и нове успомене.

* * *

За читаву годину дана бејаше госпођа Бој Нилсу Линеу једина, права сапутница у животу. Тад стиже писмо од његове мајке која му јављаше да му се отац опасно разболео и да се мора вратити у Ленборгард.

Кад је стигао дома, отац му је био мртав.

Нилсу паде тешко, готово као неки злочин на срце, што је за последњих година тако мало жудео за кућом. Он је истина доста често у мислима био тамо, али само као гост, с прашином из другога краја на оделу и успоменом у срцу на друга места. Он није чезнуо за кућом у неисказаном болу и чежњи и завичајем, као за сјајним светилиштем свога живота, није га нимало привлачило да целива земљу свога завичаја, да почива под његовим кровом. Сад се кајао што га је изневерио, и, смрвљен од бола, он је у своме кајању осећао да је он крив за ово што се догодило, као да је његово неверство и изазвало смрт. Он је питао себе зачуђено, како је могао мирно живети далеко од свога завичаја, јер га је он сад везивао да се неком чудном снагом; са сваким набором свога срца хватао се он, у бескрајној чежњи, за њ, као да се бојао да неће с њиме бити у срдачној вези како је он желео, несрећан због тога што су му тисућу успомена, које су му из свакога кута, свакога жбуна, из гласова и расположења, из тисућу мириса, па чак и из тишине, довикивале, што га је све то довикивало гласовима из сувише велике даљине, гласовима који нису били оне пуноће и оштрине, какви су њему били потребни, већ су допирали до његове душе само као шуштање лишћа, које пада на земљу, као жуборење таласа који се губе и губе...

Срећан је онај који, у своме болу због смрти каквог му милог створења, има да оплакује само празнину, усамљеност, губитак; јер су теже и горче сузе које треба да испаштају за немање љубави према покојнику, чега су прохујали дани били сведоци, и што се сад ништа није могло више поправити од свега онога што се грешило. Јер сад се опет све јавља поново: не само опоре речи, пажљиво отровани одговори, нештедимични укор и бесмислена јарост, већ и оштре мисли које нису заодењуте у речи, преухитрене оцене, које човеку прећу кроз главу, немо слегање раменима и невидљиво осмехивање пуно поруге и нестрпљења — све се то поново враћа као отровне стреле које се својим врховима дубоко забадају у своје рођене груди, својим тупим врховима, јер се оштри шиљак заломио у оном срцу које више не куца. Оно не куца више; ти не можеш ништа више поправити, ништа! Сад имаш довољно љубави у твоме срцу, али је сад сувише доцкан; хајд, пођи с твојим пуним срцем на студен гроб! Можеш ли да му приђеш ближе? За-

сађуј цвеће и плети венце — да ли ћеш му тиме бити ближе!?

И они су у Ленборгарду одиста плели венце и до њих је дошла горка успомена на часове кад је љубав морала ућутати пред суровијим гласовима; и они су могли довољно кајања поцрпети из строгих црта око затворених уста гробовских.

Било је то суморно, тешко време, али је оно имало и своју добру страну, јер је приближило матер и сина ближе но што су били већ од толико и толико година. Јер, и ако су осећали једно према другоме велику љубав, ипак су се чували једно од друго; у њиховом давању и примању било је исвесне уздржљивости, која је датирала из онога доба кад је Нилс толико порастао да није више могао седети на мајчином крилу; *он* се бојао од њене плаховите и претеране природе, а *њу* је опет непријатно дирала његова уздржљивост, његово оклевање. Али сад бејаше живот, својим давањем и примањем, својим подизањем и сузбијањем њихова срца припремио како би их у брзо једно другом сасвим дали.

Није било прошло ни два месеца од погреба, а госпођа Лине се разболе јако, те је неко време њен живот био у опасности. Страх за ово неколико недеља потисну прећашњу бригу у страну, и кад се госпођа Лине почела опорављати било је и њој као и Нилсу као да се између њих и свежег гроба уметнуо читав низ година. Нарочито се госпођи Лине учинило да је то било давно, јер је за све време болести била уверена да мора умрети; она се бојала тога, па чак и сад, кад се већ опорављала и кад је лекар изјавио да је нестало опасности, она се није могла отрести ових тужних мисли.

Наравно да је ово опорављање било јадно; снага се повраћала тако рећи кап по кап и као с неким упорством; не благ, лак умор, већ нека неспокојна малаксалост с неким тешким осећањем о немоћи, нека вечита, незадовољна жудња за снагом бејаше је обузела.

Мало по мало па се и овде појави промена. Стаде ићи брже на боље, снага се враћаше, али мисао, да ће се морати ускоро растати са животом, не одступаше никако већ је почивала на њој као нека сен те ју је чинила неспокојном, тужном и жалосном.

Једнога вечера, у овоме времену, седела је сама у баштенској соби па гледала напоље кроз отворена двокрилна врата.

Дрвеће у башти скривало је злато и жар сунчевог заласка; само на једном једином месту зјапила је једна као крв црвена мрља између стабла те је сунце, својим затворено златним бујним зрацима, стварало зелене боје и бронзасто-мрки рефлекс на тамном лишћу.

Горе, повише немирних врхова од дрвећа, јурили су мрачни облаци преко црвена неба остављајући за собом у своме бежању, мале отпатке од облака, мале узане комаде од растурених облака, које је сунчана светлост потом бојила јасним руменилом.

Госпођа Лине је седела и ослушкивала хучање ветра и пратила лаким кретањем главе неједнакост у надолажењу и опадању ветровом, који би час зафијукао силно, па онда још силније и онда се изгубио. Али, њене су очи биле далеко одатле, много даље и од облака у које су гледале. Бледа, с изразом бонога неспокојства око угасито обојених усана, седела је она у своме црном удовичком оделу. Па и њеним рукама бејаше овладао немир, јер су дебелу, малену књигу на њеном крилу непрекидно превртале тамо амо. То бејаше Русовљева *Хелоиза*. Свуда унаоколо око ње бејаху још и друге књиге! Шилер, Штафелт, Евагд и Новалис, као и повеће књиге с бакрорезима од старих цркава, градских развалина и планинских језера.

У том се отворише врата унутра, из задњих соба чуше се кораци, и Нилс се појави. Бејаше учинио подужу шетњу дуж фјорда. Од свежа ваздуха бејаху му се образи заруменели, а ветар као да се још играше по његовој коси.

Напољу, на небу, преотеше међутим маха тамно-плави облаци, и понека тешка кишна капљица стаде ударати о прозоре.

Нилс причаше до које су висине таласи ударали, колико су морске траве и шљама избацили на обалу, шта је видео и с киме се сусрео; и док је то говорио, он покупи књиге, затвори баштенска врата и добро притврди прозоре. Затим седе на столицу крај ногу своје мајке, узе њену руку у своју и прислони образ на њено крило.

Напољу је сад било све црно, а киша удараше пљуском о окна прозорска и гесимс.

— Сећаш ли се још, — рече Нилс, пошто су дуго таки седели без и једне речи, — можеш ли још да се сетиш, како смо често седели у сутону овако и полазили у авантуре, док је отац разговарао у канцелирији с управитељем имања Јенсом, а служавка Дујзен у трпезарији клапарала с посуђем за тај? И кад би затим донели лампу, а ми бисмо се обоје разбудили и пренули из чудне бајке у пријатну стварност; али ја знам још врло добро, како сам свакад мислио да бајка због тога још није престала већ да се тамо преко, под брежуљцима у правцу ка Ринкјебину, и даље још наставља.

Он не опази тужни осмејак у мајке, он осећаше само како га њена рука лагано милује по коси.

— А знаш ли још, — рече наскоро потом она, — колико си ми пута обећавао да ћеш се укрцати и отпловити на великом броду и донети ми све лепоте овога света кући, кад будеш одрастао?

— Дали још знам! Хтео сам ти донети зумбуле, јер си ти тако волела зумбул, а исто тако и онаку палму као што је била она што је пропала, као и стубове од злата и мермера. У твојим причама је било увек толико стубова. Сећаш ли се још?

— Ја сам очекивала лађу — не, буди миран, сине, ти ме не разумеш — то није било ради мене, то је била лађа твоје среће... ја сам се

надала да ће живот за тебе бити велик и богат и да ћеш ићи сјајним путевима — стећи славе... све. Него, не, не то; само то да би требало и ти да узмеш учешћа у борби за све што је највеће, ја не знам како, али већ сам била сита свакидашњег живота и свакидашњих циљева. Разумеш ли ме?

— Ти си хтела да будем дете које срећа прати, мајчице, онако један од оних који не вуку јарам с осталима, који има своје нарочито небо да може постати блажен али исто тако и своје нарочито место за проклетство. — Је ли, требало је да на лађи буде цвећа, пуно цвећа како би га добацивали бедноме свету; али лађа не дође, и Нилс и његова мајка остадоше сиротани, је ли?

— Јесам ли ти на жао учинила, драги сине? Тă то су били само снови; не замери.

Нилс ћуташе дуго; стидео се онога што је хтео рећи.

— Мајко, — рече он, — ми нисмо тако сиромашни као што ти мислиш. — Једнога дана лађа ће *ипак* доћи... Да хоћеш и само да верујеш у то или у мене... Мајко, ја сам песник — одиста — свом својом душом. Немој мислити да су то детињски снови или снови сујете. Кад би ти могла осећати како ја то кажем, са коликим захвалним поносом на оно што је најбоље у мени, с коликом понизном радошћу због тога што је *то тако*, — далеко од свега што је лично, од сваке охолости, — онда би ти веровала у то онако као што је моја усрдна жеља, да ти верујеш у то. Ох ти мила, мила мајко! *ја ћу* се борити за оно што је највеће, и ја ти обећавам да нећу никад стукнути да ћу бити ваздан веран себи и ономе што имам; ја ћу бити задовољан, мајко, оним што је најбоље и нећу тражити ништа више преко тога, нећу да компонујем хармонију. Будем ли осетио да се не дâ одржати оно што сам ја створио, или чујем ли да је гдегод напрсло или напукло — онда поново с тиме у тигањ за растапање — не би ли испало само што је најбоље од свега што ја умем да створим. Појмиш ли да ја *морам* то обећати? Захвалност за свеколико моје богатство нагони ме на то обећање, и ти га мораш примити, и биће злочин према теби и према ономе што је најузвишеније, ако икада будем невера. Јер, теби имам да захвалим што моја душа тежи тако високо. Зар нису твоји снови, твоја чежња и нагнали моје подобности да се развију и зар ме нису твоје симпатије, твоја жудња за лепотом, никад не засићена, посветили *ономе* што треба да буде дело мога живота?

Госпођа Лине плакаше тихо. Осећала је да је од превелике среће пребледела.

Она спусти благо обе руке на главу свога сина, а он их принесе с пуно љубави уснама и пољуби.

— Ти си ме учинио таке срећном, Нилсе... Сад мој живот није ипак био један једини, дуги, бескорисни уздах; ти си ишао напред, онако како сам се ја у души надала и снивала, ох Боже, тако често снивала. — Па ипак се с радошћу меша и велика туга, јер, Нилсе, што се моја најмилија жеља, жеља толиких година баш сад хоће да оствари... то се јавља само онда кад човек нема још дуго да живи.

— Ти несмеш тако говорити, не смеш, све је добро; ти ћеш бити сваким даном све снажнија, је ли, мајчице?

— Ја тако нерадо умирем, — уздахну она предасе. — Знаш ли на шта сам мислила за време бесаних ноћи, кад се смрт тако страховито бејаше примакла?... Шта ми је било од свегâ најтеже? Што има толико лепога и великога тамо напољу у свету, од чега ми се ваља растати, а нисам то видела. Мислила сам на тисућу, тисућу душа које су доживеле радост, којима је дато да могу расти; али за мене то није постојало, и кад моја душа буде, на ломним крилима, јадно полетела одавде, она неће понети са собом од све красоте свога завичаја никакав злаћани рефлекс у сјајној успомени; та она је чучала само у запећку и жељно ослушкивала бајке о чудној земљи. Нилсе, нико не може да појми како је то неисказан јад лежати тако у загушљивом сутону болесничке собе па се у својој грозничавој фантазији борити да би се изазвала слика о лепоти непознатих крајева. Помишљала сам на снегом покринене алписке висове над затворено плавим језерима, на јасне и блиставе реке под виноградима, и на опружене брегове на којима су се уздизале развалине над шумама, па чак и на високе дворнице и мермерне богове — па то све никад не моћи достићи, одрећи се за навек свега тога, те да после још једном изнова започнемо јер је било тако бескрајно тешко рећи због ом, не узевши ни најмање удела у томе... Ох Боже, Нилсе, тежити свом душом тако за тим, а овамо осећати како се примиче праг од другога света све то ближе, стајати на прагу па гледати за собом тако жудно, а овамо те незадржано гурају за врата куда човека не вуче и не гони никаква, никаква чежња!... Нилсе, унеси и мене у твоје мисли, сине мој, ако једнога дана будеш узео удела у свој оној красоти коју ја нећу видети никада, никада.

Она плакаше.

Нилс покуша да је утеши. Градио је смеле планове како ће се за кратко време, кад буде сасвим оздравила, кренути заједно на пут; он ће поћи у варош да се разговори с лекаром о путу, и он је био уверен да ће се он сложити с њиме да је то најбоље што се може учинити. Тако је већ урадио овај и онај па се због саме промене опоравио; промена је толико много помогла. Он стаде разлагати сасвим опширно куда мисли да треба путовати, говораше о томе како ће је лепо опремити, које ће кратке туре најпре учинити; како ће драгоцен дневник водити, како ће скретати своју пажњу и на најнезнатније ствари, како ће дивно бити најнеобичније ствари јести на најлепшим местима, и како ће у почетку љуто грешити у граматици.

Тако је он зборио не само тога вечера но и сутра дан. Он се не бејаше заморио, а и она

пристајаше на то те се смешкаше као на какву веселу фантазију; али се могло јасно опазити како је она била тврдо уверена да се овај пут неће никад остварити.

Међутим, по савету лекаревом Нилс је спремао све што је требало а она га је пустила да ради; он је одредио и дан поласка као и све остало, а она је била сигурна, да ће се нешто догодити па ће све то покварити. Али кад је само још неколико дана требало па да се крену и кад је њен најмлађи брат, који је требао да управља имањем за време њенога одсуства, био стигао, она се узнемири и сад је она управо била та који је понајвише навађивала да се пође, јер је још једнако страховала да ће у последњем тренутку искрснути каква сметња.

И онда отпутоваше.

Првих дана она је, због остатка од онога страха, била још непрестано неспокојна и нервозна, и тек кад је овај срећно ишчезао, њој бејаше могуће да осећа и појми да се она одиста кренула на пут да види све оне лепоте, за којима је тако бескрајно чезнула. Сад је бејаше спопала поготову као нека грозничава радост а неко претерано очекивање обележавало је све њене мисли и речи које су се само врзле око тога, шта ли ће сутрашњи дан донети са собом.

И дошло је све — све је дошло; ал она не бејаше обузета и испуњена ни онаком моћи ни оном усрдношћу какву је очекивала. Она је то замишљала сасвим друкчије, али је и саму себе замишљала друкчије. У њеним сновима и песмама то је све било као с оне друге стране мора, магла из даљине је са слутњом застрла немир појединих делова и облика у великим потезима прикупила у једну затворену целину; преко свега тога ћутање из даљине је разастрло своје свечано расположење, и било је тако лако да га човек појми као лепоту — али сад, кад је била у сред тога и кад је сваки појединн малени потез стајао ту, свак одвојен и за себе, и кад је чула многе гласове стварности, и кад се лепота преламала као светлост призмина — сад не могаше она то сакупити, не могаше то на обалу к себи довући, и с великим незадовољством мораде признати у себи да осећа да је сиромашна посред свега овога богатства у којем се није умела наћи.

Она је чезнула само напред и непрекидно напред како би видела, да ли неће наћи које место које би могла опет познати као место у сну виђенога света, који је на сваком кораку који би болесница учинила да би му дошла ближе, изгледало као да губи чаробни сјај, у коме је досад блистао, те се њеним разочараним очима појављивао у обичном осветљењу сунца и месеца као и другим смртнима. — Али њено тражење не би награђено; па како годишње доба бејаше већ на измаку; они пожурише у Кларанс где им је лекар саветовао да проведу зиму, и куда је и последња бледа нада мамила уморну, сном обузету душу. Та то је био Русовљев Кларанс, Јулијин рајски Кларанс!

Ту су дакле остали; али, узалуд је зима била блага и поштедела је од свога студенога даха — она је не могаше ипак спасти од изумирања њене крви. И кад се пролеће, у своме тријумфалном походу указа кроз долину носећи собом клицање, бујање и јеванђеље постања, оно је мораде напустити и оставити да вене посред свог бујног обнављања, јер његова снага, која јој се указиваше у светлости и ваздуху и земљи и влази, не могаше у њој створити ни толико снаге да би њена крв, набрекла од здравља, могла и сама узети учешћа у великој радости због свемоћи пролећа. Не, она је морала венути тако; јер последњи сан, који јој се у скривеноме куту и завичају бејаше појавио као нова зора, сан о красотама некога далеког света — он не бејаше донео дан, његове боје бејаху избледеле, што им се ближе примицала, и она осећаше да су оне избледеле само за њу, јер је она тражила боје којих живот нема, желела лепоту која на земљи не сазрева. Али жудња се није угасила, она је горела у њеном срцу тихо и силно, бивала све врелија у своме болу, врела да је сагоревала.

Око ње је светковало пролеће своју светковину пуну лепотâ: бели звонасти цветови висибабини објавише његов долазак, а жиличасти пехари шафранова цвета поздравише га с усхићењем. На стотину малених планинских река јураху стрмоглавце на ниже у долину, како би објавили да је дошло пролеће; али су сви они дошли одвећ доцкан, јер куд год су пролазили, крај зелених ивица од јаркова, већ су стојали тамо жута јагорчевина и плава љубичица па климали главом: знамо већ, знамо већ, опазили смо ми то пре него ти. Врбе истакоше жуте заставе, а коврчасти папрати и као кадифа мекана маховина окачише зелене гирланде по голим зидовима на виноградима, а на тисућу коприва скриваше подножје од зида, дугачком ивицом која се преливала у црно, зелено и затворено црвено. Трава је разастрла свој зелени огртач на далеко и широко, и по њему посадише многе лепе травке: зумбули с цветовима као звезде, и цвеће као бисерак, красуљак у тисућу боја, звончићи, сасе и зевалице, и на стотину других цветова. А над цвећем на земљи лелујало се, ношени од столетних стабала трешњевих дрвета, ваљада на тисућу сјајних цветних острва, о чије је беле обале ударала светлост с пенушањем, и која су лептирови, доносећи вест с цветнога континента тамо доле, прскали црвеним и плавим пегама.

Сваки је дан доносио ново цвеће: истеривао их је у вртовима крај језера у разнобојним шарама из земље, стоваривао их је доле на гранама од дрвећа, џиновске љубичице на павлонији, а велике пурпурно пругасте лале на мањолији. Дуж путева протезало се цвеће у плавим и белим редовима, испуњавало је поље жутим хордама, али нигде није било тако густо као горе међу висовима у осамљеним, топлим, малим долинама, где је тис с јасно сјајним као рубин куглицама стајао

у пуном лишћу, јер тамо горе цветале су зеленкаде у неизмерној множини и испуњавале ваздух свуда унаоколо мирисом из својих белих круница да занесу човека.

И у сред ове велике лепоте седела је она с незадовољеном чежњом за лепотама у срцу, и само по каткад, с вечери, кад би се сунце спуштало иза савојских попречних висова, и брда с оне стране језера изгледала као да су од лука, непровидна стакла, баш као да су стрме падине упиле у себе светлост — онда је само могла природа да заинтересује њена чула. Кад би жућкасто осветљена вечерња магла замотала далеку Јуру, и језера, румено као бакарно огледало, изгледало као да се са злаћаним, од вечерњег руменила зракастим пламеновима, слило с небесним сјајем у *једно* огромно, сјајно море бесконачности — онда се дешавало по каткад као да је умукла чежња у њој и као да је душа нашла земљу коју је тражила.

Што је пролеће даље одмицало, то је она бивала слабија, и на скоро па више није могла ни остављати постељу. Али, она се сад није више плашила од смрти, она је чезнула за њом, јер се надала да ће се, с оне стране гроба, наћи лицем у лице с оним красотама, с оним изобиљем од лепоте, који су је овде на земљи испунили неком чежњом пуне слутње, а која је сада, са увећаном жељом другога живота, била очишћена и пречишћена те ће, због тога, најзад достићи своју мету. Она је снивала овда онда пријатан, тужан сан, како ће се у успомени вратити ономе што јој је земља дала, вратити му се тамо горе у земљи бесмртности, где ће бити сва лепота земаљска, свеколико време с оне стране језера.

Затим је умрла и Нилс је сахрани на пријатном гробљу у Кларансу, у чијој мркој виноградској земљи почивају деца толиких земаља, где преломљени стубови и флором увијене црне крстаче понављају исте речи жалости на исто толико језика.

Они се блистају беличасто међу тамним чемпресима и белим глогом што у зиму цвета; рâне руже стресају своје лишће на по неки од ових споменика, а крај њихова подножја плави се земља од љубичица. Али, око сваке хумке, око сваког камена вију се лозе од зимзелена, с њиховим сјајним лишћем, омиљеним цвећем Русовљевим, које је плавље и од плавога неба.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

САРАЈА

— Из Јеванђеља —

од **Жила Леметра**

Сараја, из Кафернаума, била је кћи Јоне веслара, и сестра Симона и Андреје.

Јонин је пријатељ и сусед био рибар Заведеј, муж Саломин и отац Јакова и Јована.

Сараја је била лепа и осетљива, и играла се тако на језерској обали с Јованом, који је био љубак и пријатна лица. Кад је порасла, долазила је сваког дана код добре Саломе, и радила поред ње крпећи мреже и одело своје браће.

Кад је навршила седамнаест година, увидела је да је волела Јована сина Заведејевог и Саломиног; и, како је пријатељски поступао с њом, помислила је да и он њу воли, и да ће је наскоро тражити за жену.

У то је време почело да се говори у земљи о младом пророку који је пролазио кроз Галилеју, објављујући царство божје.

„Елем, вели Јеванђеље, кад је Исус ишао дуж Галилејског мора, виде два брата, Симона и Андреју, који су бацали своје мреже у море. Он им рече! „Пођите за мном, од вас ћу створити ловце људи.“ Они одмах оставише своје мреже и пођоше за њим. Отишавши мало даље одатле, он виде друга два брата, Јакова и Јована, који су били у чамцу са својим оцем Заведејем и спремали своје мреже. Он их позва, и они одмах оставише чун и оца, и пођоше за њим...“

Вративши се кући, у вече, Заведеј исприча ово својој жени. Додаде да се нико није могао одупрети Исусу кад говори. Сараја је била ту; она се не усуди ништа да рече, јер Јован није имао никаквих обавеза према њој; али кад је била сама, плакала је.

* * *

После две недеље, Јован и његови другови се вратише кући. Довели су и Исуса са собом.

Исус је говорио; и Заведеј и Салома повероваху му. И сви су били пуни неисказаног узбуђења. Али Сараја није била ни најмање тронута, јер је помишљала да јој је пророк узео оног кога је волела.

Јован је продужио и даље да поступа с њом нежно; али ни најмање није опажао њено бледило и тугу у њеним очима.

У част Исусову била је код Заведеја гозба, на коју су били позвани и суседи.

Сараја је помогла Саломи да услужи госте. Видела је да је Јован био најомиљенији пријатељ пророков, и разумеде да он, без сумње, неће никад бити њен. Дрхтала је тако јако, да је испустила једну чинију, која се сломи и просу на земљу. Исус се умеша да не буде карана. Али она не имаде храбрости да му се захвали.

Истог дана је нашао Исус у шупи где је прала судове. Он јој рече: „Кћери моја, зашто си збуњена у свом срцу?“ Али она побеже, не гледајући га и не одговоривши му.

* * *

Јован је остао неколико недеља у Кафернауму, радећи свој рибарски занат, да би прикупио нешто новаца за нов пут.

Сараја је долазила непрестано да шије са Саломом. Она је биле толико тужна, да је старица најзад то опазила и рекла јој: „како може човек да буде тужан, кад зна за добру вест, и верује у долазак царства божјег?“

Млада девојка помисли: „Моје божје царство је било кад ме је Јован волео; и моја би добра вест била која нежна реч из његових уста.“

Оног дана кад је Јован опет отишао да тражи Исуса, није имала снаге да сакрије свој бол. Потрчала је за Јованом и стигла га на пристаништу. „Јоване! повикала је, преклињем те, не одлази!“ Обесила се о његове хаљине; али, поцрвенивши од гнева и стида, он је баци на плоче. Људи који су се наишли ту ругали су јој се; деца су ишла за њом са заједљивим узвицима; и она се врати јецајући код свог оца.

Од тада се није више усудила да оде код своје суседке Саломе. Остајала је код куће, поред свог слабог оца. Кад су била код куће, њена су је браћа посматрала с мучним сажалењем. И по некад су говорила међу собом:

— Њу је без сумње узео у своје руке демон; тражићемо од учитеља да је ослободи њега.

Али кад су му о том говорили, Исус им је казуо:

— Оставите је. Дух који господари њом сада је моћнији од мене.

* * *

...Једног дана Исус дође у Кафернаум да се мало одмори. Овог пута пратиле су га одане Галилејке: Јованка, Сузана, Марија Клеофаса и Марија Магдалена. Сараја је неодређено знала која је била Магдалена, те помисли: „Ова ће можда знати какав лек моме јаду“.

Удеси тако да се сретне с њом на једном пустом месту, повери јој свој јад и рече јој:

— Ти која си љубила, помози ми!

— Да ли сам љубила? рече Марија Магдалена. Не знам. Али све моје жудње, кад сам их задовољила, претвориле су се у горчину, и оставиле су само пепела на мојим устима.

— Бар си их задовољила, рече Сараја. Волела бих да и ја упознам ту горчину и жваћем тај пепео.

— Јадно дете! рече Марија. Нашла сам једину љубав која не вара. Воли, као ја, Сина Бога Оца, оног који има речи вечног живота.

— Ја га мрзим, рече Сараја, јер због њега патим; и, због тога, не верујем његовој речи.

Она је питала једну стару Египћанку; пила је напитке; изговарала је мађијске речи; али ништа није могло утешити њен јад; и, дан и ноћ, слика Јованова је мучила жудњом, од које се сушило њено тело а крв тровала.

* * *

Кад је дошло време Пасхи, хтела је да иде са својим родитељима у Јерусалим, који је био удаљен за два дана хода. Њена мати похвали ту побожну мисао и од ње се надаше оздрављењу своје кћери; али је Сараја хтела само да се приближи Јовану.

У крчми где су били одсели, дознадоше за хапшење Исусово и његову осуду.

...Јован и Марија, мати Исусова, и Јованка, Сузана, Марија Клеофаса, Вероника и Марија Магдалена пратили су мученика тако близу, колико им допуштало оделење римских војника. Сараја се придружила Галилејкама. Бол Јованов јој је био одвратан за гледање; али је говорила себи да ће се, после смрти свога учитеља, Јован, временом, сетити своје драгане.

Први клинац се забоде у руку мученикову и раздера му жиле; крв поцури а тело се све издиже и згрчи. Али како Исус и не јаукну, Сараја се не сажали.

Крст би усправљен; мученик је висио на њему са четири ране. Силно јецање жена расло је без прекида, пробијајући жагор светине која је светковала. Сараја, непомична, гледала је ствари као да се оне нису у збиљи догађале; чинило јој се као да је она умирала, и као да су су она јецања била ридање њеног срца за њу саму.

Затим, кад Исус проговори: кад рече Јовану и Марији: „Ово је твоја мати, ово је твој син,“ она разумеде да је за њу све било свршено, и као глупа, бројала је и преко своје воље црне капи које су падале једна по једна с ногу Исусових, — затим обележене тачке на коцкама које су војници, клечећи, редом бацали.

Али кад распети, у извесном тренутку слабости, повика: „Оче мој, зашто си ме оставио?“ она осети у исто време и ужасно олакшање и почетак саучешћа, рекавши себи: „Па и овај умире у очајању.“

И како се, у исто време, жалопојке жена удвојише и како се Марија, мати Исусова, спу-

сти онесвешћена у руке својих друга, Сарају први пут паде на памет ова мисао; „Има, можда још већих мука од моје.“

...Међутим, освестивши се, мученик с великим напором подиже мало своју отомбољену главу: виде џелате како бацају коцку за његов јадни огртач; мало даље, на коси брежуљка, виде веселу, заслепљену и злобну руљу и рече: „Опрости им, Оче, јер не знају шта раде.“

Тада Сараја би савладана. Откриће друге љубави проже је као муња сруши је на земљу. Такав бол или можда, таква жудња је потресе, да јој срце препуче. Али не к Јовану, него к Исусу испусти свој последњи уздах.

Прев. Мил. Н. М.

Из мртва живота.

Онде, где је на шумској стази бледа светлост спољнег живота тонула у густи мрак, камо је стаза водила, онде сам пријатељски стисак руке и загушени, суморан шапат: бићеш спокојна, примила као потстрек мојој храбрости и као утеху свој мојој стрепњи. Под утисцима доказа срдачности, ја стадох за тренут: хтедох још једну реч, још један додир, када до мене допре топот неки — пријатељство је безобзирце јурило светлости!... Језа и неодлучан корак... Тада се стресох па — пођох напред.

Мрак ми је отворио своја недра; у брзо бејах у бескрајној, једноставној тмини: њу сам газила, њу удисала, њу сам видела, њу осећала; као луска каква кретах се по томе црноме мору без правца и циља, докле очи не почеше цепати несносни обмотач, сличан слепилу, и ја тад видех — у једној боји, црној и црњој — многе прилике: широка крила, грабљасте руке, згурена леђа, чворугава лица — велике, мале, разне прилике, читав један свет. И све је то шапутало, клањало се, кезило, махало крилима, машало се рукама... Све се то радовало моме доласку; канце и нокти, у име поздрава, почеше миловати мене по коси... У спољнем свету дрхтање је потреба; ја га отуда понех као навику. И почех дрхтати лудо, махнито: у мени су се тресли мишићи, живци су играли, зуби лупали, а страшна језа, мразна и крута, мртвачким рукама обгрли ми стас, попе се уз леђа, уз врат, у косу; под кожу уђе. Ја сам дрхтала, а сабластима се морало чинити да на поздраве њине одговарам, па полетеше да ме пригрле: од једне до друге тетурала сам се укочена од страха и скоро луда. Докле су једне мрсиле и кидале косе моје, друге се хватаху мога одела; док једне оштро браздаху по моме лицу, друге гмижаху по врату и рукама... И све се то сплете у дивље коло, које ме стезаше и ношаше собом, хуктећи тајанствено кроз ону тмину, која и сама као да оживе па, влажна и хладна, поче се лепити за моје измучено, уморно тело. — Крв хоће да пију! Ху-у-у! — и ја, дрекнувши, отех се и падох.

На испуцаној земљи дошла сам к себи; осетивши је, пипах је жудно и, притискујући на њу рањаво лице, шапутах у пукотине: мене је страх. Она ме није загрлила ни утешила, али је она, стара пријатељица, пружила одмориште дрхтавом телу и улила му снагу и отпор.

А овде, у овој тихој тамнини, време се не броји. Ко зна колико је пута од онда вама сунце грануло и колико сте пута зажегли ружичне лампе ви, од којих се уклоних ја? Можда је већ врло дуго од онда када фантазијом, коју сам споља била донела, оживих ове моје мртве другове и клонух крај њих. — Смелости се тада ипак нашло код мене — ваjна је то смелост коју очајање ствара! — када сам, презајући, са опруженим рукама, ишла на срећу. Дуго се, дуго ишло тако; дуго је трајало док се је умирио сваки живац и док се у тамном куту обикох.

Овде, где се живи бескрвним животом, са несрећом се старост не равња. Стари су ови другови моји, читаву вечност они причају. Поред њих се ни ја старости не плашим — они је не условљавају — и ја је зовем; близу је већ!

Овде, где се не живи живим животом, зна се о њему. У ове исполинске, старе грмове бележио је он сам све што је кад год од људи створио. — Много пута ми се до сад учинило да смо то ми, о којима ови листови причају; тада бих осетила колико је залудан сваки посао, који иде на то да душу спута. А осећања су јача од воље. Њих хране ове сличне легенде, и она живе; а док њих има, нема спокојства. — Напољу тамо можда је друкче, ко зна!

Ст. С. Н.

У цветном мају.

Кад сам у једно свеже јутро пролазила крај расцветаних џбунова дивље ружице, под теретом своје љубави посрнула је и разболела се моја душа. — Као славолуци, које природа и слобода подижу слободној љубави, изгледаху ми у то светло и влажно јутро дуге, савијене, трнове гране, посуте цветовима руменим и белим. Ти живи, лепи и бодљикави венци, који су се низали поред мене, боли су срце, као и руке; у мени је дрхтао и слутио осећај: двама удаљеним путовима ишли смо ми тога дана, путовима разним, који се не стичу. И слутња је била на месту: они су нас одвели далеко, далеко једно од другог...

...Усамљена, патила се и вила јадна душа, али се није хтела љубави одрећи; и умрла је под тим најтежим теретом из света човекова. Умрла је у ове мирисне, ружине дане; на меко ружино лишће положила сам ја њу и њен осећај, а опојни мирис његов, који је и сам дах једне љубави, прихватио их је и однео у свет — у тај заједнички гроб сваке љубави.

И ови дани, у које руже најјаче миришу и који су те засули нежношћу и цвећем, оста-

вили су ме увелу и бедну. Људи су уобичајили да са китама цвећа опреме онога, чија је младост похитала земљи. Да ли је њима инстикт казао да су сви моји топли осећаји били само гробари једне среће и себе самих? Или је то ирониja — тај свет и силно цвеће? Зар је и срећа, та душа душе човекове, исте судбине, које и он: само нек умре, па ће све опроштено бити?

Као они потмули одјеци, који показују да наша последња нежност немилостиво удара грудама земље тамо, где нам је неко драг, тако ми долази овај силни мирис широке љубави и разноврсних ружа, које за мене језиво миришу. Ипак је то сласт, а свака сласт само још више испија увело лице, још дубљима прави очи, још више мути поглед... Узмите своје руже на њима ћете наћи сузе — сузе једног зрелог живота, а он их не даје лако! узмите своје руже, оне не цветају.

Али — — на меко ружино лишће положила сам умрлу душу и њен осећај; опојни мирис његов, који је и сам дах једне љубави, прихватио их је и однео у свет, у тај заједнички гроб сваке љубави — — имате право; нека их руже.

Ст. С. Н.

ХРОНИКА

НАУКА

МЕТЕОРСКИ РОЈЕВИ....

— астрономска скица из доба новембарског роја и писања о пропасти света —

(свршетак)

Одмах сутра дан по седници, дигла се читава ларма у новинама, и све су претресале тему: како не треба баш олако примати гласове о пропасти света, јер судар ако се баш и не деси, ипак није немогућан.

— Свет је луд, викао је астроном Бруно, читајући такве нотице по новинама. Незадовољно и љутито ходао је по соби, бацао рукама све што му је на столу, кад му уђе у собу служавка и рече, да нека дама жели говорити са г. астрономом.

— Која је то? упита он преко рамена.

— Зове се бароница Халер из Пољске.

— Нека уђе!

После једног минута уђе у собу дама, старица једна, веома отмено одевена. Астроном јој пружи столицу у близини свога седишта и упита, шта жели.

— Драги господине, натегнуто и заморно отпоче она, хтела сам молити само за једно предсказање, макар да стојим пред оним истим господином, који је написао лепу књигу противу пропасти света!

— Јесте... то сам ја...

— Ја нарочито долазим из Пољске овамо, макар да ми, због моје болести заптивања, путовање врло тешко пада, да Вас лично упитам, да ли Ви баш поуздано знате, да свет неће пропасти 1 новембра?

Астроном заузе озбиљну позитуру, па рече: »ако сте за то само дошли, могли сте себи уштедети путовање. Уверавам вас, да свет неће пропасти 1. новембра.

— Дакле неће, госп. астрономе!

— Неће, то Вам могу и на писмено дати.

Лице бароничино разведри се... О, да се мало смирим, настави она... дакле земља неће оног дана бити на оном месту своје путање, где и комета?

— По мојим рачунима, земља и комета ипак ће бити врло близу једна до друге....

— Ах Боже!... викну старица и клонуло се спусти на столицу.

— ....Али ће проћи једна поред друге на великом растојању, настави астроном, да још многе планете могу проћи кроз тај размак, без икаквог судара и опасности.

— Господине астрономе, уздишући настави старица, шта ће то опет значити: да многе планете могу проћи кроз тај размак, кад су то сасвим ситне звездице, којих на десетине има на небу у простору од 1 квад. метра?

— Ви ме не разумете добро, милостива госпо, зато ћу вам ствар очигледно представити... Замислите сад, да сте ви... земља...

— Лепо.., ја сам земља, рече старица.

— А ја сам комета! рече астроном.

— Добро... па?

— Па, сад замислике даље.... Ви се шетате по Пољској а ја овде....

— Лепо!

— Верујете ли сад. да ћемо се моћи ударити?

— Не верујем! радосна одговори старица.

— Ето видите, и земља и комета изгледаће да су близу, а у ствари су још много хиљада пута даље него ли одавде до Пољске. Експресом не можете прејурити ту раздаљицу ни за 52 године, кад би баш хтели да одете на ту комету. Је ли вам то довољно?

— Сасвим довољно, господине астрономе. То ме потпуно стишава и ја вас молим да будете милостиви примити моју најсрдачнију благодарност на вашој предусретљивости.....

Госпођа се опрости с њим и оде. Он остаде сам у соби па се слатко и задовољно смејао... »О... о... толика глупост!... потегнути толики пут, па још са заптивањем... е, брате, шта учини тај Гросар и њихово друштво!....

У том уђе још један посетилац.

— А, Тони... шта ћете ви опет?!

— Господине, молим вас извините ме.... ја....

— А?!.... треба вам новаца!.... Па ви знате да ја плаћам на $^1/_4$ године.

Човек збуњено преметаше капу по рукама. ...»Јесте, господине, али у садањим околностима....«

— Какве околности?

— Ја... ја се не бојим вас, али шта би било у предстојећој пропасти да....

— Кад?... шта?

— Шта би било, кад би један од нас двојице ...или кад би обадвојица умрли.... зар да ми пропадне зарада...

— Новаца тражите?!

— Молим, господине!

Астроном разјарено скочи са столице па викну на њ. „Јесте ли ви при себи или сте пијан! грмио је на преплашеног шустера, или сте одиста толико луди да и такве измишљотине примате за истину! Одлазите ми испред очију и да се нисте усудили изаћи преда ме пре 3. новембра. Ако до тада не будете сурвани у прашину, или скувани у врелој води, или размрскани стеном, или изгорели у пепео, или поцрнели као пржена кафа или ако не будете гасовима отровани — тада ми дођите, па ћете добити свој новац, а сада због!...

Мрак се већ почео у велико хватати, кад је астроном затворио врата од силних посета и интерпелација па леже да отпочине од трудног рада и запиткивања. Тек је склопио „око на око“ што но кажу, па већ отпочео снивати блажене снове како свет јури к њему као на ацилук с питањима о пропасти, а он свакога испраћа задовољна и утешена. То му се могло опазити по лицу, ма да га сан беше већ дубоко захватио.

Ну задовољство то, беше му врло кратко, јер га у томе прекидоше неки чудновати гласови.

— Бруно, за име Божје, устани!

— Шта вам је? упита астроном сањиво трљајући очи.

— Излази брже и гледај.... нешто се страшно појављује на небу.

Астроном журно устаде са своје постеље, у коју тек што беше легао, пође за својом женом која јураше пред њим као помамна.

Тамо, на пољу, одигравао се страховит призор. Владао је неки тајанствени, таман сутон. Небо је добило чудноват, романтичан призор од прилике као пред олују, пре но што ће грâд грунути. Густи и тамни облаци јурили су преко неба са дотле незапамћеном брзином. Кроз те густе облаке провиривало је неко ужасно тело, нека усијана небесна прилика, која се — наговештавајући катастрофу — ширила преко целог неба.

По улицама владаше права паника. Људи, жене, деца збуњено лутају тамо-амо плачући и запомажући, густе масе преплашених становника скупљаше се овде-онде, све је то дрхтало, стрепило, викало, јадиковало.

— Свет пропада!.... свет пропада!..... разлегало се са свих страна. На ту вику људи несвесно гурнуше кроз улице, а дечија писка проламала је ту ноћну панику. Пред самом кућом астронома Бруна, у пивници једној, за час се скупи читава руља, па стадоше у дивљем беснилу пити алкохол немилосрдно.

Спазивши ову ужасну сцену, астроном сав позелени при помисли да ће Гросер имати право.

— Свет пропада!... викало је ракиско друштво...

Већ и говори отпочеше у тој гомили тамо.

— Браћо!... чуо се један крупан и рапав глас, користимо што можемо боље ово мало часова што нам још стоје на расположењу да обилно, господски и слободно проживимо. Јуришајмо, другови,... напред у богаташке куће, пљачкајмо где што нађемо... једимо, пијмо, веселимо се, хоћемо весело да одемо с овог света... Напред!...

Бурно одобравање из руље беше одговор на овај уместан предлог, и за један тренут ока стадоше трескати прозори на кућама имућнијих грађана. Настаде псовка, грдња, писка.... хаос прави!

Видевши и чувши све то, астроном блед као новембарски лист, врати се у своју собу. Затвори капију па с госпођом и кћери отрча у башту. За њима пође и сва послуга из куће јадикујући.

— Прошла је комета! радосно узвикну Ана, кћи му, показујући на небо.... можда ће се на томе и свршити цела та комедија!

— Шта?!... прошла комета! узвикну астроном меланхолично... камо лепе среће! На против, ми се баш сада налазимо у сред њених зракова, гледајте само оне жуте и сјајне облаке паре што се небом вуку...

У том се тренутку показа нов један призор. Цело небо превуче се неким пурпурним црвенилом. У истом тренутку стадоше штрцати кроз ваздух небројени пламенови, буктиње и муње, па се одмах чула и нека тако страховита и дуготрајна грмљава, да се једна служавка престрави, клече и несвесно читаше покајничке молитве.

— Господе Боже! шта је ово? уздисаше госпођа, погледајући час на небо, час у астронома... Ето земљотреса... пусти нас да бегамо у просторију, у ширину, у отворени свет!...

— При овакој катастрофи, ми нисмо нигде сигурни, одговори астроном. У отвореном пољу умиремо као год и овде. У осталом, то што се чује и није земљотрес, већ су то електрична пражњења, која ће се кроз који час још јаче развити.

И доиста, још исте секунде растрешта се једна страховита непогода, од које се све жене престравише и онесвесниште, па и самом астроному стаде срце јаче куцати. Изгледаше као да је цела атмосфера препуњена електрицитетом, по хиљадима муња севаше у један мах, а грмљавина се страховито разлегаше, да више нико никога није могао разумети.

Ана плакаше и стајаше у загрљају своје мајке. Слушкиња једна потрча капији, али не беше ни 10 корака одмакла кад се — цикнувши да се до неба чуло — стропошта на земљу: погодио ју је и убио зрак електрични!

Сад отпоче фијукати ужасна олуја, какву астроном није слушао ни на највишим врховима. По троје њих морали су се држати узајамно, да их олуј неби оборио. Наскоро за тим окупи киша... грдна киша нека у тешким и крупним капљицама, какву још нико није запамтио. Она падаше све гушће, те се припремаше неко страховито позорје. Силне муње осветљаваше небо кроз колосалне водене млазеве, и украшаваху га безбројем малих дуга од кишних капљица.

— Шта је ово сад? упита Ана оца. Ово што пада није више вода... гле како несносно мирише... ја не могу издржати више!...

Пре но што је астроном и могао одговорити на ово питање, а на небу се појави још и даље чудо једно. Са стотине места видела се киша, коју су муње запаљивале, те настаде као неки општи пожар, јер у место воде падаше неки запаљиви гасови. Ваздух беше препуњен црвеним, плавим, белим, зеленим пламеновима, налик на неку чаробну илуминацију, какву још ни један смртни није доживео.

— Тако ми свега на свету, повика астроном, ово одиста није више киша! Унутра, децо, у кућу, затворите врата и прозоре колико се може боље, да овај проклети мирис не продре унутра.

Сви побегоше унутра и затворише се. Тек што астроном хтеде боље притворити један прозор, кад му сав прозор груну, паде у собу. На пољу се чуо страшан узвик:

— Ту станује онај човек, који нас је непрестано уверавао да свет неће пропасти, да ћемо ми остати у сваком случају! Доле с њим... дајте га овамо... откуцао му је последњи час!...

Дивља хука разлеже се широм улица, а на прозор астронома ступи нека црна прилика. — Хитро као стрела, астроном потеже свој револвер.

— Оћете ли да као убијени одете с овог света, несрећниче један, повика астроном незваноме госту... торњајте се, јер ћу вас убити па макар се и хиљаду година познавали....

— Умиремо!.. умиремо!... разлегало се по улицама. Узвици за помоћ проламали су чаробну ноћ. Они који пре 1 сата седеше заједно, сад бегају један од другога као помамни. Шта се св збивало тамо, на пољу, о томе оно троје у соби могли су само слутити, али нису могли видети. Једно уз друго седоше на диван и очекиваше нестрпељиво сам моменат судара, који ће земљу коначно разрушити, те да и они под рушевинама њеним буду погребени.

Астроном је само дрхтао и грискао усне, Ана је само плакала, а госпођа се једнако молила Богу. Од једаред се чу нека лупа на вратима, врата се извалише и у собу ступи млад и интелигентан човек. Она вриснy... То беше Гросер.

— Дакле вас нађох већ једном, викну Гросер и потрча астроному. Овај хтеде протестовати, али га глас издаде.

— Пођите за мном и журите се, јер је сваки секунад изгубљен, позиваше их Гросер.

— Не можемо се спасти! одговори астроном.

— Може... може... радосно викаше Гросер. Ја сам у друштву са Целнером пронашао балон и он ће нас одвући са земље у васиону здраве и читаве, тамо негде на другу неку планету!

— Не верујем том проналаску, изневериће нас, устезаше се стари астроном.

— Не браните се, ми смо то већ пробали, уверавaше га Гросер. Хајдете само брже, јер су отровни гасови од комете већ ушли у нашу атмосферу и кроз 5 минута наступа права катастрофа са земљом. Похитајте!

— Стари астроном замисли се мало и одби понуду.

— Идите,... ја ипак остајем овде, викну он поносито.

— Али кад вас молим?!

— Идите.... велим.... не могу никада бити обавезан своме противнику за спас мога живота!

Жена му и кћи пођоше с Гросером, вукући и њега. Он се бранаше рукама и у тој гужви — он се, сав задуван, пробуди иза сна!...

. . . . . .

— Тата!..... Бруно!..... зваше га кћи и жена му.

Он је само бленуо!

— Шта му је?! питаше се оне,..... показује неке чудноватe покрете и изговара некакве неразумљиве речи!

— Где сам ја? упита он уморно.

— Човече, шта ти је? упита га жена. Шта се то десило с тобом? Ти бленеш, пипаш око себе врло чудновато, као да си у грозници. Да ниси што рђаво сањао?

— Сањао?! упита астроном и мало се подиже са лежишта. У том одиста спази пред собом и жену и кћер и Гросера.

— Шта ће тај ту? упита буновно. Да није дошао да ме сада кињи, на последњем часу?!

Сви прснуше у смеј, астроном је само зверао и трљао очи.

— За Бога, оче, зар си заборавио да си јуче позвао г. Гросера, жури се, он на тебе већ одавно чека, ослови га кћи.

— На мене чека?!

— Да, на вас чекам, прихвати Гросер. Цело је небо прекривено ројевима падалица, које као какав величанствени ватромет штрцају на све стране. Свет неће пропасти овога пута, али су метеори тако обилати и призор тако романтичан, да су све прећашње сличне појаве само играчке према овој, која се сада горе развија. Хајдете брже!

— Дакле је то све био само сан, проговори астроном кроза зубе. Хвала Богу! Моја је теорија, дакле, ипак потврђена. Рекавши то, лице му доби неки особити победоносни израз. То га је тако ублажило, да радосно скочи с кревета и рукова се са својим противником, поздравивши га речима: „Драги колега, ви сте овога пута направили били само узалудну ларму, али и errare humanum est! То исто могло је се и мени десити.

— Ја се још више радујем, што сте ви имали право, одговори му Гросер.

— Ви сте красан човек, ласкаше му астроном. Не треба нико да се љути на вас што сте претили са пропашћу света, ви ћете то све поправити.....

Сви су се слатко смејали. Стари астроном радосно дохвати свој горњи капут, па гласом победничког команданта викну:

— На пред!... да се дивимо величанственом призору!

Ј. Михајловић

РАЗНО

* Јован Протић (Мостар) спремио је друго, поправљено и увећано издање својих „Слика из сеоског албума“. И ово друго издање изићи ће у Малој Библиотеци Пахера и Кисића. —

* У издању Загребачке књижаре Лава Хартмана изашле су ових дана и у другом издању Змајеве „Izabrane pjesme“, што их је пре неколико година прикупио и средио пок. проф. Миливоје Шрепел. —

* Д-р Јован Цвијић написао је предлог, који ће се изнети талијанском конгресу географа у Млецима, „Принцип и методе за израду етнографске карте Балканског Полуострва“. На српском језику овај ће предлог бити објављен у Дубровачком „Срђу“. —

* Пешадијски капетан Мил. М. Богићевић (улица Краљице Наталије, бр. 40, Београд) јавља да је по генерал-мајору фон дер Голцу саставио за српског пешака књижицу „Шта морам знати и умети за борбу?“ Величина је у 8°, имаће два штампана табака, а цена је 0·30 дин. Скупљачима 10%. —

* Штампар Никола М. Косанић издао је књигу „Сиротице“, збирку песама Ст. Зебића-Горског. Цена је 30 новчића. Чист приход поклања се „Колу Српских Сестара“ за помоћ пострадалим Србима у Старој Србији и Маћедонији. —

* Књижарница Миливоја Каракашевића (Сомбор) прештампао је из „Голуба“ 36 песама Васе Крстића, са 26 слика, под натписом „Београд у слици и речи“. Цена по круне. —

* Д-р Чедомир Марјановић штампао је и пустио у продају своју расправу „Образовање женскиња и женско питање у нас“. Садржина је: I Женско питање на Западу и у нас: 1. На западу, 2. У нас, 3. Паралела између женског покрета на западу и у нас; II Образовање женскиња на западу и у нас: 1. Основни принципи на које треба поставити образовање женскиња, 2. Образовање женскиња на западу, 3. Досадањи правци образовања у нас, 4. Какво треба да буде образовање женскиња у нас, 5. Завршетак. — Цена је 0.70 дин. —

* Књижевни Одбор Матице Српске решио је да се у 1908. години прослави педесетогодишњица књижевног рада Д-ра Лазе Костића.

* У издању „Богословског Гласника“ (Карловци) штампана је „Автобиографија Никанора Грујића“ некадашњих епископа Пакрачког, великог беседника и књижевника српског. Издање је приредио архим. Иларион Зеремски. Дело је у в. 8°. износи 13 табака а цена му 3 круне (за претплатнике „Богословског Гласника“ 2 круне). Поруџбине прима администрација „Богословског Гласника“. —

* Савет Православне Српске Богословије у Карловцима јавља да јој је прота и проф. Иван Маширевић предао на руковање скупљене прилоге у суми 217.64 к. на име оснивања Фонда Илариона Руварца. Савет је примио дужност стараоца и позива приложнике да се сете тога фонда, који ће награђивати српске црквено-историјске радове слушалаца Карловачке Богословије. Имена приложника објављиваће се преко разних српских листова. —

* Друштво за подизање храма Св. Саве скупило је до сада 129.178·50 дин. Поред тога друштво има непокретности у вредности 207.000, а у разним потраживањима 105.266·70 дин. Целокупна друштвена имовина износи 441.451·20 дин. —

* Српске насеобине у јужној Италији броје данас до 5000 душа. Године 1904. основана је у Кручу „Словенска Књижница“ која, поред листова и књига, сабира

и разноврсне дописнице (слике, места и пошње) из разних српских земаља. Све пошиљке треба слати на адресу „Slovenska Knjižnica u Kruču. Biblioteka Slava in Aqnaviva Collcroce, Provincia di Campobasso, Italia.“ —

* Изишао је из штампе 243. свезак Матице Српске са овом садржином: 1. Око Ромеа и Јулија, I, од д-ра Лазе Костића; 2. Историја најновије словеначке књижевности, од д-ра Ив. Пријатеља; 3. Крашовани, од Јована Живојновића; 4. In extremis, од М. Цара; 5. Неколико песама Ш. Петефија, превео Бл. Бранчић; 6. Књижевност; 7. Извештај о раду Матице Српске. —

* Јован Кнежевић, проф. у Учитељској Школи (Пакрац) јавља да је већ у штампи и да ће ускоро изићи 4. и 5. свезак његова дела „Дете“. Књига ће изнети свега 10 свезак, а цена му је 7 круна. —

* Госпођа Савка Суботићка, удова Јована Суботића уступила је Српској Књижевној Задрузи Збирку Суботићевих нештампаних приповедака из покрета 1848. год. — Задруга је захвално примила тај поклон, и вероватно ће га уврстити у прво ново коло својих издања. —

* После смрти пок. проф. Мите Нешковића остао је српски дугогодишњи педагошки лист „Нови Васпитач“ без уредника. Сад јавља Васа Витојевић, учитељ у Северину код Беловара, да је примио аманет пок. Нешковића, те је уредништво „Новог Васпитача“ прешло на њега. —

* Словеначка Глазбена Матица у Љубљани штампала је XXXV свезак својега Зборника. У њему је прво место добио „Козар“ (мешовити збор) композиција Стевана Мокрањца. —

* Руски месечник „Славјанскаја Извјестија“ почео је објављивати превод познатог дела ђенерала Саве Грујића „Српско-турски рат 1876.—1877. Операције тимочко-моравске војске“. —

* Париски лист „La Revue Slave“ објавио је, уз лик, неколико података из живота и два три превода из песама Кнеза Николе I. — У истом листу објављен је чланак Ивана Коријака (?) „La Bosnie. Hercegovine sous le joug autichen“, као и наставак чланка „Serbes et Magyars“. —

БИБЛИОГРАФИЈА

I коло. 1. маја 1907. Књига 1. *Југословенска Библиотека.* Иван Цанкар: *Вињете.* Са словеначког превео М. Ивковић. Уређује Одбор. Издавач: Књижарница Боже Дачића. — Београд, 1907. — M. 8°, стр. 61. Цена 0·50 динара.

Задружна Књижница. Књига педесет прва. *Један поглед на образовање и васпитање народа путем књижница и читаоница у вези са земљорадничким задругама.* Предавање г. Влад. Д. Илића, председника Лозничког првостепеног суда. Држано на XI конгресу Српских Земљорадничких Задруга у Пироту 1906. године. Издање Савеза Српских Земљорадничких Задруга, Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1907. Цена 0·25 дин. В. 8°, стр. 34.

Eine Vila mit sechs Flügeln. Ein bosnisch Guslarenlied aufgezeichnet und mitgeteilt von Friedrich S. Kraus. — (Reprinted from the Boas Memorial Volume). New York 1906, — B. 8°, стр. 387—403. —

Procházkou srbským Parnasem. Sbírka básní přeložených ze starší i novější srbské poesie Uspořádal a přeložil Jos. Zd. Raušar. V. Praze 1907. V jeneralní komisi: Česke lid. knihkupectví a antikvariat (Josef Springer) v Praze. Nákl. vlastním, — 8°, стр. 186.

Приватна гимназија с интернатом проф. Владимира Зделара. *II извештај о раду и ученичком напретку у школској 1906-7. год.* — Београд, штампано у штампарији „Меркур“, 1907. — 8°, стр. 46.

Десет проповеди од Јована Д. Илића, свештеника. Књига прва. Београд, штампарија „Доситије Обрадовић“, 1907. — В. 8°, стр. 58. Цена 50 пара дин. —

Годишњи свечани скуп Српске Краљевске Академије, 12. фебруара 1907. год. — Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1907. — М. 8°, стр. 47. —

Летопис Матице Српске. Година LXXXIII књига 243. Свеска III за годину 1907. У Новом Саду, Издање Матице Српске, 1907. — В. 8°, стр. 131. Цена је овој књизи 1 круна.

Књиге Матице Српске. Број 17. *Ромео и Јулија.* Трагедија Виљема Шекспира, с енглеског превео Лазар Костић. Награђено из задужбине Јована Остојића и жене му Терезије. У Новом Саду, Издање Матице Српске, 1907. — 8°, стр. 95. Цена је овој књизи 2 круне.

Књиге за народ. Издаје Матица Српска из Задужбине Петра Коњевића. Свеска 122. *Уму и срцу.* Поуке за народно просвећивање. Написао Павле Аршинов, II. У Новом Саду, издање Матице Српске, 1907. Штампарија српске књижаре Браће М. Поповића. — 8°, страна 77. Претплата на сва годишња издања Матичина (без Календара) 4 кр., у иноземству 6 круна. —

Милорад Ј. Митровић

* 20. II. 1867. † 14. V. 1907.

Зла судбина српске књиге не поштеде наш народ ни ове године. У најбољим годинама својим, када му је творачка сила добила своје најјаче изразе, Митровић мења светом, остављајући широки круг читалаца и пријатеља да га жале искрено, како се само избраник жали.

Милорадова „Књига о љубави“ (1899. г.) и његове „Пригодне песме“ најречитије казују шта је његовом смрћу изгубљено; а велики му број анонимно објављених песама, познатих и по писцу само ужем кругу пријатеља, говорио је, сваком својом јединком, како је Милорад умео да карактерише, концизно и изразно недавну прошлост и прилике у њој.

У политичком животу увек крајњи левичар, Милорад је у своја четири зида, издвојен за понеколико часова творачког рада, био нежан до ганутљивости, сентименталан до суза. „Књига о љубави“ и „Пригодне песме“ сведоче о том.

Смрћу његовом српски народ изгубио је свог одличног песника, а „Нова Искра“, која се овим врстама опраштa с њим, свог драгог сарадника.

Бог нека му душу прости.

САДРЖАЈ:

Васпитачеве забелешке, намењује их родитељима од Срет. М. Хаџића.

Ето ме опет, песма П. Ј. Одавића.

О култивисању Лепог, од П. Ј. Одавића (свршетак).

За слободом, песма М. Димитријевића.

У суду. Селма Легерлеф, превео С.

Бол и стид, песма Dis.

Цариград као центар моде у средњем веку. Тодор Стефановић Виловски (свршетак).

Са пијанке, песма Љубоја.

Рако Козаревац, прича Гр. Божовића (свршетак).

Празни дани, песма Љубоја,

Нилс Лине, роман Ј. П. Јакобзена. Превео Д-р Мих. Р. Поповић (наставиће се).

Листићи: Сараја, Из Јеванђеља од Жила Леметра, прев. Мил. Н. М. — Из мртва живота, од Ст. С. Н. — У цветном мају, од Ст. С. Н.

Хроника: (Наука, Разно, Библиографија, Читуља).

Слике: Арбанас на стражи. — У словеначком селу, — Чесма у дворишту Мехмед-паше Соколовића у Цариграду. — Народна песма. — Кула Љутице Богдана. — Из словеначког села. — Споменик словеначког песника С. Грегорчића. — Голема Невоља. —

Власник и уредник Р. Ј. Одавић, Капетан-Мишина улица бр. 8.

Државна Штампарија Краљевине Србије

ТЕЛЕФОН БРОЈ 193

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ

МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА

У БЕОГРАДУ Кнез Михаилова улица број 20

ПРЕПОРУЧУЈЕ СВОЈ ОГРОМАН ИЗБОР:

Шешира, Кошуља, Гаћа, Чарапа, Рукавица, Др. Јегеровог рубља, Краватна, Сунцобрана, Кишобрана, Марама цепних и за српску ношњу, **Ћебади, Штапова, Путничких** прибора и разне кожне робе;

Жакета, Кепова, Сукања, Блуза, женски **Кошуља, Гаћа, Рекла, Мидера, Муфова, Чешљева, Укосница, Хаљиница** деч. и за повојнице, **Капица** и **Бенкица**;

Спреме за удаваче и девере, Шалова за кумовске свеће, **Свиле** за превезе, **Огртача** за младе (пелерина), **Албума, Мириса, Сапуна,** разних предмета за поклоне и сваковрсних галантериских новости.

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Поруџбине из унутрашњости извршује брзо и тачно

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ

ГЕЦЕ КОНА

БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све повремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шиље у кућу.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стоваришту, књижара *набавља за најкраће време* по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којега се набавља. Велики избор антикварски каталога чувених светских антикварница стоји свагда на расположењу свакоме.

Књижара купује од приватних лица појединa употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилато сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibibliothek) која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је **два динара** са неограниченим правом читања.

Каталоге учила и свију врста књига и музикалија шаље књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО

ЗА ОСИГУРАВАЊЕ

БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА

ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ

ОСИГУРАВА:

ЖИВОТ ЉУДСКИ на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мираз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости новчани заводи, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један новчани завод, ради примања уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слати уплате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

ТРГОВИНА

МАРИЧИЋА И ЈАНКОВИЋА

У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. ПОТРОШАЧИМА:

Велики избор сваковрсних хартија и осталих потреба за писање, цртање и школе.

НАЈВЕЋИ ИЗБОР:

Хартија за писма
Хартија за позивнице
Картона за посетнице
Картона за позивнице
Картона за фотографе

НАЈЛЕПШИ ИЗБОР:

Дивита
од никла, стакла и дрвета

НАЈВЕЋИ ИЗБОР:

Енглеских перореза
Новчаника и буђелара
Ножева за сечење хартије
Финих увлака за пера
Блокова за писање и цртање
и т. д.

Бр. 6

НОВА ИСКРА

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ЈУНИ 1907. Власник и уредник Р. Ј. Одавић ГОДИНА IX.

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића

Има на стовариштву и свагда наново добија ✳ **САСВИМ НОВУ РОБУ**

коју и препоручује поштованој публици *за сваку поједину сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атлаза црна** за бунде и либадета. — **Атлаза** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атлаза Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикераја, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

✳ **ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ** ✳

Послуга је угодна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С ПОШТОВАЊЕМ

МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ

БЕОГРАД — САРАЈЕВО

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је **сва из првих светских фабрика**

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршују се најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 6. Београд, јуна 1907. год. Година IX.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Песма прошлости

НАПИСАО **М. П.**

Из даљине, с узвишице, посматрао сам са чудном тугом своје ново пристаниште. Пред нама се пружала широка, пространа и богата раван, искићена, као какав исполински ћилим правилним сликама. То су пашњаци, њиве, кукурузи, баште и виногради. По средини вијуга се и провлачи сребрнаста река, а тамо далеко, у подножју брегова, што пробијају кроз облаке, проблескују кућерци.

Кад сиђосмо низ брег коњи узеше одмерен, раван кас. Читава два сата пролазили смо кроз ту богату градину и најпосле, иза дугачког и узаног високог дрвеног моста, угледах варош.

Са ћепенака и прагова су се издизали занатлије и трговци и радознало загледали ко је у колима. Ја сам, некако сетно расположен, замишљено погледао лево и десно по најближој околици и у напред осећао чамотињу која ће ме затрпати у свом новом жилишту.

И заиста, убрзо сам осетио сву празнину пуста, бесплодна живота. Дани су монотони, празни, једнолики, налик један на други као листови у трговачкој књизи. Овде живот нема прошлости и нема будућности. Све што је, за дан је, за данас. Па ми се и небо учинило мирно, а људи мрачни као новембарски дан. То је нова станица моме празном, безначајном животу. Тако је морала изгледати стара Абдера. Живот тече мирно, спокојно, без радости и без жалости, људи се рађају и умиру као мушице, као перната живина. Прашина се таложи по крововима, чамотиња по људским душама и ништа не ремети овај живот, сличан спавању. Некад је, причају, о разним изборима било живахније: људи су чупали један другом косу и браду мењајући и објашњујући своја политичка убеђења. Сада ни тога више нема: све је попала прашина, људи и њихове сићушне страсти увукли су се у своје јазбине, чекају свој суђени час и све се окреће као точак на баштованском долапу. Река живота вратила се давно у своје обале и усахла; таласи речни сањиво роморе поред запуштене, заспале вароши, носећи са собом блато и муљ...

Животарим без радости, без осећања. Сине какав лепши дан, пробуди се у души светла идеја — лепоту зоре облаци прекриле, светлу идеју осама и чамотиња угаси. Ово ми је четврто место службе. Као сироче по туђим кућама, тако се ја потуцам по отаџбини. А како сам идеализао кад сам се враћао са стране. Замишљао сам живот у тако лепој боји и како су ми ове

мале вароши изгледале тада миле, лепе, романтичне. Како су то дивне жеље биле: имаћу завидан и независан положај, узећу Ружицу, бићемо срећни, пресрећни. Моја соба биће читава библиотека, време ће бити испуњено радом, радом на науци и књижевности, па ће бити друштва, разговора, препирке, а око мене моја драга женица и дечица. Место свега тога паланка прљава и забатаљена, где светла мисао нема излаза и идеална душа нема ваздуха за дисање. Ни жене, ни деце, ни другова, ни страних часописа, ни рада на науци, него досадно понављање да се земља окреће око сунца, мењање глагола исте врсте и одузимање разломака, а увече досада, осама, пилећа чорба, санс и пијанчење. Дан за даном и немар све везе са прошлошћу и будућношћу раскине, пуст живот изеде све узвишено. Обикао си се на „ово“ пиво, на „ово“ друштво, увече си са истим друштвом при картама и тако у тој пустоти година хвата годину и животу носи крај.

Таман да потпуно потонем, да заборавим успомене и младост, таман да напустим планове и одбацим идеале, да се заронем у немар, а дође ти, ти незнани створе, — откуда дође? — дође да разбијеш ову тврду кору коју је време пустило на душу; дође да измамиш нову сузу, а стара се давно сасушила на образима.

Зашто ме пробуди, зашто ме сети минуле среће и минулих снова мојих?

Ох, како сетно и чудно брује заборављена песма твоја! Деца се искупила око тебе, бедна старчино, и радознало гледају ту твоју просту направу из које се крто и промукло ломе кроз вечерњу тишину звуци оне старе, миле, давно заборављене песме. Како ведре успомене буди у мени та песма! То ми је најмилија успомена у њој. Она ме сећа најлепших дана младости, када сам њу очекивао, када сам с њом слушао ту песму, а једно другом у загрљају шапутасмо да се волимо, да се силно, безмерно волимо.

Из таме прошлости засја њен лик; њега твоја сетна песма изазва. Познао сам и твоје лице и твоју песму. По песми сам и тебе познао; по њеном сетном звóну... сва је моја младост у њој и бол душе моје.

Наш стари верглаш, који је пре много, много година долазио редовно код нас у Космајску ул., где нам је његов промукли вергл дувао стару, познату мелодију! Ја сам мислио да је он давно умро, као и младост моја и срећа моја. Моја покојна мајка увек би се решила и дала му ситна новца.

— Зар си ти још жив?

— Жив, ја, господине, ради моја здара босла.

Како је сетно и болно говорио тај глас... Мој поглед одлута некуд далеко. Нестаде околине; све се замагли и изгуби. Заигра једна слика пред очима. Памтим добро: сви смо га задиркивали, сви смо му се подсмевали, а вергл, као да нас је уместо њега молио: немојте вређати мога господара, његова је душа испуњена болом и страдањем... дајте му коју пару, обоје смо уморни, жељни хлеба и одмора. А ми смо, на крају, увек имали срца за њ: давали смо му окрајака од лецидерских колача и новаца, а Ђера и Ђока, момци наши, боже мој, где ли су они; они су обојица одавно умрли, Ђера и Ђока давали му по двајспарац и частили га ракијом... а старац је тако волео да гутне...

После толико година сретосмо се на путу живота. Ко зна где је старац блудио и шта је све пропатио. Никад, ни на сну, не би се сећао њега, да није оне сетне, оне болне песме, са којом је младост моја срасла. И сад изиђе ми пред очи његово развучено и ћошкасто лице: онај исти стари јадник. Кожа сува и жута, коса готово сва опала, шешир масан и одебљао, можда онај исти, што га је онда још носио. И он се изменио и изгубио боју, а његов господар није. Он гледа мртво, равнодушно, права немачка физиомија, без израза — нити шта говори, нити шта изискује. Али сам осетио да много тужније говори његов стари вергл, који већ толико година старац свесрдно и родитељски носи на својим коштавим плећима и спушта га тек онда када треба да замоли за парче хлеба или коју крајцару. И тада старац окреће лагано чисту, излизану алку на своме инструменту, а он пушта слабе, болне, раштимоване звуке старе сетне љубавне песме, коју нико не слуша, а која је у најлепше дане мојих снова и младости моје уткана. То је моја најмилија песма и чини ми се да ћу на последњем часу, пред смрт, осетити и чути њено брујање из даљине. Тај вергл био је старом свирачу друг у радости и у тузи. А том једном једином песмом он је годинама хранио своју оронулу снагу као што је она моју душу годинама хранила. Сви смо је тако радо понављали. Наш момак ју је певушио, сусед обућар такође је певао и сећао би се своје умрле мајке и заборављеног огњишта, свога одбеглог детињства и некадашње преварене љубави. Стари свирач је провео дуге године поред те песме. Направу своју, која га храни, трпељиво је носио и они су се узајамно подржавали. Били су као једно створење: вергл је душа а старац тело. Вергл издире за изнемогла старца и храни га; он моли добре људе својом сетном, сонорном песмом да се смилују на његова господара и да дрхћућој руци пруже кору хлеба.

Ах, сетна слико, спомене најлепше младости, откуда дође из непознате стране, да ми душу узнемириш, да ми прошлост пробудиш. Ти дижеш покојника, ти младост моју васкрсаваш. Незаборавно доба враћаш, када је поток поред куће тако слатко жуборио, када је трава и пољско цвеће заносно мирисало, када је њен тајни шапат опијао моју душу...

Ону исту, пуну значаја, пуну сете и љубави песму слушам, коју сам некада у раној младости слушао и од које је моје срце дрхтало од неке неисказане милине. Познајем је тако добро. Речи су њене за мене најсветија молитва; њих ми је једна драга рука у душу унела и урезала. Ја сам им смисао тако нагло разумео и ако сам био у петом разреду гимназије. Она ме је једнога дана, држећи своју руку на мом рамену питала: разумем ли шта та песма каже? — Ја нисам ништа

Да Винчи Мона Лиза

разумео; али једнога дана, кад је верглаш свирао ту песму, мени дође неко осећање бола и туге. Она нас је, сакривена иза шалона посматрала... осетио сам да се с песмом увлачи у душу и она силна, силна љубав што вечно живи. То је она, моје изгубљено благо. Њу нико није приметио, али је моје око гледало у ведрину њених топлих очију и разумео сам да ме пита: осећаш ли и разумеш ли шта та песма говори? — У мојој души дрхтао је плам и страх... разумео сам, разумео, и песма се упи у душу моју. Ми смо се после тајомице поздрављали, она ми је прстом претила, што је значило: ником ништа да не одајем. А ја сам тајну чувао као светињу. И песму и њу разумео сам: наше се душе, чисте и невине, за навек стапаху у тој нежној, сетној песми. Тајна је остала тајна у мојој души. Дани су нам били вечно пролеће; ми смо ишли кроз питому градину живота загрљени и потпуно срећни. С вечери смо загрљени гледали у најсјајнију звезду на пространом небу. Она је наслонила главу на моје раме, а прстом показујући на ту звезду шапутала: „Видиш, та звезда, то није једна звезда; то су две звезде — две душе које се тако воле, као што се ми волимо; оне су загрљене"...

Дрхти ми рука пишући ове ретке, а суза капље на њих. Где си, где си младости и срећо минула... помишљаш ли икада на оно срећно чисто доба младости наше? Памтим твоју плаву хаљину и мирисну, густу црну косу, у коју сам толико пута крио лице своје. Твоја два нежна, мила ока погледају ме из даљине, слатко, анђеоски и ја осећам радости живота и дубок смисао његов.... Срушен је онај кућерак, где смо се састајали и дуго у заносу ћућорили најзаносније речи искрене љубави. И моја је мајка давно умрла... А какве ми је чудне и дивне приче причала тада! Ја сам окупан њима сањао о срећи нашој и о срећи материној. Загрлим је, а она, озбиљна, тихо ме пољуби. „Бићеш ти, сине, добар човек." Мени дође да јој откријем тајну своју, своју љубав, али ме стид. И тако оста у мени. Мати моја, драга мајка моја, умрла је и не дочекавши да види срећу своју, то јест срећу моју. Нема више оне руке да ме покрива, нити душе која задовољно слуша моје дисање; — нема мајке — нема прича што аносе...

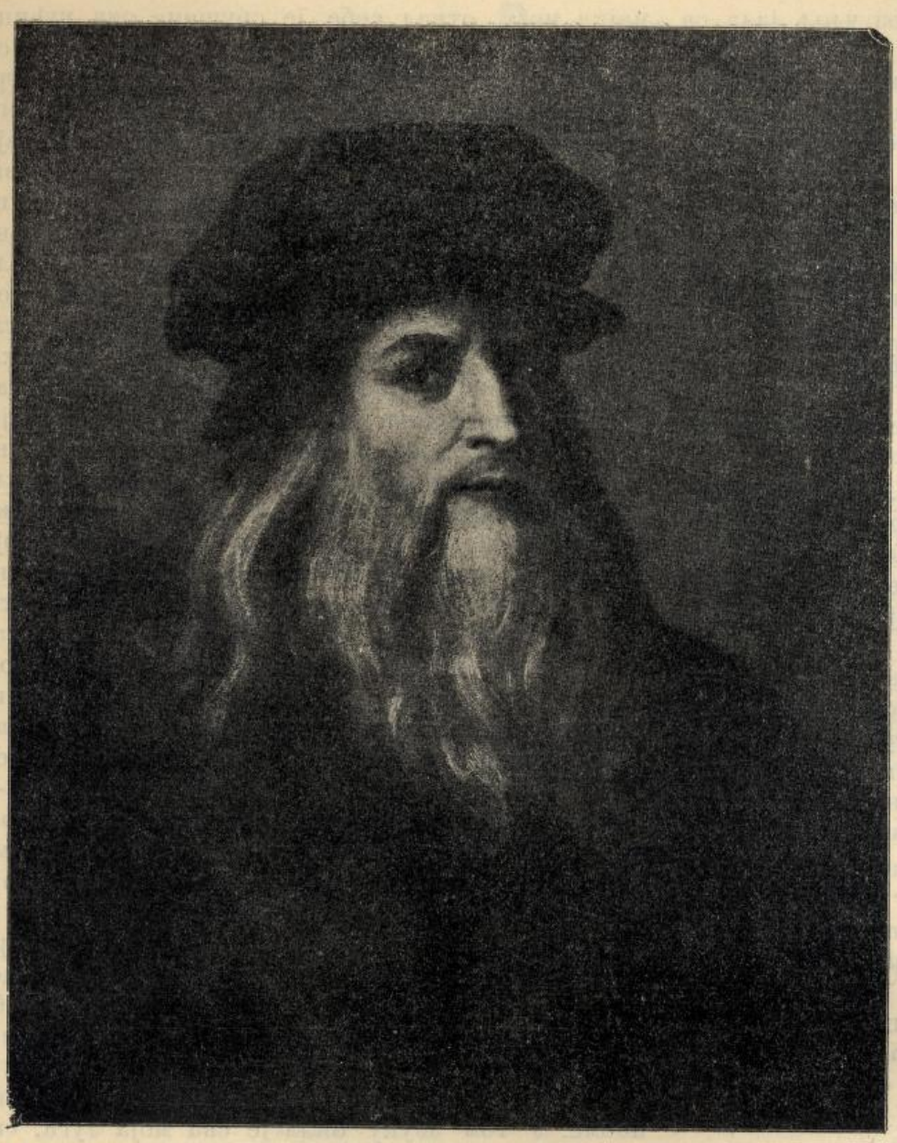
Под пепелом заборава дрхтала је прва искра свете љубави коју ми је у душу положила нека невидљива рука... Нових се слика сећам. Далеко од постојбине, далеко од садашњице. Као ђаком, чуо сам једном у некој варошици исту песму. Њени су ме звуци потресли, узбудили и бацили у слатке сањарије: у машти се створи очас слика верглаша из Космајске улице и њено весело лице и пријатељско око и чујем њен шапат: да ме воли, да ме силно воли и да ће ме до гроба волети. Тада сам се испео на оближњи брег и размишљао о отаџбини, о родитељима, о њој и нашој чистој, готово детињској љубави. У даљини, доњом, плавичаста магла полегла по крововима сиромашних кућа, а из даљине брује звуци, сливају се у један акорд и пријатно роморе. У долини варош расута. А тамо изнад земље, она звезда, она најсјајнија звезда, коју смо гледали нас двоје загрљени: још лепше светли но онда. Сетих се милих речи: „Није то једна звезда; то су две звезде загрљене, две душе, што се искрено воле, као што се ми искрено волимо." Гледајући у тамну ноћ, ја сам јој по ветру и оној нашој звезди поздраве шиљао... Иза те слике јавља се друга: Хермина, моја прва ђачка, реална љубав. Шетамо кроз женски парк, али осећам да је све ово рачун и комедија, ко ће кога да превари. Сала шумори поред нас, разлеже се у даљини ђачка песма; ја седим поред своје сентименталне швабице и сећам се ње, моје свете љубави. Груди се надимљу и швабици чисто чудно што је не грлим. „Не, не, мислим, не, не, Хермина и она — није једно исто. Ово је забава, оно је светиња". И рука сама се извија испод паса, а мисао оставља тренутак уживања и прелеће пределе и лебди у постојбини над оним домом у коме она проводи...

За тим, после две или три године, чуо сам исту милу, заносну песму у једном живом крају немачке престонице у Линиској улици, где станују сиротни штуденти и веселе девојке, које од ђака живе. Моја газдарица, жена спљоштена лица и вечно плачна изгледа, рече ми да је то тужна, сетна песма љубавна... а ја сам је одмах познао и осетио како је душа моја задрхтала као лист на грани и ја угледах у мислима ону кућу у Космајској улици и њене као мајско небо ведре очи и тајни шапат осетих: да ме воли, неисказано, силно и да ником ништа не говорим... Још чувам ону хартијицу из те вечери. Одушевљен, и ако нисам умео писати стихове, написао сам једну песму од које ми још звони у сећању последњи стих:

„Нек ме судба шиба из сва маха
„Немилосно својом шибом љутом,
„Веруј да ћу до последња даха
„Тебе љубит' и све сносит ћутом."

Прва и последња песма моја, песма среће и младости... Звуци верглa разлежу се по двориштy; ја горе, потресен, слушам... И дан данји чини ми се неко плаче из ње... Сад опет иста песма. Још већа туга у души. У тој песми је радост и страдање; из ње говори промашена срећа, умрла вера. Није то отрцана песма што тражи милостињу за свога старца, није то молба за кору хлеба. Плаче тужна справа као човек коме су младост украли, коме је све помрло. То је моја туга; песма опева моје боле, моја страдања. У њој сам своју тугу и своју прошлост осетио.

Пустио сам на вољу сузама и уздасима. Старац ме није познао, али ме његов верглa познао. Овог пута смо заједно заплакали: једно смо осетили, једно смо некада имали и изгубили. Старац ме није разумео. Скрушен, скиде капу и пружи је мојој руци. Ах, да ми је могао у душу сагледати, у којој је негда бујао најлепши цвет чисте светитељске љубави, а у којој је сада све разорено, осетио би како су звуци оне његове просте и грубе направе одјекивали с болом у срцу, у коме сада само туга стани. Он није разумео сузе које немо говоре, како је време разорило оно што се у души годинама подизало.

Леонардо да Винчи

Када динар паде у отрцани шешир, старац га зачуђено погледа, блену задуго у мене, а у дубинама очију његових, запазио сам, дрхће нека тајанствена жижа, која се још више засја, кад му се сузе завртеше на зеницама.

Верглаш је отишао да га, можда, никада више не видим. Деца су отрчала за њим у оближњу улицу. Из даљине су слабо допирали искидани звуци старе, заносне песме, коју моја душа тако разуме и од које срце силно задрхти.

Сутра ћу даље на посао: мењање глагола и именица, набрајање доказа да се земља окреће око сунца; увече пиво, санс, разговор о указима, пијанка... и нова зора. Данићу пусте дане и заборавити овај свети тренутак, када је васкрсла слика минуле младости и сан среће моје, која ме промашила и спокојно ћу очекивати, кад духне ветар да ме понесе из овога парлога и мрака у други, исто тако парложан крај, док се све не угаси и док се успомене све не изгубе...

Кола су ме довела у Н. Моје родно место. Не памтим кад сам га оставио, још онда кад сам отишао на страну. И све је још ту. Свака ме ситница подсећа на младо доба моје. Свака ми је ствар мила и пуна успомена. Оживила је златна прошлост детињства и младости. Многи су ми мили и драги помрли. А где је она? она — једино благо моје, сан и срећа моја? Срушен кућерак где смо се састајали и клели у верност. А звезда је још изнад нас на плавом своду и сећа ме оних заносних речи... и пољубаца и заклетве. Видео сам суседа Франца. Седео је на банку своје оронуле зграде и бесвесно блудио за облацима. Извесно је мислио о прошлости. Он је негде у Тирингији оставио мајку и детињство. Мора да је на њих мислио, јер је изгледао веома сетан. Зарадовао сам се када сам видео стару, дрвену, расклиматану ћуприју што личи на велике таљиге без точкова. Под њом смо се крили и купали. Ту је и стара општинска кућа, прљава, олупана, наерена, као и њен председник. Сад место једне апсане са локотом, налазе се поред суднице још две са полугама и тешким катанцима. У кавани код „беле роде“, можда за истим столом што рамље, а испод тиролског сата, из кога кука кукавица кад избија, политику воде старе српске занатлије о Европи и о будућем рату „који ће кроз кратко време у Јевропи букнути“. Све је ту. Блато по улицама, прашина по крововима и немар по људским душама, ђубре иза школске авлије, полициске ујдурме, чађаве каване, одрпани цигани, старе жеље и планови, само је одбегла стара радост и старо поштење, а место њих дошли су нова мода, нове патње и већа пореза...

Ветар времена понео је лист с гране. Ово ми је нова станица животу. Све се враћа у своје корито.

Шетам усамљен по овим полудивљим странама наше запуштене постојбине, сам, самохран. У даљини магличаста долина, на њој се шарени богатство, што га добра земља даје рђавим људима. Где поглед омакне, зелено море. По далеким обронцима на хоризонту потискују се гребени брегова; изнад њих се наткрилили облаци и поклапају врхове ових мртвих исполина. Васионом се шири плаветнило, безимена пучина. Откачио се један облачак и плови, докле га ветар не разнесе. Тако јава живота разбија магловите слике наших будних снова и идеала. Као летње магле што се растурају пред рођај дана, тако се губи и чезне лик прошлости. Остају туга, успомене и сузе да натапају срце и зледе ране, као што у пролеће бујне воде квасе плодне равни и цветне обале овога краја где сам младост проживио.

Сваки иде својим путем кроз удољ јада са сећањем у прошлост а жељама у будућност. И ја тако. Само ја више немам жеља... Осећам: дани су дужи и суморнији, ноћи теже и страшније. Сунце је топло, али не греје. На душу моју полако силази јесен. Младост... ах, како је то далеко, како далеко! Лебди као леп сан. Али слике су мало помућене. Борба живота и нове патње ставили су преграду између данашњице и прошлости. Ништа ме више не буди, ништа не заноси.

И ко то разгрће старе гробове, ко отвара зарасле ране, ко буди успавану билину... Је ли то случај или Судба хоће још једном да ми открије недра младости? —

Лице ти се са свим зборало и згужвало, осмех уронуо у усне јамице, управо нестало га. Нада давно збрисана с твог чела и отишла да нађе срећнијег пратиоца од тебе. Тебе је оставила да мутном сузом квасиш свој насушни хлеб, који ти твоја справа зарађује и да просиш дане у Бога. И моје се лице преобразило — чело се зборало, лице смањило и изболовало. Усахла вера и нада. Успомене избледиле, изгубиле драж, ма да кроз тавнину прошлости назирем једну једину светлу зраку; то је најлепши сан моје младости; то је она, она једина, незаборавна...

Срели смо се и ниси ме познао. И ја тебе не бих познао; слика твог лика са свим ишчилела из памети; очи су ти се са свим угасиле. Вергл ти је оглувио и промукао, крешти, као прокисли петао... Теретан ти је хранилац твој. Донео си га са напрезањем и кашљуцањем на погрбљеним и огуљеним леђима. И тек кад је сухим и плачним тоном завапио ону, ону тужну, свету песму, познао сам те...

— Зар си још жив, старче?

— Жив, господине, уздахну он.

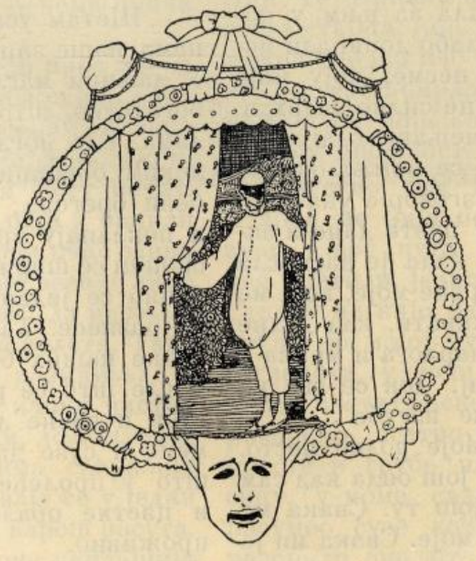
Загледах се у твоје очи: две празне дупље, смањиле се и препуниле водом. Изменило те време... Ох, како тужно одјекује песма тво̀а! Нехотице завирих у мрак душе своје. Поврвеше успомене и снови младости: откад су умрли момци наши Ђера и Ђока, откад је себе умрла једна мајка моја, откад себе је срушена она кућица где смо се састајали. А она сјајна звезда са истим сјајем трепери и сећа ме шапата и загрљаја... Нестаде околице... ено гимназисте петога разреда; иза шалона вири мила глава и гледају ме миле плаве очи, рука прстом прети: чувај тајну, немој ником ништа говорити... Чујем из даљине шапат: „Ено, оно је наша звезда, оно су две звезде, две душе загрљене које се воле као ми што се волимо...“ Варошица у Немачкој, парк у Јени, Линиска улица у престоници где станују сироти студенти и веселе девојке... И мрак...

Све се изгубило као узвик у тамној ноћи, као пролећње испарење из земље кад сунце изгреје.

У души се усталасаше оне тајанствене струне што буде веру и љубав; врати се за тренут умрла нада. Вергл чисто пишти и рапавим гласом тражи цигло десет пара за свога јаднога господара који гладан и уморан једва окреће излизану алку на њему. Пробуди се мисао о изгубљеној прошлости, о промашеној срећи. Све је то минуло. Ни један се сан није остварио; ништа се није испунило... А где је младост, где срећа и заносни снови? Осетио сам празнину дана и живота; осетио сам како измичу илузије, како се пустош по празном срцу шири... бројим дане, збирам доживљаје — не могу да их зберем; не могу да нађем у скорој прошлости ништа велико, ништа светло. Све ми се учини таштина. Живот остављен, сличан разбивеној барци на пространом мору.

Умуче сетна свирка. Ја се тргох. Сребрн новац паде на земљу. Старац се саже да га дохвати; наслони се на свога хранитеља, а слаба справа закланта се на трулим ногарима, паде и разби се... а из ње изби онај последњи звук, јечан, болни, самртни звон од оне незаборавне песме. У том звуку била је сва моја туга, сва младост моја, сав живот мој...

Обојицу снага издала. Старац застао покрај парчади растурене направе, блене у њих као у мртво чедо своје, а мутне сузе капљу низ прљаву браду, капљу на мекану траву из које једнолико и спокојно цврче попци, скакавци и друге разне божје бубице и нов живот, нов свет и нове радости гла́се...

Под прозором

Под прозором твојим затекла ме зора.
Кроз буновно јутро одјекује рог
Пламти исток, као при смирају гора; —
Али где је сунце, сунце ока твог?

Косу моју црну попало је иње.
— Над душеком твојим још мирише мај —
Мене ветри бију и мразеви кињe; —
Младости ми твоје и топлине дај!

Ћудљиви новембар твоја окна реси
Ексотичним биљем; читав, читав сплет.
— Ал' ти, ружо моја, драго моје, где си?
У тој љутој зими ти си довека цвет.....

....Честите, грађанске већ зехају стреје.
Тињају вашарска тезмања и труд;
А комшија твој се у очи ми смеје:
„Но, трубадур овај мал'те није луд!"

Профани се жагор у велико буди;
Још једном на прозор, — а сад дома пођ',
И немоћно клети поробљених груди
И опет још једну проћердану ноћ...

Вељко Петровић

Птице у кафезу

— слика —

Свет. Ђоровића

ЛИЦА:

Салихага, старац око 60 година
Мунта, **Фатима**, **Зиба** } младе хануме његове жене
Неџа, **Хана** } циганке-муслиманке, слушкиње.

Чин I.

Турска соба раскошно намјештена. У дну позорнице обијељен зид, окићен таблицама на којима су златним словима, на зеленој хартији, исписани стихови из корана; на истом зиду пробијена су два већа прозора, са челичним демирима и зелено обојадисаним и густим мушебадима. Напријед на бини, са десне стране, врата, ишарана разним резбаријама. Под је застрт тешким ћилимом, наоколо су дебеле серџаде, а иза серџада прислоњени уза зид фини, велики јастуци. У дну позорнице, испод прозора, велико кадифели шилте. Поред шилта су мале мумтафтице, по којима је нанизано локума, гурабија, шећерлема. Поред мумтафтица, стоје нарпиле. На шилти једној, прислоњен уз јастуке, сједи Салих-ага са цријевом од нарпиле руци, коју је наслонио на Мунтино раме; другом руком обгрлио је Фатиму. И Мунта и Фатима обучене су у лахко, провидно свилаће рухо; оне се ваљушкају око њега на шилти. На другој шилти лежи Зиба, тужна, замишљена. Она је лепше обучена. О врату јој висе ђердани, накити, низе с дукатима.

Мунта

(Чупка Салих-агу за браду). А за Бајрама шта ћеш нам купити?

Фатима

(Обгрли га и љуби у образ). Шта ћеш нам на пешкеш донити?

Салих-ага

(Хвата их за подваљак и смешка се). А шта би ви хотиле да купим?... Шта би желиле?... Кажите не размишљајте пуно!... (Куца се по цепу у ком звече новци). Има се дуката!... Говорите само!

Мунта

(Брзо). Ја ћу огрлицу!

Фатима

(Брзо). Ја бисеров ђердан!...

Мунта

И свиле за димлије!

Фатима

И кумаша за јечерме.

Мунта

И златан појас!

Фатима

И везене папуче!...

Мунта

И још, шећерлема и рахатлокума.

Фатима

И хурама!... Чујеш... и хурама!... (говорећи брзо час га љубе обје, час га чупкају).

Салих-ага

(Бранећи се од њих).

Ама да не буде пуно што иштете?... Кад ће вам бити доста?

Мунта

Мени никад није доста!

Фатима

Ни мени, ни мени!... Не може нам бити доста!

Мунта

Кити нам младост док није прецвала.

Фатима

У пролеће се и гора кити и бехаром мирише, а у зиму малаксава и умире под снигом.

Салих-ага

(Гледајући на Зибу која ћути)

А ти, кумријице моја; што ми ти ништа не говориш?... Зар твојој младости не треба кићења? Зар се ти стидиш заискати?...

Зиба

(Тужно). Мени не треба ништа.

Салих-ага

Ништа?

Мунта и Фатима

(Брзо). Ништа?

Зиба

Шта ће ми?... Не треба!... Нећу!...

Салих-ага

Какав је то разговор? Млада, луда, неће да се кити!... Ко је то икад чуо?

Зиба

А рашта ћу се китити? Рашта?

Салих-ага

Па због мене да се китиш... (глади браду) зар ти нисам драг?... Зар ниси рада да ми се још боље свиђаш?

Зиба

(Уздахне). Ах!...

Салих-ага

(Мунти и Фати). Ето, каква је!... Нема ни месец дана од како је доведена, а вазда уздише... Криво јој нешто у мојој кући, тешко јој, мучно... Има свега, плива у изобиљу к'о патка у води, а није задовољна... (Зиби) Реци ми шта ти фали, кумријице моја?...

Зиба

(Тужно се осмјехнувши)

Шта ми фали?... (слегне раменима) Ништа... Имам накита, локума, шећерлема...

Мунта и Фатима

Ето!... Па шта би више?

Салих-ага

Не мршти се и не окрећи главу тако к'о да си срићу закопала!... Ходи, приљуби се уза ме и зали ме мирисом из твојих њедара к'о што руже заливају пробуђени дан... (јаче) ходи, сиди ми у крило!... (она покорно устане и прилази му). Тако!... (обгрли је) сад ме заложи једним пољупцем, нек ми се к'о локум растопи на устима... (она окреће главу) Шта?... Ти нећеш?... (оштрије) зар се премишљаш?

Зиба

(Спусти му хладан пољубац на уста).

Салих-ага

Их, хладан ти је пољубац к'о да је под срцем од леда приспав'о... Ама то не смета мени, кумријице... Моја је крв још врућа, моја је снага и сад загријана и најчвршћи лед отопиће се под њом... (пољуби је у образ) Видиш... да у мени још пламен гори!... Видиш... (пољуби и Мунту и Фату) ја сам и њих загрij'о, а биле су ледене, леденије од тебе...

Мунта

(Улагујући се),

Ама немој да ти ватра спржи памет, па да заборавиш што си нам обећ'о...

Фатима

Ми хоћемо да нам све донесеш! Одмах, сад да донесеш!...

Мунта

Ако нам не купиш, никад те више нећемо пољубити.

Фатима

Нећемо! Нећемо!...

Салих-ага

(Смешка се).

Мени се чини, к'о да ме гоните од себе...

Мунта

И гонимо те!.. Купи, донеси, обасипи нас пешкешима, па да ти се киша пољубаца оспе на образе.

Фатима

Тако је!... Без пешкеша нема ни љубљења!...

Салих-ага

(Диже се, Зибу држи у наручју)

Ех, ех, ех, видим да вам се не сми ништа обећат', што се неће одма испунит'!... па добро,

добро... отићу, купићу, донићу, неће ли, зар, и моја кумријица развеселит' се мало и сахранит' дерт под пешкешима... Видите она је мудра, па неће ни да каже шта би јој купио... Хоће да ја изаберем, да добије нешто, што је најлиште...

Мунта

(Стане му с једне стране и дрпа га за рукав). Ни ми ти нисмо све казале... Можебит' смо нешто и заборавиле!...

Фатима

(Стане с друге стране и дрмуса га).

Ми нисмо могле све казати... Ниси нам дао ни да договоримо!...

Салих-ага

Охо, хоћете ли се икад заситити?... (тапше их по плећима) ама нека... нека... можебит' ћу вас и више обдарити, ако будете паметне, па ми моју кумријицу развеселите. Ако ми се њезино лиште разведри, а њезина писма разлије се кроз кућу, онда нећу жалит' дуката, сипаћу их немилице макар ост'о без њих...

Мунта

Не бој се за то!... Само хајде!... Иди!... Купи!... (гура га).

Фатима

Не чекај!... Не размишљај!... Хајде!...

(Обје га гурају из собе, а он се као брани и опире, намигујући на Зибу, коју је прије пустио и која стоји у страни једнако тужна и замишљена. Пошто га изгурају затворе врата за њим).

Мунта

(Пане на једну шиљту и дубоко одахне) Ах!...

Фатима

(Пане на другу шиљту) Ах!...

Мунта

Једва једном!...

Фатима

Једва!

Мунта

Откако је Зибу дов'о вазда је с нама. Натоварио нам се на врат, к'о туга на душу... Неће готово никад да нас остави саме!...

Фатима

А ја волим кад смо саме, кад никог међу нама нема, да бар душом дахнемо и да лакше отворимо срце једна другој...

Мунта

Не могу ја никако с њиме... Тешко ми је... Притиска ме и дави к'о мора. Подгриза ме...

Фатима

Триба да се увијам око њега и да се припијам к'о пијавица, триба да га љубим, а срце ми га неће па неће... Оно вехне од његова задаха, малаксава, копни, умире...

Мунта

Додије ми његов глас... његов разговор... његово тепање... Све његово додије ми, све ми омрзне.

Фатима

Миловање његово мене умори... Сад сам уморна к'о да сам најтежи пос'о радила... (отпукне) Ух... (узима колач и једе) Доклен ће 'вако?...

Мунта

(Узима локум)

Док нестане нас ја ли њега...

Зиба

(Гледа их)

А ја се чудим вама, чудим се и не могу се начудит'!...

Мунта

Чудиш се?... А рашта?...

Зиба

Како се можете претварати, како га можете љубити и умиљавати се... Њега, једа једнога, наказа, ђутурума, па да, нако љубите (гади се) ух!..

Мунта

Па шта би друго, шта би?.. Хоћеш ли да му полетимо у очи, да му их копамо?...

Фатима

Хоћеш ли да му очерупамо браду?...

Зиба

Није... није то... то не можете а и не смите... Ама како се можете увијати око њега? Како можете ишта искати?...

Мунта

А што не би искале?

Фатима

Зар је и то ружно?

Зиба

Ружно је... ружно јер... јер је мени мрско све његово... И пешкеши његови из оне сухе, длакаве руке, што је сва почађавила од духана, мрски су ми и ја би их побацала...

Мунта

Пешкеши његови мрски су и мени, ни ја их не примам драга срца... Ама ја иштем и искаћу вазда!... Хоћу да троши, дан и ноћ, нек троши и капом и шаком што се каже... Све своје нек потроши, нек остане фукара, просјак, па нек' објеси торбу о раме, нек моли за кору хлиба... Он ми је укр'о и от'о младост моју, а ја хоћу да отмем и украдем у њега паре и сва добра његова... Све!...

Фатима

Ми хоћемо да му ништа не остане!...

Зиба

Ама ја не могу тако... не могу... Ја му се не знам улагивати, не знам искати, јер ми је тешко и...

Мунта

(Прекида је) Ништа, научићеш... И ја сам така била, кад ме дов'о... Бижала сам од њега, окрећала главу, сакривала се... Па видиш... привикла сам... Сад се умем улагивати к'о нико... Мислио 'би неко, да ми нико није дражи од њега...

Фатима

И ја, и ја!... За прва три месеца мислила сам да ћу умрити и помахнитати, а сад... Сад само мислим, да му се светим... Цидићу му живот к'о лимун, трошићу му паре, док га не уништим.

Зиба

Ех, кад би Алах дао, па би тако било!... Ама он ће исцидити нас, изломиће младос' нашу... снагу... липоту... па ћемо свехнути к'о изломљени феслиђен...

Мунта

Тако сам и ја некад мислила и бојала се, а сад више јок!... Ми ћемо њега прије уморити него он нас...

Зиба

Ах! (пане поред ње на шилту) Ко ће то доживети?

Мунта

(Милује је)

Немој ти тако туговати, липото моја... не мој... знам ја да ти је мучно... мучно је и мени... ама триба да будеш јунак 'вако к'о и ја... (нуди је) Узми један локум.

Зиба

Не могу... нећу... не могу...

Мунта

Узми, једи!.. И ово је његово и ово једи!.. Троши нек нема, нек наново купује... Троши!...

Зиба

Не могу...

Фатима

Развесели се мало!.. Немој се убијати... Неће зар ни нама осванути црни дани... Развесели се!...

Зиба

(Уздахне) Кад бих могла!...

Фатима

Хоћеш да ти запивамо мало?... Нема бољег илаца срцу од писме наше... Кад се у њој окупа, подмлади се некако, очврсне, оснажи, па све дертове поднесе лахко и заборави их... Не бижи од писме ако желиш себи добра (дрмне је) Чујеш ли ме?... хоћеш да ти Хана запива?...

Мунта

Не питај нас, него зови и Хану и Нецу... и ја хоћу писме, хоћу теферича!... (узима наргилу). Зови их!.., Зови!... Брже!...

Фатима

Одмах ћу, одмах! (оде) Морамо је развеселити! (отрчи).

Мунта

(Лагано Зиби) Не бој се!.. Све ће проћи!.. Гледај на нас, па се смири мало... Није ни у нас срце од камена, ама трпимо...

Зиба

Кад би могла дивовање заборавит', можебит' би ми и било лакше, ама овако...

Мунта

(Упада)

Заборављај га силом!

Зиба

Не може се.

Мунта

Кушај!

Зиба

Залуд ми је кушање, не могу.,.

Фатима

(Врати се).

Сад ће оне... сад!.. (Узима и она наргилу и легне на шилту) задимани и ти, Зибо, па нек све бриге биже од тебе, нек се колутају и губе под таваницом к'о и дим... (припали Мунтину наргилу, Мунта припали њезину Зиби:) Пуши! (силом јој тутне цријево у уста, Зиба се закашље и отури га. Међутим Хана и Неца циганка улазе са дахирама).

Мунта

Зовнуле смо вас, Хане, да пивамо штогођ, ама нешто наше, липо... да нас разгали мало, да нам прси испуни, па да заборавимо и на овај свит и на кућу ову и на све...

Хана

А шта ћемо?

Фатима

Не питајте и не љутите нас!... Пивајмо коју од севдаха... (завали се бекријски и пусти дим) нек нам писма о севдаху каже, кад саме никад не окусисмо шербета његова... Пивајмо!...

Хана и Неца

(Сједну, прихвате дахире и запјевају)

Мој дилбере куд се шећеш
Што и мене не поведеш
Севди севдим бир ефендум
Аман, аман, аман!
Хај, хај, џанум Ђурђија!

Зиба

(Хвата се за срце)

Аман!

Хана и Неца

(Пјевају даље)

Када пођеш у чаршију
Ти ме продај базрђану

Да Винчи Salvator mundi

Севди севдум бир ефендум
Аман, аман, аман!
Хај, хај, џанум Ђурђија!

Зиба

Доста је!.. Доста!.. Не пивајте, ако Бога знате!.. Не мучите ме више.

Мунта

(Зачуђено)

Шта ти је?

Зиба

Ама зар те не боли кад слушаш, зар можеш бити мирна, зар... (извија се) О севдаху се пива, а ми... а ми... Ди је наш севдах?... Ди смо ми?... Чије смо?...

Мунта

Не ломи се!.. Не говори!.. Смири се једном!.. (Хани) Пивајмо друго што...

Хана и Неца

(Запјевају)

Припивала бумбул птица
Мисли зора је,
Устај, Зибо, устај злато
Спремај сватове...

Зиба

(Скочи, оте им дахире и баци их у крај). Ни то, ни то нећу (јаче) Ни то!.. Идите!.. Бижите!.. Оставите ме данас!... Не триба ми ни писма, ни младос', ни липота, ни живот!.. Зар се ружа за то гоји, да је на сметље бацамо?.. (бијесно) Идите! (Хана и Неца, снебивајући се, изађу. Зиба опет пане поред Мунте и покрије лице рукама).

Фатима

(Притрчи јој) Зибо... Зибо... Немој бити дите...

Зиба

(Кроз плач) Камо сриће да сам дите, друкчија би била!.. Уз мајку би се привијала, с њоме би пивала, на њезиној руци почивала и била би рахат!...

Мунта

Не плачи... Немој... и ја ћу, чини ми се, с тобом заплакати... Немој, Зибо!...

Зиба

(Наслони јој главу на прси)

Кад срце плаче, могу ли очи остати сухе?.. Ви... ви... ви не знате како боли... овди боли...

Мунта

Ми да не знамо?.. Ми?.. Шалиш ли се, Зибо?..

Зиба

Можебит' и знате, ама не знате к'о ја... Док нисам дошла у ову кућу, у кафез ови, ја сам била слободна и весела к'о ласта... Чинило ми се, да је Алах створио свит само за ме, да ја у њему живим, да се играм и да пивам... Ја прије нисам ни знала за дерт и за муку!.. Да ми је ко о том и прич'о, не бих му вировала.

Мунта

Па тако се и мени некад чинило!

Зиба

Ама ви све лахко заборављате, а ја не могу... (заносно) могу ли заборавит' оне ноћи, кад се мисечина разлије по махали, топла, свитла, чиста мисечина, пуна чудног мириса, што ми сваку кап крви загрије и распали, што ми сву снагу окупа, па ми се по жилама размили нешто слатко... липо... нешто што осваја, опија, дражи... па ми набрекну прси и дође ми да цицам хаљине, да се трзам, кидам, да сама себе гризем... да пивам и да плачем уједно...

Фатима

(Прекида је) А зар се то није и нама дешавало?

Зиба

(Наставља, не слушајући је)

Могу ли заборавити оне сахате, кад сам, вирећи кроз густе мушебаке, са зебњом чекала, кад ће у башти почет' крцкати плотови, кад ће зашуштати јоргован и одјекнути шаргија. Могу ли заборавит' оне момке, младе, једре, здраве момке, пуне снаге и младости, кад би почели да ударају пиљцима у пенџере, да ме зову и маме говорећи о кара-севдаху, о чежњи, о милости, о некаквим јадима... Ах, кажите ми, кажите, могу ли заборавити?..

Мунта

(Тужно)

Заборавићеш...

Зиба

Никад!

Мунта

(Упорније)

Заборавићеш силом!

Зиба

Кад би имала ваше срце, можебит' би и заборавила, а ма ја га немам... Моје ништа не заборавља, ништа...

Мунта

А јеси ли ти и једног од момака, што су ти долазили, севдисала мимо друге?

Зиба

Не знам... Нисам... Чини ми се да нисам...

Мунта

Ниси?

Зиба

Па... била сам млада, дите... И ни један ми није био мимо друге... Сви, сви су ми били драги, јер су били плахи, жестоки, силни... пуни крви и ватре...

Мунта

Да те макар који од њих уз'о била би сритна?

Зиба

Бих... Лако је бити сритна кад гориш на младу срцу, кад те младе руке стежу и обвијају, кад ти млада уста сисају душу кроз пољупце, кад млада снага надјача твоју, па пред њом клонеш, изнемогнеш... слатко изнемогнеш... и предаш се... пушћеш... ах...

Мунта

(Тужно) Е, видиш, а ја сам још несритнија од тебе.

Зиба

Ти несритнија?.. Ти?..

Мунта

Јесам... Јер твоје срце било је свачије, а ја сам своје само једном дала... Душа, било и све моје било је његово!.. Ја никога нисам знала него њега, никог нисам слушала ни гледала осим њега... У очима његовим ја сам гледала читав свој свит, у липоти његовој сву своју срићу...

Зиба

(Брже) И ти си га оставила?

Мунта

Нисам га ја оставила, нити би га оставила икад, макар и просила с њиме!.. Ама он није био зенћил к'о Салих-ага и отац ме силом дао Салих-аги, баш к'о и тебе твој, а он... од дерта отиш'о у Турску...

Зиба

(Пријекорно)

И ти си то заборавила?

Мунта

(Жешће) Нисам заборавила у овој кући ја силом заборављам, мучим се да заборавим, док... док не исцидим овог Салих-агу, док му све не потрошим, док му се не осветим к'о нико ником...

Зиба

А хоћеш ли моћи?

Мунта

(Одлучно)

Хоћу... Ја хоћу, а и ти, и Фатима, помоћете ми... Још ћемо се улагивати и ломити га, још... (из даљине се чује потмула, весела граја),

Зиба

(Прекида је) Ја не могу... Мрзак ми је, мрзак, па не могу ни помислит' о улагивању... Не могу се ја претварати!.. Кад ми се примакне, к'о да ми се смрт примиче, кад ми обвије руку око паса, чини ми се к'о да ме змија обавија, кад ми принесе уста, к'о да ми отров приноси... Ја... ја се гадим од њега... јер... јер је ружан, грдан, наказан... изнемог'о је, остарио, ослабио... ух...

Фатима

А зар се ми не гадимо?

(граја, смијех, пјесма с поља, приближиће се).

Зиба

Тргне се, живо скочи и погледа кроз мушебаке. Виче испрекидано и узбуђено).

Мунто, Фато, ево их... ево... Ево момака!... Гледајте како пролазе!.. Гледајте!.. Шта стојите?. Имате ли очи?... Ено, ено онај ми је долазио... ено... Хасан Кадић... погледајте само како је кршан, стасит, вићен — право мушко!...

Мунта и Фатима

(Трче другом прозору и провирују)

Сви су они кршни, сви!..

Зиба

(Као ван себе)

Њих, њих, њих да ми је!.. Да панем прид њих, да им се око нога обвијем, да ме једном само, једном загрле, па да умрем... (ломи руке очајно) да се истопим под њиховим пољупцима к'о груда снига... Ох, њих да ми је!.. Њих!.. Запах њихове младости испунио је, ево, читаву собу, па ми памет одузима! (готово врисне) њих ми дајте!

Мунта

(Окреће јој се)

Лакше... Чуће те...

Зиба

Нека... Нека ме чује свак!.. Не могу вазда шутити ни трпити стара и изнимогла код себе... Ја хоћу живота, ватре, севдаха без памети!.. Тога ми дајте!.. Тога!.. (као помамна тресе мушебацима) Дајте ми њих!.. Младости дајте!..

Мунта и Фатима

(Притрче и отргну је од мушебака) Шта то радиш?.. Јеси ли при себи?.. Момци те чују, окрећу се и гледају у пенџере...

Зиба

(Весело)

Гледају?.. Гледају зар?.. (Хоће да се отме и полети прозору) Ево ме... Ја хоћу да ме они гледају! Хоћу да ме виде, да изгорим пред ватром њиховије' очију... (Отима се) Пушћите ме!.. Њих, њих хоћу!..

Мунта

(Држи је чврсто)

То не можеш... то не смиш... Шта би ти се рекло!..

Зиби

Нек рекне шта ко хоће, нећу слушати... Пушћите ме! Само да их видим!...

Фатима

(Оде до прозора и врати се)

Шта ћеш? Нема их више... Прошли су...

Зиба

(Отргне се од Мунте па и она погледа. Тужно)

Прошли су... (Мунти и Фатими) Што сте ме држале? Што ме нисте пустиле да их још гледам?.. Ја ћу њима!.. Нећу ја овди!.. (кида огрлице и ђердане и баца их) Све ја ово нећу, јер је његово, јер ме он окитио!... (Чупа ђердане и гази их) Ух... кад бих могла и њега 'вако чупати и изгазити 'вако... 'вако... 'вако... Да га на комаде искидам и изгазим!.. Да уништим све!... (гази бјешње; с поља се чује кашљање и Салих-ага лагано отвори врата).

Салих-ага

(Улази и правећи се к'о да није ништа видео, смијешка се)

Ахаао, ево и мене!.. знам да сте ме се ужелиле; ама шта ћете кад нисам мог'о прије... Трибало је пешкеше куповати, да их донесем и да вас окитим... (Пружа Мунти и Фати поклоне) Ево, ево их! (Зиби) а моја кумријица чини ми се нешто љутита?.. Мргоди се нешто... Шта ли јој је?

Мунта и Фатима

(Старају се да је собом заклоне). Ништа...

Салих-ага

Пустите је нека мени дође. (Оштрије заповједнички) Зибо, ходи амо...

Зиба

(Узбуђена, подрктавајући, покорно, оборене главе приступа му)

Салих-ага

(вади гривну)

Теби сам овај пешкеш сам изабр'о, па да те обдарим данас... Пуно сам дао за њ, ама не жалим. Погледај га!.. (гледа је) Шта?.. Не свиђа ти се?.. Реци!..

Зиба

(Окреће главу да га не гледа).

Салих-ага

(Меће јој ђердан на грло).

Видиш... видиш како ти лијо стоји!.. за таки пешкеш трипа да ме сто пута пољубиш!... Хоћеш ли?

Зиба

(Ћути)

Салих-ага

Шта? Шутиш? Е кад шутиш онда и кабулиш... (обгрли је и привуче на шилту) Сиди код мене метни ми главу на прси и чуј како срце бије!.. То је за тобом!.. Кад починеш на њему мало, ти ћеш се и одљутнути... Ја ћу те учити севдаху, кумријице, јер... јер си ти дите, па и не знаш за севдах! (пољуби је,)

Зиба

(Извија се и стреса као да се гади)

Ух!..

Салих-ага

(Строго)

Шта је?...

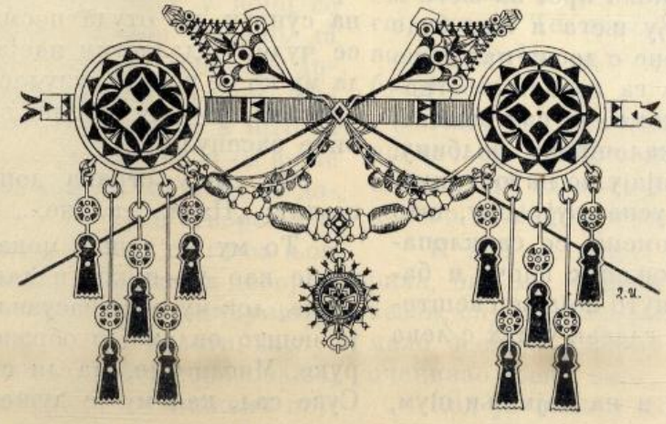
Зиба

(Уплашено)

Ништа... није ништа...

(Покорно му спусти главу на раме, док се на пољу, опет зачу граја, смијех и пјесма момачка).

ЗАВЕСА

Дивља лоза

Јест она што се туђег стабла хвата
И што се диже пузањем из блата,
Како ја волим њу и њене вреже!
Кроз густу гору пробија се смело,
И хита тамо, где се небо свело
Да се са мрачним облацима веже.

Јест ја је волим. Докле зраке жуте
Јесење сунце просипа чим путе
Заврши дневне, изнад кршних стена,
А њен лист крвљу обоји се цео
И пламен стида запали га врео,
Што нико плода не узабра њена.

Јест ја је волим и мислим на људе
Који у другог често немар куде,
И ако њихов једва кад циљ знамо.
Мислим на људе, који с пустих нада
Промаше доба успешнога рада,
И за све ипак криве другог само.

М.

Над хумком

— Д. Тодосић —

Пред свима, носио је ђак дрвени крст. За њим, по реду, чираци и рипиде, свештенство, па тек мртвачка кола са сандуком и око њих његови пријатељи са дуплирима. Спровод као и обично. С лева мушки, с десна жене, а средином улице дечурлија, што је на путу из школе срела спровод, па му се придружила, цавељајући некако тихо, бојажљиво. Пролазници застају, да не би пресекли пута мртвоме, и скидају капе, махинално, као на неку нечујну команду.

За самим колима он, гологлав, у црном оделу и рукавицама, са шеширом у левој руци. Блед, малаксао, час зверајући у оне око себе, а час гледајући тупо, бесвесно у кола и сандук, батргао се по неравној калдрми.

Деца су плашљиво пружала прст на њега и трудила се, да размак између њега и њих буде што већи, људи с лева и жене с десна пажљиво се држали тротоара, као да га навалице ограђују празним простором, у коме он, сам самцит, треба да представља сву ожалошћену родбину.

Кола се труцкају и повијају по витоперима, то лево, то десно, као да успављују ону, што лежи у сандуку. Час по, помеша се са клопарањем точкова, куцкањем коњских плоча и бахатом ногу, бесрдно, напрегнуто појање свештеника, или по који и сувише гласан уздах с лева или десна.

Како је обраћао пажњу и на најмањи шум, који мења ову монотонију, хватао је ове уздахе и премишљао, да ли лете за покојницом, или су упућени њему, као знак саучешћа, или су, понајпре, изрази личних јада. Још никако није могао да разуме све ово, што се око њега догађа. Као дете, које још не уме да тугује, али види око себе само намрштена лица, оно узима на се најжалоснији израз, тако је и он силом обарао очи и најпреданије посматрао углачане врхове своје обуће. Све ово изгледало му је као нека глупост, непотребно измотавање; ништа друго, до жива слика, у којој је он лице, које највише посматрају. Сам је себи изгледао смешан, несносан и глуп. Неприбран, није могао да влада сам собом. Мисли су му лутале, прелазиле са ствари на ствар, са лица на лице, без икакве везе и смисла. Час је, онако уморан и изломљен, заклапао очи и јогунасто покушавао да заспи тако у ходу, а час опет хтео се прихватити за стуб, што држи кров од кола, па чак и испети се у кола, горе на сундук, па отуда посматрати пратњу. За тим се чудио будаластим идејама и трзао, поплашен, да му ко не погоди сулудасте мисли. Очи је трљао прстима, јер су му, ни сам није знао од чега, биле засенуле.

Са свију страна допирао му је до ушију шапат: „Пази.... плаче.... сиромах.“

То му је дошло некако смешно, криво, те их је као уз пркос и даље трљао, све више и више, док му нису засузиле. Кад је осетио, да му је нешто овлажило образе, поплашено је тргао руке. Мислио је, да ли су то могле бити сузе. Сузе сад, кад му је душевно расположење врло далеко од онога, што се зове жалост. Више је

Да Винчи Лепа Феронијеровица

био расположен да се свађа ма с ким, само не да плаче. Хтео је, да на некоме искали срце за све ово несносно стање. Па ипак... чудновато! Очи су му и даље остале замагљене, а осећао је, како му се низ бразде између образа и носа котрљају вруће капље. Никако није могао, да протумачи ове сузе. Хтео је да се прибере, да их сасвим хладно објасни као ексцес какве необјашњене абнормалности, да их довсде у свезу са растројеним стањем, у ком се налази, или уопште ма с ким, само не са жалошћу, јер је мислио, да нема шта да жали.

Пре три године познао је то створење, што сада носе на гробље. Био је још млад; тек што је изашао из велике школе. Мислио је, да је живот обична, занимљива комедија у којој се све лепо свршава. Тада му се још чинило, да се све, што је лепо, мора волети. Добио је државну службу у паланци и познао са њом. Она је била лепа и прилично допадљива, а што је главно, имала је добру препоруку у маси од више хиљада динара. Тренутна љубав, жудња да добије, да учини само својим то лепо створење, а нешто и наивне спекулације одвеле су га са њом пред олтар. Била је обична, свакидања девојка, која је имала пред собом само једну једину мету: наћи мужа, па тога мужа, после, волети, заслужио он то или не. Без икаквог већег образовања, осим спреме за добру домаћицу, без икаквих појмова о еманципацији и каквом другом идеалу, до ли о мирној и сретној породици, она је волела свога мужа, који је био тако леп, а обожавала човека, који је пред њом био највећи ауктортитет. Њен разум, који је наивност ограничила, није могао дубље да продре у истине живота. Држала се наставе свога тутора, старог, поштеног занатлије, те је мислила, да ће јој сва срећа зависити од тога, ако буде пазила своју кућу и поштовала свога мужа.

Срећна је била, али за врло кратко време.

Преживео, разочаран, али не у животу, за то је био још сувише млад, већ уображен у то, јер му је глава била препуна погрешних реалистичких теорија о животу, и неких примера, који су у ствари били само изузетци, венчао се с њом, али не да је усрећи, већ мислећи само на то, да ће сам бити срећан. Млад, још пун живота, хтео је да тражи одмора од неке уображене изнурености у мирном, породичном животу, крај лепе, младе жене и узгредног економисања. Мислећи, да га за спољни свет везују само неколике дужности, а никакве жудње, врло се рано повукао. Све је то била велика грешка, а последице јој лагано су стварале јаз између њега и ње.

Брзо се заситио њене лепоте и младалачке свежине. Нечега новога, што би колико толико одржавало стару хармонију, не беше. Образовањем много виши од ње, није могао имати са њом никакве духовне заједнице.

Полагано поче му бивати досадна. Почео се стидети њене простоте, којој се некад дивио и на којој је мислио засновати срећу. Није могао бити расположен, да после досадног дневног рада слуша њена свакидања ћеретања о најобичнијим стварима. Он, преживео човек, ипак је тежио за нечим новим, занимљивим. Она врло нежна, после неправилног порођаја, почела је побољевати, и венути.

Млад, снажан, сад је свом силом тежио за бурним, разузданим животом; у толико жешће, у колико га се прерано одрекао. Заборавио је на све и пустио се новим колосеком свом жестином притајаване ватре. Њен мираз изобилно му је пружао могућности за то.

Безгранично поштовање, пажња и љубав, којом га је стално обасипала, као да га је све више туђила од ње.

Доцније, кад је већ огрезао у гресима, враћао се кад и кад њој, као необичној луди, која га занима. То кратко време сматрала је она као велику срећу; лудо се радовала, као нади за бољу будућност.

Али, све је то било за кратко, врло кратко време; за толико, колико му је требало да се одмори, да одахне од свакодневне буре, затим се поново враћао у нове и нове пустоловине.

И ако му никад није ни једном речју замерила, она му је ипак сметала, јер се осећао, као везан, спутан. Огрезао у пороку, изгубио је и оно мало осећаја. Сасвим покварен, нестрпљиво је очекивао њену смрт, која се све више ближила.

Кад је пала у постељу, узео јој је две болничарке. Он сам, ретко јој је прилазио.

Најзад је дошло, што је тако жељно ишчекивао. Једнога јутра затекао је мртву. Згрозио се, ма да је то чекао. За тренутак пробудила му се савест. Али само за тренутак и он је савест своју већ знао угушити плановима за будућност. Једва је чекао да је изнесу из куће, јер му је била несносна та врева, у којој је он, људским језицима за љубав, морао играти ожалошћеног супруга.

Било му је страшно непријатно, кад се за колима видео сам самцит. Чуо је, како жене шапућу: „Сиротица, она није имала никог само мужа.“ То га је непријатно дирнуло. На то није могао да ућутка савест. За цело време, уз пут, наметала му се мисао, да ни мужа није имала. Узалуд је хтео сам себе убедити, да он нема кога да жали, нити да себи што пребацује. Хтео је да се забави на ситницама, само да одагна страшни прекор. Није могао.

На гробљу, док су попови читали опело, поново су отворили сандук.

Пришао јој је близу, сасвим чело главе и ако му је било непријатно, да поново види воштану лутку са упалим очима, које су биле велике и лепе, са дугачким трепавицама и плавом косом. И нехотице, почео је да жали то жуто, ћошкасто лице, које је некад било лепо и румено.

Застрашен, нагло је зажмурио, а из очију му кануше две три сузе на мртвачево лице. Стајао је неко време, тако, са затвореним очима, а кад је опет прогледао, сандук је већ био у раци.

Кад су почели да бацају земљу на сандук, сетио се, да и он треба то да ради. Али онако занет, расејан, само је, не знајући ни сам зашто, скинуо рукавице и бацио их у раку и у тај мах дође му луда жеља, да сиђе у раку, да је извади из сандука и понесе кући. Плашећи се, да му не дође још која таква мисао, нагло се окренуо и убрзао кући. Код гробљанских врата га сколише просјаци... Зашто да им дели? Он је изгубио, па зар зато? — Окренуо се и није им дао ништа.

Пред кућом као да се предомишљао, хоће ли ући или не. У соби где је лежала, затекао је момке погребног друштва, како расклапају одар и скидају са зидова црну чоју. Значи ли то, да износе жалост?

Ушао је у собу, где је издахнула, сео за сто и подлактио се. Очи је упро у њену постељу са растуреним јастуцима, са којих је поскидана навлака. Сетио се онога јутра, кад ју је затекао мртву са воштаницом у руци. Очи су јој биле још упола отворене, без светлости, па ипак, чини му се, и ако је одмах изишао из собе, да га те очи нису гледале нимало прекорно. Болничарка му је казала, да јој је његово име била последња реч. Сад је озбиљно, искрено зажалио, што се бар на дан два пред њену смрт није друкчије понашао. Бар ту последњу радост могао јој је учинити. Опомену је се онакве у сандуку, код раке. Било му је страшно тешко; у толико теже, у колико га нико не оптужује. Мало по мало, кроз оклоп покварености, овлађивало је њиме кајање, а за кајањем презирање самога себе. Полагано, увиђао је неправду коју јој је чинио.

Подигао се, па је узнемирено корачао из собе у собу. Али у сваком кутку, на свакоме месту стојало је по нешто, што га је на њу опомињало. У мислима је видео њу, како иде за њим и пази на сваки његов миг, како са највећом љубављу угађа и његовој најтајнијој жељи. Свако парче намештаја свака ситница му је то говорила. Сто овако стоји јер он то тако воли, а полица је онде, јер му на другом месту смета — и ако ни ово ни оно није никада рекао.

Осетио је, да се у њему рађају нови осећаји, мешавина сажаљења, туге и љубави. Сад је већ силом тражио нешто, што би га лепо, јасно подсетило на њу. То је осећао као неку неизбежну потребу.

На његовом столу за писање била је њихова заједничка слика. Подигао је и пришао прозору. Гледао је слику, на којој је, са њеним лепим очима и бујном, скромно очешљаном косом изгледала дивна. Поглед му паде на полеђину, где је у својој наивности, ружним, пуним грешака рукописом, преписала од некуд некакве стихове,

„Али наша љубав увенути неће!“

Подигао је очи и погледао око себе. Сад је тек први пут озбиљно осетио сву тежину свога греха. Како је лудо урадио.

Љубав, која се можда тек притајила, али не и изгубила, избила је и опет свом силом на површину, али доцкан. Схватио је, шта му је однело, а шта му је могло донети срећу. Сад виде себе у будућем животу, у животу без циља, без смисла, самохраног, убијеног. Одасвуд, камо је год хтео да се као удављеник прихвати, зијала је на њега црна, нема, бескрајна празнина.

Осећао је, како га стеже у грлу, као да из њега хоће нешто да излети, али не сме.

Нагло, као да је ухваћен у крађи, стрпао је слику под капут, узео шешир и излетио на улицу.

Већ се почело смркавати, а и киша је сипила. Готово трчећи, хитао је на гробље; уз пут није никога видео, нити је отпоздрављао на поздраве.

На њеном гробу жутила се свежа земља. Кишне капље ударале су о гвоздени руб крстаче, па накупљене, сливале су се низ дрвени део као грозне сузе.

Као да се прикрада, пришао је некако несмеоно и положио њихову слику на хумку, за тим је пао на колена на влажну земљу, загрлио мокру крстачу и јецао тако тужно, тако искрено, као никада у своме животу.

Већ се у велико смркло; кад се подигао, стао је код крстаче и шапутао: „Олгице,... Олгице... хајдемо кући.“

Селидба

Доста сам гут'о свеж ваздух и пио
Воду са бистрих планинских извора,
Доста сам једно осећање крио
И с годинама нанизао бора
Доста на своме негда ведром челу,
Морам да кажем збогом своме селу.

Ја више нисам задовољан њиме,
И овим уским монотоним кругом,
Сит сам сеоског и лета и зиме
И опростио се и с пољем и с лугом,
Сит сам пролетњег и јутра и дана,
Кад будна земља најстрасније дише,
Не чујем више звекет од ђердана
Кад пуста младост колом се занише,
И не осећам мирис жарког лета,
И свеже младе покошене траве;
Узалуд липа са јасмином цвета,
Давно су свеле љубичице плаве!
Не чујем више двојнице кад цвиле
У предвечерје лета нагиздана;
Осећам само како дани миле,
И тако трајем од дана до дана.

Не заносе ме више брижна чела,
И заморена препланула лица.
И мрзим празне седељке и села,
У зимске ноћи покрај казаница,
Сит сам сеоских подвига и брига,
Знам шта су љуто угрожена права,
Наслуш'о сам се одвратних интрига,
И нагледао разлупаних глава.

Доста сам гут'о чист ваздух и пио
Воду са бистрих планинских извора,
Доста сам једно осећање крио,
И с годинама нанизао бора
Доста на своме негда ведром челу:
Морам да кажем: „збогом“ своме селу.

Милорад М. Петровић

Смрт Лазе четовође

Севаст. Јовановић

I.

Уморно сунце лагано се гаси и тоне за врхове густих, непробојних шума, што покривају горе и подгорја натушгене Шаре. Његови последњи блёдо-румени зраци све више и више трну, чезну и кашто тихо, тајанствено, затрепере по немом подножју и косматим горским плећима, па их одједном нестане. А вечерњи први сумрак, на етерни лаки крили благе и тајанствене, ноћи, постепено се стире из пространих призренских равни, пао као свежи, тихи горски лахор, диже се и пење у бескрајне висине, захватајући горостасне огранке Шарине, са њеном сребрном главом. Још једном провири сунце својим сетним лицем, па га тужно покри вечерња суморна тамнина.

И Душанов Призрен, који је гордо издигао своју циновску, старачку главу уз мрко, кршно стење, са суморним кулама својег древнога града и скромним, ниским домовима — покрио је лаки сумрачак својом тамном копреном. Висока и вита минарета стоје пуста и мирна. Давно је с њих оца кујисао акшамски авдес, растолежући име Алахово. И њих је тиха, далека и тамна вечер утамила, заједно са огромним јабланима, који се високо уздижу над ниским крововима, те у овој тамнини изгледају као каква силна неразговетна маса. Ништа се не миче, нити лелуја. Све се залева у црним сенама. Док се замало на ведром небу не ужежу милијуни сићушних сјајних звездица и не захрли међу њима вечни месец, као пастир међу својим стадом, трепереħи силним и нежним зраком, који разбистри ову пусту таму, те се по крововима помаљају и тихо, немо, нијају тамне сени.

Све дрема у лаку крилу благе и сеновите ноћи; све је пусто и мирно. А чаробност тог гробнога мира прекрилила је немом тишином цео Призрен. И протегнути лавеж сокачких паса притајао се по тесним, мрачним и искривуданим сокацима. Не чује се никакав гласак жива створа, нити бат ногу ноћних стражара, наоружаних дугим пушкама испред огромне, жељезне градске капије. Унутра у граду све почива мртвим сном. Само жубор хучне Бистрице, која спира градске стене, што се прикладним и нејасним звуком носи далеко, далеко кроз нему тишину, као тајанствена сферична хармонија. А са горостасних Шариних огранака кашто пирне хладан ветрић, играјући се с валима, и тихо, немо зашушти, као духовски тајни шапат, по зеленом лишћу гранатог дрвља,

које се надвија над облом обалом, те спрам месечева сјаја огледа своје подмлађено лице у дубини воде. И тај се шум шири, и умилно разлива свежи хлад, са слатким миомиром цветних липа, по лепоме граду, који стрчи на једном голом и сувом кршу. Са три стране заклапају га високи и дебели бедеми, а на средини се уздигла висока кула. Из куле води тесан и искривудан ходник ка главној капији. Недалеко ње, простиру се два споредна, ниска мрачна ходника, са лучастим сводовима. На њихову дну, урезана су у дебелој стени једна мала врата, која воде степенастим тајним силаском у подземне засвођене тамнице, које одишу влажним и мемљивим задахом.

У најдоњој изби ових тамница, крај малога прозорчета, чија је решетка испреплетана жељезним шибовима, а на каменој плочи суморно лежи сужник, окован у тешке жељезне синџире. Висока је раста, необично развијена тела и снажних мишића, лице му је још младо; али од великих мука и болова доста измучено и истрошено. Велики, црни и густи брци наднели су се над његове бледе усне као орловска крила. А густа брада и коса неуредно падају на све стране. У чистом белом, сукненом арнаутском оделу и лаким шумадинским опанцима, цела његова појава — представља необичнога хероја. — То је Лаза, чувени српски четовођа, који нема санка ни мира у овој ноћној немој тишини.

Измучен боловима од рана и тешкога жељеза, он је био телесно малаксао. Снага га је издала, те је непомично лежао на хладној плочи. Бони осећај, који му је немилосрдно раздирао срце и душу, удвојио се, кад му у часу искрсну пред очи крвава драма, која се је одиграла пре неколико дана, од мемљивог ваздуха којим је одисала изба, на темену је осећао јак притисак, као какве жељезне тешке руке. Мисао за мишљу низала се у њему. Успомене најскорије прошлости непрестано су се низале као бледи пламичци сјајних звездица, што тихо, тајанствено трепере на ведроме небу. Јуначка смрт његових четника, неуспели покушај, који је био предузео противу зликоваца и тирана, утисци крвава боја — све је то несређено лебдело пред њим. А помисао на грозно мучење и смрт, која ће му сутра отворити храм вечности, није могла поколебати његов дух и изазвати страх. Он је знао, да се једном мора мрети; да је смрт неминовна сваком смртнику. Али се друга сумња рађала у његовој души и немилосно га мучила — сумња арнаутске и турске освете над немоћном и бедном рајом.

И узнемирен овом сумњом, он концентриса све мисли и вину се духом из тих дебелих тамничких зидина преко Шаре његовом сеоцету. У врх горских плећа, на једној косој равни, указа му се убаво сеоце, са белом црквицом и малим, ниским домовима, покривеним сламом. До црквице види лепо окречену зградицу, са великим турским натписом: „Срб мектеб“. А до ње један кућерак, у коме је он први пут угледао светлост мила сунца и сребрну главу исполинске Шаре; у којој је окусио прве земаљске сласти мајчине љубави и испио последњу чашу горчине људскога живота. У њему, ето, јасно види ону исту угодну собицу, са истим дедовским намештајем, у којој је најрадије зими проводио време, док је био учитељ, после свршених часова. Онај исти сто са књигама још стоји на старом месту. Гле, и „Књига Живота“ стоји на истом месту, где ју је он ставио. Ах! колико је само утехе и радости из ње исцрпео у време тешких искушења и невоља! Колико ли само сласти окусио!

Виде мајку. Оне исте мале, црне очи, пуне доброте и материнске љубави. Лице старо и сухо, по коме су испресецане боре, многих година. На слабим рукама држи мило своје унуче. Својим старачким, слабим гласом певуцка му народне песме: о српској слави, царству, о Св. Сави, Душану Силном и Милошу Обилићу. Улива у његово млађано срдашце хероизам Обилића и дух Великога Српства. А унуче упрло своје црне очице у њено бледо лице, које каштo ороси врела суза, па јој чисто гута сваку реч, као жедан кап воде усред арабијске пустиње.

Чује звучни, мили глас и лаке кораке своје верне љубе, како се лагано, тихо прикрада његову кревету и гледа да ли се пробудио, или још спава. Јасно виде њено умилно и лепушкасто лице, и чу њезин дах, како се нагнула над његовом главом, па га чува као анђео хранитељ...

И замало указа му се сеоска школа, у којој је учитељевао око три године. Учионица мала, ниска и окречена. На средини поређано неколико дрвених клупа. Уз источни зид стоји прост четвртасти сто, а поред њега једна стара столица. Изнад ње на зиду виси икона Св. Саве. У клупама види невине српске анђелчиће. Он им прича, учи их да се моле Богу и да љубе мило Српство. Они упрли у њега своје сјајне очице, па, мислиш, не трепћу. А Св. Сава са иконе као да благосиља све њих и њихов плодотворни рад.

Сетио се свог мирног домаћега живота. По свршеним вишим наукама, добио је за учитеља у В. Х. у свом месту рођења. Својим неуморним радом убрзо је задобио народну љубав. Увек је радио само српски; само оно, што је корисно по његов народ, који је безгранично љубио. Волео је своју јадну и потлачену земљу, која је обагрена врелом крвљу немоћнога робља, борећи се за слободу милу. Ах, слободо, слободо! Кобни дани грозне смрти; дани азијатске тираније уздигли су тврду стену између тебе и ледене наде заборављене бедне раје. Но, и ако су твој стег раскидали вековни душмани, ти се опет вијеш и бориш, као морска бура противу силна и бесна ветра!

Ту се у селу и окућио. Узео је најмлађу попову кћер Анђу. С њом је добио и сина — утеху свог живота. Лепо су били уредили тихи и мирни домаћи живот. Па ипак су га крвави и грозни догађаји отргли из његова идилскога наручја...

И одједном му искрсну пред очи најновији догађаји живота. Виде, како крвожедни Арнаути и дивљи Турци убијају невине српске синове, одводе их у тамнице; глобе, пљачкају и срамоте српске кћери. Зачу тужни, бони вапај немоћнога робља, које газе бесни турски атови; јаук и кук-

Да Винчи — Бахус

њаву српске мајке и бедне нејачи, чија су огњишта разорена и уништена, а по њима, као снопље, леже покошене српске главе, ваљају се у врелој крви....

Он гледа, гледа, па му сва снага клону, а у жилама леди му се крв од ужаса. И мисли му се укочиле, те ван себе, тужан и јадан, стоји као хладна стена. Пред очи му непрестано лебди, трепери тужна слика обагрена српском крвљу, која се још пушила, дизала и пењала у висине вечном храму правде....

На мах се прену. Срце му је почело јаче да бије. Узбуђен дух таласао му се, спуштао и дизао. Чаша стрпљења препунила се. Није више могао да издржи. Још тога дана одметнуо се у гору. Напусти школу, дом и све; јер је више свега волео мило Српство. Окупио је око себе јуначке четнике, те се с њима борио из кршнога стења противу тиранина бесна; борио се за слободу милу и светио невино погубљено робље.

Виде себе наоружана, како се са јуначком дружином журно пење уз стрму планинску стазу, враћајући се из крвава боја. Напали су били на арнаутско село К. и побили све главаре, највеће зликовце, еда би олакшали раји живот. И Муфетиш-ага, чувени зликовац, платио је главом. Само им је његов брат Мула умакао у оближње село М. где се налазио аскер, те је одмах за њима дигао потеру. Зато су морали све више и више да хитају, не би ли се само дохватили горостасне Шаре, а после — шта Бог да. И таман хтедоше да изиђу из једног густога растова честара, а за њима сташе да цикћу пушке. И гора зајечa и затутњи на све стране. Од пушчана дима створили се густи облаци, који су се дизали, пењали и ишчезавали далеко, далеко под дахом горског ветрића.

Они су морали непрестано да измичу, док се не дохватише голе и суре врлети, која се врховима уздиже у небеске висине. Био је отпочео крвав бој. Аскери су се све више приближавали. Јуришали су неколико пута. Али узаман! Они су се храбро борили. Кад им нестаде фишека, пустише их близу и дочекаше на голе сабље. Као снопље летеле су обријане главе низ кршно стење. Али, ко ће сили одолети. Нагрнули аскери као мрави. И —

Дан је био забелио и сунце високо одскочило свом зениту, кад је на голој врлети престала цика танких пушака и звек оштрих јатагана. Само је још кашто севнула аскерска сабља, којом су рубили мртве главе српских јунака. Обагрено голо стење, пушило се свежом крвљу. И та ужасна слика трепери пред њим. А он гледа мртва телеса своје дружине; гледа, како га аскери везују и воде у Призрен.....

Очајан јаук изви се из рањених му груди. И он се прену из полусна. Укоченим погледом загледа се у озидану решму, кроз коју је нежно и слободно треперио месечев зрак. Гледајући у њега, он му је чисто завидио на слободи. И под тим упечатком, у њему се одједном појави жеља, да се, при последњем часу живота, ослободи ове тамнице, и дохвати дуге пушке и горостасне Шаре, која радосно прима у своја окриља гоњене српске синове. Ова жеља све је више и више расла, заједно са узрујаном маштом, док није достигла свој врхунац.

Он је знао, да ће Мула с Арнаутима осветити свог брата Муфетиш-агу, и да ће страдати

невини Срби због убиства његова и осталих главара. А познато му је било и њихово дивљаштво, да се они неће задовољити само његовом главом. То га је мучило и још више узнемирило његову душу. Па за то је тако жудно и помишљао на слободу.

И при овој помисли он се осети лакши. Искра наде ороси му душу. Чисто се преобразио. Прибра сву снагу и покуша да се дигне. Ноге је био ослободио од синџира. Читаву прошлу ноћ стругао је жељезо малом пилом, коју је случајно нашао испод камене плоче. Клече на сред избе и очи подиже у мрачан свод, а хладним уснама прошапта грозничаву молитву Богу.

Лагано се диже и тихо приђе малим жељезним вратима. За минут устави дисање и напрегну слух, неће ли чути какав шум или бât стражаревих ногу у ходнику. С поља се ништа није чуло. Мртва је тишина владала свуда. Само тешко хркање заспалих стражара што се разносило тихо по пустом ходнику. Ослушну још једном, да се боље увери. И кад виде, да стражари спавају, он се даде на посао.

Спрам слабе месечеве светлости, која је једва допирала у избу кроз решетке, он је почео да струже пилом жељезне шибове на прозорчету. Задахнут жељом слободе, он је ревносно прионуо послу. Али, што је више стругао, све се више, услед слабости, осећао немоћнијим. Изнурени удови од веза и рана били су врло слаби, те је морао чешће да прекида рад. Загледа се у мрачну, тиху ноћ кроз решетке, и нехотично му се оте из груди: — Ох! само да се дохватим Шаре, па —

Није довршио реченицу. Из ходника се чуо дубок и потмули шум, као глас подземних духова. Он се тихо спусти на плочу. Целим је телом дрхтао. Неки га је тајни страх напао, те су му се удови тресли, као у позној јесени што суморни ветар тресе жуто лишће.

У том часу, велико звоно на градској кули огласило је поноћ. Дрхтави и трепетни звуци проламају се кроз нему тишину, па далеко, далеко тону и губе се у тмини. А са градскога бедема одјекну тужни глас војне трубе за смену страже. Замало па и он ишчезну у поноћној тишини, само одјеци бôно и потмуло јецају....

Међутим, по дугачком и искривуданом ходнику, који је слабо осветљен зубљом, чуо се је тешки бât ногу сањивих и дремежљивих аскера, који се тромо и лено крећу да смене стражу. А стари стражари, подбулих и крвавих очију, које је разбудила војна труба, брзо су утегли и поправили старе, искрпљене мундире, па стали мирно на своја места. Чекају смену. Још неколико минута, па ће се моћи слободно испружити на тврдој постељи и заспати дубоким сном.

— О-о-о-о-ш-дур! — разлеже се по ходнику сухи и опори глас чауша.

Смена се сврши. И опет у граду завлада она мртва тишина, као на дну хладнога гроба. Опет се не чује никакав гласак жива створа, нити какав шум. Све утону у нему тишину. Само кашто се разноси грозничаво стењање из мрачних изба, у којима труну кости бедних сужника.

У почетку је нове стражаре само поткрадао лаки санак. Но савладани њиме, они се предадоше у Морфејева наручја....

Докле се ово у ходнику дешавало, Лаза је саломљен и клонуо, седео у својој мрачној изби и слушао сваки покрет аскера. Нека тајна сумња сасвим га је обхрвала. Ако не успе до зоре да побегне, сутра ће стрчати па коцу. Дакле, још пола ноћи, још неколико сати живота и — цела нада и све и сва пропада. Мисли му се врзле по глави, као густи облаци. Пред очи му изиђе велики колац, а на њему он набијен. Око њега се скупило мноштво Турака и Арнаута, а међу њима види и Мулу, брата Муфетиш-аге. Сви га пљују, а Мула му, радостан и весео, подругљиво довикује:

— Ошћелдум, даскал ефенди! Срб ћафир. Демет, демет освета!

Лаза грозничаво затвори очи, не би ли ишчезла ова страшна слика. И ма колико се је трудио да о нечем другоме мисли, није се могао опростити ње. Непрестано су му у ушима одјекивале Мулине речи: „Демет освета!“ Он се сав стресе. Још једном хтеде да покуша срећу. Тихо се диже и ослушну на вратима, да ли спавају стражари. Затим пође прозорчету. Опипа рукама шибове. Још један, па је отвор готов.

Чим је решетка скинута, с поља силном струјом покуља свеж ваздух. И њему би лакше. Промоли главу кроз отвор и погледа доле у амбиз. Провала је била дубока. Али, он није клонуо духом. Привеза уже, којим су му биле свезане руке, за прозорче и, прекрстивши се, спусти се низ тврду стену, која је била врло висока, а уже кратко, те је допирало само до половине. Да се пусти доле, није смео. Бојао се, да не повреди ране. И подуже се тако држао за крај ужета, смишљајући, шта ће предузети. Док се оно наједаред не прекине, и он с треском паде у мрачни амбис. Дуго је тамо лежао онесвешћен. Најзад се прибра и, помоливши се Богу, ухвати пут Шаре.

(свршиће се)

Мрнарева прича

— Душан Синобад —

Мастом се почео хватати први сутон и полако спуштати на далматинска острва, а ја и мрнар Наде отиснусмо се од обале и зашијасмо барком кроз тјеснац. Наде се кренуо, по свом обичају, у лов на сипе па је и мене примио у своју барку. Понио је собом мамац направљен од дашчице, у облику сипе, који се привеже за барку кратким танким конопцем, и кад риба угледа мамац скочи на њ и ухвати се...

Брзо смо испловили из пристаништа јер је Наде снажно веслао и ћутао. На моја запиткивања одговарао је врло кратко и суво; изгледало ми је на први мах да му није право што ме је повео на рибање, али касније сам се увјерио да није тако. Он је био невесео; нешто га је тиштило и као мора притискивало му душу, што се видјело на напаћеном му лицу и тужном погледу.

Кад избисмо на чистац, пуче пред нама непрегледна морска раван, плаво-зеленкасте боје, а мека као уље. Онамо, на далеком западу, та се раван спајаше са црвеним небом, гдје се мало час сунце утопило и оставило за собом црвену свијетлост од које се канда цио онај крај запалио. Из оног пламена одмотало се, као из какве трубе, дугачко црвено платно па се пружило у правцу к нама по води и начинило огњени пут. Та величанствена слика ишчезла је чим је мрак пао да се можда сутра, у исто доба, опет појави у другом облику.

На мору је тишина; ни зере вјетра. Ми удишемо свјежи и слани морски дах и осјећамо како нам се плућа шире, груди надимљу, а душа буди...

Све је сталожено, рекао би човјек да се и вјечне ствари спремају на ноћни одмор; само галеб, овда онда, прелети преко нас кричећи над морем као да се љути. А по кад-кад се залети одозго, брзином стријеле, и за трен ока удари главом у воду па се одмах одбије од морског огледала и вине горе, носећи у кљуну рибицу.

— Галебови су канда боље среће него ми — примјетих Нади, то толико да прекинем ћутање.

— Неће бити парон*) — одговори ми он рибарским поносом. — Видјећете кад стигнемо у онај залив. — И опет настаде ћутање... Посматрах га, а све ме више и више копкаше љубопитство да дознам шта је томе човјеку, који једва да је превалио тридесетпету.

— Имаш ли фамилију? — почех ја, онако, из далека.

— Два брата.

— Зар се нијеси женио?

— И јесам и нијесам — одговори Наде и дубоко уздахну.

— Како то?!

— Па како да вам кажем... То је једна тужна прича... Боље да о њој и не говоримо, јер и онако не бисте ми све вјеровали.

— Како ти не бих вјеровао. Бог с тобом! Говори само.

— Тешко ми је шјор; не могу.

— Не, не, Наде! Ти ми мораш испричати — запех ја обузет радозналошћу. — Треба да имаш повјерења у мени; бићу ти пријатељ; ако ништа оно гледаћу да те ријечима утјешим. Вјеруј ми: кад се човјек човјеку изјада, лакше му је на срцу.

— Али окаснићемо...

— Нећемо болан; док стигнемо до оног залива ти ми у кратко можеш све испричати.

Надино се лице на те ријечи мало разгали; у души му можда бјеше мило што му се пружила прилика да се исповједи човјеку, који није ни поп ни фратар. Остави лијево весло; устаде и погледа око себе па опет сједе.

— Добро — рече ми, преданим и повјерљивим гласом — казаћу вам. Убриса за тим мокрим рукавом зној са чела, примаче ми се мало, и стаде причати:

Прије свега треба да знате да сам се ја, као и многи наши, оженио *per procura*.*) Тако је то код нас; проводимо нашу младост у Америци а жене и дјевојке очекују нас као озебао сунце. Моја Марија чекала ме неких десетак година, јер смо се још из дјетињства пазили и једно другом повјеравали. Играли смо се из малена и забављали; заједно смо и плакали и смијали се. Као сусједи састајали смо се по неколико пута дневно...

Јесте ли видјели онај пјесак при излазу из пристаништа?... Ту смо ми често долазили и газили до кољена хватајући ситну рибу. Није се она плашила мора, само се увијек бојала рибе, и бјежала би чим би је се у води риба дотакла ноге.... Послије, кад сам се ја замомчио а она зацурила, нијесмо се, истина, тако често састајали, али су нам зато састанци били слађи. Била је лијепа као сунце и добра као анђео. Говорили смо једно другом ријечи од којих смо дрхтали као у грозници.

— Били сте заљубљени — упадох му у ријеч.

— Јест, јест, парон; заљубљени. Ашиковали смо; али само у поштеној намјери — рече Наде и махну јаче веслом јер нам се барка бијаше уставила. —

И ако смо се обећали и заклели на вјерност, не могосмо се одмах узети, јер ја одох у ратну мрнарицу да служим цара четири године, а послије војске морадох у Америку старијем брату, мислећи да се друге године вратим кући и оженим с Маријом. Она ме је чекала... У Сан

*) господару.

*) преко пуномоћника.

Франћиску је мој старији брат имао такав посао, где сам му ја био од пријеке нужде, па ме друге године није могао пустити ни корака од себе, а камо ли у домовину. Шта сам знао да радим? Писао сам Марији да ме још чека, увјеравајући је о мојој љубави. И она је мени често писала и звала, јадница, да што прије дођем.

Једнога дана добијем писмо од мог млађег брата, и у њему Маријино писмо. Пишу ми да се њезин отац тврдо ријешио да је уда за другог момка, исто из нашег мјеста, ако се ја одмах не вратим. Но како се ја ни тада нијесам могао вратити, пошаљем одмах пуномоћ млађем брату, да се у име моје вјенча с Маријом, а њезином оцу пишем да ћу идуће године доћи кући; и још га у писму замолим да нам дâ благослов...

Вјенчање је извршено у реду, и ја, послије неколико недјеља, добијем од Марије писмо пуно њежних ријечи, пуно топлине и љубави; писмо жене која жељно очекује свога мужа, прстеном на руци а дјевојачком невиношћу.

Ту Наде застаде, дохвати и друго весло и махну два три пута, што је игда могао, као да би хтио у том махању излити сву своју тугу у море.

— Па?

— Ништа. Боље би било да се нијесмо ни вјенчали.

— Зашто?

Зато што смо се за вријеме нашег вјенчања налазили ја с оне а она с ове стране океана, и што смо цио наш брак тако провели. Да сам је барем један пут као своју жену видјео, само један пут загрлио!... Ја не знам шта је то брачни живот, шта је то загрљај младенаца, ма да смо више од двије године били вјенчани. Оставила ме је и отишла на други свијет као дјевојка иако ми је била вјенчана жена.

— Кавав други свијет! Да није умрла?

— Да — одврати Наде боно, — умрла је. А да је барем људски ни по муке, него се удавила.

— Удавила!?

— Да, на оном пјесковитом мјесту које сам вам мало прије показао. Тамо је излазила често да се купа, гдје је навикла још самном из дјетињства. Једног дана, кад је ваљда загазила дубље, дохвати је ободница*) и својим чврстим тракама стегне. Она се наравно уплаши, падне у несвјест и удави.

— Зар је нико није могао спасити?

— И јест и није. Онај угурсуз, онај бездушник, био је, кажу, на обали кад се Марија давила, па кад су дијеца закалала викати: „Утопи се Марија“ он похита, али чим је загазио у воду стаде јој се полако примицати, либити, као да ће у крађу а не да спасава утопљѐника. И, наравно, док је стигао до ње бјеше већ касно.

— А ко је тај бездушник?

— То је онај што је хтио узети Марију док сам ја био у Америци, но она га није љубила. Ако нам се хтио осветити, осветио нам се обадвома... Ко зна? Можда ја и гријешим. Али зашто је онда отишао у Америку?...

— Та ободница морала је бити велика!

— Дашта је. Има тог гада колико хоћете у мору. Бочио сам се ја с њом више пута на океану. Приљепила би нам се страг за лађу као пијавица, а тракови јој по два три метра дугачки — рече Наде и повуче мамац на који се бијаше закачила сипа. —

— Јесте ли видјели колика је? — настави он и спусти полако дашчицу у воду. — Видјећете сад кад почму!

— А шта ти је он казао кад си овамо дошао? — Упитах га.

— Ништа. Отишао је прије мог повратка. А добро је урадио; јер да сам га затекао, Исукрстами, не знам шта би било... И Наде одједном умукну; ријеч му се пресијече у грлу; очи му засвијетлише као у мачке, и давши ми прстом знак да ћутим, нагну се, а жудни му поглед, рек' бих, оде кроз воду. Погледах и ја, и видјех да смо досцјели у прави рој сипâ. Бјеше их много; размилиле се на све стране. Нијесам ни примјетио да је Наде причајући полако дотјерао барку у овај плитак крај, пун траве, гдје сипе у сумрак радо долазе на пашу.

— Опростите парон — рече ми, да се једва чуло — немојмо се више разговарати, да се не би риба поплашила и разбјегла; сад ћемо радити, па ћете видјети лова.

Дадосмо се на посао: Наде је извлачио и спуштао мамац у воду, бацајући рибу у видро, а ја сам полако и тихо, као пером, веслао и тјерао барку тамо-амо, по његовој жељи. Кад се добро смркло престадосмо рибати, те окренусмо барком пристаништу, оба задовољна. Нахватали смо више од педесет сипâ, већих и мањих, које су се у видру тромо једна преко друге ваљале и изгледале, у оном мраку, као жива питијаста маса. Наде их је са задовољством посматрао, веслајући нагло да би се што прије вратили. Ја сам међутим мислио на његову тужну причу, али нијесам о њој понављао ријеч, да му не помутим радост, која га је снашла богатијем ловом.

Мјесец се још не помаљаше; све саме звијезде расуле се по небу; милијуни малих свијетлих очију упрли своје погледе доље у воду продирући до дна, да послије причају своме вјечном пастиру, мјесецу, о чудноватим тајнама морских дубина.

— Због ом парон — рече ми Наде кад смо изашли на обалу. — Немојте, молим вас, никоме казивати оно...

— Због ом Наде... нећу!

*) полип.

Старе душе

— мојој мајци Хаци Катарини —

У мудром оку, под том косом седом,
Ја видим благост што остале људе
Ах, једва сенком заогрне бледом,
Док сами кроз град у свануће блуде,
И кога стигну поздрављају редом...

Гле, никад њима ноћ не прође једна
Да својих у сну рођака не нађу,
Над чијим прахом стрчи хумка ледна,
А за спас мртвих сутра рано заћу
И гладна хране, надгледају бедна.....

Јест, ја их волим, добре старе душе,
Што још ту на свет осмешкују лица.
И ближњег љубе са дна гробне тмуше....
Под јесен тако зрела пада клица
Пре него стабло олујине сруше.

Дим. Х. Микић

Нилс Лине

РОМАН

Ј. П. Јакобзена

(НАСТАВАК)

9.

Нилс Лине пожури натраг у домовину, јер не могаше издржати усамљеност међу туђим људима; али што се више примицао Копенхагену, у толико се чешће питао: шта ће он управо тамо, и у толико се више кајао што није остао тамо где је био. Јер, кога је имао у Копенхагену? Фритјофа не; Ерик пак бејаше отпутовао у Италију добив стипендију, дакле ни њега; а госпођа Бој? — Бејаше то неки особити однос према госпођи Бој. Сад, кад је долазио право с гроба своје мајке, то му је изгледало истина не баш профано или тако нешто, али се није слагало с тоном у коме је вибрирало садашње његово расположење. То бејаше дисхармонија. Да је то била његова вереница, млада девојка, која уме да поцрвени, и којој је он сад хитао у сусрет, пошто се његова душа за толико бејаше одала извршењу његових синовљевих дужности, његово се осећање не би нимало бунило противу тога. Па није ништа помогло ни то што је покушавао да надјача самог себе тиме што је називао своје промењено гледиште на однос према госпођи Бој ћифтинским и глупачким, те се реч „чергашки“ стваваше код њега скоро несвесно као израз за нерасположење које он није могао одагнати резонирањем, те је и то било као неко продужење у истом правцу што га је његов први корак, пошто је осигурао себи свој стари стан крај насипа, одвео државном саветнику а не госпођи Бој.

Сутра дан отишао је и тамо; али је не затече. Вратар му рече да је она узела под закуп летњи стан у близини Емилијина извора; Нилс се овоме зачуди, јер је знао да је и вила њеног оца била ту наблизу.

Једнога од идућих дана спремао се да је потражи тамо.

Али већ сутра дан добио је писмо од госпође Бој које га је позивало да јој дође у њен стан у варошти. Бледа сестричина га је видела на улици. Ваља да дође у 12 сахати и 45 минута, управо да *мора* доћи. Она ће му казати зашто, *ако он то још не зна*. А да ли он то зна? Не треба да цени о њој погрешно, не треба да буде неразборит. Та он њу познаје. Па зашто би онда то схватио онако као што би то плебејске природе учиниле? Да ли ће он то учинити? Та они нису као што су други. Да хоће само да је он разуме! Нилсе — Нилсе!

Ово писмо изазва у њему највеће нестрпљење, и одједанпут му паде на ум и стаде га бацати у бригу, што је државна саветниковица недавно гледала у њега тако подругљиво и с изразом сажаљења, смешкала се и ћутала, тако чудновато ћутала. Шта ли то може бити — за име света, шта ли то може само бити?

Расположења, које га је држало подаље од госпође Бој, нестаде; сад га чисто није могао ни појмити, било га је тако страх. Да су бар само писали једно другоме, као и остали паметни људи! Па и зашто, управо, нису то чинили? Та *толико* тек није био у послу. Баш је он био веома чудан човек: да пусти да га место, у коме је био, толико и сасвим веже за себе! И да заборави на све, што је било далеко! Управо не, није за-

боравио, али је то одмицао и пустио да га садашњост затрпа. Као под земљу. Човек не би рекао да он има фантазије.

Најзад, дође и то. Госпођа Бој му је сама откључала врата на уласку, пре но што је он и зазвонио. Није рекла ништа, већ му пружи руку и задржа његову дуго у својој у знак сажаљења; из новина је била сазнала за његов губитак. Нилс не рече такође ништа, и тако без и једне речи прођоше између два реда столица, покривених навлакама са црвенкастим и белим пругама, кроз прву собу. Полелеј је био увијен у хартију, а окна на прозорима замазана белим. У соби за седење било је као и свакад, само су жалузије на отвореним прозорима биле спуштене те су, покретане тихим поветарцем, лупкарале монотоно о ћерчиво. Рефлекс од сунцем обасјана канала искрадао се кроз жуте шипке те је у соби на тавану оцртавао немирну, несталну слику од таласа, која је треперила као и таласи напољу; иначе је било све мирно и као да је, тихо дишући, очекивало спокојно шта ће доћи...

Госпођа Бој не могаше се одлучити где да седне; најзад се одлучи за столицу за љуљушкање, обриса својом марамом прашину с ње па онда стаде позади ње, метнув руке на наслон. На рукама су јој још биле рукавице и само је једну руку извукла испод црног огртача који је имала преко своје свилене хаљине ситно кариране; па и широка пантљика на њеном великом, округлом Памела-шеширу, који јој је својом јасном сламом скривао до пола лице, била је карирана. Стајала је и гледала у под, љуљајући при том силно столицу.

Нилс је седео на столичици код клавира, сасвим подаље од ње, као да очекује да чује штогод непријатно.

— Па знаш ли за то, Нилсе?

— Не; али шта је то што ја не знам?

Столица стаде.

— Ја сам се верила.

— Ви сте се верили, али због чега — како?

— Ах, немој ми говорити *ви*, немој бити одмах неразборит! — И она се наслони пркосно на столицу. — Ти можеш већ појмити, да за мене није баш особито пријатно што морам овде стајати и све ти објаснити. Ја ћу то и да учиним, али би ми ти могао зацело помоћи.

— То је глупост, и ништа више. Је си ли верена или ниси?

— Па ја сам ти рекла, — одговори она, с лаким нестрпљењем, и подиже очи.

— Онда зацело смем бити тако слободан да вам честитам, госпођо Бој, и да вам се од свега срца захвалим за оно време кад смо једно друго познавали.

Он бејаше устао, па се поклони саркастички неколико пута.

— И ти можеш да се раставиш од мене тако, тако сасвим мирно: ја сам се верила, и сад смо готови. Све што је међу нама двома било то је стара, глупа прича, на коју нећемо више ни да мислимо. Зар да је свему крај? Тако ни пет ни шест? — Нилсе, зар да умукне сада она успомена на све оне драге дане, зар ти нећеш никад, никад више мислити на мене, никад осетити мој губитак? Зар нећеш, по каткад, за време вечерњих часова, хтети да опет оживиш онај сан и да му подариш боје у којима је *могао* блистати? Можеш ли одолети а да у мислима још једном не волиш све и не оставиш да набуја, сазри, као што је и *могло* бити? Можеш ли? Можеш ли да станеш ногом на то и згазиш, сваки атом, тако да га нестане? Нилсе!

— Надам се да сте ми ви показали да то може бити. — О, та то је све безумље, право безумље од почетка до краја! Зашто сте удесили ову комедију? Та ја немам ни трунке права да вам чиним прекоре. Та ви ме нисте никад волели, никад нисте тврдили да ме волите; ви сте ми само допустили да вас волим, и сад узимате натраг то допуштење. Или, хоћете ли да продужим и даље с тиме, сад, кад припадате другоме? Ја вас не разумем; јесте ли мислили да је *то* могућно? Па ми нисмо деца. Или, бојите ли се да ћу вас ја и сувише брзо заборавити? Умирите се. *Вас* не може човек избрисати из свога живота. Али, пазите се; љубав као што је моја не налази жена двапута у животу; пазите се да вам не донесе несрећу то што сте ме одбацили. Ја вам не желим нимало зла, не, не; нека бисте били поштеђени од сваке беде и болести, нека би вам то донело сваку срећу, богатство, дивљење и друштвени положај, у највећој мери, највећој, то је моја жеља; нека би вам цео свет био отворен, само не једна вратанца, једна једина вратанца, па ма колико пута да хтеднете закуцати и покушати да их отворите — а иначе све, све на широко и на далеко, онако како ви то сами можете себи пожелети.

Он је то рекао лагано, скоро жалосно, нимало огорчено, али с неким звуком у гласу који је чудно дрхтао, звуком који је за њу стран био и учинио на њу утисак. Она бејаше пребледела па се ослањаше чврсто о столицу.

— Нилсе, — рече она, — немој ми прорицати никакво зло! Сети се да ти ниси био овде, Нилсе, и моја љубав, — ја не знађах каква је она одиста била, — изгледало је више као да она само мене интересује; она је одјекивала кроз мој живот као нежна, духовита песма, она ме није никад дохватила снажно оберучке, она је имала крила — само крила. Тако сам ја веровала, нисам знала боље ни сад а ни онда, кад сам то учинила, кад сам рекла *да*. А и било је тако тешко, било је пуно ствари, тако много, према којима сам морала имати обзира... Најпре је почело с мојим братом Харденскјелдом, ти знаш: оним што је морао у Западну Индију; он је живео овде нешто мало распусно, али се тамо доле сталожио и опаметио, постао је нечији ортак, стекао много новаца, па се и оженио неком богатом удовицом, слатким малим створењем, могу те уверити; и онда је опет дошао кући, те су се отац и он измирили, јер се Хате сасвим променио. О, он је сад човек који ужива поштовање, тако осетљив према ономе што људи го-

Да Винчи Света Ана

воре: страшно је умерен, ах! — Наравно да је он био мишљења да се ја опет морам измирити с породицом, па ме је непрестано салетао и молио и ћеретао сваки пут кад год би дошао; па и отац је већ стар човек, и зато сам и учинила то, и сад је опет све као што је било и некада.

Она застаде један тренутак, стаде скидати огртач, шешир и рукавице па се, занета око овога, окрете мало од Нилса, и продужи говорити.

— Хате има једног пријатеља који је врло угледан, необично угледан; и сви су били мишљења да треба то да урадим, они су то тако желели, и видиш: ја бих онда могла поново заузети своје старо место у друштву, управо још и боље, јер је он у сваком погледу угледан, а ја сам за тим чезнула већ тако давно. — Је ли, ти то не разумеш? Ти то никад не би мислио о мени? Баш напротив. Зато што сам свакад исмевала друштво и све његове конвенционалне глупости и његов патентирани морал и његов термометар врлине и његов компас женске природе — о, сећаш ли се још како смо се шалили и какве досетке правили? Та то је да се човек заплаче! Јер, чујеш, то није било истина, баш нимало; јер, ја ћу да ти кажем нешто, Нилсе: ми жене можемо истина да се за неко време одметнемо, кад нам је неко стао на стазу нашега живота, који нам је очи отворио да познамо нагон за слободом који је у нама, али ми не можемо да истрајемо, јер ми имамо страст за оно што је најкоректније у коректноме па све до онога што је погодно у крви. Ми не можемо да издржимо да смо у рату с оним што је свет једном примио; на дну душе наше ми смо ипак мишљења да он има право, јер је *он* тај који суди, и у нашим срцима ми се покоравамо његовом суду и трпимо због тога, ма како да можемо изгледати иначе дрске. Та нама женама није дато да будемо изузеци, Нилсе, то нас чини тако необичним, може бити интересантнијима, али иначе..... Можеш ли да појмиш то? Кукавно је, је ли? Али ти зацело појмиш да је за мене био то необичан утисак што ћу се опет вратити у стару средину; на мене навалише толике успомене — успомена на моју мајку и како је *она* мислила; мени је било као да сам опет приспела у пристаниште, све је било тако мирно и у реду, и сад треба само да се привежем за њ па да целога свога века будем сасвим срећна. И зато сам се и свезала, Нилсе.

Нилс се не могаше уздржати а да се не осмехне; осећао је да је толико изнад ње, и он ју је жалио како је ту сад стајала пред њиме, тако млада а несрећна у својој исповести. Његово срце тако омекша и он не могаше наћи баш ниједну опору реч.

Он приђе к њој.

Дотле је она била окренула столицу и пала на њу; и сад је седела ту тако изнурена и очајнички, опуштених руку, уздигнута лица и оборених очију, па је гледала кроз мрачну собу с два реда столица право у мрачни улазак.

Нилс се налакти на наслон и наже се, метнув руку на рукатке са стране, над њу и прошапута:

— А на мене си сасвим заборавила.

Изгледало је као да она ово није чула, јер не подиже чак ни очију к њему; најзад заврте главом, сасвим мало, а после неког времена још једанпут, сасвим мало.

Око њих је било најпре сасвим тихо; за тим зачуше у ходнику код степеника где служавка риба браве певушећи; дрмусање на кваки прекиде насилно тишину и учини да је изгледала

још већа, у колико се одједанпут појавила. За тим је опет било све мирно и само се чуло лагано, сањиво и као по такту лупкарање жалузија.

Ова тишина им бејаше одузела говор, па готово чак и мисли, и она је седела опет као и пре тога, с погледом упртим у тамна врата на уласку. Он остаде нагнут над њоме па је гледао нетремице у њену каријану свилену хаљину, докле је, несвесно, занет благом тишином, не стаде љуљати, сасвим лагано, сасвим лагано.

Она подиже полако трепавице те баци један поглед на његов благо заклоњени профил, па их онда поново спусти задовољно. То је био као неки дуг загрљај, као да је легла у његова наручја кад би столица отишла у натраг; а кад би се опет напред кренула тако да су њене ноге додирнуле под, то би било нечега од *њега* у лаганоме притиску који би осетила на ногама од пода. И он је осећао то, љуљање га поче интересовати, и мало по мало па стаде јаче љуљати; чинило се као да је ближе томе да она буде његова што је више столицу унатраг сагибао, и као да је нешто очекивао од тренутка који је претходио љуљушкању унапред; и кад би потом опет гурнуо столицу напред, било је неко необично задовољство у лаганоме удару којим би њене ноге, и против воље, додирнуле под, чинило му се као да је она *сва* његова кад би столицу још даље унапред погнуо и њене табане тако благо притиснуо о под, да су се колена морала мало подићи.

— Немојмо више снивати, — рече по том Нилс, уздахнувши, и пусти с резигнацијом столицу.

— Ох ипак, — рече она готово молећи и погледа у њега безазлено, крупним тужним очима.

Она се бејаше лагано подигла.

— Не, не треба снивати, — рече Нилс нервозно и обухвати је руком око паса. — Било је доста снова међу нама, зар ти ниси то никад опазила? Зар нису они као тренутан дах додирнули твој образ или твоју косу? Је ли могућно да ноћ није, с дрхтањем, избацила уздах за уздахом који су падали на твоје усне чисто изумирући?

Он је пољуби, и њему бејаше као да ће бити мање млада под његовим пољупцем, мање млада али лепша, лепша и ватренија, заносна.

— Ти то мораш знати, — рече он, — ти и не знаш колико те ја волим, како сам патио, како сам чезнуо за тобом. Тема, ох кад би нешто могле оне собе на насипу причати!

Он је пољуби изнова и опет, а она обави руке око његова врата тако да су се широки рукави завrнули навише изнад убраних, белих доњих рукава, спали чак и преко мрких пантљика од ластиша које су их држале изнад лаката.

— Па шта би могле рећи собе, Нилсе?

— Могле би рећи *Тема* по десет хиљада пута и још више; могле би у томе имену молити се Богу, беснити, уздисати и јецати. Тема — али би могле и претити.

— Могле би и претити?

Оздо с улице допре до њих неки разговор кроз отворене прозоре, цео и нескраћен: сасвим обична мудрост светска у отрцаним свакодневним речима, које су два брбљава нехармонична гласа бацали и разносили. Сваколика ова проза допирала је до њих унутра и причињавала да је изгледало још лепше стајати тако ту, груди на груди, обасјани благом утуљеном светлошћу.

— Ох, како те волим, ти слатки, слатки створе!... У мојем наручју теби је тако добро! Је ли ти овако добро, добро? — Па твоја коса... не могу готово да говорим! Па све успомене.... тако је добро... успомена на то како сам плакао и био несрећан и како сам с болом осећао што ниси била узаме, сад се, ето, она устремила на ме, пробија се напред као да хоће у срећи да буде срећна самном — појмиш ли! — Знаш ли још, Тема, можеш ли још да се опоменеш месечине у прошлој години? Волиш ли је? — О, ти не знаш како она може бити свирепа. Таква једна ноћ месечином обасјана, кад се ваздух на свежој светлости мрзне а облаци мирно почивају, — Тема, цвеће и лишће не пуштају тад од себе свој мирис, као да је слана од мириса попала по њима, и сви гласови долазе тако из даљине и нестаје их тако одједанпут и не задржавају се; — она је немилосрдна — једна таква ноћ — јер се у њој бол пење необично високо, она га ћутањем извлачи из свих кутова душе, исисава га тврдим уснама; и у свој тој хладној, укоченој јасноћи не просијава никаква нада, не јавља се никакво обећање. Ох, Тема, ја сам плакао! — Тема, зар ти ниси никад преплакала ма и једну ноћ месечином обасјану? Не, слатка моја, то би било грозно кад би ти морала плакати; ти *не смеш* плакати, око тебе ваља да буду свакад ружичне ноћи и сунце — ружична ноћ — — —

Она бејаше пала сва у његова наручја, и једним погледом, који се у њ бејаше упио, мрмљале су њене усне, као у сну, слатке љубавне речи, које је њен дах готово гушио, понављаше речи, речи о њему, као да их је шапутала своме срцу.

Напољу на улици удалише се гласови и изазваше неспокојство у њима. Затим су се поново чуле, праћене чврстим ударањем једног штапа о камене плоче; после прећоше на другу страну, и угушене још су се чуле за дуго у даљини док не постадоше све слабије и док се не изгубише.

И око њих завлада поново тишина, па је бивала све већа и већа, да срце човеку распрсне, као тешка мора на груди. Речи бејаху међу њима усахнуле, пољупци су се откидали тешко с њихових усана, као кад се човек устеже с питањима, али не донесоше олакшање, уживање у том тренутку. Нису се усуђивали да скину очију једно с друго али се нису усуђивали ни да речи метну у свој поглед, они су га чисто сакривали под копрену; заклањали се иза њега, без и једне речи, премишљајући о тајанственом снивању.

Али, одједанпут кроз његов загрљај заигра неко дрхтање те њу пробуди, и она се обема рукама опре о његове груди и истрже од њега.

— Одлази, Нилсе, иди, ти не смеш бити овде; не смеш, чујеш ли!

Да Винчи Јован Крститељ

Он је хтеде привући к себи, али она, сва бледа и као помамна, стукну назад. Дрхтала је од главе до ногу и стајала је ту тако опружених руку у напред као да не сме ни себе да додирне.

Нилс хтеде клекнути и ухватити је за руке.

— Ти ме не смеш додирнути. — У њеном погледу виђаше се очајање. — Зашто не идеш, кад те молим? Свемогући Боже, ма зар не можеш отићи? Не, не, ти не смеш говорити, пођи твојим путем. Зар не видиш како дрктим сва од тебе? Погле само, гледни, гледни! О, то је ружно од тебе што си такав према мени! Та кад те ја молим!?

Њему не бејаше могућно да и једну реч изусти, она није хтела слушати. Била је сва ван себе; сузе су јој лиле из очију пљуском; лице јој је било чисто унакажено и као да је блистало од бледоће. Па шта је могао он чинити?

— Ама зар *нећеш* да идеш? Зар не можеш да увидиш како ме твојим задржавањем понижаваш, ти ме злостављаш, јесте, то ти чиниш; шта сам ти учинила кад можеш да будеш тако невалјао? Ох иди! Ама зар немаш нимало сажаљења?

Сажаљења? Он се бејаше охладио од беснила. Та ово је било безумље! Није му остајало ништа друго него да иде. И он оде. Он не прође покрај она два реда столица, већ лагано, не скидајући погледа с њих, прође посред њих као да пркоси.

— Свршено је, Нилсе Линеу, — рече он, кад се врата од уласка затворише за њиме.

Замишљен, са шеширом у руци, силазио је он низ степенице; на одморку застаде па махаше нешто рукама: кад би могао само ма и најмање што разумети од свега овога! Зашто је *ово*, а зашто опет *оно*? Затим је пошао даље. Прозори су били отворени. Дође му воља да из свег гласа завиче и раскине мрску тишину тамо горе, или да има некога с киме би могао овде разговарати, читаве сахате разговарати — неуморно, — не би ли његово брбљање продрло у ону тишину, не би ли је брбљањем расхладио. Он је не могаше истерати из своје крви; он ју је могао видети, осећати, он се губио у њој. Одједанпут застаде и поцрвене од огорчења и стида. Да ли је Тема хтела да доведе саму себе у искушење?

А горе је госпођа Бој стајала још и плакала; бејаше се наместила испред огледала па је стајала, ослоњена обема рукама о сточић под огледалом, и плакала да су јој се сузе сливале у ружичасту шупљину једне велике морске шкољке. Погледа у своје унакажено лице, какво се појавило на оном месту које је њен дах начинио на стаклету, па је пратила погледом сузе како су ударале на очи и падале на ниже. Како ли су само могле још непрестано тећи! Та она није још никада овако плакала; па ипак, — једном у Фраскати-у, кад се коњи у колима с њом бејаху отргли и појурили у највећем бесу.

Мало по мало па је суза бивало све мање, али ју је неко нервозно дрхтање обузимало још на махове од главе па до пете.

Сунце је ударало више у прозоре; треперави рефлекс од таласа повлачио се укосо по таваници; поред жалузија промицали су читави редови паралелних зракова унутра, читави снопови жућкасте светлости. Топлота је бивала све већа, и кроз засићени ваздух угрејана дрвета и вреле прашине крчили су себи пута и друга испарења, јер су се са шареног цвећа на узглавницима на софи, са свилених наслона од столица, с књига и разастртих простирака по поду, подизали, ослобођени од врућине, на стотину заборављених мириса који су промицали кроз ваздух као какве авети.

Лагано стаде је попуштати њена дрхтавица оставивши као неку чудну несвестицу, у којој су фантастични осећаји, у пола одређена осећања треперила над траговима њених зачуђених мисли. Она затвори очи, али остаде и даље лицем окренута ка огледалу.

За чудо дивно, шта се то збило с њоме! Толики страх да је чисто вриснула! А да ли је вриснула? Чињаше јој се да још чује врисак, и у грлу је осећала неки умор као кад је човек викао дуго, у највећем страху. Да ју је нешто он дочепао! Она је пустила да је шчепа, и притеже руке грудима ради одбране. Она се бранила, па ипак — ето: изгледало јој је као да је нага кроз ваздух полетела, сва поруменела, црвена од стида, милована срамно од свих ветрова. — Он није хтео отићи, и у скоро па би било сувише доцкан, сва је снага бејаше оставила, као мехурови који прште; мехурови на мехуровима који су се купили над њеним уснама и без оклевања прштали; једна секунда само па

би било сувише доцкан! Да ли га је она молила на коленима? Сувише доцкан! Нешто ју је неодољиво привлачило у његова наручја; као оно мехур, који се кроз воду пење, вибрирајући, тако се и њена душа испела нага к њему, свака је жеља била гола нага пред његовим погледима, сваки потајни сан, свако скривено предавање сама себе стајало је незастрвено пред његовим погледом који је освајао. И ето је опет у његовом наручју, уживајући, топећи се од сласти. Права статуа од алабастра посред пламенова која, на жару ватре, долазећи до усијања постаје провидна, и која постепено све више губи од свога тамног језгра, док се најпосле не претвори сва у сјај и светлост.

Она отвори лагано очи па погледа у своју слику у огледалу с дискретним осмехом, као да је то неки сукривац с којим се није хтела и сувише много објашњавати. Затим зађе по соби те покупи шешир, рукавице и огртач.

Несвестице бејаше нестало као да је руком однесена.

Слабост, коју је још осећала у коленима, била јој је пријатна; ишла је по соби свуда како би је још јаче осетила. Крадом, тако рећи случајно, гурну столицу за љуљање лако, поверљиво.

Она је управо волела сцене.

Једним погледом она се опрости с нечим невидљивим ту у соби; затим подиже жалузије, — и сад је то била сасвим друга соба.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ЛИСТИЋИ

Песме у прози, Причице, Импресије

Сестри

Изгледа ми као магловити сан твоја болна младост, изгледа ми као неказани бол твоја рана смрт. Све је то прошло тако брзо, све је то било тако свирепо, и ја то све теже осећам што више пролази време.

Из године у годину ја сам те сестро, остављао у нашој кући. Ти си најтеже од нас свију осетила судбину те старе куће. Ћутала си, гледајући умирање свога живота, као што сам ја морао ћутати гледајући те на мртвачком одру.

Ја сам онда, сестро, заплакао за твојих осамнаест година, кад сам те затекао, пред смрт, још у животу, са последњим очуваним осмејком за брата! Ништа више није код тебе остало сем тога радосног осмејка. Била си клонула, мирна и лепа, са очима још болећивим, са погледима још благим. Више нисам затекао твоје очи отворене, више нисам нашао твој осмејак.

Оставио сам те. Сад си далеко. Почиваш далеко као што си и расла далеко од мене. Почиваш незнана оним гробовима око тебе и оним местима, поред којих су те однели гробу.

Омрзнуо сам та места, јер пут поред њих води гробљу. Омрзнуо сам оне што сам им пружао више љубави но теби сестро...

На твоме ћу гробу осетити сав сакупљени бол, сву заосталу љубав... На твоме ћу гробу заплакати јаче но икада.

А ти почиваш са заклопљеним очима да не гледаш моје сузе које би те болеле. Почиваш без гласа и јава, да ми не би казала своје сахрањене болове, да ме не би још више ожалостила, добра сестро!...

Тренутна исповест

Разумео сам твој неми прекор.

Кад си, у једном часу, видела да долази крај младости, видела си и то, да нема ни краја ни циља сањању.

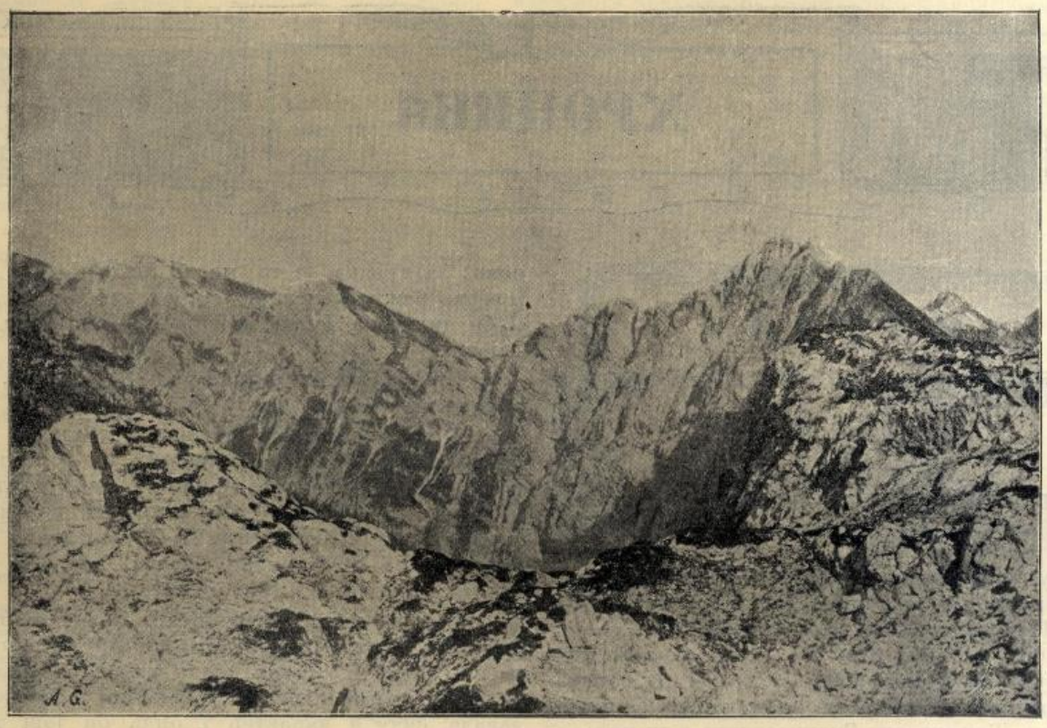
Гомилало се са успоменама све више година, а са годинама било је све мање чежње. Свака се ранија радост светила, свака се прошла срећа скупо плаћала.

Код тебе се у души рађала уморна мисао о пролазности свега, о новим данима са све мање одушевљења, о животу што покадкад пада немилосрдно на човека и гуши му свако осећање, и тера га да буде најобичнији и најпростији, да буде неповерљив и себичан.

Код тебе се хтело све поколебати, јер ти ниси до сад могла видети наше спотицање у животу.

Увек духом блиски, наша је љубав била без оне обичне интимности у којој се заједно само дели зла судбина, а у којој не постају душе блиске и благородне. Ти си била мени увек доступна за песму, увек створена за илузију!

Волим ли те?

Словеначки крш

Како ми сад треба да напрегнем сва заостала осећања, да заборавим све трагове болова и да твој очувани лик из најлепше успомене не покрије ниједан облак ћуди, како ми сад треба да се то све створи, па да се одушевим твојим срцем и твојим очима.

У данима што долазе отима нам живот и снове и чежњу, и одушевљење и младост.

А све то скупа и чинило је нашу љубав.

Писмо

....Можда си ти првих дана после онако брзог растанка чекала моје писмо, као моје продужено пријатељство. По растанку требало је да буде код мене онолико чежње и нежности, колико је пре било искрености и поверења.

Али ја нисам знао шта теби треба да пишем, као што некада нисам знао што морам да те видим.

Мислећи на тебе, нашао сам само белешке о једном добу које си ти испунила.

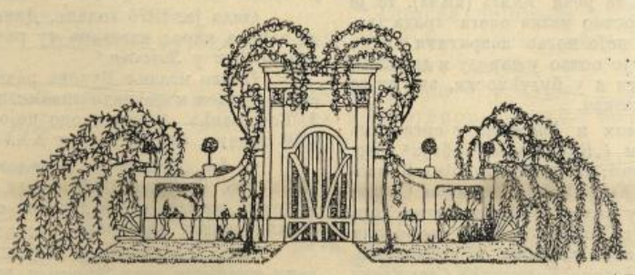
То је било оних дана, пред пролеће, кад си променом свога здравља уносила неко болно саосећање у душе оних лица што сам их затицао у твојој средини. Тих дана гледао сам те још увек упорно одлучну за живот и равнодушну и поносну према судбини. То је био твој душеван напор, сакривен за твоју околину. Али без њега бих ја пред тобом био збуњен, јер ти не бих могао прилазити као остали. Осетио бих да сам ти сувишан, кад ти не бих прилазио жудно и жељно, и да ми је непотребно да наши обични односи познанства буду најобичнија навика. Не бих ти могао говорити о себи, јер у мојим очима ти не би нашла ништа од онога што сам ја гледао код тебе у току једне твоје мирне приче.

Једнога вечера, које је обећавало лепши дан, прекинула си свој боравак и своју мирну причу.

Сад ја размишљам о твојој отворености тако природној, о твојим мислима тако истинитим, и о својој малодушности, што сам се једног тренутка побојао, да не уђем у обнављање једног већ преживелог немирног живота. А то је била малодушност, то сад осећам у овим празним и мирним данима.

Да је код мене остало само просте радозналости, и она би била довољна, да те се сећам, да те стварам онакву какву хоћу и да се ућушкујем у то наивно али драго осећање.

Влад. Станимировић.

ХРОНИКА

НАУКА

ЗАЈЧАР

Прилог српском језику

Зајчар а не *Заечар*. Ова је реч име једне вароши на реци Тимоку, у Краљевини Србији. Њу први помиње у српској књижевности, у колико ми је познато, Вук Ст. Караџић у Речнику од 1818 године, а за тим у својој »*Даници*« за 1828 годину, стр. 224. вели у примедби: »Војвода или муселим Црнорјечки сједи сад (од године 1813) у Зајачару; али од прије не знам какова је наија била Црна ријека (Бањска или Гургусовачка, или управо Видинска).« А и раније у првом издању речника од 1818 године, Беч, стр. 182, забележио је Вук: »*Зàечāр*, m. Ruinen einer Stadt am Zusammenfluss der beiden Timok.« У другом издању српскога речника од 1852 године, Беч, стр. 174. прештампао је Вук с поправком акцента: Зàечāр, m. eine Stadt mit alten Ruinen am Zusammenfluss der beiden Timok.«

У »*Гласнику*« Друштва Српске Словесности, свеска IV од 1852 године, Београд, стр. 234 и 242, пише Јован Гавриловић у својем прилогу *за географију и статистику Србије*: Заечаръ, заечарскомъ, па за тим исправљајући што је писао о томе у »*Гласнику*« III, поправио овако: »Заичаръ, варошъ, у рѣчнику у срезу Вражогрнскомъ, а нѣ, него є у срезу Заичарскомъ.«

М. Ђ. Милићевић у својој »*Кнежевини Србији*« од 1876 године, Београд, стр. 915, наводи овако: »Зајечар је окружна варош црноречком округу. Она се находи у лепој равни на десној страни Кривовирског Тимока или Црне Реке, мало више утока ове воде у Бели или Велики Тимок, 9—10 сати јужно од Неготина, а 7 сати северно од Кнежевца«[1]) Зајечар ће бити место ново; за турака је то могло бити једно добро село. Његова важност настаје тек од оног доба, откад су се Срби дигли на Турке, и управу Црне Реке сместили у Зајечар.«

Према Вукову речнику од 1852 године, Ђ. Даничић објашњава *Зàечāр заец.*[2])

У трећем издању (државном) Вукова речника под уредништвом Јована Бошковића од 1892 године, Београд, стр. 211, исправљен је тај назив града од *Зàечāр* и *Зàечāр* на *Зајечāр.*[3]). А у трећем издању, опет државном, под уредништвом П. П. Ђорђевића и Љуб. Стојановића од 1898 године, Београд, стр. 182, опет *Зàечāр* као и у другом од 1852 године.

Вук је, дакле, први писао *Заечар* и *Зајечар*. Гавриловић бележио и *Заечаръ* (Зајечар) и *Заичаръ* (Заичар). Да је ставио и *слитну* код *и* у речи *Заичаръ*, која му је онда, према шареном правопису славено-сербскомъ, давала силу и карактер *j*, онда би још тада та реч била написана по правом својем изговору, али се види да је Гавриловић пазио на тај *сливни* знак, па га у другим речима и означивао над *и*, а код ове речи у оба облика остало само *и*.

И у другим доцнијим службеним *речницима места* и статистичким подацима записиван је овај назив нетачно *Зајечар*. (Види *Речник места у Србији* од К. Јовановића, Београд, 1892 год. стр. 161).

Ја сам слушао још за време својега детињства у Делиграду и туда око Мораве да народ говори: *Зајчар*, *Зајчарац*, *Зајчарци*. Тако сам и сâм говорио онда, па тако осећам и сад кад хоћу те речи да изговорим и запишем. Међу тим од неко доба, откако се почело више загледати у књиге и речнике, пише се редовно свуда и у службеним пословима и у књижевности само: »*Зајечар*, *Зајечарац*, *зајечарски.*«

Народ пак у Зајчару и по селима око тога града изговара ту реч чисто фонетички записану *Зајчар*, и према томе и остале изведене речи, као што се чују и око Мораве. И по неки је писци б леже тачно: »Кораци Српске Владе да се изузму из демаркационе линије Зајчар а нарочито Алексинац.....« »Турско продирање у Књажевац и Зајчар, већ је производило на Европске кабинете утисак о потреби примирја.«[4])

Вук вели у својем речнику од 1818 године стр. 194, и од године 1852 стр. 176: »*зàјац*, m. (у Крајини Неготинској vide *Зец.*« А. Јов. Бошковић додао 1892. године страна 211: **заѣцъ**, зајец, Зајечар, Зајац; ае, се, ê, зец).«

Вук је тада мислио да је само у Неготинској Крајини у обичају у народноме говору пуна реч *зајац*, међу тим та је реч овако пуна у обичају свуда око Мораве

[1]) Овде ми је згодно да поменем ово: Милићевић је онда писао *Кнежевац*, у смеру да се тај назив, кад је већ узет место старијега *Гургусовац*, говори и пише по чистом народном изговору и духу књижевнога језика према речи *Кнез*; али народ, при свем том, и данашњи дан тај назив изговара *Књажевац*, јер се таквим изговором почео прво употребљавати у административним пословима, па га тако пишу и књижевници. Назив је *Књажевац* наденула власт у почетку 1859 године граду Гургусовцу у част повратка Књаза Милоша, кад је туда прошао враћајући се из Букурешта у Србију да поново заузме свој престо (*М. Ђ. Милићевић* — »Кнежевина Србија«, стр. 843).

Кад се почео српски народ у Подунављу и Посављу ослобађати испод турске власти, и обнављати Србију у почетку деветнаестога века, и кад је народ почео навикавати да разликује кнеза владаоца од општих селских и нахијских кнезова (тако се говорило *кнезова*, а не кнежева), и доцнијих кнезова (судија), почео се административним путем увлачити, према ондашњем *сербско-славянскомъ* или руском утецају, и одомаћивати изговор те речи *Князъ* (књаз), те је према томе и под тим још утецајем постао назив овога града (вароши) *Књажевац*, и изговор се његов неје могао повратити према народној речи *Кнез* на *Кнежевац*, него је остао у народу и данашњи дан *Књажевац*. Тако ће, види се, остати и у будућности, ако ни за што друго, а оно ради историје тога назива.

Истина, има назива села *Кнежевац* и *Кнежица* у срезовима Врачарском, Црногорском и Млавском (»Кнежевина Србија«, стр. 107, 350 и 1068); има и назива места као: *Кнежево Брдо* на Копаонику близу Шаме на ибарском сливу; *Кнез-Село* у Нишком Срезу; село *Кнежине* и *Кнежински Манастир* у Кичевској Кази, Битољскога Вилајета, и у другим местима, али су ти називи постали слободним народним утецајем, те су према народном изговору и уобичајени. (О изговору речи *кнез* или *књаз* види Јована Бошковића *Скупљени списи — о српском језику*, св. I, стр. 55—61 и 208).

[2]) »*Основе српскога или хрватскога језика*«, стр. 117, Биоград, 1876. И на стр. 347 вели: »*зец*, сажето од **заѣцъ**, а цијело још у *Зајечар*; тамна постања; говори се и *зàјац*.«

Онда је, 1876 године, Даничић држао, по списима из то доба, да заиста народ изговара ту реч *Зајечар*, иначе он не би рекао: »а цијело још у *Зајечар*.«

[3]) Ово издање Вукова речника неје цело. Има само једну свеску од гласа *а* до речи *зàвàње*, n. (зап.) vide *зијевање;* с поговором Ј. Бошковића. А зашто оно неје цело, види о томе Вуков речник од 1898 године, стр. XXVII и XXVIII.

[4]) *Јов. Ристић* — »Дипломатска Историја Србије«, књ. I, стр. 128 и 205, Београд, 1896 г. Али на стр. 289 опет једанпут *Зајечар!* У другој књизи овога дела на стр. 88: *зајечарска* војска, а на 87 страни двапут *зајчарска!*

Пера Тодоровић у својем »*Огледалу*« од стр. 256 до 273 бележи тринаест пута *Зајчар* и *зајчарски*, а само три пута погрешно *Зајечар*.

од повише Топлице до Дунава, *За̄јац* (m. nom sing.), *Зајци* (nom. pl.), а писмени људи из тих крајева кад читају из књига хоће да кажу и у сажетом облику *зец*, која је уобичајена у књижевном језику из западних крајева Србства. А од Топлице до извора Мораве, у крајевима: лесковачким, врањским, кумановским, прешевским, гњиланским, изморничком и криворечком у обичају је ова реч у народном говору *Заj'ц* (зајац) pl. *Зајци*, а око Кратова и Кочана чује се више *Зајац*. Тако и на Косову и око Белога Дрима *Зајац*, а у Призрену *Заj'ц*. Око Берана и у источно-јужном крају Кнежевине Црне Горе народ изговара *Зајец*, а неки изговарају *Зајиц*, нека средина између, *е* и *и*, те својим звуком за једну трећину прближује се ь.

„Вала си хитар као зајец, а лукав си као лајсица, а лијеп си као лијепа ружа! или

Брз си као зајец, лукав си као лајсица, лијеп си као лијепа ружа!“

У Маћедонији пак у извесним крајевима чује се по најстаријем изговору. Највише је у обичају *зајак* (nom. sing), *зајаци* (nom. pl.); и *заек* у говору, а *зајек* у песми кад се на глас пева; *зоек* у говору, а *зојек* у песми код Мијака и око Дебра.

У опште, дакле, цео југоисточни крај српскога народа говори и данашњи дан пуну реч *зајац* с дијалекатским варијантима у народном изговору. Према томе у моравском и тимочком крају чује се и кажу људи *зајечар* оно место у пољу где има највише зајаца, где се највише они пате и живе. То су места по пољима обрасла шибљем, врбом и трњем (лугови), а по висоравнима ситном шумом. Обично *пољаци* или и сељани кад се десе у пољу, кажу ловцима: *Море, људи, не пролазите овуда преко њива и ливада, и не газите жито (усев), овде нема зајаца, него идите онамо*, показујући руком на извесно место, *онамо је Зајчар.*“

По оваквом јасном народном поимању *зајчар* се зове свако место где се зна и утврди да има највише зајаца. Тако се исто прича на Тимоку, у околини садашњега града Зајчара, да је било пре 100 и више година пуно таквих места *зајчара*, згодних за пањење и живљење зајаца, и да су их онда Турци много ловили, и ти ловци звани су *зајчари*; а и данашњи се дан зову тако они који вешто лове зајце. У селу ће неко рећи: *„Ене, дошли зајчари из тога и тога села, иду у нашу шуму.....“*

Према томе сада постоје у поменутом крају Србије ове речи:

1. *Зајчар* (m. nom. sing.) место где се пате и живе зајци (зечеви).

2. *Зајчари*, људи који лове зајце, све се ређе чује у говору, а у сингулару већ застарело значење; али се тако зову сада керови који истерују и гоне зајце. Питаће ловац: *Је ли то исето зајчар?*

— *Неје зајчар*[5] *итичар је.*

3. *Зајчар*, град (варош) на Тимоку, на којем су се месту највише патили (плодили) и ловили зајци, те по њима то место, садашњи град, прозвано *Зајчар*.

4. *Зајчарац*, човек из Зајчара. *Зајчарци*, људи из Зајчара, *Зајчарка*, жена и девојка из Зајчара; *Зајчарке*, pl.; *Зајчарче*, дете из Зајчара; *Зајчарчићи* pl.; зајчарски-а-о, адјектив, оно што припада граду Зајчару.

Кад је, дакле, народ око Тимока говорио и сад изговара чисто и само *Зајчар*, *Зајчарац*, према пуној речи *зајац*, од које је тај град и добио име, нема потребе да ми сада пишемо друкчије.[6] Према свему овоме треба писати *За̄јчар* а не̄ *Зајечар*.

Ово изгледа да је ситница, али би се оваквим једним случајем могло догодити да неко доказује после извеснога времена по књижевним записима, упоређујући са тачним народним изговором, да је народ пре 100 и више година изговарао *Зајачар*, а доцније познатим фонетичким процесом да је у тој речи вокал *а* у другом слогу слабио редом до полугласа ь, и да је као такво после *j* отпало. То би све теоријски било погрешно кад се, откад се зна, за назив те вароши, слушало у народним устима само *Зајчар*. Дакле ь (танко јер) могло је испасти после *j* у овој речи, у народном изговору, много пре него што је остала варош *Зајчар*, у речима: *зајчар* (луг) шумарак, (ч ста) где живе зајци; *зајчар* (ловац-човек) који лови зајце, и најзад *зајчар* (кер) који гони зајце,

М. В. Веселиновић

[5]) У западним крајевима говоре у сажетом слогу *зечар*.

[6]) Питајте ма којега, сваки ће вам одговорити *Зајчар* и *Зајчарац*. Тако говоре, а кад хоће да запишу ту реч, онда изврћу и умећу *е* после *j*. Кад их запитате, зашто тако пишете кад се та реч не изговара тако? они вам одговарају да тако треба не казујући разлога; а по неки почне да прича како је *Зајечар* од *зајечати*; нешто, вели, *зајечало* око тога града!!

* Драг. Ј. Андоновић, коњички потпуковник, дао је у штампу своју књигу „Служба коњаника.“ Књизи је цена 1·50 дин. Претплатници при упису полажу 0·50, а после примљене књиге 1 динар. —

* 28. ов. м. друштво „Трезвеност“ одржало је у дворници Дома Црвенога Крста јавну седницу, у којој је Д-р Јован Данић читао своје веома занимљиво предавање „О падавици и алкохолизму“. Улазак је био, као и за остала предавања овога друштва, бесплатан. —

* Првог дана овогодишњих Духова навршило се 500 година од када је Деспот Стеван Високи положио темеље својој највећој задужбини, манастиру Манасији. Успомена на тај дан прослављена је у манастиру пред изасланицима Краљевске Владе, Академије Наука, Универзитета и других просветних установа. Свечани говор држао је Њ. В. Митрополит Димитрије. —

* Инжињерски пуковник Боривој Нешић јавља да је дао у штампу своју књигу „Савремена пољска фортификација“. Претплатничке пријаве прима писац (Београд). —

* На свечаном скупу Академије Наука објављене су награде из Задужбине Николе Мариновића. Досуђене су две награде по 480 динара. Једну је добио г. Лаза Комарчић за спис „Мученици за слободу“, роман из народног живота Босне и Херцеговине, а другу г. Зар. Р. Поповић за спис „Српска Борија.“ —

* Г. г. Слободан Јовановић и Д-р Коста Кумануди професори у Универзитету, спремили су за штампу ручник „Основи јавног права Краљевине Србије“. Први део већ је готов. У њему је „Уставно Право“, од Сл. Јовановића. У њему су три одсека: I Велика Народна Скупштина, II Народна Скупштина, III Краљ. Књизи је цена?

* Из извештаја друштва „Просвјета“ (Сарајево) види се да је друштво у прошлој години имало 4000 чланова, а од њих 55 добротвора и 582 утемељача. Друштво је имало у тој години 87 стипендиста. Вредност имања из-180.452·77 кр.

* Администрација „Српске Мисли“ (Карловци, Срем) јавља да је изишла из штампе нова књига „Омерова Јашијада. Pars prior.“ Епос у VII песама. Цена је књизи 30 потура, са поштарином 5 потура више. —

* Српска општина у Корјеници (Лика) решила је да подигне прву српску реалну гимназију. Општина је за извођење ове одлуке већ спремила 55.000 круна, а остатак ће уносити у буџет и добијати од српских просветних добротвора. Ово ће бити прва српска гимназија у Лики. —

* У Српској Великој Гимназији у Новом Саду било је 1906.-7. године уписано 455, а до краја године остало 421 ученик. По народности било је: 384 Србина, 20 Хрвата, 9 Словака и Чеха, 3 Руса и 5 Немаца. —

* 24. о. м., на дан тридесетогодишње успомене изгинулих српских бораца на Јавору, свечано је на Кали-

пољу откривен споменик подигнут прилозима српског народа.

* Г. Гргур М. Јакшић, српски државни стипендист и пређ. гимназијски наставник, положио је у Париском Универзитету докторат из историјске групе. Теза му је „L'Europe et la résurrection de la Serbie (1804.—1834.).“ Теза је штампана на 8°, има 525 стр., једну карту Србије и два предговора: пишчев и проф. Омана.

* Типографско певачко друштво „Јакшић“, које је и на Калемегдану подигло Бисту пок. Ђ. Јакшића, одлучило је да изврши пренос његових костију са Гробља Св. Марка на Ново Гробље. Београдска Општина већ је на Новом Гробљу одредила место за песниково покопиште, а вредни „Јакшић“ подићи ће ограду и надгробни споменик. —

* Српска Краљевска Академија решила је да приреди целокупно издање музичких дела пок. Корнелија Станковића. За уреднике ове збирке одређени су г. г. Стеван Мокрањац и Даворин Јенко, академичари. —

* „Јаблан“, красна приповетка Петра Кочића, већ је двапут преведена на Немачки језик. Једанпут у листу „W. Landw. Zeitung“ а сад и у познатом „Das Interessante Blatt.“ —

* Владимир Боберић, професор — комитета (Aracs, Torontál m., Ugarska) дао је у штампу (Jos. Eberle) „Опело за мешовити збор“ (1. Свјати Боже, 2. Јектенија, 3. Со свјатими упокој, 4. Плачу и ридају, 5. Одговори пре и после Св. Јеванђеља. 6. Придите последњеје цјелованије, и 7. Вјечнаја памјат). Све су ове песме сложене у духу српскоправославног певања. Цена је гарнитури 3 круне (динара). —

* Проф. Милан Недељковић директор Опсерваторије, одштампао је из „Пољопривредног Гласника“ своју расправу „Метереологија и пољопривреда“. Цена није означена —

* На крају прошле године разни фондови уложени код Управе Фондова, износили су санитетски 9.934.691·73 дин., удовички 3. 795.312.70 д.; свештевички 3.078.579.25 дин.; учитељски 2.944.059.90 дин.; школски 2.903.,823.85 дин., шумски 1.744.774.45 дин.; за накнаду штете пострадалим од града 1.082.413.27 дин.; фонд вода 172.773.12 дин.; за обезбеђење стоке 80.059.80 дин. — Сви ови фондови укупни представљају вредност од 25.736.488.07 динара. —

* Божо Ловрић (Спљет) јавља да је дао у штампу књигу „Невјеровање“, Збирку својих афоризама. —

* Ђачко књижевно друштво „Стражилово“ (Карловци) завршило је, са овом школском годином, трећу годину. Ове године читано је у друштву 38 радова. —

* Проф Милан Георгијевић штампао је у овогодишњем „Програму Српске Гимназије у Карловцима“ своју расправу „Деспот Стеван Лазаревић и књижевност његова времена“ —

* Штампан је и може се добити „Извештај о стању Српског Народног Позоришта поводом брошире д-ра Лазе Станојевића, пређашњег начеоника друштвеног. као и о томе шта је истина и шта је стварно од навода и нападаја у споменутој брошири“ Овај су извештај поднели Одбору Д. Радић и Д-р Ђ. Трифковић. —

* Артиљеријски потпоручник Миленко Ј. Арсовић (Крагујевац) јавља да је превео и спремио за штампу дело француског мајора Мениера „Руско-јапански рат“. Дело износи 44 штампана табака велике осмине. Штампаће се у 4 књиге, а у петој биће карте у бојама, на најбољој хартији. Цело дело коштаће 10—12.50 дин. (франц. оригинал кошта 15 дин). Претплату прима преводилац. —

* Српски Универзитет (Београд) расписао је стечај за пет доцентских катедара: две за хемију, и по једна за физику, историју уметности и византиологију. Рок пријаве до 5. септембра ове године. —

* Светозар Мартиновић (Ст. Бечеј) јавља да је дао у штампу своју драматизацију Шапчанинова спева „Невеста Љутице Богдана“. — Дело ће изнети 5—6 штамп. табака, а цена ће му бити 1 круна. — Скупљачима 10%.

* Милан Поповић, српски православни свештеник, штампао је у Бањалуци своју збирку „Поучни чланци за народ“. Чист приход наменио је друштву „Просвјета“. — Књизи није цена означена —

* Артилеријски капетан II класе Јеша Јов. Дамјановић (Ужице) превео је са француског и дао у штампу дело француског поручника Morlièr-a „Белешке и правило о 75 mm топу, за официре свих родова оружја“. У делу се говори о материјалу, руковању и гађању. Тексту је додато 49 слика. — Цена ће бити 1.50 дин. —

* У издању књижаре Браће М. Поповића штампана је „Немачка граматика за српске школе и за Србе самоуке, саставио проф. Јован Грчић“. — Цена је 2 круне. —

* 9. о. м. промовисана је. прва од женскиња, за доктора филозофије (историја и географија) Српкиња, госпођица Милица-пл. Богдановићева. У дисертацији обрадила је тему „Цар Јулијан Апостата према Хришћанству“.

БИБЛИОГРАФИЈА

Карађорђе — Написао Миленко Вукићевић, Књига прва. 1752—1804. С две историјске слике и сликом Београда 1788. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1907. — В. 8,° стр. 413. Цена 5 дин.

30. Новембар 1806. Спомени из прошлости. Средио Ж. (Одштампано из „Београдских Општинских Новина“). — Издање Београдске Општине. — Београд, штампарија Д. Димитријевића 1906. — 8°, стр. 86. Цена?

120. издање Задужбине М. Коларца. *Слике из Ревизије.* Написао Јосиф В. Стојановић. Београд, 1907. Нова Штампарија — Давидовић. — 8°, стр. 126. Цена 1 динар.

Књиге за народ. Издаје Матица Српска из Задужбане Петра Коњевића. Свеска 122. *Уму и срцу.* Поуке за народно посвећивање. Написао Павле Аршинов. II. У Новом Саду. Издање Матице Српске. Штампарија Српске Књижаре Браће М. Поповића. М. 8°, стр. 77. Претплата на сва годишња издања Матичина (без Календара) 4 кр., у иноземству 6 кр.

Књиге Матице Српске. Број 17. *Ромео и Јулија.* Трагедија Виљема Шекспира. С енглеског превео Лазар Костић. Награђено из Задужбине Јована Боторића и жене му Терезије. У Новом Саду. Издање Матице Српске, 1907. — 8°, стр. 95. Цена је овој књизи 2 круне. —

САДРЖАЈ:

Песма прошлости, написао М. П.
Под прозором, песма Вељка Петровића.
Птице у кафезу, слика Свет. Ћоровића.
Дивља лоза, песма М.
Над Хумком, од Д. Тодосића.
Селидба, песма Милорада М. Петровића.
Смрт Лазе четовође, од Севаст. Јовановића (свршиће се).
Мрнарева прича од Душана Синобада.
Старе душе, мојој мајци Хаџи Катарини, песма Дим. М. Микића.
Нилс Лине, роман Ј. П. Јакобзена. Превео Д-р Мих. Р. Поповић (наставиће се).
Листићи: Сестри. — Тренутна исповест. — Писмо, од Влад. Станимировића.
Хроника: (Наука, Разно, Библиографија).
Слике: Мона Лиза. — Леонардо да Винчи. — Salvator mundi. — Лепа Феронијеровица. — Бахус. — Света Ана. — Јован Крститељ — Словеначки крш.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић, Капетан-Мишина улица бр. 8.

Државна Штампарија Краљевине Србије

ТЕЛЕФОН БРОЈ 193

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ

МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА

У БЕОГРАДУ Кнез Михаилова улица број 20

ПРЕПОРУЧУЈЕ СВОЈ ОГРОМАН ИЗБОР:

Шешира, Кошуља, Гаћа, Чарапа, Рукавица, Др. Јегеровог рубља, Краватна, Сунцобрана, Кишобрана, Марама цепних и за српску ношњу, **Ћебади, Штапова, Путничких** прибора и разне кожне робе;

Жакета, Кепова, Сукања, Блуза, женски **Кошуља, Гаћа, Рекла, Мидера, Муфова, Чешљева, Укосница, Хаљиница** деч. и за повојнице, **Капица** и **Бенкица**;

Спреме за удаваче и девере, Шалова за кумовске свеће, **Свиле** за превезе, **Огртача** за младе (пелерина), **Албума, Мириса, Сапуна,** разних предмета за поклоне и сваковрсних галантериских новости.

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Поруџбине из унутрашњости извршује брзо и тачно

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ

ГЕЦЕ КОНА

БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све повремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шиље у кућу.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стоваришту, књижара *набавља за најкраће време* по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којега се набавља. Велики избор антикварски каталога чувених светских антикварница стоји свагда на расположењу свакоме.

Књижара купује од приватних лица појединa употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилато сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibibliothek) која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је **два динара** са неограниченим правом читања.

Каталоге учила и свију врста књига и музикалија шаље књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО

ЗА ОСИГУРАВАЊЕ

БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА

ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ

ОСИГУРАВА:

живот људски на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мираз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости новчани заводи, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један новчани завод, ради примања уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слати уплате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

ТРГОВИНА

МАРИЧИЋА И ЈАНКОВИЋА

У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. ПОТРОШАЧИМА:

Велики избор сваковрсних хартија и осталих потреба за писање, цртање и школе.

НАЈВЕЋИ ИЗБОР:

Хартија за писма
Хартија за позивнице
Картона за посетнице
Картона за позивнице
Картона за фотографе

НАЈЛЕПШИ ИЗБОР:

Дивита
од никла, стакла и дрвета

НАЈВЕЋИ ИЗБОР:

Енглеских перореза
Новчаника и буџелара
Ножева за сечење хартије
Финих увлака за пера
Блокова за писање и цртање
и т. д.

бр. 7-8
√5 14
762

НОВА ИСКРА

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ
БЕОГРАД

ЈУЛИ и АВГУСТ 1907. Власник и уредник Р. Ј. Одавић ГОДИНА IX.

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића

Има на стовариштву и свагда наново добија **САСВИМ НОВУ РОБУ**

коју и препоручује поштованој публици *за сваку поједину сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атлаза црна** за бунде и либадета. — **Атлаза** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атлаза Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикераја, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је ујудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С ПОШТОВАЊЕМ

МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ

БЕОГРАД — САРАЈЕВО

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из првих светских фабрика

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршују се најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 7. и 8. Београд, јула и августа 1907. год. Година IX.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Ускршње слике

I.

Звоњење са звоника малене цркве разлегало је се селом кроз јутарњу тишину и онда се, заједно са лаким велом априлских испарења и са стубовима од дима, који су се изнад сеоских домова вили, пело горе — у висину азурног неба. И све се то кретало кроз ону атмосферу првога ускршњег јутра, која је верујућима тако света и свечана изгледала. Чинило се као да то црква, природа и домови приносе Богу жртву — за спомен кад је његов син својом смрћу и васкрсом искупио људство од грехова.

У кући Јове Протића, доброга хришћанина и угледног домаћина, давно је већ све на ногама. Сви су, обучени у празнично руво, били испуњени оним блаженим и задовољним осећањем које Србина-хришћанина, кад му иначе у кући иде све као што треба, обузима само о данима славе, Божића и Ускрса. Чељад је посвршавала и све оне ситне послове који су се још имали обавити, па је чекала само први позив звона те да пође у цркву — колико да се Богу моли, толико и обичаја ради. Јер се сваке године о Ускрсу у кући Јове Протића тако ради.

По повратку из цркве домаћин је сео на троножну столичицу, под орахом испред куће, и, почевши светковање Ускрса првом чашицом ракије — у здравље својих укућана, дозове свога најстаријег сина да с њиме још штогод — односно празника — нареди.

— Знаш, Стево, да однесеш мало вина и меса баба Стани. Она сирота нема чим да проведе празник са својом децом. Од кад јој син умре, они једва животаре. Право је да се и њих сетимо. Њен покојни Васа био нам је најбољи радник.

После овога, газда Јова превуче шаком преко чела — као да је хтео тиме да одложи сећање на покојног Васу за други пут, и сада да пређе на предмет који га је много више занимао.

— Па, овај, чујеш, сврати после и до чича Пере, па га зовни да дође код нас на ручак. Само нека не заборави гусле.

Тај чича Пера био је познати гудач уз гусле, и живео је у селу сам, са својим синовцем Марком, лепим и постаријим сеоским бећаром. Њега су често тако звали о славама и празницима, и он је се радо одазивао. Његов синовац се подразумевао свуда као позван. Само што је он долазио увек нешто мало доцније, тек пред вече....

....После ручка дуго се још остало за столом. У почетку је било све живо и весело. Домаћин се час разговарао, шалећи се, са својом чељади

и чича Пером, а час је опет пажљиво слушао певање овога. Свака је песма била нов предмет за разговор. Тако се певало, разговарало, слушало, пило и опет јело, — као што је био обичај сваке године о Ускрсу.

Мало по мало и домаћин је почео да говори већ нешто замореним гласом и да своје речи прати раздраженим покретима и ударањем о сто. Затим је његов говор постајао без везе, и он се губио у све новим и новим предметима које је почињао да прича, ни један не довршујући. Чича Пера, који је већ сасвим био промукао, гледао га је тупо, блесаво се смејао и пратио његов говор неком врстом одобравања које се увек сводило на узвике:

„Ама истина? Гле! Тако је, дабоме!“

Стева, најстарији син домаћинов, који се других пута смотрено чувао своје гадне страсти — не да пије него да жудно лоче алкохол, сада, на благ дан, пустио је страст своју да се сама задовољи: и ено га већ где спава за столом. Нико није ни обраћао пажњу на њега. Свакоме је то изгледало сасвим природно и обично на један тако благ дан.

Први се сумрак почео хватати кад је у кућу, ни од кога не запажен, ушао чича Перин синовац Марко и сео за сто, до снахе домаћинове, жене Стеванове. Свима се чинило као да је он већ одавна ту. Једино жена Стеванова, у овој општој лабавости духа и тела, одржала је се као апсолутни господар и једнога и другог, али увек готова да их обоје — и дух и тело — стави у службу својим похотним ћудима. Она је се са Марком и сувише разуздано шалила — и у разговору, и у погледу и подгуривањем ногама испод стола.

За то време се млађи син домаћинов искрао од куће и похитао младој Јели чији је муж већ пола године у војсци. Он је јутрос могао само, у пролазу, да јој добаци:

— Чекај ме. Довече ћу да ти дођем....

....Само једна душа остала је потпуно чиста, само једна душа није овако проводила благ дан, то је била душа домаћице. Старица газда Јовина је одмах после ручка устала и отишла у вајат, да тамо проведе на миру цело после подне. С времена на време она је се молила Богу за здравље и срећу своје деце. Уз то, она је се нејасно, врло нејасно, сећала да се некада, у кући још њеног оца, Ускрс проводио мало друкчије него сад у кући њеног мужа.

*

То је било у једној вароши у унутрашњости, око подне, првога дана Ускрса. Сва је варош, под благом топлином априлског сунца, изгледала ведра и светла — као и душе њених становника на данашњи дан. Свака је породица изгледала свечаније и веселије, но обично.

Само у кући Пере Јанковића, управника поштанског и телегрифског одељења, било је суморно и невесело....

У великој, намештеној соби седеле су на „миндерлуку“ две његове ћерчице, једна од 10 и друга од 12 год. Старија је држала плетиво у рукама, а млађа превртала неку књигу са сликама. По кад-кад само, ако би која од њих другуословила, оне су почињале безначајан разговор о стварима које су само њихово детињско доба могле занимати. Собу је испуњавао пријатан мирис од скоро справљених домаћих посластица, али он као да није много децу дражио. Сестре, седећи једна према другој, као да су предосећале нешто врло озбиљно, што оне још не могу довољно да разуму. Јер, ето како их од неког времена оцу никако не пуштају: мати им је жалосна и често плаче: а брат ћути, само ћути. Па чак и она котарица са шареним јајима, на столу, није им причињавала неку особиту радост и задовољство. Други пут су се јаја шарала зато, да оне, заједно с оцем, мајком и братом, лепше проведу Ускрс; а сада, ето их леже на столу — и нико им се не радује; она су ту само с тога што је такав обичај.

У својој соби за рад био је за то време њихов брат, најстарије дете Пере Јанковића. Њему је било око деветнајест година и имао је ситно, безизразно лице, — једно од оних лица са мртвим цртама, по којима је готово немогућно ма шта дознати о душевном стању, у ком се личност налази. Он је седео за својим столом, пред отвореном књигом, али није из ње ништа читао. Поглед му је тупо блудео с књиге на остале предмете у соби, и ни на једном се није заустављао, него је продирао иза зидова његове собе и тамо се негде, неосетно, претварао у духовни поглед — плод његових размишљања у овом тренутку. Има већ пола године како се он све решава да отпочне један нов живот, живот који би текао по извесном плану, живот испуњен радом, живот који би га водио сигурној будућности. Јер, има већ година дана како он живи запуштено, од данас до сутра, без икакве истинске и стално радости. Мучило га је што тако подло трећи најлепше, неповратне, дане свога живота, и он се спремао да томе учини крај. Али, авај! он осећаше да ће се, не за дуго, десити нешто што ће га силно пореметити у томе новом животу, што му неће дати ни за један тренутак да га настави. И он је са зебњом то „*нешто*“ очекивао, но оно још оклеваше да дође.

Три је месеца како му је отац пао у постељу, савладан болешћу која је у последњем своме стадијуму неизлечива. Тешко му је било кад је мислио о могућности скоре очеве смрти, која је, у осталом, била неизбежна, која је морала доћи. И он није могао да верује да ће се једног дана растати за навек с оцем: њему је то изгледало скоро немогућно. Па ипак смрт мора доћи. Она ће се јавити као катастрофа, која ће с једне стране поразити целу породицу, а с друге — отворити јој видик и путеве новог живота. Јер, заиста, живи мртвац у кући кочи живот целе једне породице, спречава га, смета му. Па што онда смрт оклева? Зар зато, да што дуже намучи и њега, и оца, и мајку, и сестре, — све њих.....

.....У то избијање часовника од једном пробуди у њему заспали нагон за одржањем, и он,

Л. Да Винчи — Богородица међу стењем

Из књиге г. Д-р Б. Николајевића „Леонардо да Винчи“

видевши да је већ сат и по после подне, осети неодољиву потребу да подмири глад, која ни према чему није хтела да има обзира. Он се диже и полако отвори врата од суседне собе, старајући се да прикрије гађење које су му причињавали неред и непријатан задах собе у којој је болесник од такве једне болести тако дуго лежао. Први поглед му је пао на оца који је, изнемогао, ослабео и без живота, лежао у својој болесничкој постељи и укочено гледао у једну тачку на таваници. Он сада немо погледа сина, па онда опет заузе свој први положај.

— Мајко, хајде да ручамо, има један и по сат, — обрати се он својој матери која је, бледа и малаксала, седела поред постеље болесникове.

— Ено, сине, у кујни ручак. Ја сам спремила. Зовни Јелу и Милицу, па ручајте. Ја ћу после, не могу сад.

Он тромо изиђе из собе, праћен погледом мајчиним и кашљањем очевим, а у души као да му је нешто говорило:

„Не! овако се више не може, не може, не може....“

*

У једној од мирнијих улица београдских имао је господин Стева своју лепу и велику кућу, са пространим двориштем и вртом. Обављајући дуже време највише државне послове, он је, захваљујући обилним наградама за услуге — учињене круни и земљи, постао имућан човек. Од деце, имао је само две ћерке: старију Косару, којој је било око двадесет година, и млађу Ружу, која тек ако је имала 16 година. Очев положај је обезбедио обема добро васпитање и друштвено и умно, а њихова природна доброта и даровитост учинише да су почеле да се сматрају као прве у нашем вишем друштву.... После подне, другог дана Ускрса, киша је сипала досадно — као да никако неће престати. У соби по најновијем „меблираној“, која је у обичнијим приликама имала да замени и салон, биле су, овога облачног и кишног после-подна, обе кћери господин Стевине. Целог дана нису излазиле из куће, и ова киша сад почела је још више да их узнемирује.

Косара је се лено опружила на столици за љуљање и разгледала један француски илустрован часопис. Имала је лице пуно, румено и свеже, а стасом је била висока и витка. Није на њој било ничега особито лепог, ничега што би нарочито у очи падало, па опет целом својом појавом била је допадљива. Она припадаше оној врсти крупног женскиња које својом појавом изазива у човеку пре осећање чулнога, него осећање лепог, и које је обично предмет оне страсне, чулне љубави која дуго не траје, али која је у толико јача, у толико бешња. Човек кад се у њих заљуби постаје њихов роб, играчка њихова — ако оне то хоће, а не љубавник.

Млађа сестра, час би постојала мало код прозора — посматрајући падање кише, а час би опет седала за клавир и одсвирала какву лакшу и крађу арију. Није пропуштала да се који пут и у огледалу погледа. Њена плава, бујна и рашчешљана, коса таласаво је падала ни леђа и чинила као неки златан оквир њеноме благом и љупком лицу. Томе лицу које су украшавали правилан, узак нос, дивно срезане усне и румен прве младости, даваше „блудећи“ и „загонетан“ поглед још више баја и дражи. Цело то лице као да је било оваплоћење онога што се зове „бајно“. Она је била и стасом нижа и у лицу мање пуна, него сестра, и утисак који је она чинила на човека постепено је стварао нежна љубавна осећања, која нису тако бујна, али која не напуштају човека до смрти његове. И ако млађа, ипак је обећавала много више кађиперства, него старија сестра.

.....— Ружице, запита је изненада ова, у колико ће сати да дође сутра господин Јовановић? Ти си била јуче код куће, кад је он долазио.

— Па, рекао је, око пет после подне. Са њим ће да пође само госпођица Олга. Јела је нешто слаба. Каже: и он сад, због празника, није неколико дана јахао, па једва чека трећи дан Ускрса.

— Ух! само да престане ова киша.

— И ја све гледам кад ће да престане, али она једнако пада, — одговори Ружица, послуживши се тако овим невиним лукавством, да би оправдала своје често прилажење прозору.

Господин Јовановић, ког је Косара мало час споменула, био је син старога пријатеља њеног оца и њине куће — пуковника Јовановића, који је сем њега имао још три ћерке. Најстарија кћи пуковникова Олга, била је и од Косаре за годину — две старија; а најмлађа — Јела, била је Ружина вршњакиња. Очеви су се њихови састајали у хотелу и у својим кабинетима, матере о журовима, а деца сваком могућом приликом. Исти положај у друштву, несукобљавање интереса и доста одмерена интимност обезбедили су трајно пријатељство између ових двеју породица. Син пуковников, одав се истом занимању као и отац, сада је био у чину поручика. Он је се допадао Косари, исто тако као и она њему. Никад се нису отворено исповедили једно другом, али су ипак осећали узајамну наклоност која их веже, и њима је то било доста. Родитељима и сестрама њиховим та наклоност или није падала у очи, или нису могли да нађу у њој ничега недопуштеног. Најдражи су им часови били, кад би заједно изјахали куда и тако уживали у веселом ћаскању и слободном простору....

— Него кажи ми, јеси ли видела скоро г. Петровића? Ја га већ две недеље никако не виђам, — запита Ружица.

— А шта, он те интересује?

— Та и не интересује ме тако много. Онако те само питам.

— Ако баш хоћеш да знаш, видела сам га синоћ, кад је прошао поред наше куће. Он сигурно и не зна да смо ми у овој кући.

— Зна, зна! Колико ли те је пута он само кришом до куће допратио?!

— Буди паметна, Ружице. Ти зато тако говориш што не познајеш госп. Петровића. Он има много више поноса и послова, него што ти ми-

слиш, да би могао још и за женскима трчати. У осталом, мени би то само ласкало, да ме он прати.

— Ама не варам се ја.

Господин Петровић, о коме су оне сад говориле, био је њихов скорашњи познаник. Он је већ поодавна с успехом радио на књижевности, а пре неколико месеца је завршио и своје студије на Правном факултету. Ма да је био од незнатније породице, сестрама је ипак годило његово познанство. Нарочито га је Косара ценила. Што се тиче Ружице, она, после првог познанства, није имала прилике ни једном више да разговара с њим. Цело се њихово познанство свело после на просто пријатељско јављање.

— Збиља, Косо, обрати се она старијој сестри, господин Петровић је заљубљен у тебе.

— Е, гле! А видиш, ја опет знам да воли тебе. Он ми је сам неколико пута то у говору споменуо.

— Ала би то тек лепо било да се у исто време заљуби и у мене и у тебе. Он би онда...

— У обадве, или још боље, ни у једну, упадне јој старија сестра у реч. Чула сам пре неки дан да ће се верити с неком из унутрашњости, која би имала да му донесе — као мираз — кућу и 30.000 динара. А знам да и њу не воли. Једино, ако би у опште он могао искрено да воли — то би волео тебе. Али ето он није имао смелости, да одбаци понуђену му прилику и да се стави у неизвесност да тебе још коју годину причека.

Гргур Ил. Берић

Можда спава

Заборавио сам јутрос песму једну ја,
Песму једну у сну што сам сву ноћ слушао:
Да је чујем узалуд сам данас кушао,
Као да је она била срећа моја сва.
Заборавио сам јутрос песму једну ја.

У сну своме нисам знао за буђења моћ,
И да земљи треба сунца, јутра и зоре,
Да у дану губе звезде беле одоре,
Бледи месец да се креће у умрлу ноћ.
У сну своме нисам знао за буђења моћ.

Ја сад једва могу знати да имадох сан,
И у њему очи неке, небо нечије,
Неко лице не знам какво, можда дечије,
Стару песму, старе звуке, неки будан дан.
Ја сад једва могу знати, да имадох сан.

Не сећам се ничег више, ни очију тих:
Као да је сан ми цео био од пене,
Као да су очи биле душа ван мене;
Ни арије, ни свег другог што ја ноћас сних,
Не сећам се ничег више, ни очију тих.

Али слутим. А слутити још једино знам.
Ја сад слутим за те очи да су баш оне
Што ме чудно по животу воде и гоне,
И што дођу да ме виде шта ли радим сам.
Али слутим. А слутити још једино знам.

Да ме виде, дођу, али ја не видим сад
Очи плаве и далеке као пут среће.
Њене очи, њено лице, њено пролеће
Ја не видим, нити знадем, да ли видех кад.
Да ме виде, дођу, али ја не видим сад.

Ја не видим своју драгу и њен не знам глас.
Да л' у гробу и у мени она почива?
Да л' је земља и заборав мирно покрива?
Можда спава и два гроба чувају јој стас.
Ја не видим своју драгу и њен не знам глас.

Можда спава са очима изван сваког зла,
Изван ствари, илузија, изван живота,
И с њом спава невиђена њена лепота.
А можда ће једном доћи после овог сна.
Можда спава са очима изван сваког зла.

Dis.

Сабор вила на Љуботену

— уломак из епа „Косово“ —

Д-р Н. Ђорић

XVI

На Љуботену, што се ко круна велељепна диже
Шари на поносну челу; сунцу и небу ближе;
Виле облакиње сабор заказаше једнога дана.
Како са истока лице најави зорица рана,
Азурним ношене зраком на крилима бешумна лета
Сташе долетат са свију страна и крајева света
Виле облакиње, српских јунака чуварице моћне.
Вилинског тела сјајем сумрачине последње ноћне
Разгонећ, беху ко звезде оне, што стазе помету
Своје на неба своду, па се куд која у лету
Небом сунòврате да у бескрају одма ишчиле,
Док им другарице тихо по стазама једва и миле.
Али док звезде блуде без циља по даљини чистој
Виле облàкиње свесно све мети долéтају истој.
И као голуба јато, кад крил'ма лепршне у паду,
Па га и нестане: тако и оне се видети даду
Крила размàнутих како лет завршàвају лаки
Да им се одма и траг угаси и изгуби сваки
За око људско амо у долини плача и таме.
Тамо на гора висòки оне су довека саме.
И тешко смртном који на збориште њино нагàзи
С планине више жив тај матери милој не слази.
Диван то сабор беше, где се све мирисно цвеће,
Од кога никада лепше ни дивније цветати неће,
Којим се српске горе и дубраве препуне чара
Ките и диче и коме по лепоти не има пара,
Сабра на једно место у китицу дивну и бајну.
Све се лепоте и дражи које ко свету тајну
Планине српске и лузи и долине питоме хране
Сабраше овде да српство òд зла и напасти бране.
Лепе и вилинске декле заношљиве телом и стасом,
Очију сјајем и песме замамљиве слађаним гласом,
Не скупише се данас да изводе коло у гори,
Нит им се песма југрос кроз азурне просторе ори,
Човечју грешну децу да чаробним звуцима мами
Те да их очију њиних сагоревни простреле плами;
Не скупише се јада јунацима српским да творе
Већ да их крепе да се срчàније с Турцима боре.
Да им очèличе мишце и срца усýгубе снагу,
Те да одоле клетом од Азије Турскоме врагу.
Јер када немани пакла што тучне облàчине воде
Помажу Турке сваке прилике, часа и згоде,
Наказа црна кад Арап троглави испреко мòра,
Када Мајасил и Дедо страхòба од демонска створа,
Сараца када и глуви кривогледа Драпавац Мута
И када огњени змај, што препречи војсци свој пута,
Све помоћни́ци верни, Турчину стоје у служби:
Право је, тако рече у беседи живој и тужби
Вила Љубòдрага верна посестрима Милоша врла
— Као но сребрно звоно треште јој речи из грла —
Право је сада и оне, ратника српских вила,
Своје побратиме драге, да своје јунаке закриле:
Право је уз њих да стану оружјем и десницом јаком
Право је да је свака у бòју са својим јунаком.
Да му припòмогне, врага страховито свог да порàзи,
Да му у рођеној крви крвòжеђ, крвòглад зајàзи.
Устаде на то вила Самовила, ал не да мири,
Него да ружи и куди и распру да грдну распири, —
Устаде она што првог, јунака надà свима штити
Силнога Марка кога, — а што ће у залуду крити! —
Мане и треба помáгат стрелом оружјем и делом
Него ли саветом добрим; та силноме Марку и смелом
Никад на мегдану туђа потребна помоћ и није,
Јер он ко громом и сам и страшно и поразно бије;
Него је силноме Марку мудар и упутан савет
Чешће од потребе, кад га нерáсуђа обузме авет, —
Кад се Марко посла, каквога који премаша
Сваку земаљску снагу нерáсудно хоће да маша,
Као што беше онај кад Усуду мрачноме оде,
И када дрско преко Трусòвине преброди воде,
Да се упита за правду код самога старога суђе; —
Такве и друге ствари дрске а често и хуђе
Кад заинàти Марко извòдити: тад му је вила
Заиста саветник па и помàгач у невољи била.
За то и љута беше вила Самòвила много,
Те и кораше сеју Андòсилу љуто и строго,
Којој опрòстити лако не може погрешку кобну,
За што да верује она у гатку и глупу и злобну,
Која припрећује сину њеноме крилатом Рељи,
Да ће га јади неки снаћи и страшни и већи
Сада у војни овој, ко божем по судбеној књизи,
Те се нерàзложио сва празнòслутној подаде бризи
И сакри сина од света у гајеве горске и шпиље,
Где му рад забаве младе стухàћице потајно шиље,
Игром и посматра га да се не сети
Коња ни сабље нити да Лазовој војсци полети,
Где га мегдáни и дела чекају сјајна и славна,
Где му се Милошу побро нада узалуд одавна.
Уместо сабљом да бије и коњем да поље прелéта
Уместо страхом да дркти од њега Турадија клета.
Уместо крви и славе уместо борбе и сече:
Његовој слепој мајци од свега је брже и пече,
Да га окрýжи горских деклица заносним јатом
Да му упрља образ витешки срамом и блатом,
Вижле стухàћице сад су њему на срамоту друштво;
Први од свију тоне у нерад и стидно мекýштво.
Његова мати гони дичнога ту да учами;
Његова мати се пашти да витезу образ посрâми.
Никад јунаку 'наком та место међ женама није,
Већ међу борцима где се мегдàнише, пева и пије.
Од тих беспослица свих је за витеза забава преча
Коњиц, оружје и соко и крвава битка и сеча.

Тако у праведну гњеву грмљаше срдита вила.
Очи од силне срдбе јој пламте и тресу се крила,
А десну руку ко претњу да казује беше уздúгла. —
— Скочи Андòсила као отровне жаоке игла
Да је у срéд срца пецну; и једва савлàђујући сузе, —
Да се оправда реч за сестром Самòвилом узе:
„Знала сам, рече, да ме јадàнија чека и туга
Да ће ми наскоро друга бит кукавица из луга,
Знала сам, да од овог страшног судбòносног рата
Рељи, мом сину прети од рођена друга и брата
Несрећа страшна и смрт ах, да му се конац већ спрема,
Те да га, тешко мени! више међ живима нема.
Јадна и црна шта је ту радити могла још мати,
Него од немани страшне заклона чеду свом дати.
Дрхтећи за њим на сваком кораку, свакога трена
Драго да чедо спасе брига једина је њена.
Силна је, моћна је стварка то клупче од крви и меса
Што но у грудима куца и дамаре жиња потрéса.
Када сачувати треба јединца од пропасти сина
Мајкино срце не преза баш ни од грешнога чина.
Нисам у томе другша од ниједне матере била:
Слаба и другима равна у свему и сама је вила.
Повела сам се јадна зà срцем; то вам признајем,
Погреших ал се никад за погрешку не кајем.
Хтела сам војевати противу судбе и суда,
Задала себи само узалудна посла и труда,
Јер против воље оца немилосрднога нижњег
Ништа не може, ни сила ни громови самога Вишњег,
Камо ли једна мати! Све ми је залуду било.
Моје је срце пукло, моје се сломило крило:
Рељa је дознао све; за велику чуо је војну
Нашо је скривена коња и стрелу и сабљу убојну.
Све сам му морала дати и сокола пустит' да прне
Матери да се црној никад ох никад не врне. —

Л. Да Винчи Св. Јероним

Из књиге г. Д-р Б. Николајевића „Леонардо да Винчи“

«Беше у Реље соко у истоме нађен гњезданцу
Шари на врху горе на камену голоме станцу,
У ком и Милошев соко из пегаве измиле љуске,
Да се прихвати света широм из кућице уске.
Убојне птице обе рођена браћа бејаху;
Заједно увек у лов на утве и ждрале леђаху. —
Оба одрањена тако и свикла на слогу и дружбу, —
Да би наградио верност, оданост и витешку службу
И да још чвршће за престо милошћу витезе веже,
Милошу једног а Рељи поклони другога кнеже
Једнога дана, јер оба његови дотле бејаху,
И соколари увек у лов их пред њиме ношаху.
Растави тако Лазо брата од милога брата,
Али се туга с тога птицама срца не хвата:
Јер побратима оба често у друштву ловљаху
И племените птице собом у гору ношаху,
Духо то траја и Рељи драга и мила бејаше
Срчана птица коју Перја́нком он тепајућ зваше,
Докле му побратим своју Кићáнком назúва од миља;
Обе у полету нигда не промаше мете ни циља.
Али кад затворен Реља у двору очáрану преста
Да се са побром дружи, кад лова и забаве неста
Јер га удаљих ја од побре и целога света:
Поче на сокола нека сета и туга да слета.
Чилог Перја́нка поче жалост и чама да мори,
Нити узлеташе више небу ни зеленој гори.
Данима, ноћима више нѐ мица с танане јеле.
Постаде тром и лењ он бржи и лакши од среле.
Крило му клону а тамом огњевито застре се око.
Докле тек вечери једне омркну, али кад свану,
И када сунце гору будећи с истока грану,
Њега на танкој јели на познату месту не б'јаше.
Скап'о је тужан Перја'нко, тако сад сваки мишљаше,
Превари смо се. Брату одлетео беше соко
Преко планина и дома право у Лазарев око,
Па је на раме цару ранитељу доброме пао.
Пиштеħ и цијучућ све му казао што год је знао
За господара свога, јунака и витеза Рељу,
Који без тавнице овде у мајке, на срамоту вељу,
Тавнује занет, заслѐпљен у сладòстрáшћу ниску.
Добро разýмеде цар и птицу и њезину писку.
Сети се јаду и абер младоме посла јунаку
У помоћ брзу позва његову мишицу јаку,
И соко с царевим гласом долете младом сердáру,
Остави књигу на крилу, злогласницу свом господару.
Реља кад виде, шта се њему за леђима збива
И како мати од њега ту војну на Турчина скрива:
Злогласну књигу ону о земљицу срдито тресну,
Од големога јада тужан по челу се пљесну;
Загрме гласом од кога грање са дрвета пада.
Коња, оружје тражи и сабљу и копље од нада,
Педесет ока тешко, које ко перце баца.
Када по крви у боју до колена јунак загаца,
Двоје по двоје набáда на гломазну крваву мотку
Докле од трупина људских не начини гмизаву смотку
С које ко с ражња неког лешине смиче мртве
Слажући на пластове пољем жалосне своје жртве
Загрме Реља и виле стухаћице циптеħ од страха
Прснуше јадне куд кòја као без душе и даха.
Умуче кикот њихов и песма се изгуби њина.
Расу се точак кад му на паоцу препуче шина.
Рељи пред очима свану; он виде шта беше са њиме.
Виде и како грдно оброка себе тиме.
Дознаде Реља све што бејах од њега крила
Задржат' не може више силнога никаква сила
Ја сам дозволила њему, да иде куд срце га вуче
Да се са огњеним змајем на мегдану вија и туче.
Крила, окриље и коња оружје, ах све сам му дала.
Нека га штити Вишњи од напасти беде и зала.
Весео он је и срећан; у радости он и не сања,
Како га подмукла судба млада и зелена зања
Коњиц под њиме кад пође, све поиграва и рже
Весело цикће соко и лети све живље и брже.
Одоше кано у свате ах, смрти у чељусти гладне;
Већ му на сýсреће она пружа ручетине хладне.
Све што сам имала, све сам на жртвених српству ја дала.
Па ми је ипак прекор јутрос за све ово хвала;
Ниједна моје јаде и боле голѐме не схвата:
Све ја, што имам, губим овога кобнога рата
Стишајте својих речи залѐтљиве отровне стреле,
Па се пожýрите, сестре, и руке потрýдите беле,
Свака да учини своје за Српство и Лазара цара
Да нам Турàдија мрска Србàдију милу не ара,
Свака уз свога јунáка нека борећи се стане,
Да неосвећене крви ниједна капља не кане.
Тако зборaше мати Реље, јунака над свима,
Сејама својим и јадом испуни срца у њима.
Опрости сејо мила, што речи излеташе кобне
Речи неразложне као стреле и осице злобне,
Жучно залетљиве, боно оцепљиве, страсне и гнусне,
Рече Самовила, — које моје изустише усне,
Којих се стидим и с којих љуто осуђујем себе,
Плачући искрена срца и сама, о сестро, уз тебе.
Српству си заиста дала више нег друга ма која:
Рођеног сина, сву радост, сву срећу, сва надања своја.
Све што ми можемо чинит' спрам тога се губи и чезне
Спрам бола, којим срце у матере грца и грезне.
Ничим ти равна ни близу не може ни једна бити
Малом се хвалом хвали вила што чува и штити
Марка непобедног, Марка људомору грозног у боју,
Пред којим Турчин бежи ко пчела у збуњену рою.
И као пчела што зуји поме́тена пштеħ по зраку
Тако и Турчин урла уступајућ страшном јунаку.
Срђа ће јунак мој покòсити сабљом и копљем
Читаве војске и равно Косово покрити снопљем
Лешина турских и земљу натòпиће црвеном влагом,
Да ће кроз векове дуге турском заýдарат' трáгом.
Таком јунаку помагат' и сувише мала је трудба. —
Победне венце и славу мом Срħи је обрекла судба.
Мени уз њега радост. — А ти! о сестрице моја!
Ужас и очај само од Косовског примиħеш боја.
Ја ти се клањам, твојој тузи, и молим опрости
Што те увредих, и што ти неразложно ја напакòсти.

Одмах и Љубдрага уста и рече и она да знаде
Да ни за Милоша нема спасењу на Косову наде.
Да ће јој побратим драги пасти у боју славну,
Ал ће и Турчину рану задати грдну и главну,
Јер ће и Мурата самог он сможднти мишицом дрском
И стаће ногом на плећа душману клетом и мрском.
Његово име ће живет док сунца и месеца траје
Страх ће за Турчина бити, и последњег једног док стаје.

„Ја ћу уз храброга борца Туркомору страшнога стати,
Ја ћу му савет и помоћ да допре до Мурата дати.
Њега и дружину дичну невидљивим хоћу да створим,
Да му до шатора царског без препреке пута отворим.
Сабљу прекалићу њему од небесна сковану нада
Да јој под резом оклоп и панцир у прашину пада.“

Уста Светлана и рече: „И сувише све је то мало
Чиме се Љубдрага хвали и што се и без тога знало.
Па се зариче, да ће под облаком она узлетат'
Главом пред Лаушем младим и Турке пред њиме пресретат',
Стрелом ће својом их гађат' и пољем ко снопље обарат'
Копљем пред својим јунаком широк ће сокак отварат.'
Противу Усуда хоће свим силама устати живо,
Да му покаже како неправо суди и криво.
Против непреломног судца војеваће кобнога дана
Па ма и сама јада и тешких допала рана.
Лепа Равијола на то, златокоса Мироча дика
Чуварка младог Небојше и његових узор војника:
Објави да ће дичног витеза чуват' у боју
И за јунаково здравље главу заложити своју.

Сад Дурмиторка млада, која ко сунце сијаше
Лепотом лица а плам јој из очију чарних гораше:
Објави да ће у бој пред Страхињом баном грести
И да ће витеза живог и здравог из боја извести.
За њом с Велебита сеја и вила Приморка бела
Вила подунавка танка и посавка гиздава тела
Она с Романије кршне, Озренка за њом, Јаворка,
И Фрушкогорка лепа, Поцерка па Златиборка
И друге све, које овде изрећати песма не стиже
Јер се од замерке боји и кајања кобна и гриже
Да спомињући једне без нужде запостављa друге, —
Уместо сваке приче и заморне хвале и дуге
Доста је једна: све су сложне на Косову равну
Српске јунаке да бране и Лазара круну славну.

Тако збораху оне. А сунце са истока златна
Којег близину већ треперива танановлатна
Наговештаваше круна ко зрачно велељепно кружје
Поче се јављат' и сјајем позлати гору и лужје.
Виле за сведока њега носиоца жића и плода
Позваша, да ће бити чуварице српскога рода
Па се по свршеном послу, да договор крунишу лепе,
Латише песме и игре што душу и снагу им крепе.
И докле сунцу на сусрет заграјаше птице из горе:
Звуци божанске песме њине још лепше се оре.
Тамо под плавим сводом у зрацима светле висине,
Као да крилима небо додирују, тако се чине,
Створови ови дивни, облакиње прелепе ове. —
Једној једиој само песма и игра не гове.
Једна се само весеља и радости свеопште клони,
Тужно преда се гледа и сузе низ образе рони.
Беле је руке боно упрстила к'о да с' растаје
Од јединога блага; тужна и несрећна сва је.
Рељина то је мати, Андосида то ти је вајна,
Њеноме витезу сину звезда се гаси сјајна.
Она о њему мисли и како јој због рек'о
Кад је на мегдан кобни весео, чио потек'о.
Она о сину мисли и плаче и брине се мати;
Корак му сваки живо у мислима стрепећи прати.
Она и не зна да је на ђогату брзом к'о вила,
Који му жељан боја лети ко да има крила,
Даљину целу већ прегазио срећно и здраво
И да се цару под шатор већ беше упутио право.

Истога часа кад сунце оживотворне зракове своје,
Раскошно с истога просу рујне и пламене боје
Као но ватрени цин над Јастрепца старом грбином
Беше с' разбудио змај и ричући страшном гласином
Даваше аваз од себе и претеч на сунашце зија
Што га из чмавања буди кад лењштини годи и прија.
Чини се да се из њуди дивље поганац ребеће
И да се пиштећи огњем са светлилом света надмеће.
Лазова војска виде бесомучног, како се дује,
И како пламен бљује и ваздух на далеко трује.
Војска се ужурба сва и јако се препаде цела,
Најсрчанијима жацну ледена срце стрела.
Велика метеж наста и готов је сваки да бега.
Никаква мудра реч не хасни, нит разлог, нит стега
И кад и Лазару самом на уранку кобнога дана
Обузе стрепња срце, да ли је Рељи знана
Његова невоља грдна и да ли је добио књигу,
Која му речима кобним објављује муку и бригу
Лазара цара славна од страшне алосије ове,
И која витеза дичног да похита у помоћ зове, —
Докле премишљаше цар о јаду и невољи тако:
Погле, гласоноша, момче из војске му допаде лако
Отуд од крајњих страна где најгрће змаје бешњаше,
И где и највећи метеж у препалој војсци бејаше.
Момче објављује цару, да се је стишала граја,
И да је као но чудом ненадно нестало змаја.
Преплашен неком силом већом нег његова што је,
Побеже кано мућа и прекиде урлање своје.
Право на Јастребац наже, па се, уз лупу и јеку
Заби и сакри тамо у пештеру мрачну неку.
Остави војску на миру и главе ни једне не смаче,
Нити се загна на макога нит канџама икога таче.

Обасја радости сунце Лазару лице и чело,
Па он обдарује момче вредно за витешко дело.
Познаде царе, да је Реља већ ту у близини
Крилати витез његов ђ да му змај у пећини
Умаћи неће мачу ма колико да му се крије.
Нагнаће силника Реља, да се са њиме бије.
Заиста тако и беше; и царева радост и срећа
Постаде општа и часа свакога биваше већа,
Пошто и крилати јунак прејездио дотле бејаше
Кроз табор сав и цела војска се дичном дивљаше.
И докле војводе цару стигоше журећ под шатор:
Беше на прагу већ и силовити, крилати стратор.

Колко с' у војсци диже урнебесна весела граја
Када пред Рељом, чим се појави, нестаде змаја,
Колко се војска диви крилатог гледећ јунака,
Који сијаше ко анђео господњи у круни од зрака:
Толико већма опште шири се изненађење
Међ војводама овде, надземаљско када створење,
Витез од свију бољи у дворницу шатора ступи,
Задату веру цару да доласком овим искупи,
Јер се је затеко Реља, у невољи најгрћој која
Главу круноносну деси од војне, мегдана ил боја,
Да му у помоћи вазда веран и поуздан буде;
За цара да се бори на Косову равном и свуде.
Сви ти јунаци славни, те војводе, Лазова дика,
Милоша изузевши, јединог овде војника,
Страхињу можда уз њега и највише старога Југа,
Којему не оста ништа тајно за живота дуга:
Никад не видеше још јунака крилата овака;
Никада они чуда у веку не гледаше така.
Јер и тај Реља, први стаса и лика лепотом,
Први међ борцима српским снагом и тела крепоћом:
Веома ретко крила на рамена снажна меташе
Веома ретко у облак гонећи се с ветром леташе.
Никада ради мегдана, рад сјаја и дике још мање
Крилима он се не кити да дивљење завидно жање.
Јер је за обичне згоде, и редовна дела и збиња
Бољи од свију јунака и лепши од свију кића
И без тих украса што га толико диче и красе. —

Једино, то се памти и широм по свету зна се,
Да се је збиља дао у бригу лепотом да сине
И да наткрили сјајем момке и витезе ине,
Па и побратима оба, Милоша дичног и Марка,
Кад му у грудима плану ватрена љубав и жарка
За лепом сејом оног Леке од Призрена града,
И кад се диже да Росу — ах како ће зло да настрада —
Охолу цуру да проси у Леке на грдну срамоту

Л. Да Винчи Анђели

Из књиге г. Д-р Б. Николајевића „Леонардо да Винчи"

Себи и побрама, а њој гордој на јад и страхоту. —
Онда рад сјаја, а рад нужде и витешка јада
Показа себе у пуној опреми с крилима сада.
Витези српски сви у дичнога занети блену
У ту лепоту још'те не виђену, још не чувену.
О није мала она витешка слика и снага,
А није мала лика лепота питома и блага.
О нису шала очи што пламеном поразним сјају,
Нити су шала крила што хлада од сунашца дају
Када пред цара витез ко стратиг господњи стаде
Каоно вишња сила са самога неба да паде.
Сребраста чудна светлост од слике се дивне одбија.
Чини се, као да витез у зрачном орéолу сија,
Који засенује очи свима што онде бејáху
И што занесени сјајем у чудо пред собом гледáху.
Једино Милоша опште не збуни изненађéње,
Него га радошћу обли сусрет и с побром виђéње.
Руке он шири и побри на сусрет весео ита,
Па га у загрљај прими, за здравље јуначко га пита.
Лице јуначко целива друг другу, на груди га стеже;
Целивом и загрљајем срце за срце се веже.
О весели се данас ти дична Србадијо млада!
Нека по теби широм песма и велика завлада.
Јер кад се овака два јунака за тебе сад боре:
Ништа ти Азија сва, ни Мурата сила не море.
Видим ја с њима и трећег, њима обојици равног:
Који и незна да је побратим драги и њему
Крилати јунак овај: јер невешт је Срђа свему,
Од како незна ни себе, и да је ту скоро ко Марко
Срећнији био и сунце веселије гледао јарко.
Незна за страшни гњев код истога овог јунáка
Осветити страшно и грозно десница његова јака,
Кад га у Призрену Роса увреди грдно и злоћно.
Али је Усуда воља тврда, решење му моћно:
Све је сазнање Срби ко магла излáпило пусто
Ништа о прошлости незна нит своје распознава друсто.
Такав бејаше Реља, и толико слепа бејáше
Према лепóти којом једúнствени витез сијáше.
Охола, луда Роса, та Лекина несрећна сека,
Којој од гордости круте не знаде нико лека,
Докле јој ў главу Марко утера памет на јаде:
Лéка јој силан он ал доцкан и страшнога даде.
Авај ти занета цуро, Роксандо деклице тужна
Каква те мађија кужна савлада и слепоћа ружна,
Каква те љута гуја за срце уједе ваjну
Онаку реч да кажеш, девојко, и лудост бескрајну!
Овако дичног јунака, наком да наружиш маном?!
Оваког витеза ти да назовеш зăр копилáном?! —
Јер га је родила, рече, из планине некаква вила,
Отуд му лепота ова, окрúље и снага и крила.
Луда девојко, ни једног од тројице витеза први, —
(Како ћеш тужна и јадна у својој да огрезнеш крви)
Ниједног од просилаца не хтеде за ђувегију,
Ни једног љубити нехте од витеза српских трију
У место тога ти слепо у чељусти улете смрти.
И што не могаде Милош врли на душу да прти,
Чега се Реља гнушáше јер твоја га Росо лепóта
Заиста очара силно и збуни га грдна срамóта:
Учини силни Марко, аваница, готов на јаде.
Страшну ти плату он од сватројице охолој даде.
Где си сад лепа Росо, да витеза једном још видиш
И да се оних речи нерáсудна кајеш и стидиш.
Девојко најлепша ти би памèтнија била ми јако!
Али је доцкан и страшна грешка с' не поправља лако.
Лудо ти изгуби сама оваког тад ђувегију,
Кума и девера наког, слушајућ отровну змију,
Која ти лежа на срцу и отровом душу пуњаше,
Када те сунце баш јарко обасјати срећну хоћаше.
Изгуби лудо и главу о злоћна и слепа довојко,
Пропаде с гордости своје о језична бедна лепојко!
Нека би пример твој бар Српкињи свакојзи био
Поука страшна и срцу нек би се њеноме свио:
Девојци свакој смерност нег лепота више да врсди
Да на лепóту без срца питома нико не гледи.
Празна је кућа и пуста где љубав међ чељад не слета;
Лепота горда то је башта без мирисна цвета.
Јер ево зби се и то: тај тако јединствено дичан,
Тако узвúшени јунак, ко небесни стратиг личан,
Смерно са главе шлем с крилатицом гујом скиде,
Смерно пред цара свог ко млађи пред старијег иде,
Смерно се поклони круни и на срце руку мету,
Тражећи благослова целúва му десницу свету.
У очи боја кнеза за благослов честитог моли,
И одмах оде да змаја на мегдану огњена сколи.
И докле поуздан, срећан на дело он витешко иде,
На Љуботену мати његова добро виде,
Шта се са њиме зби и остави весело друсто. —
Мрак јој пред очимà пао, а срце јој празно и пусто.
Да се на ногама држи нема већ снаге ни моћи.
Побеже јадна у гору, да тугује дневи и ноћи
Молитва, којом виле призúваху светлога Вишњег,
Еда он мрачног и тврдог умилостиви нижњег,
Владара пакла и смрти, од кога и сам Усуд преза,
Беше узалуд; не допре до крвника паклена кнеза.
Не јави плаво небо никаквог знака у зраку,
Отац и творац, света, десницу своју јаку
Да је покренуо, точак судбúне да часком устави.
Не беше њега ту над Србијом он се не бави.
Очинско лице своје окренуо од нас бејаше. —
Тако у књизи судбе писано кобно стајаше.
Речено тако беше, да пропаст овлада и страва,
Србин да робује тужан, да пропадне царство и слава.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА У БЕОГРАДУ

Сицилијанске отаве

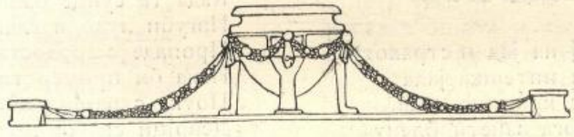
Госпођици Р. К.

Уплели се у раскош лепих дана
И ваше име, ваше очи плаве,
С мирисом тамног, цветног јоргована
Што страсно шуми изнад моје главе,
С осмехом неба преко густих грана
Што теши срца сред пријатне јаве,
Кад са висина и са свију страна
Шуми мио ритам љубавне отаве.

Допуњује призор жарког, пуног лета
Ваше лице, бледо ко круне јасмина;
У души радост непозната цвета
При мелодији широких висина;
Из туге, страсти и радости сплета
Веје израз среће давнашњих милина
И дах једног боног, пријатног сонета,
И сетан јецај меких виолина.

И допушта ми сјајно лето, што се
Прелива, радост и за дане зиме,
И љубав наспрам ваше златне косе,
И бол од нових осећаја плиме;
Допушта да ме жеље тамо носе,
Где нема бола, ни суза са њиме;
Допушта луксуз сетне једне гласе,
С музиком стиха и богаством риме.

Сима Пандуровић

Паучина

— **В. Вересаев** —

I.

На горњем спрату Академије Лепих Вештина, у Флоренцији, стајали су пред једном сликом адвокатски помоћник Готовцев, његова жена и њихов познаник кнез Салманов. На слици је била насликана жена, која лежи у гробу, а поред гроба на коленима, блед човек, који је у ужасу пружао к њој руке.

— Шта то значи? Ко је то насликан? — упорно је питала Јелена Николајевна, обраћајући се час мужу, час Салманову.

Готовцев је, држећи руке у џеповима, пажљиво читао потпис испод слике. Он је гласио: „Pia de' Tolomei riconosciuta innocente de nello della Pietra suo marito.“

— Неке речи нису сасвим разумљиве, али је смисао јасан, — мало збуњено говорио је кнез, кога су Готовцеви сматрали као доброг зналца талијанског језика. — Смисао је тај, што муж дознаје да је жена невина.

— Не, младићу, кажите ви шта је то: „de nello“, — уздржавајући осмех, рече Готовцев. — И шта је то „della Pietra“? Да је мужу име Петар, онда би било „Pietro“, а не „Pietra“.

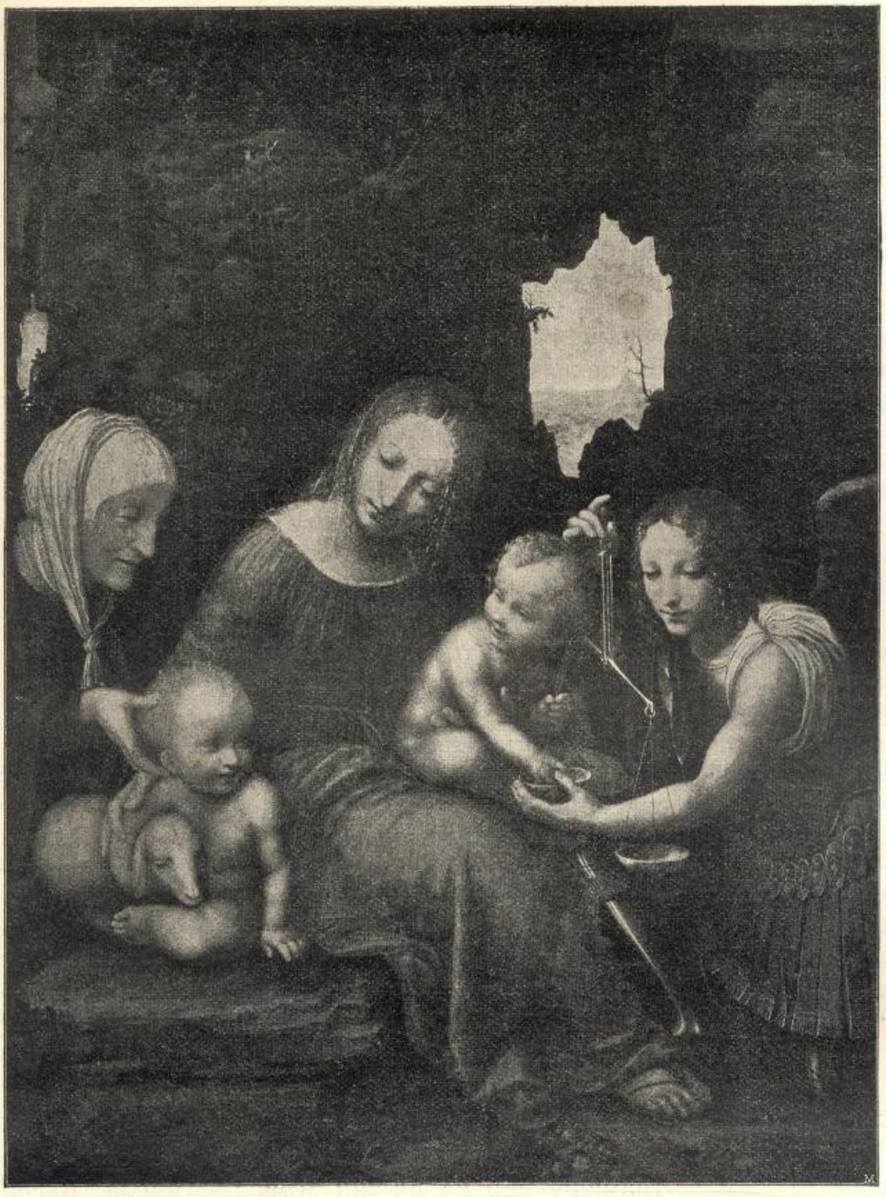
— Конструкција фразе, збиља, није са свим јасна, — сагласи се Салманов и, као правдајући се, слеже раменима и мало поцрвене; лице његово, с тек изниклом брадицом, било је детињски-бело и чисто, а црвенео је нежно-ружичастим руменилом, као девојка.

— Дакле, па шта, шта то све значи? — понављала је Јелена Николајевна.

— Свакако, то је његова жена, — учтиво поче да објашњава Салманов. — Она је нешто пред њим скривила, вероватно да је он њу убио или отровао и сад је дознао да је невина.

— „Свакако“.... Не, ја хоћу да знам зацело, — разочарано рече Јелена Николајевна. — Врло је интересантно знати шта је то? Где би то могли дознати?

— Та све једно! — с подсмехом рече Готовцев, смагнувши раменима.

Чезаре да Сесто Богородица с теразијама

Из књиге г. Д-р Б. Николајевића „Леонардо да Винчи“

— Мени није све једно! — изазивајући одговори Јелена Николајевна.

— Тебе ако не занима, не мораш ни дознати.

Готовцев се натушти и, ћутећи, поче прелиставати Бедекер.

— Време је да идемо, — опрезно напомену Салманов. — Треба данас да стигнемо још у Санто Лоренцо, да разгледамо гробнице Медичијевих.

— Хајдмо само за тренутак доле, хтео бих још једанпут да разгледам Давида, — рече Готовцев.

— Хајдмо, Лела!

— А шта ће бити с овом сликом? — огорчено рече Јелена Николајевна.

— Воља, препиши, молим те, потпис, па ћу замолити кога да тачно преведе.

— Кад ћу сад да преписујем! — хладно изјави Готовцев, раздражујући се том лудом упорношћу.

Јелена Николајевна се гласно насмеја.

— Господе, зар је то тако дуго? Извадити из записнице писаљку и написати један ред!... Сергије Петровићу, шта мари, ако за тридесет минути задоцнимо у Санто Лоренцо? — обрати се она Салманову.

Готовцев, јако угризнувши усницу, ћутећи извади записницу и преписа потпис.

Спуштали су се по каменим степеницама. Кнез је ишао напред.

— Зашто се дујеш на мене? — невино и доста гласно упита Јелена Николајевна.

Готовцев хтеде погледом да је заустави.

— Слушај, Лела, ја те молим: ради Бога не прави ми сцене бар пред другима! — полугласно рече он, а у очима му сину глуха мржња.

Јелена Николајевна брзо погледа на њега, хтеде нешто да каже и, опустивши главу, ћутећи, пође доле.

На крају широкога ходника јако се белела огромна фигура Давидова. Готовцев јој приђе и седе на столицу.

Он је седео непомично и гледао на то лице пуно тако дивне, истинске борбе. У спуштеној левој руци Давид је држао камен, који је метнуо у праћку, од камена по леђима ишао је ремен ка десној руци. Лице је било страшно, одлучно и узбуђено. Чинило се баш као да иде на њега тај чудновати Џин и Давид сам не верује својој одлучности. Проћи ће минут, камен ће описатилук и са страшном силом излетеће из праћке, и бледо лице ће се озарити величанственим осмехом победе.... Готовцев је гледао и мислио: зашто све те ситнице, прљавштине, свађе, кад на земљи има толико лепотэ и величине? Он се сетио каква је Мадона Granduca Рафаелова, коју је јуче видео, с лицем пуним такве бескрајне миле девичанске лепоте. И њега обухвати сазнање дубоког понижења због његовог живота. У свету је тако лепо и слободно, а он се због нечега везао с човеком и преплео свој живот с његовим. И ето, живот је постао нешто ситничарско, тавно и, као масним мрљама, покрио се тим увредљивим, одвратним свађама због ситница, које жењене људе чине сличним деци.

Устаде и пође натраг. Салманов је ишао по ходнику разгледајући статуе. Јелена Николајевна, бледа и уморна, седела је на наслоњачи близу излаза; спустила Бедекер на колена и без учешћа гледала на гобелине, који су висили на зиду.

— Дакле, хоћемо ли? — кротко је упита Готовцев.

— Хајдмо, — тако исто кротко одговори Јелена Николајевна, устајући.

Салмонов им безбрижно приђе, старајући се да покаже како није опазио мало пређашњу задевицу.

— Ја вам не бих саветовао, Јелена Николајевна, да идете у Санто Лоренцо, — рече он. — Ви сте сувише уморни.

— Не, не, то није ништа! Хтела бих још једном да разгледам „Ноћ“, — брзо изјави Јелена Николајевна.

Готовцев је видео да она то чини због њега, — он је јуче изјавио намеру да пре одласка још једном види „Ноћ“ Микел-Анђела.

— Ви како хоћете, а ја нећу ићи, — лено рече он. — Да кажем истину, мени је сад много пријатније да седнем, да ручам, но да се мотам по врућини, да још нешто гледам.

Јелена Николајевна га погледа, испитујући.

— Дакле, онда хајдмо да ручамо, — полагано рече она.

Изашли су на улицу, прошли поред катедрале и зашли у уску via Calzaioli. Била је врућина, на улицама нечувена врева; са свих страна чуло се певање, звиждање, пуцање кочијашких бичева; низ тротоар трчао је старац са гомилом новина и викао, као бесан: — Seconda edizione della „Nazione“!... Nazione, seconda edisione!...

Мушкиње, које су сусретали, с црним очима и уфитиљеним брчићима, пажљиво је загледало Јелену Николајевну. Она је ишла, једном руком придржавајући хаљину, а другом заклањајући се амрелом од сунца; Готовцеву је било пријатно што је она тако стасита и лепа и он се сам старао да се држи правије и лепше.

У via Calzaioli уђоше у ресторан, у коме су увек ручавали; и овде је мушкиње пажљиво посматрало Јелену Николајевну, а келнер им је, прилазећи, особито љубазно казао: „buon giorno!“ Седоше за сто.

За ручком је Јелена Николајевна лукаво задиркивала Салманова што није умео да преведе потпис испод слике. Салманов, висок и танак са својим детињски — нежним лицем, смејао се и правдао се, радујући се разговору с Јеленом Николајевном.

Готовцев их је слушао и гледао учтиво, заљубљено књежево лице и Јелену Николајевну, која се смејала. Када се она смејала, очи су јој постајале светле и искрене. Готовцев је гледао тај осмех, и ружичасто уво, мало покривено тавном, као паперје меком косом. Она као да никад није примећавала или није знала своју лепоту и то јој је лепо стајало. Готовцев је посматрао очима странце и мислио је, — какву је поезију и дивљење морала она изазивати код свих.

После ручка Салмонов се опрости с њима. Готовцеви пођоше у своју гостионицу близу пијаце Синорије. Није им се говорило и обоје су осећали једно према другом хладноћу и отуђеност; измењали су само неколико незначајних примедаба и гласови су им звучили вештачки и неприродно.

Дошавши кући, отворили су путну књигу и почели да траже којим ће возом поћи сутра у Венецију.

— Ево, најбоље, — рече Готовцев, — Direttissimo, брзи воз: полази у једанаест сати дању, а стиже за осамнаест часова, т. ј. у шест часова у вече. То је најподесније.

— Не, не брзи је скуп! — рече Јелена Николајевна. — Да путујемо боље овим, № 6, — diretto.

— Слушај, Лела, та он полази у шест часова у јутру. Значи, треба устати у пет. Опет ће целога дана да те боли глава.

— Неће да ме боли, видећеш, — упорно рече Јелена Николајева.

— Али због чега то, кажи, — због чега? — упита Готовцев, све више се раздражујући. — Сав разговор због некаквих десет-двадесет лира. Хоћеш путовање да претвориш у мучење!

— Зашто узалуд бацати двадесет лира!

— Зато да не би ти морала два дана да лежиш од главобоље... А, у осталом шта ме се тиче! Мени је лако да устанем рано... Твоја ствар!

— Е, па добро!

Готовцев седе крај прозора и поче да чита купљени број „Nazione“. Јелена Николајевна се преобукла у блузу и легла на кревет.

— Хоћеш ли још некуда ићи данас? — уморним гласом упита она.

— Ићи ћу после пола сата, да проходам по граду, — без воље одговори Готовцев.

— А ја данас нећу више излазити... — Јелена Николајевна поћута мало. — Пробаћу да заспим.

II

Смркавало се. Готовцев се на електричном трамвају пео ка пијаци Микел—Анђела. Вагончић је, пиштећи, трчао уз брдо по путу засађеном багремима и миртама; унаоколо су се зеленили вртови, на брежуљцима се беласале виле. Са запада је дувао топал, лак ветрић.

Вагон стаде.

— Piazzale Michel — Angelo! — весело, као у игри, викну млад, леп кондуктер с црним брчићима.

Готовцев изиђе из вагона. На сред велике, чисте пијаце на високом подножју уздизала се копија моћне Давидове фигуре. Деца су се играла око подножја. Позади, около трема са стубовима, тавни кипариси су слабо приклањали због ветра своје гипке врхове, и личило је на Беклинову слику.

Готовцев седе на мраморну клупу близу осека. Доле иза реке глухо је шумела Флоренција, над морем од црвених кровова мрачно се сивело огромно кубе катедрале. На хоризонту су се протезали Апенини увијени у плаву маглу. Пре недељу дана Готовцев је седео на том истом месту и тако исто посматрао с осека шумни град; сутрадан требало је да допутује из Монтре Јелена Николајевна и његово се срце слатко грчило и

све унаоколо дисало је срећом; она је стајала пред њим, мила и пуна љубави, и он је чинило му се, видео и њене јасне очи, које се нису бринуле какав ће утисак да учине на људе, и осмех, и врат са стране, под углом вилице, тако бео и дирљиво — детињски... У души је осећао кривицу према њој и бескрајну нежност, и он је мислио: од сад — од сад више ништа не може да се деси међу њима, ни свађе, ни хладноћа, стога, што он види како је усамљено и сиротно живети без ње, како њена љубав осветљава сав његов живот.

Сад се Готовцев старао да изазове у души то расположење, старао се да представи себи зашто му је без ње било рђаво и шта га је вукло к њој; старао се и није могао. А међутим он је осећао да је воли и да она њега воли: али је све то било досадно и тавно и њега је обузимао јад кад је престављао себи своју собу у гостионици са укосницама и чиодама на орману и са женским ноћним реклама. У томе је било нешто што вређа и понижава, као и у опште у томе, што је с њим у једној соби живела и спавала жена.

А унаоколо је мирисала лаворика. Електрични вагон са шумом је трчао уз брдо, бацајући између дрвећа јасно-плаве искре; у Флоренцији почеше да се пале сијалице. Тамо у тим уским, тајанственим улицама, — све дише успоменом. Црне очице су сијале иза полуотвореног капка на прозору и за сјај тих очију лила се крв, људи су ишли у смрт, позивали су у бој свет са свима његовим силама и предрасудама. Готовцев се сети нове драме Метерлинкове, коју је скоро прочитао. Лепотица Вана по заповести победоносног флорентинског вође долази к њему ноћу у палату нага само у огртачу и дознаје да је он већ одавно воли без наде. „Ја вас не волим, — одговара она. — али у срцу моме се узбуђује сама душа љубави при помисли да човек, који ме воли, није нашао у себи смелости пред лицем љубави!... Љубав не уступа. Она и кад ништа не чека, све се још нада. Кад бих ја волела тако, као ви, ја... Ах, тешко је казати шта би све могло да се учини! Ја бих се надала и дању и ноћу, ја бих казала судбини: „склони се, ја идем!“ Ја бих принудила камење да ми помаже“... Да, а после? Готовцеву дође да се смеје: после би наступило „вечно сједињење“ и — свађе због тога, колико треба узети за пут ципела, један или два пара И од тога не би ништа могло да спасе, ни „општи умни интереси“, ни „заједнички духовни живот,“ ни сама љубав, јер је она и пре и после свега поезија живота, а „вечно спајање“ то је проза и то врло претенциозна проза, која уображава да је поезија.

Готовцев се вратио у хотел. Јелена Николајевна у широкој црвеној блузи слагала је у путничку котарицу чисто рубље, које је праља донела. Била је одморна и свежа.

— Дакле, Воља, је си ли се прошетао? — љубазно га упита она. — А ја сам се испавала и осећам се одлично.

— Ванредно је лепо на пијаци Микел—Анђела!.. А ти већ пакујеш? Што нисе чекала мене? — рече он, мећући јој длапове на рамена.

Јелена Николајевна подиже наге више лаката руке и, обгрливши га око врата, притиште његову главу к својим грудима.

— Ја сам хтела да, кад ти дођеш, буде већ све готово, — шапну она.

— И врло си рђаво учинила, — опет ћеш се уморити. Дај да пакујемо заједно.

Испод фланелске блузе Готовцев је осећао тело Јелене Николајевне и његова глава је притискивала њене меке, слободне под блузом груди. У њему се будио таван, нејасно — животињски осећај према томе лепом телу, тако приступачном под лаком хаљином, и у исто време расла је одвратност према томе осећају; ничега није било осим тела, а они су као и пре били туђи једно другом, и руке су се његове кочиле. Јелена Николајевна је привлачила к себи његову главу, као да се надала, да ће телесна близина разбудити у њима оно нежно, меко осећање, кога међу њима није било.

Али њега нема, — и треба се манути. А она је продужавала да привлачи његову главу својим грудима, а њена нага рука лежала је на његовом слепом оку. Готовцеву је било незгодно и непријатно и појавило се непријатељско осећање према Јелени Николајевној.

— Пажљивије, Лелице, притискујеш наочаре — рече он меко, ослобођавајући главу.

Јелена Николајевна га пажљиво погледа у очи и, брзо се окренувши, наже се над фијоку ормана.

— Хоћеш ли моје сиве панталоне да сложиш у корпу? — упита Готовцев, извлачећи испод кревета куфер.

— Да, кратко одговори она, не окрећући се.

Почели су да пакују. Готовцев је видео како је у Јелени Николајевној све кипело, али су се обоје старали да покажу како ништа међу њима није било и благо се разговарали извештаченим, неприродним гласом.

На оба кревета и на столовима лежале су гомиле мушког и женског рубља, на патосу се ваљале изгужване новине; орман је био препуњен масом некаквих котарица, кутијица и кутија за шешире...

Чудна је у жене страст да покупе ни за шта непотребне ствари и како је досадно мотати се на станицама с тим путничким куферима и непојмљивим корпама.

— Сећаш ли се, прошле године смо се спорили? — започе Јелена Николајевна обичним гласом, старајући се да заподене ма какав разговор. — Марија Алексијевна је казала да Соња ни у умном ни у моралном погледу не представља ништа нарочито, а ја сам одговорила да се на то не треба жалити, јер има још много другога, што може да узвиси човека... Сећаш ли се?

— Па онда? — без воље упита Готовцев, увезујући гомилу фотографија уметничких слика и лепих изгледа.

— „Па онда“... — Јелена Николајевна раздражено ућута.

— У чему је ствар? — упита Готовцев.

— Теби се не разговара, боље да прекинем!

— О, Господе! — уздахну он. Шта ћу, ваљда да се исправим и напрегнуто да слушам? Ја само могу да кажем: па онда?

Јелена Николајевна поћута, старајући се да се савлада.

— Но, све, једно... И ево ја сам после мислила, — продужавала је она, старајући се као и пре да говори обичним гласом, — да има ипак много и другога што краси човека. Например Соња може бити неразвијена, ограничена, али може например нежно да осећа лепоту музике.

— Дакле, па шта?

Јелена Николајевна ускипе али се уздржа.

— Дакле, с њом ће ипак бити врло занимљиво разговарати се, слушати је... Сећаш ли се оног разговора?

— Не, не сећам се, али у осталом сад видим у чему је ствар. Мени се чини да си врло чудно поставила питање. Ако је човек у ком било погледу интересантан, онда је, разуме се, у том погледу интересантан. То је таутологија.

— Али, боље и да не говоримо! — прекиде Јелена Николајевна, бацивши на Готовцева непријатељски поглед. То што је она хтела да каже чинило јој се од значаја и достојно пажње, а Готовцев је њеној мисли придавао некакав плитак значај. Лице њено с фином линијом стиснутих усница, постаде тавно и лепо. Готовцев, ћутећи слеже раменима.

— Како су детињски — елементарне све њене мисли! — мислио је он, притежући кајишеве на пледу.

Ствари су биле сложене. Дође Салманов да се опрости. Сишли су доле у салу за ручавање и заједно вечерали. За вечером кнез није скидао с Јелене Николајевне свој пун поштовања, заљубљен поглед; полазећи он јој је неколико пута чврсто стиснуо руку, желећи јој срећан пут.

Готовцеви се вратише у собу. Као и пре давила их је мучна досада. а у души је кипело скривено раздражење једног према другом.

— Време је да се спава, сутра треба рано устати, — рече Јелена Николајевна.

Она поче да се свлачи. Готовцев није волео да се свлачи ни да спава при светлости. Он узе новине, старајући се да не гледа на жену, а међутим је мислио: зашто постоји та предрасуда да је женскиње стидљивије од мушкиња? Девојка — да, она је стидљивија; али поставши женом, она чудновато брзо губи стид и не устручава се да се у присуству мужа понаша тако, као да је сама у соби.

Јелена Николајевна у доњој сукњи и ноћној рекли, рашчешљавала је пред огледалом своју дугу, тавну косу.

— Како је жена ружна у ноћној рекли, — помисли Готовцев и поче да говори обичним, љубазним гласом: — Врло је интересантна личност тај бандит Музолино! Све новине само о његовом процесу и говоре. Као да је средњевековна легенда изненада постала истинита и угурала се у прозаични двадесети век.

Сави новине и остави их на сто. Јелена Николајевна, накрививши главу и држећи у руци прамен косе, рашчешљавала га је чешљем. Готовцев се осмехну, старајући се да продужи и потпомогне неизвештачен разговор.

— Пред полазак из Русије случајно ми дође до руку број „Осколков“,[1] — рече он. — Тамо по некад има врло оштроумних ствари. Између осталог једна карикатура. Прва слика, — десет дана пре свадбе; он стоји пред њом на коленима: „драга моја, пола живота бих дао, да имам прамен твоје косе!“ Друга слика, — десет година после свадбе; он, — дебео, ћелав, у прсник и папучама, — разјарен јој пружа чешаљ, са кога виси прамен женске косе: „кад ви узимате мој чешаљ, онда бар скидајте с њега вашу косу... Каква гадост! Одвратно је узети чешаљ у руке!“...

Јелена Николајевна престаде да се чешља и пажљиво слушаше.

— Зашто си се сад тога сетио? — упита она.

Готовцев се за секунду збуни: видео је, да је се сетио тога баш зато, што је гледао Јелену Николајевну.

— Чудновато! Просто, дошло ми у главу! — одговори он и слеже раменима.

Јелена Николајевна поћута, угризнувши усницу својим равним белим зубима.

— Можеш бити спокојан, ја се својим чешљем чешљам! — оштро рече она.

Готовцев се страдалнички намршти и прође руком по коси.

— О, Господе, — уздахну он. — Слушај, Лела, та то је страшно! Ти као да нарочито хоћеш да ми направиш сцену. Због тебе се ни о чему не може разговарати!

— Онда немој ни да разговараш, молим те! — Одсече Јелена Николајевна.

Она се журно свукла, угасила електричну светлост и легла у постељу. Готовцев слегну гадљиво раменима у помрчини и, ћутећи, поче да се свлачи. Тупа, тешка одвратност га је давила. „Убио бих се!“ — мислио је он.

III

Другог дана око три сата они су се у гондоли приближавали к мраморним степеницама кеја Скиавони у Венецији. Јелена Николајевна бледа и клонула седела је, старајући се да се не миче; њу је очајнички болела глава. Рано у јутру они су пошли из Флоренције. На првој половини пута до Болоње, Јелена Николајевна је била весела и свежа; вагон се клатио са стране на страну, жељезница је бесно јурила напред, улетала у тавне, загушљиве тунеле и понова излетала на светлост; Јелена Николајевна се осмехивала и дисала је из дубине груди, гледајући на плаветнило неба, на дивље громаде

[1] Отпаци — осколци.

Л.r Да Винчи Студија

Из књиге г. Д-р‡ Б. Николајевића: „Леонардо да Винчи“

Апенина, по којима је милела јутерња магла. Али брзо затим је заболела глава и она је седела не крећући се, затворивши очи и притиснувши главу на крај од наслона.

Готовцеви изађоше из гондоле, и с портиром уђоше у хотел и изабраше собу.

— Ја ћу одмах да легнем, — рече Јелена Николајевна.

— Зар нећеш да ужинаш? — уздржљиво и кротко упита Готовцев, гледајући је хладним очима; ето резултата, који је он предвидео: добила је што је хтела, уштедела је десет лира...

— Не, нећу, — уморно одговори Јелена Николајевна, — ја ћу само да се умијем и да легнем. Молим те, буди добар и нађи ми лекове.

Он (мрачно) распакова куфер и, не гледајући Јелену Николајевну, даде јој кутију с лековима.

— Хвала! — рече она. — Воља, молим те затвори капке на прозорима, јер сунце баш право у очи удара.

Свака њена молба звучала је у његовој души као лична увреда. Он затвори капке и стаде код врата.

— Треба ли ти још што? — упита је гледајући у угао.

— Не, хвала ништа више.

— Онда ја одох, да прошетам.

Готовцев изађе на обалу и прође поред пијаце св. Марка и тамо у једном кафересторану седе да ужина; затим с Бедекером у џепу пође да лута по граду. Он је ишао по тавним, влажним улицама, које личе на рупе, у које никад не продире светлост; кроз врата од дућанчића излазио је мирис поврћа и поморанџа; по уским каналима су клизиле црне гондоле с челичним, зубчастим носевима. Било је фантастично и чудновато, у свакој од тих мрачних, високих кућа са уским прозорима привијала се по каква лепа тајна; одблесак од те тајне лежао је на женама, које сретао и које су биле стасите, с бујном, тавноцрном косом и оригиналним лицима, широким код чела и све ужим до подбратка; чинило се да је живот овде зацело морао бити некако нарочити, да он не може бити такав, као негде на Мјасњицкој или Остоженки. Све, све је овде тако лепо и необично, и тако благородна, бујна музика звучи из тог милог талијанског говора. „Tante grazie, signore!“ — понављао је у себи Готовцев речи, којим му је захвалио зидар, који је припалио од њега цигарету... Њему би било врло пријатно, кад не би било мисли о тој киселој досади, која га је у хотелској соби чекала.

Сунце је залазило, није било више тако врућина. Готовцев се врати у гостионицу. Пажљиво отвори собна врата. Унутра је било тавно и загушљиво, осећао се ментол. Јелена Николајевна се помаче на кревету.

— Зар ти не спаваш? — тихо упита Готовцев, улазећи.

— Спавала сам мало, али ме сад глава још више боли... Овде је тако врућина и загушљиво! — тужно рече она.

Готовцев обеси шешир на чивилук и приђе јој.

— Боже, Боже, како ме боли глава! Као да се лобања унутра цепа! — у очајању проговори Јелена Николајевна.

Њему се одједном ражали.

— Сирота моја девојчица! нежно рече он, седајући на њен кревет и мећући јој руку на раме.

Она тихо зајеца и ватрено, топло притисну образ уз њега, — обрадована његовом љубазношћу, које је била жељна.

Готовцев је полагано гладио по коси.

— На пољу је већ захладило, рече он. — Хајде, да отворим прозоре.

— Отвори... Само почекај, немој да идеш. Мени је тако пријатно кад ме ти гладиш по глави, тако нежно, нежно...

— Ја ћу само да отворим и одмах ћу се вратити.

Он отвори капке и опет седе на кревет. Кроз прозор уђе ладовина.

— Гладна сам, — рече Јелена Николајевна.

— Зазвонићу и казаћу да донесу.

— Не, не треба... Знаш шта? Хајдемо боље негде у ресторан. Чини ми се биће ми боље ако прошетам.

Јелена Николајевна се обукла, па су отишли на пијацу св. Марка и тамо вечерали.

— Мени је сад мало боље, — рече Јелена Николајевна. — То јест у осталом још ми није боље, али знам, да ће скоро бити боље; полежаћу сат два и све ће проћи.

Готовцев је допратио до уласка у хотел и и кад је она ушла, он је поново пошао да лута.

Сасвим се смркло. На Canal Grande приредили су серенаду; с велике гондоле, искићене шареним фењеричима, разлегала се музика, а силан тенор певао је арију из „Трубадура:“

Sconto col sangue mio
L'amor che posi in te!
Non ti scordar di me!
Leonora, addio, addio!..

Унаоколо су се гурале гондоле са слушаоцима. У даљини код царинарнице показа се нова лампицама ишарана гондола; хор је певао песму и чуо се припев: „Viva Venezia!“ Песма се је све више чула, гондола је брзо пројурила у дубину канала, звуци песме помешали се с аријом тенора. С противне стране показа се трећа гондола... Са свих страна разлегали су се звуци, они су се мешали и покривали једни друге; овде је силном нотом завршио баритон, а у даљини као ехо звучао је женски сопран и изгледало је као да је то певао сам ваздух. И у томе ваздуху, који је дрхтао од звукова, величанствено и ћутљиво издизала се над каналом црква della Salute с њеним округлим кубетом и широким степеницама, које су до воде допирале.

Било је скоро једанаест сати кад се Готовцев враћио. Прешав дугачки ходник, дође до врата своје собе и ухвати за кваку; врата се нису могла отворити, а прозорић више врата био је мрачан; свакако се Јелена Николајевна закључавала изнутра; треба лупати, будити је...

На крају ходника показа се стасита женска фигура; она се полагано приближаваше идући по тепиху. Готовцев нехотице заустави поглед на њој, с уживањем је посматрајући, и нехотице се исправи, — и наједанпут у фигури, коју је посматрао као страну, Готовцев познаде Јелену Николајевну.

— Лела, откуд ти? — зачуђено је упита.

— Ти си однео собом кључ од собе, — лако се осмехну Јелена Николајевна.

Готовцев се дохвати побочног џепа; — кључ му је био у џепу.

— Дакле ти ниси ни била у соби; — узвикну он. — На где си била за све то време?

— Ишла сам по улицама... И ту у сали сам седела...

Готовцев откључа собу и уђоше.

— Што ниси узела од послуге други кључ? — збуњено и осећајући кривицу упита он.

— Тражила сам, па нема. Имају само један кључ, који се оставља на дасци... И ни једне празне собе није било.

— Јаднице ти моја, јаднице!... И то још с главобољом.

— Ништа не мари, глава ми је прошла. Само сам се уморила.

Готовцева је мучио стид: ни једне речи прекора њему! А, он, — како се је данас старао да јој својим понашањем дâ на знање да је сама крива за своју главобољу...

Јелена Николајевна седе у наслоњачу.

— У у, какви су сви ови мушкарци самци... брр! — с одвратношћу рече она. — Отишла сам овде у салу и села, — сви се обазиру, загледају ме; један ме баш потсео и почео да говори, — а очи му тако сјајне, сјајне!... Устанем и изађем на улицу. Идем, — одједном близу тебе господин; сад с једне стране, сад с друге обиђе и све ближе, ближе... Као прави јастреб прави кругове... Затим почиње нешто да говори...

— Гадови! — рече Готовцев, стиснувши зубе.

— И сви су по изгледу часна, фина господа!... Два патера, — један млад, а други стар, дебео, обојица обријани...

Готовцев је љубио прсте Јелене Николајевне. Он је замишљао какође она — сама и болесна — лутала по тавним улицама, не знајући где да се склони, и он је стезао песнице од гњева према тим пржавим бестидницима.

— Нека иду с Богом! — рече Јелена Николајевна. Устаде и приђе прозору. — Воља, оди овамо да видиш!

Осветлења месецом пред очима се широко простирала даљина Адрије. На острвцу Санто-Ђорђе оштро су се црнели профили високе, уске звонаре и малога црвеног кубета; близу њих светлиле су се две сијалице и огледале се у води, ближе к њима море се под месечевом светлошћу делило у сребрне змијице. Ваздух је био тавно—сив, прозрачан и све је у том ваздуху изгледало ваздушасто.

— Како је лепо! Је ли? — шапатом упита Јелена Николајевна, загрливши Готовцева. Он, ћутећи, одобри главом.

Доле, на крају нејасно је шумела гомила света, негде је певао женски глас и чули се сребрни звуци двеју мандолина. На звонари у Санто-Ђорђе откуца једанаест, одмах затим јасно откуца негде десно, а мало после, глухо и полагано — позади, иза куће.

— А сећаш ли се у Тиролској у брдима? рече Јелена Николајевна. — Кад тамо удари звоно, звук у почетку зазвучи тако широко, слободно, — и одједном затрепери, зазвони, као да му је тесно у брдима и замире тако тужно, тужно...

Готовцев је стајао, загрливши жену и с чуђењем гледао у њено лепо, бледо лице, осветљено месецом. Шта се то сад изненада десило? Зашто је нестало те преграде, која их је тако несносно одељивала једно од другог свих ових дана и који су се старали свим силама да разруше и нису могли? Сад му је Јелена Николајевна била драга и блиска и могао је слободно да говори о свему и могао је слободно да је грли, а да не осећа ништа нејасно и тавно.

Он узе у руке њену главу и пољуби је дуго и топло у слепо око. Јелена Николајевна му се загледа у очи,

— Зар не, сад је лако? — упита она.

— Шта лако?

Она се зачуди.

— Лако нам је да разговарамо, да се волимо.

— И ја сам баш о томе мислио, — осмехну се Готовцев.

Јелена Николајевна притиште образ уз његов.

Л. Да Винчи Јован са Тајне Вечере

Из књиге г. Д-р Б. Николајевића „Леонардо да Винчи“

— Зашто није увек тако? — замишљено рече она.

Готовцев је ћутао и миловао је по коси.

— А док смо девојке ми мислимо да тако мора да буде и да друкчије не може бити... — Јелена Николајевна поћута. — Како је онда било лепо и чудно! Кад још незнаш шта је с тобом, а пријатно ти је пријатно и светло... Ја се сећам кад си ме у Кунцеву, *оног* лета, један пут у вече допратио до нашег летњиковца. Ти си отишао, а ја сам изашла на балкон; од цветника допире тежак мирис росе, резеде и још нечега; Соња седи на степеници... Она ме никад није волела, ни ја њу, — а онда сам осетила према њој тихо, добро расположење. Она седи — усамљена, ћутљива. Ја јој приђем и притиснем лице уз њену главу. А коса јој је била тако мека, мека...

Глас јој задрхта.

— Шта је то онда било? — продужи она. — Зашто се после више никад није преживљавало такво осећање? Тако чисто и свеже, као ђурђевак... Сећам се, ти си ме онда у шуми пољубио у главу, тако стидљиво, нежно. Ја сам затим лежала упостељи и све време се осмехивала. Питала сам себе шта је то код мене, — да ли љубав? И чинило ми се, — кад се осведочим да је то заиста љубав, да се то већ може назвати љубављу, онда ће доћи тако огромна, бескрајна срећа!... А после — то је *постало* правом љубављу. И већ такве среће није било. Зашто?

Она се замисли и јако отвореним очима гледаше у даљину.

— Господе, како је сложен живот, како сложен! И како смо сви ми сићушни и нервозни!

— Мени се чини да није ту ствар у нервима, — поћутавши, поче Готовцев. — А у чему? Ја се сам често питам. Ми се волимо и пријатно нам је кад се волимо. И тек нека радост и досада, као лепљива паучина, падне на нашу љубав: и ми се као две збуњене муве, вртимо у тој паучини, а неможемо да јој се ослободимо и почињемо мрзети једно друго... Где је тај проклети паук, који нас заплиће, и како ћемо га наћи? Како могу људи да се мире с њим и покорно да сносе његову власт?

— А сад се паучина раскинула, — шапатом рече Јелена Николајевна и као дете загњури главу у његове груди.

IV

Сутрадан се Готовцев разбудио раније од Јелене Николајевне: осећајући се млад и сраћан, он се тихо обукао и изашао. Хтео је да купи цвећа. Обишао је заливену сунцем улицу поред мора и пијацу св. Марка и напослетку иза пијаце у једном мрачном сокачету, срете цвећарку и купи од ње велики букет ђурђевка.

Затим се врати. У соби због затворених капака било је мрачно, само кроз уске пукотине пробијали су сунчани зраци. Јелена Николајевна је још спавала. Готовцев јој приђе и попрска је свежим мокрим букетом. Она, осмехујући се, отвори очи, забаци руке за главу и помаче се. Готовцев седе до ње на кревет.

— Устај, Лелице, време је!

Ја сам ти дошао с поздравом
Да ти испричам да се сунце родило
И да је оно топлом светлошћу
По лишћу затреперело.

Он је загрли кроз покривач и тако нагнут и захваћен топлотом сна, која је од ње долазила, продужаваше шапатом:

Да ти кажем да сам с истом страшћу
Као и јуче дошао понова,

И да је душа као и пре срећи
И теби готова служити...

Јелена Николајевна обухвати врат Готовцева и привуче к себи.

— Мили мој, мили! — понављала је она. покривајући му лице пољупцима...

Готовцев отвори капке и рашири прозоре. Весело, светло јутро улете у собу. Осветљена сунцем далеко се простирала тавно зелена водена површина, а камење покривено плимом одсијавало је нежно лиластим пругама.

— Облачи се, Лелице, брже! Да се напијемо кафе, па да пођемо на Лидо, на отворено море... Видиш ено тамо на хоризонту тавни се Лидо.

После једног сата Готовцеви су били у гондоли. Седели су једно поред другог завађени у мек наслон; гондолијер, стојећи позади, окретно је веслао. Са свих страна пиркала је јутарња свежина. Око гондоле подизале су се и спуштале тешке, прозрачно зелене масе воде, по којој су промицале стабљике морског биља и поморанџине коре. Позади су блистали од сунца у вео увијени дворци Венеције, на улици поред мора високо изнад црне, покретне гомиле света, уздизао се на гвозденом коњу Виктор Емандуел са замахнутом сабљом.

— Пријатно, је ли? — упита Јелена Николајевна, загледајући Готовцеву у очи.

— Д-да, овог момента... с осмехом одговори Готовцев.

— „Овог мо-мен-та“... — дирну га она. — Господе сваког тренутка мислити о свима прошлим и будућим моментима! Зар се тако може живети? Знаш, ја сам јуче мислила.. Баш је гадан град та Венеција. Сећаш ли се кад смо јуче ишли са жељезничне станице: канали уски, вода смрдљива, зелена, по њој пливају отпаци од кромпира, слама, свакојако ђубре; куће прљаве с напуклом таваницом, на прозорима се суши рубље, темељи љигави, позеленели од буђи. А ти уски сокачићи, — у њих никад и не завири сунце, у кућама мрачно, влажно и досадно..... Зар није тако? А ето — некаква општа лепота све то покрива и Венеција је ипак лепа, лепа лепа!... Ето, тако и ми. Макар и не живели дуго заједно; али док живимо, — нека буде и твоје паучине и свега, — ипак је лепо живети!

— Зашто нећемо дуго заједно живети? — упита Готовцев зачуђено.

— Али што о томе говорити!... Мени се некад чини да је теби тешко са мном, да жалиш што си се оженио... Ух, а ја сам горда! И ако се само убедим да је тако, одмах ћемо се раставити.

— Лела, Лела, откуд ти је то пало на памет? — с укором рече он.

— Можда ти сам још ниси свестан тога. Ти волиш да живиш као сви; а сви кукају, жале се, проклињу свој живот, а ипак се не решавају да збаце са себе ланце... Али сад не треба о томе мислити, док је и овако лепо.

Са Лида прође велики пароброд. Таласи појурише на гондолу, она задрхта, подиже се на врх шумног таласа и јурну с њега доле.

— Prenez garde!... Mm... Badate (пажљивије)! — страшљиво викну Готовцев гондолијеру, ухвативши се прстима за крај седишта.

Таласи појурише даље. Јелена Николајевна се замисли, затим се одједном засмеја.

— Знаш ти ми се некад чиниш цео са свим као човек, а ноге танке, танке, као кончићи и ти не можеш да идеш њима.

Готовцев подиже обрве.

— Хм!.. Зашто то? — упита он, направивши увређено лице.

— Теби је нужан некакав нарочити живот, да је све унаоколо фино и нежно, као папир; а ако неко исцепа папир, теби је већ тешко... А по моме мишљењу много је лепше све тако, као што јесте.

Они се приближише к Лидо. По дугачкој, посутој шљунком алеји са постриженим дрвећем они дођоше до купатила. И одједном као да их је нешто такнуло. Право пред њима био је ресторан купатила, у квадрату раширених врата видела се широка тераса, а иза ње — нежно лазурна даљина слободнога мора.

— Гледај, гледај! — узбуђено узвикну Јелена Николајевна.

Уђоше на терасу и седоше за сточић. Под плавим небом бескрајно широко се простирало фантастично — азурно море, и његов азурни простор одсијавао је и на тераси, на свему унаоколо и чак и на двама надувеним енглезима с дамом, који су за столом јели артишоке. Готовцевима приђе келнер; да би га се опростио Готовцев наручи кафу.

— Гледај, гледај! То није у ствари, то је — бајка — понављаше Јелена Николајевна, стојећи код ограде и с заносом гледајући море.

У даљини, где где, видела су се неранџаста јадра барака, доле, близу терасе, таласи су с нежним шумом претрчавали по песку.

Брзо су испили кафу и около кроз још празна женска купатила сишли на обалу. Јелена Николајевна ухвати Готовцева под руку и пођоше по влажном песку, из кога је излазила вода.

— Да ми је да имам крила, па да одлетим тамо, далеко... — рече Јелена Николајевна, нежно гледајући на морску пучину. — Каква разлика! У брдима — тамо такође жели човек крила, али у души је мучно и тужно; а овде човек жели да има крила, а на души је тако смело, бодро и весело!...

Готовцев је ишао, ћутећи, подигавши обрве; зачудио се је како је верно схватила Јелена Николајевна разлику утисака од брда и од мора; ето, њена душа слободно прима утиске и слободно их исказује, а он је способан само зачуђено да каже: „та то је сасвим тачно!“ То је исто било и са знаменитим сликама, које су видели. У њеној души има нечега осетљивога и часног, што само од себе звучи...

Таласи су један за другим непрестано јурили ка обали. Бела, пенушава гомила пловила је све ближе и одједном би ускипела, подизала се и с шумом се бацала на песак и танким слојем у виду полукруга пузила напред; затим, зауста-

вивши се, полагано отицала натраг, покривена чипкастом пеном, и други ју је талас понова подухватао. Шумело је и тутњело непрестано, сад јаче, сад слабије и код затворених очију, чинило би се човеку да с лева на десно прелећу некакве огромне тице.

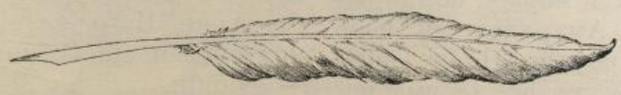
— Каква музика, слушај пажљиво, — рече Јелена Николајевна. — Сваки талас има свој звук, своју душу.... Ето, јеси ли видео, сад се разбио? Као беклиновска најада, — сећаш ли се у „Игри таласа“, с венцем од корала, — болеснички — страдалничког израза, уплашена.... А ево овај — шуман, животно — весео...

Она се заустави и замишљено гледаше на таласе, који долажаху.

— Свакако се може по читаве сате стајати овде, стајати и слушати, а они ће увек нешто причати...

Готовцев гледаше на њено замишљено, мило лице и на души му је било светло и радосно што она и њена душа припадају њему, и он је мислио: „Зар је могуће заборавити осећаје тих момената, и зар је могуће и замислити: да ће се они обоје поново ухватити у паучину, у коју их је тих дана хватао некакав велики и непознати паук!...“

С руског **Мил. Јанковићева**

Из искрених песама

III.

Све дубље, дубље тоне тавна ноћ
А све већ живо снева тихим сном:
Да стишам жеље мала ми је моћ,
А бура бесни у срдашцу мом.

Под овом буром, што слама груди,
Сем тебе за ме ништаво је све,
Срце те тражи, за тобом жуди
Жељно са тобом да живи ил' мре.

Чежња ме мори, раздире, мрви,
Кроз жиле тече усијани плам;
Ја пламен огањ носим у крви,
Мене да смрвим, ти да умреш сам.

Да ли је грешно, цвеће што снива
Капљице росе и сунчев зрак,
Да ли сам грешна, што сам још жива
И што си за ме светлост и мрак.

Да ли је грешно у ноћи дуге
Што страсно зовем мир, тебе и сан,
Па кад те нема, од силне туге
Што мрзим ноћцу, а не волим дан.

Да ли је грешно, реци ми свој суд,
Што тебе волим крвљу срца свог,
А ја сам можда само твоја ћуд,
Док си ти за ме и живот и Бог!

Београд. Ј.

Последњи осмех

из Тасиног Дневника*)

Те ноћи био сам дежурни у Главној Полицији.

До поноћи је и било нешто посла, али онда настаде тишина и мир. И ја се навалих да мало одремам.

Не знам колико сам спавао, тек у неко доба зачух лупу на вратима.

— Ко је то?

— Наредник апсанџија.

— Шта ћеш?

— Молим Вас, господин члан, онај кесарош Милан П.... знате, што га зову „лепи Миле“, зло је. Много му је рђаво. Као што знате, он има ону падајућу болест, па га је, ваљда, сада опет снашла. А још ми се синоћ тужио, да му није добро. Молим вас.....

— Ето мене. Иди. Нађи се код њега. Да се одмах зове лекар. Сад ћу и ја.

Брзо навучем капут на леђа. И сиђем доле у апсане.

У главњачи (апсани) једва се назире. Топло као у амаму. Гадан задах да задави. По широкоме кревету, с краја на крај собе, пуно дечур-

*) Белешка из треће свеске трећега кола *Тасинога Дневника*, који ће се ускоро пустити у штампу.

лије — кесароша и скитница. У средини њиховој „лепи Миле“ опружен на леђима. Више главе му чкиљи апсанска лампа. Он у лицу блед, испијен, очи, велике, отворене, светле. Телом ни да крене... Пипнем му чело — да изгори. Сав у ватри. Наредих, да га жандарми на ћебету изнесу на чист ваздух у двориште.

— Шта је болан, Миле? Не дај се, море — упитах....

— Ето, господин члан, да се мре. Доста сам се напатио по овим апсанама. Право је, да ме и Бог једном прими. А досадио сам и вама и овим људма око мене. Мало који дан да прође, па тек ме дотерају вама. А и морају, немам занимања. Скитница. Увек... Ама увек ми и то натичу: био си, веле, на робији. Па ме нико неће да прими ни у службу, ко ће да има робијаша у кући? А још имам и ону несрећну болест. Досадио сам целом свету. А нисам био баш толико ни крив. Знате, да вам кажем сада — ону крађу у дућану Наума Бенце нисам ја учинио...

— Како... Па ти си сам признао....

— Признао сам, јест... господине, али на молбу моје маћехе. Ви знате да се је мој отац по други пут женио. Моја маћеха довела је у нашу кућу и свога сина. Пусто и размажено дериште. Њему су и отац и маћеха све угађали, а мене држали као оно пса на ланцу. Маћеха ме је мрзила због свога детета, па ме је онда нерадо гледао и отац. Нису ми дали ни школу да свршим. Него ме извадили из гимназије па отерали на занат. Али код мајстора почеше ме оне бесне калфе гонити и ни зашта тући. Па онда и она моја несретна болест учеста. Сваки други — трећи дан падао сам. Често сам бивао сав крвав, угруван и осакаћен. Онда ме и мајстор отера. Куда сам могао гладан и бедан него опет очевој кући.

Миле застаде мало. Одахну, убриса тешком руком зној с чела, па настави:

— Хе тако је... господине. Несрећа моја. Баш тада деси се, да се учини она крађа у дућану Наума Бенце. И наиђоше лопова у нашој кући. Крађу беше извршио Никола — маћехина маза. Када паде сумња на-њ, маћеха ме окупи молити, преклињати и богорадити: да ја признам за се. Само да се њен син ослободи. Два дана није ми дала мира, шта ми није обећавала, бајаги да се само та „приформа“ код полиције изврши, па ми после ништа неће бити. И ја онако бедан, болан, намучен, да је само одобровољим према мени — признадох све... Јест... пред господином Ђоком, писаром у теразијском кварту, казао сам на протоколу: да сам ја у подне ушао у дућан, да тамо није било никога, да сам онда обио чекмеџе и украо сав пазар.....

— Болан брајко....

— Јест... господине... Тако је у истини било, онда су ми у кварту тражили да кажем и то, где сам паре оставио. Ја им нисам умео казати, јер их нисам ни узео. И онда су ме жандари тукли — што нећу све да признам. Тако је било господине... Држали су ме месец дана у притвору. После ме спровели суду. И суд ме осуди на робију. Тамо сам био две године дана, па ме пустише. Када сам се вратио кући, отац ме дохвати за косу, грдно истуче и истера, све шамарима по глави, на улицу. Ево овај чвор на челу, то ми је од тога боја остао... А маћеха ни речи — да се заузме за ме. И ако је знала да сам јој сина апса заклонио и робије сачувао, чинила се свему томе невешта. И још је тајно наговарала оца, да ме никако у кућу не прима. Ја сам онда, као што већ знате, ударио у скитњу. Због ове моје болести три пут сте ме слали у болницу. Падао сам из апса у апс. И овде и у Нишу и у Крагујевцу и у Шапцу. Ништа нисам био крив. Него, веле, немам занимања. Вечито под сумњом да не чиним крађе, јер сам био на — робији.

И опет мало одахну: Па настави.

— А да вам кажем... господине... на робији само се зло учи. Тамо се затварају по осамдесет у соби. У тим собама права је несрећа. Ту се коцка и свакојака срамота ради. Да вам још кажем... да знате... Тешко ономе, ко тамо западне. Тамо се сваки дан пије и бије. Када робијаши излазе на рад у варош, они се умоле војнику, који их прати, те купе себи тестију. У тестију спусте завезану мешину напуњену шпиритусом, а озго налију водом. Када се врате у затвор, надзорник загледа у тестију. У њој види само воду, а не сећа се, да је доле на дну пуна мешина. У казамату после пеку шпиритус са шећером па праве ракију. Тако исто привезују себи око голог тела и друге ствари па уносе у казамат. Кришом се тако уноси и шећер, кава, сланина, кобасице, дуван и све друго..... Има у казамату свега што желите. Тамо се води права трговина. Ми млађи морамо да слушамо и кријемо оне старије. Ако нећемо — они нас туку. А с њима су у договору и понеки од чувара.....

Опет мало застаде. Ућута се, тешко уздахну, па настави:

— Молим вас, има деце мангупа, који су невини. Они не чине никоме зла ни вреда, него живе од милостиње, што им ко удели Тако сам, право да вам кажем, живио и ја! Али такву децу хватају по квартовима и на правди Бога туку. А то је грехота. Деца нису крива, што их немилостиви родитељи терају од себе. А нико се неће да побрине за њих. Још да вам кажем, када се оваква деца дотерају у апсану, они се тек туна науче: како да лажу и краду. Треба да се неко заузме за њих. Грехота је да се тако муче и злопате.

Дисање Милово постајаше све теже и теже. И глас га издаваше све више и више. Али тада лакше настави.

— Када умрем, молим вас покорно, немојте моме оцу ништа јављати. Њему ће бити срамота. Жао ме је, да му се ругају због мене, што сам у апси овако свршио.,..

Молим вас покорно, немојте писати ни у новине, да сам био у затвору. Ви знате да имам сестру удату за секретара у министарству, па

Шибеник у Далмацији

ће се стидити и срамотити због мене. Па онда и хвала вама. Ви сте ме лепо примали. Нисте дали да ме туку... Дваред сте ме пустили из апсе.

И глас га сасвим издаде. Очи му пуне суза. Глава му клону на ћебе. Даде ми руком знак да му приђем. Дохвати ме за руку — да је устима принесе. Насмену се. И издахну тако лако као тица.

Наредник и жандарми погли главе. Нико ништа не говори. Мене обузела нека туга и жалост. Зора већ у велико порумепила небо. Лепо мирисно мајско јутро. Онде у близини, у кавани Пешикиној, свира музика. Весела момчадија испраћа — мајалос. Са Велике пијаце чује се шкрипа сељачких кола и вика пиљара.

Само око нас гробна тишина. Бацих поглед на мртвога Мила. Млад, леп као уписан. Крупне црне очи отворене. Гледају горе у небо, једино Милово стално склониште, где неће бити ни гањања ни презирања, и где у овај час његова напаћена душа излази пред — вечнога судију. Али по његовом лицу још се повлачи, још нам је остао онај његов — *последњи осмех*.

Спустили се боли...

Спустили се боли, као магла сива,
На хоризонт бледи влажнога живота,
Клонули су нерви без нових мотива
Лепе ведре среће и свежих дивота.

Натуштено небо.... И облаци сури
Преко пустих степа хитају и лете,
А разум и машта, нејасни и тмури
Губе се у магле мистичне и свете.

К. Петровић

Смрт Лазе четовође

Сева́ст. Јовановић

(свршетак)

II.

На ведроме небу почеле су ишчезавати сићушне здездице са суморним лицем. А бледи и слаб зрак уморена месеца почео је да трне и чезне у бескрајну пучину. Пурпурни исток гори у силном пламену. Монотоним кукурекањем промуклога кокота Махмут ефендије, градскога оца, оглашена је зора, која се је забелила на румену истоку. И пробуђено сунашце излази из свог легла, на брзим етерним крилима, одевено у огњену порфиру, као жених из брачне ложе, те помаља своје свеже лице више горостасне Шаре и отале просипа своје бледо-сјајне зраке на све стране.

Освануло је красно јутро. На небу ни једнога облачка, већ чисто и ведро трепери као кристал. Само свежи лахор што тихо нија и гони сунчеве рубинове власи. Она ноћна гробна тишина, која је царовала над Призреном почела је да ишчезава. Још пре зоре у вароши се опажала велика узрујаност. Није још био Махмут ефендија с минарета ни отпевао јацију, а силна се Турадија већ била сјезерила око неокречена хућумата. На стотину аскера наместили су шпалир пред његовим главним улазом, са голим бајонетима на пушкама. И докле се једне гомиле бесне Турадије таласају кроз тесне сокаке, хитајући хућумату; друге се већ тискају око голема глогова коца, који је стајао пред хућуматом, желећи да што боље виде чувеног српскога четовођу Лазу, који је многе буле у црно завио.

Свуд је владала мртва тишина. Само се кашто разлегао јутарњи поздрав верних: Хазурала̄! Саба!

И докле су се бесни Турци сабирали око хућумата, чекајући с нестрпљењем, да виде „даскал домуза“ набијена на коцу, — горе у граду била је овладала права паника. По оним тесним ходницима, видели су се ужурбани аскери, како јуре из једне избе у другу.

Кад су изјутра требали, по заповести Ивзи-паше, да поведу Лазу из града у хућумат, апсанције су се усплахириле, кад су отворили врата на подземној тамници и видели, да је изба празна. Разрогаченим очима гледали су мали отвор, кроз који је Лаза утекао.

— Јаз'к јаз'к! — говорили су аскери.

— Узеја нам р'з!

— Нека ми харем заде, у браду пљуне ако га с'га не ухватим и жива одерем.

Међутим, док су озлојеђени аскери овако међу собом говорили, чауш се упутио брзим корацима Ивзи-паши, да га извести о неочекиваном догађају. Ивзи-паша седео је у својој лепој украшеној одаји на меком кадифеном миндерлуку, с прекрштеним ногама (по турском адету), па је из сребрна чибука пуштао густе димове, који су се колутали по слабо осветљеној избу, као густи облаци, срчући јаваш-кафу. Чим угледа старога чауша, са дугом седом брадом, он гаупита:

— Хане, бакал'м „даскал домус“ ?

Чауш му укратко исприча о бегству злосрећнога Лазе.

— Јаз'к јаз'к! — хукао је озлојеђени Ивзи-паша. Одмах заповеди, да коњица буде спремна у потеру за бегунцем. Он јо хесапио, да Лаза није могао онако рањен и слаб далеко отићи. Мислио је, да се прикрио у неком заклону у близини града. С тога, у исто време изда заповест, да се претресе сваки кутић око града. А сам се на челу коњице крену пут Шаре.

Овај глас о бегству Лазе четовође одјекнуо је и ван градских тврдих зидина. Он се је мућевито разнео по целом Призрену. По прљавим махалама и нечистом чаршијом, само се је о томе зборило. Беле, лепушкасте буле и пуначке хануме, без предњих зуба, незнајући право стање ствари, надовезале су читаве бајке. Разно се говорило о томе. А и бесни Турци, срчући кафу и пуштајући густе димове „Реџепскога“ тутуна пред својим дућанима на уским мазгалама, само би покашто тужно уздахнули и брижно заћихали обријаном главом:

— Алах! Алах!

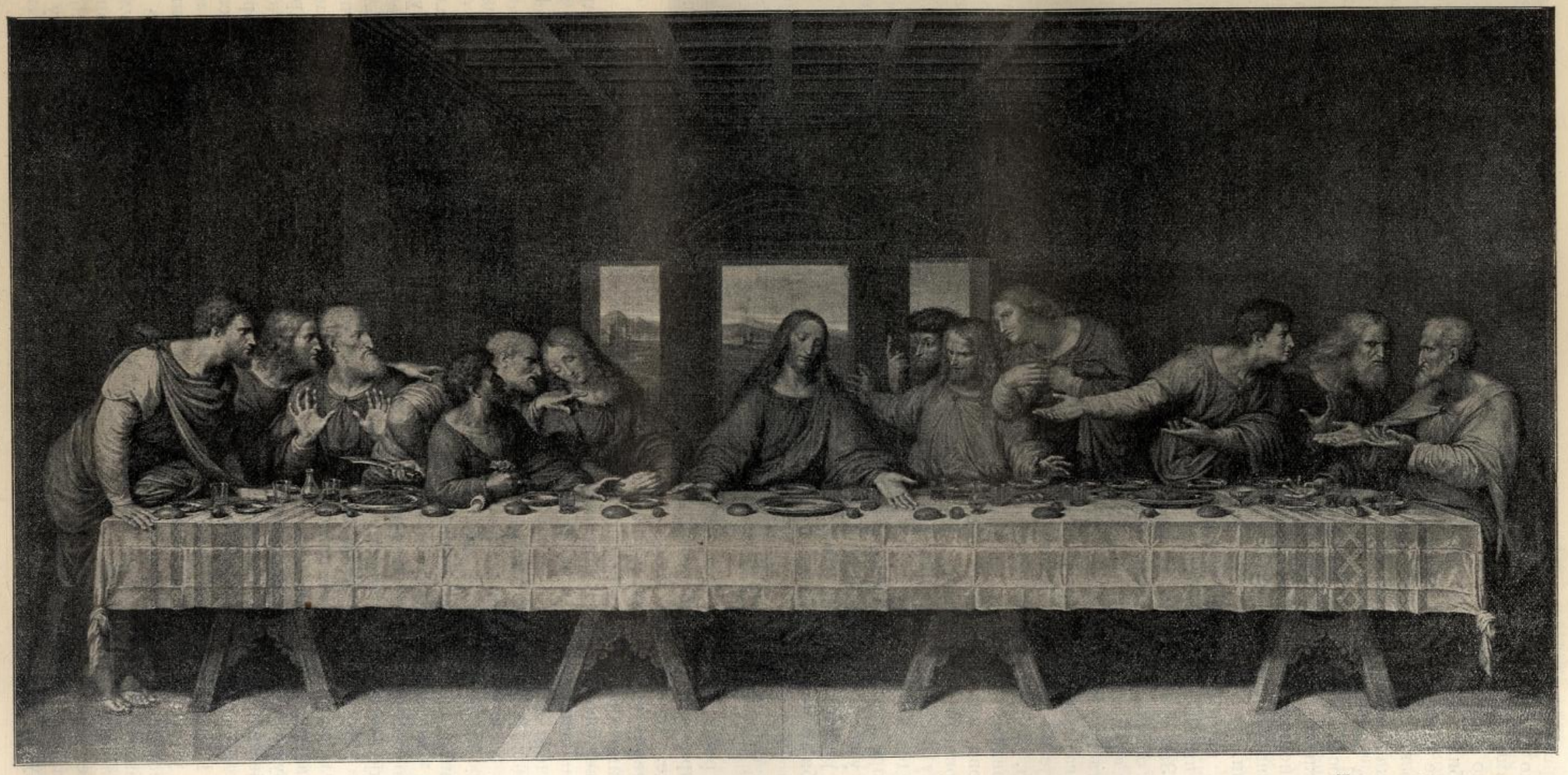
Дивља хорда Турадије, која се била сјезерила око хућумата, да види „амфитеатар двадесетог века“, с великим се огорчењем разишла кад је чула о бегству „даскал домуза“.

III.

Пурпурни је исток горео сав у пламену. Зора је била забелила, кад се Лаза пео уз стрму планинску стазу. Неколико је пута изнемогао падао. При таквом стању, час је губио наду, а час опет охрабрен јурио напред, гледајући слободу вечне природе.

За мало му се указа и горостасна Шара, са својом сребрном главом, која достиже сафирни свод, те се не разликује од сливених облака. Своје гордо чело уздигла је високо над осталим горама; високо до небеских уточишта погаженога робља, па као да с презрењем гледа њихове столетне дубове, те неће с њиме да општи. По њеним пространим плећима лаки зефири тихо, тајанствено нијају рубинове, златне власи пробуђенога сунашца. А сива магла обавила му свеже лице својом танком копреном, као младој невести.

И под оваковим кровом кротке природе Лаза је хитао планинском стазом. Опијен овим јутарњим чаром и милином, он приспе до седла Шарина, где се стирала густа магла у слојевима. На једном камену спусти своје изнемогло тело, да се одмори, а поглед му нехотице паде пут његова села.

Л. Да Винчи

Тајна вечера

Из књиге г. Д-р Б. Николајевића „Леонардо да Винчи“

Узбуђен и потресен, он је, заронивши главу међу колена, мислио о свом милом дому и својима. Намисли, да узме мајку, жену и дете, па да одмах пребегне преко границе.

Како би било лепо, да се нисам ни пачао у ове тугаљиве ствари и себе својевољно бацао у наручје грозне смрти. Требао сам да седим мирно дома, као што и многи други раде — зборио је Лаза сâм себи.

Но ово је осећање њим овладало само моментално. Она искрена, горућа љубав према милом Српству, пуна пожртвовања и самопрегорења, на мах потисну сва осећања за домом и све зумње у његовој души.

— Зар да гледам немоћно и јадно робље, како цвили и пишти под притиском азијатског угњетавања? Зар хладнокрвно да гледам како Муфетиш-ага с осталим зликовцима уцењује села и манастире и срамоти бедне српске кћери? Не! Не; сто живота да имам, сви бих сто принео на жртву народнога жртвеника. Крв јадне раје, која се пуши, вапије за осветом! Мрачне сенке косовских јунака, које се тајанствено вијају над хладним гробовима, распаљују свети плам за осветом. Њихови мрачни погледи траже верне потомке на крвавом пољу браника, да поврате изгубљену милу слободу — говорио је Лаза.

Дуго је седео на том месту и смишљао, шта му ваља сада предузети? Сви су му четници јуначки пали, а у своје село није смео ходити. Он је знао, да ће разјарени Турци одмах за њим у потеру. Тамо би га могли ухватити. А нову чету није тако лако било скупити. Те је стајао усамљен, срушен и оборен, као пребијена грана без свог цвета.

Најзад се реши, да иде у село П. Крај једнога извора опра ране од усирене крви и нађи се студене воде. Часити није смео; јер га је могла овде потера ухватити. Зато притегну ремене на опанцима, па се брзим корацима упути у П. Тамо ће се договорити с Васом четовођем, и с његовом одабраном четом дочекати Турке и довршити започето дело.

Међутим, док је он пао уз стрму Шару, у његову селу В. Х. чула се писка и лелек јадне и немоћне раје. Разјарени аскери, на челу свирепога Ивзи-паше, испретурали су сваки кутић у селу. Опијени фанатизмом, они су били кожним камџијама јадно робље, које, по њихову мњењу и назорима, није достојно да буде ни измећар „правоверним“. већ их треба убијати. Јаук и кукњава разлегла се на све стране по целом селу. Аскери су се раштркали по домовима, те грабе, пљачкају све руше и пале. Лелек се доноси до неба, но небо је ведро и мирно, било затворено.

Ивзи-паша упути се са својом пратњом „даскалову“ дому. Распореди аскере око дома, како им не би Лаза утекао, а сâм пође унутра. Чим је ступио у двориште, преда њ изиђе Лазина мајка и свештеник, који се дубоко поклони и хтеде да целива пашин скут.

— Ѣит, бре, ешек! — узвикну љутит паша.

— Хане, папаз, „даскал домуз?“ — продужи паша, палећи дугачак сребрн чибук.

— Нема га овде, честити и светли пашо, — одговори тихо свештеник. — Ви сте га пре неколико дана ухватили и бацили у градску тамницу. Лаза није овде — клео се свештеник.

На овакав одговор, паша се сав зацрвенео од љутине. Махну оком на своје гавазе, који једва чекају жртву као гладни вуци, да га свежу. Јадни се свештеник отимао; али га тирани савладаше и навукоше му синџире на лактове.

У то време на кухинским се вратима појави Анђа, Лазина жена а кћер свештеникова, држећи на рукама нејакога синчића. Видећи, да су јој свезали оца, она цикну као рањена срна и пође њему. Али није ни два корака крочила, а један ју аскер силно удари пушком, да је онесвешћена пала на земљу. Старица притрчи да прихвати дете, које дочека један гаваз и прободе га оштрим јатаганом. Крв невина анђелчића обагри суху земљу, а поред њега паде и мртва старица, немогући да издржи болове.

Ивзи-паша све је више беснио. Тражио је, да му издаду бегунца. Свештенику је претио смрћу, који је онако везан са седом брадом и светлим, достојанственим лицем, наличио на каква светитеља или мученика из првих векова хришћанства, кад су највише били гоњени. Ни искра страха није се опажала на његову суху и набрчкану лицу. Мирно је стајао пред грозним тиранином, као Христос пред Пилатом и Понтијем.

Кад је паша видео, да лепим не може ништа сазнати о Лази, он нареди да бију свештеника. Обалише га на земљу и почеше бројати.

— Тело можеш, пашо, узети, али душу не можеш. Она није у твојим рукама. Удри колико ти је воља, а ја ти велим, да Лаза није долазио, нити знам где се налази, а и да знам не би ти рекао — проговори свештеник.

— Зашто уби невино детенце тако ти дина и млека мајчина? — упита он.

— Муч, бре, пасја веро! — дрекну разјарени паша. Све ћу ја вас дервише и даскале на колац, па се тада неће раја бунити. Истребићемо хајдучко гнездо.

У том приспеше и Арнаути из села К. на челу својега серашћера Мула-аге. Сви до зуба наоружани. Оне лаке коње разиграли кроз село, те мислиш, и не газе по земљи. Дуге мартинке вргли на рамена, а око паса сјаје се сребрни џевердари и кубуре. Глас о бегству Лазину допро је и до њихова села. И њих је узнемирио, нарочито Мула-агу, те одмах похиташе у потеру.

— Мераба! — поздравише Арнаути Ивзи-пашу.

— Мир севрен. Ошћелдум! — одврати им паша.

Затим је паша дуго остао насамо с Мула-агом. Шта је међу њима било, не зна се. Само се паша по повратку много променио.

— Јо паш зато — чуле су се пашине последње речи, које је изговорио Мули.

У исти мах заповеди да угрију жељезне синџире и ставе свештенику на леђи. А сам је с Мулом сео на пређашњем месту и запалили чибуке.

Бернардино де Конти Мадона из куће Лита
Из књиге г. Д-р Б. Николајевића „Леонардо да Винчи"

— Казувај бре, пезевенк, к'д се скрија „даскал" Лаза? Збори, бре, дервиш ешек, или ће те с'га утепам — грмео је свирепи Мула-ага.

А гола леђа стара свештеника пушила су се и пекла под загрејаним црвеним синџирима. Јадник се само грозничаво трзао и тешко стењао. А тирани су збијали шалу с његови леђи. Но њега је скупо стала та шала.

Најзад видевши, да свештеник ни при највећим мукама не казује, где се находи Лаза, паша заповеди да се запали кућа са све четири стране, еда би на тај начин истребио хајдучко гнездо.

Огањ је буктао у највећем јеку, кад су се свирепи тирани, оставив полумртва свештеника и село, пели уз планинску стазу.

Међутим, на једној голој и суроj врлети чији се врхови уздижу у небеске висине, а доле стоје разјапљена жвала бездана, стајао је суморно гигант са малом четом српских соколова. Његове власи, обагрене крвљу, црниле су се у вечерњу руменилу, а муња смрти бљештила је у његовој снажној руци, као звезда вечерњача. И незнајући покоја и мира, он с времена на време погледа доле, откуд је требала потера да се појави. Око њега са свих страна стрчи камен до камена, а за сваким је запао четник. Сваки је наслонио танку мартину на хлади кâм и хвата на нишан по једнога азијата. Само чекају команду свога јуначкога четовође, па да даду огањ.

На Лазину лицу опажала се велика узнемиреност. Нека сетност разливала се у његовој меланхоличкој души. Доле, у селу, пламтио је огањ, те је при заходу сунца изгледало, као да два сунца залазе. Лаза је знао, да су Турци, као Турци, починили чуда по селу. А видећи и огањ није се двоумио, е су му Ивзи и Мула запалили дом. При помисли на јадну стару мајку, синчића и милу Анђу, како можда они већ издишу испребијани од тирана, он се сав стресе и грчевито стеже мартинку. У души му је била пустош и тама.

— Бедни и јадни животе људски! Дат си човеку само за муке и патње. Још од самога почетка црпемо отров смрти. И пре но што се човек обрне, преда њ се укаже вечни гроб, први људски учитељ — мислио је Лаза.

— Но што ли то поп никога није послао из села, кад сам му јавио, где се налазим? Мора да је много лоше код њих? — продужио је он.

Док се он овако борио мислима за леђи му се укаже његова верна Анђа. Она је тајним, пречим путем дошла пре аскера. Пошто се освестила по њихову одласку, полумртви ју је бабо упутио амо, да Лазу извести о свему.

Не потраја дуго, а оздо се јасно чуо бат ногу аскера. Неки небески огањ севну у Лазиним очима. Крв му је кипела за осветом. Изда заповест четницима, који су били заузели бусије. Обучени у беле арнаутске хаљине: чакшире и губере, затакли оштре јатагане за пâс, а на глави натакли беле ћулаве, те изгледаху као српски соколови. На јуначком лицу огледа се одважност и храброст.

— Па-а-л.... — грмнуо је Лаза.

Али, није још ни довршио реч, а до тридесет пушака плануше, и тридесет тирана о тле главом ударише. Јекну гора од њихове цике, а пушчани дим се почео дизати.

Отпочео је крвав бој.

Турке је изненадио овај неочекиван напад. У почетку су се уплашили и раштркали као овце кад виде вука. Први се прибрао Ивзи-паша. Одмах нареди јуриш. Он је хесапио, е ће првим јуришем сатрти одметнике. Но љуто се преварио. Јуришао је неколико пута, па узаман! Четници

заузели бусије, те бију ли бију из дугих пушака. Ни корак напред не дају аскеру да крочи. Цика и гром пушака с густим пушчаним димом, носио се далеко, далеко свемиром даљним. И врела крвца из јуначких српских груди обагрила је тврди камен, те се пуши, диже и пење до небеских вечних врата правде. А живи соколови свете своју мртву браћу.

Међу аскерима Лаза је ухватио на нишан Мула-агу. Одапне мартинку, а бесни Арнаутин удари обријаном главом о тле. Кроз ружичасто сунце светле радости Лаза је погледао Мулу и срећно се осмехну:

— Тако, бре, Србин враћа освету. »Демет освета.«

И мало се био иза камена помолио, да потражи очима и Ивзи-пашу, који му је угасио у дому живот. У том га сагледа један Арнаутин. Огањ плану из мартинке, те га погоди у десну руку. Пушка му испаде из руке. Али је дохвати левом и сасу куршум Арнаутину у голу тикву. Врела крв му је цурила из рамена. Није имао чим да је обустави. Почео је осећати малаксалост. Али прибере последњу снагу и викну својој дружини:

— Држите се храбро, браћо! У голо месо гађајте. Држите се! — грмео је он.

Погледа око себе. И ужасну се, кад је видео, да му је сва дружина мртва. Сви су му четници пали, као жртва бесна тиранина. Јунак до јунака пао, да вечито живи. Пламен смрти, огањ и ехо душманских пушака суморно облеђу горостасну Шару и простране равни, те јављају, да тридесет људи, тридесет српских соколова престадоше да дишу. Све је смрт покосила. Само му још Анђа на левом крилу креше огањ из танке шаре. Но и њу је погодио кобни куршум баш усред груди. Он јој притрча. Али узаман! Њене бледе усне само су се блажено осмехнуле на њега, као да виде рај пред собом и испустила је српску душу.

Међутим, аскери су продрли до врлети, газећи своје мртве другове, чија су телеса лежала као сноп̀ље. Једва ако их је од неколико стотина остало до 30 живих и то већином рањених.

— Еште ћаур! Еште »даскал домуз!« — дрекну рањени Ивзи-паша.

Чим га спази Лазино око, он скреше огањ у тиранске му груди, па му блажен и задовољан довикну:

— Еште, пашо, ешто! Тако Србин свети своју потлачену браћу. Грка је, пашо, српска освета. Она је оквашена сузама јаднога робља. Кад те шејтан, пашо, однесе у ћенет, ти се похвали Мухамеду да си погубио Лазу четовођу, еда би ти дао прво место у ћенету и најлепше хурије.

Док су аскери притрчали да му одрубе главу, он се је, узевши по среди своју милу Анђу, срушио с њом у разјапљена жвала бездана. Небеска им љубав за навек спојила њихова верна срца.

*

Неста пушчана дима и јеке дугих пушака. Мртва телеса српских јунака, који су славно погинули за слободу, покрила је тајанство а ноћ својом тамном копреном. А у врх исполинске Шаре, над дубоким бездано̀м гори надгробна лампада, гори вечним и невидљивим огњем, који вековима прича о јуначкој смрти Лазе четовође и верне му Анђелије.

Призрен, 1907.

На погреб звони...

Под небом притисла влага
Дебео и тежак слој,
Ноге ми издала снага
Ни дах већ не чујем свој.

У живот пута сам хтео
Какав сам нашао пут;
Пламен ме поджиже врео
И очај распиње љут.

Ко моћи човеку пружи
Да понос уздигне сам,
Кад срце страстима служи
Те душу нагриза срам.

Нашто ми познање дато
Кад крви не схваћам ток,
И ријем ноктима блато
И мишљу цедим му сок.

А дан се пред маглом клони
У магли судбина сва.
Ослушнем: На погреб звони
Да нисам то умро ја?

Дим. Х. Микић

Безобразник

— Драмски интермецо —

Раул Ауернхајмер

Елегантно намештен салон. Лево, десно и у средини врата. У први мах на позорници нема никог. У предсобљу се чује звонце; затим мушки глас: „Марија, отворите!“ Пауза. Опет звони. Исти глас: „Та отварајте, Марија!“ Пауза. Опет звони.

Лоренц (у кошуљи, с једном ципелом на нози, са другом у руци, претрчи преко позорнице до средњих врата што воде у предсобље).

Селма (с лева). Шта је за Бога?

Лоренц (враћајући се). Ништа. Једно писмо за тебе (предаје га). Чини ми се Феријев рукопис?

Селма. Не знам рукопис господина Ферија (полако извуче укосницу и отвори писмо).

Лоренц (који је за то време и другу ципелу навукао) Но? Од Ферија? Зар не?

Селма (са финим осмехом на уснама, пружајући му писмо). Хоћеш ваљда прво ти да га прочиташ?

Лоренц. Не, Не! Питам само онако.

Селма. У осталом, ако ћеш доиста у правнички клуб (погледа на часовник) време је да се облачиш.

Лоренц. Ићи ћу, ићи ћу (одлази).

Селма (седне на шезлонг, отвори писмо, чита га задовољно смешећи се. На крају читања изусти полако и нежно:) Безобразник!

Лоренц (враћа се у фраку): Селма! (пошто га је пречула, после мале паузе гласније) Селма!

Селма (мало уплашена) Ах, ти си! (сакрије писмо). Adieu!

Лоренц. Ипак... нећу у клуб.

Селма. Тако?

Лоренц. Биће неко предавање о баштинским књигама у Тиролској..... Нека. Радије ћу вечерати са својом женицом.

Селма. Дакле претпостављаш ме баштинским књигама у Тиролској?

Лоренц. Да. Имам дивну идеју за вечерас. Вечераћемо заједно, као двоје заљубљених. А по вечери певаћеш ми моју омиљену песму.

Селма. Да није ону при којој увек заспиш?

Лоренц. Да. Заиста дивно је заспати кад жена пева.

Селма. Можда — за мужа. На жалост, промукла сам.

Лоренц. Не мари ништа. Време по вечери, прекратићемо на други начин.... Читаћу ти, на пример, Верленове песме.

Селма. Онда ћу ја заспати.

Лоренц. Онда.... играћемо домина.

Селма. Тад ћемо обоје заспати.

Лоренц. Допусти, нећеш ваљда одрицати могућност да муж и жена проведу вече а да не заспе·

Селма. Не поричем.

Лоренц. Слушај, Селма. Данас ми је стално пред очима једна дивна идилска слика, једна завидљива успомена из мога младићског доба. Било је вече као данас. Ветар и снег на улици. Ишао сам завијен у свој огртач....

Селма. На rendez-vous?

Лоренц (не одговарајући) Пролазио сам баш поред једног осветљеног партерског прозора. Нерасположен застанем.....

Селма. Значи, оставила те на цедилу!

Лоренц. За бога, Селма!

Селма. Опрости. Дакле, дошла је. Застао си и гледао унутра. Но, па шта си видео?

Лоренц. Један млад пар. Она је седела нашареном канабету, он преко пута ње у високој мркој наслоњачи, међу њима био је бео застрт сто, на коме се пушио самовар. У пећи је весело горела ватра, у чијој се црвенкастој сенци видело како млада жена с времена на време мâше својом лакованом ципелицом. Она је везла, он пушио. На њихову лицу озрцавао се одсјај највеће среће.

Селма. То је био по свој прилици какав љубавни пар.

Лоренц. Хајде, представљајмо га и ми сад.

Селма. Не, не, то не иде.... После — немамо ни шарено канабе!

Лоренц. Што се тога тиче, не мора бити баш шарено канабе. У осталом обоје су изгледали као венчани људи.

Селма. Тако. Како су изгледали?

Лоренц. Она је била мала, златна, румена женица са сјајном мрком косом..... тако као ти.

Селма. А он?

Лоренц. Леп човек.

Селма. Тако.

Лоренц. Германски тип. Плава кудрава коса и пуна брада.

Селма (бацив поглед на ћелу свога мужа). Дакле — као Фери?

Лоренц. Фери! Откуд сад Фери?

Селма (наивно) Па... он има кудраву косу....

Лоренц (узбуђено) Дакле писмо је од њега! Издала си се.

Селма (смејући се). Ти си се издао.

Лоренц. Ја? Зашто сам се издао?

Селма. У клуб нећеш само зато, — јер си *љубоморан*. Ти си љубоморан.

Лоренц. Најзад, како и да не будем? Ти примаш писма, чија је садржина мени савршено непозната.

Селма. Па ипак не смеш бити љубоморан.

Лоренц. Не смем? — Добро.

Селма. Да. Мораш веровати да је ово писмо са свим безопасно.

Лоренц. По чему треба то да знам?

Селма. Иначе бих ти га показала. Знаш. да сам ти свако такво писмо показивала.

Лоренц. Ти си ми нека доиста показивала.

Селма. Наравно! Зар се не сећаш како је било са Хартманом или са Блумом?

То су биле читаве љубавне изјаве. Па шта сам радила? Теби сам писма предала, а кад су они по одговор дошли: ти си их добро дочекао. Зар није било тачно? Па ипак ми се и Хартман и Блум, кад ме сретну, до земље клањају. Зар није тако? Нисам ли ти писма предала?

Лоренц. Па да, она од Хартмана и Блума...

Селма. Но, па реци; мислиш ли да сам ти неверна!

Лоренц. Боже сачувај, којешта!

Селма. Сећаш ли се шта сам ти о нашој свадби рекла: „Ако будеш у мене сумњао — преварићу те.

Лоренц. Верујем ти.

Селма. Опомени се само својих речи: „Ни један муж није преварен, који то незаслужује!“

Лоренц. А ако ти верујем....

Селма. Ако ми верујеш, не смеш бити љубоморан у опште: ни један паметан човек није љубоморан.

Лоренц. Дакле — ни ја нисам љубоморан.

Селма. А не сме те ни интересовати (показује писмо) шта је у овом писму.

Лоренц. А ако ме интересује?

Селма, Не сме ти више ни пасти на памет да ме о томе питаш.

Лоренц. Па зар ја питам?

Селма. Закуни ми се да не ћеш бити љубопитљив?

Лоренц. Кунем се.

Селма. Читај писмо.

Лоренц (изненађен) Како?

Селма. Читај.

Лоренц. Не, нећу.

Селма. Читај!

Лоренц. Али — паметан муж....

Селма. Не мари ништа.

Лоренц. Ја сам се заклео....

Селма. Ја ти заповедам, да прочиташ писмо.

Лоренц. Заповедаш? (отвори) Наравно *Фери!* (чита) „Обожавана госпођо! Одавна вас већ волим.“ То је дивно.

Селма. Младић није још покварен, зар не?

Лоренц. Но, не налазим баш да је непокварен, кад једној удатој жени такве ствари пише.

Селма. Баш зато, што такве ствари пише.

Лоренц. Красна непоквареност! (чита) „Вечерас, кад ваш муж оде у клуб, дочићу по одговор.“ (баци писмо на сто) Безобразник!

Селма. Ти наглашујеш сасвим погрешно.

Лоренц. Шта?

Сэлма. Па ту реч: Безобразник! Тако би могао нагласити, само у случају да си писмо код мене нашао. А пошто сам ти га ја дала, треба да кажеш: „Безобразник!“ — Узвишено, иронично, смишљено — знаш....

Собарица (јавља) Господин Фери!

Лоренц. Шта? (премишља се) Ах, тако! (као мало пре Селма) Безобразник!

Селма. Тако је право! Пустите г. Ферија.... (девојка одлази) А сад, знаш, поступај с Феријем исто онако као пређе с Хартманом и Блумом.

Лоренц. Разуме се, ја ћу га већ научити.....

Селма (смеје се) Знаш, шта бих учинила да сам на твом месту? Баш бих сад ишла у клуб! — Да, и то би му учинила.

Лоренц. Како си пакосна!

Селма. Оставићу вас саме (одлази смејући се).

Лоренц. Доиста је права срећа имати, тако паметну жену!... (Фери улази; Лоренц му пође у сусрет) О, господине Фери.

Фери. Господине докторе, слободан сам вратити вам књигу коју сте ми љубазно позајмили.

Лоренц. Већ?

Фери. Да, прочитао сам је невероватно брзо. Па сам помислио: биће најбоље да вам је одмах и вратим.

Лоренц. Ово је доиста пуки случај што сте ме код куће нашли. Ја сам петком обично у клубу.

Фери (чини се као да се сад сетио) Ах, да, збиља! Опростите (устаје).

Лоренц. Не, не, останите само: моја је жена код куће.

Фери. Доиста.... (седа) Како је поштована госпођа?

Лоренц. Хвала вам лепо. Добро је. Сад ће и она овамо. Минут-два мораћете се и мојим друштвом задовољити.

Фери. О, молим лепо.... Само ако вас не задржавам.

Лоренц. Никако не. Никако (прилази орману) хоћете једну чашицу?

Фери. Ви сте врло добри, г. докторе.

Лоренц. Коњак или Бенедиктинац?

Фери. Бенедиктинац, ако смем молити.

Лоренц. Ја ћу коњак (точи) Тако. Прозит! Живела љубав!

Фери (збуњено смеши се) О!....

Лоренц (за се) Како се смеје! — (гласно) Изгледа господине Фери, међу нама буди речено, да имате луду срећу код жена! Опростите мојој индискретности!.... Но? Зар немам право?

Фери (збуњено) О.... то заиста не знам!

Лоренц. Та немојте се правити! Са таквим очима! Али реците ми: да ли сте кадгод волели и коју удату жену? Та међ' нама?

Фери. Али, господине докторе!

Лоренц. Па мени бар можете рећи: као адвокату, старом пријатељу — у четири ока. Но?

Фери (после збуњене паузе) На жалост, још ни једну.

Лоренц (тапшући га по рамену) Тешите се младићу. То може још и бити.... Заиста, то је штета... у осталом, ја вам ово никако не говорим из искуства. И сувише млад сам се оженио. А прва жена коју сам заволео (кисела лица) била је моја жена.

Фери. Ха, ха, ха! Добар виц (смеје се усиљено).

Лоренц. Мора да је дивна — таква веза. Што ви мислите?

Фери. Рекао сам вам.....

Лоренц. Најинтересантнија у тим односима ипак није жена, јер удата жена је исто што и свака друга. — Не! Много интересантнији је муж!

Фери. Муж?

Л. Да Винчи — Мудраци пред младенцем

Из књиге г. Д-р Б. Николајевића „Леонардо да Винчи"

Лоренц. Да. Заиста, нема ничег занимљивијег по мом мишљењу, него тако један преварен муж. Видите, у позоришту при таквим сценама, хоћу да умрем од смеја! и ви, је л' те?

Фери. Доиста. Ти су људи неки пут веома смешни.

Лоренц. Страшно. И све смешнији што то мање знају. Што ту има сцена.... На пример: Муж и љубавник заједно очекују жену. Седе код стола, ето као ми сад, и пију из једне боце. То сам ја већ видео.

Фери. Збиља?

Лоренц. Можете замислити шта све бива? Још једна сцена: Све је троје у позоришту. Између чинова посети љубавник госпођу у њеној ложи, где она поред свога мужа седи. Муж понуди љубавника да остане. „Допустићеш", обраћа се својој жени „да господин тај и тај седне поред тебе." Жена допусти, те тај и тај господин седне. Дакле седе у ложи. Десно љубавник, лево муж, у средини жена. И док њено десно колено дотиче љубавникову ногу, дотле левом додирује мужевљу.

Фери. Ја мислим ви претерујете!

Лоренц. Молим лепо, то сам ја већ видео. Можете ли замислити колико су глупи ти мужеви? Још један случај: Љубавник је госпођи написао писмо. Шта вам је? То се бар дешава да љубавник пише писма. Па шта би друго и радио?.... Дакле, као што смо рекли, он јој је писао писмо. У њему је на пример овакав став: „Обожавана жено! Ја-ја вас љубим!" или тако нешто врло — духовито. Но, дакле, љубавници су најмање духовити! Писмоноша доноси писмо! (имитује електрично звонце) Крррр.... крррр..... Звони. Дежурка је случајно у перионици, муж, сам, полети на врата. „Шта је?" „Једно писмо за вашу госпођу!" „Лепо." Погледа писмо. Јамачно од њене кројачице, та писма, у осталом, увек тако изгледају. Стрпа писмо у џеп и заборави га. У вече, пре но што заспи, сети се: „Збиља" вели он: „имам једно писмо за тебе!" Устане, упали свећу, нађе писмо и преда га жени. Онда опет легне, окрене се зиду и покуша да заспи. Наједаред чује своју жену како се смеје. „Зашто се смејеш, злато моје?" пита он. „О ништа" одговара она, гасећи свећу: „једна мува ме по носу заголицала."

Фери. Ха, ха, ха! Одлично!

Лоренц. То вас занима, зар не! На место мужа сад ћемо љубавника направити смешним. Пазите један, два, три! Муж посумња у кројачицу и отвори писмо. Шта велите на то?

Фери. То не бива!

Лоренц. Ипак, ја знам један случај.

Фери. То би била повреда тајне писма.

Лоренц Ал има и таквих људи. Он је отворио писмо и прочитао љубавничка ачења од почетка до краја — и у тренутку кад је довршио писма, кр..... крррр..... неко звони. Љубавник је на вратима. Хм? Ко је сад смешан? (обојица устану).

Фери (озбиљно) Господине докторе, стојим вам на расположењу.

Лоренц. Шта кажете? Ах, збиља. Ви сте канда резервни официр? Ништа, ништа, драги мој. Нећемо се клати.

Фери. Онда допустите да одем.

Лоренц. Ни то не може бити!

Фери. Господине докторе, ви тек не можете тражити, да ја у овој прилици —

Лоренц. Ви морате остати! Видите, сад кад бисте ви отишли, могли бисте уобразити, да сте веома опасни, а нема никаквих разлога да то замишљате. Ви сте сасвим безопасни, ви сте красан млад човек који уме да порумени, да се постиди... У вама је основ непокварености. Ви сте ваљан младић и остајете мој пријатељ.

Фери. Господине докторе!

Лоренц. Не треба то ништа да вас једи — у толико мање, јер писмо нисам ни отворио.

Фери. Како?

Лоренц. Па да, Селма ми га је дала из својих побуда.

Фери. Је ли могуће?

Лоренц. Са свим. Она ми у осталом сва таква писма даје. То је врло практична погодба између мене и моје жене.... Тешите се, нисте ви први који мисле да је љубазност моје жене кокетерија; нисте ни први да предамном тако седите.

Таквих је било још тројица-четворица. Треба да знате да смо ми већ седам година венчани.

Фери (срдачно) Опростите ми!

Лоренц. Али за Бога, немам разлога да то не учиним. Уверен сам да мојој жени више таква писма нећете писати (врати му писмо).

Фери (поштено) Доиста не!

Лоренц. Дакле — ја вам праштам. Т. ј. под једном погодбом: а то је ако са мојом женом сад, кад ја у клуб одем, будете у друштву. Не, не — то задовољство морате ми учинити. Ни речи више! (виче) Селма!.... Господин Фери је овде!

Селма (улазећи) А!

Лоренц (полако Селми) Пази само како ћу га сад представити! (гласно Ферију) Дакле, млади пријатељу, остављам вас са својом женом, као што сте желели. Пријатна забава. Моје опомене не узмите к срцу: не чини ништа, јер, видите, има и љубавника смешних. А верујте ми, да ниједан муж није преварен, који то не заслужује!.... До виђења! (пољуби своју жену) До виђења! — (одлази).

Селма. Што сад мислите о мени?

Фери (посрамљено) Мислим, поштована госпођо, да не заслужујем остати дуже у вашој близини! (окрене се да пође).

Селма. Шта — идете?

Фери. Да, милостива госпођо, идем да се више никад не вратим.

Селма. Зашто?

Фери. Јер сам сад од своје несрећне страсти излечен.

Селма. Значи, не волите ме више.

Фери. На против, волим вас више но икад. Тек сад вас волим. Сад смем то и да вам кажем. Опростите што сам се једног тренутка толико се заборавио, те сам уображавао да вам нисам равнодушан. Опростите што сам о вашој узвишеној и анђелској љубазности једног тренутка мислио да је кокетерија, опростите мојој нескладности, мојој младости!

Селма. Верујете ли ви доиста, да једној жени чини задовољство, да некоме служи као апарат за лађење?..... У осталом дајте ми оно несрећно писмо, оно је моја својина! (узме му писмо из руку) Па какав сте то злочин учинили? Написали сте ми једно лепо писмо.

Фери. Које сте ви одмах предали своме мужу. О, сасвим сте право имали!

Селма. Ви сте то канда рђаво разумели, — »ја сам га своме мужу дала.«

Фери. Како, милостива госпођо, мислим да то није тешко разумети.

Селма. Можда ипак.... Ја не знам како то да вам објасним.... Никако нећу о себи да говорим, ја сам писмо своме мужу предала, јер.... и ако је оно што сте ви држали за љубазност, можда ипак мало и кокетерија.... али у главном, зар не помишљате, да би једну жену и други разлози могли руководити на давање тих писама своме мужу?

Фери. Какви други разлози?

Селма. Па на пример: да успава љубомору свога мужа..... Кад им се не би извесна писма давала, они би их силом одузимали.

Фери. А кад им се својевољно дају, то их умирује?

Селма. Може бити.

Фери. Ви не узимате дакле целу ствар трагично?

Селма. Свакојако не.

Фери. Ви не кажњавате ривала, већ на против.... и даље га позивате?

Селма. Можда.

Фери. Онда је обојици поможено, мужу, јер нема више разлога љубомори, и љубавнику, који ужива потпуно поверење.

Селма. Тако је.....

Фери. Дакле, зато сте предали моје писмо?

Селма. Да нисам тако учинила, да нисам своме мужу писмо показала, не би он у свој клуб отишао. Не би мира имао. А овако — (нежно) Фери...

Фери. И сад је он миран..... (усиљено) Тако је.

Селма. Зар не? (смеје се).

Фери. И због тога му увек таква писма показујете?

Селма. Наравно — увек.

Фери- И — и увек са истим успехом?

Селма (задовољно одобрава).

Фери. То сам хтео само да знам (узима свој цилиндер) Милостива госпођо.....

Селма. Шта, зар сад идете?

Фери. Да, сад идем.

Селма. Па зашто?

Фери. Јер сам *сад* доиста излечен.

Селма. Не разумем вас.

Фери. Објаснићу вам у две речи, поштована госпођо. Данас, кад сам овамо дошао, био сам до ушију заљубљен и готов да *једног* човека преварим, али не. —

Селма. Но? —

Фери. Али на њих *неколико* (клања се — одлази).

Селма (бесна) Ах! Безобразник! (плаче и цепа Ферије писмо).

ЗАВЕСА

С НЕМАЧКОГ ПРЕВЕЛА А.

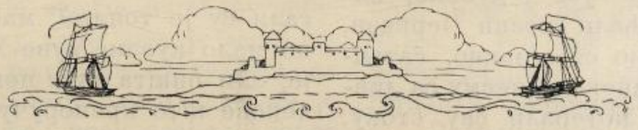
Тако је Бог рекао

Бедна душо моја, судбу своју вуци
Све до у сумрак свог последњег часа,
Редом твоји златни прошли су тренуци;
Сећање на њих једва заталаса
Тихо и скромно груди, куда пада
Мора живота. Певај зато сада
Само мрак свог јада,
Само мрак свог јада.

Живот нам наде младости не праштa.
Будућност наша с прошлошћу се слива
У таман декор сна што се испашта
Стварношћу која боле нам прелива.
Под облаком што се изнад нас надвија
Таман ветар дахом мутних елегија
Наше жеље нија,
Наше жеље нија.

Кад немамо суза за часове мртве
Што значаху срећу, кад нада не трне
Кад сносимо празне и неплодне жртве,
Певај, душо моја, своје дане црне
И с пролећа, када потоци се пене
И топе, и руже кад се зацрвене,
И кад цвеће вене,
И кад цвеће вене.

Сима Пандуровић

У колиби

— цртица из Маћедоније —

О, земљо тужна, земљо плача и јаука! Ништа у теби нема мира, ни дрво ни камен, све је проплакало, све је обливено невином крвљу твојих синова! Где су ти деца? Или су постали плен дивљег звериња и грабљивих тица, а само им кости остале, почивају у твоме, материном загрљају колико да ти сузу маме, или су далеко од тебе: потуцају се по туђини, разбијају хладне стене и боре се са горостасном шумом за кору хлеба, као да у теби мало тога беше, о земљо златна а опустошена!.., Плачеш, али ти нико плача не чује. Сама уздишеш, сама упијаш свој уздисај да би створио море отрова у твојим већ отрованим грудима.

Тако јадиковаше Стојан у својој колиби зарониви главу у шаке, али се не чује реч, не чује уздах. Само његово уво слуша како му у грудима ври, кида се, пече, страшно пече.

А на пољу риче бесни ветар, пробија дебелу помрчину јесење ноћи и разноси пепео са згаришта недавно спаљеног села. Њему се каткада придружи тужни јаук и отегнуто завијање гладнога пса, који као да коби већ опустошеном селу, или слути о својој глави, или баца велику клетву на људе који су и од њега били страшнији, крволочнији.... Дува сурови ветар, звижди и под њим стење сва околина; игра се са Стојановом колибом потресајући је из дна и повијајући је.

Слаба светлост ватре, на којој се кува лонац кукуруза, осветљава овај боравак беде и сиротиње. Около ње прибила се деца једно уз друго, њих четворо, са опруженим, босим, озеблим ножицама; слабо одевена, дроњава, бледа; иза њих, јер за њега нема места крај ватре, седи средовечни отац, а до њега, на коравој ругозини непомично лежи тужна мајка. Тек што је склопила очи после толико непроспаваних ноћи. Покривена је танким, старим ћилимом — то су им добри људи уделили — и гуњем домаћиновим, јер другог покривача немају: све што је њихово било нешто је опљачкано, а нешто спаљено; у ћошку су још два таква ћилима, то је покривач деце, а постеља им је — гола слама. Да бисмо добили потпун појам о њихову богатству, треба споменути још оне две тестије код опрљених врата, два земљана лонца и неколика, такође земљана, тањира. Сем живота и овога имају још старога зељу који онако дирљиво јауче на великој хладноћи.

Па и не треба се чудити што влада толика сета у овој некада веселој кући; сета и страх појачан оном дивљом риком ветра, „као да ђаволи праве свадбу“ — како би рекао наш сељак — на развалинама старога живота. И при свакој његовој навали на колибу, стресала би се деца,

ледила би се као поток на пољу и дрхтала као гола гранчица на стаблу; све би се више примицала ватри и гледала на оца као да га питају: „Јели, тата, да нећемо опет да бежимо у шуму? Је ли да нам неће запалити и ову колибу, ни мајку ударати ножевима?... Ах, то је било тако страшно, тако страшно!...“ Па погледају на мајку а готово и не дишу, само да је не би пробудили, јадницу.

Стојан пак и не обраћа на њих пажњу, већ му се магли пред заклопљеним очима и појављују му се слике оног истог призора о ком и деца мисле; искрсне једна, лебди, лебди у свој страхоти својој, па опет ишчезне да уступи место другој, још страшнијој. Гледа са шуме, недалеко од села, како се вију над његовим домом црвени језици, крунисани густим димом, продиру кроз облаке и допиру чак до неба! Дрхти... полетео би да их утули, да спасе своју кућу, свој крвави зној што је тако брижљиво и трудно скупљао капљу по капљу, али не сме да приђе, јер би и њега нестало са земље као и оних колутова дима што се лагано губе у дубокој висини. Види како су се поређали грозни Черкези, Анадолци и Арнаути, весело се, гласно, сатански смеју и певају неку чудновату песму са дивљом аријом. Ено, сад су потерали сву стоку, кољу... срце му се цепа; чује кукњаву женскиња, јаук и лелек нејаке дечице, и потмуло стењање оронулих стараца и старица, све то чује и види како бежи њему, као без главе, да себи нађе уточишта у крилу мрачне шуме. Али шта је са његовом децом, шта ли са његовом женом? Где ли су они?!

И — реши се. Баци секиру, којом је секао дрва, па је опет шчепа и потрча ка селу не обзирући се више ни нашта око себе.

— Тата, викнуше његова деца кроз плач, али некако радосно: мислила су да ће он сам поубијати оне крвопије, јер је он тако страшан кад се наљути.

Он стаде као укопан. Од села га је одвајао мали хумић, обрастао шибљем и купином. Погледа на њих и на жену и виде да му нема дванајестогодишње Румене, најстаријег детета. Кад још виде да му је жена крвава сав се пренерази.

— Шта ти је, пита је он, где је Румена?!

Она погледа на лево раме и сузе јој учесташе падати низ образе.

— Бежимо даље, у шуму, ајд још мало. Једва сам измакла с децом. На, узми Петка, јер га не могу више носити. Румена није била код куће, на знам где је... Сигурно је побегла са осталима... Можда ћемо је наћи у шуми.

Јадна мати! Да велико ли је пожртвовање показала њена материнска љубав!... Она се је могла спасти сасвим неповређена, али није то учинила, него се је борила као лавица ставши између крвника и детета коме је претила смрт; шчепала поганца и треснула га је о земљу, али је ипак ранио ножем; онда је дигла десном руком Петка, позвала осталу децу која су горко плакала и појурила је онамо, камо и сви — у шуму.

Ово му је причала у дну шуме где су залуду тражили своју јадну Румену...

Али ах, ено види је на оном месту испред порушене куће где су је нашли при повратку из шуме; види је сву испребивену и нагрђену тесацима, где лежи непомична, бледа, сва огрезла у усиреној крви... Јадно девојче! Појурило је с поља кући, да ту, код свог оца и мајке нађе заштите, али ето шта би.

Све је ово, а највише последњи призор јако потресло Стојанове груди које се сад почеше јако надимати и појачало је онај тужни упечатак у његовој души.

Ветар дуну и зави као бесан курјак тако силно, да су деца поскочила и подвикнула. Мати се пробуди па стаде тихо јецати, а и он се прену.

Она се једва беше умирила од тешких болова. Рана беше већ далеко дотерала. Могла би се истина до сад излечити, али ко да је лечи? У недостатку лекара и лекова, па и свачега, она се је све више и више позлеђивала. Облагали су је топлим, масним крпама; стављали су по мало куване суве хајдучке траве и испирали је, али ништа није помогло, метали су још неке лекове што препоручује њихова медецина, очувана у предањима — па и тога што су могли после ове несреће набавити — опет ништа. Кад се томе дода убитачна постеља и покривач; слаба храна — већином куван кукуруз — и бол за изгубљеним дететом што се никад не гаси у материним грудима, лако је увидети да су ту све погодбе за погоршавање болести.

Стојан јој се примаче и пита је тихо:

— Како ти је, јел' мало боље а? да ти није хладно? и стаде гомилати сламу око ње и подавијати покривач.

— Стојане, прошапта оно.

Он јој се још више примаче.

— Стојане, умреће се... Смрт ми је... дошла. Осећам како ми се... ох... после малог одмора опет настави: — како ми се одваја нешто... од... свију удова... Боли. То је душа.

Док је ово говорила, гледала је у сламни таван пун дима.

Стојан се помаче, помести дете испред себе тако, да ју је могла озарити светлост од ватре, па је стаде гледати.

На пољу је ветар дувао и доносио крупне капљице кише слажући их на кров, а лонац са кукурузом шуми некако тајанствено и сетно као да жали за нечим што му је најдраже било, па се изгубило; деца су бацала поглед час на оца, час на мајку; погледала би се међу собом као да се питају шта је ово, па би онда упрла лакоме дечије погледе на лонац са испуцаним боковима.

Гледа Стојан па се диви. Он дотле није толику пажњу обраћао на њу, али се сад упрепасти: очи су јој дубоко упале и гореле неком необичном ватром — тако су јој гореле кад се први пут с њом састао; оне усне — као и нос — помодреле и упиле се једна у другу; некада као

јабука пуни и румени образи ужасно спали и пожутели, а овде онде види се по која модра пега; јабучице сасвим искочиле; некада дивна, црна коса сад је замршена и помешана са ситним сламкама...

Види ово Стојан и тешко му, сиромаху, поверовати да се је толико могла променити она Анђа, коју су због њеног здравља звали »Дели Анђа«, која је боса по снегу ишла и могла као перо дићи врећу жита од педесет ока. Појави му се сав живот што је са њом провео и паде му тежак терет у груди; замагли му се и показаше се неке искрице што су просијавале као јато свитаца. Јер шта би он сам, без ње, са децом?

Али ипак није веровао да ће она умрети.

— Децу..., рече она, пошто их он натера, те се поређаше око ње.

Мати једва диже своју коштуњаву, смежурану, жуту као восак руку, па их стаде лагано гладити по коси. Лице јој поче мењати боју: од жуте постаде зелена, па се појави нека слаба, мртвачка румен и изгуби се у очима што су се сијале као две најсјајније звезде на ведру небу.

А деца? Она не беху чула шта је мати говорила малочас оцу и радовала су се што их тако нежно милује; она нису слутила да им је то последња милост од ње; нису осећала терет њене малаксале руке, већ неку неизмерну срећу, неописану сласт.

Ветар дуну, кишне капљице учесташе на крову, а пас зави на пољу тужно, страшно, очајнички.

Деца погледаше усплахирено на оца који тихо промрмља:

— О твојој глави, вук те растргао.

— Шта је то, тата, пита га Васа.

— Ништа, завија пас.

То их мало охрабри, па се лагано довукоше до ватре. Извадише кашику кукуруза из лонца, па, као и до сад, поделише га.

— Куван је кукуруз, викнуше они.

— Ох..., зајеча болесница тихо, отегнуто.

Кад је Стојан погледа, она поче мицати усне.

— Дај... нека једу... нека легну..., а ти остани.

Шта, зар није мајка хтела да гледа своје синове док се год не угаси и последњи зрачак у њеном оку? Ах, како не. Али су се већ почеле гасити њене очи, све је мрачније и мрачније, а бојала се је да их њена смрт не уплаши.

Он брзо диже лонац, усу воду у други, а кукуруз у тепсију.

Поређаше се деца. Јели су малишани онај љуспасти кукуруз и гутали онако, довољно несажватана зрна. Са таким апетитом слатко не једу ни они који су их до тога довели, ма да многи од њих неће поверовати овоме, јер не знаду шта је то глад — увек су сити на рачун гладне раје. Јели су брзо, и страсно гутали и превртали очицама. И о ручку су јели опет мало љуспаста кукуруза.

За то је време отац остао код мајке.

— Јесте ли вечерали? пита их он, кад виде да није ништа остало.

— Вечерали смо, али нам се још једе. Лане смо по оволико кукуруза јели само после вечере, а сад нисмо ни хлеба јели. Умрећемо од глади, рече седмогодишњи Марко, најстарији међу њима.

Поглед остале браће одлучно је потврђивао ову жалосну истину и одобравао његов одговор.

Дубоко уздахну јадни отац, као да га нож ударио у срце.

— Даће Бог, децо, даће Бог. Идите сад лезите, па кад будете заспали неће вам се јести. А сутра можда ће нам дати Бог више, па и хлеба.

Послушали су и поређали се на слами као јагњад једно поред другога са окренутим главама ка плоту. Отац баци преко њих оба ћилима.

— Тата!

— Ој, сине!

— А хоће ли нам сутра Бог дати хлеба?

— Хоће, сине, хоће.

— Јел' много?

— Много.

— А колко, хоћу ли да се наједем?

— Јесте, само спавај сад.

Трогодишњи би Јово можда још запиткивао оца; можда би му рекао како им он увек то каже, а Бог неће да им пошље хлеба, да није ветар задрмао колибу услед чега је она зашуштала и зашкрипала.

Загрлише се браћа и ућуташе.

Док се је водио овај разговор, Анђа је једнако стењала.

Стојан седе крај ње и ухвати је за руку а она хладна као лед. Стави јој своју руку на чело, а оно као усијано.

— Децу, ах... Чувај, рече она, немој да... да их... оставиш. Одмори се па настави: — Ако опет дођу они... јаох... чим их спазиш... из далека..., а ти... децу па... у шуму. За мене... гроб...

— Немој тако говорити, Анђо, тешаше је он — а можда и себе — баш као дете говориш. Нећеш ти умрети. Зар ће допустити Бог да деца остану сирочад?

Али кад је видео да се она већ грчи, стење, стао је уверавати дрхтавим гласом како ће их пазити као своје очи. Виде да је ту крај.

— Поздрави Румену, Симу, Андрију... рече он и поређа још неке помрле чланове своје породице, и сретан ти пут.

Сети се да ваља свећу ужећи кад човек умире, али ње не беше. Да иде у другу колибу, зна да је ни тамо неће наћи, а боји се да жена не умре не виђена. Али се досети нечега. Извуче трску са крова, па је принесе ватри и упали.

— Само нека гори пред Богом па и свећа је његова ватра и ово.

Самртница је скупљала ноге, па их опет опружала; превртала је очима, гушила се је, грцала... ах, тешко је описати њену смрт. А Стојан дрхти и држи косо трску; кад једна догори до прстију; он узме другу; гледа плахо у жену и леди се; осећа да и њега страшно боли, па се при сваком њеном покрету и сам покрене. Трска једнако игра у његовој руци: час се дигне до више његове главе. час се спусти до самртничке постеље... И није сиромах приметио кад

се је ватра дочепала снопића сламе што му је са ниског тавана допирао до више темена.

Пламен букну. Дохватио се крова и отпочео своје, а ветар — добро дошао...

Пробуди децу која истрчаше на поље плачући на сав глас и дрхтећи од страха и зиме, извуче и болесницу на поље.

Дуну ветар, залаја пас и зајаука.

Ова је ларма пробудила и остале колибице. Истрчаше на поље и кад видеше велику ватру, стаде их врисак и кукњава. Појурише сви на све стране зовући своје по имену и — изгубише се у влажном крилу бурне јесење ноћи.

Преспанац

Све ће то народ позлатити

Драмска слика, по приповетки Д-ра Лазе К. Лазаревића

ИЗРАДИО Н.

Лица

Благоје, прећашњи казанџија.
Његов син.
Танасије Јеличић, коњички капетан
Његова жена
Његова таштa
Маринко, магазаџија
Стева, практикант
Механски слуга.

Путници, паробродски агент, станична послуга. жандарм, послуга на броду.

Догађа се 1876. год. на једној паробродској станици на Сави.

Праскозорје

Савско пристаниште. Лево механа. Поред улазних врата обешена лампа чкиљи, једва пробацујући зраке кроз већ са свим црно стакло. Поред стола клупа, напред једна дрвена столица са сламним седиштем и сломљеном и тако живописно испруженом ногом, као да хоће да се фотографише. — Десно је од механе, дуж, „агенција"; у дубини Сава са парабродским пристаништем.

Благоје: (стоји на пристаништу са капетаном. У фесу је и чакширама. Лепо избријано чисто лице, с лаким површним борама; сéди зулуфи и бркови; малене, плаве, ведре очи. Чибук му је вазда у зубима. Љутито): Нема је па нема!

Капетан: (Пуначки, малени, с обе стране пострижени бркови, мален али подебео нос, осредње смеђе очи, рехаве обрве, округао обријан подбрадак; чисти, масно жути, али не мршави образи, мала уста, с повераљивим контурама, велике руке, аљкава униформа, као снег бела кошуља, као млеко чиста сабља. Господин и гејак. — Мирно): Нема је.

Благоје: Што ли, Боже? Ваљда... та да... овде и нема Турака... а лађа се ваљда и не може бобандирати? (Капетан ћути). А кога ли ви чекате?

Капетан: Жену!

Благоје: А ја сина! Рањен је! (Мало се стресе, брзо стаде истресати скоро пуну лулу, и поново је напунивши и палећи истресеним кокицама настави преко чибука). Али лако, сасвим лако! Писао ми је његов друг Јоле. Овде и овде! (Руком показује сасвим неодређено најпре преко леве плећке, па онда дуж целе десне ноге). Само га окрзло! Отпуштен је кући из болнице да се поправи, па после у име Бога опет!... И треба... Треба гонити пексијана... Само нека нам је Бог у помоћи!...

Капетан: А шта вам је син?

Благоје: Мој син? Казанџија? Ех, да видите како тај ради. У њега је рука видите овде дебља него у мене нога овде. Ја сам због ових оскудних времена продао све што сам имао — шта ће ми? — само сам алат оставио. Али док је његових руку и алата, биће нама двојици хлеба, па баш да нас је и десеторо.

Капетан: Знам, знам, али шта је он у војсци?

Благоје: У војсци? Пешак! Јест, пешак. Ја увек кажем: ти, брате, ти би требало да си тобџија. Ти би лепо могао повући топ. После оно кад груне — милина човеку чути! Али он хоће у пешаке. Каже; ово вреди — ако ћеш на пушкомет, ако ћеш за гушу! Страх те погледати кад се наљути. Тај где удари ту трава не ниче!

Капетан: А где је рањен?

Благоје: Бога ми не знам. Не знам — бадава! Писао ми је истина његов друг Јоле, али ја сам заборавио. Смешна имена тамо. Ево писма! У две борбе — у две... (Извади сасвим масно и изгужвано писмо из ћурчета и преда га капетану, који га понесе у руци да га прочита спрам свеће у механи. Ушавши у њу, капетан седне на дугачку клупу крај прозора и почне читати врло замрљано писмо. Благоје склони најпре ону столицу, псујући: „Што ће ово чудо овде?", седе после према капетану, загрну рукав од ћурчета и погледа по столу, хотећи се налактити. Али се од један пут трже, видећи по столу грдну, црвенкасту, масну мрљу). Ај, ти, море! Е ово је баш преко јего! Гледај ти молим те: мало не покварих копоран! Чујеш ти, бре, оди овамо! Обриши ово! (Од некуд из мрачног угла довуче се једно прљаво створење). А што је ово овако масно? Је ли магарче?

Механски слуга: Па механа је, газда Благоје!

Благоје: (разгоропађен): Е, гле ти њега! Мећер си ти неки мудрац! Па ваљда не седе свиње у механи! (У грозничавом је стању од нестрпљења, па тражи само себи занимања. Пристао би он сада и да се бије и да га бију — само да му прође време. Због тога опет јуриши на капетана). Јесте ли видели онога с ногом?

Срби из села Станчева у Банату

Капетан: Кога с ногом?

Благоје: Та онога без ноге!

Капетан: Кога без ноге?

Благоје: Та оног са штаком!

Капетан: Кога са штаком?

Благоје: Са штаком! Онога што су му доктори одсекли ногу.

Капетан: А што су му одсекли?

Благоје: Па кажу, хтео је да умре од ране, што је добио на Јавору, па сад иде без ноге... Зар ви не знате оног с ногом?

Капетан: Не знам. Нисам га видео.

Благоје: Па све проси пред црквом!

Капетан: Хм!

Благоје: Ух, Боже! (Стресе се). Овакав бадрљак само! Боље би му било сто пута да је умро! А он ништа — жив! Па још пуши! Ништа му, каже, не шкоди!

Капетан: Па дабоме!

Благоје: Само то ми се не допада што проси.

Капетан: Па мора да једе!

Благоје: Знам! Али он кад је у рату изгубио ногу, треба да му се плати! Лепо да му кажу: нâ ти, брате! Хвала теби који си за нас пролевао крв и таке ствари... Човек је у неку руку — то се види — како да кажем?... изгубио ногу, иде на штаци! Сад њему треба да једе, да пије. Хоће богме и лулу дувана... Човек је...

Капетан: То је лепо што је он за своју земљу осакатио себе. Али за то он не може тражити сад да буде саветник. Видите: сваки онај, који је пролио крв за своју земљу треба да се рачуна у срећне, јер је се одужио својој мајци, својој земљи. Сваки је дужан својој земљи, земља није никоме ништа...

Благоје: Е, знам и ја те ваше философије! Знам ја ако ћеш и „земља јеси у земљу отидеши“! Али, дај ти, брате, штогод у жива уста! Видите: то је чисто, како да кажем?... то је страшно погледати! Довде одсечено — а човек хоће хлеба! Па сад зар да проси? Мора! — Не може да оре, не може да копа! Па још може бити по неки пут слабо што и напроси. Бре, да је мени власт; ја бих знао шта бих радио! Ја бих лепо из куће у кућу. Уђем унутра — седи газда и једе питу од ораха. — „А, ти једеш пите?“ „Једем!“ — А је ли крв јефтинија од пите? А камо ономе онде с ногом? „А шта ме се он тиче?“ — Ха, не тиче те се, је ли? Дај овамо докторе! Један, два, пет — колико их треба! Деде, сеци! Сеците му ногу овде! Јок, јок, не питам ја треба ли или не треба — сеци ти само! Тако! Сад види како је ономе онде! Ха, синко!

Капетан: (видећи да се с Благојем не да објашњавати у вишим регијонима, спусти се ниже): Тако је, тако је! Али ће они и добити сви пристојно издржање из државне касе, кад се сврши рат. — Немајте ви бриге!

Благоје: То, то, мој господине! Само ако је то зацело и онолико колико треба да не стоје опет пред црквом и да не просјаче по вашарима. Зар кад би неко због мене изгубио само мали прст, па ја!... А овамо држава... Слушајте!... Звижди!

Капетан: Не звижди!

Благоје: Та звижди, Бог с вама! (Истрчи на врат на нос напоље. Мало после врати се покуњен). Мора бити да је неко вабио вашке. А има и угурсуза па дувају и у кључ. Ту пре, кад је оно Срета ишао у Београд, а онај обешењак Мићин сакрио се за дирек, па пиштн у кључ. Сви поскакаше, и сам начелник скочи! После се само вратише — и начелник се врати. Псују онога ко је свирао — и начелник псује, а не зна ко је!... Ја... О, брате, ја не знам што је се то тако задоцнила? Да ли је то још кадгод било? Је ли ти? Еј, момче! Оди овамо! (Механски слуга опет се помоли). Је ли се лађа још кад овако здраво задоцнила?

Механски слуга: Не знам.

Благоје: Не знаш? Сметењаче! Па шта ти онда знаш? — Шта имаш за пиће?

Механски слуга (глупо и смешаћи се): Свашта!

Благоје (капетану): Пијете ли ви ракију?

Капетан: Не!

Благоје: И ја слабо... Ама шта да се ради сад? Чекај де!... Је ли то звижди? (Ућути и слуша). — Аја!... Донеси ракије! Не може више ни да се пуши. Већ ми срце поцрни од дувана (Механски момак спусти преда њ ракију). Пи! Та ово некаква шома! Нарна! пи! пи! (Пошто истрèсе полић, као да му очи мало оживеше, и цео изглед доби мирне одсудности). — Ала ми је и то лађа! Санћим она иде брже од кола! Да је човек сео на какву му драго мрцину — где би био до сада! Пиха! Шта велите на добром коњу?

Капетан (сигурно мислећи на каквог аранџију): За осам сахата!

Благоје: За осам, Бога ми! А ово је већ које доба! Да сам ја само знао!... Него не бих га опет смео товарити на кола. Истина, његов друг Јоле каже: лако је рањен, сасвим лако; али знате, рана је! а ја бих њега на кола! Ех, кака је била у мог мајстора кобила!... Еј, ти слепи мишу! Донеси још ракије!... Кобила као срна! Па само овако савије главу. (Извије руку тако здраво, како би му од прилике изгледао коњ са сломљеним вратом. Механски слуга донесе поново ракије). Ама зар ти немаш боље ракије? Еј ти, пупавче? Кажи газда-Давиду да ја иштем ракије. „Добре!“ Кажи; кажи: „газда-Благоје!“... Овако савије главу! Ама ту требају руке! Да пукну вукући! Она кад трчи, па све овако (тури главу међу ноге) а ја држи, држи! Па на послетку кад ништа не помаже, а ја у стог, или у тарабу, у зид, где стигнем! Ништа она под нагим Богом не види, само кад једанпут ухвати хук! А ја у плот, па кад лупи главом, ја мислим: оде до ђавола и она, и ја, и кола, и све! А оно ништа! Па после још иде мирно као буба! Али нико други није умео с њом као ја. Калфа Видак пошао једанпут по бакар на Саву, а она само овако (опет тури главу међу ноге и испружи браду, као да му је ђем у устима!) Видак испусти узде, па легне у кола, а она све преко чагрња, па по јендецима, па трчи, па трчи... Звони! је л'те да звони? Да платим! (Опет истрча на поље, али кад се врати, на његовом лицу беше нестало несрећења, и глупа веселост леваше из очију, на које, по изразу мојих земљака, већ почињаше цурити ракија). Какав је то коњ, управо кобила! Мајстор метнуо једанпут један сандук — овако оволики — не знам шта је хтео? А она: ћем на зуб, па овако! Па како је летела, онако у авлију! А кола закаче; па стражњи точкови остану пред капијом, а мајстор у капији, а сандук њега по глави, а предњи точкови код ора, а кобила пред кућу, а ми да умремо од... од... ама што су ти одвугле ове жигице... Дај једну жишку! (Механски слуга донесе).

Капетан (говорн као више за себе). Како ли је, Боже, сад у Књажевцу? Жена је код матере, чека да се ослободи од бремена. Али су тамо и черкези! Од како смо у рату свега два писма од ње! Доћи ће, вели, чим се породи и дигне; али од последњег писма већ је пет недеља, а Турци дошли на Тресибабу, Черкези ми можда кућу руше и пâле постељу на којој ми можда жена лежи... Већ трећи пут узаманце долазим чак с позиције на лађу, с тешком муком измољавајући допуштење од команданта... Не, не може бити! Та ако су — и Турци — нису зверови! Лађа неће, сигурно неће доћи!

Благоје: Мајстор је и Бог зна како рад био да се ождреби! Дабогме! јер то је хала, није коњ! Е, али тако...

Пауза.

Благоје нешто уморан нешто савладан ракијом, туривши главу међу ноге и пруживши обе руке напред, заспи. Капетан се предаје својим мислима. За тим се извали на клупу крај прозора, бацивши најпре још један поглед на лампу која све слабије светљаше и све грђе смрдијаше, и на Благоја, који поче хркати. Залуд се капетан мучи да сведе очи — сан његов беху окупили Черкези.

Кроз мртву ноћ чује се равномерно лупање точкова и узвикивање оних што мере воду с предњег краја лађе, па онда пиштаљка стаде будити успавану послугу на стапичној лађи. Капетан скочи; сабља му се отиште и са звекетом лупи о земљу — Благоје се трже.

Благоје: Нећеш бре! (Као да повуче уздице и поново заспи).

Капетан истрча на поље у свеже јутро. У трк дотрча до станичне лађе и докопа бачен алат с лађе која долажаше, и стаде је вући сэби. Агент, стран држављанин, са златним первазом око капе, жандарм и станична послуга већ су ту. Таман да капетан заметне уже на казук а у гомилн света на лађи опази једну жену која издиже више главе дете у повоју. Капетан баца уже момцима, који се чудише његовом послу, занесе се, и мало што не паде у воду: Пред гомилом путника, који излазе из лађе, капетанова је жена са дететом, за њом њезина мати. Капетаница, у оној тишини и гурању, падне мужу на прси и преда му сина. Сузе, па онда пољупци почеше падати на пуначко детенце, које се ни мало не срђаше на свог досад невиђеног оца, И жена плаче — то се већ зна! И њена мати иза ње — и без тога не иде! и најзад и детенце ототањи.

Прећоше брзо преко моста и склонише се у страну, правећи места другим путницима који се гурају заједно са својим пртљазима, јер још не беше ни једног кочијаша ни носача.

Капетан: Међер ти си жива! (Ухвати је и стегне за мишицу као хотећи се уверити). И овај мали! Ти, ти, војниче(А шта ти ја којешта нисам мислио! Боже! Боже! Знао сам, заџело сам знао да ћеш доћи. Тако сам баш у длаку рачунао. А нана? (Тек сад угледа ташту и потрчи јој руци). Хвала Богу само кад сте сви живи и здрави! Кад је све добро!

Капетаничина мати: Далеко смо од добра, мој синко! Остадосмо без куће и кућишта.

На мосту, међу путницима, погледа капетан човека у простом војничком оделу, без десне ноге и леве руке.

Капетан (ташти, с ужасом): Ћути! (Брзо преда дете жени, па притрчи богаљу. Подхвати га руком испод мишке, и помогне му да закорачи једну греду, која се беше испречила на мосту). Да ниси ти, војниче, газда-Благојев син?

Благајев син (саставивши ногу и штаку, дотакне се по војнички каше): Јесам, господин-капетане. (Штака га изда и он се придржи за једну госпу с кучетом и зембилом, која врисну и одскочи у страну).

Капетан: Ту ти је отац! Чекај да му кажем!

(Сви путници застали и обратили пажњу овој сцени. Капетан отрчи у механу. Свет се расклони у два реда, пуштајући напред инвалида, красног, једрог момка, с мушким лицем и жалостивним осмејком око усана. Све је у њега: и снага, и здравља, и лепота; и опет — ничега не беше! — Чим је капетан ушао у механу и пришао Благоју, Благоје скочи, узверено изусти: „А?“ и гологлав потрчи из механе).

Капетан (задржи га): Стани! Он је тешко рањен! Здраво тешко!

Благоје: Како тешко? Ко то каже?... Ево... ево писма!... његов друг Јоле... (Утрчи међу путнике и, зверајући на све стране, протрчи поред инвалида и заустави се на крају публике). Па где је?

Благојев син (милостивно, окрећући се на једној нози и подупирући се штапом): Тата!... Тата!... Та ево ме!

Благоје (окрене се као муња и дотрчи пред сина. Гледа га, гледа — па онда тресне на земљу. Сви прискоче, попрскају га водом. Дама с кучетом и зембилом тури му некакве капљице под нос. Брзо га повратe и дигну на ноге. Он се прво обрише од воде, којом су га поливали, па онда загрли сина, али тако нагло, као да се боји да ће му побећи. Дуго га не пушта. А и кад се одвоји, он га гледаше правцо у очи, не смејући никако спустити очију доле, где је некада нога била). Хвала Богу, само кад си ти жив! Све ће опет добро бити! Ово (напипа руком штаку) ово ће народ позлатити! Је ли тако, браћо?

Сви одобравају.

Капетан: Ево ја... ја први дајем... (претури џепове, али нађе само неколико крајцара)... ја ево дајем сахат и ланац. На!

Благојев син: (Поздрави капетана као малочас). Хвала, господин-капетане! Држи тата! Ја немам друге руке!...

Стева практикант: Ево и ја ти дајем своју јилибарску лулу. Вреди два дуката.

Благојев син: Хвала, браћо! Држи, тата!

Маринко магазаџија: Ево ти ово неколико дуката па да купиш дувана!

Благојев син (с муком придржава штаку, скиде капу и подметну је магазаџији да тури у њу новце): Хвала, браћо! Држи, тада!

Путници редом спуштају у капу. Међу њима је и Руса, са оном како они веле „широком натуром“. Дају нештедице. Благојев син непрестано се захваљује са: „Хвала, браћо!“ „Хвала, браћо!“ — али му глас постаје све више и више загушљив. Ове две речи почињу добијати одсудан ритам као у слепаца на вашару, и он, као да сада први пут осети свом снагом неоколебљивог уверења да је богаљ и просјак. И најзад просуше се тихе, крупне сузе, као мајска киша.

Благоје: Гле, гле ти њега! Због такве ситнице па плаче! Па шта ми је то? Једна нога! Ej, хej! Све ће то опет... Све ће то опет... Ама је ли ти ја кажем да ће то све народ позлатити! (Пауза, испуњена Благојевим узбуђењем. Бризне у плач): А што ће ми све ово? (Баци преда се на земљу капу с поклонима, и као луд погледа у небо, као да одозго чека одговора).

Капетаница: Хајдемоте одавде! Овде је несрећа, а ми... (Погледа у обе ноге своме мужу и у пуне обрашчиће свога детета)... ми смо, хвала Богу, срећни и пресрећни.

Капетан са женом, таштом и дететом полако полази. Свет још стоји пун саучешћа.

Завеса полако пада

Непознатој

1.

Ти, што те не знам, што те нећу знати,
Ти, чије име за мене је тајна,
Пјесмом ти овом жар ћу срца дати

И младу душу, што у магли снова
Бдуди и дрхти изнад тишме св'јетске
За благим миром далеких св'јетова!

Цвијете дивни из туђинског св'јета,
Чији сам мирис у пролазу сазнô,
Сјевером хладним навјек однијета;

Ти, што те не знам, о богиње моћна,
Ишчезла слико снимљенијех снова,
Не слутиш да се сад из мира ноћна

Дижем под валом осјећаја б'јесни'
И режем тугу у овој пијесни.

2.

О туго моја рано зрели в'јенче,
Младости моје, моје срце младо,
О душо моја несахли студенче

Плавијех снова, — кроз небесне своде
Пуштајте крила, изгубљеном миру
Нека вас муње и облици воде.

О пјесмо моја разбијеног сана
Невино чедо једнога сусрета,
Пјесмо из туге, бола, искапана,

Прођи ће дани и наш живот цио
Она вас нигда, нигда читат неће
Одјекни пјесмо, боле душе мио,

Одјекни тугом као тица бона
Кроз свијет цио чуће негде она.

3.

Ријечи жедне док моје лијећу,
О господарко, изнад твојих зена
Трепере снови и у в'јенце сплећу

Мрсећи вршке трепавица плави'.
У једном трену ти ми покој сруши,
Над младим духом плахе снове стави,

Те час ми сунце младе зоре грије,
Час напне море осјећаја силних
И бијесни бура и о душу бије!

О дигни кање! Сред ноћнога мира,
Куцајућ тихо своје позне гласе,
Звониће моја невесела лира,

А на рујни пелуд меке усне твоје
Падаће страсно жедне р'јечи моје.

4.

О господарко, ко кад вече доспе
И јарко сунце на заходу своме
Вечерњим небом у звезде се проспе,

И твој блијесак тако кроз мрак густи
Просу се плахо у пијесме моје
У ноћи што се иза тебе спусти.

И док те снови носе собом весма,
На меком крилу поноћнога мира,
И с бола кад-кад прекине ми пјесма;

Ја кô изгнаник беспрестанка стрепим
И лутам кроз мрак међ звијезде сјајне
За твојим оком као бајка л'јепим.

А дођу л' облаци и звијезде скрију,
Чини ми се оне тајно сузе лију.

5.

Никако моје око мира нема,
Док греде часи поноћне тишине
Устрептао дух нову пјесму спрема.

Сам ваздух плашно пред шу́мом склања.
Мир свуда. Ипак нешто душом хуји, —
Можда то поноћ путујући сања...

Успите тамна привиђења миром!
Док шуме снови ноћи или моји
Умире пјевач с разбијеном лиром.

О плови ноћи, шумно дану плови,
А тада пашће осањани двори
У трену што их подизаше снови!

О у грљају са мном сањај ноћи,
Сањај, са даном ишчезнуће моћи!

6.

Клоне ми глава, а несани, плави,
Дижу се снови из свакојег кута
Кô магле сиве врх јутарњих равни.

И док ми тешким оком снови круже,
Из тужног сплета мјесечевих зрака
Као из цв'јета бл'једо-жуте руже

Твоја ми глава провирује сјетно.
О мируј моје уморено т'јело,
Уздаху мируј куда би лијетно

По светом миру, о ваздуше тише,
О мируј ноћи не руши ми снова
И душа моја са њима издише!

Ах, вјечно 'вако успити бих хтио,
Вјечито мртав и вјечно жив био...

7.

Ал залуд среће моја душа проси, —
Пукла је жица пре нек звука даде;
Ледени ветар задње наде носи.

Облаче стани, не односи лика
Из бл'једих зрака. Ал су таште наде
И пусте жеље немоћна узвика.

О дивни цв'јете на хладном сјеверу,
Ти не знаш боле разбијених снова,
И моју јужну лако плашну вјеру.

Докле ми срце загријева груди
И плаве снови: лако мрије вјера
И пригушени бол изнова буди.

Мрачи се небо, у дубокој тами
Метеор засја. — Ја и бол смо сами...

Љубоје

Нилс Лине

РОМАН

Ј. П. Јакобзена

(НАСТАВАК)

* * *

На три недеље после тога бејаше се госпођа Бој удала, и сад је Нилс Лине био сасвим сâм.

Није могао савладати своје пре велико незадовољство што се она бацила тако недостојно у наручја друштву, с којим се толико пута потпрдала. И ето, сад је оно само отворило врата и позвало је, и она је одмах дошла. Али, вреди

Кратово

да се баци каменом због тога? Зар није и он сам осетио магнетску привлачну снагу честитог паланачког живота? У осталом, он ју је осуђивао само због овога последњег сусрета, јер је то требало да буде лакомислено због ом староме животу, последња будалаштина пре но што се буде повукла у најкоректније односе коректнога живота. Је ли могућно имати толико безгранично презирање сама себе, толико циничка подсмеха самоме себи, подсмеха који је и њега и све што су имали заједнички од успомена и нада, од одушевљења и светих идеја, повукао собом. То га је довело да је поцрвенео, побеснео! — Него, је ли он био правичан? Јер, најзад, шта је она урадила друго него што му је рекла поштено: то и то ме привлачи на ону другу страну, вуче ме силно тамо, али ја признајем твоје право, више но што ти и сам захтеваш, и ево ме ту: ако ме можеш узети, а ти ме узми, ако ли не, ја идем онамо где је сила понајвећа. — И кад је то тако, зар онда она није била у своме праву?... Он није могао њу узети... и поред све одлуке, све је могло доћи у питање од какве ситнице, сенке какве мисли, од тона расположења.

Кад би знао само да ли је она ма и за једну секунду бар *морала* знати за то, и ако може бити сад то више не зна! Он је тако нерадо хтео веровати у оно чиме ју је ипак морао окривљавати. Не само ради ње, то можда понајмање, али је њему било као да је његова застава тиме умрљана. Наравно само с логичног гледишта, али ипак.

Него, ма на који било начин да га је оставила, једно је било извесно: он је сад био осамљен; и он је то осећао као неки губитак, али мало доцније и као неко олакшање. Њега је очекивало толико ствари. И ако је био јако заузет пословима, ипак је година дана, проведена у Ленборгарду и у иностранству, била за њ одмор и ако неочекивани; и што је он за ту годину дана више уочио, на овај или онај начин, своје одлике и мане, могло је само још повећати његову жељу да може, на миру и у реду, употребити своју снагу. Не да ствара, за то је било још времена, већ да се прикупи. Било је толико ствари које је он морао савладати, тако неизмерно много да је стао неповерљивим погледима одмеравати краткоћу живота. Ни пре није баш Бог зна колико трајао своје време, али човек постаје тако лако зависан од очинске библиотеке, и није ништа лакше него поћи на рад напред истим путевима, који су друге довели до циља, те с тога није он у пространом свету књига ни потражио за себе своје виноградиште, већ је ишао као што су ишли и његови преци: бејаше затворио очи, послушан ауторитету, пред многим стварима које су га мамиле, како би могао боље сагледати велику ноћ Еде и бајака; бејаше затворио уши пред многим стварима које су га дозивале, како би ослушнуо мистичне природне гласе народне песме. Сад тек бејаше појмио, да није никаква природна потреба бити привржeник или старо-северне литературе или романтичар; да је простије рећи самом себи своју сумњу него је метнути у уста Горму Локедиркеру; паметније наћи гласове за мистику свога сопственога бића него ли позивати у помоћ манастирске зидине Средњега Века, и чути као слаб ехо оно што је сам викнуо.

Он је имао ока за оно што је било ново у то доба; али, он се све више заносио тиме да ослушкује шта је то ново нејасно казивало у староме но да ослушкује шта је то ново у њему самоме казивало јасно и доста разговетно. Али, то и није никакво чудо, јер се још никад није на земљи проповедало ново јеванђеље а да цео свет није стао одмах марљиво прелиставати стара пророчанства.

Али је и зато требало ипак много више, и Нилс бејаше легао на нови посао с одушевљењем. Бејаше га обузела она воља за освајањем, она жудња за моћ знања, коју је сваки слуга духа, па ма како да је скромно вршио свој посао, једном ипак морао осетити, па ма то било само и за један једини худи часак. Ко од нас, кога је добра судба тако наместила да се могао постарати за развитак свога духа, ко од нас не би одушевљеним погледом бленуо у силно море знања, и ко се не би спустио до бистре, хладне воде да је, у лаковерној младалачкој обести, као оно дете у бајци, шаком захвата. Сећаш ли се још? Сунце се могло смешити на дивну земљу у лето: а ти не виде ни цвећа, ни облака, ни извора; свечани часи живота могли су проћи: они не изазваше у твојој младалачкој крви ни један једини сан; чак је и домовина била страна за тебе. Сећаш ли се још? А знаш ли још и то, како се то подигло затворено и прикупљено од пожутелог лишћа књиге као какво уметничко дело које почива на самом себи, а то је било твоје рођено дело до најмањих ситница и твој је дух живео у целини. Кад су се стубови витко подигли да својом јаком округлином носе терет свесни снаге своје, то је ово смело уздизање било твоје, и ти си био тај који си га носио поносећи се; а кад је зграда стала да се љуља, како је изгледало, јер је, камен по камен, била згомилала сву своју тежину па се силном тежином спустила поуздано на рамена стубовима, то је био твој овај сан о лелујању без тежине, јер сигурност с којим се зграда спуштала, — то си био ти, који си стао ногом на оно што је твоје.

Јесте, тако је то било; тако расте наш живот с нашим знањем, у њему се оно пречишћава и тиме постаје сакупљено. Исто је тако лепо учити се као и живети. Немој се бојати да ћеш се изгубити у већим духовима но што си сам. Немој седети и мудровати бојажљиво о чудним особинама своје душе, немој се издвајати од онога што има снагу, моћ, а из страха да те то може повући собом и твоју драгу унутрашњу особеност угушити својим моћним хучањем. Буди спокојан, особеност која пропадне у одвајању у времену бујног развитка и преображаја, била је само штета, само немоћни изданак, који је управо био необичан само дотле док је био блед плашећи се светлости. А ти треба да живиш од онога што је *здраво* у теби; јер само од здравога постаје велико.

* * *

Бадње вече бејаше дошло сасвим неочекивано Нилсу Линеу.

За време целога првога полгођа не бејаше никуд одлазио; само овда онда државном саветнику, и од њега бејаше добио позив да проведе вече код њега. Али, последње бадње вече било је о Божићу у Кларансу, па је због тога хтео бити сам. На два три сахата пошто је пала ноћ он изиде из куће.

Било је ветровито. Танак, још не сасвим угажени слој од снега покривао је улице, због чега су изгледале шире, и бели снег на крововима и дуж гесимсова око прозора давао је кућама истина свечан али и усамљен изглед. Улични фењери, који су трептали на ветру, повијали су своју светлост, и не мислећи ни на што, по зидовима тако да би се овде онде по која фирма тргла из својих сањарија па својим крупним словима која нису казивала ништа гледала укочено предасе. Па и у пола само осветљени дућански излози, у којима је владао сад неред створен преко дана због послова, изгледали су друкчије но иначе, као да су се, за чудо дивно, повукли сами у себе.

Он се окрете узаним улицама, и овде као да је Бадње Вече било у пуном јеку, јер су из подрума и приземних станова допирали до њега непрекидно тонови, по каткад од какве виолине, али већином од ручне хармонике, који су неуморно и са пикрипом одјекивали кроз популарне народне игре које су срдачним начином, на који су извођене, истицали јаче весели посао играња но праву свечаност. Али је било у овој музици неке илузије од корака који су се повлачили и испарења над њима, како је изгледало *њему*, који је стајао напољу и због своје осамљености био полемично расположен према свима овим друштвеним приликама. Имао је много више симпатија према ономе раднику који је стајао испред тамно осветљених прозора неког малог дућана, па се са својом децом погађао око неког скупоценог предмета што је унутра био и хтео пошто пото да се утврди шта ће се изабрати пре но што се буду осмелили да ступе у пећину искушења. Па онда ове старе, скромне даме, са којима се сусретао ваљада сваких сто корака: све с најчудноватијим огртачима из давно минулих времена, и све с неким благим али страшљивим покретима главе као оно у тица које су неповерљиве и плашљиве, — с неком несигурношћу у ходу која је одавала повученост од света, као да су из дана у дан седеле заборављене тамо горе у повучености четвртога спрата, па их се сада људи овога једног јединог вечера у целој години сетили и повели их са собом. Помисао на ово растужила га је, и у његовом се срцу покрете неко болесно осећање кад се, као у сну, пренесе у мислима у живот, који лагано тече, једне такве усамљене уседелице; у његовим ушима је одјекивало непријатно лагано и као по такту тик-так неког сахата, како секундима без садржаја пуни суд с часовима дана.

Морао је гледати да узме гдегод обед бадњега вечера па да се врати истим путем, којим је дошао. Осећао је као неки у пола свестан страх да ће у другим улицама искрснути нова осамљеност, друкчија осама но што је ова на коју бејаше овде наишао и која му је горко пала на душу.

Напољу, на великим улицама, дисао је слободније, корачао је брже, с неким извесним прекосом у ходу; није имао више никакве заједнице с оним што је оставио за собом, јер је био мишљења да је он сам изабрао *своју* усамљеност.

За тим уђе у једну повећу гостионицу.

Док је седео и чекао на јело, посматрао је, иза додатка неких старих новина, људе који су улазили унутра. Били су то скоро све сами млади људи; неки су долазили сами, неки имали по мало изазивачко држање као да су хтели забранити присутнима да их не сматрају као неке сапаћенике; други опет нису могли сакрити своју забуну што једне оваке вечери, као што је ова, нису били нигде позвани, али су сви показивали неки нарочити укус за усамљене кутове и удаљене столове. По неки су долазили и у двоје, и на већини од ових парова видело се јасно да су били браћа. Нилс не бејаше видео још никада одједаппут толику браћу. Често пута није било код њих никакве сличности ни по оделу ни по изгледу, а њихове су руке сведочиле још јасније о томе како су им често била различна и занимања. Ретко је било да се могла, како приликом њихова доласка тако и доцније кад су се разговарали, опазити нека права поверљивост међу њима. Овде је био један надмоћнији а други који се дивио; тамо је опет један био предусретљив а други без и најмање предусретљивости; а овде опет владала је будна пажљивост на обема странама, или што је још горе, нека неисказана осуда узајамних циљева, нада и средстава. За већину од њих и морало је очигледно доћи овако свето вече и у свези с њиме неко осећање осамљености, како би се сетили свога заједничког порекла и састали се.

Док је Нилс размишљао о овоме као и о стрпљењу с којим су сви ти људи чекали те нити су звонили нити гласно дозивали келнере, као

да су се ћутећки били споразумели да што више искључе карактер ресторације с овог места, — док је он, дакле, тако размишљао о томе, угледа једног познаника где ступи унутра, и ова изненадна појава једног познатог лица, после толико непознатих, дође му тако неочекивано да се није могао уздржати а да не устане и да дошавшег познаника не поздрави весело и чисто као зачуђено.

— Да ли очекујете кога? — упита га овај и погледа о коју ли ће куку окачити свој горњи капут.

— Не, сâм сам.

— Па то је славно.

Придошлица бејаше неки доктор Хјерилд, млад човек, с киме је Нилс разговарао неколико пута код државног саветника, и за кога је знао, истина не из његових сопствених речи, већ из понеких заједљивих пецкања државне саветниковице, да је у погледу верском веома слободоуман; по његовим пак најавама знао је да је Хјерилд у политичком погледу заступао сасвим супротно гледиште. На оваку врсту људи није се иначе наилазило код државног саветника, који је био колико клерикалан толико и либералан, а доктор је припадао како по својим назорима тако и по својој преминулој матери оним тада врло многобројним круговима, у којима се на нову слободу гледало од чести скептичним од чести мрским погледима, и у којима су у религиозном погледу били више рационални но атеистични, ако чак не индиферентни или мистични, што је такође могло бити. У овим круговима, који су у осталом били врло разнолики, налазили су да им је и Холштајн прирастао за срце бар толико колико и Јитланд, нису осећали никакво сродство са Шведском, и нису се држали безусловно Данске по новом данском начину. Напослетку, знали су боље Молијера но свога Холберга, Багезена боље но Еленшлегера, и показивали у своме укусу за уметности можда нешто мало и сладости.

Под утицајем оваких, или у сваком случају сродних гледишта и симпатија Хјерилд се и бејаше развио.

Он погледа несигурним погледом у Нилса, док му је овај саопштавао своје опаске о другим гостима и нарочито се задржао на томе, како се они управо стиде што немају своје куће или бар сродничко огњиште које би их тога вечера привукло.

— Да, могу то да појмим, — рече он хладно и скоро као да и не жели да се говори о томе. На Бадње Вече човек и не долази овамо по својој доброј вољи, и по невољи он је свестан, и ако га то понижава, осећања да је искључен, па било кривицом својом или других. А да ли бисте ми ви хтели рећи, зашто сте ви овде? Ако нећете, а ви реците само *не*.

Нилс одговори само да је последње Бадње Вече провео са својом већ од тада преминулом мајком.

— Опростите ми, — рече Хјерилд, — од вас је било врло љубазно што сте ми одговорили; али, ви ме морате извинити, ја сам тако неповерљив. Рећи ћу вам то, да човек може замислити људе који долазе овамо да у младалачком расположењу проведу Бадње Вече, а ја знајте, ја сам овде из поштовања према Божићу других људи. Ово је прво свето вече које не проводим у каквој љубазној породици, коју познајем још из свога роднога места, али ја сам уобразио да сам им ја на сметњи кад они певају своје божићне псалме, не што би се можда устручавали — зато су они и сувише честите душе — али за њих мора бити непријатно, како мени изгледа, гледати крај себе човека за кога се те песме певају само у ветар и ништа више.

Вечерали су готово ћутећки, па се онда здогвориште да свој *тоди* попију на ком другом месту. Ниједан од њих не имађаше воље да вечерас гледа у позлаћене оквире на огледалима и у црвене софе, у које су иначе свако вече преко године гледали, те с тога и уђоше у једну малу кафану у коју иначе нису одлазили никад.

Одмах су видели, да нема ништа од њиховог остајања овде.

Кафеција, келнери и неколико пријатеља играли су карата; жена и кћери кафецијине гледале су игру и послуживале око стола, али не и њих; један од келнера донесе им што су захтевали. Они се пожуриште да испију, кад су опазили да су узнемирили друштво, јер се почело одмах тише говорити, а гостионичар, који је седео у кошуљи, није се могао савладати да остане и даље тако, већ бејаше навукао свој капут.

— Вечерас смо по готову без крова, — рече Нилс, кад су пошли низ улицу.

— Да, тако и треба да је, — бејаше Хјерилдов мало патетичан одговор.

Дођоше да говоре о хришћанству. Предмет овај лебдео је тако рећи у ваздуху.

Нилс је говорио ватрено али доста површно против хришћанства.

Хјерилду је било досадно да опет ступи на поље дискусија, које су за њега биле старе, те зато и рече одједаппут, без икакве везе с оним што је претходило:

— Узмите се у памет, господине Лине; хришћанство је моћно. Глупо је доћи у сукоб са истином која влада агитујући при том за истину која има тек да наследи престо.

— Било глупо или не, тај обзир не постоји.

— Немојте рећи то тако лакомислено; мени није била намера да вам кажем тривијално да је то у материјалном погледу глупо; то је идеално глупо, па и више него то. Пазите се! Ако није то баш потребно за вашу личност, а ви се онда немојте сад везивати и сувише чврсто *за то*. Као песник ви имате и иначе толико других интереса.

— Ја вас збиља не разумем! Та ја не могу тек поступати са самим собом као с каквим верглом: да извадим комад који је мало популаран па да наместим други који свак звиждуће!

— Не? Али има људи који то могу. Но ви бисте могли рећи: нећемо да свирамо комад. У

опште, човек може у том правцу више но што се мисли. Човек није баш тако склопљен. Ако будете вашу десну руку непрекидно употребљавали, то ће јурити тамо крв у изобиљу, и она ће јачати на рачун осталих удова, док ће ноге, које употребљавате само кад вам је најпотребније, сасвим саме од себе мало опасти. Ви зацело разумете ову слику? Гледните само како се већина а зацело и најбоље идеалне снаге овде у земљи одале искључиво политичкој слободи. Видите то па нека вам послужи као поука. Верујте ми: има за човека неке заносне среће у томе да се бори за неку идеју која крчи пута, док је права деморализација припадати мањини која се губи и коју живот, правцем, у коме се развија, побија корак по корак, тачку по тачку. Друкчије не може ни бити, јер је тако тешко и мучно гледати како оно, о чему је човек уверен до дна душе своје да је истинито и право, — како ту истину и најбеднији возар победничке војске исмева и туче, слушати како је обасипљу погрдним именима, па ништа не моћи учинити до то да је човек још више заволи, да још с већим поштовањем клечи у срцу пред њоме и да гледа у њено лепо лице које се колико блиста од лепоте толико показује и величанства и бесмртне светлости, па ма колико прашине да се баца на њено бело чело, ма колико отровног испарења да се окупља око њена ореола. Тешко је и жалосно то, што наша душа мора због тога неизбежно да претрпи штету, јер је сасвим природно да ће човек заморен омрзнути срце, да ће хладне сени презрења изазвати око себе и болом савладан пустити свет да иде својим током. — Наравно ако би човек имао *то* у себи да се може, у место што ће изабрати оно што је лакше, то јест да сама себе извлачи из сваке свезе с целином, може одржати право и са свом својом снагом, да може с будном симпатијом издржати све многостране ударце пораза удар за ударом, и своју слабу наду ипак сачувати да не клоне, ослушкујући потмуле гласове који објављују преокрет времена; кад је човек у стању да вреба слаби, далеки сјај који ће — можда — једном донети дан; да, кад би *то* имао човек у себи! Али, ви немојте то кушати, Лине! Помислите само, шта би морао бити живот једног таког човека, кад би хтео да је самом себи довољан! Не моћи говорити а да се не дигне пруга и дрека на његове говоре; гледати како се све његове речи изврћу, кваје, изопачавају, изокрећу у варљиве замке, како му их бацају пред ноге, и онда, кад их је из блата покупио и поново размрсио, наћи одједанпут цео свет глув за њих! И онда треба изнова почети с друге тачке, с истим резултатом. И потом оно што је можда још и понајгоре од свега тога: видети како га не познају и презиру племенити људи и жене у које човек, и поред различног мишљења, гледа с дивљењем и поштовањем. А тако *мора* то бити, друкчије и не може. Опозиција не треба да мисли да је нападају због онога што је она у истини и што она хоће — њу нападају због онога што власт *хоће* да се верује да је она и за чим тежи. И осим тога, могу ли сила, која се показује према слабијем, и злоупотреба силе бити две различне ствари? Зацело нема никога који би захтевао да сила саму себе ослаби како би се могла с једнаким оружјем борити с опозицијом. Па зато је борба опозиције у исто време и мучна и трошни човека. И верујете ли ви одиста, Лине, да човек са свима тим орловским канџама у своме месу може водити ову борбу без чврстога, слепога одушевљења, што се зове фанатизам? И како се, за име света, може човек борити као фанатик за оно што је негативно? Фанатик за идеју да *нема* Бога!... а без фанатизма нема победе. Али, мир! Слушајте!

Они застадоше испод једног повисоког приземног стана, где завесе на једноме прозору бејаху подигнуте, те кроз отворени прозор допре до њих песма певана од женских и дечјих гласова:

Роди се чедо у Витлејему,
Витлејему!
Радуј се, Јерусалиме!
Алилуја, алилуја!

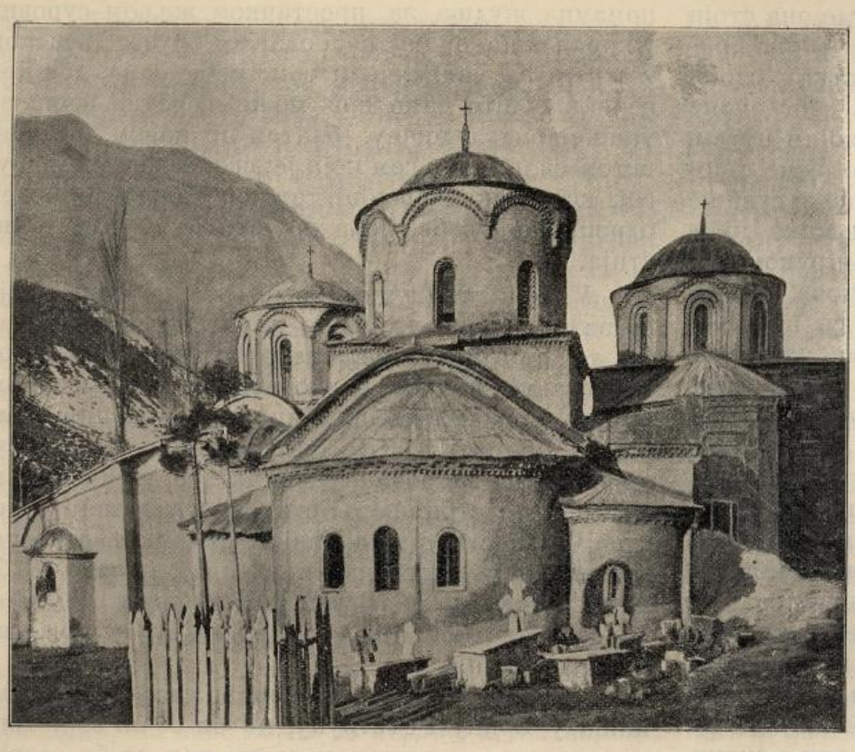
Не говорећи ништа, пођоше даље. Мелодија, нарочито звуци клавира пратили су их низ улицу.

— Јесте ли чули, — рече Хјерилд, — јесте ли чули одушевљење у старој јеврејској победној песми? — Па и та два јеврејска имена вароши! — Јерусалим — то није било само симболички: цела варош, Копенхаген, Данска; то смо били *ми*, хришћански свет у народу.

— Нема Бога, а човек је његов пророк! — рече Нилс горко, али у исто време и тужно.

— Е да, је ли! — подсмеваше се Хјерилд; а одмах за тим рече: Атеизам је бескрајно трезвен, и његов циљ најзад није ништа друго до човечанство које је изгубило илузије. Вера у једног Бога који управља, кажњава, то је последња велика илузија човечанства, па шта ће бити ако и ње нестане? Биће паметније; — али богатије... срећније? Ја у то не верујем.

— Али, — повика Нилс Лине, — зар не увиђате да би се онога дана, кад човечанство буде могло слободно покликнути: „Нема Бога", створила као неком чаролијом нова земља и ново небо? Тек ће онда небо постати слободан, бескрајни простор, у место страхотна лудачка кошуља. Тек ће онда бити земља наша, а ми њени, кад се онај свет мрачна блаженства и прогонства буде распрснуо као мехур. Земља ће бити наша права отаџбина, наша домовина у којој ми нећемо бити страни гости за неко кратко време већ за сав наш живот. И какву ће интензивност добити живот, кад у њему буде морало наћи све места и кад ништа не буде остало ван њега! Горостасна река љубави, која се сад подиже ка Богу, у кога се верује, разлиће се по земљи, кад небо остане празно, те ће се вратити све оне лепе људске особине и снаге које смо ми патенцирали и њима божанство украсили како би било вредно наше љубави: доброта, правичност, мудрост, и ко их може све побројати? Зар ви не увиђате, какву би племенитост добило човечанство кад би могло слободно живети својим

Саборна црква пећских патријарха

животом и умрети својом смрћу, без страха од пакла или наде на небеско царство, страхујући само од сама себе, уздајући се само у себе? Како ли ће савест расти и какве ли ће стабилности бити, кад кајање и понизност не буду могли више ништа учинити за измирење, опроштење грехова, и кад не буде било могућно опроштење друкчије до само добрим делом поправити оно што се згрешило!

— Мора да имате за чудо необичну веру у човечанство; али атеизам ће имати веће захтеве према њему но хришћанство.

— Па разуме се.

— Па разуме се! Али, где да нађете све те јаке индивидуе, које су вам потребне да склопите ваше атеистичко човечанство?

— Па атеизам ће их сам постепено однеговати; ни ова генерација, нити она која буде дошла за овом, па ни они за њом неће моћи понети атеизам, ја то увиђам; али ће у свакој генерацији бити свакад појединаца који ће моћи у њему себи часно извојевати живот као и смрт, и у течају времена они ће чинити низ духовних предака у које потомство може с поносом гледати и које ће, гледајући у њих, и само добити снаге. Односи ће бити у почетку најтежи, већина ће и подлећи у борби, а и они, који победе, победиће само с подераним заставама, јер су посисали и примили у се традиције и што у човеку има и других ствари а не само мозга који ваља убедити: крви и нерава, нада и чежња, па чак и снова. Него то је споредно, једном ће то морати доћи, и од малога броја створиће се велики.

— Мислите ли? — Тражим име за то; не би ли се могло то назвати пијетистичким атеизмом?

— Сваки истинит атеизам... започе Нилс, али га Хјерилд брзо прекиде.

— Наравно! — рече он, — наравно; али оставите нам бар само још *једна* једина врата, *једне једине* иглене уши за све камиле овога света!

10.

У почетку лета врати се из Италије Ерик Рефструп након двогодишњег бављења. Бејаше отишао као вајар а вратио се као сликар, и већ је имао среће да је продао слике и добио поруџбине за нове.

Што је то тако дошло, тако рећи као на први миг, имао је да захвали сигурном ограничењу којим је прикупљао свој таленат око себе. Он није био од оних великих талената, који обећавају много, чије су руке тако близу свакој ловорици, чији је пут по земљи као Бахова литија, која пролази кроз све пределе весело и просипа на све стране злаћано семе, и на чијим пантерима седе само генији. Он је био од оних у којима је закопан један сан, који светињу и мир просипљу само на једно мало место у својој души, где су они једновремено понајвише они сами и понајмање они сами. И кроз оно, што они у својој најрођенијој уметности стварају, одјекује свакад исти жудни рефрен, и свако њихово дело носи увек исти бојажљиво тачни печат сродства као да су то слике из исте малене домовине, из истога маленог, скривеног кутка међу планинама. С Ериком је тако било: ма где да је заронио у океан лепоте, он је увек износио на светлост исто зрно бисера.

Његове су слике биле мале: напред један једини лик, плав од своје рођене сенке, а позади предео обрастао вресом, кампања или пустара, а на хоризонту црвенкасто жућкаст сјај сунца на заходу. Једна од тих слика представљала је младу девојку, која хоће да сазна будућност, по талијанском маниру. Она је на коленима, на месту где црнкаста земља просијава кроз кратку траву; срце, крст и ленгер, од кована сребра, скинула је са свога вратног украса и просула по земљи; сад клечи; очи је затворила у пуној вери и једном руком их покрила, а другу је опружила као да тражи неисказану љубавну срећу и горки бол, који крст умањује, и наду која очекује свакидању судбу. Још се није усудила да додирне земљу; рука у хладној, тајанственој сенци стоји плашљиво, образи гору а око усана се види нешто као молитва а у исто време и сузе. У ваздуху је нека свечаност, сунчано руменило тамо напољу чисто као да гори те хоће да спржи, и прелази тако тужно преко пустаре. Да ми је само знати: да ли је то љубавна срећа, неисказана, — горки бол, који крст умањује, и свакодневна судба која се у наду узда?

Била је ту још и једна друга, где она стоји па жудно гледа преко мрке пустаре; образ прислонила уз склопљене руке, тако слатка у својој наивној чежњи, по мало несрећна због опака живота, који ју је пустио да иде својим путем. Зашто не долази Ерос па да донесе руже с пољупцима? Да не мисли он да је она и сувише млада? Требало би само да осети како куца њено срце, да га само додирне својом руком; ох, ту унутра је читав свет, свет од светова, кад би само хтео да се пробуди! А зашто се ништа и не јавља? Ту унутра је пупољак један, затворен, који скрива сву своју драж и своју лепоту само за себе и никога више, затворен у сама себе. Јер он зна да је то *оно* за шта не зна *шта* је. Зар није попала топлота по лишћу што га покрива, зар није и њега обузела тако да је изнутра сав обасјан, до крајње, најруменије таме, где мирис, осећајући сама себе, лежи збивен у једну дрхтаву сузу? Па зар он неће никад избацити напоље то што садржи у себи, да буде богат у своме богатству; зар се неће никад, никад развити и будан заруменети, док зраци сунчеви промичу блиставо међу његовим лишћем? Девојка је збиља већ изгубила стрпљење очекујући Ероса, већ јој дрхте усне од суза које се примичу, а њен поглед, без наде и као да чика, прелеће преко простора, мала глава, клонула, све се више и више спушта те окреће фини профил у слику саму, где лака ваздушна струја подиже у вис ка злаћаном небу црвенкасти прах преко затворено зелених жбунова жуковине.

Тако је сликао Ерик, и штогод је хтео изнети, то је налазило свакад свога израза у сликама као што је ова. Он је могао, дакако, замислити и друге, могао је тежити да изиђе из ускога круга, у којима их је он стварао у духу своме, али чим би изишао тамо и огледао своју снагу на другом пољу, он би, сав зловољан и расхлађен, осетио да је позајмио од других и да то, што је начинио, није била његова својина. И кад би се потом повратио с једног таког неуспелог излета, на којем је ипак сваки пут више научио но што је слутио и сâм, то је био сад још више Ерик Рефструп но пре тога, још је био смелији у својим особитостима, тако рећи показивао неку ббну усрдност, и одржавао себе, па ма где био, у неком свечаном, побожном расположењу, које се огледало у најмањој радњи, показивало у целокупном схватању и начину, како је он поступао са самим собом. Било је као да су дивне прилике које су се јављале пред његовим духовним очима, — млађе сестре Пармеђанинових танкоструких жена с подужим вратом и дугим узаним рукама као у принцеза — седеле с њиме за трпезом па му додавале пехар умиљатим и отменим покретима као да су га мистичким, према унутрашњости окренутим осмехом Луинијевим, који је тако недокучљив и отмен у својој тајанственој сласти, држале у својој власти силом својих чистих снова.

Али пошто би тако послужио Богу верно једанаест дана, дешавало се често да су друге силе преоблађивале у њему; обузела би га нека помамна жудња за простачком жељом сурових уживања па би јој се подавао, обузет људском тежњом за уништењем сама себе, која, док крв гори као што само крв може горети, жуди за унижењем, лудошћу, блатом и калом, с оном истом силном снагом која је, својствена оној другој, исто тако човечјој тежњи, тежњи да човек одржи сама себе, већа но што је и сама и чистија.

У таким тренуцима било је мало ствари које су за њ биле неуглађене или тако силне, и кад би то прохујало, потрајало би дуго док би он успоставио поново равнотежу са самим собом, јер му, у извесном погледу, тако што није било баш у природи; он је био и сувише здрав, сувише мало затрован сновима, те је изгледало као неко одступање од супротнога правца у његовој оданости према вишим силама уметности, изгледало је чисто као нека освета, као да би његова природа била увређена избором оног идеалног животног циља за којим су га прилике нагнале да пође.

Али ова борба у два правца није била тако жива у Ерику Рефструпу, да би се он због тога окренуо према спољнем свету или да би осетио потребу да помоћу ње дође до споразума са својом околином. Не, он је био онај исти прости, весели, због своје бојажљивости од осећања по мало неспретни момак као и некада, који се у неколико, својим начином како се машао и узимао, приказивао као пустолов. Али је у њему ипак *било* нечега, и у часовима кад је било тихо то се чуло као звона у потонулој вароши на морскоме дну, и он и Нилс не бејаху се никад разумели тако лепо као сада. Они су то осећали, па су поново, свак за себе и ћутећки, склопили ново пријатељство једно с другим. Кад је с тога наступио школски одмор и Нилс се озбиљно спремао да пође у походе својој тетки Розалији, која је била удата за консула Клаудија у Фјордбиу, с њиме пође и Ерик.

* * *

Велики друм, који долази из простране околине Фјордбиеве, доспева у варош између две огромне ограде од трња, које ограђују врт за површе консула Клаудија као и његов врт за уживање крај обале. Где се пут онда девао, да ли се свршавао на консуловом дворишту, које је велико колико и какав трг, или је то био онај пут што је савијао па између житнице и дрваре консулове пролазио и као пут водио у варош, била је ствар схватања, јер су многи путници савијали па одлазили даље, али су се многи заустављали и овде па би достигли свој циљ кад би ступили на консулов накатрањени пут кроз велику капију која је стајала увек отворена и на чијим су раствореним крилима висиле свакад коже ради сушења.

Зграде на имању биле су све старе, изузев само високу житницу, чији је досадни, мртви кров од лискуна био нешто најновије на пољу архитектуре у Фјордбиу. Дугачка, оniска предња кућа, која је изгледала као да су је три велике ман-

сарде оборише на колена, сучељавала се у мрачном куту с пивницом и кошаром, а у јаснијем куту са житницом. У мрачном куту била су задња врата од дућана, који је са сељачком собом, канцеларијом и собом за млађе чинио један мали, мрачан свет за себе, где је због измешана мириса од јевтина дувана, влажних подова, бакалских ствари и опоре, суве рибе и влажнога сукна ваздух био тако густ да га је човек поготову осећао у устима. Али, кад би се затим прошло кроз канцеларију, у којој је човека чисто гушио густи дим од воска за печаћење, и доспело у ходник, који је чинио границу између радње и породице, човек би онда наишао овде на мирис од новога женског одела, који је био као припрема за благи мирис од цвећа у собама. То није био мирис каквог букета, не мирис правога цвета, то је била мистична атмосфера која буди успомене, коју човек налази на сваком огњишту, о којој не може нико рећи посигурно откуда потиче. Свако огњиште има своју нарочиту атмосферу; она потсећа човека на тисућу ствари, на задах старих рукавица, на нове карте за играње или отворене клавире, али је свакад различна; њу може човек задушити разним кáдом, мирисом и цигарама, али се она не може уништити, она поново избива и опет је ту, непромењена као што је и била. Она је владала овде као цвеће, не као шебој или руже, не као цвеће које постоји, већ онако као што човек замишља мирис оних фантастичних, као сафир тамних љиљанских гранчица које се вијугају на вазама од старога порцелана. Па како је тек приликовала овим великим, ниским собама са њиховим наслеђеним намештајем и старинским украсима! Подови су били тако бели као што су само подови у старамајке, зидови су били премазани једном бојом са лаким јасним цртежом од венчића испод гесимса; на средини таванице била је једна ружа од гипса, врата су била канулирана и имала су сјајне месингане кваке у облику делфина. Низ прозоре, са малим окнима, висиле су ваздушасте мрежасте завесе, беле као снег, набране и кокетно украшене пантљикама у боји, као завеса на брачној постељи за Каридона и Филиду; на прозорским даскама цветало је, у зелено обојеним саксијама, старинско цвеће: плаве перунике, плава звонцад, мирте с маленим лишћем, као крв румене врбене и као лептир шарени смрдљевци. Али је нарочито намештај давао своје обележје целини: ови непокретни столови с великим таблама од потамнелог махагонског дрвета, столице чији су се наслони савијали око човека као хируршке дашчице; намештај с фијокама у свима могућим облицима, горостасни ормани за рубље, са инкрустацијама од јасно жутог дрвета, које су представљале митолошке сцене: Дафну, Арахну и Нарциса; или чак и мали писаћи столови на танким, цифрастим ногама, у којих је свака фијочица имала мозаик од дендрита, који представља усамљену, четворострану кућу с једним дрветом у близини: и све је то водило порекло још из времена пре Наполеона. Па и огледало, на чијем је стаклету насликано цвеће у белој и бронзастој боји: трска и лотус, који пливају по сјајкастом језеру. Па тек софа! Није то била обична ствар на четири ноге на којој двоје може седети, не: темељито и масивно се подизала она с пода, читава огромна тераса која је са сваке стране била у вези с једним орманчићем високим без мало колико човек изнад кога се опет уздизао архитектонски колико човечји раст један још мањи орман и на коме је стајао скупоцен стари суд из препотопског доба. Него, није ни чудо што је било тако много старих ствари код консула, јер су се његов отац и његов дед пре њега радо одмарали међу овим зидовима кад на дрвари и у канцеларији није било рада.

Дед, Берент Берентзен Клаудије, на чије се име још водила радња, и подигао је ово имање и понајвише се интересовао за дућан и трговину с природним производима, отац је засновао дрварску радњу, купио уз то поља, подигао житницу и засновао оба врта; овај пак садашњи Клаудије бејаше се јако упустио у трговину са житом, сазидао житницу и умео да удружи службу као енглески и хановерански консул и Лојов агенат са својим положајем као трговац. Жито и Северно Море давали су му толико рада да је над другим гранама радње могао само дилетантски водити врховни надзор. Због тога је и био оставио ове послове једном банкротираном рођаку и једном старом неукротљивом момку који се сваки час свађао с консулом тврдећи, — па ма како да је ишла трговина, — да треба њиве обрађивати; и кад он усхтедне орати, онда могу они, говорио је, тражити коње за довлачење дрва где им је драго, своје им он неће дати па макар попуцали од једа. Али како је он иначе био ваљана душа, о томе се није ни водило рачуна.

Консул Клаудије имао је педесет и две три године. Био је то врло угледан човек, правилних, снажних, поготову незграпних црта које су могле исто тако лако да се прикупе у израз који је одавао енергију и хладно оштроумље, као и да се обрну у одвратан израз пожудне, лакоме жудње за уживањима. Отуда је он био потпуно у своме правоме елементу, кад би се упустио у какав пазар с препреденим сељацима, споразумевао с гомилом тврдоглавих кредитора, или кад би се нашао, уз последњу флашу руменике, међу оседелим грешницима па жудно слушао више мање раскалашне приче или их сâм причао на начин потпуно безобзиран, у чему је он био познат као мајстор.

Али то још не бејаше потпун човек.

Образовање, што га је добио, донело је собом то да се он, осим питања чисто практичне природе, налазио на туђем земљишту; али зато није презирао оно што није разумевао, па није ни тајио да се у томе не разуме, а још мање му је падало на ум да се уплиће у разговор или да тражи поштовање за своје ћеретање, само зато што је био постарији, практичан, искусан грађанин који је плаћао велики порез. Напротив, он је могао с неком поготову дирљивом побож-

ношћу седети и слушати разговор младих дама и господе о таквим стварима, и само овда онда, али пошто би се најпре васдан извињавао, ставити по које скромно питање на које је готово свакад добивао с највећом готовошћу одговара. Он би се онда захвалио за одговор не може учтивије бити, како то само старији човек уме кад исказује захвалност млађима.

Једном речи, консул Клаудије имађаше у појединим срећним тренуцима неке зачудо необичне нежности, некакав поглед пун чежње у јасним, црним очима, сетан осмејак око снажних уста, и тон у гласу који као да је нешто тражио, као да се нечега сећа — као да чезне за неким, по његовом мишљењу, бољим светом него што је био онај, за који су га његови пријатељи и знанци хтели убедити да опада.

Између онога бољег света и њега била је као посредник његова жена. Она је била једна од оних бледих, нежних, младалачких природа које немају одважности, а можда ни инстинкта, да до краја своју љубав утроше тако да на дну њихове душе не остане најзад ништа од њих самих. Ама ни за један једини тренутак, па ма то и најкраћи био, не даду се оне занети толико да би се, залуђене до слепила, бациле под триумфална кола свога идола. *То* оне не умеју; али иначе су кадре учинити све за онога кога воле. Оне могу вршити најтеже дужности, готове су на највеће жртве и не презају ни од каквога понижења. Такве су понајбоље међу њима.

Међутим, *тако* велике дужности нису ни тражене од госпсће Клаудијеве; али зато ипак није ни њен брак протекао баш сасвим без туге. Наиме, била је јавна тајна да консул Клаудије, бар до пре неколико година, није био баш понајвернији муж, и да има како у граду тако и на селу повише незаконите деце. Разуме се да је то за њу био велики бол, и није јој било лако да савлада своје срце да издржи и да не попусти у оном наступу љубоморе, презрења и гнева, стида и страха због којега је била као утучена и због којега је осећала како јој се чврста подлога под ногама нија. Не само што преко њених усана није прешла ни једна реч прекора, већ је спречавала да се не чује ни ма какво било признање од стране њена мужа, ма каква била молба за опроштај као и све оно што би могло изгледати као покајничко обећање. Она је осећала: кад би дошло до речи, да би је ове повукле собом, да би је отргле од њега. Требало је да се то подноси без и једне речи, и у овом ћутању гледала је да себе начини сукривцем мужевљевим оптужујући, на име, себе тиме што се била чисто као ушанчила те њена љубав није била довољно јака да је натера да остави ове заклоне. Њој је пошло за руком најзад, да је овај свој грех начинила тако великим да је осећала у срцу неку неодређену чежњу за опроштајем, и у течају времена она је отерала у томе тако далеко да је и могао постати глас као да се за оне девојке, које је завео консул Клаудије, као и за њихову децу брине неко и на други начин а не само новчано; мора да има неке скривене женске руке која их штити, која отклања од њих свако зло, одржава их и води.

Тако је и дошло да се грех изметнуо у доброчинство, те су се један грешник и једна светитељка још боље пазили.

Клаудије имађаше двоје деце: сина, који је био у некој трговачкој кући у Хамбургу, и деветнаестогодишњу кћер која се звала Фенимора, по јунакињи у Св. Рошу, роману госпође од Палзова, који је био веома омиљен у време девојаштва госпође Клаудијеве.

Фенимора и консул бејаху на обали кад је пароброд донео у Фјордби Нилса и Ерика. Нилс је био пријатно изненађен кад је видео да је његова рођака тако лепа, јер ју је дотле он познавао само по једној ужасној, старој породичној фотографији, на којој је у некој нејасној атмосфери чинила групу са својим братом и својим родитељима и сви су имали јектичаву црвену боју на образима и јаку позлату на својем златном накиту. А сад је изгледала тако лепушкаста у својој јутрењој хаљини отворене боје, с црном обућом на шнир на ногама, од којих је једна стајала на греди од моста кад му је, превијена напред и с осмехом на уснама, пружила дршку од свога сунцобрана у име добродошлице, пре но што је пароброд добро и пристао уз мост. Како су јој биле румене усне, како бели зуби, како се фино оцртавало чело и слепе очи испод широка шешира а у сенци дуге опуштене црне чипке прошаране црним перлама. Најпосле би намештен мост за излазак с лађе, и консул пође напред с Ериком, коме се бејаше представио још док је међу њима било размака у води на шест хвати, и није прошло много потом а он га уплете у комичан разговор с једном прецветалом шеширџиском удовицом, која је била на пароброду, о мукама које долазе од морске болести. Сад се пак трудио да скрене његово дивљење на велике липе пред кућом намесниковом и на нови скунер — лађицу с две катарке — који је стајао у бродарници Томе Расмусена.

Нилс је с Фенимором ишао за њима. Она му скрете пажњу на то да је у врту крај обале истакнута застава у част његову и његовога пријатеља, и онда стадоше разговарати о државном саветнику и његовима у Копенхагену. Одмах су се сложили у томе, да је саветниковица мало — сасвим мало — не хтедоше изустити реч, али се на Фениморином лицу указа оштар осмејак, учинивши руком покрет као што га чине мачке, и он мора да је био довољно јасан и разумљив, јер се обоје осмехнуше па онда опет уозбиљише. Ишли су даље ћутећки, обоје занети и сувише мислима, шта ли једно о другоме мисли.

Фенимора је замишљала Нилса Линеа као угледнија више одређена у бићу, више карактеристичнија, тако рећи: као реч која је подвучена црном линијом. Нилс је, напротив, нашао више но што је мислио: он нађе да је она дивна, скоро бајна, уз пркос њеном оделу које је, због својих претрпаних украса, одавало паланчанку. Кад су стигли у предсобље консулово, и она скинула свој шешир гледајући при том у земљу, па онда

стала дотеривати своју косу необично грациозним, спорим, меким покретима руке и ручног зглавка, он јој бејаше захвалан за ове покрете, као да су то миловања, те се ни тога нити идућег дана не могаше отрести од ове и њему самом по мало загонетне захвалности, која је по каткад тако чудно набујала да је мислио да би то морала бити највећа срећа смети јој се захвалити за то што је тако лепа и слатка.

Није прошло много па су се Нилс и Ерик били одомаћили у консуловој кући, и после неколико дана били су толико заузети пријатно уређеним животом, који и чини прави живот за време ферија и који је тако тешко одбранити од љубазног досађивања добрих људи. Морали су употребити све своје дипломатске способности да избегну загушљиве вечерње забаве, велике шетње по мору, летње игранке и дилетанске представе, које су непрекидно угрожавале њихов мир. Они су желели да се двориште и врт консулов налазе негде на каквом пустом острву; и Робинсон Крусе није се више уплашио кад је опазио трагове од ногу у песку, него што су они били кад би угледали туђе горње хаљине на уласку или непознате торбице за рад на столу у соби за седење. Њима би много милије било да су били сами, јер још није била прошла ни половина прве недеље од како су дошли, а већ су обојица били заљубљени у Фенимору. Али то није била још она зрела љубав која мора и хоће да позна своју судбину, која хоће да задобије за себе и обухвати и да је сигурна; још не *таква* љубав: само зора прве љубави која се као дивно лето налази у ваздуху и буја од чежње, која је туга, и која је пуна неспокојства што представља срећу која се тихо јавља. Душа је тако мека и лако покретљива, тако готова да се сва преда. Рефракција на језеру, шуштање лишћа, шта више чак и цветак који се тек развија — све је то добило неку чудну силу. Неодређене наде без имена избивају одједанпут и разастиру сунчану светлост над целим светом, а исто тако одједанпут и нестаје сунца: нека блага малодушност броди, као оно облак изнад светлости, и застире искре наде мрком бојом својега трага. Човек се предаје својој судбини с таком малодушношћу и чисто топећи се, с болом али и слашћу, срце му је пуно сажаљења према самом себи, сушто одрицање, које се огледа у тихим елегијама и којега нестаје у уздаху који је у пола извештачен... и онда одједанпут опет зашуште руже: из магле се помаља земља снова са златним испарењем на нежним крунама буковог дрвећа и мирисним летњим сумраком међу лишћем, које се у виду сводова издиже изнад путова, за које нико не зна где им је крај.

* * *

Једнога вечера, пошто су били готови с чајем, бејаху се искупили сви у заједничкој соби. О башти или ма о чему другом напољу није могло ни говора бити, јер је киша пљуском падала. Били су дакле затворени, али нимало зловољни због тога. Било је нечег од угодности зимњег вечера бити овако затворен међу четири зида, а осим тога, и киша је била добро дошла: све ју је очекивало жељно, и кад је тако силно пљуштала и тешким капљама ударала о сандук са рефлекторним огледалом, то је овај глас изазивао као неком чаролијом неодређене слике о бујним зеленим пољима и освеженом лишћу, те би овај или онај рекао предасе: „Ала пада киша!“, па погледао на прозоре с 'неким осећањем задовољства и неком искром у пола свесноga споразума с оним што се збивало напољу.

Ерик бејаше донео мандолину, коју је био донео из Италије, па је певао уз њу о Напољу и сјајним звездама, а мало потом седе једна млада дама, која бејаше дошла на чај, за клавир па је сама себе пратила певајући песму: „Далеко тамо иза брда“, отежући све завршетке на а како би одјекивали онако право шведски.

Нилс, који није био особито музикалан, паде као у неку меланхолију због музике, те се задуби у размишљање док Фенимора не стаде певати.

То га пробуди.

Али не пријатно: њена песма изазва у њему неспокојство. Она није била више она мала палачанска девојка кад би се сва предала звуку свога гласа. Како је тако пуштала да је ови тонови занесу и како је у њима дисала, тако безобзирно и слободно, за њега је то било чисто као нешто неуљудно, било му је као да му сву своју наготу у песми пред њим показује. Око срца му је било тако топло, слепе су му очи ударале, и он обори у земљу очи. Зар то није видео нико други? Не, они нису то видели. Та она је била ван себе, далеко од Фјордбиа, од поезије као и осећања што царују у Фјордбиу. Она се бејаше пренела у неки други, неки смелији свет, где су страсти бујале на високим брдима и бури излагале своје румене цветове.

Да ли је он можда осећао због њене песме толико само зато што је тако мало разумевања имао за музику? Он није могао у то сасвим веровати, али се надао томе, јер онако кака је она *иначе* била, она му је била много милија. Кад би седела тако ту па шила штогод и оним меким, мирним гласом причала, и погледала га оним својим јасним, искреним очима, цела његова душа полетела би к њој неодољивом силом силног и тихога туговања за домовином. Гонило га је нешто да се понизи пред њом, па савије колена и да је назове светитељком. Нека чудна чежња привлачила га је свакад к њој, не само каква је сад била, већ и каква је у детињству своме била и оних дана, кад је он још није познавао. И кад би остали сами, он је гледао обично да увуче у разговор прошлост па би је навео тако да му прича о својим малим јадима, својим малим заблудама и малим особитостима, као што их свако детињство има у изобиљу. И он је живео у овим успоменама, нагињао је к њима с неспокојном, суревњивом чежњом, неком неодређеном жудњом да узме, да дели, да буде једно с овим финим, нежно обојеним сенкама једнога живота чији тонови бојâ бејаху богатији и зрелији сада. А сад одједанпут ова

песма која је била тако силна, која га је тако неочекивано препала, као кад одједанпут иза окуке на путу искрсне пред нас пространи хоризонат те од пријатне шуме, која је била цео наш свет, створи један кутак од пејсажа те нам се њене фине, кривудаве линије учине сад мале и незнатне кад се упореде са величанственим цртама брежуљака и далеких ритова. — Ах! али је пејсаж био само једна фатаморгана, фантазија је само оно што је он издвојио из песме, јер сад је сто опет говорила као што је говорила и увек, и била је опет дивна она сама главом. Но он је знао и из тисућу примера каква је она тиха вода била, без олује и таласа, јасно плаво небо са сјајним звездама.

Тако је он волео Фенимору, тако ју је он видео пред собом, па је мало по мало и она била према њему таква. Ама ни најмање каког свесног претварања, јер је у неколико у њему било много истине, то је дошло тако природно, пошто су свака његова реч, сваки његов израз, његови снови и мисли, са жељама, молбама и поштовањем, баш ту страну у њој додиривали; то је било тако природно да је она постала потпуно то што је и била у кожи коју јој је он тако рећи силом навукао. Али, како је и могла водити рачуна о томе да ли су сви и свак добили тачно прави утисак од ње, сад кад су њене мисли биле испуњене само једним: само Ериком, њеним изабраним господарем, њиме кога је она волела страсно, помамно, с необузданошћу која јој је била страна, с неким идолским обожавањем које ју је плашило. Она је мислила да је љубав слатка збиља, а не немир који прождире, пуно страховања, понизности и сумње. Покаткад, кад би јој се учинило да види како се исповест тиска на Ерикове усне, њој би дошла мисао да је њена дужност да метне руку на Ерикова уста и да га спречи да не говори, да саму себе пред њиме оптужи и да му каже да га она вара, да му каже колико је она мало вредна његове љубави, како је земаљски незнатан створ, како је детињаста, како мало узвишена, како бедна и јадна и до зла бога обичан створ. Она је осећала пред његовим погледима, који су се дивили, да није на своме месту, да чисто као с неким рачуном ради кад је поступала тако као да му се склања с пута; као да чини неки злочин, кад није могла стегнути срце а да у својој вечерњој молитви не замоли Бога да одврати њено срце од њега, тако како би његова судбина могла бити таштa светлост, сјај и величанство. Јер, она би га само свукла с те висине својом ниском љубављу.

Ерик ју је, међутим, волео и против воље. Његов је идеал био од вајкада отмен, велик и поносит, са тихом сетом на бледим цртама и храмовски чистим ваздухом у строгим наборима одела, али га Фениморина љупкост бејаше победила. Он не могаше одолети њеној лепоти. У њеној целој појави било је неке свеже, несвесне сензуалности; кад је ишла, то је њен корак шапутао о њеном телу, у њеним покретима било је неке наготе, у њеној мидноћи сањалачке речитости према којој је она била немоћна, и коју она није била у стању сакрити или уњуткати, па баш да је и имала неке слутње о томе. Нико то није увиђао боље од Ерика, и он је знао потпуно колико је удела у његовој наклоности имала њена чисто телесна лепота. Зато се он и борио противу тога, јер су у његовој души живеле велике, сањалачке идеје о љубави, идеје које он није можда поцрпао само из поезије и традиције, већ из дубљих слојева своје природе но што су били они који су у опште налазили израза у његовом бићу. Али, ма од куда да су потицали — они су морали уступити.

Он не бејаше још признао своју љубав Фенимори. Тада се деси баш да је приспео „Берент Клаудије“ и остао напољу у луци. Ваљало је да се крене даље на север у Фјорд, па зато није ни пристао у пристаниште; а како се консул веома поносио својим бродом и хтео га показати својим гостима, навезоше се једнога вечера на море да на броду попију шољу теја.

Време је било дивно, потпуно тихо и без ветра, и сви су били расположени за разговор и весеље. Време је пролазило не може пријатније бити, пили су енглеског портера, зачињавали га енглеским бисквитом, великим као месец, а јели усољене локарде које су похватане на путу кроз Северно Море. Пумповало се с пумпом на броду, док ова није почела прскати, љуљушкали су компас, вадили с великим блеханим судовима воду из водених резервоара и слушали како крманош свира на својој осмоуганој хармоници.

Било се већ смркло кад су сви били готови за повратак.

Враћали су се у две групе: Ерик, Фенимора и неколико постаријих људи у чамцу са самога брода; а остали у консуловом чамцу. Први чамац имао је поћи напред, прокрстарити мало по мору и тек онда полако поћи обали, док је други чамац имао ићи право обали. Разлог за ову одлуку био је у томе, што су хтели да чују како ће се разлегати песма по води једне овако тихе вечери. Због тога су Ерик и Фенимара и седели заједно на стражњем делу првога чамца понесавши са собом и мандолину. Али се на песму сасвим заборави, јер кад су била спуштена весла показа се да је било необично јако светлуцање на води, и то их је сасвим занело. Чамац је клизио тихо по води, и тамна глатка површина била је избраздана од линија и кругова благе, беле светлости која је осветљавала управо линију коју је градила, и само на оним местима, где је била најјача, бацала фини, тамни сјај, као дим од упаљене свеће над свећом што је до ње. Она се блистала беличасто око весала па је клизила ни ниже у треперавим прстеновима који су бивали све слабији и слабији; у светлим капљама прскала је она са весала и претварала се у читаву фосфорну кишу, која се гасила у ваздуху, али која је палила воду кап по кап. У фјорду је било тако мирно и такт од удараца весала делио је тишину на подједнако велике паузе. Над тихом дубином владао је мекан и тих сумрак, чамац и људи бејаху се претворили у тамну целину, из које је слаби сјај фосфорног светлуцања

око журних весала овда онда ослободио уже које се повлачило за њима и мирна, мрка лица морнара. Нико није говорио, Фенимора је хладила руку своју у води, а и она и Ерик бејаху се окренули унатраг па су гледали у фосфорни трак који се нечујно повлачио за чамцем и у својој јасној мрежи хватао њихове мисли.

С обале им повикаше да певају. То их пробуди, и сад су отпевали, уз пратњу мандолине, неколико талијанских романца.

Затим је опет настала тишина.

Најпосле су пристали уз малени мост за излазак на суво, који се протезао од врта према фјорду. Чамац консулов украј моста био је празан, и друштво бејаше отишло у кућу. Тетка и остали отишли су за њима, само Ерик и Фенимора остадоше па су гледали за чамцем који је отпловио натраг лађи. Тамо горе чу се како шкљоцну брава од баштенских врата; ударци весала одјекивали су све слабије и слабије, усколебана вода крај моста сталожавала се. Један поветарац промаче кроз лишће, као уздах, који се био сакрио па сад сасвим лагано подигао лишће и онда одлетео, оставивши њих двоје саме.

У истом том тренутку они се окретоше једно другоме окренув леђа води. Он је узе за руку, привуче је лагано к себи, као устежући се, и пољуби је.

— Фенимора, — прошапута он, и пођоше кроз мрачну башту.

— Па ти си то већ одавно знала, — рече он.

Она потврди то. Затим су пошли даље, и поново је шкљоцнула брава.

Ерик не могаше спавати кад је напослетку, пошто је с друштвом попио кафу и с њом се опростио на кућним вратима, дошао у своју собу.

Није имао довољно ваздуха, зато отвори широм прозоре; затим леже на софу па је ослушкивао.

Хтео је да опет изиђе напоље.

Како је велика граја у овој кући! Чуо је кућну обућу консулову, а сад госпођа Клаудијева отвори кухинска врата да види да ли је угашена ватра. — А шта ли то опет Нилс вршља око свога путничког сандука у ово доба кад треба спавати!

Тако. — Ето и миша из лампериje. Сад опет иде неко у пртеној обући по тавану. — Па чак и двојица. — Једва једном! Он отвори врата од гостинске собе, која је била позади, и ослушкиваше. Затим отвори ту полако прозор па јашимице прескочи у двориште. Наиме, кроз собу за пеглање могао је доспети у врт крај обале. Ако би га когод и спазио, он би рекао да је заборавио мандолину доле крај моста па хоће да је склони од росе. Зато ју је и носио сад на леђима.

Башта је била сад видниja: бејаше се подигао лак поветарац, на небу је било мало месечине која је бацала треперав сребрнаст трак од моста па све тамо до „Берента Клаудија“.

Он се испе на насип који је башту штитио и протезао се одатле у оштрим угловима око једног великог простора ограђеног насипом против поплаве па све до на крај пристанишног зида. Целим путем је одржавао равнотежу по великом, незгодном косом камењу.

По мало задихан стиже најзад до пристанишног зида и седе ту на клупу.

Високо изнад његове главе кретао се тамо и амо црвени фењер на кули светиљи полако са лаким уздахом гвожђа, а конопац од заставе ударао је овда онда о мотку.

Месец бејаше постао јаснији, али само мало, и бацао је смотрено мрко-беличасту светлост на тихе бродове у пристаништу и на ону збрку од кровова и црнооких, белих забата у вароши. А тамо позади, изнад свега, дизао се јасно и мирно црквени торањ.

Ерик се затури снивајући. У његовом срцу бујао је талас радости и среће због чега је осећао како је богат снагом и животном топлотом. Било му је, као да Фенимора може чути сваку љубавну помисао која је ницала, лоза до лозе, цвет до цвета, из његове среће, и он се подиже, прелете брзо прстима по струнама на мандолини па запева у тријумфу, окренут ка успаваној вароши:

„Моје драго лежи ал’ не спава,
На те мисли, о теб’ будна снива!
Моје драго лежи ал’ не спава
На те мисли, о теб’ будна снива!“

Па је непрекидно, кад год би му срце било препуно, понављао речи из старе народне песме.

Мало по мало па је био мирнији. Успомена на часове минулих дана, кад је осећао да је понајслабији, понајнезнатнији и најостављенији, тискала се напред са тихим, силним болом, слична оној која нам натерује прве сузе на очи. И он седе на клупу, па док је његова рука мирно лежала на жицама од мандолине, он је гледао нетремице у истурену површину плавичасто-мрког фјорда, у коме је сјајна месечина преносила мрачни брод кроз беличасту маглу у земљу с плавим облацима, ка нежном меланхоличном низу брежуљака Морзесових.

И успомене су бивале све блаже и блаже, прећоше у светлије земље, светљаху се тако рећи јутарњим руменилом ружа.

— — — — — Моје драго!

певаше он у мислима.

„Моје драго лежи ал’ не спава,
На те мисли, о теб’ будна снива!“

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Из Хорација

1). Ода у дијалогу

Хорације

Док ти мио бејах и док још ни један други младић, сем мене, није грлио твој бели врат, живео сам срећније но краљ персијски.

Лидија

Док ти ниси горео љубављу за другом и док си Лидију волео више него Хлоју, тада сам ја, поносна због таквог гласа, живела славније од матере Ромулове.

Хорације

Мноме сад влада Трачанка Хлоја, која уме слатке песме да пева и на лири да свира; за њу се не бих бојао умрети, само да је судбина поштеди у животу.

Лидија

Мене својом љубављу распаљује Калаис, син Орнита из Тирије; за њега бих по сто пута умрла, само да га судбина у животу поштеди.

Хорације

Али ако се стара љубав врати и ако нас раздвојене подвргне под свој моћни јарам? Ако одгурнем плавушу Хлоју и ако своја врата отворим одбаченој Лидији?

Лидија

Ма да је онај од звезде лепши, а ти од плута лакши и од помамног мора гневнији, — с тобом бих волела живети, с тобом бих радо умрла.

Нап. У току историје књижевности песници су често подражавали овој Хорацијевој оди. Тако су на пр. срећне имитације дали Молиер и Ж. Ж. Русо.

2). Хвала живота на селу.

„Срећан је онај који, далеко од послова и не водећи бригу о интересу, као људи из старог доба, обрађује очинску земљу својим воловима; кога не буди страшан јек убојне трубе и коме гневно море не задаје страх; он избегава форум и домове поноситих великаша Него, или везује за високе тополе ојачале изданке од лозе, или посматра крда говеда како лутају усамљеном долином, и одсецајући бесплодне гране плодније накалемљује; или исцеђени мед оставља у чисте судове; или нежне овце шиша. А кад јесен помоли изнад поља своју главу украшену зрелим воћем, како се човек радује тада да бере калемљене крушке и грожђе румено као пурпур, којим дарује тебе, Пријапе, и тебе, оче Силване, заштитнице пољских међâ!

Хоће ли да спава под старим храстом или на бујној трави, тада га на слатки сан позивају: река која тече дубоко између обала, тице које у шуми цвркућу и жубор бистре воде на извору.

Када пак у зиму громовник Јупитер нанесе кише и снегове, онда гони са многим псима дивље вепрове у намештене замке, и разапиње о глатки прутић мрежу за прождрљиве дроздове; а плашљивог зеца и путујућег ждрала, као пријатну награду за свој труд, замкама лови. — Па ко сад да не заборави на бриге што их љубав задаје?

Јер честита жена са своје стране надгледа кућу и умиљату децу; она је као Сабињанка или као, сунцем опаљена, жена окретног Апулјанина. Пред долазак уморног мужа она ложи ватру на огњишту и у тору затворене овце помуза, точи ново вино из бурета и готови домаћа јела. Лукринске острице и морске рибе што их помамна бура с источних мора нашим обалама догони — не би ми већма пријале. Ни афричку кокош, ни фазана из Јоније, не бих слађе јео, него маслинке узабране с најплоднијих грана, или киселјак који по ливадама успева и слез који се лако вари; или јагње у фебруару заклано и јаре од вука сачувано. Како је пријатно за време оваквог обеда видети како засићене овце дома журе, а уморни волови малаксалим вратом вуку извртати раоник, и како гомила робова, богаство куће, крај разбукталог огњишта седе!«

Чим је ово рекао зеленаш Алфије, смишљајући да у будуће живи на селу, средином месеца подигне сав свој новац, а идућега првог већ гледа да га дâ на друго место.

ПРЕВЕО С ЛАТИНСКОГ
Гргур Ил. Берић

Увео цветак

У баштици моје младости мирисаше некад поносни цветак — цветак љубави....

...Ах, како само беше диван и поносан!.... Како лепо мирисаше у меком сутону мајског вечера... ...Засадила га рука нежне душе, залила га суза срећног љубавника; процвао је под сунцем плавих очију; развио се и поносно дигао

своју круницу под погледом оне нежне, анђеоске душе, коју је душа моја кроз снове љубила...

...У најмирснијем добу увенуо је цветак љубави моје... Спарушило га сунце оних истих плавих очију; одкинула га рука оне исте анђеоске душе, бацила га у наручја вихору, да га незнано однесе онамо, где ће се изгубити за навек, да га однесе у — заборав...

Бран. Божовић

Тамо је мој елеменат

Тамо, где поток не извија веселу, ћеретаву песмицу у брзим, сребрнастим таласићима; тамо, где нема мелодичног одјека веселих птица кроз џбуње и шипражје; тамо где се не укрштају кривудаве стазе мирисних ливада и магловитих шума; тамо где се ничије уво не наслађује прижељкиваньем маленог славуја; тамо, где нема наде и љубави, где је живот једнолик и без поезије, тамо је мој елеменат, у њему живим ја....

Тамо, где нема људи, где су само трошне, старе — маховином покривене стене савиле ланац, који обавија огромну провалу — сигнал вечности и непроменљивости —; тамо, где нема живота, наде и љубави тамо је мој елеменат, у њему живим ја....

Тамо, чак горе, далеко, где само злокобна совуљага пролеће дивљим летом, где се разлеже дивљи кикот и грактање црног гаврана; тамо, где на мекој маховини дебелих стена почивају грабљиви зверови, где се дах живота не чује, где само тешке стене тихо и нечујно броје векове своје; тамо где нема живота, наде љубави — *тамо је мој елеменат*, у њему живим ја — у њему ћу и умрети.

Бран. Божовић

Непослана писма

(ИЗ НИЗА ПОЦЕПАНИХ ХАРТИЈА)

Место мота:

„Да ли вам је који пут падало на памет: колико написаних писама остају непослатих? Она се истина замењују другим, али, верујте, често су та непослата писма врло значајна. Њих диктује први нагон срца, савести и увек искреност. За тим долази расуђивање, људски обичај, „спасоносна лаж.....“ И место нескладних грозничаво написаних редака, које је диктовало срце, долазе читке, јасне речи разума. О, колико би истине било на земљи, кад би се сва непослана писма послала!“

(Из писма).

Непослано писмо

„Видим из вашег безумног писма..... па и без њега осећам, знам како се ви мучите. И ето опет долази оно чудновато осећање, које не зависи од нас — жалост. И место суровог одговора, гони ме, да вам пишем нежно, љубазно; и трудим се да вам помогнем разабрати се у вашој збрци осећања и осећаја, којих је сад пуна ваша душа. Осећам да сам крива. Али, у главноме, на све ваше молбе, сузе, на ваше очајање — само је један частан, ма и неумољив одговор, који сам вам већ неколико пута давала.

Узбуђење, драж гласа, нежан сјај погледа неки пута и нехотице противурече суровост речи и остављају неку наду и тамо, где јој нема места. И тада се речи могу изменити. Али на хартији, црним на бело, речи су решене, неповратне... И ето, мој прави дуг је — да вам напишем тако просто, као што се ради с неизбежном операцијом.

„Не љубим вас онаквом љубављу, каквом ви хоћете, а пријатељство вам моје није довољно. Разиђимо се на свагда“. Да, то је мој дуг.... и тако тежак дуг!

Ја сам малаксала, „да будем сурова“, читајући у вашим очима, слушајући ваш глас, што ме за такву сматрате, осећајући у себи неку блискост с јунакињом француског романа, Цицијом, „која је бездушно одбијала верно срце“, итд. итд. Покушаћу да вам објасним све, што је произашло; показаћу вам, да не одбијам срце, да у мени нема никакве мржње, непријатељства и суровости, коју ви видите... Бојим се, да ме не разумете. Али, станите, говорићу вам тако, да ће вам моја савест причати а ваша слушати, — и, можда, ће вам бити лакше.

Почећу тиме, што ћу вас молити да отпутујете. Знам, да ће вам првих дана бити тешко. Али, они ће проћи и доћи ће време, када ћете зажелети од мене оно, што сад одбијате с плачем и негодовањем — као што уврећено дете одбија играчку — „моје друштво“, моје часно пријатељство. Тада ћу вас радосно примити и бити ваш друг.

Говоримо о мени. Пред вама сам нехотице, ненамерно, — крива. Ја то знам и хоћу да вам се оправдам.

Ви сте к мени дошли онда, када сам била и болесна и душевно сломљена; тек што сам преживела тешку жалост. Ви сте знали ту жалост, која ми је сломила снагу и која ми је донела овај седи прамен косе на левом слепом оку, који вам се тако допада. Ви сте ми тако пријатно, пуни учешћа понудили ваше пријатељство — само пријатељство! Сетите се ваших сопствених речи: „мени је добро с вама чак и онда, кад вам је тешко и кад сте болесни, ја тако волим вашу чисту душу. Дозволите ми да вам будем друг, пратилац и колико год могу трудићу се, да вам олакшам живот — и више ми ништа не треба.“

И ја сам поверљиво пошла у сусрет томе пријатељству. Тада сам била сва измучена, изболована тако, да је то за мене била неописано радосна мисао о томе: да ме неко тако чисто и искрено воли, да ме придржава чврста мушка рука, да имам — то није уображење женског срца — несебичног, милог друга....

И шта би? Ето тако пошла сам к вама... и у путу сам увидела, да је то ваше пријатељство (у које сам као у светињу веровала зато, што сам хтела тако да верујем!) променуло свој облик. Уплашила сам се.... тако се само може упла-

шити дете, чија је мила дадиља узела на се маску вучице.... Уплашила сам се и удаљила се од вас!

У то време већ сам вас била пустила у свој живот. Већ сам идеалисала о томе, како је то лепо: кад се неко тако брижљиво и нежно брине о теби, твоме здрављу, доноси ти цвеће, које волиш, чита ти на глас, једном речју — чини све оне ситнице, које тако лепо красе усамљеност. И било ми је врло тешко растати се с тим. Ја сам се све надала, да ћемо ћутећи проћи поред тога; да ћемо обићи опасни гребен, о који се може разбити лађа нашега пријатељства. Што ви одбијате, кад вам моје љубазно сестринско понашање може помоћи, да одагнате од себе уображење другог осећања. Зар сам вам једанпут казала истину: да је моје срце затворено за љубав, да је оно — само црква над гробом прошлог, и ако мртвог, али вечито драгог. Ја сам се надала, да ће вам ова искреност помоћи, да будете јаки, да савладате себе, да часно изађете из искушења...

Али не, ви нисте издржали.

Ви сте се изговорили. И тиме сте осветлили мрак, као муња, и разрушили сте га; а свет је његов био суров према вама. Он вам је јасно казао да разликујете све оно, што је без наде од онога, што би вам се у мраку учинило да има наде.

Ја сам се трудила да преиначим оно што је речено, говорећи: да то није истина и то спочетка пријатељском шалом, укором, одговором. Трудила сам се да принудим и вас и себе да поверујемо, да је то била само тренутна фантазија уображења... Али дани су пролазили и ништа није помогло. Сва драж, лепота наших односаја порушила се. Ви сте постали мрачни, суморни, раздражљиви, час уздаси очајања, час пребацивање на моју „суровост“, — као да сам штогод квива. Моја кривица. то је — моја искреност. Најзад, увидела сам: да ћутању нема више места, да се шалом не може помоћи; требало је погледати опасности у очи и признати да је то — опасност; требало је — разговарати се о томе.

И ми смо разговарали. И опет сам вам часно казала: да ни вас, нити кога другог, не љубим страсно, али другарство и пријатељство моје душе готова сам да вам пружим... Ја сам вам пружала ове драгоцености, које су ми једине остале, а ви.... ви сте их одбили ломећи руке и плачући. Сећам се историје Арапинове из „Марга“, кога је морила глад, када је нашао врећу бисера. Он ју је одбацио и очајно узвикнуо: „Ах, зашто нису ово урме!“

Знам да ово није истина, што се каже, али Арапин је имао право....

Ипак бисер је драгоценост! И ето, ја сам вам сад пружила чист бисер своје душе а ви га одбацујете и тражите оно, што немам. Најзад при нашем последњем виђању ви сте казали: „Пријатељство, пријатељство! Како не можете да појмите, да не могу да вас видим као пријатеља.“ И ви, као и Арапин имате право....

Али, кад би могли само знати, колико су увреда ове речи за женску душу, какав срамни жиг остављају оне на све ово, што је сматрано за чисто и драгоцено! Опростите, можда сам и сурова. Али, ставите се за тренутак у положај женске, која предлаже мушкарцу тако много: своје друштво, свој говор, своје мисли, могућност да заједно слушају музику, да читају миле књиге, да се наслађују свим оним што даје искуство и природа, — а не даје само једно, — рецимо отворено — физичку близину.... и као одговор на ово чује се: „У таквом случају не могу вас видети!“ Промислите мало, какав је то ужас! Значи: моја душа, мој разум, моја доброта, моја сестринска милоштa, учешће, савет, — све то није ништа, све то није потребно, само је потребно.... Не, нећу, не могу да верујем, да је тако. И не верујем, да сте такви. То је била само узбуна безумља, је ли тако? Али отпутујте, промислите се, оздравите.....

И када ми опет дођете с чистим срцем, јасним очима, у којима ће се ватра — готово непријатељског расположења према женскињу — заменити уважењем и љубављу према човеку — тада се вратите и радосно, понављам, као сестра, примићу вас и да ћу вам све што могу — ово моје пријатељство. Замислите, како ми је тешко убијати идеале о другу, шта бих нашла место њих — шта?.... Али бојим се да вам пишем све; бојим се, да можда нећете разумети шта ми диктујете ове редове и можда ћете рећи, као што мушки имају обичај: „Не пише се тако опширно одлучни одговор.....

А међутим, како ми је тешко без тих идеала!...

Нина.“

Послано писмо

„Не љубим вас онаквом љубављу, каквом ви хоћете, а пријатељство моје није вам довољно. Зато боље разиђимо се на свагда. Опростите и не тражите да се видимо. **Н. К.**

С руског **А. П.**

Из интимних разговора

Случај, који нам је допуштао свагда само тек понеку поздравну реч, био је нама наклоњен у оно пролетње подне, кад сам вас у овој баровитој атмосфери зачудила својим осећањем среће и обманула својим младим изгледом: то није био само тренутни сусрет са вама, који сте ми били мање но обичан знанац онда, када нас је инстиктивно пријатељство зближило. Срдачност и искреност наша биле су дошле у прилику да оправдају наш први нецеремониални сусрет у овом церемониалном свету. Сећате ли га се?

А знате ли да је то права добит за нас што смо се ми нашли сада, када се са мном опрашта младост, а ви клецате под њеним разочарењима? — Мене ви потсећате на моје младе дане, у којима ја исто тако сваљивах брда на своја плећа,

посртах под теретом и јауках на глас са немарности светске и немоћи своје. У вашем незадовољству ја видим младост, ону прву, неуздржљиву младост, која узлеће високо, премашајући снагу своју; у вашем наглом, претрзаном говору ја познајем младо срце, оковано у скептицизам и сумњу; ваше огорчење издаје младу душу; ваш живот износи ваш бол.

Али се ви можете тешити мноме. Излазећи пред вас својим интимним расположењем, ја вам заједмчавам један млад осећај у позне дане; заједмчавам вам способност да још један пут заволите овај свет, који почињете да мрзите сад. Пре но што остарите, ви ћете бити још једанпут млад, млађи но икад, бићете снажан, бићете свој. Заволећете себе у оном тренутку, када се тргнете и ишчупате своју непроживљену младост из учмалости и агоније, које су се спремале да је сахране; пригрлићете је и поносити се њом — не дуго, доиста, али довољно да, упознавши и себе и свет, заволите најзад и себе и свет.

Мрштите се и љутите на све, млади пријатељу; шкрипите зубима и проклињите себе, али верујте у своје осећаје — они ће вас оживети онда, кад будете близу тога да будете ствар.

Ст. С. Н.

Истински бол

Оног тренутка кад сте нас уморне нашли на влажној клупи у мрачној улици, у коју смо забасали лутајући по непознатом крају, ја сам осетила да су две душе кликнуле изненађено и радосне и срећне полетеле једна другој. И док су оне пресрећне лебделе над друштвом нашим, водећи нас кроз мирну ноћ, и док су у углу осветљене собе трептале с тоновима наших песама, ја посматрах сва лица редом да сазнам чије су оне. Али — ако би се код ките цвећа могло познати што друго до мирис, то би и на овим лицима, која само песму даваху! Па бар да нисам ни оне душе спазила, да нисам схватила њину срећу у оном тренутку, кад су се нашле, не би ми тако тешко пало оно, што после видех. — Часови су се ређали и пролазили кроз друштво, које их ни опажало није. У осталом свој љубазни дар они су и спремали само оним спријатељеним душама. — И, наравно, вео суморности којим их они обмоташе биваше све гушћи... Узалуд ја, упирући очи кроз њега, тражих ону блажену срећу удружених душа. Згрчене од бола, дрхтале су од туге, осећајући немоћ према неумитном времену, које је хитало да их раздвоји. И страхујући од последњег часа угушиле су, сироте, срећу и пре њега!

Срце ми се цепало кад сам их последњи пут видела. Зора је била. Плави, хладни зраци, одвојивши их једну од друге, просто их скаменише. Ја бејах једина која их, немо као стене, разумедох. — Као што сазнадох прошлог вечера да је права срећа онде, где се душе споје и кад очи не гледају, и кад уста не говоре, тако познадох у то хладно прозорје шта је истински бол, који леди и камени. А кад се једна од њих отисну, када их раздвојише за увек, дође ти да гласно зајецаш.

Ст. С. Н.

ХРОНИКА

НАУКА

Вид без очију

И ако изгледа да је невероватно створити слепима могућност да виде, ипак и најозбиљнији научари не бацају ову идеју у царство фантазије. За остварење овог уверења вршио се и врши низ најозбиљнијих огледа и то — не без успеха. Лондонски лекар и професор Dr Stiens објавио је резултате својох огледа, које похваљују многи веома озбиљни референти.

Овај проналазак није ништа друго већ апарат за вид, који у слепих треба да замени очи. Али овај апарат још није ушао у примену, него је још ваздa тајна проналазачева, који га непрестано усавршава. Dr Stiens не мисли да слепе не може излечити, не, његова је намера да апаратом својим потпуно замени очи чак и код оних лица у чијим их дупљама нема. Dr Stiens огледа да у самом мозгу изазове осећаје вида, без обзира на природни, очни апарат.

Желећи да сазна колико су оправдани гласови о овом проналаску, Д-р Каз, руски професор, отишао је у Лондон проналазачу, где је до детаља био обавештен о свему. Dr Stiens одмах му је предложио да оглед изврши над њим, Д-ром Казом. Прво му је покрио потпуно и непробојним материјама везао очи а за тим је његовим слепоочницама принео свој апарат. Д-р Каз у

почетку назирао је слабу светлост пред собом а одмах је за тим угледао и проналазачеву руку. После овога распознавао је све јасније и јасније поједине предмете, а брзо за тим и све појединости у кабинету. За све то време осећао је једино ситне потресе у слепоочницама, управо као оне за време електрозе организма.

Али чим му је Dr Stiens скинуо завоје с очију, Д-р Каз изгубио је за кратко време своје чуло вида. Поред Д-ра Каза, вршени су ови огледи још на неколиким лекарима, и сви су осећали исто што и Д-р Каз. — Проналазач није још ником поверио тајне свога проналаска, јер налази да још нијс довољно савршен, те не би хтео да превременим објављивањем компромитује свој проналазак. Али је Д-ру Казу ипак објаснио идеју својега апарата.

Човек, по њему, не види очима већ мозгом; очи су само посреднички апарат, који скупља зраке и ствара лик на мрежњачи. Али осећаји вида могу постајати у мозгу и без посредовања очију. Слепи људи пипањем стичу јасну представу о облику предмета. Па и када би људи заувек изгубили чуло вида — то би чуло било замењено ма којим другим органом. У нижем животињском царству има читавих врста које никако немају чула вида, па ипак, када се посматрају, утврђују се несумњиви осећаји вида. У њих је специјални апарат замењен заједницом свих осталих органа. Према овоме, није искључено да и у сл пих осећаји вида могу бити изазвани и другим средствима а не само очима. — Лик предмета хвата се на објектно стакло, место на мрежњачу, па се одатле електричном струјом преноси мозгу. Ако се све ово и експериментално утврди, значило би не само да више не би било слепих људи него да би наше очи и даље и јасније виделе, а што је најглавније: у исти мах на више места, т. ј. преко апарата, постављених на разна места, само променом „гледалица“ видели бисмо и оно што је данас немогућно видети својим очима, било због даљине било због неприсутности.

Необјашњена је још само проналазачева тврдња, да се лик може пренети у мозак. А тежиште је овога проналаска једино и баш у томе. Али и до сада је опажана сличност електричне силе са енергијом нервних центара, а ако у овом проналаске нађе и практичне потврде, — несумњиво је да би то био почетак нове ере у развитку човечанства.

Н. И.

Критично доба код човека

У романима XVIII века јунакиње имађаху, по правилу, осамнаест или двадесет пролећа. Балзакова је заслуга што нас је упознао са женом од тридесет година. Данас распаљују страсти, на позорници и у романима, жене од четрдес т година. Надати се да се неће ићи даље, преко ове границе, јер ће иначе морати лекарска наука да протестује, у име физиологије.

Око четрдесет пете године, кадшто раније кадшто доцније, жене ступају у неко ново доба, на праг старења. Као свако прелазно доба, оно је критично, праћено извесним поремећајима, како физичким тако и психичким. Неки чувени лекар рекао је, да многе жене између четрдесете године, и ако нису махните, ипак показују несношљиву нарав. Сви психијатри слажу се у томе, да сматрају критично доба као један од најмоћнијих узрока неврастеније, па и душевних поремећаја у жена: меланхолије, махните љубоморе, гонилачких идеја, љубавног, мистичног и релизиозног лудила. Нешто слично је запажено и код човека, кад се приближује педесетој години, кад се извесни органи примичу старачкој инволуцији. Доиста су многи психијатри запазили и у мушкараца слично критично доба, као у жена. Код једних је ово прелазно доба мирно, код других бурно, махнито. Кад што се опажа код човека од 45—50 година, како га одједном обузме нека туга, која није ничим оправдана. Он се лако замара и нема више свежине у својим делима. У кругу своје породице он бива натуштен, ћутљив. За њега је и говор напрезање. Све му је равнодушно, он као да нема ни за кога љубави. Незадовољан собом, незадовољан другима, он има само претеране захтеве у свакојаким ситницама. Његова жена, његова деца не познају га више, толико му се изменио карактер. По истеку неколико месеца, или године дана, овај човек опет задобије стару веселост, врати се своме уобичајеном животу, постаје што је увек био. Од куда потицаше она жалост, меланхолија, она промена у карактеру, која је задавала бриге његовој својти? Од критичнога доба. Пошто мине, човек се једва и сећа ових невоља.

Код других се јавља у овоме добу неко осећање неодољиве клонулости, малаксалости. Они проводе ноћи без сна. Докле су раније имали изврсан желудац, сада им варење постаје мучно. Они добивају навалу крви у глави, вртоглавицу, зујање у ушима, неврастенију, што их све узнемирује.

Као последица опадања човечје снаге, критично доба у човека праћено је кадшто и душевним болестима, нарочито меланхолијом. У овој периоди статистика бележи највећи број самоубистава. Кадшто се јавља у неких особа болешљива, ничим неоправдана љубомора. Ако је било у младости ма каквих трагова љубоморе, они се сада разбуде, под утицајем критичнога доба. Ако је овакав човек у исто врем невропатичан, наслеђем предрасположен, онда се може код њега развити фиксна идеја која води лудилу.

Др. Паран прича о једном болеснику од четрдесет и седам година, који беше у једном лечилишту у Тулузи, са знацима, са идејама-гонилицама и самоубиственима. На месец дана пре обољења имао је он наступ махнитости, услед љубоморе према својој жени, коју је оптуживао да је застранила, и ако то беше посве неистинито. У склоништу је двапут покушавао да пресече себи гркљан. Кад му је жена долазила у болницу, он је грдно нападао, пребацујући јој да живи са овим или оним његовим пријатељем. Најзад, у тишини склоништа, његова махнитост се ублажаваше мало по мало и његова љубомора према жени ишчезе. После годину дана остави он слониште, потпуно излечен, те продужи брак са својом женом, којој никад више ништа није пребацивао, нити је имао разлога за то. Криза изазвана критичним добом беше завршена.

Драме изазване критичним добом, испреплетане патолошким страстима, одигравају се свакога дана; њих можда боље познају романсјери, него ли и сами лекари. Треба се сетити само Балзака, Гиј де Мопасана.

Неврастенија, меланхолија, болесна љубомора, позне љубави, идеје — гонилице и покушаји самоубистава — све ове психозе, које сматрају као принадлежности критичног доба женина, јављају се исто тако и код човека. У периоди опадања снаге, кад се смањује или губи велика творачка енергија, овај чин је пропраћен, код оба пола, врло силним психичким поремећајима. Могло би се поуздано рећи, вели Др. Клустон, да је ток људске историје често пута измењен, да су битке изгубљене, да су започети замишљаји пропали с тога, што се значајно доба опадања снаге приближило творцима историје.*)

П. М. И.

РАЗНО

* *Народно Позориште.* — На објављени стечај Народнога Позоришта до сада је стигло 45 драма. То су: 1. *Кулин бан босански*, драма у 5 чинова, 2. *Брачни живот*, позоришни комад из варошког живота, у 4 чина, 3. *Слепи Бранковићи*, историјска сцена, 4. *Пад*, драма у

*) La Revue, 1907. № 12.

3 чина, 5. *Фатима*, драма у 4 чина, 6. *За род*, комад у 4 чина, 7. *Селим*, драма у 1 чину, 8, *Косовска девојка*. национална драма у 3 чина, 9. *Десиотовић Лазар*, драма у 5 чинова, 10. *Пробирач наће утирач*, оперета у 5 чинова,из паланачког живота, 11. *Кара-Ђорђе*, драма у 5 чинова, 12. *На помолу*, комад у 3 чина, 13. *Под жрвњем*, трилогија (I. Весéли дом, II. На прелому, III. Пред новим животом), 14. *Таласи*, драма у 3 чина, 15. *Просјаци*, драма 5 чинова, 16. *Побратими*, позоришна игра у 5 чинова, с предигром из црногорског живота при концу XVII. века, 17. *Хасанагиница*, драмска слика у 3 чина, 18. *Грех*, трагедија у 1 чину, 19. *Живан*, драма у 5 чинова из живота српског народа на селу, 20. *Нонтурно*, драма у 1 чину, 21. *Слобода и крст*, комад из српске прошлости, у 4 чина, с певањем, 22. *У крв за слободу*, драма из херцеговачког народног живота, у 5 чина с пјевањем, 23. *На згаришту*, паланачка драма у 1 чину, 24. *Баурка*, историјска слика у 1 чину, 25. *Живот у тами*, драма у 3 чина, 26. *Самуилово царство*, трагедија у 5 чинова, 27. *Голгота*, драма у 3 чина, 28. *На врачару или сиаљивање Св. Саве*, историјска слика у 1 чину, 29. *Невенка*, драма у 4 чина, 30. *У нов живот*, драма у 4 чина, 31. *Крајцерова соната*, драма у 3 чина, 32. *Песма о љубави*, драмска сцена, 33. *Михаилов суд*, комедија у 1 чину, 34. *Сава Милић*, позоришна игра у 5 чинова, 35. *Осамљене душе*, драма у 4 чина, 36 *Пред новим животом*, позоришна игра у 4 слике, 37. *Прокажен дом*, драма у 4 чина, 38. *Јесења киша*, драма у 4 чина, 39. *Марко Краљевић*, драма у 5 чинова, 40. *Данак у крви*, драмски фрагменат у 1 чину, 41. *Љубавне сањарије*, комад у 4 42. *Прелимир*, драма у 5 чинова, 43. *Дахије*, драма у 5 чинова, 44. *У своме дому*, драма у 3 чина, 45. *Кариjера*, комад у 3 чина.

Резултат стечаја објавиће се најдоцније до 30. октобра ове године.

* Професор Милан М. Томић јавља да је превео и штампао Шмајлово дело »Описи животињских врста«. Превод је са XIX издања, по одобрењр пишчеву. Дело има 552 стране, 353 слуке у тексту и таблу у боји. — Цена је 4·50 дин. (у повезу 5 дин.). Може се поручити преко сваке српске књижаре. —

* Управа Народног Позоришта у Пешти унела је у свој репертоар »Дубровачку Трилогију« г. Ива Војновића, у преводу г. Шомошија. — Народно Позориште у Љубљани унело је у репертоар ове сезоне г. Војновићеву драму »Смрт Мајке Југовића«.

* Српски листови у Угарској јављају да је г. Д-р Лаза Костић спремио, за педесетогодишњицу свога књижевног рада, трилогију »Јевросима«. Пошто се 1908. год. навршује 50 година од првог књижевног рада господина Д-ра Костића, то ће се и први приказ тек тада извести.

* Д-р Василије Гајина, професор богословског факултета, штампао је своју расправу »Дозвољивост другог брака свештеника са догматичког, каноничког и практичног гледишта«. Ово је дело сада превео и већ штампао Д-р Јосиф Калик, супл. професор у Задарској богословији. — Књига је у вел. 8°, има 34 стр. а цена јој је 50 филира. —

* У Пожаревцу (штампарија Ђ. Наумовића) изишла је брошира, без потписа, »Поводом поделе пожаревачког суда«. — Књижица је у 16°, има 31 страну. Цена није означена. —

* Из »Заставе« (Нови Сад) засебно је одштампана »Реч нашој браћи у Србији«. Писац је г. Јаша Томић. — Штампана је у штампарији Д-ра Светозара Милетића: у величини је 16°, има 24 стране. Цена је 0.10 дин. —

* У Крагујевцу (штампарија В. Јовановића) штампан је пригодни поздрав »На дан прославе 25-годишњице службе учитељско-свештеничке г. Тодора А. Прокића, пароха Забојничког.« Опис је приредио Ј. Н. М. — У књижици је и слављеников лик. — Вел. 16°, стр. 11. Цена није означена. —

* У Државној Штампарији штампан је годишњи извештај »Управа Фондова у 1906. год. Рачун изравнања са рачунима губитка и добитка, расхода и стања окр. штедионица у ликвидацији«. — Извештај је у величини 4°, има 70 стр. —

* Нико Ђ. Вучетић Бокељски (Цариград) дао је у штампу књигу својих песама »Срце и љубав.« Цена је 2 динара, скупљачима десета књига, књижарима 15%.

* Књижара Геце Кона јавља да је откупила целокупно издање фељтона г. Бр. Ђ. Нушића »Бен Акиба«. Цена је књизи 2 динара. Ко пошаље новац за пет екземплара, добија шести на дар. Поштарину плаћа књижара. Препродавцима 30%. —

* Из Гласа Српске Краљевске Академије засебно је штампана књижевно-историјска студија г. Стојана Новаковића »Јован Стеријин Поповић«. У њој су сви делови: 1. Биографске појединости и прва књижевна дела; 2. Вршачки први период. Српска комедија; 3. Београдски период. Школска просветна и народна радња; 4. Београдски период. Позоришта и Књижевност; 5. Други Вршачки период. Даворје. Родољупци. Београд некад и сад. Судбина једног разума; 6. Мисли о језику. Везе са Вуком. Питање о словима; 7. Опште карактеристике. —

* У издању Коларчеве Задужбине штампана је »Етнологија, од Д-ра Шурца, са 34 слике у тексту, превод Д-ра Тих. Р. Ђорђевића, доцента у Универзитету«. Цена је 4 динара. Поруџбине прима преводилац (улица Цара Уроша, бр. 35.). —

* Јован Удицки, српски народни учитељ (Митровица) дао је у штампу књижицу »Ђаци невољалци«. То је приповетка за школску младеж, посвећена малим Српским Соколима. Књизи је цена 40 филира. —

* На овогодишњој скупштини Матице Српске поднесен је предлог: 1. да Летопис од сада излази месечно (12 пута годишње; 2. да се престане са издавањем Матичиних књига. У место тога да се покрене Матичин Забавник (4 књиге годишње); 3. да и даље остане Календар и књиге за народ; 4. да Матичини одбори ступе у споразум са »Српским Пољопривредним Друштвом« и »Друштвом за чување здравља« (оба у Београду) ради што бољег и што савременијег уређивања Књига за народ; 5. да научна (дакле и историјска) дела може Матица издавати и награђивати једино из фондова за то намењених. —

* За чланове Књижевног Одбора Матице Српске, изабрани су за годину дана: проф. Јов. Живојновић, Д-р Ђорђе Дера, Милан А. Јовановић, Д-р В. Ћисаловић, Д-р Милан Савић. Д-р Лаза Марковић, Сава Петровић, Аркадије Варађанин, Милан Будисављевић, Радивој Врховац, Димитрије Руварац и Григорије Лазић. —

* Нишки епископ Господин Никанор штампао је у Нишу (штампарија Ђорђа Мунца) своје дело »Дубровник у прошлости и садашњости. Географско-историјске, статистичке и археолошке слике«. Цена је 2 динара. —

* Штампана је прва књига дела »Уставно Право« од проф. Слободана Јовановића. У књизи су три одељка: I Велика Народна Скупштина, II Народна Скупштина, III Краљ. — Дело је на 8°, има 320 стр. Цена је (за обе књиге) 10, а за претплатнике 8 динара. —

* Из мостарског »Народа« прештампана је расправа Владимира Ћоровића: »Мостар и његови књижевници у првој половини XIX столећа«. Књижица је на 40 малих страна, на финој хартији. Први део носи поглавље »Мостар у првој половини XIX столећа«, други »Мостарска читалачка публика и први књижевници«, а трећи је о књижевнику Јоаникију Памучини.

* Као 118. књига из задужбине Илије Милосављевића Коларца изашао је српски превод седамнаестог издања велике »Теоријске и практичне педагогије«, коју је написао француски научник Gabriel Compayré. Српски је превод од Ристе Огњановића, учитеља француског језика у скопљанској учитељској школи.

* Изишла је из штампе нова књига: »Страначке прилике у Хрватској и Славонији прије речке и задарске резолуције од д-ра Николе Ђурђевића«. Прештампано из »Заставе«. У Новом Саду. Српска штампарија д-ра Светозара Милетића 1907. Цена 12 потура. Препро-

давцима рабат 33%. Може се поручити код Косте Лере (Нови Сад).

* Алекса Шантић, песник, предао је позоришном одбору у Београду своју нову драму „Под маглом“ у једном чину. Драма ће, по свој прилици бити представљана у четвртак 27. овог месеца. И г. Светозар Ћоровић предао је такође одбору једну своју нову драму.

* Поднопољски штампао је у Мостару свој „Каришик белетристички“. У њему су књижевне слике: 1. Фабрис, 2. Из успомена, 3. Јеремија, 4. Оне очи, 5. Двије слике, 6. Зли језици, 7. Бранко. Књижица има 47 страна, цена 1 круна. —

* Милан Обрадовић-Американац прештампао је из „Sisačkog Glasnika“ свој „Izvoo iz Talmuda“ са лумачењем. Цена је 20 пара. —

* Светозар Мартиновић, у Старом Бечеју, штампао је драму „Невеста Љутице Богдана“, коју је израдио по спеву М. Шапчанина.

* Г. Исидор Бајић сложио је и штампао „Из српске градине“, своју прву руковет за мешовити хор. Издање има 9 страна, а цена му је 4 круне. Поруџбине прима композитор (Нови Сад). —

* Проф. универз. Павле Поповић штампао је свој „Преглед српске књижевности“. Овај рад је намењен „Мађарској општој историји књижевности“ коју издаје Франклиново Друштво у Пешти. Са допуштењем тога друштва г. Поповић приредио је ово српско издање. —

* Изишао је из штампе први свезак књиге „Управникове белешке“ Боже Маршићанина. Књига се може добити једино код Боже Божића, пређ. полиц. секретара (Чика Љубина улица број 11.). Цена је сваком свеску 1.50 дин. Препродавцима и књижарима 25%.

* Петар Пешић, професор у Војној Академији, ђенералштабни мајо , јавља да је већ готов први део дела „Тактика“, који се може поручити преко свих српских књижара. Цена?

БИБЛИОГРАФИЈА

М. Ст. Станојевић: *Омладина у садашњости.* Њен приватан живот. — Њена књижевност. — Њена политика. Београд, штампарија Андре Петровића, 1907. — 8°, стр. 120. — Цена 1.20 дин. —

Прикази и оцене Јагодинског „Бранича“ за 6 месеци 1907. године. Професор Милић. Јагодина, штампарија Ђорђевића и Гилића, 1907. — 17°, стр. 16. —

Стеван И. Самарџијић: *Из наше чахије* (Два славска колача, Помен Емилију Кастелару, на раскопано огњиште, Плаха крв, Мујага, Поезије севдаха), Београд, Нова Штампарија — Давидовић, 1907. — 8°, стр. 176. Цијена 1.50 динар. —

П. Ј. Одавић: *Размишљање о Лепом.* — Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1907. — 8°, стр. 88. — Цена 1 динар.

Хоџа Мурад И. Мили: *На развалинама Српскога Царства.* Жива слика. По слици А. Боцарића. Београд, штампарија „Н. Покрет“, 1907. — 8°, стр. 73. Цена?

1 Књиге Народних Новина 1. *Народна Читанка.* Поуке о чувању и неговању здравља. Написао Др. Добривоје Гер. Поповић, лекар. — У Београду, издање уредништва „Народних Новина“, 1907. 8°, стр. 99, Цена 0·50 дин. —

Белешке о Рибарској Бањи, намењене бањским посетиоцима и лекарима, од Др. В. А. Димитријевића, бањскога лекара. Београд, „Доситије Обрадовић“ — штампарија Аце М. Станојевића, 1907. — 8°, страна 71. Цена 0·70 дин. —

Претплатницима „Нове Искре“

Због набављања нове хартије за лист, „Нова Искра“ задоцнила је нешто више овога пута, али ћемо одузето убрзо накнадити и ући у редован ток, који је био поремећен једино доцнијом испоруком поученог материјала.

Претплатнике и молимо и опомињемо да дужну претплату изволе одмах слати, јер ћемо писане опомене слати, у крајњем случају, једино као доставу *било за тужбу било за јавни обрачун.*

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

Ускршње слике, приповетка Гргура Ил. Берића.

Можда снава, песма Dis.

Сабор вила на Љуботену, уломак из епа „Косово“, од Д-р Н. Ђорђа.

Сицилијанске отаве, песма Симе Пандуровића.

Паучина. В. Вересаев. С руског Мил. Јанковићева.

Из искрених песама, песма Ј.

Последњи осмех, из Тасиног Дневника.

Спустили се боли, песма К. Петровића.

Смрт Лазе четовође, од Севаст. Јовановића (свршетак)(

На погреб звони, песма Дим. Х. Микића.

Безобразник. Драмски интермецо. Раул Ауерихајмер. С немачког превела А.

Тако је Бог рекао, песма Симе Пандуровића.

У колиби, цртица из Маћедоније. Преспанац.

Све ће то народ позлатити. Драмска слика, по приповетки Д-ра Лазе К. Лазаровића. Израдио Н.

Непознатој, песма Љубоја.

Нилс Лине, роман Ј. П. Јакобзена. Превео Д-р Мих. Р. Поповић (наставиће се).

Листићи: Из Хорација. Превео с латинског Гргур Ил. Берић. — Увео цветак. — Тако је мој елеменат, од Бран. Божовића. — Непослана писма (из низа поцепаних хартија). С руског А. П. — Из интимних разговора. — Истински бол, од Ст. С. Н.

Хроника: (Наука, Разно, Библиографија).

Слике: Богородица међу стењем. — Св. Јероним. — Анђели. — Богородица с теразијама. — Студија. — Јован с Тајне вечере. — Шибеник у Далмацији. — Тајна вечера. — Мадона из куће Лита. — Мудраци пред младенцем. — Срби из села Станчева у Банату. — Кратово. — Саборна црква пећских патријарха. —

Власник и уредник Р. Ј. Одавић, Капетан-Мишина улица бр. 8.

Државна Штампарија Краљевине Србије

ТЕЛЕФОН БРОЈ 193

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ

МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА

У БЕОГРАДУ Кнез Михаилова улица број 20

ПРЕПОРУЧУЈЕ СВОЈ ОГРОМАН ИЗБОР:

Шешира, Кошуља, Гаћа, Чарапа, Рукавица, Др. Јегеровог рубља, Краватна, Сунцобрана, Кишобрана, Марама цепних и за српску ношњу, **Ћебади, Штапова, Путничких** прибора и разне кожне робе;

Жакета, Кепова, Сукања, Блуза, женски **Кошуља, Гаћа, Рекла, Мидера, Муфова, Чешљева, Укосница, Хаљиница** деч. и за повојнице, **Капица** и **Бенкица**;

Спреме за удаваче и девере, Шалова за кумовске свеће, **Свиле** за превезе, **Огртача** за младе (пелерина), **Албума, Мириса, Сапуна,** разних предмета за поклоне и сваковрсних галантериских новости.

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Поруџбине из унутрашњости извршује брзо и тачно

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ

ГЕЦЕ КОНА

БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све повремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шиље у кућу.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стоваришту, књижара *набавља за најкраће време* по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којега се набавља. Велики избор антикварски каталога чувених светских антикварница стоји свагда на расположењу свакоме.

Књижара купује од приватних лица поједина употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилато сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibibliothek) која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је **два динара** са неограниченим правом читања.

Каталоге учила и свију врста књига и музикалија шаље књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО

ЗА ОСИГУРАВАЊЕ

БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА

ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ

ОСИГУРАВА:

живот људски на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мираз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости новчани заводи, овлашћени агенти и повереница за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један новчани завод, ради примања уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слати уплате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

ТРГОВИНА

МАРИЧИЋА И ЈАНКОВИЋА

У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. ПОТРОШАЧИМА:

Велики избор сваковрсних хартија и осталих потреба за писање, цртање и школе.

НАЈВЕЋИ ИЗБОР:

Хартија за писма
Хартија за позивнице
Картона за посетнице
Картона за позивнице
Картона за фотографе

НАЈЛЕПШИ ИЗБОР:

Дивита
од никла, стакла и дрвета

НАЈВЕЋИ ИЗБОР:

Енглеских пероreза
Новчаника и буђелара
Ножева за сечење хартије
Финих увлака за пера
Блокова за писање и цртање
и т. д.

бр-9

НОВА ИСКРА

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

СЕПТЕМБАР 1907. Власник и уредник Р. Ј. Одавић ГОДИНА IX.

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића

Има на стоваришту и свагда наново добија

САСВИМ НОВУ РОБУ

коју и препоручује поштованој публици *за сваку поједину сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атлаза црна** за бунде и либадета. — **Атлаза** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атлаза Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикераја, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је уљудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С ПОШТОВАЊЕМ

МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ

БЕОГРАД — САРАЈЕВО

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из **првих светских фабрика**

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршују се најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 9. Београд, септембра 1907. год. Година IX.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

УЗБУНА

— **Л. Андрејев** —

Тога жаркога и злогласног лета горело је све. Горели су читави градови, села и засеоци; шума и ливаде нису их могле више чувати: покорно је буктала и сама шума, а огањ је растао преко сувих ливада као црвен застирач. Црвено, суморно сунце скривало се дању у љутом диму, а ноћу, на разним крајевима неба, нечујно је буктало црвенило од пожара и колебало се у потајној, фантастичној игри; необичне, тамне сенке људи и дрвета пузиле су по земљи, као Бог зна какве животиње. Пси су престали са поздравним лајањем, које из далека зове путника и нуди му кров и пажњу; већ су отегнуто и жалостиво завијали или су зловољно ћутали, савивши се под наслон. И људи као и пси посматрали су један другога злобним и преплашеним очима, и јасно се разговарали и о паљевинама и о тајанственим паликућама. У једном забаченом засеоку убили су старца, који није умео да каже, куда иде, а по том су бабе плакале над убијеним и жалиле његову седу браду, улепљену црном крвљу.

Тога жаркога и злогласног лета ја сам живео у једном спахијском дому, где је било много старих и младих жена. Власник имања често је ишао у град; тада ни по читаве ноћи нисмо могли заспати, и са страхом смо обилазили врт, тражећи паликућу. Ми смо се тискали један на другога и шапутали, а ноћ је била ћутљива, и мноштво тамних, непознатих зграда уздизало се пред нама. Оне су нам изгледале непознате, као да их никад раније нисмо видели, и трошне, баш као да су очекивале огањ и припремале му се. Једанпут, кроз пукотину на зиду, пред нама блесну нека светлост. То је било небо, а ми смо помислили, да је то огањ, и жене су с виком бациле се мени, тада готово још малишану, молећи за заштиту. ...А ја сам од страха престао дисати, и нисам се могао маћи с места...

Дубоко у ноћ ја сам увек устајао са топле, разбацане постеље и кроз прозор излазио у врт. То је био стари, величанствено-суморни врт, који је и најсилнијим бурама одговарао само хукањем; у дну врта било је мрачно и мртва је тишина владала, као на дан пропасти, а у врх врта било је нејасно брујање и шум, сличан далеком степском жамору. Бежећи од некога, у стопу за мном неко је се прикрадао и посматрао ме с леђа, и ја сам се провуко на крај врта, где је на високом бедему стајао плот, а за њим далеко доле простирала су се поља, шуме и, скривена помр-

чином, села. Високе, мрачно-ћутљиве липе разилазиле су се преда мном, — и међу њиховим дебелим, црним стаблима, кроз отвор у плоту, у одблеску међу лишћем, ја сам видео нешто страшно и необично, од чега се моје срце напунило беспокојним једом, и од језе ноге затресле. Ја сам видео небо, но не тамно, спокојно небо ноћи, већ ружичасто, како никада не бива, ни дању ни ноћу. Мноштво липа стајало је озбиљно и ћутљиво, као људи који нешто очекују, а небо је неприродно црвенело а преко њега, као црвени грчеви, јурили су злогласни одблесци земље, која је доле горела. Полако су испливавали и одилазили у врх купастих стабала, и у том, што су они били тако ћутљиви, када је доле све шкргутало, тако спори, када је се доле све трзало — била је загонетка, и у страшној неприродности, као и у црвеном бојадисању неба.

Баш као да су се присећале нечега, високе липе све на мах почеше брујати врховима, и такође изненада умукоше, задуго стењући у суморном очекивању. Настала је тишина, као на дан пропасти. Далеко иза себе ја сам видео дом под стражом, пун преплашених људи, а около мене тискале су се липе као стражари; а преда мном ћутљиво лелујало се црвено-ружичасто небо, како не бива ни дању ни ноћу.

И због тога, што га ја нисам видео целог, већ само у проблеску између дрвећа, учинило ми се још страшније и непојмљивије.

II.

Била је ноћ и ја сам беспокојно дремао, када у моје ухо дође туп и испрекидан звук, као да је излазио испод патоса, дошао и застао у мозгу, као округли камен. За њим је се увукао други, тако исто кратак и тежак, и глави је било тешко и болно, баш као да је у густим капљицама падало на њу растопљено олово. Капље су бушиле и пробијале мозак; њих је бивало све више, и брзо честом кишом испрекиданих, живих звукова оне су напуниле моју главу.

— Бам! Бам! Бам! — издалека избацивало је нешто високо, силно и брзо.

Ја отворих очи, и одмах сам помислио, да то звони на узбуну и да гори оближње село — Слободиште. Прозор је био затворен и у соби је било мрачно, но од силнога гласа као да је била изашла на улицу сва, са својим мебломе, сликама и цвећем, и нису се осећали ни зидови ни таваница.

Не сећам се како сам се обукао, и не знам, зашто сам ја отишао сам, а не са људима. Или су они мене заборавили, или се ја нисам сетио да и они постоје. Звоњење на узбуну звало је непрестано и глухо, баш као да нису звуци падали из прозрачног ваздуха, већ као да их је избацивала неизмерна земља, и ја побегох.

У ружичастом сијању неба утрнуле су надамном звезде, и у врту је била чудновата светлост, каква не бива ни дању, ни у ведрим месечевим ноћима; а када сам дошао до плота, на мене је кроз отвор, куда долази светлост, погледало нешто јасно-црвено, разбуктало, очајно-фантастично. Високе липе, баш као крвљу обливене, трепериле су лишћем и бојажљиво га затурале назад, но глас лишћа било је немогуће чути после кратких и силних удара заљуљаног звона. Сада су звуци били јасни и правилни и летели су безумном брзином, као рој растопљеног камења. Они нису кружили у ваздуху, као гласи тихога, вечерњега звоњења, они нису пливали на валима свечаног благовешћа — они су летели право, као грозни гласници беде, који немају времена да се окрену назад, и очију раширених од ужаса.

— Бам! Бам! Бам!... летели су они са неуздржљивом плаховитошћу, и силнији су терали слабије, а сви заједно упијали су се у земљу и украшавали небо. Исто тако, као и они, трчао сам ја преко великог разораног поља, које се нејасно светлуцало крвавим одблесцима као крљушт великог, црног звера. Над мојом главом, на страшној висини, лагано су пролетале усамљене јасне искре, а преда мном је био страшан сеоски пожар, у коме на једној костурници гину домови, животиње и људи. Тамо, за фантастичном линијом црних дрвета час облих час шиљатих, као војничка стража, подизао се заслепљиви пламен, савијао охоло шију, као побеснели коњ, скакао, одбацивао од себе у тамно небо ватрене праменове и нагло се савијао доле за новом жртвом. У мојим ушима брујало је од брзога трчања, срце је куцало брзо и силно, и престижући његове ударе, право у главу и груди били су ме нередовни звуци звона. И било је у њима тако много очајања, као да то није звонило бакарно звоно, већ у самртним кргама клатило се срце најнапаћеније земље.

— Бам! Бам! Бам!... избацивало је из себе усијано згариште, и тешко је било поверовати, да те просте и очајне крике издаје црквено звоно, тако мало и танко, тако спокојно и тихо, као девојчица у ружичастој одећи.

Ја сам падао, опирући се рукама о чапурје суве земље, и оно је се расипало под мојим рукама; ја сам се подизао, и поново трчао, а мени на сусрет јурио је огањ и страховити звуци звоњења. Већ је се чуо прасак дрва, која су прегоревала, и разнолики људски крици са најстрашнијим тоновима очајања и страха. И када је се утишало змијско шиштање огња, разговетно је се издвајао отегнути стењући звук: то су запе́вале бабе и рикала стока у паничном страху.

Рит је препречио ми пут. Широки обрастао рит, који се простирао десно и лево. Ја сам ушао у воду до колена, по том до прсију, но рит ме је запљускивао и ја се вратих на брег. Према мени, са свим близу, буктао је огањ и избацивао у небо облак златастих варница, које су личиле на ватрено лишће гигантских дрвета; у црном оквиру трске и рогоза, као огњено-сјајно огледало, била је уоквирена језерска вода — и звоно је звало, очајно у самртним мукама:

— Иди! Иди!...

III.

Ја сам се претурао по брегу као онесвешћен а позади мене савијала се моја црна сенка, и

Л. Да Винчи Цртеж у Виндзорској Збирци

Из књиге г. Д-ра Б. Николајевића „Леонардо да Винчи“

када сам се нагињао води, хотећи испитати њено дно, на мене је из тамне бездне гледао призрак ватреног човека, и у онакаженим цртама његова лица, у замршеној коси, готово подигнутој на глави некакве страшне силе — ја нисам могао познати самога себе.

— Шта је то? Господе!... молио сам ја, пружајући руке.

А звоњење на узбуну звало је. Звоно већ није молило — оно је кричало, као човек, стењало и гушило се. Звуци су губили своју правилност и гомилали се један на другога, брзо, без одјека, умирући, рађајући се и понова умирући. И опет се ја нагох води, и упоредо са својим озрцавањем, видех ја други призрак, висок, прав и, на свој ужас, све сличнији човеку. — Ко је то? — викнух ја, посматрајући са свих страна. Иза мојих леђа стајао је човек и ћутећи посматрао пожар. Лице је његово било бледо, и мокра, још неусахнула крв, покривала му је лице и блештала, одбијајући ватру. Он је био одевен просто, по сељачки. Може бити, да је он био овде, када сам ја дотрчао, задржан блатом, као и ја; а може бити, да је дошао после — но ја нисам чуо његов долазак нити сам знао ко је он?

— Гори!... рече он, не одвајајући очију од пожара. У њима је играла светлост ватре, и очи су му изгледале веће и стакласте.

— Ко си ти? Од куда си? — питао сам ја. Ти си крвав.

Дугачким, мршавим прстима дотаче се он лица, погледа на њих, и поново се заустави на огњу.

— Гори!... понови он, не обраћајући на мене пажње. — Све гори.

— Знаш ли ти како ћеш проћи туда? — упитах ја, одмакнувши се: ја сам закључио да је то један од полуделих, којих је то злогласно лето много породило.

— Гори!... одговори он. — Охо-хо-хо! гори — продера се он и смејући се, ласкаво погледа на мене и климну главом. Учестало звоњење изненада ућута, а пламен још силније затрешта. Он је се подизао као жив, и дугачким рукама, баш као на умору, нагињаше се ка умукломе звону. Сада, изблиза, оно је изгледало високо, и место ружичастог, на њему је био црвени огртач. На врху мрачнога отвора, где је се налазило звоно, показа се слаби и спокојни пожар, сличан пламену свеће, и слабом светлошћу одбијаше се о његове бакарне бокове. И поново се заљуља звоно, шаљући последње, безумно-очајне крике, и ја сам се поново претурао по брегу, а за мном је се пружала моја црна сенка.

— Ја полазим! Полазим!... одговорих ја некоме, који ме је звао. А високи човек мирно је седео иза мене, ухвативши се рукама за колена, и силно је певао, придружујући се звону:

— Бам!... Бам!... Бам!...

— Ћути! — молио сам га ја.

А он је се смешио и певао, климајући главом, и у стакластим његовим очима разгоревао се огањ.

Он је био страшнији од пожара, тај безумник, и окренувши се, ја нададох трчати низ брдо. Али нисам учинио ни неколико корака, кад поред мене нечујно поче да расте његова дугачка фигура у раширеним кошуљама. Он је трчао ћутке, као и ја, дугим, неуморним корацима, и нечујно јуриле су преко разораног поља наше црне сенке.

У самртним мукама гушило се звоно и плакало, као човек који већ не очекује помоћ и за кога нема више наде.

Тако ћутећи, трчали смо некуда у таму, а иза нас подругљиво су скакале наше црне сенке.

Са руског превео Марко Б. Крстић

Волим

Вас, што песма пева и заборав крије,
О којима сетне, чудне бајке круже,
Вас, што порок дахом додирнуо није
И вас пале, свеле, погажене руже,

Волим к'о што неки појам воли дете.
Вашу љубав волим, интриге и злости,
Кринолине, јашмак, шлепове, корзете,
О, вас, култ лепоте, страсти и нежности.

Све ће једном проћи као дах, к'о снови
Рушиће се силни, устајаће мали,
Ал' осећај један неће доћи нови:
У срцу ће вечни огањ да се пали,

Док у врту цветном једног буде цвета,
Докле буде душе и жене и света.

Милосав Јелић

Игуманов пешкеш

Душан Јовановић—Пећанац

I.

Сунце је својим вечерњим руменилом, још слабо красило запад. Последњи зраци постајали су све блеђи и блеђи, те би рекао да чисто видиш, како их лаки сутон полагано, њежно и тајанствено гаси, док их, најзад, са свијем не утули и не обавије густа ноћна тмина. На пољу готово већ се ништа не виђаше; све се залијевало у црнијем сјенама. Манастиром овладала нијема тишина.... Цигло што је на махове нарушавају самртнички одјеци страшне пјесме студенога вјетра, који силно дуваше. Рекао бих да се за часак мало утиша, ућути, а затијем рикне с потмулом хуком, и све јаче и јаче јеца, од чега човјек невољно задрхти, језа га жмари... Небо се натуштило и закрило густим, једноставним облаћима, да мислиш, е ће сада притиснути земљу пакленим мукама. У манастирској трпези таман доконаше вечеру, кад неко закуца на врата. Игуман се препаде, да нијесу какви Арнаути дошли на конак, па гдје ће их смјестити и чиме нахранити. А да их одбије — није смио. Напашће силом на манастир, па ето ти белаја... Погана је то крв, а он оружја и џебане нема толико, да би им се могао одупрети. Знао је он то врло добро, па је за то и морао, хтио не хтио, некако с њима да се саживи. Викну на чељад да искуба полугу иза врата и пусте намјерника (како је он обично говорио).

— Благослови, оче игумане!... рече човјек у варошком одијелу већ у годинама, прекорачивши преко прага.

— Бог те благословио!... одврати му овај с чуђењем, па брзо додаде:

— А оклен ти, чича-Станко, у овај вакат?

— Ја, оче, право из града.

Чича-Станко је био чувени трговац у граду и неустрашни борац за народна права. Могло му је бити око шесет и неколико година; али по спољашности изгледаше за неколико година млађи. Био је пун, омален, увијек замишљен и озбиљан. Уживао је велико повјерење код народа, па и код самога мутесариф-паше.

— Сједи, чоче, па причај шта се ради код вас у граду? — пружив му столицу, рече игуман.

— Не питај, оче, ништа. Свакога је дана све црње и црње. Како је овђе код тебе?

— Никако! Просто се више 'вако не може. Јок!... Додијаше ми, чоче, и Арнаути и Турци. Мало, мало, па ето их у манастир; онда дај, кољи, пеци.... Баш јуче је отишао одавле Суља из Кабаша. Дошао са још десетину зликоваца, па ударише у „рамазан“, док те не покркаше и не попише све што је било. Да је само то, па ни по јада; али ми је наручио да му спремим још и пешкеш у педесет лира, те сам ти сада, чоче, на великој муци. Ће ћу му то наћи? Славе ми ово се насиље више не мож' трпјети! — хукну некако тужно и очајно игуман, сједајући на пријеклад код огња.

— А опет да им не дам, да их не дочекам како ваља, наићи ћеш на још већега белаја. Арнаути су то, чоче, па, хтио не хтио, мораш им угађат' — продуљи он палећи чибук.

— Погана крв!... дода чича-Станко. И нама у граду већ додијаше, ће је и власт и све, а толи теби овђе у пустињи. Уђе ти у магазу, па се с тобом и не погађа, већ колико је њему ћеф

Л. Да Винчи Студија деце

Из књиге г. Д-ра Б. Николајевића „Леонардо да Винчи“

дâ ти и не дâ за ствари. Не смијеш лаф једну да му прозбориш, а власт мýчи и гледа на све кроз „угљени пуштуљ“.

— Докле ће, чоче, ово зло и несносно стање трајати — Бог једини зна! Знам ти само рећи то, да су зулуми и тиранство наших господара превршили сваку мјеру. Ниђе и ни с које стране нема помоћи, нити излаза за овај несрећни народ. Гуши ме овај чудновати живот са његовим свакодневним призорима. Остављени смо сами себи, па се у овој загушљивој атмосфери покоља и крви душимо, грцамо...

— Тако је то, оче. И ја сам јуче о томе сеирио са нашима у граду. Ми се само лудо на-

дамо, да нам се од некуда помоћ јави; да нам једном заруди свијетла зора миле слободе. Али од тога нема ништа. Све је то само празна и бескорисна нада. Нема ни ту ништа, оче, док се ми сами не прихватимо оштра мача и мартинке, а не заплинемо још мало дубље у потоке крви... Најпошље се мора из овога нешто изродити. Или ћемо бити једном слободни, или ће нас са свијем нестати са мајке земље.

— Славе ми, чича-Станко, мора се нешто радити. Свуђе и на сваком мјесту стријепим за живот. Тешко је, мој чича-Станко, у стражу живјети. То је најужасније; јер ти сваку животну радост уништава. Ни дужна ни крива, па тек чујем: убили тога и тога...

— Јуче сабајле дође сахија с абером из Приштине, да су гађали чак и нашега митрополита. Кад су и на њега већ ударили, онда шта остаје нама сићушнима...

И ту чича-Станко застаде и усиљено се накашља.

— Славе ми 'вако се више не може? Ваља нам што прије тражити илаца овој бољци — прихвати игуман, издуљи врат, узмрда јабучицом и мераклијски повуче дим из чибука. А часак затијем нешто се дубоко замисли превуче руком преко чела и полугласно додаде.

— Знаш ли ти, чича-Станко, шта сам ја намислио? Ти си мало час, чоче, истину рекао, да нам је узалудно само надање од туђе помоћи. Сваким даном све нас више и више нестаје. А ако ми и даље будемо 'вако сјеђели скрштеније' руку, Божа ми вјера, нас ће са свијем и нестати. И потље ће за ово опет на нас кабајет бацат'? Теби је можда још живо у памети онај крвави покољ у Колашину. Па јесу ли се наши паштили да заштите безоружну рају? Не, нијесу! Бацили коштање у огањ, па потље ћушнули биједну рају да им она вади.

— Па шта ти, оче, 'нако мислиш: шта нам сада ваља радит'?

— Шћах ти рећи то, да ми не можемо и не смијемо ништа предузимат', док се најприје не договоримо. То је први услов за наш опстанак у овој хучној борби за живот. Да смо то, којом срећом, прије учинили, не би се, славе ми, 'вако проредили, а не би нам сељак ни одлазио 'вако листом у Америку на гурбетлук. Погледај по Косову, по Подримљу и другијем мјестима. Листом напуштају своја стара огњишта, своју свету земљу, за коју су наши стари крв пролијевали. Зар ти мислиш, да нас не ће за ово њихове свете сјени проклињати; зар им се не ће у гробовима кости преврнути?!...

— Ва истину, то је велико зло, оче, за нас — уздахну чича-Станко.

— Јес' је, велико је зло, које треба што прије лијечити. Ваља нешто радити, па ће онда, мој чича-Станко, са свијем друкчије бити. Ја, рекао би, предосјећам слободу. Чини ми се да је чак и видим неће далеко, како нам се приближује. Рек'о би да се кроз ропске ланце на нас смијеши, пружа руке, зове, вуче к себи..... Једним силним, џиновским ударом и ланци су раскинути. И ако је ми не познамо и не окусимо њезине слатке сокове, то ће наша ђеца, будући нараштаји. Само ваља сложно, одлучно прионути на рад и прокрчити путове будућности. Ваља се договорити, па потље мартинку у руке и на — устанак.

Кад чу чича-Станко ријеч *устанак* би потресен оном лаком мучном језом, што обузима срце, кад се говори о пошљедним данима живота. И он, који толико пута стајаше испод оштрице јатагана, који је толико пута био ближи смрти, но што је око оку — наједанпут сада задрхта. Али не од страха и бојазни за свој живот, већ од страховите помисли, која му нагло сву крв отјера у срце: помисли о немогућности овога игуманова предузећа. Није се он бојао за живот онијех слободних синова, који из кршних гора скупо плаћају своју слободу, своја погажена човјечанска права; већ за оне нејаке и безоружане, које гледа како се свакога дана у крви купају, ваљају.....

— Паметан си човјек, оче, учио си и чколе и све, али се ипак у томе с тобом не слажем. Не велим, да ми не треба да се договоримо, већ за сада да не дижемо устанак. За ово је потребно нешто друго, што не достиже наша власт и воља. Ми се сада морамо борити само мјестимично, к'о што се то већ и ради у некијем крајевима —

II.

Има томе више од хефте дана, откако је Суља-ага наручио Игуману, да му спреми пешкеш. Дошао човјек лијепо у кућу са десетину зликоваца, опљачкао манастир, па онда још дај и пешкеш у педесет лира! Отада игуман није имао мира, максуз послије мухабета са чича-Станком; отада као да је био још више замишљенији и озбиљнији. Одједном се човјек цио промијенио. Избјегавао је свакога и тражио самоћу, па се ту, ваљада, усамљен бори са својијем мислима и јадима. За ово неколико пошљедњих дана, нити је кога што питао, нити је с ким говорио. Сјетан и замишљен, оборене главе, сједио је у својој ћелији и тек би кашто погледао на горостасну Шару, која као да га је звала, вукла у своја окриља; затијем би се опет пустио у своје мисли.

Игуман Валеријан (тако се звао) био је остарији човјек — могло му је бити четрдесет и неколико година — висок, особите алавије, а снагом прави атлет. Просиједе власи небрижно су му зачешљане назад, те откриваху широко и бијело чело, по коме су године свој траг већ оставиле. Лице му се није баш толико одликовало, већ се и на њему, као и у цијелој његовој појави огледала храброст, понос и упорност. У повјерљивом и благом изразу његових крупних очију, чији је први поглед привлачио човјека, увијек је блистала сталност и одважност. Био је одважан, да је без узмаха у прве редове летио у многим окршајима. Но највише су га вољели, што је

Л. Да Винчи Студија

Из књиге г. Д-р Б. Николајевића „Леонардо да Винчи“

био човјек од ријечи. Што би ти обећао, извршио би, па да би га главе стало. Зато су га с друге стране мрзили, што је волио свакоме, што вели, у брк да кресне истину, не осврћући се, да ли ће то коме бити драго или не. Он је био чувен и са својега јунаштва и као добар духовник. Многи су се њега бојали. Чак је и самим Арнаутима задао неки тајни страх. Нијесу сада смјели тако слободно нападати на манастир, као прије за вријеме његових предходника. Истина бивало је случајева, да се неки из ината и на њега натрчи; ну томе послије није више падало на ум да дира у Шејтана — како су га прозвали. Па ипак, ето, и од њега се нађе још већи шејтан. У ово пошљедње вријеме осилио се Суља-ага, па нити кога ферма нити зарезује. Чак је и на њега натрчао, кушао срећу, и пошто му нико не могаше сломити рогове, он се још више осилио и узео маха.

То је игумана страшно љутило, а, истину рећи, и мучило. Кад би се сада некако само њега опростио, би му лакше било умријети. Можда у самој ствари и не би било; али је он тако мислио. Пешкеш, који му је Суља наручио, управо уцијенио, у помам га сада доведе, те још већа мржња налетје као бујица на њега. Диже се са сједишта и неравно поче ходати по ћелији, и тада као да се мало утишао. Неко ново непојмљиво осјећање одједном му све мисли замрси, те су се постепено почеле губити, бјежати негдје далеко, као што бјежи сјен од свијетлог сунчаног зрака.

Из суседне се собе доносио звонки мушки глас. Он је прво производио гаме, затијем је прешао у ексерсисе и одједном тако просто и лијепо отпјевао неку црквену пјесму, да се и игуману по цијелом бићу разлила нека милина и он се зауставио и занио.

Ну, пошто умуче пјесма, њега опет она стална тишина повуче у хаос мисли. Опет му јади и невоље изиђоше у својој наготи. У његовој глави опет почеше мисли да се нагло роје, у дугом ланцу нижу, прекидају и опет настављају.... Смишљао је на који начин да се опрости Суље. И, најзад, план у његовој глави био је готов. Он одмах зовну оца Пајсија, својега сабрата, и дуго су нешто тајно сеирили цијеле ноћи. И тек у развитку рујне зоре, кад засинуше и затрепташе кршне горе око манастира, они се разиђоше, да се одморе.

III.

Дан је био сунчан, али ипак доста хладан. Вјетар је нагнао читаву поворку црнијех облака, и они су прво брзо, а послије све спорије и спорије јурили по небу. А кад се један прамен одвојио и сакрио сунце, зеленило кршне горе наједанпут постаде тамно, а с тим и цио Кабаш.

Суља-ага, весео и раздраган, сједио је на меким сећијама у своме хану и, као обично, проегленисао са својијем друговима. Уз десно му је кољено сједио љубимац Осман, а уз лијево Сулејман-бег, човјек пун, од својих тридесет година, с великим црним брковима и лукавим, хитрим лицем.

Суља је млађи од њега, па ипак изгледаше, да је у лицу за неколико година старији. Из његова мрка лика вирила је насртљивост, а његов немиран поглед издавао је многобројне страсти, које су се у срцу скривале. Он је био син Рашид-бега, чувенога серашћера на неколико арнаутских села. По смрти оца ово право прећи и на сина. То су му признавале све паше у граду, па и сâм Ризи-паша, који му је дао и агалук. Отада се Суља и осилио и почео насртати на рају, па и на манастире.

Око његова се хана пружило пространо двориште, а са источне стране гордо се уздигла над осталим домовима висока кула, као да би хтјела свакоме да прича, како одавно околином заповиједа. У њој се обично скупљају виђенији Арнаути, кад имају да се нешто договарају. Иначе су долазили само Суљини другови. Ту су обично проводили ноћи у пијанству и шенлуку. Ту су се свјетовали, кад су одлазили у пљачку или отмицу српскијех дјевојака, кад је чему био земан.

Овога дана имао му је игуман донијети „пешкеш“, па је зато још сабајле искупио другове, е да би и они видјели, како се чувени шејтан клања пред његовим јунаштвом.

Он је себи већ представљао, како ће му се игуман пред свима ропски поклонити и пружити педесет златнијех лира, а он ће га само гордо и с неким презрењем погледати. Затијем ће се пронијети глас о још већем његову јунаштву и слави. И при овој помисли њега захвати неизречено пријатно осјећање, а нека милина запљускивала му је душу. Груди су му пуне, те

се осјећаше лак да би чисто полетјео и показао се цијелом свијету у сили својој.

— Ахмед, бре, кахву пеци! викну на гаваза, затијем намигну на Османа, и овај поче ударати у шаргију.

— Севдалинку неку — гракнуше неколико гласова, а он, не слушајући њих, запјева:

„Катине ал ћемане...“

— Ракије овамо — дере се Суља. Послије се устури назад и поче пратити Османа.

И за часак створило се право весеље. Ракија је чинила своје, те се и пјесма све јаче и гласније разлијегала, а покашто и револверски пуцањ. Густ, сив дим, нешто од тутуна, а нешто од пуцња, дизао се по загушљивом простору.

Вријеме је брзо, неосјетно пролазило, а игуман се још није јављао са пешкешом. Већ се и вечер приближивала, али се ага ипак тјешио да ће он доћи, да мора доћи. Зар он смије Суљу да превари, да му узме р'з; њему, од кога стријепи цијела околина! Толико се хвалио друговима, па сад један дервиш да га осрамоти! Кад би само то учинио, не би од њега остало ни парче меса. Тă зна он врло добро: ко је Суља! Зна он да би Суља сравнио манастир са земљом.

IV.

Ноћ се бијаше већ у велико ухватила, готово се ништа не виђаше, кад се игуман са својим људима приближивао агину хану. Цијелим селом завладала нијема тишина, само што се из хана разношаху нескладни звуци неразумљивих пјесама пијаних Арнаута и по неки пуцањ.

— Охо! Суља шенлучи! рече игуман, кад чу пуцањ.

На главном улазу хана стајао је стражар у арнаутском одијелу са мартинком о рамену. Он је стајао као укопан и с времена на вријеме дизао главу и посматрао далеко у тамну ноћ не би ли што видио. Услијед тога њему су се почеле предсказивати фантастичне слике, које су одмах ишчезавале, чим би трепнуо очима.

Било му је тешко. Једва је чекао да му дође смјена. Мамило га оно весеље у хану, пјесма и шаргија.

Он опет подиже главу, а поглед му се заустави у густом мраку. На једанпут му се учини као да чује нечије кораке, неки тајанствен звук. Ослушну још једном, затијем задрхти цијелим тијелом у узе пушку на гађање.

Звук се више није поновио, али се њему учинило да он још плови, дрхти у тој густој тами, која, рекао би, да сама јеца и стење. И њему опет изађоше неке нејасне слике, нека намргођена брадата лица, снажне руке, које се пружају к њему, да га ухвате, удаве...

Њега захвати чудновато осјећање и потајна страва. Цијелог га обли хладан зној. Није могао од себе сада да одстрани халуцинацију слуха, као што је могао прије то учинити са халуцинацијом вида. И таман хтједе да извади из џепа јаглук и утре зној са чела, а двије га снажне руке ухватише за мишице. Једна му брадата прилика гурну јаглук у уста, а друга јатаганом одруби главу. И обезглављено тијело стропошта се на земљу. Пут агине одаје сада је био слободан.

— Само пажљиво и опрезно. Кад ја опалим, сви ћете то учинити — чуо се кроз таму тихи глас игуманов.

Пошто распореди стражу, даде јој упутства; он се с осталима упути право у хан. Изненадни долазак игуманов у овоме вакту уплашио је Суљу и другове. Чим се мало прибра од узбуђења он дрекну на њега:

— Ђе си ти, бре, досле, пасја вјеро?

На мах умуче и пјесма и шаргија. Неки су се усиљено држали, а неки су главама климали тамо амо.

— Море, море, псето ли ни једно, зар се тако ага лаже? — сикну Суља, пјенушећи и шкрипећи зубима.

— Да је неко други, ја бих се с њиме, демег, друкчије рачунао — рече тише и показа руком на револвер.

Како су сви били пијани и очи им отежале од неспавања, то нијесу ни примјетили спрам слабе зубље, да је игуман наоружан, као и његови људи.

— Што је дошла сва раја? — осијече се и показа руком.

— Да ти плате арач, честити ага! — гракнуше неколицина.

— А ти, проклети дервишу, јеси ли донио пешкеш? — најзад се присјети и упита строго и сијевајућим очима погледа игумана.

— Јесам, ага. Донио сам ти пешкеш од цијеле раје! — рече, развлачећи усне и испали на њ свијех шест метака.

То исто учинише и његови људи на остале Арнауте.

— Тако раја даје пешкеш зликовцима — рече још једном игуман, бацивши поглед на мртвога Суљу.

И док су се Арнаути скупили око хана, игуман се са својим људима давно изгубио у густој ноћној тами.

Давна жеља

Што осећам ноћу мутну жељу неку,
Да ми лута душом без циља и наде?
Разбаца ми мисли у поноћ далеку,
Испуни ме језом и немо с' искраде.

И док влажна поноћ разлива свуд тмину,
Хармонија мека тишине са тугом
Разноси се душом куд та жеља мину,
И разрива груди болном песмом дугом.

То је ваљда давна жеља срећних дана,
Кад је цео живот једна жеља био,
Када се рој жеља није душом вио;

Носталгијом чудном, а к'о у по сана
Разбуђена тражи ваљда срећне дане,
И умире с тугом пре но што дан сване.

Ј. Јалдиз-Бојановић

Долазак у воденицу

— **Алфонс Доде** —

Што су се зечеви зачудили!.... Гледајући још откад себе како су врата на воденици затворена, а зидови и доксат зарасли у траву, поверовали су најзад да се угасила лоза воденичарева и, пашавши да је место згодно, направили су од њега као неки главни логор, средиште за стратегијске операције: зечју воденицу код Жемапа... Оне ноћи кад сам дошао било их је ваљда, да не слажем, двадесетак: наместили се у круг на доксату, и греју шапице на зрацима месечевим... Једва што сам отшкринуо прозорчић, кад се — фрр! — логор растури, и сви зечеви, уздигнута репа загребоше у чёсту. Надам се да ће се опет вратити.

Исто се тако јако зачудио, видевши ме, укућанин с првога спрата, једна стара, мрачна сова с мислилачком главом, што станује у воденици већ више од двадесет година. Нашао сам је у соби на горњем кату где, непомична и усправљена, седи на воденичком вретену, усред лёпа и палих црепова. Један тренутак гледала ме је својим округлим очима; затим, запрепашћена што ме не познаде, стала је да виче: Бу! бу! и да с муком тресе својим крилима, сивим од силне прашине; — проклети ти филозофи, никад се не четкају... Све једно; таква каква је, са својим жмиравим очима и намрштеним лицем, ова ћутљива сова ипак ми се више свиди но који други укућанин. Због тога сам одмах и обновио стари уговор о закупу: она ће, као и досад, задржати цео горњи кат воденице, с улазом кроз кров; за себе ја сам задржао доњу собу, бело окречену собицу, сниску и засвођену, као што су манастирске трпезарије

Одатле вам и пишем: врата су ми широм отворена; сунце греје.

Лепа борова шумица, блистајући се од сунчеве светлости, спушта се преда мном до подножја брежуљка. На видику, Алпили опружили у вис своје мале ћувике.... Нигде шума... Само, овда онда, зачујеш звук од какве свирале, цвркут шљукин у деспићу или звоњење звонцади на мазгама које иду путем... Цео овај лепи провансалски крај живи само од светлости.

И сада, како можете тражити да жалим за вашим халабучним и прљавим Паризом? Тако ми је лепо у мојој воденици! Баш сам овакав кутић и тражио, мирисав и топал кутић, на хиљаду миља од новина, фијакера, магле!... Колико лепих ствари око мене! Тек је осам дана како сам се сместио. а глава ми је већ препуна утисака и успомена... Видите, баш синоћ, гледао сам како се стада враћају у мајур који је на подножју косе. Кунем вам се да не бих дао тај призор за све премијере што су се давале у Паризу ове недеље. Ево, судите сами.

Треба најпре да вам кажем да је у Провансу обичај, кад наступе врућине, да се стока одводи на Алпе. Овце и људи проводе тамо по пет-шест месеци, боравећи под ведрим небом, у трави израслој до појаса; затим, чим наступе први јесењи дани, силазе у мајур, и враћају се да, до најмање

гранчице, обрсте мале сивкасте брежуљке што миришу рузмарином..... Еле, синоћ су се стада враћала. Још од јутра вратнице су очекивале, широм отворене: станаре су биле пуне свеже сламе. С часа на час говорило се: „Сад су у Ејгиеру, сад у Парадуу". Затим, наједанпут, пред вече, свуд се зачу: „Ево их". И тамо, у даљини, видели смо стадо како се миче напред, у облаку од прашине. Чинило се да цео пут иде с њим... Напред стари овнови, опружених рогова, унезверена погледа; иза њих остале овце, мало уморне мајке, с дојчадима што им трче између ногу; затим мазге с црвеним кићанкама, носећи у котарицама тек ојагњене јагањце које уљуљкују идући; најзад пси, знојави, с језицима опруженим до земље, и два пастира одевена у огртаче од риђе вунене материје што им падају до пета као мантије.

Све то весело пролази испред нас и нестаје под вратницама, тапкајући ногама као да лије плаховита киша.... Требало је видети каква је узбуна у кући. Са својих седала, велики пауни са зеленим и златним перјем и провидним крестама познали су госте и дочекују их страшном виком. У кокошињаку заспала живина нагло се трже из сна. Сви су на ногама: голуби, патке, ћурани, бисерке. У дворишту за живину као да је све полудело; кокоши говоре како ваља пробдети целу драгу ноћ!... Рекао би човек да је свака овца донела у својој вуни, осим јаког планинског мириса, и мало оног свежег планинског ваздуха што опија и расположава човека на игру.

Усред ове ларме стадо улази под свој кров. Нема ништа лепше од овог уласка. Стари овнови разнеже се видевши опет своје јасле. Мали јагањци, они што су се ојагњили успут и никад нису видели мајур, гледају зачуђено око себе.

Али је најдирљивије гледати псе, те добре овчарске псе, како, заузети око својих оваца, само њих виде у мајуру. Домаћи пас узалуд их зове из своје кочине; ведро на бунару, пуно свеже воде, узалуд им даје знак; они неће ништа да виде, ништа да чују, док овце не уђу док се не метне велика реза на мала решеткаста врата, и док пастири не заседну за сто доле у соби. Тек тада пристају да оду до кочине, и тамо, док лочу чанак чорбе, причају својим друговима из мајура шта су радили горе у планини, у тој црној земљи где има пуно курјака и великих црвених прстенака пуних росе до врха.

Свет. А. Петровић

У пролетње вече

Залази сунце, пада вече тавно.
Опија вреo мирис јоргована,
И нечујно се лије испод грана
У старом врту, опустелом давно.

Ћарлија лахор, чемпреси шуморе,
А монотоно капље стара чесма;
И дрхти нека тајанствена песма,
Као да дуси о прошлости зборе....

О, ко би знао смис'о песме ове
Налик на срце и јецање страсно,
Што мојих болних дотиче се груди?

Да дух то њезин овуда не блуди
И кроз шум цвећа тужно их не зове.
Ил' можда јеца: сад је касно, касно?

Жив. Девечарски

Једно вече у Шангају

Спремио сам се да изађем на обалу. Врућина је као у пећи; једва чекам да излетим из кабине јер зној цури низ мене. Изиђем на кров, натучем на главу свој дебели шешир од плута, испод кога почех осећати неку пријатну хладовину, а зној се поче сушити на мени, пошто је источни ветрић тихо пиркао и хладио ме кроз бело одело. Замолим капетана да ми допусти излазак како бих могао штогод пазарити, користећи се тиме што се тога дана није радило услед неког празника у вароши.

Кад ступих на обалу окупише ме многи *кули* нудећи ми да седнем у њихова колица. Али ја сам ишао право не обзирући се на њихове понуде хотећи да се дам у луксуз: да будем ношен на отвореним носилима и тако да обиђем варош.

Пешице стигнем у једну велику улицу где наиђем на више кулија са носилима, који сазнавши из далека моју намеру, нуђаху ми више рукама него језиком своја носила. Погодим једна таква носила за пет ура, споразумевши се помоћу прстију, пошто ови кули слабо владају којим страним језиком, и ако су непрекидно са странцима и ако од њих живе.

Седох дакле у носила а Кинези метнуше кајише преко рамена. Ја им рекох: Go head China quarter, а они ми одговорише: All right и пођоше подвикујући један другоме, по њихову обичају, како би сложили корак те да их кајиш не коље и да носила не трзају, већ да се само лагано шетају горе доле, на подужим држаљама на којима су, те да боље ужива онај који седи и да носачима буде лакше носити.

Најкраћим путем стигосмо у кинеско предграђе.

Прођосмо кроз неколико лепих и великих улица којима је свет врвео на све стране. Јуре гологлава дечурлија са уплетеном косом низ плећа, грабећи један другоме воће из руку. Дућани су пуни света; улази се, излази се, стоји вика трговаца који зову муштерије, нуде своју робу, побијају конкурента, до неба се дигла вика. По нека нам колица попрече пут, неки опет спустили на сред пута своје корпе са воћем и разним јелима, тако да често моји носачи изгубе корак те почну поново један другоме подвикивати да би се поново сложили.

Кинеске су улице доста широке, махом су без тротоара и калдрме, али су добро набијене те тако нема прашине; по њима се не вија тешких кола ни коња, јер кули све раде: вуку колица са путницима и робом, носе на обрамици, по некад на оба рамена; мање терета носе у двоје, а кад је нешто тешко, буде их и двадесет носећи терет на испрекрштаним бамбусовим моткама.

Куће су већином на један спрат, али ипак доста високе са конкавним крововима, а врата широка и сва ишарана дрворезом, а тако исто и тезге и рафови у дућанима.

Кинези много полажу на рекламу, јер сваки дућан има по неколико исписаних табла, мањих и већих, дугих и ужих, које косо стрче из дућана, да би испод њих свет могао пролазити; на моткама опет висе велики фењери сви исписани, а велики као бурад. На сваких неколико корака затегнут је коноп у висини с једне куће на другу и о њему попречке виси велика табла на којој је нешто с обе стране исписано. Тако да кинеске улице изгледају у вечиту празновању, пошто су увек пуне света, искиће понеким барјацима, шареним таблама и фењерима.

По кинеским улицама нема нигде стабала; ђубрета има доста, те с тога доста смрде. Становници се умивају и бацају воду испред врата, не пазећи иде ли когод, те је стога боље ићи

Л. Да Винчи Студија

Из књиге г. Д-ра Б. Николајевића „Леонардо да Винчи"

средином улице. Паса нема да лутају улицама јер их они једу а нема их да не припадају никоме као у нас.

Испред неких дућана искупила се светина и препира се; неки се и бију. У тој маси лако се распознаје њихов сељак међу грађанима, по мало затвореније боји лица и својом неспретношћу.

У тим се улицама доста тргује, јер се види да скоро сваки по нешто носи или гура на колицима, али се понајвише краде, и то просто отима један другоме из руку, па се бежи у светину, и ако лопов има добре ноге, то му је спас.

Кинескоме коцкару, који отима по улицама од сељака, много је лакше утећи него што је то случај у другоме свету, јер су већином исто оде-

вени, а и у лицу сви личе један на другога као да су од исте мајке рођени. Идући тим улицама види се често како понеки човек јури у највећем трку носећи нешто под пазухом, а за њим се дигла читава руља што га гони дерући се. Кад лопов види да мора попустити због умора он баци украђену ствар коју дохвати неки други лопов, који се скоро био придружио руљи, те одморан лако умакне умореној светини.

Кад кинеској полицији падне у руке једна таква личност, суде јој одмах на лицу места камџијом, док се светина не задовољи или док кажњени не утекне.

Пролазећи кроз исте улице често се види по неки полицајац где тера преда се неколико људи које је повезао једне за друге перчинима и тако им притегао главу уз главу, а један перчин што је оставио подужег, обмотао је око руке, док камџијом шиба по голим плећима, на чије ударце ухваћени одговарају јаукањем и дерњавом, попраћени ругањем светине коју мимоилазе.

Напустисмо живе улице и уђосмо у једну мирнију и по изгледу више господску, а по којој крстаре многа носила украшена и затворена ношена четворим кулијима једнако одевеним у копуљама словима ишараним: то јест исписаним именима њихових господара.

Мрак се био ухватио и по улицама били су упаљени велики уличні фењери од папира, обешени о дебелим бамбусовим трскама, дајући једну тамну светлост, али ипак довољно да се добро види све богаство улица и лепо украшених кућа, и да би се могле читати фирме и рекламе које висе изнад дућана и преко улица. Сваки дућан или врата од куће били су такође осветљени мањим фењерима, по којима су била исписана нека слова. Кад човек пролази једном таком улицом њему се чини да је у каквом јевропском парку у коме је нека свечаност. То много забавља оног који још тако штогод није видео; шаренило свилена одела свих могућих боја, међу којима предоминирају жуто и затворено модра а понајвише бела.

Пролази мноштво света као какав шарен облак а не чује се лупа обуће, пошто сваки има лепе и фине свилене папуче са дебелим сукненим ђоном превученим танком кожом.

Нико не чува своју косу као Кинез који је само на потиљку има јер остали део главе брије готово свакога дана. Јасно је дакле зашто по њиховим улицама има, тако често берберница, и у њима увек света за неколико столова. Кинески берберин има повише дужности према своме муштерији: брије му главу и лице, расплете му и очешља перчин, помаже му косу помадом да се коса светли, чисти му уши и дотерује нокте на рукама, на које Кинез много полаже.

Берберски салон нема много намештаја, већ само по доста трсканих столица и столова. Огледала нису од стакла као код нас у Европи, него од неког белог метала тако глатка да се човек може лепо у њих огледати, а округла су облика, величине једног тањира са једном дршком обавијеном кором индијске трске, а стоје на једној столици са које их гости сами узимају, огледају се и опет на место остављају. За цело време бријања један дечак, каквих има повише у берберници, хлади муштерију лепезом и у тој хладовини многи муштерија заспи.

Пошто сам промотрио све то што горе наведох, у једној берберници, продужих своју шетњу по тој господској улици пуној света, у коме бејах вероватно једини странац. Свет постајаше све многобројнији услед хлада, а и носила су била учестала и ишла су истим правцем којим и моја. Најпосле стигосмо до једне велике куће на два или три спрата, са великим балконима начичканим светом у разнобојном оделу, који није мировао већ се кретао тамо амо хладећи се белим лепезама, тако да је изгледало у оној полусветлости да лете по балконима између света бели голубови. По тим балконима стајало је много света; носила су стизала, друга одлазила. Ту зауставих и ја своје носаче и сиђох да видим шта се ту збива, што се тај свет искупио, и једва дознадох, од својих носача и од Кинеза који се беху око мене искупили, да је ту концерат који дају неке свирачице из Кантона.

Ступих на велику капију добро осветљену фењерима од папира, застрту платнима исписаним крупним словима, вероватно програм концерта, пошто већина пролазника читаше и расправљаше о томе међу собом. На почетку великих степена била је каса на којој се плаћала улазница, у замену чега се добијала једна дугуљасто шарена карта. Приближих се и ја каси у намери да платим улазницу, али Кинези, који беху на окупу око касе, учинише ми знак руком, говорећи нешто, да пролазим бесплатно, те ја то и учиних. На врх степена била су једна велика отворена врата, дрвена прага и сва израђена дворезом у коме су се јасно опажале разне птице, змије, и змајеви што се провлаче кроз разно цвеће и лишће. Врата су водила у један доста кратак али широк и висок ходник, са чијег је тавана висио један велик и леп фењер са више лица по којима су биле разне шарене фигуре: људи, цвеће, лептирови, звезде, а оквири били су израђени од дрвета у облику грана, по којима су пузили пужеви, пауци, и гуштерице. Зидови ходника излепљени су разним плакатима на којима људи у фином оделу седе у златним носилима, ношени послугом једнако одевеном, а опкољени светом који их зачуђено гледа; на другом плакату женске седе у својој соби и дотерују обрве и косу. Разумедох да су то слике уметника и уметница овога концерта.

У ходнику је било доста света отменије одевеног који је читао плакате, гласно разговарао, и погледао ме преко рамена.

Ступих и на врата велике дворане у којој је било мноштво трпеза, дужих и краћих, са својим столицама. Из ње је био јак задах опијума. Дворана је велика, зидови су украшени разним дворезом и великим прозорима између којих се налазе врата што воде на балконе, а кроз које је свет непрестано врвео тамо амо,

Л. да Винчи Благовештење

Из књиге г. Д-ра Б. Николајевића „Леонардо да Винчи"

тражећи ваљда чиста ваздуха, пошто је у дворани било врућине и пуно дима. Са свода виси много фењера сваког облика: округлих, угластих, у облику цветова, риба, змајева и т.д, свих могућих боја и шара. По каткад пирне ветар кроз прозор, и тада се сви ови фењери од хартије и бамбуса заљујају, те изгледа да се цео таван таласа, а сенке по зидовима заиграју.

Пошто седох за једну од оних мањих трпеза, дотрча један слуга, од кога затражих чај. Други ми момак понуди погачице на једном послужавнику и узедох их неколико. Слатка су укуса и без сумње су начињене од брашна и јаја. Добих свој наручени чај и шољу, али без шећера; потражих и шећер, али га не добих; вероватно да они не употребљују тај зачин.

На дну дворане смештена је бина, лепо украшена и ишарана. На њој две играчице у чипкама и богатој тоалети седе на бамбусову сточићу и свирају у иструменте налик тамбурама са једном жицом и попевају *sotto voce*. Свет пажљиво слуша и гледа, а кад би свирка престала, тада би публика нешто гласно подвикивала и тиме без сумње одобравала.

Изгледа да је ова дворана по цео дан отворена и отменом свету служи као кафана, јер сам видео да на оним дугачким трпезама неки дубоко спавајући и хрчу, а до њих још стоји свећа и лула и остале потребе за пушење опијума. Гости долазе, легну на дугачку трпезу и почну пушити, па се најзад успавају и нико их не дира док се сами не пробуде. Пушаче опијума лако је распознати по мршаву и испијену лицу. Кад пуши опијум, Кинез не разговара ни с ким, већ се сам забавља све док не заспи. Пушач легне на трпезу или на под, а под главу метне узглавак од бамбуса или од порцелана; обично се смести на бок и тада почне да пуши. До њега се налази један мали послужавник на којем стоји мала лоптица, мала кутија од рога или слонове кости у којој је опијум. Опијум је смоласт као мед а има доста непријатан и јак мирис. Поред тога пушач има једну дугачку иглу коју приближи лампи, пошто је на њеноме врху ухватио једну кап опијума, па када се та кап згусне или загори, онда пушач окреће њоме тамо и амо и гњечи је иглом уз лулу па је поново приноси лампи док се не претвори у једну црну материју као црна смола. Лула је у облику флауте, од бамбуса или кости, а на крају цеви је симсија озго покривена једном рупицом у коју пушач усади ону црну материју згуснутога опијума, која је у облику једног зрна жита. Тада пушач метне врх чибука у уста а лулу приближи лампи. Опијум загори, пушач повуче један или два пута, прогута дим до дна плућа, пусти га на нос, ако га је остало, и то је све; понови исту операцију, па поново прижеже, и све тако док се не успава и лула му не испадне из руку.

Где се пуши опијум у затвореном простору, онога који није навикнут спопадну брзо главобоља и несвестица.

Кинез много ужива у пушењу опијума и они завиде један другоме на томе луксузу, због кога уживају у друштву веће поштовање.

Кинез јако полаже на своју лулу; хвали се обично како су на њу пушили и његов деда и његов прадеда и да је његова лула према томе стара преко 150 година. Изгледа да је слађе пушити на старију лулу него ли на нову.

Позабавио сам се подуже времена у тој дворани или боље рећи у том „*Variétés*", гледајући све што се дешава док сам пио свој горки чај, умачући слатке колаче и пушећи цигарете.

На бини се искупило око петнаест свирачица са лепим инструментима. Свирале су, по каткад певале, а за време одмора силазиле су међ публику и ту јеле и пиле чај.

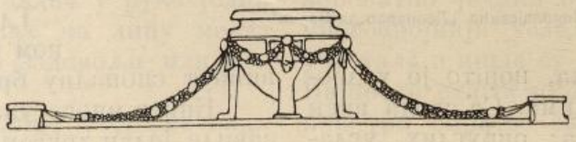
Пошто је ноћ била пала, то је све више света долазило, и мушког и женског, у богатим свиленим хаљинама; господа у белој свили а госпође већином у црвеној и плавој. Седали су, разговарали се и махали лепезом.

Ту сам имао прилику да видим из близа шта и како једу отмени Кинези. Било их је десеторо за великом трпезом, ничим незастртом, а на истој је стајао пред сваким гостом повећи филџан са вареним пиринчем. Слуге су доносиле јела свакоме за се у малим тањирима које су стављали пред госте; а ови су јели са два подужа штапића којима су се служили као виљушком, узимајући их увек кажипрстом и палцем, па се њима служили као неким дугачким клештима којим су у стању да принесу устима и најмању мрву. Пред сваким гостом стоји и по један мали тањир са разним семењем од диња и тикава које гости грицкају очекујући друга јела. Добијају више разних јела, али овако у малој количини уз која једу пиринач на место хлеба. На сред трпезе стоји котарица, сплетена од врло танка бамбуса, пуна пиринча скувана у врло мало воде а доста дуго, те постане нека каша, али тако суха да из далека изгледа да је памук. Једу га приближивши шољу устима и гурајући њену садржину оним штапићима. На једном крају трпезе стоји порцелански ибрик са чајем, смештен у једну нарочиту корпу изнутра постављену памуком, да би чај сачувао своју топлоту.

Беше прилично доцкан. Позвах слугу узвикнувши: *чина!* у намери да платим па да одем. Момак оде и на поквареном енглеском језику рече ми „*вон дола*" што би требало да значи *један долар* (од прилике три динара.) Изненађен том скупоћом а знајући Кинезе као лукаве који хоће

да се користе странцима, изразих своје незадовољство бацивши презриво на стô четвртину долара, али се Кинез нађе увређен и свечано ме избаци из дворане. На његову вику притрчаше му неки из публике ваљада да му помогну. Ја, видећи да ту нема смисла објашњавати се, слетех низ степене и дошавши на улицу једва нађох своје „*кули*“. Седох у носила и подвикох им go head quickly (идите брзо напред). Кули почеше подвикивати један другоме како би сложили кораке, а ја се опружих и задремах. Тек после извесног времена осетих да су носила спуштена и чух ди ми један кули вели „ship“ (брод). Сиђох са носила, платих им и додах им добру напојницу. Они ми се неколико пута дубоко поклонише.

А. А.

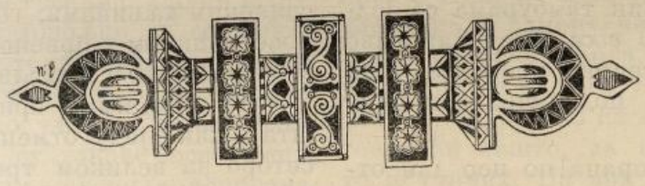
У последњој нади

И последња нада крха се и ломи,
И остатак вере већ скоро да клоне,
И лагано копни овај живот троми,
И у бескрај јада тио тоне, тоне....

У мочарној души бол и туга сама...
У суморној свести тужних мисли чета
Јауче и јеца... а печална тама
Сумње, слутње, бола, расте, цвета, цвета....

И свуд као мис'о несреħа и туга,
Што раздиру душу и целога мене...
И мучим се да се винем из тог круга,
Ал узаман!... и та нада вене, вене..

К. Петровић

Теофил Готије

од Ф. Брунтијера (поводом књиге **Историја дела Теофила Готије-а** од виконта Spoelberch de Lovenjoul).

О Теофилу Готије-у имају два мишљења. Једно је, по својој прилици, мишљење његово, његове породице, његових пријатеља, његових ђака и његових биографа. То је у исто време и мишљење *артиста*, као што се они радо називају, расе, којој смо сви ми остали само материјал за њихове операције, само предмет њихова презирања и згода за њихове тријумфе. Уопште то је мишљење свију оних који проповедају да у књижевности садржина није ништа и да је у форми све; да је стил главно а не мисао; да је главно начин на који се нешто каже а не оно што се каже. За г. Емила Бержера, ученика и зета Готије-ова, од *свих савремених слава*, слава Готије-ова највише ће расти у будућности. Исто тако и за г. Лованжул-а, Готије, ако није баш највећи писац свога доба, а оно је *најсавршенији стилист француски* и свога доба и можда свију векова; он је човек који је најбоље познавао изворе, богатство и тајне француског језика. А то би Готије био и за г. Едмонда Гонкур-а, као што се то види у његову *Дневнику*, сем ако писац *Faustin*-а и *Браће Земгано*, не смејући то и јавно да каже, не би себе сматрао за тога човека.

Други пак мисле сасвим друкчије. Немају ништа против тога што га неко сматра за „најсавршенијег стилисту свију времена“, кад се тако некоме допада. По њима могао би он бити највећи стилиста и свију прошлих и свију будућих времена, јер похвала није ништа у њиховим очима, њима се само чини да је Готије под изговором стила имао врло мало идеја, и због његових форама, дивних у ствари, гледају у том „поноситом генију“ само једну врсту сликара и аквафортисе, који је залутао у литературу. Ти не само да не верују да ће слава Готије-ова непрестано расти, него им дела његова изгледају као осуђена да врло брзо и сасвим пропадну. Јер, веле они: „он не полази ни од чега, а одакле полази дотле и стиже, и на том путу његову нема за нас ничега ни поучног, ни емотивног, нити

Л. да Винчи Студија

Из књиге г. Д-р Б. Николајевића „Леонардо да Винчи"

каквог и најслабијег интереса. Нема ничега до голе разуздане фантазије, описа и богатог стила, који се ћудљиво задржава ни око чега". Артистима и то је доста, али је врло мало маси која саставља потомство. Између других, то је мишљење и г. Емила Фагеа, које је он скоро изложио у једној глави својих убедљивих и виђених *Литерарних студија о XIX веку*. А г. Шерер, још оштрији или бар мање осетљив према дарима богатога стила арабесака и астрагала, није се бојао, да пре г. Фаге-а назове, на једном месту, Теофила Готије писцем „који је, међ свима што су икада били, био најудаљенији од сваке високе концепције о вештини и праве употребе пера."

Кад бисмо имали да бирамо, и једно и друго мишљење чини нам се претераним. Ово друго је можда мање праведно, ал' опет зато оно прво је више неправилно. Јер одиста, кад је неко као Готије по приближном рачуну г. Бержера, написао двеста педесет до триста свезака, од којих, међутим, ни једна није чинила епоху, нити је у каквом доба литерарне историје обележила крај или почетак нечега, — онда такав писац није велики писац, нити „слава" свога времена. У каквој историји савремене литературе могло би се изоставити све дело Теофила Готије, и проза и стихови, а да се то и не примети. То треба признати. Да Ламартин није написао своје *Meditations* или Иго своје *Orientales* ја видим, пли ми се бар чини да доста јасно видим, оно што без тога не би имали, и, ако могу тако рећи, видим рупу која бисмо се тако створила Међутим и *Albertus-a*, и *Comedie de la mort*, и *Espana*, и *Etaix* и *Camées* кад их баш не бисмо ни имали, у чему би због тога оскудевали? Можда би био по неки украс мање у нашим *Антологијама* али ништа баш тако важно или врло оригинално, ако се само сетимо по неких имитација њихових, међ којима је било које су и сâме моделе превазилазили. Што се тиче *Fortunio, Mademoiselle de Maupin, le Capitaine Fracasse* ма колико да се у њима хвали стил, *Три мускетара* Старога Дима, романи Евжена Сие, Фридрика Сулије, *Тајне Париза* и *Ђаволове успомене*, не само да заузимају више места у библиотекама, но заузимају више места и у историји савременога романа. Сем можда неких драматских фељтона и извештаја о сликарским *салонима*, Готије није ништа оставио чему је живот обезбеђен. И с тога у доба у којем живимо, много мање стилисте, али који су писали, с тога што су имали нешто да кажу, што је на крају крајева циљ вештине писања, или који су писали и не мислећи о томе што имају да кажу, сасвим су другчији писци но што је он.

Али стављајући га на његово право место, много ниже испод Ламартина, Ига, Мисе-а чије је песме он смислио да препева у „мало бољим сликовима", много ниже и испод Вињи-а, хтео бих да се с мало више правилности говорило о стварним и ретким способностима песника, а не само стилисте Готије-а. Једна је, на пример, од тих његових способности она тако искрена носталгија за другим небом, за другим доба, за другим животом, који би био мање једнолик и мање цивилизован, мање унапред обележен а више слободан и лепши. Сви који хвале прошлост нису у исто време и песници, било би их и одвише, ал' у исто време нема правога песника без те „носталгије" за оним што је било и чега нема више. Па онда то је онај дар виђења, показивања и цртања, она „пластична" имагинација, као што је то лепо обележено, и она плодност у вербалним проналасцима, оно осећање разних и нианснраних епитета, што је на самоме себи волео да хвали, а што у ствари и много већи од њега нису имали. У Ламартину вам је све плаво а у Игу опет све сиво. Готије-у је недостајало доста важних особина: покрет и осећај, елоквенција и страст, хармонија и мисао, да не наведем него само неколико — и не би право било не признати му оне праве песничке а неартистичке особине које је имао. Он је непотпун песник, који је врло добро знао границе свога талента, и био је толико мудар те није хтео прелазити преко тих граница, и у исто време толико вешт, да обмане своје, те да верују да су те границе његова талента у ствари границе вештине, — али је ипак био песник, и то му име не треба одузимати.

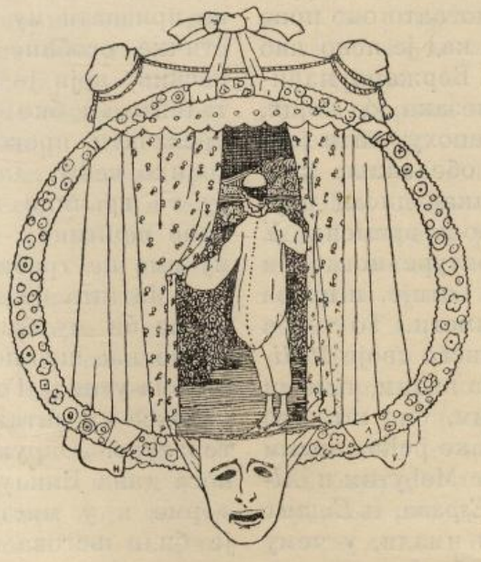
Ма шта се мислило о самом његову делу, и кад би му баш било суђено да ускоро пропадне као што неки држе, ја бих хтео да се бар призна утицај Готије-ових савета, примера и парадокса на читавом једном правцу савремене литературе. „Окружићу се младићима, рекао је једнога дана Емилу Бержра, и упутићу их у тајне форме и у мистерије вештине". И одиста, то је било његова права вокација. Само ту улогу учитеља и иницијатора, у којој је смешећи се

сањао да проведе старост своју, он је, и не знајући, већ вршио у првим годинама другога царства, и то ми данас видимо. Како је Ламартин још и за живота био скоро заборављен, Иго повучен живео на своме острву, Виње увек затворен у својој »кули од слонове кости«, Мисе већ упола мртав, а Сен-Бев напослетку »пречишћен« критици, — то је Готије читавој једној генерацији омладине био једини представник романтизма. Колико би песника могао човек да именује међ онима који су се јавили од 1848. године на које није утицао Теофил Готије, или још тачније, на које, посредством Теофила Готије, није утицао Виктор Иго? Оно што је Малерб учинио *против* Ронсар-а, и то још у љутњи, Готије је учинио *за* Ига, и то још с поштовањем и с љубављу. Имитујући га он га је пречишћавао, а кажњавао га је увенчавајући га цвећем. Он је романтички поток враћао у корито његово, и регулишући победе његове обезбедио му је трајност.

Веле: Готије није имао идеја. Истина је. он није имао идеја о односима законодавне и извршне власти; о питању слободне воље, такође није имао, — па ма шта говорио његов зет о *свезнаности* свога таста, — о променама специја, нити о конзервацији силе. Али треба ли све то песнику? Или кад би један песник имао идеја о свему томе, да ли му оне не би биле попре на сметњи но у помоћи? Јер одиста, такво се питање може поставити. Ако је довољно то што песник има идеја о својој вештини нико их од песника није имао тачнијих, личнијих, и често пута нетолерантнијих као Теофил Готије. У изобиљу, богатству, па чак и настраности метафора којима се он радо служи, и које су управо његов начин мишљења, идеје Готије-ове не само да нису јасне, као што се то каже, но су и дубоке. Али без сумње никада Готије није боље говорио о »тајнама«, »мистеријама« вештине као у својој *Белешци о Карлу Бодлеру*.

Оно што је најинтересантније у поетици Готије-овој то је, што тачку по тачку изводи из поетике Виктора Иго-а, и што јој је у исто време, тачку по тачку, права противност. Тако на пример оно што је романтизам прокламовао свом силином гласа свога maître-a, то је био принцип индивидуализма у вештина, или право песника, или свакога од нас, да се сам стави на сцену и да хармоничним гласима својих ламентација пуни уши људима. И тако су дошле *Медитације*, *Јесење лишће* и *Ноћи*, то јест урнек дела модерног лиризма. Али после њих колико *Ноћи*, колико *Лишћа*, колико *Медитација*, које су само дошле зато да нам покажу како баш људи немају много права да нам причају о самима себи. И стога све што су језик, ритам и слик извојевали победа над класичном или псеудокласичном плашљивошћу, пошто су се усудили да говоре о предметима тако за дуго забрањеним песницима, — Готије је све одмах присвојио. Само он је одмах поставио супротан принцип и у *имперсоналности* вештачкога дела тражио је меру за његову величину. Сем свога талента и свога генија, ако су му га богови дали, артист не сме да унесе ничега свога у дело своје, ни своју историју, ни историју својих љубави, нити љубави својих пријатеља. »Песник треба да гледа на људске ствари, као што би их гледао какав бог с висине свога Олимпа, да им нејасно утисак прими, и да им, издвајајући себе, дâ виши живот облика«. И ако су то биле његове сопствене речи, ту доктрину није он изнео у своје име, него у име писца *Античких поема* и *Варварских поема*, у име Leconte de Lisle-a. Готије је био и сувише романтичан да је могао да се уздигне до те безчулне висине, и задовољава се тим, што није ни себе, ни своју породицу, ни своје пријатеље мешао ни у своју прозу ни у своје стихове. Само он је тој висини тежио, и да би дао доказа о томе, о тој моћи да се издвоји из дела свог, да се удвоји, да преживи у машти изумрле векове и цивилизације, написао је *Једну Клеопатрину ноћ*, *Arria Marcella*, *Роман мумије*, неколико од својих најлепших инспирација.

(свршиће се)

Мајска Скупштина у Карловци 1848. год.

Бегство

— песма пакости —

Остављао сам свој драги, бели, осунчани град. Бежао сам од љубави. Да ли сам био кукавица или ирој? И данас, овде, у овом прашном, сивом, у овом уском и пепељастом гнезду ја клецам под тим питањем.

У мени се мрзло, клопорало и бунило, али ја сам се опростио са одмереним стиском њене вруће и глатке руке и са једним осуђеничким напорним осмехом, чији пресек и данас ме бриди, као немилосрдно задата рана преко образа.

Из оштрог кута обузданих очију мојих видео сам је задњи пут, снежну, младу и гибаву, како се тихо враћа, док сам ја полазио на станицу. Мишићи су ми били запети, као тетиво, али ја не попустих, нити се и једном више окретох....

— Ридала је душа моја и кукала, као мајка над мртвим новорођенчетом, чупала се и кидала над лешем неизговорене једне речи, над угушеним, силецијски у кврге стегнутим великим осећањем мојим; — али ја корачах право, дигнута чела, са укоченим осмехом....

....Тек кала се скврчих у угао црнога купеа, попустих ланце на срцу свом и као тат, кад се у сигурној осами напаја блистањем опљачканога адиђара, тако пустих ја из срца свога њу, — душу моју и све моје!

Пријала ми је хука и цврка железнице, јер заглушен њоме, могао сам искреније да говорим са собом.

Кроз прозор је пиркао и лелујао зрели ђул јаснога јула. У даљини се још светлиле одређене и угласте зидине, округла кубета од усијана бакра и витки димњаци и куле. А под кочијама, ниже долме, већ је завладала жуто-мрка боја податних усева.... А ја сам гледао њу како ходи међу сеновитим платанима, понављао у себи, као бигота молитве своје, све тихе, савршене и заокругљене покрете њене; неприметне дрхтаје њеног девојачког дисања, равне и сржасте погледе жене, широке и мирне, као полегли таласи дебелога окејана, у којем се богови купају; гледао сам недокучиве очи њене, како пију влажно и здраво зеленило наших омиљених леја, осећао и опет детињасту топлоту и потпуну сласт, без мисли, сумња и свести, кад је оно за један тренут само падну очи на мене, као бели голубови на осушено багрење....

Удисао сам и опет побожно и стидљиво онај мирис њене тануцке, јутарњом, бистром водом запљускане коже и гутао медљану липовину оне

опасне јунске вечери, када ме гроздови ситних жутих цветића под једром облом липом опише и ја морадох да шибам душу своју пролазним, празним, брзим и искиданим реченицама. Њима, њима сам гушио унутарњи румени крик, који је продирао из дубине мога бића и пред њене ноге хтео да падне.....

....Дизале се успомене и тајиле као тамјан из кадионице и обавиле ме свег. Љуљао сам се и сматрао на модрикастим облацима њиним, као ружин лист на пролетноме ветру, а у ушима ми је брујила Московскога симфонија, чији се меланхолични, испреплетани, дубоки и вратоломни акорди просипају под њеним коралним прстима и шуме из дуга, глатка клавира, док жути пламенови са тешког светњака цепте и њена девичанска снага неосетно и нагонски се гиба по звуцима. Заклопио сам трепавице и ускрсао оно вече, када сам, као никада, и слух и вид и све биће своје покорио у њену сену; — када се од једном отворише нагло врата од купеа и трже ме пискање, пиштаво, задухано дисање меховних, угојених плућа; вика и вуцарање.

Окретох се. Унутра се на силу гурала дебела жена са црним, тачкастим велом на зајапуреним знојавим образима, дигнутим тек до разјапљених, прчастих ноздрва. У руци је вукла кутијетине и замотке, док је главно бреме, неко чудо од сандука, смештао на прећу утегнут младић, јављајући се неспретно мени и смешкајући се салашарском грациозношћу и милоштом на фрајлицу иза себе.

После свршена посла, једва се угнездише. Мамица, тетица, који им је враг била, седе међу младе, па се онда значајно осмехну, поглади малу по образу и пусти их једно до друго.

Мамица — тетица је дувала једно време, трубила у рубац, проклињала лето и гласно рачунала трошкове и ствари рећала. Јер, наопако, ако је што заборавила.

А оно су двоје међутим ћутали. Он је намештао кравату, дизао панталоне, кашљуцао, погледао крадом на мене, који сам све то испод ока опажао и сиктао од једа. Најзад тек младић скиде шешир и седе на карпрану и морално отраг наборану сукњу девојчину, те скочи збуњен. Она се скупи, погледаше се и насмејаше.

Били су врло слични. Плави обоје. Само што је она имала веће, округле, једнобојно и монотоно плаве очи, са сталним сузама и црвеним капцима. Коса исто тако плава, масна и тврдо уплетена, чисто улепљена. Тен без живота, бео, несносан, као млеко и провидан као ландра, а руменило се разлило по њему, као карта средоземног мора са отоцима и полуотоцима. Једно широко безначајно лице, без имало духа; једна поштена, грађанска лепотица.

Мужак је имао горе као метлу усправљену кудељасту косу, без сјаја. Лице без обрва, рибласти бркови, савршено завијени, као пређи, на усни ожиљак и без једног предњег зуба на доњој вилици; па како је љубазно говорио, језик му се помаљао као куца кроз деру.

Па како се тек гледају? Брука! Тако богоугодно, ћудоредно и водљикасто да их је мамица, чија се прса таласала у високу корзету, као квасцем закисељено тесто, задовољно посматрала и комотно могла унапред рачунати на трпљење у зетову стану.

Обоје су имали прстење. Дакле мора да су заручени. А то се видело по свему, по маминој бризи, по дотицању њихових дисциплинованих тела, по кити цвећа у вереничиној руци.

Пазио сам, шта шапћу. Морао сам да пазим. И ако сам их искрено и часно мрзио из дубине душе. Шаптао је о својој постељи, коју је купио у Грацу и која је кратка. Она се смејала на то те јој се блуза на прсима потклобучила, а руке са цвећем удубиле у крилу. Ја не знам зашто, али ми је тако била гнусна у томе часу. Видео сам је већ, како се свађа и тезма са слушкињама даје том свом мамлазу динар на дан, рађа децу до извесног броја, једе мастећи се од носа до браде, а заштеђене, скуцкане паре даје пиљарицама на тридесетишест по сто.

Безобразно сам се окренуо према њима и отворено их фиксирао. На то су на пречац умукли и почели се снебивати. А ја сам их пакосно гледао. Ругао се у себи оној његовој згрченој црвено-жутој кравати са стакленим бумбаром, оном калфићски углачаном оделу, зеленом, дрекавачком прслуку и испупченом зглавку од палца на жуманцастим ципелама.

Гледао сам је и уживао, како јој је неугодно. Посматрао сам јој безизразне очи, плитке, као баре, са којих отпадају погледи као зрневље са бесплодне салитрине, — и сећао се њених очију, модро-зелених и испресецаних жилицама, као очарани мрамор и дубоких, да погледи тону у њих као ленгери у урвине морске; гледао сам јој заостали осмех са три јаме на образима и са звонкошћу напукнулих чаша — и чуо њен шумни, потајни смех и осетио га, како прелеће преко усана, као лако крило ветрића преко чиста огледала језерова; гледао сам јој врат, потавнео и усечен од високих и грубих огрлица — и љубио и опет у успомени, очима, њен алабастерски, живахни врат, са челичним, натегнутим и немирним биријима.

И то сећање на њу, на то моје једино драгуље, што ми је преостало још, излучује у овај час у мени исконску, истинску злобу и пакост, која куља из сломијена срца и са гаришта спржених жудњи, маштања и планова.....

Спустих се, и налакћен о колена посматрах их упорно и безобзирно.

Гнусна ми је била та њихова законита, лимунадна срећа, то допуштено трење млитавих удова под покровитељством умирене мамице, која се одмара након успелих рачуна; вређала ме је и дражила та очешљана лаж, та лицемерна обузданост великих страсти; гадила ми се та љубав, то љубакање, то закржљавело издање љубавних борби крвљу и знојем обливених праљуди у пролетном напону њихову; то неразвијено и кљасто наличје велике и мисаоне, а сверазорне и заносне љубави правога човека и жене!

Л. да Винчи Студија

Из књиге г. Д-ра Б. Николајевића „Леонардо да Винчи"

Налакћен сам их мотрио и благовао у њиховој збуњености. Повлачили су натраг прсте своје, које су узајамно грејали и влажили и преплашено мењали погледе.

Ах, нека, покварићу вам бар за који час та ваша ситна, једина уживања. Цмакаћете се и онако после доста. Цмакаћете се и онда, када ја још будем лутао негде далеко, далеко међу тршчаним кровињарама, гушећи у грлу трзање јаука за избраницом својом, којој ја не смедох да речем ни једну кратку реч, једну пуну речцу: — да је љубим; гушећи у срцу бридњу ишчупане љубави и плач над недољубљеним пољупцима.....

Сити и сани пашћете једно другом са испуцаних, окорелих усана, извалићете се са досадом на страну и заспаћете здравим хркањем, док ћу ја по ноћи бдети и раширених зеница бленути у црну помрчину — мислећи на њу и машивши се за прса грчевитом руком онога часа кад будем осетио, да је и она у белом паперју оћутала, како је на триста миља далеко, далеко у ноћи љуби један пар црних, стаклених и суморних очију.....

Волите се, волите само, ви будући гојазни супрузи, но немојте ми својим изопаченим и извешталим нагонима крвавити живу рану искидане љубави, коју морадох искидати сам, својим ноктима, пре но што сам је признао себи самом; због које ће у удовичкој црнини да сéди и жући јалова младост моја; и чији је један тренутни одблесак сјајнији од вашег свег узајамног благословеног, тромог грљења — и какву ви љубав никада, никада упознали нисте.....

Подсмех и суза прелевали се у очима мојим и из устукнутог погледа германске лепојке видех, да ме држи за сатану.

А ја их не испуштах из вида, ни када се сиђосмо на једну станицу. Сео сам према њима и гледао, како преполовљавају слани хлеб и лижу затубастим језицима пивску пену са усана и крадомице се милују погледом, ко мачке после тањира млека на угрејану банку.

Када се вратисмо, мамица их одведе у други купе, не би ли се склонили пред непријатним сапутником. Мени се тек сада учини на жао. Али у исто време, док сам корео себе, искочи вереник из кола, а даме за њим на прозоре. Плавуша је упрепаштено викала за њим: на столици ће бити, тамо га потражите! Дакле о букету је била реч.

Но тек што се младенац прогурао, јекну рог, писну локомотива и ми — пођосмо. Мамица и кћерка почеше из свега гласа запомагати, па копрцати се и махати и рукама и ногама. Док међутим вереник је јурио гологлав и са цвећем у руци. Но железница се није дала ни осолити. Журила је све брже. Жене потрчаше, као без главе од једног прозора ка другоме, са ужасно комичним гримасама и јаучући. Вереник нас скоро стиже, — шта све не учини љубав! али се тек од једном спотаче и пружи по шљунку.

Оне обадве цикнуше. Чак се уплаших и ја. Али млади човек за час би на ногама и још сам га видео на завијутку како диже очајно и глумачки руке у вис. А мамицу у томе прешао и страх, па ти шчепа моју госпођицу за јаку и баци је свом силом на седиште, псујући и њу и цвеће и оног који га је измислио.

Девојчино се лице искривило као у детета кад разбије шољу с млеком, па удари у јецање, гласом као кад мачкица кија; а крупне, невероватне дебеле сузе круниле се и котрљале из црвених очију, низ црвене образе и поцрвенеле ноздрве. Чак су јој и уши биле црвене као у белога миша. Мати јој је без престанка чантрала и намештала јој сукњу, која се усудила да се мало више чланака дигне, а ја се нисам могао више уздржати, већ прснух у смех, у искрен, проломан и неодољив смех, те кад ме на то мамица простреља мрским, пуничким очима и залупи врата од свога купеа, — ја се бацих немоћно на своје кожно седиште и кикотао сам се још дуго и дуго.....

Вељко Петровић

О душо моја

О душо моја, зашто си ми тужна
Кад из мртвила природа се буди,
Кад сунце сија, пролеће мирише?
Кад се веселе и деца и људи,
О душо моја, зашто си ми тужна?

О душо моја, ти си тако тужна
Кô сунце после грдне олујине,
Кад испарење чини се кô тамјан
А оборене воћке кô трупине,
О душо моја, ти си тако тужна.

О душо моја, тако си ми тужна
Кô човек када враћа се из краја
Где је љубави на погребу био,
Кô славуј покрај тек умрлог маја,
О душо моја, тако си ми тужна.

О душо моја, зато си ми тужна:
Мало је дáнâ, још су свеже ране:
На сваки спомен, из њих, чим се дирну,
По капља крви узаврела кане,
О душо моја, зато си ми тужна.

О душо моја, тужна си ми, тужна
Мртвачки покров моју радост грије,
А ја га дижем са дубоким болом —
Време још своје учинило није.
О душо моја, тужна си ми, тужна!

Nell.

Нилс Лине

РОМАН

Ј. П. Јакобзена

(НАСТАВАК)

11.

Три је године протекло. Ерик и Фенимора били су муж и жена већ две године и становали у једној малој вили у Маријагерском Фјорду. Нилс није видео Фенимору од онога лета у Фјордбиу. Живи у Копенхагену и много се дружи са светом, али није ни с ким у присном саобраћају до ли само с доктором Хјерилдом, који себе називље старцем, јер се у његовој црној коси почеле указивати беле власи.

Она неочекивана веридба била је тежак ударац за Нилса, и због ње он је био постао мање осетљив па и огорченији и мање поверљив. Није имао више ни Хјерилдовим нерасположењем толико да се одушевљава. Непрекидно се бави својим студијама, али су оне без плана, и помисао да треба да је спреман да изиђе на позорницу и да зарони у свет, чинила је да му је живот био још несигуран, колебљив. Он живи много међу људима, али не живи с њима, они га истина интересују, али га се зато не тиче ни најмање да ли и он њих интересује, и у њему је све слабија и слабија снага — он то опажа — која би требало да га нагна да учини *своје*, било с осталима било противу њих. Он може да чека, каже он, па ма морао чекати док не буде сасвим доцкан. Онај који верује нема потребе да жури; то је његово оправдање. Јер он осећа да има довољно вере, кад загледа себи на дно душе, довољно вере да брда покрене, али не може да се одлучи да једном већ отпочне. Овда онда па се појави у њему нагон за стварањем, с чежњом да један део од сама себе ослободи у каквом раду, па онда може његово биће по читаве дане издржати веселе, титанске напоре да створи блато за свога Адама. Али он га не жели никад начинити да буде налик својој праслици. Нема довољно издржљивости, скоцентрисавања сама себе које је за то потребно да се истраје. Недељама траје то пре но што он остави рад, али га он ипак оставља и пита се сам љутито: зашто да остане при томе, шта има да добије још? Он је окусио срећу зачећа, остаје само још да позна заморни труд васпитавања, одгајивања, исхрањивања и ношења — а због чега? За кога? Тä он није гем, вели он. Али, рекао он што му драго, он је ипак незадовољан и осећа да не одговара задацима које је себи поставио, и ништа му не помаже што се почео парничити с овим задацима и што гледа да осумњичи њихово оправдање. Он се налази пред једним избором и мора да бира, јер тако је то у свету: кад је прошла прва младост, раније или доцније, каква је кад природа у човеку, да раније или доцније дође

Л. Да Винчи Света Породица са Св. Катарином

Из књиге г. Д-ра Б. Николајевића „Леонардо да Винчи“

дан кад нам се јавља резигнација као неки напасник, па нас мами да кажемо због ономе што је немогућно и да се задовољимо. А резигнација је тако оправдана, јер колико ли пута нису били одбачени идеални захтеви омладине, њихово одушевљење посрамљено, њихова нада уништена! — Идеали, они који светле, који су лепи, они нису истина још ништа изгубили од свога сјаја, али их нема више на земљи међу нама као у првим данима наше младости; преко степеника светске мудрости, постављеном на широкој основици, одведени су они, степен по степен, натраг на небо, с кога их је наша простачка вера била свукла, па сад седе тамо у пуном сјају — али далеко, с осмехом, али уморни, у божанском нераду, и само што овда онда допре тамњан нерадног обожавања на махове у свечаним облацима до њихова престола.

Нилс Лине бејаше уморан; бејаше га изнурило ово непрекидно спремање за скок који није никад учинио; све је за њега постало празно и без вредности, унакажено и побркано, а уз то тако мелено. Изгледало му је тако природно да запуши уста и уши па да се онда удуби у студије које нису имале ничег заједничког са запаром светском, већ су биле као тихо морско дно са мирним шумама од морске траве и чудноватим животињама.

Он бејаше уморан, и његове неостварене љубавне наде биле су извор одакле је поникао корен умора, а из њега се потом брзо и сигурно раширио кроз целокупан његов организам, кроз све његове способности и све његове мисли. Сад је био довољно хладан и без страсти, али у оно прво време, кад га је задесио удар, његова је љубав из дана у дан расла с незадржаном силином, и било је времена кад је његова душа, гоњена махнитом страшћу, била набујала као талас у бескрајној чежњи и запенушеној жељи, уздизала се и пела и пела, док свако влакно његова мозга, сваки нерв његова срца није био затегнут до крајњих граница. Затим је дошао умор, који отупљује и лечи, те су због њега његови нерви постали глуви према болу, његова крв хладна према одушевљењу, а његово бйло и сувише слабо за делање. И још више него то: он га је обезбедио од новог наступа давши му сву обазривост и саможивост болесника који се опоравља, и кад се сад сећа оних дана у Фјордбиу, то бива с оним истим осећајем сигурности као кад човек, који је прележао неку тешку болест, у мислима налази тај осећај да ће сад, кад су његови болови и његова грозница у његовом телу до пепела сагорели, бити за дуго, за дуго поштеђен.

Али се у то време деси баш, да је он једнога летњег дана, пошто су Ерик и Фенимора били већ две године муж и жена, као што је речено, добио од Ерика једно у пола хвалисаво у пола тужно писмо, у коме се овај тужаше да је најзад сад страћио своје време, али не зна ни сам како је то дошло, он нема више никаквих идеја. Људи, с којима они у томе крају долазе у додир, свежи су, весели, нимало притворни или будаласти, али су у погледу уметности најужасније камиле. Нема ама ниједног човека с киме може ваљано да разговара, и њега је сад спопала нека леност и умор, који не може да савлада, јер он не налази никако више било какву идеју било расположење као некада, нема никако више инспирације, тако да га често спопадне страх и ужас да је с њиме већ крај и да не може никад више ништа ново створити. Али није могућно да ће то тако остати за навек, мора се то опет повратити, он је био и сувише богат, те није

могућно да ће се то тако свршити, а после тога он хоће да им покаже шта је уметност, онима другима који тек онако сликају као да је то нешто што су научили напамет. За овај мах, међутим, као да је омаћијан, и била би пријатељска услуга ако би Нилс дошао у Маријагерфјорд; биће му тамо онако како прилике допуштају, и он може своје лето провести исто тако добро тамо као и ма где било на другом месту. Фенимора га је поздравила и јако би се обрадовала.

Ово је писмо тако мало личило на Ерика, и мора одиста да није нешто тамо све у реду, кад се могао тако јадати. Нилс је то увидео одмах, а и знао је врло добро колико је слаб био извор Ерикове продуктивне снаге — само један незнатан поток који је, у неповољним приликама, могао потпуно пресушити. Хтео је одмах отпутовати, и ма шта да буде, Ерик треба да нађе у њему опробана пријатеља, па и ако су године покидале везе и разориле илузије, — он ће умети бар одржати оно пријатељство из њихова детињства. Он је и раније подржавао Ерика, па ће га и сад подржавати. Обузе га неко фанатично осећање пријатељства. Хтео је да се ради Ерика одрекне будућности, славе, частољубивих снова, свега. Он ће заложити за Ерика све што има још од нејасна одушевљења, од ускипеле стваралачке снаге; хтео је да га не стане у Ерику, све је било спремно, његово ја и његове идеје, није хтео задржати ништа, и он већ сниваше како је велики *онај* који је тако тесно скопчан за његов живот, а он сâм угашен запостављен, сиромашан, без духовнога иметка. Па је снивао и даље: како оно, што је он дао Ерику, мало по мало није више никаква милостиња, поклон, већ како је одиста постало његова својина а помоћу жига који му је он дао и делом и речи. Снивао је Ерика у слави и части, а он да је остао само један од многих, многих обичних људи, одиста ништа више; да је на крају остао сиромах, али не више зато што је хтео тако, већ што је морало бити: прави правцати просјак а не принц у тражама..... А било је тако слатко гледати себе у сну тако потпуно сиромашна!

Али сан је сан; и он се смејао самоме себи и мислио како људи, који пренебрегавају своје рођене послове, могу свакад да жртвују толико интересовања за послове других људи. А мислио је и на то, да би Ерик наравно, кад би се нашли лице у лице једно према другом, порекао своје писмо, како би се спрдао с њиме и како би за њ то било необично смешно кад би он збиља отишао и изјавио да је готов да притекне у помоћ његовом таленту. Па при свем том, он отпутова. У души је ипак веровао да може бити од користи. Ма како покушавао да то објасни и да у то сумња, ипак није могао а да не осети да је то одиста било старо другарство из дечачког доба које се поново бејаше пробудило у свој својој безазлености и свој својој топлини уз прекос годинама и ономе што бејаху оне собом донеле.

* * *

Пољска кућа у Маријагерфјорду била је својина једног постаријег брачног пара који је, из здравствених обзира, био принуђен да се, на неодређено време, настани на Југу. Они се нису ни надали да ће издати вилу под закуп, пошто су при своме поласку мислили да ће морати остати ван куће само пола године, због чега су и оставили све непромењено, како је било. Кад је Ерик затим узео под закуп потпуно намештену кућу, то је одиста и било тако у потпуном смислу те речи, јер ју је добио са рубљем, породичним сликама и свима осталим стварима; шта више, уступљена му је чак и једна соба за оставу, пуна старудија, па чак и стара писма у фијокама од стола за писање.

Ерик бејаше пронашао ову кућу, кад је после својег верења отпутовао из Фјордбиа. Пошто је овде било свега што је њима требало, и још и више од тога, и он се спремао да се по истеку неколико година настани за неко време у Риму, то је замолио консула да причека с набавком ствари које би имао добити као мираз, и тако су се настанили у Маријаненлунду као у каквом хотелу, само што су имали неколико путничких сандука више но обични путници.

Кућа је била окренута лицем према Фјорду, и није било ни шест метара од воде. Спољашост је била сасвим обична: један балкон горе, једна веранда доле, позади врт од скора подигнут, у коме дрвета нису била дебља од штапова; али су зато имали накнаде у томе што се из врта доспевало непосредно у дивну букову шуму с пропланцима простране лединe и широким пролазима међу брежуљцима.

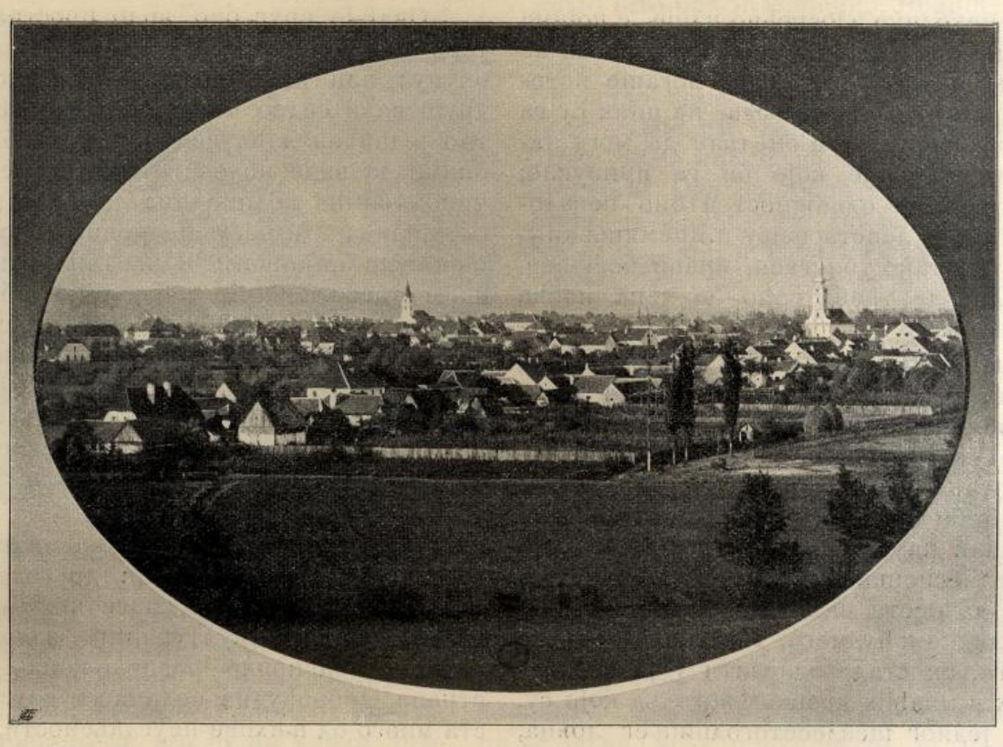
Тако је изгледао Фениморин нови завичај. И за неко време он је био пун ведрине и сјаја, како то само може дати срећа, јер су обоје били млади и заљубљени, здрави и свежи, без брига за живот, како духовни тако и телесни.

Али сваки дворац среће, који се подиже, има песка у темељу на коме почива, и песак се прикупља па онда клизи испод зидова, полако можда, неприметно можда, али он клизи и клизи, зрно по зрно..... А љубав? — Тâ ни љубав није стена, ма колико да смо вољни веровати у то.

Она га је волела из све душе, с неописаним жаром и плаховитошћу страха; он је њој био више но Бог, много више, — идол којега је она обожавала, неодољиво и неизмерно.

Његова је љубав била силна као и њена, али није имала фине, мушке нежности која жену што воли штити од саме себе и брани њено достојанство. Њега је опоминьало на то као нека тамна дужност, довикавала му тихо, али он није хтео чути, јер је она била тако заносна у својој слепој љубави, и њена лепота, с бујним телом и понизном љупкошћу ропкињином, дражила га је и доводила до безграничне страсти, страсти без милости.

Не каже ли се оно негде, у неком старом миту о Амору, да он руком заклопи очи Психи, пре но што, слатко опијени, полете у жарку ноћ?

Глина

Сирота Фенимора! Кад би могло нешто бити да је жар њеногa рођеног срца прогута, жар који је разбуктао у пламен онај који би требало да га штити! Јер он бејаше као онај пијани владар који је, угледавши где му гори престоница, с буктињом у руци поцикивао од радости, јер је пламен, који се дизао у небеса, повећавао његово пијанство, докле га пепео није истрезнио.

Сирота Фенимора! Она није знала да се хучна химна среће може певати *толико* често да од ње не остану ни мелодија ни речи већ само једна несрећена збирка од тривијалности; она није знала да занос, који нас данас уздиже у вис, узима своју снагу од крила сутрашњег дана. Кад је, мало по мало, гранула сетна трезвеност, она је, сва дркћући, стала увиђати да су они, у љубави овој, осудили на слатко презирање саме себе и једно друго, презирање од кога је односио сласт дан за даном, док најзад није остала опорост и горчина. Они се бејаху толико отуђили једно од другог колико се само замислити могло: он, да снива о варљивом идеалу подругљива величанства и студене љупкости, она, да чезне за бледом, тихом, сад тако бескрајно далеком обалом својих девојачких дана. Свакога дана бивало јој је све теже, стид је буктао помамно у њеним жилама, и нека мучна гроза од саме себе учинила је да је за њу било све несрећно и без наде. У једној малој, празној соби, где није било ничега другог до путничких сандука које бејаше донела са собом из родитељског дома, седела је она по читаве сахате док сунце напољу не би зашло и испунило собицу руменкастом светлошћу. Ту је мучила она себе мислима које су биле шиљастије и од трња, тукла се речима које су биле оштрије но ударци бичева, док је бол и туга нису збунили и она стала тражити утеху, која ће је заглушити, у томе да се простре на земљу као каква ствар која је пуна одвратне трулежи и квасца, њена рођена стрвина, која је и сувише јадна да у њој станује душа. Наложница свога мужа — та је помисао била непрекидно у њеном срцу, с њом је она хитнула презриво у прашину пред своје ноге саму себе, с њом је била начисто да је искључена свака нада да ће се поново подићи, с њом је каменала сваку успомену на срећу.

Мало по мало па њоме овлада нека опора, сурова равнодушност; она престаде очајавати, као што је престала и надати се; њено се небо бејаше срушило, и она не осећаше ни мало воље да га поново у сновима подигне; она не тражаше никакво блаженство, она није марила много за свет ни свет за њу, они су били достојни једно другог; она није мрзила Ерика, па се није ни уклањала са страхом од њега. Напротив, она је примала његове пољупце, јер је себе толико презирала да их није хтела избегавати: та она је била његова жена, жена једног човека!

Па и за Ерика је било тешко кад се пренуо из сна, и ако је он био, с прозаичном далековидношћу једнога мужа, предсказао да ће то морати једном неминовно доћи. Али кад је ово дошло, кад љубав није више била накнада за друге губитке и кад бејаше нестало блиставога вела у коме се она бејаше на земљу спустила к њему, онда је он то осетио као обамирање свих животних духова, нестанак свих његових способности, и због тога је постао љутит и плашљив тако да се с грозничавом ревношћу бацио на своју уметност е да би сазнао поуздано: да ли није изгубио још и друго што а не само срећу. Али он не доби одговора који је очекивао; њему

дођоше на ум неколике злосрећне идеје, с којима није могао ни мањи даље, а које ипак за то не хтеде пристати да напусти. Он не могаше истесати од њих ништа од вредности, па ипак су га оне непрекидно занимале и ометале да могу напред изићи друге идеје које би га привукле; због тога је изгубио одважност и био незадовољан, те се одаде лењствовању и премишљању, пошто је рад био тако убиствен, право безумље, и што је мислио да треба само да чека па ће дух опет сићи на њ.

Али време је пролазило све више и више, а његов таленат остаде неплодан, и овде у тихоме фјорду не бејаше ничега у његовој околини што би могло утицати на њ да се дође до резултата; осим тога, овде није било ни другова по уметности, чије би га победе могле подстаћи или на утакмицу или на опозицију која ствара. Овај нерад постаде несношљив и њега обузе нека ватрена чежња да осети сама себе, све једно: на који начин или помоћу чега. Па како није имао ничега другога, он стаде одлазити у једно друштво старијих и млађих сеоских житеља који су, под вођством једног шездесетогодишњег ловца, племића, гледали да једноликост сеоског живота оживе онаквим разузданостима, какве је могла измислити њихова не баш одвећ богата фантазија која је била јако ограничена њиховим прилично једностраним укусом. Главно језгро разоноћавања биле су карте и пиће, и оно је остало прилично исто па било да су љуску, која га је омотавала, називали ловом или одласком на вашаре. Исто тако није било баш бог зна какве разлике, што су овда или онда преносили позорницу у једну оближњу паланку и тамо после подне уговарали с трговцима праве или уображене послове, јер коначни закључак свршаван је свакад тек у вече у крчми, у којој је газда, с великим даром распознавања, упућивао све људе од праве боје к њима у познату собу. Деси ли се пак да има у месту путничких глумаца, онда су се остављали трговци, јер су глумци били много дружевнији, према флаши не тако уздржљиви и у опште по све готови да се подвргну чудном експерименту — ну који је нажалост ретко испадао потпуно за руком — да се трезни напију, на име од женеверског, пошто су се раније изопијали од шампањског.

Главни стожер овога круга састојао се од малих посједника и сељака разних година, али је био међу њима и један темељит млад глупак који се бавио печењем ракије, и један беловрати домаћи учитељ који ваљада најмање већ двадесет година није био више домаћи учитељ, већ је с једним кофером, превученим кожом морскога пса, и једном доратастом рагом, за коју су у шали тврдили да ју је украо од каквог месара што коље коње, редом долазио у госте. То је био повучен пијанац, велики виртуоз на флаути, и држали су да он зна арапски. Овоме кругу, који је племић-ловац називао својим штабом, припадао је и прокуратор, који је свакад причао нове приче, и један лекар који је знао само једну једину: наиме, причу о опсади Либека из год. 1806.

Овај је круг био врло пространи, те се готово никад није дешавало да су сви били на окупу; али ако би когод изостао подуже од друштва и седео код куће, онда би племић упутио један апел на све верне па би се кренули онамо да виде волове отпадникове, што је значило толико колико то: да су по два три дана остајали на имању несрећниковом и тумбе га окренули пијанкама и картањем и другим сеоским увесељењима, како је кад било годишње доба. За време једне оваке походе за казну десило се једном приликом да је свеколико друштво дотле пустошило, докле домаћину није понестало редом и кафе и рума и шећера, те се најзад морали задовољити пуншом од кафе који је био начињен од цигуре, а заслађен сирупом и скуван на ракији.

Једном речи, то је била опака, простачка дружина с којом је Ерик друговао, али људи овако силне животне снаге нису могли наравно наћи одушке у културнијим задовољствима, и њихово неисцрпно расположење, њихова пространа, доброћудна срдачност одузимала је одиста много од њихове неуглађености. Да је Ериков таленат био сличан таленту Бруверову или Остадеову, то би ова одабрана збирка од бекрија била за њ златан мајдан, али како су ствари стајале, сва корист коју је он имао отуда, као и остали, била је само у томе што су се прекрасно проводили. Само и сувише много. Јер у скоро па ово разуздано бекријање бејаше постала за њ потреба те му је, мало по мало, заузело свеколико време; па и ако би овда онда прекорео себе због овога нерада и заветовао се, да томе треба да буде крај, ипак су га празнина и духовна немоћ коју је сваки пут осећао кад год би покушао да ради, враћали натраг староме животу.

За оно писмо упућено Нилсу, које је он написао једнога дана кад је његова стална неплодност, тиме што никако није хтела престати, учинила на њ упечатак као да његов таленат пресахњује, за ово писмо он се бејаше покајао одмах чим га је испослао, али се надао да ће Нилс његово јадиковање на једно уво примити а на друго испустити.

Али Нилс дође као витез пријатељства што путује. И одиста, њега и дочекаше с у пола студеном у пола сажаљивом добродошлицом, на какву свакад наилазе витези од стране оних ради којих су и извукли Розинанту из топле стаје. Но како је Нилс међутим био обазрив и чекао трпељиво, то се наскоро Ерик раскрави и међу њима се наново разбуди стара поверљивост. И Ерика гоњаше нешто да каже што му је на срцу, да се изјада и исповеди, гонило га је скоро физичком силином.

Једне вечери, кад је прошло већ време спавању — Фенимора бејаше већ отишла да легне — седели су они у мрачној соби при чаши грога. Само жар од њихових цигара показивао је где су они, и само овда онда, кад би се Нилс сасвим затурио на својој столици, одбијао би се од тамних прозорских окана његов навише окренути тамно-црни профил.

Имућнија српска сељачка кућа у Банији

Док су разговарали о старим временима у Ленборгарду и своме детињству, они су прилично много пили, нарочито Ерик. Кад је Фенимора отишла, наступила је пауза коју нико од њих не имађаше воље прекинути, јер су им мисли, што су им долазиле, биле тако пријатне док су сањиво ослушкивали како им у ушима пева крв успаљена пијанством које је узимало све више маха.

— Ала је човек будаласт у двадесетој години! — зачу се најзад Ериков глас. — Сам би Бог знао, шта је човек управо очекивао, и како је могао себи у главу уврети да тако што и постоји? Ми смо имали дакако иста имена за ствари, каква оне одиста и имају, али је ипак то што смо ми замишљали било сасвим друкчије кад се пореди с тихим божјим благословом који нам је допао. Тă управо, живот много и не вреди, зар није тако?

— Ах, не знам, ја схватам ствари онако као што и јесу. У опште човек више и не живи. Највише што екзистира само. Кад би човек могао нешто добити живот као један велики примамљив колач на који би се могао наклопити... Али овако: залогај по залогај — то није лепо.

— Реци ми, Нилсе — само с тобом може човек да разговара о тако смешним стварима, али ја не знам, ти си у томе тако чудноват. Реци ми дакле — него, имаш ли још у својој чаши? — Добро. — Јеси ли ти помишљао кадгод на смрт?

— Ја? О, дакако; а ти?

— Не мислим онако приликом погреба, или кад сам болестан, већ кад седим овако не може угоднije бити, онда може да ме спопадне као — јесте, баш као неко очајање. Ја ти онда седим па премишљам и не измислим ништа, *не могу* да измислим ништа, и тад ми дође те видим како ми измиче време, сахати, недеље, месеци! Без икакве садржине пролазе они крај мене, и ја не могу да их ма каквим радом привежем за место. Не знам да ли разумеш шта ја мислим, јер то је само тако неко осећање у мени; али ја бих желео да дочепам у шаке време ма чиме било што бих ја извршио. Видиш: оно време, које је потребно да се наслика једна слика, увек је моје, ја имам нешто од њега, оно није пропало, само што је прошло. Ја се разболим кад помислим, како дани незадржано пролазе! И ја *писам*, или не могу ни до чега да дотерам. Ово је права мука; ја се могу толико да ражљутим да морам ићи по соби тамо и амо и певати ма какву било глупост, да не бих само од раздражености ударио у плач; и ја сам већ ту да полудим, кад поново престанем и помислим да је дотле време *опет* прохујало и да га нестаје дотле док ја размишљам, и да оно непрекидно само пролази и пролази. Није ништа бедније но бити уметник. Ето мене ту, здрав сам и јак; могу да гледам, крв ми је врела и обилна, срце ми куца; моме разуму не достаје ништа и ја *хоћу* да радим, али не могу, борим се и машам се за нешто невидљиво, што се не дâ ухватити, и до чега не могу доћи никаквим напором, па ма се мучио и трудио да ми крв удари испод ноката. Шта мора чинити човек па да добије какву инспирацију, идеју? Могу се ја прибирати колико ми је воља, могу покушавати да излазим и да гледам око себе и да се правим као да не тражим ништа — не помаже! Увек и увек ништа! Само свест да време тамо напољу у вечности стоји посред живота и привлачи к себи часове, тако да они пролазе — дванаест јасних и дванаест тамних — непрекидно и непрекидно. Па шта да чиним? Мора тек бити нечега што треба човек да ради, кад је већ у таквим приликама; тă ја нисам ваљада први кога је то задесило, шта? Зар не би знао томе лека?

— Ваља путовати.

— Не, то не. Откуда ти то паде на памет? Тă ти не мислиш ваљада да је са мном крај?

— Крај? Не! Али мислим, да би нови утисци...

— Нови утисци! Ама то и јесте баш. Зар ниси чуо никад да се прича о људима који су имали дара у изобиљу докле су били у својој првој младости и били свежи и пуни нада и планова, па после, кад је то прохујало, нестало је и њиховог дара — и никад се више не поврати?

Ћутао је дуго.

— *Ти* су, Нилсе, такође путовали ради нових утисака. То је била њихова фикс-идеја. Југ, Исток — али је било све узалуд, крај њих је то клизило као на огледалу. Ја сам видео њихове гробове у Риму. Два таква гроба, али њих има много, много. — Један је и полудео.

— За сликаре ја то досад нисам још никад чуо.

— О, јесте. — Шта ти мислиш да то може бити? Какав потајни нерв који се прекинуо? Или је можда човек сăм томе крив? Нешто што је можда згрешио, или негде нешто пропустио, ко зна! Душа је тако слаба стварка, и нико не зна *докле* допире душа у човеку. — Требало би да човек има доброте у себи.... Чујеш! — његов глас бејаше постао тиши и мекши — понекад осећам и ја ту чежњу да путујем, јер осећам

таку неку празнину у себи; она се јавља с таком силином, какву ти једва и замислити можеш, али се мени чини као да не бих имао снаге за то. Јер, претпостави да то не помогне ништа и да ја будем један од оних о којима мало пре говорах — па шта онда? Замисли, кад бих се најзад потпуно уверио да је са мном крај, да немам ништа више, ништа, да не умем, не могу ништа, замисли: *да не могу!* Бедна хуља, проклета наказа псећа, жалосни шкопац! — — Па шта би било са мном, шта мислиш? А видиш, то не би било тако немогућно; прва моја младост већ је далеко за мном, а ни од илузија и томе сличнога немам такође много. Страшно је колико човек троши од тога, и ја нисам збиља никад долазио у ред оних људи који су радосни кад их се отресу. Ја нисам био такав као што бесте ви остали што сте долазили госпођи Бој; ви сте се утркивали да једно другом почупате перје којим сте се закитили, и што сте били очерупанији, то сте били обеснији. Али, у осталом, то је сасвим споредно: једном ипак човек мења перје!

Затим су ћутали. Ваздух је био горак од дима од цигара и одвратан од коњака; својим бескрајно тешким срцима дисали су они тешко у овом испарењу.

А Нилс, који је шездесет миља путовао да би притекао у помоћ, Нилс је, ево, сад седео ту и морао да се стиди због студенијег дела своје природе. Јер шта је могао он учинити кад треба да се пређе на ствар? Да ли ваљада да говори Ерику уметнички, сликарски, да многе речи увије у пурпур и ултрамарин, да их прелије светлошћу, и да их осенчи? Кад је пошао на пут, он је у своме мозгу и снивао о тако нечему. Ала је то смешно! Да помогне! — Може бити да се може богиља дотерати празних руку пред врата неког уметника, али је то одиста и све што се може; њему се не може више помоћи да ствара као што му се не би могло помоћи, кад би био узет, да подигне мали прст, па ма колико човек имао срца, саосећања и воље да се жртвује, све што је великодушно. — Ваља се старати о самом себи, то је здраво и то је корисно, али би зацело било лакше бити душеван човек, што плива по облацима до највишега неба. Само што је то тако бескрајно непрактично и без резултата на жалост. — Старати се о самоме себи, па уз то још добро, наравно да човек не може задобити због тога блаженство, али бар не мора ни пред ким обарати очи у земљу, ни пред Богом ни пред људима.

Нилс је имао довољно прилике да учини тужна разматрања о немоћи доброга срца, јер све што је могао учинити корисно било је то, што је за читав месец дана задржавао Ерика код куће више но обично. Али њему није било нимало до тога да се у сред овога топлог годишњег времена враћа натраг у Копенхаген, ма да, с друге стране, није могао опет бити вечито ни гост. Зато је и узео под закуп стан у једној породици, која није припадала сељачком сталежу, и која је становала с друге стране Фјорда, недалеко од Маријанског залива, тако да је за четврт сахата могао чамцем прећи преко. Тă било је сасвим свеједно да ли ће он бити овде или на ком другом месту, а осим тога он је сад већ познавао околину, и долазио је у оне људе које месна околина може да привеже; па онда, он је имао овде свога пријатеља и своју рођаку Фенимору, — довољно разлога, нарочито како на целом свету нико није чекао на њ.

Кад се оно био кренуо овамо, он је сасвим тачно промислио какав положај да заузме према Фенимори, нарочито да ће показати како је он *потпуно* заборавио на све *тако* да се чак више и не сећа да у опште и *има* да се нешто заборави. Пре свега: не бити хладан, већ показивати срдачну равнодушност, површну предусретљивост, учтиву симпатију, — такав треба бити.

Међутим, то је све било излишно.

Ова Фенимора, коју он сад нађе, била је сасвим друкчија од оне коју он бејаше оставио. Била је још лепа, тело јој је било бујно и лепо као и некада, и имала је још оне исте лене, немарне покрете, којима се он некада дивио, али око њених уста био је неки тужан израз који је казивао да она не мисли ни на шта, као код човека који је сувише дуго размишљао, а у њеним благим очима било је неке убоге свирепости која је била за жаљење, која је мучила човека. Он није могао ово никако појмити, али му је једно ипак било јасно: да је она имала друге послове а не да мисли на њега, и да је потпуно равнодушна према успоменама које је он пробудио. Изгледала је као човек који се тврдо решио на нешто, па је себи све замислио не може горе бити.

Мало по мало па он стаде срицати и склапати, и једнога дана, кад су заједно шетали дуж обале, он поче и разумевати.

Ерик је био заузет да уреди свој атеље, и док су се Нилс и Фенимора шетали крај воде, стиже служавка носећи у прегачи пуно старих ствари које побаца на обалу. То су биле старе четкице, раскомадани делови од гипсаних отисака, разбијене сликарске дашчице, напрснуте флаше од зејтина и празне кутије од боја, читава гомила. Нилс претураше ногом по њој а Фенимора гледаше с оном проналазачком радозналошћу коју човек има свакад према старудијама. Наједанпут трже Нилс ногу као да се опекао; али се одмах опет прибра па стаде брзо претурати по гомили.

— Ах, дела да видим, — рече Фенимора и метну руку на његову мишицу као да хоће да га задржи.

Он се саже па извуче један гипсани отисак, једну руку која држи јаје.

— Ово мора да је грешка, — рече он.

— Не, тă она је сломљена, — рече она мирно, и узе му је из руке. — Погледај, отпао је кажипрст, — показа му она; али кад је у истом тренутку опазила да је гипсано јаје било пресечено и жуманце жутом бојом изнутра обојено, она поцрвене мало, саже се и разлупа руку лагано о један камен.

Лепавина, српски православни манастир у Хрватској

— Сећаш ли се, како је она постала? — упита Нилс тек да нешто каже.

— Сећам се да сам била намазана зеленим сапуном да ми се гипс не би залепио за руку. Мислиш ли то?

— Не, мислим оно кад је Ерик отисак од твоје руке пустио да кружи око стола за којим се пио тој, па кад твојој старој тетки, кад је рука дошла до ње, ударише сузе на очи те те с најдубљим саосећањем привуче својим грудима и у чело пољуби, као да ти је когод учинио бог зна какву неправду.

— Да, људи су тако осетљиви.

— Ах, не, ми смо је исмејали; па ипак је било у томе нечега финога, и ако је било бесмислено.

— Да, има пуно таких бесмислених финеса.

— Мени се чини да ти хоћеш да отпочнеш препирку са мном.

— Не, то нећу, али бих хтела да ти кажем нешто. Ти се нећеш зацело срдити ако будем мало искрења! — Реци ти мени, дакле: зар ти не верујеш кад један човек, на пример, хоће да исприча нешто у присуству своје жене што је мало послано, или кад је он и иначе, како се теби може учинити, недовољно пажљив према њој, зар ти не верујеш, велим, да је сасвим излишно ако будеш протествовао против тога, показујући се том приликом претерано осетљивим и страшно витешким? Тај човек тек мора претпоставити да муж познаје понајбоље своју рођену жену и да зна да њу то ништи може нељутити нити увредити, иначе не би то ни чинио. Зар није тако?

— Не, није истина, у опште узевши, али овде и с обзиром на тебе могу наравно рећи да јесте.

— Хајде, учини само то, али можеш бити уверен да жене нису тако етерска бића као што их замишља по неки матори момак; оне одиста нису нежније од људи и нису нимало дрскије но људи. Веруј ми: блато, од којег су обоје начињени, било је мало прљаво.

— Драга и мила Фенимора, ти не знаш, хвала Богу, шта говориш, али си веома неправична према женама, према самој себи. Ја верујем у чистоту женину.

— У чистоту женину! А шта разумеш ти под чистотом женином?

— Ја разумем..... јесте.....

— Ти разумеш — ја ћу ти то рећи! Ти не разумеш ништа, јер и то је тако једна од тих бесмислених финеса. Жена *не може* бити чиста, не треба да буде; а и како би могла то бити? Какво би то било чудовиште? Да ли ју је рука нашега Господа Бога одредила да то буде? Одговори ми!

— Не, и по десет хиљада пута: не! Ама какво је то безумље? Зашто хоћете да нас једном руком уздигнете до звезда, кад нас другом ипак морате да свучете доле? Зар не можете да нас пустите да идемо на земљи уз вас, као човек уз човека, и ништа више? Та нама је немогућно да станемо сигурно на прозу кад нам ви вашом блудећом светлошћу поезије засењујете очи. Оставите нас бар онда на миру, оставите нас, тако вам имена Божјег, на миру!

Она седе и плакаше.

Нилс разумеде много штошта. Фенимора је била несрећна, само кад би знала колико. То је била помало стара прича о празничном јелу љубави које неће да буде свакидашњи хлеб већ продужује и даље да буде празнично јело само што је бљутавије, из дана у дан одвратније, и све мање и мање хранљиво. И једно не може да створи чудо, а ни друго не може, и сад их ето где седе још у својим свадбеним хаљинама и продужују и даље да се осмејкују једно на друго и да се служе свечаним речима, али у унутрашњости својој подносе муке од глади и жеђи, и њихови погледи почињу се плашити један од других, јер се срдба почиње јављати у њиховим срцима. Зар не бејаше најпре то? А затим друга исто тако жалосна прича о очајању једне жене због тога што не може поново да саму себе поврати, кад је опазила да је полубог, коме се као невеста била тако радосна предала, само један сасвим обичан смртни човек! Најпре очајање, бескорисно очајање, па онда корисна равнодушност. Зар не бејаше то? Њему се чинило да је то, и он је појмио све: опорост њену, сурову понизност и њену неотесаност која је за њу била најгорча капља у целом пехару. Мало по мало па је појмио и то, како су њој његови обзири, његово понизно удварање морали бити досадни и изазивати у њој гнев, јер за једну жену, која је с пурпурне постеље својих снова бачена на калдрму, није ништа лакше него да готово омр-

зне *онога* који би хтео да по калдрми разастре ћилим, пошто у својој првој огорчености она *хоће* баш да осети сву тврдоћу у потпуној њеној јачини; она неће да се задовољи тиме да ногама гази путем, она хоће на коленима да пузи и то баш онде где је пут понајстрмији и где је камење понајшиљатије. Она не тражи ничију ни руку ни помоћ, она неће да дигне главе, па нека је то тешко колико му драго; она хоће да зарије дубоко лице у прашину и ову језиком да окуси.

Нилс ју је јако жалио, али је остави на миру, као што је и желела.

Било је тако тешко гледати је како пати, а не смети јој помоћи, седети подаље од ње па снивати у глупим сновима како је она срећна, или с хладном лекарском оштроумношћу чекати мирно и срачунавати, и морати у себи с тугом али спокојно рећи да неће наступити пре олакшање код болеснице док се њене старе наде не буду потпуно раскрвариле о фино, сјајно богатство живота, и док спорија река живота не буде нашла себи пута кроз све жиле њена живота и не учине је довољно тупом да заборави, док не постане довољно трома да буде задовољна, и најзад, најзад довољно проста да ужива у магловитом блаженству које је за много, много небеса ниже него оно које је она очекивала, и због чега је и молила Бога с толиком преданошћу и толиким страховањем за крила да би само могла то постићи.

— Он се згади на цео свет кад је помислио да је она, пред којом је он некада у своме срцу клечао тако понизно и с толиком љубављу, да је сад толико морала бити унижена, морала бити бачена у ропске ланце, да мора да чечи крај ограде и да се мрзне, док он, на коњу и уздигнуте главе, пролази крај ње и позвецкује крупним новцем живота у своме џепу.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Живот

— Према једном одломку из туђинске бајке —

Бајно, лепо као уписано, већ скоро одрасло девојче закуца на врата старе, опале кућерине, где је становала — Смрт.

Са шуштањем, као кад у мимопролазу једна санта леда окрзне другу, и клопарањем, као кад би неко претурио какве старе кости, отвориште се лагано тешка, старовремска врата, и указа се на њима Смрт, са изрбљеном косом у руци.

— Шта ћеш ти овде?! — мргодно пресрете она девојче, наглашујући реч „ти“, у чем беше изражено и чуђење, и грдња, и одбијање.

— Милост!.... завапи девојче. Дошла сам к теби, да тражим милости и утехе.

— Какву ти утеху могу ја дати; какву милост? — прекиде је она осорно.

— Милост, најобичнију милост, слатка мила Смрти!... Дошла сам да те молим, да ме узмеш са овога света — немој ме одбити! — мољаше девојче тако од срца, да би се и камену ражалило.

— Не може!... Иди!... одврати Смрт суво и кратко, и хтеде затворити врата.

— Али, куда ћу? — зајаока девојче. У свет? Међу људе? Да опет живим?... Та живот ми је празан, људи су ми мрски, свет ми је пуст. Ништа ми се не свиђа, ништа ми се не мили. Ја сам потпуно излишна на овом великом, пространом свету. Нити овај свет има за мене дражи, нити сам ја што од користи овде на земљи. А тамо горе, на оном другом свету, сама је радост и уживање. Ја бих тамо постала анђео божји, па бих делила само срећу, миље и обиље ...Ах, мила Смрти, ти си ми још једина утеха и нада. Узми ме!... Преклињем те, не одбијај ми молбе!...

— Не може, кажем ти!... Иди! — пресече јој она молбу. Ви, будаласта дерлад тих година, још и не познајете свет — ни људе, ни живот. Ти управо не знаш ни шта хоћеш... Али ти мораш живети. А, кад већ буде време, ја ћу и сама доћи за те — заврши Смрт непоколебљиво.

— Онда те преклињем, да ме бар не пустиш да дуго чекам — молило је девојче даље, горко плачући.

— Добро; то ти већ могу учинити — прими јој Смрт. Запамти: после три године, три месеца и три дана доћи ћу к теби! — рече Смрт злопољно и залупи врата, а канда нека необична пакост сену у њеним шупљим, иначе безизразним очима.

Девојче оде с њена прага јецајући. Три године, три месеца и три дана... читава вечност!

*

Није прошло много времена после овога, а девојче се упознаде са једним здравим, лепим и

вредним младићем и заволеше се — искрено и жарко. После године-и-пô дана они су били муж и жена — најмилији и најсрећнији пар људи у целој околини, и ако сиромаси. А после даље године-и-пô држала је она на крилу своје првенче, које је на њу гукало, а она му, пуна среће и блаженства, тепала љубећи га:

— Животе мој!... Миље моје!.. Свете мој!..

У том се створи пред њом ледена Смрт, са изрбљеном косом у руци.

— Дошла сам — рече — да ти испуним молбу од пре три године, три месеца и три дана; спреми се да пођеш са мном.

Млада жена, ужаснута, притиште чедо своје на груди своје. Она је у срећи својој била и заборавила на догађај од пре толико времена.

— О! — јекну она сад болно — заборави на будаласту молбу моју, страшна Смрти! Ја нисам онда познавала ни свет, ни живот, ни људе. Сад сам их тек познала. Та живот је пун наде, свет је неисказано леп, људи су мили и добри....

— Постаћеш анђео божји, горе на оном свету, пак ћеш делити само срећу, миље и обиље! — прекиде је Смрт леденим речима, а канда и овај пут сену пакост у њеним шупљим очима.

— О, не ругај ми се, грозна Смрти, већ погледај на ово невинашце! — зајеца она. Она је, ево, анђео божји, а ја... ја сам нешто још више од тога: ја сам анђеоска мати... У њему ми је сада сав живот, поред њега ми је цео свет, уз њега ми је сва срећа, свако миле и обиље... О, страшна, о, ужасна Смрти, буди ми милостива! Та пусти ме *сад тек* да живим; ја те молим, ја те преклињем — ја те заклињем невинашцетом овим својим, овим анђелом божјим, којем треба нега, којем треба *мајка*...

— Добро, де, добро! — прекиде је мргодно Смрт, обрћући главу устрану, као кад би хтела сакрити сузе, и — ишчезе...

Срет. М. Ацић

Сећаш ли се?...

На западу, у дивном руменилу вечерњег неба, губио се и последњи зрачак јесењег сунца, и тихо, клецајући ногама, огрнута белим огртачем, ступала је зима.

— Сећаш ли се? — Дуго смо стајали непомични и, са стрмога брега, тужним оком посматрали одлазак сунца, које смо тако волели.

— Ко зна шта си тада мислила, јер су ти се груди бурно надимале а око ти је било влажно као пролетњи цветак окупан јутарњом росом. Моје су се мисли биле растуриле и расплиниле у вечерњој тмини, и дуго ломиле док се поново нису зауставиле на теби замишљеној.

Кад сам те погледао, сунце је давно било зашло, и слато руменило показивало је траг његова одласка, а високо над нама, по плавој небесној пучини, јављао се месец и својим сребрнастим зрацима, продирући кроз голе гранчице врбе, мешао се са твојом злаћаном косом. Гледао сам те, — о, како си била лепа Viola!.. Пружила си ми своју дрхтаву руку и шапатом рекла — »Хајдемо!«

Од реке је подухивао хладан ветрић, који се играо са твојом бујном косом, а сухо лишће шуштало је под бахатом наших ногу. — Ћутали смо. Било је дивно вече, једно од оних вечери позне јесени, у којима се душа одваја од тела, да заблуди по неизмерној пучини звезданог неба.

И дан је леп, али је лепша ноћ, ноћ тиха, јесења, у којој се осећа дах свежине и мирис пожутелог лишћа; ноћ у којој слушаш узбудљиве звуке фруле, лепше од прижељкивања славујева. — Ја страсно волим ноћ, али ову ноћ највише. Наслоњена на моју руку, дрхтала си као струна под невештом руком почетника, а по каткад, топал уздах извио би се из твојих груди. — Шта ли си мислила тада, Viola?...

Прошли смо ћутке већ пола пута, који нас је од вароши раздвајао, и ја сам ти онда почео причати причу Павла и Виргинија; причао сам ти о куту мира и среће; причао сам ти о стази која води њему, а која је посута плавим цветовима и бисерним знацима ђурђица. Дугиним бојама сликао сам ти срећу љубави наше. — Сећаш ли се? Ти си само ћутала, и са уздахом отео би ти се слаби глас — »Ах то је дивно!« А када смо дошли до вароши, била је дубока ноћ. Први су петли почели своје дуго певање, а месец на небу залазио лагано, смешећи се, за један црни облачак. И када је његова последња зрака задрхтала на оку твом, спазио сам једну бисерну сузу, која је канула на моје лице и — твоја полуотворена уста упише се на мојим устима.

— Viola, сећиш ли се?...

Од тада сам те видео свега једном. — Побледело ти је лице и анђео туге превукао је вео свој преко њега. Гледао сам твоје плаве очи, али су ми оне изгледале као што бродоломнику изгледа пучина грозног океана, која му је брод потопила. Гледао сам надимање твојих груди, али ми је оно личило на грцање неутешне ћерчице за преминулом мајком. — Зашто?... Зар нисам више љубио твојих плавих очију? — Зар нисам више сисао слађани занос са рујних усница твојих? Зар нисам више подрхтавао од додира узбудљивих груди твојих? — Да, зашто? — Зашто је туга увила лице твоје, шта лежи на срцу твоме?..

И сувише ми је у успомени она ноћ, да бих те могао заборавити, па онда, зашто се уста твоја не разлише у блажен осмејак среће, кад си ме спазила? Зашто ни једна зрака очију твојих не паде на ме да ми срце открави, зашто оста бледа, непомична? Viola, реци ми зашто?...

Још је миришљав кутак мира о коме сам ти причао, још леже љубичице и ђурђици, и чекају да их твоја дрхтава ручица бере. — Зар се не сећаш оне ноћи? — Зар не више?...

Била си лепа, Viola. — Лепа си била и ја сам те срео, као што безбрижни путник срета лепоте на путу кроз кршне Алпе. Срео сам те,

али да те никада више не видим, да те нигда више не заборавим. Па као што ће и тај безбрижни путник, у позњијим данима живота свог, крај чаше хладног напитка веселој браћи причати лепоте Тирола, и студеност алпијских глечера, тако ћу и ја чешће седети на оном брегу у вечерима позне јесени и мислити на тебе. А ако када свијем гнездо породичног мира, у дугим зимским вечерима, крај топле пећи, гладећи златне витице дечице своје, причаћу им причу о лепој деви, која је имала очи боје огледала речног, а глас славујев што из бокора јоргована прижељкује. Рећи ћу им, да је имала срце мелем за ране, а уста путир у руци седог калуђера.

А ако Ева, плашећи се за срце које њој припада, љубоморно зажмири оком, шапнућу јој, да нисам била земаљска. Да сам те једне месечеве ноћи снио, и да сам грлећи тебе грлио паучинасту зраку месечеву.

Уздрхтала срца отвараћу књигу живота и на листовима исписаним у младо пролећно доба додаваћу:

— Viola, ја сам те волео!...

Витомир

Нирвана

Ни „рајско доба“ детињства не даде ми се да га проживим срећно. Док се друга деца здраве душе весело играху проводећи безбрижно дане мира и неразбуђених страсти, растао сам вазда усамљен, као пустињски цвет, од увек незадовољан оквиром обичног живота који се око мене водио. Бежао сам у какав склоњен кутић и снивао свој живот... И родио сам се с разбуђеном страсти!...

Мучила ме је жуд за нечим надземним, великим, недостижним — и све дубље тонух у снове...

Најфантастичније слике, које бујношћу, шаренилом, необичношћу и смелошћу бацаху у засенак оне из Шехеразадиних прича, стаде стварати у мојој души неки чудни уметник, који ми, чим га спазих, постаде божанство моје. Смела кичица мога сликара просипаше и сливаше најлепше боје по бескрајном платну мојих маштавих жеља... Ја заживех у два света... Часци проведени на јави, у друштву деце и људи, чињаху ми се изгубљени кад почињаше страсни живот снова — и мој се уметник грозничаво журио да их стоструко надокнади. Ма срећан не бејах. Мало ми беше свега — жуђах силно још да ми је свега... још више... јаче... силније свега! У мени је расла глад за животом.

Идући цветним стазама по рају снова дођох једном на ивицу и угледах у даљини ван раја огромно, ледено чудовиште гвоздених руку, стаклених очију — а иза њега гомиле палих на колена који га обожаваху. Звраху га разум.

У тренутку кад га спазих: мој се уметник стресе и.... јурну са њим у борбу на живот и смрт.... Дуга и очајна била је борба... Опустошила ми све у души... Њоме је отрована прва младост као детињство маштом...

И дође дан кад чудовиште мирно и хладно триумфоваше победнички.

Побеђен, мој уметник ишчезе једног дана. Горко сам жалио за њим у ропству разумову. Проливао крваве сузе и звао га, преклињао да ми се врати и даде ми моје снове... мој рај! Јер демонски победилац претио је да следи све у мени. Гвозденим канџама кидао је свилене конце на везу последњих снова а леденим дахом својим мрзнуо ми моје цвеће... силом ме водио у ледне крајеве, мрачне и монотоне — далеко од оних куд ме вођаше мој уметник. Авај! а он ми се никад не врати више!

Побеђеног, клонулог под тиранством његовим, заузда ме страховитим ћемом: жеђу за сазнањем... Да је проклета та паклена жеђ... ненасита... неумитна... бездна...

Ништа ми не беше доста. Хтедох да научим и разумем све... Детињаста илузија — човек и сазнање!

Умртвљена срца; у костима слеђене сржи, док други уживаху рај пробуђене, устрептале младићске душе — гладан и блед рио сам прашљиве књиге тражећи у њима одгонетку животу... као црв рио сам... мрављим стрпљењем и пчелином вредноћом... Ухиљадостручио бих време да ми се ум што више нагута књишке мудрости!..

А паклена жеђ растијаше... Моментано се стостручила... и као бујица ил' пожар прождирала све... тровала ми живот, црнела младост... Јадан ја!

Једном чудовиште задрема и леже да отпочине: и владајући уморило се. Као без душе појурих напред и спазих бокор румених ружа на улазу у једну башту. Слична бејаше царству мојих минулих снова. Девојка једна беше се наднела над бокор и нежно мирисаше лепу ружу. Бајна је била као анђели из прошлих снова а чедна као пролећни дах... У часу као да спазих сен свога уметника... Чежњиво-тајанствена нова моћ јави се у замрлој души као да ускрснух... *заволех*....

Нов вулкан страсти захукта и јурну у борбу с чудовиштем као некад оно с маштом... „Доцкан си дошла“, кезило се оно грозно гасећи пожар.

Авај! — зашто ме свег није згорео! Крвава бејаше борба сила...

А девојка моја и не сазнаде за моје ваје...

И сврши се борба, али су оба борца пала... једнако јаки сатрли су се узајамно у ватри силна трвења...

А ја остах на згаришту... сâм... у пустари... без цвећа, без живота... без љубави...

На гробу свега што беше јако а тако супротно у ојађеној ми души.

У нирвани! О, како је грозна та нирвана! А у борби жуђах за њом — безумник!

Страховит ли је живот мртве душе!

Вера

Из неопаженог кутка

Ниска воденица тврдо сграђена, од оних старих брвнара, била је једног дана пуна помељара. Један по један, прегибајући се под врећом млива, даљио се косом у село, праћен жагором људи у доколици.

Пред воденицом је мноштво већих и мањих парцела што представљају башту купуса и паприка. Трновита ограда без зеленила делила је својину разних лица. А тамо даље, позади воденице, блештећи пело се сунце које се нагло повлачило у рујан, верижаст појас ивицом планине. Љубичаста сен са падине брда залазила је у тамно обојену, гломазну масу без живота и поезије.

А за све време испод брвнаре текао је набујали јаз, ширећи росну свежину. Ја наслоњена на криву широку врбу, што је вештачки зид јаза нагао обали, гледам. Гледам преливање, дискрецију нијансирања и онај целокупни излив у тону што наговештава брзу ноћ. Гледам пенушаве таласе како налећу на зупчасто коло, како се поцепани истресају у гомилу беле пене и затим развлаче се у хитре дугасте појасе, врдајући од жила врба у густе лештаре. А из куће, прибежишта фантастичних сцена, злих и хајдучких вечера, разлегало се и сувише гласно, оштро ћокарење. Из пукотина лелујава светлост клизила је у таласе одбијајући се у силество кристаластих капљица. Све је то тако заношљиво и лепо било, да више нагонски, да до краја исисам сласт хармоничних дражи, уђем у уску дугачку брвнару. Светлост још заосталог дана, пробијајући се кроз размакнута брвна, давала је полутаму у којој се распознаваху и светљаху предмети по месту и нејасни по величини.

Котао на веригама, усијано угљевље и сињушна светлост из земљане воденичареве луле, његово симпатично, прилично изненађено лице допуњавало је занимљиву слику, слику насред раскрснице, до које је једва допирао отегнут и болан урлик паса. Моменат кад поред наивне веселости обухвата човека језа живота. Био је то живот без дечјег смеха, живот успомена, и велико, хришћанско стрпљење.

Јела

ХРОНИКА

НАУКА

Прилог српском језику

Дотамописьць. Овако је преписао Ђ. Даничић ову реч у својем прилогу *Записи из неколико рукописа* (Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. I, str. 174, Zagreb, 1876.), па у примедби доле вели: „Не знам што је, ни јесам ли добро учинио што сам у једно написао.“

И у оваквој ситници велики и незаборављени учитељ наш и не помишља да избегне оно што му је случајно сумњиво, па вели: „Не знам што је“. Тако је и у више прилика на *часовима* говорио за тамна објашњења: „Ви ћете то, господо, надам се објаснити“. Колико одушевљења од великога учитеља, скромности и племенитости.

Даничић је преписао тај запис, у којем се налази истакнута реч, овако: „У рукопису народне библиотеке (у Београду) бр. 7, писаном за цара Стјепана, на кожи на 159 листа, у којем је октоих, на пошљедњем листу има овај запис: **Теофилъ многогрѣшныи црьноризьць писа сиѫ книгѫ. да аще и гржьо ѥстъ, простѣте и благословѣте, по неже нѣсмь дотамописьць, а и кас Богъ да прости въ сии вѣкъ и въ бѫдѫщии; аминь. аминь. аминь: докса сиѫ дѣшсь. скончѣхъ съ Богомь.**“ И у оригиналу тога рукописа, који се сад води под бројем 220 *Каталога Народне Библиотеке*, записана је истакнута реч уједно **дотамописьць**.

Ова трослożна реч хоће да означи да *многогрешни* калуђер Теофило није вешт и велики писац, тј. није *дотамо* (дотле, толики и такав) *писац* као што су били други његовога времена вешти и учени. То Теофило сам о себи овде изјављује из ондашње уобичајене превелике скромности.

И сад се може чути у народноме говору: *Не знам ја до тамо, брате*, тј. не зна толико и тако о томе као тај и тај што зна и говори. У таквом је, мислим, значењу била и реч **дотамописьць**.

М. В. Веселиновић

РАЗНО

* Поводом прославе 25-годишњег постанка и рада „Београдске Задруге“, управа тога завода дала је 30.000 дин. прилога на разне циљеве и то: 10.000 дин. фонду за споменик Врховном Вожду Карађорђу; 1000 динара Привредном Одељењу Београдске Трговачке Омладине; 1000 дин. Пољопривредном Друштву за награде намењене пољопривредним циљевима; 1000 дин. Савезу Српских Земљорадничких Задруга у име награде пољопри-

вредницима; 2000 динара за II књигу Ивана Иванића »Маћедонија и Маћедонци« јубиларно издање Београл. Задруге; 1000 динара Друштву за школску Хигијену и Народно Просвећивање за подизање Народ. Просветног Дома у Београду: 1000 динара Општини Београдској за подизање Дома за општинску сиротињу; 500 дин. Београдској Трговачкој Омладини прилога; 500 дин. Фонду сиротних универзитетских студената у Београду; 500 дин. Српском новинарском удружењу у Београду; 2760 дин. Чиновништву задругином (ванредна двострука-полумесечна плата); 800 дин. послужитељима задругиним; 7.500 дин. за штампање »Споменице« Задругине и за разне потребе за прославу. —

* Душан Шамбек, коровођ у Т. Ковину, јавља да прима поруџбине на музичко издање »Три патриотске песме« од Штунца. Композиције су за мушки кор (»Домовино«, »За дом мили«, »Запевајте«). Цена је издању 2 круне. —

* У XVI колу, Српске Књижевне Задруге има 7 књига, и то: 1. Песме Војислава Илића (прва половина), у редакцији Драгутина Костића, са предговором Д-ра Јована Скерлића; 2. Писма из Италије од Љуб. П. Ненадовића; 3. Зона Замфирова, од Ст. Сремца, прерађена и допуњена од писца пред смрт његову; 4. Приповетке Петра Кочића; 5. Енејида, спев Виргилија (прва половина), превео с латинског и коментар написао Д-р Никола Вулић; 6. Мртва Стража, од Болеслава Пруса, превео с пољског Лазар Кнежевић; 7. Баја Гање, од Алека Константинова, превео с бугарског М. Рујанац Бацета, за штампу прегледао Јеремија Живановић. —

* Роман из народнога живота Босне и Херцеговине, »Мученици за слободу«, награђен првом наградом Академијином из фонда Николе Мариновића, штампан је о трошку Коларчеве задужбине. Дело је посвећено пок. А. Чумићу, по чијој је жељи и написан недавно. — Књига има 24 штампана табака, а цена јој је 3 дин. Поруџбине прима писац, г. Лаза Комарчић (Молерова ул., бр. 98.).

* Д-р Јован Цвијић, професор у универзитету Краљевине Србије, добио је позив од Бечког Географског Друштва, да у једној седници држи предавање о својим научним испитивањима за последње две године по Дунавском Ђердапу. Г. Цвијић примио је позив и предавање ће одржати у најскоријем времену. —

* Дато је у штампу и скоро ће угледати света као Издање Задужбине Илије Коларца дело *Милош Обреновић* књига прва 1813—1820, написао Д-р Мих. Гавриловић, државни архивар. Дело је написано на основу архивске грађе, која до данас још није обрађивана и која се чува у Краљевско Српском Државном Архиву, у аустријским државним архивама (Haus-Hof und Staatsarchiv, Kriegsarchiv. Polizeiarchiv), у Главном Госуд. Архиву Министарства Иностраних Дела у Москви, у Архиву Српске Краљевске Академије Наука, и т. д. За тим је као извор употребљена до скора тајна Вукова Грађа за историју нашега времена и други неки његови необјављени састави о Милошу; најзад многи документи, које је писац добио на послугу од приватних личности. На основу све ове грађе писац је обрадио најтамнији период Прве Милошеве Владе од 1815. до 1820. године. Али како је било неопходно потребно увести читаоца у догађаје који су претходили Другоме устанку, он је отпочео излагање Букурешким Уговором 1812. године и 1813. годином, кад је управо почела Милошева каријера.

* Г. Милан Вукићевић, секретар Државног Савета, прикупио је знатан број разноврсних одлука Државнога Савета и дао их је у штампу под насловом »Збирка одлука Државнога Савета«. Она ће имати 80 штампаних табака велике осмине, а садржаће одлуке сређене по предметима свију министарстава. По стручним стварима Министарства Унутрашњих Дела садржаће одлуке: о извршењу судских пресуда и решења; о саставу избранога суда; по разним предметима административне природе; по *законима:* о чиновницима грађанског реда, дневници, подвознини и селидбини; о трошковима управних власти; о општинама; о уређењу округа и срезова; о местима; о водама; о уређењу санитетске струке; о производњи, увозу и продаји барута, динамита и других распрскавајућих смеса; о злонамерним паљевинама; о заштити од сточних зараза; о мангупима; о чувању пољског имања; по *уредбама:* о поданству; о механама и кафанама; о касапницама; о обаларини; о наплати механског акциса; о калдрмини; о полицијској уредби; из III. части кривичног закона, и по правилима за инсталацију водовода по кућама у Београду. — Цена ће збирци бити 8 динара.

Ђорђе Поповић: *Бачки Буњевци и Шокци.* Прештампано из »Правде«. Београд, штампарија »Бранко Радичевић«, Гавр. Давидовић и Комп., 1907. — 16°, стр. 41. —

Др. Јован Грујић, 1840. — 1907. Прештампано из »Правде«. Београд, штампарија »Бранко Радичевић«, Гав. Давидовић и Комп. — 16°, стр. 8. —

119 издање Задужбине Илије М. Коларца 119. *Леонардо да Винчи,* од Д-ра Бож. С. Николајевића. Са 33 слике у тексту. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1907. — В. 8°, стр. 65. Цена 2 динара или круне. —

Божо К. Маршићанин: *Управитељеве белешке.* Књ. I. Година 1900. и 1901. Београд, штампарија Д. Димитријевића, Иван-бегова улица, број 1. — 1907. — 8°, стр. 165. Цена 1·50 дин. —

Д-р. Бож. С. Николајевић: *Манастир Манасија.* Поводом петстогодишњице. Одштампано из јунске и јулске свеске »Дела« — Београд, »Доситије Обрадовић« — штампарија Аце М. Станојевића, 1907. — В. 8°, стр. 16. — Цена?.

САДРЖАЈ:

Узбуна (Л. Андрејев). С руског превео Марко Б. Крстић.

Волим, песма Милосава Јелића.

Игуманов пешкеш, Душан Јовановић—Пећанац.

Давна жеља, Ј. Јалдиз-Бојановић.

Долазак у воденицу (Алфонс Доде). Свет. А. Петровић.

У пролетње вече, од Жив. Девечарског.

Једно вече у Шангају, од А. А.

У последњој нади, песма К. Петровића.

Теофил Готије, од Ф. Брунтијера (поводом књиге Историја дела Теофила Готије-а од виконта Spoelberch de Lovenjoul), (свршиће се).

Бегство (песма накости), од Вељка Петровића.

О душо моја, песма Nella.

Нилс Лине, роман Ј. П. Јакобзена. Превео Д-р Мих. Р. Поповић (наставиће се).

Листићи: Живот. Према једном одломку из туђинске бајке, од Срет. М. Аџића. — Сећаш ли се? од Витомира. — Нирвана, од Вере. — Из неопаженог кутка, од Јеле.

Хроника: (Наука, Разно, Библиографија).

Слике: Цртеж у Виндзорској Збирци. — Студија деце. — Студија. — Благовештење. — Студија. — Мајска Скупштина у Карловцима 1848. год. — Студија. — Света Породица са Св. Катарином. — Глина. — Имућнија српска сељачка кућа у Банији. — Ленавина српски православни манастир у Хрватској. —

Власник и уредник Р. Ј. Одавић, Капетан-Мишина улица бр. 8.

Државна Штампарија Краљевине Србије

ТЕЛЕФОН БРОЈ 193

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ

МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА

У БЕОГРАДУ Кнез Михаилова улица број 20

ПРЕПОРУЧУЈЕ СВОЈ ОГРОМАН ИЗБОР:

Шешира, Кошуља, Гаћа, Чарапа, Рукавица, Др. Јегеровог рубља, Краватна, Сунцобрана, Кишобрана, Марама свилених и за српску ношњу, **Ћебади, Штапова, Путничких** прибора и разне кожне робе;

Жакета, Кепова, Сукања, Блуза, женски **Кошуља, Гаћа, Рекла, Мидера, Муфова, Чешљева, Укосница, Хаљиница** деч. и за повојнице, **Капица** и **Бенкица**;

Спреме за удаваче и девере, Шалова за кумовске свеће, **Свиле** за превезе, **Огртача** за младе (пелерина), **Албума, Мириса, Сапуна,** разних предмета за поклоне и сваковрсних галантериских новости.

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Поруџбине из унутрашњости извршује брзо и тачно

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ

ГЕЦЕ КОНА

БЕОГРАД КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све повремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шиље у кућу.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стоваришту, књижара *набавља за најкраће време* по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којега се набавља. Велики избор антикварски каталога чувених светских антикварница стоји свагда на расположењу свакоме.

Књижара купује од приватних лица појединa употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилато сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibibliothek) која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је **два динара** са неограниченим правом читања.

Каталоге учила и свију врста књига и музикалија шаље књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО

ЗА ОСИГУРАВАЊЕ

БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА

ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ

ОСИГУРАВА:

живот људски на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мираз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости новчани заводи, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један новчани завод, ради примања уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слати уплате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

ТРГОВИНА

МАРИЧИЋА И ЈАНКОВИЋА

У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. ПОТРОШАЧИМА:

Велики избор сваковрсних хартија и осталих потреба за писање, цртање и школе.

НАЈВЕЋИ ИЗБОР:

Хартија за писма
Хартија за позивнице
Картона за посетнице
Картона за позивнице
Картона за фотографе

НАЈЛЕПШИ ИЗБОР:

Дивита
од никла, стакла и дрвета

НАЈВЕЋИ ИЗБОР:

Енглеских перореза
Новчаника и буџелара
Ножева за сечење хартије
Финих увлака за пера
Блокова за писање и цртање
и т. д.

бр. 10

НОВА ИСКРА

ОКТОБАР 1907. Власник и уредник Р. Ј. Одавић ГОДИНА IX.

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића

Има на стовариштву и свагда наново добија **САСВИМ НОВУ РОБУ**

коју и препоручује поштованој публици *за сваку поједину сезону*: **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атласа црна** за бунде и либадета. — **Атласа** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атласа Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикераја, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је угодна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С ПОШТОВАЊЕМ

МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ

БЕОГРАД — САРАЈЕВО

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атласа и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је **сва из првих светских фабрика**

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршују се најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 10. Београд, октобра 1907. год. Година IX.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Записи непознатога

новела

Петра Ј. Одавића

Све би ничега било, да је, тако рећи у очи самога поласка на пут, нисам видео, и, сасвим случајно, изменио с њом неколико речи. Било је у мају. Једнога вечера, пошто ми се већ било досадило бубати из дебелих књижурина, спремио сам се и пошао у шетњу. Становао сам у улици Геј-Лисаковој, и то одмах тамо у почетку, недалеко од Луксенбуршког парка. Кад сам изишао већ је хладовина почела да овлађује. Са тла поливених улица бйла је свежина. После неколико првих дубљих удисаја свежег ваздуха, већ сам био заборавио загушљив собни ваздух: становао сам на четвртом спрату. По обичају право сам пошао на Луксенбуршки парк. Кад сам ушао, осврtао сам се, нећу ли видети кога од другова, али их не беше ни једног. Са широке терасе полако сам се спустио ка великом басену, па поред сенатске зграде упутио се ка музеју. Кратка алеја старих дрвета што спаја те две зграде, тако звана *Алеја Уздаха*, била ми је нарочито симпатична у то доба. Онај, можда, један од најлепших споменика париских, споменик живописца Делакроа, био је већ подигнут, и ја сам, кад бих био сам, често ишао тамо да га гледам, и гледајући га заносио сам се у мисли и снове. Није била никаква реткост: било ми је двадесет година. И сад кад се сетим тих дана дође ми да заплачем, не зато што ми се нису остварили не знам какви златни снови и што нисам постао какав велики човек, но зато што је живот донео собом тако, тако много разочарања. Никада ми ни на памет није падало да ћу и ја бити какав велики човек или бар какав велики господин; али сам замишљао, као што без сумње замишљају сви младићи, да ће ми и будући живот тећи тако глатко, тако пријатно као што је и дотадањи.

У тој алеји обично није било много света, можда и зато што је некако с неруке, што је у крају. Али тога вечера све оно неколико клупа било је заузето. Прошао сам с краја на крај алеје и поново сам се вратио. На једној клупи, и то баш оној најближој споменику, седела је само једна млада женска и крај њених ногу играло се дете. И ја сам сео на ту клупу. На мој уобичајени поздрав у таквој прилици, женскиња и не гледајући ме, само климну главом, а детенце се усправи и, држећи се за сукњу женској, онако позади ње, љубопитљиво ме погледаше, па онда, како се ја и не осврнух на њега, поново се саже и поче да купи песак у мале гомилице.

Можда сам се варао, ал' чим сам сео учинило ми се као да женској не беше пријатно моје присуство, и одиста, после врло кратког времена, наже се детету и рече му:

— Хајде, Луји, хоћемо ли, већ је време.

— Још малко, тетице, молим вас, одговори јој мали, изненађен њеним позивом.

— Пардон, госпођо, да вас случајно не узнемирујем? запитах је ја тада.

— Ни најмање, господине, зашто ћете нас узнемиривати, одговори ми она, осврнувши се према мени и погледавши ме право у очи.

Било је лепо женско лице. Ако је имала највише осамнаест до двадесет година. Глас јој је био мек и пријатан, и после само тих њених неколико речи и тог њеног првог погледа, обузе ме жеља да се ближе познам с њом. А то није била првина. Мени је и дотле скоро свако лепо лице и лепа женска прилика евоцирала много пријатних мисли, само, кад кажем: *свако лепо лице*, то значи лепо по моме схватању, јер ја сам гледао и познавао стотине лепо изрезаних глава и фигура женских, које мени нису биле ни мало лепе.

— Па ипак, рекох јој, и ако желите да вас нисам узнемирио, ви бисте се, без сумње, дигли и отишли, само да сте били сами, и да вас тај мали није тако слатко замолио да још мало останете.

Њој се приметно сведоше веће; видело се: био сам јој досадан. Повуче два три пута врхом свога сунцобрана једну исту кружну линију по песку и не осврћући се к мени, скоро љутитим ми гласом рече:

— Можда бих се и дигла.

— И отишли бисте нерасположени према човеку, не знајући да бисте се тим и невољно огрешили према њему.

— Господине! рече ми она строгим, упутним гласом, и опет ме погледа право у очи.

— Ви, наравно, то не знате, али ово је — моја клупа.

Њој опет мали облачак непријатних мисли осенчи чело и очи, ал' ипак не рече ништа. Морала је помислити да сам некакав неучтив човек.

— Ја скоро свакодневно долазим овде, продужих ја, па и данас сам сео не зато што је на истој клупи седела млада женска, но само зато што то, има већ два три месеца, обично чиним.

И ако је она и даље ћутала и тиме ми давала на знање да јој баш није ни мало стало до тога да се познаје са мном, нарочито после тврђења о клупи, ја сам хтео пошто пото да ступим у разговор с њом.

— Ја овде долазим тако често због овог споменика, рекох јој, и дигох руку према споменику. Видите, споменик овај тако много говори мојој младости и мојем, само још ђачком појимању о животу. Ја у њему гледам не само један засебан свет воље, интелигенције и енергије који је оличавао уметник Делакроа, но у њему, као у неком нарочитом минијатурном издању, гледам сав живот људски на земљи. Младост и године што се за њом нижу, снови и чежње, непроспаване ноћи, рад, труд, амбиција, жеља за остваривањем високих концепција, — и после свега тога, после смрти која дође да покоси све то, награда, признање и слава. Ето видите, те мисли никако ми не избијају из главе неколиких последњих дана. Кад се сунце склони заходу свом и падне вече, ја оставим свој свакидањи, досадни школски посао, и дођем овде да се разгалим и освежим. Истина, мисли што у мени буди овај споменик, овај тучни одјек једнога *несталог* живота, нису баш тако веселе, али она сета што из њих избија, необично хармонише с мојем младошћу. И преда мном стоји живот дужи или краћи, то ће сам Бог знати, тек живот који ће се свршити смрћу, па се овако усамљен често пута питам: за шта си ти рођен, и чиме ћеш ти, каквим ћеш ти радом и мислима свој живот испунити?

После тих неколико речи осетио сам како ми придође нека лакоћа, некакво расположење да тако, у томе смислу, говорим још дуго и дуго. Подузе ме она пријатност, коју многи младићи у сличним моментима осећају, а нарочито кад она после тога проговори. Видео сам да сам је ипак морао ма и најмање заинтересовати.

— Ви сте студент, је л' те? Запита ме.

— Јесам, госпођо, одговорих јој.

— И то странац?

— Јесте.

— А одакле сте?

Ја јој рекох. Она поћута мало па ће онда рећи:

—Мислите ли ви да су те ваше рефлексије каква ретка појава?

— Никако, госпођо. Ја напротив држим да сваки иоле осетљив младић мора да размишља о животу што га чека, исто овако као и ја, и да се, ако у томе погледу има какве разлике међ' њима, та разлика своди једино на то: што се неки од њих тим мислима баве дуже, а неки краће. О, ја врло добро знам, госпођо....

— Реците: госпођице, упаде ми она у реч.

— Пардон, продужих, ја врло добро знам, госпођице, да је данас много, много већи, но што је икада био, проценат оних који решавају проблем живота; којима су тајне живота као права морија легле на прса, па им ни једнога дана мира не дају. И баш зато што сам и ја дете свога доба, и што је то у неколико нормална и логична последица времена у којем живимо, и мени, видите, оно што ме у будућности чека, већ данас не да мира. А што је најинтересантније: не узбуђујем се ја, нити се икакав младић узбуђује на помисао о својој будућој физичкој егзистенцији, но се једино узбуђујемо на помисао о својој моралној егзистенцији, о свом имену. Неоспорно је, да сви ми младићи, размишљајући о будућности и слави, чекамо, тражимо од живота много више но што нам треба. Мало се ко од нас задовољава данас и златном средином. Не, сви ми хоћемо горе, сви ми хоћемо на врхове, и то је управо оно што нам не да мира,

Ђурађ Бранковић

последњи српски деспот, умро у заточењу у Хебу у Аустрији

и што нас буни. А кажем вам: ми смо такви само зато што је доба такво. Кад гледам овај споменик, све то некако јасније испадне испред мене. Овде, као што знате, има још много споменика, али ни један ми није тако симпатичан као овај сликарев. Кад сам овако испред њега, мисли о мојој будућности, о мом животу, расплићу се у некаквој нарочитој форми, и поред ово неколико мислених фигура што сам вам изнео, још стотина других, као у некој сумаглици, свијају се око мене, и тек овде онде као да назрем нешто од онога што и мене чека, од онога што ћу и ја моћи.

— А ви, наравно, верујте, да ћете и ви доста моћи? упита ме она.

— Има момената кад ми се чини, да ће и од мене нешто бити, и да ми само треба хтети, истрајати и стално гледати више себе. А има опет дана и момената кад сâм себи дођем као обичан какав сентиментални јуноша, каквих има на хиљаде, и који као људи нити што вреде, нити ће икад вредити.

— То није никакво чудо, рече ми она: до тако противречних закључака долазе и многи други људи.

— Јест долазе, ал' *обични* људи. Онима који су рођени да буду нешто више, тако се што не дешава. Код њих, и кад моментано ослаби сила што их у напред креће, она ослаби само зато, да се убрзо затим јави у много јачој мери. А кад на нас обичне људе, кад на мене наиђе чамотиња, ја по неколико дана нисам ни за што.

— Ал' ето и поред тога загонетка будућности ваше, загонетка живота, не дâ вам мира. Значи: да баш нисте сасвим на чисто с тим, да сте слаботиња.

— Јест, има и таквих часова, само ти су много ређи. И да само знате, госпођице, како ми је у тим ретким часовима! Тада и земља, и свет, и живот, и људи, све то добије у мојим очима некакав нарочито светао колорит. Сунце ми тада није само сунце што даје светлости очима мојим, но као да даје светлости и души мојој. Дође ми као да добијем крила, па да се уздигнем и носим по чистом зраку ослобођен свега што је грешно у човеку. На некакав чудноват начин, мој рођени дух дође ми као највернија слика вечности: и онога што је било и онога што ће бити. Најсјајнији моменти и изумрлих и живих културних центара дођу ми некако познати, своји. И Вавилон, и Нинева, и Атина, и Александрија, и Рим, и Кордова, дођу ми као средине, у којима сам и ја некада живео. Оне исте амбиције, које су кретале и давале маха тадањим великим савременицима, филозофима и уметницима, као да су и мене кретале, као да сам их и ја некада осећао, и само живим од успомена на њих. Учини ми се, да треба само да пружим руку, па да се дотакнем скута какве ондашње лепотице, којом се одушевљавају племенити младићи, њени савременици, или да се дотакнем музичког инструмента, којим се прати какав ондашњи песник, пророк свога краја. Хоћу да кажем: да ми сва та времена и средине дођу своји, познати, а ја дођем као нека синтеза свега тог прошлог, и физичког, и моралног, и интелектуалног света, и у тим моментима обујми ме ретка снага. Живот, та појава, тај појам, дође ми као оживотворени најлепши сан, што је и људска и божанска машта могла да усни, а мој живот, и преживели и онај што ме чека, као најлепша епизода из тога сна.

— Па кад је тако, прекиде она, да ли сте ма чиме покушали да изразите захвалност своју судбини, вечности, Богу, што су вас обдарили тако ретким даровима, и како то онда, да вас и поред тога може сумња да спутава?

— Допустите ми да довршим, рекао сам јој на то. Ја сам имао часова пријатног заноса и одушевљења, вере и наде, али су ти часови били врло кратки. Њих су плáвили таласи свакидањег живота. И ја сам свесно пратио те тако велике и нагле промене у духу и мислима својим, али још нисам дошао до закључка којему бих веровао, на који бих стао као на какву чврсту подлогу. Неки, с којима сам претресао ту тему, говорили су ми да је то апсурдно у напред са сумњом говорити о ономе што има тек да дође, и уверавали су ме, да само треба радити, и тај рад доводити у хармонију с крајњим циљевима својим. Али у томе баш и лежи оно што ме понајвише буни: ја знам многе људе, и то од оних интелектуалних, који су радили читавога века, и који поред свег тога нису баш ништа урадили, но су прошли кроз овај живот као и свака, рецимо гуска. Она велика сила што се зове човекова интелигенција, није им ни најмање помогла да се сачувају од *апсолутнога* заборава, у који су по смрти утонули. Овај пак овде, рекох јој показујући руком на споменик, у борби с временом савладао је време, и оно му за дуго, за читаве векове, неће ништа моћи. На против, доцнијим нараштајима показиваће га у све лепшој светлости. Али погледајте само ту лепу мушку главу, то силно, широко чело!...

— И ви сте ми све то рекли, прекиде ме она смешећи се, само зато, што је ово *ваша* клупа?

Још док сам јој говорио, видео сам по њеним очима да колико прати оно што ја говорим, у толико, и још више, мисли о нечему другом.

Кад ме то запита, као да ме неко поли хладном водом, тако ме њено питање непријатно дирну.

— Није само зато, одговорих јој хладно, промењеним гласом.

— Него?

Ја сам ћутао. Нисам управо знао шта да јој одговорим.

— Него? запита ме она поново.

— Зато, одговорих јој, што сам хтео да вам се представим и да се познам с вама.

— Како сте ви искрени! рече ми она, трудећи се да се ирониja њенога гласа не осети тако јако. А зашто сте баш тако ради да се познате са мном, кад не знате ни ко сам, ни шта сам?

— Зашто? Управо не знам ни сâм да вам кажем: то је нека несвесна жеља моја.

Урош Предић — Исус даје вид слепима

Она ме само погледа и не одговори ништа. Мој јој је одговор морао изгледати глуп. Дођох сâм себи за сажаљење. Хтео сам нешто, ал' то што сам хтео нисам умео да изведем.

— Је л' те, обичне, баналне речи? запитах је, у колико само да проговорим и да видим шта мисли.

— Јесте, одговори ми она немилосрдно.

— И наравно, излишно је да вас уверавам о противном?

— Сасвим излишно. Биће да су то неке ваше мисли и фразе, које сте без сумње морали често употребљавати у оваквим приликама.

— Ја ове своје данашње мисли, ако ми хоћете веровати, нисам досада никоме саопштавао. А зашто сам их и вама саопштио, не знам; тако је ваљда случај хтео.

Било ми је баш тешко зашто тако да се растанемо, и ако сам тврдо веровао, да се више никада нећемо састати.

— Па јесте: све је до случаја, рече она и одмах се диже.

— Хајде, Луји, зовну малога, већ је време.

И мали се сасвим послушно диже и стресе своју хаљиницу с преда.

— Збогом, господине!

— Збогом, госпођице!

И тако оде, лако корачајући, у правцу музеја. Пратио сам је погледом догод се није изгубила. Чим зађе за музејску зграду, мени у први мах дође да идем за њом. Мислио сам да је пратим и да видим где станује а да она о томе ништа не зна. Али одмах за тим паде ми на памет, како се случајно може обрнути и видети ме, и како бих у том случају изгледао бедно. И тако сам и даље остао седећи.

После тога отишао сам, вечерао, по вечери нашао друштво и дуго у ноћ седео у кавани. Што ми се дотле више дешавало, тада сам осећао потребу да седим у оном безбојном и безличном жагору каванском, не дајући мислима да се задрже ни на каквом предмету, но да иду тако бесвесно и бесциљно тамо куда их очи поведу, и да стану онде где и очи стану. Као да ме нешто принуђавало да останем у томе жагору, и као да сам хтео да утекнем од самога себе, или још боље рећи, од неких нејасних осећаја, што су ми се прикрадали после догађаја у парку. А да сам само мало хладније размислио о томе, морао бих се на послетку сам себи смејати: зашто све то? Нисмо ли ми таквих сретаја имали тако рећи свакодневно? Али узалуд: нисам могао да хладно мислим о непознатој.

Била је симпатична девојка. Истина: мени су у то доба све лепе девојке биле симпатичне. Само, ипак, она није била обична девојка. То се видело, или бар мени се чинило да сам видео, по извесним детаљима, које би ми било тешко определити. Била је мирна, смишљена, одмерена; ни један јој гест, чини ми се, није био излишан. Мирноћа јој се осећала и у гласу, и само то давало је њеној личности неке отмености. Па и она њена ироније, после мојих рефлексија о животу, ни она није била од обичне девојке. Питао сам се: шта од прилике може да буде? и сâм сам себи давао одговоре, али сам осећао да ни један није тачан. Учитељица? васпитатељка? обична девојка из какве имућније буржоаске куће? радница из какве веће радње? И ни један одговор није ме задовољавао.

Неколико првих дана по том често сам мислио о њој.

Време је било непрестано лепо. Изгледало је као да се дани нижу све један лепши од другога. И ако сам дотле ишао у врт само пред вече, после тога малог догађаја ишао сам чешће.

Све сам држао да ћу је, ако је будем још који пут видео, понајпре видети ту. И ако је то већ давно било, и сада се још врло добро сећам оних пријатних осећаја и мисли под којима сам улазио у парк. До тих дана обично сам тражио друштво за шетњу, а тада, ако бих још из даље спазио кога друга или познаника, гледао сам да се не сретнемо. Веровао сам да ћу сâм имати попре прилике да јој пријем, ако је будем видео, а тада та могућност није ми изгледала невероватна. Пре свега ишао сам право клупи, и тако, седећи, изгледао сам неће ли се појавити с које стране. Био сам узнемирен, баш као да сам ишао на већ унапред уговорен састанак с њом. За скоро сваку саму женску, која би ишла к мени и која би од прилике била њенога стаса, док је још подаље била, веровао сам да је она.

Међутим дани су пролазили а моја се жеља не остваривaше. По некад, место да се из парка вратим кући, или да одем право на вечеру, одлазио сам оним правцем којим је она отишла. Прошао бих поред музеја, изишао на улицу Вожирар па или бих се спустио доле оном узаном улицом ка цркви Сен-Силпис или бих ударио лево и ишао тако без циља, надајући се да ћу је или где видети или срести. Али све је било узалуд.

Једнога дана пре подне, пошто сам провео кратко време разгледајући неке књиге у Колонади Одеона, упутим се ка Луксенбуршком музеју, у намери да у њ свратим. И ако сам скоро сву скултуру, што је ту смештена, и скоро све слике на памет знао, кад год сам улазио у музеј осећао сам неко нарочито задовољство. Колико је славе и величине, колико лепога почивало ту! Одмах од уласка задржао сам се у првој сали у којој је скултура изложена. Још док сам посматрао поједине фигуре у доњем, левом углу, видео сам у суседној соби, где су слике изложене, једну женску леђима обрнуту, како копира неку слику. Седела је на високој столици и непрестано преносила поглед са слике, коју је копирала, на урамљено платно што је стајало пред њом на ногарима.

Како је то била обична појава, јер кад год сам био у музеју скоро увек затицао сам неке сликаре што копирају, то нисам ни обраћао пажњу на ту женску, но сам и даље застајкивао пред појединим радовима. Али може се замислити моје изненађење кад сам у ту собу ушао, и кад се та женска сађе у један мах са столице, обрну овамо к мени, и ја у њој познадох своју непознату. Одмах сам јој пришао. Била се сагла и тражила нешто у кутији с бојама, па како виде да је неко стао поред ње, она се исправи.

— А, то сте ви! рече ми и насмеши се.

— Јесте, рекох јој, познао сам вас и пришао да видим шта радите.

— Ето видите да бар чујем и ваш суд, рече ми мислећи на свој рад.

— Мој суд? Он вам је одмах изречен: врло лепа копија. Била је она дивна слика Моровљева: судар француских и немачких оклопника.

— Само, рекох јој, откуда да код оволико слика, слика које се могу много више допасти девојачкој природи, изабрасте за модел ову, овај крвави покољ, ову страшну појезију смрти?

— Зашто? Не мислите ваљда да сам попре требала да радим на пример Кабанеловог или Бугровљевог Венуса или Бугровљеву Богородицу? И не чекајући шта ћу јој на то одговорити, додаде: Како сте ви меки и нежни за човека.

— Бадава, рекох јој, у вашим очима мене не може ништа више да спасе. Ви сте стекли о мени уверење непријатно за мене, које се више ничим не дâ поправити.

— Стекла сам уверење, рече ми она, да ћете, ако се само и у будуће будете губили у којекакве бледе рефлексије, у скоро почети жалити прошлу младост, чије потајне тежње за радом, за борбом, нисте схватили нити схваћате. У вама ври и тутњи, а ви, у место да под импресијом тога животног процеса што се распиње у вашим грудима и у вашој души, разманете и десно и лево, да грабите од времена, у место да будете јунак, а ви бисте то могли бити, ви сте се преплашили, унезверили, стали сте на раскрсницу и бојите се да ударите ма којим од многих путева што стоје пред вама. Ви и не знате можда, али како се мени чини, вас треба неко да води, неко јачи од вас, јер вама јаки импонују.

То ми је рекла и без најмање афектације, без и најмањег геста, мирно, ударајући овде онде четком по платну, и то је можда и био узрок, што јој, под оним првим утиском изненађења, пријатно потресен, притајеним гласом рекох:

— Па будите ми ви вођ.

— Да вам ја будем вођ? запита ме. А како ћу вам ја бити вођ?

— *Tu duca.... tu maestro*, одговорих јој речима што их је Данте рекао Виргилу.

— Шта кажете? запита она, не разумевајући талијански.

— Покажите ми ви стазу којом ми треба ићи кроз живот; кажите ми ви шта треба да радим, па да корисно употребим младост своју и живот што стоји преда мном. Ја признајем да лутам, јер моји досадањи учитељи нису били у стању да отклоне ово сумњичење што спутава све покрете моје душе, и још мало па и све жеље моје. Нека ми дубока ваша девојачка природа која интуицијом може више но и најпаметнији интелигенцијом својом, нека ми она укаже мету, или не, нека ми укаже циљ ка којем бих имао ићи, па да и умирући будем задовољан животом својим.

Она часом спусти палету и посматраше ме.

— Ви сте слободни, је л' те? запита ме после кратка ћутања и размишљања.

— Слободан сам.

— Чекајте онда, поћи ћемо заједно.

Рекавши то спусти палету и четкицу на столицу, саже се кутији с бојама и поче нешто спремати по њој, па је после закључа, пошто метну у њу четкицу са столице и палету; скиде са себе широки хаљетак с рукавима, који јој је покривао читаву хаљину. Зовну чувара који

Урош Предић

Усековање

је шетао туда, предаде му сав свој прибор и, обрнувши се мени, рече ми:

— Хајдемо.

И тако пођосмо ка излазу: она напред а ја за њом.

„Шта сад ово треба да значи?“ питао сам се изненађен тим тако наглим обртом. Моја мала авантура поче ми се обележавати у најромантичнијим тоновима.

Кад смо изишли из зграде, она удари лево у парк. Прође поред оног басена по којем су обично пливале неке велике патке, црвене око кљунова, и лабудови. Како сам ја корачао крај ње ћутећи, чисто бојећи се да прекинем ћутање, она ме запита:

— Дакле ја да вам будем вођ, је л' те?

— О, кад бисте ви само хтели.

— Хоћу, одговори она. Данашњи дан посвећујем вама. То је без сумње мало чудновато, али све је до случаја, као што оно ви рекосте ту неки дан. А ако има ретког случаја, то је без сумње овај наш. Нити ви знате ко сам ја, нити ја знам ко сте ви, и ипак сам ево решила да данашњи дан проведемо заједно.

— Ако ја не знам ко сте ви, упадох јој у реч, по томе, што вам не знам име ни родитеље, ја вас онда не познајем; али ако бих имао да судим о вама по појави вашој, и по ово мало момената што смо заједно, ја вас познајем, ја вас врло добро познајем, и познао бих вас међ' хиљадама. Ви сте....

— О мени ми немојте ништа говорити. Ја већ унапред од прилике знам шта бисте ми ви рекли. Али то је излишно; нећу да ми о мени говорите.

— А зашто? запитах је, а и данас се још сећам да ми је глас дрхтао. Био сам потресен. Тек та тајанственост њена поче да разбуктава моју машту.

— Зато, што тако треба да буде, одговори она, а ви имате да ми се поверите и да ме слушате.

— Реците ми бар којим ћу вас именом звати?

— Зовите ме... Лидија.

— Је ли то ваше име? запитах је, а поверовах да није, пошто је, пре но што ће име рећи, мало застала.

— Јесте.

— Крштено, а оно друго?

— За то ме нећете више питати.

— Нећу, одговорих јој, кад је то ваша жеља.

— Ви знате, поче она како вам многи проживели осећаји личе на снове које сте некада сањали. Е видите, ја хоћу да и о овом састанку нашем мислите ускоро као о каквом сну.

Не знајући шта хоће тим, и бојећи се да се то тако ретко познанство неће морати ускоро привести крају, ја јој чисто преплашено рекох:

— Па ми смо се тек познали!

— Ништа за то, одговори она. Па онда, пошто за мало остаде замишљена продужи:

— Оно што потреса вас и што вама не да мира, и мене узбуђује; знам, да између нас, хајд' да кажем: — између душа наших, има неке симпатије. Е па видите: ја верујем да ће те симпатије трајати докле год и ми будемо трајали, и да ће оне вршити нама непознате своје мисије, па ма ми били једно на једном а друго на другом крају света. Ну као што видите име не значи много, а ни растанак исто тако.

— Растанак! рекох ја, зашто ми већ сад спомињете ту реч?

— Мекушац! рече ми она. А зашто? Није ли та реч потка целоме животу о којем ви тако

често мислите? Нема ли ње свугде, на сваком кораку, у сваком послу?

— Ја знам то, одговорих јој, али оставите ме бар да о растанку мислим тек онда кад буде дошао. Пред нама стоји још доста дана, па зашто бих се већ сад растуживао на помисао да ћемо се растати, кад смо сад тек први пут заједно?

То сам јој рекао и ако сам знао да ме од последњег испита раставља још свега три четири дана, и да ћу по положеном испиту, јер сам веровао да ћу га положити, морати се одмах вратити својој кући. То је била већ дефинитивно свршена ствар, па ипак у тај мах гледао сам и ту могућност, да и после испита останем да будем с њом. О томе пак каквих је последица требало да буде од нашег познанства, нисам имао ни најслабију представу.

— Где се ви обично храните? запита ме она, а не одговори на моје питање. Ту негде у кварту је л' те?

— Јесте, у кварту, обично код Дивала или код Булана.

— Е онда хајдемо да ручамо, већ је време, ја сам гладна.

Још није ни изговорила то неколико речи, а на Сенатској згради поче часовник да избија подне.

Не знам шта би ме могло више обрадовати но та њена жеља да заједно ручамо. И ако ми је рекла да читав дан посвећује мени, није ми ни на памет пало, да ће и тај моменат наићи. На ручак управо рећи нисам ни мислио. А нешто ме је нарочито потресала она позната интимност за столом; изгледаће као да смо познаници и пријатељи од дугог времена, а у тај мах и сама помисао: да ћу то, некада, и с разлогом моћи рећи, будила је у мени ретко расположење.

И тако смо, лагано идући, дошли до Булана, где смо и ручали.

Одмах по ручку спустили смо се до Сене, сели на лађу и одвезли се у Сен-Клу. То је била њена жеља.

Уз пут покушавао сам у неколика маха, да, ма и заобилазним путем, дознам што ближе о њој, али она је, осећајући то, одговорима својим умела да затури и најслабији траг ка ономе што сам хтео да дознам. А да ме је ко питао: зашто ми је требало да шта подробније дознајем о њеној прошлости? не бих му умео рећи. Да сам дознао о ње знам каквим светлим атрибутима њене личности, не би ме могла више занети, но што ме је и без тога заносила. Њеном појавом и њеним присуством био сам као опијен. Нешто ми је стално говорило да она није обична девојка, и сваки даљи моменат што сам био с њом, све ме је више утврђивао у томе вероваћу.

(свршиће се)

Моја молитва

Боже, ја те никад нисам обманиво
Молитвама лажним' нит' димом од свећа,
Хтедох да откупим грех који сам скривô, —
Нит' тражих да Твоја милост буде већа.

К'о и многи други, мирно вучем јарам,
Певам кад сам вес'о и у тузи плачем, —
Нит' ми на ум пада да сам себе варам:
Смрт спокојно чекам да ме скоси мачем.

А сад милост једну ја у Тебе просим:
Хтео бих да умрем у напону снаге,
Онда, док још главу поносито носим,
И на верним груд'ма једне жене драге.

Мене плаши старост са грудима свелим,
Стрепим, да ћу некад ја излишан бити.
Хтео бих да умрем док још живот желим,
Док ми чело ведро бујна коса кити.

Боже, страх ме клецат' под старости јадом,
И теретом што на ломна плећа паде:
Кад већ мора бити, дај ми 'умрет' младом,
Не дај да Те кунем што ми живот даде.

Ћуприја, 1907.

Милутин Јовановић

На спроводу

— слика —

Драг. Ђ. Туфегџић

Ветар је подухивао на махове и својом мартовском силином надјачавао топлоту сунчаних зракова, који се разливаху по чапурју неравна пута, одвајајући се од косо управљеног прамења.

Ја сам немарно корачао, купећи кроз џепове крајеве свога горњег капута. Ишао сам за гомилом у двоје поређаних ђака на спровод једној девојци...

Нисам мислио ни о чему нарочито. Смрт младости, коју ћу мало касније опевати — ни мало ме није дирала, и ја сам тамо ишао потпуно равнодушно, као кад идем у поље ради шетње, али не за то да уживам у лепоти природе, већ ради тога што знам да је здраво проходати се...

Људи су седели у гомилицама испред својих авлијских врата; жене су вриле преко тараба, деца се играла, а ја по навици климао и десно и лево главом у знак поздрава, а не говорећи ништа.

На капији авлијској оне куће у којој лежи мртвац дочекаше ме двојица младића.

Један од њих беше протегљаст, сув, опаљена лица; осим чакшира имађаше на себи пршњак-кожух. Други беше такође висок, нешто пунији, опаљен од ветра, па ипак некако смешан: Загледах га мало боље: усне му се црвене као паприка; јагодице и један део чела такође, а кроз длаке од браде низ уши — просијаваше нека сјајна белина. Био се и наруменео и набелео....

Хтедох му се насмејати; али и он изгледаше погружен, гологлав, као и онај први, те закључих да је и он рођак умрлој девојци.

Ја се, дакле, поздравих с обојицом и ћутећи корачао сам дну авлије, тамо где је ватра и где су се људи били окупили.

За мојим леђима чу се кукњава, која прекиде дотадању тишину...

Људи поустајаше кад им приђох, и сви колико их је год било крај ватре и око крста, поклопнице и сандука — приступише ми да се рукују.

Отпоче се разговор. Један старац се распитивао о болесном попу нашег села, а други један дебељко тражио је објашњења: зашто се сад у ово доба позива резерва од кућа.

Трећи један, који је припаљивао своју црну лулу једним зажареним ивером, причаше преко чибука о свом службовању у војсци. Тај предмет разговора учини се свима згодан, и сваки из те гомиле отпоче причати своје веселе тренутке или несташности из тог живота.

Једноме паде на памет да се распита: да ли сам и ја био војник? па кад је дознао, он продужи питати: где сам служио, кад и колико, као и да ли сам одмах извађен за „вица“?

— Ај брате! упаде му у реч један од млађих људи, који је својом отменом спољашношћу и белином лица личио каквом сеоском писару. Зар ти разговараш за ђаконе, 'двокате и учевњаке људе! Ја мислим да је господин већ и поднаредник!

Ја им објасних најновију уредбу о војсци, као и свој положај, чиме сам им отео свима из уста по једно кратко:

— А јâ! Видиш!

Тек после тога приђе ми с леђа један, са сваке стране неуређен и прљав сељак, четрдесетих година, гурну ме у раме мало и тихо рече:

— Шта радиш, господине.

То је био отац умрле девојке.

Он није показивао много туге. Био је ћутљив и без суза.

У тај пар уђоше у авлију једне лепе таљиге с поноситим доратом у њима: то је био попа из оближњег села, који замењује болесног сапароха.

Сељаци се обредише на брзу руку још по једаред полићем, па поустајаше да се поздраве и с попом, који сиђе на сред авлије.

Кукњава у соби појача се, али убрзо умукну како поп нареди да се изнесе мртвац.

Момци и девојке изнеше оплављен, груб сандук, држећи чврсто за носила, направљена од прикована дебела бреза.

У сандуку је била девојка. Не би она, да је жива, занела никога лепотом својом, исто као што ни њену смрт нико није срдачно оплакивао.

Па ипак њеном лицу нешто је придавало један особит израз. То су биле трепавице. Од прозрачне, глатке и нешто жутљајиве коже, бледих усана и ушиљена носа, црнина дугих трепавица чудно је одсјајивала; и помисао да оне, можда, крију крупно и лепо око, скромно и поштено — изазивала би жаљење.

Крај свега тога — ја сам био потпуно тупих осећаја, и не имађах ама ни једног јединог уздаха за тим бившим животом!...

Онај набељени и нарумењени младић принесе нам — мени и попу — запаљене свеће, кадионицу и стакленце с вином.

Свет се прибра око сандука и иза нас; све се утиша, сем неколико жена у вајатићу, које се препираху око пешкира:

— Овај попу, јадна друго; ред је! упућује једна.

— Ја шта ћу, сад ће добити! Зар му је мало дукат?... Нека га нек стоји, биће ваљда још ко год жив!

— А шта ћеш момцима и девојкама што ће је носити?

— Оцепи, Бога ти, по једно парче беза...

Опело отпоче и више не имадох кад присуствовати.

Кад и кад бацао сам поглед — за време док поп пева своју »чреду« — на родбину и свет који је био ту, да видим: има ли бар једно лице искрено растужено, има ли бар једно срце, које због мртво тело.

Тражих погледом мајку, али нисам знао која је од две жене, које су биле повезане црним шамијама. Па и њих две не одаваху својим држањем бола материна и то ме је зачудило...

А кад се сврши опело, и попа оде у собу да освети водицу, ја стадох уз младу јабуку, која је била добро нађикала, па сам очекивао дирљиве тренутке.

По сандуку падоше оне две жене, још једна старица, крупна и дебела, подвезана трбуха а на глави јој не беше црнине; до ње је стајало једно девојче од својих дванаест година. Све четворо женскиња отпоче да кука и да нариче.

Она прћава бака, крупних разора по челу и лицу, отпоче прва своје глупо нарицање:

»Јој, Милева, куд ћеш тамо?
Јој, тамо је ружно, дико,
Јој, кућа без пенџера, рано.
— — — — — — — — —«.

Са њеним гласом се измешаше много ситнији глисови оне друге две жене, а кроз сва три та гласа звонио је дечји гласић као звонце међ звонима.

Једна од оних жена није угађала да број слогова у сваком стиху жалопојке буде један исти као што се то обично пази, већ је ређала своје јаде на један посве дисхармоничан начин.

Мене не могаху растужити ни њене речи. Ја сам тог тренутка размишљао. Нисам мислио тада ни о чем другом до о томе: да све три ове жене — лажу! Једино оно дете, држао сам, ако жали од срца, јер су само у његовим очима трепериле сузе. У све три жене очи су била потпуно суве, и ако су све три се дерале на сав глас.

Једна је јадиковала:

»Јој, лепото моја!
»Јој, моје девојање!
»Јој, лепа редаро моја!
»Ајој, и станаро, дико!
»Јој, Милева рукатa си била!
»Јој, свет није ни знао!
»Јој, ниси, дико, коловођа била!
»Јој, како ћу те прежалити боме!
»Ајој, за тобом, кућаницо моја!«

Ово тугање, које се помињало отегнутим јој и завршивало још дужим последњим слогом, одјекивало је ббно. Девојке, жене, људи, момци и ђаци сад тек почеше плакати и само се чуло шмркање и усекњивање.

Ја се згадих на ону жену, јер јој очи не беху ни црвене а камо ли плачне, и тог часа био је најрадије одгурнуо врло далеко, да својом лажју не ремети светињу мира те умрле младости.

Њена друга била је још бедније: не рече ни једне једине речи своје, којом би исказала лажну жалост, већ је понављала речи оне до себе!....

Она прћава баба је, међутим, подигла главу на којој се није видело ни трага од туге, и уштипну се за нос па хитну руком иза себе; онда надланицом убриса нос а малим прстом, бајаги, очи, и отр̑ руку о своју дебелу, прљаву кошуљу, па погледа отворено преко сандука. Ту је близу стајало једно женско, раздрљено, чупаво и босо детенце, које се безбрижно и отворених уста, чешкаеш испод исцепане кошуљице, док је крај њега мирно шетала једна трапава кокош, која се беше упутила прамце сандуку. Баба разрогачи очи, подиже обе руке и својим дубоким и исцепаним гласом викну:

— Иш, ђаво те однео!

Била се уплашила да не прође испод мрца.

Кокош побеже, а она настави своје набрајање....

Ја одвратим лице од свега тога, и чисто нељуђен умешам се међу људе.

— Да ли ће дати попа да се носи на рукама? упита ме један чича.

— Не знам, одговорих му и изразим сумњу о томе објаснивши му извесна санитетска наређења.

— Бога ми — настави чича прекидајући и отежући речи — и мораће!... Танак је ово човек, видиш и сам... Коњчићи рђави, једу сламу од по лета; сатрвени — к'о млади 'ватани, па и срамота је од света да их таке запрегне... а девојчица је!...

Поп нам прекиде разговор, кад изиђе из собе, и својим јаким и оштрим тенором нареди да се полази.

Један кривоврати човечуљак у кожуху, искрпљеном белим концима и задевеним палидрвцима на сапињачима кожуха — узе велики грмов крст, нарецкан и окићен са нешто зелене вење, пешкиром, навлачицама и чарапама, па пође.

За њим се низаше десетина ђачића, певајући »Свјати Боже«, несложно почињући и свршавајући, и гледајући сваки у пете свог предњег другара.

Онда се ређаху: поклопница оплављена посном бојом, од које су остајали плави и скути и руке девојака које су је носиле, и које су за то имале на леђима по парче беза уместо пешкира; затим поп и ја; па сандук дубок и широк, у ком је лежао мртвац, и који су носила четири момка, међу којима је био и онај набељени; па онда родбина и остали свет.

Кукњава и ђачко певање измешаше се те сам се могао безбрижно разговарати с попом.

Поп је био човек који је волео много да прича, али само он. Удешавао је уста исто онако као и корак, а сваку своју тиху реч наглашавао уздизањем обрва и боцкањем кажипрста у ваздух. Држао је сам себе за врло паметна, па је хтео да га и други тако сматрају. Радо је говорио о ономе што је читао, а најрадије о Мантегаци и неким руским црквеним писцима, које је читао — разуме се врло погрешно — на руском језику. Имао је све части: и протску титулу, и напрсни крст. Међутим неки су га листови називали не-

доученим богословом, оцем Галактионом, чичероном свих владика, укрућеним лутком, који жели да свугде води прву реч, а није, за време од четрдесет година своје свештеничке службе, никад ни једног слова с амвона прозборио.

— Јеси ли био скоро код свог пароха? упита ме чисто поцупкујући гласом, пошто је пре тога објашњавао како он неће да врши дужност полиције и да се свађа са светом око тога, да ли да се мртвац носи на колима или на рукама.

— Био сам, рекох му. Он ми изгледа рђаво. Лекар вели да ће тешко издржати до априла.

— Тешто, брате мој слатки, кад је неразуман човек. Лекар му казао да не пуши, и ја му то непрестано понављам, а он ми виче љутито: „Нећу да слушам никога: ни доктора, ни тебе, ни Бога! Хоћу да пушим па макар умро сутра!“...

Кажем: немам ни жене ни деце; али сам чуо од људи који имају децу, да би за своје дете све дали па и свој живот. А ти, велим му, имаш их деветоро, и за све њих деветоро не даш ни једну цигару дувана.

Попу се учини да је последњу реченицу вредно истаћи као врло духовиту, те ми се обрати нарочитим погледом, заћутавши, да би ми дао времена да се на њој задржим. Нисам му ништа одговорио.

После подужег ћутања, он се опет промешкољи у фелону и двапут се накашља.

Ја сам ћутао и даље, а у себи се смејао и њему и оној жени за леђима, која, покрај сваке веће гомиле света на сокаку, пусти јаче глас и викне — већ по десети пут до сад поновљену реченицу:

„Ајој, коловођа, дико, ниси била“...

— Како ти се допада она моја кобила у колима? упита ме поп.

— Добра је.

— Е, ама што је добра, али што је она паметна! повиси попа гласом као она жена.... Имам ја, знаш, шталу; добра зидана штала, па у њој држим кобилу, њеног брата и краву... Метнуо сам кобилу до дувара, па коња, па краву... Кад год ујутру дођем да их обиђем, ја наиђем на нешто што ме увек задиви и нагони на размишљање. И кад то видим, ја увек станем па у себи рекнем: „Велик јеси, Господи, и чудна су дјела твоја!“...

— А шта је то? рекох, да бих као бајаги показао колико се већ интересујем његовом причом.

— Крава, ваљда по нагону који има та фела животиња, хоће да лиже. Па како у штали нема ни једног члана од њене велике фамилије, она стално лиже свог суседа — коња. А она, моја Зорка, тада увек приближи се к њему, ухвати зубма за улар па га повуче к себи, и само што не проговори: „Хајде овамо, лудаче, шта ћеш тамо да те крава лиже!“...

Попа се беше толико унео у причу о својим драгим животињама, да потпуно заборави да је на спроводу, те се гласно насмеја.

Ја се обазрех да видим да није ко чуо његов смех, а сам се, међутим, уозбиљих. После тога ја га све до гробља не слушах. Он је још пуно говорио, не знам о чему, а ја бих се само каткад тргао и одобрио све са: „да“ па макар његов говор садржавао у себи и тако што, што ја не бих одобравао.

А док он пушташе напред свој вредни језик, средство своје мудрости — ја се забављах посматрањем малених, жутих гушчића, који при сваком покушају да ишчупају коју травку на шору — седаху на несигурне ножице; гледањем густих и црних, белих и пластастих облака, који се по бескрајности гоњаху; посматрањем бóце и жаре низ јендек, које тек што беху изникле, и прислушкивањем разговора девојака, које ношаху поклопницу.

— Ко ти је правио ту реклу, Живана? — шапуће она с леве стране својој другарици.

— Агница, — одшапутава јој ова.

— Је л' ти колико узела?

— Четири гроша и сомун.

— Па није много!

„Свјати Боже“ и „Ајој“ опет надјачаше шапат, и у тај мах спровод већ поче улазити у поље.

Уским сокачетом, вагашљивим и по где-што још каљавим, корачаше скромни спровод у немом ћутању. Престадоше и жене нарицати, а ћачко певање, које биваше све ређе, прекидаше јаук снажног ветра, који запахњиваше у уста кроз голо багремово грање....

На неколико десетина метара, стајаше ограђено село мртвих, где је све тихо, мирно, непокретно осим ветра.

Бели белези са црвеним словима на себи — причаху историје својих становника, а изломљене крстаче и џбунови трњака, наткривљени високим, у вретен нараслим орасима, снурђеним вишњама и бодљавим џанарикама — цртаху жалосне илустрације села мртвих, које се данас новом хумком богаћаше...

На улазу у гробље стајаше неколико девојака и момака, који дођоше да виде мртву познаницу. Да ли је међу срцима те младежи било и једно, које је за оним у сандуку икада јаче ударило — не знам, али ми се то питање наметну.

Тамо, у једном удаљеном крају гробља, уздизаше се, крај узвишене земље која ће покривати новог члана, — дим, а ту уз ватру стајаше неколико сељака, сиротних и прљавих, наслоњених на будаке и ашове, и гологлави чекаху спровод.

Пратња ступи у гробље...

Кроз жалостивно крцање сувог грања и корова, шуштање опалог лишћа и траве, кроз јецање ветра и клапарање грања гробљанског дрвећа, кроз гласове посмртне песме — продре

један јасан и јак гласић, као звук сребрне пиштаљке:

„Јао, сејо, поздрави нашу нају“.

То беше гласић оног дванајестогодишњег девојчета, које са невештине у набрајању, до гробља, само плакаше без гласног нарицања.

Мени сад би све јасно. Ово умрло девојче, значи, не имађаше матере; не имађаше срца у коме је савршено развијено осећање непомућене љубави, срца, које овога ветровитога, тужнога дана не би имало граница у својој жалости...

Корачах удубљен у једну једину мисао, у мисао о смрти. Нисам знао кад сам газио уздигнуте а кад утолегнуте гробове, кад сам додиривао крст а кад камен својом левом руком, нити ме се тицаше ко у овоме скупу: ја тада мишљах о страховитом имену једног закона који једначи све и који је тако потребан...

И док остали, бесумње, ливаху сузе на жалопојку малене сестрице покојничине — ја ћутах нем.

А кад се сандук спусти крај отворена гроба, који ми се својом дубином учини страховит; кад свештеник учини последњи помен и удали се да скине свој пешкир с рамена; кад затим видех малу сестрицу по сандуку, а после тога чух тупу тутњаву свађене земље на сандук — ја тек онда потпуно схватих сву ситуацију грозе овога што гледах, и осетих врео млаз испод ока...

И докле ја својом сузом причах о последњој почасти према оној коју сам први и последњи пут видео на дан њене сахране — дотле онај риђи, крупни и у широким чакширама човек, који раскорачен преко гроба оштром мотиком свађиваше велике масе ситне земље, — разговараше весело с неком познаницом, која ту крај гроба стајаше поднимљена десном руком испод браде.

— Да ми је још и тебе загрнути и потабати, па вала, не марим после! каже тај човек.

А жена се смеје и својим ужагреним очима говори да га је разумела како је он хтео. Рече му само, тек да се што рекне:

— Ија, тужан ти си!

Друге две нукају се ту у близини стаклетом ракије, оправдавајући свој поступак севапом.

— Узми, јадна, напиј се, севап је. Шта ћеш кад је Бог тако дао, Божје је најпрече...

Једна се окренула попадији, наслонила се на белег и пита:

— Мили Боже, пошо, што ли Ката дућанцика не даде своју ћер, кад је тражи онаки добар човек!

— Аја, друго! — упада нова у реч — Како ће је дати? Није то да је ту близу, него чак преко бела света! Где је Ниш? Прича Ката па вели: на пет места ваља само кроз земљу ићи железницом!

Ја убрисах своју сузу, обухватих једним презривим погледом целу ту масу, прошаптах сам за се:

— Гомила!

И лагано се удалих.

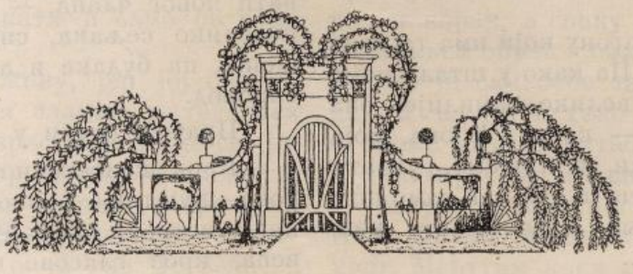
Осећање смрти

Мутан, брижан, скрушен, без среће и снова,
Ко покајник худи патим, трпим смело...
Хладно је и мрачно испод мога крова,
А цвеће је давно на прозору свело.

У дну собе моје паучина мрка....
Заостала муха по каткад зазује....
Ноћ упија боје... црних слутња трка
Као предзнак нових јада хуји, хуји...

Ја пред собом видим простор пуст и таман,
Око себе јале и увело цвеће,
А из празне ноћи уз кикот помаман
Хладна смрт за болом лагано се креће...

К. Петровић

О значају естетичке анализе у уметности

— узгредне рефлексије —

Духовна атмосфера, у којој се савремено друштво креће, испуњена је данас другим осећањима и другим тежњама, него што је то пређе било. Ми удишемо ваздух који нас чини осетљивим за задовољства и за сензације нарочите природе. Нас данас не притискује толико зебња због неизвесности загробнога живота, колико нас дави празнина осећања, ума и воље оне средине, у којој смо осуђени да живимо. Тражећи напитка својој души, ми бисмо данас мучно узели у руке поклоничку палицу и упутили своје кораке пут Гроба Господњег. Друга светлилишта привлаче нас и везују за себе нашу пажњу. Ми смо постали поклоници Лепоте, Истине и Морала. Ми нарочито чезнемо за предметима и уметничким делима, у којима је Лепота нашла свога израза.

Ова чежња води беспрекидно безбројне поклонике местима, која су постала на далеко разглашена уметничким споменицима својим. Уметничка вредност ових освештана је обично неизмењеним судом толиких векова и највећи део посетилаца долази овде да положи уобичајени трибут дивљења и хвале. Ну колико је њих, који пред овим бесмртним делима осете у првоме тренутку одблесак једнога великога духа, што је био у екстази стварања? Колико је њих, који би хтели одгонетнути загонетку Лепоте, што отуда веје и плени несвесно и неодољиво? Обична публика неће, истина, никада издвојити свој глас од општега суда, ну она сама неће никада поставити питање *за што?* Вођена туђим укусом она се неће никада потрудити да створи неко своје мишљење. Она је увек у опасности да буде заведена и обманута.

Данас је, на жалост, најтеже изићи на крај са оном легијом књижевних и уметничких критичара, што празнину и стерилност својих мисли крију читавим тирадама пробраних речи, вешто склопљеним ставовима реченица, које нису ништа друго до вечито пресипање из шупљега у празно. Они ће просути читав пљусак звучних израза и слаткоречивим декламацијама успеће задобити наклоност гомиле, која не гледа никад дубље испод површине. На овај су начин многи погрешни судови продрли у масу и тамо дубоко ухватили корена.

И данданас ће многи пасти у усхићење пред оном познатом сликом *Гвида Рени*, што реси таваницу палате Роспиљози у Риму. Зора у брзоме лету посипа ружама путању, којом стреми Феб на својој квадриги. Лаконоге Хоре у грациозној игри окружиле су Сунчева кола, а један геније лети изнад њих са запаљеном буктињом.

Ну само један летимичан поглед открије овде врло много недостатака. Док четири коња у највећем трку вуку Фебова кола, дотле Хоре у лакој игри следују њихној муњевитој брзини! Хоре би, међу тим, морале бити у сасвим другоме покрету, да би могле пратити брзо кретање кола. Уз то је Феб овде осветљен светлошћу, која долази од некуда са стране и изван њега. Светлост би пак морала директно полазити од самога Сунца, које је овде представљено.

Ова два крупна недостатка не би, сама по себи, могла оправдати оно одушевљење, у које падају скоро сви уметнички критичари, кад о овој слици говоре. За то је један човек, који се ослања на туђ суд, увек у опасности, да ће бити на погрешноме путу, ако нема начина да тај суд провери. Отуда је и задатак једнога уметничкога, као и књижевнога критичара, веома мучан и деликатан. Он има да уноси светлост у мрак укуса.

Ми с тога не бисмо смели безусловно примити тако често понављан суд о вредности Рафаелових слика, а да се не запитамо, да ли ове слике у истини стоје на оној висини, на којој је скоро увек стајао њихов глас. Ми бисмо били принуђени управити себи питања: у чему лежи драж ове или оне слике његове која нас плени? На који је начин уметнику пошло за руком да своје дело прелије оном магиском чари, која неодољиво осваја? Ваља прозрети тајну уметникова стварања, којом смо на први мах опчињени. Сва драж естетичке анализе лежи баш у проналажењу тих на први поглед загонетних средстава, помоћу којих је фантазија уметникова успела позајмити својој творевини чар освајања, у проналажењу тајних путева, којима је она била упућена својој узвишеној мети.

Понеке од слика Рафаелових, а међу овима има их и разглашених, мало ће остати симпатичне цртежем, позама и гестовима својих фигура, а врло често и својим бојама. Све оне задобијају наклоност гледалаца необично успелом композицијом својом. Драж Рафаелових слика лежи, несумњиво, у оној ненадмашној вештини, којом је уметник знао груписати фигуре и предмете и, користећи се и случајним знацима, повезати их у једну нераздвојну, органску целину. Из на далеко чувених слика у станцама Ватикана, из картона за тепихе, говори нам један необичан таленат у компоновању. То су велике композиције слободнога стила, друштво фигура, где је свакој од њих додељена улога у тоталноме покрету у коме се налазе. Ну оне нису само једна поред друге стављене ствари, где је једна фигура више или мање споредна околност, већ оне све скупа чине управо једну зграду, од које се не би могао одузети ни један једини камен, а да све не изгуби равнотежу.

Отуда ће Рафаелове Мадоне остати мање чувене са лепоте свога лица и тела, колико са композиције, којом је уметнику пошла за руком да им удахне живота и покрета. Проблем за сликара није, према томе, лежао тамо где га пу-

Српско Подворје у Москви

блика најобичније тражи; за њега није била главна ствар ова или она лепа глава, већ склад линија, у којима са крећу удови и тело. Неће на пр. бити тешко погодити, да је његова *Madonna del Granduca* постала живо органско биће само нагибом своје главе. Слика је добила сав свој ефекат контрастом косе линије, у којој се креће Богородичина нагнута глава према вертикали, у којој она стоји са својим младенцем. Слици не би никада могли позајмити толико израза правилност главе и нежност лица Богородичина, колико овај једини контраст у композицији.

Принцип контраста је за ову епоху од веома велике важности. Све класичне композиције овога доба на њему су саздане. У једноме уметничкоме делу сме један мотив само један пут да се појави. *Мадона Св. Систа* (тако зв. Сикстинска Мадона у Дрезданскоме Цвингеру) живи само од контраста. Физичкој лепоти њеној као и њена младенца могло би се, можда, учинити и неколико замерака, а она два анђелка доле, ма да су надземаљска створења, могла би бити нешто природнија. Ипак ова слика осваја својом композијом, у којој несумњиво, и лежи сва драж њена.

У једној величанственој визији, каке су омиљене у уметности 16. века, излази пред нас у глорији од анђела Богородица са Христом на рукама. Она се на облацима приближава гледаоцу. Десно од ње клечи папа Св. Систо II, а лево Св. Варвара. Кружну линију, у којој су затворене ове фигуре, завршавају доле два анђелчета.

Поглед одмах пада на средњу фигуру, која је овде главна личност. Обе фигуре лево и десно упале су у облаке, а само је она избила на површину. Оне клече дубље, она искаче горе. Она је потпуно en face окренута гледаоцима; оне две фигуре су у профилу или у половини профила. Њена силуета одскаче јасно према светломе позању и излази на видик као целина за себе, оно двоје као да је за нешто привезано и егзистира само у односу на средњу фигуру. Она једна образује потпуну вертикалу. Свети Систо је подигао поглед пут ње горе а света Варвара је спустила поглед на она два анђелка доле. На овај се начин поглед гледаоца креће у једној кружној линији, која је затворена сама у себи, те и она два анђелка излазе као органски делови ове композиције. Ефекат би несумњиво био изгубљен, да оне две паралелне светитељске фигуре лево и десно од Богородице нису схваћене као контрасти и према главној фигури и између себе. Овако се средња фигура, пошто нема ништа себи једнакога, нарочито наглашава и истиче као главна. Ми уз то добијамо утисак, да је Богородица ношена облацима: њене ноге су у сенци, док је доле и около све осветљено. Уметнику је уз то на јединствен начин пошло за руком повезати све ове контрасте тако, да се ниједан од њих на први поглед гледаоцу не намеће. Гледалац има одмах тоталан ефекат, поред кога су појединости потпуно изгубљене.

Сва вредност ове трагикомедије, којој први чин почиње са колевком, а последњи се окончава на самртноме одру, а којој смо ми дали одвећ озбиљно име *живот*, лежи још једино у оно неколико пријатно проживелих тренутака, у којима смо се осетили у присуству Узвишенога. Осуђени, да на краткој стази, која води од колевке до гроба, сретамо беспрекидно само маску од истине, лепоте и морала; вечито узнемиравани сумњом, која нам трује дане и ноћи, ми још живимо ради то неколико тренутака, без којих би нам живот био празан и ништаван. Они су нашој души још једина ризница, над којом се бди као над највишом светињом, што нашим сновима и нашим надама даје хране и крила нашој фантазији. Слично вртару, који у једноме засебноме и само њему приступноме кутку гаји најлепше цвеће своје, у чијем опојном мирису само он ужива у часовима самоће, и ми имамо за њих један тајан кутак, у коме су сакривени само за нас. То су трену̂ци екстазе, у којима се наша душа осећала у додиру са нечим без простора и без времена, са нечим неподложним промени, са нечим божанским.

Предмети, на које смо у овоме кратковременоме бављењу међу смртнима наилазили, имају за нас у толико драж, у колико су били у стању да у нас пробуде ово узвишено усхићење. Творевине лепих вештина не би требало ни да имају другу сврху до ту. Сва драж великих уметничких дела усредсређена је у магиској моћи њиховој, да у души гледалаца бу̂де успомену на оно што је у неодређеним и магловитим контурама лебдело пред њом као идеал њен. Она треба да открије у њима нов свет идеја, стваралачку снагу једнога генија, који је одмах пронашао чаробну

шуму и пробудио у њој успавану лепотицу урешену њеном вечитом младошћу. Она треба да открије у њима „хероја, пред којим лежи откривена грандиозна драма, што се одиграва на позорници бесконачнога, којој сунце служи за осветљење, а вечност за позађе“.

Одушевљење уметничким делима оправдано је, кад оно има за предмет велике уметничке творевине, у којима је оставио трага један велики дух. Иначе је слично благу утрошеном за лажне дијаманте.

Влад. Р. Петковић.

Зима

Чуј!... фијуче бесно спрйја,
И прозори дрхћу танки;
Смет прљавог снега хучно
У прозоре бије бучно,
И студено сунце сија.

Дан јауче, блед и јадан,
Цвили, дрхће и трепери;
Свуда јаук, студ и хладно,
Драга моја, ал је јадно.
Све овако с дана на дан.

Чуј!... фијуче бесно спрйја,
И моје се срце мрзне:
Свуда сумња, бол и злоба, —
Хладно... као на дну гроба...
Свуд студено сунце сија...

Винци, 1907.

Ив. М. Милићевић

Загонетна природа

Антон Чехов

Купе прве класе.

На дивану, превученом сомотом малинове боје, пружила се лепа дама. Скупоцена лепеза дрхти у њеној грчевито стиснутој руци; pince-nez сваки час спада с лепушкастог носића, брош на грудима час се диже, час се спушта, као лађа међу таласима. Она је узбуђена... Према њој на дивану седи губернаторски чиновник, млади писац, почетник, који је писао у губернаторским новинама помање причице, које је он звао „новеле из великосветског живота“... Он јој гледа у лице, право у лице, као искусан човек. Он посматра, изучава и хвата ту ексентричну, загонетну природу, разуме је и појима.. Душа њена, сва њена психологија пред њим је као на длану.

— О, ја вас разумем! — говори чиновник, љубећи јој руку око бразлетне. — Ваша обазрива, послушна душа тражи излаза из лавиринта... Да! Борба је страшна, чудновата, али ...не клоните! Победићете!

— Опишите ме, Владимире! — говори дама и тужно се смеши. — Живот мој тако је пун, тако разнолик, тако шарен... Али у главном — несрећна сам! Мученица сам онако по укусу Достојевског... Покажите свету моју душу, Владимире, покажите ову бедну душу! Ви сте — психолог. Нема ни сат како седимо у купеу и како разговарамо, а ви сте ме већ разумели сву, сву.

— Говорите, молим Вас, говорите.

— Чујте. Родила сам се у сиромашној чиновничкој породици. Отац добар човек, паметан, али... дух времена и околине, vous comprenez, ја не кривим оца. Пио је, картао се... узимао мито... Мати пак... Па шта да Вам кажем! Потреба, борба за парче хлеба, сазнање ништавила... Ах, не гоните ме да се сећам! Сама сам себи имала да крчим пут.... Наказно институтско васпитање,

читање глупих романа, погрешке младости, прва стидљива љубав. А борба с околином?... Страшно! А сумња? А муке урођеног неверовања у живот, у себе?... Ах! Ви сте писац, ви знате нас, женске! Разумећете. На несрећу ја сам обдарена широком природом... чекала сам срећу, и још какву! Желела сам да постанем човек! Да! Да постанем човек — у томе сам — гледала своју срећу!

— Чудновата жена! шапуће писац, љубећи јој руку око бразлетне. — Не љубим вас, дивна госпо, већ патње људске у вама! Сећате се Раскољникова? Он је исто тако љубио.

— О, Владимире, мени је требала слава, ларма, сјај, као и за сваку — што да будемо скромни? — ретку природу. Жудела сам за нечим необичним... нечим што није женско! И ето... на мом се путу деси богат стари генерал. — Разумете ме, Владимире! Та то је било само пожртвовање, само одрицање, разумете! Нисам могла поступити друкчије. Обогатила сам породицу, почела сам путовати, чинити добра... А како сам се мучила, како су за мене несносни и подли били загрљаји тога генерала, ма да се, треба му то признати, у своје време храбро борио. Било је тренутака... страшних... Али мене је крепила нада, да ће старац данас сутра умрети, да ћу моћи живети како ја хоћу; предаћу се човеку, који је мени драг, биће срећна... А ја имам таког човека, Владимире! Бог ми је сведок.

Дама јако маше лепезом. Лице јој добија плачан изглед.

— Али ето старац умре... Оставио ми је нешто мало, сад сам слободна као тица. Сад би тек могла живети срећно. Зар не, Владимире?, Срећа ми куца на врата. Треба је само пустити, али... не! Владимире, чујте, преклињем Вас. Сад се предати драгом човеку, постати његов друг, помагач, носилац његових идеала, бити срећна, одморити се... Али како само све иде гадно и глупо на овом свету! Како је све, Владимире, подло! Несрећна сам, несрећна, несрећна! На мом путу опет има препрека! Опет осећам да је моја срећа далеко! Ах, колико мука да знате само, колико мука!

— Па шта вам то стоји на путу? Молим вас реците! Шта?

— Други богати старац...

Раширена лепеза заклања лепушкасто лице. Писац своју главу ослања на песницу, уздише и као искусан психолог замисли се. Локомотива звижди и пишти, а од сунца, што је залазило, црвене се завесе на прозору.

М. О. Гл.

Јесен

Јесен нéма, лишће жути,
Ишчезава слика раја,
И природа остануће
Без украса и без сјаја.

Дочекаће хладну зиму,
И зима ће брзо проћи,
И ведро ће, насмејано,
Прамалеће опет доћи.

У мом срцу мраз и студен
Завладали давно, давно,
Нигде топла, светла зрака,
Небо му је увек тавно.

Покривено густим велом,
Њиме јесен вечно влада,
Ноћ га стиже, дан га чека —
Без уздања и без нада!

О, природо, студи идеш,
Ал' те топла вера прати, —
Срце моје, срце моје,
Кад ли ћеш се насмејати?!

Сокољанин.

Требиње

Теофил Готије

од Ф. Бринтијера (поводом књиге **Историја дела Теофила Готије-а** од виконта Spoelberch de Lovenjoul).

(свршетак)

Други један принцип у вештини био је слобода у вештини, око 1850. године. Већ се од пре двајестак година знало, шта под тим магичним речима треба разумети. Нема више стега, нема више правила, а нарочито нема више критике, и свако има право да пише и рђаво ако се само тако њему допада. Од свију који су о томе говорили најинтересантнији је био сам Готије. Шта више: написао је и читаву књигу, једну од својих најбољих књига, о *Гротескама* из времена Лудвика XIII, о Теофилу, о Сент-Аман-у, о Скарон-у да би се за њих осветио правилима и презирању Боаловљеву. Али и поред тога и сам је он, као нови тиранин речи и слогова, поново унео у вештину нова правила, истина ни мало скученија но што су била стара. „Свему се човек учи на овоме свету, говорио је он радо, па и вештини као и свему осталом. Јер шта је вештина? Наука као и друго што је, наука о чарима и лепоти.“ Ту науку о чарима и лепоти, наши очеви, који су били мање претенцијозни, звали су сасвим просто стилом, и то је била та иста наука о којој говори Готије, бар у принципу ако не у средствима и извођењу. И ја се јако чудим да Готије није приметио, како се у својим лекцијама о вештини, просто враћа Боало-у, кога је у свим другим приликама само малтретирао. Али исто тако јако се чудим, још се више чудим, да су се многи честити људи, који су се и клели у Боало-а, тако често и с таквим задовољством подсмевали и Парнасовцима, и Готије-у, и тежњи њиховој за ретким богатим слйком, и у опште оној важности коју су они приписивали каквом питању о језику, о граматици, или о метрици. А то вам је као и с онима што пребацују Исусу Христу Золином оно што не само да не праштају, него чему се још и диве у Панирж-у Рабле-ову.

Али не ваља никад сметнути с ума да стихови нису проза, нити проза стихови. У прози, може се рећи да форма није главно, ма да се и о томе може и на дуго и на широко дискутовати, али у стиховима она је главно. Форма је у стиховима главно, нарочито у језику као што је наш, који је мало звонак по самом себи, у којем мало речи праве слик, и у којем обичан речник песника врло се мало разликује од речника филозофа и историчара. И с тога, писати стихове на нашем језику значи морати знати и разумети „силу речи на своме месту“, значи, морати умети наћи и у тешкоћи за сликом, као што је то некад Малерб рекао, „нових мисли“; значи не смети се никад користити оном лиценцијом, слободом, која се не би могла и у прози употребити; ту, на послетку, не треба сметнути с ума да се ни једна „лепа мисао“, ни један „поклич рада“ не одвајају од речи које их изражавају. „Хтети раздвојити стихове од поезије, вели поводом тога Теофил Готије, била би модерна глупост, којом би се, ни више ни мање, но ишло на уништење саме уметности. И има право. Само из тога излази, да ако има разлике између „заната и уметности“ разлика та није велика. Разлика та још је мања између њих с једне стране, и између њих и поезије с друге стране, од како је пронађена нека, тобож поетска проза, по којој између песника и прозајисте постоји разлика само у изради. Тек у доба у којем све што се каже у стиху може да се каже и у прози, форми би требало дати много више важности но што је она икад имала, или би требало стихове сасвим избацити.

Зато, не само да треба замерати Готије-у због те његове претеране бриге о форми, но му на против треба бити захвалан, толико исто колико и једном научару, филологу или метафизичару, којима би форма била главна брига. Уверени у своје геније и Ламартин и Мисе, на пример, и писали су и римирали врло немарљиво. Па и Иго, и ако је био *више артист* и бољи мајстор око речи, велики изналазач ритма и чудесан скупљач сликова, врло често, онако у заносу, узимао је одвише слободе. На тај начин могли су бити, шта више већ су у неколико и били, рђави примери за друге. Међ' њиховим инвенцијама, и ако су већином биле срећно изведене, било их је које баш нису биле најбоље, и ако се хтело да њима, у тим њиховим рђавим странама, когод не подражава; после *Бургрва* и *Пада једнога анђела* требало је већ и о томе мало побринути се. И ето, то је био посао Теофила Готије-а, улога, коју је он, као што смо рекли, играо, и ако и сам о њој скоро ни појма није имао. И ако је који од ретких писаца, од једно педесет година на овамо, и у стиху и у прози постао скрупулознији но што је и један био тамо од 1830. до 1850. године, то има да захвали и Теофилу Готије-у.

Па онда и оном праву које је романтизам тражио за песника, да имитирајући природу, ствара је на свој начин, Готије је први поставио контрадиктоаран принцип: да се и песник и живописац сасвим подаду предмету који имитирају. За Готије-а имитација је и почетак и крај уметности, и прво правило имитације за писца *Пут у Шпанију*, то је егзактност. Његов мозак, као што је радо говорио, вршио је дужност мрачне коморе, и његова уметност суделовала је само у толико, у колико ће слику да још јасније представи. Романтизам је бирао предмете, и пошто их је изабрао, прекрајао их је на свој начин. И Готије је бирао предмете које ће имитовати, али пошто их је изабрао, једина му је брига била да их представи онаквим какви

Капела у патријаршком двору у Сремским Карловцима

су. И зато њега налазимо и у заснивању савременог натурализма. И ако је био романтичар у избору предмета, не обраћајући много пажње животу свога времена, његови поступци, начин његов већ су натуралистични. Истина, и ако је био ушао у струју натурализма, и ако је имао дара да све опише, као прави уметник и поета, он тај дар свој није примењивао на све предмете без разлике, и ако у ствари нити је ружноћа нити вулгарност вређала његов дилетантизам. Он је волео да ради само на пољу чисте уметности, и радије би отишао до краја Индије но што би пристао да напише какву *Госпођу Бовари* на пример, или *Сентименталио васпитање*. Али опет ако је начин израде *Сентименталнога васпитања* и *Госпође Бовари* онај исти који је и у *Саламбо*, начин израде *Саламбо*-а исти је као и онај у *Роману једне мумије*. Уводећи тај начин израде у уметност и Готије, а за њим и натуралисте унели су у уметност сасвим нове скрупуле егзактности и прецизности. Само како се мени чини они су у томе били прилично педантни, јер мање стила, а мало више емоције у томе њиховом раду, много би нам боље дошло. Тек те скрупуле њихове заслужују похвалу, и у будуће само на штету искрености, истине и тачности у уметности, могло би се на њих заборавити.

Кад би хтели и даље да продужимо лако би било наћи и других трагова утицаја Готијеовог све до наших дана. Тако на пример кад још и наших дана какав мали песник или какав млади писац романа афектирајући гледају позориште као „уметност нижега реда“, они без сумње нису то наследили нити од писца *Свећњака*, нити од писца *Руј Блаза*, него од Флобера, који је, међутим, и сâм јако жељкао да и њему пљескају на позорници, и, преко Флобера од Готије-а, који и сâм није био баш потпуно убеђен у такво своје мишљење, али који се на тај начин светио због досаде свога драматског фељтона. Исто тако кад се праве да их живот и њихово доба ни најмање не интересира, и то су они од Готије-а научили, а не од Ламартина или Виктора Иго-а, који би и због свога покоја, и због своје славе много боље урадили, да се нису толико мешали у политику. А то нису научили ни од Балзака, ни од Жорж Сандове, ни од Сен-Бева, ни од Мишле-а. Па онда, нека нам ти који са висине проповедају доктрину уметности за уметност (l'art pour l'art) или „аутономију уметности“ као што је говорио Готије, нека нам ти кажу: који је то човек у овом бурном веку у којем живимо, који би био прави представник такве уметности? Можда Флобер? Али пре Флобера би опет дошао Готије.

Il est dans la nature, il est de belles choses:
Des rossignols oisifs, des paresseuses roses;
Des poètes rêveurs, et des musiciens
Qui s'inquiètent peu d'être bons citoyens,
Qui vivent au hasard, et n'ont d'autres maxime,
Sinon que tout est bien, pourvu qu'on ait la rime
— — — — — — — — — — — — — — — —
Il est de ces esprits qu'une façon de phrases
Un certain choix de mots tient un jour en extase
— — — — — — — — — — — — — — — —
D'autres seront épris de la beauté du monde,
Et du rayonnemeut de la lumière blonde.
Ils resteront des mois assis devant des fleurs,
Tâchant de s'imprégner de leurs vives couleurs.

И ако то нису баш најбољи стихови које је написао, и ако је прозаичност у њима и сувише јака, а оно смисао им је бар јасан, и значајни

су. Готије је унео у наше доба доктрину уметности за уметност, а то већ значи нешто, кад се у историју уметности унесе каква доктрина. Могло би се чак додати да мало мари ако доктрина буде и лажна, да чак нема ништа повољнијег од тога за доктрину у уметности. И у уметности, као и у науци, истина једном нађена постаје брзо анонимна, и често пута, имена правих проналазача остају непозната.

У томе погледу могло би се дуго говорити о уметности за уметност. Рећићемо само толико, да она није баш тако тешка, нити нарочито тако магловита, као што се то каже. Ње нема ни у култури, ни у живопису, ни у музици, нити је икад дискутовано о томе: да ли се може каква теза изложити у бојама. Нико и никада није сумњао да би то било врло опасно, кад би неко хтео какав социјални проблем представити музиком. Једном речи, нико није озбиљно порицао, да су уметност сликања и уметност стварања хармоничких тонова сами себи и свој raison d'être и свој једини циљ. Питање је сад, да ли и уметност писања нема другога циља до сâму себе? Одговор је врло прост. Јест, за песнике уметност може самој себи бити циљ, и ако су

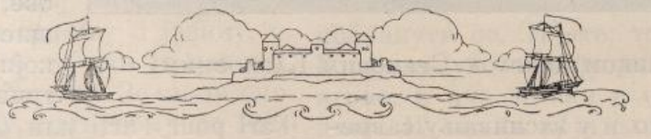
Les quatrains de Pibrac et les doctes tablettes
Du conseiller Matthieu

у стиховима таблете и кватрени, онда греше. Треба их ставити у прозу. Али за све друге писце, и у свим другим жанрима, уметност не може самој себи бити циљ. Ту, као год и у питању о форми, о чему смо мало час говорили, греши, когод мисли да се могу применити исти принципи и за прозу и за стихове, а заблуда је исто тако хтети применити исте критичке принципе на живопис и на музику. Стихови су за »разгаљивање«; узмите ту реч у њеном најплеменитијем и највишем значењу. Проза је за акцију. Говор то је акт, историја то је акт, пресуда је акт, акт је и *Нова Хелојиза* и *Фигарова свадба*.

Мене не чуди то, што је Готије као песник био представник уметности за уметност. И зато врло ми је мало жао што он своју уметност није схваћао са какве много више тачке, то јест, што, пошто је био у стању да напише *Emaux et Camées*, није покушао да напише *Жослен-а* или *Легенду Векова*. Ако хоћемо да будемо правични, треба му на против изјавити хвалу што, преко својих сила, није хтео ништа ни покушавати. Јер, ценимо ли ми Волтера нешто више зато што је написао *Ханријад-у* или Дидеро-а зато што је писац *Оца породице*, и не би ли било паметније од њих, да, познавајући себе мало боље, нису ни покушавали да напрежу своје таленте? Немајући лирскога даха, и знајући то још из раније, а знајући исто тако и свој ретки дескриптивни таленат, Готије се задовољавао дескрипцијом. Још маље би му се могло пребацити то што је, дајући другима повода да му пребаце леништилук и нехат, без обзира на то, живео једино за своју уметност. Јер, и ако то не би била ни мало добра ствар кад би тај нехат и немар обузео цео свет, није никакво зло што има писаца или бар песника, који само мисле на своју поезију. Готије-у књижевност била је циљ, и то му се не може замерити. Што се мене лично тиче, ја нисам далеко од тога, да му на томе шта више честитам.

Он је, и ту је права његова слава, оставио врло јак утисак, и због тога ће живети име његово и успомена на њега. Ако га читаоци и забораве и напусте, литерарни ће их историчари подсећати на њега, јер ће га претпостављати и Сен-Беву и Мериме-у, који су, у неколико, играли исту улогу коју и он, и који су такође од романтичара постали под старост натуралисте.

М.

У реч једну...

(Хајне)

У реч јадну кад би ми се
Сви болови срца слили,
Пустио бих да је носи
На крилима лахор чили.

Да однесе теби, мила
Моје душе јадованку,
Да је чујеш ма где била,
И у ноћи и на данку.

И кад ти се уморене
Трепавице благо споје,
Да реч ова тужна продре
У најдубље снове твоје.

Nell.

Нилс Лине

РОМАН

Ј. П. Јакобзена

(НАСТАВАК)

* * *

Једне недеље после подне, крајем августа, пређе Нилс чамцем преко фјорда. Он затече Фенимору саму код куће. Кад је дошао, она је лежала у крајњој соби на софи па је при сваком даху пуштала оно кратко правилно стењање које изгледа да олакшава наше болове кад смо болесни. Има страшну главобољу, рече она, а нема никога код куће да јој помогне; служавка је добила допуштење да може отићи својима у Хадсунд, а одмах пошто је она отишла дошао је неко и одвео Ерика; она не може никако да разуме куд ли су могли отићи по овој киши. Има већ неколико часова како лежи ту и како је покушавала да заспи, али због болова нема ни помена о томе. Она није ово имала још никада и дошло јој је тако изненада, — у подне јој још није било ништа, — најпре на слепе очи па онда дубље и дубље унутра, баш као да је ту иза очију. Да не буде само опасно! Она није навикла на то да буде болесна, па се због тога сасвим поплашила и сва је несрећна.

Нилс ју је тешио колико је умео. Рече да треба да лежи мирно, да затвори очи и да не говори; донесе један дебео шал, у који уви њене ноге, извади сирће из ормана и начини хладне облоге које јој метну на чело. Затим седе крај прозора, не говорећи ништа, па гледаше како киша пада.

Од времена на време пришао би на прстима до ње и променио облоге без и једне речи; климнуо би јој само главом кад би између његових руку погледала захвално у њега на више. По неки пут је хтела да говори, али би он завртео главом и закратио сваку реч изразом који је налагао мир. Па би онда опет отишао на своје место.

Најпосле, она заспа.

Прође један сахат, и још један, а она је спавала још једнако. Четврт по четврт пролазила је једна за другом, док се сетна дневна светлост лагано губила, те сенке по соби стадоше постепено расти и подизати се са намештаја и зидова. А напољу је падала киша непрекидно и стално те је својим брујањем и падањем угушивала сваки други глас.

Она је спавала још.

Мирис од сирћета и ванилски мирис од сунцокрета на прозору стопише се у једно кисело винско испарење те испуниште ваздух који, загрејан овим испарењима, остављаше све дебљи слој измаглице на тамним окнима прозорским у колико је вечерња свежина све већа бивала.

Нилс је био далеко одмакао у својим сновима и успоменама, и ако је за све време једним делом своје свести стражарио крај успаване жене и бдио над њеним сном. Мало по мало, и док је мрак бивао све већи и већи, па се фантазија његова бејаше заморила да непрекидно потхрањује снове који су се час јављали а час их нестајало, онако исто као што се и земља умори да вечито исто семе прима у себе. Снови су бивали све блеђи, без икаква плода, без бујних појединости, и изгубиште своје дуге, чудно увијене лозе. И разум остави све оно што је далеко, па се врати дома. — Како је било мирно! Као да су обоје били на неком острву њутања које се подиже из једноликог силног брујања кишнога! И њихове су душе биле мирне, тако тихе и мирне, а будућност као да је дремала у колевци мира.

О да хоће да се никад не пробуде и да све остане овако као што је сад, никакве друге среће до ове која у миру лежи, али зато ни беде никакве, никаква неспокојства које бесни! Ох, кад би се могао нешто затворити, склопити овај живот, као што се пупољак затвара сам у себе, — па да онда и не дође никако пролеће!

Фенимора викну. Она је била будна већ од неколико тренутака, срећна и пресрећна што се опростила болова да се није ни сетила да говори. Сад је хтела да устане и упали свећу, али Нилс продужи и даље изигравати лекара и примора је да не устаје. Неће јој то добро чинити ако би још сад устала; он има жижица па ће већ наћи лампу.

Кад ју је упалио, он је метну на полицу с цвећем у куту, тако да је округлу, белу и сјајну куглу у пола заклонило фино, дремљиво лишће једног багрена; и сад се у соби управо толико само светлило да су могли распознати црте лица једно другоме.

Он седе испред ње па су се разговарали о киши и како је добро што је Ерик понео свој огртач против кише, и како ће сирота Трина сва искиснути. Затим разговор застаде.

Фениморине мисли биле су још по мало сањиве, и због умора, који је још осећала у удовима, њој је било тако пријатно да лежи овако мирно и да само у пола мисли а да не говори; а ни Нилс није био расположен за разговор, још је био под утицајем дугога њутања после подне.

— Је ли ти у вољи ова кућа? — запитаће најзад Фенимора.

О па наравно да му је у вољи.

— Одиста? А сећаш ли се намештаја код куће?

— У Фјордбиу? — Још сасвим јасно.

— Како га ја волим и како често чезнем за њим! Овај намештај овде и није наш, узет

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

је само под закуп и не водимо бригу о њему, он нас не подсећа ни на шта, и ми нећемо с њиме живети више но само дотле док будемо овде. Теби се можда чини да је то чудновато, али ја те уверавам да се осећам по каткад тако усамљена међу овим туђим стварима које стоје ту тако глупо и тако равнодушно, које ме примају онако каква сам и које баш ни најмање не воде бригу о мени. Па како оне неће поћи самном већ ће остати док други не дође и не узме их под закуп, то се и не могу да свикнем на њих и интересујем за њих, као што бих могла кад бих знала да је моје огњиште свакад и њихово, и ма какво добро или зло наишло да ће ме наћи свакад међу њима. Не налазиш ли да је то детињасто? Може бити и да јесте, али ја не могу друкчије.

— Ја не знам шта је то, али ја сам то искусио и на самом себи кад сам оно сам остао у туђини. Мој сахат није хтео радити, и кад сам га после поново добио од сајџије и кад је сад опет радио, онда је и мени било.... тако, као што ти рече. То ми је тако годило, било је нечега особитог у томе осећању — нечега што је збиља било мило и драго.

— Је ли? О, ја бих га и пољубила да сам нешто била на твоме месту!

— Одиста?

— Чујеш, реци ми, — започе она одједанпут, — ти ми ниси никад причао о Ерику кад је био дечко. Какав је био управо он?

— Био је све оно што се може назвати добрим и лепим, Фенимора. Одличан, ваљан, у сваком погледу идеал једнога дечка у очима дечаковим, не баш идеал једне мајке или учитеља, али онај други, који је много бољи.

— Како сте се ви слагали? Јесте ли много очекивали један од другог?

— Ех, видиш, ја сам био сасвим заљубљен у њега, и он се није томе противио, — ето, тако је од прилике било; ми смо били иначе тако различни, треба да знаш. Ја сам непрестано хтео да будем песник и то славан; али, знаш ли, шта је он одговорио једнога дана кад сам га упитао шта би желео најрадије бити? — Индијанац, прави црвенокожи Индијанац с ратним знацима и свима осталим стварима што уз то иду! Сећам се још да ја то нисам никако могао разумети; нисам могао појмити да човек може желети да буде дивљак: тако сам културан ја био!

— Али, зар није чудновато да је он могао после постати уметник? — упита Фенимора, и у њеном тону, којим је то упитала, било је неке хладноће и мрзости.

Нилс опази то па се трже.

— Ах не, није, — рече он потом, — ретко је да људи целокупном својом природом постају уметници. И баш управо такви свежи људи, жудни живота, као што је Ерик, имају често бескрајну чежњу за оним што је нежно и фино: фино, девичански хладно, слатко узвишено — не знам, како бих га назвао. Према спољњем свету они могу бити снажни и пунокрвни довољно, шта више: могу бити неотесани, и нико и не слути какве чудне романтичне и осећајне тајне носе они у себи, зато што су они тако стидљиви, стидљиви до дна душе, мислим, ти велики људи што тешко каскају, тако да никаква бледа млада девојка не може бити стидљивија у души но што су они. Појмиш ли, Фенимора, да таква тајна, која не може обичним речима да се изговори у обичан, свакидашњи ваздух, може да начини од човека уметника? И они не могу да је изговоре, чујеш ли, не могу; човек мора веровати да је она ту и да тихо живи у њима, као лук од цвета у земљи, који ће ипак једном избацити на светлост своје мирисаве, нежне, бојене цветове. Појмиш ли? Немој тражити ништа за себе од те снаге што цвет ствара, веруј само у њу, буди срећна што смеш да је негујеш и храниш и што знаш да *постоји*. — Фенимора, немој се срдити, али ја се бојим да ти и Ерик нисте баш као што треба једно према другом. Зар то не може бити друкчије? Немој мислити на то ко је у праву, или на величину неправде; ти не смеш бити правична према њему, јер куд би се дели и најбољи међу нама с правичношћу! Не, већ помишљај на њега какав је он био оног тренутка кад си га највећма волела; веруј ми, он је достојан тога. Ти не смеш мерити, одмеравати; ја знам да има у љубави тренутака пуних блиставе, свечане екстазе, када би човек свој живот дао за љубљеног створа, ако би морало бити. Је ли? Помишљај на то, Фенимора, не заборави на то, како њега ради тако и ради саме себе.

Он ућута.

И она не рече ништа; лежала је мирно са сетним осмехом на уснама, бледа као какав цвет.

Затим се подиже и пружи руку Нилсу.

— Хоћеш ли да будеш мој пријатељ? — рече она.

— Ја то и јесам, Фенимора, — и он прихвати њену руку.

— Хоћеш ли, Нилсе?

— До века, — одговори он и принесе с највећим поштовањем њену руку уснама.

Затим устаде, и Фенимори се учини да је лепша стаса но што је икада пре тога био.

Наскоро после тога дође и Трина и јави да се вратила, и онда је било теја, па најпосле вожња чамцем по тужној киши.

Кад је јутро већ грануло, дође Ерик кући, и кад га је Фенимора видела спрам хладне, дневне светлости, која толико воли истину, како се спрема да иде спавати, тежак и несигуран од пића, устаклених очију од коцкања и прљавоблед због непроспаване ноћи, њој се тад учиниште лепе речи, што их јој је Нилс изговорио, сасвим фантастичне, и пријатељски завети, на које се бејаху тихо у души заветовали, ишчезоше бледећи пред даном који је освајао, јер то не бејаше ништа друго до привиђења каква се јављају у сну и игра мисли: племенита гомила лажи.

Шта је могло помоћи борити се противу тога, кад је терет, што је био на њима, био без наде. Било је тако бескорисно лагати тако олако сама

Мост код Вишеграда у Херцеговини

себе, та њен живот не би никад више ишао на федерима. — Бејаше мраз наступио; таласасте лозе са гомилом ружа, које се бејаху обавиле око њих и које су их држале заједно, бејаху изгубиле и најмањи листак, сваки цветак, и бејаху остали само још огољени, жилави врбови прутићи који су их и држали и свезали у један неразмрсљив хаос. Шта је могло помоћи, што ће она осећаје минулих дана разбудити топлином успомена за вештачки живот и што ће наново метнути свога идола на његов постаменат и што ће се указати сјај дивљења у њеним очима, речи обожавања на њеним уснама, руменило среће на њеним образима — шта је то све вредило, кад *он* није хтео узети на себе да буде свештеник овоме идолу и да *њој* помогне у овој побожној превари! Он! Та он више није ни познавао њену љубав, у његовом уву не бејаше заостала ни једна једина њена реч, у његовој души не бејаше се очувао ни један једини дан њихових заједничких дана!

Не, мирна и мртва бејаше љубав у њиховим срцима; њен мирис, њена светлост, њени тонови, све то бејаше ишчезло. Па ипак су могли још, по старој навици, седети тако ту, он с једном руком преко њених плећа, а она главом наслоњена на његове груди, па да ћуте до замора, заборављајући једно на друго: она да би се сећала онога дивног идеала, који он никад није био, он да је поново себи усни као онај идеал који је он сад гледао само још како се блиста у облацима високо над њеном главом. Тако су они проводили свој заједнички живот, а дани су долазили и пролазили и не донеше никакве промене, и из дана у дан бленули су у пустару живота и говорили себи да је то пустара, да ту нема нимало цвећа па ни изгледа на цвеће, на изворе или зелене палме.

Што се јесен више примицала, то је Ерик чешће одлазио на своје пијанке. Која вајда, говорио је он Нилсу, што седи код куће и чека на идеје, које никако не долазе, док му се мисли у глави не скамене. У осталом, није му било много од вајде ни Нилсово друштво; њему су били потребни људи који имају живота, људи који су месо и крв а не играчка слабих нерава. Због тога су Нилс и Фенимора били често једно с другим насамо, јер је Нилс долазио сваки дан у Маријаненлунд.

Уговор о пријатељству, који бејаху закључили, и речи које бејаху пале међу њима онога вечера у недељу, учинили су да су сад били много мање усиљени једно према другом и сасвим сигурни у својим међусобним односима, па, како су обоје били усамљени, они склопише срдачно, топло пријатељство које је убрзо задобило толику моћ над њима и њихову памет толико занимало, да су се њихове мисли, па било да су били одвојени или заједно, врзле непрекидно око овога пријатељског односа, као оно тице, које граде исто гнездо, све што скупљају и што одбацују раде то имајући пред очима *један* скривени циљ: да начине тако гнездо да буде топло и меко и за друге као и за њих саме.

Кад би Нилс дошао овамо и Ерика не би било код куће, то су њих двоје излазили, па било да је било кише или олује, у далеке шетње у шуму која се сучељавала с баштом. Они се бејаху заљубили у ову шуму, и што се ближе примицао крају њен летњи живот, у толико им је она била милија. А и имало је тамо да се види хиљаду ствари. Најпре, како је лишће бивало жуто, па црвено па мрко, па онда како је отпадало: ветровитог дана у жутим вихорима, а кад је било тихо како се лист за листом спушта лагано међу крутим гранама и витким, мрким гранчицама. И док је тако то лишће падало с дрвећа и шибља, какве ти ту најскривеније тајне лета нису излазиле на видик, каквог ти није било ту свуда у наоколо разног семења и разнобојних бобица: сурих ораха, светлих жирова и дивних жирових капица, коралских китица на трновом шибљу, црно-сјајних трњина и пурпурноцрвених шипкова на дивљим ружама. На оголелим буквама стајали су начичкани једно до друго бодљикави жирови а оскоруше бејаху се повиле под тешким, црвеним јабучицама, чији је мирис био накисео као у јабуковаче. Позне купине, црне и мрке, лежале се у влажном лишћу крај пута, међу вресом расле су боровке, а дивље малине бејаху понеле и по други пут своје затворено црвене бобице. На папрату се могло видети на стотину боја, јер је венуо, па тек маховина! То је био формалан проналазак: не само бујна маховина што је ницала из земље по обронцима и провалама, и која је личила на јеле и палме и нојева перја, већ и фина маховина на дрвећу која је изгледала онако као што човек може замислити житна поља Елфа, која је ницала са фиким, фиким стабљичицама и затворено-мрким пупољцима на врху као класје.

Живо као деца шврљали су они свуда по шуми, и уздуж и попреко, како би познали њена

блага и особитости; па као што обично чине деца, и они је бејаху поделили на двоје тако да је оно, што је било с једне стране пута, припадало Фенимори а с друге стране Нилсу. Често су упоређивали своја блага једно с другим и препирали се чије је лепше. Уз то је све имало свога имена: провале и брежуљци, стазе и ограде, јаркови и насипи; и кад би се овде или онде нашло какво особито велико и дивно дрво, то је и оно добивало своје име. Тако бејаху они, на све могуће начине, завладали целом шумом и тако бејаху створили један мали свет за себе, за који није нико други знао, и у коме се нико није могао кретати тако као они — па ипак нису имали *никакве* тајне међу собом за коју не би могао знати цео свет.

Још нису имали никакве.

Али је љубав ипак била у њиховим срцима, а и није била, исто онако као што у каквом пресићеном раствору има кристала а и нема; нема их све дотле док какав иверак или влакно не падне у течност те као неким мађијским ударом не распрши успаване атоме, тако да полете једно другоме па се, према недокучљивим законима, једно у друго укљеште врховима, и у тренут ока не постану кристали... кристали.

Тако је била и овде једна ситница која је изазвала да осете да они воле.

Нема шта да се прича. Био је дан као и сви остали. Они су били сами у соби за седење као и стотину пута пре тога, па су се разговарали о сасвим обичним стварима, а и оно што се напољу дешавало било је тако обично и свакодневно како се само замислити може. Ништа није било необично што је Нилс стајао крај прозора и гледао напоље, и што је и Фенимора пришла и гледала напоље; то је било све, али је било довољно. Јер, одједном се преокренуше прошлост и садашњост и будућност у Нилсу Линеу сазнањем да он воли ту жену што стоји крај њега, не као нешто што је сјајно, слатко, срећно и лепо и што би га могло учинити срећним и пресрећним — не, таква не бејаше његова љубав; али ју је он волео као нешто без чега не може бити исто тако као ни без даха. Па као што човек, који види да ће се утопити, пружа руке на све стране, тако и он дохвати њену руку па је притиште на срце.

И она га разумеде. Готово једним вриском и тоном пуним страховања и бола повика му она као у име одговора и признања: „Ох да, Нилсе!“ и истрже своју руку.

Бледа и устежући се стајала је она тако један тренутак; затим се једним коленом спусти на једну постављену столицу, сакри лице у кадифени наслон и зајеца гласно.

Нилс је био за неколико тренутака као слеп, и његове руке тражаху између саксија с луковачама каквог наслона.

То је трајало само неколико секунада; он приђе затим столици, на којој је она лежала па се, ослоњен једном руком о наслон, наже над њу не дотакавши је се ничим.

— Немој очајавати толико, Фенимора, погледај овамо и хајде да се разговоримо нас двоје. Зар нећеш? Не бој се ништа; пусти да заједнички сносимо ово, ох љубљени створе, пусти! Покушај да ли то можеш!

Она подиже мало главу и погледа на више у њега.

— Ох Боже, шта да чинимо! — Зар ово није ужасно, Нилсе? Зашто сам ја морала *овако* проћи на овом свету? И како је то могло лепо бити — тако срећна!

И она стаде поново јецати.

— Је ли требало да сам ћутао? — јадаше се он. — Сирота Фенимора, зар би теби милије било да ниси никад ни сазнала за ово?

И опет подиже она главу и маши се његове руке.

— Требало је да дознам па онда да умрем! Ох, камо да сам у гробу па да знам за то! То би било тако лепо, ох, тако пријатно и добро!..

— Жалосно је за нас, Фенимора, да је прво, што нам доноси наша љубав, само страх и сузе. Зар не мислиш и ти тако?

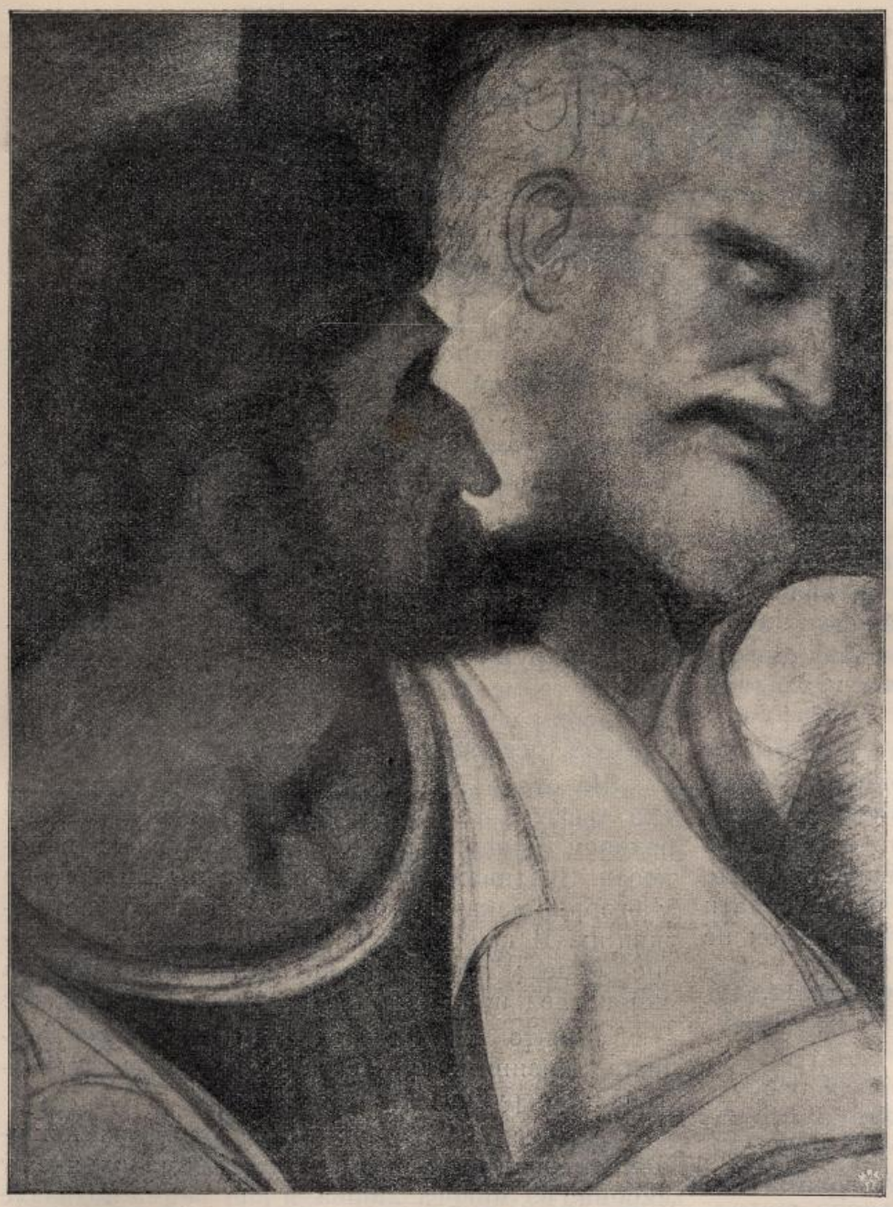
— Ти не смеш, Нилсе, бити суров према мени, али ја не могу друкчије. Ти не можеш да гледаш на ову ствар онако као ја; ја сам та која би требало да буде јака, јер са ја та која сам везана. Ох кад бих могла силом да узмем своју љубав па да је затворим у најскривенији кутак на дну моје душе и да будем глува на сва њена запомагања и преклињања, па да онда станем пред тебе и да ти кажем да ваља да одлазиш далеко одавде, далеко! Али, ја не могу, ја сам толико препатила; па ни ово не могу да поднесем, Нилсе, не могу! Ја не могу живети без тебе; погле, могу ли то? Верујеш ли да бих могла то?

Она се подиже па се приљуби уз његове груди.

— Ево ме ту и ја те не пуштам; ја *нећу* да те пустим од себе па па останем сама у пређашњој тами. То је као понор без дна пун ужаса и мука, и ја *нећу* да скачем у њега! Тă пре ћу скочити у море, Нилсе! Па и ако нови живот буде донео болове, биће бар *нови* болови, који немају тупу жаоку оних пређашњих и који не могу да погађају онако сигурно као они пређашњи, који тако немилосрдно тачно познају моје срце. Говорим ли ја као махнита? — Јесте, зацело, али то прија тако моћи разговарати с тобом без снебивања, не морати се више чувати да ти кажем све оно што није у реду. Али сад имаш права на то, пре но сви други! Ох, кад би ме могао само сасвим узети тако да будем твоја, а да ни најмање не буде ничије више! Ох, кад би ме могао нешто ишчупати из свих ових прилика у којима сам!

— Ми их морамо раскинути, Фенимора! Ја ћу већ то удесити, само се не плаши ничега! Једнога дана, пре но што буде когод наслутио ма и најмање што, ми ћемо бити већ далеко одавде.

— Не, не, ми не смемо бежати, само то не! Радије и све друго, само да моји родитељи не сазнаду да је њихова кћи одбегла! То не може

Л. да Винчи — Јуда и Петар са тајне вечере

Из књиге г. Д-ра Б. Николајевића „Леонардо да Винчи"

сенку какве туге — ако то не будемо учинили, онда ћеш видети како ће се све оно, од чега се сагибамо, свалити на наша плећа као сињи терет и принудити нас да паднемо на колена, немилосрдно и неумољиво. А борба на коленима — ти не знаш како је тешко њу водити тако!... Ти не смеш плакати. Ми ћемо је ипак повести, душо моја, раме уз раме, против *свега!*

Идућих дана Нилс је продужио са својим покушајима да се наговори на бежање; али затим поче замишљати како би то силно погодило Ерика кад би једнога дана дошао кући, а пријатељ и жена му одбегли. Мало по мало па све то доби у његовим очима жиг немогућности, и он се одвикну да мисли на то као и на много друго штошта што је он друкчије желео. Он се свом душом предаде приликама таквим какве су биле, без икаква свесна покушаја да их песнички улепша, или да фантастичним венцима и украсима цветним прикрије недостатке. Али, и како је само слатко било волети, волети једанпут љубављу истинскога живота; јер оно, што је он некада сматрао као љубав, то не бејаше љубав, ни сетна чежња осамљенога ни ватрена жудња занесењака или детиња нервозност пуна слутње; то су биле струје у великом океану љубави, поједини рефлекси лепога пунога сјаја, отпаци од љубави, као оно што су метеори, што пролећу кроз ваздух, отпаци некога светског тела. Јер, љубав је свет један, *целина* једна, нешто пуно, велико, уређено. Није то празна вожња од осећаја и расположења — љубав је као природа, вечито променљива, и која вечито рађа; у њој не изумире ни једно расположење, не вене ни једно осећање а да не дâ живота клици, коју носи у себи, за нешто још савршеније. Мирно, здраво, с дубоким дахом — то значи лепо волети, свом душом волети. И сад су му падали дани с неба као нови и светли, они се нису рађали један за другим што је то тако по себи разумљиво, као отрцане слике у панорами; сваки је од њих био једно откровење, јер је са сваким од њих осећао да је све већи и јачи и више дорастао. Он није још никада знао за толику срдачност и силину осећања, и било је тренутака кад је мислио и осећао пре да је титан но човек; он осећаше у својој унутрашњости, у његовом је срцу расла така нежност — дотле се бејаше уздигао његов поглед, тако херојски блага бејаше његова моћ оцењивања.

(свршиће се)

бити, и ја нећу то учинити никад, живога ми Бога, Нилсе, нећу то учинити никад!

— Ох, али ти мораш, дете моје; зар не видиш сву рђавштину и неваљалство, које ће нас са свих страна обујмити, ако будемо остали, сву одвратну лаж и превару и претварање које би нас захватило, згњечило и унесрећило. Ја нећу да од тога будеш укаљана, не треба да нам нашу љубав то нагриза као отровна рђа.

Али се она не даде покренути.

— Ти не знаш на шта нас осуђујеш, — рече он ожалошћено. — Било би много боље да сад станемо гвозденом потпетицом у место што хоћемо да штедимо. Веруј ми, Фенимора, ако ми не будемо пустили да нам наша љубав буде све и сва, да буде оно једино и прво на свету, оно што се пре свега мора спасавати, тако да кидамо онде где бисмо радије хтели потражити лека, и да тугу доносимо тамо где бисмо радије хтели да одстранимо и

Одоше нам ласте...

Зацвркута једног вечера јато ласта у нашем куту. Весело узлетаху и кружаху над реком, по брду и по долини; ваздух трепераше од њихова цвркута. Читав један дан занимаше нас лёт и цвркутање њихово, а кад освану друго јутро, хладно и магловито, слетеше се мале тичице и пођоше даље, осврћући се тужно на она брда, која их намамише и толико задржаше у путу. Лепршава криланца за дуго поздрављаху омилео кут, али се напослетку све изгуби у хладном зраку.

— Путујте, тичице мале, и не брините се за нас; журите се преко гора и широких поља у свој завичај; бежите из магле, избегните кишу и оштрину наших лепих брда, и не мислите на нас! Пријатан нам је био цвркут ваш, оживеле сте за тренут наш крај и ми ћемо вас се сећати дуго све док не зацвркуће друго јато, док не наиђу друге селице.

Ст. С. Н.

Р у ж е.

Даде ми их девојчица коју не волим...

Зашто је не волим? Знам да то не би требало да буде: да треба све да их волим подједнако. Али зар могу? *Зар сам ја савршенство?* Ја не знам чак ни каква је девојчица коју не волим. Само њено име учинило ми се непријатно и осетила сам, чим сам га прочитала, да је не марим....

Угледах пред собом њену мрку хаљину и руку која ми пружа. Узех их, трудећи се да избегнем додир њезине руке. Захвалих јој брзо, суво и очас спустих руке на сто. Не рекох чак ни да ми донесу чашу с водом — као што сам обично чинила за цвеће да ми не увене. Али ово су руже од ње, девојчице коју не марим. Нека и увену... Шта ми је стало!...

И нагло стадох превртати неку збирку песама што бејаше на столу. Хтедох да одагнам и помисли на те руже.

Кад, одједном, осетих мирис, свеж, сладак који ми силом привлачаше и мисли и поглед с књиге.

Готово се расрдих.

Па помислих упорно:

Не, баш нећу да их погледам, њезине руже! Јамачно су какве ружне, прецветале, избледеле! Чудо те и миришу!

Па ми чисто дође криво зашто да и миришу!...

Али руже мирисаху све више, све пријатније, и то ме је чинило све немирнијом. Најзад, да уверим себе како су оне доиста „ружне, избледеле, бесформне“, погледам их пркосно.

На столу лежаху три пупољка дивна као сан а свежа као детиња душа. Један румени, у зеленом лишћу, сијао је лепотом, гиздав и поносан. Преливали су се румени кадифени листићи у безброј меканих тонова, све лепших, све нежнијих. И као да беше нечега живог из човечје душе у томе пупољку, који мирно издржа мој поглед и љупко ми одврати својим мирисом:

„Зашто ме тако гледаш? Шта сам ти учинила? Мрзиш ме пре него што си ме и видела!“ — тепала је румена ружа.

А друге две, бледожуте, с руменастим ивицама и нежним осенченим листићима вириле су скромно из мркога лишћа, и још већма подизале крас румене дру́ге своје. Оне ме погледаше несмело и тихо ми дошаптаваху благим мирисом:

„И нас вређаш! Што нас гледаш тако?“

Мени се мисли пометоше и разбише а осећања поколебаше. Бејах свесна једино ружа, њихове лепоте и мириса. А оне ми шапутаху и даље. Румена топло и страсно, а жуте благо и љупко:

„Узми ме, ја сам лепа! Зашто се тако туђиш од нас?“

Зграбих киту са стола и дивље, махнито стадох љубити руже, које сам најпре мрзила....

Кад после први пут погледах девојчицу коју нисам волела, спазих јој у сузним очима нешто силно налик болном шапату жутих ружа.

Отада ми девојчица више не беше немила.

М. М.

ХРОНИКА

НАД ПРАХОМ ЂУРЕ ЈАКШИЋА

(говор г. Андре Николића Министра Просвете и Црквр. Послова)

Господо,

Одбор за пренос костију Ђуре Јакшића желео је да Министар просвете говори у овој свечаној прилици, и министар просвете није могао овај позив одбити. Као што је глас дужности покренуо Друштво „Јакшић“ и многобројне одличне људе да се приме сарадње у преносу посмртних остатака Ђуре Јакшића, тако је исто дужност налагала и министру просвете да се одазове жељи и позиву Одбора.

За српског министра просвете доиста је јасна дужност, да се као представник српске просвете и уметности, поклони пред прахом онога, коме је зналачки суд већ одавно утврдио високу вредност и одредио једно од најсјајнијих места у српској књижевности.

Министар просвете још има осим тога и дужност, да као члан краљевске владе, представљајући овде владу као њен изасланик, искаже и њено дубоко поштовање високих заслуга Ђуре Јакшића.

Да бих испунио те дужности, ја се одазвах позиву и изиђох на говорницу. А кад узех реч по наредби дужности, неће ми се, мислим, замерити, ако кажем да ми је и лично врло пријатно што ме случајни службени положај доведе до велике части да говорим пред прахом Ђуре Јакшића, чије сам и лично пријатељство имао срећу уживати неколико година. Ја помињем овај лични моменат само с тога, да бих из личнога познавања човека Ђуре Јакшића могао овде казати: да је овај велики песник био вазда и велики карактер, честит, безазлен, без трунке саможивости, човек који не знађаше себе и своје користи него гледаше увек само своју уметност, свој народ, идеје, онако као што сиромаси рибари гледаху свога небесног учитеља. Доиста се само с трепетом у души може пред овим прахом мислити на човека који свега свог живота беше сиромах у обичном смислу ове речи, а ипак тај сиромах даде књижевности и просвети српској дарове веће него што могу бити царски или милионарски!

Ђура Јакшић заузима у историји српске књижевности тако важно место, и о њему је као о књижевном посленику већ у стручним радовима толико писано, да нема потребе задржавати се у овој прилици на специјалним питањима о његовој књижевној радњи. Ја ћу рећи само толико, да се о његовим књижевним заслугама сад више не ствара суд, него да је у нашој књижевности тај суд већ створен и утврђен, а доказ је томе и ова једнодушност која скупи многобројан скуп ради одавања хвале и славе великоме песнику.

Доиста је у друштвеном животу то лепа појава, кад се песницима, књижевницима, одаје поштовање. У таком је случају искључено оно што се при изразу поштовања према другим величинама може осумњичити као форсирано или као срачуњено. Али ја ћу опет бити слободан да кажем: да велики књижевници понајпре од нас траже, да их марљиво читамо и проучавамо. Као што је права побожност у души а не у спољашњем факту, тако је и право поштовање књижевника у читању и проучавању њихових дела, и тек кад има тога, и ако доиста има тога, онда је пријатно видети и спољашње указивање поштовања.

Ето ту је веза између великих књижевника и просветнога стања околине у којој они живе. Великим песницима нису потребне обичне школе, јер и нема те школе која може дати видовитост песничку. Али ако се велики песник јави у друштву које нема и не мари да има доста школе, које је у просвети оскудно и назадно, онда се управо за толико смањује и утицај великога књижевника и користи од његове велике вредности за колико његова околина, његов народ, стоји ниже у просветном погледу. Књижевност је народна, поред рада књижевника великана треба и рад многих да би се прогрес остварио, да би се управо видела и пун утицај учинила књижевникова радња. Кад се људи више заузму читањем и проучавањем, биће духовни живот пунији и обилатији, а од тога ће и материјални живот бити бољи и угледнији. А осим тога, песнички утицај није само естетички. Велика осећајност песникова појачава и нашу осећајност, те живље опажамо уметничке творевине — то је једна корист од песника. Али поред ње има и друга. Осећајност песникова има и морални утицај. Та живља, устреперена осећајност осети много поред чега се у животу пролази без опажања, она осети велике и мале неправде које трпе народи и људи, и, уз њену помоћ, то осетимо и ми. За то је песник врло често патриот и саучесник у људским бедама и невољама. Познато вам је како силно грми Ђурин глас кад говори о злој судбини српскога племена. Али је Ђура тако исто силан, кад ниже љупке речи „сирочићима малим“.

После свега тако обилнога тражења најбоље формуле прогреса, ја не знам у чем би могао бити прогрес, ако није у том: да људи постају

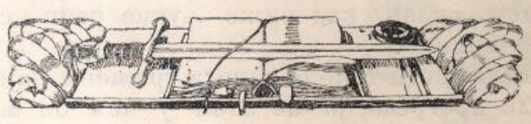
све бољи, један другому више пријатељски, више саучесни, више праведни. А на тај пут, поред разлога науке, извешће нас и тим путем водиће нас и осећајност поезије.

Тако се песник, стваралац лепога, у даљем утицају јавља као сејач доброга и племенитога, и тиме људи напредују.

Али све то — да се опет вратим прекинутој теми — ни песници не могу извршити сами. Поред рада њихова треба и рад наш. Њихово добро писање мора бити удружено с нашим марљивим читањем и проучавањем. Њихове тачне и велике идеје могу бити остварене само ако је околина њихова просвећена. Ово је тако очевидно, да историја бележи, како се најбоље умне снаге пресељавају у туђину кад у својој средини не налазе разумевања и подржања. А ако треба и ближи и јаснији прмер, не заборавимо да је и Ђура Јакшић сиротински живео понајпре за то што наше књижевне прилике бејаху рђаве, што у нашем друштву не бејаше довољан број оних који знају ценити његове златне радове, па стога се његове књиге мало продаваху и Ђура бејаше принуђен да животари с платом малога чиновника. Не заборавимо да код нас и сад књижевни и научни рад још не може да издржава своје раднике, и да томе није узрок само у недовољном богатству него да врло много стоји и до тога што, на жалост, у нашем друштву још није довољно раширена свест о важности и потреби просвете.

Убеђен дубоко у истину да се духовни живот не може одржавати и напредовати ако поред великих књижевника не буде и у целом друштву прегнућа за просветом, ја сам морао искрено и отворено рећи, да ми још нисмо у свом делу дужности учинили колико треба, и ја морам ову тему закључити констатовањем: да ћемо ми право поштовање славному Ђури Јакшићу показати само обилатијим помагањем српске уметничке и научне књижевности, и усрдним прегнућем да српску просвету подижемо и ширимо.

А велики песник дао је своје, у пуној мери. Он који није знао себе гледати, он је за наш понос и за наш глас у свету урадио врло много. Његови су радови сведоџба српске културе. Оним што нам је он дао, ми се можемо и смемо подичити међу народима. Његов је рад светла тачка у коју гледајући ми црпемо наду у напредак и утешавамо се за многе невоље које уочава наше родољубе. Он данас живи више него што је живео у животу, јер данас има, и у будућности биће све више, српских душа које његова поезија задовољава, крепи и уздиже. Да му за тако обилате дарове одамо хвалу и признање, ми смо се данас искупили пред његовим прахом. Хвала и слава Ђури Јакшићу!

НАУКА

Судови за децу.

Пре неког времена, 16. маја ове год., беше главна скупштина швајцарског Удружења за дечју заштиту у Цириху, на којој је проф. Д-р Цирхер реферовао о дечјим судовима (children courts) у Сев. Америци. Ево његова извештаја, у кратком изводу.

Опште је уверење да се до сада није правилно поступало са децом и омладином уопште, у погледу казненога права. С тога се опажају многи покушаји за реформама. Занимљиво је решење овог питања у Северној Америци, која ради одлучно, јер није спутана никаквим традицијама. У Денверу, главноме граду у Колораду, беше неки судија Линдзеј (Lindsey), који постави као правило: деца се морају сачувати од злочина; кад погреше, не смеју се стрпати у затвор са одраслима, где се потпуно покваре и понесу клице за повратна дела, већ се морају уздићи, поправити, васпитати. Једна поуздана инглеска криминална статистика казује, да од сто преступа 98 извршују лица испод двадесет година. Кад хоћемо дакле да умањимо криминалитет, онда морамо отпочети са поправком омладине. Линдзеј је 1899. год. успео да се у држави Колораду усвоји закон, којим се млади злочинци одузимају од криминалног судије, а год. 1903. протурио је други закон, којим се за децу преступнике установљава нарочити суд. Линдзеј постаде први судија за децу. Он не кажњава преступнике затвором; ако ништа не помажу пријатељски савети и опомене, он их највише упућује у нарочита склоништа. Ако је само ноле могућно, он оставља децу у породици. Али се она морају јављати сваких осам или четврнаест дана на рапорт, са доказима о своме добром владању. Теже случајеве не расправља Линдзеј јавно, пред широм публиком, већ у четири ока. Једном речи, Линдзеј неће да угуши осећање части у младих преступника, већ се стара да га што већма оснажи. Тако се развија између њега и преступне омладине неко нарочито поверење; с тога се дешава да к њему долазе и таки преступници, који још нису ухваћени на делу и које полиција још није ни пријавила, молећи га за савет и помоћ. Једном дођоше к њему два дечка, који су украли велосипеде. Линдзејева прва брига није била да се велосипеди врате сопственицима, већ да се ова деца поправе. Кад му је један полицајац то пребацио, он је одговорио, да се њега много више тичу деца, него ли велосипеди. Овај т.зв. пробни систем Линдзејев имао је врло добрих последица. Прве године његова рада јавило се пред њим 715 деце, од којих је могао 554 отпустити, да би их опробао, неће ли се поправити, а само 34 дечака учинише преступе у повратy.

Сличне системе, са разним изменама, данас налазимо већ узакоњене у многим државама Удружених Држава Сев. Америке. Са овима је каштo у вези и старање о напуштеној деци, заштита омладине и туторство. У Денверу постоји сада и закон, којим се родитељи казне, кад занемаре и напуштају своју децу, а тако исто и она лица која постичу децу на преступе. Али се и овде поступа по систему условног кажњавања или одлагања казне, па и опраштања, при каснијем добром владању.

Линдзеј има у Денверу велику надлежност и може у своме службеном послу да има одрешене руке: да премешта децу из породице у породицу, или у разна дечја склоништа, јавне и приватне заводе; њему стоје на услузи сви званични органи и службеници. Главни чинилац његова система је нарочит чиновник, probations-officer, који врши поправљачке огледе са децом и покушава да их поправи својим сталним надзором.

У Немачкој су педагози још пре пола века тражили судове за децу, али узалуд. Америка је претекла Европу усвајањем ових установа. У Европи има сличних покушаја са патронима за отпуштене преступнике из казнених завода. У Белгији, Француској и у неколиким кантонима Швајцарске заведено је условно осуђивање младих преступника, односно одлагање казне. У Базелу школа кажњава преступнике који су ђаци. Нови швајцарски закон иде сличним путем: он оставља судији најширег маха да поступа према даним приликама. И претрес младим преступницима има да се измени, он не сме бити више јаван, већ мора бити више пријатељски, озбиљан разговор. Као бранилац може се замислити будући патрон младог преступника. Уопште, патронат се мора проширити. У Пруској је недавно министар унутрашњих послова издао распис полицијским властима, којим препоручује да у будуће, по могућству, избегавају кажњавање затвором младих лица, а нарочито пак школске деце.

Да се и код нас друкчије мора поступати са младим преступницима него са окорелима, у то нико не сумња, Криминалне слике нашег признатог криминалисте г. Тасе Миленковића, о деци преступницима, као и чињенице које су избиле на јавност, приликом судског претреса у Београду од 17. и 18. августа о. г. малим крадљивицама, Ружици и Љубици, истичу потребу да се и у нас у овом погледу отпочне рад на реформи казненог поступка према деци преступницима. Да ли ће се употребити исти систем као у Сев. Америци, или са изменама које захтевају наше прилике, о томе ће надлежни чиниоци донети своју одлуку. Нема сумње да у овим питањима има важну реч социјална педагогика. У културној држави не би требало децу поправљати затвором, нити за лаке иступе нити за тешке преступе. Деца преступници, како имају опаких склоности, наследних махна, морају се васпитањем уздизати, а никако затвором за навек упропашћивати. —

П. М. И.

УМЕТНОСТ

Петроград. — IX — 907. г.

Кад се човек нечим интересује, страшно му се хоће да с неким о томе говори, но тај неко треба да га лепо разуме. Да сте ви сликар ја бих Вам писао о дивним сликама Ботичела, Леонардо, Луина, Тинторета, Веласкеза, Рембранда и др. којима се ја сада тако интересујем; или да сте шумар, ја бих вам писао о прирашћавању опште масе дрвећа или о узроцима сушења врхова дуба..... но с музичаром треба говорити о дивној музици. Ја знам да ће вас интересовати најмања ситница из области музике, но у писму се може тако мало да каже.

У кратко да вам кажем да се овде „сада“ врло интенсивно живи. Не можете себи представити како се све буди, све интересује, све живи, тражи, чита, слуша, гледа. Политичка револуција обузела је цело друштво; сад се преживљује не само политичка револуција, — наука, литература, вештине, обичан живот, све то из корена мења своје принципе. А да знате како је слатко и корисно живети у томе вртлогу! Мене апсолутно све интересује и ја за свачим следим и увек сам у послу. Веле, да је у Србији страшна чама и досада, но мени изгледа да ћу ја после ове буре и са овим материјалом што га овде добијам, у „српском миру“ слађе живети, разуме се, у кругу својих идеја, књига, нота, слика, а не у кафани, како се то обично живи. На изоору свега, овде, где годишње излази по десетина хиљада нових књига и журнала, човек може да нађе апсолутно све што га интересује, шта више многе му се ствари насилу намећу, и он се њима интересује бар зато, што му сваког тренутка стрче пред очима.....

Ове године слушао сам много музику, она је тако интересантна, а сада за мене и насушна потреба, да без ње не могу. Сам редовно свирам и упражњавам се. Сад сам заузет концертом Бетхсвена и Бруха обадва доста добро иду и изгледа ми да ћу их постићи. Пријатељи моји веле да чиним успехе, и ако не лажу, (!) уживају у мојим тоновима. Збиља, сад сам ушао у суштину појетичног и уметничког извођења, и много ствари дивно излазе. Имам музикално друштво и често музицирам. Сонате Бетховена све свирам, врло је пријатна I соната Грига (à la Менделсон), Suita Sindig-a (à la Бах, махом доста ситних ствари, раманса, пијеса и т. д.). За себе сам узео solo сонате Баха, и ако су оне врло тешке, но ја их по мало изучавам — Баха врло волим. Квартетна ме музика јако интересује; летос сам свирао у ансамблу; — камерна музика слободно замењује симфоничку, а свега 4—6 људи! Шуманов квинтет с клавиром, Шубертов квинтет, Бородин, Тањијев, Бетховен, све су то просте ствари. Но ево више од пола године како ме одушевљава Trio — Чајковског: „A la mémoire d' un grand Artiste,“ а то нико други није до велики Рубинштајн. Не знам да ли вам је позната та ствар? Предамном ево стоји мала партитура Eulenburg-a (2 марке), и ја кад помислим о музици, у ушима ми брује ти чудни звуци. Ја га знам од почетка до краја на памет, али баш све.... и преживљујем сваку његову ноту. Збиља симфонички, у пуном смислу обрађена успомена о великоме артисту. Ја га тако често свирам с клавиром (чело је тешко наћи) и у њему сви налазе дубоке мисли. Обрада је права симфоничка, и често се чују на три инструмента а цео оркестар. Велики Чајковски! Све може да досади, а ево већ више од пола годлне како сваког дана у мислима понављам одломке из овог јединственог Trio, и увек са већом вољом....

Преда мном су сви програми свих концерата и опера, које сам за прошлу годину слушао (ја их чувам), и у кратко написаћу Вам о свему што заслужује Ваше интересовање. Од простог љубитеља ја сам пошао корак даље — пред концертом или опером проучавам партитуру, и тада се другојаче слуша; само се партитуре нових ствари тешко добијају, а без партитуре је доста тешко. Тешко је и за концерт или оперу добити билет. — Руси су љубитељи музике, и врло брзо купују све што је лепо. Колико имам сад нпр. тешкоће да добијем абонман на концерте Зилоти — жртвовао сам 25 динара, но много се записало. Има тамо место од 180 динара за 8 концерата, а ложе су по 400—500 динара! — За прошлу годину прослушао сам около 20 симф. концерата, десетак солних и камерних и озбиљнијих опера (не рачунајући обичне) до 25, три ораторије и једну мису. — Из мог причања сигурно знате да се овде највише славе концерти Зилоти, они су најозбиљнији и најбоље примљени; прошле године су били у Сали Племићског Клуба, — по величини и раскоши тешко јој је наћи друга у Европи; оркестар је састављен из најбољих артиста маринске царске опере и има више од 100 људи. Програм је одабран и састоји се из старе-класичке музике, музике новијег времена, — после Бетховена, и најновије с Цезаром Франком, Debussy, d' Jndy, P. Штраусом, Регером и др. на челу. Ко хоће музикално да се образује треба да посећује концерте Зилоти — и то је доста. Ове године ће бити 5 сезонских концерата; до садањих 26 концерата дали су прекрасну литературу. Прошле гогодине од 7 концерата ја сам посетио 6. Свиране су: 7 симфонија Шуберта, 7. симфонија Глазунова, о чијој талентности судите по томе, што је он ове године, био директор овд. конзерваторије, и изабран за доктора музике од стране оксфордског универзитета, гостовао је на западу и имао јединствени успех. Отишао је у страну од свог учитеља Корсакова; музикална форма код њега је доведена до савршенства, такву оркестрацију тешко је наћи; код њега су мотиви испреплетани и човек се диви смелости и лакоћи композиције. Јубилеј његов прослављен је ове године ефектно; стављају га у ред првокласних светских композитора. Слушао сам прошле године и његов балет — „Рајмонду“. То већ није балет са лаком музиком, већ класичко дело, и у њему се осећа

моћни и углађени дух творца 5 симфоније. — Аренски је умро и поводом тога ја сам опет осетио неколико његових чистих као кристал композиција; осећа се школа Чајковског са мекшом и нежнијом душом. Он је често наиван као девојачка душа и чист као роса. Мало је оставио — но све је бисер. Свирани су одломци из његове опере »Нал и Дамајатна,« певани романи, мелодекламације и пијесе — особито је лепа свита за 2 клавира, и »Код извора« — ефектна, нежна, као да те капље воде прскају. Романсе за певање су врло миле. — Чајковског — симф. балада »Војвода«. Бах је био много заступљен: свита № 2, I браденбуршки концерат (D-dur) за клавир, виолину, флауту и оркестар, концерт (D-moll) за 2 виолине (Изаи и Каменски). Сваке године по оволико се свира Бах. Можете мислити колико сам се навикао на њега. Бах се неће заборавити и увек ће нас подсећати на старину, на перике и пудер и углађене манире свога времена. Ја сад уживам у његовој музици. Његов је оркестар тако мали и згодан — за нас у Србији. Од класика био је Глук (ув. Алкеста), Рамо (Балетна свита) и др. Ја волим у опште добетховенско време, но ова ми се свита особито допала, она ми је дала лепу мисао те сам прегледао неке класике (Куперена, Лули, Морлеја, Корели идр.); гледаћу да их мало више проучим. Слушао сам и »Свадбу Фигара«, Моцарта. Све су то ствари без сложене оркестрације и лаке као даме двора Лудвика XIV и XV. И замислите сад редом са тим старцима Р. Штрауса. Његов оркестар и инструменте човек не може тако лако да разбере. Његова симфоничка песма »Магбет«, што сам је слушао на Зилотијевском концерту, и лепа је и није, и разумљива и неразумљива. На другом концерту његова »Liebesscene« из опере »Feuersnot«, изазвала је грохот смеха — истина публика није била озбиљна, но мени се и она допала. Ја се мирим са његовим дисхармонијама, које се по гдегде разрешавају у хармонију. Од нових композитора били су још Ропару (La cloche de morts — ученик Франка); Елгар и др. Од особите вредности била су још два Зилотијева концерта посвећена Регеру (следбеник Баха); о њему се сад много говори у Германији. Чист тип »Михла«, но врло симпатично, угојено и обријано лице; сам је дирижирао и свирао на клавиру. Осећа се нови Бах, са модним, новим оркестром. Он је узео чак и Баховску форму, но ипак све индивидуалног карактера. »Серенада« за оркестар ор. 95, разрађена је у сонатној форми у Баховском стилу (4 дела), Варијације и фуга на тему Бетховена ор. 86. за два клавира (Регер и Зилоти). Он је још врло добар органист. Осим овог концерта њему су била посвећена још 2 камерна концерта, које сам ја посетио и сасвим се одушевио његовим композицијама. Тада су свиране свита »Jm alten Styl« за клавир и виолину (Регер и Изаи), пуна класичке грације и баховског духа, »Jntroduction, Passcaglin und Fuge« за два клавира (Регер и Зилоти). На др. концерту: Sonate за виолину — тешка и пријатна, клавирске пијесе и романсе за певање, међу њима много врло лепих. Као што видите за три дана узастопце ја сам био искључиво у царству Регеровских звукова. — Други симф. концерат био је посвећен Јану Сибелиусу — Финском композитору. Да ли се зна што год у Србији о њему? Међу тим то је врло симпатичан композитор: што је Григ за Норвешку, то је Сибелиус за Финландију; но он се одао више симфоничкој музици. У његовим мрачним и тешким тоновима (где тако често фигурирају фаготи и обоа), он је јединствено извео северну мрачну, хладну бајку. Ја сам њега још раније знао и заволео га. Колико северне лепоте код њега! »Кћи Похјоле« хладне северне стране и њена мајка вештица Лоуха, која не да кћер просиоцима из лепе стране Калевала — све време брује фаготи — наводе мрачне мисли. »Повратак Лемлинкајнена« у истом духу. Раније сам слушао његовог »Туонелског лабуда« и још неке ствари. Требало би да се познате са његовим стварима, он ће Вам се сигурно допасти. Има и за клавир-пијесе. Дирижира врло лепо и право уметнички.

Много места одузеше Зилотијеви концерти!

Од других концерата слушао сам један посвећен Рубинштајну (I. симфонија, концерат за клавир, за виолину, хорови из »Нерона«, романса) — 3 концерта руских — симфоничких (Шехеразаде-Корсакова, Бура-Чајковског, Баба-Јага — Љадова, врло ефектна стварскаска, 8 симф. Глазунова. Новост, по својој сложности нешто колосално, »У Средњој Азији« — Бородина, Cui Черетнина, Арунбушева. На т.з. концертима графа Шереметева: Листа, Тассо, симф. песма. Све до сада ми стоји у памети главна арија те песме; VI симф. Чајковског, Requiem-Сен-Санса, један концерат посвећен Аренском, Requiem за Mignon-Шумана. — За време ферија била су два симфоничка концерта и ја сам их посетио (5 симф. Бетховена, шпањолско Каприччио — Корсакова, Вагнеровски etc.). На једном је свирао Бухтеле.

Од солиста слушао сам Хофмана. Тај се пијанист овде од свих највише слави, дао је 12 концерата и сакупио до 60.000 рубаља!! Био сам на два његова концерта — збиља првокласни пијанист (уч. Рубинштајна). Слушао сам оригиналну виртуоскињу на клавесину Ванду Ландовску (Париз). Она искључиво свира старе композиторе — Баха, Глука, Хендла, Куперена etc. Пријатно је чути стару музику па још на клавесину. Истина он оригинално и необично за нас звучи, но има своју нарочиту лепоту. — Слушао сам Изаи и Казалса (Шпанија) челисту — огромна техника (конц. Шумана), Манена (Барцелона/ виолиниста (симф. Лало, која је сад тако у моди овде) и још др. — На неколико камерних вечера било је нових романса Шосона, Штрауса, Регера, Франка, Debussy (»Блудни син« лиричка сцена), пијесе за клавир, за виолину и др., уопште нова музика.

Треба неколико речи и о опери да Вам напишем. Могу Вам се похвалити да сам већ слушао целу трилогију Вагнера у Маринској Царској Опери. Целог вел. поста била су специјално 3 абонмана само из трилогије. Ја се чудим како људи могу да не воле Вагнера, кад је то ретка, огромна музикална сила, а разумљива. Зашто кажу неки да ту има само ларме и више ништа. Зар може лепше да се представи таласање воде него ли у увертири »Рајнског Злата.« Ја је никад нећу заборавити. А дивни мотиви Сигфрида, или мотив птице; сад ми још у ушима јасно свира цео оркестар мотиве Вотана, Лола, Брунхилде, Албериха, полет Валкирија, самртни марш — Сигфридова смрт. Каква лепота у моћности, а fff. све више и више прогресира. Ја сам срећан што сам могао да прослушам цео циклус, једно за другим. Он је оставио силни упечатак у мени. Оркестар је био на врхунцу свог достојанства, и певачи су били врло добри. Ако и идуће године дају, гледаћу да опет добијем билет. Замислите само, трилогија се давала у велики пост, а до Божића се записало около 9.000 абонената!! Разуме се, да је била лутрија. У Маринској Опери тешко је добити билет, треба дежурати по неколико сати и то од саме зоре, па лутрија може ипак да ништа не да. Но ја сам тамо ипак бивао често. Шаљапина сам слушао у Мефисто-Боито. Како је несравњен као ђаво! Баш сам га ономад видео у Цару Борису (»Борис Годунов«-Мусоргског). Да ли има још артиста који тако играју, не говорећи о дивном његовом гласу. Сад је добио понуду у Америци и ових дана иде. Кажу да су га врло скупо платили. Видео сам га зимус и у Лакме-Демба.— Корсаков је написао две нове опере, гледаћу да их чујем.

И још бих Вам писао, али нема већ места. Зимња се сезона већ спрема, но о њој доцније. Поред све своје скромне финансије, ја ипак успевам много што шта да посетим и да купим. Свих других задовољстава одричем се ради музике, уметности, ради духовног живота. А каква је то наслада!!

Миловановић.

Напомена. И ако је ово писмо упућено личности, и ако његов писац не зна да га објављујемо без његова допуштења, ипак верујемо да нам не ће замерити, јер се у нас, на жалост, тако мало пише о музици, да су нам добро дошла чак и приватна писма, у којима о њој пријатељ пријатељу пише.

РАЗНО

* Г. Петар Ј. Одавић (Космајска улица бр. 2.) јавља да о свом трошку испоручује поруџбине својих дела: Новеле (цена 1 динар), Песме (цена 1.50 динара) и Размишљање о лепом (цена 1 динар). —

* Изашла је из штампе књига „Седам прича за девојчице и дечаке". С руског превела Косара Цветковићева, наставница В. Ж. Школе. Београд 1907. Цена 1 динар.

У овој књижици је седам занимљивих и поучних прича, од којих је шест преведено с руског оригинала, а једна је, Питагорино Правило, од Кастелнуова, преведена са — превода. Колико смо могли на брзу руку разгледати преводи су доста добри а сам избор прича доста срећан, те се ова књижица може препоручити у првом реду ученицима средњих школа.

* Изишла је из штампе нова књига Јована Скерлића „Писци и књиге" свеска II. — У тој свесци су четири овеће студије о приповедачима из Србије и оснивачима сеоске приповетке у српској књижевности: Милована Ђ. Глишићу, Јанку М. Веселиновићу, Лази К. Лазаревићу и Светолику Ранковићу. Цена 2 динара или круне. Добити се може у администрацији „Дневног Листа", „Српског Књижевног Гласника", и књижарама: Цвијановића, Кона, Дачића и Главичког.

* Српско академско друштво „Зора" у Бечу изабрало је нову управу. Председник је: Шпиро Желалић, кандидат философије; потпредседник: Ђорђе Ђорђевић, кандидат медицине; први тајник: Душан Ј. Марковић, кандидат медицине; други тајник: Божидар Ђурић, канд. философије; благајник: Јоца Секулић, кандидат медицине; књижничар: Мита Костић, кандидет философије; одборници: Божидар Зечевић, философ, и Марко Трива, философ; ревизиони одбор: Ђорђе Сужњевић, канд. медиц., Прока Узелац, кандидат медицине, Драгутин Кокановић, кандидат агрономије, и Павле Тећеров, медицинар. —

* Д-р Б. М. штампао је у Новом Саду расправу „О социјализму". Књига је у величини 8°, има 88 стр., а цена је 40 потура. —

* Коста Лера (Нови Сад) прима поруџбине за књижицу „XXVII законски чланак од 1907. г. — О школама". Преводилац је Милутин Ђурић. — Препродавцима 20%.

* Петар Бојовић, ђенералштабни пуковник, јавља да је дао у штампу своју књигу „Васпитање војника". Претплатничке пријаве слати писцу у Београд. —

* Петар М. Лазаревић, артилеријски капетан, превео је и дао у штампу дело П. Фонтанеа „Артилеријски извиђачи". Цена је 0·50 дин. Поруџбине прима преводилац (Ниш). —

* Српско Учитељско Удружење у Босни покренуло је свој лист „Српска Школа". Уредник је Никола Ножинић, учитељ у Сарајеву. Лист излази сваког 15. и 30. у месецу, а цена му је: за чланове 6, а за нечланове 8 круна годишње. —

* Готов је „Рад", српски народни велики календар за 1908. годину. Цена је 80 потура; препродавцима 33 од сто. Поруџбине прима управа друштва „Рад" у Руми (Срем). —

* У Државној Штампарији одштампан је и дат у продају уџбеник „Лекције из Теориске Физике", од проф. Стевана Марковића. Ово је други свезак — „Теориска наука о светлости" — са 107 слика у тексту. Цена је 4 динара. —

* Млавско Учитељско Удружење покренуло је свој лист „Наша Школа". Уредник је Војислав Р. Младеновић, учитељ у Рашанцу. Лист излази месечно, а годишња му је цена 5 динара. Уза сваки други број излазиће и нарочити књижевни додатак „Забавник Наше Школе". Не обзирући се на партијска обележја, лист ће заступати једино интересе школе и учитеља, а нарочиту пажњу поклањаће питању о млађим учитељима. —

* Књижара Геце Кона одштампала је из „Дела" расправу Д-ра Бран. Петронијевића „Едуард Хартман, живот и философија". — Цена је 0·80 дин. —

* Просветни Савет српских школа у Босни и Херцеговини штампао је „Наставни план за српске православне школе у Босни и Херцеговини". Поруџбине прима свака српска књижара. —

* Стеван Чутурило штампао је своје „Упуство за наставни поступак са буквaром. Огледи за почетно писање и цртање". Цена је 2 динара. Поруџбине прима писац (Београд, Крунска ул. бр. 17.). —

* Милан Недељковић, директор опсерваторије, објавио је „Извештај опсерваторије и метеоролошких станица 1905.—1906. године". — Цена?

* Милан Недељковић, директор опсерваторије, штампао је своју расправу „Метеорологија и пољопривреда". Поруџбине прима свака књижара.

* Урош Благојевић, учитељ, јавља да је изишао из штампе његов „Буквар за самоуке". Књига је штампана у издању књижаре Варагића и Милошевића. Цена је 30 пара динарских. —

* Ј. Миодраговић, професор, јавља да ће у издању Коларчеве Задужбине изићи његов превод Коменскога „Велика Дидактика". Дело ће изнети до 20 штампаних табака, а цена ће му бити: у меком повезу 2, а у тврдом 3 динара. —

* Као друга књига другог кола „Југословенске Библиотеке" штампана је „Иринина удаја" приповетка Љубомира Бабића — Ксавера Шандора Ђалског. —

* У књигама Матице Српске, бр. 22., штампан је превод „Суха грана", роман прослављеног словачког писца Хурбана Вајанског. Роман је превео парох Јован Вучерић. Цена?

* Д-р Велизар Митровић штампао је, на немачком језику, своју докторску тезу „Управа Фондова и хипотекарне банке". Управни одбор Управе Фондова у Београду решио је да се теза штампа о трошку њезину. —

* Позната слика Паје Јовановића „Бој петлова" репродукована је полихромо у издању фирме Петра Николића у Загребу. Слика је широка, без оквира, 95 а висока 65 сантиметара. Цена је слици 45 круна (на отплату: 50 круна).

* Г. Влахо Буковац изложио је у Бечу своје две најновије слике „Анђео походи Господњи гроб" и „Сунце" — прелазек из многобоштва у хришћанство. Компетентна критика већ је објавила свој најласкавији суд —

* Д-р Владан Ђорђевић јавља да је дао у штампу, као издање Коларчева Фонда, своје дело „Историја српско-бугарског рата". Цело дело изнеће 75—80 штампаних табака велике осмине и биће штампано у два свеска. Делу је цена 12 динара. Поруџбине, поред српских књижара, прима и писац (Мађедонска ул., 27.). —

* Из „Српског Књижевног Гласника" одштампана је расправа Јована Томића „О српским народним епским песмама". Књижица има 64 стр., цена није означена. —

* Трговина српских православних црквених утвари Луке К. Алексијевића (Нови Сад) прима поруџбине за календар 1908. г. „Свети Сава". Цена је календару 35 новчића. —

* Штампан је календор за 1908. г. „Свој Своме". Цена је 20 потура. Трговци који поруче 100 комада добијају бесплатно одштампан свој оглас на корицама а поред тога 33⅓ рабата. Без огласа: за сто комада рабат је 40%. —

* Као 124. издање Задужбине И. М. Коларца штампано је ново дело г. Ст. Новаковића „Уставно питање и закони Карађорђева времена". Књига је у облику в. 8°, има 131 страну, а цена му је 2 динара (круне). —

* Књижара Геце Кона (Београд) штампала је превод г. Миодрага Ристића, проф., познатог дела Макијавелија „Владалац". Књига има 132 стр., а цена је 1.20 дин. —

* Наштампан је и може се добити по цену од 6 динара: »Зборник за историју, језик и књижевност српскога народа. Прво одељење Српске Краљ. Академије. Књига IV. *Синтагмат Матије Властаре*«. То је словенски превод, времена Душанова, азбучног зборника византијских црквених и државних закона и правила. Издање је приредио г. Стојан Новаковић. —

* У издању Српске Краљевске Академије наштампан је XLV Споменик, у којему је »Библиографија српско-хрватске драмске књижевности«. Прибрао и уредио проф. Владан Јовановић. Књизи је цена 2 динара. —

* Пешадијски капетан II класе Милутин Богићевић дао је у штампу своју »Тактичку ручну књигу«. Претплатничке пријаве прима писац (Београд, Пешадијски пук Престолонаследника Краљевића Ђорђа). —

* Редовни професор Тактике у Војној Академији ђенералштабни мајор Петар Пешић дао је у штампу други део Тактике — »О борби«. Дело ће изнети до 28 табака в. осмине, са засебним атласом слика. Поруџбине прима писац. —

* Академско Удружење Срба техничара у Бечу изабрало је нов управни одбор у којему су: председник cand. ing. Ђорђе Божић, потпредседник cand. ing. Бранко Диклић, први тајник stud. ing. Хајдар Чекро, др. тајник stud. ing. Милош Скакић, благајник cand. geod. Милош Петровић, одборник cand. mech. Милош Милошевић, ревизиони одбор: stud ing. Ђорђе Атанасијевић, stud. ing. Велимир Бесаровић, cand. ing. Петар Перић. —

* Јован Удицки, учитељ у Сремској Митровици, јавља да је дао у штампу књижицу за децу »Ђаци неваљалци«. Књига ће бити готова о Божићу, а цена јој 40 потура.

* Милан Рабреновић и Славољуб Панић, учитељи, дали су у штампу ручну школску књигу »Веронаука« и наменили је учитељима и учитељицама основних школа. Књига је израђена према савременим захтевима дидактике. У њу је унето не само библијско градиво, већ и слични материјал из српске историје, народних и уметничких песама, народних и уметничких прича, изрека, псалама, текстова јеванђељских и апостолских посланица. — Књига ће изнети око 20 штампаних табака, а цена ће јој бити 3 динара. Поруџбине примају писци: Милан Рабреновић (Табановић — Шабац) и Славољуб Панић (Салаш Црнобарски — Митровица). —

* За издања Матице Српске примљени су рукописи: »Баба-Анђина слава«, приповетка Светозара Ћоровића, »На прагу«, песме Вељка Петровића и »Перица је несрећан«, приповетке Вељка Петровића. —

* Д-р Илија Бајић (Сремска Митровица) јавља да је дао у штампу »Слике из живота Светога Саве«, које је наменио приређивачима Светосавских беседа. То су: I Растков одлазак у Свету Гору, II Растко пред Светогорским манастиром III Збор код Грачанице и IV Аманет Светога Саве. — Књига ће изнети до два штампана табака, а цена јој биће 50 потура. —

БИБЛИОГРАФИЈА

Брана: *Бранине приче*. Књига друга. Штампарија К. Грегорића и друга — Београд, 1907. — 8°, стр. 173. Цена 1 динар.

121 издање Задужбине Илије М. Коларца 121. *Преиорођај Српске Уметности*. Белешке из Теорије о уметности, из предавања у Уметничко-занатлијској школи у Београду, од Драгутина Инкиостри — Медењака, сликара декоратора. Београд. 1907, Нова Штампарија »Давидовић.« 8°, стр. 109. Цена 1.20 дин. —

Јован Максимовић: *Змајева Лектира*. (Одштампано из »Српског Књижевног Гласника«, књ. XVII). Београд, 1907. — 8°, стр. 29.

107 Српска Књижевна Задруга 107. *Писма из Италије* Љубомира П. Ненадовића. — Београд, штампарија »Доситије Обрадовић«, 1907. — 8°, стр. 156.

108 Српска Књижевна Задруга 108. *Песме Војислава Ј. Илића*. I. Београд, Нова Штампарија — Давидовић — 1907. — 8°, стр. 270.

108 Српска Књижевна Задруга 108. *Зона Замфирова*. Приповетка Стевана С. Сремца. Београд, Нова Штампарија — »Давидовић« — 1907. — 8°, стр. 176.

109 Српска Књижевна Задруга 109. *С планине и испод планине*. Петар Кочић. — Београд, Нова Штампарија — Давидовић — 1907. — 8°, стр. 110.

110 Српска Књижевна Задруга 110. *Енејида* Публија Вергилија Марона. Епски спев. С латинског превео Д-р Н. Вулић. Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1907. — 8°, стр. 150 + XVIII.

111 Српска Књижевна Задруга 111. *Мртва стража* од Болеслава Пруса, превео Лазар Р. Кнежевић. Београд, штампано у штампарији Савића и Комп. — 1907. — 8°, стр. 278.

Јован Скерлић: *Писци и књиге*. II. Милован Ђ. Глишић. Јанко М. Веселиновић. Лаза К. Лазаревић. Светолик Ранковић. Београд, Демократска Штампарија, 1907. — 8°, стр. 159. Цена 2 дии.

Алекса Шантић: *Под маглом*. Београд, Демократска штампарија, 1907. — 8°, стр. 30. Цене 0.50 дин.

Светозар Мартиновић: *Невеста Љутице Богдана*. Драма у три чина с предигром. По спеву Милорада П. Шапчанина. — Стари Бечеј, штампарија Лајоша Леваи. 1907. — 8°, стр. 84. Цена 1 круна.

Божо К. Маршићанин: *Управитељеве белешке*. Књ. I. Година 1900. и 1901. — Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1907. — 8°, стр. 165. Цена 1.50 дин.

Vladimir Vidrić: *Pjesme*. Zagreb 1907, vlastita naklada. Tisak Dioničke Tiskare u Zagrebu. 8°, стр. 53.

САДРЖАЈ:

Записи непознатога, новела Петра Ј. Одавића (свршиће се).

Моја молитва, песма Милутина Јовановића.

На сироводу, слика Драг. Ђ. Туфегџића.

Осећање смрти, песма К. Петровића.

О значају естетичке анализе у уметности, узгредне рефлексије, од Влад. Р. Петковића.

Зима, песма од Ив. М. Милићевића.

Загонетна природа. Антон Чехов, превод М. О. Гл.

Јесен, песма Сокољанина.

Теофил Готије, од Ф. Брунтијера (поводом књиге »Историја дела Теофила Готије-а« од виконта Spoelberch de Lovenjoul), (свршетак).

У реч једну... (Хајне), песма, превела Nell.

Нилс Лине, роман Ј. П. Јакобзена. Превео Д-р Мих. Р. Поповић (наставиће се).

Листићи: Одоше нам ласте, од Ст. С. Н. — Руже, од М. М.

Хроника: (Над прахом Ђуре Јакшића, говор г. Андре Николикоћа Министра Просвете и Црквених Послова, Наука, Уметност, Разно, Библиографија).

Слике: Ђурађ Бранковић, последњи српски деспот, умро у заточењу у Хебу у Аустрији. — Исус даје вид слепима. — Усековање. — Српско Подворје у Москви. — Требиње. — Капела у патријаршијском двору у Сремским Карловцима. — Мост код Вишеграда у Херцеговини. — Јуда и Петар са тајне вечере.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић, Капетан-Мишина улица бр. 8. Државна Штампарија Краљевине Србије

ТЕЛЕФОН БРОЈ 193

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ

МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА

У БЕОГРАДУ Кнез Михаилова улица број 20

ПРЕПОРУЧУЈЕ СВОЈ ОГРОМАН ИЗБОР:

Шешира, Кошуља, Гаћа, Чарапа, Рукавица, Др. Јегеровог рубља, Краватна, Сунцобрана, Кишобрана, Марама цепних и за српску ношњу, **Ћебади, Штапова, Путничких** прибора и разне кожне робе;

Жакета, Кепова, Сукања, Блуза, женски **Кошуља, Гаћа, Рекла, Мидера, Муфова, Чешљева, Укосница, Хаљиница** деч. и за повојнице, **Капица** и **Бенкица**;

Спреме за удаваче и девере, Шалова за кумовске свеће, **Свиле** за превезе, **Огртача** за младе (пелерина), **Албума, Мириса, Сапуна,** разних предмета за поклоне и сваковрсних галантериских новости.

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Поруџбине из унутрашњости извршује брзо и тачно

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ

ГЕЦЕ КОНА

БЕОГРАД КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све повремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шиље у кућу.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стоваришту, књижара *набавља за најкраће време* по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којега се набавља. Велики избор антикварски каталога чувених светских антикварница стоји свагда на расположењу свакоме.

Књижара купује од приватних лица појединa употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилато сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibibliothek) која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је **два динара** са неограниченим правом читања.

Каталоге учила и свију врста књига и музикалија шаље књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО

ЗА ОСИГУРАВАЊЕ

БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА

ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ

ОСИГУРАВА:

живот људски на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мираз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости новчани заводи, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један новчани завод, ради примања уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слати уплате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

ТРГОВИНА

МАРИЧИЋА И ЈАНКОВИЋА

У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. ПОТРОШАЧИМА:

Велики избор сваковрсних хартија и осталих потреба за писање, цртање и школе.

НАЈВЕЋИ ИЗБОР:

Хартија за писма
Хартија за позивнице
Картона за посетнице
Картона за позивнице
Картона за фотографе

НАЈЛЕПШИ ИЗБОР:

Дивита
од никла, стакла и дрвета

НАЈВЕЋИ ИЗБОР:

Енглеских пероreза
Новчаника и буђелара
Ножева за сечење хартије
Финих увлака за пера
Блокова за писање и цртање
и т. д.

НОВА ИСКРА

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ * БЕОГРАД

НОВЕМБАР и ДЕКЕМБАР 1907. Власник и уредник Р. Ј. Одавић ГОДИНА IX.

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића

Има на стовариштву и свагда наново добија **САСВИМ НОВУ РОБУ**

коју и препоручује поштованој публици *за сваку поједину сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атлаза црна** за бунде и либадета. — **Атлаза** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атлаза Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикерајa, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *арибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је уљудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С ПОШТОВАЊЕМ

МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ

БЕОГРАД — САРАЈЕВО

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из **првих светских фабрика**

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршују се најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 11. и 12. Београд, новембра и децембра 1907. год. Година IX.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Записи непознатога

новела

Петра Ј. Одавића

(свршетак)

Око нас је ветрић пиркао, и лако су се тресла и дрхтала разапета платна на лађи више наших глава. Обалама Сене брујала је широка песма живота што је туда текла. И трамваји и омнибуси и најразноврснији вехикили ишли су, гонили су се у обадва правца, а Сеном, као прави фантоми, нечујно су нам долазиле у сусрет и промицале поред нас друге лађе.

Нас смо двоје седели једно поред другога на предњем делу лађе. Сва она силна нежност што је у себи крије младићско срце у часовима чежње и маштарија, била се пробудила у мени. Никаква радост, никакво задовољство не могу се ни из далека једначити с оним што сам тада осећао. А све то морало се јасно исцртавати и на моме лицу и у погледу моме, пошто ми она у један мах рече:

— Је ли све баш као у каквом сну?

— О, рекао сам јој: кад бисте само знали како ми је сада у души? На широком пољу амбиција и сујете људске не видим ничега што бих више жељкао од ових часова што их проводим крај вас. Ја нисам могао ни замислити да у девојачком свету има и таквих као што сте ви....

— Али ја нећу, упаде ми она у реч, да ми говориш о мени.

Ја задрхтах. Дакле оно први пут није било случајно: она ме, ето, и по други пут ословљава са ти.

— Зашто? запитах је, а груди ми уздрхташе и очи ми се овлажише. Зашто нећеш да ти кажем досад најлепшу испевану песму моје душе? Ти још не знаш како ми је кад сам поред тебе. Не радиш ништа што би ме привлачило к теби; на првом сретају одбијала си ме од себе; мирна си, али у тој мирноћи твојој има нечега што је веће од свега осталог и што личности твојој даје највише привлачне моћи.

Док сам то говорио: и њен поглед и читав израз лица беху се часом променили. Некаква нежност, коју дотле на њојзи нисам видео, као да се упињала да савлада ону њену обичну збиљу и крутост, и у један мах изгледало ми је, као да сам и у њеним очима приметио скривене сузе. Али све је то било за један тренут само и сасвим мирно; без и најмањег дрхтања у гласу, рече ми:

— Све те твоје мисли и осећаји нека остану за доцније. Задржи их. Доћи ће можда дани кад ће ти бити од помоћи.

— Али ти су дани већ ту, они су настали, и ја се осећам препорођен. И ако сам с тобом тек други пут, ти си толико интелигентна и разборита да видиш да је истина то што ти говорим.

— Ја сам то видела и осетила и зато сам данас с тобом, рече ми она. На овај догађај с нама ја не гледам као на обичан догађај, који се вековима понавља између младића и девојака, но гледам као на неко средство помоћу којег сам наишла на нове хоризонте.

Као и све њене дотадање речи и те су јој биле изговорене мирно, без афектације, без претварања. Све се то тако јасно огледало на мирној маски њеног девојачког лица.

— Видиш, продужи даље, стаза којом сад идем мени се раније наговештавала. Било је нечега и у мојим грудима што ми је стално говорило да ће и мени наговештена светлост синути. И то је дошло, и томе је узрок први сретај, а потом овај први састанак с тобом.

Ако су ми икада у животу и мисли, и душа, и осећаји били имакулатно чисти то је било у тај мах.

— Реци, рекох јој узбуђеним гласом, шта треба да учиним, шта треба да радим па да се покажем достојан толике награде? Ја дрхтим и од саме помисли: да ћеш једнога дана рећи, „преварила сам се, и *он* није био оно што сам веровала да је“.

Она је ћутала и као да је од једном постала нешто замишљена.

— Тај дан неће никада доћи, рече ми после кратког ћутања.

Ту њену реч тек сам доцније разумео.

Лађа је и даље пловила мирно и нечујно, задржавајући се на станицама. На послетку угледасмо и Сен-Клу. Могло је бити четири сата. Кад наиђосмо у парк, на оној првој, широкој тераси света је било мало. Мртво степениште велике каскаде као да је, притајено, жељно ишчекивало освежавајуће миловање водених млазева и таласића. Један једини млаз воде високо је шибао горе на врху, и заносећи се на једну страну, и падајући разбијао се у праву водену прашину. Око каскаде по цбуњу и дрветима чуле су се птице.

— Ту неки дан била сам с Лујом овде, рече ми, пошто пођосмо горе ка шуми.

— С малим, је ли?

— Јесте. Дан је био овако исто леп. Села сам горе на једну клупу, а он се играо у трави око мене.

— Шта ти је он?

— Сестрић. Млађи синчић моје сестре. Видећеш, како је од горе леп изглед.

— За ким ти је сестра?

— За....

Хтеде да ми каже, ал' се предомисли и ућута.

— Зар и то не могу знати? запитах је.

— Ни то.

— Ал' за што, за име Бога, зашто је потребна толика тајанственост?

— Доцније ћеш дознати. Доцније, кад ти у успомене на овај леп, светао дан, на ову пролећну свежину, буду уплетене и успомене на мене, девојку, с којом си се на тако изненадан начин познао и спријатељио.

И ако нисам био на чисто с тим шта је хтела с то неколико последњих речи, осетих, како ме те њене речи непријатно дирнуше.

— Али зашто ми стално говориш *о успоменама* на тебе? запитах је. То и ако буде дошло једнога дана, биће после дуга времена. Не данашњи дан, него сваки моменат, сваки делић данашњега дана, некада причаће ми причу о теби. Само, мени се чини, да ти не схваћаш довољно значај што га приписујем данашњој овој нашој шетњи, управо одлуци твојој да данас будемо заједно...

— Зашто ти говорим о успоменама? запита она. Зато, што је све у успоменама. Никакви, и најлепши и најсрећнији, моменти у животу човекову нису никад толико лепи, као што су доцније успомене на те моменте. Зар ти нисi још то опазио?

— Нисам, одговорих јој.

— Чудновато! Ја мислим да сваки који размишља о животу, тако као ти, мора убрзо доћи до тога закључка. Мислиш ли ти да је икакав велики артист постао велики што је дела своја стварао у моментима среће? Није, није ни један. И срећа и садашњост помрчавају најдубље и највеће стране човекове природе. Истинско осећање среће прави човека мањим но што је у ствари. Ал' ти си, без сумње, то већ морао приметити: само бледе, мале и површне интелигенције могу имати осећање непомућене среће и задовољства.

Збуњен тим њеним мислима ја је запитах:

— Па како то онда да сви ми тежимо и срећи и задовољству?

— Сви ми, свако на свој начин тежимо томе.

— Ал' томе су тежили и највећи међ' нама.

— И они....

— Ја не знам шта и како други мисле о срећи и задовољству, рекох јој, али вероваћеш ми кад ти кажем, ово што сад осећам сматрам и за срећу и за једну од највећих радости што их човек може имати. Девојка једна, и то необична, и спољашношћу и духом, поверовала ми и повела ме у широка наручја природина да буде са мном, да говори са мном о предметима и на начин који духу крила даје. И ако ће ме ови осећаји и доцније узбуђивати и потресати кад год их се будем сетио, зашто хоћеш да ти и сада, под првом свежином њиховом, не кажем да ме праве срећним и пресрећним?

— Ти још нисi осетио ону дубоку збиљу живота, нити ти се још јасно представља бескрајна ефемерност задовољства, среће, снова и сујете људске. Али ја знам да ћеш и ти све то, можда, у најкраћем времену осетити.

Ја сам ћутећи корачао крај ње, не знајући шта да јој кажем после тих њених речи.

Херцег-Нови

— Слава, што нас *тамо негде* и *тамо некада* у будућности чека! продужи она, и пошто већ стигосмо стазом до горе, стаде. Осећаш ли само по томе колико је човек слаб и бедан? Шимере!.. Шимере !...

— Осећам, рекох јој, али није ли зар јачина човекова духа баш у савлађивању те беде и ништавила свога? И није ли зар баш то сазнање слабости његове извор и величини и слави његовој, које, и ако су баш шимере, одржавају га вазда на висини?! У осталом, сад си и сâма рекла, да осећаји непомућене среће и задовољства у истини праве човека мањим но што је у ствари!

— Јесам, и док си мало пре још са сумњом слушао те моје речи, сад си и сâм дошао до тога закључка.... Хајдемо сад још мало па ћемо онда сести.

Ја сам као очаран ишао крај ње. Маса осећаја распињала се у мени.

— Кудгод хоћеш, рекох јој. И гладан и жедан ићи ћу за тобом, и бићу ти захвалан.

Сва силина мојих тадањих осећаја мора да се огледала у нагласку то неколико речи, јер, како смо ишли, она стаде и погледа ме.

— Верујем ти, рече ми, и то је оно што ће од овога дана начинити јединствен дан у мом животу.

Мени у тај мах дође, да онде, на стази, паднем на колена пред њом и да јој узмем скуте па да их љубим, да их љубим пољупцима чистијим но што су били пољупци што сам их мали стављао но руку мајци, кад год сам се из школе кући враћао. Био сам потресен и зато сам ћутао.

— Још мало па смо већ стигли, рече ми. Видећеш, како је од горе леп изглед.

Одмах затим дођосмо до једне камене клупе.

— Седи да се одморимо, рече ми, пошто и сама седе.

И тако седох крај ње. Клупа је била на самој коси, у хладовини старога дрвећа. Доле испод нас беласала се Сена међ' јасним, свежим зеленилом на обалама, које се претапало у све загаситије, тамо према Булоњској шуми. На обема обалама виделе се многе лепе зграде, виле, окружене зеленилом. Преко моста, што је био доле према нама, пролазили су људи. Неколико њих стајали су наслоњени на огради и гледали доле у воду, а неколико њих пролазили су у чамцу испод моста. Из вароши допирали су звуци неког оркестра, а у један мах засвира труба у драгонској касарни. Под благим зрацима сунца ти многи и светлосни и акустички тонови стварали су ретко пријатну хармонију.

За мало ћутећи посматрали смо то светлосно море испред нас.

— Изненадићеш се, поче она, кад ти кажем, шта ми у први мах падне на памет, кад се нађем у овако лепој средини.

— Шта? запитах је.

— Како су исто, као ово ја и ти, и многи други пре нас седели на овој старој клупи и посматрали, и како многих од њих већ више нема, како су многи од њих нестали с лица земљина.

У мом тадањем расположењу те ми њене речи врло непријатно падоше.

— Зар смо зато дошли овде да ми то кажеш? запитах је прекорним гласом, изненађен том њеном сталном темом, којој, ако икада, у тај мах није било никако места. Зар ти није жао да ми таквим мислима помрчаваш и ово светло и чисто небо, и светло небо мојих осећаја? За што си ми то рекла, и од куда то, да ти у својим годинама стално мислиш о пролазности свега људског?

— Па зар није све пролазно?

— Истина је, али зашто хоћеш да о томе сад мислимо, сад у овим лепим моментима?

— Ја сам то нарочито хтела. Питаш ме зашто? Зато што само онај који о томе често мисли, има услова да буде човек, да буде већи од осталих.

— А ко то оцењује поједине људе?

— Па, други људи, друштво.

— И те су оцене апсолутно тачне?

— Не морају увек бити, али најчешће јесу.

— Значи, да има и најобичнијих људи за које савременици кажу да су велики?

— Има и тога.

— Има и тога, је ли? Е сад реци ти мени, није ли тачнија оцена коју ми сваки себи дајемо. Не знамо ли зар ми до детаља тачно, колико у истини сваки од нас вреди у једначењу с другима, и ако је сваки од нас склон, да себе прецењује?

— Наравно да знамо.

— Па видиш, рекох јој, ја сад себе ценим много и сматрам да сам већи од многих и многих само за то, што си ми ти поклонила пажњу. Само то диже ме у мојим очима више но не знам шта. И кад је то несумњиво тако, што и сама видиш, зашто ми сад још треба и то, да мислим како је све пролазно на овом свету?! Видиш, и не мислећи и мислећи на то, ја се осећам велики и силан. И није ли то моје осећање, та моја оцена о мени, вернија, истинитија од не знам чије и не знам какве оцене?

— Ти си ме хтео за вођа, је ли? запита ме она и своју малу руку стави на леђа моје шаке, коју сам држао на ивици од клупе.

— Јесам, рекох јој, не смејући ни да се покренем из бојазни да тај њени нежни додир руке не пореметим.

— Е па онда немој да те моји поступци буне. Ја не сумњам да ће доћи доба кад ћеш дати за право свакој мојој речи. Остави ме да ти кажем шта хоћу. Рекав то трже своју руку са моје.

— Ја сам ти већ рекла, како сам приметила, како сам осетила, да између нас двоје има много заједничкога у мислима, осећањима и погледима на живот и на човека. Исто као и тебе и мене су мучиле и муче многе појаве и загонетке о ономе што се зове човеков живот. И можда само зато што сам о њима премишљала, пуштала их кроз некакав свој критеријум, многе од тих појава губиле су у мојим очима од свога истинскога сјаја и свежине. И ја сам осећала и мла-

Краљичина Палата

Фасада зграде Српске Изложбе у Лондону 1907.

дост своју и здравље како ме подижу и узносе, али, услед неке чудноватe склоности моје природе, представљало ми се, да ће ти осећаји моји бити само нека шарена лажа, која има да ме заведе, да ме опчини, па да живот свој гледам не какав је у ствари, но онакав какав није. Зашто ми се то представљало тако, и зашто да и младост моја, и чежња, и снови, буду жртва, не знам чега, неког, без сумње, атавизмом пренесеног дубоког осећања туге и жалости, што живот собом носи?!... Зашто да и ја, као и сви остали младићи и девојке, не уживам плодове младости своје, но их помрчавам неким чудноватим, нејасним мислима, које као да нису моје?! Ми смо деца нашега века пријатељу: обоје нас сумња спутава.

— Па баш нека је и тако, рекох јој, ал' и то није увек. Нисам ли ти говорио да има момената и дана кад ми се чини да су ми крила никла, и зато сам те молио, тебе, која женском природом својом можеш тако много, да ми кажеш шта да радим па да ми *такви моменти* буду потка на којој ћу свој живот да чем. Ти си се примила тога, и место да ми помогнеш, ти, ето, хоћеш на против да ми сетним и тужним мислима живот оцрниш. Зашто? Реци ми...

Она је ћутала; изгледало је као да је у недоумици.

— Погледај, рече ми, ову слику испред нас, је ли, свугде се виде знаци и одјеци широког живота природиног. Па мислиш ли ти да је тај живот и код интелигентних створења свестан самога себе, или је, на против, само некакав велики несвестан процес који се врши по не знам каквим законима и не знам зашто?

— Ја о томе сад нећу да мислим.

— Али ако хоћеш да ниси што и обична маса људи, ти о томе мораш да мислиш. Највећа загонетка која стоји пред свима нама то је баш сам наш живот. Да ми ниси казао да те та загонетка мучи, да ти мира не да, ја не бих ни дошла с тобом овде. Ма којим путем да иду људи, је ли, све их чека смрт? Али пошто сви ми, сваки на свој начин, живимо, пошто је дакле појам о животу релативне природе, то онда значи, да их међ' људима има који кратки живот свој проведу боље од других. Наћи формулу за такав, релативно добар живот, ето, на то се своди сва тајна о животу.

— Вреди ли то за све људе без разлике? запитах је.

— Вреди.

— Е па онда ће какав „нишчи умом" провести свој живот боље од свих осталих.

— И то је тачно, ал' наравно, то вреди само за „нишче умом". Но, пошто ти нити самога себе сматраш за таквог, нити си у ствари такав, ти онда ту формулу треба да тражиш према своме уму, и осталим духовним атрибутима своје личности.

— Али то баш и јесте оно што не могу да нађем.

— Па ја сам само зато и пошла с тобом да ти помогнем у колико могу. Како се мени чини, једно од главних средстава које ће ти помоћи у решавању загонетке живота биће, ако у својим предузећима, и остваривању својих замисли, будеш стално гледао више себе у тајанствене дубине бескрајности и вечности. Тајанствено, магловито, нејасно и неопредељено, нека буде основа на којој ћеш стајати. И најфеноменалнији резултати позитивнога знања, који су чинили и

чине неоцењене услуге људима, немају никакве везе с духом твојим. То немој никад заборавити.

Ја сам ћутао и посматрао је. Ко је она, мислио сам, кад ми тако говори? Ако се ишта бар на први поглед није слагало једно с другим, то су биле те необичне мисли њене и њена лепа, симпатична девојачка појава.

— Дубока је она реч, пријатељу, продужи она, која је живот наш крстила сном. Ето, помисли само: какве разлике има између целе твоје прошлости, свих твојих преживљених дана и догађаја, и снова, које си у ствари само сањао?.... Кад кажеш: „био сам тамо“, „видео сам“, „путовао сам“, шта управо кажеш тиме?

— Добро, рекох јој, имаш право. Све је тако као што ти кажеш, само немој више да о томе говоримо. Ако нам је живот и сан, и ја и ти тек сад идемо да га сањамо. Око нас су тако лепе слике: и ваздух и све што видимо пуно је драži. Ако си се решила да пођеш са мном у ову шетњу, то је било без сумње зато, што си осећала неке симпатије према мени, а већ и видиш и осећаш колике су моје симпатије према теби. Ја те волим. Мени је сад у овом часу сав свет и мио и драг, и тврдо верујем да ће ми ови часови што их проводим с тобом дати духовне хране за читав живот, дати правац многим поступцима мојим. Веруј ми, кад ти то кажем, ја се осећам прерођен. Ти си дубоке продоре учинила у мојој души, и они ће остати ту. Али немој више да останемо овде. Хоћеш ли? Хајдемо, хајдемо да шетамо; не волим ово место кад ти бу̑ди само жалосне мисли.

Кад сам јој то рекао, видео сам јој на лицу исписан неки нарочити осећај или мисао коју дотле нисам видео. Насмешила се, ал' некако сетно, и одмах се дигла.

— Хајдемо! рече ми.

После тога дуго смо се шетали и разговарали. И све сам се више уверавао о томе: да је не само ретка девојачка природа и интелигенција, него и о томе: да је морала бити из високо култивисане средине.

Кад је већ и први сутон почео да пада, позвала ме да се вратимо. И тако смо пошли доле ка пристаништу. Лађа је чекала и у брзо се кренула. Разблажен вечерњом свежином ваздух је био много пријатнији. Чинило ми се да никада дотле нисам био у светлијој душевној атмосфери. Тајанственост у којој се крила њена личност давала је моме познанству с њом, и данима што ће му следовати, неку нарочиту, неописану чар. Тако крај ње изгледало ми је као да сам први пут осетио сву заношљиву лепоту пролећа свога живота.

Уз пут, у разговору, запитала ме је у један мах:

— Ви сте сад у сезони испита, је ли?

— Јесмо, одговорих јој.

— У којој си ти години?

— Ове године свршавам.

— А кад ти је испит?

— Кроз четири дана.

— Значи: да ћеш идуће недеље овога дана бити слободан?

— Хоћу. А зашто? Не мислиш ваљда да се за све то време не видимо?

— Нећемо се моћи видети. Сутра идем са сестром на неколико дана из Париза, али то је баш срећна околност: имаћеш више времена за рад и, наравно, испит ћеш свакако положити.

Та ме вест врло непријатно дирну. Замишљао сам, да ћемо се свакога дана састајати.

— Па зар баш мораш да идеш из Париза?

— Морам.

— То онда значи да се нећемо видети до...

— Кад ти полажеш испит?

— Сад у суботу.

— Пошто се надам да ћеш испит положити, то ћемо се онда видети сутра дан по испиту, у недељу, опет у Луксембуршком Музеју. Ићи ћу у цркву, па ћу онда тамо доћи. Значи биће тамо у једанаест сати.

— Доиста ћеш ићи у цркву Сен-Силпис?

— Јесте. Дакле у идућу недељу у једанаест сати у Луксембуршком Музеју. Ја ћу сад изићи ту, код моста Светих Отаца, а ти ћеш продужити.

— Зашто? Зар не ћеш да те испратим?

— Не, ићи ћу сама. Збогом, рече ми пошто лађа стаде, и пружи му руку.

— До виђења, одговорих јој и прихватих јој руку. Да л' сам се варао: учинило ми се као да јој рука лако задрхта.

— Збогом, понови она и пође к мосту, а ја пођох за њом.

— Ово неколико дана биће права вечност за мене! рекох јој шапућући.

— И то ће брзо проћи, видећеш, шану и она мени. Већ је иза других наилазила на мост.

— Збогом, рече ми још једном, збогом! и како сам био крај ње, благо ми стиште руку.

— До виђења! понових ја, као да сам се бојао да и ја њој кажем збогом.

Докле сам могао, пратио сам је погледом. И она се неколико пута осврtала и поздрављала ме руком, док се није изгубила.

Као у неком заносу отишао сам кући, и као у заносу, али врло пријатном, провео сам и оно неколико дана до састанка. Испит сам положио, и једва сам чекао да осване сутрашњи дан. И сутра дан дигао сам се много раније но обично. Око девет сати био сам већ у парку, и пошто ми је било дуго чекати, пођем и сам цркви Сен-Силпис, само да је што пре видим, а држао сам да ћу је и пријатно изненадити.

У цркви је било доста света, и нисам могао да је видим. Премештао сам се полако с места на место, обзирао сам се, ал' тако да што мање упадне у очи. После тога дошао сам ближе улазу и гледао ко улази. Веровао сам да је рано и да још није дошла.

Кад је било десет и по, бојећи се да не оде право у музеј, изићем из цркве и похитам тамо. Обићем све собе, да бих видео да није пре мене дошла, и пошто је не нађох, поново дођем у прву собу. Осматрао сам тобож поједине скул-

Главни улазак у Изложбу Краљевине Србије

туре, ал' сам улазак увек имао на очима. Многи су посетиоци улазили, али ње још не беше. Обузе ме нека нервоза. Погледах на сат: било је још четврт до једанаест, и то ме мало умири.

Али кад већ прође и једанаест, и четврт дванаестог, и пола дванаестог, а ње још није било, мене подузе права нервозна грозница. „Њој се морало ма шта догодити!“ мислио сам. „Она је погинула, она је умрла.“

Изишао сам из музеја, ал' се нисам удалио: шетао сам испред улаза, јер сам се ипак још надао да ће доћи. „Задржала се, нешто је спречило!“ тешио сам самога себе. И ту сам остао још читав сат.

Око пола првог отишао сам кући; више нисам могао издржати: био сам болестан. Није прошло дуго, а ја сам плакао као мало дете, гушио сам се у плачу. Помисао да је више никада нећу видети, доводила ме је до очајања. Али и онај најмањи делић наде што је остао, на послетку ме је умирио.

И сутра дан поново сам био у музеју и чекао је. Не могући више да се уздржим пришао сам ономе чувару коме је предала кутију с бојама.

— Молим вас, запитао сам га, да ли је јуче долазила она госпођица што копира Моровљеву слику?

— Није, одговори ми он.

— А да ли је долазила последњих дана?

— Није, она је већ пре пет шест дана однела и своје ногаре и своје боје. Биће да је отпутовала.

Био сам као громом поражен.

— Мислите ли ви да је госпођица странкиња? питао сам га, а глас ми је дрхтао.

— Не бих рекао, мислим да је Францускиња.

— А да ли јој случајно знате име?

— Име јој је Марија, то знам. Једнога дана била је с њоме још једна госпођа и ословила је тим именом.

— Хвала вам, рекох му.

Видео сам шта је, тек ми је тада све било јасно. Хтела је да остане непозната за мене и намера јој је била да се више никад не видимо. Тек тада сам разумео оне њене чудноватe речи и то што је тако често спомињала и растанак и успомене.

Од тога доба прошло је много година. И младост и све лепоте и чари њене одавно су ме напустиле. Као љуску орахову таласи живота носили су ме и бацали од једнога краја на други. Сад преживљујем дане, који су само бледи отисак онога што се зове *моја* прошлост, *мој* живот. Али и у свим тим прошлим данима од моје двадесете године, као и у данашњим, њена ми лепа девојачка слика, вечно млада, можда ни једнога дана није сишла испред духовног погледа. Она ми је давала снаге у тешким часовима живота, она ме одушевљавала; због ње и због поуке што сам је од ње добио, вазда сам управљао поглед више себе, у плаве, тајанствене дубине вечности и бескрајности.

И сада, преживљујући можда своје последње дане, и чекајући да се и преда мном отвори хладни гроб, ја на тебе мислим о, вечно лепа девојачка појаво. У тајанствености која покрива све што се људско зове, твоја ми је слика светлела као звезда претходница, и из дубине своје намучене душе, ја ти захваљујем.

И досад сам глед'о...

И досад сам глед'о и видети знао
Лепоте без броја што их сунце ствара;
И досад са врéла душинога жáра
Уздах ми се тихо за уздахом крао

Да спомиње тајно и претке ми мртве,
Од искони што су све до мене стигли
И живота тајну и преда мном дигли.
И досад сам жудно приносио жртве

Осећаја својих и душе у чежњи
Непознатој сили што нас је све дала,
И душа је моја дрхтећи је звала
Да јој путе каже нејасној јој тежњи.

Ал' ко ретко досад вечерас ме ево
Опхрвана сјајем што са земље бије,
Сјајем тако дивним, какав скоро није
Слутило ми око ни дух ми га пев'о.

На којој год слици да ми поглед стане
С њим и душа моја у нов занос пада,
И занета тако ка небу је рада
И пре но ми тело саломљено пáне.

Јединствени сате кроз живот ми цели ,
Осећ'о сам да ћеш морати ми доћи:
Кад вечерас сетан хтедох амо поћи,
Крај мене је мин'о један привид бели.

То је била она, о, то добро знадем,
Коју никад јасно угледати нећу
А због чега вечно своју судбу клећу
Зашто да ми не дâ да јој се прикрадем,

Да је добро видим, да је познам боље,
Њу, водиљу нежну корака ми слаби',
Без помоћи чије не бих знао шта би'
Кад са тужна срца нестане ми воље.

О, брда и шуме, и врлети гóле,
И ти мирна водо, огледало њи'но,
И опет сам, ето, онај вео скин'о
Што смртнима крије лепоте вам холе!

Јединствени сате кроз живот ми цели,
Осећ'о сам да ћеш морати ми доћи:
Кад вечерас сетан хтедох амо поћи
Крај мене је мин'о *њезин* привид бели....

Петар Ј. Одавић

Данак у крви

— Драмски фрагменат у једноме чину —

од Бран. Ђ. Нушића

ЛИЦА:

Даут, јањичарски ага.
Скендер Орносовић, санџак-бег
Тефтиш-ага.
Ефим-ефендија.
Ћатиб.
Ибиш, јањичар.
} јањичарске тајабаше, које утерују данак у крви.

Отац Серафим.
Симо, кнез сеоски.
Јово, момак у Сима.
Стојан.
Јока, његова домаћица.
Мара Јоксимова.
Роса Ристова.
Станко, Росин детић.
Прва
Друга
Трећа
} жена.

Старци, домаћини, момци. Мајке и деца. Јањичари, пандури и слуге.

Дешава се прве половине шеснаестога века, у Дубравама крај Стоца, у Херцеговини.

На дну поља мала, камена црква, ограђена ниским, каменим зидом, са капијом на средн зида према црквеним вратима. С десне стране црквених врата, у зиду, осредња плоча са некаквим записом. Око цркве, тек да надмаше ограду, два три писана надгробна камена. Иза цркве, по стени и камену, расуто је село. Пред оградом, у пољу лево, чесма и над њом се наднела жалосна врба а према чесми, на десној страни, широк храст. До капије, крај зида, камен бињекташ.

Овамо и онамо у пољу поседале жене и крај сваке од њих по једно мушко дете, које везана ока а које везане руке. Прва села крај чесме те ослонила се и забринуто гледа некуд у даљину. Дете њено прострло се по земљи и наслонило главу на њезино крило. Друга села под храст, наслонила се телом о храст а дете пригрлила на груди, па га чврсто држи. Трећа се примакла црквеној огради те клекла и крсти се, а ставила дете преда се, те и оно склопило ручице.

На цркви су врата отворена, отуд се осећа мирис тамјана и чује тиха свештеникова песма: „Тјело Христово.....!“ Бйло*) придушено удара.

I.

Кнез Симо

(После мало времена наилази, па чувши песму свештеникову, застане код капије, скине сарук те се прекрсти, па за тим устиче сарук и обраћа се женама).

А што ви нијѐсте у цркви, ка остали?

Друга жена

(Тешко уздахну)

Нијѐсмо.

Трећа жена

Молимо се Богу и овдјена.

Кнез Симо

А што не кажете да не смијѐте пред лице Господње?

Трећа жена

А што не бисмо смјеле? Бог је милостив и за сваког једнак!

Кнез Симо

Не смијѐте... Не смијѐте због гријеха, што сте га учињеле са својијем породом. (Жене оборише главе, те ћуте). Јес, не смијете. Не смијеш ни ти, Вујана, ни ти Анòка, ни ти, Бòјана, не смијеш!

Друга жена

Зар је гријех спáсти пород гријеха?

Трећа жена

Волим ја згријѐшити, но прòстријети гријех на цијѐло кољено!

Кнез Симо

Гријех је, голем је гријех, Анòка, кад му ти својом материнском руком ископаш око; руком на којој си понијела пород; руком, којом си га његовала и миловала, којом си га хранила и бранила, којом си га повела и подржала.

Трећа жена

(Стресе се, загрца сузом и загрли дете, те га љуби.)

Кнез Симо

Јест, јест, грйјех је, Бојано, кад мајка крха руку коју је његовала; кад мајка ломи ону кошчицу, која је из њене кости никла. Скрхала си му руку а сама си је његовала да те храни.

Друга жена

Авај мени!

(Зацвили и обраћа се небу).

Прва жена

Што нам стајеш на муку, кнеже! Знамо да је грйјех, те што ћемо? Бранит' се не можемо, нити нас можеш ти ни село одбранити. Ево види. (Показује му своје дете). Ја сам га пòнијела и дòнијела на свйјет; ја га одојила и отхранила; ја подржала и одржала. И сад зар, кад ми је дорастао да се ја онемоћала о његову руку ослоним, сад зар да ми га јањичари узму; да га одведу у земље незнане, да му узму вјеру, да му узму

*) Бйло — гвоздено клепало.

језик материн, да му узму и срце и душу, те да га, мајка, никад више и не видим и не чујем. Ти велиш, грѣјех је? Је ли боље ја да му ишчупам око, но туђа вјера душу? Овако богаља, оставиће ми га; овако богаљ остаће опет мој! Хранићe me и браниће кад me сједина попане а грбача ми се повије. Бешчедник си, кнеже, без порода си; не знаш ти шта је то ишчупати са мајчина срца дијѐте и одвести га у невра̑т. Не знаш, кнеже, а да знаш, не би нам зар стајао на муку; не би нам зар бол гријехом називао.

Кнез Симо

(Уверен)

Знам... вјерујем, али... велим, и од зла има горега. Ево у наше село нијѐсу падале та̑јабаше већ толико година̑. А што би, да падају сваке године те да арач збирају. Одакле би им новац сабрали, кад га у сиротиње не има? Овако..... одведу нам дјецу.... запиште мајке па.... па нас послије по десетак година прође на миру..... (Заћути).

Прва жена

(Из цркве се чује песма: „Тјело Христово...!“)

Ено, чујеш, кнеже; чујеш ли причесну молитву? Знаш ли зашто је поје отац Серафим?

Кнез Симо

Знам, причешћује дјецу.

Прва жена

Јесте, причешћује дјецу, јер до који час ће наићи та̑јабаше у село, па се не зна које ће дијете остат' мајци а које ће одвести, те су јадне мајке похитале, нек се бар пошљедњи пут причесте. А мој ће богаљ, видиш, остат' крај мене; остати у вјери и причешћиваће се уз сва четири поста — те чуваће и вјеру и кућу и мене.

II.

Јово

(Долази с десна)

Кнеже, у село је стигао конагџија, те пита јеси л' сабрао село? Вели, иду за њим та̑јабаше, тек што нијѐсу шљегле.

Кнез Симо

А гдје је конагџија?

Јово

Ево га за мном.

Трећа жена

Кнеже?

Кнез Симо

Што је, Ано̀ка?

Трећа жена

(Молећи)

Ти наш грѣјех нећеш одати јањичарима?

Кнез Симо

(Ћути)

Трећа жена

Рећи ћеш, од Бога су богаљи?

Кнез Симо

(Ломи се, те реши)

Рећи ћу.

III.

Ибиш

(Чује се најпре звекет шусата и такума коњских, па кад стане, глас Ибишев с поља).

Хај, момче! доћи коња да прихватиш!

Кнез Симо

(Јову)

Потеци!

Јово

(Отрчи)

Ибиш

(После мало времена, пошто је сишао с коња)

Јеси ли ту, кнеже?

Кнез Симо

Јесам, ага.

Ибиш

Ево их, та̑јабаше доходе. Јеси ли сабрао дјецу?

Кнез Симо

Јесам, сабрао их све онако, како је тефтишага наредио.

Ибиш

(Гледа по оним женама што су ту)

Је ли ово све село?

Кнез Симо

Није, ага, него је народ у цркви. Знаш, а́дет је, да се свак помоли Богу кад ће на далеки пут.

Ибиш

Није а́дет, лажеш да је адет, него.... знам ја вас! Не дате да се дјеца откину од вјере!

(У том се опет из цркве зачује тиха, причесна молитва, а било стане мукло ударати. Ибиш заћути и обрне се цркви, те слуша песму. Код њега се почне будити давно неко сећање; замисли се дубоко а за тим диже главу те осматра лево и десно, па онда упре поглед некуд далеко)

Је ли ова црква стара, кнеже?

Статистички модели

Кнез Симо

Од бир-земана ту је.

Ибиш

(Будећи се све више, као из сна)

Је ли тамо иза цркве један поток?

Кнез Симо

Јесте, а за потоком стјѐњāк, па онда.....

Ибиш

(Мане му руком да ућути, те он живо наставља).

Па под стијѐном водѐничйште а над стијѐном поље, које у прољеће окити врйјесак и кàдуља а кад љето пане — смиље да те загуши.... и насред поља они велики стéћак... па онда село...

Кнез Симо

(Чуди му се како зна све по реду)

Знāш, ага. Све је тако како казујеш.

Ибиш

(Опет се ућути те прислуша песму која се из цркве поново чује, па онда пође на лево, те се загледа тамо, пут потока).

Кнез Симо

Гледаш, од куд поток слази?... Ej, тамо, од Рйстовића куће.

Ибиш

Од Ристовића куће?

Кнез Симо

(Показује)

Јесте. Вйш тамо, уврх села, под оном литицом.....

Ибиш

Је л' тако се зове: „Рйстовића кућа“?

Кнез Симо

Знаш ли кога из те куће?

Ибиш

Не знам.... (Домишља се). Велиш, Ристовића кућа?

Кнез Симо

Јес', баш тако.

Ибиш

А кога данас има из те куће?

Кнез Симо

Данас?... Ех, била је то кућа каквијех је мало у òвијем странама. Па... тако...

Ибиш

Пòмријеше?

Кнез Симо

И пòмријеше и изгибоше и раселише се.... једва оста камен на камену. Има још једна удовица са нејакијем дјетићем.... ето, то ти је све.

Ибиш

(Дубоко се замисли а упре поглед тамо у даљину, од куд поток слази, где је под литицом Ристовића кућа)

IV.

Јово

(Напољу се чује звекет такума, топот копита и алакање. Припуца и по једна две пушке).

Ево их, кнеже.

Ибиш

(Тргне се и разагна мисли које су га спопале, те се расвести).

Нареди, кнеже, којег момка да прихвати коње, па пођи.

(Одлази)

Кнез Симо

(Полазећи, Јову).

Ајде, ти сабери дјецу и зови народ из цркве, те опреми момке за мном. А овдје, под ови храст, простри сиџаде и налиј воде у ибрике.

(Одлази за Ибишем)

V.

Јово

(Напоље звекет и топот све ближе, ту је већ. Јово је ушао у цркву, те отуд одмах изишло нешто момака и пошло у сусрет јањичарима. Јово је за тим отишао у лево, те отуд донео сиџаде, ибрик и чисту белу махраму. Сиџаде је простро под храстом, за тим налио на чесми ибрик водом, метнуо га на камен бињекташ а по њему махраму пребацио.

Тек је Јово површио посла а из цркве народ почео излазити. Два три старца, неколики домаћини а за тим мајке са децом. Крај сваке по једно а крај гдекоје и по двоје деце. Сви се прибирају на левој страни, крај чесме, а њима прилазе и оне мајке са богаљима, које нису улазиле у цркву)

VI.

Отац Серафим

(За народом излази из цркве и отац Серафим, гологлав и са епитрахиљем о врату. Оца Серафима је попала седина а испржило сунце, Висок је, суве руке а светла ока, над којим се наднеле беле веђе. Он збори тихо, лаганом речју, али оком каже више но говором. Кад дође за народом до капије, он узноси руком мали дрвени крстић и прекрсти њиме народ. Неки, они ближе њему, падају на колена а други остају погнуте главе и слушају реч).

Ћери моје и дјецо моја! Натуштило нам се небо и ено нам се облак ближи, те носи сузну кишу, која ће мало час поплавити наше домове и погасити ватре на огњиштима. Пухнуће вјетар и почупати младице из корјена, из душа вашијех; удариће гра̏д и покосити плод вашијех срдаца. Али.... трпљет' се мора! Трпљели су они прије нас, трпимо ми, трпљеће и они што ће дођ' за нама. Велики се гријѐси не откупљују малијем жртвама, а на нама лежи тежак гр̏ијех наших старијех. Трпљет' се мора! Стегните, мајке, срца; нека вам усахну очи; нека се придуши јаук и болове своје искажите у молитви Господу Богу својему!..... А ви, дјецо моја, коју до који час судба отргне са крила родитељскијех и са њедара мајке цркве, пођите у далеки свијет са благословом Божјим. Понесите собом крв, коју су вам мајке улиле у жиле, како бисте по њој познали братску крв, ако вам се кадгод рука ма̏ши да и братску крв про̀лијевате; понесите собом крв Христову, којом вас ја мало час окријепих, како бисте по њој познали вјеру, коју сте некада вјеровали, ако вам се кадгод рука ма̏ши да на своју вјеру насрнете. Нека вас Господ благослови а његово зна̀мениje окријепи. Прић̏ите, дјецо, да се опростимо у име Бога оца, Бога сина и.....

(Загрцне се. Деца̏ му прилазе на се тискају, љубећи му руке. Он полегао по њима, те им љуби косу, чело и благосиља их, једва изговарајући последње речи)... и... Бога... духа... светога...

VII.

Даут-ага

(Улази напред а за њим и све остале тајабаше, јањичари, кнез и момци. Јово узео ибрик у десну руку, махраму је пребацио преко леве и ову наслонио на груди, те полива Даут-агу, да умије руке. За то време, један арап-слуга доноси черкеске јастуке са седала, други доноси једно турско седло, те то бацају по сиџадету, да се могу ослонити они који поседају на сиџаде).

Даут-ага

(Пошто је умио руке, те бришући се махрамом дигао главу и спазио оца Серафима).

Попе, гледај цркву своју а остави ови царски народ!

Отац Серафим

Гледам, ага, гледам цркву своју. (Спуштајући руке на главе дечје). Ово је црква моја! (Диже главу, погледа још једном по народу, па се, тешка срца, окрене и оде лагано у цркву и затвори врата за собом).

Даут-ага

(Пошто је убрисао руке, сео је на сиџаде те се наслонио на оно седло. За њим поседали и сви остали а уз колено му Санџак-бег. Ћатиб сео са свим напред те вади из торбе тефтере а из силава дивит, те из овога калем и реже га ножићем на нокту. И Тефтиш-ага вади из недара своје тефтере, те их прелистава и загледа у њих. Скендер-бег припалио чибук, који му донео један пандур и удесио, а Даут-ага наргилу, коју му је удесио један Арап а Јово донио на пренићу жар те припалио. Пошто повуче први дим, ословиће кнеза).

Јесу л' ти овдјен сва дјеца, колико их је у селу?

Женски радови

Кнез Симо

(Стао је пред народом, на левој страни, те прекрстио руке на груди и клања се).

Јесте, ага, онако како Тефтиш-агини тефтери пишу.

Даут-ага

Јесу л' ти ђеца здрава?

Кнез Симо

Једно је само на постељи бо̑но, те га нијесмо ни доводили. Има њешто и богаља, а оно друго све је здраво.

Даут-ага

Је ли одистине аста оно дијете, ја ли га крије те, те лажеш?

Кнез Симо

Боно је, ага, тако ми соли и љеба!

Даут-ага

Ибишу, пођи с овијем момком (Показује на Јова) да видиш својијем очима, је ли дијете боно. Не вјерујем овом р'сузу.

Ибиш

(Отемена, те пође са Јовом).

Даут-ага

А има, велиш, и богаља?

Кнез Симо

Има, ага. Ето их! (Показује на оне обогаљене).

Даут-ага

А од Алаха им је?

Кнез Симо

Од Бога, ага.

Даут-ага

Лажеш! Сами сте их обогаљили, да не служе цару!

Кнез Симо

А ко би, ага, цару службу одрекао?

Прва жена

А ко би своје дијете онаказио?

Даут-ага

Ти, ти, пу̑ста жено! Знам ја вас, тврђа су вам срца од камена!

Прва жена

Нијесу, ага, камо да су!

Даут-ага

Ћут! (Кнезу). А колико има дјеце овдјеи на броју?

Кнез Симо

Двадесет и четири, ага, без онога што је боно.

Даут-ага

Са онијем двадесет и пет. (Ћатибу). А колико Тефтиш-агини тефтери кажу?

Ћатиб

(Гледа у тефтер).

Двадесет и шест.

Даут-ага

(Тефтиш-аги).

Је ли тако, ага?

Тефтиш-ага

Тако је, ага. Двадесет и шест аџàмиоглана убиљежио сам с прољећа.

Даут-ага

(Кнезу). Гдје је још̀те једно дијете?

Кнез Симо

Ја не знàм, ага.

Даут-ага

Гдје је још̀те једно дијете, кнеже? Чу ли што те питам?

Кнез Симо

А што бих ти крио, ага, није у селу. Мајка му је избјегла у гору још с прољећа. Напустила је и кућу и осталу дјецу — има још два црва — а она потегла у збјег, нити даје јава од себе. Прѐтражио сам и гору и планину па је не нађох. Крије се ка вучица по дупљама и јàзбинама.

Даут-ага

Лажеш, р'сузе, сам си је прикрио.

Кнез Симо

А што бих то чинио, ага, није ми рођено. Оно што ми је рођено, извео сам. (Показује на једну жену). То ми је снаха, па сам је довео с дјететом, те што би туђе крио. Још̀те о Ђурђев-дану послао сам абер санџак-бегу, да је једна жена одбјегла са дјететом у гору. Ево бега, па нека ти каже.

Санџак-бег

Истина је, послао ми је абер.

Даут-ага

(Ћатибу). Забиљежи јој име и дом. А валах, закукала је многа бјежанова мајка, те досúнуће се и ње царска рука.

Кнез Симо

(Казује име) Роса Шћепанова, удовица.

Ћатиб

(Бележи калемом).

Даут-ага

(Санџак-бегу). Хоћемо ли по реду, како тефтерп кажу, ја ли оком да одвајамо?

Санџак-бег

Како ти велиш, ага. Ја вељу по тефтеру, нико нам не може промаћи.

Даут-ага

Тако је. (Ћатибу). Àјде збори по реду.

Ћатиб

(Загледајући у тефтер).

Мара Јоксимова, дијете Јован.

Кнез Симо

(Окрене се гомили).

Излази, Маро.

Мара

(Престрављена, дршћући излази, водећи за руку дете).

Даут-ага

Је ли здраво дијѐте?

Мара

Није, ага. Троје сам погубила.... тек да стану на ноге — а суха их болест исциједи и слóми.

Даут-ага

(Ећиму). Ефенд'м, види.

Ећим

(Маше детету руком). Гел!

Мара

(Доводи дете пред Ећима). Бо̀но је, ефендија.

Ећим

(Метне дете те клекне пред њим. Узме му главу те загледа очи: раскопча му кошуљицу на грудима, те му их недљом мери, па кад све сврши, он заврти сумњиво главом, и окреће се Дауту).

Аста, ефенд'м.

Даут-ага

Пеки! (Ћатибу). Нећемо га!

Мара

(Са највећом стрепњом пратила је што Ећим чини. Кад чује речи: „Нећемо га!“, а она цикне и дочепа дете са земље, па га пригрли као нешто што је изгубила те опет нашла).

Роде мој, опет сам те родила!

(Љуби га и носећи га у наручју, журно бежи у гомилу, да га што пре сакрије).

Ћатиб

(Отписује дете из тефтера).

Даут-ага

(Ћатибу). Казуј даље!

Ћатиб

(Чита). Јока Стојанова, дијете Јосим.

Јока

(Излази, саломљена страхом, на средину и води дете).

Стојан

(Пришао и сâм те стао позади Јоке).

Даут-ага

(Стојану). Што ћеш ти, море?

Стојан

Отац сам дјетету, ага.

Даут-ага

Тѐшто, ако си отац? Не чупамо дијѐте са твога срца. Дијѐте је материно.

Стојан

И њено и моје и Божје, ага.

Даут-ага

Реци и царско.

Стојан

И царско, ага.

Даут-ага

Виш какви је дјетић. Њега ће, Алаха ми, кизлар-ага право у йч-оглане, те ће пòнијети зелен ћурак и накитити се жеженијем златом и алмазом и топазом, те свијетлити ка сȳнчевић и алáлити дан, који га је нâсвијет донио и Алаха, што га је моје око данас срело.

Ећим

(Зове дете). Дођи!

Даут-ага

(Ећиму). Не загледај га! Зар не видиш оком, како је здрав и прàв као бȍрић?

Јока

(Престрављена, грца у сузама).

Вара те око, ага!... Дијѐте је.... слабачко је... немоћно је....

Даут-ага

(Ћатибу). Царев је, пиши га.

Јока

(Прилазе два пандура — Арапа — да узму дете, те да га издвоје. Она писне, те загрли дете а Стојан окренуо главу да не види).

Не, ага, не узимај га, што ћу јадна без њега! Остави ми га, остави га мајци! Не може оно без мајчине милоште; свиснуће ти, умријеће ти на путу од јадиковања и чемериковања.... Није оно за царске двóре; Бог му је сиротињу додијелио!....

(Пандури јој отму дете, те она од бола посрне и готово онесвешћену, прихватају је жене које су за њом).

Стојан

(Пандурима). Станите, чекајте! Дајте ми дијѐте да се опростим. Хранио сам га и његовао за вас, па пуштите ме бар да му благослов пòдијелим.

(Дохвати дете и љуби му чело, косу, али га загуше сузе те окреће главу и сакрије очи руком).

Јока

(Отргне се из наручја женских, те полети детету).

Оди, оди још̀те једном да те мајка загрије на њедрима. (Узима му главу и меће је на своје груди). Гриј се, гриј се и слушај, сине, како ови час бије материно срце! (Хоће да поведу дете). Чекајте, чекајте; (Вади из недара јабуку, те даје детету). Мајка ти нема што више од милоште дати; нема чим више да те испрати на далеки пут.... Узми.... узми.... на њој је материна суза!

Даут-ага

Брàк, брàк! Пȗста жено, чиниш хѝле и Алаху и пòроду! (Маше руком). Водите то дијѐте!

(Одводе дете, али и Јока и Стојан одлазе тамо за њим, да га се још нагледају),

VIII.

Ибиш

(Враћа се са Јовом).

Дођох, ага.

Даут-ага

Е, што је са онијем дјететом?

Ибиш

Бȏно је, ага.

Даут-ага

Је ли га везала постеља?

Ибиш

Јесте, ага.

Даут-ага

Ако је астàлук, и здравље ће му од Алаха доћи. (Ћатибу). Отпиши га, па казуј другога.

Ћатиб

(Забележио нешто, па чита даље).

Ро́са Ри̑стова, дијете Ста́нко.

Санџак-бег

Излази!

Роса

(Престрављена, нема, излази на средину, водећи пред собом здрава и крепка детића).

Даут-ага

Јеси ти?

Роса

(Ћути и гледа преда се).

Кнез Симо

Она је.

Ефим

(Маше детету руком). Гѐл!

Роса

(Довела дете пред ефима, те га он гледа све онако како је и раније).

Ибиш

(Још кад је дошао, стао је крај кнеза, те му сад збори).

Здраво дијѐте, одвојило од свијех о̀сталијех!

Кнез Симо

(Ибишу). Ако разбираш, ето то је још што је остало у Ри̑стовића кући. Та снаха и то дијѐте.

Ибиш

(Тргне се, јер немило га дирне то сазнање, те надаље прати што бива са дететом и хоће да га заболи његова судбина).

Даут-ага

(Ефиму). Што ни а̀рчиш вријеме, ефенд'м! Таки се дјетић не мјери шаком, већ оком. Не има таква ћикана у десет села да их наједно збереш.

Ефим

(И главом и руком казује колико је добар).

Баш је ва̀љаст.

Даут-ага

(Ћатибу). Пиши га.

Роса

(Задршће, писне и пригрли дете).

Не, ага!

Даут-ага

Већ да га оставим теби, је ли, да ти овце чува?

Роса

(Још чвршће пригрли дете).

Не, ага, Алаха ти! Два сте негда однијели из куће Ри̑стовића, па нека ви је просто! Било их је тадер и кућу да подрже и цару да послуже. Али их данас не има, не има никога до њега! Сиро̀че ми је на руци остануло, те сам га његовала и чувала да одрасте, па он мене да поджи. Његовала сам га кућу да продужи, да се без њега не угаси име Ри̑стовић; да се без њега не утули ватра на огњишту. Годинама њега чека рало, како га је његов бабо упустио, чека га да досѐгне снагом, да му рука очврста̑ те да заоре бразду тамо гдје му је ба́бова рука не дочела.... па да поље зазелени, а кућа, сирочету, пропјева, те да буде кадар пла́тит' Цару царево а Богу божје! Не узимај га, ага, сад кад је стасало; гри̑јех је а гри̑јех је тежак свакој вјери.

Даут-ага

Збориш, жено, колико ти женска памет досѐже. Зар Цар га тражи сабљу да му даде а ти хоћеш ра̀ло да ти држи?!

Роса

(Кроз тешке сузе).

Тако ти дина, ага, тако ти свега на свијету, остави ми га! Нѐ грехуј, не га́си куће; не раскопај огњиште! Бог ће дати, достићи ће његов пород цару.

Даут-ага

Не замауј, жено, ниси ти једина овдјен. Гдје се царски посао послује, не мухабѐтише се. (Момцима). Узмите дијѐте!

Роса

(Дете се од страха припије уз њу, главу зарије у њена недра. Она га још чвршће загрли и пружи руку, да га одбрани од момака, који су пошли да јој дете узму).

Не, ага, тако ти порода, ако га имаш од Бога! Има у мене три ни̑ске цекина; четврту сам разнизала те исхранила ово сиро̀че. Има у мене оружја златом окована, остало га је из до̀ба, кад је кућа била пуна и обилна. Све ћу дат' за откуп, ага, све је твоје и твоје дружине, нека је моје само ово дијѐте.

Даут-ага

Виш ти, колико је блага у те, а јадујеш ко ће те подржати. Чувај, жено, себи своје а дијете је царско, нити си кадра откупљиват' оно што је царско. (Момцима). 'Ајде, не слушајте је!

Станко

(Отима се од момака, који су потегли да га очупају од мајке).

Мајко... не дај ме, мајко!

Роса

(Кршећи руке). Мој стѐчниче и до̀ношче, мој ху̑ди породе! Не да тебе мајка, не да! (Зграби те га отме).

Ага... чуј ме, ага. Ево вићи... млада сам, здрава сам, лијепа сам... дајем себе. Водите ме у хареме, те чините са мном што ви драго; водите ме на пазаре, те продајите ме; водите ме у измет и измет ћу чињѐт'; робоваћу господару, бићу слуга слузи. Водите ме а оставите ово дијете на његову огњиште; оставите тйче у његову гнијезду.

Даут-ага

Не дуљи, жено! Нијѐсмо дошли жене да збирамо за хареме, већ дјецу цару за службу. 'Ајде, макни од дјетета!

Роса

Не, ага, не дам га! (Момцима који су потегли.) Нећете ми га узети, до силом! Ако ми га узмете, пôћ' ћу за њим. Куда он и ја ћу. Ако ми не дате пôћ' са вама, ја ћу за вама. Пут ће ми казиват' материнско срце, хранићу се јадом а појити сузама. Пôћи ћу и ја, ага, и доћи ћу до царскијех врата, досцјећу до царскога пријѐстола, те ћу тамо измолити пород.

Даут-ага

Не лудуј, жено! Макните је! (Дохвате је, те је одвоје од детета тако, да дете остане само на средини).

Ибиш

(За све време мука Росинх и њега тешко боли. У њему се пробудило осећање крвне везе, те му се сад први пут види: колико је тежак грех очупати дете са мајчина недра. Што Роса више пишти и јадује и њему се више мршти чело).

Роса

(Отимајући се од момака).

Пушћајте ме!.... Нећете ми га отети! Клећу вас и небом и земљом и уклéћу вас. Проклећу вас материнском клетвом, тежом од пóмора, љућом од жеге. (Окреће се народу те виче). Гдје сте, гдје сте, браћо, гдје сте, очеви, гдје сте, људи?! Отеће ми га, ено отеће ми га! Има л' ко да помогне; има л' игдје мушке руке? (Загуши је суза и бол).

Ибиш

(Тешко саломљен њезиним болом и јадом, диже главу те на један мах вади пиштољ из силава и сасне га детету у чело, те ово цикне и простре се мртво а обливено крвљу, пред мајчине ноге. Ибиш, како је испалио, спусти руку низ бедро, држећи и даље пиштољ у руци, а узверено гледа право Роси у очи и не осврћући се на јањичаре, који се узнемирили и дигли на ноге, и на народ који се ускомешао).

Роса

(На пуцањ цикне, па кад види дете окрвављено и мртво, зацвили и пође да га дигне, али се на мах врати, па као рањена вучица устреми се на убицу, да га шакама удави и ноктима прикоље. Дохвата га шакама за хаљине и врат, пиштећи пригушено).

Несрећниче!

Ибиш

(Не брани се, већ и даље мирно гледа Роси у очи).

Даут-ага

(Ибишу). Што учини, море?

Ибиш

(Мирно, спокојно). Прекра́тих.

Роса

(Гледајући му и даље дубоко у очи, почне га разумевати. Она полако пушта руке, којима га је хтела удавити. На лицу јој се и у погледу почиње враћати мир, те не одвајајући погледа од њега, прошапће му.)

Хвала ти!

(За тим скочи ка детету, згради га и диже у наручје, те грлећи га чврсто и целивајући му бледо чело, окреће се бесно тајабашама).

Сад је мој! Чујте ви, вуци, сад је само мој! *Гроб* ми не можете узети. Сад је мој!

IX.

Отац Серафим

(Кад је пушка праснула, он је отворио црквена врата и стао на њих те посматрао што бива).

Твој и божји, несрећна мајко!

Роса

(На тај глас окрене се цркви и снази свештеника).

Јест, мој и божји!....

(Понесе га у наручју цркви, корачајући корак по корак. Народ се расклања те јој отвара пут и сами јањичари не ремете мир и тугу.

Чим је кренула, на цркви је ударило бíло, те мукло бије, све док она не уђе у цркву. За њом се црквена врата затварају).

Завеса полако пада

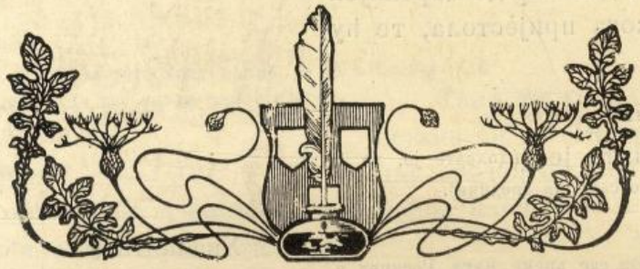
На језеру модром још сањив дан спава,
Још се чује шапат ветра песме нѣжне,
Још се вију снови што ноћ ствара плава
И што смо носили на таласе снѣжне.

Сад смо допловили до језера нова,
У њему је хаос где сви боли стижу;
Борити се ваља без страха и снова
Запуштеном стазом где све страсти гмижу.

Покрај мене стани, распни једро душе
И плови кроз буру и живота туге;
Не питај за жеље и кроз борбе дуге

Мотри да ти ветри једро не разбуше
Плови, плови кроз ноћ и крај сјајних вода,
Чекаће нас наш сан и вечна слобода.

Ј. Јалдиз-Бојановић

Човек у футроли

— **Антон Чехов** —

Баш на самом крају села Мироносицког, у сарају старца Прокофија, легоше да преноће ловци који су мало задоцнили. Било их је само двојица: марвени лекар Иван Иванић и гимназијски професор Буркин. Иван Иванић је имао прилично чудновато, двогубо презиме — Чимша-Хималајски, које ни мало није било згодно за њега, па су га зато по целом округу и звали просто по имену. Живео је близу града у сточарском заводу и сад је допутовао због лова, а и да се мало надише свежег ваздуха. А гимназијски професор Буркин сваког лета гостовао је код грофова П., и у овим крајевима био је као код своје куће.

Нису спавали. Иван Иванић, висок, помршав старац са дугачким брковима, седео је пред улазом и пушио лулу; осветљавала га је месечина. Буркин је лежао на сену и кроз мрак се није могао видети.

Причали су разне приче. Између осталога говорили су да је жена старца Прокофија, Мавра, здрава и да није глупа, да за целог свога века није била нигде даље од свог села, никада није видела град, железницу, а последњих десет година једнако је седела иза пећи и само ноћу излазила на улицу.

— Па шта је ту лепо? — рече Буркин. — Људи, усамљених по природи, који као каква корњача или пуж гледају да се увуку у своју шкољку, има доста у свету. Може бити да је то појава атавизма, повратак у оно време кад предак човеков није био још друштвена животиња и кад је живео усамљено у своме зверињаку, а може бити да је то просто једна од разноликости човечјег карактера, — ко зна? Ја нисам природњак и није ми посао да се плетем у таква питања, али кажем, да такви људи, као Мавра, нису ретка појава. Па ето, да не тражимо далеко, пре једно два месеца умро је код нас у граду некакав Бјељиков, професор грчког језика, мој друг. Ви сте о њему чули. Он је био чудноват, јер је увек, па чак и

Антон Чехов

Рударство и један део Монопола Дувана

кад је врло лепо време, излазио у кољачама, са амрелом и стално са капутом постављеним топлом ватом. И амрел му је био у навлаци и сат у навлаци од сиве јеленске коже, и перорез, кад га је вадио да зареже писаљку, такође му је био у навлаци; и лице му је изгледало такође као у навлаци, јер га је он вечито крио у подигнут оковратник. Носио је црне наочари, топлу кошуљу, у уши је метао вату и, кад је седео у кола, наређивао је да му се подигне кош. Једном речју, тај човек имао је вечиту и неодољиву страст да се омота навлаком, да створи себи, тако да кажем, неку футролу, која би га сакрила, заштитила од спољашњег утицаја. Стварност га је дражила, плашила, држала у вечитом немиру и, може бити да би како оправдао своју плашљивост и своју одвратност према садашњости, увек је хвалио прошлост па чак и оно чега није било; и класични језици, које је он предавао, били су у самој ствари за њега оне исте кољаче и амрел, где се он крио од стварног живота.

— О, како је звучан, како диван грчки језик! — говорио је он са љупким изразом. Онда би, за доказ својих речи, скупивши очи дигнувши прст, изговарао: — „Антропос“!

Бјељиков се такође старао да и мисли своје сакрије у футролу. За њега су јасни били само циркулари и новинарски чланци, у којима се штогод забрањивало. Кад се у циркулару забрањивало ученицима да излазе на улицу после 9 часова увече, или се у каквом чланку забрањивала телесна љубав, онда је то за њега било јасно, одређено: забрањено — па крај. У концесији крио се за њега увек елеменат сумње, нешто скривено и нејасно. Кад би у граду оснивали драмски клуб, или читаоницу, или чајџиницу — он би климао главом и тихо говорио:

— Па оно, наравно, тако је то, све је то лепо, ама само да се што не деси.

Разна неиспуњавања, уклањања, одступања од правила, доводила су га у туробност, ма да га се то, рекло би се, ништа не тиче. Кад би когод од другова одоцнио на молитву, или кад би се пронео глас о лудорији каквог гимназисте, или кад би видели наставницу доцкан у вече са официром, он би се веома бринуо и једнако говорио: „Само да се што не деси!“ А на педагошким седницама просто нас је мучио својом пажњом, уображењима и својим чисто футролним назорима о томе, како се ето у женској и мушкој гимназији младеж рђаво понаша, веома много ларма по разредима. — „Ах, само да не дође до управе, ах, само да се што не деси. Кад би из другог разреда истерали Петрова а из четвртог Егорова, не би било рђаво“! Па шта? Својим уздасима, кукањем, својим тамним наочарима на бледом малом лицу, — знате, на малом лицу као код твора, — мучио нас је све, ми смо пристајали, давали Петрову и Егорову двојку из владања, стављали их у затвор и на крају кра-

јева истеравали смо и Петрова и Егорова. Имао је он чудноват обичај — да иде по нашим становима. Дође колеги, седне па ћути и као да нешто очекује. Поседи тако, ћутећи по два сата, па оде. То се код њега звало: »одржавати добре односе са другима«. Долазак и седење било му је, несумњиво, тешко, али долазио нам је само зато што је то сматрао за своју другарску дужност. Ми, професори, бојали смо га се. Па чак га се и директор бојао. Ето, видите, наши су професори уман свет, од строгог реда, васпитани по Тургењеву и Шчедрину, али је ипак тај човек, што је увек ишао у каљачама и са амрелом, држао у својим рукама целу гимназију читавих петнаест година. Па не само гимназију! Цео град! Наше даме суботама нису приређивале домаћа позоришта, бојале су се да он како не дозна; и свештеници пред њим су се уздржавали да мрсе или да играју карата. Под утицајем таквих људи, као што је Бјељиков, за последњих десет-петнаест година у нашем су се граду почели бојати свега. Боје се да гласно говоре, да шаљу писма, да се упознају, боје се да читају књиге, боје се помагања сиротиње, боје се и писмености.....

Иван, желећи да нешто каже, откашља, али прво запали цигару, баци поглед на месечину па онда рече полако:

— Да. Они који су умни, који су од реда, читају и Шчедрина и Тургењева, разне Бекле и друго штошта, па су ипак, покорни, трпели. То је оно што је најглавније!

— Бјељиков је живео у истој кући у којој и ја, — продужи Буркин — на истом спрату, врата до врата. Често смо се виђали и ја сам знао његов домаћи живот. И код куће је исти такав: »шлафрок«, качкет, прозори, закачке, по читав низ свакојаких забрана, ограничења и — »Ах, само да се што не деси!« Јести посно шкоди, а мрсно се не сме, јер ће још, готово, когод рећи, да Бјељиков не пости, а он је јео увек рибу на маслу. Храна која није посна, али за коју се не може рећи ни да је мрсна. Женску послугу није држао, из бојазни да о њему не би мислили рђаво; држао је само кувара Атанасија, старца од шесет година, неспретног, у пола паметног, који је некад служио као сејиз, те је умео још којекако да спрема. Тај је Атанасије стајао обично крај врата прекрстивши руке и увек је једно и исто мрмљао дубоким уздахом:

— Много ли нас се народило, Боже мој!

Спаваћа соба код Бјељикова била је омања, као каква фијока; одар му је био са небом. Лежући да спава покривао се преко главе.

Њему је било страшно под јармом. Бојао се, да се што не деси, да га не закоље Атанасије, да се не увуку лопови! По сву ноћ је сањао страшне снове, а изјутра, кад смо заједно ишли у гимназију, био је невесео, блед и видело се, да је гимназија, у којој је било пуно људи, и у коју је он ишао, била страшна, одвратна његову бићу и да је ићи поред мене, њему човеку по природи усамљеном, било врло тешко. — — »Веома много лармају код нас по разредима!« — говорио је он, као да се старао да нађе објашњења овом тешком осећању. — »То већ не знам на шта личи!«

И тај професор грчког језика, тај човек у футроли, можете ли замислити, у мало се није оженио.

Иван Иванић брзо се осврте у сарај и рече:

— Шалите се!

— Да, умало се није оженио, па ма како то било чудновато. Поставили су код нас новог професора историје и географије, некаквог Коваленка, Михаила Савића, такође човека неженењеног. Допутовао, али не сам, него са сестром Варењком. Он млад, висок, црномањаст, с огромним рукама, а по лицу му се види да говори из баса, и одиста глас му је као из бурета: бу-бу-бу... А она није више млада, имала је једно тридесет година, али такође висока, црних обрва, црвених образа, — једном речју није девојка, већ као нешто ушећерено, и тако је брбљава, једнако пева малоруске романсе и смеје се. Мало шта па се зацени громким смехом: ха-ха-ха! Прво познанство са Коваленковима било је, сећам се, о имен-дану код директора. Међу суровим, досадним педагозима, који и на имен-дан долазе што морају, на један пут видимо нову Афродиту, као да је изникла из пене, иде подбочена, смеје се, пева, игра..... Певала је са силним осећањем »Ветри вију...« и још неке друге романсе.

Све нас је очарала, — све, па чак и Бјељикова. Он седе до ње и рече јој смешећи се:

— Малоруски језик својом нежношћу и пријатном звучношћу подсећа на старо-грчки.

Њој је то било мило, па му је почела причати с осећањима и тако уверљиво, да у Гадјачком срезу има имање на ком јој живи мајка; па како има дивних крушака, диња, тикава! Како Малоруси кажу за тикву крчма, за крчму шинк* и кувају боршч са црвенкастим и плавкастим зељем, »тако укусан, тако укусан, просто нешто страшно.«

Слушали смо, слушали и на једанпут нам свима дође једна иста мисао.

— Лепо би било венчати их! — тихо ми рече директорка.

Ми се некако сви сетисмо, да наш Бјељиков није жењен, и изгледаше нам врло чудновато, како до сад нисмо то приметили, како смо савршено заборављали такву важну ствар у његову животу. Како мисли у опште о женскима, како он решава за себе то насушно питање? Пре нас ово ни по чему није занимало; може бити, нисмо чак ни могли мислити, да човек, који по сваком времену иде у каљачама и спава под »небом«, може волети.

— Он је давно претурио четрдесету, а она има тек тридесету... — појачава своју мисао директорка. — Чини ми се, она би пошла за њега.

Шта се све од дугог времена не ради код нас по провинцијама. Колико је ту непотребног, глупог! А то само зато, што се не ради оно што треба! Па, ето, што нам је наједном пало

* У руском и малоруском речи: тиква, крчма и шинк (механа) имају сасвим супротна значења.

на намет да женимо тога Бјељикова, који се чак ожењен није дао ни замислити? Директорка, инспекторка и све гимназијске даме оживеше: чак се пролепшаше, као да су на један пут увиделе циљ живота. Директорка узима ложу у позоришту и ми видимо с њом Варењку, с великом лепезом, срећну, сва се сија, а поред ње Бјељиков, мали, згурен као да су га из куће повукли клештама. Ја приредим мало посело и даме захтевају да неизоставно позовем и Бјељикова и Варењку. Једном речју машина је почела. Ивгледало је да Варењка нема ништа против удаје. Код брата живети није јој било баш тако пријатно, знали су само по цео дан да се грде и свађају. Ето оваква сцена на пример: иде Коваленко улицом, висок, као дирек прав, у извезеној кошуљи, испод капе пала му коса на чело, у једној руци гомила књига, у другој дебео чворновак. За њим иде сестра, такође с књигама.

— Та ово, Михаило, ниси читао! — каже му она гласно. — Кунем ти се, кажем ти, ово ниси још читао!

— Кад ти кажем, да сам читао! — виче Коваленко, ударајући штапом по тротоару.

— Ах, Боже мој, Мико! Што се љутиш, та ми разговарамо принципијелно.

— Кад ти кажем, да сам читао! — виче још јаче Коваленко.

А код куће, чим дође когод тућ, одмах се сваде. Такав јој је живот досадио, хтела је да има своју кућицу а и године ваља узети у обзир; ту се више нема шта чекати: удај се за кога било, па ма и за учитеља грчког језика. Можемо рећи, многим нашим госпођицама стало је само да се ма за кога удаду, само да се удаду. Шта је ту је, те је и наша Варењка према нашем Бјељикову почела показивати несумњиву наклоност.

А Бјељиков? Он је и Коваленку одлазио исто као и нама. Дође, седне и ћути! Он ћути а Варењка му пева „Ветри вију...“ или га гледа својим тамним очима замишљено, или се наједном закикоће:

— Ха-ха-ха!

У љубавним стварима, а нарочито у женидби, авети играју велику улогу. Сви — и другови му, па и даме, — уверавали су Бјељикова, да би требало да се жени, да му је у животу још једино остало да се ожени. Сви смо му честитали, говорили с озбиљним лицем којекакве глупости, као на пример — да је брак корак врло озбиљан. А уз то Варењка није била рђава, на против интересантна, била је кћи саветника, имала је своју кућу, а што је најглавније, она је била прва жена која се према њему понашала љубазно, искрено, — мозак му се завртео и он реши да се жени.

— Ето тако би му једном отели тај амрел и каљаче, — рече Иван Иванић.

— Али, замислите, то је било немогуће. Он је на свом столу држао слику Варењкину, долазио к мени и говорио о њој, о породичном животу, о томе како је брак корак врло озбиљан; често је долазио Коваленку, али начин свога живота ниуколико није променио. Чак шта више, та одлука о женидби утицала је на њега некако рђаво, он омршави, побледе и изгледало је, да се још више завуче у своју футролу.

— Варвара Савишна ми се допада! — говорио ми је са малим осмејком. Ја знам, сваком је човеку потребно женити се, али... све се то, знате, некако стекло одједном... Треба се мало размислити.

— Шта се имате размишљати? — говорио сам му. — Ожените се, то је све.

— Не, женидба је озбиљан корак, треба прво сазнати нове дужности и одговорност, како се после не би десило што. То ме је тако узнемирило, да по сву ноћ не заспим. Да признам, мало се и побојавам; она и брат јој имају неки чудновати начин мишљења, а и нарав им је пргава. Ожениш се, па после још улетиш у какав скандал.

Он је није просио, непрестано је одлагао, на опште незадовољство и директорке и свих дама; непрестано је оцењивао брачне дужности и одговорност, а међу тим готово сваког дана шетао је с Варењком, можда је мислио да то тако у његову положају треба да буде. Долазио је и даље к мени, да се поразговара о породичном животу. И јамачно би је на крају крајева и запросио и тако би се свршио један од оних непотребних, глупих бракова, који се код нас на читаве тисуће склапају из дугог времена, да се није догодио „kolossalische Scandal“. Потребно је рећи, да је Варењкин брат, Коваленко, омрзнуо Бјељикова још од првог дана познанства и није могао да га трпи.

— Не разумем, — говорио нам је, — не разумем, како трпите тог шпијуна, ту погану њушку. Ах, господо, како можете ту да живите! Како је око вас атмосфера загушљива, смрдљива! Зар сте ви професори, педагози? Ви сте прости, најпростији чиновници, ви немате храм науке већ неко друштво за милостињу, све вам смрди на киселину, као у полицискоj стражари. Аја, још мало с вама остајем, па онда идем у село, да ловим ракове и да учим сељанштину. Идем, а ви остајте са својим Јудом, црк'о да Бог да!

Или се понекад смејао док му сузе не пођу, смејао час басом час пискавим танким гласом, и питао ме, машући рукама.

— Што ли седи ту? Шта хоће? Само седи и гледа!

Чак је Бјељикову дао и неки надимак. И наравно, да смо онда избегавали да му говоримо, како му се сестра спрема за тог „презреног“. И кад му је једном директорка наговестила, да би лепо било његову сестру удомити за тако солидног и уваженог човека, као што је Бјељиков, он се намршти и проговори:

— То ме се не тиче. Нека пође и за змију ако хоће, не волим у туђе ствари да се мешам.

Слушајте само даље. Некакив несташко насликао карикатуру: како иде Бјељиков у кальачама, подврнуо панталоне, под амрелом, и с њим

испод руке Варењка. Израз погођен јединствено. Сликар је радио јамачно више од једне ноћи, јер су сви професори, и мушке и женске гимназије и богословије, и сви чиновници, добили по један примерак. Карикатура је учинила на њега страховит утисак.

Излазимо тако заједно из куће (то је било баш првог маја, у недељу, кад смо се сви ми професори са ученицима договорили да изиђемо вак града до шума), — излазимо, а он сав зелен, тамнији од облака.

— Како има рђавих, пакосних људи! — рече он, а усне му уздрхташе.

Беше ми га мало жао. Идемо, док наједанпут, можете замислити, јури на велосипеду Коваленко, за њим Варењка, такође на велосипеду, сва црвена, заморена, али весела и радосна.

— Ми ћемо — виче она — мало напред! Време је тако лепо, просто чудо једно!

И обоје се ижљубише. Мој Бјељиков од зеленог постаде бео, и као да се скаменио. Стао и гледа ме.

— Молим Вас, шта је ово? — запита он. — Може бити варају ме очи? Зар се пристоји да се професори и женске возе на велосипеду?

— Зар је то што ружно? — рекох му — Нека се возе себи за здравље.

— Ама, то је немогуће? — крикну он, чудећи се мојој мирноћи.

— Шта ви говорите?

И био је тако поражен, да даље није хтео ићи, него се врати кући.

Сутра дан је једнако тр̏о руке и дрхтао, и видело се по лицу, да му није било добро. И у школи оде с часова, што му се иначе десило први пут у животу. Није ни ручао. Пред вече се обуче мало топлије и оде до Коваленка. Варењка није била код куће, затекао је само брата.

— Молим, седите, — рече Коваленко ладно, намрштивши чело; лице му је било успављано, одмарао се после ручка и био је нешто нерасположен.

Бјељиков поседе једно 10 минута и почне:

— Дошао сам до Вас, да ми лакне души. Веома ми је тешко, веома тешко. Некакав пасквилант насликао је мене и још једну особу, блиску нама обома. Сматрао сам за дужност да вас уверим, да нисам ту нимало крив. Нисам дао никаквог повода за такву шалу — него на против понашао сам се у свакој прилици као човек потпуно исправан.

Коваленко је седео наљућен и ћутао. Бјељиков је продужавао тихо, тужним гласом:

— Имам затим још нешто да вам кажем. Ја одавна служим, а ви то тек почињете, па сматрам за дужност, као старији друг, да вам обратим пажњу. Ви се возате на велосипеду, а та забава ни мало не личи човеку који васпитава омладину.

— Зашто? — запита Коваленко из баса.

— Зар још треба објашњавати, Михаило Савићу, зар то није разумљиво? Ако се наставник вози на велосипеду, шта је ђацима остало? Остаје им да дубе на глави! А кад тако што није допуштено циркулѣром, значи не сме се! Луче се запрепастих! Кад сам видео вашу сестрицу, смрче ми се у очима. Женско на велосипеду — то је нешто страшне!

— Па шта ви хоћете у ствари?

— Хоћу само једно, хоћу да вам обратим пажњу, Михаилу Савићу. Ви сте млад човек, пред вама је будућност; треба да се владате обазриво, врло обазриво, а ви сте тако немарни, врло немарни. Ви излазите на улицу у извезеној кошуљи, увек с неким књигама, а сад још ето и на велосипеду. О томе, како се ви и ваша сестрица возите, дознаће директор, после ће доћи и до министра. А зар је то добро?

— Што се ја и сестра возимо на велосипеду, никог се не тиче! — рече Коваленко и позелене. — А ко се почне да меша у моје домаће и породичне ствари тог ја избацујем на сокак.

Бјељиков побледе и диже се.

— Ако ви са мном говорите таквим тоном, онда не могу продужити, — рече он. — Молим вас да се никад у моме присуству не изражавате тако о старешинама. Треба да поштујете власт.

— Па зар сам што рђаво рекао о власти? — запита Коваленко, гледајући га злобно. — Молим вас, оставите ме на миру. Ја сам поштен човек, а с човеком као што сте ви, не желим да разговарам. Не волим шпијуне.

Бјељиков уздрхта и поче брзо да се облачи, са изразом страха на лицу. Та први пут је то у животу да слуша таке грубости.

— Можете говорити што год хоћете, — рече он, излазећи из предсобља на степенице. — Ја сам дужан да вам обратим пажњу: можда нас је когод слушао, па да не би изопачили наш разговор и да се штогод не би десило, ја сам принуђен да сав наш разговор доставим директору. Дужан сам да то учиним.

— Да доставите? Иди, достави!

Коваленко га дохвати за јаку и гурну, и Бјељиков се сроза низа степенице лупајући својим кољачама. Степенице су биле високе, стрме, али се он ипак до доле докотрља срећно; диже се и пипну се за нос: да ли је читав цвикер? Али баш у тај мах, кад се ваљао низа степенице, наиђе Варењка и с њом две даме. Биле су доле и гледале — а за Бјељикова то је било од свега најужасније. Боље је, чинило му се, да је сломио врат и обе ноге, него да постане предмет исмевања. Сад ће цео град знати; доћи ће то и до директора и.... до министра! Ах, само да се што не деси? — Нацртаће нову карикатуру и свршиће се све тиме, што ће га приморати да да оставку.

Кад се дигао, Варењка га је познала, и гледајући смешно му лице, згужван капут, кољаче, не разумевајући у чему је ствар, а мислећи да је то сам случајно пао, није се могла држати, него се закикота за сву кућу:

— Ха, ха, ха.

И са овим звучним, звонким „ха-ха-ха“ свршило се све: и свадба и земаљско биће Бјељи-

кова. Већ није више слушао шта је говорила Варењка и ништа није видео. Вративши се кући, прво што је учинио, склонио је портрет са стола, затим је легао и више се није дизао.

После два три дана долази до мене Атанасије и пита: да ли треба звати лекара, јер се с господином нешто догађа. Одем до Бјељикова. Лежао је покривен јорганом и ћутао; ако га запиташ што, одговара само „да“ или „не“ — и ни речи више! Он лежи а покрај њега се вуче Атанасије, туробан, намрштен, дубоко уздише; а сав смрди на ракију.

Кроз месец дана Бјељиков умре. Саранили смо га сви, управа и обе гимназије и богословија. Сада када је лежао у ковчегу, израз му је био кротак, пријатан, чак и весео, као да се радовао, што су га једва једном спустили у футролу, из које више неће изићи. Да, он је постигао свој идеал! И као у част његову, за време сахране, било је време туробно, кишно, и сви смо били у каљачама и под амрелима. Варењка је била такође на пратњи, и кад су ковчег спуштали у раку, заплакала се. Приметио сам да девојке или плачу или се само смеју, — средњег расположења код њих нема.

Да признам, сарањивати такве људе као што је Бјељиков, велико је задовољство. Кад смо се враћали са гробља, сви смо били скромне и „преподобне“ физиономије: нико није хтео да покаже то осећање задовољства, — осећање које је личило на оно у коме смо ми давно-давно били, још у детињству, када су старији одлазили из куће, а ми читава два сата јурили по врту, уживајући потпуну слободу. Ах, слободо, слободо! Чак и помисао, чак и слаба нада на њену могућност даје души крила, зар не?

Са гробља смо се вратили лепо расположени. Али једва ако је недеља прошла, и живот је ишао опет по старом, опет суров, мучан, глуп, живот који још није био забрањен циркуларом, али и не допуштен потпуно; није било боље. У ствари, Бјељикова смо сахранили, а колико је још остало таких људи у футроли, и колико ће их још бити!

— Е, то је оно! — рече Иван Иванић и запали цигару.

— Колико ће их још бити! — понови Буркин.

Професор изиђе из сараја. То је био човек осредњег раста, дебео, сасвим ћелав, црне браде мал' те не до појаса; и с њим изиђоше два пса.

— Ох, месец што је! — рече и погледа горе.

Била је већ поноћ. Десно се видело цело село, дугачка улица се пружала далеко, читавих 5 километара. Све је било у тихом, дубоком сну; нигде звука, нигде шушња; да не верујеш просто, како може у природи бити све тако мирно. Кад по јасној месечини видиш широку сеоску улицу с њеним избицама, пластовима сена са жалосним врбама, у души ти постане све мирно; у тој својој тишини, склонивши се у ноћном хладу од мука, брига и невоља, она је кротка, тужна, јадна, изгледа да је и звезде гледају љупко, ласкаво; изгледа да више нема зла на земљи, па је све добро. Лево од села пружало се поље; видело се далеко до хоризонта, и по свему пољу, покривеном месечевом светлошћу, такође нигде звука, нигде шушња.

— Е, то је оно — понови Иван Иванић. — Па зар то што живимо у вароши, у прашини, у тескоби, пишемо непотребне хартије, играмо виста — зар то није футрола? Па зар то што проводимо цео живот покрај беспосличара, достављача, покрај глупих, празних жена, говоримо и слушамо глупости — зар то није футрола? Ето ако хоћете да вам испричам једну поучну причу.

— Не, време је да се спава, — рече Буркин. — За сутра!

Обојица одоше у сарај и спустише се на сено. И већ су се обојица покрили и задремали, док се наједном чуше лаки кораци: туп, туп.... Неко је пролазио близу сараја; мало прође, па стане, а кроз минут туп... туп...

Залајаше пси.

— То је Мавра, — рече Буркин.

Кораци се изгубише.

— Видети и слушати како те лажу — рече Иван Иванић, превртнувши се на другу страну: — и зову магарцем за то што ти трпиш ту лаж, подносити увреде, понижавања, не смети отворено рећи, да си на страни поштених слободних људи, па и теби дође да лажеш и да се улагујеш, и све то за какво парче хлеба, за какав топли собичак, за какав чин који вреди једва грош, — не, тако се више живети не може!

— Е, то вам је већ из друге опере, Иване Иванићу, — рече професор. — Да спавамо.

И кроз 10 минута Буркин је спавао. А Иван Иванић се испрва претурао с једне стране на другу и уздисао, па после устао, опет изишао напоље и, спустивши се крај врата, запалио цигару.

М. О. Гл.

Из књиге „Речи“

Нема више дана, ни ноћи, ни ствари
Где не видим тебе, твој усамљен лик
И поглед што мирно ни за чим не мари.

Свако јутро, вече, тишина и крик
Доносе ми патњу коју носиш сама;
И док небо, земља, сам тичији клик

Причају о нади што ти крије тама,
Јављају се мисли где си увек ти,
Мисли, и још борба са чедним жељама.

Отићи ће борба. И доћи ће сни
И раскош и живот под твоја окриља,
У завичај рада, где нам снага спи.

У кући под небом пуној сунца, биља,
У кући нејасној и чудној к'о сан
Срело се нас двоје и живот без циља.

Ал' ми ћемо ући у тај стари стан
Са љубављу новом која боле скрива
Као сутон сунце, као звезду дан.

Ту ћемо гледати да се лепо снива,
Да је свака радост новина за нас,
Да нам бриге беже, с њима слутња жива.

У срцу ће бити измирење, спас
И љубав што прашта и што јаде носи
Ко пролеће зиму, као мир талас.

И док руке срећне станују у коси,
И док глава сања уз лице и груд,
Ми нећемо чути ветар што све коси.

Тако ћемо проћи овај живот худ
И погледом каткад као цвет у роси
Гледати у сутон, што осваја свуд.

Dis.

У невољи

— **В. Вересаев** —

Седео сам једном у вече на вратницама пред кућицом свога пријатеља Гаврила и разговарао са старицом Дарјом, његовом мајком. Била је косидба, народ је био на ливадама. Из суседне уличице изиђе на сеоску улицу некакав непознат, одрпан сељак. Он се обазре, опази нас и, окренув коња к вратницама, журно скочи с таљига.

Сељак је био бос и гаће су му млатарале по ногама; кроз раскопчану јаку прљаве, ланене кошуље виделе се мрке груди, а густа коса на глави била је замршена и пуна трица од сена.

— Ej, тетко! Где станује девојка која је код вас највише шорава од богиња? — исто тако ужурбано обрати се он Дарји. У опште у свима његовим покретима било је нечега ужурбаног и као запрепашћеног.

— Шта је то, господе помилуј! — полагано рече Дарја, избечивши очи. — Што ће ти?

— Најшоравија, што је има! Казивали су ми да има таквих код вас....

У Дарјиним очима, које су се смејале, засја нешто: она је разумела. Али ја нисам појимао и зачуђено сам гледао сељака, присећајући се у исто време да сам га раније већ негде видео.

— Има, мили, има их шоравих, — стегнуто одговори Дарја. — А одакле си ти?

— Ја сам из Малахова... Четрдесет дана како ми је жена умрла, код куће троје деце, а време, сама знаш, најгоре. Никако не могу сам да савладам све.

— Знаш шта: иди к Моћки стражаревој. Ето стражареве куће поред нас.

— А шта велиш, хоће ли поћи она за мене?

— Ти је сам упитај... А, ено ње, иде с кладенца, носи ведра.

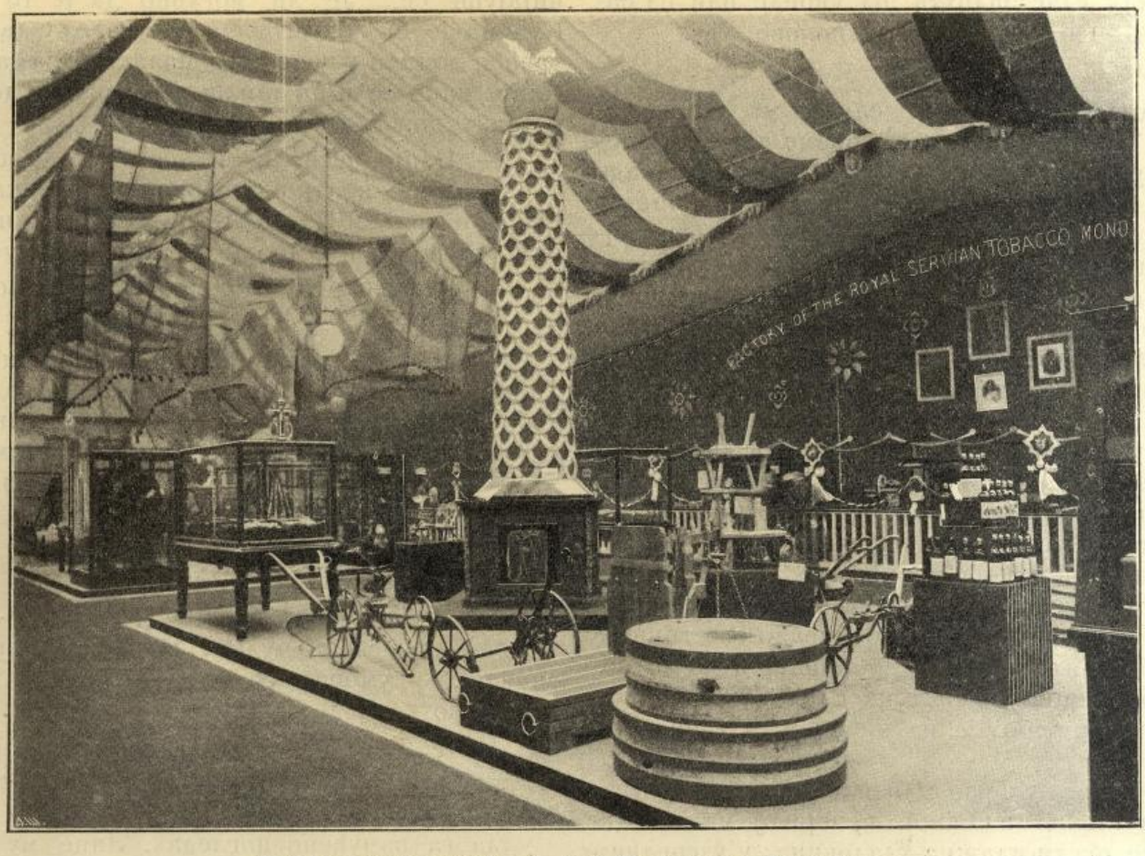
— Илија! Зар ме ниси познао? — обратих се ја сељаку.

Он брзо заустави на мени своје немирне очи.

— А-а, гле! — радосно рече он и у угловима очију заиграше му борице. — Здраво, добро дошао!

Он ми пружи своју храпаву руку.

— Зар је твоја Таћјана умрла? — упитах, изненађен.

Занати индустрија и део Монопола Дувана

— Умрла, умрла! — промрмља он. — Луче сам јој давао четрдесетодневни парастос. Заболело је са стране — и за недељу дана свршила. Нека јој Бог да царство небесно... Умрла, умрла Таћјана!

Прошле године, доцкан у јесен, преноћио сам у Малахову код Илије, и добро се сећам његове жене Таћјане. Чудно ми је било гледати поред збуњено-ужурбаног Илије њу — тиху и спокојну, с јасним, милим очима; видело се по свему да је она стајала више мужа и да је он признавао њено туторство, поуздано и љубавно... И, ето, она је умрла. Зато је он сад тако прљав и одрпан.

Суседном дворишту прије крепка, здепаста Моћка са два ведра на обрамици. Илија брзо баци узде у кош од кола и, каскајући и климатајући ногавицама, притрча Моћки.

— Девојко, о девојко! Јеси ли ти најшоравија у селу? — обрати јој се. Моћка спусти ведра на земљу, зачуђено загледа Илију и одједном јако поцрвене и обори очи.

— Слушај, девојко! — важно поче Илија. — Момак те неће узети, — шта ћеш му таква? А ја сам удовац, имам троје деце; имање као што треба — коњ, крава и све остало... Хоћеш ли да пођеш за мене?

Моћка је стајала и збуњено ћутала.

— Зашто ти, девојко, ћутиш? Да те нисам увредио? — у недоумици упита Илија.

Дарја је слушала, превијајући се од смеха.

— Иди оци! — тихо одговори Моћка.

— Остави ти оцу! Него хоћеш ли ти?

— Па оца ће ти казати.

Илија се удари по бедрима.

— Окупила све једно: оца, па оца.... Тебе ја питам.

— Иди до ђавола, издрпанко један! — одједном љутито викну Моћка и, подигавши ведра, нагло уђе у врата.

Илија подиже обрве, погледа за њом и почешав замршену косу, приђе нама.

— „Оца“, па „оца“, више ништа! — разочарано рече он. — Шорава толико да већ више и не треба, а и она — „оца“! А то не разуме да њеном оци треба боца ракије, па онда опет долази, па опет... а откуд ми времена за то? Време најнезгодније, ја бих хтео што пре!

Он убриса прстима нос, замишљено отр руку о полу и одједном се трже.

— Зар нема овде код вас која друга? Нема?.... Дакле, кад нема, значи треба ићи у Тајдаково; тамо, веле, такође има шоравих... Збогом остајте!

Илија седе у таљиге, узе узде и крете пут Тајдакова. Ја сам с рђавим расположењем гледао за њим и сећао сам се милих, јасних очију Таћјаниних, која је умрла само пре шест недеља.

Моћка се појави на вратима. С пакосним, намрштеним лицем стајала је, гледајући златан облак прашине, у коме су трештале и удаљавале се Илијине таљиге.

— Зашто си, девојко, одбила младожењу? — невино упита Дарја.

— „Одбила“!.... Какав је страшан, а мене од прве речи почео да кори: „Ти си, вели, најшоравија у целом селу“!...

Моћкин глас задрхта, од увреде или од сажаљења?... Она се окрете и поново уђе.

Средином јула враћао сам се на лаким чезама из Туле кући. Било је време најтежих послова. Сунце је седало, сва даљина на западу била је испуњена нежно злаћаном прашином, као маглом; мирисала је зрела раж. По бескрајној ширини поља само су се виделе расејане кошуље косаца и погнута леђа жетелица; прашњиви и обливени знојем сви су радили ћутке и најмарљивије. Нешто, што притискује као да је тупо и силно, стајало је у врелом ваздуху и ћутљиви људи, који су гмизали по ражи, изгледали су угњетени робови некакве огромне, непоштедне силе.

Сунце је зашло; на истоку се појавила сиво љубичаста пруга са слабо црвеним крајем, — прва сенка ноћи, која се спушта. Злаћани запад је бледео, пруга на истоку је тавнела и расла; а заједно с тим унаоколо је бивало све тише, а људи на пољима све мањи. Дошавши до четвртине неба, сенка са истока слила се одједном с потавнелим небом и на њему су затреперile звезде.

Моје чезе су брзо клизиле по равном, угаженом путу, по влажној, вечерњој магли. Из низина се осети влажна хладовина; у узгредним селима гасиле су се светлости; измучено врућином и радом све у наоколо слатко се предавало сну.

Била је дубока ноћ кад сам прелазио кроз Малахово. Село је спавало мртвим сном. Изненада, поред последње кућице, близу плота опазих црну фигуру: она је полагано ходала испод чокоћа напред и натраг, полагано и подједнако нијајући се... Је ли могућно да је то Илија? Кућица је била његова, а пре недељу дана, пролазећи доцкан у вече кроз Малахово, ја сам видео Илију како седи на земљи и успављује дете. Заустављих коња.

— Илија, јеси ли ти? ослових човека.

— Ја, — кратко одговори он из мрака. Сиђем с кола и пријем Илији. На рукама, под пребаченим зубуном, он је држао дете увијено у пелене.

— Шта, зар још до сад ниси нашао младу? — упитах га.

— Младу?..... Не, хвала Богу, још онда у Тајдакову сам свршио ствар. Имам сад жену: добра жена, вредна, — нека да Бог свакоме.

— Па што се сам мучиш с дететом?

— Није навикао на њу, — без воље одговори Илија.

Ја загледах дете.

— Па он спава! — узвикнух.

— Нека спава! — прогунђа Илија.

— Ала си ти чудан! Требало би и сам да спаваш, — уморан си од рада, а и за дете је боље ако га положиш.

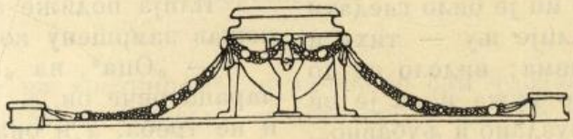
Илија поћута.

— А може бити ја то не чиним због њега, већ због себе?

Ја га зачуђено погледах. Лице му је било тужно и некако необично сконцентрисано. И одједном сам разумео....

Мучни дани рада стално су узимали себи од Илије све његове мисли и сву душу; и, ево, за време кратких ноћи, место одмора, он је усамљено ходао са дететом испод чокоћа и у слободи се предавао успоменама и тузи.

С руског **Мил. Јанковићева**

Лесничку

Под ногама твојим мален живот струји,
Бесвесно се губи у жељама ситним,
Гине дан за даном, и у вечност хуји,
Све се брише и мре с наслађама хитним.

Сам над развалином, тражиш живот прави,
Из промукле жице што на лири јечи
Звук испредаш нежан да душе раскрави,
Ал пакосни ветри разносе ти речи.

Дан живота твога година је доле,
Сагни бледу главу, зарони у боле,
Заложи сву снагу из сна све разбуди.

Кроз маглу и тмину рад ће бити мучан,
Ал скрши и лиру задњи глас поледњи, звучан
Нек тресе у ноћи, гњиле, свеле груди.

Ј. Јалдис-Бојановић

Шумарство Краљевине Србије

Наука и Религија

Једна белешка о њиховој суштини и међусобном им односу

— **Д-р Илија Ивачковић** —

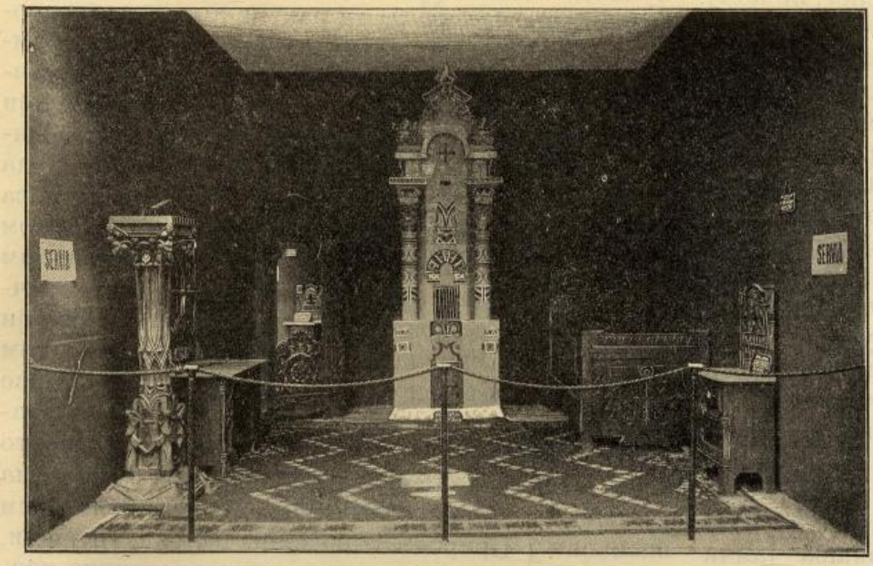
Има животних проблема, који су у науци и философији стално на дневном реду. Природни, дакле, непосредни узрок вечитој им актуалности лежи поглавито у њихову унутрашњем значају, којег не може никад посве нестати, ма да се у току времена услед стварно разноврсних друштвених или чисто научних констелација мора сад донекле смањити, сад опет интензивније избити на јаче уочљиву површину. Њихов стални значај опет има свог непоколебног основа у самој им природи, и зато су они каткад стари као људски род, али не могу никад застарети. Ми имамо много стварних разлога да и питање о међусобном односу науке и религије убројимо међу те непроменљиво савремене проблеме, који при томе стоје у директној или бар посредној вези са читавим низом врло истакнутих питања. Изгледа ми да нико неће порећи ово: религија у крајњој суштини својој као основ осећајног живота човечјег не може никад престати да буде од позитивног или противнички — негативног интереса за нас, а наука је, опет, реална сврха и крајњи резултат нашег искључиво чулног сазнања. Из тога излази двоје: с једне стране је скоро до опипљивости јасно да наука и религија имају свака своје посебито — да рекнем — радно поље, те до извесних граница иду паралелно једна поред друге, а са друге стране неоспорно је да оне као две различите, јер самосталне функције *истог* бића, већ и због своје наравне несавршености и услед међусобне упућености осећајне и чулномисаоне стране живота људског, не могу бити без мање или више коренитих додирних тачака. Међусобни однос религије и науке задире, дакле, у фактичне основе нашег интелектуалног рада, и стога је у свима периодама философске спекулације био много пута на врло различите начине и са посве разноврсним последицама испитиван. Тим питањем се — и ако не одвише интензивно — бавила већ старо-грчка философија (нарочито Аристотел у својој Метафизици) а затим су га са много успеха, али донекле једнострано, са одвише приметним наглашавањем кон-

фесијонално-црквеног учења, третирали главнији представници хришћанске философије, те је међу њима Климент Александријски дошао до уверења да нема знања без вере, нити вере без знања; проницави Августин је њему својственом категоричношћу тврдио да вера претходи знању, а Скотус Еригена је истинску философију идентификовао са истинском вером и обратно. Од важнијих схоластичара је Тома Аквински био мишљења да оно, о чему смо се кроз веру осведочили, не може противрећи природном сазнању, те да вера допуњава знање. У том погледу донекле је прихватио његово учење и најодлучнији му антипод Дунс Скотус, који је, међутим, већ додирнуо и немогућни став познијих схоластичара (па и Лутера и Бекона) о т. зв. двоструким истинама, које — важећи свака у својој области — једна другу могу тобоже побијати. Наравно, новији мислиоци су при испитивању односа међу религијом и науком дошли до мало сагласних резултата. На пример, иза Спинозиног наглашавања да веру треба одвојити од философије, и Паскалова учења о размирици међу науком и религијом, долази епохални систем Имануила Канта († 1804). који је, негирајући могућност позитивног *знања* на апсолутно трансцендентном пољу, на његово место ставио *веру*. Позната је Кантова подела судова на априористичне и апостериористичне, аналитичне и синтетичне, његов принцип о јакој ограничености људског сазнања и она разлика, коју он у Критици Чистог Ума чини између посматралачке моћи (Anschauungsvermögen), разума (Verstand) и ума (Vernunft): посматралачка моћ доводи нас ка познавању спољашњих ствари, разум је упућен на испитивање емпиријских појава у чулном свету, а чист ум хоће да продре до Бескрајнога, у намери да појмове разума споји у вишу целину. Свако познање почиње чулним искуством, које, међутим, није једини извор Сазнања: већ пре чулног искуства, које није узрок него последица, мора се претпоставити нешто нечулно, духовно, што омогућава искуство. *Материја* сазнања, наставља Кант, дата је у самом искуству, али оно духовно придаје *облик* (форму): као чулност у посматрању времена и простора, а као разум и ум при логичним операцијама суђења и закључивања. Без тих готових облика не би могло бити синтетичних судова a priori, који имају обележје безусловне опћенитости и неизоставне потребе. На основу тога, могао је Кант тврдити да људско познање не зависи од објеката једног самосталног спољашњег света, него да се дотични објекти имају прилагодити априористичним облицима, јер човеково сопствено Ја, та „трансцендентна једнина аперцепције", мора бити средишна тачка, у којој се састају све представке наше. На тај начин, разум ствара идеју о свету као једном неограниченом низу узрока и последица, добија идеју бесмртне душе, која је непроменљива супстанција, и најзад долази до идеје о Богу као прапојму сваког савршенства. Но пошто се те идеје односе на објекте, који су ван граница искуства, то оне немају научно-теоријске вредности, јер је знање ограничено на чулност. По Канту, дакле, не може бити позитивног схватања трансцендентног, што прелази границе емпиријског света; научно сазнање односи се једино на феноменални свет т. ј. на ствари као појаве, а не на њихову суштаствену посебитост, и зато ту због крајности нашег *знања* мора настати *веровање* у надчулни свет. Кант пориче могућност *научних* доказа за егзистенцију Бога, али позивањем на „звездано небо" над човеком (природа) и „морални закон" у њему (савест) у крајњој линији долази „преко свега земаљског и људског до свемогућег, свемудрог и свесветог Бога", — дакле до једне практично-разумне религије, у којој интелектуалистично неверје постаје подлогом једне моралне вере. Ма да је Кантов критицизам постепено сасвим овладао модерном философијом (нарочито у Немаца), његова теорија сазнања није остала без мање-више одлучних противника, који у том погледу или заузимају много екстремније гледиште него Кант, или пак покушавају да науку доведу у тешњу везу са религијом. После Фихтеова идеализма, Шелингове философије идентичности и Хегелове феноменологије, дошао је, између осталих, Шопенхауер са својим ставом, да су наука и религија две посве различите ствари, од којих свака иде својим путем, немајући обзира на другу. Да религија нема ничега заједничког са науком, учио је дакако и несрећни Ниче. Од савремених мислилаца, најзад, Вунд тврди да наука не сме доћи у конфликт са вером и обратно, а Розенкранц удара гласом на потребност вере за разум и знање.

Међутим, природна је ствар да се међусобни однос науке и религије и евентуална оправданост теоријâ, којих сам се малочас дотакао, не може оценити све дотле, док се не дође до сталоженијег појма о есенцији знања с једне, а суштини религије с друге стране. Ми, дакле, у првом реду стојимо пред питањима, шта то значи: *знати?* Где је извор, који су путеви и где ли су границе знања?

I. Знам.

Опћенито и у вулгарном смислу свакодневног говора је *знање*, од прилике, ово: тачно и према спољашњој могућности поуздано схватање једне ствари или појаве, без нарочитог обзира на сâм начин, којим се дошло до тог. Дакле већ и у том најширем смислу, знање обухвата сазнање (схватање, познање) појаве или ствари, које, опет, представља одређену суму својстава која карактеришу дотичну појаву или ствар. У формалној противности са веровањем, појам „знати" обележава позитивно познавање једне ствари, односно појаве, до којег се није стигло услед туђег сведочанства, страним упливом или доказивањем од друге стране, него искључиво помоћу сопственог посматрања или на основу сопственог размишљања. На пример, хришћанство као наука садржи став о дуализму у човеку. Ако ја — не размишљајући даље о том — само на основу хришћанског учења то држим за истину, — онда

Столарска Задруга и пећ Задруге за подизање домаће индустрије

ја *верујем*. Али ако се не задовољим једноставном тврдњом хришћанства, него се помоћу својих чула сâм осведочим да човек има тела, а са психофизичком анализом дођем до уверења о егзистенцији једног нематеријалног принципа у човеку, онда ја — разуме се: само за себе — *знам* да човек осим тела има и душу. Но у строгом и правом смислу разумева се под знањем само научно уверење, т. ј. необориво сазнање појаве из њених узрока. При томе не увиђам само егзистенцију дотичне ствари, него и то, како она постоји, зашто је таква и због чега не може бити друкчија. Све то увиђам на основу разлога, који леже у самој ствари, дакле помоћу чисто аналитичких момената. Зато о правилности таквог сазнања не може бити сумње. Јасно је, дакле, да сâмо чулно искуство. т. ј. скуп спољашњих доживљаја, личних посматрања и субјективних утисака, не даје правог знања јер нам пружа само низ чињеницâ, а једноставно опажање тих факата још није знање у строгом смислу. На пример, непосредно уочење једног испуштеног камена, који пада, не може још бити право знање: тек кад схватим, зашто и по којим законима је камен пао, јер је пасти морао, тек онда сам дошао до научног сазнања. Дакле за право знање у строгом смислу потребни су (поред чињеницâ чулног искуства као полазне тачке) општи закони и неизбежно нужни принципи, који важе свагда, свугде и за све.

Из тога излази да наука, која је у својој целокупној општености само разрађени појам знања, јер систематски скуп сродних сазнања, за своје принципе тражи несумњивог и општег значаја. Кад математичар тврди да је средишна тачка круга у једнакој даљини од свих делова на његовој периферији, онда он зна да тај став има опћ вредности и да је — важећи за све могуће кругове — независан од времена и простора. Исти је случај са логиком, дакле са науком о општим законима умног рада људског, и са метафизиком, која се поглавито бави оним што прелази границе чулности и опипљивих појава. И њихови основни ставови морају бити од неопходне нужности и општег значаја, јер целина је увек и свугде већа од једног дела њезина, а егзистенција и неегзистенција се свагда и свугде међусобно искључују. Постоје дакле неопходно нужни принципи, који имају опште вредности, и с обзиром на непоузданост наших чула, они морају бити фактични основи позитивног знања. Но питање о њихову постанку (па и о њиховој реалности) спада међу оне проблеме, у којима се поједини философски системи начелно разилазе. Зна се, наиме, да је полазна тачка сваког сазнања чулно искуство, дакле оно што се може видети, чути, опипати, омирисати, осетити. Али несумњиво је да су поједине појаве и одређене ствари, до чијег сазнања нас чулно искуство води, само конкретне једнине, изложене непрестаним променама, и с тога је Катрајн на правом путу, када вели да нема биљке, која би уопће постојала, јер свака је биљка једна посве извесна индивидуа одређеног облика, места и величине. Исто је тако апсурдан општи човек или боја и кретање уопште.

Настаје, дакле, питање, како ми — полазећи у процесу сазнања од чулног искуства, које нам саопштава једино својства конкретних појава и специјалних догађаја или ствари — долазимо до општих принципа апсолутне важности, односно до њихова сазнања. Природна је ствар да то питање стоји у вези са читавим низом сродних проблема, о којима овом приликом не може, разуме се, бити подробнијег говора, — и да га позитивно може решити само она философија, која не пристаје a priori уз екстремни номинализам, дакле уз основно начело о реалној немогућности општих појмова. Његово стварно решење претпоставља могућност *апстраховања* у човечјем интелекту, што је по Канту „одстрањење свега осталог, у чему се (поједине) дате представке разликују“ или пак по Хегелу, редукција чулне материје на суштину, која се само у појму манифестује. Дакле, и ако наша чула примећују само поједине појаве и случајна им својства, ми ипак можемо доћи до сазнања стварне есенције, ако у конкретних једнина ољуштимо све, што је припадно и ван најуже суштаствености. На тај начин не сазнајемо само случајну и с тога променљиву чињеницу да овај или онај предмет постоји, него долазимо и до апсолутног појма сâме егзистенције уопће — у супротности са неегзистенцијом. На основу строгог апстраховања стижемо, дакако, и до разумевања оних мисаоних закона, који су — имајући свој крајњи (нама приступачни) узрок у сâмој личности — основ логичног оперисања: до принципа истоветности, који казује да A=A, те не може у исто време

бити B; до принципа искљученог трећег, по коме A или јесте или није B, и најзад, до вечитог принципа узрочности, који утврђује да све има свог узрока, који није никад мањи од последице. Прва два принципа основни су моменти у нашој умној делатности, а начело каузалитета даје могућности да — узимајући чулно искуство као подлогу — постепеном спекулацијом правилно схватимо и такве појаве које су изван домашаја уске чулности. Зато став узрочности постаје темељом сваког *знања* на пољу религије, и једна је од најбитнијих спона између разума и вере.

Дошавши до принципâ опће вредности, ми логичном спекулацијом можемо проширити свој видокруг, који је одвише скучен, ако се ограничава једино на чулно искуство, те своје знање проширујемо и на појаве што их наша чула непосредно не обухватају. За реалност и релативну поузданост тако стеченог знања јамчи околност да су му полазна тачка и основна садржина узете из чулног искуства, дакле из стварног живота, и да се даље оперисање оснива на оправданим законима логике. Наиме, наш разум обрађује утиске, што их у нама производи чулно опажање спољашњег света, те апстрахујући од њих све случајно и произвољно, ствара појмове. Доводећи у везу појмове, добијамо судове, који опет, у односу идентичности или противности, дају закључак. На тај начин ми полазимо од природног сазнања чулног света и логичним оперисањем стижемо до оправданих, јер доказаних закључака о феноменима, који су иначе изван домашаја ограничених нам чула.

Има, дакле, позитивног познања, но да наше *знање* уопће, а сазнање надчулних феноменâ посебито има својих лако уочљивих *граница*, то је наравна ствар, чији непосредни узрок с једне стране ваља тражити у несавременом строју наших чула, а у следственој финалности људског умовања с друге стране. Свако објективно знање је скуп реалних података, и од њихове множине и поузданости зависи, разуме се, пространост и свестраност дотичног знања. Међутим, за човека појаве у спољашњем свету постоје, строго узевши, само у толико у колико су довољно истакнуте да би могле утицати на органе наших чула. Ето, зато у природи има мноштво феноменâ, који су за наше знање неприступачни, јер њихов утисак на наша чула није толики да би у нама могао покренути један акт у процесу познања. Звезде, које само ноћу видимо, ма да и дању светле, згодан су пример зато. Паскал је на један врло духовит начин указао на немогућност апсолутно савршеног знања, које би нешто са потпуном сигурношћу обухватило у свима појединостима. Поред тога, што човек није на чисто са суштином и крајњом сврхом ствари, јер је наш видљиви свет само минималан део целе васионе, — он као део не може потпуно да схвати целину, а као компликованом бићу немогуће му је да разуме апсолутно једноставне појаве, јер нехотице преноси свој компликовани карактер на једноставне, несастављене феномене. Из тога излази да човек, који није у стању да сазна суштину душе и есенцију телесне материје, не може, разуме се, да *схвати* ни то, *како* је једна душа спојена са једним телом, услед тога сâм себи постаје првом и највећом загонетком. Тим чисто метафизичким разлозима додаје Паскал низ психолошко-етичких узрока, и долази до закључка да човечји разум мора признати да већ и на природном пољу има небројено много ствари, које прелазе моћ људског познања. Поједине науке, које рапидно напредују, дају нам сваким даном све то више моментано непобитних података о појавама у свету и доводе нас увек ближе интимнијем познавању Природе и њезиних закона, рушећи, при томе, систематски повремено-релативне препреке нашег умног хоризонта. Али све то одстрањује тек поједине, специфично-конкретне и, тако рећи, случајне границе људског сазнања, представља само главније етапе у природно-непрестаном развитку систематски обрађиваних наука и претвара оно што је још пре неколико деценије изгледало до апсурдности немогуће, у општу својину мислених људи. Апсолутним, дакле вечитим и бескрајним, јер прирођеним границама у том погледу, морао би да се подвргне и онај који би кадар био да *схвати све* могуће силе Пародине у свима њиховим односима, пошто ни он као финални створ не би могао да продре до саме суштине своје сопствене самосвести, до најдубљег дна свога рођеног Ја. Да таквих граница заиста има, то демонструју с једне стране вековна историја и савремено стање баш најстаријих, дакле најинтензивније негованих наукâ, а с друге стране уочљива чињеница да су тако блиска питања о суштини материје, постанку органског света и првог кретања, есенцији душе, и почетку моралности и религиозног осећања за науку све до данас остала нерешене загонетке. То, разуме се, не одузима ништа од фактичне вредности целокупне науке, али је зато речит доказ за ону неизбежну финалност њезиних претензија, која је нашла тако искреног израза у познатој речи Дибоа-Рајмона: Ignoramus et ignorabimus. Крај је, дакле овај: могућност сазнања до природних граница несумњив је факт, јер такво сазнање оснива се на непроменљивим принципима опште вредности, али оно, у исто време, подлежи границама, које, опет, имају свог неодстрањивог узрока у сâмом строју наших чула и у сталној крајности људске природе. Све што иде преко тих границâ, лежи већ изван домашаја научног испитивања и постаје есенцијалним садржајем религиозне вере.

Кад прозирни сутон...

Кад прозирни сутон полагано пада
И опет без плода један умре дан,
Ја крвавим болом тек осетим тада,
Да ме кињи један недовршен сан.

У данима мутним, кад ми душа цвили
И у блату лежи један скрхан над,
А подмукли очај лагано домили
И мисли ми трује неки кужан јад, —

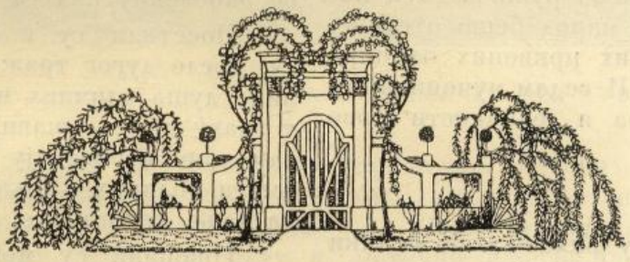
Дивље ми се жудње лукаво притаје,
Кô да одлетеше у незнани свет,
И мене у доба васкрснуле раје
Оставља тај санак, недосневан, клет.

Но када ми срце дискретно задрхти
И у мени снага буди се и ври,
А у души бôну бојазан од смрти,
Која тамо увек пригушено спи,

Победно замени осећање среће
И голог живота као нојцу дан,
У мени се онда неприметно креће
Онај мутни, тешки, несвршени сан.

Те кад једва дрхћу атоми етира,
Ја клонем под дојмом појимања тог,
Да ми је ту сâњу место трулог мира
Дао за уздарје мој сведобри Бог.

Илија Ивачковић

Седам мученика

Из збирке „Златне Легенде“

од **Жила Леметра**

Седам Хришћана, који су се звали Максимијан, Малхус, Марциан, Денис, Јован, Серапион и Константин, живи зазидани, за време цара Деса, у планини Целиону, у једној пећини, били су успавани вољом Господњом.

Тридесете године владе Теодосијеве, зидари су отворили пећину, пошто им је требало камена; и седам се мученика пробудило, мислећи да су спавали само једну једину ноћ. Али им казаше да су спавали две стотине година и да је, за време њихова сна, хришћанска вера заменила у целом царству веру у лажне богове.

* * *

...Читава литија дође у пећину по седам пробуђених мученика, да их одведе у Ефес. После сна од два века, изглед им је био веома одморан, а лица свежа као руже. И дух им је сачувао исти цвет младости.

Док су силазили низ планинске стазе, стараше се да представе себи шта ће све видети.

Оставили су били цркву још малу и гоњену, али која се блистала најсветијим врлинама. Тада су Хришћани неговали правду, чували сиротињу, милосрђе и честитост. Сада, пак, кад је црква победила и кад је сам цар постао први међу вернима, цео свет је, без сумње, неговао те врлине. А то је морао бити диван призор.

Замишљали су огромно друштво све саме браће која су се узајамно помагала и уносила своја добра у заједницу; која су била умерена, блага и чиста и одушевљена невином веселошћу; растурена по кућицама под лепим хладовима и која су певала побожне песме од јутра до мрака; нигде војске, чиновника нити полиције; једном речи, земаљска слика царства Божјега.

* * *

Ушоше у Ефес на главна врата, над којима је био постављен крст, вешала поруге која су постала знаком части. Звук звона их обрадова; са задовољством видеше број и величину цркава, дућане у којима се продавала распећа Христова и свете слике, побожне натписе који су осветљивали јавна здања, и све што је потврђивало поуздано владање нове религије, вере за коју су трпели већ два века.

Али, заслепљени блеском свечаности, заглушени клицањем, нису приметили пре свега

да, у тренутку кад су им богато накићене жене бацале цвећа са галерија својих палата, полицајци грубо одгуриваху гомилу нижег народа који је хтео да додирне рухо седам простодушних слављеника.

Одведоше их у најбогатију цркву у Ефесу. Посадише их у позлаћена седишта, пред олтаром. Блистајући се од злата и драгог камења, епископ је славио њихову светлост. Објаснио је да су они били оруђа једне велике намере, у рукама Божјим. Јер, пошто су се јеретици недавно били дигли и одрицали васкрсење мртвих, Бог је хтео да их збуни ускрснувши седам мученика.

Црква је била сва у мозаику, мрамору и драгоценим металима. Под њиховим двестагодишњим грубим рухом, које су оставили на њима, било из поштовања било из љубави према романтичности, седам мученика беше опкољено лепим женама и високим чиновницима који су радознало посматрали њихова ружичаста и ненаборана лица. Али нижи народ беше отеран у дно храма од стране сјајних црквених официра наоружаних халебардама. И седам мученика сетише се наготе катакомба и једнакости прве браће...

* * *

Један патриције даде у њихову част велики ручак. Они су били толико зачуђени својим доживљајем, или тако ненавикнути на речи, да су се једва изражавали. Њихов застарели акценат изазивао је осмехе. Питали су их о томе: шта су претрпели за време два века свога сна; они су одговарали да нису баш ништа претрпели. Питали су тада о обичајима, наравима и догађајима из времена цара Деса; али, како су то били прости људи и који нису никад били велики посматрачи, давали су само незнатне и кратке одговоре. Најзад су их оставили на миру и говорили о другим стварима.

Веома су били изненађени што су присутне жене мало водиле рачуна о својој ношњи па чак и разговорима о хришћанској скромности. Једна је од њих посматрала једног мученика, најмлађег, тако да је био приморан да обори очи.

Вина су била изврсна, јела колико изобилна толико и фина и веома погодна да узбуде, у венама гостију, скривене моћи крви и меса. Разговори постадоше слободнији. Седам мученика дознадоше из разговора осталих гостију, да су многи верни оба пола често грешили о правила нарави; да су многи од тих покрштених људи били тврдице, лупежи, лажљивци, неправедни, бестидни; да још има не само богаташа и сиромаха, него и угњетача и угњетених, и да је неизмерни број хришћана живео тачно као што су живели обожаваоци лажних богова. И видели су такође да је непрестано било робова, и да се с њима чак поступало доста оштро.

* * *

У калуђерском самостану, где су били смештени, открили су, из дискусија којима су присуствовали, да се, за две стотине година, доктрина цркве претрпала суптилностима за које први верни нису знали и у којима се они нису ништа разумевали. Сматрали су их за изборне судије. Они су се часно повлачили, што им је умањило утицај. Али се нису могли уздржати да не виде да су ови учени калуђери, који су толико били утанчани у догми, заборављали на примену најосновнијих врлина јеванђељских и богато живели од прихода земаља које им је подарио цар, а то ће рећи од рада сиромаха.

Кад би се седам мученика шетало улицама, били су саблажњивани на сваком кораку. Распуснице су бацале своје сатанске мреже на пролазнике. Свугде тржишта, где је чедност стално вређана. Једног дана их је један позоришни подузетник хтео ангажовати за своју трупу. Тражио је од њих да причају публици о својој историји и својим „импресијама“ и да, потом, изведу неколико „сцена из катакомба“. Грдно се забезекну кад га они гневно одбише.

Посетили су и сиротињске квартове. Тек ту, после дугог тражења, нађоше најзад неколико душа сличних њиховим. Али им није ишло у главу да у држави, у којој сви грађани па и сам цар исповедају веру јеванђељску, може имати толиких патња, и да се тим патњама ни најмање не помаже.

Говорили су међу собом: „Па шта ради цар?“ И, како су говорили то међу собом, дознадоше да је Теодосије, хришћански цар, поклао седам хиљада људи на тесалијском тркалишту.

* * *

Сваког дана им се срце пунило грчином. Били су несрећнији но у времену кад су се, гоњени и хајкани неверницима, скривали по гробљима.

Рачунало се да ће они чинити чуда. А пошто Бог није допустио да их чине, последица је била да су их мало по мало почели омаловажавати. И, како су се усуђивали да осуђују опште и приватне нарави, најзад се нашло да су несносни.

Сада је било горе: заборавили су их. Радозналост, коју је био изазвао њихов догађај, брзо се утишала. Њих је то болело, и ако су били смирени по срцу.

Осећали су се као у туђој земљи, чак и у манастиру, где је њихова светост изгледала архаична и фосилна. Дбсада их је морила, а, међутим, нису имали више храбрости да из ње изиђу.

* * *

Једног дана, кад су причали једном свештенику пуном искуства своју разочараност и бол што су нашли тако мало разлике између нарави хришћанског царства и старог незнабожачког друштва, и кад су се питали са самртном муком: „Зар је Христос дошао узалуд?“ старац им одговори:

Ђ. Крстић — Извор Душнички под Сувом Планином

— Ах, не, не! Не кидајте се. Има ипак промене, уверавам вас. Има, при свем том, више врлине и благости, утанчаности савести и богаства моралне осетљивости. Имају у свету и сасвим свете душе, са новим хероизмом, а којима се пређе није знало сличних... Имамо много таквих који умиру са добрим или бар коректним религијским осећајима... Нова вера чини велико добро код варвара; ублажава њихову суровост, с подчињава их милосрђу, укроћује их надом и страхом од другог живота... Тужите се да се људи не придржавају заповеди јеванђеља? Али треба, пре свега, признати да се ни трговина, ни индустрија, ни уметност, ни интереси и одбрана какве велике царевине не би могли увек с њима сложити. Видим их потпуно примењене само код малих група занатлија, земљорадника или скитачких пастира. Казаћу више: друштво основано на овим апсолутним заповедима одрицања, једнакости, заједничког сиромаштва, могло би опстати само ако би их се сви чланови у исто време придржавали; другим речима, ако би сви били свеци; али би било мало разумно на то рачунати. Црква је ублажила оштрину ових заповеди, и добро је учинила: јер, ако би се догодило једног дана да ова начела буду проповедана лицемерно и примењена од људи без врлине и вере, она би изазвала неред и анархију. Ове екстремне заповеди предлажу идеал којему треба тежити у приватном животу: уведене у установе, биле би без дејства и опасне... Јер најзад...

Седам мученика од изненађења и ужаса, метнуше велове на лица.

Стари свештеник настави не узбудивши се:

— Пречасна браћо, кад сте морали тако рђаво схватити ствари, зашто сте се будили?

* * *

Седам мученика продужише још неко време свој болни и разочарани живот.

Једно предање (сумњиво, зацело) износи како су двојица од њих окренули рђаво. Најмлађи, Малхус, даде се ухватити лукавствима једне покварене жене, којој се учинило забавно занети чудотворног човека и имати љубавника младића од две стотине двадесет година. Други један, Максимијан, намислио је да успостави у свој чистоти својој изопачену веру. Проповедао је на раскршћима, грмећи против богаташа и свештеника, и дочека само да га ухапсе.

То само удвоји бол, невољу и досаду остале петорице. Увидеше да се не би могли никад навикнути на ствари које су поново видели; и, једног вечера, молише Бога да их поново успава до последњег суда.

Сутра дан их нађоше мртве у њиховим ћелијама. Њихова лица су била задржала „свежину ружа“.

Превео Мил. Н. М.

Под ноћ зимску

Мрак се лагано спушта и сенчи видокруг цео,
А снег с привидним шумом у маси на земљу слеће;
Уморен поглед ми блуди и гледам покров бео:
Ко сенка смрти да се покровом креће,

Лагано замире живот. Гране погнуте стоје,
И ветар снег им стреса или га ваља с брега;
Капљиве стрехе тихо слеђене капи броје:
А цела земља мучи под хладним покровом снега.

У вису ждралови лете пиштећи тужним циком,
Те траже з'губљене путе и журно к југу лете,
А ветар кости мрзне и брише с потмулим криком.
Снег мирно пада и висом стоструке шаре плете.

Светлост ишчезну сасвим; мрак је на земљу пао,
Ни снег се не види више што нам на земљу слеће,
Мрзну се сухе гране а ветар бесан и зао
Фијуче: то целим простором сада се смрт креће.

Емило

Чежња

У зимске дане пуне чудне сете
Кад тихо буде и снег лако пада,
Задршће срце и мисли полете,
Засузе очи — и прошапћем тада:
Пролеће, где си?

Ал' залуд речи, залуд сузе моје:
Све мртво, пусто — снег и даље пада,
И сухе гране над прозором стоје,
И опет шапће душа пуна јада:
Пролеће, где си?

II.

И неста зиме — сунце и топлота,
Све ведро, свеже, природа се буди;
Пролеће благо — заносна лепота,
Ал' опет туга испуњава груди.

Кол'ко сам само чезнуо и плак'о
За вама, дани — преварени снови!
У место да је души сада лако,
А оно опет, опет јади нови —
И нова чежња за нечим незнаним....

М. М. Милошевић

Нилс Лине

РОМАН

Ј. П. Јакобзена

(свршетак)

То бејаше почетак и срећа, и они су били за дуго срећни.

Свакодневна лаж и претварање, атмосфера нечасности у којој су живели, све то још није имало никакве моћи, она их не могаше још достићи на оној блаженој висини до које Нилса, а тиме и њих обоје, бејаше уздигла ова веза; јер он није био просто човек који је завео жену свога пријатеља, или боље рећи, он је био то, он је с пркосом говорио да је он то, али је он био и онај који је спасао једну невину жену, коју живот бејаше ранио, каменисао и окаљао: жену која бејаше већ легла да испусти своју душу. И он је повратио веру у живот, веру у његову благотворну снагу, он је подигао њен дух до величанства и племенитости, он је њој дао срећу. Па шта је било боље: онај ничим незаслужени јад или што ју је он отргао? Он није више распитивао, он је био већ учинио свој избор.

Сасвим тако, међутим, он то није мислио. Човек подиже себи тако често кулу од терија, у којој он ипак не би желео становати; мисли одјезде понекад тако далеко да осећање за правду и неправду нема нимало воље да иде за њима. Али је она представа постајала за њ, те је одузимала од непрекидно потребне лажи, обмане, нискости и гадости много од њихова кужна отрова који вечито нагриза.

Али, мало по мало па су ипак морали то осетити, он је подгризао сувише фине нерве, те се морала наскоро опазити штета и јавити бол; а ово је било још и тиме убрзано, што је Ерик одмах некако после Нове Године изјавио, да има једну идеју, нешто онако са зеленим огртачем, причао је он Нилсу, и у положају који казује претњу. Да ли се можда сећа зеленога у Јони Салватора Розе? Тако нешто слично.

И ако се Ериков рад састојао сад већим делом у томе, што је у атељеу лежао на софи, пушио цигаре и читао Маријата, ипак га је то за неко време задржавало много код куће, те је то принудило оно двоје на нову обазривост и изазвало потребу за новим преварама и новим лажима.

Што је Фенимора у овом погледу имала толико изналазачког дара, навукло је први облак на небо. С почетка то није било ништа, ништа друго до тренутна сумња у Нилса, сумња на којој се није дуго задржавао: да ли његова љубав није можда племенитија од оне коју је он волео? Али ова мисао није била одређена и јасна, само једна нејасна слутња, која је пут указивала, неодређено колебање његова разума који је нагињао на ову страну.

Али се оно јави поново и сад је имало већу претњу, истина најпре такође нејасну и неодређену, али за тим сваки пут све оштрију и оштрију. И било је за дивно чудо с каком је помамном брзином могла она ову љубав поткопати, унизити и одузети јој од сјаја. Њихова љубав није била с тога мања, напротив: што је више падала то је бивала све ватренија и страснија; али ово стискање руку крадом на степенику, ови пољупци у предсобљима и иза врата, ови дуги погледи на очи преварена мужа — све јој је то одузимало величанствени стил. Срећа није стајала више над њиховим главама мирно, они су морали њен осмејак и њену светлост отимати, где и како су могли; лукавство и превара нису били више жалосна потреба, већ радосни тријумфи; лажљивост је постала њихов прави елеменат па их је начинила тако сићушним и простачким. Бивало је ту и тајана које су их унижавале, које су некада сажаљевали, свак за себе, јер су се међусобно претварали као да не знају за њих; сад су међутим морали бити њихови сведоци, јер Ерик није био срамежљив те му је често долазило да своју жену у Нилсову присуству милује, да је љуби, да је узме на крило и грли. И Фенимора се није усуђивала да одбије ова миловања, или бар није имала више снаге за то као некада; будући свесна своје кривице, она је била несигурна и плашљива.

Тако је падао све ниже и ниже високи замак њихове љубави, с чијег су крова гледали тако поносито на свет, у коме су се осећали тако охоли и јаки.

Али они бејаху срећни и међу рушевинама.

Кад су сад одлазили у шуму ради шетње, то је бивало већином мутних дана, кад је магла висила о сивкастим гранама, те је међу влажним стаблима изгледало још мрачније, тако да нико није могао видети кад би се овде пољубили, тамо загрлили, где нико није могао чути кад би њихове лакомислене речи одјекнуле као весели звуци фанфара.

Онај жиг меланхолије вечности, који је имала њихова љубав, бејаше ишчилео; сад је међу њима владало сујетно смејање и шала. Бејаше их обузела нека грозничава журба, необуздана жудња за секундима вечности који су пролазили, као да им се ваљало пожурити да се воле и као да нису имали цео живот пред собом.

Није изазвало никакве промене ни то, што је Ерику његова идеја, после месец дана, дојадила и што је због тога изнова почео одлазити од куће тако усрдно да је ретко кад бивао два дана узастопце код куће. Где су били пали, ту су и остали. Може бити да су кадгод, у са-

моћи, с тугом погледали на више на ону висину с које су пали; може бити да су сасвим зачуђено помишљали како је то тешко и трудно било одржати се тамо горе, и да им се чинило да им је много мекше тамо, где су сад лежали. Никаква промена није наступила. Бар не таква која би их повратила некадашњим данима. Али кукавно неваљалство, које је било у томе што су живели као што су живели а ипак нису побегли једно с другим, све је више и више продирало у свест њихову те их је свезивало једно за друго све чвршће и гадније у њиховом заједничком осећању и кривици, јер ни једно од њих није желело ствари друкчије него какве су биле. Исто тако нису ни крили то једно од друго, јер је међу њима било дошло до оне циничке поверљивости, која се лако јавља међу сукривцима, и није било *ама ничега* у њиховој вези, што они не би можда смели додирнути речима. Са жалосном одважношћу називали су они ствари њиховим правим именом, гледали им право у очи онако, говорили су, како и јесу.

У фебруару је изгледало као да је крај зими; али затим дође баба Марта са својим белим огртачем с опуштеном поставом, те мећава за мећавом покри земљу дебелим слојем снега. Доцније мраз попусти, и у фјорду је било леда дебелог за четврт метра, који се задуго одржа.

Крајем месеца седела је, једнога вечера, Фенимора, после теја, сама у соби за седење и чекала.

Соба је била сасвим јасно осветљена; клавир, на коме су гореле свеће, био је отворен, заклон на лампи био је скинут тако да су се златне шипке и све што је висило на зидовима видели јасно и разговетно. Зумбули с прозора бејаху уклоњени и метнути на сто за писање; они су представљали читав букет сјајних боја и испуњавали ваздух својим чистим, тако рећи расхладљивим јаким мирисом. У пећи је горела ватра пуцкарајући угодно и пријатно.

Фенимора је ходала по соби горе доле и чисто је балансирала по једној затворено црвеној траци на ћилиму. Имала је на себи мало старинску, црну свилену хаљину која се, с богатим украсима, вукла по поду и за време њенога хода падала час на једну час на другу страну.

Певушила је полако преда се држећи обема рукама ниску затворено жутог ћилибара, која јој је висила око врата, и кад би на црвеној траци посрнула, престала би да пева, али је и даље држала ниску ћилибара. Може бити да је ово њено ходање требало да јој послужи као пророчиште тако, да ће Нилс доћи, ако буде могла толико и толико пута прећи преко собе а да не скрене с траке или не пусти из руку ниску.

Он је био пре подне овде, кад је Ерик отишао, па је остао све до у вече, али је обећао да ће још једном доћи чим се буде јавила месечина и буде довољно светло, како би приликом прелаза могао избећи у фјорду рупе у леду.

Фенимора бејаше готова са својим пророчанством, па ма какав било резултат да ће имати, и приђе прозору.

Није нимало изгледало као да ће се вечерас појавити месец, тако је црно било небо; а тамо даље, на тамно плавом леду, изгледало је још мрачније но на суву, где је снег лежао. Најбоље би било, да и не долази. С једним резигнираним уздахом седе она за клавир; али одмах потом устаде да погледа на зидни часовник. Онда се опет врати и намести сасвим одлучно једну велику, дебелу свеску нота преда се, али зато ипак није свирала; превртала је лишће по књизи, али духом није била ту, и утону потом у мисли.

Можда је он сад тамо преко на другој обали, па привезује своју обућу за клизање те ће већ за неколико тренутака бити ту! Она га је видела тако јасно пред собом: још дише помало тешко после трчања и жмирка овде у соби на светлости после оне помрчине тамо напољу. Са собом је унео унутра толику хладноћу, а брада му је пуна малених, сјајних капљица. И онда ће он рећи — јесте, шта ли ће рећи?

Она се осмехну и погледа у под.

А месеца још никако нема

Она приђе поново прозору и остаде тамо, па је гледала напоље у помрчину док се ова није пред њеним очима напунила малим, белим искрама и колутовима дугине боје. Али је све ово било сасвим неодређено. Она је желела да је то тамо ватромет, ракетле, које полећу дугим, дугим траком у вис па се онда претворе у мале змије које се у небо заривају и онда их с праском нестаје; — или као нека велика, велика тамна кугла која горе у ваздуху затрепери па онда пада на земљу лагано у виду кише од тисућу разнобојних звезда — гледните само, гледните: тако мекане и округле као злаћана киша која се спушта... Због, због! То су биле последње. — Свеблаги Боже, зашто га само још нема! — А не свира јој се. У истом тренутку окрете се клавиру, удари силно једну октаву и не пусти дирке све док тон није сасвим изумро, па онда опет и опет и опет. Није хтела да свира. Није хтела, није хтела. Али зато да игра! За један тренутак затвори очи па је у мислима летела кроз салу украшену црвено, бело и златно. Како би дивно било поиграти, угрејати се и ожеднети и онда пити шампањца! Паде јој тад на памет, како су она и једна пријатељица, кад су ишле још у школу, градиле шампањац од содне воде и Келнске Воде па се онда тако разболеле пошто су се напиле тога.

Она се усправи, пређе преко собе и дотера инстинктивно своју хаљину као после играња.

— Како би било, да будем сад паметна! — рече полугласно, узе свој рад и седе на једну велику наслоњачу крај лампе.

Али она не бејаше вредна; руке јој наскоро падоше у крило, и мало по мало па се ували у велику столицу, чисто се сва скупи, пребаци хаљину преко ногу и подбочи руком браду.

С највећом радозналошћу питала је себе, да ли су и друге жене као ово она, да ли су учиниле какву погрешку и биле несрећне због тога и онда другога заволеле. Узимала је редом једну по једну госпођу тамо дома у Фјордбиу.

В. Тителвах

Велика Вратна

Затим се сетила госпође Боје. Нилс јој је причао о госпођи Боје, и за њу је то била свакад загонетка која ју је једила, та жена коју је она мрзила, и због које се осећала као унижена.

И Ерик је причао једном да је до лудила био заљубљен у госпођу Боје.

Ко би још знао све о њој!

И она се насмеја кад помисли на новога мужа госпође Боје.

И за све време, док се тиме занимала, она је жудела за Нилсом и изгледала га, и мишљаше све да га чује где долази, како лети преко леда и све ближе и ближе долази. Она и не слућаше да се, има већ два сахата, упутила к њој једна мала, црна тачка са сасвим друге стране преко снегом покривених поља, са сасвим другим гласом но што бејаше онај који је она очекивала отуда преко фјорда. То је био само један човек у топлом оделу и кожуху, и који сад закуца на кухињски прозор те поплаши девојку.

— Ево једно писмо, — рече Трина, кад је ступила потом у собу милостиве госпође.

Фенимора га прихвати; то бејаше депеша. Она врати мирно девојци рецепис и нареди јој да иде; није се нимало плашила, јер јој је Ерик у последње време често телеграфисао да ће сутра дан доћи с неколико странаца.

Затим узе да чита.

Одједанпут пребледе, скочи као пренеражена са столице па гледаше непомично у врата очекујући са страхом шта ће доћи.

Није хтела да пусти то унутра, није могла; једним скоком нађе се крај врата па се леђима ослони на њих, па окреташе кључ док јој се дубоко не зари у руку. Али и ако га је чврсто држала, он се не хтеде више окретати. Она га онда пусти. Тă то, збиља, и није било овде, — није било овде, већ далеко одавде у нечијој туђој кући.

Она стаде дрктати, ноге је изневерише и она се скљока на земљу крај врата.

Ерик је био мртав. Коњи су се с њиме отели, извртнули су кола на неком савијутку на другу, и он је излетео ударивши главом о неки зид. Лубања му је била размрскана, и ено га где сад лежи мртав у Алборгу. Тако је то било, и то је већином и стајало у телеграму. Осим беловратога домаћег учитеља, Арабљанина, с њиме није био више нико у колима, и он је то и телеграфисао.

Она лежаше на земљи па јадиковаше тихо преда се, ослоњена обема шакама о ћилим; с безизразним, укоченим погледом, упртим у под, она је нихала очајно горњим делом тела тамо и амо.

Пре једног тренутка још било је око ње тако светло и мирисаво, па и ако би радо хтела, она ипак не могаше тако одједном све то напустити за љубав црној ноћи бола и кајања. Њена кривица није била то, али су се у њеној свести још витлале као авети сјајне искре љубавне среће и љубавне жудње; и силне, будаласте жеље крчиле су себи пута и тражиле блаженство заборава или, ако може бити, да једним грчевитим помамним покретом одгурну унатраг точак догађаја.

Али то брзо пређе.

У црним ројевима са свију страна сковитлаше је мрачне мисли као гавранови, домамљени лешином њене среће; кљун до кљуна стаде ударати по њој још док је у њој и даље било животне топлоте. И они је растргоше и разбуцаше и начинише од ње наказу, да се није могла познати; свака црта би нагрђена и онакажена, док се није претворила у гомилу стрвина од гадости и одвратности.

Она се подиже па је ишла тамо амо придржавајући се за столове и столице, као каква болесница; очајно је погледала у вис као да тражи какву паучинасту мрежу од помоћи, ма само било један утешни поглед, какво мало, милостиво миловање, али се њене очи сусретаху само с јасно осветљеним породичним ликовима, свима тим страним људима, који су били сведоци њенога пада и њенога преступа: сањива стара господа, матроне с развученим устима, и онда вечити земаљски дух, који су имали на све стране: мала девојка с великим, округлим очима и испупченим челом. За сву ову туђу својину везивале су се многе успомене; онај сто тамо, она столица, клупица превучена црном пудличином кожом, завесе налик на собње хаљине, све те ствари она је била заситила успоменама, наложничким успоменама, које су сад за њом пљувале и каменом се бацале. О, бејаше страшно бити затворен овако са свима овим аветима греха и са самом собом! Она се згрози од себе; стаде претити њој, бестидној Фенимори, која се вила крај њених ногу —, она јој истрже хаљину из руку које бејаху склопљене за молбу. Милост! Не, нема милости! Тă и како би могло бити милости пред оним мртвим очима тамо у туђем граду, које су сад, пошто је била смрвљена, виделе како је она у прашину бацила његову част, како је у његовом загрљају лагала, каку је неверу учинила његовом срцу.

Она осећаше како су биле упрте у њу, те мртве очи; она не знађаше откуда, она се вила под њиховим погледом, како би их избегла, али су је оне пратиле непрестано и падале на њу као два окамењена зрака. И док је она тако гледала непомично у земљу, при чему је свако влакно у ћилиму и сваки бод на клупици спрам јаке, оштре светлости постајао пред њеним очима неприродно јасан, она опази како се око ње чују мртвачки кораци, како јасно додирују њену хаљину, тако да је сва ужаснута вриснула и у страну одскочила; и онда јој се учини као да види пред собом руке и као да опет нема никаквих руку, нешто што се лагано машало за њу, што је с поругом и триумфом хватало се њенога срца, тога чуда од лажљивости, неискрености, тога жутога бисера од неверства! И она одмицаше све даље унатраг, док не удари о сто, али то је још једнако било ту, и њене груди не могаху је заклонити: то је продирало кроз кожу и месо као..... Она бејаше готово премрла од страха, кад је сад ту тако стајала и немоћно се преко

Део врта у Трстеноме у јужној Далмацији

стола превила, док се сваки нерв у очекивању скраћивао, и док су њене очи гледале непомично као да ће неко да их уништи у њиховим шупљинама.

Затим прође то.

Она погледа око себе несигурним погледом, паде на колена и мољаше се дуго Богу. Кајала се и исповедала, помамно и безобзирно са све већом страшћу, с оном истом фанатичном мржњом према самој себи, која нагони калуђерицу да бичевима камџија своје наго тело. Сва одушевљена, тражила је простачке речи и падала у занос унижавајући и понижавајући себе до ништавила.

Најпосле устаде. Груди су јој се надимале силовито и неспокојно, на њеним бледим образима, који као да се за време молитве бејаху заокруглили, био је разастрт неки таман сјај.

Једним погледом, као да се у себи заветује на нешто, погледа она око себе по соби, затим изиде у мрачну споредну собу, закључа врата за собом, застаде за један тренутак, како би се привикла на помрчину, па пипајући дође до врата која су водила на затворену стаклену веранду, и изиде напоље.

Овде је било светлије; месец, који за то време бејаше изашао, сијаше кроз кристал затвореног стакленог зида: жућкасто кроз сама окна прозорска, а црвено и плаво кроз шарено стакло које је чинило оквир око прозорског окна.

Руком отопи на једном месту лед па обриса пажљиво воду својом џепном марамом.

Још никога не бејаше тамо напољу у фјорду.

Стаде ходати горе и доле по своме стакленоме кавезу. Овде није било другог намештаја до једне софе од савијена дрвета и по њој бејаше попало увело лишће зимзеленово с лоза горе под кровом. Сваки пут, кад би прошла туда, лишће би зашушгало од лаког покрета ваздуха, а овда онда нашла би њена хаљина лишће и на поду па га је вукла с јасним шуштањем преко дашчаног пода.

Пркосећи хладноћи и прекрштених руку преко груди, она је на својој тужној стражи ходала тамо и амо.

Ето и њега.

Једним наглим покретом она отвори врата па изиде на студени снег и ако је имала на ногама танку обућу.

Она је то баш и хтела; тă она би и босонога полетела у овај сусрет.

Опазивши неку црну прилику на белом снегу, Нилс бејаше успорио своје трчање те прилазаше обали с устезањем, жељан да докучи ко ли то може бити.

Њу, међутим, као да је пекла у очи ова прилика што се тако шуњала. Сваки покрет, сваки корак, који је она познала опет, погађао ју је као бесрамна поруга, као да се чисто дичи својим тајнама што унижавају. Она је сва дрхтала од мржње, срце јој је било препуно клетава, и она се једва могла савлађивати.

— Ја сам то, ја, — довикну му она подругљиво, — девојчура Фенимора.

— Али, за име Божје, душо! — рече он зачуђено, сад само још на неколико корака од ње.

— Ерик је мртав.

— Мртав! Како?

Он мораде са својом обућом за клизање стати у снег да не би пао.

— Али, реци ми како је то било!

И приђе живо још један корак ближе.

Сад су били једно према другом лице у лице, и она се мораде силом савладати да песницом не удари по тим бледим, упрепашћеним цртама на лицу.

— Казаћу ти већ то, — рече она. Он је мртав, као што рекох; отргли су се коњи с њиме у Алборгу, глава му је размрскана, а ми смо се проводили овде и варали га.

— То је ужасно, — простења Нилс и ухвати се за слепе очи, — ко би могао и слутити.... Ах! Камо среће, Фенимора, да смо му били верни! Ериче, јадни Ериче! — Ох, камо среће да сам то *ја* био! — и он зајеца гласно и превијаше се од бола.

— Ја те мрзим, Нилсе Лине!

— Ах, шта! *Ми!* — простења нестрпљиво Нилс, — кад бисмо њега само опет имали! Сирота Фенимора, — поправи се он затим, — немој водити рачуна о мени. Велиш да ме мрзиш? Можеш слободно, јесте, можеш слободно.

Наједанпут, он се исправи.

— Хајдемо унутра, — рече он, — не знам више ни шта говорим. Ко је телеграфисао, рече ти?

— Унутра? — повика Фенимора, која се разјари зато што се он није ни осврtао на њену мржњу, — тамо унутра? Никада више ти нећеш ступити у ону кућу својом подлачком, срамном ногом! Како само смеш и да мислиш на то, ти бедниче, ти превртљиво псето, који си се овде пузећи увукао и украо част свога пријатеља, јер је била рђаво чувана. Шта? Зар је ти ниси украо на његове очи, јер је он веровао да си ти поштен, ти, кућни лупежу!

— Мирно, мирно, тă ти си махнита! Шта те је снашло? Какве то речи употребљаваш!

Он је бејаше зграбио за руку и ближе повукао себи, па јој гледаше зачуђено у лице.

— Ти се мораш прибрати, — продужи он блажим тоном, — какве има користи, дете моје, разметати се сад тако гадним речима!

Она му истрже своју руку тако да он, стојећи на несигурној подлози, стаде посрtати.

— Зар ти не чујеш да те ја мрзим? — јадиковаше она, — зар у теби нема ни *толико* мозга једнога часнога човека да *то* разумеш? Колико сам морала бити слепа кад сам тебе волела, ти лажљиви створе, и ако сам имала крај себе њега који је био десет хиљада пута бољи од тебе. Ја ћу те мрзити и презирати док ме буде у животу! Кад си онда дошао, ја сам била честита жена; не бејах учинила никад никакво зло, али тад дође ти са својом поезијом и својим гадостима па си ме лагао док ме ниси свукао к себи у блато. Шта ти бејах учинила да ме ниси могао оставити на миру, мене која је требало да ти буде светиња више него све остале? Сад морам из дана у дан живети с овом срамном мрљом на својој души, и не могу се никад срести ни с најневаљалијом којом женом а да не морам рећи себи да сам *ја* још неваљалија. Ти си отровао све моје младалачке успомене. На шта се сад могу још сећати, што би било добро и чисто? То си *ти* потр̈о, све! Не само што је мртав *он*, већ је мртво и пропало све што је било сјајнога и доброга између њега и мене. Ох, Боже, помози ми! Је ли право да се ја не могу осветити теби после свега што си ми учинио? Начини ме опет честитом, Нилсе Лине, начини ме опет неукаљаном и добром! Не, не! то не иде! Али би *требало* да може човек да те удари на муке докле не загладиш своју неправду. Можеш ли, можеш ли и даље лагати? Не стој тамо, и не показуј се у својој невољи; пати и трпи овде пред мојим очима, превијај се од бола и очајања и не имао среће! Ох, Господе Боже, не дај му среће, не дај му да ми украде још и освету! Одлази, несрећниче, одлази, ја те одбацујем од себе, али ћу те вући са собом, веруј, кроз све муке које моја мржња буде могла свалити на тебе!

Она бејаше испружила своју руку према њему с претњом, па се онда окрете и оде; за њом лако шкрипнуше врата на веранди.

Зачуђен, поготову окамењен стајао је Нилс и гледао у пут којим она оде; било му је као да још стоји пред њиме то бледо лице жудно освете, које је, у својој страсности, било тако сурово и простачко, и које бејаше потпуно изгубило своју обичну, нежну лепоту тако да је изгледало као да је нечија нештедна, немилосрдна, рука све његове линије испреметала.

Посрћући, он се окрете смотрено и пође натраг на лед и стаде трчати, имајући месечину пред собом а ветар за леђима, и упути се ка ушћу фјордовом. Мало по мало, пошто су му његове мисли скренуле пажњу с околине, и он стаде трчати брже, те су отпаци од леда са гвожђа његових клизаљака пр̈штали терани од све јачег и јачег студеног ветра, и са звеком летели с њиме преко сјајне површине.

Дакле, то бејаше крај! *Тако* ли је дакле он спасао женску душу, подигао је у вис и дао јој њену срећу! Како ли дивна бејаше свеза према мртвоме пријатељу, његовом пријатељу из младости, за кога је био хтео принети на жртву будућност, живот, све! Он, са својим жртвама и спасавањем! Тă и небо и земља ваљало би да погледају у њега ако хоће да виде човека који је свој живот одржао на висини части, без мрља и погрешака, како не би ни сенку једну бацио на идеју, којој је служио, и коју он, као позван, имаћаше свету да објави!

Он трчаше даље.

И то је била, ето тако, једна од његових хвалисавих мисли да *његов* кукавни живот може да баци сенку на сунце идеје. Боже благи, како је он све то свакад морао с висине схватати! Али, то му је било тако урођено; кад није могао постати ништа боље, то је хтео бар да буде Јуда и да се с највећом тајанственошћу називље Искариот. То је ипак имало мало звука. — Зар се морао свакад понашати тако као да је одговорни министар госпође идеје и члан њеног тајног државног савета, који је из прве руке имао све што се тицало човечанства! — Зар се он неће никад научити да у потпуној скромности тежи за тим да своју дужност врши у гарнизоној служби идеје, као редов нижега реда?

На леду су гореле румене ватре, и он је прошао крај њих тако наблизу да је из његових ногу избила за један тренутак гигантска сенка, окренула се унапред па је нестало.

Мислио је на Ерика и на пријатеља, какав је он био Ерику. О, он! Детињске успомене ломиле су руке над њиме; младалачки снови заклонили су своје лице и плакаху за њим; цела његова прошлост гледала је у њега дугим погледом пуним прекора. И све је он то обмануо ради љубави једне која је тако мала и тако незнатна као што је и сâм!

Па ипак је у њеној љубави *било* нечега узвишеног; али је он и њу обмануо. Куда да се склони од свих ових удара којима је свршетак свакад у гробу? Васколики његов живот није био ништа друго, па ни у будућности неће бити друго, он је то знао, он је то осећао тако поуздано да се разболео кад је видео пред собом сав тај бескористан труд, и желео је од свег срца да какогод побегне од ове безумне судбине. Кад би само лед хтео под њиме да пукне, како је по њему јурио, па би свему био крај с падом и нестанком у хладној води!

Малаксао од трчања, он застаде па погледа за собом. Месец бејаше зашао, и у фјорду је било мрачно као и међу белим брежуљцима на суву. Он сад окрете па пође уз ветар. Овај је био јак а он уморан. Гледао је да доспе до високе обале и избегне ветар, али док се тако борио с ветром идући напред, он наиђе на једну пукотину, и танак лед попусти под њиме пуштећи и пуцајући и ако не одједанпут.

Али, како му бејаше лакнуло око срца кад је опет стао на чврст лед! Страх бејаше готово растерао умор, и он потера снажно напред.

*

Док се он овако мучио напољу, Фенимора је седела у јасно осветљеној соби, разочарана и смрвљена. Изгледало јој је као да је обманута за своју освету; она не знађаше шта је управо очекивала, али је било нешто сасвим друго; њој је лебдело у памети нешто узвишено и силно, нешто као мачеви и црвени пламенови, или чак ни то не: нешто што је она носила и што је спустила на један престо; а сад је то испало тако малено и свакодневно, и она је изгледала себи више као нека свађалица но као жена која куне...

Она ипак бејаше научила нешто од Нилса.

*

Рано изјутра сутра дан, док је Нилс још спавао, савладан умором, она отпутова.

12.

Већи део времена идуће две године Нилс Лине провео је у иностранству.

Био је тако усамљен. Није имао никога од родбине, ни једног пријатеља који би био драг његовом срцу. Али њега бејаше обузела још већа осамљеност но што бејаше ова; јер може и јадиковати *онај* и осећати се да је напуштен који на целом пространом земљином шару нема ни једно једино местанце које би благосиљао и коме би могао добра пожелити, коме би могао своје срце окренути, кад срце мора да прекипи, за киме може да чезне, кад чежња *хоће* да рашири своја крила; али, кад јасна, постојана звезда циља живота светли сјајно над њиме, онда ниједна ноћ није тако усамљена да је он *сасвим* сам. Али Нилс Лине не имађаше ни једне звезде. Он не знађаше шта да ради са собом и својим подобностима. Оно, било је сасвим лепо што је он имао дара, само што га он не могаше употребити, те се осећао као сликар без руку. Како ли је завидео другима, великима и малима, који ма на коју страну у животу да се маше руком ухвате сваку за дршку, јер он не могаше апсолутно наћи дршке. Он је могао само, како му се чинило, опет певати старе романтичне песме, и све што је био урадио није ни било друкчије. Изгледало је као да је његов таленат у њему нешто удаљено, мирни Помпеји, или као нека харфа коју је могао скинути с ексера. Он није био свуда присутан, није јурио с њиме улицом, није му седео у очима, није га голицао у врховима прстију, ама баш нимало; његов таленат не бејаше овладао њиме. По некад му је изгледало као да се родио за читаво пола столећа доцније, а по некад опет да је дошао и сувише рано. Таленат у њему стајао је својим кореном у нечему што је прошло и само је црпао свој живот отуда, али не могаше наћи никакве хране у његовим назорима, његовим убеђењима, његовим симпатијама, не могаше их примити у себе и дати им облик; ове две ствари разливале су се и бежале једна од друге као вода и уље: могао их је човек муњкати колико хоће, али се они не могоше помешати, не могоше постати никад једно.

Мало по мало и он стаде увиђати ово, и то га је неизмерно онерасположило и даде му неки подругљив, зловољан поглед како на њега сама тако и на његову прошлост. Мора да има неке грешке у њему, говорио је он себи, мора да има неке неизлечиве грешке у најунутарњијој сржи његова живота, јер је он био уверен да човек *мора* умети подесити свој живот.

У оваком душевном расположењу био је он кад се почетком септембра, последње године свога странствовања, настани у маленој Риви на обали језера Гарда.

Одмах по његовом доласку цео овај крај би свуда у наоколо затворен бедемом од опасности и путничких препрека које су одстраниле све странце. Наиме, бејаше се појавила колера у млетачкем крају, јужно у Дезензану и северно око Тријента. Под таквим околностима није било баш особито живо у Риви; на прве гласове о томе хотели се бејаху испразнили, и они који су путовали у Италију заобилазили су.

У толико се више приближило једно другом оно мало заосталих гостију.

Понајчуднија међу њима била је једна чувена оперска певачица, чије је право име било госпођа Одеро. Њено позоришно име имало је далеко чувенији звук. Она и њена дружбеница, Нилс и један глуви бечки лекар били су једини гости у хотелу код „Златног Сунца“, првоме у месту.

Нилс се бејаше врло јако спријатељио с њоме, и она је попустила овој усрдности у његовоме бићу, какву човек често налази у људи који не живе са собом у миру и због тога су упућени да с другима живе у миру.

Већ је седми месец како је госпођа Одеро живела овде, како би се у потпуном миру опоравила од рђавих последица неке вратне болести која је загрозила и самом њеном гласу; лекар јој бејаше забранио певање за читаву годину дана, а да не би дошла у искушење, у опште сваку музику. Тек кад прође година он ће је пустити да покуша певати, па ако се покаже да није остало ни најмањег трага од умора, она је онда потпуно излечена.

Нилс задоби неку врсту цивилизаторског утицаја на госпођу Одеро, која је била живе, ватрене природе с врло мало нианса. За њу је то била страховита пресуда кад је чула да треба да живи читаву годину дана на миру, далеко од сваког дивљења и обожавања, и спочетка је била сасвим очајна и са страхом је погледала у ову будућност након дванаест месеци, као да је то дубок, мрачан гроб, у који хоће живу да је положе. Али цео свет као да је био мишљења да је то нешто неизбежно, и тако је једнога јутра побегла у Риву. Разуме се да је могла живети на коме живљем и похођењем месту, али она баш то није хтела. Стидела се и било јој је тако у души, као да има какву спољашњу, видљиву, телесну болест, и чинило јој се као да види на људима како је жале због њене мане и како разговарају о томе.

Стога је у овоме за њу новоме месту, где се настанила, избегавала свако друштво и живела већином у својим собама, чија су врата морала поднети много опаких ствари, кад је ово њено добровољно повлачење од света постало и сувише несносно. Али сад, кад се цео свет бејаше разишао, она се опет појави и тако дође у додир с Нилсом Линеом, јер се од појединих људи није нимало плашила.

Човек је није морао видети неколико пута па да му буде јасно колико се може због ње патити или не, јер је она то показивала довољно јасно. Што је Нилс Лине имао прилике видети, то га је само веома обадрило, и нису бог зна колико дана провели једно с другим у овој дивној хотелској башти, с њеним гранатама и миртама, њеним уцветаним олеандерима и њеним дивним изгледом, кад постадоше сасвим интимни једно с другим.

Разуме се да није било ни говора о некој љубави, или бар она није била тако велика; била је то једна од оних неодређених, пријатних веза, које могу постати међу људима и женама код којих је прохујала прва младост с њеном бујношћу и њеном чежњом за непознатом срећом. То је нека врста „бабјег лета“, кад се лепо једно с другим шета раме уз раме, и човек сама себе свезује у букет, пушта да га нечија друга рука милује, да му се нечије друге очи диве. Све лепе тајне, које имају, све красне, равнодушне ствари које су сачували, сви украси душини ваде се и иду од руке до руке: ту их испитују, намештају их спрам светлости, као што то чине вештаци, и за то се време пореде и дају објашњења.

Разуме се да човек од такве празничне везе има само мира, ако живот има на расположењу часова, али овде на лепом језеру имали су одиста довољно времена, обоје њих. Нилс је био први који је отпочео свезу набацивши на госпођу Одеро, речима и манирима, неку врло прикладну меланхолију. Одмах у самом почетку њој је више пута већ било долазило да здере сав тај украс са себе и да се покаже као варварка, што је одиста и била; али кад увиде да јој меланхолија добро стоји, она је узе на се као неку улогу те се није само ограничила на то да више не затвара врата с треском, већ је и у самој себи тражила да нађе таква расположења и осећаје који би могли приликовати новој ношњи, и, како је доцније увидела, било је за дивно чудо како је она до сад мало познавала саму себе. Та њен је живот био и сувише буран и променљив, те није ни имала времена дотле да буде начисто са самом собом а, осим тога, било је управо тек сад да се она приближила добу у коме жене, које су много живеле и много виделе света, отпочињу да чувају своје успомене, да погледају уназад на саме себе и да прикупљају своју прошлост.

Из овога увода развила се и веза брзо и одређено, и они не могоше више једно без друго. Били су само половина, кад су били сами.

Једнога јутра, кад се Нилс возио по језеру, чу где госпођа Одеро пева у башти. Најпре помисли да се врати и да је прекори, али пре но што се још и промислио како ваља, био је тако далеко да није више ништа чуо; уз то га је и ветар подстицао да учини шетњу до Лимона, а у подне је могао бити опет натраг. Он отплови дакле.

Госпођа Одеро је била необично рано сишла у башту. Свеж ваздух, што је ту био, округли таласи који су се, као стакло јасни и сјајни, дизали и спуштали под баштенским зидом, васколики сјај боја на све стране, плаво језеро, од сунца опаљени брегови, бела једрила, која су летела преко језера, црвено цвеће које се у виду лукова дизало над њеном главом — све то, па уз то још и један сан, који није могла заборавити, који се и сад непрестано још тискао у њено срце, све је то учинило да није *могла* бити мирна, морала је узети учешћа у свеколиком овом животу.

И она запева.

Глас јој је звонио све пуније и пуније, пун радости, она се наслађаваше његовом звучношћу, задрктала је са страсна осећања његове моћи; и она продужи певати, не могаше престати. На то је била гоњена напред и дивним сновима о будућим тријумфима.

И она не осећаше никакав умор; могла је поћи на пут, сместа поћи, у исто време збацити са себе ништавило свих ових месеца, поново се јавити и нешто *бити*.

Око подне било је све спремно за пут.

Баш кад су приспела кола, она се сети Нилса Линеа. Извуче брзо из џепа један јадни, мали бележник, који је носила са собом, па га исписа свега праштајући се с Нилсом, јер су листови били тако мали да је само по две три речи могло стати на једном; затим га стрпа у једну куверту и отпутова.

Кад се Нилс вратио после подне, — санитетска полиција у Лимону бејаше га задржала, — била је она већ давно у Мори-у а затим и у железници.

Он се није нимало зачудио, само је био ожалошћен; није се нимало срдио, па се чак шта више и насмешио тихо, с резигнацијом, на ове нове непријатности усудове. Али кад је у вече седео у празној, месечином обасјаној башти и причао маломе дечаку гостионичаревом причу о принцези која је поново нашла своје перје и одлетела од свога драгана, далеко у земљу вилâ, њега обузе нека бескрајна чежња за Ленборгардом, хтео је да га нешто, као завичај, обухвати, да га к себи привуче и чврсто држи, свеједно како. Он не могаше више сносити равнодушност живота, ово напуштање од свију и сваког, ово остављање самоме себи. Без завичаја на земљи, без Бога на небу, без циља у будућности! Он је хтео да има бар завичај; хтео је да се усили да га заволи, то место како и великоме тако и у маломе, сваки камен, свако дрво, и мртво и живо, да своје срце на њих подели тако да га то не узмогне никад више пустити од себе.

13.

Годину дана од прилике живео је Нилс у Ленборгарду и управљао својим имањем како је знао и умео или колико је то његов управитељ допуштао. Он бејаше скинуо своју фирму, избрисао девизу и одрекао се. Нека се човечанство и без њега помогне! Он је познао срећу коју пружа чисто телесни рад, кад гледамо како гомила расте под нашим рукама, кад одиста можемо да свршимо нешто, тако да смо га и свршили, да знамо, кад уморни будемо отишли, да ће снага, коју смо уложили, остати после нас у нашем раду, и да ће рад остати, да га неће за једну ноћ сумња уништити, да га не може одухнути критика једног нерасположеног јутрењег часа. У пољској привреди не бејаше Сизифовог камења.

Па онда: радом уморити своје тело! Па оно уживање кад пођемо да отпочинемо и да у сну стекнемо нову снагу, те да је изнова употребимо, правилно, као што дан и ноћ долазе једно за другим, а да му не смета ћуд његова мозга, а да не мора човек себе обазриво да додирује као какав удешени гитар с изеденим чивијама!

Он је био тако лепо подједнако срећан, и често би га могао човек видети како седи, као што је и његов отац седео, на вратницама од какве ограде или на каквом граничном камену, па с неком чудном вегетативном занесеношћу гледа непомично у злаћану пшеницу или јечам који се повио под теретом.

Још није био отпочео да тражи ближе познанство с породицама из околине; једино место, куда је тако рећи чешће одлазио, била је кућа апелационог судије Скинерупа у Варду. Они су били дошли у варош, још док је његов отац био у животу, па како је апелациони судија био један од Линеових старих универзитетских пријатеља, то су се породице много дружиле. Скинеруп, благ, ћелав господин, оштрих црта и благих очију, био је сад удовац и кућа му је била пуна, више но што је требало, јер је имао четири кћери, од којих је најстаријој било седамнаест а најмлађој дванаест година.

Нилс је волео да се с врло начитаним судијом разговара о сваковрсним естетичним предметима, јер и ако је био почео да употребљава своје руке, ипак није одједанпут постао сељак. Њему је годила и по мало комична обазривост с којом се онај морао изражавати чим је био говор о поређењу између данске и туђинске литературе, или и иначе кад би се Данска упоређивала с нечим што није било дански. Јер, било је врло потребно бити обазрив, пошто је, наиме, судија био један од оних добрих, ватрених патриота, каквих их је онда било, људи које је човек могао довести дотле да и против срца признаду да Данска истина није најзнатнија међу великим силама европским, али који иначе нису ништа друго хтели признати што не би земљу или ма што друго, што је у вези с њоме, ставило напред и нигде више. Што му је приликом ових разговора још било мило, али ни сам није знао зашто нити је давао и најмање важности томе, било је радосно дивљење којим га је седамнаестогодишња Герда пратила кад је он зборио. Она је гледала да се одмах ту нађе, кад је он ту, и са таком је усрдношћу слушала да је често могао видети како сва порумени од усхићења кад би он рекао штогод што би се њој учинило нарочито лепо.

Наиме, он бејаше, сасвим без своје кривице, постао идеал ове младе девојке; првобитно понајвише с тога што је носио, кад би дошао у варош на коњу, један стран, мрк шпански огртач врло романтичнога кроја. А после тога и за то, што је он на пример говорио увек Фиренца а не Флоренција, и најпосле, што је он био самохран на свету, и што је његов израз лица био по мало сетан. Та било је толико ствари по којима се он разликовао од свих осталих људи како у Варду тако и у Ринкјебингу.

Једнога топлога летњега дана Нилс је пролазио маленом улицом позади врта судијиног, Сунце је пекло малене црвенкасто мрке куће; на реци су били чамци заклоњени са стране асурама да се не би смола растопила на превојцима; свуда унаоколо било је све поизатварано, да би се добила хладовина које напољу није било. На отвореним кућним вратима седела су деца и учила на глас своје лекције и зујали као за опкладу с челама тамо у врту; читав рој врабаца скакутао је, без и једног гласка, с дрвета на дрво: одједанпут сви у висину, и онда опет сви одједанпут доле.

Нилс уђе у једну малену кућу, која се сучељавала с баштом, и би од жене, која отрча да позове свога мужа из суседства, остављен сасвим сâм у чистој, малој соби у којој је мирисало на штирак од рубља и фирнајс.

Кад је разгледао слике, два пса на орману и шкољке на заклопцу од шиваће машине и пришао онда отвореном прозору, чу тик уза се глас Гердин. Он погледа и угледа сасвим близу до куће, крај перионице судијине, четири госпођице Скинерупове.

Лепи човек и друго цвеће на прозору заклањало га је, и он се одлучи не само да прислушкује већ и да види.

По свој прилици да су се препирале око нечега, и три млађе сестре бејаху се удружиле противу Герде. Све су имале у рукама прутове лимунове боје за игру с котурима, а најмлађа бејаше три четири котура, црвеном пантљиком обвијена, метнула на главу као некакву чалму.

Она је и говорила сад.

— Она каже да он изгледа као Темистокле што је тамо унутра на пећи у канцеларији, — рече она својим двема сестрама што бејаху с њоме у завери, и начини сањаличко лице с погледом упртим у небо.

— Којешта, — рећи ће средња, заједљиво девојче, које је у пролеће тек конфирмисана, — а зар је Темистокле имао округла леђа? — и она имитова мало напред погнуто држање Нилса Линеа. — Но, да красна ми Темистокла!

— Али његов поглед има тако нечега мушкога, он је одиста човек, — проговори дванаестогодишња.

— Он! — опет ће средња. — А залива се мирисом, је ли то мушки? Пре неколико дана биле су ту његове рукавице па су још издалека мирисале на стотину мириса!

— *Сва* савршенства! — повика дванаестогодишња с бледим усхићењем и завали се у натраг клатећи се.

Оне су то говориле тако као да једна другој одговарају а не да се разговарају са Гердом, која је сва црвена као ружа стајала мало подаље одатле и својим жутим штапом бушила рупу у земљи. Наједанпут она подиже главу.

— Ви сте баш неучтиве девојке, — рече она, — говорити тако о човеку а нисте достојне ни да вас он погледа.

— Та и он је само човек као што смо и ми други, — добаци сад благо најстарија од оне три, као да хоће да посредује.

— Не, он то није *ни најмање*, — рече Герда.

— Али тек и он има својих мана, — настави сестра и учини се као да није чула шта је рекла Герда.

— Нема!

— Драга Герда! Па ти *знаш* добро, да он не иде никад у цркву.

— А и шта ће тамо? Он је *много* паметнији од пастора.

— Јесте, али нажалост он не верује баш *никако* у Бога, Герда!

— О, можеш бити уверена, драга моја, да он има својих *оправданих* разлога за то кад то не чини.

— Пхи, Герда, како можеш само то рећи!

— Човек би чисто помислио.... прекиде је конфирмисана сестра.

— Шта би човек чисто помислио? — упита Герда нагло.

— Ништа, баш ништа; та немој ме само ујести! — одговори сестра и направи се одједанпут ванредно мирна.

— Хоћеш ли одмах сад рећи шта си мислила!

— Нећу, нећу, нећу, нећу, нећу! Ја мислим тек, да могу и ћутати кад ми је воља.

Она оде, праћена дванаестогодишњом сестром, загрљене сестринском слогом.

За њима оде и најстарија, сва набурена.

Герда остаде сама па гледаше пркосно пред собом, витлајући по ваздуху жутим штапом од трске за играње.

Није прошло много па с другога краја баште одјекну промукло певање дванаестогодишње:

„Што ме питаш, момче младо,
Што ће мени лист увели...“

— — — — — — — — — —

Нилс је разумео врло добро ово заједање. Наиме, он бејаше недавно поклонио Герди једну књигу, у којој је био један сув винов лист из баште у Верони, у којој се налази гроб Јулијин. Није могао а да се не насмеје. У том се врати и жена са својим мужем, кога је једва нашла, и Нилс поручи неки столарски посао ради којега и бејаше дошао.

Од овога дана Нилс је посматрао пажљивије Герду, и све више и више отвараху му се очи како је она била мила и красна; мало по мало па су се његове мисли све чешће забављале овом искреном малом девојком.

Него, она је и била дивна, и имађаше толико од оне благе, дирљиве лепоте која човеку натерује чисто сузе на очи. У целој њеној рано развијеној особи давала је женској бујности тако рећи невиност нека детињска пуноћа. Њене мале мекане руке, које тек што су изгубиле ружичасту боју прелазнога доба, бејаху исто тако невине и не имађаху ничега од нервозне, неспокојне радозналости њенога доба. Имала је тако јак, леп врат, тако пуне, заокругљене образе, тако ниско и сањаличко мало женско чело где мисли, које су велике, не могу никако да се нађу те изазивљу скоро бол, тако, да се пуне обрве морају да намрште. Па тек око! Тако тамно плаво и дубоко, али дубоко само као вода чије се дно види, између меких очних углова, где се осмех смирио и тако скривен седи испод очних капака који су се чисто задивљени дизали у вис. Тако је, ето, изгледала мала Герда, бела и румена и плава, са свеколиком својом кратком, сјајно-злаћаном косом која је била љупко увијена у пуњу.

Они су често разговарали једно с другим, Нилс и Герда, и она га је све више и више задобијала; у почетку је све то ишло мирно, нежно и отво-

рено, док се једнога дана не појави око њих она промена у ваздуху, малена искра од онога што би било и сувише оштро обележити као чулност, а што је ипак у ствари *то* што гони руке, уста и очи да се машају за оно што срце не може довољно да приближи његовом срцу. И онда опет једнога дана, у брзо за овим, потражи Нилс Гердинога оца, јер Герда бејаше тако млада а он тако сигуран у њену љубав. И отац даде свој пристанак, те и Герда свој.

У пролеће они се и венчаше.

* * *

Нилсу се чинило као да је живот постао тако бескрајно јасан и прост, да је тако лако и просто живети, и да је срећа тако близу и да се исто тако лако може задобити као ваздух, који је сваким дахом удисао.

Он је волео ову младу жену, коју бејаше задобио, свом нежношћу мисли и срца, свом великом нежном бригом, која живи у човеку који познаје склоност љубави да опада и који верује у подобност љубави да расте. Он је био тако обазрив с овом младом душом која му се предала с неисказаним поверењем, која се пријубљивала уза њ с истим умилним поуздањем, истим поузданим уверењем, тако да није могао ништа друго пожелети до њено добро, као што га оно јагње у басни имаћаше према своме пастиру из чије је руке јело и из чијег је пехара пило. Он се није никако могао одважити да јој отме њенога Бога, да прогна са земље сву ону гомилу белих анђела који с песмом у устима лебде по цео дан на небу а пред вече силазе на земљу и као верна стража иду од места до места те разастиру заштитну, невидљиву светлост кроз таму ноћну. Он није хтео нипошто да се његово тешко, неуглађено гледиште на живот уметне између ње и благога плаветнила небесног те да је доведе дотле да осети да је остављена и несигурна. Али је она хтела друкчије: она је хтела да дели све с њиме, ваљало је да не буде ни једног места на небу и на земљи где би се њихови путеви разилазили, и ма шта да је он рекао да је задржи, она је побијала све, и ако не речима оне моављанске жене а оно истом упорном мишљу која је била у тим речима: — твој народ нека је и мој народ, а твој Бог нека је и мој Бог! И зато је он стаде сад озбиљно поучавати, те развијаше пред њоме како су сви богови само дела човечја, и како оно, што је од руку људских, није могло постојати за вечита времена, већ се морало распасти: род божански за родом божанским, јер се човечанство вечито развија и даље, и мења и израшћује непрекидно изнад својих идеала. И један Бог, у кога нису највећа и најплеменитија поколења унела своју најбогатију духовну садржину — Бог који не добија светлост од човечанства, већ који треба да светли сам од себе; Бог који није био у развитку већ се скаменио у историском кречу догмâ — то није био више Бог већ идол: и зато је Јеврејство с правом постојало према Балу и Астарти, Хришћанство према Јупитеру и Одину, јер идол: не значи ништа на свету. Од бога до бога корачало је човечанство напред, и зато је могао Христос, с једне стране, рећи староме богу да он није дошао да закон уништава већ да закон извршује, а с друге стране могао, више себе, указати на један још већи божански идеал оним мистичним речима о греху који не може да се опрости: греху према Светоме Духу.

Даље ју је он учио како је вера у једног личног бога, који све руководи на добро и у будућем животу кажњава и награђује, само бежање из опоре стварности, немоћан покушај да се неутешној самовољи живота одузме жаока. Он јој показа како људско сажаљење према несрећнима мора да малаксава и како их ствара мање спремним да заложе све своје подобности да помогну, кад би се могли успокојити помишљу да ће све оно, што човек претрпи овде на земљи, уравнати пут трпељиву ка вечности пуној дивоте и радости.

Он јој истицаше каку би снагу и самосталност добио род људски кад би покушао да у вери у сама себе живи у хармонији с *оним* што свак појединац у својим најбољим тренуцима сматра као највише од свега што је у њему, у место да га ставља ван себе у божанство које ваља да врши контролу. Он је толико своју веру истицао као нешто дивно и што благослова доноси колико је год само умео, али јој није прећутао ни то како ће бити тешко и претешко и неутешно носити истину атеизма у часовима туге, а кад се упореди с оним сјајним, срећним сном о небесном Оцу који управља и влада. Али је она била одважна; разуме се да ју је понека од његових поука потресла до дна душе, и то понајчешће она, од које би се понајмање то очекивало; али њено поверење према њему није знало за границе, њена је љубав с њиме силазила с небеса, и она је силом заволела своје убеђење. Па кад се временом свикла на новину, она је постала до крајности нетолерантна и фанатична, као што је то свакад било с ученицима који су волели свога учитеља више него све друго. Нилс ју је често корео; али она не могаше *то* појмити: ако је њено веровање права истина, онда како то да није за презирање и покуду веровање других.

Три су године живели срећним животом, и од те среће много је просипало зраке једно мало детиње лице, један мали мушкарац кога бејаху добили друге године свога брака.

Срећа чини у опште људе добрим, и Нилс је поштено тежио пошто по то да јој живот учини племенитим, лепим и корисним, како у растењу њене душе на више ка људском идеалу, у који су обоје веровали, не би никад наступио застој. Али код њега није више било никад ни помена о томе да заставу идеје изнесе напоље међу људе; њему је било довољно што иде за њом. Дешавало се додуше овда онда, да се поново враћао старим покушајима, али се свакад чудио томе да је збиља то он био што је написао све те лепе, уметничке ствари, и редовно су му сузе ударале на очи при читању својих рођених

стихова. Ипак зато не би се низашта на свету мењао с јадником који их је написао.

Сасвим изненада у пролеће Герда се разболе и не бејаше јој више живота.

Једног јутра рано — а то бејаше последње — Нилс је бдио крај ње. Сунце је баш излазило и бацало руменкасти сјај на беле шалоне, док је јутрења светлост, која је падала украј завеса, била још плава те је и сенка између белих набора на постељи и испод Гердиних мршавих, бледих руку, које су биле склопљене преко покривача, била такође плава. Капица с главе бејаше јој спала, и она је лежала с устуреном главом, сасвим промењена, тако необично отмена с оштрим, шиљастим цртама болесничким. Мицала је уснама као да хоће да их овлажи, те се Нилс маши за чашу с тамном течношћу, али она заврте главом и одби. Одједанпут се окрете к њему лицем па гледаше непомично и с напрезањем у његово потпуно забринуто лице. И што је дуже гледала у дубоки бол, што га је оно показивало, као и у сваку изгубљену наду, која се на њему огледала, то су њено страховање и слутња прелазили све ввше у страховиту збиљу.

Она покуша да се подигне, али не могаше.

Нилс се брзо наже над њу и она га ухвати за руку.

— Је ли ово смрт? — упита она и спусти свој изнемогли глас, као да није рада сасвим да изговори.

Он погледа само у њу, дишући тешко и пуштајући овда онда тужан уздах.

Герда га узе за руку па се, у своме страху, привуче к њему.

— *Не могу!*

Он се спусти на колена крај постеље и подвуче своју руку под узглавник тако да ју је држао готово на својим грудима. Сузе су му биле засениле очи тако да је не могаше видети, те му се једна за другом котрљаше низ образе. Једним крајичком постељног чаршава принесе он њену руку својим очима; затим постаде поново господар свога гласа.

— Реци ми све, драга Герда, — рече он, — не обзири се ни на шта! Хоћеш ли свештеника?

Он не могаше веровати да ће то бити, и његов је тон одавао ову сумњу.

Она не одговори, већ склопи очи и заметну главу мало унатраг као да би хтела да буде сама са својим мислима.

То је трајало један тренутак. Дуго, меко звиждање једнога црнога коса одјекну под прозорима, затим звижну и други, па онда и трећи; читав низ фрулиних тонова продре унутра у тишину која владаше у соби.

Али сад отвори она очи.

— Кад би и ти нешто пошао са мном, — рече она и наслони се јаче на узглавник, који је он подупирао. То бејаше као неко миловање, и он га је осетио ...Кад би и ти нешто пошао са мном! Али сама!... И она привуче лагано његову руку па је онда пусти... Не могу! — рече. У њеним очима огледаше се страх. — Нилсе, ти га мораш довести, ја не могу овако сама отићи тамо горе. Та ми нисмо никад ни помишљали на то да ћу ја најпре умрети, јер ти си био тај који си увек ишао напред. Знам добро.... али, ако смо се ми ипак преварили! Та то би *могло* бити, Нилсе; зар не би могло бити? Ти мислиш да не може; па ипак је то чудновато. Ако би се *сви* људи варали, и ако не би било апсолутно ничега, све те велике цркве... и кад се човек сахрањује звона ....ја сам свакад мислила да звона...

Она је лежала мирно као да ослушкује звоњење и као да га чује.

— Није могућно, Нилсе, да са смрћу престаје све; ти то не можеш да осећаш, јер си здрав, ти мислиш да нас она мора сасвим смрвити, јер смо тако изнурени и све копни, али то је само за свет што је око нас, *унутра има* међутим исто толико душе колико и раније. Јесте, Нилсе, тако је, ево ја имам овде унутра све, све што сам добила, онај исти бескрајни свет, само што је све мирније, више сам за себе, онако као кад човек зажмури. То ти је само као нека светлост, видиш; она одлази од тебе, далеко у таму, унутра у таму, и за тебе је све слабија и слабија и ти је не можеш видети, али онамо острагу, где је она, светли она исто тако јасно. — Далеко... Ја сам свакад мислила да ћу дочекати дубоку старост и остати крај свију вас, а сад ето не смем дуже, мене одвајају од куће и огњишта, а ви ме пуштате да идем сасвим сама. Бојим се, Нилсе, да тамо, куда ја морам поћи, не буде наш Господ Спаситељ, који влада, а њега се не тиче ништа наша мудрост овде на земљи, он тражи Своје и ништа друго, а то је тако далеко од мене, то све што је Његово. Ја нисам учинила никакво велико зло, је ли? Али, није то... доведи ми свештеника, волела бих тако да је крај мене.

Нилс се диже сместа да доведе свештеника; био је захвалан што се то није десило у сасвим последњем тренутку.

Свештеник дође и остаде сам с Гердом.

То бејаше леп човек, средњих година, финих, правилних црта, са крупним, мрким очима. Разуме се да је њему био познат однос према цркви како Нилса Линеа тако и Гердин, а достављали су му толико пута и различне антицрквене изјаве фанатизма младе жене, али њему ни на ум није било да с њом говори сад као с каквом отпадницом или каквом незнабошкињом; он је појмио тако добро да је њу на странпутицу одвела само њена превелика љубав, и он је разумевао и осећање, које је њу сад нагнало, пошто љубав није могла ићи даље с њоме, да у највећем страху потражи да се измири с Богом, кога је раније познавала, па зато је и гледао да својим речима већином пробуди њене успомене те је читао таква места из Јеванђеља и такве псалме за које је мислио да их она најбоље зна.

И није се преварио.

Како су звониле те речи, тако свечано познате јој, као звук звона на Божић; како се

сместа појави пред њеним очима земља, у којој је наша фантазија понајпре била као код куће, где је Јосиф снивао а Давид певао, где су лествице што иду од земље па до неба! Засађена смоковим и дудовим дрвећем, лежала је она ту, и кроз јутарњу маглу блистао се као сребро Јордан; Јерусалим је почивао румен и тужан на вечерњем сунцу, али је над Витлејемом била разастрта дивна ноћ с великим звездама горе на мрачноме плавоме своду. Како се поново појави детињско веровање! Она се обрете опет у малу девојку која је, држећи за руку своју мајку, одлазила у цркву и седела и мрзла се и чудила, зашто су људи толико грешни. Затим је одрасла уз узвишене речи *Проповеди на Гори*, и као каква болесна грешница лежала је она кад је свештеник беседио о светим мистеријама, о тајни крштења и светињи олтара. У њено срце продре силом прави нагон, оно дубоко клечање пред свемогућим Господом који суди, оне горке покајничке сузе пред изневереним, исмеваним и кињеним Богом и она понизна и смела чежња за обновљеном везом с тајанственим Богом помоћу вина и хлеба.

Свештеник оде, али се доцније, пре подне, поново вратити те је причести.

С чудноватим трептањем опадала је снага; али још у сумрак, кад ју је Нилс последњи пут узео у своја наручја да се опрости с њоме, пре но што су се сени смрти и спустиле сувише близу, она је била још при потпуној свести. Али љубав, која је чинила најлепшу срећу његовога живота, бејаше се угасила у њеном погледу; она не бејаше више његова. Већ сада стадоше расти крила, она је жудела само за својим Богом.

Око поноћи испустила је душу.

Тешка времена бејаху то што потом настадоше. Време се претворило у нешто горостасно и непријатељско, сваки је дан био као бескрајна пустош и празнина, свака ноћ пакао од успомена. Тек после неколико месеци, кад лето бејаше на измаку, бејаше бујна, пенушава река бола ископала себи у његовој души корито тако да је могла роморећи отицати као набујали поток чежња и сете.

Али, кад се једнога дана вратио из поља, он затече свога малишана врло болесна. Он је последњих дана нешто поболевао а прошле ноћи био узнемирен, али нико није ни слутио да ће то нешто значити. Сад је пак лежао у својој малој постељи, час хладан час врео, као у грозници, и јечаше од бола.

Сместа бише послата кола у Вард да доведу лекара; али ниједан од њих не бејаше код куће, те се морало дуго чекати на њих. Кад је било време спавању он још не бејаше стигао.

Нилс је седео крај детиње постеље; најмање свако пола сахата слао је по некога напоље да ослушне и види да ли не долазе кола. Један гласник на коњу би отпраћен у пресрет колима, али их он не сусрете те одјаха право у Вард.

Ово чекање на помоћ, која не долазаше, само је још мучнија била за њ, јер је био сведок детиње патње. А болест је брзо напредовала. Око једанаест сахати наиђе први грчевит наступ, па се онда понављаше у све краћим размацима времена.

Одмах мало после једнога сахата стиже гласник с изјавом да се колима не могу надати још за који сахат, пошто се још ни један од лекара није вратио дома, кад се он кренуо из вароши.

То дотуче Нилса. Он се бејаше бранио од очајања докле је год било могућно још надати се; сад више не могаше. Он изиде у мрачну собу крај болесничке собе па гледаше укочено кроз прозор а за то време нокти му се бејаху зарили у рагастов од прозора; његове су очи чисто сагоревале тражећи у помрчини наду; његов се мозак превијаше да пронађе какво чудо, и онда наступи за један тренутак светлост и тишина, и у тој јасности он се окрете од прозора и простре преко једног стола ту на близу па јецаше без суза.

Кад је поново ушао у болесничку собу, дете бејаше добило грчеве. Он погледа у њега, као да хоће тиме да себе убије, у те мале руке које су биле скупљене у песнице, беле са модроплавим ноктима; у те укочене очи, које бејаху испале из својих шупљина, у та искривљена уста у којима су зуби шкргутали као гвожђе о камен, — то бејаше страшно гледати, па ипак то није било понајгоре. Не. Али, кад би потом грч престао и тело поново постало меко и савитљиво и предало се срећи због ублажена бола — па онда страх, који би се указао у детињем погледу кад би опазило да се грч враћа, све веће преклињање за помоћ, кад се бол све то више приближавао, да, гледати *то* а не моћи помоћи, помоћи крвљу свога срца, ничим што је имао и било његово: да грозне страхоте!... Он подиже песнице с претњом к небу, зграби дете с безумном помишљу да бежи с њиме, па се онда простре на колена и мољаше Господу Богу на небесима, који шар земаљски одржава у страху казнама и искушењима, који шаље нужду и болести, патње и смрт, који хоће да се сва колена погну с трепетом, од кога није могућно побећи, ни до крајњега мора ни доле у провалу, мољаше се њему, Богу, који, ако му је воља, гази онога, кога ти највећма волиш на овоме свету и под својом га ногом опет измрви у прах из кога га је он сам и био створио.

Са таквим мислима мољаше се Нилс ономе Богу тамо горе, паде у немоћи својој на колена пред његов небесни престо и призна де, да је Он моћан, само Он.

Али је дете и даље патило.

Кад је стари санитетски саветник, лекар домаћи, стигао ујутру и с колима на капију ушао, Нилс је био сам.

14.

Јесен је. На гробовима тамо горе на гробљу нема више цвећа, а лишће потамнело и трулећи лежи у влази под дрвећем у башти у Ленборгарду.

Огорчен и сетан хода Нилс Лине по празним собама. Нешто је препукло у њему оне ноћи,

кад је дете умрло; он је изгубио веру у сама себе, веру своју у моћ људску да човек поднесе живот који му је досуђен. Живот му бејаше постао одвратан, и његова садржина губила се без значаја на све стране.

Није ништа помагало што је он називао ону молитву, којом се молио Богу, махнитим вапајем једнога оца за помоћ своме детету, и ако је знао да вапај не може нико чути. Он је знао шта је било то што је учинио у сред свога очајања. Он је био кушан и он је пао; то је био грех, отпадање од сама себе и идеје. Било је добро што је традиција у његовој крви била и сувише јака; род људски је, за толика столећа, вапијао свакад у својој невољи на небо, и он је ето наслеђеном нагону попустио. Али, требало је да се одупре овоме опакоме нагону. Та он је знао, до најтањега влакна у своме мозгу, да су богови снови, и да је то био сан коме је побегао у окриље, кад се молио Богу, исто онако као што је раније знао, кад би се бацио у наручја маштању, да је то маштање. Он није могао поднети живот онакав какав је, он је био с њиме ту да извојује оно што је највише па је у љутој борби изневерио заставу којој се био заклео; јер то ново, атеизам, света ствар истине, какав је цпљ имало све то, шта је све то било друго ако ли не варљива имена за једну просту ствар: поднети живот онакав какав је! Поднети живот онакав какав је и створити себи живот према својим рођеним законима живота.

Њему је изгледало као да се оне мучне ноћи завршио његов живот; што је после тога дошло, то могу бити само неинтересантне сцене, које су пришљамчене петоме чину, пошто се радња већ свршила. Он би могао поново прихватити своје старе назоре о животу, кад би то хтео, али *једанпут* је већ пао, и да ли ће доцније још једанпут то учинити или неће, то је било сасвим свеједно, па било једно или друго.

Такво је било расположење у коме се он понајчешће налазио.

После овога дође онај новембарски дан, кад је краљ умр̈о и кад је изгледало све више и више на рат.

Није прошло много, и он доведе у ред своје ствари у Ленборгарду, па се пријави као добровољац.

Било му је врло лако да издржи досаду док је био на вежбању, али је то већ било нешто ванредно много што више није био излишан човек. А кад је потом стигао главној војсци; вечита борба с хладноћом, инсектима, свакојаким неугодностима, све то што мисли нагони у кућу тако да се оне могу занимати само оним што је ту пред вратима, све га је то одржавало готово у веселом расположењу, и његово здравље, које је због невоља последње године било оронуло, бејаше се поново потпуно повратило.

Једнога суморног мартовскога дана он би погођен куршумом посред груди.

Хјерилд, који је био лекар у лазарету, побрину се да буде смештен у једну омању собу у којој је било само четири постеље. Једноме од ових, што су ту унутра лежали, бејаше куршум прошао кроз кичму те је лежао сасвим мирно; други је имао рану на грудима: он је лежао ту од неколико дана и бунцао је непрекидно по читаве сахате говорећи нагло и испрекидано; најпосле последњи, који је лежао одмах до Нилса, био је неки крупан, јак млад сељак дебелих, округлих образа; један комадић од гранате бејаше му продро у мозак, и он је непрекидно, свакога сахата, подизао свако пола минута десну руку и десну ногу једновремено па их онда опет спуштао, пратећи овај покрет једним чујним, али потмулим, муклим „Хој о“, увек у истом такту, увек ама то исто: *Хој* кад је руку и ногу подизао, *хо* кад их је спуштао.

Ту је лежао Нилс Лине. Куршум му бејаше продро у десно плућно крило и није изишао. У рату не могу да се воде многи обзири, и он сазнаде да нема много изгледа да ће остати у животу.

Он се зачуди томе, јер није осећао да ће умрети нити је имао велике болове због своје ране. Али у брзо наиђе на њ изнемоглост која му показа да је лекар имао право.

Ето, дакле, ту је крај. Он мишљаше на Герду, мишљаше много на њу првога дана, али га је непрестано бунио чудновати, хладни поглед који је она имала, кад ју је последњи пут узео у своја наручја. Како би лепо било, бӧно и лепо, да се она до последњег тренутка држала чврсто уза њ и да га није пуштала из вида, док је смрт не усмрти задовољна што је свој живот проживела до последњега даха на оном срцу које јој је било тако драго, у место што се у последњем тренутку окренула од њега не би ли могла још мало живота, још мало живота за себе спасти.

Другога дана у лазарету Нилс је био све сетнији и туробнији а због загушљива испарења у соби, те су се чежња за свежим ваздухом и жеља за животом чудно укрштале у његовим мислима. Тä било је ипак тако лепо у животу, премишљао је он, кад се сетио свежега ваздуха на обали свога завичаја, хладовине у Селандовим буковим шумама, чистога планинског ваздуха у Кларансу, и нежне вечерње свежине на језеру Гарда. Али кад би помислио на људе, — њега би опет душа заболела. Он их је дозивао једнога по једнога преда се, и сви су прошли покрај њега оставивши га сама, и ниједан једини не остаде. Али да ли се и он њих чврсто држао, да ли је он био веран? Било је само то да их је спорије напустио. Не, *није* то било! Био је само тај жалостан и прежалостан факт да је душа људска свакад сама. Лаж је свако веровање о претапању душе и душе; ни мајка, која нас узима на крило, ни пријатељ, ни жена која је почивала на нашем срцу...

Пред вече наиђе запаљење на рану и болови су били непрекидно све већи и већи.

У вече дође Хјерилд те је поседео крај њега један тренутак; око пола ноћи дође поново и остаде дуго. Нилс је много патио и јечао од бола.

— Лине, једну озбиљну реч, — рече Хјерилд, — хоћете ли свештеника?

— Немам више никаква посла са свештеницима као ни ви, — прошапута огорчено Нилс.

— О мени није овде реч, ја сам жив и здрав, али немојте се ви мучити својим назорима; људи, који морају да умру, немају никаквих назора, а и што их имају не значе ништа. Назори су само за живот, и у животу они врше своју дужност. Може ли појединцу човеку бити што од користи, да ли ће умрети са овим или оним гледиштем? Верујте ми: свако од нас има светлих, слатких успомена из свога детињства; ја сам видео већ толико њих што умиру па то увек даје утехе кад се извуку успомене. Будимо поштени и искрени: можемо ми бити што год хоћемо и како год хоћете то да назовете, али ми ипак нећемо никад потпуно избацити из неба Бога. Наш га је мозак толико себи замишљао тамо горе, звона и песме су нам га усадиле у њ, још од како смо мала деца били.

Нилс климну главом.

Хјерилд се наже к њему да чује, да ли неће што да каже.

— Ви мислите добро кад тако говорите, — прошапута Нилс, — али... и он заврте одлучно главом.

Дуго је владала тишина у соби, само што је вечито „Хој-хо“, „Хој-хо“ оног сељачког момчета лагано комадало време.

Хјерилд устаде.

— Због ом пошао, Лине! — рече он. Ипак је то лепа смрт умрети за нашу јадну земљу.

— Да, — рече Нилс, — али ми нисмо ни снивали некада, пре много и много времена, да ћемо ми учинити своје на овај начин, овако!

Хјерилд оде. Кад је био у својој соби, стајао је дуго крај прозора и гледао горе у звезде.

— Кад бих ја био Бог, — промрмља он, и у мислима настави, — ја бих много пре учинио блаженим *овога* који се ни у последњем тренутку још не дâ преобратити.

Нилсови болови бивали су све јачи и јачи; ударали су и ударали немилосрдно по грудима и једва су се могли подносити. Можда би било добро имати једног Бога коме би се могло помолити и потужити!

Пред зору стаде бунцати, запаљење је било у пуном јеку.

И то је тако трајало још два дана и две ноћи.

Кад је Хјерилд видео Нилса Линеа последњи пут, он је лежао и бунцао о своме оружју и о томе да хоће да умре стојећи.

И најпосле је и умро смрћу, тешком смрћу

Голубови

С франц. превела **X.**

Тамо код гробља на малом брегу,
Где палма нија лиснате круне,
Голуби бели у њој се легу,
И свако вече гуком је пуне.

А кад се зора од ноћи дели,
Бисерна зрна с грана се круне,
И будно јато голуба бели'
У плави ваздух весело суне.

Моја је душа к'о палма с горе,
Ноћу се у њој визије роје.
А с првим зраком румене зоре
Бела се јата распу куд које.

(Théophile Gautier)

Петар Илић

— слика —

С. Д. Тодорић

Кад се пробудио било је шест часова по подне. Поред његових прозора, прозора Петра Илића, секретара начелства, које покривају фине, прозрачне завесе, иде полако свет и чује се тихи жагор... У соби, која је била до његове, чуо је како полако стење његова газдарица, тешко дише, јер је сипљива и нешто шапуће. Господин секретар напреже слух да чује шта се говори...

— Јутрос, јутрос, Бога ми, дошао је... Целу ноћ сам се превртала! — говорила је баба шушкетајући. Ту застаде мало да одахне. — Чекала сам га да дође....

После је настала за кратко време тишина, коју је прекидало зујање још по које заостале мухе, тихо, чисто плачно зујање.

— Па баш стално пије... А? Стално?... Чу се старачки шапат и тихо јецање...

— Стално!... Стално!... — говорила је газдарица и махала рукама.

Петар Илић се промешкољи у постељи.

— Ала лаже, бабац један! Баш није стално... „Стално!“ и он се намршти и завуче прсте у црну, густу косу, која му је на чело пала. — Ама, која је она друга што је запиткује?... Шта се то кога тиче што пијем?... „Стално“... „стално“... понављао је он и гледао у таваницу.

Хтеде да заборави те ситне разговоре, јер баба увек говори, говори као чегртаљка!...

Устао је полако из постеље и пришао умиваонику, па полако, лено сипао хладну воду у шаку, преручивао је у другу и пљускао се по лицу, трљао је врат, прса. Чуло се пљускање воде и његово задовољно: — „Охо-хо-хо!...“

Кад је стао пред огледало, загледао је задовољно очи, мишице, прса...

После је сео на столицу и отпочео да се облачи полако. Кад је навлачио чарапу, врата му се на соби отворише и промоли се неко смежурано лице, жуто од болести, старости и патње. У собу уђе црно, дрхтаво тело, са осмехом на сухим уснама. Петар Илић погледа је и сети се матере.

— Мати!... Мати!... Ти, мајко! и паде смежураној баби око врата. — Ко би се надао... ко би се надао!.... Јесте.... твој сам глас чуо.... твој глас.... — говорио је Петар Илић, смејао се, грлио бакицу коју је облило руменило. — Јеси ли здрава? Како си живела? — падало је питање за питањем. Петар Илић сетио се сада први пут, после толико година, да је запиткује. — Ја сам те заборавио! — Чисто је шапутао и миловао је мазним покретима. — Опрости.... опрости....

Баба је била изненађена од толике милости; она је све јаче црвенела; развлачила сухе усне у смех, по увехлу лицу играле су боре од задовољства и шапутала је тихим старачким гласом: — „Ништа... ништа.“

Он се мало смири; посадио је матер на столицу, сео према њој и пиљио у њу.

— Па де.... причај како си живела после очеве смрти... Причај...

Она се застиде; стаде да колута очима; на усне јој се навуче горак осмејак.

— Па добро... Прала сам!... Добро, само те си ти здрав... Само кад си ти здрав! — говорила је бакица и тресла се од узбуђења... — Ја сам стара... Не мари баш и да гладујем!... Ту се загрцну од бола и заплака.

Петар Илић гледа је сузним очима, узе је за руку и отпоче је љубити.

Тако су седели, разговарали као деца. Он је обећавао, клео се; а она сва блажена слушала га и плакала од радости...

Кад су се мало примирили, упита га она плашљиво, пиљећи му у очи: — Стевка умре?.. Бог да јој душу прости!... Јадница...

Он је гледао упитно у матер, гледао неколико тренутака, као да је не разуме и сузе му грунуше на очи. Почео је да говори о Стевки. Причао је о њеним очима, рукама, осмеху; причао је како ју је волео, носио на рукама...

На пољу је страшан ветар тресао дрвета, обарао на земљу жуто јесење лишће, а њих су двоје тако у полумраку седели и причали...

Легли су доцкан. —

Петар Илић је и даље мислио о Стевки. Стезао је јорган, мислећи да стеже њену руку; шапутао нешто, као да њој говори; али место њена гласа чуо је снажни ветар, који је некуд далеко журио. Слушао је како тужно шýми јесење лишће, као да плаче... Њега је фијукање ветра и шýм сухог лишћа увек узбуђивао; гледао је унезверено по соби; слушао правилно бабино дисање, па се опет обратио лишћу, чији шум као да му је нешто говорио. Њему је у глави зујало, као да сам говори: „Како сам је волео... Бежи... бежи одавде!...“ И он се као и увек борио: да ли да устане и да бежи у мрак, у тишину?... Тело му се од неког узбуђења тресло; лице је обузимала ватра; слепоочне кости су одскакале... Најзад је устао као и увек што је радио. Пришао је пажљиво бабиној постељи да види, да ли спава и видео ју је с осмехом на лицу, као да је сва срећна... Обукао се брзо и изишао пажљиво из собе... Напољу мрак, ветар... Хитао је као да га неко гони... А када се умори, нађе се пред каваном у коју је редовно долазио...

За столовима много радника, угрејаних од пића, разговора, песме...

Стао је поред једног празног стола и наручио ракије... Кад је испио, почео је да декламује, ширећи руке у вис, клањајући се, а црна му је коса падала на чело и очи. Чуо се његов дубоки, грудни глас:

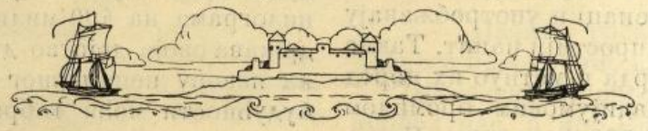
— За столовима сиротиња сама...

Сиротиња га је слушала заморена погледа, а његове речи ишле су далеко кроз мрак...

Гледао је да се прибере... Климао је главом, уздизао раменима и најзад почео да се смеје, слатко да се смеје, докле се није уморан скљокао на столицу...

* * *

Пред зору је ушао пажљиво у собицу своју, ослушнуо, да ли му мати спава, па је и сам легао да се одмори....

Визија живота

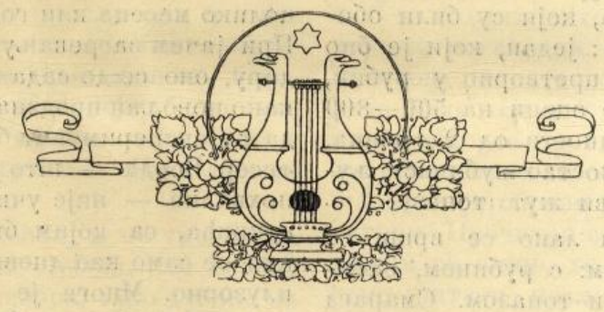
Хоризонтом жарким где се сунце спали,
Док последњи рефлекс модром тамом гине,
Импресија туге с душе ми се скине,
И живота оклоп ко олован свали.

А ко мутна лава кад мрак свуд избија,
И нимфе хитају на обалу речну,
Тад се буди машта и кроз маглу млечну
Мученичко лице живота засија.

Изнурен и свео од борбе за стварним,
Он оставља тмином своје патње дуге,
И лебди кроз светлост без сузе и туге.

Пун слободе вечне са гестом немарним,
Живот сад тај бежи далеко од људи,
И душом ми чежње осећаје буди.

Ј. Јалдис-Бојановић

РАДИЈУМ

КАО

фабрикант рубина, сафира и смарагда

Није давно било од како је велики енглески испитивач Вилпам Рамзеј експериментом доказао, да претварање метала није утопија, и да ће алхемија можда једног дана ликовати. Њему је пошло за руком, да утицајем радијумова зрачења претвори бакар у литијум. На седници Париске Академије Наука (28. октобра пр. год.) саопштио је познати научењак Лапаран, да је професору Бордау директору лабораторије Министарства Финансија и асистенту професора д'Арсонвала у Француском Колежу, пошло за руком да пребоји драго камење радиоактивношћу. Проф. Лапаран показао је низ лепих рубина и сафира, од којих се не може очекивати никакво слично разочарање као што је недавно било са вештачким дијамантима једног професора у Нанту, који су се показали као кристали без вредности.

Борда је дошао до свога открића на врло прост и логичан начин. Он је приметио, да се стаклена епрувета, у којој је било радијума, ускоро почела бојити мрко или плаво. Ово је бојење приписивано металном оксидовању у стаклу. Борда се присети тумачења којима је покушавано да се на исти начин објасни оно дивно румењило рубина и плаветнило сафира. Зар не би било могућно, да је и овде радиоактивитет изазвао бојење корунда, чије су врсте оба драга

камена? У стењу, у коме су дремали рубин и сафир, налазе се, као што је познато, исто као и у сваком камењу, слаби трагови радијума. Што је урадила за тисућу година незнатна количина радијума у стени, зар се не би могло поновити у кратком времену са концентрованим радијумом? Тврди корунд, који постаје од пешчаног, шљунковитог, киселог алуминијума силиката и који се врло често налази у природи, има незнатну вредност када је јасан и прозрачан, а при томе безбојан и слабо или неједнако обојен; јувелири га називају тврди камен (кременац) и употребљавају га као полудраги камен за простији накит. Такве корунде купио је проф. Борда и метнуо их поред епруветице са најјачим радијумовим бромидом (интезитет по Кирију 1,800.000 јединица). После неколико недеља беше наступила потпуна промена боје.

Када је Борда вратио камење своме јувелиру, овај их није познао: безбојни корунд беше постао жут као топаз, плаво зелен као смарагд, љубичасто плав као сафир. Оно што је вредело једва 2 франка по карату, буде оцењено сада од јувелире на 45 фр. карат. Затим су изабрали два по два сасвим бистра корунда, по два бела и по два румена, љубичаста и плава. Од сваког пара задржа Борда по један као „сведока", док је друго, сасвим слично камење, оставио близу своје епруветице са радијумом. После неколико недеља направило је опет чудо „светлосно бомбардовање" загонетног радијума. Одмах показа Борда јувелиру оба камена, који су били обојени слабо црвено као вино: један, који је био изложен радијуму, беше се претворио у рубин, којега је карат могао да се оцени на 500—800 динара, у место раније вредности од 2 франка. Тамно црвени корунд беше постао љубичаст, љубичасти плав (сафир) а плави жут (топаз).

Пребојавање радијумом лако се врши са целом корундовом породицом: с рубином, сафиром, аметистом, смарагдом и топазом. Смарагд строго узев не припада баш овамо. Он је врста берилијума или глицијума; хромоксид боји овај у смарагд. Али сродство је велико и зелено обојени корунди радијумовим зрачењем, изједначују се сасвим са правим смарагдима. Јувелир, коме се поднесе промењено корундско камење, доћи ће у опасност. Ако не може више да опази разлику у боји и ватри, неће моћи опазити ову разлику ни у односу на тежину и чврстоћу; полудраги корунд има иста физикална својства као и драги камен. О каквој превари при поступку проф. Борда не може бити речи, пошто он не врши бојење никаквим хемијским додатком; он само подражава истински ток у природи. Научно се још није могло утврдити, шта се то десило с корундом под утицајем радијумова зрачења. Хемичари, који су били на седници Академије Наука, изнели су мишљење, да може бити речи о сасвим сличном претварању елемената, као код горе поменутог Рамзејева експеримента. Под утицајем радијума могао би се, например, претворити манган или кобалт, коме сафир има да захвали за своју плаву боју, у хром, чији је оксид жут и даје боју топазу; од сафира постао би топаз. То су све још хипотезе.

Да ли ће откриће проф. Борда довести до превrата у трговини драгог камења? Да ли ће власник једног милиграма радијума, који је додуше врло скуп — рачуна се вредност једног килограма на 400 милиона франака (али зато задржава своје дејство две хиљаде година) — бити на извору неизмерног богатства? Да ли ће се у будућности моћи фабриковати толико рубина и сафира, колико се хоће, тако да ће цена драгог камења све више и више падати? Радијум је учинио већ нечувени преврат у основним теоријама физике и хемије. Да ли ће нас још ставити пред материјалне и економске законе, који светом владају? Да ли ће се испунити слутња сир Вилиама Рамзеја и да ли ће се моћи ма који метал незнатне вредности молекуларним претварањем преобратити у злато, као на прилику бакар у литијум? Ко може замислити, какву катастрофу може да изазове ова људска тековина у социјалним творевинама? Још није сасвим поуздано, да ли је проф. Борда произвео радиоактивитетом драгоцено камење као трајно. Познато је да радијум има својство и одузимања боја. Да ли неће претворено корундско камење после неколико месеца или година изгубити садржај боје? При јачем загревању као и при електричном додиру, оно се до сада није променило, што је свакако повољан предзнак. Сме се такође очекивати, да ће експеримент бити свугде коригован. Професор Борда — што је с научног гледишта врло похвално — није учинио никакву тајну од свога открића, са којим би могао постати милионар, ако се само као дневна сензација не покаже као илузорно. Многи је златотворац правио злато, али оно је брзо губило свој сјај!

Недавно саопштење професора д'Арсонвала у Академији Наука утврђује, да је још покојни Бертело експериментално доказао радијумово дејство бојења на стакло, порцелан, шалитру и драго камење. По Бертелу радијум има пре штетан утицај на драго камење, јер прави најбољи рубин плавим, сафир зеленим, смарагд жутим а топаз безбојним корундом без вредности. Желети би било да се добије обрнута „скала". Али пошто се сада зна, да без сумње радијум узрокује бојење драгог камења, можда ће наука ипак наћи повратни пут првом стадијуму — рубину. Међу тим могу наше даме, власнице драгог камења, још мирно спавати, додаје галантан научењак, јер побијање вредности њихову накиту не би требало да их плаши за сада.

Ж. П.

ЛИСТИЋИ

Песме у прози, Причице, Импресије

Из Фрушке Горе

Тек је прошла поноћ, свежа и хладовита септембарска поноћ у Фрушкој Гори. Ми смо силазили низ пошумљену косу једнога доста стрмог брега. Напред иду два калуђера, певуше црквене песме и с времена на време из пушке пуцају. Они нам показују стазу ка манастиру који се дубоко доле, као какав вилински дворац, спрам месечине беласао. У манастир идемо на ноћиште, а он је већ давно у сан потонуо.

За мном је ишао мој друг, и промуклим гласом певао једну сремску песмицу која му се највише свидела, мало час, за време весеља, тамо горе у вили — међу виноградима. Друштво и вино га тако много расположише. Он је, на свој начин, тада био срећан и весео, и ту раздраганост је у отужној песми испољавао.

А пун месец је обилно расипао своју белу светлост; његови зраци су се потајно, као гује, кроз гране шумског дрвећа провлачили и стварали мистичну полутаму дуж заклоњене стазице. Тек овда онда, на маленим пропланцима, блеснуо би у својој пуноћи чаробан сјај бледе месечине. Свеж је ветар на махове подухивао и доносио нам једнолико чегртање чегртаљке из околних винограда.

И ја сам се осећао срећан, а не умедох да испољим своје задовољство. Дубоко сам осећао чар ове ноћи и реткост призора, тако дубоко да сам их у томе тренутку само ја могао неодређено и јако осећати; други ме ко не би разумео. А тако сам желео да ме ко разуме, желео сам да отворим душу до њених дубина и изнесем све што је тада толико покреташе, што је усхићаваше иствараше у њој ову благу сету. Тада се *тебе* сетим и помислих: „Што сад она она није овде!“ Јер ти си само недостајала, па да срећа потпуна буде. О, ти би ме разумела! Сад сам јасно осетио да све оно неодређено и сетно расположење није било ништа друго, него носталгија, силна носталгија за тобом.

Али ти си у овом тренутку мирно спавала, далеко од мене. И пред очи ми изиђе твоја угодна спаваћа соба, испуњена топлом и интимном атмосфером која те у сну окружује. Ах, како је различито ово моје поднебље од те страствене атмосфере, у којој се сливају све невидљиве интимности твога бића са топлим дахом твојим! Како ми света и чедна изгледаш у својој спаваћој соби . . . . . —

— „Пазите, господо, ево један мали јарак! Да њега прескочимо па ето нас пред манастиром.“

Манастир се скромно и у скрушености дизао испред нас, а мој добри друг, који је већ далеко у свом одушевљењу био отишао, кад смо закуцали на врата манастирска, почне у највећој екстази да декламује:

„Отворте се, тешка врата, фрушкогорског манастира!
„Ја ударам тако позно у дубини ноћног мира.“

Гр. Ил. Б.

Memento vivere!

Зашто се увек заруменнш, насмејеш и утекнеш, кад почнем да ти причам о љубави, девојчице моја мала? Не плаши се, нико нас не би чуо, јер ја бих се приљубио уза те и говорио бих ти сасвим тихо, тако тихо да би могла чути куцање мога срца. Ја бих ти причао дивно, као што још никад досад ниси слушала, јер би моје речи биле топле и искрене и као плаха летња киша обасуле би твоје очи и твоју косу меку и лаку као пена. А такве речи ти још ниси слушала, твоји образи још нису горели под њиховом ватром. Прочитао сам ја то из твојих очију... Не плаши се више, ходи и пружи ми руку. Заједно ћемо читати песму о љубави. Ходи, memento vivere!...

Гледам те свакога јутра, како стојиш на прагу и као дете се смејеш и радујеш, када те први сунчеви зраци обгрле и почну да милују твоју плаву косу и нежни бели врат. Ти им пружаш и нудиш све, само очи кријеш. Како си онда весела!... Не веруј сунчевим зрацима. Они не грле и не милују само тебе; они воле нас све. Остави нас и ходи у мој загрљај, јер ја волим само тебе, девојчице моја мала. Миловања моје љубави и моје младости биће ти дража и пријатнија. Прочитао сам ја то из твојих очију... Не плаши се више, ходи и пружи ми руку. Заједно тек наћи ћемо срећу. Ходи, memento vivere!...

Тихо, сасвим тихо је шуморило лишће оног вечера, кад сам те први пут затекао саму. То је било сасвим случајно. Када сам сео поред тебе, гледао у твоје лепо лице осветљено белом летњом месечином и осећао свежину и младост што је шириш свуда око себе, ја сам тек онда увидео, колико чари и среће лежи у теби. А дотле сам те увек гледао обичним равнодушним

погледом, каквим посматрамо просте познанике. Ћаскали смо о свему; ја сам заборављао шта говорим, нисам слушао ни шта ти говориш, заборављао сам и где сам, али да непрестано гледам у твоје љупко, примамљиво лице и очи, у којима се огледало обиље живота и осећаја, то никако нисам заборављао. Колико си само пута тог вечера поруменела због тога руменилом стида и — задовољства! И док су над нама трепериле звезде, а крај нас, под старим зидом огрнутим зеленим бршљановим покривачем, цврчали попци, у мени се више но икада дотле будила жеља за што пунијим животом и ја сам више но ма кад пре тога осећао задовољство што живим... А кад сам се сутра ујутру пробудио, прва помисао била си ми ти и ја сам одмах знао, да је у моме срцу почела да ниче биљка љубави...

Више ме не гледаш онако слободно и отворено као пре, док смо још били само познаници, ни онако несташно као раније. Не плаши се и не бежи, девојчице моја мала. Од љубави се не може утећи. Отворила си књигу срца и ти је мораш читати; чежња твоје бујне младости и радозналост птичета, које први пут извирује из гнезда, гоне те на то... Зашто увек склањаш своју топлу ручицу од мога миловања? Кад сам једном нагло и изненада почео жудно да љубим твоје прстиће, ти си их истина брзо отргла, али си се ипак обрадовала мојим пољупцима и пожелела их још много, много. Прочитао сам ја то из твојих очију... Не плаши се. Ходи, пружи ми руку и заједно ћемо испунити своје жеље. Ходи, memento vivere!...

Једног си јутра имала киту љубичица на својим младим, топлим грудима, од којих доиста нема лепшег узглавника. Ја сам погледао прво у твоје очи, у чијем се дубоком сјају огледала бујност младости, па онда у лепе плаве цветиће и пожелео сам и једно и друго. Ти си разумела мој поглед, али си ми пружила само миришљаве љубичице и ако би ми много радије понудила своје лепе очи. Прочитао сам ја то из њих..... Зашто се онда плашиш, девојчице моја мала? Ходи и пружи ми руку. Заједно ћемо брати и китити се цветићима своје љубави. Ходи, memento vivere!...

Д. В. Ненадић

Једна обична историја

— Из једних успомена —

Први пољубац

Баш кад су кроз влажни зимњи сутон почеле лагано да промичу прве пахуљице снега, беле и лаке као паперје а несташне као здрава деца, она дође, пружи ми своју топлу, малу ручицу, весело се насмеши и ми продужисмо пут заједно....

Ишли смо лагано, прибијени једно уз друго. Крај нас су промицали људи искићени белим, снежним цветићима; били су згрчени, подизали су јаке, дрхтали и журили се, да што пре стигну топломе огњишту. А ми смо корачали одважно, весело смо ћаскали и смејали се као да је мајско вече. Ја сам бацао на њу грудвице снега, хватао је хладним и влажним рукама по зажареном образу, а њен сребрнасти смех пун здравља и задовољства разлегао се кроз зимску ноћ. Били смо несташнији и од оних пахуљица, што су падале по нашим оделима, по нашим лицима, што су нас обмотавале, савијале се и тихо, нечујно спуштале на земљу већ покривену меким, белим огртачем.

Кад смо дошли до њене куће у малу, узану и мирну уличицу са старим тарабама и малим кућицама са сниским крововима, она се несташно поклизну, ухвати се брзо за моју мишицу, наслони ми се на груди и ја осетих на својим помодрелим уснама топли, страсни пољубац. Брзо је прихватих у своја наручја, чврсто је обгрлих и моје су се усне дуго грејале на њенима.... Несташне пахуљице су падале по нама, обмотавале нас, савијале се и тихо, нечујно спуштале на земљу.

То вече је зима поклонила људима свој први снег, а она мени свој први пољубац. — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Последњи

Седели смо на клупи. Пред нама је био водоскок, али сада празан, исушен; из кљуна родина није више шибао дебео млаз бистре воде, која се према сунцу онако весело преливала у дугином шаренилу и несташно, са лаким жубором падала натраг у базен. Свуда је око нас шума испреплетала своје гране, али више није било свежег, пријатног зеленила; на дрвећу је било лишћа и жуто-зеленог и мрко-жутог и жутог, али само не зеленог. Оштри поветарац је подухивао, играо се њеним меким, коврџавим власима и скидао осушено лишће са црних грана.

Кад се мрачни јесењи сутон почео да спушта, она лагано извуче своју руку из моје и прошапута:

— Време је да идем.

Ја задрхтах и подигох главу са њеног рамена. Нисам јој ништа рекао, али је она читала из мојих очију.

— Морам, скоро ће мрак.

Ћутао сам и поново је, још чвршће ухватио за руку. Око нас сутон и поветарац...

Негде у даљини је избијао часовник.

— Не могу више, пусти ме.

Несвесно отворих шаку и она извуче руку, па је наслони на моје раме.

— Не љути се. Ти ме не можеш узети, а ја морам да се удам... као и све поштене девојке. Он ме тражи и они ме терају. Не љути се.

Она се брзо окрете и ја ћутећи пођох за њом.

— Остани, треба још овде да се растанемо.

Стао сам и чекао. У глави ми је бучало.

— Али не заборави: за увек.

За увек. Како су често те две речце извор толиким боловима!

Сагнуо сам главу и ћутао. На једанпут осетих њену меку косу по своме челу, па онда врели дах по образима, а на уснама пољубац. Стресох се; био је хладан, чисто студен. Учинило ми се, да ни пољубац ове мрачне природе око нас, ове природе која је тако јако личила на самртника у агонији, не би био хладнији.

Кад сам подигао главу, ње више није било. Чуо сам како све даље и слабије шкрипи песак и шушти лишће под њеним ногама...

Учинио сам неколико несвесних корака и нашао се пред празним водоскоком. На исушеном бетонисаном дну, по жутом лишћу немирно је скакутала једна мала жабица. Сиротица! Вода је отекла, нема је више, а са њом ни хране за њу. Иде зима и она се не може завући у скамењени зид, што је свуда око ње. Јутро после првог мраза затећи ће је укочену и мртву.

Она без воде, а ја без њене љубави... Сиротице моја, пред нама нема живота...

Д. В. Ненадић

ХРОНИКА

НАУКА

Каква је природна смрт?

О овој појави писао је недавно, у својим »Оптимистичким огледима«, д-р Мечников, лекар Пастерова завода у Паризу. Ево шта вели Мечников. То је така врста смрти, која наступа услед саме организације живога бића, независно од каквих било спољних погодаба. Живећи у заједници, ми смо навикли да сматрамо природном сваку смрт, која се јавља последицом болести, пошто у ствари људи веома ретко имају прилике да посматрају праву, природну смрт. Већина људи умире чисто случајном смрћу, услед брзих или хроничних болести, несрећних случајева итд. Стога сазнање о блиској и неизбежној смрти доноси толико муке и патње људма који свим бићем својим осећају, да би још могли живети и наслађивати се животом; стога и сам процес умирања прати, у већини случајева, осећање бескрајног ужаса.

У свету живих бића срета се природна смрт како у животиња тако и у биљака. Неке биљке, нпр. суновратице, завршују цео круг свога живота за десет дана; за то време биљка израсте, цвета, доноси плода и угине природном смрћу. Исто је тако поучан пример једногодишњих биљака, какве су на пр. наше траве: раж, овас, пшеница итд. Све ове биљке израсту с пролећа, цветају у почетку лета, а при крају лета доносе плод, после чијег сазревања оне угину природном смрћу. Врло је занимљива чињеница, што се кадшто успева, да се неке једногодишње биљке претворе у двогодишње, т.ј. да им се удвоји век. Ради тога треба само спречити развиће семена, откидајући све цветове. На основу ове појаве постављена је теорија о природној смрти у биљака, услед исцрпљења организма ношењем плода. По мишљењу Мечникова, овде не постоји исцрпљење, већ само тровање биљнога организма отровима, који постају у њему услед ношења плода и других животних процеса.

У животињском царству имају слични примери природне смрти, нарочито међу нижим животињама: црвима, мекушцима и зарезницима. У неким случајевима природна смрт се јавља у исто доба и насилном. Тако на пр. има међу црвима врста, које рађају младунце живе (обично се црви размножавају јајима), а међу овима има једна врста, у које је веома узан отвор за извођење, тако да црвићи могу на слободу само кад претходно разрију своју мајку на парчад. Природна смрт у инсеката може се посматрати на пр. код водена цвета, ефемере, који живи само неколико часова, и пошто се обезбеди потомством, угине. У више животиња сви су органи тако добро развијени, да нема правог повода за природну смрт. Доиста, у њих се ретко виђа природна смрт, јер оне већином падају као жртве спољних узрока: глади, жеђи, хладноће, болести или пак служе као храна својим моћнијим непријатељима.

Поново се сретамо са природном смрти само код човека. У њега се она јавља, при данашњим погодбама живота, скоро као изузетак. Ево како описује природну смрт један француски научник: »Старац је до крајности изнемогао; једва је сачувао последња светлуцања свести која се гаси; он слаби сваким даном; ослабелој вољи једва се покоравају удови; кожа му постаје суха, хладна, неосетљива; удови охладне, лице сршави, очи упадају, вид се мути; речи замиру на отвореним устима; живот га напушта од површине ка центру; дисање отежа и најзад застаје срце. Старац се тихо угаси, као кад би заспао последњим сном. Таква је природна смрт«.

Узроци оваке природне смрти крију се, по Мечникову, тамо где и узроци нормалнога сна. По најновијим подацима, сан се јавља као последица самотровања организма отровним производима промета градива наших ћелица. Ови отрови залазе у крв, и скупљајући се у њој у већој количини. на пр. после напорног рада, изазивају појаву, познату као сан. За време сна, поменути отрови делом се обеснаже, делом се удале из крви, помоћу бубрега. По Мечникову, и природна смрт представља једну врсту самотровања организма особеним, досад неиспитаним отровима, при чем тровање тако силно утиче на човека, да он није више кадар борити се противу отрова. У прилог овој теорији иду и посматрани случајеви природне смрти. По причању очевидаца, смрт се јављала у тих стараца тако жељена као што је сан за уморна човека. Они су за њом жудели: у њих се пробудио »инстинкт смрти«, сличан инстинкту сна, глади, жеђи. Ето, такав инстинкт смрти морао би се јављати, по Мечникову, међу људма, као нормална појава. Ну, у данашњици он се ретко опажа, јер смрт долази

човеку, скоро свагда, сувише рано, услед спољних узрока, када у њему још господари инстинкт живота

Да би наступила природна смрт, да би човек проживео дуг и срећан век, Мечников препоручује правилан живот по науци („ортобиозу"), живљење по хигијенским начелима, умереност у свему; поред здраве хране, у којој ће бити што мање бацила, уношење у цревни канал киселога млека и његових бацила (лактобацилин), да би се спречило образовање отрова у дебелу цреву. За тим препоручује: јаку организацију социјалне хигијене, нарочито ради борбе противу туберкулозе и венеричних болести. Најзад сматра Мечников, да ће се временом наћи серум, којим ће се појачати наше племените ћелице у борби са бацилима сваке врсте, који доносе организму разноврсне болести. (Њива, Приложеније 1907. № 12).

П. М. И.

Како ћемо продужити век?

Нова теорија доктора Мечникова

Питање о дугом веку одавна занима мисаоне људе. Ради продужења живота, људи су огледали сва могућа средства. У стара времена и у средњим вековима, ова су средства била посве необична (еликсир живота, камен мудрости и т. д). Тек у најновије време, откада су лекари и природњаци почели да се занимају овим питањем, оно је постављено на чврсто земљиште. Покрај свих могућих хигијенских мера, препоручиваних ради продужења живота, као што су на пр. старање о чистоћи тела, о свежем ваздуху, гимнастика, умереност у јелу и пићу, правилан начин живота, покушавало се да се пронађу специфична средства противу старења, од којих већина, као н. пр. спермин Пељеа и др. представљају извађевине из разних жлезда и органа човечјих и животињских. По најновијим испитивањима, слични екстракти освежавају и узбуђују заморени и истрошени организам и тако привремено подижу опште здравље.

Нарочиту пажњу заслужују радови И. И. Мечникова, који се специјално занимао проучавањем појава старости. Уз припомоћ упоредне анатомије, ембриологије, хистологије и др. грана природних наука, он је израдио нове погледе на узроке старења и створио нову теорију о дужини века (у својим „Оптимистичким Огледима").

Мечников је пре свега брижљиво проучио појаве старење уопште, т. ј. не само у човека, већ и у животињском и биљноме свету. У човека и у виших животиња могу се опажати ове слике и појаве старења: кожа постаје суха и набрана, коса и длака оседе, тело се погрби, ход постаје тежак и спор. Напоредо с тим у човека се опажа знатно слабљење памћења и опадање умних подобности. Узрок описаних појава лежи у поступном дегенерисању т. зв. племенитих елемената нашега тела, куда спадају ћелице што састављају живце, мишиће, јетру, бубреге, а замењују их т. зв. неплеменити елементи, који се састоје из разних облика међућеличног ткива, које Мечников назива општим именом „фагоцита", т. ј. ћелица прождирачица (неуронофази, миофази итд). Пошто фагоцити немају особине изумрлих ћелица — живчаних, мишићних, јетриних, бубрежних — то оне и нису кадре да испуњавају њихове послове, отуда и поједини органи, мозак, јетра, бубрези и т. д. престају да правилно раде. Стога се јављају као последице: ослабљење исхране, затупљење умних способности, опште опадање снаге, и на крају крајева — смрт.

Па шта је узрок сличним појавама дегенерације, старења и умирања? По мишљењу Мечникова, велики значај има теорија тровања, по којој би био главни узрок старости: дегенерисање и атрофија извесних жлезда нашега тела. Познато је да штитаста жлезда, парабубрези, јајник и друге жлезде израђују особена градива која, кад зађу у крвоток, униште утицај отрова, који тамо циркулишу, а посталих из производа животне радљивости ћелица нашега организма. Оболевање или атрофија именованих жлезда, као на пр. гушавост, изазивају неку врсту самотровања организма својим сопственим отровима, чије су последице појаве посве сличне појавама старости.

Ну и ова теорија, мада је заснована на научним подацима, не тумачи потпуно појаве старости, пошто с једне стране, старост не прати увек атрофија именованих жлезда, а с друге стране, удаљење њихово код неких животиња, на пр. питомих зечева, не повлачи за собом појаве самотровања. Стога је Мечников закључио, да узроци старости леже дубље, да потичу из саме организације нашега тела. По мишљењу д-ра Мечникова, кључ ове тајне загонетке лежи у склопу човечјега прибора за варење. Њему је пало у очи, да у сисара заузима дебело црево једну трећину до петину свега цревног канала, докле је оно у птица, риба и водоземаца сразмерно врло кратко, и скоро увек празно. Упоређујући век ових животиња и човека, Мечников је дошао до закључка, да је управ дебело црево узрок скраћивању века у човека, јер оно, као резервоар за остатке од хране, представља врло погодно земљиште за развиће разноврсних микроорганизама, који производе врење и труљење у остацима од хране. Ну при врењу и труљењу органског градива развијају се веома отровни производи по организам, као н. пр. птомаини, који производе тровање. кад се усишу у крв. Дебело црево представља прави расадник свих могућих бактерија, а отрови што их ове луче, утичу кобно на организам, те изазивају прерану старост и превремену смрт. Дужи или краћи век стоји према томе у тесној вези са развићем утробне флоре, која опет зависи од величине дебелога црева. Токсини што их производе бактерије, улазећи у крв, не делају увек једнаком силом; човечји организам има моћно средство самозаштите у т. зв. антитоксинима, противотровима, које он израђује и који ниште утицај токсина. Век неке особе зависи поглавито од тога, у коликој се мери она може противити утицају токсина. Зато се и данас могу наћи људи који доживе сто и више година.

Да би се продужио живот, треба сузбити кобно дејство дебелога црева, вели Мечников. Истина, најкоренитије средство било би да се оно оперативно уклони. Ну ово средство, мада га организам подноси и не трпи, према хирургискоj статистици, никаквих штетних последица, ипак би било сувише жестоко. Стога има други, лакши пут за продужење живота. Треба се, наиме, постарати да се број бактерија у цреву умањи уношењем градива, која би их уништила или бар задржавала њихово развиће. Покушавали су да унесу у цревни канал разна средства за дезинфекцију, као каломел, салол, нафталин итд. ну ова утичу отровно на организам, кад се употребе у већој количини. Много је лакше обраћати пажњу на храну, јер од ње зависи у великој мери флора у цревима. Из хране треба, по могућству, удалити бактерије. То бива, кад се она подвргне, кувањем или печењем, дезинфекционом утицају ватрину, или кад се натапа којом киселином на пр. сирћетом, које задржава множење бактерија. Неки лекари предлагали су да се храна употребљава само стерилисана, коју организам добро подноси, као што су доказале разне експедиције у поларне крајеве земљине. Ну и ова мера не може да уништи микроорганизме, који су се већ угнездили у цревима, трујући организам. Стога би било потребно наћи тако средство које би, унесено у црева, уништило или бар задржавало множење бактерија, без штете по организам. Као такво средство узноси Мечников млечну киселину, израђену из слатких градива нарочитим, млечнокиселим бактеријама. Стога Мечников топло препоручује, уз храну, употребу киселога млека, кефира, кумиса и сличних производа, а тако исто и културе млечнокиселих бактерија. Мечников је израдио нарочит начин за прављење киселога млека, помоћу лактобацилина, фермента, који садржи у себи два различита млечнокисела микроба. Кад се употреби дневно по 5—700 см³ киселога млека, онда се тим регулише рад цревнога канала, а уједно се ко-

рисно утиче на бубреге. Стога Мечников препоручује кисело млеко као лек при разним поремећајима канала за варење и прибора за мокрење, а и против неких кожних болести, које постају услед цревнога самотровања. Лица, која не подносе млечну храну, могу са успехом употребљавати и саме културе млечнокиселих бактерија, како у сухом, тако и житком стању.

Да би се поменуто средство за продужење живота довољно тачно оценило, треба, истина, извести још много огледа и опажања. Сам Мечников огледао је на себи у току осам година са најбољим успехом овај начин живота. Многи његови пријатељи, који су страдали од болести црева и бубрега, осетили су олакшице у својим боловима и недузима, пошто су употребили лактобацилин. Доктор Коенди је такође доказао, научним огледима на себи, да млечна киселина смањује процесе врења и разлагања у цревима. Желети би било да се изврши цео низ научних истраживања о употреби овог начина живота са киселим млеком у болницама, сиротињским домовима, склоништима за старце и старице и другим сличним заводима.

Ослањајући се на успехе серум-терапије, Мечников се још узда, да ће се временом пронаћи цео низ серума, који ће појачати рад и издржљивост племенитих ћелица нашега организма (живаца, јетре, бубрега), те ће људи моћи проживети дуг и срећан живот, и сачувати у знатној мери своје физичке и душевне силе све до дубоке старости, која би се завршила природном смрћу. До тога срећнога доба, Мечников препоручује, поред млечно-киселих производа, да се управљамо према свима оним прописима, које су за последњих година израдиле медицина уопште, а хигијена напосе. Тако треба, пре свега, побринути се о чистоћи тела, о довољном кретању (шетњи и гимнастици), о умереној и здравој храни, о чистом ваздуху и т. д. Даље, треба развијати сва своја добра својства, угушивати ружне страсти и наклоности, уздржавати се од свих претеривања. Напоредо с тим треба што боље организовати друштвену хигијену, ради борбе са инфекциозним болестима, које у великој мери скраћују живот. Међу њима се кобно истичу туберкулоза и сифилис. Борба са овим двема болестима тесно је везана са најширим просвећивањем народне масе. Према томе и борба за дуг живот је у присној вези са народним просвећивањем. Наука и просвета припремају земљиште и путеве за продужење живота човекова на земљи.

По руском **П. М. И.**

Vladimir Vidrić: Pjesme.

Млади хрватски песник г. Владимир Видрић издао је ово дана прву свешчицу својих песама. По броју песама је мало, али и са то мало песама својих г. Видрић дао је познати да има несумњиво песничког дара. Античка времена и лепоте у природи нарочито привлаче његову пажњу и пред његовим мисленим очима стварају слике истински лепе.

За доказ тога навешћемо неке партије из његове песме *Na Nilu*

Zlatna se šajka
Ljulja na valu
Posuta cvijećem,
Prekrita svilom.
Fenjeri plamte
Udaraju vesla
Zlatna se šajka
Zavezla Nilom.

— — — — —

Do bijelih stuba
Ljulja se šajka
Rosna je trska
Napolak skrila.
Uz bijele stube
Uzlazi tiho
S vijercem o čelu
Kraljica Nila

— — — — —

Dva kamen kipa
Pjevaju zoru,
Zlatna se šajka
Zavezla Nilom,
Plameno sve je
Pokrito nebo
Zeženim zlatom
Krvavom svilom.

Песма му *Pompejanska sličica* такође је доказ за то:

Tamo u dolu gdje lovori šume
I srebrene vode teku,
Kucaju srca. — Crni satiri
Rumena ovna peku.

Pod svijetlim panjem penje se plamen,
Ožarene dršću grane,
O grud satiru sakriva žena
Obraze milovane.

A oko' u okol skaču satiri,
Pak se rozima biju;
Krčage nose — krčage vuku
Sladjano vino piju.

I vjenčav se lišćem vinjage bujne
Buku podižu divlju.
Kucaju srca. S ljupkog se gaja
Bijele nimfe oziv1ju.

Нарочито му је лепа песма *Jutro.*

Svitaše. Još bi tama u lugu
Pan se ukaza s omašnim mjehom,
On stupi na čistac pod jasiku tanku
I tu se oglasi smijehom.

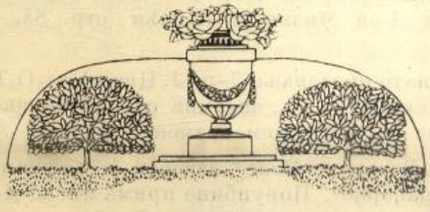
Plahe su sjene došle iz tame
I plesat stade na zelenoj travi.
Bile su divlje plavojke Nimfe
S bijelimi vijenci na glavi....

A svitaše jutro. Rosa je pala,
Pa se u krupnih kaplja blista.
Sja jutarnja zvijezda. Drhće i trepti
Jasika širokog lista.

Pod jasikom ljupko žamore dude
I igra kolo naoko Pana.
A šumi lug — to ide vjetar
O prvom osvitu dana.

После оваквога почетка надати се, да ће г. Видрић дати још доста правих уметничких дела.

М.

РАЗНО

* Готов је IX свезак Српског Етнографског Зборника, који издаје Академија Наука. У њему су три збирке српских народних игара. Прва је збирка од госп. Луке Грђића-Бјелокосића, скупљена по Босни и Херцеговини, друга је од г. Стојана М. Мијатовића, скупљена у Левчу, а трећа је од г. Атанасија Петровића, скупљена у Скопској Црној Гори. — Увод је написао г. Д-р Тихомир Р. Ђорђевић.

* У издању Задужбине И. М. Коларца штампана је »Етнологија« Д-ра Хајнриха Шурца, у преводу Д-ра Тих. Р. Ђорђевића. — Цена је 4 динара. —

* Дато је у штампу (издање Ж. О. Дачића) дело Д-ра Станоја Станојевића »Историја Српског Народа«. У њему су ови одељци: I. Балканско Полуострво пре досељења Словена; II. Продирање Словена на Балканско Полуострво; III. Колонизација Словена на Балканском Полуострву; IV. Прве српске државе; V. Зета као политички центар српског народа; VI. Борба Зете и Рашке о превласт; VII. Снажење српских држава; VIII Превласт српског народа на Балкану; IX. Борба српског народа са Турцима; X. Срби под Турцима; XI. Борба против Турака у српским земљама; XII. Културни и политички препорођај српског народа; XIII. Културно јединство српског народа. — Књига ће имати до 25 штампаних табака велике осмине. Цена ће бити 4 дин. (круне). Претплату слати г. Ж. О. Дачићу, секретару у Универзитету (Београд). —

* Конференција хрватских новинара, одржана у Загребу, донела је одлуку да се приступи организовању друштва новинарског. Правила су већ израђена, и сад се само, како смо обавештени, очекује потребно потврђење њихово, после чега ће се извршити упис и избор управног одбора. Друштвени званични назив биће »Хрватско Новинарско Удружење«. —

* Иницијативом уредништва »Народа« (Мостар) одржаће се у Мостару низ популарних предавања за добротворне циљеве. Предавања теку овим редом: 1. Милан Ћуковић: О нашој основној школи; 2. Д-р Љубомир Пелеш: О наследном праву; 3. Душан Васиљевић: Обртничко питање; 4. Душан Иванишевић: Мајка; 5. Д-р Урош Круљ: Из хигијене; 6. Д-р Никола Стојановић: Радиност и трговина; 7. Ристо Радуловић: Александар Дима Син као моралист; 8. Љубомир Круљ: О винарству; 9. Атанасије Шола: О драмској уметности и позоришту; 10. Јован Протић: О женама; 11. Ристо Тохољ: О омладини.

* Јелена С. Марковића превела је са француског и штампала дидактичку приповетку за младеж »Добра Јованка«. Ово је дело у оригиналу наградила Француска Академија. —

* У Бањој Луци, иницијативом уредништва »Отаџбине«, основан је Одбор за подизање споменика младом и одушевљеном песнику, родољубу и сараднику »Отаџбине« пок. Јовану Поповићу. Председник је одбора Петар Кочић. Прилоге треба слати уредништву »Отаџбине«. —

* Српско Пољопривредно Друштво штампало је у свом издању ове две књиге: »Ђубре и ђубрење« од Д-ра Ђорђа Радића (стр. 74, цена 0·60 дин.) и »Подизање четинара« од Д-ра Миливоја Васића (стр. 84. цена 0·80 динара). —

* Познато предавање Д-ра Ј. Цвијића, „О Ђердапу“, које је било у Бечу о. г., штампа се на немачком језику и изићи ће у најближем времену. —

* Из »Босанске Виле« засебно је одштампана трагедија »Карађорђе«. Поруџбине прима писац Д-р Милош Перовић (Београд, Зелени Венац, бр. 2.). —

* Пре кратког времена штампана је »Соколова Споменица«. У њој су подаци о оснивачима овога друштва у Београду, као и опште црте из историје и организације његове. У књижици је и неколико илустрација. Цена је 0·50 дин. —

* Клуб »Напредак« (Београд, Чика-Љубина улица, бр. 7.) штампао је као своје издање календар »Напредњак« за 1908. годину. Цена је календару 0·50 дин. —

* И нашим читаоцима по штампаној репродукцији познати Роксандићев »Рибар« откупила је Београдска Општина за 7000 динара. У току пролећа нове године »Рибар« ће красити један од скверова Београдских. —

* Из књижевног фонда пок. Димитрија Стаменковића награђена су ова два дела: 1. »Родољуб«, од француског писца Пола Бурдоа, а у преводу Јов. М. Јовановића, и 2. Рад и вредноћа, популаран спис проф. Павла Аршинова. Прво је награђено са 800 а друго са 100 дин. Оба дела већ се штампају у Државној Штампарији, свако у 25.000 примерака.

* Душан Ђурић, учит. у Карловцима (Срем), штампао је књигу »Дечји Добротвор«, три приповетке за српску младеж. — Књига је опремљена у Српској Манастирској Штампарији; цена јој је 80 потура, а има 90 страна.

* Из Архива за правне и друштвене науке (Београд) засебно је одштампан чланак Ст. Новаковића »Католичка црква у Србији«. У њему су писма владике Јосипа Штросмајера, као и разне белешке и објашњења о томе предмету. — Књига је у величини 8°, има 55 страна, а цена је 1 динар. —

* Сава Теодоровић, протопресвитер, професор и катихета у Земуну, штампао је треће, поправљено издање свога уџбеника »Православно Морално Богословље« за више разреде средњих школа и препарандије. Књига је у величини 8°, има 232 стране, а цена је 2 круне (2.30 динара). —

* Из »Браника« (Нови Сад) засебно је одштампан из повећег путописа уломак »Најновија Предићева слика«. — Писац је Островскій (псеудоним). Цена није означена. —

* Нешо К. Станић, Зеланин из Подгорице, штампао је у Вел. Бечкереку (штампарија Светозара Грчића) књигу »Збирка примера и поука«. — Књига је у вел. 8°, стр. 155. Цена?

* Ђорђе Петровић и Вића Грујић (Рума) штампали су за 1908. год. календар »Ратар«. — Има 102 стране, цена 50 потура. —

* По правилима о задужбини пок. Димитрија Стаменковића, бив. трговца Београдскога, Српска Краљевска Академија расписује овај стечај за награду из овога фонда за ову 1908. годину. Списи, који се израђују из ове задужбине, раздају се народу српскоме бесплатно, те с тога морају бити написани популарно: а по жељи завештаочевој у њима се може говорити: а) о Српству и српској мисли, б) о отачаствољубљу, в) о вери, г) о моралу и истини, д) о раду и прилежању, и з) о чувању здравља. То су области размишљања и поуке из којих се могу узимати идеје које се имају обрадити у згодној књижевној форми. Дела могу бити оригинална или преведена и прерађена, само што ће се на стечају оригинална дела претпоставити преведенима. Ко пак шаље на стечај превод или прераду, дужан је приложити оригинал по коме је прерађивао или преводио. Писци ваља да поднесу своје списе најдаље до краја септембра ове године, и то с именом или без имена, које у овом последњем случају ваља да буде у затвореном коверту, на којем ће стајати име самога списа. Списе, који дотле стигну, Академија ће предати референтима на оцену, и писцу, чији спис буде примљен као најбољи, издаће се награда *до 1000 (хиљаду) динара у злату*, а награђени спис штампаће се о трошку ове задужбине. Примљени спис остаје својина ове задужбине.

* Српска Краљевска Академија Наука расписује стечај за награду, за 1908. г. из Књижевног Фонда Милоша Ж. Петровића. Награда је 600 динара у злату,

а издаће се ономе ко поднесе најбољи оригинални спис из области економних наука. Избор предмета, облик и величина списа остављају се писцу на вољу. Писци, који желе да се надмећу, дужни су поднети Академији своје списе до *31. децембра ове године.* Списи се могу слати под пишчевим именом и без тога: у последњем случају писац је дужан ставити један исти знак и на спис и на завој спроводног писма, а у писму ће бити пишчево име и адреса.

Старањем председништва Академије оцениће се сви поднети му списи до краја јануара 1909. год. По саслушању реферата председништво одлучује који ће се спис наградити. Награђени спис наштампаће се на натписом на натписном листу да је књига награђена из *Књижевног фонда Милоша Ж. Петровића.* Награђени спис је својина пишчева, а награду ће му Академија издати. кад јој поднесе 50 наштампаних примерака награђеног списа.

* У Амстердаму, у Холандији, пастор Д-р. Крамер држао је предавање о Србији, које је било одлично посећено. Д-р Крамер је један од најбољих црквених беседника у Хагу, где има своју парохију. Његов гостољубиви дом био је вазда отворен за Србе, који су или случајно или послом у Хагу бивали. Особите симпатије према Србији њега су побудиле, те је прошлога лета, у пратњи своје супруге, пропутовао један део Србије, и сад је своје путне утиске који су врло повољни и за земљу и за народ српски, својим земљацима уз веома живо допадање саопштио. Г-ђа Крамер сама је научила српски језик, и марљиво прати српску књижевност. —

* У Котору је почео излазити српски политичко-економски лист „Бока“ (Гласник за опште интересе Бокеља), под уредништвом доктора Рудолфа Сарделића. Издавач је листа д-р Ф. Лазаревић а штампа се у бокешкој штампарији у Котору. „Бока“ ће излазити сваког четвртка; цена је: за Аустро-Угарску кр. 12 на годину; за остале земље 15 франака.

У ову књигу од сто страна великога формата штампану врло лепо и укусно, ушли су ови радови г. Живојина М. Перића, универзитетског професора: О уставном владаоцу. — О неприкосновености владаочевој у уставној монархији. — Један случај из надлежности Велике Народне Скупштине. — Империјализам и балканска криза. — О правној природи установе владаоца. — О Српском Сенату. У место предговора ова књига доноси опширно писмо (на 9 великих страна) г. Стојана Новаковића „О улози владаоца у државном организму.“—

* „Цариградски Гласник“, који је био престао излазити пуну годину дана због смрти свога прећашњег власника *Косте Груичевића*, почео је поново излазити у Цариграду у истом облику и величини, као и у истом правцу, под уредништвом г. Стојана Капетановића. Цена је листу: на годину 40 гроша или 12 динара. Уредништво се налази у улици Куле-Капу, Бр. 2 (Пера).

* Почео је излазити у Чикагу (Ghicago) у Америци нов српски лист „Балкан“ под уредништвом г. Петра Стојачића. Излази 1. и 15. сваког месеца. Цена му је: годишње 1 долар а за све земље ван Америке 1,50 долар. Све, што се листа тиче, шаље се на адресу: „Балкан“, 859 Klubouru Ave, Chicago. III. Ово је осми српски лист. који излази у Америци. —

* Изишао је 1. број „Школског Гласника“, који је на место „Школског Одјека“ покренуо г. *Ђока Михајловић*, као издавач, а уредник му је г. *Г. Поповић.* Лист ће излазити 15. и 30. у месецу на целом табаку великог формата, као штој је био и „Школски Одјек“, а намењен је напретку школе и учитељства. У овом органу стекли смо заступника учитељства и народне школе у крајевима Угарске. Цена је листу: 2 Кр. на четврт године а 8 Кр. годишње. За Србију: 2·50 дин на четврт године. Рукописи и предплата шаљу се на уредништво у Нови Сад (Ujvidék). Први број донео је леп и богат садржај.—

* Матица Српска расписује за год. 1908: I. награду од 1000 круна из задужбине Јована Наке В. С. Миклушког за роман, приповетку или драму из српског живота. II. награду од 50 дуката из задужбине Јована Остојића и жене му Терезије рођена Зозук за монографију из историје Срба. III. наградом од 50—80 круна по штампаном табаку награђују се без нарочитог расписа саставци за Летопис или Књиге Матице Српске. Наградом од 25—40 круна по штампаном табаку саставци за Књиге за народ. Господа писци умољавају се, да удесе да им рукопис за Летопис не пређе три штампана табака за Књиге Матице Српске десет а за Књиге за народ пет. Пређу ли рукописи тако одређен број штампаних табака, задржава Матица Српска себи право, да о њима донесе своју одлуку. Дела на расписану награду (под I и II) не могу писци подносити под својим именом, него треба да их означе натписом или знаком. Име, презиме, положај и место становања морају писци у засебном писму написати, писмо запечатити и обележити га оним истим знаком или натписом, који је с поља на самом делу.

Само ће се она писма отворити, на којима је исти натпис или знак, који је и на награђеним делима. Остала писма и дела остају до даље одлуке. Награда се издаје онда кад писац поднесе дело наштампано или ако пристане, да му се, уз уговор, дело штампа у издањима Матичиним. У првом случају мора писац дело издати за годину дана и Матици поднети 25 комада. Дела која се штампају у Летопису, могу писци, после публиковања у Летопису, о свом трошку прештампати или одштампати посебице. Према суми преосталог новца наградиће Матица Српска такође и дела, која су већ штампана.

* Изашла је из штампе књига Јаше Томића: Бој на Косову — Сеоба Срба — Црна Гора. Критика Руварчеве школе. Ово су подлисци, који су штампани у „Застави“ под именом *„Неродољубива Историја“*, само нешто поправљени и проширени. Књига износи осам штампаних табака велике осмине на финој хартији и коштаће *2 круне.* Препродавци и књижари за готов новац добивају 25% рабата. Поруџбине и новац прима *Коста Лера* (Нови Сад).

Николо Макиавели: *Владалац.* Превео са италијанског Миодраг Ристић. Београд, издавач књижара Геце Кона. 1907. — 8°, стр, IV + 124. Цена 1.20 динара. — Штампарија Доситије Обрадовић. —

Слободан Јовановић: *Макиавели.* Београд, издавач књижара Геце Кона, 1907. — (Одштампано из „Српског Књижевног Гласника“). — За Демократску Штампарију Павле Ранковић. — 8°, стр. 92. Цена 1.20 дин.

Едуард Хартман. Живот и филозофија. Од Д-ра Бранислава Петронијевића, проф Универзитета. — Издавач књижара Геце Кона, 1907. — Штампарија „Доситије Обрадовић“. — 8°, стр. 43. Цена 0·80 динара. (Прештампано из „Дела“). —

Краљевић Марко. Литерарно истраживање узрока његове славе и популарности у српском народу. Написао Ср. Ј. Стојковић. Одштампано из Чупићеве Годишњице XXVII. — Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1907. В. 8°, стр. 65. Цена 0.80 дин.

Основи Јавног Права Краљевине Србије. Од Слободана Јовановића и Д-р Косте Кумануди. Београд, издавач књижара Геце Кона, 1907. Штампарија Доситије Обрадовић. — В. 8°, стр. 320. Цена 10 динара.

Душан Славић: *Трговачко-занатлијски календар* за преступну 1908. годину. Са најновијом граматиком светског језика есперанто. Издање ђачке књижаре Боже О. Дачића. — 16°, стр. 81. Цена 0.70 дин.

Претплатницима „Нове Искре“

Завршујући девету годину излажења „Нове Искре“, не бисмо имали ништа рећи што не би било досадно понављање из завршних речи досадашњих година. Мучни задатак издавања илустрованог листа решавамо ево пуних девет година са непроменљивим резултатом, који никако не одмиче од досадног вегетирања.

Па ипак, и поред немарности и недовољног одзива претплатничког, у последњим часовима уређивања овогодишњег завршног броја, одлучено је да се „Нова Искра“ уведе и у десету, јубиларну и (по свој прилици) последњу годину излажења. Десет година мучног и незахвалног посла у служби српске илустрације биће у пуној мери довољно и као искуство и као материјални неуспех, о којему ће се положити и јаван рачун.

И у току своје десете године сачуваће „Нова Искра“ сва своја досадашња обележја у издању и садржини. Верујући да је њени сарадници неће напустити ни у току ове године, она ће својој дужности одговорити. О дужностима претплатничким рачуна ће водити сами претплатници, јер када дође време јавног обрачуна не ћемо штедети ни једног неплатника.

Задоцњење овога завршног броја оправдавамо пред својим читаоцима јединим и правим разлогом који је био јачи од наше најбоље воље да тако не буде. Потребну хартију нисмо могли добити ни код свога набављача а још мање код осталих продаваца. По тумачењима фирми: узрок је био у извршеним поруџбинама код аустро-угарских фабрика, које су сву хартију лиферовале, али поручиоци, због неуговорног стања с Аустро-Угарском, нису је подизали због високе царине. — Ипак је сада за наш лист добављена сва потребна количина хартије за целу 1908. годину, те ћемо убрзати издавање овогодишњих бројева и кроз најкраће време ући у редован ток.

Власништво и Уредништво
„НОВЕ ИСКРЕ“

САДРЖАЈ:

Записи непознатога. Новела Петра Ј. Одавића (свршетак).

И досад сам глед'о... Песма, Петар Ј. Одавић.

Данак у крви — Драмски фрагменат у једном чину — од Бран. Ђ. Нушића.

Своме другу. Песма Ј. Јалдиз-Бојановића.

Човек у футроли. Приповетка, Антон Чехов.

Из књиге „Речи“. Песма, Dis.

У невољи — В. Вересаев — С руског Мил. Јанковићева.

Песнику. Песма Ј. Јалдис-Бојановић.

Наука и Религија. Једна белешка о њиховој суштини и међусобном им односу. — Д-р Илија Ивачковић. —

Кад прозирни сутон... Песма, Илија Ивачковић.

Седам мученика. Из збирке „Златне Легенде“. Од Жила Леметра.

Под ноћ зимску. Песма, Емило.

Чежња. Песма М. М. Милошевић.

Нилс Лине. Роман Ј. П. Јакобзена. Превео Д-р Мих. Р. Поповић (свршетак).

Голубови. С франц. превела Х. — (Théophile Gautier)

Петар Илић — Слика — С. Д. Тодорић.

Визија живота. Песма Ј. Јалдис-Бојановић.

Радијум као фабрикант рубина, сафира и смарагда. Ж. П.

Листићи: Из Фрушке Горе од Гр. Ил. Б. Memento vivere од Д. В. Ненадића. Једна обична историја — Из једних успомена — Од Д. В. Ненадића.

Хроника: (Наука, Уметност, Разно, Библиографија).

Слике: Херцег-Нови. — Краљичина Палата, Фасада — зграде Српске Изложбе у Лондону 1907. — Главни улазак у Изложбу Краљевине Србије. — Статистички модели. — Женски радови. — Антон Чехов. — Рударство и један део Монопола Дувана. — Занати, индустрија и део Монопола Дувана. — Шумарство Краљевине Србије. — Столарска Задруга и пећ Задруге за подизање домаће индустрије. — Извор Душнички под Сувом Планином. — Велика Вратна. — Део врта у Трстеноме у Јужној Далмацији.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић, Капетан-Мишина улица бр. 8. Државна Штампарија Краљевине Србије